विद्या. निधि चिंतामणशास्त्री यांनी केलेले

= ऋग्वेदाचे मराठी भाषांतर. =

मंडळ ६ ते १०.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ सहावें.

भाषांतरकार

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते. बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

‘ लोकसंग्रह ’ छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८५०

किंमत दीड रुपया

षष्ठमंडळपरिचय.

सहाव्या मंडळांत ७५ सूक्तें असून ७६५ ऋचा आहेत. अनुवाक सहा आहेत.

ह्या मंडळांतील सूक्तांचा द्रष्टा प्राय: भरद्वाज आहे.

छंदाच्या दृष्टीनें ४७ त्रिष्टुभ् छंदांतील, ४ गायत्री छंदांतील व १ जगती छंदांतील सूक्त असून बाकीचीं सूक्तें केवळ एकाच छंदांतील नाहींत.

देवतेच्या दृष्टीनें २६ सूक्तें इंद्राचीं, १९ अग्नीचीं, ५ पूषन्‌चीं, ४ विश्वेदेव, २ अश्वि, २ इंद्राग्नि व १ सवितृ, १ बृहस्पति, १ द्यावापृथ्वी, १ सोमरुद्र, १ इंद्राविष्णु, १ इंद्रावरुण, १ मित्रावरुण, १ सरस्वती, १ इंद्रापूषन्, १ मरुत् अशीं आहेत. बाकी केवळ एकाच देवतेचीं सूक्तें नाहींत. दोन ठिकाणीं दानस्तुति आली आहे.

अग्नीचीं नांवें.

अथर्वा अग्नि किंवा अंगिरा अग्नि अशीं नांवें कशीं पडतात याचा उल्लेख कांहीं ठिकाणीं स्पष्ट दिसतो. सध्यांहि संशोधकांचीं नांवें शोधित वस्तूला देण्यांत येतात. हा सांप्रदाय वैदिक महर्षीपासून चालूं दिसतो. त्या दृष्टीनें एकोणिसावें सूक्त पहाण्यासारखें आहे.

तत्त्वज्ञानाच्या दृष्टीनें वैश्वानर अग्नीचीं सूक्तें वैदिक महर्षींच्या विचारावर प्रकाश पाडण्यासारखीं आहेत. अग्नीचीं सूक्तें भक्तिभावांनीं नटलेलीं असतात आणि वैश्वानर अग्नीचीं सूक्तें तर तत्त्वज्ञानाशीं एकरूप झालेलीं असतात.

नवव्या सूक्तांत विणकामाचा स्पष्टरीत्या उल्लेख आलेला आहे. असें रूपक करण्याचें सूक्तकारांच्या अंगवळणीं पडल्यासारखें दिसतें.

गुडघे टेकून प्रार्थना

सूक्त बत्तीस ऋचा तीन यांमध्यें गुडघे टेकून प्रार्थना करण्याचा उल्लेख आहे.

गोसूक्तें

ह्या मंडळांत एक गोसूक्त आलें आहे. (२९). त्याचा गाईच्या प्रशंसेकरतां उपयोग करावा असें आश्वलायनगृह्यसूत्रांत (१०–७) सांगितलें आहे. सूक्ताचें सिंहावलोकन केलें असतां खालील गोष्टी त्यांत आढळतात.

(१) दूध देणाऱ्या सवत्स गाई घरीं असाव्यात. (२) गाई घरीं असणें ही ईश्वरी देणगी आहे. (३) गाय हा इंद्र आहे. (४) गाईचें दूध पौष्टिक आणि कान्तिप्रद आहे. (५) गाय मंगलकारक आहे. (६.) गाईचा शब्द शुभ आहे. (७) गाय अत्यंत हितप्रद आहे. (८) गाय अवध्य आहे.

दुंदभि व रथ.

४७ व्या सूक्तांत रथ व दुंदुभि यांचें वर्णन आहे. २६–२८ मध्यें रथाचें वर्णन केलें असून रथांत कोणते गुण असावेत हें चांगलें दिग्दर्शित केलें आहे. त्यांमध्यें रथ कातड्यानें मढविला असल्याचा एक विशेष आढळतो.

तसेंच दुंदभीचें वर्णन असून दुंदुभीच्या आवाजानें वीरांचे बाहु स्फुरण पावूं लागतात व ज्यांच्या अंगांत वीरश्री नसते त्यांच्यांतहि वीरश्री उत्पन्न करण्याचें सामर्थ्य त्यांत दाखविलें आहे.

दुंदुभीचे कांहीं शब्द सध्यांच्या बिगुलाच्या शब्दाप्रमाणें खुणेसारखे बसविले होते असें स्पष्ट आहे. (४७–३१)

सरस्वती नदी.

सरस्वती नदीचें एक सूक्त (६१) ह्या मंडळांत आहे. त्यामध्यें सरस्वतीनें वध्र्यश्वाला दिवोदास नांवाचा पराक्रमी पुत्र दिल्याचा उल्लेख आहे. ह्या दिवोदासाचा सुदास नांवाचा मुलगा पुढें दाशराज्ञ युद्धांतील प्रमुख राजा झाला असा उल्लेख आहे. तसेंच ती अत्यंत समृद्ध असल्याचें वर्णन आहे. आणि तिच्या भोंवतालचा प्रदेश सुपीक असल्याचा निर्वाळा दिला आहे.

युद्धविषयक कल्पना.

युद्धविषयक कल्पना जरी ऋग्वेदांत अनेक ठिकाणीं व्यक्त झाल्या आहेत तरी युद्धासंबंधीं ७५ वें सूक्त बरेंच महत्त्वाचें आहे. आश्वलायनगृह्यसूत्रातील (३.१२) ह्या सूक्ताच्या विनियोगाकडे जरीं विशेष लक्ष दिलें नाहीं तरी सूक्तांत युद्धातील खालील गोष्टींचा स्पष्ट उल्लेख आलेला आहे.

(१) कवच, (२) धनुष्य, (३) धनुष्याची दोरी, (४) भाता, (५) बाणाचें फळ व पीस, (६) चाबूक, (७) हस्तघ्न, (८) विषानें माखलेला बाण, (९) मंत्रशक्ति.

ह्यावरून युद्धसाधनाची बरीच कल्पना येते.

तसेंच पसतिसाव्या सूक्तांतील तिसऱ्या ऋचेवरून स्तोत्रकर्त्याची बलवत्तर युद्ध करण्याची इच्छा व्यक्त होते.

वैशाखी पौर्णिमा १८९०

सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर.

सहावें मंडळ.

सूक्त पहिलें.

ऋषिः—भरद्वाज बार्हस्पत्य; देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ.

१. हे अग्निदेवा, तूं देवांचें लक्ष वेधलेला सर्वश्रेष्ठ आहेस. हे दर्शनीया, या कृत्यांत तूं देवांना बोलवावेंस. हे वीरश्रेष्ठा, सर्व बलवान शत्रूंचा पराभव करण्याकरतां तूं अजिंक्य सामर्थ्य प्रकट केलेंस.

२. आतां तूं यज्ञार्ह आणि प्रशंसनीय होत्साता हवींची इच्छा करीत होता म्हणून यज्ञांत बसला आहेस. विपुल संपत्ति देणारा म्हणून ओळखणारे भक्त लोक प्रथम प्रसिद्ध अशा तुलाच अनुसरतात.

३. मार्गानें अनेक प्रकारच्या संपत्तीसह जाणाऱ्या तेजस्वी, प्रेक्षणीय, सर्वकालीं प्रकाशमान होणाऱ्या आणि मूलाधार अग्नीकडे दानधर्म करीत भक्त लोक जात असतात.

४. अग्निदेवाच्या स्थानाकडे स्तुति करीत कीर्ति मिळावी म्हणून जाणारे लोक अखंड कीर्ति प्राप्त करतात. हे अग्निदेवा, तुझी रमणीय आकृति पाहिल्यावर लोक रमून जातात आणि अग्नीच्या श्रेष्ठ नांवाचा जप करतात.

५. हे अग्ने, लोकांना उभयविध संपत्ति प्राप्त व्हावी म्हणून तुला लोक प्रज्वलित करतात. लोक तुला पृथ्वीवर प्रज्वलित करीत असतात. हे तारका, तुझें स्मरण केलें असतां तूं संरक्षण करतोस. तूं नेहमींच लोकांचा आईबाप आहेस.

६. तो अग्नि पूजनीय, प्रिय, लोकांचे यज्ञ पार पाडणारा आणि यज्ञार्ह असा बसलेला आहे. घरांत प्रज्वलित केलेल्या त्या अग्नीला आम्ही गुडघे टेकून आणि स्तोत्रें म्हणून प्राप्त करीत आहोंत.

७. अग्निदेवा, सुखाच्या इच्छेनें सद्बुद्धि धारण करणारे आम्ही प्रशंसनीय अशा तुझी स्तुति करीत आहोंत. हे अग्ने, अत्यंत उज्ज्वल कांतीनें प्रकाशमान होणारा तूं लोकांना स्वर्गाला नेतोस.

८. सर्व लोकांचा धनी, शत्रुविनाशक, बलशाली, लोकांच्याकडे जाणारा, अन्न निर्माण करणारा, शोधक, तेजस्वी आणि संपत्ति प्राप्त व्हावी म्हणून यज्ञ केल्या जाणाऱ्या अग्नीची आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

९. हे अग्ने, जो भक्त तुला समिधासह हविर्दान करतो तो भक्त यज्ञ करतो आणि तुझी स्तुति करतो. जो स्तुति करून तुला आहुति देतो तो तुझें साहाय्य असलेला भक्त सर्वच उत्कृष्ट प्रकारची संपत्ति प्राप्त करतो.

१०. हे अग्निदेवा, नमस्कार करून, समिधा देऊन आणि हवि अर्पण करून थोर अशा तुझी आम्ही सेवा करीत असतों. हे बलपुत्र अग्ने, स्तोत्रें म्हणून, गाणीं गाऊन, तुझी यज्ञभूमीवर आम्ही सेवा करीत आहोंत. तुझ्या कल्याणप्रद कृपेमध्यें आम्ही असावें.

११. हे अग्निदेवा, ज्या त्वां ही सर्व द्यावापृथ्वी विस्तारली आणि जो तूं भक्तांना अन्न देणारा आणि संरक्षण करणारा झालास. अशा हे अग्ने, आम्हांला विपुल अन्न आणि भरपूर ऐश्वर्य देत प्रज्वलित हो.

१२. हे सर्वव्यापका अग्ने, भरपूर नोकरचाकर आणि जनावरें वगैरेंनीं सहित असणारें ऐश्वर्य आमच्या पुत्रपौत्राकरतां तूं सतत द्यावेंस. तसेंच पुरेसें उत्कृष्ट अन्न आणि उत्कृष्ट कीर्ति आम्हांला प्राप्त व्हावी.

१३. हे तेजस्वी अग्ने, आम्हांला समृद्धि प्राप्त होण्याकरतां अनेक प्रकारची विपुल संपत्ति उपभोगूं दे. हे सर्वपूज्य अग्ने, तुझी सेवा करणाऱ्या मला तेजस्वी असणारा तूं उत्कृष्ट संपत्ति दे.

सूक्त दुसरें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–अग्नि; छन्दः—१–१० अनुष्टुभ, ११ शक्करी.

१. हे अग्ने, तूं मित्राप्रमाणें शुष्क काष्ठरूपी अन्न प्राप्त करतोस. हे सर्वद्रष्ट्या, व्यापक अग्ने, तूं अन्नानें येणारी पुष्टि वृद्धिंगत करतोस.

२. हे अग्ने, यज्ञ करून आणि स्तोत्रें म्हणून सर्व लोक तुझीच प्रशंसा करतात. लोकद्रष्टा, पाऊस पाडणारा आणि लोकसंरक्षक आदित्य तुझ्यांतच (रात्रीं) अन्तर्भूत होतो.

३. हे अग्निदेवा, जेव्हां ते मनुवंशज लोक सुखेच्छेनें यज्ञांत तुमचा धांवा करतात, तेव्हां प्रसन्न अंतःकरणानें स्तुति करणारें भक्त यज्ञाची पताका अशा तुला प्रज्वलित करतात.

४. जो भक्त उत्कृष्ट संपत्ति देणाऱ्या तुला संतुष्ट करतो, आणि तुझ्या कृत्यानें संतुष्ट होतो तो तुझ्या अत्यंत साहाय्यानें पापाप्रमाणें दुष्ट द्वेष्ट्यांच्या हातून पार जातो.

५. हे अग्ने, जो भक्त समिधांसह चांगल्या प्रकारें तयार केलेली आहुति देतो तो भक्त शंभर वर्षे आयुष्य आणि भरभराटीस येणारें गृह प्राप्त करतो.

६. हे अग्ने, तेजस्वी अशा तुझा स्वच्छ धूर आकाशांत पसरत चालला आहे. हे शोधक अग्ने, स्तुति केला जाणारा तूं कांतीनें खरोखर सूर्यासारखा आहेस.

७. जगांत तूं प्रशंसनीय आहेस आणि आम्हांला तूं अतिथीप्रमाणें प्रिय आहेस. शहरांतल्या (हितोपदेश करणाऱ्या) म्हाताऱ्याप्रमाणें तूं रमणीय आहेस आणि मुलाप्रमाणें तूं संरक्षणीय आहेस.

८. हे अग्ने, घोड्याप्रमाणें उपयोगी पडणारा तूं घर्षणानें लांकडांत उत्पन्न होतोस. वायूप्रमाणें सर्वगामी, लहान असूनहि घोड्याप्रमाणें संचार करणारा असा अग्नि अन्न आणि घर देणारा आहे.

९. गवतावर सोडलेल्या घोड्याप्रमाणें तूं तीं कठोर लांकडेंहि खाऊन टाकतोस. हे जराराहित अग्ने, प्रज्वलित झालेल्या तुझ्या ज्वाळा अरण्यें उध्वस्त करतात.

१०. हे अग्ने यज्ञ करणाऱ्या आम्हां लोकांच्या घरीं तं देवांना बोलाविणारी स्तुति इच्छीत असतोस. हे लोकाधिपते, तूं आम्हांला समृद्ध कर आणि हे अंगिरा अग्ने, हविर्द्रव्याचा स्वीकार कर.

११. अनुकूलप्रकाशा अग्निदेवा, द्यावापृथ्वींत व्यापून असणारा तं देवांना स्तवण्याकरतां मला सद्बुद्धि दे. स्वर्गीय अशा आम्हां लोकांचें तूं कल्याण कर. आम्ही दुष्टांच्या तडाख्यांतून आणि पापांतून पार जाऊं. तुझ्या साहाय्यानें आम्ही सर्वांतून तरून जाऊं.

सूक्त तिसरें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छन्दः-त्रिष्टुभ.

१. हे अग्निदेवा, ज्या मनुष्याला मित्रावरुणांच्या सह असणारा तूं आयुधानें दुष्टापासून संरक्षितोस, हे अग्ने, सत्य नियमांचें पालन करणारा आणि त्याकरतांच उत्पन्न झालेला तो भक्त दीर्घायुषी होतो, त्या देवभक्ताला तुझें उत्कृष्ट तेज—सूर्य प्राप्त होतो.

२. जो धनसमृद्ध अशा अग्नीकरतां हवि देतो तो यज्ञांनीं देवांचें पूजन करतो आणि कर्मे करून शांत होतो. त्याला पुत्र नाहीं असें कधीं होत नाहीं, त्या माणसाला पाप करण्याची वेळ येत नाहीं. आणि त्याला गर्वहि होत नाहीं.

३. सूर्याप्रमाणें ज्याचें दर्शन निष्पाप अशा तुझ्या आधारभूत असणाऱ्या झकाकणाऱ्या भयंकर ज्वाला चहुबाजूस असतात. हा अग्नि रात्रीं शब्द करणाऱ्या प्राण्याप्रमाणें अरण्यांत कोठेंहि असतां रमणीय दिसतो.

४. ह्याचा मार्ग तीक्ष्ण आहे. ह्याचें रूप फारच तेजस्वी आहे. घोड्याप्रमाणें हा तोंडानें गवत खात असतो. कुऱ्हाडीप्रमाणें आपल्या ज्वाला लांकडावर फेकणारा आणि सोनाराप्रमाणें लांकडें जाळून अरण्य रूपान्तरित करतो.

५. जो रात्रीं आश्चर्यकारक वेगानें जातो आणि सहज उडून जाणाऱ्या पक्ष्याप्रमाणें लांकडाचा आश्रय करतो, तो अग्नि बाण टाकणाऱ्याप्रमाणें आपल्या ज्वाला टाकीत असतो. पोलादाला धार लावावी त्याप्रमाणें आपले तेज उपयोगाकरतां तो तीक्ष्ण करतो.

६. जो दिवसा आणि रात्रीं स्वतः प्रकाशित होऊन लोकांना कार्यप्रवृत्त करतो तो हा अग्नि एकाद्या स्तोत्याप्रमाणें आपला प्रकाश प्रसृत करतो आणि सर्वांना अनुकूल प्रकाशून पुनः पुनः शब्द करतो.

७. तेजस्वी सूर्याप्रमाणें प्रकाशणाऱ्या अग्नीचा पुनः पुनः शब्द होतो. तो कामपूरक अग्नि प्रकाशित होऊन वनस्पतींवर शब्द करूं लागतो. जो आपल्या धडधडणाऱ्या तेजानें इकडे तिकडे फिरत असतो, तो अग्नि आमच्या शत्रूंना दडपीत उत्कृष्ट सत्तेखालीं असलेल्या द्यावापृथ्वींना संपत्तीनें भरून टाकतो.

८. जो अग्नि जोडलेल्या घोड्याप्रमाणें आपल्या तेजांनीं वावरत असतो तो विद्युल्लतेप्रमाणें आपल्या तेजांनीं सारखा चमकत असतो. जो मरुतांचें सामर्थ्य

कमी करतो आणि जो सूर्याप्रमाणें वेगानें प्रकाशत असतो तो हा अग्नि होय.

सूक्त चवथें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे देवांना बोलावणाऱ्या बलपुत्र अग्ने, मनूच्या यज्ञांत यज्ञांनीं देवांना जसें संतुष्ट केलें तसेंच हे अग्ने, तुझ्यासारख्या यज्ञेच्छु देवांना आमच्या यज्ञांत आज तूं संतुष्ट कर.

२. जो सर्व जगाला जगवणारा, अतिथीप्रमाणें पूज्य असणारा, सर्वज्ञ व अमर अग्नि लोकांत उषःकालीं जागृत होतो, तो दिवसा सूर्याप्रमाणें प्रकाशणारा आणि सर्वलभ्य अग्नि आम्हांला उत्कृष्ट अन्न देवो.

३. स्तोते ज्याच्या महत्कृत्याचें वर्णन करतात तो सूर्याप्रमाणें स्वच्छ प्रकाशणारा अग्नि तेजाच्या पांघरुणांत असतो. सर्वांना शुद्ध करणारा तरुण अग्नि सर्वत्र व्यापून असतो.तो विध्वंसकाचीं चिरंतन कृत्यें नष्ट करून टाकतो.

४. हे बलपुत्र अग्ने, तूं अत्यंत प्रशंसनीय आहेस. हविर्द्रव्यांत राहणारा अग्नि जन्मल्याबरोबर भक्तांला अन्न आणि घर देतो. हे अन्नदात्या, प्रसिद्ध असणारा तूं आम्हांला अन्न द्यावेंस. आणि राजाप्रमाणें शत्रूस जिंकावेस. एवढ्याकरतां तूं सुरक्षित अशा स्थळीं रहावेंस.

५. जो अग्नि आपलें तेज प्रखर करतो आणि हवि भक्षण करतो, तो वायूप्रमाणें सर्वांवर सत्ता चालवीत रात्रीं प्रकाशत असतो. जो हवि देणारांचा शत्रु आहे त्याला आम्ही ठार करतों. तूं घोड्याप्रमाणें तुटून पडणाऱ्या शत्रूंना ठार कर.

६. हे अग्ने, सूर्य आपल्या प्रकाशणाऱ्या किरणांनीं व्यापतो त्याप्रमाणें तूं आपल्या कांतीनें द्यावापृथ्वी व्यापून टाकतोस. मार्ग आक्रमण करणाऱ्या सूर्याप्रमाणें आश्चर्यकारक तेजोयुक्त अग्नि अंधःकाराला पळवून लावतो.

७. हे अग्ने, स्तुत्य आणि उत्कृष्ट कांतिमान् असणाऱ्या तुझी आम्ही सेवा करीत आहोंत. आमचें उत्कृष्ट स्तोत्र तूं श्रवण कर. वायूप्रमाणें आणि इंद्राप्रमाणें बलशाली अशा तुला आम्ही हवि देऊन प्रसन्न करीत आहोंत.

८. हे अग्ने, आम्हांला सुरक्षित मार्गांनीं आणि सुखानें संपत्ति प्राप्त होऊं दे. आणि आम्हांला पापांतून पार कर. जी भक्तांना देण्यासारखी आहे ती संपत्ति आम्हां स्तोत्यांना तूं द्यावीस. आम्ही सत्पुत्रांनीं युक्त होऊन शंभर वर्षें आनंदानें राहूं.

सूक्त पांचवें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे अग्ने, जो अत्यंत ज्ञानी, सर्ववंद्य आणि कोणाचाहि द्रोह न करणारा अग्नि आम्हांला सर्वश्रेष्ठ द्रव्य देतो, त्या बलपुत्र तरुणांतल्या तरुण आणि अत्यंत उत्कृष्ट स्तोत्रांनीं स्तविल्या जाणाऱ्या अग्नीचा मी स्तोत्रें म्हणून धांवा करीत आहें.

२. सर्व प्राणिमात्रांनीं पृथ्वीवर ठेवावी त्याप्रमाणें सर्व संपत्ति ज्या शोधक अग्नींत ठेवली आहे त्या तुझ्यामध्यें हे प्रज्वालित अग्ने, रात्रंदिवस यज्ञ करणारे लोक हवि अर्पण करीत असतात.

३. हे अग्निदेवा, तूं पुरातन कालापासून लोकांत आपल्या कर्तृत्वानें उत्कृष्ट संपत्तीचा दाता आहेस. म्हणून विद्वान् आणि सर्वज्ञ अग्ने, तूं सेवा करणाऱ्या भक्तांना भरपूर संपत्ति देतोस.

४. हे अग्निदेवा, जो शत्रु गुप्त स्थानीं राहून आम्हांला त्रास देतो, जो सुरक्षित राहून हे अनुकूल—प्रकाशा, आमचा नाश करतो, त्याला हे संतप्त करणाऱ्या अग्ने, अत्यंत त्रासदायक असणारा तूं आपल्या तरुण आणि बलिष्ठ तेजांनीं त्रास दे.

५. हे बलपुत्र अग्ने, जो भक्त समिधा देऊन, यज्ञ करून, स्तोत्रें म्हणून व सामगायन करून तुझी सेवा करतो तो हे अमर अग्ने,बुद्धिमान होऊन लोकांत संपत्ति आणि उज्ज्वल कीर्तीनें प्रकाशतो.

६. हे अग्निदेवा,आम्ही इच्छा केल्याबरोबर प्रसिद्ध असणाऱ्या त्वां बलवन्तानें असें करावें कीं आपल्या सामर्थ्यानें स्पर्धाशील शत्रूंचा पराभव करावा. तेजोयुक्त असणारा तूं ज्या स्तोत्रांनीं स्तविला जातोस, स्तोत्याचें तें मननीय स्तोत्र तूं स्वीकार.

७. हे अग्निदेवा, तुझ्या साहाय्यानें आम्ही त्या इच्छा पुऱ्या करूं. हे धनवन्ता, आम्ही चांगल्या मुलाबाळांनीं युक्त संपत्तीचा उपभोग घेऊं. धान्यसमृद्धि इच्छिणारे आम्ही तुझ्या कृपेनें धान्य प्राप्त करूं, हे तरुण अग्ने, आम्हीं अक्षय्य कीर्तीचा उपभोग घेऊं.

सूक्त सहावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. साहाय्याची इच्छा करणारा स्तोता नवीन स्तोत्र म्हणत अत्यंत प्रशंसनीय, अरण्यें जाळून फस्त करणारा, कृष्णवर्त्मा, साहाय्यार्थ बोलावला जाणारा आणि स्वर्गीय अशा बलपुत्र अग्नीला स्तवितो.

२. जो अत्यंत श्रेष्ठ असणारा पावक अग्नि अनेक मोठालीं लांकडें खात असतो तो पांढरा, कडकडणारा, अन्तरिक्षांत राहणारा उत्कृष्ट शब्द करणाऱ्या मरुतांसह तारुण्य मदानें युक्त असतो.

३. हे प्रज्वलित अग्ने, तुझ्या वाऱ्यानें हलणाऱ्या तेजस्वी ज्वाला चहूंकडे पसरत आहेत. खादाड, नवीन उत्पन्न झालेल्या आणि जोरानें प्रकाशणाऱ्या तुझ्या उत्कृष्ट ज्वाला अरण्यें खाऊन टाकतात.

४. हे दीप्तिमान अग्ने, तुझ्या ज्या तेजस्वी आणि स्वच्छ ज्वाला आहेत त्या पृथ्वीचें वपन करतात आणि भरधांव सुटलेल्या घोड्याप्रमाणें (तें केस किंवा राख) उधळतात. आतां तुझा ज्वालासमूह पृथ्वीच्या उंचवट्या-वर फिरत अत्यंत प्रकाशत आहे.

५. इंद्रानें फेकलेल्या वज्राप्रमाणें बलशाली अग्नीच्या ज्वाला सर्व बाजूंना पुनः पुनः आदळत असतात. शूराच्या पकडीप्रमाणें अग्नीची ज्वाला कठीण असते. दुर्वार व भयंकर असणारा अग्नि अरण्यें फस्त करतो.

६. हे अग्निदेवा, तूं सर्व प्रेरकांतल्या प्रेरक अशा कांतीनें पृथ्वीवरील सर्व योग्य स्थानें व्यापून टाकतोस. तूं भीति नाहींशी कर आणि आपल्या तेजांनीं स्पर्धा करणारांचा पराभव करून शत्रूंना ठार कर.

७. हे आश्चर्यकारक सामर्थ्य असलेल्या आल्हा-दक अग्ने,आल्हादक, स्तोत्रें म्हणणाऱ्या आम्हा स्तोत्यांना आल्हादक अत्यंत चमत्कृतिजनक, अन्नद व अनेक मुलाबाळांनीं संपन्न असें विपुल धन तूं द्यावेंस.

सूक्त सातवें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—वैश्वानर अग्नि; छंदः—१–५ त्रिष्टुभ्, ६–७ जगती.

१. द्युलोकांतील मुख्य, पृथ्वीवर संचार करणारा, सर्व लोकांत असणारा, यज्ञाकरतां उत्पन्न झालेला, दिव्यदृष्टि, लोकांचे हवि वाहून नेणारा, मुखभूत आणि संरक्षक अग्निदेवाला देवांनीं उत्पन्न केलें.

२. यज्ञाचा आधार, संपत्तीचें माहेर घर आणि मोठ्यांचें एक स्थान अशा अग्नीची स्तोते स्तुति करीत असतात. लोकाधार, यज्ञ पार पाडणारा, यज्ञाची पताका अशा अग्नीला देवांनीं उत्पन्न केलें.

३. हे अग्ने, तुझ्यामुळेंच भक्त समृद्ध होतात. लोक तुझ्यामुळेंच शत्रूंचा पराभव करतात. म्हणून हे तेजस्वी वैश्वानर अग्ने, तूं अत्यंत स्पृहणीय असणारी संपत्ति दे.

४. हे अमर अग्ने, सर्व देव तूं उत्पन्न झाल्या-बरोबर लहान मुलाप्रमाणें तुझें कोडकौतुक करतात. हे वैश्वानर अग्ने, तूं जेव्हां द्यावापृथ्वींत प्रदीप्त होतोस तेव्हां तुझ्या कृत्यांनीं देव अमरपणा प्राप्त करतात.

५. हे वैश्वानर अग्ने, तूं द्यावापृथ्वींमध्यें मार्गावर उत्पन्न झालास आणि दिवसाचा ध्वज जो सूर्य तो प्राप्त केलास. तुझीं तीं मोठालीं कृत्यें कोण नष्ट करणार आहे ?

६. उदकाचा ध्वज असणाऱ्या वैश्वानर अग्नीच्या तेजानें स्वर्गाचीं शिखरें प्रकाशित केलीं. त्याच वैश्वानर अग्नीच्या वरच्या भागांत सर्व जग राहतें. आणि फांद्याप्रमाणें सात नद्या त्यापासून उत्पन्न होतात.

७. ज्या वैश्वानर अग्नीनें सर्व सृष्टि निर्माण केली ज्या दिव्यदृष्टि अग्नीनें द्युलोकांतील सर्व तेजस्वी वस्तु निर्माण केल्या, ज्यांनीं सर्व प्राणिमात्र निर्माण केलें, तो अहिंस्य अग्नि सर्वांचा रक्षणकर्ता आणि उदकांचा संरक्षणकर्ता आहे.

सूक्त आठवें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता-वैश्वानर अग्नि; छंदः—१–६ जगती, ७ त्रिष्टुभ

१. सर्वव्यापक, बलिष्ठ, तेजस्वी आणि सर्वज्ञ अग्नीचें सामर्थ्य आम्ही यज्ञांत वर्णितों. सोमरसाप्रमाणें वैश्वानर अग्नीकरतां माझें केलेलें हें सुंदर व शुद्ध नवें स्तोत्र बाहेर पडत आहे.

२. तो नियमांचें पालन करणारा अग्नि भव्य आकाशांत (सूर्य रूपानें) उदय पावल्याबरोबर निय-मांचें संरक्षण करतो आणि त्रैलोक्य निर्माण करतो आणि कर्तृत्ववान् असणारा वैश्वानर अग्नि आपल्या महिम्यानें स्वर्गापर्यंत प्रसिद्ध होतो.

३. सर्वांचा मित्र आणि आश्चर्यकारक असणाऱ्या वैश्वानर अग्नीनें द्यावापृथ्वींना स्थिर केलें. आणि आपल्या

तेजानें अंधार नष्ट केला. दोन कातड्याप्रमाणें द्यावा-पृथ्वी त्यानें विस्तारली, फार काय सांगावें वैश्वानर अग्नीच सर्व सामर्थ्य धारण करतो.

४. वैश्वानर अग्नीला थोर लोकांनीं अन्तरिक्षांत जाणलें. लोक राजाची स्तुति करतात त्याप्रमाणें ह्या वैश्वानर अग्नीची स्तोते स्तुति करतात. दूर सूर्यापासून वैश्वानर अग्नीला वायुदूतानें ह्यालोकीं आणलें.

५. हे अग्ने, तूं नेहमीं यज्ञार्ह अशा तुझीं नवीं-नवीं स्तोत्रें म्हणणाऱ्या आम्हांला धन आणि पुत्र द्यावास. हे तरुण अग्निदेवा, वीज वृक्षावर पडावी त्याप्रमाणें दुर्भाषण करणाऱ्या नीचाला तूं आपल्या तेजानें पालथें घाल.

६. हे अग्ने, आम्हां भाग्यवंतांना कधींहि न नमणारें, क्षीण न होणारें आणि उत्कृष्ट सामर्थ्य असलेलें बल दे. हे अग्निदेवा, आम्हीं तुझ्या साहाय्यानें शंभर हजारांनीं धन जिंकूं.

७. हे यजनार्ह त्रैलोक्यनिवासी अग्ने, तुझ्या अजिंक्य साहाय्यानें आम्हा स्तोत्यांचें तूं संरक्षण कर. हे वैश्वानर अग्ने, हवि देणाऱ्या आम्हां लोकाचें सामर्थ्य टिकीव. आणि प्रशंसनीय असणारा तूं आमचा उत्कर्ष कर.

सूक्त नववें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—वैश्वानर अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. काळीकभिन्न रात्र आणि पांढरा स्वच्छ दिवस आपल्या पद्धतीप्रमाणें द्यावापृथ्वीभर संचार करीत आहे. वैश्वानर अग्नि उदयाला येणाऱ्या राजाप्रमाणें आपल्या तेजानें अंधार नष्ट करतो.

२. (यज्ञदुर्ज्ञानत्व) यज्ञांत मोठ्या प्रयत्नानें ज्याला विणतात त्यांतील उभा दोरा मी जाणीत नाहीं आणि आडवा दोराहि मी जाणत नाहीं. पर लोकांतील श्रेष्ठ पित्याच्या (वैश्वानर अग्नीच्या) साहाय्यानें या लोकांत अवश्य सांगण्यासारखें असणारें कोण मनुष्य आम्हांस सांगेल ? (सृष्टिर्दुर्ज्ञानत्व) जगांत व्यवहार करणारे लोक जी सृष्टि निर्माण करतात त्यांतील सूक्ष्म आणि स्थूल पंचमहाभूतविभाग समजत नाहीं. हा सांगण्यासारखा विभाग श्रेष्ठ पित्याच्या साहाय्यानें कोण पुत्र सांगूं शकतो ?

३. जो उदकाचें संरक्षण करणारा पृथ्वीवर संचार करीत असतो आणि दुसऱ्या (सूर्य) रूपानें स्वर्गावरून सर्वत्र दृष्टि टाकीत ही सर्व सृष्टि जाणत असतो. तोच उभे धागे जाणतो आणि आडवे धागे जाणतो. तोच वेळोवेळीं जें उपदेष्टव्य आहे तें सांगत असतो.

४. हा वैश्वानर अग्नि आद्य होता आहे. हे लोकांनो, ह्याच्याकडे लक्ष द्या. लोकांत हें अबाधित तेज आहे. तो हा वैश्वानर अग्नि अढळ, सर्वव्यापी, अबाधित आणि शरीरानें सारखा वाढणारा असा उत्पन्न झाला आहे.

५. सर्व प्राण्यांत व्यापून असणारें, मनापेक्षांहि वेग-शाली, आणि निश्चल असणारें तेज सर्व लोकांना दिस-ण्याकरतां स्थापन केलें आहे. सर्व देव एक विचारानें आणि एक मनानें त्या श्रेष्ठ कर्तृत्ववन्ताची चांगल्या प्रकारें सेवा करतात.

६. माझे कान तिकडे लागले आहेत. माझी दृष्टि तिकडेच वेधली आहे. जें हें तेज आहे तेंहि मी हृदयांत ठेविलें आहे. माझें मन अनेक प्रकारें दूरवर संचार करीत आहे. मग मी आतां बोलूं काय आणि विचार तरी कसला करूं ?

७. हे वैश्वानर अग्ने, अंधारांत असल्यामुळें भय-भीत झालेले सर्व देव स्थापन केलेल्या तुझीच प्रशंसा करतात. तो अमर वैश्वानर अग्नि आमचें संरक्षण करो. तोच आमचें संरक्षण करणारा आहे.

सूक्त दहावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छंदः—१-६ त्रिष्टुभ, बाकी विराज.

१. हे यज्ञ करणारांनो, यज्ञयाग सुरू झाल्यावर सुखदायक दिव्य आणि प्रशंसनीय अग्नीची पुढें स्थापना करा. स्तोत्रें म्हणून त्याची पुढें स्थापना करा. कारण, तो सर्वज्ञ अग्नि आपल्या तेजानें यज्ञ यथासांग पार पाडतो.

२. हे दीप्तिमन्ता, दिव्य आणि देवांना बोला-वणाऱ्या अग्ने, ज्या सुखदायक तुपाप्रमाणें चांगलें स्तोत्र

२ टीपः—वैश्वानरस्य पुत्रोऽसौ परस्ताद्दिवि यः स्थितः।
छंदांस्यध्वरवस्त्रस्य स्तुतशस्त्राणि तंतवः ॥
यजूंषि चेष्टाश्चातुः स्याद्वस्त्रं वातव्यमध्वरः ।
परः परः स्थितः सूर्यः पिताग्निः पार्थिवो मतः ॥
सांप्रदायवेत्त्याच्या अर्थाची ही स्थिति आहे.

ममतेप्रमाणें लोक म्हणत असतात, तें स्तोत्र स्तोत्याच्या इतर अग्नीसह प्रज्वलित झालेला तूं ऐकावेंस.

३. जो तुला स्तोत्रें गाऊन आहुति देतो त्या मनुष्याच्या घरीं धनधान्य समृद्धि होते. आश्चर्यकारक प्रकाश असणारा तूं त्याला आश्चर्यकारक साहाय्य करून गाईबैलांनीं भरलेले गोळवाडे देतोस.

४. कृष्णवर्त्मा अग्नि उत्पन्न झाल्याबरोबर आपल्या दूरवर पसरणाऱ्या कांतीनें द्यावापृथ्वी भरून टाकतो. तेव्हां रात्रीचा किर्तातरी अंधार आपल्या तेजानें अग्नि नाहींसा करीत असतांना दिसतो.

५. हे अग्निदेवा, भाग्यवान अशा आम्हांला साहाय्य करून विपुल अन्नासह संपत्ति दे. धनधान्य आणि संततीनें सर्वांपेक्षा श्रेष्ठ असतील तसे आम्हांस कर.

६. हे अग्निदेवा, हवि घेऊन समृद्ध भक्त तुला आहुति देत आहेत. त्या ह्या यज्ञाचा आणि हवीचा भक्तीला भुकेलेल्या त्वां स्वीकार करावा. आम्हां भरद्वाजांत चांगली प्रवृत्ति ठव. आणि आवश्यक समृद्धि मिळवतांना त्यांचें संरक्षण कर.

७. हे अग्ने, शत्रूंना नष्ट कर. अन्नाची समृद्धि कर. आणि उत्कृष्ट वीरपुरुषांसह आम्हांला शंभर वर्षें आनंदांत ठेव.

सूक्त अकरावें.

ऋषि:—भरद्वाज; देवता–अग्नि; छंद:—त्रिष्टुभ्.

१. हे देवांना बोलावणाऱ्या अग्ने,यज्ञार्ह असणारा तूं आमच्या इच्छेप्रमाणें देवांकडे हवि पोंचीव. आणि मरुतांप्रमाणें तूं शत्रूंचा फडशा पाड. तसेंच मित्रावरुण, अश्विनी आणि द्यावापृथ्वी यांना तूं आमच्या यज्ञाकडे आण.

२. हे अग्ने, सर्वव्यापक, स्तुत्य आणि मित्रभूत असणारा तूं आमच्या यज्ञांत देवांना बोलवावेंस. हे अग्निदेवा, देवांचें मुख असणाऱ्या तुझ्या ज्वालानें हवि वाहून नेणारा तूं आपल्या शरीराचें पोषण कर.

३. जेव्हां अंगिरसांपैकीं अत्यंत प्रमुख स्तुति करणारा भरद्वाज यज्ञांत मधुर स्तोत्र गात असतो तेव्हां देवांचें यजन करण्याकरतां त्याच्या जन्माचें स्तवन करणाऱ्या भक्ताकरतां धनेच्छेनें केलेली स्तुति तुझी इच्छा करीत असते.

४. हा अग्नि अत्यंत प्रज्वलित होऊन प्रकाशत आहे. हे अग्निदेवा, तं विस्तृत द्यावापृथ्वीचें पूजन कर. कारण, उत्कृष्ट हवि देणारे सर्व जातीचे लोक अतिथीप्रमाणें सत्कारपूर्वक अन्नभक्षण करणाऱ्या अग्नीला तृप्त करीत असतात.

५. जेव्हां मंत्र म्हणून दर्भ तोडून आणले जातात आणि चांगली तुपांनीं भरलेली पळी अग्नींत ओतली जाते, तेव्हां सर्व लोक पृथ्वीवरील यज्ञगृहांत जातात आणि डोळे सूर्याचा करतात त्याप्रमाणें यज्ञाचा आश्रय करतात.

६. हे प्रज्वलित आणि देवांना बोलावणाऱ्या अग्ने, तूं इतर अग्नीसह प्रज्वलित होऊन आम्हांला धन दे. हे बलपुत्र अग्ने, तुझ्या कृपेनें समृद्ध असणारे आम्ही शत्रूप्रमाणें पापांतूनहि पार पडूं.

सूक्त बारावें.

ऋषि:—भरद्वाज; देवता–अग्नि; छंद:—त्रिष्टुभ.

१. द्यावापृथ्वीचें यजन करण्याकरतां भक्ताच्या घरीं यज्ञराजा अग्नि बसलेला असतो. तो हा बलपुत्र व सत्यनिष्ठ अग्नि लांबूनहि सूर्याप्रमाणें आपल्या तेजानें प्रकाशत असतो.

२. हे प्रकाशणाऱ्या यज्ञार्ह अग्ने, स्तोता यज्ञांत ज्या शुद्ध अशा तुझे ठिकाणीं हवि देतो तो तीन कुंडांत असणारा तूं सूर्याप्रमाणें मनुष्यांनीं दिलेलीं उत्कृष्ट हविर्द्रव्यें देवांना देण्याकरतां वेगशाली हो.

३. ज्या अग्नीची प्रसरणशील अत्यंत तेजस्वी ज्वाला अरण्यांतल्या वणव्याप्रमाणें शोभत असते, तोच वाढूं लागला म्हणजे अन्तरिक्षांतील सूर्याप्रमाणें प्रकाशूं लागतो. सर्वांवर सारखें प्रेम करणाऱ्या वायूप्रमाणें अमर अग्नि अनिवारपणें ओषधींवर संचार करीत आपणहून सर्व जगाला प्रकाशत असतो.

४. तो सर्वज्ञ अग्नि भिकाऱ्याच्या गाण्याप्रमाणें अत्यंत सुखकर असणाऱ्या आमच्या गाण्यांनीं आमच्या घरांत स्तविला जातो आहे. लांकडे खाणारा आपलें काम करीत एखाद्या तरुण बैलाप्रमाणें धांवत जातांना यज्ञ करणाऱ्याकडून स्तविला जातोस.

५. जेव्हां सहजरीत्या पृथ्वी जाळून हलकी करीत अग्नि जात असतो तेव्हां ह्या अग्नीच्या ज्वालांची स्तोते स्तुति करीत असतात. जो अग्नि गाडींत बसून पळणाऱ्या अप्रतिबंध चोराप्रमाणें धांवत असतो तेव्हां आकाशांत अग्नि अत्यंत शोभत असतो.

६. हे धांवणाऱ्या अग्ने, सर्व अग्नीसह प्रज्वलित झालेला तूं निंदक लोकांपासून आमचें संरक्षण कर. आम्हांला संपत्ति दे व दुःखदायक शत्रुसेनांना हाकून दे. आम्ही चांगल्या मुलाबाळांनीं युक्त असून शंभर वर्षें जगावें.

सूक्त तेरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे भाग्यवन्ता अग्ने, सर्व संपत्ति झाडापासून फांद्या निर्माण व्हाव्यात त्याप्रमाणें तुझ्यापासून निर्माण होते. सर्व पशु तुझ्यापासून निर्माण होतात. लढाईंत सामर्थ्य तुझ्यापासूनच प्राप्त होतें. आकाशांतून पाऊस तुझ्या कृपेनेंच पडतो. म्हणून तूं अत्यंत प्रशंसनीय आहेस आणि पाणी पुरवणारा आहेस.

२. हे अग्ने, भाग्यशाली असणारा तूं आम्हांला उत्कृष्ट धन दे. दर्शनीयप्रकाश अग्नि वायूप्रमाणें सर्वांवर सत्ता चालवितो. तूं मित्राप्रमाणें विपुल उदकाचा वर्षाव करणारा आहेस. तसेंच हे प्रकाशमान अग्ने, तूं उत्कृष्ट संपत्ति देणारा आहेस.

३. हे बुद्धिदात्या, यज्ञाकरतां निर्माण झालेल्या अग्ने, अपांनपातशीं (विद्युदग्नीशीं) एकमत करून तूं ज्याला संपत्ति मिळविण्याविषयीं उद्युक्त करतोस तो सज्जनसंरक्षक सामर्थ्यानें वृत्राला ठार करतो आणि तोच बुद्धिमान भक्त पणींची संपत्ति लुटून आणतो.

४. हे बलपुत्र अग्ने, जो भक्त तुझा कडकपणा यज्ञभूमीवर यज्ञ करून, स्तोत्रें म्हणून, गाणीं गाऊन प्राप्त करतो तो मनुष्य हे अग्ने, भरपूर धान्य प्राप्त करतो आणि संपत्तिमान होतो.

५. हे बलपुत्र अग्ने, सामर्थ्यसंपन्न असणारा तूं जें विपुल अन्न आणि पशु कंजूष आणि क्रूर शत्रूंच्या जवळ असेल तें मुलाबाळांनीं आणि धनधान्यानीं समृद्ध असणारें ऐश्वर्य त्यां लोकांपासून काढून समृद्ध करण्याकरतां मला द्यावेंस.

६. हे बलपत्र अग्ने, थोर असा तूं मला हितोपदेश करावास. तसेंच समृद्ध पुत्रपौत्र आम्हांस द्यावेस मी तुझ्या अनेक स्तोत्रांचें गायन करून समृद्धीचा उपभोग घेईन.चांगल्या मुलाबाळांनीं युक्त होऊन आम्ही शंभर वर्षें आनंदांत राहूं.

सूक्त चवदावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–अग्नि; छन्दः—१–५ अनुष्टुभ, ६ शक्करी.

१. जो मनुष्य स्तुतिपूर्वक अग्नीचें सेवारूपी कर्म करतो तो मनुष्य प्रसिद्धीस येतो आणि आपल्याला आवश्यक असणारें अन्न प्राप्त करतो.

२. अग्नीच सर्वश्रेष्ठ ज्ञानी आहे. अग्नि अत्यंत कर्तृत्ववान ऋषि आहे. मानव भक्त यज्ञांत देवांना बोलावणाऱ्या अग्नीची स्तुति करतात.

३. शत्रूंची संपत्ति तुझ्या भक्तांच्या संरक्षणाविषयीं अनेक प्रकारें स्पर्धा करीत असते. दस्यूंचा पराभव करूं इच्छिणारे लोक तुझीं व्रतें पाळून नास्तिकांचा पराभव करतात.

४. ज्याचें सामर्थ्य दिसल्यावर शत्रु भीतीनें उद्विग्न होतात असा कर्तृत्ववान, शत्रूंचा पराभव करणारा आणि सज्जनांचें संरक्षण करणारा पुत्र अग्नि आम्हांला देवो.

५. ज्याची संपत्ति सुरक्षित असते आणि जो लढाईंत झुंजार असतो तोच बलवान आणि त्याचेंच आपल्या चातुर्यानें अग्निदेव निंदकापासून संरक्षण करीत असतो.

६. हे सर्वानुकूल अग्निदेवा, द्यावापृथ्वींत सर्वत्र असणारा तूं आमची स्तुति देवांना कळव.आम्हा स्तावकांचें कल्याण कर. आम्ही तुमच्या कृपेनें शत्रूंच्या तड्याख्यांतून आणि पापांतून मुक्त होऊं. तुझ्या सहाय्यानें आम्ही सर्व संकटांतून तरून जाऊं.

सूक्त पंधरावें.

ऋषिः—वीतहव्य आंगिरस किंवा भरद्वाज; देवता–अग्नि; छन्दः—१–९ जगती, ३.१५ शक्करी, ६ अतिशक्करी, १७ अनुष्टुभ, १८ बृहती, १० ते १४.१६.१९ त्रिष्टुभ.

१. हे ऋषे, अतिथीप्रमाणें पूज्य असलेला, प्रातःकालीं प्रज्वलीत केला जाणारा, सर्व लोकांचें संरक्षण करणारा, जन्मतःच पवित्र असणारा, असा हा अग्नि केव्हां तरी स्वर्गावरून खालीं येतो. त्या ह्या अग्नीचें तूं पूजन कर. द्यावापृथ्वींत अन्तर्भूत असणारा हा अग्नि नित्य दिला जाणारा हवि चिरकाल भक्षण करतो.

२. अरणींत चांगल्या प्रकारें स्थापन केलेल्या ज्या प्रशंसनीय अग्नीची भृगूंनीं मित्राप्रमाणें घरांत स्थापना केली तो तूं हे आश्चर्यकारक अग्ने, वीतहव्यावर प्रसन्न हो. कारण, दररोज तूं उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून प्रसन्न केला जात आहेस.

३. हे अग्ने,प्रसिद्ध व संरक्षक असा तूं अनुष्ठान-तत्पर माणसाचा उत्कर्ष करावास. आणि दूरच्या व जवळच्या शत्रूंपासून रक्षण करावेंस. हे बलपुत्र अग्ने, तूं जगांत वीतहव्याला विपुल संपत्ति आणि वर द्यावेस. तसेंच भरद्वाजालाहि द्यावेस.

४. हे वीतहव्या, तेजस्वी, आम्हांला अतिथी-प्रमाणें पूज्य, स्वर्गनेता, मनूच्या यज्ञांत देवांना बोलावणारा, यज्ञाला चांगुलपणा आणणारा, विद्वानाप्रमाणें तेजस्वी भाषण करवणारा अशा सर्वश्रेष्ठ अग्नीला तूं सुशोभित कर.

५. उषा आपल्या कांतीनें प्रकाशत असते त्याप्रमाणें जो अग्नि शोधक आणि बुद्धिवर्धक कान्तीनें पृथ्वीवर प्रकाशत असतो, जो एतशाच्या (सूर्यासह चाललेल्या) लढाईंत संहार करीत चाललेल्या पुरुषाप्रमाणें ताबडतोब प्रकाशित होतो, जो वखवखलेला आणि तारुण्यपूर्ण असतो, त्या अग्नीला तूं सुशोभित कर.

६. हे स्तोत्यांनो, तुम्ही अतिथीप्रमाणें पूज्य, सर्वांना प्रिय आणि प्रशंसनीय अग्नीचीच समिधा देऊन सेवा करा. आणि अमर अग्नीला उद्देशून स्तोत्रें म्हणा कारण देवांपैकीं अग्निजवळच उत्कृष्ट संपत्ति आहे. आणि तोच आमच्या सेवेची कदर बाळगतो.

७. प्रज्वलीत झालेल्या अग्नीची मी उत्तेजक स्तोत्रें म्हणत आहे. स्वयंशुद्ध असून दुसऱ्याला शुद्ध करणाऱ्या नित्य अग्नीची मी यज्ञांत पुढें स्थापना करीत आहे. आम्हीं सुखकारक स्तोत्रें म्हणून देवांना बोलावणाऱ्या, प्रसंसनीय, अद्वेष्ट्या, दिव्यदृष्टि व ज्ञानी अग्नीची प्रार्थना करीत आहोंत.

८. हे अग्ने, नेहेमीं हवि वाहून नेणाऱ्या, प्रशंसनीय, मरणरहित आणि संरक्षक अशा तुला देव आणि माणसांनीं दूत केले आहे. सदोदीत जागृत असणाऱ्या सर्वव्यापी लोकाधिपति अग्नीला नमस्कार करून भक्त सेवित असतो.

९. हे अग्ने, देव आणि मनुष्य यांना अलंकृत करीत तूं यज्ञादिकांत देवांचा दूत होऊन द्यावापृथ्वी-भर संचार करीत असतोस. ज्याअर्थीं तुला उद्देशून आम्हीं धर्मकृत्यें आणि स्तुति करीत असतों त्याअर्थीं त्रैलोक्यांत असणारा तूं आम्हाला सुखकर हो.

१०. अल्पबुद्धि आम्ही अत्यंत ज्ञात्या, सुंदर आकृतीच्या आणि सुंदर दिसणाऱ्या त्या अग्नीची सेवा करीत आहोंत. तो अग्नि देवांना तृप्त करो. सर्व ज्ञेय वस्तूंचें ज्ञान असणारा अग्नि देवांना आमच्या हवी-विषयीं सांगो.

११. हे अग्ने, जो मनुष्य दिव्यदृष्टि अशा तुझ्या-करतां धर्मकृत्य करतो त्याचें तूं संरक्षण करतोस, त्याची तूं भरभराट करतोस. जो यज्ञसंबंधीं कामें करतो किंवा यज्ञ करतो त्यालाच तूं सामर्थ्य देतोस आणि धन देतोस.

१२. हे अग्ने, तूं क्रूर शत्रूंपासून माझें संरक्षण कर. हे बलवन् अग्ने, तूंच आमचें दोषापासून संरक्षण कर. तुला आमचें शुद्ध अन्न पोंचो. आणि तुझ्या-कडून स्पृहणीय असणारें धन हजारांनीं आम्हांस मिळो.

१३. देवांना बोलावणारा हो तेजस्वी अग्निराजा गृहपति आहे, तो सर्वज्ञ सर्व प्राणिमात्राला जाणतो. जो अग्नि देवांमध्यें आणि मनुष्यामध्यें अत्यंत यज्ञार्ह आहे तो सत्यधर्मा अग्नि देवांना संतुष्ट करो.

१४. हे यज्ञनिष्पादका, शुद्धप्रकाशा अग्ने, लोकांचें जें यज्ञरूपी कर्म चालू आहे त्याची तूं इच्छा कर. कारण तूं देवांना तृप्त करणारा आहेस, म्हणूनच यज्ञांत तुझ्यांत हवि देतात. तूं महिम्यानें सर्वव्यापक आहेस. हे अत्यंत तरुण असणाऱ्या अग्ने, आम्हीं तुला जे हवि आज अर्पण करीत आहोंत त्यांना तूं घेऊन जावेस.

१५. हे अग्ने, व्यवस्थित ठेवलेले जे हवि तूं पहात आहेस ते द्यावापृथ्वींतील सर्व देवांना देण्याकरतां तुला अर्पण केले जात आहेत. हे भाग्यवन्ता, आमचें युद्धांत तूं संरक्षण करावेस. आम्ही सर्व संकटांतून तुझ्या साहाय्यानें तरून जाऊं, तुझ्या साहाय्यानें आम्ही तरून जाऊं.

१६. हे सुप्रज्वलित अग्ने, सर्व देवांसह प्रमुख असणारा तूं घरट्यासारखे मऊमऊ असलेल्या, लोंकरीचें आसन घातलेल्या आणि तूप असलेल्या स्थानीं येऊन बसावेस. आणि हवि देणाऱ्या यजमानाचा यज्ञ तूं चांगल्या प्रकारें देवांकडे पोंचवावास.

१७. नागमोडी गतीनें धांवणाऱ्या ज्या चलाख अग्नीला रात्रीपासून आणले आहे त्या ह्या अग्नीला भक्त लोक अथर्वन ऋषीप्रमाणें घर्षण करून उत्पन्न करतात.

१८. हे अग्ने, तूं यज्ञामध्यें भक्ताचें कल्याण करण्याकरतां उत्पन्न हो. यज्ञानें वृद्धिंगत होणाऱ्या देवांना तूं घेऊन ये आणि आमचा यज्ञ देवांकडे पोंचीव.

१९. हे यज्ञसंरक्षक अग्ने, सर्व लोकांमध्यें आम्हीच तुला प्रज्वलित करून मोठें कृत्य केलें आहे. म्हणून आमचीं घरें सर्व संपत्तींनीं समृद्ध होवोत. आम्हांला अत्यंत तेजस्वी कर.

सूक्त सोळावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छंदः—१–६ वर्धमाना गायत्री, १७.४७.४८ अनुष्टुभ, ४६ त्रिष्टुभ, अवशिष्ट गायत्री.

१. हे अग्ने,तूं सर्व यज्ञांमध्यें देवांना बोलावणारा आहेस कारण देवांनीं तुला मनुष्यामध्यें (याकरतांच) ठेवलें आहे.

२. हे अग्ने,प्रसिद्ध असणारा तूं तुझ्या प्रशंसनीय ज्वालांनीं देवांना तृप्त कर थोर देवांना वाहून आण आणि त्यांना हवि दे.

३. हे कर्तृत्ववान अग्निदेवा, तूं यज्ञविषयक लहान मोठे मार्ग अवश्य जाणत असतोस.

४. हे अग्ने, भरतानें सुख प्राप्त व्हावें म्हणून ऋत्विजांकडून तुझी स्तुति केली. आणि यज्ञांत यज्ञार्ह अशा तुझ्यांत हवन केलें.

५. हे अग्ने, तूं ही उत्कृष्ट असणारी संपत्ति सोमरस तयार करणाऱ्या दिवोदासाला ज्याप्रमाणें दिलीस त्याप्रमाणें हवि देणाऱ्या भरद्वाजाला द्यावीस.

६. बुद्धिमान भरद्वाजाची स्तुति ऐकून मरणरहित असणारा तूं दूत होऊन देवतांना यज्ञाकरतां घेऊन ये.

७. हे अग्ने, यज्ञामध्यें देवांना तृप्त करण्याकरतां लोक तुला मनःपूर्वक बोलावतात.

८. हे अग्ने, तुझ्या उत्कृष्ट तेजाची मी पूजा करतों. उदार असणाऱ्या तुझ्या कर्तृत्वाचा आम्ही सत्कार करतों. सर्वच इच्छा पूर्ण झालेले लोक तुझी सेवा करीत असतात.

९. हे अग्ने, मनूनें होता म्हणून तुझी स्थापना केली आहे. तूं तोंडानें हवि वाहून नेण्यांत अत्यंत कुशल आहेस. म्हणून स्वर्गीय देवांना तूं तृप्त कर.

१०. हे अग्ने, हविर्भक्षण करण्याकरतां तूं ये. देवांना हवि देण्याकरतां प्रशंसा केला जाणारा तूं पसरलेल्या दर्भावर होता होऊन बैस.

११. हे अंगिरा अग्ने, प्रसिद्ध अशा तुला समिधांनीं आणि तुपानीं आम्ही प्रज्वलित करीत आहोंत. हे तरुण अग्ने, तूं अत्यंत प्रज्वलीत हो.

१२. हे अग्निदेवा, प्रसिद्ध असणारा तूं विपुल, प्रशंसनीय आणि सामर्थ्यपूर्ण अशी संपत्ति आम्हांला दे.

१३. हे अग्ने, अथर्वा तुला सर्व जगाला आधारभूत अशा पुष्करपर्णापासून उत्पन्न करतां झाला.

१४. हे अग्ने, वृत्रहन्त्या व शत्रूंचीं नगरें उध्वस्त करणाऱ्या त्या तुलाच अथर्वनपुत्र दध्यङ् ऋषीनें प्रज्वलित केलें.

१५. हे अग्ने, शत्रूंचा फडशा पाडणाऱ्या आणि प्रत्येक युद्धांत शत्रूला जिंकणाऱ्या प्रसिद्ध अशा तुलाच पाथ्य वृषानें प्रज्वलित केलें.

१६. हे अग्ने, ये. मी अशा प्रकारें तुझी स्तुति करीत आहें तसेंच असुरहि स्तुति करीत आहेत. त्या स्तोत्रांनीं आणि सोमांनीं तूं उल्हसित हो.

१७. हे अग्ने, तुझें मन ज्या कोठें बसलें तेथें तूं उत्कृष्ट प्रकारची संपत्ति देतोस. आणि तेथें ठिकाणहि करतोस.

१८. अग्ने, तुझें तेज क्षणिक असूं नये. थोडक्याच भक्तांच्या अंतःकरणांत राहणाऱ्या तूं आमची सेवा स्वीकारावीस.

१९ भारत, दिवादासाचे शत्रु ठार करणारा, सर्वज्ञ आणि सज्जनांचें संरक्षण करणारा अग्नि आला आहे.

२०. आपल्या महत्त्वानें सर्व जिंकणारा, दुर्निवार आणि अजिंक्य असा तो अग्नि सर्व पार्थिव संपत्तीच्या पलीकडील संपत्ति आम्हांस देवो.

२१. हे अग्ने, प्रसिद्ध असा तूं पूर्वीप्रमाणें अत्यंत

---

१३. टीपः—जलप्रलयाच्या वेळीं पिंपळाच्या पाना बाळस्वरूपांत भगवान रहातो असें वर्णन पौरा वाङ्मयांत आहे. त्याचें मूळ येथें सापडतें. तै. तै. ब्रा. हि पहावा. (तै. ब्रा. १.१.३.६ तै ५.१.४.४.)

अग्नीला अथर्वन असें नांव पडल्याचें येथें सापडतें. त्याचप्रमाणें अंगिरा वगैरे नांवें ण्याचें कारणहि यावरून उमगतें.

नवीन कांतीनें आणि उज्वल प्रकाशानें विशाल अन्तरिक्ष व्यापून टाकलें आहेस.

२२. हे मित्रांनो, तुम्ही धैर्यशाली आणि कर्तृत्ववान अग्नीचीं स्तोत्रें गा. आणि हवि अर्पण करा.

२३. जो देवांना बोलावणारा, चलाख, इतका कालपर्यंत देवांचा हवि वाहून नेणारा दूत तोच अग्नि येथें बसला आहे.

२४. हे सर्वव्यापक अग्ने, ह्या यज्ञांत त्या शुद्धकर्म्या तेजस्वी मित्रावरुणांना, आदित्यांना, मारुतगणांना आणि द्यावापृथ्वींना तूं संतुष्ट कर.

२५. हे बलपुत्र अग्ने, अमर असणाऱ्या तुझा प्रकाश उत्कृष्ट आहे. तो तुझा प्रकाश मनुष्याला अन्न देतो.

२६. हे अग्ने, तुझी सेवा करून तुला हवि देणारा भक्त खरोखर श्रेष्ठ आहे. त्याला उत्कृष्ट संपत्ति प्राप्त व्हावी आणि त्या माणसाला चांगली स्तुति करावयास लावावें.

२७. हे अग्ने, ते तुझें साहाय्य असलेले भक्त चांगल्या भावना बाळगीत संपूर्ण आयुष्याचा उपभोग घेतात. तसेंच चालून येणाऱ्या शत्रुसेनांच्या तडाख्यांतून पार पडतात. तसेंच कांहीं चालून आलेल्या शत्रुसेनांचा फडशा पाडतात.

२८. अग्नि आपल्या तीक्ष्ण तेजानें सर्व खादाड शत्रूंना ठार करतो, असा अग्नि आम्हांला संपत्ति देवो.

२९. हे लोकद्रष्ट्या अग्ने, आम्हांला पराक्रमी मुलांनीं युक्त असणारें ऐश्वर्य दे. आणि हे कर्तृत्ववन्ता, तूं राक्षसांना ठार कर.

३०. हे जातवेद अग्ने, आमचें तूं पातकांतून संरक्षण कर. हे मंत्रप्रेरक अग्ने, दुष्टबुद्धीच्या शत्रूपासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३१. हे अग्ने, जो दुर्बुद्धि मनुष्य आमच्यावर हत्यार चालवितो त्या दुष्ट कृत्यापासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३२. हे अग्निदेवा, जो मनुष्य आमचा घात करूं इच्छितो त्या दुष्कृत्य करणाऱ्या माणसाला तूं आपल्या बळानें दडपून टाक.

३३. हे झुंजार अग्ने, मला भरद्वाजाला विस्तृत आणि उत्कृष्ट संपत्ति दे.

अग्नि आहुति देऊन प्रज्वलित केलेला निर्मळ [illegible]य देण्याच्या इच्छेनें भक्ताचे शत्रु नष्ट करतो.

३५. मातृभूत, पृथ्वीवरील व्यवस्थित वेदीवर प्रज्वलित झालेला पितृभूत व द्युलोकाचें पालन करणारा अग्नि यज्ञामध्यें आपल्या स्थानीं बसलेला असतो.

३६. हे लोकद्रष्ट्या सर्वज्ञ अग्ने, स्वर्गावर जें अन्न उत्कृष्ट समजलें जातें तें अन्न तूं मुलांबाळांसहीत आम्हांस दे.

३७. हे बलपुत्र अग्ने, हविर्द्रव्य घेऊन आम्ही मनोहर दिसणाऱ्या तुझीं स्तोत्रें करीत आहोंत.

३८. हे अग्ने, ज्याप्रमाणें उन्हांतून चालत आलेल्यानें सावलीचा आश्रय करावा त्याप्रमाणें प्रज्वलित होऊन सुवर्णकांति धारण करणाऱ्या तुझा आम्ही आश्रय करीत आहोंत.

३९. हे अग्ने, जो धनुर्धाऱ्याप्रमाणें किंवा तिखट शिंगाच्या बैलाप्रमाणें उग्र आहे. त्या तूंच शत्रूंचीं नगरें फोडून टाकलींस.

४०. नुकत्याच झालेल्या लहान मुलाप्रमाणें किंवा हिंस्र प्राण्याप्रमाणें ज्याला (काळजीपूर्वक) हातांत धरतात त्या लोकांचे यज्ञ उत्कृष्ट प्रकारें पार पाडणाऱ्या अग्नीची तुम्ही सेवा करा.

४१. हे भक्तांनो, त्या अत्यंत धन देणाऱ्या अग्निदेवाची यज्ञाकरतां तुम्ही उपासना करा. तो आपल्या स्थानीं येऊन बसो.

४२. हे भक्तांनो, अतिथीप्रमाणें प्राप्त झालेल्या प्रिय आणि सुखकर अशा गृहपति अग्नीची स्थापना करा.

४३. हे अग्निदेवा, जे तुझे चांगले घोडे तुला योग्य ठिकाणीं वाहून नेतात त्या घोड्यांना यज्ञाला जाण्याकरतां तूं जोड.

४४. हे अग्ने, तूं आमच्याकडे ये. हविर्भक्षणाकरतां आणि सोम पिण्याकरतां सर्व देवांना आमच्याकडे घेऊन ये.

४५. हे भारत अग्ने, तूं प्रकाशित हो. हे जरारहित अग्ने, प्रज्वलित झालेला तूं अखंड तेजानें अधिक प्रज्वलित हो.

४६. जो मनुष्य उत्कृष्ट यज्ञांत अग्निदेवाची उपासना करीत अग्नीची स्तुति करतो. तो हात जोडून द्यावापृथ्वींतील देवांना बोलावणाऱ्या चांगल्या हविर्द्रव्यांनीं यज्ञ केल्या जाणाऱ्या अग्नीला नम्रभावानें सेवीत असतो.

४७. हे अग्ने, तुला अंतःकरणपूर्वक ऋग्रूप हवि आम्ही अर्पण करीत आहोंत. हे हवि तुला बलिष्ठ गाईबैलाप्रमाणें प्रिय होवोत.

४८. ज्यानें संपत्ति हरण केली आणि ज्या बलवन्तानें राक्षसांचा धुव्वा उडविला त्या सर्वश्रेष्ठ वृत्रहन्त्या अग्नीला लोक प्रज्वलित करतात.

४७. टीप:—यांत अध्ययनाची स्तुति आहे असें आश्वलायन म्हणतो.

सूक्त सत्रावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे उग्र इंद्रा, ज्या सोमाकरतां तूं मोठा गोसंघ प्रकट केलास. तो सोम स्तुति चालूं असतां तूं पी. हे धैर्यशाली वज्रधरा इंद्रा, जो तूं सामर्थ्यानें सर्वांवर आवरण घालणाऱ्या शत्रूला ठार करतोस तो तूं सोम पी.

२. हे इंद्रा, तूं उत्तम शिरस्त्राण धारण करतोस, तूं स्तोत्यांची कामना पूर्ण करणारा आहेस. असा तूं येथें ये. आणि सोम पी. जो इंद्र वज्र धारण करणारा असून पर्वतांचा भेद करीत आहे आणि घोड्यावर बसणारा आहे तो इंद्र आम्हांला आश्चर्यकारक अन्न देवो.

३. हे इंद्रा, पूर्वीप्रमाणें तूं आतां सोम पी. आणि आनंदित हो. स्तोत्र ऐक आणि स्तोत्रांनीं उत्साहित हो. सूर्याला प्रकट कर. अन्नाची भरभराट कर. शत्रूंना ठार कर आणि हे इंद्रा, गाईंना प्रकट कर.

४. हे अन्नसमृद्ध इंद्रा, तूं प्राशन केलेला मदकर सोम तेजस्वी अशा तुला उल्हासित करो.

५. हे इंद्रा, सोम पिऊन आनंदित झालेला तूं गाढ अंधार नाहींसा करून उषा आणि सूर्य यांना ज्यामुळें प्रगट करतोस त्यामुळेंच हे इंद्रा, तूं गाईंच्या भोंवतीं असलेल्या भरभक्कम पर्वताला फोडून टाक.

६. हे इंद्रा, तूं आपल्या कर्तृत्वानें, बुद्धिमत्तेनें आणि सामर्थ्यानें गाईंच्या शरीरांत परिणत स्वरूपाला गेलेलें दूध उत्पन्न केलेंस. तूं गाईंना मोकळें करण्याकरतां बळकट असणारीं द्वारें मोकळीं केलींस. आणि अंगिरांच्या साहाय्यानें गाईंना गोठ्यांतून मोकळे केलेस.

७. हे इंद्रा, तूं मोठा पराक्रम करून पृथ्वीला परिपूर्णता आणली आहेस. तसेंच हे इंद्रा, महान असणाऱ्या तूंच द्युलोकाला स्थिर केलेंस. तात्पर्य देवांना उत्पन्न करणाऱ्या, प्राचीन यज्ञाच्या थोर माता ज्या द्यावापृथ्वी त्यांना इंद्रानेंच स्थिर केलें.

८. राक्षसांनीं देवांच्या वर जेव्हां हल्ला चढविला तेव्हां रणांगणांत मरुतांनीं इंद्राला साहाय्य केलें. नंतर हे इंद्रा, बलशाली असणाऱ्या तुला सर्व देवांनीं युद्धाचा पुढारी केलें.

९. समृद्ध इंद्रानें चालून येणाऱ्या अहीला जेव्हां युद्धांत ठार केलें तेव्हां द्युलोकहि त्याच्या वज्रामुळें आणि स्वतःच्या क्रोधामुळें खालीं आला.

१०. हे सोमप्रिय इंद्रा, तूं ज्या वज्रानें निश्चयी शत्रूंवर तुटून पडत असतां गर्जना करणाऱ्या अहीला धुळीला मिळविलें तें हजार धारांचें आणि शंभर टोकें असलेलें तुझें वज्र त्वष्ट्यानें तयार केलें.

११. एक विचाराचे सर्व मरुत् ज्या तुला स्तोत्रें म्हणून उल्हासित करतात हे इंद्रा, त्या तुझ्याकरतां पूषन आणि विष्णु शंभर रेडे शिजवितात आणि मदकर व शत्रूहनन करावयास उत्तेजन देणारा सोम तीन सरोवरें (भांडीं) देतात.

१२. हे इंद्रा, तूं नद्यांमध्यें विपुल असणारें उदक झांकून होतें तेथून बाहेर काढलेस. पाण्याच्या लाटा उत्पन्न केल्यास. त्या नद्यांचे मार्ग अनुकूल केलेस. आणि वेगानें वाहणारें पाणी समुद्राकडे वहातें केलेस.

१३. हे इंद्रा, तीं प्रसिद्ध कृत्यें करणाऱ्या, महान सामर्थ्यवान्, जरारहित, बलदात्या आणि उत्कृष्ट योद्धे भोंवतीं असलेल्या तुला उद्देशून साहाय्य मिळावें म्हणून नवीन स्तोत्र केलें जात आह.

१४. हे इंद्रा, तूं बुद्धिमान् आणि तेजस्वी असणाऱ्या आम्हांला अन्न, कीर्ति, धन आणि बल दे. आम्हां भारद्वाजांत मुलाबाळांसहित भक्त लोक निर्माण होऊं दे. आणि हे इंद्रा, पुढील काळांत तूं आमचा उत्कर्ष करणारा हो.

१५. ह्या स्तुतीमुळें आम्हांला देवाकडून अन्नसमृद्धि प्राप्त होईल. आम्ही मुलाबाळांसहित शंभर वर्षें आनंदानें राहूं.

सूक्त आठरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. जो शत्रूंचा धुव्वा उडवणारा, अजिंक्य, दुर्निवार आणि बहुस्तुत इंद्र आहे त्याचीच तूं स्तुति कर.

नवीन कांतीनें आणि उज्वल प्रकाशानें विशाल अन्तरिक्ष व्यापून टाकलें आहेस.

२२. हे मित्रांनो, तुम्ही धैर्यशाली आणि कर्तृत्ववान अग्नीचीं स्तोत्रें गा. आणि हवि अर्पण करा.

२३. जो देवांना बोलावणारा, चलाख, इतका कालपर्यंत देवांचा हवि वाहून नेणारा दूत तोच अग्नि येथें बसला आहे.

२४. हे सर्वव्यापक अग्ने, ह्या यज्ञांत त्या शुद्धकर्म्या तेजस्वी मित्रावरुणांना, आदित्यांना, मारुतगणांना आणि द्यावापृथ्वींना तूं संतुष्ट कर.

२५. हे बलपुत्र अग्ने, अमर असणाऱ्या तुझा प्रकाश उत्कृष्ट आहे. तो तुझा प्रकाश मनुष्याला अन्न देतो.

२६. हे अग्ने, तुझी सेवा करून तुला हवि देणारा भक्त खरोखर श्रेष्ठ आहे. त्याला उत्कृष्ट संपत्ति प्राप्त व्हावी आणि त्या माणसाला चांगली स्तुति करावयास लावावें.

२७. हे अग्ने, ते तुझें साहाय्य असलेले भक्त चांगल्या भावना बाळगीत संपूर्ण आयुष्याचा उपभोग घेतात. तसेंच चालून येणाऱ्या शत्रुसेनांच्या तडाख्यांतून पार पडतात. तसेंच कांहीं चालून आलेल्या शत्रुसेनांचा फडशा पाडतात.

२८. अग्नि आपल्या तीक्ष्ण तेजानें सर्व खादाड शत्रूंना ठार करतो, असा अग्नि आम्हांला संपत्ति देवो.

२९. हे लोकद्रष्ट्या अग्ने, आम्हांला पराक्रमी मुलांनीं युक्त असणारें ऐश्वर्य दे. आणि हे कर्तृत्ववन्ता, तूं राक्षसांना ठार कर.

३०. हे जातवेद अग्ने, आमचें तूं पातकांतून संरक्षण कर. हे मंत्रप्रेरक अग्ने, दुष्टबुद्धीच्या शत्रूपासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३१. हे अग्ने, जो दुर्बुद्धि मनुष्य आमच्यावर हत्यार चालवितो त्या दुष्ट कृत्यापासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३२. हे अग्निदेवा, जो मनुष्य आमचा घात करूं इच्छितो त्या दुष्कृत्य करणाऱ्या माणसाला तूं आपल्या चालेनें दडपून टाक.

३३. हे झुंजार अग्ने, मला भरद्वाजाला विस्तृत आणि उत्कृष्ट संपत्ति दे.

३४. आहुति देऊन प्रज्वलित केलेला निर्मळ अग्नि य देण्याच्या इच्छेनें भक्ताचे शत्रु नष्ट करतो.

३५. मातृभूत, पृथ्वीवरील व्यवस्थित वेदीवर प्रज्वलित झालेला पितृभूत व द्युलोकाचें पालन करणारा अग्नि यज्ञामध्यें आपल्या स्थानीं बसलेला असतो.

३६. हे लोकद्रष्ट्या सर्वज्ञ अग्ने, स्वर्गावर जें अन्न उत्कृष्ट समजलें जातें तें अन्न तूं मुलांबाळांसहीत आम्हांस दे.

३७. हे बलपुत्र अग्ने, हविर्द्रव्य घेऊन आम्ही मनोहर दिसणाऱ्या तुझीं स्तोत्रें करीत आहोंत.

३८. हे अग्ने, ज्याप्रमाणें उन्हांतून चालत आलेल्यानें सावलीचा आश्रय करावा त्याप्रमाणें प्रज्वलित होऊन सुवर्णकांति धारण करणाऱ्या तुझा आम्ही आश्रय करीत आहोंत.

३९. हे अग्ने, जो धनुर्धाऱ्याप्रमाणें किंवा तिखट शिंगाच्या बैलाप्रमाणें उग्र आहे. त्या तूंच शत्रूंचीं नगरें फोडून टाकलींस.

४०. नुकत्याच झालेल्या लहान मुलाप्रमाणें किंवा हिंस्र प्राण्याप्रमाणें ज्याला (काळजीपूर्वक) हातांत धरतात त्या लोकांचे यज्ञ उत्कृष्ट प्रकारें पार पाडणाऱ्या अग्नीची तुम्ही सेवा करा.

४१. हे भक्तांनो, त्या अत्यंत धन देणाऱ्या अग्निदेवाची यज्ञाकरतां तुम्ही उपासना करा. तो आपल्या स्थानीं येऊन बसो.

४२. हे भक्तांनो, अतिथीप्रमाणें प्राप्त झालेल्या प्रिय आणि सुखकर अशा गृहपति अग्नीची स्थापना करा.

४३. हे अग्निदेवा, जे तुझे चांगले घोडे तुला योग्य ठिकाणीं वाहून नेतात त्या घोड्यांना यज्ञाला जाण्याकरतां तूं जोड.

४४. हे अग्ने, तूं आमच्याकडे ये. हविर्भक्षणाकरतां आणि सोम पिण्याकरतां सर्व देवांना आमच्याकडे घेऊन ये.

४५. हे भारत अग्ने, तूं प्रकाशित हो. हे जरारहित अग्ने, प्रज्वलित झालेला तूं अखंड तेजानें अधिक प्रज्वलित हो.

४६. जो मनुष्य उत्कृष्ट यज्ञांत अग्निदेवाची उपासना करीत अग्नीची स्तुति करतो. तो हात जोडून द्यावापृथ्वींतील देवांना बोलावणाऱ्या चांगल्या हविर्द्रव्यांनीं यज्ञ केल्या जाणाऱ्या अग्नीला नम्रभावानें सेवीत असतो.

४७. हे अग्ने, तुला अंतःकरणपूर्वक ऋग्रूप हवि आम्ही अर्पण करीत आहोंत. हे हवि तुला बलिष्ठ गाईबैलाप्रमाणें प्रिय होवोत.

४८. ज्यानें संपत्ति हरण केली आणि ज्या बलवन्तानें राक्षसांचा धुव्वा उडविला त्या सर्वश्रेष्ठ वृत्रहन्त्या अग्नीला लोक प्रज्वलित करतात.

---

४७. टीपः—यांत अध्ययनाची स्तुति आहे असें आश्वलायन म्हणतो.

सूक्त सत्रावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे उग्र इंद्रा, ज्या सोमाकरतां तूं मोठा गोसंघ प्रकट केलास. तो सोम स्तुति चालूं असतां तूं पी. हे धैर्यशाली वज्रधरा इंद्रा, जो तूं सामर्थ्यानें सर्वांवर आवरण घालणाऱ्या शत्रूला ठार करतोस तो तूं सोम पी.

२. हे इंद्रा, तूं उत्तम शिरस्त्राण धारण करतोस, तूं स्तोत्यांची कामना पूर्ण करणारा आहेस. असा तूं येथें ये. आणि सोम पी. जो इंद्र वज्र धारण करणारा असून पर्वतांचा भेद करीत आहे आणि घोड्यावर बसणारा आहे तो इंद्र आम्हांला आश्चर्यकारक अन्न देवो.

३. हे इंद्रा, पूर्वीप्रमाणें तूं आतां सोम पी. आणि आनंदित हो. स्तोत्र ऐक आणि स्तोत्रांनीं उत्साहित हो. सूर्याला प्रकट कर. अन्नाची भरभराट कर. शत्रूंना ठार कर आणि हे इंद्रा, गाईंना प्रकट कर.

४. हें अन्नसमृद्ध इंद्रा, तूं प्राशन केलेला मदकर सोम तेजस्वी अशा तुला उल्हासित करो.

५. हे इंद्रा, सोम पिऊन आनंदित झालेला तूं गाढ अंधार नाहींसा करून उषा आणि सूर्य यांना ज्यामुळें प्रगट करतोस त्यामुळेंच हे इंद्रा, तूं गाईंच्या भोंवती असलेल्या भरभक्कम पर्वताला फोडून टाक.

६. हे इंद्रा, तूं आपल्या कर्तृत्वानें, बुद्धिमत्तेनें आणि सामर्थ्यानें गाईंच्या शरीरांत परिणत स्वरूपाला गेलेलें दूध उत्पन्न केलेंस. तूं गाईंना मोकळें करण्याकरतां बळकट असणारीं द्वारें मोकळीं केलींस. आणि अंगिरांच्या साहाय्यानें गाईंना गोठ्यांतून मोकळे केलेस.

७. हे इंद्रा, तूं मोठा पराक्रम करून पृथ्वीला परिपूर्णता आणली आहेस. तसेंच हें इंद्रा, महान असणाऱ्या तूंच द्युलोकाला स्थिर केलेंस. तात्पर्य देवांना उत्पन्न करणाऱ्या, प्राचीन यज्ञाच्या थोर माता ज्या द्यावापृथ्वी त्यांना इंद्रानेंच स्थिर केलें.

८. राक्षसांनीं देवांच्या वर जेव्हां हल्ला चढविला तेव्हां रणांगणांत मरुतांनीं इंद्राला साहाय्य केलें. नंतर हे इंद्रा, बलशाली असणाऱ्या तुला सर्व देवांनीं युद्धाचा पुढारी केलें.

९. समृद्ध इंद्रानें चालून येणाऱ्या अहीला जेव्हां युद्धांत ठार केलें तेव्हां द्युलोकहि त्याच्या वज्रामुळें आणि स्वतःच्या क्रोधामुळें खालीं आला.

१०. हे सोमप्रिय इंद्रा, तूं ज्या वज्रानें निश्चयी शत्रूंवर तुटून पडत असतां गर्जना करणाऱ्या अहीला धुळीला मिळविलें तें हजार धारांचें आणि शंभर टोकें असलेलें तुझें वज्र त्वष्ट्यानें तयार केलें.

११. एक विचाराचे सर्व मरुत् ज्या तुला स्तोत्रें म्हणून उल्हासित करतात हे इंद्रा, त्या तुझ्याकरतां पूषन आणि विष्णु शंभर रेडे शिजवितात आणि मदकर व शत्रूहनन करावयास उत्तेजन देणारा सोम तीन सरोवरें (भांडीं) देतात.

१२. हे इंद्रा, तूं नदीमध्यें विपुल असणारें उदक झांकून होतें तेथून बाहेर काढलेस. पाण्याच्या लाटा उत्पन्न केल्यास. त्या नद्यांचे मार्ग अनुकूल केलेस. आणि वेगानें वाहणारें पाणी समुद्राकडे वहातें केलेस.

१३. हे इंद्रा, तीं प्रसिद्ध कृत्यें करणाऱ्या, महान सामर्थ्यवान्, जरारहित, बलदात्या आणि उत्कृष्ट योद्धे भोंवतीं असलेल्या तुला उद्देशून साहाय्य मिळावें म्हणून नवीन स्तोत्र केलें जात आहे.

१४. हे इंद्रा, तूं बुद्धिमान् आणि तेजस्वी असणाऱ्या आम्हांला अन्न, कीर्ति, धन आणि बल दे. आम्हां भारद्वाजांत मुलाबाळांसहित भक्त लोक निर्माण होऊं दे. आणि हे इंद्रा, पुढील काळांत तूं आमचा उत्कर्ष करणारा हो.

१५. ह्या स्तुतीमुळें आम्हांला देवाकडून अन्नसमृद्धि प्राप्त होईल. आम्ही मुलाबाळांसहित शंभर वर्षें आनंदानें राहूं.

सूक्त आठरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. जो शत्रूंचा धुव्वा उडवणारा, अजिंक्य, दुर्निवार आणि बहुस्तुत इंद्र आहे त्याचीच तूं स्तुति कर.

नवीन कांतीनें आणि उज्वल प्रकाशानें विशाल अन्तरिक्ष व्यापून टाकलें आहेस.

२२. हे मित्रांनो, तुम्ही धैर्यशाली आणि कर्तृत्ववान अग्नीचीं स्तोत्रें गा. आणि हवि अर्पण करा.

२३. जो देवांना बोलावणारा, चलाख, इतका कालपर्यंत देवांचा हवि वाहून नेणारा दूत तोच अग्नि येथें बसला आहे.

२४. हे सर्वव्यापक अग्ने, ह्या यज्ञांत त्या शुद्धकर्म्या तेजस्वी मित्रावरुणांना, आदित्यांना, मारुतगणांना आणि द्यावापृथ्वींना तूं संतुष्ट कर.

२५. हे बलपुत्र अग्ने, अमर असणाऱ्या तुझा प्रकाश उत्कृष्ट आहे. तो तुझा प्रकाश मनुष्याला अन्न देतो.

२६. हे अग्ने, तुझी सेवा करून तुला हवि देणारा भक्त खरोखर श्रेष्ठ आहे. त्याला उत्कृष्ट संपत्ति प्राप्त व्हावी आणि त्या माणसाला चांगली स्तुति करावयास लावावें.

२७. हे अग्ने, ते तुझें साहाय्य असलेले भक्त चांगल्या भावना बाळगीत संपूर्ण आयुष्याचा उपभोग घेतात. तसेंच चालून येणाऱ्या शत्रूसेनांच्या तडाख्यांतून पार पडतात. तसेंच कांहीं चालून आलेल्या शत्रुसेनांचा फडशा पाडतात.

२८. अग्नि आपल्या तीक्ष्ण तेजानें सर्व खादाड शत्रूंना ठार करतो, असा अग्नि आम्हांला संपत्ति देवो.

२९. हे लोकद्रष्ट्या अग्ने, आम्हांला पराक्रमी मुलांनीं युक्त असणारें ऐश्वर्य दे. आणि हे कर्तृत्ववन्ता, तूं राक्षसांना ठार कर.

३०. हे जातवेद अग्ने, आमचें तूं पातकांतून संरक्षण कर. हे मंत्रप्रेरक अग्ने, दुष्टबुद्धीच्या शत्रूपासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३१. हे अग्ने, जो दुर्बुद्धि मनुष्य आमच्यावर हत्यार चालवितो त्या दुष्ट कृत्यापासून तूं आमचें संरक्षण कर.

३२. हे अग्निदेवा, जो मनुष्य आमचा घात करूं इच्छितो त्या दुष्कृत्य करणाऱ्या माणसाला तूं आपल्या चालेनें दडपून टाक.

३३. हे झुंजार अग्ने, मला भरद्वाजाला विस्तृत आणि उत्कृष्ट संपत्ति दे.

अग्नि. आहुति देऊन प्रज्वलित केलेला निर्मळ
य देण्याच्या इच्छेनें भक्ताचे शत्रु नष्ट करतो.

३५. मातृभूत, पृथ्वीवरील व्यवस्थित वेदीवर प्रज्वलित झालेला पितृभूत व द्युलोकाचें पालन करणारा अग्नि यज्ञामध्यें आपल्या स्थानीं बसलेला असतो.

३६. हे लोकद्रष्ट्या सर्वज्ञ अग्ने, स्वर्गावर जें अन्न उत्कृष्ट समजलें जातें तें अन्न तूं मुलांबाळांसहीत आम्हांस दे.

३७. हे बलपुत्र अग्ने, हविर्द्रव्य घेऊन आम्ही मनोहर दिसणाऱ्या तुझीं स्तोत्रें करीत आहोंत.

३८. हे अग्ने, ज्याप्रमाणें उन्हांतून चालत आलेल्यानें सावलीचा आश्रय करावा त्याप्रमाणें प्रज्वलित होऊन सुवर्णकांति धारण करणाऱ्या तुझा आम्ही आश्रय करीत आहोंत.

३९. हे अग्ने, जो धनुर्धाऱ्याप्रमाणें किंवा तिखट शिंगाच्या बैलाप्रमाणें उग्र आहे. त्या तूंच शत्रूंचीं नगरें फोडून टाकलींस.

४०. नुकत्याच झालेल्या लहान मुलाप्रमाणें किंवा हिंस्र प्राण्याप्रमाणें ज्याला (काळजीपूर्वक) हातांत धरतात त्या लोकांचे यज्ञ उत्कृष्ट प्रकारें पार पाडणाऱ्या अग्नीची तुम्ही सेवा करा.

४१. हे भक्तांनो, त्या अत्यंत धन देणाऱ्या अग्निदेवाची यज्ञाकरतां तुम्ही उपासना करा. तो आपल्या स्थानीं येऊन बसो.

४२. हे भक्तांनो, अतिथीप्रमाणें प्राप्त झालेल्या प्रिय आणि सुखकर अशा गृहपति अग्नीची स्थापना करा.

४३. हे अग्निदेवा, जे तुझे चांगले घोडे तुला योग्य ठिकाणीं वाहून नेतात त्या घोड्यांना यज्ञाला जाण्याकरतां तूं जोड.

४४. हे अग्ने, तूं आमच्याकडे ये. हविर्भक्षणाकरतां आणि सोम पिण्याकरतां सर्व देवांना आमच्याकडे घेऊन ये.

४५. हे भारत अग्ने, तूं प्रकाशित हो. हे जरारहित अग्ने, प्रज्वलित झालेला तूं अखंड तेजानें अधिक प्रज्वलित हो.

४६. जो मनुष्य उत्कृष्ट यज्ञांत अग्निदेवाची उपासना करीत अग्नीची स्तुति करतो. तो हात जोडून द्यावापृथ्वींतील देवांना बोलावणाऱ्या चांगल्या हविर्द्रव्यांनीं यज्ञ केल्या जाणाऱ्या अग्नीला नम्रभावानें सेवीत असतो.

४७. हे अग्ने, तुला अंतःकरणपूर्वक ऋग्रूप हवि आम्ही अर्पण करीत आहोंत. हे हवि तुला बलिष्ठ गाईबैलाप्रमाणें प्रिय होवोत.

४८. ज्यानें संपत्ति हरण केली आणि ज्या बलवन्तानें राक्षसांचा धुव्वा उडविला त्या सर्वश्रेष्ठ वृत्रहन्त्या अग्नीला लोक प्रज्वलित करतात.

---

४७. टीपः—यांत अध्ययनाची स्तुति आहे असें आश्वलायन म्हणतो.

सूक्त सत्रावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे उग्र इंद्रा, ज्या सोमाकरतां तूं मोठा गोसंघ प्रकट केलास. तो सोम स्तुति चालू असतां तूं पी. हे धैर्यशाली वज्रधरा इंद्रा, जो तूं सामर्थ्यानें सर्वांवर आवरण घालणाऱ्या शत्रूला ठार करतोस तो तूं सोम पी.

२. हे इंद्रा, तूं उत्तम शिरस्त्राण धारण करतोस, तूं स्तोत्यांची कामना पूर्ण करणारा आहेस. असा तूं येथें ये. आणि सोम पी. जो इंद्र वज्र धारण करणारा असून पर्वतांचा भेद करीत आहे आणि घोड्यावर बसणारा आहे तो इंद्र आम्हांला आश्चर्यकारक अन्न देवो.

३. हे इंद्रा, पूर्वीप्रमाणें तूं आतां सोम पी. आणि आनंदित हो. स्तोत्र ऐक आणि स्तोत्रांनीं उत्साहित हो. सूर्याला प्रकट कर. अन्नाची भरभराट कर. शत्रूंना ठार कर आणि हे इंद्रा, गाईंना प्रकट कर.

४. हे अन्नसमृद्ध इंद्रा, तूं प्राशन केलेला मदकर सोम तेजस्वी अशा तुला उल्हासित करो.

५. हे इंद्रा, सोम पिऊन आनंदित झालेला तूं गाढ अंधार नाहींसा करून उषा आणि सूर्य यांना ज्यामुळें प्रगट करतोस त्यामुळेंच हे इंद्रा, तूं गाईंच्या भोंवतीं असलेल्या भरभक्कम पर्वताला फोडून टाक.

६. हे इंद्रा, तूं आपल्या कर्तृत्वानें, बुद्धिमत्तेनें आणि सामर्थ्यानें गाईंच्या शरीरांत परिणत स्वरूपाला गेलेलें दूध उत्पन्न केलेंस. तूं गाईंना मोकळें करण्याकरतां बळकट असणारीं द्वारें मोकळीं केलींस. आणि अंगिरांच्या साहाय्यानें गाईंना गोठ्यांतून मोकळे केलेस.

७. हे इंद्रा, तूं मोठा पराक्रम करून पृथ्वीला परिपूर्णता आणली आहेस. तसेंच हे इंद्रा, महान असणाऱ्या तूंच द्युलोकाला स्थिर केलेंस. तात्पर्य देवांना उत्पन्न करणाऱ्या, प्राचीन यज्ञाच्या थोर माता ज्या द्यावापृथ्वी त्यांना इंद्रानेंच स्थिर केलें.

८. राक्षसांनीं देवांच्या वर जेव्हां हल्ला चढविला तेव्हां रणांगणांत मरुतांनीं इंद्राला साहाय्य केलें. नंतर हे इंद्रा, बलशाली असणाऱ्या तुला सर्व देवांनीं युद्धाचा पुढारी केलें.

९. समृद्ध इंद्रानें चालून येणाऱ्या अहीला जेव्हां युद्धांत ठार केलें तेव्हां द्युलोकहि त्याच्या वज्रामुळें आणि स्वतःच्या क्रोधामुळें खालीं आला.

१०. हे सोमप्रिय इंद्रा, तूं ज्या वज्रानें निश्चयी शत्रूंवर तुटून पडत असतां गर्जना करणाऱ्या अहीला धुळीला मिळविलें तें हजार धारांचें आणि शंभर टोकें असलेलें तुझें वज्र त्वष्ट्यानें तयार केलें.

११. एक विचाराचे सर्व मरुत् ज्या तुला स्तोत्रें म्हणून उल्हासित करतात हे इंद्रा, त्या तुझ्याकरतां पूषन आणि विष्णु शंभर रेडे शिजवितात आणि मदकर व शत्रूहनन करावयास उत्तेजन देणारा सोम तीन सरोवरें (भांडीं) देतात.

१२. हे इंद्रा, तूं नदीमध्यें विपुल असणारें उदक झांकून होतें तेथून बाहेर काढलेस. पाण्याच्या लाटा उत्पन्न केल्यास. त्या नद्यांचे मार्ग अनुकूल केलेस. आणि वेगानें वाहणारें पाणी समुद्राकडे वहातें केलेस.

१३. हे इंद्रा, तीं प्रसिद्ध कृत्यें करणाऱ्या, महान सामर्थ्यवान्, जरारहित, बलदात्या आणि उत्कृष्ट योद्धे भोंवतीं असलेल्या तुला उद्देशून साहाय्य मिळावें म्हणून नवीन स्तोत्र केलें जात आहे.

१४. हे इंद्रा, तूं बुद्धिमान् आणि तेजस्वी असणाऱ्या आम्हांला अन्न, कीर्ति, धन आणि बल दे. आम्हां भारद्वाजांत मुलाबाळांसाहित भक्त लोक निर्माण होऊं दे. आणि हे इंद्रा, पुढील काळांत तूं आमचा उत्कर्ष करणारा हो.

१५. ह्या स्तुतीमुळें आम्हांला देवाकडून अन्नसमृद्धि प्राप्त होईल. आम्ही मुलाबाळांसहित शंभर वर्षें आनंदानें राहूं.

सूक्त आठरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. जो शत्रूंचा धुव्वा उडवणारा, अजिंक्य, दुर्निवार आणि बहुस्तुत इंद्र आहे त्याचीच तूं स्तुति कर.

अजिंक्य, ओजस्वी, पराभव करणारा आणि जगामध्यें बलवान अशा इंद्राची हे स्तोत्या, तूं स्तुति कर.

२. युद्धांतील प्रमुख योद्धा, बलवान, मनूच्या वंशजांत असणारा, युद्ध करणारा, भक्तांसह आनंदांत असणारा, प्रेमळ, सोमप्रिय आणि गर्जना करणारा असा हा इंद्र आहे.

३. हे इंद्रा, तूं दस्यूंचें ताबडतोब दमन करतोस. सर्वश्रेष्ठ असणारा तूं भक्तजनांना मुलेंबाळें देतोस. हे इंद्रा, मी वर्णन करीत असलेले सामर्थ्य तुझ्यांत आहे कीं नाहीं, तें नेहमीं तूं आम्हांस सांगावेस.

४. हे बलवत्तम इंद्रा, अनेक ठिकाणीं प्रकट होणाऱ्या, अजिंक्य आणि जेत्या अशा तुझ्यापाशीं मी वर्णन करीत असलेलें सामर्थ्य आहेच असें मी मानतों. ओजस्वी, उत्कर्षशाली, अजिंक्य आणि शत्रूंचा धुव्वा उडवण्याचें उत्कृष्ट सामर्थ्य तुझेजवळ आहेच.

५. तुझ्याशीं आमचें पुरातन कालापासूनचें सख्य कायम टिको. हे अजिंक्यांना जिंकणाऱ्या दर्शनीय इंद्रा, तूं चालून येणाऱ्या बलाला ठार केलेस. त्याचीं नगरें ताब्यांत घेतलींस आणि नगरांचीं सर्व द्वारें मोकळीं केलीस.

६. तेजस्वी आणि सामर्थ्यप्रद इंद्राला महायुद्धांत भक्त स्तुति करून बोलावीत असतात. त्यालाच चांगलीं मुलेंबाळें व्हावीत म्हणून लोक स्तवीत असतात. आणि तोच वज्रधारी युद्धांत शत्रूंचा संहार करणारा असतो.

७. तो इंद्र अढळ आणि शत्रूंना नमावयास लावणाऱ्या सामर्थ्यानें मनुष्यांच्या संघांत प्राप्त होतो. तो वीरश्रेष्ठ कीर्ति, बळ, पराक्रम आणि संपत्ति जेथें असेल तेथें असतो.

८. जो युद्धांत कधीं चुकत नाहीं किंवा दगा देत नाहीं. तो विख्यातनामा इंद्र शत्रूंचीं नगरें उध्वस्त करण्याकरतां आणि शत्रूंना ठार करण्याकरतां जोरानें प्रयत्न करीत असतो. त्यानेंच चुमुरि, धुनि, पिप्रु, शंबर आणि शुष्ण यांना ठार केलें.

९. हे इंद्रा, उसळणाऱ्या शत्रुविनाशक सामर्थ्यानें तूं वृत्राला ठार करण्याकरतां सज्ज हो. उजव्या हातांत तूं आपलें वज्र घे. हे बहुधन इंद्रा, तूं शत्रूंच्या कारस्थानांचा नाश कर.

१०. हे इंद्रा, अग्नि शुष्क अरण्य जाळतो तसें अशनिप्रमाणें भयंकर असणारें तुझें हत्यार राक्षसांना जाळून टाको. कारण, तूं भयंकर हत्यारानें शत्रूंना ठार करतोस. भयंकर गर्जना करतोस आणि दुष्टांचा फडशा उडवतोस.

११. हे बलपुत्र धनवान इंद्रा, तूं अनेक बलशाली घोड्यावर संपत्ति घेऊन आमच्याकडे ये. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुला बलहीन करण्याला कोणीहि नास्तिक समर्थ होत नाहीं.

१२. अत्यंत संपत्तिमान आणि तेजस्वी पुराणपुरुष इंद्राचा महिमा स्वर्ग आणि पृथ्वीच्या पलीकडे गेला आहे. महापराक्रमी इंद्राला कोणी शत्रु नाहीं, याच्या बरोबरीचा कोणी नाहीं किंवा ह्याच्या जागीं बसणाराहि कोणी नाहीं.

१३. हे इंद्रा, जें तूं कुत्स, आयु आणि अतिथिग्वाचें रक्षण केलेंस तें तुमचें कृत्य आजहि सर्वत्र विख्यात आहे. तूं अतिथिग्वाला विपुल संपत्ति दिलीस. तसेंच तूं वज्रानें पृथ्वीवरील पराक्रमी दिवोदासाला संकटांतून पार पाडलेस.

१४. हे इंद्रा, कवींमधलाहि श्रेष्ठ कवि अशा तुझी अहीचा वध करण्याकरतां सर्व देव स्तुति करतात, तेव्हां स्तुति केल्यानंतर दुःखीकष्टी अशा स्तुति करणाऱ्या लोकांना तूं संपत्तिमान करतोस.

१५. हे कर्तृत्ववन्ता इंद्रा, तूं जीं कृत्यें अद्यापि केलीं नसशील तीं तूं कर आणि यज्ञांत अत्यंत नवीन स्तोत्रें करावयास लाव. तें तुझें सामर्थ्य अमर देव द्यावापृथ्वीभर गाववितील.

सूक्त एकोणिसावें.

ऋषिः--भरद्वाज; देवता--इंद्र; छंदः--त्रिष्टुभ.

१. एकाद्या थोर राजाप्रमाणें लोकांच्या इच्छा पूर्ण करणारा, दोनहि लोकांत उत्कर्ष पावलेला, केवढ्याहि सामर्थ्यानें अजिंक्य इंद्र आमच्या समोर पराक्रम करण्यास उत्सुक आहे. त्याची धिप्पाड, प्रसिद्ध आणि भक्तांकडून चांगली सेवा झाली आहे.

२. जो जन्मल्याबरोबर अत्यंत मोठा होतो त्या इंद्राचीच स्तुति धन मिळण्याकरतां चालू आहे. तो इंद्र थोर, अद्भुत, जराराहित, तरुण व अजिंक्य सामर्थ्यानें उत्कर्ष पावणारा आहे.

३. हे इंद्रा, अन्न देण्याकरतां तुझे लांबलचक कर्तृत्ववान व विपुल संपत्ति देणारे दोन हात आम्हांकडे

वळीव. गुराखी गुरांचे कळप वळवितो त्याप्रमाणें उदार मनानें संग्रामांत आमच्याकडे वळव.

४. आमच्या यज्ञांत अन्नेच्छु स्तोते बलिष्ठ आणि तुझे मदतनीस असणाऱ्या मरुतांसह शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या त्या इंद्राची स्तुति करीत आहेत. जसे पूर्वीचें स्तोते अनिंद्य, निष्पाप आणि सुखरूप होते तसे आम्ही हे इंद्रा, तुझ्या कृपेनें असावें.

५. तो नियमानें वागणारा, संपत्ति देणारा आणि सोमानें उत्साहित होणारा आहे. तोच कमनीय संपत्तीचा धनी असून त्याचें जवळच विपुल अन्न आहे. समुद्राला नद्या जाऊन मिळतात त्याप्रमाणें ह्या इंद्रापाशीं हितकारक सर्व संपत्ति एकवटल्या आहेत.

६. हे शूरा, बलांतलें उत्कृष्ट बल तूं आम्हांस दे. हे शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या इंद्रा, तूं अत्यंत श्रेष्ठ तेज आम्हांस दे. जी सर्व उत्कृष्ट संपत्ति मनुष्याकरतां निर्माण केली आहेस. ती संपत्ति हे अश्ववन्ता आम्हांला सुखी करण्याकरतां तूं आम्हांस दे.

७. जो तुझा शत्रुसैन्याचा पराभव करणारा अजिंक्य आनंद आहे तो सदोदित वाढणारा आनंद तूं आम्हांस दे. ज्यामुळें तुझ्या साहाय्यानें विजय मिळविणारे आम्ही पुत्रालाभामुळें तुझी स्तुति करूं तो आनंद तूं आम्हांस दे.

८. हे इंद्रा, संपत्तीचें संरक्षण करणारें तुझें वाढतें उत्कृष्ट बल तूं आम्हांस दे. ज्या तुझ्या साहाय्यानें, युद्धांत शत्रूंना आम्ही ठार करतों, बांधवभूत शत्रूंना आम्ही ठार करतों तें सामर्थ्य तूं आम्हांस दे.

९. हे इंद्रा, रसरसणारें तुझें सामर्थ्य सर्व दिशेनें आम्हांकडे येवो. सर्व बाजूंनीं आमच्याकडे येवो. हे इंद्रा, सुखकारक धन तूं आम्हांला दे.

१०. नोकर, चाकर आणि कीर्ति यांसहित उत्कृष्ट संपत्ति तुझ्या मार्गदर्शक मदतीसह आम्हांला प्राप्त होवो. कारण, तूं स्वर्गीय आणि पार्थिव संपत्तीचा ईश्वर आहेस. म्हणून खूप अथांग संपत्ति आम्हांस दे.

११. ह्या यज्ञांत त्या बलिष्ठ इंद्राला नवीन मदतीकरतां आम्ही बोलावीत आहों. मरुतांसह, बलिष्ठ, उत्कर्षशील, दिव्य, हुकमत चालवणारा, सर्व लोकांचा पराभव करणारा, ओजस्वी आणि मोठ्यांशीं शत्रुत्व करणारा तो इंद्र आहे.

१२. हे वज्रधरा, मी ज्या लोकांपैकीं आहे त्या ह्या लोकांपैकीं आपल्याला मोठे समजणाऱ्या लोकांना तूं आमच्या स्वाधीन असूं दे. हे इंद्रा, जगामध्यें रणांगणावर मुलाबाळांकरतां, पशूंकरतां आणि जल मिळावें म्हणून आम्ही तुला बोलावीत आहोंत.

१३. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुझ्या मित्रत्वानें स्वकीय किंवा परकीय शत्रूंचा घात करणारे आम्ही सर्व शत्रूंपेक्षां अधिक आहोंत. हे पराक्रमी इंद्रा, तुझ्या मदतीमुळें आम्ही विपुल संपत्तिमान होऊन आनंदांत राहूं.

सूक्त विसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ.

१. सूर्य सृष्टीचें आक्रमण करतो त्याप्रमाणें जो आपल्या सामर्थ्यानें ऐश्वर्याचें आणि शत्रूचें आक्रमण करतो, तसा हजारानें संपत्ति मिळवणारा, सुपीक जमीनींचा उपभोग घेणारा, आणि शत्रुहन्ता पुत्र हे बलपुत्र इंद्रा, तूं आम्हांस दे.

२. सूर्याप्रमाणें असणाऱ्या तुझ्याकरतांच हे इंद्रा, सर्व जग आणि सामर्थ्य देवांनीं निर्माण केलें असावें. कारण, हे सोमप्रिया, विष्णूसह असणाऱ्या तूंच उदकानें वेष्टिलेल्या दुष्ट वृत्राला ठार केलेंस.

३. उग्र, ओजस्वी, अत्यंत बलशाली स्तुति केलेल्या आणि प्रतापशाली इंद्राला सर्व शत्रूंच्या नगरींचा भेद करणारें वज्र प्राप्त झालें तेव्हां तूं मधुर सोमरसाचा राजा झालास.

४. हे इंद्रा, कवि दशोणीकरतां जेव्हां तूं युद्धांत आलास तेव्हां शेकडो कवडीचुंबक पणी पळाले. बलशाली शुष्णाचीं कारस्थानें तूं आयुधानें नष्ट केलीस. अन्नाचा लेशहि त्याचें जवळ राहिला नाहीं.

५. जेव्हां शुष्ण वज्राच्या तडाख्यांत आला तेव्हां त्या महाद्रोही शुष्णाच्या सर्व सैन्याचा धुव्वा उडाला. तेव्हां इंद्रानें सारथि झालेल्या कुत्साचे सूर्यप्राप्तीच्या झटापटींत (पुनः) आपल्या रथांत घेऊन अत्यंत रक्षण केलें.

६. श्येनानें मदकर सोम ह्या इंद्राकरतां आणला. तसेंच इंद्रानेंहि दास नमुचीचें डोकें उडवलें आणि झोंपाळू साप्य नमीचें संरक्षण केलें. त्याचें कल्याण करून त्याला अन्न व धन यांनीं युक्त केलें.

७. हे वज्रधरा, सर्पाप्रमाणें कपटी असलेल्या पिप्रूचे बळकट किल्ले आपल्या सामर्थ्यानें तूं फोडून टाकलेस. हे दात्या इंद्रा, तूं हवि देणाऱ्या ऋजिश्वाला अजिंक्य संपत्ति दिलीस.

८. सुख देणाऱ्या इंद्रानें लबाड वेतसु, दशोणि तूतुजि, तुग्र, यांना आईला मुलगा वश करतो त्याप्रमाणें द्योतमानाकरतां वश केलें.

९. हातामध्यें शत्रुहन्त्या वज्राला घेऊन तो इंद्र, अप्रतिहपणें शत्रूंना ठार करीत असतो. तो दोन घोड्यांवर बसतो. योद्धा रथांत बसतो त्याप्रमाणें केवळ इशाऱ्यानें जोडलें जाणारे दोन घोडे देखण्या इंद्राला वाहून नेतात.

१०. हे इंद्रा, तुझ्या साहाय्यानें आम्ही अत्यंत नवीन संपत्ति मिळवूं. भक्त लोक हीं स्तोत्रें म्हणून तुझी स्तुति करतात. कारण, दासांना ठार करून पुरुकुत्साला संपत्ति देण्याकरतां शरत्कालांतील सात (आश्रयस्थानें) नगरें तीक्ष्ण वज्रानें तूं फोडलींस.

११. हे इंद्रा, तूं पुरातन आहेस. काव्य उशनसला धन देऊन त्याचा तूं उत्कर्ष केलास. नववास्त्वाला ठार करून थोर पित्याला (उशनसला) स्वत: मुलगा परत दिलास.

१२. हे इंद्रा, तूं शत्रूंचा थरकाप करणारा आहेस. धुनि नांवाचा असुर लपून बसलेलें पाणी तूं नद्याप्रमाणें वहातें केलेस. हे शूर इंद्रा, जेव्हां तूं समुद्र तरून जाशील तेव्हां तूं तुर्वश आणि यदु यांना सुखानें पार पाड.

१३. हे इंद्रा, तूं युद्धांत धुनि व चुमुरि यांना ठार केलेस आणि कायमची झोंप दिलीस. हें महत्कृत्य तुझंच आहे. हे इंद्रा, तुझ्याकरतां सोमरस तयार करणारा, हवि शिजवणारा, इंधनें आणणारा दभीति सोम, अन्न व स्तोत्रें यांनीं समर्थ आहे.

सूक्त एकविसावें.

ऋषि:—भरद्वाज; देवता—९–१० विश्वेदेव, अवशिष्ट इंद्र; छंद:—त्रिष्टुभ.

१. हे शूर इंद्रा, अनेक इच्छा बाळगणाऱ्या स्तोत्या भरद्वाजांच्री तुझा धांवा करणारीं हीं स्तोत्रें रथांत बसलेल्या, जरारहित व अत्यंत तरुण अशा तुला बोलावीत आहेत. कारण, प्रशंसनीय असें उत्कृष्ट धन तुझ्यापाशीं आहे.

२. जो इंद्र सर्वप्रसिद्ध आहे.त्याच यज्ञानें वृद्धिंगत होणाऱ्या प्रशंसनीय इंद्राची मी स्तुति करीत आहें. कारण, त्याचें माहात्म्य द्युलोक किंवा पृथ्वी यापेक्षांहि मोठें आहे.

३. त्या इंद्रानेंच अज्ञानमय पसरलेला अंधार सूर्यामुळें ज्ञानमय केला. हे बलवान् इंद्रा, तुझ्या लोकीं असणाऱ्या लोकाकरतां यज्ञ करूं इच्छिणारा भक्त तुझ्या स्थानाचा कधींहि नाश होऊं देत नाहीं.

४. ज्या इंद्रानें तीं कृत्यें केलीं तो आज कोठें बरें असेल ? कोणत्या देशांत आहे ? कोणत्या लोकांत रहातो? हे इंद्रा, कसा यज्ञ केला असतां तुझ्या मनाला बरें वाटतें ? तुला प्रसन्न करण्यास कोणता स्तोता आणि कोणता मंत्र समर्थ होतो ?

५. हे कर्मकर्त्या इंद्रा, पुरातन कालचे कर्मेच्छु भक्त आतांच्याप्रमाणें तुझे सखे होते. मध्यकालांत होते. आणि अलीकडेहि झाले आहेत. हे बहुस्तुत इंद्रा, अगदीं अलीकडीक अशा माझीं स्तोत्रें तूं ऐक.

६. हे शूर मंत्रवाह्य इंद्रा, अलीकडील लोक तुझी पूजा करतात आणि तुझें प्रसिद्ध प्राचीन पराक्रम स्तोत्रामध्यें ग्रथित करतात. तसें आम्हींहि तुझी पूजा करतों आणि पराक्रम जाणीत आहोंत त्यांमुळें तुझें वर्णन करतों.

७. हे इंद्रा, राक्षसांचें सैन्य तुझ्यावर चालून येत आहे. तूंहि त्या येणाऱ्या अफाट सैन्याच्यापुढें हो. आणि हे धैर्यधरा, पुरातन कालापासून तुझा सखा असलेल्या वज्रानें तूं त्या सैन्याच्या चिंधड्या उडीव.

८. हे भक्ताधार, शूर इंद्रा, स्तोत्र करूं इच्छिणाऱ्या अर्वाचीन कालांतील माझें स्तोत्र तूं ऐक. कारण, हे इंद्रा, तुझी इच्छा केली असतां सहज येणारा तूं पूर्वकालीं अंगिरसांचा बांधव होतास.

९. हे भरद्वाज, आज आम्हाला साहाय्य करण्याकरतां वरुण, मित्र, इंद्र आणि मरुत् यांना तूं आमच्याकडे वळीव. पूषन्, विष्णु, कर्तृत्ववान् अग्नि,सविता, ओषधी आणि पर्वत यांना तूं आमचेकडे वळीव.

१०. हे अत्यंत शक्तिमान् पूज्य इंद्रा, तुला हे स्तोते स्तोत्रें म्हणून स्तवीत आहेत. हे अमरा इंद्रा, प्रशंसनीय असा तूं स्तुति करणाऱ्या माझें स्तोत्र ऐक. कारण, तुझ्यासारखा दुसरा कोणी नाहीं.

११. हे बलपुत्रा, ज्ञाता असा तूं सर्व यज्ञार्ह देवांसह माझें स्तोत्र ऐकण्याकरतां ये. जे यज्ञानें उत्कर्ष पावणारे अग्निजिह्व देव आहेत आणि ज्यांनीं शत्रूंचा नाश करण्याकरतां मनूला श्रेष्ठ केलें त्यासह तुम्ही या.

---

५. टीप:—तीन कालांचा उल्लेख महत्त्वाचा आहे. ३.३२.१३ पहा.

१२. हे इंद्रा, मार्गदर्शक आणि ज्ञाता असा तूं सुख देणाऱ्या आणि दुःख देणाऱ्या मार्गावर आमचा वाटाड्या हो. जे तुझे न दमणारे आणि समर्थ असे मोठाले घोडे आहेत त्या घोड्यांनीं तूं आमच्याकडे अन्न वाहून आण.

सूक्त बाविसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. जो कामपूरक, बलवान, अविसंवादी, शत्रूंचा पराभव करणारा, कल्पक आणि अजिंक्य असा समर्थ आहे, लोकांच्याकरतां ह्या स्तोत्रांनीं जो एकटाच बोलावण्यासारखा आहे, त्या इंद्राची मी स्तुति करीत आहें.

२. जे आमचे प्राचीन, समृद्धीची इच्छा करणारे, बुद्धिमान, सात नवग्व पितर आहेत, त्यांनीं चालून येणाऱ्या शत्रूंचा नाश करणारा, तल्लख, पर्वतावर असणाऱ्या, अप्रतिहतशासन आणि बलिष्ठ अशा इंद्राची स्तोत्रें म्हणून स्तुति केली.

३. अविच्छिन्न, क्षीण न होणारें आणि सुखप्रद असें जें धन आहे तें धन हे अश्वयुक्त इंद्रा, सुखी करण्याकरतां आम्हांस दे. अनेक मुलेंबाळें असलेलें, नोकरचार असलेलें असें कीर्तिप्रद धन त्या इंद्रापाशीं आम्ही मागतों.

४. हे इंद्रा, जें स्तोत्यांनीं पूर्वकालीं तुझें सुख अनुभवलें असेल तें सुख तूं आम्हांस दे. हे शत्रूंना खेद उत्पन्न करणाऱ्या, दुर्धर, अनेकांनीं स्तविलेल्या धनवन्ता इंद्रा, असुरहन्त्या तुझा यज्ञांत भाग कोणता ? आणि अन्न काय ?

५. (वरील प्रार्थनेनंतर इंद्र येऊन त्यानें ऋषींच्या इच्छा पूर्ण केल्या.) ज्या यजमानाची स्तुति रथारूढ वज्रपाणि इंद्राची पृच्छा करीत, कर्में करीत आणि गुण गात असते त्या अनेकांना ताब्यांत ठेवणाऱ्या कर्तृत्ववान आणि बलद इंद्राला गाऊन यजमान सुखी होतो आणि वरचढ शत्रूवर चालून जातो.

६. हे बलवन्ता इंद्रा, तूं आपल्या मनोजव वज्रानें कुशलतेनें उत्कर्षशील अशा वृत्राला ठार केलेस. हे अत्यंत ओजस्वी आणि महान इंद्रा, तूं अभंग आणि बळकट असें किल्ले आपल्या वज्रानें फोडून टाकतोस.

७. हे इंद्रा, अत्यंत नवीन स्तोत्रें म्हणून प्राचीन लोकाप्रमाणें त्या तुझी उपासना प्रसृत करण्याचा मी प्रयत्न करीत आहें. अनुपम आणि चांगलें वाहन असलेला इंद्र आम्हांला सर्व संकटांतून पार पाडो.

८. हे इंद्रा, तूं दुष्ट लोकांचीं पृथ्वीवरील, अन्तरिक्षांतील आणि स्वर्गांतील स्थानें संतप्त करतोस. हे बलिष्ठ इंद्रा, तूं आपल्या तेजानें त्या दुष्टांना जाळून टाक, ब्रह्मद्वेष्ट्यांना जाळून टाकण्याकरतां पृथ्वी आणि अन्तरिक्षाला पेटवून दे.

९. हे कान्तीनें प्रकाशणाऱ्या इंद्रा, तूं स्वर्गांतील आणि पृथ्वीवरील लोकांचा राजा आहेस. हे अजिंक्य इंद्रा, तूं उजव्या हातांत वज्र घे. आणि त्यानें दुष्टांचीं सर्व कारस्थानें हाणून पाड.

१०. हे इंद्रा, शत्रूंच्यापासून संरक्षण व्हावें म्हणून कल्याणप्रद एकत्र झालेली सुरक्षित विपुल संपत्ति तूं आम्हांस द्यावीस. कारण तमुिळें तूं दासांना आर्य बनवलेस आणि मानव शत्रूंना सहज उडवलेस.

११. हे बहुस्तुत विधात्या व यज्ञार्ह इंद्रा, प्रसिद्ध असा तूं सर्वश्रेष्ठ नियुत नांवाच्या घोड्यांनीं आमच्याकडे ये. राक्षस ज्यांचें निवारण करूं शकत नाहींत किंवा देव ज्यांचें निवारण करूं शकत नाहींत त्या घोड्यांनीं तूं आमच्याकडे लवकर ये.

सूक्त तेविसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. सोम पिळल्याबरोबर स्तोत्रें म्हटलीं जात असतां आणि गाणें चालूं असतां हे भगवान इंद्रा, दोनहि हातांत वज्र घेऊन दोन घोडे जोडून तूं प्रेमानें लवकर आमच्याकडे येतोस.

२. हे इंद्रा, द्युलोकांत, शूरांनीं गजबजलेल्या युद्धांत किंवा संपत्ति मिळवीत असतां जे तूं भक्तांचें रक्षण करतोस, समर्थाचें, भ्यालेल्याचें किंवा उत्साहशील दस्यूचें तूं निर्भयपणें संरक्षण करतोस तें सर्व सोम पिळून तयार केल्यावरच होय.

३. स्तोत्याला योग्य मार्गानें नेणाऱ्या, उग्र इंद्रानें सोम पिळून यज्ञ करणाऱ्या भक्ताला स्थान आणि स्तुति

---

२. टीपः—यद्वाहोर्धारयन्वज्रं हरिभ्यां यासि वृत्रहन् ।
यच्च रक्षांसि संग्रामे नृन् सोममभिषुण्वतः ॥
यच्च कर्म सुदक्षस्य यजमानस्याप्यपारयः ।
वशीकरोषि तांस्तस्मै बिभ्यते भीतिवर्जितः ॥
तत्सोमेऽभिषुते स्तोत्रशस्त्रयोश्च प्रवृत्तयोः ॥

करणाऱ्या स्तोत्याला धन द्यावें आणि पिळलेला सोम प्यावा.

४. वज्र धारण करणारा, सोम पिणारा, गाई देणारा, सर्वश्रेष्ठ, लोकाग्रणी पुत्र देणारा, स्तोत्याचें स्तोत्र ऐकणारा आणि स्तोत्रें म्हणून बोलावला जाणारा इंद्र चालू असलेल्या तीनहि सवनांत घोड्यांनीं येवो.

५. ज्या पुराणपुरुष इंद्रानें आम्हांला हितप्रद कृत्यें केलीं त्या इंद्राकरतां तो जें इच्छील तें आम्हीं केलें. सोम पिळल्यावर आम्ही स्तोत्रें म्हणतों आणि सामगायन करीत जसा इंद्राचा उत्कर्ष होईल तसा हवि देत असतों.

६. हे इंद्रा, ज्याअर्थी आमचीं स्तोत्रें उत्कर्षप्रद अशीं तूं केलीं आहेस त्याअर्थी तुला तशीं स्तोत्रें बुद्धिपूर्वक आम्ही अर्पण करीत आहोंत. हे पिळलेल्या सोम पिणाऱ्या इंद्रा, सोम पिळून झाल्यावर सुखकारक, रमणीय आणि हविर्वाहक अशीं स्तोत्रें यज्ञासह आम्ही करावींत.

७. हे इंद्रा, प्रसिद्ध असा तूं प्रसन्न अंतःकरणानें आमचा हवि स्वीकार. आणि गाईचें दूधदहि मिसळलेला सोमरस पी. यजमानानें हें दर्भासन दिलें आहे त्यावर बैस. आणि तुझ्या दासाची भरभराट कर.

८. हे उग्र इंद्रा, तूं मनाप्रमाणें आनंदांत एस. हे यज्ञ तुला पोहोंचोत. ह्या बहुस्तुत इंद्राला आमचीं हीं स्तोत्रें प्राप्त होवोत. हीं स्तुति तुला आमच्या संरक्षणाकरतां आणो.

९. हे सख्यांनो, तुम्ही सोम पिळल्यावर त्या उदार इंद्राला यथेच्छ तृप्त करा. आमच्या पोषणाची त्याला काळजी नसेल कां ? सोम पिळणाऱ्या यजमानाचें संरक्षण करण्यांत इंद्र मागें घेत नाहीं.

१०. भाग्यवन्ताचा ईश्वर असणारा इंद्र सोम पिळल्यावर आम्हा भरद्वाजांच्या येथेंच स्तविला गेला. कारण, श्रेष्ठ इंद्र स्तोत्यांना सन्मार्गाला लावतो आणि सर्वश्रेष्ठ संपत्ति देतो.

सूक्त चोविसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. सोमयागांत इंद्राला उत्पन्न होणारा मद कामपूरक असतो. सामगायनासह चाललेलें स्तोत्र कामनापूर्ति करणारें होतें. सोमरस पिणारा आणि चोथाहि न टाकणारा भाग्यवान इंद्र लोकांना स्तोत्रांनीं प्रशंसनीय आहे आणि द्युलोकनिवासी स्तुतिपरमेश्वर इंद्र अक्षय्य संरक्षण करणारा आहे.

२. समृद्ध, शत्रुहिंसक, पराक्रमी, लोकहितकारक, ज्ञानी, स्तोत्र ऐकणारा, स्तोत्यांचें अत्यंत संरक्षण करणारा, सर्वव्यापक, लोकांना प्रशंसनीय आणि स्तोत्यांचा आधार असा इंद्र यज्ञांत स्तुति केली असतां आम्हाला धन देतो.

३. हे शूर इंद्रा, तुझा थोर महिमा चाकाच्या आराप्रमाणें द्यावापृथ्वीच्या बाहेर पडला आहे. हे बहुस्तुत इंद्रा, झाडांच्या फांद्याप्रमाणें तुझें साहाय्य सर्व बाजूनीं अनेक प्रकारें अंकुरित होत आहे.

४. हे कर्तृत्ववान इंद्रा, गाईच्या मार्गाप्रमाणें सामर्थ्यवान अशा तुझीं अद्भुत कृत्यें सर्वत्र पसरलेलीं आहेत. वासरांच्या दावणीप्रमाणें हे दात्या इंद्रा, दुसऱ्यांना बंधक पण स्वतः स्वतंत्र अशीं तुझीं कृत्यें आहेत.

५. त्याचें आज एक कृत्य चालू आहे तर उद्यां दुसरेंच. याप्रमाणें इंद्र सत आणि असत कर्में सारखीं करीत असतो. मित्र, वरुण, पूषन, सूर्य आणि इंद्र आमची इच्छा पूर्ण करोत.

६. पर्वताच्या पृष्ठभागापासून जल प्राप्त करावें त्याप्रमाणें हे इंद्रा, स्तोत्रें गाऊन आणि यज्ञ करून आम्हीं तुझ्यापासून इच्छा पूर्ण करूं. घोडे युद्धांत जातात त्याप्रमाणें हे स्तुत्य इंद्रा, ऐश्वर्येच्छु भरद्वाज त्या तुझ्याकडे हीं उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणत येत आहेत.

७. ज्या इंद्राला वर्षे नाहींत, महिने नाहींत व दिवस क्षीण करीत नाहींत आणि लहान करीत नाहींत त्या वृद्ध असलेल्याहि इंद्राचें शरीर स्तोत्रांनीं आणि गाण्यांनीं प्रशंसा केलें असतां फुरफुरो.

८. प्रशंसनीय इंद्र रानगठ्याला नाहीं, अढळाला नाहीं, फुगीराला नाहीं आणि धर्मभ्रष्टालाहि नमत नाहीं. मोठाले पर्वतहि इंद्राला सुगम वाटतात आणि गंभीर स्थलहि त्याला उथळ वाटतें.

९. हे बलवन्ता, सोम पिणाऱ्या इंद्रा, गंभीर आणि थोर अन्तःकरणानें तूं आम्हांस अन्न व सामर्थ्य दे. रात्रीं व दिवसा हे इंद्रा, प्रेमळ असा तूं आमच्या रक्षणाविषयीं उद्युक्तच आस.

१०. हे इंद्रा, तूं युद्धांत भक्ताचे दूरच्या किंवा जवळच्या शत्रूपासून संरक्षण करण्यास तयार ऐस. व त्याचें रक्षण कर. घरांत आणि अरण्यांत रक्षण कर. आम्ही शंभर वर्षेपर्यंत चांगल्या मुलाबाळांसह आनंदांत रहावें.

सूक्त पंचविसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे बलवान इंद्रा, जें तुझें उत्तम, मध्यम आणि आणि कनिष्ठ प्रकारचें साहाय्य आहे, त्यांनीं युद्धांत तूं माझें संरक्षण कर. हे उग्र इंद्रा, आम्हाला तूं ऐश्वर्यांनीं आणि बलांनीं युक्त कर.

२. हे इंद्रा, आमच्या ह्या स्तोत्रांनीं आमच्या विजयी आणि स्पृहणीय सैन्याचें संरक्षण करीत शत्रूंचा क्रोध नष्ट कर तसेंच आर्यांकरतां सर्व चालून येणाऱ्या दास लोकांना तूं ठार कर.

३. हे इंद्रा, हिंसकवृत्तीचे जे जवळचे किंवा दूरचे शत्रू आम्हाकडे येण्यास उद्युक्त झाले असतील त्या सर्व शत्रूंना तूं हीन कर. त्यांचें सामर्थ्य नष्ट कर आणि त्यांना पराङ्मुख कर.

४. जेव्हां मुलाबाळांकरतां, गाईबैलांकरतां, पाण्याकरतां किंवा सुपीक जमिनीकरतां आक्रोश करीत भांडूं लागतात आणि जेव्हां झकझकीत कवच घालून युद्ध करूं लागतात तेव्हां केवळ शरीरसामर्थ्यानें शूर तर शूराला जिंकतातच (पण तुझ्या कृपेनें शूर नसणाराहि शूराला जिंकतो.)

५. हे इंद्रा, तुझ्याशीं पराक्रमी, क्रूर, धारिष्टवान आणि गर्विष्ठ हे युद्ध करीत नाहींत. यांपैकीं कोणी तरी तुझ्या तोडीचा आहे काय ? तूं त्या सर्व लोकांचा पराभव करतोस.

६. जे मनुष्यांनीं गजबजलेल्या घरांत किंवा युद्धांत एकत्र राहून भांडत असतात त्यापेक्षां ज्याच्या यज्ञांत स्तोते इंद्राचा धांवा करतात तो मागील दोघांच्याहि संपत्तीचा मालक होतो.

७. हे इंद्रा, जेव्हां तुझे भक्त भीतीनें कापूं लागतात तेव्हां तूं त्यांचा आश्रयदाता आणि संरक्षण करणारा हो. तसेंच हे इंद्रा, जे आमचे लोक तुझ्याकडे येतात आणि ज्या स्तोत्यांनीं तुला आपला पुढारी मानलें आहे त्यांचें तूं संरक्षण कर.

८. हे इंद्रा, महान अशा तुला तूं पराक्रम करावास म्हणून जें सर्व सामर्थ्य आहे तें सर्व तुला अर्पण करतात. पराभव करण्याचें सामर्थ्य देतात. तसेंच हे यज्ञार्ह इंद्रा, तुला युद्धांत देवांकडून हें सर्व दिलें जातें.

९. हे इंद्रा, अशा प्रकारें स्तुति केलेला तूं आमच्या शत्रूंच्या सैन्याला युद्धाला प्रवृत्त कर. क्रूर राक्षसांच्या सैन्यांना ताब्यांत घे. इंद्रा, तुझी स्तुति करणाऱ्या आम्ही भरद्वाजांनीं अन्नसमृद्ध घर मिळवावें.

सूक्त सव्विसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, सोमरस समर्पण करणारे आम्ही ऐश्वर्य मिळावें म्हणून तुला बोलावीत आहोंत. तें बोलावणें—धांवा—तूं ऐकावास. जेव्हां लोक युद्धांत एकत्र होतात तेव्हां तूं शेवटल्या दिवशीं आम्हांस उत्कृष्ट प्रकारचें साहाय्य द्यावेंस.

२. हवि देणारा वाजिनेय भरद्वाज मोठी समृद्धि प्राप्त व्हावी म्हणून तुझा धांवा करीत आहे. सज्जनांचा प्रतिपाल करणारा आणि दुष्टांनाहि तारणारा अशा तुझा भरद्वाज संकटकालीं धांवा करीत आहेत. गाईकरतां युद्ध करणारा मुष्टियोद्धा भरद्वाज तुझी वाट पहातो.

३. हे इंद्रा, तूं कवीला स्तोत्रें करण्याची स्फूर्ति दिलीस, तूं दात्या कुत्साकरतां शुष्णाला ठार केलेंस. तूं आतिथिग्वाला सुखी करण्याकरतां मर्महीन शंबराचें डोकें उडवलेस.

४. हे इंद्रा, तूं दहा दिवस युद्ध करणाऱ्या दशद्यूचें संरक्षण केलेंस आणि तूं त्याला युद्धोपयोगी मोठा रथ दिलास. तूं वेतसूला ठार करून तुग्राला ठार केलेंस, तसेंच स्तुति करणाऱ्या तुजीचा तूं उत्कर्ष केलास.

५. हे शूर इंद्रा, शत्रुहिंसक अशा तूं शंबराचे शेंकडों हजारो योद्धे मारले हें फार प्रशंसनीय कृत्य केलेंस. तसेंच तूं पर्वतांतून निघालेल्या शंबर दासाला ठार केलेस आणि आश्चर्यकारक साहाय्य करून तूं दिवोदासाचें संरक्षण केलेस.

६. हे इंद्रा, श्रद्धायुक्त कर्मानें आनंद पाऊन आणि सोम पिऊन दभीतिकरतां चुमुरीला तूं ठार केलेंस. तसेंच पिठीनसाला ‘ रजि ’ नांवाची कन्या देऊं इच्छिणाऱ्या त्वा कल्पकतेनें साठ हजार शत्रूंना एकदम ठार केलेस.

७. हे वीरांच्या घोळक्यांत असणाऱ्या बलवान इंद्रा, त्रैलोक्यव्यापी आणि शत्रुनाशक अशा तुझ्याकडून मिळालेल्या ज्या सुखाची स्तोते स्तुति करतात तें तूं दिलेलें अत्यंत उत्कृष्ट सुख आम्ही स्तोत्यांसह अनुभवूं.

८. हे पूजनीय इंद्रा, तुझे स्तोते आम्ही द्रव्याकरतां चाललेल्या ह्या स्तुतींत अत्यंत प्रसन्न आहोंत. वृत्रांचा नाश करण्यांत आणि संपत्ति मिळविण्यांत प्रातर्दनि क्षत्रश्री सर्वश्रेष्ठ असो.

---

४. टीप—वेतसू १०. ४९. ४. पहा.

सूक्त सत्ताविसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्र, ८ चायमान अभ्यावर्तिनदानस्तुति; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. (फल मिळण्यास उशीर झाला म्हणून भरद्वाज इंद्रावर आक्षेप घेतो आहे) ह्या सोमाच्या मदांत इंद्रानें काय केलें! सोम पिऊन इंद्रानें काय केलें? ह्या सोमाच्या सख्यामुळें तरी इंद्रानें काय केलें? ह्या सोमाच्या वरांत जे स्तोते रमून गेले होते त्यांनीं पूर्वी काय मिळविलें आणि नवीन स्तोत्यांनीं तरी काय मिळविलें? (कांहीं नाहीं)

२. (अशी निंदा केल्यावर ऋषीनें त्याला इच्छित धन दिलें) तेव्हां त्यांनीं पूर्वीची निंदा खोडून काढली. ह्या इंद्रानें सोमाच्या मदांत चांगलें कृत्य केलें. हा सोम प्याल्यावर त्यांनीं पराक्रम गाजवले. ह्या सोमाच्या सख्यामुळें इंद्रानें चांगलीं कामें केलीं. जे स्तोते यज्ञगृहांत रममाण झाले होते. त्यांनीं तुझ्यापासून चांगला लाभ मिळविला. आणि नव्या स्तोत्यांनींहि मिळवला.

३. हे भगवन इंद्रा, तुझा सर्व महिमा आम्ही जाणत नाहीं. तुझी संपत्तिमत्ताहि जाणत नाहीं. स्तुत्य अशा तुझी संपत्ति जाणत नाहीं. हे इंद्रा, तुझें ऐश्वर्य कोणीहि पाहिलेलें नाहीं.

४. हे इंद्रा, ज्या सामर्थ्यानें वरशिखाच्या मुलांना तूं ठार केलेस तें तुझें सामर्थ्य मी जाणलें आहे. कारण, जोरानें फेकलेल्या वज्राच्या शब्दानेंच वरशिखाचा ज्येष्ठ मुलगा मेला.

५. इंद्रानें अभ्यावर्तिन चायमानाला संपत्ति देत वरशिखाचीं मुलें ठार केलीं. जेव्हां हारियूपीया नगराच्या पूर्वभागांत वृचीवानाला तूं ठार केलेस तेव्हां दुसऱ्या भागांत असणारा वरशिखाचा थोरला मुलगा भीतीनें ठार झाला.

६. हे बहुस्तुत इंद्रा, कीर्तीच्या इच्छेनें तुला ठार करण्याकरतां तुझ्यावर चालून येणारे, कवचधारी तीन हजार वृचीवत्च्या कुलांत उत्पन्न झालेले सैनिक फुटक्या भांड्याप्रमाणें निरुपयोगी झाले.

७. तेजस्वी, चांगल्या गवताची इच्छा करणारे, रवेथ करणारे, असे ज्याचे दोन बैल द्यावापृथ्वींत संचार करीत असतात त्या इंद्रानें वृचीवतांना (वरशिखाला) वश करीत दैववाताकरतां सृंजयाला तुर्वश दिला.

८. (आतां भरद्वाज आपल्याला अभ्यावर्तिन चायमानानें दिलेलें धन अग्नीला सांगतो) हे अग्ने, धनवान व सम्राट् अभ्यावर्तिन चायमानानें मला रथ व स्त्रिया यांसहित वीस गाईंच्या जोड्या दिल्या. ही पार्थवांची दक्षणा अविनाशी होय.

सूक्त अठ्ठाविसावें.*

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—२.८ चा शेवटला चरण इंद्र, अवशिष्ट गो; छंदः-२.३.४ जगती, ८ अनुष्टुभ, अवशिष्ट त्रिष्टुभ.

१. गाई आमच्या घरीं येवोत. आमचें कल्याण करोत. गाई आमच्या गोठ्यांत बसोत. आणि आमचे घरीं रमून जावोत. आमच्या गोठ्यांत अनेक स्वरूपाच्या वासरें असलेल्या अनेक गाई उषःकालीं इंद्राकरतां दूध देत असोत.

२. इंद्र यज्ञ करणाऱ्याला आणि स्तुति करून प्रसन्न करणाऱ्याला धन देतो, नेहेमींच देतो. केव्हांहि त्यांचें धन परत घेत नाहीं. ह्या पुरुषाची संपत्ति पुनः पुनः सारखी वाढवीतच असतो आणि त्या भक्ताला सुरक्षित स्थलीं ठेवतो.

३. त्या गाई आम्हांपासून नष्ट न होवोत. चोर त्यांना न चोरो. शत्रूंचें हत्यार ह्या गाईंच्यावर न पडो. गोपति ज्या गाईंनीं देवांना उद्देशून यज्ञ करतो आणि ज्यांचें दान करतो त्या गाईंसह तो चिरकाल टिको.

४. टापांनीं धूळ उडविणारा खंदा घोडा त्या गाई मिळवीत नाहीं. तसेंच बालिदानाचे संस्कारहि त्यांच्यावर केले जात नाहींत. यज्ञ करणाऱ्या लोकांच्या त्या गाई निर्भय गायरानांत संचार करोत.

५. गाईच मला धन देवो. इंद्र मला गाई देवो. उत्कृष्ट सोमाचा गाईच आधार आहेत. हे लोकांनो, ह्या ज्या गाई आहेत तोच इंद्र होय. (त्यांच्या दुधातुपानीं इंद्राचा उत्कर्ष होतो.) श्रद्धापूर्वक अंतःकरणानें मी इंद्राचीच इच्छा करतों.

६. हे गाईंनो, तुम्ही रोड माणसालाहि पुष्ट करता आणि कान्तिरहित माणसालाहि मोठा कान्तिमान करता. तुमचा आवाज मंगलकारक आहे. तुम्ही आमचें घर कल्याणप्रद करा. ह्या तुमच्या गुणाची वाखाणणी लोकांच्या सभांतून चालू असते.

*टीप—हें सूक्त गाईंच्या प्रशंसेकरतां म्हणावें असें आश्वलायनगृह्यसूत्रांत (१०.७) सांगितलें आहे.

७. हे गाईनो, तुम्ही वासरांनीं युक्त असा.चांगलें गवत खा. चांगल्या पाणोथ्यावर शुद्ध पाणी प्या. चोरांची तुमच्यावर सत्ता चालूं नये. दुष्टांची तुम्हांवर सत्ता चालूं नये. संहारक रुद्राचें हत्यार तुमच्यापासून दूर राहो.

८. ह्या गाईच्या दुधांत हा मसाला मिसळा. बैलांच्या वीर्यांत सामर्थ्य वाढवा. हे इंद्रा, तुझ्या सामर्थ्याची वृद्धि होवो.

सूक्त एकोणतिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. मोठालीं स्तोत्रें करणारे आणि कृपेची अपेक्षा करणारे तुमचे लोक इंद्राची सेवा करीत असतात. कारण तो वज्रपाणि इंद्र विपुल संपत्ति देणारा आहे. साहाय्य मिळावें म्हणून थोर व मनोहर इंद्राचें यजन करा.

२. ज्याच्या हातांत लोकहितकारक संपत्ति आहे आणि जो सुवर्णमय रथांत बसून रथांत असलेल्या संपत्तीचा वर्षाव करीत असतो, ज्याच्या पुष्ट हातांत लगाम असतात आणि ज्याचे जोडलेले बलिष्ठ घोडे मार्गावर येत असतात त्या इंद्राची आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

३. हे इंद्रा, तुझ्या चरणाचा आश्रय मिळण्याकरतां तुझी भरद्वाज सेवा करतात. कारण, तूं धैर्यशाली, वज्रधारी, बलशाली आणि दक्षणा देणारा आहेस. हे नेत्या इंद्रा, तूं आपलें गमनशील उत्कृष्ट रूप लोकांना दिसावें म्हणून (तेजोरूपी) वस्त्र पांघरलेल्या सूर्याप्रमाणें जात असतोस.

४. जो सोम तयार झाल्यावर पुरोडाश शिजवितात आणि लाह्या तयार करतात, स्तुति करणारे भक्त स्तुति करूं लागतात आणि गाणीं गाऊं लागतात, तो सोम पिळून तयार केल्यावर इंद्राच्या पोटांत जातो.

५. हे इंद्रा, तुझ्या सामर्थ्याचा अंत लागत नाहीं. जें तुझें सामर्थ्य द्यावापृथ्वींना त्रास देत आहे तें सामर्थ्य पाण्यावर कळपचे कळप तृप्त व्हावेत त्याप्रमाणें चांगल्या प्रकारें यज्ञ करणाऱ्या बुद्धिमान भक्तांकडून पूर्ण केलें जातें.

६. अशा प्रकारें थोर इंद्राला सहज बोलावतां येते. उत्तम शिरस्त्राण घातलेला बलवान इंद्र येऊन किंवा न येतां आम्हांला धन देवो. अशा प्रकारें प्रकट झालेला असामान्य पराक्रमी इंद्र अनेक शत्रूंचा नाश करतो आणि दस्यूंचा फडशा पाडतो.

सूक्त तिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. पराक्रम करण्याकरतां इंद्र फिरूनहि स्फुरण पावूं लागला. एकटा अजिंक्य इंद्रच संपत्ति देतो. इंद्र द्यावापृथ्वीपेक्षांहि मोठा आहे. त्याचा अर्धाच भाग दोनहि द्यावापृथ्वी भरून टाकतो.

२. आतां मी इंद्राच्या महान सामर्थ्याचें वर्णन करतों. इंद्रानीं जीं कृत्यें केलीं त्याचा कोणीहि नाश करूं शकत नाहीं. पहा प्रत्यहीं सूर्य दिसूं लागला आणि त्या पराक्रमी इंद्रानें जग विस्तृत केलें.

३. हे इंद्रा, ज्या नद्यांच्या पाण्याला तूं रस्ता खोदलास तें तुझें पुरातन कृत्य अजूनहि दिसतें आहे. तुझ्यामुळें जेवावयास बसलेल्या माणसाप्रमाणें जग अचल बसलें आहे. कर्तृत्ववन्ता, सर्व जग स्थिर झालें.

४. हे इंद्रा, तुझ्यासारखा कोणी मनुष्य नाहीं आणि देवहि नाहीं हें अगदीं खरें आहे. तसेंच तूं पाण्याला अडवून निजलेल्या अहीला ठार केलेस आणि आकाशांतून पाणी खालीं सोडलेंस.

५. हे इंद्रा, तूं अडवलेलें पाणी वहातें केलेंस आणि पर्वताचा अत्यंत कठीण भाग फोडलास. सूर्य, नक्षत्रें आणि उषा यांला एकदम उत्पन्न करून तूं जगातल्या सर्व लोकांचा राजा झालास.

सूक्त एकतिसावें.

ऋषिः—सुहोत्र भरद्वाज; देवता–इंद्र; छन्दः—४ शक्करी, अवशिष्ट त्रिष्टुभ.

१. हे धनाधिपते इंद्रा, तूं धनवानांतला प्रमुख आहेस. तूं आपल्या हातांत सर्व जग घेतलें आहेस. लोक मुलाबाळांकरतां आणि अन्नपाण्याकरतां तुझी प्रार्थना करीत असतात.

२. हे इंद्रा, तुझ्या भीतीनें सर्व जगावर अचलहि उदक पडतें. तसेंच हे इंद्रा, तूं आला असतां द्यावापृथ्वी, पर्वत आणि अरण्यें फार काय सर्व स्थिर जगहि भयभीत होतें.

३. हे इंद्रा, तूं कुत्साकरतां अजिंक्य शुष्णाशीं युद्ध केलेंस. तसेंच युद्धांत कुयवाला ठार केलेस. युद्धांत *सूर्याच्या रथाचें एक चाक चोरलेस व दुष्टांना ठार केलेस.

४. हे इंद्रा, हे पराक्रमी सोमक्रीत इंद्रा, जेव्हां तूं सोमरस अर्पण करणाऱ्या दिवोदासाला आणि स्तुति करणाऱ्या भरद्वाजाला संपत्ति दिलीस तेव्हांच तूं शंबर दस्यूचे शंभर आजिंक्य किल्ले फोडलेस.

५. हे सत्यसामर्थ्या संपत्तिमान इंद्रा, आतां भयंकर युद्ध होणार आहे त्याकरतां रथावर आरूढ हो. हे सन्मार्गवर्ती इंद्रा, आम्हांला साहाय्य करण्याकरतां ये. आणि प्रख्यात इंद्रा, आम्हांला लोकविख्यात कर.

३*टीपः—सूर्याच्या रथाचें चाक चोरलें—१.१६४.२ वरील टीप पहा.

सूक्त बत्तिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. ह्या महापराक्रमी, बलवान, चलाख, प्रशंसनीय आणि वज्रधारी पुराणपुरुष इंद्राची नवीन पण सुखकारक अशीं अनेक स्तोत्रें मी करीत आहें.

२. अंगिरसांनीं स्तुति केल्यावर इंद्रानें पर्वताचा भेद केला व सूर्य उत्पन्न करून द्यावापृथ्वी प्रकाशीत केली. आणि उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणणाऱ्या स्तोत्यांकडून प्रार्थना केल्यावरून गाईंना बंधनांतून मुक्त करता झाला.

३. त्या कर्तृत्ववान इंद्रानें गुडघे टेकून प्रार्थना करणाऱ्या अंगिरसासाठीं गाईंकरतां सारखा जय मिळवला. नगरभेत्त्या इंद्रानें स्तोत्या मित्राशीं सख्य व्हावें म्हणून शहाणपणानें असुरांची बळकटहि नगरें फोडून टाकलीं.

४. हें प्रशंसनीय बलिष्ठ इंद्रा, तूं जगांतील स्तोत्यांना सुख देण्याकरतां अत्यंत ताज्या घोड्याच्या साहाय्यानें विपुल संपत्ति घेऊन सामर्थ्यासह ये.

५. शत्रूंचा पराभव करणारा इंद्र आपल्या सामर्थ्यानें घोड्यावर बसून दक्षिणायनांत पाऊस पाडतो. अशा प्रकारें पाणी उत्पन्न झाल्यावर क्षुब्ध न होतां व उलट न वहातां तें सर्वत्र पसरूं लागतें.

सूक्त तेहेतिसावें.

ऋषिः—शुनहोत्र; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे बलिष्ठा इंद्रा, जो तुझा सामर्थ्यवान उत्साह आहे, जो उत्तम घोड्यांच्या साहाय्यानें अश्वसंपत्तिपूर्ण शत्रूंचा नाश करतो आणि जो लढाईंत वृत्रशत्रूंचा पराभव करतो, तो तुझा चांगल्या भावनांचा औदार्यपूर्ण उत्साह आम्हांला दे.

२. हे इंद्रा, युद्धांत मदत करण्याकरतां तुलाच स्तुति करणारे भक्त बोलावतात. तसेंच शहाण्या भक्तांकरतां तूं पणींना ठार केलेस. तुझें साहाय्य असलेलेच लोक समृद्धि प्राप्त करतात.

३. हे शूर इंद्रा, तूं त्या दास आणि आर्य अशा दोनांहि प्रकारच्या शत्रूंना ठार केलेंस. कुऱ्हाडीनें अरण्यें तोडावीत त्याप्रमाणें हे लोकनायका, युद्धांत आपल्या आयुधांनी शत्रूंना तूं ठार करतोस.

४. हे शूरा, भयंकर युद्धांत संपत्ति मिळविण्याकरतां युद्ध करणारे योद्धे तुला जेव्हां बोलावतात, तेव्हां हे इंद्रा, तूं उत्कृष्ट साहाय्य करून आमचा उत्कर्ष करण्याकरतां संरक्षण कर. सर्वगामी असणारा तूं आमचा सखा हो.

५. हे इंद्रा, तूं आज आमचा हो आणि पुढेंहि आमचा हो.आमच्यावर चाल झाली असतां तूं आम्हांला सुख देणारा हो. अशा प्रकारें स्तुति करणारे आम्ही स्वर्गीय सुखांत राहून गाई प्राप्त कराव्यात.

सूक्त चवतिसावें.

ऋषिः—शुनहोत्र; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, तुझ्याकडे अगणित स्तोत्रें येत असतात. तुझे ठिकाणीं स्तोत्यांच्या व्यापक इच्छा लीन झालेल्या असतात. पूर्वकालीं काय आणि आतां काय ऋषींचीं स्तोत्रें व सामगानें यांची तुझ्याकडे येण्याविषयीं चढाओढ आहे.

२. असंख्य लोक ज्याचा धांवा करतात, अनंत लोक ज्याचें यश गातात, असा जो महानुभाव इंद्र आहे त्याचीच प्राधान्यें करून यज्ञ करणाऱ्यांकडून स्तुति केली जाते. विपुल सामर्थ्य संपादण्याकरतां रथ जोडावा त्याप्रमाणें आम्हांकडून तूं स्तुति केला जातोस.

३. ध्यान किंवा स्तुति ह्यांपैकीं कोणीच त्या इंद्राला उपसर्ग देत नाहींत. उलट त्याच्याजवळ जाऊन त्याला आनंदितच करतात. जर शेंकडों काय हजारो स्तोते त्या स्तुतिलालस इंद्राची स्तुति करूं लागले तर तें ह्याला सुखप्रदच होतें.

४. आकाशांत सूर्य चंद्राशीं युक्त होतो त्याप्रमाणें उदकमिश्रित सोम इंद्राकडे जातो. निर्जल प्रदेशांत मिळालेलें पाणी जसें माणसाला आनंद देतें त्याप्रमाणें यज्ञ करून अर्पण केलेलें हवि इंद्राला उत्तेजित करतात.

५. ह्या इंद्राकरतां स्तोत्यांनीं फार चांगलें स्तोत्र म्हटलें. सर्वगामी इंद्र मोठ्या लढाईत आमचें संरक्षण करील असें स्तोत्र म्हटलें.

सूक्त पसतिसावें.

ऋषिः—नर; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, आमचीं स्तोत्रें तुमच्या रथांत केव्हां येतील ? स्तुति करणाऱ्या मला हजारो लोकांचें पोषण करणारें धन केव्हां देशील ? माझें स्तोत्र संपत्तीनें केव्हां पूर्ण करशील ? आमचीं कृत्यें धनसमृद्ध केव्हां होतील?

२. हे इंद्रा, आमच्या योध्याशीं शत्रूंचे योद्धे आणि आमच्या पोराशीं शत्रूचीं पोरें भिडलीं आहेत असें केव्हां होईल ? तूं रणांत आम्हांला केव्हां जय देशील ? तूं शत्रूजवळ तीन प्रकारच्या संपत्तीनें परिपूर्ण असणाऱ्या शत्रूजवळच्या गाई केव्हां जिंकणार ? हे इंद्रा, तूं भरपूर धन आम्हांस केव्हां देणार ?

३. हे बलिष्ठ इंद्रा, तूं स्तोत्याला विविध प्रकारचें अन्न दिलें आहे असें केव्हां होईल ? तूं कर्म आणि स्तोत्रें यांच्याकडे केव्हां लक्ष देणार ? गाई देणारीं स्तोत्रें तूं केव्हां ऐकणार ?

४. हे इंद्रा, गाई देणारें, घोड्यामुळें आल्हादक, बळ देणारें म्हणून प्रसिद्ध असें अन्न आम्हा भरद्वाजपुत्रांना दे. तसें अन्न आणि दुभत्या गाईस तूं पुष्ट कर. आणि त्यांना अत्यंत तेजस्वी कर.

५. हे समर्थ इंद्रा, तूं शूर आहेस. आमच्या आजच्या शत्रूंना कांहीं वेगळेंच करून टाक (मार). ज्याअर्थीं शत्रूंचा नाश करणारा म्हणून तुमची स्तुति केली जाते त्याअर्थीं शुद्ध दूध देणाऱ्या गाईपासून तूं आम्हांस विलग करूं नकोस. हे बुद्धिमन्ता, अंगिरसांना तूं अन्न देऊन संतुष्ट कर.

सूक्त छत्तिसावें.

ऋषिः—नर; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, तुझा मद खरोखर लोकहितकारक आहे. तसेंच जी तुझी त्रैलोक्यवर्ती संपत्ति आहे खरोखर तीहि लोकहितकारक आहे. तूं खरोखर ऐश्वर्य देणारा आहेस. कारण, तूं देवांनाहि बळ देणारा आहेस.

२. ह्या इंद्राच्या सामर्थ्याची सर्व लोक पूजा करतात. तसेंच पराक्रम करण्याकरतां ह्याचाच सर्व पुरस्कार करतात. शत्रूला ठार करण्याकरतां शत्रुविनाशक व हिंसक अशा चढाई करणाऱ्या इंद्राचीच सर्व लोक सेवा करतात.

३. मरुत एकत्र होऊन त्याची सेवा करतात. पराक्रमी सामर्थ्य आणि नियुत नांवाचे घोडे इंद्राचीच सेवा करतात. सामगायन केलेलीं स्तोत्रें नद्या समुद्राकडे जातात त्याप्रमाणें महान इंद्राकडे जात आहेत.

४. हे इंद्रा, स्तुति केला जाणारा तूं लोकांना आल्हाद देणाऱ्या आणि उत्कृष्ट संपत्तीची धारा सोड. अनुपम असणारा तूं सर्व लोकांचा अधिपति आहेस आणि सर्व जगाचा एक असामान्य राजा आहेस.

५. हे इंद्रा, तूं आमच्या सेवेची अपेक्षा करीत शत्रूंच्या विपुल संपत्तीला सूर्याप्रमाणें जिंकतोस. तो तूं आमची श्रवणीय स्तोत्रें ऐक. तसेंच सामर्थ्यानें प्रकाशणारा आणि वेळोवेळीं जोमानें पुढें येणारा तूं आम्हांला जसा असाधारण वाटावा तसा आस.

सूक्त सदतिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र, छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे उग्र इंद्रा, तुझ्या सर्वरम्य रथाला जोडलेले घोडे तुला आम्हाकडे घेऊन येवोत. कारण, श्रेष्ठ स्तोता तुझा धांवा करीत आहे. आज आम्ही एकत्र आनंदानें राहून समृद्ध होऊं.

२. सुवर्णकांति सोम आमच्या यज्ञांत जोरानें येतो आहे. शुद्ध केला जात असतां सरळ भांड्यांत जात आहे. पुरातन, स्वर्गीय, मदकर व सोमाचा राजा इंद्र हा सोम पिवो.

३. चलाख व रथाला जोडलेले घोडे सरळ चालून चांगल्या रथांत बसलेल्या बलवान इंद्राला आमच्या सुप्रसिद्ध हवीकडे वाहून आणोत. नाहीं तर वाऱ्यानें सोमरस सुकून जाईल.

४. हे वज्रधरा, ज्या दक्षिणेमुळें तूं पापांतून पार पाडतोस आणि हे धैर्यशीला, संतति आणि संपत्ति ज्या दक्षिणेमुळें तूं देतोस, अत्यंत श्रेष्ठ व अनेक कर्में प्रामुख्यानें करणारा इंद्र धनवानांमध्यें भक्तासाठीं त्या दक्षिणा द्यावयास लावतो.

५. इंद्र मोठें ऐश्वर्य देवो. अत्यंत तेजस्वी असणारा तो इंद्र स्तोत्रांनीं उत्कर्ष पावो. बलशाली असणारा इंद्र शत्रूला ठार करणारा होवो. आणि सर्वप्रेरक असणारा इंद्र त्वरेनें आम्हांला ती संपत्ति देवो.

सूक्त अडतिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अग्नि; छन्दः-त्रिष्टुभ.

१. अत्यंत आश्चर्यकारक असणारा इंद्र आमच्या भांड्यांतून सोम पिवो. आणि उत्कृष्ट व ओजस्वी असणारी स्तुति प्राप्त करो. दाता इंद्र लोकांच्या यज्ञांत उत्कृष्ट सेवा, पान आणि हवि स्वीकारो.

२. ह्या इंद्राचे कान लांबूनहि स्तोत्रें ऐकतात. इंद्राचीं स्तोत्रें स्तोता मोठ्यानें म्हणूं लागतो. ह्या इंद्राचीं हीं स्तुति एकदां सुरूं झाली कीं त्याला ती माझ्याकडे वळवितें.

३. हे इंद्रा, आम्ही उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून आणि हवि देऊन त्या पुरातन पण जरारहित इंद्राची स्तुति करतों. ह्या इंद्राला उद्देशून स्तोत्रें म्हटलीं जात आहेत आणि हवि अर्पण होत आहेत आणि इंद्राचे ठिकाणीं तीं सारखीं वाढत आहेत.

४. ज्या इंद्राला यज्ञ, हवि, सोमरस, स्तोत्रें आणि मननीय सामगायन उल्हासित करीत असते त्या ह्या इंद्राला रात्र संपल्यावर उषा वृद्धिंगत करतात, दिवस, महिने आणि वर्षें हीं त्याचा सारखा उत्कर्ष करीत असतात.

५. हे इंद्रा, असा प्रकट होणाऱ्या शत्रूंच्या नाशाकरतां पुढें सरसावणाऱ्या थोर व भयंकर अशा तुझी आम्ही युद्धांत कीर्ति व्हावी, संपत्ति मिळावी आणि तझें साहाय्य असावें म्हणून सेवा करीत आहोंत.

सूक्त एकूणचाळिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता-इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. मदकर, स्फूर्ति देणारा, स्वर्गीय, कार्याच्या पार नेणारा, थोरांनीं प्रशंसिलेला, अशा मधुर सोमाला हे इंद्रा, तूं प्यावेस, आणि स्तुति करणाराला गाई प्रमुख असलेली समृद्धि द्यावीस.

२. पर्वतांतील गाई मिळण्याच्या इच्छेनें ह्या इंद्रानें सत्यकर्म्या अंगिराशीं संगनमत करून प्रशंसनीय अशा त्यानें अभंग असा वलाचा पर्वत फोडून टाकला. आणि पणीशीं शब्दांनींच युद्ध करीत राहिला.

३. हे इंद्रा, ह्या सोमानें तूं अंधाऱ्या रात्रि दिवस, महिने व वर्षें प्रकाशित केलींस. पूर्वीं हा दिवसांचा ध्वज (आकाशांत) रोवला म्हणून उषांचा पवित्र उदय झाला.

४. इंद्रानें (सूर्यरूपानें) प्रकाशित होऊन अंधारानें मळकट झालेल्या जगाला उज्वल केलें. तसेंच अनेक उषांना आपल्या तेजानें ह्यानें व्यापलें. केवळ इशाऱ्यानें जोडल्या जाणाऱ्या घोड्यांनीं संपत्ति मिळविणाऱ्या रथानें लोकांच्या इच्छा पूर्ण करणारा तो इंद्र सर्वत्र जात असतो.

५. हे प्राचीन राजा इंद्रा, ज्याला संपत्ति द्यावयाची असेल त्या स्तोत्याला तूं लवकर विपुल अन्न दे, तसेंच भक्ताला उदक, ओषधी, विषरहित वृक्ष, घोडे आणि माणसें दे.

सूक्त चाळिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता-इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, तुला आनंदित करण्याकरतां सोम पिळला आहे तर मित्रभूत दोनहि घोड्यांना थांबीव, घोडे सोड आणि सोमरस पी. तसेंच आमच्या संघांत बसून स्तोत्रें गावयास लाव आणि यज्ञ करणाऱ्या स्तोत्यांना अन्न दे.

२. हे पराक्रम्या, उत्पन्न झाल्याबरोबर प्रसन्नतेकरतां आणि पराक्रम करण्याकरतां जो सोमरस तूं पीत होतास तोच तुला पिण्याकरतां दुधादि पदार्थ, उदक, दगड आणि ऋत्विज लोक यांनीं तयार केला आहे तो तूं पी.

३. हे इंद्रा, सोम तयार केल्यावर आणि अग्नि प्रज्वलित झाल्यावर उत्कृष्ट घोडे तुला वाहून आणोत. मी तुला मनःपूर्वक सारखा बोलावीत आहें. हे इंद्रा, तूं आमचें आत्यंतिक कल्याण करण्याकरतां ये.

४. हे इंद्रा, आमच्यावर असलेल्या थोर अनुग्रहबुद्धीनें तूं आमच्याकडे वारंवार सोमयज्ञांत ये. आणि आमचीं हीं स्तोत्रें ऐक. नंतर तुझ्या शरीरास पोषक असणारें अन्न स्तोता देईल.

५. हे इंद्रा, जरी तूं दूर द्युलोकांत असशील, किंवा जर तूं दूसऱ्या ठिकाणीं असशील, घरीं असशील किंवा कोठेंहि असशील तर तेथूनहि नियुत घोडे जोडलेल्या आणि मरुतासह आनंदित असणाऱ्या हे स्तुत्य इंद्रा, तूं आमच्या यज्ञांत आम्हांला साहाय्य करण्याकरतां ये.

सूक्त एकेचाळिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता-इंद्र, छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रा, प्रसन्न मनानें तूं आमच्या यज्ञांत ये.

कारण, तुझ्याकरतां आम्ही सोम तयार करीत आहोंत. हे वज्रधरा इंद्रा, देवांतला प्रमुख असणारा तूं गाई गोठ्यांत येतात त्याप्रमाणें आपल्या स्थानीं ये.

२. हे इंद्रा, जी तुझी उत्कृष्ट जिव्हा आहे, जी अत्यंत लांबलचक आहे, जिनें तूं वारंवार मधुर सोमरस पितोस, त्या जिव्हेनें तुला अध्वर्यूनें अर्पण केलेला सोम पी. गाई इच्छिणारें तुझें वज्र शत्रूंवर चालूं लागो.

३. रसरशित व बलदायक असणारा अनेक प्रकारचा हा सोम बलशाली इंद्राकरतां तयार केला आहे. हे अश्वयुक्त, उग्र व सर्वश्रेष्ठ इंद्रा, हा सोम पी. कारण, आजपर्यंत ह्या सोमाचा तूं मालक आहेस आणि तो तुझें अन्न आहे.

४. हे इंद्रा, तयार केलेला सोम तयार न केलेल्या दुसऱ्या सोमापेक्षा चांगला आहे. तसेंच बुद्धि आणि सौंदर्य ह्यालाहि चांगला आहे. हे शत्रूंना ठार करणाऱ्या इंद्रा, ह्या यज्ञीय सोमाकडे ये. आणि त्यानें सर्व सामर्थ्यपूर्ण हो.

५. हे इंद्रा, तुझा मी धांवा करीत आहें, म्हणून तूं माझ्याकडे ये. हा सोम तुझ्या शरीराला पोषक होईल. हे पराक्रमी इंद्रा, तूं सोमानें प्रसन्न हो. आणि युद्धांत आमच्या लोकांचें रक्षण कर.

सूक्त बेचाळिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—१–३ अनुष्टुभ, ४ बृहती.

१. हे अध्वर्यो, सर्ववेत्त्या, गंत्या, चालून जाणाऱ्या अग्रेसर, नेत्या आणि सोम पिऊं इच्छिणाऱ्या इंद्राला तूं सोम दे.

२. सोमपानाविषयीं लालस, बलशाली अशा इंद्राकडे पिळलेल्या सोमांनीं भरलेलीं भांडीं तुम्ही घेऊन जा.

३. हे अध्वर्यूंनो, जेव्हां तयार केलेला सोम घेऊन तुम्ही इंद्राकडे जातां तेव्हां बुद्धिमान इंद्र, तुमच्या सर्व कामना जाणतो. तो पराक्रमी सर्व इच्छा पूर्ण करो.

४. हे अध्वर्यो, ह्या इंद्रालाच तुम्ही तयार केलेला सोम द्या. त्या चढाई करणाऱ्या जिंक्य शत्रूपासून आणि त्यांच्या त्रासापासून तूं आमचें वारंवार संरक्षण करावेस.

सूक्त त्रेचाळिसावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्र; छंदः—उष्णिह्.

१. हे इंद्रा, ज्याच्या आनंदांत दिवोदासाकरतां शंबरास तूं प्रसिद्धपणें ठार केलेंस तो हा सोम तुझ्याकरतां तयार केला आहे तो तूं पी.

२. हे इंद्रा, तूं ज्या सोमांतील कडक व मदकर सोम सकाळीं दुपारीं आणि संध्याकाळीं पीत असतोस तो हा सोमरस तुझ्याकरतां तयार केला आहे तो तूं पी.

३. ज्या सोमाच्या तारेंत दगडाच्या आंत बंदोबस्तांत ठेवलेल्या गाई बाहेर काढल्या, हे इंद्रा, तो सोम तुझ्याकरतां तयार केला आहे तो तूं पी.

४. हे इंद्रा, तूं सोम पिऊन इंद्राचें म्हणून प्रसिद्ध असलेलें सामर्थ्य धारण करतोस तो हा सोम तयार केला आहे तो तूं पी.

सूक्त चव्वेचाळिसावें.

ऋषिः—शंयु बृहस्पतिपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः—१–६ अनुष्टुभ, ७–९ विराज, किंवा ८ वीच फक्त विराज, अवशिष्ट त्रिष्टुभ.

१. हे धनवन्ता, जो अत्यंत संपत्तिमान, जो अत्यंत उज्वल कीर्ति देणारा तो सोमरस हे अन्नाधिपते, तयार केला आहे तो तुला आनंदप्रद होवो.

२. हे अत्यंत सुखी असणाऱ्या इंद्रा, जो सोमरस अत्यंत सुखप्रद आहे, जो स्तोत्यांना संपत्ति देणारा आहे, तो सोम हे अन्नाधिपते, तुझ्याकरतां तयार केला आहे. तुला तो आनंद देणारा होवो.

३. ज्या सोमानें तुला उत्साह उत्पन्न होऊन स्वकीय मरुतांशीं सह शत्रूंचा नाश करूं लागतोस तो सोमरस तयार केला आहे हे इंद्रा, तो तुला आनंदप्रद व्हावा.

४. बलाधिपति, लोकानुग्राहक, सर्वांचा पराभव करणारा, अशा त्या लोकाधिपति इंद्राची तुम्ही स्तुति करा.

५. स्तोत्रें शत्रूंची संपत्ति अपहरण करणाऱ्या इंद्राच्या ज्या सामर्थ्याला उत्तेजन देतात त्या सामर्थ्याची द्यावापृथ्वी उपासना करीत असते.

६. ज्याचें साहाय्य शहाण्या माणसाप्रमाणें (सर्वांगीण) असतें आणि एकत्र होऊन सारखें वाढत असतें त्या तुझ्या स्तोत्राचें महत्त्व सारखें वाढलें पाहिजे.

७. अत्यंत प्रशंसनीय व मित्रभूत इंद्र चतुर माणसाला ओळखतो. सोम पिऊन भक्तांना तो उत्कृष्ट धन देतो. धष्टपुष्ट घोड्यांच्या साहाय्यानें रक्षण करण्याकरतां येऊन अन्नसमृद्ध असणारा इंद्र मित्रांचें रक्षण करतो.

८. यज्ञाच्या मार्गावर इंद्र सोम पिवो. कारण,

तेथें त्याला प्रसन्न करण्याकरतां भक्त यज्ञ करीत आहेत. त्या इंद्रानें मोठें बलिष्ठ शरीर धारण करून प्रशंसनीय होत्साते प्रत्यक्ष प्रकट व्हावें.

९. हे इंद्रा, अत्यंत उत्कृष्ट सामर्थ्य आम्हांस दे. लोकांच्या अनेक शत्रूंना नष्ट कर. आपल्या सामर्थ्यानें विपुल अन्न आम्हांस दे. संपत्तीच्या समृद्धीकरतां आमचें तूं संरक्षण कर.

१०. हे भगवन इंद्रा, दात्या अशा तुझ्याकडेच आम्ही आलों आहोंत. म्हणून हे अश्वयुक्ता, तूं वैतागू नकोस. जगांत तुझ्याशिवाय आम्हांला कोणी बांधव खरोखर दिसत नाहीं. हे थोर पुरुषा, तुला ऐश्वर्य देणारा असें लोक म्हणत नाहींत काय ?

११. हे बलिष्ठा, शत्रू लोकांच्या तडाक्यांत आम्हांस देऊं नकोस. ऐश्वर्यवान अशा तुझ्या मैत्रींत आमचा नाश होऊं नये. हे इंद्रा, तूं शत्रूंना अनेक अडथळे घातले आहेस. तूं सोमविन्मुखांना ठार कर. आणि तुला संतुष्ट न करणारांचा निःपात कर.

१२. मेघांतून गर्जना करीत पाऊस बाहेर पडतो त्याप्रमाणें गाई, घोडे यांनीं युक्त असणारी संपत्ति इंद्र उत्पन्न करतो. हे इंद्रा, पुरातन असणारा तूं स्तोत्यांचा आधार आहेस. तुझा संपत्तिमान कंजूष नाश न करोत.

१३. हे हवि देणाऱ्या अध्वर्यो, ह्या इंद्राला सोम दे. तोच ह्या सोमाचा राजा आहे. तोच प्राचीन किंवा नवीन स्तोत्रांनीं स्तुति करणाऱ्या ऋषींचा उत्कर्ष करतो.

१४. ह्या सोमाच्या तारेंत अनेक रूपाच्या शत्रूंना अप्रतिहतपणें तूं ठार केलेस. मधुर असा तोच सोम शिरस्त्राण घातलेल्या त्या इंद्राला पिण्याकरतां तुम्ही अर्पण करा.

१५. इंद्र पिळून तयार केलेला सोम चांगल्या प्रकारें पिवो. तसेंच आनंदित होऊन वज्रानें वृत्राला ठार करो. लांबूनहि तो आमच्या यज्ञामध्यें येवो. कारण, तो इंद्र स्तुति करणाऱ्या भक्तांचा आधार आणि रक्षणकर्ता आहे.

१६. ज्या योगें इंद्र सद्बुद्धीनें आनंदित होईल आणि आमचे शत्रु आणि पाप नाहींसे करील त्याप्रकारें प्रसन्न करणारा, आवडता व पिण्यायोग्य असणारा सोम इंद्र पिवो.

१७. हे भगवन शूर इंद्रा, ह्या सोमानें आनंदित होऊन आप्त व परके अशा दोनाहि शत्रूंना पराङ्मुख कर आणि ठार कर,

१८. हे भगवन इंद्रा, युद्धांत आम्हांला विपुल व सुखकर संपत्ति दे. तसेंच संपत्ति आणि मुलेंबाळें यांची प्राप्ति व्हावी म्हणून आमच्या स्तोत्यांना समृद्ध कर.

१९. हे इंद्रा, बलिष्ठ, जोडले गेलेले, बळकट रथाचे, बळकट लगामाचे, चलाख, आमच्याकडे येणारे व जड आयुधें ओढणारे असे सुंदर घोडे तुला बलदायक व मदकर सोम पिण्याकरतां माझ्याकडे घेऊन येवोत.

२०. हे वीर इंद्रा, बलिष्ठ, समुद्राच्या लाटांप्रमाणें चमकणारे असे तुझे उल्हसित घोडे तुझ्या लांकडी रथाला जोडले आहेत. म्हणून तूं ये. कारण, तरुण आणि बलिष्ठ अशा तुझ्याकरतां दगडांनीं कुटलेल्या सोमांतलि भाग भक्त तुला अर्पण करीत आहेत.

२१. हे इंद्रा, तूं द्युलोकाचा प्रमुख योद्धा, पृथ्वीचा आधार, नद्यांचें मूळ आणि स्थावरजंगम सृष्टीचा प्रेरक आहेस. हे कामपूरक इंद्रा, बलिष्ठ व श्रेष्ठ अशा तुझ्याकरतां अत्यंत मधुर असणारा सोमरस तयार होत आहे.

२२. ह्या सोमदेवानें इंद्राशीं एकरूप होऊन पणीला अडविलें. ह्यानें स्वतःच्या पितृभूत बलाचीं आयुधें हरण केलीं आणि त्या दुष्टाचें कपटजाल हाणून पाडलें.

२३. ह्यानें उषेला उत्कृष्ट पतीची जोड दिली. आणि सूर्यांत तेज उत्पन्न केलें. तीन प्रकारच्या ह्या सोमानेंच स्वर्गाच्या तिसऱ्या भागांत गुप्त ठेवलेलें अमृत प्राप्त केलें.

२४. ह्यानें नक्षत्रें आणि पृथ्वी ह्यांना स्थिर केलें. ह्यानेंच सप्तकिरणात्मक (सूर्याच्या) रथाची योजना केली. ह्यानेंच बुद्धिमत्तेनें गाईच्या पोटांत पक्व दूध उत्पन्न केलें. आणि ह्यानेंच *दहा यंत्रें असलेला शरीररूपी कूप राखला आहे. (ह्यानेंच दहा भांड्यांतून रस धारण केला आहे.)

* टीप—खालिक ११.१. पहा.

सूक्त पंचेचाळिसावें

ऋषिः—शंयु बृहस्पतिपुत्र; देवता—१–३० इंद्र, ३१-३३ बृबु तक्षन्; छंदः—२२-२९ अतिनिचृत्; १–२१ पादनिचृत्, ३३ अनुष्टुभ, अवशिष्ट-गायत्री.

१. ज्यानें दूरदेशीं पडलेल्या तुर्वश आणि यदु यांना अनुग्रह करून आणले तो तरुण इंद्र आमचा मित्र होवो.

२. इंद्र नास्तिकालाहि अन्न देतो आणि मद्द घोड्याकडूनहि शत्रूंची संपत्ति जिंकतो.

३. त्याचे नियम उदात्त आहेत, त्याचीं स्तोत्रेंहि अनेक आहेत. त्याचें साहाय्य कधींहि कमी होत नाहीं.

४. हे मित्रांनो, स्तुति करून बोलावल्या जाणाऱ्या इंद्राकरतां स्तोत्रें म्हणा आणि सामगायन करा. आम्हांला उत्कृष्ट बुद्धि देणारा इंद्र होय.

५. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं एकाचा दोघाचा संरक्षण कर्ता आहेसच, पण आम्हासारख्या सर्वांचा संरक्षणकर्ता आहेस.

६. आम्हाला द्वेष्ट्या शत्रूंतून तूंच पार पाडतोस आणि आम्हाला सामगायन करवणारे भक्त बनवतोस. लोक म्हणतात कीं तुझ्याबरोबर योद्धे असतात.

७. सर्वश्रेष्ठ, स्तुति करून बोलावला जाणारा, आमचा मित्र आणि स्तुत्य अशा इंद्राला गाईला पान्हा यावा म्हणून बोलवावें त्याप्रमाणें मी बोलावतों.

८. शत्रुसैन्य पादाक्रांत करणाऱ्या ह्या वीराच्या मुठींत सर्व दिव्य व पार्थिव अशा दोन प्रकारची संपत्ति सांठविली आहे असें म्हणतात.

९. तर हे वज्रधरा, शचीपते इंद्रा, बळकट असलेलींहि शत्रूंचीं नगरें तूं फोडून टाक. तसेंच कोणासहि हार न जाणाऱ्या इंद्रा, त्यांच्या कारस्थानांचाहि फडशा पाड.

१०. हे सत्यस्वरूपा, अन्नाधिपते व सोम पिणाऱ्या इंद्रा, कीर्तीची इच्छा करणारे आम्ही तुझाच धांवा करतों.

११. हे इंद्रा, जो तूं पूर्वी स्तुत्य होतास आणि संपत्तीकरतां आतांहि प्रशंसनीय आहेस, तो तूं आमचें स्तोत्र ऐक. आम्ही तुझीच स्तुति करीत आहोंत.

१२. हे इंद्रा, बुद्धि आणि घोडे यांच्या साहाय्यानें उत्कृष्ट घोडे, अन्न व सांठविलेलें धन आम्ही तुझ्या साहाय्यानें जिंकूं.

१३. हे प्रशंसनीय वीरा इंद्रा, प्रसिद्ध असणारा तूं युद्धांत शत्रूंची संपत्ति जिंकतोस.

१४. हे अरिमर्दना, जी तुझी अत्यंत शीघ्रगामी गति आहे त्या योगानें आमच्या रथाला गति दे.

१५. हे जयशील इंद्रा, अत्यंत मोठा रथयोद्धा असणारा तूं आमच्या पराभव करणाऱ्या रथानें तूं शत्रूंचें सांठविलेलें धन जिंक.

१६. सर्वद्रष्टा आणि पराक्रमी असा जो लोकाधिपति इंद्र आहे त्याचीच हे स्तोत्या, तूं स्तुति कर.

१७. हे इंद्रा, जो आम्हा स्तोत्यांनाच साहाय्य करून सुख देणारा असा आमचा मित्र आणिआप्त होतास तो तूं आम्हाला सुखी कर.

१८. हे वज्रधरा राक्षसांना ठार करण्याकरतां हातांत वज्र घे. आणि चालून येणाऱ्या शत्रुसैन्याचा पराभव कर.

१९. सनातन, संपत्ति देणाऱ्या, मित्र, स्तोत्यांना प्रेरणा देणाऱ्या आणि मंत्रांनीं बोलावल्या जाणाऱ्या इंद्राचा मी धांवा करतों.

२०. तो अप्रतिहतगति आणि अत्यंत प्रशंसनीय असणारा इंद्रच सर्व पार्थिव संपत्तीचा धनी आहे.

२१. हे गोपते इंद्रा, शत्रुनाशक असणारा तूं नियुत घोड्यांच्या साहाय्यानें आमच्या इच्छा पूर्ण कर. गाईबैल, घोडे आणि ऐश्वर्य देऊन आमच्या इच्छा पूर्ण कर.

२२. हे इंद्रा, शक्तिमान् इंद्राला, गाईला गवताप्रमाणें जें सुखकर होईल तें स्तोत्र अत्यंत शत्रुनाशक आणि दात्या इंद्राकरतां तुम्ही एकत्र होऊन गा.

२३. जर तो आमची हीं स्तुति ऐकेल तर तो श्रेष्ठ इंद्र आम्हांला गाईबैल आणि अन्न हें देईलच.

२४. हा दस्युहन्ता इंद्र कुवित्साच्या गाईबैलांनीं भरलेल्या गौळवाड्यांत गेला. आणि पराक्रमानें त्यांना त्यानें मोकळे केलें.

२५. हे शतक्रतो इंद्रा, गाई वासराकरतां हंबरतात त्याप्रमाणें आमचीं हीं स्तोत्रें तुझ्याकरतां चालू आहेत.

२६. हे इंद्रा, तुझी आमची मैत्री नष्ट करणें अशक्य आहे. म्हणून हे वीरा, गाई इच्छिणाऱ्या आम्हाला गाई देणारा हो आणि घोडे इच्छिणाऱ्या आम्हाला घोडे देणारा हो.

२७. इंद्रा, आम्हाला विपुल संपत्ति देण्याकरतां सोम पिऊन शरीरानें उल्हसित हो. तुझ्या स्तोत्याला निंदकाच्या स्वाधीन करूं नकोस.

२८. हे प्रशंसनीय इंद्रा, गाई वासराकडे येतात त्याप्रमाणें सोम तयार केल्यावर हीं स्तोत्रें तुझ्याकडे धांवत येत आहेत.

२९. श्रेष्ठांतला श्रेष्ठ, आणि बलवानांतल्या बलवान अशा तुझ्याकडे यज्ञांत आमचें स्तोत्र पोंचो.

३०. हे इंद्रा, तुला उद्देशून केलेलें आमचें उत्कृष्ट स्तोत्र तुजप्रत पोंचो. तूं आम्हाला विपुल संपत्ति दे.

३१. गंगेच्या तीरावर वाढलेल्या झाडाप्रमाणें पर्णींच्या कुलांत बृबूनें अत्यंत उच्च स्थान पटकावलें.

३२. ज्याचें हजारांनीं होणारें कल्याणकारक दान दानेच्छु अशा माझ्याकडे वायूप्रमाणें वेगानें येतें—

३३. त्या बृबूची आमचे सर्व स्तोते नेहमीं चांगल्या प्रकारें स्तुति करीत असतात. कारण, तो शहाणा बृबु हजारांनीं संपत्ति बाळगणारा आणि हजारांनीं संपत्ति देणारा आहे.

३३टीपः—भरद्वाजः क्षुधार्तस्तु सपुत्रो विजने वने ।
बह्वीर्गाः प्रतिजग्राह बृबोस्तक्ष्णो महायशाः ॥
मनु १०–१०७.

बृबु हा नास्तिक व कंजूष म्हणून वर्णिलेल्या पर्णींचा सुतार असून त्याच्या दानाची स्तुति आहे.

सूक्त शेहेचाळिसावें.

ऋषिः—शंयु बृहस्पतिपुत्र; देवता—इंद्र; छन्दः—विषम बृहती आणि सम–सतोबृहती.

१. आम्ही स्तोते अन्न मिळण्याकरतां तुझाच धांवा करतों. हे इंद्रा, सज्जनसंरक्षक अशा तुलाच शत्रूंना जिंकण्याकरतां बोलावतात. घोड्यांच्या शर्यतींतहि तुझाच धांवा करतात.

२. हे अद्भुता, वज्रधरा व वज्रहस्ता इंद्रा, धैर्यशाली व प्रशंसा केला जाणारा थोर असा तूं विजयी वीराला अन्नाप्रमाणें बैल आणि रथाला योग्य असे घोडेहि दे.

३. मोठाल्या शत्रूंना ठार करणारा आणि लोकद्रष्टा जो इंद्र आहे त्याचा आम्ही धांवा करतों आहोंत. हे अनेक उपभोगसाधनें असलेल्या, महाबलवान सज्जनाधिपते इंद्रा, युद्धांत आमचा तूं उत्कर्ष करावास.

४. हे ऋग्वर्णिता, भयंकर युद्धांत रागानें शत्रूंना तूं बैलाप्रमाणें त्रास द्यावास. मुलेंबाळें, उदक आणि सूर्य यांची प्राप्ति व्हावी म्हणून महायुद्धांत तूं आमचें रक्षण करावेंस.

५. हे अद्भुता, वज्रहस्ता, इंद्रा, ज्या अन्नानें ह्या दोनहि द्यावापृथ्वींना तूं भरून टाकतोस तें अत्यंत उत्कृष्ट प्रकारचें बलदायक व पूरक अन्न आम्हांस दे.

६. हे राजा इंद्रा, देवांमध्यें बलशाली आणि विजयी अशा तुला आम्ही साहाय्य करण्याकरतां बोलावीत आहोंत. तूं सर्व राक्षसांना त्रास दे. आणि हे सर्वाधारा, आमच्या शत्रूंचा सहज पराभव कर.

७. हे इंद्रा, नहुषांच्या लोकांत जें धन आणि बल असेल, जें पंचजनांचें धन असेल, जे सर्व थोर पराक्रम असतील ते सर्व तुम्ही आम्हांला द्या.

८. हे भगवान इंद्रा, तृक्षु, द्रुह्यु,यांमध्यें जें कांहीं सामर्थ्य असेल तें युद्धांत शत्रूंना पराभूत करण्याकरतां तुम्ही आम्हांस द्या.

९. हे इंद्रा, थंडी, ऊन व पाऊस ह्या तिघांपासून संरक्षण करणारें असें सुखदायक, घर आम्हां भाग्यवन्तांना तूं दे. आम्हापासून शत्रूंचें पाजळलेलें हत्यार दूर ठेव.

१०. जे गाईच्या इच्छेनें शत्रूंचा नाश करतात आणि जे धैर्यानें आम्हांवर आघात करतात, त्यांच्यापासून हे स्तुत्य भगवान इंद्रा, आमच्या शरीराचें संरक्षण करणारा तूं अत्यंत जवळचा हो.

११. हे इंद्रा, जेव्हां पंख लावलेले, तिखट तोंडाचे तेजस्वी बाण माझ्यावर फेकले जातील तेव्हां तूं आम्हांला उत्साह देणारा हो. आणि आमच्या प्रतिस्पर्ध्यांचेंहि युद्धांत संरक्षण कर.

१२. शूर लोक जेव्हां शरीर (धारातीर्थी) अर्पण करतात तेव्हां ते पितरांचीं प्रिय स्थानें प्राप्त करतात. अशा वेळीं त्यांच्या शरीराकरतां व मुलाबाळांकरतां गुप्तपणें कवच दे आणि शत्रूंना दूर कर.

१३. हे इंद्रा, युद्धांत, अवघड मार्गांत किंवा कोणत्याहि कामांत जेव्हां तूं आकाशांतील भक्षार्थी बहिरी ससाण्याप्रमाणें आमच्या घोड्यांना इषारा देतोस तेव्हां आम्हांला कवच दे.

१४. उताारावरून वाहणाऱ्या नद्याप्रमाणें भयानक शब्द झाल्यावर धांवणारे व लगामांनीं दोनहि बाजूंनीं खेचलेले घोडे मांसावर पक्षी ज्याप्रमाणें खेटे घालतात त्याप्रमाणें गाई जिंकण्याकरतां पुनः पुन पुढें जात असतात.

सूक्त सत्तेचाळिसावें.

ऋषिः—गर्ग भरद्वाजपुत्र; देवता—१–५ सोम, २० च्या चार पादाचे क्रमानें देव, भूमि, बृहस्पति, इंद्र, २२–२५ सृंजयपुत्रप्रस्तोकदानस्तुति, २६ रथ,२९ दुंदुभि ३१ चा दुसरा भाग व अवशिष्ट इंद्र; छंदः–२२ त्रिष्टुभ, २३ अनुष्टुभ, २४–२५ गायत्री, १९ बृहती २७ जगती, अवशिष्ट त्रिष्टुभ.

१. हा तयार केलेला सोम स्वादिष्ट आहे. मधुर आहे. कडक आहे आणि बल देणाराहि आहे. हा

सोम पिणाऱ्या इंद्रापुढें युद्धांत कोणीहि टिकूं शकत नाहीं.

२. जो सोम पिऊन वृत्राला ठार करण्याच्या वेळीं इंद्र बेफाम झाला, ज्यामुळें शंबराच्या अनेक सैन्याचा इंद्रानें धुव्वा उडविला आणि बळकट असणारीं नव्याण्णव नगरें फोडून टाकलीं तो हा सोम मधुर आणि मादक आहे.

३. हा सोमरस प्याल्यावर बोलावयाची स्फूर्ति होते, ह्यानेंच उत्कृष्ट कल्पना स्फुरतात. ज्याच्या बाहेर जगांत कांहींहि राहत नाहीं असे पृथ्वीचे सहा भाग ह्याच बुद्धिवर्धक सोमानें उत्पन्न केले.

४. ज्यानें पृथ्वी विस्तृत केली, आणि द्युलोकाला दृढत्व आणलें तोच हा सोम होय. ह्या सोमानेंच तीनहि रसप्रवाहांत अमृत उत्पन्न केलें आणि अन्तरिक्ष विस्तृत केलें.

५. ह्या सोमानेंच निर्मल उषांच्या मधून आश्चर्यकारक प्रकाश असलेला सूर्य उत्पन्न केला. ह्याच मरुतांसहित असणाऱ्या वीरानें मोठा धीरा देऊन द्युलोकाला स्थिर केलें.

६. हे शूर इंद्रा, वृत्रहन्ता असणारा तूं द्रव्याकरतां चाललेल्या लढाईकरतां तांब्यांतील सोम अवश्य पी. माध्यंदिन सवनांतहि सोम पी. संपत्तींचें आगर असणारा तूं आम्हांला संपत्ति दे.

७. हे इंद्रा, तूं पुढें चालणाऱ्या वाटाड्याप्रमाणें आमच्याकडे पहा. आम्हाला उत्कृष्ट संपत्ति भरपूर दे. तूं आमचा संरक्षक हो आणि आम्हाला संकटांतून पार कर. तूं आमचा नायक हो आणि आम्हाला उत्कृष्ट संपत्ति दे.

८. हे इंद्रा, ज्ञाता असणारा तूं आम्हांला उत्कृष्ट लोकांत न्यावेंस. तसेंच निर्भयपणें सुखदायक तेजाकडे पोंचवावें. हे इंद्रा, सनातन असणाऱ्या तुझे रमणीय असणारे महाबाहु संरक्षण करणारे म्हणून आम्ही त्यांची स्तुति करतों.

९. हे इंद्रा, तुझ्या रथाच्या सारथ्यस्थानीं आम्हांस घे. हे धनवन्ता, तुझ्या उत्तम रथ ओढणाऱ्या दोन घोड्यांवर आम्हांला घे. तसेंच अन्नांतलें उत्कृष्ट अन्न आम्हांस दे. हे धनवान इंद्रा, सर्वाधिश्वर असणारा तूं कोणाला आमच्या संपत्तीचा नाश करून देऊं नकोस.

१०. हे इंद्रा, आम्हांला सुखी कर. आम्हांला दीर्घायुषी करण्याची इच्छा कर. आमची बुद्धि तरवारीच्या धारेप्रमाणें तीक्ष्ण कर. तुझ्या भक्तीनें जें कांहीं बोलेन, त्याचा तूं स्वीकार करावास आणि मला साहाय्य करावेस.

११. संरक्षक इंद्राचा, साहाय्य करणाऱ्या इंद्राचा वेळोवेळीं सहज बोलावल्या जाणाऱ्या इंद्राचा आणि अनेकांनीं धांवा केलेल्या समर्थ इंद्राचा मी धांवा करीत आहे. तो भगवान इंद्र आमचें कल्याण करो.

१२. संरक्षण करणारा धनवान इंद्र साहाय्य करून आम्हांला सुखप्रद होवो. सर्वसंपत्तिमान इंद्र आमच्या शत्रूंना त्रास देवो आणि आम्हांला निर्भय करो. आम्ही उत्कृष्ट सामर्थ्याचे धनी असावें.

१३. आम्हावर त्या यज्ञार्ह इंद्राची कृपा असावी. आम्हांविषयीं त्याची कल्याणकारक बुद्धि असावी. संरक्षण करणारा आणि धनवान इंद्र द्वेष्ट्यांना दूरच नाहींसें करो.

१४. हे इंद्रा, पाणी उताराकडे धांवते त्याप्रमाणें स्तोत्यांचीं स्तोत्रें तुझ्याकडे धांवत असतात. विपुल अन्न, संपत्ति व सोमरस, हे तुझ्याकडे धांवत येतात. हे वज्रधरा,पाणी आणि दूध तूं सोमांत एकत्र करतोस.

१५. कोण ह्याचें स्तवन करणार आहे ? कोण ह्याला प्रसन्न करूं शकतो ? आणि ह्याचें यजन तरी कोण करील?कारण हा धनवान इंद्र नेहेमीं पराक्रम्यांचेंच संरक्षण करतो. चालतांना आपण पाय मागें पुढें करतो त्याप्रमाणें हा आपल्या कर्तृत्वानें पुढें गेलेल्यांना मागें ओढतो आणि मागें असलेल्यांना पुढें करतो.

१६. घोर कर्म करणाऱ्या प्रत्येकाची रग जिरवणाऱ्या आणि प्रत्येक भक्ताला संकटाच्या पार नेणाऱ्या इंद्राची वीर म्हणून प्रसिद्धी आहे. गर्वानें फुगलेल्यांचा तिटकारा करणारा आणि उभय लोकांचा राजा असणारा इंद्र आपल्या मानव प्रजेला साहाय्य करीत असतो.

१७. श्रेष्ठ लोकांच्या सख्याची पर्वा न करतां तो चलाख इंद्र हलक्या लोकांशीं मैत्री करतो. अभक्तांना सोडून इंद्र अनेक वर्षें घालवीत असतो.

१८. हा इंद्रच प्रत्येक स्वरूपानें वेगळा झाला आहे. ह्या इंद्राचीं तीं रूपें नांवें घेऊन सांगण्याकरतां

---

१ टीपः—ह्या ऋचेंत सोमाच्या चवीविषयीं अनुभविक उद्गार दिसतात.

३ टीपः—द्यु,पृथिवी, अहन, रात्रि, उदक, ओषधी, हे पृथ्वीचे सहा भाग होत.

४ टीपः—ओषधी, गाईचें दूध आणि पाण्याचा प्रवाह ह्या तीन प्रवाहांत सोमानें अमृत उत्पन्न केलें.

आहेत. इंद्र आपल्या इच्छेनेंच अनेक रूपें घेऊन जात असतो. कारण, ह्याचे हजार घोडे जोडलेले असतात.

१९. सोनेरी घोडे रथाला जोडणारा तेजस्वी इंद्र ह्या जगांत अनेक ठिकाणीं प्रकाशत असतो. भक्तगण स्वस्थ असतांहि नेहेमी शत्रूंचा धुव्वा कोण उडवीत असतो ? (इंद्रच)

२०. हे देवांनो आम्ही निर्जन प्रदेशांत आहोंत. विस्तृत असणारी पृथ्वी दुष्टांनाहि आनंद देते. हे बृहस्पते, तूं गाई मिळविण्याचा मार्ग दाखीव. हे इंद्रा, अशी स्तुति करणाऱ्या मला मार्ग दाखीव.

२१. इंद्रानें आपल्या घराजवळ आलेल्या एकजात काळ्या लोकांना प्रत्यहीं दुसऱ्या भागांत हकलून दिलें. त्या बलिष्ठ इंद्रानें द्रव्येच्छु दोन दास शंबर आणि वर्चिन यांना उदव्रजांत ठार केलें.

२२. हे इंद्रा,तुझी स्तुति करणाऱ्या मला प्रस्तोकानें दहा कोष आणि दहा घोडे दिले. शंबरापासून आणलेलें अतिथिग्वाचें धन दिवोदासापासून आम्ही मिळविलें.

२३. दहा घोडे, दहा कोष, दहा मूल्यवान वस्त्रें आणि दहा सोन्याचे गोळे दिवोदासाकडून मला मिळालें.

२४. ओळीनें दहा घोडे जोडलेलें रथ व शंभर गाई अथर्वांना आणि पायूला अश्वथानें दिले.

२५. सर्वश्रेष्ठ विपुल संपत्ति मिळविणाऱ्या भरद्वाजांचा सृंजयपुत्र प्रस्तोकानें सन्मान केला.

२६. हे वनस्पतीपासून तयार केलेल्या रथा, तूं बळकट, आम्हांला साहाय्य करणारा, संरक्षक आणि उत्कर्ष करणारा हो. तुला कातड्यानें मढविलें आहे. तूं चांगला बळकट ऐस. तुझ्यांत बसणारा योद्धा शत्रूंना जिंको.

२७. द्युलोक आणि पृथ्वीपासून तुला जोम उत्पन्न केला, वनस्पतीपासून तुझ्यांत चिवटपणा उत्पन्न केला, पाण्यापासून तजेला मिळाला, चामड्यानें तुला मढवलें, तर इंद्राच्या वज्राचा भाग असणाऱ्या रथाला तुम्ही हवि द्या.

२८. जो रथ इंद्राचें वज्र, मरुतांचें सैन्य, सूर्याचा गाभा, आणि वरुणाचा निश्चल भाग आहे, हे रथा, तो तूं आमच्या बोलावण्याचा स्वीकार करून आमचे हवि गोड करून घे.

२९. हे दुंदुभे, पृथ्वी आणि द्युलोक यांना(शब्द करून) तूं धीर दे. सर्व स्थावर जंगम सृष्टीला तुझा शब्द सर्व बाजूनें ध्यानांत येवो. तूं इंद्र आणि देव यांच्यासह लांबच्या शत्रूंना पळवून लाव.

३०. हे दुंदुभे, जोरानें आवाज कर. आम्हांला ओज आणि बल दे. दुष्टांना त्रास देत तूं मोठ्यांदा गर्जना कर. आम्हांला दुःख देणारांना तूं येथून हांकून दे. तूं इंद्राची मूठ आहेस, बळकट हो.

३१. ह्यांना इकडे आण, त्या (सेनांना) परत फिरीव. दुंदुभि खुणेचा शब्द वारंवार करूं लागला आहे. हे इंद्रा, आमचे घोडेस्वार फिरूं लागले. आतां आमच्या रथी लोकांना विजय प्राप्त होवो.

---

१८ टीपः—'एकच परमेश्वर प्रत्येक शरीरांत व्यापला आहे. ह्याचीं तीं शरीरें व्यवहारापुरती आहेत. कारण, परमेश्वरच आपल्या मायाशक्तीनें अनेक रूपानें वावरत असतो. कारण, ह्याच्याशीं संबद्ध हजारो मनोवृत्ति आहेत.' असा वेदांतदृष्ट्या अर्थ होतो. मूळांत एकच तत्त्व असून त्यापासून नामरूपात्मक सृष्टीचा पसारा झाला हें वेदांतील तत्त्व यांत ग्रथित केलें आहे. 'एकं सद्विप्रा बहुधा कल्पयन्ति' पहा.

२० टीपः—या ऋचेचे चार पाद चार वेगवेगळ्या देवतांचे आहेत.

२१ टीपः—उदव्रज नांवाचा एक देश आहे असें सायणाचार्य म्हणतात. पण तो देश कोणता हें सांगतां येत नाहीं.

२२ टीपः—प्रस्तोकालाच दिवोदास, अश्वथ आणि अतिथिग्व ह्या नांवानीं संबोधण्यांत येते असें सायणाचार्य म्हणतात.

२७ टीपः—इंद्रा वृत्राय वज्रमुदयच्छत् स त्रेधा व्यभवत् वज्रस्तृतीयं रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयमिति.

सूक्त अठ्ठेचाळिसावें.

ऋषिः—शंयु बृहस्पतिपुत्र; देवता–१–१० अग्नि, ११–१५ मरुत् किंवा १३–१५ लिंगोक्त देवता, १६–१९ पूषन, २०–२१ पृश्नि, २२ पृश्नि किंवा द्यावाभूमि; छंदः—१.३.५ बृहती, २.४ सतोबृहती, ६ महासतोबृहती, ७ महाबृहती, ८ महासतोबृहती, ९ बृहती, १० सतोबृहती, ११ ककुभ, १२ सतोबृहती, १३ पुरउष्णिह, १४ बृहती, १५ अतिजगती, १६ ककुभ, १७ सतोबृहती, १८ पुरउष्णिह, १९–२० बृहती, २१ महाबृहती, २२ अनुष्टुभ.

१. हे स्तोत्यांनो, त्या थोर अग्नीची प्रत्येक यज्ञांत

तुम्ही स्तुति करा. मी अमर आणि सर्वज्ञ अग्नीची प्रिय मित्राप्रमाणें स्तुति केली.

२. बलपुत्र अग्नीची आम्ही प्रशंसा करतों. तोहि आमच्यावर प्रेम करणारा आहे. देवांना हवि पोंचविणाऱ्या त्या अग्नीची आम्ही सेवा करावी. युद्धांत तो अग्नि आमचें संरक्षण करो व आमचा उत्कर्ष करो. तसेंच आमच्या मुलाबाळांचें तो संरक्षण करो.

३. कामपूरक, जरारहित आणि श्रेष्ठ अग्नि आपल्या तेजानें प्रकाशत आहे. हे तेजस्वी अग्ने, आपल्या अविच्छिन्न कांतीनें पुनः पुनः तळपणारा तूं उज्ज्वल कांतीनें प्रकाशित हो.

४. हे अग्ने, तूं थोर देवांना हवि पोंचवतोस. तसाच सतत पोंचीव. तुझ्या कर्तृत्वानें आणि प्रभावानें त्या सर्व देवांना आमच्याकडे आम्हाला साहाय्य करण्याकरतां वळीव.त्यांना हवि दे आणि तूंहि स्वीकार.

५. उदक,दगड आणि अरण्यें ज्या सत्यसृष्टीच्या अन्तर्भूत अग्नीला संतुष्ट करतात, जो जोरानें घर्षण केलें असतां पृथ्वीवर यज्ञभूमीवर प्रकट होतो.

६. जो अग्नि आपल्या तेजानें दोनहि द्यावापृथ्वी भरून टाकतो, जो धूरानें आकाशांत धांवतो, जो तेजस्वी व बलिष्ठ अग्नि अंधकार नाहींसा करून अंधाऱ्या रात्रीं दिसूं लागतो.

७. हे तरुण व तेजस्वी अग्निदेवा, तो निर्मळ तेजानें भरद्वाजाच्या येथें प्रज्वलित झालेला तूं मोठाल्या ज्वालांनीं संपत्तियुक्त होतसाता प्रज्वलित हो. हे शोधक अग्ने, तेजानें प्रकाशूं लाग.

८. हे अग्ने, सर्व मानव सृष्टीचा तूं गृहपति आहेस. हे अत्यंत तरुण अग्ने, प्रज्वलित करणाऱ्या मला तूं शंभर वर्षेंपर्यंत शेंकडों प्रकारें साहाय्य करून पापापासून संरक्षण कर. आणि जे स्तोत्यांना धन देतात त्याचें संरक्षण कर.

९. हे सर्वव्यापक अग्ने, तूं संरक्षणाबरोबर विपुल संपत्तिहि आम्हांस दे. कारण, दिसणाऱ्या संपत्तीचा तूं धनी आहेस.तसेंच आमच्या मुलाबाळांना सुस्थिति दे.

१०. हे अग्ने, तूं अजिंक्य आणि संहत अशा साधनांनीं आमच्या मुलाबाळांचें संरक्षण कर. देवांचा राग आणि माणसांचा दुष्टपणा आमच्यापासून दूर कर.

११. हे मित्रांनो, अश्रुतपूर्व स्तुतीनें अमृतस्राविणी धेनूला आमच्याकडे वळवा. त्या निरुपद्रवी धेनूला मोकळी सोडा.

१२. जी उत्साही आणि स्वयंप्रकाश मरुत्संघाकरतां अन्न उत्पन्न करते, जी चलाख मरुतांना सुख देणारी आहे, जी सुखसंपत्ति घेऊन धांवत येत असते,—

१३. हे मरुतांनो तिच्यापासून भरद्वाजाकरतां सर्व संपत्ति देणारी धेनु आणि विश्वपोषक अन्न अशा दोन प्रकारची संपत्ति उत्पन्न करा.

१४. हे मरुतांनो,त्या तुमची धन प्राप्त व्हावें म्हणून मी स्तुति करतों. तूं इंद्राप्रमाणें कर्तृत्ववान, वरुणाप्रमाणें चतुर, अर्यमनप्रमाणें प्रशंस्य, आणि विष्णूप्रमाणें धन देणारा आहेस.

१५. ज्यायोगें मरुत आम्हा लोकांना शंभरांनीं संपत्ति देईल, ज्या योगें मरुत मला हजारांनीं संपत्ति देईल, त्या प्रकारें बलशाली, गर्जना करणाऱ्या, तेजस्वी, पोषक आणि अजिंक्य मरुतांची मी स्तुति करतों.

१६. हे पूषन, माझ्याकडे ये. हे तेजस्विन्, चालून येणाऱ्या दुष्ट शत्रूंना त्रस्त कर. तुला ऐकूं येईल अशी तुझी प्रशंसा मी करीन.

१७. हे पूषन्, पक्ष्यांचें पोषण करणाऱ्या वनस्पतिरूप मला त्रास देऊं नकोस. दुष्ट लोकांना ठार कर. शिकार करणारा पक्षी जाळ्यांत पकडतो त्याप्रमाणें दुष्ट शत्रु आम्हाला न पकडो.

१८. न गळणाऱ्या आणि घट्ट दह्यानें रेचून भरलेल्या हंडीप्रमाणें तुझा कृपालोभ आम्हास केव्हाहि हानिकारक न होवो.

१९. हे पूषन, तूं लोकामध्यें सर्वश्रेष्ठ आहेस आणि संपत्तीनें देवांच्या बरोबरीनें आहेस. जसें तूं पूर्वी आमचें संरक्षण केलेंस त्याप्रमाणें हे पूषन, युद्धांत तूं आमच्याकडे लक्ष ठेव.

२०. हे यज्ञार्ह चलनशील मरुतांनो, देव आणि माणसांचें जें मधुर भाषण आहे त्यामुळें आम्हांला मूल्यवान संपत्ति प्राप्त होवो.

२१. ज्या मरुतांचें अद्भुत कृत्य सूर्यदेवाप्रमाणें द्युलोकांत असतें. ते तेजस्वी, यज्ञार्ह आणि मरुतांना शत्रूंना नमवणारें सामर्थ्य देतें. तेंच शत्रूंचा नाश करणारें सामर्थ्य आहे. आणि तेंच सर्वश्रेष्ठ आहे.

२२. एकदाच द्युलोक उत्पन्न झाला. भूमि उत्पन्न झाली. (मरुतांना उत्पन्न करणारे) तें पृश्नीचें दूध एकदाच उत्पन्न झालें. तसा दुसरा पदार्थ निर्माण झाला नाहीं.

---

१७. टीप—हा मंत्र श्राद्धांत मावयाकरतां म्हणतात, पण ' माका ' असें लिंगहि फार चमत्कारिक रीत्या घेतलें जातें. वास्तविक 'मा काकंबीरम्' अशी येथें पदें आहेत.

सूक्त एकूणपन्नासावें.

ऋषिः—ऋजिश्वन् भारद्वाज; देवता–विश्वेदेव; छंदः–१–१४ त्रिष्टुभ, १५ शक्करी.

१. सुकर्मा अग्नीची मी नवीन स्तोत्रें करून स्तुति करतों.तसें सुख देणाऱ्या मित्रावरुणांची मी स्तोत्रें गातों. बलशाली वरुण, मित्र आणि अग्नि आम्हाकडे येवोत आणि आमचीं स्तोत्रें ऐकोत.

२. सर्व लोकांच्या यज्ञांत प्रशंसनीय, गंभीर, द्यावापृथ्वीभर फिरणारा, स्वर्गशिशु, बलपुत्र, यज्ञप्रमुख अशा तेजस्वी अग्नीला संतुष्ट करण्याकरतां मी स्तवितों.

३. सूर्यकन्या, वेगळ्या स्वरूपाच्या, एकमेकाला चालवणाऱ्या, गमनशील आणि शोधक अशा अहोरात्री आहेत. त्यापैकीं एक सूर्ययुक्त असते आणि दुसरी नक्षत्रयुक्त असते. त्या आमचीं मननीय स्तोत्रें ऐकोत.

४. ऐश्वर्यवान, विश्ववंद्य आणि रथाला व्यापून असणाऱ्या वायूला आमचें मोठें स्तोत्र आमच्याकडे आणो. हे यज्ञार्ह वायो, तेजस्वी रथ असलेला नियुत् नांवाच्या घोड्यांना अनुसरणारा दिव्यदृष्टि वायु स्तोत्याला धनपूर्ण करो.

५. जो रथ तेजस्वी आणि केवळ इच्छेनें जोडला जाणारा आहे, हे सत्यस्वरूप नायकहो, ज्या रथानें मुलाची किंवा भक्ताची इच्छा पूर्ण करण्याकरतां तुम्ही त्याच्या घरीं जातां तो अश्वीनींचा रथ माझ्या शरीरावर आच्छादन घालो.

६. हे पर्जन्य आणि वायो, तुम्ही आकाशांतून येणारें उदक खालीं सोडा. हे स्तोत्रें ऐकणाऱ्या शहाण्या मरुतांनो, ज्याच्या स्तोत्रांनीं तुम्ही स्तविले जाता, हे जगतांला स्थिति देणाऱ्यांनो, त्याला जग तुम्ही अनुकूल करा.

७. जमिनीला सुपीक करणारीं वीरपोषक सुंदर सरस्वती आमचें संरक्षण करो. वेगवेगळ्या छंदांत स्तुति केल्यानें ती स्तोत्याला अजिंक्य, भक्कम आणि संरक्षक घर देवो.

८. प्रत्येक भागाचा धनी अशा पूज्य पूषन्‌ला कामनिक स्तोता स्तवीत असतो. तो पूषा आम्हाला आनंददायक आणि शिंगें सोन्यांनीं मढविलेल्या गाई देवो. तसेंच तो आमचें प्रत्येक कर्म सिद्धीला नेवो.

९. प्रथमच विभाग करणारा, यशस्वी, अन्नप्रद, कुशल हाताचा, सुबाहु, तेजस्वी, गृहस्थांना यज्ञार्ह, सहज येणारा, अशा या त्वष्ट्याला देवांना बोलावणारा तेजस्वी अग्नि हवि पोंचवो.

१०. हे स्तोत्या, जगत्पित्या परमेश्वराला ह्या स्तोत्रांनीं तूं प्रसन्न कर. त्या रुद्राला तूं दिवसा व रात्रीं प्रसन्न कर. शहाण्यांच्या प्रेरणेनें आम्ही त्या समृद्ध, थोर, सुखदायक आणि दर्शनीय अशा ईश्वराचा धांवा करतो.

११. हे नित्य तरुण,शहाण्या व यज्ञार्ह मरुतांनो, स्तोत्याच्या स्तुतीकडे तुम्ही या. आणि हे नेत्यांनो, अशा प्रकारें वाढणारे आणि सर्वव्यापक असणारे तुम्ही प्रकाशाप्रमाणें नापीक भागाकडे जा.

१२. पशुपाल संध्याकाळीं कळप लवकर हाकारतो त्याप्रमाणें बलवान आणि प्रेरक मरुतांचीं जोरानें स्तुति सुरू करा. मरुद्गण ऐकलेलीं स्तोत्रें आकाशांनीं नक्षत्रें पोटांत घेतलीं आहेत त्याप्रमाणें मनांत घेवो.

१३. ज्या विष्णूनें त्रस्त झालेल्या मनूकरतां तीनच पावलांत सर्व लोक आक्रमण केले, अशा तुझ्या कृपेनें प्राप्त झालेल्या घरांत आम्ही संपत्तीनें, मुलाबाळानें आणि शरीरानें आनंदांत असावें.

१४. ह्या स्तोत्रामुळें अहिर्बुध्न्य अग्नि तें अन्न आम्हांस देवो. पर्वत देवो आणि सवितृदेवहि आम्हास देवो. विश्वेदेव ओषधींसह तें अन्न आम्हास देवोत. आणि बुद्धिमान भगहि आम्हाला संपत्ति देवो.

१५. हे देवांनो, रथयुक्त, लोकांच्या इच्छा पूर्ण करणारें आणि वीरसमृद्धि असलेलें ऐश्वर्य आम्हास द्या. तसेंच घरहि आम्हांस द्या. तें घर यज्ञरक्षक आणि टिकावूं असावें. कारण, त्यामुळें आम्ही स्पर्धा करणाऱ्या शत्रूंचा पराभव करावा आणि तेथें आम्ही सर्व देवांची सेवा करावी.

सूक्त पन्नासावें.

ऋषिः—ऋजिश्वन्; देवता–अनेक;छंदः–त्रिष्टुभ.

१. हे देवहो, तुमची माता देवी अदिति, वरुण, मित्र आणि अग्नि यांना स्तोत्रें म्हणून सुख प्राप्त व्हावें म्हणून आम्ही बोलावतों. तसेंच शत्रुहन्त्या व सुखदायक अर्यमन्, सवितृ आणि भग यांना आणि त्रात्या देवांना स्तोत्रें म्हणून मी बोलावीत आहें.

२. हे अत्यंत तेजस्वी सूर्या, दक्षापासून उत्पन्न झालेले आणि अत्यंत प्रकाशमान असणारे देव आम्हांविषयीं प्रेमानें असावेत असें तूं करावेस. कारण, ते देव दोनहि लोकांत प्रगट होणारे, सत्यनियमांनीं वागणारे,

सत्यस्वरूप, भाग्यवान आणि अग्निजिव्ह असे आहेत.

३. हे द्यावापृथ्वीनो, तुम्ही आम्हांला उत्कृष्ट सामर्थ्य द्या. अत्यंत सुख देणाऱ्या द्यावापृथ्वी आम्हांला घर देवोत. तसेंच ज्यायोगें आम्हांला विपुल संपत्ति प्राप्त होईल तसें करा. आणि हे सर्वाधार द्यावापृथ्वीहो, आम्हांला जगांत निष्पाप करा.

४. ज्याअर्थी लहान किंवा मोठ्या युद्धांत हितेच्छेनें आम्ही मरुत देवांचा धांवा करतो त्याअर्थी सर्वव्यापक आणि सामर्थ्यवान् धांवा केलेले रुद्रपुत्र मरुत आम्हांकडे येवोत.

५. ज्या मरुतांचें वर द्यावापृथ्वी तन्मय झालेली असते, भक्तांना समृद्ध करणारा पूषा ज्यांची सेवा करतो, हे मरुतांनो, ते तुम्ही आमचा धांवा ऐकून जेव्हां येतां, तेव्हां तुम्ही मार्ग चालत असतां सर्व प्राणिमात्र हदरत असतात.

६. हे स्तोत्या, त्या पराक्रमी व प्रशंसनीय इंद्राचें नवीन स्तोत्र म्हणून तूं स्तुति कर. कारण, प्रशंसा चालूं झाल्यावर तो आमचीं स्तोत्रें ऐकेलच. आणि प्रशंसनीय इंद्र आम्हांला विपुल समृद्धि देईल.

७. हे उदक देवतांनो, तुम्ही आमच्या मुलाबाळांना अखंड साहाय्य द्या आणि सुख देऊन दुःखवियुक्त करा. कारण, तुम्ही आईपेक्षांहि श्रेष्ठ औषध आहांत. सर्व स्थावर सृष्टीला तुम्हीच उत्पन्न केलें आहे.

८. जो धनवान उषेची जणूं काय मूर्तीच असा सविता दात्यांना उत्कृष्ट संपत्ति देतो. तो यजनीय आणि रक्षण करणारा सुवर्णहस्त सवितृदेव आमच्याकडे येवो.

९. हे बलपुत्र अग्ने, तूं आज आमच्या यज्ञांत देवांना आमच्याकडे आण. मी तुला धन देण्याविषयीं नेहमींच तयार असावें आणि हे अग्ने, तुझ्या कृपेनें मी मुलाबाळांनीं युक्त असावें.

१०. हे बुद्धिमान अश्विदेवांनो, सर्वप्रसिद्ध असणारे तुम्ही सेवेसह चालूं असलेलें माझें स्तोत्र ऐकून माझ्याकडे लवकर यावें. आणि महान अंधारांतून (तुरुंगांतून) तुम्ही अत्रीला सोडवलेत त्याप्रमाणें हे नायकहो, लढाईंत मोठ्या दुःखांतून मला सोडवा.

११. हे देवांनो, तुम्ही आम्हांला तेजस्वी, बलशाली, मुलेबाळें असलेल्या आणि लोकांनीं चांगले म्हटलेल्या संपत्तीचे दाते व्हा. आमच्या इच्छा पूर्ण करणारे स्वर्गीय आणि पार्थिव पृश्निपुत्र मरुत आणि अन्तरिक्षांतील मरुत आम्हाला सुखी करोत.

१२. रुद्र, सरस्वती, विष्णु आणि वायु हे समर्थ असणारे देव आम्हाला सुखी करोत. ऋभु, विभु, वाज देवहितकारक प्रजापति, पर्जन्य आणि वात आम्हाला अन्नसमृद्ध करोत.

१३. तो सवितादेव, भग आणि योग्य धन देणारा अपांनपात आमचें संरक्षण करो. देव आणि देवपत्न्यासहित असणारा त्वष्टा, समुद्रदेवासह प्रसन्न मनानें असणारी द्यावा आणि पृथिवी आमचें संरक्षण करोत.

१४. अहिर्बुध्न्य अग्नि, अजएकपात, पृथिवी आणि समुद्र आमचें स्तोत्र ऐकोत. यज्ञानें वृद्धिंगत होणारे, धांवा केलेले, स्तुत, मंत्रानें वर्णन केलेले असे मोठ्या लोकांनीं वर्णिलेले सर्व देव आमचें संरक्षण करोत.

१५. अशी स्तुति करणाऱ्या त्या माझे पुत्र भरद्वाज स्तोत्रें म्हणून व साम गाऊन देवांची स्तुति करतात. हे यज्ञार्ह देवांनो, हवन केलेले, सर्वव्यापक आणि अजिंक्य सर्व देव व देवपत्न्या आम्हाकडून स्तुति केल्या जावोत.

सूक्त एकावन्नावें.

ऋषिः--ऋजिश्वन्; देवता-विश्वेदेव; छंदः—१-१२ त्रिष्टुभ्, १३-१५ उष्णिह, १६ अनुष्टुभ्.

१. मित्रावरुणांचा अदम्य आणि प्रिय असणारा प्रसिद्ध डोळा उघडला जात आहे. आदित्याचें दर्शनीय तेज उदयाला आलें असतां अन्तरिक्षाला दागिना घातल्याप्रमाणें शोभा येते.

२. जो सूर्य त्रैलोक्य जाणतो आणि ह्या देवाची गूढ उत्पत्ति ज्या ज्ञात्याला माहीत आहे तो सूर्य लोकांची चांगलीं वाईट कृत्यें पहात सर्व जग प्रकाशित करतो आणि सामर्थ्यानें लोकांच्या इच्छा परिपूर्ण करतो.

३. हे देवांनो, थोर यज्ञसंरक्षक अशा तुमची मी स्तुति करीत आहें. अदिति, मित्र, वरुण, अर्यमन, भग आणि शुद्धप्रभव अहिंस्य कृत्यें करणारा धनयुक्त अग्नि यांची मी प्रशंसा करीत आहें.

४. देव हे दुष्टांना भयंकर, सज्जनांचे संरक्षक, मोठे सुशोभित, चांगलीं वस्त्रें देणारे आहेत तरुण बलिष्ठ, सर्वव्यापक स्वर्गांतील देवांची आणि अदितीचीहि मी उपासना करीत आहें.

५. हे पितृभूत द्युलोका, प्रेमळ पृथ्वीमाते, बंधो अग्ने आणि हे वसूंनो, तुम्ही आम्हाला सुखी करा. हे

सर्व आदित्यांनो आणि अदिते, एक विचारानें तुम्ही आम्हाला अत्यंत सुख द्या.

६. हे यज्ञार्ह देवांनो, तुम्हीं लांडगा किंवा लांडगीं किंवा अशा उपद्रव देणाऱ्या दुष्टांच्या स्वाधीन आम्हांला करूं नका. तुम्हीच आमच्या शरीराचे नेते व्हा. आमच्या वक्तृत्वाचे आणि चातुर्याचे तुम्हीच धनी आहांत.

७. हे देवांनो, दुसऱ्याच्या पातकाचें फळ भोगण्याचा प्रसंग आम्हा भक्तावर येऊं नये. हे वसूंनो, जें कर्म आम्हांला त्रासदाक होईल तें कर्म आमच्या हातून होऊं नये. हे सर्व देवांनो, तुम्ही सर्व जगाचे धनी आहांत म्हणून आमचा शत्रु आपला आपण नाश करून घेवो.

८. देवाला केलेला नमस्कारच अत्यंत श्रेष्ठ आहे म्हणून मी नमस्कार करतों. नमस्कारच द्यावापृथ्वींचें धारण करतो. मी देवांना नमस्कार करतों. ह्या देवांना केलेला नमस्कार समर्थ आहे. प्रत्यक्ष आचरलेलें पापहि नमस्कारानें नाहींसे होतें.

९. हे यज्ञार्ह देवांनो, सनातन धर्माचे रथी, शुद्धसामर्थ्य, यज्ञगृहांत राहणारे, अपराजित, व्यापक दृष्टि, नेत्या अशा त्या सर्व थोर देवांना मी नमस्कार करतों.

१०. ते देव तेजानें अत्यंत उत्कृष्ट आहेत. ते आम्हाला सर्व पापांच्या पार नेतात. कारण, वरुण, मित्र व अग्नि हे देव बलशाली सत्यकर्मे व उत्कृष्ट स्तोत्रांत यथातथ्य वर्णन केले जातात.

११. इंद्र, पृथिवी, पूषन, भग, अदिति आणि पांच जातींचे लोक आमच्या भूमीची अभिवृद्धि करोत. ते आम्हाला चांगले सुख देणारे, उत्कृष्ट अन्न देणारे, चांगल्या वस्तु देणार, संरक्षण करणारे आणि शत्रुनिरोधक असे होवोत.

१२. हे देवांनो, तुमचें दिव्य स्थान आम्हास प्राप्त होवो. स्तुति करणारा भरद्वाज तुमच्या अनुग्रहबुद्धीची मागणी करीत आहे. बसलेल्या दुसऱ्या भक्तासह भक्त लोक द्रव्येच्छेनें देवांच्या संघाचें वर्णन करीत आहेत.

१३. हे अग्ने, तूं घातक, पापिष्ठ व दुष्टबुद्धीच्या शत्रूला दूर हकलून दे. हे सज्जनसंरक्षका, आम्हाला सुखी कर.

१४. हे सोमा, आमचे सोम कुटण्याचे धोंडे तुमच्या मैत्रीची इच्छा करीत आहेत. तूं लुबाडणाऱ्या पणीला ठार कर. कारण, तो अगदीं लांडगा आहे.

१५. हे दानशील देवांनो, इंद्रप्रमुख असे तेजस्वी देव समर्थ आहेत. तुम्ही मार्गांत आणि घरीं आमचें सारखें रक्षण करावेंत.

१६. ज्या मार्गानें गेले असतां दुष्ट लोक टाळले जातात आणि संपत्ति मिळते तो सुखानें जातां येणारा आणि निष्पाप मार्ग आम्हाला प्राप्त व्हावा.

सूक्त बावन्नावें.

ऋषिः—ऋजिश्वन; देवता–विश्वेदेव; छन्दः—१–६ त्रिष्टुभ, ७–१२ गायत्री १३ त्रिष्टुभ, १४ जगती, १५-१७ त्रिष्टुभ.

१. अतियाजाच्या त्या यज्ञांत देव किंवा लोक आले असतील असें मला वाटत नाहीं. माझ्या यज्ञासारखा त्याचा यज्ञ नाहीं. आणि माझ्या कर्तृत्वासारखें त्याला कर्तृत्व नाहीं. त्याचा मोठमोठाले पर्वत नाश करोत आणि अतियाजाचा पुरोहित हीन दशेला जावो.

२. हे मरुतांनो, जो मनुष्य मी मोठा आहे असें मानतो आणि जो आम्हीं केलेल्या स्तुतीची निंदा करूं इच्छितों त्यांना तुमचें तेज त्रासदायक होवो. त्या स्तोत्रद्वेष्ट्या पुरुषाला सूर्य जाळून टाको.

३. हे सोमा, तुला स्तोत्यांचे संरक्षक म्हणतात ना? तसेंच तुलाच दुष्टांच्या शिव्याशापापासून बचाव करणारा म्हणतात ना? मग आमची निंदा तुला कशी पहावते? मग ब्रह्मद्वेष्ट्यावर तूं आपलें तीक्ष्ण शस्त्र फेक.

४. उदय पावणाऱ्या उषा माझें संरक्षण करोत. दुथडी भरलेल्या नद्या माझें संरक्षण करोत. अढळ पर्वत माझें संरक्षण करोत. यज्ञांत पितर माझें संरक्षण करोत.

५. हे देवांनो, आम्ही नेहेमीं प्रसन्न मनानें असावें आणि उगवत्या सूर्याला पहात असावें. धनवानांतला धनवान देवांना आम्हांकडे साहाय्य करण्याकरतां घेऊन येणारा अग्नि आम्हाला वरीलप्रमाणें करो.

६. इंद्र साहाय्य करण्याकरतां धांवत आम्हाला येऊन मिळो. उदकानें फोंफावलेली सरस्वती येवो. ओषधींसहित पर्जन्य आम्हाला सुख देणारा होवो. अग्नि पित्याप्रमाणें सहज बोलावता येणारा आणि पूज्य असो.

७. विश्वेदेवांनो, या. माझें हें स्तोत्र ऐका. आणि या दर्भासनावर बसा.

८. हे देवांनो, जो तुम्हाला घृतयुक्त आहुति देतो त्याच्याकडे तुम्ही जा.

९. अमरदेवाचे पुत्र देव आमचीं स्तोत्रें ऐकोत आणि आम्हाला सुख देणारे होवोत.

१०. यज्ञानें उत्कर्ष पावणारे आणि वेळोवेळीं आमचीं स्तोत्रें ऐकणारे विश्वेदेव योग्य रीतीनें अर्पण केलेलें दूध सेवन करोत.

११. मरुतांच्या सहित असणारा इंद्र आणि त्वष्ट्यासहित मित्र, व अर्यमा आमचे हे हवि स्वीकारोत.

१२. हे देवांना बोलावणाऱ्या अग्ने, देवसंघांना ओळखणारा तूं आमच्या यज्ञांत योग्यतेनुसार देवतांना हवि पोंचीव.

१३. हे विश्वेदेवांनो, तुम्ही आमचा हा धांवा ऐका. तुम्हांपैकीं जे अन्तारिक्षांत असतील, जे द्युलोकांत असतील, जे अग्निजिव्ह असतील किंवा यज्ञार्ह असतील ते सर्व तुम्ही ह्या दर्भावर बसून तृप्त व्हा.

१४. यज्ञार्ह विश्वेदेव आमचें मननीय स्तोत्र ऐकोत. दोनहि द्यावापृथ्वी आणि अपांनपात आमचीं स्तोत्रें श्रवण करोत. हे देवांनो, तुम्हांला न आवडणारे शब्द आमच्या तोंडून बाहेर न पडोत. आम्ही तुम्ही दिलेल्या सुखामध्येंच रहावें.

१५. अतिश्रेष्ठ अहिप्रज्ञ असे जे कोणी देव पृथ्वीवर प्रगट झाले आहेत आणि जे कोणी द्युलोकापासून उत्पन्न झाले आहेत आणि जे अन्तारिक्षांत आहेत ते सर्व मुलाबाळासहित आम्हाला पूर्णायुष्य, आणि रात्र व दिवस (सुखाचे) देवोत.

१६. हे अग्नि व पर्जन्य देवतांनो, माझ्या यज्ञकर्माचें संरक्षण करा. हे भक्तसुलभ देवांनो, माझ्या मनःपूर्वक केलेल्या स्तुतीवर लक्ष ठेवा. तुमच्यापैकीं एक अन्न उत्पन्न करतो, दुसरा गर्भधारण करतो. तर मला संततिसहित धान्यसमृद्धि द्या.

१७. हे विश्वेदेवांनो, तुमची मी पसरलेल्या दर्भावर आणि प्रज्वलित अग्नीवर उत्तम सूक्तें म्हणून आणि नमस्कार करून सेवा करीत आहें. हे यज्ञार्ह देवांनो, ह्या आमच्या यज्ञांत हवि देऊन तुम्ही आम्हाला तृप्त करा.

सूक्त त्रेपन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—पूषन; छंदः—८ अनुष्टुभ, अवशिष्ट गायत्री.

१. हे मार्गरक्षक पूषन, आम्ही अन्न मिळविण्याकरतां रथ जोडावा त्याप्रमाणें यज्ञकर्माशीं तुला जोडीत आहोंत.

२. हे पूषन तूं आम्हाला अशा यजमानाकडे पोंचीव कीं जो दारिद्र्य नष्ट करणारे उत्कृष्ट प्रकारचं लोकहितकारक धन आम्हांस देईल.

३. हे तेजस्वी पूषन, अत्यंत कवडीचुंबकालाहि तूं दानप्रवृत्त कर. पणींच्याहि मनाला तूं मऊ कर.

४. हे उग्र पूषन, संपत्ति मिळण्याचे मार्ग तूं शोधून काढ. दुष्टांना ठार कर. तशींच आमचीं कृत्यें सिद्धीस जावोत.

५. हे महाज्ञानी पूषन, कंजूष लोकांच्या हृदयाला अंकुशानें तूं टोंचणी लाव. आणि त्यांना आमच्या स्वाधीन कर.

६. हे पूषन, आरानें पणीच्या हृदयाला टोंचून तूं त्रास दे. आणि त्यांना आमच्या स्वाधीन कर.

७. हे ज्ञानी पूषन, तूं पणींचीं अंतःकरणें पोखर. आणि तीं आमच्या स्वाधीन कर.

८. हे तेजस्वी पूषन, जी अन्नदाती आरा (अंकुश) तुझ्या हातांत तूं धरतोस तिनें तूं कंजूष लोकांचीं हृदयें पोंखर आणि पोकळ कर.

९. हे तेजस्वी पूषन, तुझा अंकुश कातड्याची म्यान असलेला आणि पशुसंपत्ति देणारा आहे. तिच्यापासून आम्ही सुखाची मागणी करतों.

१०. हे पूषन, ऐश्वर्य प्राप्त व्हावें म्हणून गाईबैल, घोडे आणि संपत्ति देणारें कृत्य त्वा करावेंस.

सूक्त चोपन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—पूषन; छंदः—गायत्री.

१. हे पूषन, जो प्रामाणिकपणानें हें (धन) येथें आहे असें सांगतो त्या विद्वानाशीं आमची गांठ घाल.

२. जो आम्हाला (हरवलेल्या पशूंचीं)घरें दाखवतो आणि हींच तीं असें सांगतो त्या माणसाशीं पूषनच्या कृपेनें आमची गांठ पडो.

३. पूषनचें चक्र मोडत नाहीं, तुंबा निखळत नाहीं आणि ह्याची धार बोथट होत नाहीं.

४. जो भक्त हवि देऊन पूषनची सेवा करतो.

त्याचें पूषा थोडेंहि नुकसान करीत नाहीं. तो भक्तच अर्धी संपत्ति मिळवितो.

५. पूषा (रक्षणाकरतां) गाईंच्या पाठोपाठ जावो. पूषन देव घोड्याचें संरक्षण करो आणि आम्हांला संपत्ति देवो.

६. हे पूषन, सोमरस तयार करणाऱ्या भक्तांच्या गाईंचें तूं अनुसरण कर. तसेंच स्तुति करणाऱ्या आम्हां भक्तांचेंहि तूं अनुसरण कर.

७. हे पूषन, आमच्या गोधनाचा कोणी नाश करूं नये आणि तें नष्ट होऊंहि नये. त्या विहिरींत पडून नष्ट होऊं नयेत. सुरक्षित गाईसह तूं ये.

८. आमचीं स्तोत्रें ऐकणाऱ्या, सर्वांवर सत्ता चालवणाऱ्या अखंड संपत्तिमान पूषनला आम्ही संपत्ति मागत आहोंत.

९. हे पूषन तुझी सेवा करणाऱ्या आमचा कधीं नाश न होवो. आम्ही तुझे स्तुति करणारे भक्त आहोंत

१०. पूषन देव आपला उजवा हात आडवा घालो आणि नष्ट झालेलें गोधन परत आणो.

सूक्त पंचावन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—पूषन; छंदः—गायत्री.

१. हे प्रजापतिपुत्र तेजस्वी पूषन, तूं आम्हांकडे ये. आपण एकत्र होऊं या. तूं आमच्या यज्ञाचा नेता हो.

२. अतिशय वेगवान जटाधारी, विपुल संपत्तीचा अधिपति अशा मित्रभूत पूषाला आम्ही संपत्ति मागत आहोंत.

३. हे तेजस्वी पूषन, तूं संपत्तीचा प्रवाह आहेस. मेंढे रथाला जुंपलेल्या पूषन, तूं संपत्तीचा ढीग आहेस आणि स्तुति करणारांचा मित्र आहेस.

४. मेंढ्या घोडे असलेल्या बलिष्ठ पूषनची आम्ही स्तुति करीत आहोंत. त्या पूषनलाच उषेचा जार असें म्हणतात.

५. मातृभूत रात्रीच्या जाराची मी स्तुति करीत आहे. बहिणीचा (उषेचा) जार पूषा आमचीं स्तोत्रें ऐको. इंद्राचा भाऊ पूषा माझा मित्र असो.

६. रथाला जोडलेले मेंढे स्तोत्यांच्या आश्रयभूत असणाऱ्या पूषन देवाला रथांत घेऊन येवोत.

सूक्त छप्पन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—पूषन्; छंदः—१–५ गायत्री ६ अनुष्टुभ.

१. जो करंभ भक्षण करणारा भक्त पूषनची स्तुति करतो त्याच्याकडून दुसऱ्या कोणाहि देवाची स्तुति केली जात नाहीं

२. तो महारथी आणि सज्जनसंरक्षक इंद्र मित्रभूत पूषनच्या साहाय्यानें शत्रूंना ठार करतो.

३. वीरशिरोमणि व सर्वप्रेरक अशा पूषननें खडबडीत आकाशांतून सूर्याच्या रथाचें सुवर्णमय चाक जोरानें बाहेर काढलें.

४. हे अनेकांनीं स्तविलेल्या, ज्ञानमय आणि दर्शनीय पूषन्, ज्या उद्देशानें आम्ही तुझी स्तुति करीत आहोंत तें उत्कृष्ट धन आम्हांस दे.

५. हे पूषन, आम्हाला धन प्राप्त व्हावें म्हणून गाई इच्छिणाऱ्या मनुष्यसंघावर तूं कृपा कर. हे पूषन, तुझी लांबवर प्रसिद्धी आहे.

६. हे पूषन, कल्याण कर. तुझी पापाचें उच्चाटन करणारी कृपादृष्टि नेहमीं कल्याण व्हावें म्हणून आम्ही मागत आहोंत.

सूक्त सत्तावन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज, देवता–इंद्र व पूषन; छन्दः— गायत्री.

१. हे इंद्रापूषनहो, आम्ही तुमचें सुखप्रद सख्य प्राप्त व्हावें आणि बलप्राप्ति व्हावी म्हणून स्तुति करीत आहोंत.

२. दोन फलकावर पिळलेला रस पिण्याकरतां तुम्हांपैकीं एक येतो. आणि दुसरा करंभ भक्षण करण्याची इच्छा करतो.

३. एकाचे घोडे बोकड आहेत. दुसऱ्याचे बलिष्ठ घोडे आहेत. त्यांच्या साहाय्यानें तो शत्रू ठार करतो.

४. जेव्हां बलिष्ठ इंद्र विपुल व वहातें उदक पृथ्वीवर आणतो तेव्हां पूषनदेव इंद्राला साहाय्य करतो.

५. पूषनच्या आणि इंद्राच्या कृपेवर आम्ही झाडाच्या फांदीप्रमाणें अवलंबून आहोंत.

६. सारथि लगाम खेचतो त्याप्रमाणें पूषन व इंद्र यांना आमच्या अत्यंत कल्याणाकरतां आम्ही आपल्याकडे खेचतों आहोंत.

सूक्त अठ्ठावन्नावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–पूषन; छंदः—१–३ त्रिष्टुभ, ४ जगती.

१. हे पूषन, तझें रूप एक स्वच्छ (दिवस) आहे. आणि दुसरें केवळ पूजनीय (रात्रि) आहे असा तूं रात्र व दिवसात्मक विषमरूप आहेस. तूं सूर्यासारखा तेजस्वी आहेस. हे अन्नयुक्त पूषन, तूं सर्व प्रकारच्या कल्पना जाणतास. तुझी कल्याणकारक देणगी येथें आम्हाला प्राप्त होवो.

२ अज हेच त्याचे घोडे आहेत. तो पशूंचें पालन करणारा, अन्नसमृद्ध आणि बुद्धीला प्रेरणा देणारा आहे. सर्व जगावर त्याचीच प्रेरणा असते. तो पूषा आपला तळपणारा अंकुश परजीत सर्व जग निरखून पहात जात असतो.

३. हे पूषन्, तुझ्या ज्या सुवर्णमय नौका अन्तरिक्षासारख्या विस्तृत समुद्रांत संचार करीत असतात त्या नौकांनीं तूं सूर्याचें दौत्य करण्यास जातोस. कीर्ति इच्छिणाऱ्यानें तुला ताब्यांत घेतलें आहे.

४. देवांनीं ज्या पूषनला सूर्येच्या ताब्यांत दिलें आणि इच्छेप्रमाणें उत्कृष्ट पराक्रम गाजविले तो पूषन द्यावापृथ्वीचा बांधव आहे आणि अन्नधनसमृद्ध असून अत्यंत देखणा आहे.

---

३. टीप:—देवांसह सूर्य असुरवधार्थ गेला असतां त्याच्या बायकोस नवऱ्याविषयीं उत्कण्ठा उत्पन्न झाली तेव्हां सूर्यानें पूषन्ला तिच्याकडे पाठवलें. त्यावेळीं सूर्य पूषन्ची स्तुति करीत आहे ती ह्या ऋचेंत आहे.

सूक्त एकूणसाठावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्राग्नि; छंद–१–६ बृहती, ७–१० त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्राग्नीनो, तुम्ही जे पराक्रम केले आहेत ते पराक्रम सोमरस तयार करून आमच्या येथें वर्णन केले जात आहेत. देवांच्या विरुद्ध असणाऱ्या दुष्ट लोकांना तुम्ही ठार केलेंत आणि सुरक्षित झालांत.

२. हे इंद्राग्नीहो, तुमचा हा महिमा सत्य आहे. अत्यंत प्रशंसनीय असा तुमचा जनकहि एकच आहे. म्हणून तुम्ही जुळे भाऊ आहांत आणि तुमची आई सर्वत्र पसरलेली (पृथ्वी) आहे.

३. हे इंद्राग्नीनो, चलाख घोडे जसे खाण्याला एकत्र होतात तसें सोम पिळल्यावर तुम्ही एकत्र व्हा. हे इंद्राग्नी देवांनो, वज्रधारी अशा तुम्हाला साहाय्य करण्याकरतां आम्ही बोलावीत आहोंत.

४. हे यज्ञानें वृद्धिंगत होणारे इंद्राग्नीनो, सोमरस देऊन जो तुमचें स्तवन करतो त्याच्याशीं तुम्ही संतोषकर भाषा बोलता, हे वज्रांचे हवि स्वीकारणाऱ्या देवांनो, तुम्ही त्याचा नाश करीत नाहीं.

५. हे इंद्राग्नी देवांनो, तुमचें हें कृत्य कोण जाणं शकेल? अनिरुद्धपणें धांवणाऱ्या घोड्यांना तुमच्या रथाला जोडून तुम्हांपैकीं एक जात आहे.

६. हे इंद्राग्नीनो, पादरहित असणारी हीं उषा प्रथम लोकांच्याकडे जाते. डोक्याला प्रेरणा देऊन जिव्हेनें स्तुति करावयास लावते आणि तीस पावलें (एक दिवस) पुढें जाते.

७. हे इंद्राग्नीनो, योध्यांनीं दोनहि हातांत धनुष्यें सज्ज केलीं आहेत. तुम्ही ह्या महायुद्धांत गाई मिळविण्यासाठीं आम्हांला सोडूं नका.

८. हे इंद्राग्नीनो, चालून येणाऱ्या दुष्ट शत्रुसेना मला त्रास देत आहेत. त्यांना दूर कर. सूर्यापासून त्यांना वियुक्त कर. (मार)

९. हे इंद्राग्नीनो, स्वर्गीय आणि पार्थिव सर्व संपत्ति तुझीच आहे. येथें आम्हांला सर्व आयुष्यभर पोषण करणारें धन तुम्ही द्या.

१०. हे स्तोत्रांनीं बोलावले जाणारे आणि धांवा ऐकणारे इंद्राग्नीहो, सर्व प्रकारचीं स्तोत्रें आणि गाणीं ऐकून तुम्ही आमचा सोम पिण्याकरतां या.

४.टीप:—निरुक्ताप्रमाणें होणारा अर्थ–हे इंद्राग्नीनो, सोम पिळल्यावर जो तुमची स्तुति करतो त्याचा सोम तुम्ही स्वीकारतां. आणि यज्ञभोक्ते देवांनो, जे तुमचा जप करित राहतात त्यांचा तुम्ही हवि भक्षण करीत नाहीं. सायणाचार्यांचा अर्थ यापेक्षांहि वेगळा आहे.

सूक्त साठावें.

ऋषिः–भरद्वाज; देवता-इंद्राग्नी; छंदः–१–३ त्रिष्टुभ्, ४–१२ गायत्री, १३ त्रिष्टुभ्, १४ बृहती; १५ अनुष्टुभ्.

१. जो मनुष्य शत्रुहिंसक इंद्राग्नीची सेवा करतो, तो शत्रूंना ठार करतो आणि संपत्ति मिळवतो. ते इंद्राग्नी विपुल संपत्तीचे ईश्वर, सामर्थ्यानें शत्रूला पराभूत करणारे, आणि संपत्ति देऊं इच्छिणारे असे आहेत.

२. हे इंद्राग्नीनो, प्रसिद्ध अशा तुम्ही गाई, उदक, उषा आणि सूर्य यांकरतां युद्ध केलेंत. हे इंद्रा, तूं दिशा, सूर्य, उषा, आश्चर्यकारक उदक आणि गाई ह्या लोकीं आणल्यास. हे अग्ने, नियुत नांवाचे घोडे रथाला जोडलेल्या तूंहि हेच केलेंस.

३. हे वृत्रहन्त्या इंद्राग्नीनो, वृत्रहनन करणाऱ्या सामर्थ्यासह आणि अन्नासह तूं आमच्याकडे ये. हे इंद्रा व अग्ने, तुम्ही उत्कृष्ट प्रकारची विपुल संपत्ति घेऊन आमच्याकडे या.

४. ज्या इंद्राग्नीनीं पूर्वी केलेलें हे सर्व विश्व स्तोत्याकडून वर्णन केलें जातें, त्या इंद्राग्नीना मी बोलावतों. ते इंद्राग्नी स्तोत्यांचें संरक्षण करतात.

५. उग्र शत्रूंचा संहार करणाऱ्या इंद्राग्नीला आम्ही बोलावतों. ते अशा लढाईत आमचें संरक्षण करोत.

६. सज्जनांचें संरक्षण करणारे आणि आर्यांचे अभिमानी असणारे तुम्ही शत्रूंना ठार करा, दासांचा धुव्वा उडवा आणि सर्व द्वेष्ट्यांना नाहींसे करा.

७. हे इंद्राग्नीनो, तुमची हे स्तोते स्तुति करतात. हे सुखदात्यांनो, पिळलेला सोम तुम्ही प्या.

८. हे नेते इंद्राग्नीनो, तुमचे स्पृहणीय, भक्ताकरतांच उत्पन्न झालेले नियुत नांवाचे घोडे आहेत त्या घोड्यांनीं तुम्ही या.

९. हे नेते इंद्राग्नीनो, ह्या सोम यज्ञांत सोम पिण्याकरतां नियुत घोड्यांनीं तुम्ही यावें.

१०. हे स्तोत्या, जो अग्नि आपल्या ज्वालांनीं सर्व अरण्याला वेष्टित करतो आणि जिव्हारूपी ज्वालांनीं कृष्णवर्ण करतो त्या अग्नीची तूं स्तुति कर.

११. जो भक्त प्रज्वलित अग्नींत इंद्राला हवि देतो त्या भक्ताच्या उत्कर्षाकरतां सहज तरून जातां येणारें उदक तो देतो.

१२. हे इंद्राग्नीनो, इंद्राग्नीना हवि देण्याकरतां बलशाली अन्न व शीघ्रगामी घोडे तुम्ही आम्हाला द्या.

१३. हे इंद्राग्नीनो, ह्या इंद्राग्नीना हवन करण्याकरतां आणि दोघांना अन्न देऊन एकदम तृप्त करण्याकरतां मी बोलावीत आहें. कारण ते दोघे अन्न व संपत्ति देणारे आहेत. त्या दोघांना बल देण्याकरतां मी बोलावीत आहें.

१४. हे इंद्राग्नीनो, तुम्ही गाईबैल घोडे आणि संपत्ति घेऊन या. त्या कल्याणकारक असणाऱ्या मित्रभूत इंद्राग्नींना आम्ही बोलावीत आहोंत.

१५. हे इंद्राग्नीनो, ह्या यजमानाचें स्तोत्र ऐका. त्याच्या हविर्द्रव्याची इच्छा करा. आणि येऊन तृप्त मधुर सोम प्या.

सूक्त एकसष्टावें.

ऋषिः--भरद्वाज; देवता-सरस्वती; छंदः—१-३.१३ जगती, १४ त्रिष्टुभ, अवशिष्ट गायत्री.

१. हीं सरस्वती नदी दात्या वध्र्यश्वाला तल्लख आणि ऋणापकर्ता दिवोदासपुत्र देती झाली. हे सरस्वति, जिनें अत्यंत आपमतलबी पणींना ठार केलें त्या तुझ्या ह्या देणग्या मोठ्या आहेत.

२. कमलाचें मूळ उपटणाऱ्याप्रमाणें सरस्वती आपल्या सामर्थ्यांनीं आणि महत्तर लाटांनीं पर्वताचे कडे फोडून टाकते. दुरूनहि आघात करणाऱ्या सरस्वतीचीं उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून आणि ध्यान करून आम्ही सेवा करूं.

३. हे सरस्वति, देवांच्या निंदकांना तूं ठार कर. तसेंच व्यापक आणि कपटी बृसयाच्या-त्वष्ट्याच्या मुलाला-वृत्राला तूं ठार कर. हे अन्नयुक्त देवते तूं लोकांच्या करतां पृथ्वी मिळविलीस आणि ह्यांच्याकरतां उदक वहावलेंस.

४. अन्नसमृद्ध आणि स्तोत्यांचें संरक्षण करणारी सरस्वती देवी अन्न देऊन आमचें संरक्षण करो.

५. हे सरस्वति देवि, युद्ध सुरू झालें असतां वृत्राला ठार करण्याकरतां इंद्राला बोलावतात त्याप्रमाणें जे तुला बोलावतात त्याचें तूं संरक्षण कर.

६. हे समृद्ध सरस्वति देवि, युद्धामध्यें तूं आमचें संरक्षण कर. पूषन प्रमाणें तूं आम्हांस धन दे.

७. ती शत्रूंना भयंकर असणारी शत्रुहंत्री आणि सोनेरी रथाच्या धावा असलेली सरस्वती देवी आमच्या सुंदर स्तोत्राची इच्छा करो.

८. ज्या सरस्वतीचें सामर्थ्य अपरिमित आणि अजिंक्य आहे, जी तेजस्वी, प्रसरणशील आणि उदकपूर्ण अशी खळखळत जाते.

९. ती सरस्वती आमच्या सर्व द्वेष्ट्यांना दूर करो. दुसऱ्या नद्या आणि उदकयुक्त ही नदी सूर्य दिवसांचें अतिक्रमण करतो त्याप्रमाणें शत्रूंचें अतिक्रमण करो.

१०. सर्व आवडत्यांतली आवडती, सात नद्यांची बहीण आणि पुरातन ऋषींनीं सेवलेली सरस्वती आम्हालाहि प्रशंसनीय आहे.

११. पृथ्वीवरील सर्व भाग आणि अन्तरिक्ष यांना व्यापून असणारी सरस्वती देवी निंदकापासून माझें संरक्षण करो.

१२. त्रैलोक्यांत असणाऱ्या तुझें तत्त्व सात प्रकारचें असूनहि पांचहि जातींचा उत्कर्ष करणाऱ्या तुझा प्रत्येक युद्धांत धांवा केला जातो.

१३. जी दुसऱ्या वेगवानांतली वेगवान, रथाप्रमाणें वेगानें अत्यंत थोर अशी निर्माण झालेली सरस्वती ज्ञात्या स्तोत्यांना प्रशंसनीय अशी आहे, ती माहात्म्यानें, तेजानें, आणि समृद्धीनें सर्व नद्यांत श्रेष्ठ म्हणून ओळखली जाते.

१४. हे सरस्वति, आम्हांला विपुल संपत्ति दे. हीनतेला नेऊं नकोस. उदकानें आम्हांला त्रास देऊं नकोस. आमचें सख्य आणि तुझ्यांतील प्रवेशाचा तूं स्वीकार कर. आम्ही तुझ्यापासून निकृष्ट शेती प्राप्त करणार नाहीं.

सूक्त बासष्टावें.

ऋषिः—भरद्वाज बार्हस्पत्य; देवता—अश्विनौ; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. द्युलोकाचे नायक आणि ह्या लोकांचे ईश्वर अशा अश्विनींची स्तोत्र म्हणून मी स्तुति करीत आहें. कारण, ते शत्रूंचें निवारण करणारे आणि उषा आल्यावर पृथ्वीच्या अन्तापर्यंत असलेला अंधार नाहींसा करून टाकणारे आहेत.

२. यज्ञाकडे निघालेले अश्विदेव आपल्या निर्मळ कांतीनें रथांच्या शोभेंत भर टाकतात. आणि आपलें अपारिमित तेज प्रगट करीत पाण्याची भरभराट व्हावी म्हणून निर्जल प्रदेशाकडे जाण्याकरतां घोडे हाकारतात.

३. जें दरिद्री घर आहे तिकडे तुम्ही (समृद्धि करण्याकरतां) जातां ह्याप्रमाणेंच स्तोत्याकडे तुम्ही नेहेमीं भक्तेच्छु आणि मनोजव घोड्यांनीं नेले जातां. आणि दात्या भक्तांचा शत्रू तुम्ही ठार करतां.

४. अत्यंत नवीन स्तोत्रें करणाऱ्या भक्तांच्या स्तोत्राकडे घोडे जोडून आणि उत्कृष्ट अन्न व पोषक रस घेऊन तुम्ही या. नित्य तरुण अश्विदेवांना प्रेमळ व प्राचीन अग्नि संतुष्ट करो.

५. जे स्तोत्रें म्हणणाऱ्याचें आणि सामगायन करणारांचें कल्याण करतात. त्या आश्चर्यकारक संपत्ति देणाऱ्या, अत्यंत समर्थ, प्राचीन आणि दर्शनीय अश्विदेवांची अत्यंत नवीन स्तोत्रें करून मी सेवा करतों.

६. तुग्रपुत्र भुज्यूचें संरक्षण करणाऱ्या तुम्ही निर्मळ आकाश मार्गानीं लांबलचक वल्ह्यांनीं त्याला पाण्यांतून बाहेर काढलेत.

७. हे रथारूढ आश्विनो, तुम्ही आपल्या रथानें पर्वत फोडलेत. हे कामपूरकांनो, (पुत्रेच्छु) वध्रिमतीचा धांवा ऐकलात. उदार असणाऱ्या शयूची वांझ गाय वीती केलीत. अशा प्रकारें भक्ताच्याकडे जाणारे तुम्ही आमचें पोषण करा.

८. हे द्यावापृथ्वी, आदित्य, वसु आणि मरुतांनो, भक्त जनांवर देवांचा जो अत्यंत राग असेल तो त्रासदायक क्रोध राक्षसांच्या मुख्यावर करून त्याला ठार करा.

९. जो मनुष्य सकल लोकांचे अश्वीश्वर अशा अश्वींची सेवा करतो त्याला मित्र व वरुण ध्यानांत धरतात. तो आपलें शस्त्र बलिष्ठ राक्षसावर टाकतो व द्वेष्ट्या मनुष्याच्या भाषणावरहि आपलें शस्त्र टाकतो.

१०. हे अश्विहो, उत्कृष्ट चाकें लावलेल्या, चकचकीत व सारथियुक्त रथानें तुम्ही मुलगा देण्याकरतां आमच्या घरीं या. आणि मनांतील रागानें लोकांच्या शत्रूंचीहि डोकीं तोडा.

११. हे अश्विहो, उत्तम, मध्यम आणि कनिष्ठ अशा सर्व प्रकारच्या घोड्यांच्या साहाय्यानें तुम्ही आमच्याकडे या. बळकट असणारीहि गाईंनीं भरलेल्या गौळवाड्याचीं द्वारें मोकळी करा आणि स्तुति करणाऱ्या मला आश्चर्यकारक धन द्या.

सूक्त त्रेसष्टावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—अश्विन छंदः—त्रिष्टुभ.

१. जीं स्तोत्रें अश्विनींना आमच्याकडे वळवतात तीं कुठेंहि असलेल्या, व अनेकांनीं स्तविलेल्या मनोहर अश्वींना हविर्युक्त होऊन एखाद्या दूताप्रमाणें शोधून काढतील. कारण हे अश्विदेवानो, ह्या स्तोत्यांचीं स्तोत्रें तुम्हाला फार प्रिय आहेत.

२. हे स्तुत्य अश्वीनो, माझ्या स्तुतीनें संतुष्ट होऊन तुम्ही या आणि सोम प्या. तुम्ही आल्यामुळें दूरचा किंवा जवळचा कोणीहि शत्रु त्या घराचा नाश करूं शकणार नाहीं.

३. तुम्हाकरतां सोमयागांतील सर्व कृत्यें केलीं आहेत. मऊ दर्भ पसरले आहेत. तुमचा भक्त हात जोडून स्तुति करीत आहे. तुम्हांकरतां माखलेले दगड सोमरस काढीत आहेत.

४. जो अत्यंत उत्सुक मनानें सत्यस्वरूप अश्वींच्या स्तोत्याकडे जाण्यास उद्युक्त झाला आहे. तो तुमचा अग्नि यज्ञांत प्रदीप्त झाला आणि दिला जाणारा घृतपूर्ण हवि स्वीकारूं लागला.

५. हे उदार अश्वीनो, सूर्यकन्येनें आश्रयाकरतां तुमच्या सुरक्षित रथ वर आरोहण केलें. हे कुशल व नृत्यशील देवांनो, आपल्या कौशल्यानें यज्ञांतील देवांना येथें आणण्यास तुम्ही समर्थ आहांत.

६. हे अश्वीनो, तुम्ही आपल्या उत्कृष्ट शोभेनें सूर्याच्या शोभेंत भर टाकता. तुमच्या घोड्यांनीं इकडे येण्याकरतां उडी मारली. हे स्तुत्य अश्विहो, तुमची उत्कृष्ट स्तोत्रानें स्तुति होऊं लागली.

७. हे सत्यस्वरूप अश्वीहो, तुमचे वाहून नेणारे चलाख घोडे अन्न वाहून नेवोत. तुमचा मनोवेगानें धांवणारा रथ विपुल व स्पृहणीय अन्नाकडे हाकारला गेला.

८. हे बहुतांचें संरक्षण करणारे अश्विहो, तुम्हाजवळ देण्यासारखें धनहि पुष्कळ आहे; तर आम्हाला दुसऱ्याकडे न जाणारी स्पृहणीय गाय द्या. तुमचे स्तोते तुमची उत्कृष्ट स्तुति आणि तुमच्या देणगीला उद्देशून तयार केलेलं हे सोमरस तयार करीत आहेत.

९. पुरयाच्या चलाख दोन घोड्या, सुमिळ्हाच्या शंभर गाई, पेऊकाचीं पक्वानें, मला द्या. तसेंच शांड हिरण्यालंकार मंडित, हंसतमुख अनुरूप, आजिंक्य आणि देखणे दहा पुरुष देता झाला.

१०. हे सत्यस्वरूप अश्वीहो, तुम्ही स्तुति करणाऱ्या मला शेकडो (च काय पण) हजारो घोडे द्यावेत. हे वीरांनो, आम्हा भरद्वाजांना तुम्ही द्यावेत आणि हे कर्तृत्ववन्तांनो, राक्षसांना ठार करावेत.

११. हे अश्वीहो, तुम्ही दिलेल्या विपुल व सुखकारक संपत्तींत आम्ही मुलाबाळांसह सुखानें रहावें.

सूक्त चवसष्टावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—उषस; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. अहो, ह्या प्रकाशणाऱ्या स्वच्छ उषा पाण्याच्या लाटाप्रमाणें जगाला सुशोभित करीत वर येऊं लागल्या. उषा सर्व सन्मार्ग सुगम करते आणि विपुल संपत्ति दक्षणा देते.

२. हे उषे, तूं फार चांगली दिसतेस. तूं जगभर प्रकाशतेस. तुझ्या तेजस्वी किरणांनीं द्युलोकावर उडी मारली आहे. हे देवि उषे, लखलखणाऱ्या तेजांनीं प्रकाशणारी तूं आपलें वक्षःस्थल उघड करतेस.

३. तांबूस तेजस्वी किरण व्यापक व सुप्रसिद्ध अशा त्या उषेला वाहून आणतात. ती शूर तिरंदाजाप्रमाणें शत्रूंना नष्ट करते आणि चलाख घोडेस्वाराप्रमाणें अंधकाररूपी शत्रूंना त्रास देते.

४. हे देवि उषे, पर्वतावरील किंवा निर्वात प्रदेशांतील सर्व सन्मार्ग तुझ्या कृपेनें आतां सुगम होतात. हे स्वयंप्रकाश उषे, तूं (जणूं काय समुद्राच्या) पाण्यावरून तरून जातेस. हे विशाल रथ असलेले, दर्शनीय उषे, हे स्वर्गकन्ये, तूं आम्हांला समृद्ध करण्याकरतां धन घेऊन ये.

५. हे उषे, जी अप्रतिबंध असणारी तूं प्रेमानें बैलांनीं चांगल्या प्रकारें ओढली जातेस आणि हे स्वर्भकन्ये, तेजस्वी असणारी जी तूं प्रातःकालीं पूज्य आहेस, ती तूं अत्यंत देखणी असून आम्हांला उत्कृष्ट प्रकारची संपत्ति दे.

६. हे उषे, तुझा उदय झाल्याबरोबर जे हविर्द्रव्याचा उपभोग घेणारे आहेत ते व त्याच्याप्रमाणें पक्षीहि आपल्या घरट्यांतून बाहेर पडतात. तूं जवळ असणाऱ्या भक्तजनांना विपुल संपत्ति देतेस.

सूक्त पासष्टावें.

ऋषि—भरद्वाज; देवता—उषस; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. ती ही द्युलोकांतून उत्पन्न झालेली स्वर्गकन्या उषा अंधार नष्ट करीत जगांत प्रकट होत आहे. तेजस्वी असणारी ती रात्रींचा अंधार नाहींसा करून प्रकट होत आहे.

२. आल्हाद रथ असलेल्या उषा अरुणवर्ण घोड्यांनीं सकाळीं मोठमोठ्या यज्ञाकडे जोरानें चालल्या आहेत. आश्चर्यकारक रीतीनें प्रकाशत आहेत. आणि रात्रीचा अंधार नाहींसा करीत आहेत.

३. हे उषांनो, हवि देणाऱ्या भक्ताकडे कीर्ति, अन्न, बल आणि ऐश्वर्य आणणाऱ्या भाग्यवान व धांवत येणाऱ्या तुम्हीं भक्ताला संततीसहित धनधान्यसमृद्धि द्या.

४. हे उषांनो, आतांच तुमच्याजवळ सेवा करणारांना देण्याकरतां धन आहे. आतांच तुमच्या जवळ दात्या वीरांनाहि देण्याकरतां संपत्ति आहे. तसेंच स्तुति करणाऱ्या ज्ञात्यालाहि देण्याकरतां संपत्ति आहे. आतां सामगायन करणाऱ्या माझ्या सारख्यालाहि तूं संपति द्यावीस. पूर्वींहि दिली आहेस.

५. हे पर्वताच्या शिखरावर उदय पावलेले उषे, तुझ्या कृपेनें अंगिरस गाईंचे संघ मोकळे करीत आहेत. आणि उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून अंधार नाहींसा करीत आहेत. त्या लोकनायक अंगिरसाची स्तुति खरी झाली.

६. हे स्वर्गकन्ये उषे, पूर्वीप्रमाणेंच आम्हाकरतां तूं अंधार नाहींसा कर. हे भगवति, भरद्वाजाप्रमाणें सेवा करणाराला आणि स्तुति करणाराला पराक्रमी मुलाबाळांनीं युक्त ऐश्वर्य दे. आम्हांला प्रशंसनीय अन्न दे.

सूक्त सहासष्टावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—मरुत; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. संतोषप्रद, शत्रूंना नमवणारे आणि सतत धांवत असणारे एकसारख्या स्वरूपाचे मरुत स्तोत्यांच्या पुढें एकदम प्रकट होवोत. तसेंच ते जगांत लोकांच्या इच्छा पूर्ण करण्याकरतां सृष्टींत पदार्थमात्राची भरभराट करतात आणि (वर्षांतून) एकदां (पावसाळ्यांत) स्वच्छ पाणी निर्माण करतात.

२. जे मरुत प्रज्वलित अग्नीप्रमाणें प्रकाशत असतात आणि दुपटीतिपटीनें वाढत असतात त्यांचे रथ धूळ न उडवणारे आणि सोन्याचे असतात. ते पराक्रम आणि संपत्तीसह प्रकट होत असतात.

३. जे मरुत उदक वर्षाव करणाऱ्या रुद्राचे पुत्र आहेत, त्यांचें सर्वाधार अन्तरिक्ष पोषण करतें. सर्वप्रसिद्ध असणारी ती थोर माता, तिनें लोकांच्या कल्याणार्थ उदकरूपी गर्भ धारण केला.

४. जे लोकांच्याकडे जाऊं इच्छित नाहींत आणि जें अंतःकरणांत असणारे पाप शुद्ध करतात, आणि स्तोत्यांच्या इच्छेनुसार तेजस्वी असणारे जे मरुत उदक वर्षाव करतात आणि शोभेनें प्रकाशत पृथ्वीवर सिंचन करीत असतात.—

५. ज्यांचे प्रभावशाली स्तोत्र म्हणणारे भक्त तात्काल इष्ट प्राप्त करण्यास समर्थ होतात. आणि जे स्तोत्यांची समृद्धि नाहींशी करतात आणि ज्यांचें माहात्म्य फार मोठें आहे त्या उग्र देवतांना दाता भक्त शांत करतो.

६. ते उग्र दिसणारे मरुतच धैर्यशाली सैन्यानें सुंदर द्यावापृथ्वीचा संबंध उत्पन्न करतात. खरोखर ह्यांच्यावरच द्यावापृथ्वी अवलंबून आहे. ह्या बलवानापैकीं तिला कोणीहि विरोध करीत नाहीं.

७. हे मरुतांनो, तुमचा रथ निर्दोष असो. ज्याला सारथ्याशिवाय वेग प्राप्त होतो तो अश्वरहित, पाथेयरहित लगाम नसलेला असा उदक वर्षाव करणारा रथ इच्छा पूर्ण करीत द्यावापृथ्वीमधील मार्गांनीं धांवत असतो.

८. हे मरुतांनो, युद्धांत ज्याचें तुम्ही संरक्षण करतां त्याला कोणी त्रास देत नाहीं किंवा ठार करीत नाहीं. ज्याचे पुत्रपौत्र उदक आणि गाईंचें संरक्षण करतात तो युद्धांत पराक्रमी शत्रूंचाहि गोठवाडा फोडतो.

९. हे अग्ने, तूं आणि भक्तांनीं स्तोत्याला आणि चलाख व बलवान मरुत्संघाला उत्कृष्ट प्रकारचें अन्न द्यावें. कारण मरुत आपल्या शक्तीनें बलिष्ठ शत्रूंचा पराभव करतात. आणि थोर मरुतांच्या मुळेंच पृथ्वीच हादरते.

१०. यज्ञाप्रमाणें तेजस्वी, चलाख, अग्नीच्या ज्वालाप्रमाणें प्रकाशणारे, पूज्य शत्रूंचा थरकाप करणारे योद्धे मरुत कुलीन आणि अजिंक्य आहेत.

११. त्या प्रसिद्ध, उत्कर्षशील, ज्यांच्या हातांत भाले चमकत आहेत, अशा रुद्रपुत्र मरुतांचीं मी स्तोत्रें म्हणून सेवा करतों. पर्वतावर पाण्याला वेग उत्पन्न होतो त्याप्रमाणें स्तोत्यांनीं मोकळया मनांनीं केलेलीं स्तोत्रें मरुतांच्या सामर्थ्याला भरती आणतात.

सूक्त सदुसष्टावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता-मित्रावरुण; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. सर्वांत अत्यंत श्रेष्ठ असणाऱ्या ह्या मित्रावरुणांना मी स्तुति करून उत्साहित करतों. वेगवेगळ्या स्वरूपाचे असणारे ते दोघे नियामक लगामानें घोड्यांचें नियमन करावें त्याप्रमाणें सर्व जगाचें नियमन करीत असतात.

२. हे प्रेमळ मित्रावरुणांनो, माझी ही तुम्हांला उद्देशून केलेली स्तुति तुमच्या कानावर पडत आहे. आणि हविर्द्रव्यासह तुमच्या यज्ञांत येत आहे. हे मित्रावरुणांनो, आम्हांला सुरक्षित घर द्या. आणि हे दात्यांनो तुम्ही आम्हांला जें घर द्याल तें दुःखनिवारक असूं द्या.

३. हे मित्रावरुणांनो, अधिकाऱ्याप्रमाणें आपल्या मोठेपणानें समृद्धि इच्छिणाऱ्या भक्तांना तुम्ही कर्मप्रवृत्त करतां. ते तुम्ही आलांत, फार चांगलें झालें. आतां जवळ येऊन सप्रेम नमस्काराचा व आहुतीचा स्वीकार करा.

४. जे घोड्याप्रमाणें बलवान कुलीन आणि सत्यस्वरूप आहेत आणि ज्याचें पोषण अदितीनें गर्भांत असतांच केलें आहे, जे जन्मल्याबरोबर मोठ्यांतले मोठे मित्रावरुण, त्यांना मर्त्य शत्रूकरतां तिनें भयंकर बनविलें.

५. सर्व प्रेमळ देवांनीं उत्कृष्ट महत्त्व देऊन स्तुति करीत ज्यांच्यांत सामर्थ्य उत्पन्न केलें आणि ज्यांनीं विस्तीर्ण द्यावापृथ्वीला ताब्यांत घेतलें त्या तुमचे अजिंक्य आणि उत्तेजक दूत असतात.

६. त्या मित्रावरुणानीं दिवसांत जोर उत्पन्न केला. मेखला बांधल्याप्रमाणें अन्तरिक्षाच्या उच्च प्रदेशांत सूर्याला स्थिर केलें स्थिर आणि व्यापक असणाऱ्या सूर्यानें मनुष्याकरतां अन्न उत्पन्न करून द्यावाभूमीला विस्तृत केलें.

७. जेव्हां ऋत्विज् यज्ञशाळेंत येतात तेव्हां त्या विद्वान लोकांचें पोट भरण्याकरतां त्यांचें तो संरक्षण करतो. सृष्टीला प्रेरणा देणाऱ्या तुम्ही जेव्हां उदक उत्पन्न केलें तेव्हां सर्व नद्या तुडूंब भरल्या आणि समृद्धि झाली.

८. हे मित्रावरुणानो, ते तुम्ही यज्ञांत या. हे बुद्धिमंतांनो, जिव्हेनें आस्वाद घ्या. तुमचा निष्कपटी अनन्यभक्त यज्ञांत तत्पर आहे. हे घृतयुक्त अन्न भक्षण करणारांनो, तुमचा तो महिमा आतां प्रकट होवो. कारण, तुम्ही दात्या भक्तांला पापापासून मुक्त करतां.

९. हे मित्रावरुणांनो, तुम्ही निर्माण केलेली जी तुमचीं प्रियस्थानें आहे त्यांचा जे स्पर्धेनें नाश करतात. जे देव आणि मनुष्य भक्तिहीन आहत, जे कर्महीन यज्ञ करीत नाहींत, आणि ज्यांना मुलें नाहींत त्या सर्वांची तुम्ही पापापासून मुक्तता करा.

१०. जेव्हां स्तोते स्तोत्रें म्हणूं लागतात तेव्हां कांहीं स्तुति करणारे निविद (सूक्तें) म्हणूं लागतात, तेव्हां आम्हीहि तुमची यथार्थ वर्णन करणारी सामगानें गाऊं लागतों. (आणि म्हणतो.) 'तुम्ही मोठेपणानें इतर देवांच्या बरोबरीचे नाहीं काय ?

११. हे मित्रावरुणांनो जेव्हां स्तोत्रें स्फुरूं लागतात आणि जेव्हां सरळमार्गी, धैर्यदात्या आणि बलिष्ठ सोमाला यज्ञांत तयार करतात तेव्हां तुम्ही आला असतां आम्हांला सुख लागावें म्हणून खरें सुरक्षित घर द्या.

सूक्त अडुसष्टावें.

ऋषि:—भरद्वाज; देवता—इंद्रावरुण; छंद:—१–८ ११ त्रिष्टुभ्; ९–१० जगती.

१. हे इंद्रावरुणांनो, जो सोम भक्तांना अन्न व सुखसमृद्धि देण्याकरतां यज्ञ करण्यास प्रवृत्त करतो तो सोम आनंदानें पिण्याकरतां तयार झाला आहे.

२. हे इंद्रावरुणांनो, तुम्ही यज्ञांतील श्रेष्ठ आहांत, तुम्ही प्रेरक आहांत आणि शूरामधील अत्यंत बलवान आहांत. तुम्ही दात्यामधील श्रेष्ठ दाते आहांत. अत्यंत बलशाली, खऱ्या मार्गानें शत्रूंना ठार करणारे आणि विपुल सैन्ययुक्त आहांत.

३. हे भरद्वाज, प्रशंसनीय सामर्थ्य आणि सुख मिळविण्याकरतां स्तुत्य इंद्रावरुणाची तूं स्तुति कर. कारण, त्यापैकीं एक वज्रानें वृत्राला ठार करतो आणि दुसरा वरुण संकटांत सामर्थ्य देतो.

४. जेव्हां मनुष्यांपैकीं उत्सुक असणारे मनुष्य, स्त्रिया आणि सर्व देव स्तुति करून उत्साहित केले जातात, तेव्हां हे इंद्रावरुणांनो, आपल्या सामर्थ्यानें ह्या स्तोत्यांचा उत्कर्ष करतात. हे द्यावापृथ्वींनो, विस्तीर्ण असणाऱ्या तुम्ही भक्ताचें कल्याण करा.

५. हे इंद्रावरुणांनो, जो भक्त तुम्हाला आपणहून हवि देतो तोच उदार होय तोच धनवान आणि यज्ञ करणारा होय. तोच दाता अन्नानें द्वेष्ट्यांतून पार जातो आणि संपत्ति आणि संपन्न लोक प्राप्त करतो.

६. हे इंद्रावरुणदेवांनो, तुम्ही हवि देणाऱ्यांना जे अन्नधनसंपन्न ऐश्वर्य देता आणि शत्रूंनीं केलेली अपकीर्ति नाहींशीं करतां तें ऐश्वर्य आम्हांला प्राप्त व्हावें.

७. हे इंद्रावरुणांनो, आम्हा स्तोत्यांना संरक्षक आणि देवांनीं रक्षिलेलें ऐश्वर्य द्या. कारण, आमचें सामर्थ्य युद्धांत शत्रूचा पराभव करणारे आणि उग्र आहे ते आम्हांला उत्कृष्ट यश देईल.

८. हे इंद्रावरुणानो, स्तुति केले जाणारे तुम्ही आमची कीर्ति व्हावी म्हणून आम्हांला ऐश्वर्य द्या. हे देवांनो, महत्त्वशाली अशा तुमची अशा प्रकारें स्तुति करणारे आम्ही संकटांतून नावेनें पाणी तरून जावें त्याप्रमाणें तरून जातो.

९. हे स्तोत्या, महान् सम्राट वरुणदेवाकरतां तूं मनोहर आणि विस्तृत स्तोत्र म्हण. कारण, हा वरुण आपल्या मोठेपणानें पराक्रम करणारा, तेजस्वी आणि जरारहित असा द्यावापृथ्वीवर प्रकाशत असतो.

१०. हे सोम पिणाऱ्या इंद्रावरुणांनो, तुम्ही मदकर असणारा हा तयार केलेला सोमरस प्या. हे नियमबद्ध देवांनो, तुमचा रथ यज्ञांत देवांना साहाय्य करण्याकरतां आणि सोम पिण्याकरतां मार्गानें येवो.

११ हे इंद्रावरुणांनो, बलिष्ठ असणारे तुम्ही अत्यंत मधुर असणारा सोमरस प्या. हें सोमरूपी अन्न तुम्हांकरतां भांड्यांत घातलें आहे. ह्या यज्ञांत बसून तुम्ही आनंदित व्हा.

सूक्त एकूणसत्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता–इंद्राविष्णू; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्राविष्णूनो, तुम्हांला स्तुति करून आणि हवि देऊन उत्तेजन देतो. ह्या कर्माच्या शेवटीं यज्ञाचा उपभोग घ्या आणि आम्हाला संकटरहित मार्गांनीं पार करून धन द्या.

२. जे इंद्राविष्णू सकल स्तुतीचे जनक आहेत आणि ज्यांच्याकरतां दोन तांबे सोमानें भरलेले असतात, हे इंद्राविष्णूनो, त्या तुम्ही म्हटलेलीं स्तोत्रें ऐकावींत.

३. हे इंद्राविष्णूनो, संपत्तिमान असणारे आणि मादक सोमाचे अधिपति असणारे तुम्ही सोमाकडे या. स्तोत्यांचीं स्तोत्रें सामगायनासह म्हटलीं जात असतां तुमचें तेज वृद्धिंगत होवो.

४. हे इंद्राविष्णूंनो, शत्रूंचा पराभव करणारे आणि अबलक घोडे तुम्हाला वाहून आणोत. स्तोत्यांचीं सर्व स्तोत्रें ऐका. माझें सामगायन श्रवण करा.

५. हे इंद्राविष्णूंनो, सोमाच्या मदांत तुम्ही जे पृथ्वीचें आक्रमण केलें तें स्तुत्य आहे. जें तुम्ही आकाश विस्तारलेंत आणि सर्व लोकांना उत्पन्न केलें तें आम्हाला जगण्याकरतांच केलें.

६. हे घृतान्न भक्षण करणारे इंद्राविष्णूंनो, सोमानें आनंदित होणारे, मुख्य सोमपात्रांतील सोम भक्षण करणारे आणि नमस्कारपूर्वक हवि दिले जाणारे तुम्ही आम्हांला धन द्या. तुम्ही समुद्रासारखे आहांत. सोमानें भरलेला कलश तुम्हाकरतां आहे.

७. हे दर्शनीय इंद्राविष्णूंनो, तुम्ही मधुर असणाऱ्या ह्या सोमाचा रस प्या. आणि आपलें पोट सोमानें भरून टाका. हे इंद्राविष्णूंनो, तुम्हाकडे मदकर असणारें हे सोमरूपी अन्न जावो. तुम्ही माझीं स्तोत्रें आणि धांवा ऐका.

८. हे इंद्राविष्णूंनो, तुम्ही शत्रूंना जिंकतां. पराजय पावत नाहीं. तुम्हापैकीं कोणीच पराजय पावत नाहीं. हे विष्णो, इंद्र आणि तूं जेव्हां लढाया केल्यात तेव्हां तुम्ही हें अनंत त्रैलोक्य निर्माण केलेंत.

सूक्त सत्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—द्यावापृथ्वी; छंदः–जगती.

१. हे द्यावापृथ्वींनो, तुम्ही उदकपूर्ण आहांत. सर्व प्राणिमात्रांचा आश्रय आहांत. विस्तीर्ण, प्रसिद्ध, उदक उत्पन्न करणाऱ्या, सुरूप, वरुणाच्या नियमानें चाललेल्या, जरारहित आणि अत्यंत सामर्थ्यवान अशा आहांत.

२. वेगवेगळ्या, अनेक धारा असलेल्या, उदकपूर्ण आणि पवित्र कार्य करणाऱ्या द्यावापृथ्वी पुण्यवानाकरतां उदक उत्पन्न करतात. हे द्यावापृथ्वींनो, प्राणिमात्रावर सत्ता असणाऱ्या तुम्ही मानवांना हितकारक असणारें वीर्य उत्पन्न करा.

३. हे सर्वाधार द्यावापृथ्वींनो, तुम्हांपासून सुख व्हावें म्हणून जो मनुष्य हवि देतो त्याच्या इच्छा पूर्ण होतात. मुलाबाळांनीं त्याचा वंश वाढतो. तुम्हांला उद्देशून केलेल्या कृत्यामुळें एकजात अनेक कृत्यें करणारे प्राणी निर्माण होतात.

४. द्यावापृथ्वी उदकपूर्ण आहेत. उदकपूर्ण, उदक वर्षाव करणाऱ्या आणि उदकवैपुल्य करणाऱ्या त्या आहेत. यज्ञांत त्यांचाच पुरस्कार केलेला असतो. भक्त यज्ञ करण्याकरतां द्यावापृथ्वीजवळ सुखाची मागणी करतात.

५. मधुर उदक उत्पन्न करणाऱ्या आणि आल्हादक कृत्यें करणाऱ्या, आणि यज्ञ, धन, कीर्ति व सामर्थ्य धारण करणाऱ्या द्यावापृथ्वी उदकांचा वर्षाव करोत.

६. आईबाप असणाऱ्या द्यावापृथ्वी आम्हांला अन्न देवोत. विश्ववेत्त्या, उदार, सर्वांचें कल्याण करणाऱ्या आणि एकत्र रमणाऱ्या, द्यावापृथ्वी आम्हांला मुलेंबाळें, अन्न आणि ऐश्वर्य देवोत.

सूक्त एकाहत्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—सवितृ; छंदः—१–३ जगती, ४–६ त्रिष्टुभ.

१. तो सुकर्मा सवितृदेव आपले सुवर्णमय हात धन देण्याकरतां वर उचलो. उदार, तरुण आणि लोकांच्या संरक्षणाविषयीं तत्पर असणारा सविता आपले उदकपूर्ण हात वर उचलीत आहे.

२. त्या सवितृदेवांनीं उत्पन्न केलेल्या संपत्तीची देणगी आम्हांला प्राप्त व्हावी. कारण, तूं सर्व द्विपाद व चतुष्पाद प्राण्यांच्या उत्पत्तिस्थितीविषयीं समर्थ आहेस.

३. हे सवितृदेवा, संरक्षक आणि कल्याणकारक तेजांनीं आज आमच्या घराचें सर्व बाजूनें तूं संरक्षण कर. हितकारक व मधुर भाषण करणारा तूं आम्हांला नवीन सुख देणारा हो. आम्हांवर दुष्ट भाषण करणारे शत्रु सत्ता न चालवोत.

४. जो उदार सवितृदेव दात्या भक्तांना विपुल संपत्ति देतो तो कणखर हनुवटीचा सुवर्णपाणि उदार सविता मधुर वाणीनें प्रत्येक सकाळीं उषेला भेटतो.

५. जो स्वर्ग आणि पृथ्वी ह्यांच्या उच्च प्रदेशीं आरूढ होतो आणि जो गेल्यावर सर्व पदार्थ अंधारांत पडतात तो आपले सोन्यासारखे उत्कृष्ट हात एकाद्या वकऱ्याप्रमाणें वर करीत उदयाला येतो.

६. हे सवितृ देवा, आम्हांला तूं आज उत्कृष्ट धन दे. तसेंच उद्यां दे. फार काय दररोज आम्हांला उत्कृष्ट संपत्ति दे. हे देवा,तूं ज्याअर्थीं विपुल संपत्तीचा आणि उत्कृष्ट घराचा दाता आहेस त्याअर्थीं ह्या स्तुतीनें आम्ही उत्कृष्ट संपत्तिमान होऊं.

सूक्त बहात्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—इंद्रासोम; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रासोमांनो,तुम्ही मोठालीं मुख्य कृत्यें केलीं आहेत. तुम्हीच सूर्याला मिळवलेंत, तुम्हीच उदक उत्पन्न केलेंत, सर्व अंधार आणि निंदक यांना तुम्हीच नष्ट केलेंत. ह्यामुळें तुमचा मोठेपणा फार मोठा आहे.

२. हे इंद्रासोमांनो, तुम्ही उषेला उदयाला आणलेंत, तुम्हीच तेजस्वी सूर्याला उदित केलेंत, तुम्हीच द्युलोकाला आधार दिलांत आणि पृथ्वीमातेला तुम्हींच विस्तारलें.

३. हे इंद्रासोमांनो, तुम्हीच पाण्याला वेष्टून असणाऱ्या अहीला आणि वृत्राला ठार केलें. आणि तुम्ही द्युलोकाला धीरा दिलात. नद्यांना पाणी दिलेंत आणि समुद्राला भरती आणलीत.

४. हे इंद्रासोमांनो, तुम्ही गाईच्या कासेंत पक्क दूध उत्पन्न केलेंत, विचित्र वर्णाच्या गाईमध्यें सहज बाहेर पडणारे तेजस्वी पांढरें दूध धारण करविलेंत.

५. हे इंद्रासोमांनो तुम्ही संरक्षक, मुलाबाळांनीं युक्त आणि श्रवणीय असें ऐश्वर्य मला द्या. हे उग्र इंद्रासोमांनो, शत्रूंचा पराभव करणारे आणि लोकहितकारक सामर्थ्य लोकांना तुम्हीं दिलेंत.

सूक्त त्र्याहत्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—बृहस्पति; छन्दः-त्रिष्टुभ.

१. जो बृहस्पति पर्वतभेत्ता, प्रथम उत्पन्न झालेला, सत्यनिष्ठ अंगिरसांच्या मागाहून उत्पन्न झाला, तो यज्ञभागी, दोनहि लोकांत संचार करणारा आणि उज्ज्वल स्थानीं अधिष्ठित होणारा आमचा पिता आहे, तो बलशाली द्यावापृथ्वींत गर्जत असतो.

२. जो बृहस्पति यज्ञांत येणाऱ्या स्तोत्याला स्थान देतो तो अंधार नाहींसा करीत युद्धांत शत्रूंना जिंकीत आणि अमित्रांचा पराभव करीत नगरांचा धुव्वा उडवितो.

३. ह्या बृहस्पति देवानें संपत्ति आणि गाईंनीं गजबजलेले मोठ्यांतले मोठे गौळवाडे जिंकले, तसेंच पूज्य आणि अजिंक्य असणाऱ्या बृहस्पतीनें स्वर्गाच्या शत्रूला मंत्रांनीं ठार केलें.

सूक्त चवऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—भरद्वाज; देवता—सोमारुद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. सोम व रुद्र आम्हांला सामर्थ्य देवोत. आमच्या प्रत्येक घरीं चाललेले यज्ञ तुम्हाला संतुष्ट करोत. सात रत्नें धारण करणारे तुम्ही आम्हाला सुखकारक व्हा. तसेंच आमच्या द्विपाद (माणसांना) व चतुष्पादांना (पशूंना) सुखकारक व्हा.

२. जो रोग आमच्या घरांत शिरला असेल त्या पसरणाऱ्या रोगाला बाहेर हाकून द्या. अवदसेला दूर हाकून द्या. आणि आम्हाला कल्याणकारक कीर्ति व अन्न द्या.

३. सोम व रुद्र आमच्या शरीरांत सर्व प्रकारचीं औषधें ठेवोत. जें आमच्या शरीरांत केल्यामुळें रुजलेलें पाप असेल त्याचा नाश करा. आणि आम्हांला मुक्त करा.

४. हे सोमारुद्रांनो तीक्ष्णायुध आणि तीक्ष्णबाण असणारे तुम्ही येथें आम्हांला सुख द्या. स्तुतिप्रिय असणारे तुम्ही आम्हांला वरुणाच्या पाशांतून मुक्त करा. तुम्ही आमचें संरक्षण करा.

सूक्त पंचाहत्तरावें.

ऋषिः—पायु भरद्वाज, देवता-१ वर्म, २ धनुष्य, ३ ज्या, ४ आर्त्नी ५ इषुधि, ६ चा पहिला अर्ध सारथि, दुसरा अर्ध रश्मि, ७ अश्व, ८ रथ, ९ रथगोप, १० ब्राह्मण, पितृ, सोम्य, द्यावापृथिवी, पूषन्, ११.१२. १५.१६ इषु, १३ प्रतोद १४ हस्तघ्न, १७ युद्धभूमि, ब्रह्मणस्पति, आदिति १८ कवच, सोम, वरुण, १९ देवाः—ब्रह्म.

१. रणांगणांत जाणारा राजा जेव्हां कवच धारण करतो त्यावेळीं त्याचें रूप मेघासारखें होतें. हे राजन्, अविद्ध शरीरानें तूं शत्रूला जिंक. कवचाचें प्रसिद्ध असणारें सामर्थ्य तुझें संरक्षण करो.

२. आम्ही शत्रूंच्या गाई धनुष्यानें जिंकूं, युद्ध धनुष्यानें जिंकूं, उन्मत्त झालेल्या कडव्या सैन्याला धनुष्यानें जिंकूं, धनुष्य शत्रूंना उद्विग्न करो, आम्ही सर्व दिशा धनुष्यांनीं जिंकूं.

३. ही दोरी धनुष्यावर चढवून एकदा ओढली कीं जणूं काय पार नेण्याकरतां कानाशीं मधुर गुणगुणत येते आणि पतीला आलिंगन देणाऱ्या स्त्रीप्रमाणें शब्द करूं लागते.

४. धनुष्याचीं दोन टोकें एक विचाराच्या नवराबायकोप्रमाणें जवळ राहून आई मुलाला मांडीवर घेते त्याप्रमाणें राजाला जवळ घेतात. ही सारखी असणारी व स्फुरण पावणारी धनुष्याची दोन टोकें शत्रूंना ठार करोत.

टीपः—युद्धप्रसंग उपस्थित झाला असतां पुरोहितानें पुढें सांगितल्याप्रमाणें राजाला सज्ज करावें. प्रथम रथाच्या मागें उभें राहून 'आत्वा०' (१) हें सूक्त जपावें. 'जीमूतस्येव०' (१) या ऋचेनें कवच द्यावें. 'धन्वना०' (२) या ऋचेनें धनुष्य द्यावें, 'वक्ष्यंती० (३) ही ऋचा राजाकडून म्हणवावी. पुरोहितानें चवथी म्हणावी, पांचवीनें राजाला भात द्यावा, ज्या दिशेस रथ जावयाचा त्या दिशेस रथ जात असतां साहावी ऋचा जपावी, सातव्या ऋचेनें अश्वांना अनुमंत्रण करावें, आठवी ऋचा राजा बाणाकडे पहात असतां त्याच्याकडून म्हणवावी. चवदाव्या ऋचेनें हातांत हस्तघ्न घालावा, सतरावीचा युद्ध चालूं असतां पुरोहितानें जप करावा. इत्यादि आश्वलायनगृह्यसूत्रांत दिलें आहे तें पहावें.

५. भाता अनेक बाणाचा संरक्षक (पिता) आहे. कारण ह्या भात्यांत अनेक बाण (पुत्र) असतात भात्यांतून बाहेर पडणारा बाण चिश्चा शब्द करतो. पाठीवर बांधलेला भाता युद्धाकरतां बाण बाहेर टाकून गर्जना करणाऱ्या सर्व सेनांना जिंकतो.

६. चांगला सारथि रथांत बसून जेथें जेथें जाऊं इच्छितो तेथें जाण्याकरतां पुढील घोडे हाकारतो. जे लगाम मनाप्रमाणें घोड्यांचें नियमन करतात त्या लगामांचा महिमा हे स्तोत्यांनो, वर्णन करा.

७. मोठ्यांदा टापा टाकीत रथासह जाणारे घोडे मोठा घोष करतात आणि पळून न जाणाऱ्या दुष्ट शत्रूंना पायांनीं लाथाडतात.

८. ज्या रथांत ह्या राजाचें कवच आणि आयुध असतें त्या रथांत वाहून आणलेली संपत्ति ह्याचा हवीप्रमाणें उत्कर्ष करणारी होते. त्या सुखकारक रथाच्या जवळ सुखेच्छु मनानें आम्ही प्राप्त होतों.

९. रथाचे संरक्षक, शत्रूंचें मधुर अन्न लुटणारे, अन्नसंमृद्ध, मर्मस्थानीं असणारे, शक्ति नांवाचें आयुध हातांत घेतलेले, अजिंक्य, विविध सेना असलेले, अहिंस्य, सामर्थ्यवान, थोर आणि शत्रूंचा पराभव करणारे आहेत.

१० ब्राह्मण, पितर, यज्ञानें उत्कर्ष पावणारे सोमार्ह देव आमचें रक्षण करोत. निष्पाप द्यावापृथ्वी आमचें कल्याण करोत. पूषन आमचें पापांतून संरक्षण करो. अपशब्द बोलणारा शत्रूहि आमच्यावर सत्ता न चालवोत.

११. बाणाला चांगलें पीस बसविलें आहे. याचा फाळ स्वच्छ आहे. कातड्यानें धनुष्य बांधलेलें आहे. त्याला गति दिली असतां बाण पडतो. जेथें लोक इकडे तिकडे धांवत असतात तेथें आमचे बाण सुख देवोत.

१२. हे बाणा, तूं आमचा सर्व बाजूनें उत्कर्ष कर. आमचें शरीर दगडासारखें अभेद्य असो. सोम आमच्या बाजूनें बोलो, अदिति आम्हांला सुख देवो.

१३. हे प्रतोदा, ज्या तुझ्या साहाय्यानें ज्ञाते सारथि ह्या घोड्यांच्या मांड्यावर आणि ढुंगणावर तडाखे लगावतो त्यानें तूं युद्धांत घोड्यांना पिटाळ.

१४. मनगटावर बसणारा दोरीचा तडाखा शरीरानें साप वेष्टितो त्याप्रमाणें परतविणारा हस्तघ्न मनगटावर बांधला आहे. सर्व कपटें जाणणारा ज्ञाता पुरुष बाजूनें योध्याचें संरक्षण करो.

१५. जी विषानें माखली आहे, जिचें तोंड पोलादी आणि पाणीदार आहे आहे त्या पर्जन्यानें उत्पन्न झालेल्या महान इषु देवतेला माझा नमस्कार असो.

१६. मंत्र म्हणून पाणीदार केलेल्या तीक्ष्ण बाणा, तूं सोडल्यावर जा आणि शत्रूंवर जाऊन पड, जा त्यांच्यापैकीं कोणालाहि शिल्लक ठेवूं नकोस.

१७. शेंडी ठेवलेल्या कुमाराप्रमाणें जेथें आमचे बाण पडतात तेथें ब्रह्मणस्पति आणि अदिति आम्हांला सुख देवो. सदोदित सुख देवो.

१८. हे राजा तुझीं मर्मस्थानें मी कवचानें आच्छादून टाकतों. राजा सोम तुला अमृतानें आच्छादून टाको. वरुणहि तुला उत्कृष्ट प्रकारचें सुख देवो. जेत्या अशा तुला सर्व देव आनंदित करोत.

१९. जो असंतुष्ट स्वकीय किंवा जो परकीय आमचा घात करूं इच्छितो त्याचा सर्व देव नाश करोत. हें स्तोत्र माझें अन्तरंग कवच आहे.

सहावें मंडळ संपलें.

सहावें मंडळ.

कोष्टक

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१	४.४.३६	भरद्वाज	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
२	४.५.१-२	"	१-१० अनुष्टुभ ११ शक्करी	"	अग्नीचें सुंदरवर्णन, उपमा
३	४.५.३-४	"	त्रिष्टुभ्	"	
४	४.५.५-६	"	"	"	
५	४.५.७	"	"	"	
६	४.५.८	"	"	"	
७	४.५.९	"	"	"	७-१० वैश्वानराचें सुंदर तत्त्वज्ञानात्मक वर्णन.
८	४.५.१०	"	"	"	
९	४.५.११	"	"	"	
१०	४.५.१२	"	७ विराज अवशिष्ट त्रिष्टुभ्	"	विणकामाचा उल्लेख
११	४.५.१३	"	त्रिष्टुभ्	"	
१२	४.५.१४	"	"	"	
१३	४.५.१५	"	"	"	
१४	४.५.१६	"	१-५ अनुष्टुभ् ६ शक्करी	"	
१५	४.५.१७-२०	वीतहव्य किंवा भरद्वाज अंगिरस	१-९ जगती, ३-१५ शक्करी ६ अतिशक्करी १७ अनुष्टुभ् १८ बृहती	"	

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१६	४.५.२१-३०	भरद्वाज	१०–१५-१६ १९ त्रिष्टुभ् १–६ वर्धमाना गायत्री. २७-४७ ४८ अनुष्टुभ, अवशिष्ट गायत्री		दिवोदासरक्षण, अथवा अग्नीची प्रथम उत्पत्ति.
१७	४.६.१–३	”	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१८	४.६.४–६	”	”	”	तुर्पयाणानें कुत्स, आयु व अतिथी यांचा पराजय [केल्याचें वर्णन.
१९	४.६.७–८	”	”	”	
२०	४.६.९-१०	”	”	”	कुत्साचें संरक्षण
२१	४.६.११-१२	”	”	९-१० विश्वेदेव बाकी इंद्र.	
२२	४.६.१३-१४	”	”	”	
२३	४.६.१५-१६	”	”	”	
२४	४.६.१७-१८	”	”	”	
२५	४.६.१९-२०	”	”	”	
२६	४.६.२१-२२	”	”	”	
२७	४.६.२३-२४	”	”	१–७ इंद्र ८ चायमान अभ्यावर्तिनो दानस्तुति	
२८	४.६.२५	”	२–४ जगती ८ अनुष्टुभ अवशिष्ट त्रिष्टुभ्	गो	गोवर्णन
२९	४.७.१	”	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
३०	४.७.२	”	”	”	
३१	४.७.३	”	”	”	
३२	४.७.४	”	”	”	दक्षिणायनांत पाऊस
३३	४.७.५	शुनहोत्र	”	”	
३४	४.७.६	”	”	”	
३५	४.७.७	नर	”	”	
३६	४.७.८	”	”	”	
३७	४.७.९	भरद्वाज	”	”	
३८	४,७.१०	”	”	”	
३९	४.७.११	”	”	”	
४०	४.७.१२	”	”	”	
४१	४.७.१३	”	”	”	

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
४२	४.७.१४	,,	४ बृहती बाकी अनुष्टुभ्	,,	
४३	४.७.१५	,,	उष्णिह		
४४	४.७.१६-२०	शंयु बृहस्पतीपुत्र	१-६ अनुष्टुभ्, ७-९विराज बाकी त्रिष्टुम्	,, ,,	
४५	४.७.२१-२६	,,	३३ अनुष्टुभ् बाकी गायत्री	१-३० इंद्र ३१ ३३ बुबृतक्षन्	
४६	४.७-२७-३०	,,	विषम-बृहती सम सतोबृहती	,,	
४७	४.७.३१-३५	गर्ग भरद्वाज पुत्र	२२ त्रिष्टुभ् २३ अनुष्टुभ् २४गायत्री,२५ १९ बृहती, २७ जगती, अव-शिष्ट त्रिष्टुभ्	१-५ सोम २० च्यां प्रत्येक पादाच्या क्रमानें देव; भूमी बृहस्पती व इंद्र २२-२५ सृंजयपुत्र दानस्तुति २६ रथ २९दुंदुभी ३१ चा दुसरा भाग व अवशिष्ट इंद्र	दुंदुभीचें वर्णन
४८	४.८.१-४	शंयु बृहस्पती पुत्र	१.३.५.९.१४ १९.२० बृहती २.४.१०.१२ १७ सतोबृहती ६.८महासतोबृहती, ७-२१ महाबृहती,११. १६ककुभ,१३. १८पुरउष्णिह, १५अतिजगती २२ अनुष्टुभ्	१-१० अग्नि ११ १५ मरुत् किंवा १३-१५ लिंगोक्त देवता १६-१९ पूषन् २०-२१ पृश्नि २२ पृश्नि किंवा द्यावा-भूमी	
४९	४.८.५-७	ऋजिश्वन् भारद्वाज	१-१४ त्रिष्टुभ् १५ शक्करी	विश्वेदेव	
५०	४.८.८-१०	,,	त्रिष्टुभ्	अनेक	
५१	४.८.११-१३	,,	१३-१५उष्णि-ह १६अनुष्टुभ् अवशिष्ट त्रिष्टुभ	विश्वेदेव	
५२	४.८.१४-१६.	,,	१-६ त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
			७–१२ गायत्री १३ त्रिष्टुभ् १४ जगती अवशिष्ट त्रिष्टुभ्		
५३	४.८.१७–१८	भरद्वाज	८ अनुष्टुभ् बाकी गायत्री	पूषन्	
५४	४.८.१९–२०	”	गायत्री	”	पूषाचे उषेसंबंधीं ‘ मातुर्दिधिषु’व ‘ स्वसुर्जार’ इत्यादि वर्णन
५५	४.८.२१–२२	”	”	”	
५६	४.८.२२	”	”	इंद्रापूषन्	
५७	४.८.२३	”	२ जगती अवशिष्ट त्रिष्टुभ्	पूषन्	
५८	४.८.२४	”	२ जगती अवशिष्ट त्रिष्टुभ्	”	
५९	४.८.२५–२६	”	७-१० अनुष्टुभ् अवशिष्ट बृहती	इंद्राग्नी	
६०	४.८.२७–२९	”	१-३ त्रिष्टुभ्, ४ १२ गायत्री १३ त्रिष्टुभ् १४ बृहती १५ अनुष्टुभ्	”	
६१	४.८.३०–३२	”	१.३.१३ जगती त्रिष्टुभ्	सरस्वती	सरस्वतीनें वध्र्यश्वाला दिवोदास पुत्र दिला.
६२	५.१.१–२	”	त्रिष्टुभ	अश्विनौ	
६३	५.१.३–४	”	”	”	
६४	५.१.५	”	”	उषा	उषेचें सुंदर वर्णन
६५	५.१.६	”	”	उषा	
६६	५.१.७–८	”	”	मरुत्	मरुतांचें वर्णन
६७	५.१.९-१०	”	”	मित्रावरुण	
६८	५.१.११-१२	”	१ ते ८ ११ त्रिष्टुभ ९-१० जगती	इंद्रावरुण	
६९	५.१.१३	”	त्रिष्टुभ	इंद्राविष्णू	
७०	५.१.१४	”	जगती	द्यावापृथ्वी	

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्व
७१	५.१.१५	”	१–३ जगती ४–६ त्रिष्टुभ	सवितृ	
७२	५.१.१६	”	त्रिष्टुभ	इंद्रासोम	
७३	५.१.१७	”	”	बृहस्पती	
७४	५.१.१८	”	”	सोमारुद्र	
७५	५.१.१९–२२	पायु भारद्वाज	६-१० जगती १३.१४.१५ १६.१८. अनुष्टुभ १७ पंक्ति बाकी त्रिष्टुभ्	१ वर्म;२ धनुष्य ३ ज्या४आत्नी५ इषु-धि;६चा १ला अर्ध सारथी२रा रश्मि७ अश्व;८ रथ ९ रथ गोप;१०ब्राह्मण पितृ सोम्य; द्यावापृथ्वी पूषन् ११-१२-१५-१६ इषु १३प्रतोद १४ हस्तघ्न १७ युद्धभूमि ब्रह्मण-स्पति अदिती १८ कवचसोम; वरुण १९ देवाः ब्रह्म	युद्ध; आयुधें व युद्धांतील आकांक्षांचें विशेष वर्णन

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ सहावें.

भाषांतरकार.

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

'लोकसंग्रह' छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८५०

किंमत दीड रुपया

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ सातवें.

भाषांतरकार.

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

' लोकसंग्रह ' छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८५०

किंमत दीड रुपया

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ सातवें.

भाषांतरकार

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

' लोकसंग्रह ' छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८५०

किंमत दीड रुपया

सप्तममंडळपरिचय.

सातव्या मंडळांत १०४ सूक्तें असून ८४१ ऋचा आहेत. अनुवाक सहा आहेत.

ह्या मंडळाचा द्रष्टा मैत्रावरुणि वसिष्ठ होय. वसिष्ठाचें मैत्रावरुणित्व ह्याच मंडळांत स्पष्टपणें आलें आहे. (पहा. ७. ३३. ११–१३).

छंद.

ह्या मंडळांत ऋचा त्रिष्टुभ छंदांतलि ५८६ असून ६४ बार्हत प्रगाथ, ६१ गायत्री, ४४ अनुष्टुभ, ४० विराज, ३९, जगती, ४ बृहती, १ उष्णिह, १ पंक्ति, १ व शक्करी अशा आहेत. सूक्तदृष्ट्या पाहिल्यास ७७ सूक्तें त्रिष्टुभ छंदांतील असून ५ सूक्तें बार्हत प्रगाथांतील आहेत व २ गायत्री छंदांतील असून बाकी संमिश्र आहेत.

देवता.

सूक्तें १६ अग्नि, १५ इंद्र, ८ विश्वेदेव व अश्वि, ७ उषा, ४ वरुण, मित्रावरुण, वायु व इंद्रावरुण, ३ मरुत, २ सवितृ, अप्, आदित्य व पर्जन्य, १ रुद्र, दधिक्रा, वास्तोष्पति, द्यावापृथ्वी, ऋभु, इंद्राग्नि, सरस्वती, विष्णु, मरुत व मंडूक, १ आप्रीसूक्त आणि बाकी मिश्रसूक्तें आहेत.

आप्रीसूक्त.

ह्या मंडळांतील दुसरें आप्रीसूक्त असून त्यांत अकरा ऋचा आहेत. तनूनपातची ऋचा ह्या सूक्तांत नाहीं.

दाशराज्ञ युद्ध.

ह्या मंडळांत कथांचा वगैरे विशेष उल्लेख आलेला नाहीं, पण ऐतिहासिक दाशराज्ञ युद्धाच्या उल्लेखामुळें ह्या मंडळास फार महत्त्व आहे. दाशराज्ञ युद्धासंबंधीं अत्यंत महत्वाचीं असणारीं सूक्तें ह्याच मंडळांत आहेत. (१८. ३३. ८३.)

ह्या युद्धाचें महत्त्व अशा दृष्टीनें आहे कीं ह्याचा सर्व ऋग्वेदभर उल्लेख आला आहे व ऋग्वेदांत उल्लिखित असणाऱ्या अनेक व्यक्तींचा प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष ह्या युद्धाशीं संबंध आहे. त्यामुळें ह्या युद्धास फार महत्त्वाचें स्थान आहे. त्याचा थोडक्यांत उल्लेख करून अन्यत्र विस्तृत विवेचन करण्याचें ठरविलें आहे.

एका बाजूस सुदास व दुसऱ्या बाजूस सुमारें दहा राजे यांच्यामध्यें झालेलें एक महायुद्ध त्याचा दाशराज्ञ युद्ध असा निर्देश आम्ही करीत आहोंत. ऋग्वेदांत अनेक ठिकाणीं दाशरज्ञ, दशभिः राजभिः, असा त्याचा उल्लेख आहे. त्या युद्धांत सुदासाच्या विरुद्ध खालील लोक आढळतात.—

१ शिम्यु, २ तुर्वश, ३ भृगु, ४ द्रुह्यु, ५ कवि, ६ अनु, ७ पुरु, ८ भेद, ९ यदु, १० अज, ११ शिग्रु, १२ विषाणिन, १३ यक्षू इत्यादि.

सुदासाला अनुकूल असणारे लोक—

१ तृत्सु, २ भरत, २ पर्शु, ४ पृथु.

युद्धाचा प्रदेश विपाट्शुतुद्रीपासून (बियास सतलज संगमापासून) यमुनेपर्यंत, सिंधूपासून गंगेपर्यंत मधला प्रदेश असावा.

हें युद्ध अनेक दिवस चाललें होतें असें दिसतें.

कांहीं वाचनीय सूक्तें

खालील सूक्तें वेगवेगळ्या दृष्टीनें वाचनीय आहेत. वसिष्ठाचा स्वभाव व तत्कालीन समाजस्थिति (१) प्राञ्जल व भावनादर्शक (९४) देवतेचें यथार्थ वर्णन करून भावना व्यक्त करणारें विष्णूचें सूक्त (९९.१००) वरुण व वायु ह्यांचीं सूक्तें त्यांच्या पराक्रमासंबंधीं निश्चित कल्पना देणारीं आणि सरळ आहेत. उषेचीं सूक्तें काव्यमय आहेत.

सामाजिक गोष्टी.

दत्तक घेण्याच्या चालीसंबंधीं कांहीं उल्लेख (४. ७–८) ह्या मंडळाच्या चवथ्या सूक्तांत सातव्या व आठव्या ऋचांत आला आहे. त्यावरून वसिष्ठाची मनोवृत्ति व्यक्त झालेली असली तरी नक्की सिद्धांत काढणें कठीण आहे. कारण, सामान्यतेनें ते विचार केव्हांहि सत्यच आहेत. तथापि औरसपुत्राविषयीं कल्पना वैदिक ऋषींचीं आणि विशेषतः वसिष्ठाची सर्वत्र व्यक्त होत असते. (१.९, ११, १९, २१ ऋचा पहा.)

वसिष्ठाची शेंडी

तेहेतिसाव्या सूक्ताच्या पहिल्या ऋचेंत वसिष्ठांच्या शेंडीचा उल्लेख आहे. ती डोक्याच्या उजव्या बाजूस आहे. येथें 'दक्षिणतः कपर्दा वसिष्ठाः' (३३.१) असा उल्लेख आहे. सायणाचार्यांनीं येथें पुढीलप्रमाणें अर्थ केला आहे—

दक्षिणे शिरसो भागे कपर्दाश्चूडा येषा ते दक्षिणतःकपर्दाः।

लिंगपूजक.

ह्याच मंडळांत लिंगपूजकाचा एक चमत्कारिक उल्लेख आला आहे. एकविसाव्या सूक्तांतील पांचव्या ऋचेंत हा उल्लेख आहे. 'मा शिश्नदेवा अपि गुर्ऋतं नः। (७. २१. ५) शिश्नदेव लिंगपूजक असा अर्थ होतो. निरुक्ताप्रमाणें ब्रह्मचर्य न पाळणारे असा अर्थ निघतो.

कथासूक्तें.

वसिष्ठाचा मुलगा शक्ति पुष्पादिक आणण्याकरतां अरण्यांत गेला. तेव्हां विश्वामित्राच्या लोकांनीं त्याला आकसानें अग्नींत टाकलें. अग्नींत टाकल्यावर 'इंद्र ऋतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा' (३२. २६) ही अर्धी ऋचा म्हटली. नंतर तो अग्नींत जळून गेला. मुलाला उशीर झालेला पाहून वसिष्ठ धांवत तेथें आला. त्याला अत्यंत दुःख झालें. त्यानें मुलाची अर्धी ऋचा जाणून त्याच्या पुढील भाग 'शिक्ष णो अस्मिन्पुरहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि' (३२।२६) असा मंत्र पुरा केला. नंतर पुढलाहि मंत्र वसिष्ठानें पाहिला. शाट्यायन ब्राह्मणांत पहिला अर्धा भाग शक्तीचा असें म्हटलें आहे आणि सर्वच दोन्ही वसिष्ठाच्या आहेत असें तांडकांत म्हटलें आहे. (३२)

वसिष्ठ व अगस्त्य यांच्या जन्माची कथा आली आहे व वसिष्ठाचें माहात्म्य वर्णन केलें आहे. (३३)

तसेंच ह्या मंडळांत वसिष्ठ चोरी करावयास गेल्याची जी हकीकत आली आहे (५५) ती अत्यंत चमत्कारिक आहे. तसेंच झोंप लागावी म्हणून म्हटलेल्या ऋचाहि तशाच आहेत (५५.५–८) ह्या सूक्तांना ह्या आख्यायिका बृहद्देवतेंत जोडलेल्या आहेत. खरोखर यांत काय तत्त्व आहे हें कांहीं ध्यानांत येत नाहीं. तसेंच ह्या आख्यायिका संग्रह करण्याचें काम कितपत विश्वासनीय आहे हें सांगतां येत नाहीं. तथापि अशा वेळीं विश्वास न ठेवण्याकडेच प्रवृत्ति होते. त्या ऋचाहि अशा कांहीं संदर्भांत येतात कीं त्यांचा पूर्वापार संदर्भहि कांहीं नीट उमगत नाहीं.

रोग व औषधी.

५० व्या सूक्तांत अनेक रोगांचा उल्लेख आलेला आहे व त्यांच्यापासून सुटका व्हावी म्हणून प्रार्थना आहे. तसेंच सापानें पायाच्या आवाजावरून ओळखूं नये असेहि तीन मंत्राचें पालुपद आहे. 'मां मा पद्येन रपसा

विद्रत्सर : ' हें तें पालुपद होय. विशेषतः अज्ञका व शिपद रोगांचा तेथें उल्लेख आहे. पण हे रोग कोणते हें ठरवितां येत नाहीं.

महामृत्युंजयमंत्र.

' त्र्यंबकं यजामहे ' (५९–१२) हा सुप्रसिद्ध महामृत्युंजयमंत्र ह्या मंडळांत असून याला पदपाठ नाहीं. मात्र तैत्तिरीय संहितेंत हा मंत्र आलेला असून तेथें पदपाठ आहे. (तै. सं. १. ८. ६. २.)

यासंबंधीं शौनकानें ऋग्विधानांत खालीलप्रमाणें म्हटलें आहे.

त्रिरात्रं नियतोऽपोष्य श्रपयेत्पायसं चरुम् ।
तेनाहुतिशतं पूर्णं जुहुयाच्छंसितव्रतः ॥
समुद्दिश्य महादेवं त्र्यंबकं त्र्यंबकेत्यृचा ।
एतत्पर्वशतं कृत्वा जीवेद्वर्षशतं सुखी ॥

ऋग्विधान २-२७.

समुद्राला मिळणारी सरस्वती.

९५।९६ सूक्तें सरस्वतीबद्दल आहेत. त्यांमध्यें एका ऋचेंत (९५।२) समुद्राला मिळणाऱ्या सरस्वतीचाहि उल्लेख आला आहे. सध्यां समुद्राला मिळणारी सरस्वती नाहीं. पूर्वी केव्हां तरी समुद्राला मिळणारी असावी. काल व स्थल निर्णयाच्या दृष्टीनें हा उल्लेख फार महत्त्वाचा आहे. याचा विशेष विचार ऋग्वेदाच्या उपसंहारांत आम्ही करणार आहोंत तेथें जिज्ञासूंनीं पहावा.

शान्तिसूक्त.

३५ वें सूक्त सर्व शान्तिसूक्त असून त्यामध्यें कशाकशापासून शान्तीची अपेक्षा केली आहे, हें पहाण्यासारखें आहे. त्यामध्यें अनेक प्रसिद्ध देवतांचा उल्लेख आहे. आणि अप्रसिद्ध देवांचाहि उल्लेख आहे. त्यांत देवांखेरीज सत्यस्य पतयः(१६), स्वरूणां मितयः (७), पितरः (१२), वसु, रुद्र, आदित्य (१४) इत्यादिकांचा उल्लेख ध्यानांत घेण्यासारखा आहे.

पर्जन्य व मंडूक

१०१ व १०२ हीं पर्जन्य सूक्तें असून १०३ हें मंडूकसूक्त आहे. तीनहि सूक्तें स्वभावोक्तिपूर्ण असून मंडूकसूक्त फारच बहारीचें आहे. त्यांतील वर्णन चमत्कृतिजनक असून बेडकांचा आवाज, रंग व स्वभाव फार चांगला वर्णिलेला आहे. उपरोधिक वर्णन म्हणूनहि हें सूक्त चांगलें शोभेल.

राक्षोघ्नसूक्त.

१०४ वें सूक्त राक्षोघ्नसूक्त होय. हें सूक्त कांहीं विशिष्ट प्रसंगाचें द्योतक आहे असें दिसतें. सूक्तकार अत्यंत चरफडून बोलत आहे. वशिष्ठ विश्वामित्राच्या तंट्याशीं ह्या सूक्ताचा संबंध अनुक्रमणींत दाखविलेला नाहीं. तेथें फक्त ' शापाभिशापप्रायं ' असें म्हटलें आहे. शाप म्हणजे आक्रोश आणि अभिशाप म्हणजे मिथ्यारोप. पण बृहद्देवतेंत मात्र वशिष्ठ विश्वामित्राच्या तंट्यांशीं ह्या सूक्ताचा संबंध दर्शविला आहे. बृहद्देवतेंत पुढीलप्रमाणें म्हटलें आहे.

संवत्सरं तु मंडूकान् ऐंद्रासोमं परं तु यत् ।
ऋषिर्ददर्श रक्षोघ्नं पुत्रशोकपरिप्लुतः ॥
हते पुत्रशते क्रुद्धः सौदासैर्दुःखितस्तदा ।

बृहद्देवता ६–८३७–८४४.

ह्या सूक्ताचे पांच भाग पडतात. पहिल्या सात ऋचांत वशिष्ठ राक्षसांचा नाश करण्याविषयीं आवेशानें इंद्रासोमांना आग्रह करीत आहे. तो म्हणत आहे कीं,जाळा, चोपा, क्षीण करा आणि ठार करा. बिलकूल गय करूं नका.

पुढल्या दोन ऋचांत वसिष्ठावर कोणी आरोप करीत आहेत त्यांना साप व मृत्यु यांच्या तडाख्यांत देण्याविषयीं विनंति आहे. पुढें तीन ऋचांत जें शरीर, मुलेंबाळें यांचा व समृद्धीचा नाश करतात त्यांचा नाश होवो ते इंद्राच्या बंधनांत पडोत अशी प्रार्थना आहे.

चवदापासून पुढें वसिष्ठाला कोणी नास्तिक म्हटलें, राक्षस म्हटलें, हत्यारी म्हटलें त्यामुळें तो आक्रोश करीत आहे व म्हणत आहे असें असेल तर मी येथल्या येथें मरून जाईन असें म्हटलें आहे.

अशा प्रकारें शेवटपर्यंत हें सूक्त खळबळ करीत राक्षसांचा नाश करण्याविषयीं विनंति करीत आहे. दहाव्या मंडळांतील राक्षोघ्नसूक्तापेक्षां हें सूक्त जरा वेगळें आहे.

वसिष्ठ विश्वामित्रांच्या तंट्यासंबंधीं तृतीयमंडलपरिचयांत थोडा विचार केला आहे तो पहावा.

वैशाखी पौर्णिमा १८९०   सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर.

सातवें मंडळ.

सूक्त पहिलें.

ऋषिः--वसिष्ठ; देवता-अग्नि; छंदः-१-१८ विराज अवशिष्ट त्रिष्टुभ्.

१. अत्यन्त स्तविला जाणारा, दूर दिसणारा, गृहांत मुख्य परंतु लवकर न येणाऱ्या अशा अग्नीला ऋत्विजांनीं हात हलवून बोटांनीं उत्पन्न केला.

२. जो अग्नि घरांत पूजा केला जाणारा असा सतत होता त्या सुंदर अग्नीला सर्व संकटांपासून आपलें रक्षण होण्याकरितां वसिष्ठांनीं आपल्या घरीं ठेविलें.

३. हे अत्यन्त तरुण असणाऱ्या अग्ने, प्रदीप्त असा तूं मोठ्या ज्वालांनीं युक्त असा माझ्यापुढें प्रकाश. तुला पुष्कळ हविर्द्रव्यें दिलीं जातील.

४. ज्यांच्याजवळ कुलीन असे यज्ञ करणारे बसतात ते लौकिक अग्नीपेक्षां श्रेष्ठ, तेजस्वी आणि बल, तेज वगैरेनीं संपन्न अशी संतति देणारे अग्नि अत्यन्त प्रकाशित होवोत.

५. हे शत्रूंचा पराभव करण्यांत कुशल असणाऱ्या अग्ने, पराक्रमी संततीयुक्त संपत्ति स्तुति करणाऱ्या आम्हांस दे कीं, ज्या संपत्तीस हिंसक शत्रूस त्रास देता येत नाहीं.

६. ज्या बलशाली अग्नीकडे हविर्द्रव्यानें युक्त व अग्नीसहवर्तमान असणारी जुहू रात्रंदिवस येत असते त्या अग्नीला स्तोत्यांना हितप्रद अशी कांति प्राप्त होवो

७. हे अग्ने, सर्व शत्रूंना आपल्या तेजानें जाळून टाक, कीं ज्या तेजानें कठोर शब्द करणाऱ्या राक्षसांना तूं जाळून टाकलेंस. तसेंच रोगाला वेदनासहित नष्ट करतोस.

८. हे श्रेष्ठ, शुभ्र, तेजस्वि आणि शुद्ध करणाऱ्या अग्ने, तुझ्या तेजाची वृद्धि करणारे जे आम्ही त्या आमच्या स्तोत्रानें तूं या यज्ञांत यावेस.

९. हे अग्ने, तुझें तेज पूर्वजांचा अभिमान बाळगणाऱ्या आणि अनेक होमहवन करणाऱ्या लोकांनीं अनेक देशांत पसरविलें आहे. त्याप्रमाणें आमच्याहि स्तोत्रांनीं प्रसन्न होत्साता तूं आमच्या यज्ञांत ये.

१०. जे लोक मी केलेली ही अर्थपूर्ण स्तुति करितात ते माझ्यावर श्रद्धा ठेवणारे आणि युद्धांत शूर असणारे लोक असुरांच्या सर्व कपटांना पुरून उरोत.

११. हे अग्ने, पुत्रादिकांनीं रहित अशा घरांत आम्हांस राहण्याचा प्रसंग येऊं नये. श्रेष्ठ आणि पराक्रमी पुत्रांनीं युक्त असें मुलाबाळांनीं भरलेल्या अशा घरांतच गृहस्थांना हितप्रद असणाऱ्या अग्ने, आम्ही राहावें.

१२. ज्या यज्ञांत अश्वादि संपत्तिसहवर्तमान अग्नि जातो तें नोकर चाकरानें भरलेल्या, पराक्रमी संततीनें युक्त आणि औरस पुत्रानें भरभराटीस आलेलें घर हे अग्ने, तूं आम्हांस द्यावेस.

१३. हे अग्ने, आमचे द्वेष्ट्या राक्षसांपासून संरक्षण कर. तसेंच कवडीचुंबक पापी व हिंसक लोकांपासून आमचें रक्षण कर. शिवाय तुझ्या सहाय्यानें आम्ही सेनांची इच्छा करणाऱ्या शत्रूंचा फडशा पाडूं.

१४. ज्या अग्नीला बलवान्, महाबाहु आणि अनेक उपभोग्य वस्तु असलेला आमचा पुत्र स्तोत्रानें स्तवितो तोच अग्नि सर्व अग्नीपेक्षां श्रेष्ठ असो.

१५. जो अग्नि, प्रज्वलित करणारास घातक अशा थोर पातकापासून खात्रीनें रक्षण करितो आणि ज्या अग्नीला कुलीन असे स्तोते सेवितात तोच अग्नि सर्वश्रेष्ठ होय.

१६. ज्या अग्नीला ऐश्वर्याची इच्छा करणारा, आणि हविर्द्रव्यें असलेला भक्त प्रज्वलित करितो आणि ज्याला यज्ञांत देवांना बोलवणारा सेवितो तो हा अग्नि आहुतीकरितां बोलाविला जातो.

१७. हे अग्ने, तुझ्या कृपेनें धनिक झालेले, अग्निहोत्रादि नित्यकृत्यांत दोन प्रकारची तुला बोलावणारीं शस्त्रें व स्तोत्रें करणारे आम्ही यज्ञांत अनेक प्रकारचीं हविर्द्रव्यें तला अर्पण करितों.

१८. हे अग्ने, अखंड असणारा तूं हीं अत्यंत चांगलीं असणारीं हविर्द्रव्यें देवांच्या संघाकडे घेऊन जा. आमचीं चांगलीं हविर्द्रव्यें देवांना हवींशीं वाटोत

१९. हे अग्ने, आम्हांला निपुत्रिकता देऊं नकोस. घाणेरडीं वस्त्रें वापरण्याचा प्रसंग आमच्यावर येऊं नये. आम्हांला दुर्बुद्धि देऊं नकोस. आम्हांला अन्नाचें दारिद्र्य नसावें. आम्हांला राक्षसांच्या ताब्यांत देऊं नकोस. तसेंच हे अग्निनारायणा, आम्हांला घरांत किंवा रानांत ठार करूं नकोस (आम्हांला पराक्रमानें आणि मोठेपणानें मृत्यु दे.)

२०. हे अग्ने, आमच्याकरितां ताबडतोब अन्न तयार कर. हे तेजस्वी परमेश्वरा, हविर्द्रव्यें असलेल्या आम्हांला अन्न दे. तुझ्या यज्ञांत आम्ही स्तवन करणारे आणि उपासना करणारे होऊं. आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण कर.

२१. हे सहस्पुत्र अग्ने, आदरपूर्वक बोलावला जाणारा देखणा असा तूं ज्वालांनीं प्रज्वलित हो. तसेंच औरसपुत्रांना साहाय्य करणारा तूं आम्हास जाळूं नकोस. आमच्या पुत्रांची तूं उपेक्षा करूं नकोस.

२२. हे अग्ने, तुला मदत असणारे अग्नि ज्या तऱ्हेनें माझें सहज रक्षण करतील तसें बोलावेंस. तसेंच हे बलपुत्र अग्ने, तेजस्वी अशा तुझी इच्छा चुकूनसुद्धां आम्हांला दण्ड करण्यास प्रवृत्त होऊं नयें.

२३. हे तेजस्वी अग्ने, अमर अशा तुला जो हविर्द्रव्यें अर्पण करितो, तो मनुष्य धनवान् होतो. ज्याला थोर लोक विचारीत येतात तोच मनुष्य देवतांना धन अर्पण करितो.

२४. हे बलवान् अग्ने, ज्या धनांनीं आम्ही, पूर्णायुषी, पराक्रमी पुत्रादिकांनीं युक्त आणि आनंदित असें होऊं, आमच्या थोर आणि कल्याणकारक अशा कृत्यांना जाणणाऱ्या अग्ने, तूं आम्हां स्तोत्याकरितां खूप धन आण.

२५. हे अग्ने, आमच्याकरितां ताबडतोब अन्न तयार कर. हे तेजस्वी परमेश्वरा, हविर्द्रव्यें असलेल्या आम्हांला अन्न दे. तुझ्या यज्ञांत आम्ही स्तवन करणारे आणि उपासना करणारे होऊं. आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त दुसरें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—आप्रीसूक्त; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्ने, आमची अर्पण केलेली समिधा तूं स्विकारावीस. हवन केला जाणारा धूरांनीं युक्त होऊन तूं प्रज्वलित हो.आकाशांतील उंच भागांस संतप्त किरणांनीं स्पर्श कर. आणि सूर्याच्या किरणांत मिळून जा.

२. हुषार, तेजस्वी, आणि कर्माचे आधारभूत असे जे देव, सोम आणि इतर यज्ञांतलि हवि आस्वादितात त्यांच्यापैकीं स्तुति किंवा हविर्द्रव्यें यांनीं सत्कारिल्या जाणाऱ्या आणि लोकांनीं गाईल्या जाणाऱ्या अग्नीचा महिमा आम्ही गातों.

३. (हे अध्वर्यूंहो,) स्तुत्य, बलवान्, बुद्धिमान्. द्यावापृथिवीमध्यें देवांना हविर्भाग पोंचाविण्याकरितां संचार करणारा दूत, सत्यवक्ता, सध्यां मनुष्य ज्याप्रमाणें अग्नि प्रज्वलित करितो त्याप्रमाणें मनूनें प्रज्वलित केलेल्या अशा अग्नीला नेहमींच तुम्ही पूजा.

४. सेवा करणारे आणि गुडघे टेकून हवि देणारे भक्त अग्नींत स्तोत्र म्हणून हवि देतात. हे अध्वर्यूंहो, तूप घातलेला आणि ठिपके असलेला दर्भ हवि देऊन स्वच्छ करा.

५. चांगलीं कर्में करणारे, देवांची भक्ति करणारे आणि रथ इच्छिणारे यज्ञांत द्वाराचा आश्रय करितात. यज्ञांत पूर्वेकडे तोंड केलेले जुहू आणि उपभृत गाई वासराला चाटतात त्याप्रमाणें अग्नीला तुपाच्या धारांनीं नद्याप्रमाणें व्यापून टाकतात.

६. तरुण, स्वर्गीय, थोर, यज्ञांत असणाऱ्या, अनेकाकडून स्तविलें जाणाऱ्या, धनयुक्त आणि यज्ञार्ह असे हे रात्र आणि दिवस आम्हांला कामधेनूप्रमाणें कल्याणप्रद होवोत.

७. हे मेधाविहो, धन मिळालेले आणि यज्ञांतील कर्म करणारे तुम्हांला यज्ञ करावा म्हणून मी स्तवितों. आणि स्तुति करीत असतांना माझा यज्ञ देवाला पोंहोचेल असें तुम्ही करावें. आणि देवांच्या जवळ असणारी संपत्ति आम्हांस मिळेल असें करावें.

८. भारतींसहित भारती, देव आणि मनुष्य

टीपः—१ आप्रीसूक्त १–१३ पहा.

यांसहित इळा. आणि सारस्वतांसहित सरस्वती ह्या तीन देवी आणि अग्नि येऊन ह्या दर्भावर बसोत.

९. हे दीप्तिमान् त्वष्ट्या, तूं आमचें वीर्य असें उत्पन्न कर कीं त्यापासून पराक्रमी, बालिष्ठ आणि सोम यज्ञ करणारा शूर पुत्र होईल.

१०. हे वनस्पते, तूं देवाला घेऊन ये. हवि तयार करणारा अग्नि हवि शिजवतो. तो अत्यंत सत्य असणारा देवांना हवि पोंचवो कारण, त्याला सर्व देव ठाऊक आहेत.

११. अग्निदेवा, तूं प्रज्वलित झाल्यावर इंद्र आणि इतर चलाख देवांसह एका रथांत बसून इकडे ये. चांगल्या पुत्राची माता अदिति दर्भासनावर बसो. अमर देव स्वाहा शब्दानें तृप्त होवोत.

सूक्त तिसरें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे अध्वर्यूहो, तुम्ही आपल्या यज्ञांत आनुषंगिक देवतांसहित, अत्यन्त उत्साही आणि श्रेष्ठ अशा अग्निदेवाला देवाकडे निरोप पोंचविणारा दूत करा. कारण, अग्नि या जगांत अढळ, नित्य, तेजस्वी, घृतयुक्त अन्न सेवणारा आणि पवित्र करणारा असा आहे.

२. घोडा ज्याप्रमाणें फुरफुरत गवत खातो त्याप्रमाणें मोठ्या अडचणींतून हा अग्नि चहूंकडे पसरतो आहे. आणि या अग्नीला वायूहि अनुकूल आहे. अशा प्रकारें जळत जाणाऱ्या या अग्नीचा मार्ग काळा होतो.

३. हे अग्ने, नवीन पेटविलेला आणि पाऊस पाडणाऱ्या अशा तुझ्या ज्वाला वर्धिष्णु आहेत. प्रकाशणाऱ्या तुझा धूर स्वर्गांत जातो. हे अग्निनारायणा, तूं (आमचा) दूत म्हणून देवाकडे जातोस.

४. हे अग्ने, ज्या तुझें तेज पृथ्वीवरील सर्वांचा आश्रय करिते, तूं ज्यावेळीं ज्वालांनीं अन्न भक्षण करितोस त्यावेळीं मोकळ्या सोडलेल्या सैन्याप्रमाणें तुझ्या ज्वाला धडाडत असतात. हे रमणीय अग्ने, तूं ज्वालांनीं गवताप्रमाणें काष्ठादिक भक्षण करितोस.

५. अग्नीला प्रज्वलित करणारे भक्तजन, प्रज्वलित झालेल्या, व सत्कार्य करणाऱ्या अशा अग्नीलाच रात्रीं आणि दिवसा यज्ञकुंडांत चलाख घोड्याप्रमाणें सेवित असतात. हवन केलेल्या आणि पाऊस पाडणाऱ्या अग्नीची ज्वाला प्रकाशत आहे.

६. हे सुंदर तेजोयुक्त अग्ने, ज्यावेळीं सोन्यासारखा तूं आमच्याजवळ प्रकाशित होतोस, त्यावेळीं तुझें रूप फारच प्रेक्षणीय दिसतें. तुझें तेज आकाशांतून विजेप्रमाणें बाहेर पडत आहे. दर्शनीय असणारा तूं सूर्याप्रमाणें आपलें तेज प्रकट करितोस.

७. हे अग्ने, तुम्हांला हविर्द्रव्यें अर्पण असोत. आणि आम्ही जसें तुम्हाला तूपदुधांनीं युक्त हवि देतो त्याप्रमाणें तुम्हीहि आम्हाला तेजस्वी अशीं शेकडों सुवर्णमय नगरें देऊन रक्षावें.

८. हे बलपुत्र अग्ने, दात्या अशा तुझ्या ज्या ज्वाला आणि कोणालाहि अलभ्य असणारी तुझी स्तुति या योगें तूं लोकांचें रक्षण करतोस. आणि त्या दोघांच्या योगानें हविर्द्रव्यें देणारें आणि स्तोते अशा आमचें त्वां रक्षण करावेंस.

९. ज्यावेळीं पवित्र अग्नि, विस्तृत तेजानें प्रकाशित होत्साता पाजळलेल्या कुऱ्हाडीप्रमाणें बाहेर पडतो. तेव्हां तो यज्ञाला उपयोगी पडतो. देखणा, कर्तृत्ववान् आणि शुद्ध असा अग्नि अरणीपासून उत्पन्न होतो, तेव्हां तो यज्ञाला उपयोगी पडतो.

१०. हे अग्ने, ही सुंदर संपत्ति आम्हाला दे. बुद्धिमान् आणि कर्तृत्ववान् असा पुत्र आम्हाला मिळावा. सर्व प्रकारची संपत्ति आम्हा स्तुति करणारांना व गाणारांना मिळो. तुझे भक्त अशा आमचें त्वां कल्याण करून सदोदित रक्षण करावेंस.

सूक्त चवथें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. (हे यज्ञ करणारे हो) तुम्ही शुभ्र व तेजस्वी अशा अग्नीस शुद्ध हविर्द्रव्यें अर्पण करा आणि स्तोत्रें म्हणा. कारण अग्नि सर्व दैवी आणि मानुष प्राण्यांत ज्ञानमार्गानें संचार करीत असतो.

२. जो अग्नि अरणीपासून अत्यंत जोरांत उत्पन्न होतो तोच तेजस्वी अग्नि तारणारा होतो. कारण, अग्नि दातासारख्या निर्मळ ज्वालांनीं अरण्यें आत्मसात् करितो आणि खूप अन्न खाऊन टाकतो.

३. या देवांच्या मुख्य सभेंत या अग्निदेवाची जे सेवा करितात आणि जो अग्नि मनुष्यनिर्मित स्तुति ऐकितो तो अग्नि आयूकरितां शत्रूंना अशक्य असा प्रकाशित होवो.

४. ज्ञानी, तेजस्वी व अमर असा हा अग्नि अज्ञानी आणि मर्त्य लोकांत ठेविला आहे. हे बलवन् अग्ने, तुझे ठिकाणीं आमचे मन प्रसन्न असतें. म्हणून तूं आमची हिंसा करूं नकोस.

५. देवांनीं तयार केलेल्या स्थानीं अग्नि बसतो. कारण, अग्नीनें देवांना तारिलें आहे. जगाच्या धारण-पोषण करणाऱ्या अग्नीस ओषधी, वनस्पति आणि भूमि आपल्या पोटांत धारण करितात.

६. खूप अन्नदान करणारांचा तूं धनी आहेस. सामर्थ्यशाली धन देण्यास तूं समर्थ आहेस. हे बलवन् अग्ने, आम्ही पुत्रहीन असूं नये, आम्ही कुरूप असूं नये आणि आम्ही भक्तिहीनहि असूं नये.

७. स्वतः संपादन केलेला पैसा पुरा पडतो म्हणून आम्हांला स्वसंपादित संपत्तीचे मालक कर. हे अग्निनारायणा, दुसऱ्याचा मुलगा आपला होत नाहीं. म्हणून खुळ्या लोकांचे मार्ग आम्हांला जाणण्याचा प्रसंग येऊं नये.

८. दुसऱ्याकडे ओढा असलेला परक्याचा मुलगा आवडत असतांहि मुलगा म्हणून मनानेंहि मानवत नाहीं. कसेंहि झालें तरी दुसऱ्याचा मुलगा मूळस्थानाकडेच जाणार म्हणून पराक्रमी आणि कर्तृत्ववान् असा नव्या जोमाचा आम्हांस पुत्र होऊं दे.

९. हे अग्निनारायणा, तूं दुष्ट लोकांपासून आमचें संरक्षण करावेंस, पापापासून संरक्षण करावेंस. तुला आमच्याकडून शुद्ध हविर्द्रव्यें प्राप्त व्हावींत. आणि आम्हांलाहि स्पृहणीय असें सहस्रावधि प्रकारचें धन प्राप्त होवो.

१०. हे अग्ने, हीं सुंदर संपत्ति आम्हांस दे. बुद्धिमान् आणि कर्तृत्ववान् पुत्र आम्हांला प्राप्त व्हावा. सर्व प्रकारची संपत्ति आम्हां स्तुति करणारांना व गाणारांना मिळो. तुझे भक्त अशा आमचें त्वां कल्याण करून सदोदित रक्षण करावेंस.

टीप— दत्तक घेण्याच्या विरूद्ध उल्लेख आहे.

सूक्त पांचवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-वैश्वानर अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. (हे स्तोतेहो,) वृद्धिंगत झालेल्या, स्वर्ग आणि पृथ्वींतून संचार करणाऱ्या अग्नीची तुम्ही स्तुति करा. तो सर्व मनुष्याचें हित करणारा अग्नि सर्व देवांच्या यज्ञांत जागरूक असणाऱ्या देवांसह वृद्धिंगत होतो.

२. नद्यांना गति देणारा, पाणी उत्पन्न करणारा, तेजोयुक्त अग्नि स्वर्ग आणि पृथ्वीवर स्थापिला गेला. तो वैश्वानर अग्नि तेजानें वृद्धिंगत होणारा सर्व मनुष्य प्राण्यांत प्रकाशतो आहे.

३. ज्यावेळीं राजा पुरूकरतां प्रकाशमान झालेला तूं शत्रूंचीं शहरें उध्वस्त करून जाळून टाकता झालास त्यावेळीं हे वैश्वानर अग्ने, तुझ्या भीतीनें काळे लोक भोजन टाकून सैरावैरा पळाले.

४. हे वैश्वानर अग्ने, तुझीं व्रतें त्रैलोक्यांतील सर्व लोक करितात. आणि भव्य कांतीनें प्रकाशणारा तूंहि आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वीचा विस्तार करितोस.

५. हे अग्निनारायणा, लोकांचा पालक, धन देणारा, प्रातःकालाचा ध्वज अशा तुला घोडे स्वेच्छेनें सेवितात. तसेंच हविर्द्रव्यांसहित पवित्र स्तोत्रें तुझी सेवा करतात.

६. हे मित्रावर अनुग्रह करणाऱ्या अग्निनारायणा, तुझें ठिकाणीं स्थितिशाली देवांनीं बल उत्पन्न केलें. त्या देवांनीं तला आवडणारीं कृत्यें केलीं. आणि तूंच आर्यांत खूप सामर्थ्य उत्पन्न करून दस्यूंना या स्थानापासून हांकून दिलेस.

७. हे वैश्वानर अग्ने, तूं दूर आकाशांत (सूर्यरूपानें) उदय पावून वायु पाणी पितो त्याप्रमाणें प्रथम सोम पितोस. तसेंच हे जातवेद अग्ने, पाणी उत्पन्न करणारा, व आपल्या मुलांची इच्छा पूर्ण करणारा तूं विजेच्या रूपानें शब्द करतोस.

८. हे जातवेद अग्ने, सर्वांना हवीशी वाटणारी तेजस्वी वृष्टि होऊं दे, कीं ज्या योगें तूं संपत्तीचें रक्षण करतोस. तसेंच हे जगन्मान्य अग्ने, दात्या मनुष्यास तूं मोठी कीर्ति देतोस.

९. हे अग्निनारायणा, धनवान् अशा आम्हांला, खूप अन्नयुक्त संपत्ति व श्रवणीय सामर्थ्य दे. तसेंच हे वैश्वानर अग्ने, तूं रुद्र आणि वसु यासह वर्तमान आम्हांला अत्यंत सुख दे.

सूक्त सहावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-वैश्वानर अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. नगरांचा नाश करणारास मी नमस्कार करितो

नमस्कार करणारा मी, सम्राट, बलवान्, शूर लोकांना स्तुत्य अशा अग्नीची बलवान् इंद्राप्रमाणें स्तुति करितों.

२. ज्ञाता, सूचक, स्तोत्यांचा आधार, तेजस्वी, सुखकर आणि द्यावापृथ्वीचा राजा वैश्वानर अग्नि त्याला माझी स्तुति प्रसन्न करिते. मी पुरंदर अग्नीची जुनीं मोठमोठीं व्रतें स्तुतीनें पुरीं करितों.

३. यज्ञ न करणारे, बडबडे, खोटें बोलणारे, श्रद्धाहीन, हीनस्थितीस जाणारे, यज्ञाच्या विरुद्ध असणारे, जे व्याजबट्टा करणारे, जे दस्यु, त्यांना अग्नि रसातळास नेवो. श्रेष्ठ अग्नि पूजा न करणाऱ्यांना हलके करतां झाला.

४. नेता अग्नि गाढ अज्ञानांत पडलेल्या आणि स्तुति करणाऱ्या लोकांना बुद्धि देऊन सरळमार्गानें नेतां झाला. (मार्गदर्शक अग्नि गाढ अंधकारमय असणाऱ्या उषांना प्रकाश देऊन पूर्वदिशा प्रकाशित करता झाला) त्या धनाधीश, मानी आणि युद्धेच्छूंचें दमन करणाऱ्या अग्नीला मी स्तवितों.

५. जो आसुरी विद्या शस्त्रांनीं नाहींशा करता झाला, ज्यानें उषा केली, आणि तो थोर अग्नि लोकांना सामर्थ्यानें ताब्यांत घेऊन राजांना कर देणारे करिता झाला.

६. सर्व लोक सुखाला कारण असणारी ज्याची कृपा मागण्याकरितां अनेक प्रकारच्या स्तोत्रांनीं ज्याची स्तुति करितात तो वैश्वानर अग्नि (सूर्यरूपानें) आई बापासारख्या द्यावापृथ्वीच्या मध्यावर आरूढ होतो आहे.

७. वैश्वानर अग्निदेव, अन्तरिक्षातील अंधार सूर्याचा उदय झाला असतां ग्रहण करितां झाला. स्वर्गातील आणि पृथ्वीवरीलहि अंधार त्यानें ग्रहण केला.

सूक्त सातवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१, हे अग्ने, तेजस्वी, पराक्रमी, नेता आणि घोड्याप्रमाणें वेगशाली अशा तुला स्तुतिपूर्वक पाठवितो. ज्ञाता असा तूं आमच्या यज्ञाचा दूत हो. ज्ञाता असा तूं मनानें सर्व वृक्ष जाणतो आहेस.

२. स्तुत्य, देवाशीं सख्य असलेला, पृथ्वीवरची सर्व झाडाझुडपांनीं युक्त असलेलीं रानें आपल्या ज्वालांनीं शब्द करीत खाणाऱ्या हे अग्निनारायणा, आपल्या मार्गांनीं ये.

३. यज्ञ व्यवस्थित केला, आसनहि व्यवस्थित मांडले आणि अग्नीची स्तुति केली तर अग्नी तृप्त होतो आणि होताहि तृप्त होतो. आणि ज्यावेळीं हे अत्यन्त तरुणा, तूं सुखी होतोस त्यावेळीं विश्ववन्द्य आणि मातृभूत अशा द्यावापृथिवी तृप्त होतात.

४. जो अग्नि जगाचा पालक आहे. जो मोहक, स्तुत्य आणि सत्यनिष्ठ असा गृहांत स्थापन केला जातो तो पवित्र अन्तःकरणाच्या लोकांनीं यज्ञांत तात्बडतोब उत्पन्न केला.

५. ज्या अग्नीला द्यावापृथ्वी वाढविते, ज्या विश्ववन्द्य अग्नीला यज्ञ करणारे पूजितात तो यज्ञातील हविर्भाग धारण करणारा, व्यापक आणि विश्वाचा आधार असा अग्नि येऊन घरांत बसला आहे.

६. जे लोक खूप स्तुति करितात, जे लोक स्तुति ऐकत असतांना आनंद पावतात. आणि जे लोक सत्यस्वरूप अग्नीला प्रदीप्त करितात ते लोक अन्नांनीं जगाला तृप्त करितात.

७. हे बलपुत्र अग्ने, धनाधीश अशा तुझी आम्हीं वसिष्ठ स्तुति करितों. तुझी स्तुति करणाऱ्या आणि हविर्भाग घेऊन असणाऱ्या आम्हा लोकांस अन्न प्राप्त होऊं दे. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त आठवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अग्नि; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. तेजस्वी धनी स्तुति करीत प्रदीप्त केला जातो ज्यास तुपाच्या आहुति देतात, दुःखी लोक ज्याला आहुतिपूर्वक स्तवितात तो अग्नि उषःकाळच्यापूर्वी प्रकाशतो.

२. तो हा देवांना आणणारा, मोहक आणि थोर अग्नि मनुष्यांकडून अत्यंत थोर मानला जातो. तो प्रकाशतो आणि काळेपणानें आपला मार्ग सुचविणारा अग्नि पृथ्वीवर उत्पन्न झाला कीं लांकडानें वृद्धिंगत होतो.

३. हे अग्निनारायणा, कोणत्या हविर्भागानें आमच्या स्तुतीस तुझा प्रसाद प्राप्त होईल ? कोणच्या स्तुतीनें तूं आम्हास प्राप्त होशील आणि हे दात्या, आम्ही अविनाशी धनाचे अधिपति आणि उपभोग घेणारे केव्हां होऊं ?

४. हा भरतांचा अग्नि मी फार ऐकला आहे.

हा सूर्यासारखा भडक प्रकाशतो. यानें लढाईत पुरूंचा पराभव केला आणि तेजस्वी असा हा देवांनाहि अतिथीसारखा पूज्य वाटतो आणि प्रकाशतो.

५. हे अग्निनारायणा, तुला खूप हविर्द्रव्यें दिलीं जातातच. तूं अनेक प्रकारच्या मोठेपणानें थोर आहेस. तूं स्तोत्यांचीं स्तोत्रें ऐकतोस. आणि हे सुजात अग्ने, स्तुति केला जाणारा तूं आपल्या स्वतःस व आम्हांस वृद्धिंगत करतोस.

६. शेंकडों हजारो प्रकारचें धन जवळ असलेल्या आणि विद्या आणि कर्म यांनीं थोर असलेल्या वसिष्ठानें हें अग्नीचें स्तोत्र केलें कीं जें स्तोत्र कीर्ति वाढविणारें, रोग नाशक, शत्रुनाशक आणि बांधवांना सुख देणारें आहे.

७. हे बलपुत्र अग्ने, धनाधीश अशा तुझी आम्ही वसिष्ठ स्तुति करितों. तुझी स्तुति करणाऱ्या आणि हविर्भाग घेऊन असणाऱ्या आम्हा लोकांस अन्न प्राप्त होऊं दे. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त नववें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. सर्व प्राण्यास स्तुति करावयास लावणारा, देवांना आणणारा, मोहक, ज्ञाता आणि शुद्ध करणारा अग्नि सकाळीं जागा होतो आणि द्विपाद व चतुष्पाद प्राण्यांना ज्ञान देतो. देवांकरितां हविर्भाग घेतो आणि सत्कृत्यें करणारांना द्रव्य देतो.

२. तो अग्नि श्रेष्ठ होय. जो पणींची (गाईना लपून ठेवणारी) दारें उघडितां झाला. आणि जो दूध देणारें आणि श्रेष्ठ गाईचें संघ आमचेकरितां आणतां झाला तो देवांना बोलावणारा, मोहक, उदारमनाचा आणि रात्रींचा अंधार नाहींसा करणारा अग्निनारायण दिसतो आहे.

३. जो अमूढ, बुद्धिमान्, आनंदी, तेजस्वी, चांगल्या स्थानीं असलेला, त्राता, अतिथीसारखा पूज्य कल्याणकर, चित्रविचित्र किरणांचा अग्नि सकाळींच दिसतो तो अग्नि पाण्याच्या द्वारा औषधींत शिरला.

४. हे अग्निनारायणा, तूं मनुष्यांकडून यज्ञांत स्तविला जातोस. जो अग्नि युद्धाला जाणाऱ्याकडून प्रदीप्त केला जातो आणि सुशोभित दिसतो त्या प्रदीप्त अग्नीस आमच्या स्तुति जागृत करितात.

५. हे अग्निनारायणा, तूं आमचा दूत म्हणून देवाकडे जावेस. संघानें स्तुति करणाऱ्या आमचा तूं नाश करूं नयेस. सरस्वती, मरुत्, अश्वी व अप् या देवांना आम्हांस संपत्ति देण्यास सांग.

६. हे अग्निनारयणा; तुला वसिष्ठांनीं प्रदीप्त केलें आहे. तूं जरूथाला ठार कर. तूं आम्हांला धन देण्याकरितां बुद्धिमान् देवांना हविर्भाग पोंचीव. हे सर्व धन उत्पन्न करणाऱ्या, अनेक मार्गगामी दुष्टांना बलहीन कर. आणि आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त दहावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. अग्नि सूर्याप्रमाणें प्रकाशतो. अत्यंत तेजस्वी, कामपूरक, प्रेरक व शुद्ध असा अग्नि आमच्या कृत्यांना प्रेरक असा प्रज्वलित होतो आणि विषयी लोकांना जागृत करितो.

२. अग्नि सकाळीं सूर्यासारखा प्रकाशतो. यज्ञ करणारे मननीय स्तोत्रें म्हणतात. आणि हा शहाणा, देवांच्याकडे जाणारा दूत आणि थोर दाता अग्नि अनेक प्रकारें सहाय्य करितो.

३. देवास उद्देशून असलेल्या व द्रव्य मागणाऱ्या आमची स्तुतिरूप वाणी दर्शनीय, सुरूप गतिशाली हव्यवाह आणि मनुष्यांचा धनी अशा अग्नीकडे जाते.

४. हे अग्निनारायणा, देवांसहवर्तमान इंद्राला आमच्याकरितां बोलाव. रुद्रगणासहवर्तमान थोर रुद्राला हाका मार. स्तुत्य अशा अंगिरासहवर्तमान विश्ववन्द्य बृहस्पतीला आण.

५. सकाम लोक स्तुत्य, देवांना आणणारा, अत्यन्त तरुण अशा अग्नीला यज्ञांत स्तवितात. तो अग्नि रात्रि युक्त आहे. धनिकांच्या देवांना हवि पोंचविण्यांत हा अग्निरूपी दूत निरलस असतो.

सूक्त अकरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्निनारायणा, तूं यज्ञातील मोठा अधिकारी आहेस. तुझ्याशिवाय देव प्रसन्न होत नाहींत. सर्व देवांसहवर्तमान रथांत बसून या ठिकाणीं देवांना बोलावणारा तूं बैस.

२. हे अग्निनारायणा, हविर्भाग देणारे लोक जाण्यास तयार असणाऱ्या तुला नेहमीं देवांकडे दौत्य

करण्याकरितां याचना करितात. ज्यांच्या आसनावर देवांसहवर्तमान तूं येऊन बसतोस त्यांना चांगले दिवस येतात.

३. हे अग्निनारायणा, तुझ्याजवळ दात्या लोकांना देण्याकरितां तीन प्रकारची संपत्ति आहे असें लोक जाणतात. मनूच्याप्रमाणें माझ्या यज्ञांत तूं दूत होऊन देवांचा सत्कार कर. आणि आमचें हिंसक लोकांपासून रक्षण कर.

४ थोर यज्ञांचा अग्नि मालक असतो. आणि तयार केलेल्या सर्व हविर्द्रव्यांचा तूं सत्ताधारी असतोस म्हणून अग्नीच्या कृत्याला सर्व हातभार लावतात आणि देव अग्नीला हविर्भाग आणणारा करितात.

५. हे अग्निनारायणा, हवि भक्षण करण्याकरितां देवांना बोलाव. या यज्ञांत इंद्रप्रमुख देव संतुष्ट होवोत. हा यज्ञ–म्हणजे यज्ञांतील हविर्भाग–स्वर्गांत देवांकडे पोंचीव. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त बारावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अग्नि; छन्दः––त्रिष्टुभ्.

१. जो अग्नि स्वतःच्या स्थानीं प्रज्वलित होऊन प्रकाशतो त्या अत्यन्त तरुण, विस्तीर्ण स्वर्ग आणि पृथ्वी यांच्यामधील आकाशांत चित्रविचित्र ज्वालाचा, चांगल्या प्रकारें आहुति दिलेला आणि सर्व बाजूनीं प्रज्वलित झालेल्या अग्नीकडे नमस्कारपूर्वक आम्ही जातों.

२. जो अग्नि आपल्या माहात्म्यानें सर्व पातकें नाहींशी करितो तो जातवेद अग्नि आमच्या यज्ञगृहांतील स्तुतीनें आमचें निंद्य पापापासून रक्षण करो. स्तुति करणाऱ्या आणि हविर्भाग देणाऱ्या आमचें रक्षण करो.

३. हे अग्निनारायणा, तूं तरुण आहेस. तूं मित्र आहेस. वसिष्ठ तुला स्तवितात. तुझेजवळ असलेलें धन लोभनीय असतें. तूं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त तेरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–वैश्वानर अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. हे लोकहो विश्वदीपक, कर्माधार, असुरांना ठार करणाऱ्या, अशा अग्नीकरितां मननीय स्तोत्रें आणि सत्कृत्यें आरंभा. मी इच्छापूरक वैश्वानर अग्नीला प्रसन्न मनानें यज्ञांत हविर्भाग देतो.

२. हे अग्ने, तेजानें प्रकाशणारा तूं उत्पन्न झालास तोच सर्व द्यावापृथ्वी व्यापून टाकलीस. हे बुद्धिमान् वैश्वानर अग्ने, तूं मोठ्या पराक्रमानें देवांना हिंसक शत्रूपासून सोडविलेंस.

३. हे अग्ने, धनी असा तूं, चहूकडे गमन करणारा गवळी पशूंचें संरक्षण करितात त्याप्रमाणें सर्व जगाकडे पहातोस. त्यावेळीं स्तोत्र गाणारे भक्त तूं मिळवतोस. तूं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त चवदावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अग्नि; छंदः—१बृहती २।३ त्रिष्टुभ्.

१. धनवान् अग्नीला आम्ही समिधांनीं व देवांच्या स्तुतीनीं सेवितों. पवित्र कांतीच्या अग्नीला हविर्द्रव्यांनीं युक्त असणारे आम्ही हवि अर्पण करून सत्कारितों.

२. हे अग्निनारायणा, समिधा अर्पण करून तुझी आम्ही सेवा करितों. हे यजन केल्या जाणाऱ्या, सुंदर स्तुतीनें तुझी आम्ही सेवा करितों. हे यज्ञांत देवांना बोलावणाऱ्या, तूपानें तुझा आम्ही सत्कार करितों, हे कल्याणप्रद ज्वाला असणाऱ्या, तुला हविर्द्रव्य अर्पण करितों.

३. हे अग्निदेवा, देवांसहवर्तमान हविर्भाग सेवन करणारा असा तूं आमचीं स्तोत्रें ऐकण्याकरतां ये. तेजस्वी अशा तुझी आम्ही सेवा करितों. आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त पंधरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अग्नि; छंदः—गायत्री.

१ हे अध्वर्यूहो, पूज्य आणि इच्छापूरक अशा अग्नीच्या मुखांत आम्ही हवि अर्पण करितों. कारण तो आमचा अत्यंत जवळचा बांधव आहे.

२. जो ज्ञानी, गृहपति आणि तरुण असा अग्नि सर्व लोकांच्या घरोघर असतो.–

३. तो अग्नि आमच्या जवळची ठेव होय. तो सर्व संकटांपासून आमचें संरक्षण करो. आणि पापापासूनहि रक्षण करो.

४. स्वर्गाकडे सरणाऱ्याप्रमाणें वेगानें जाणाऱ्या अग्नीकरितां मी नवीन स्तोत्र केलें आहे. तो अग्नि आम्हांला पुष्कळ धन देवो.

५. यज्ञांत प्रकाशणाऱ्या अग्नीची शोभा पुत्रवान् माणसांच्या धनाप्रमाणें डोळ्यांना मोठी आकर्षक आहे.

६. अत्यंत यजनीय आणि हविर्भक्षक अग्नि आमची आहुति भक्षण करो. आणि आमची स्तुतिहि ऐको.

७. हे शरण्या, लोकनाथा, पूज्य अग्निदेवा, तेजस्वी आणि पराक्रमी अशा तुझे ठिकाणीं मी लीन झालों आहे.

८. हे अग्निनारायणा, तूं रात्रंदिवस प्रदीप्त रहा. तुझ्यामुळें आम्ही अग्नीचे उपासक म्हणून गाजावें. आम्हीं तुला हवेसें वाटून त्यामुळें आमची कीर्ति वाढावी.

९. हे अग्निनारायणा, नेते आणि बुद्धिमान् लोक इच्छा पुऱ्या होण्याकरितां तुझी स्तुति करितात. तुझी टिकाऊ हजारों स्तोत्रें केलीं जातात.

१०. स्वच्छ ज्वाला असलेला, अमर, शुद्ध, पवित्र करणारा आणि स्तुत्य असा अग्नि राक्षसांना त्रास देवो.

११. हे बलपुत्रे अग्ने, सर्व जगाचा धनी असा तूं आम्हांला धन दे. भग देवहि आम्हांला धन देवो.

१२. हे अग्निनारायणा, पुत्रपौत्रादिकांनीं युक्त असें अन्न आम्हांला द्यावेस. देव सविता, भग आणि देवी अदिति आम्हाला धन देवोत.

१३. हे अग्निनारायणा, आमचें पापापासून रक्षण कर. तसेंच हे देवा, नित्य तरुण असणारा तूं शत्रूंना तीव्र तेजांनीं भस्म करून टाक

१४. आतां हे अग्निनारायणा, कोणाकडूनहि पराभव न केला जाणारा तूं लोकांच्या रक्षणाकरितां लोखंडी शतपट विस्तृत अशी नगरी हो. (भ्यालेल्या आमचें रक्षण कर.)

१५. हे रक्षका आणि अंधार नाहींसा करणाऱ्या अग्निनारायणा, पापांपासून आणि पाप करणाऱ्या शत्रूपासून नेहमीं आमचें रक्षण करा.

सूक्त सोळावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छंदः—विषम-बृहती आणि सम-सतोबृहती.

१. या स्तोत्रानें बलपुत्र अग्नीला मी तुमच्याकरतां बोलावतों. हा अग्नि प्रिय, अत्यंत ज्ञाता, सत्ताधारी सुयज्ञ व जगाचा दूत आहे.

२. आकर्षक व लोकरक्षक तेजानें तो अग्नि युक्त आहे तो अग्नि देवांना बोलावण्याकरतां जातो. चांगला हवन केलेला, चांगला स्तविला जाणारा, यजनीय आणि सत्कृत्यें करणारा हा अग्नि आहे. या वसिष्ठांचा हविर्भाग त्या देवाला जाऊन पोहोंचो.

३. कामपूरक, बोलावला जाणाऱ्या अशा अग्नीचें तेज वर येत आहे. तेजस्वी आणि आकाशाला भिडणारा धूर उत्पन्न झाला आहे. त्या अग्नीला ऋत्विज् प्रदीप्त करितात.

४. हे बलपुत्र अग्ने, यशस्वी अशा ज्या तुला आम्ही दूत करितों तो तूं हविर्भक्षणाकरितां देवांना बोलाव. ज्यावेळीं तुला मागूं त्यावेळीं मनुष्यांना उपभोग्य अशी संपत्ति आम्हांला दे.

५. हे विश्ववन्द्य अग्ने, तूं आमच्या यज्ञांतील गृहपति (यजमान) आहेस. तूं देवांना बोलावणारा (होता) आहेस. तूंच पोता आहेस. म्हणून बुद्धिमान् असणारा तूं उत्तम हविर्द्रव्यें हवन केला जातोस आणि भक्षण करतोस.

६. हे शुभकर्मन् अग्ने, यज्ञ करणाऱ्या मला धन दे. कारण, तूं धन देणारा आहेस. आमच्या यज्ञांत सर्व ऋत्विजांना तेजस्वी कर. आणि जो विशेष चांगली स्तुति करितो त्याचा उत्कर्ष कर.

७. हे चांगल्या तऱ्हेनें हवन केलेल्या अग्निनारायणा, तुझी स्तुति करणारे तुला आवडोत. तसेंच जे धनिक दाते (आमच्यासारख्या स्तुति करणाऱ्या) लोकांना गायींचे कळप देतात ते तुला आवडोत.

८. ज्यांच्या घरीं घृतयुक्त अन्न भरपूर असतें त्या लोकांच्या हे बलहित अग्ने, द्वेष्ट्या आणि निंदक शत्रूपासून आमचें रक्षण कर. आम्हांला फार कालपर्यंत एकलें जाणारें सुख द्या.

९. हे अग्निनारायणा, आनंददायक आणि देवांचें तोंड असलेल्या ज्वालेनें हविर्भक्षण करणारा आणि अत्यंत विद्वान् असणारा सुप्रसिद्ध तूं हविर्भाग देणाऱ्या आम्हांला धन दे. यजमानाला कर्म करण्यास प्रवृत्त कर.

१०. हे तरुणतम अग्ने, जे यजमान लोक कीर्तीच्या इच्छेनें अश्वादि संपत्ति देतात त्यांना शत्रूपासून रक्षक अशा शेकडो नगरांच्या साहाय्यानें राख.

११. द्रव्य देणारा देव अग्नि घृतयुक्त स्रुचा इच्छितो, म्हणून द्या आणि तृप्त करा. तृप्त केल्यानंतरच अग्नि तुम्हाला तारील.

१२. देवांनीं बुद्धिमान् अग्नीला यज्ञांतील हवि पोंचविणारा केला. अग्निदेव शुश्रूषा करणारांना आणि दात्या लोकांना पराक्रमी धनी देवो.

सूक्त सतरावें.

ऋषिः-वसिष्ठ; देवता—अग्नि; छन्दः-द्विपदा त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्निनारायणा, चांगल्या समिधानें प्रदीप्त हो. तसेच यज्ञ मोठ्या प्रमाणांत केला जावो.

२. तसेंच देवांची इच्छा करणाऱ्या देवता यज्ञांत येवोत आणि यज्ञ इच्छिणारे देवहि यज्ञांत तूं आणावेंस.

३. हे जातवेद अग्ने, देवाकडे जा. देवांना हवि दे आणि आमचा यज्ञ चांगला कर.

४. जातवेद अग्नि अमर अशा देवांना ज्यांचें यज्ञ चांगले आहेत असें करितो. हविर्भाग पोंचवितो आणि स्तोत्रांनीं प्रसन्न करितो.

५. हे बुद्धिमान् अग्ने, सर्व सुंदर धन आम्हाला दे. आमचे आशीर्वाद खरें होवोत.

६. हे अग्निनारायणा, बलपुत्र अशा तुला आम्ही देवाकडे हवि पोंचविणारे केलें आहे.

७. (हे अग्निदेवा) तेजस्वी अशा तुला आम्ही हविर्भाग देत आहोंत. याचना करणाऱ्या आम्हांस पुष्कळ संपत्ति दे.

सूक्त अठरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता— १ ते २१ इंद्र २२ ते २५ सुदास; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, आमचे वाडवडिलहि तुझेच भक्त होते. कारण सर्व संपत्ति तुझ्यापासून त्यांनीं मिळविली. (म्हणून आम्हीहि संपत्तीकरितां तुझी स्तुति करितों) कारण तुझ्यापाशीं धार काढावयास मोठ्या अशा गाई पुष्कळ आहेत. घोडे आहेत, संपत्ति आहे आणि तूं थोर दाता आहेस.

२. हे इंद्रा, बायकासह असणाऱ्या राजाप्रमाणें तूं आपल्या कान्तीसहवर्तमान असतोसच. हे धनाधीश इंद्रा, विद्वान् आणि दृश्य सृष्टीच्या पलीकडे पहाणारा तूं आम्हां स्तोत्यांचें संपत्ति गाई आणि घोडे देऊन रक्षण कर. भक्त अशा आम्हाला धनप्राप्तीला योग्य कर.

३. हे इंद्रा, येथें तुझ्याकरितां केलेली स्पर्धा करणारीं श्रवणीय अशीं तुझीं स्तोत्रें केलीं जात आहेत. म्हणून तुझ्या धनाचे रस्ते आम्हांला सांपडोत. तुझी स्तुति करणारे आम्ही सुखी व्हावें.

४. गवत वगैरेनें भरपूर असलेल्या गोठ्यांत असणाऱ्या गाईची धार काढण्याची इच्छा करणाऱ्याप्रमाणें तुझ्यापासून संपत्ति मिळविण्याची इच्छा करणारा मी वसिष्ठ वासराप्रमाणें स्तोत्रें करीत आहें. मला सर्व लोकांनीं तूंच गोपति (धनपति) असें सांगितलें आहे. आमच्या स्तुतीकडे इंद्राचें लक्ष जावो.

५. स्तुत्य व दयाळू इंद्रानें (धरणें फोडलेल्या परुष्णीचे) वाढणारे पाणी सुदासाकरितां उथळ आणि तरून जाण्यास योग्य असें केलें. आणि उत्साही शिम्यूला सिंधुमध्यें बुडविलें.

६. पुढारी आणि यज्ञकुशल असा तुर्वश (राजा) होता. पैशाकरितां माशाप्रमाणें गुंतविलेले भृगु आणि द्रुह्यु तुर्वशाला सुखकारक झाले. दोघे चालून आले असतां इंद्रानें राजाला तारिलें.

७. पक्थ, भलानस्, अलिन, विषाणी आणि शिव हे इंद्राला स्तवितात. कारण सोम प्यालेला इन्द्र आर्यांच्या गाईचें कळप तृत्सूंपासून आणता झाला. स्वतःला गाई मिळविता झाला. आणि युद्ध करून शत्रूंना ठार करिता झाला.

८. दुष्ट आणि मूर्ख (सुदासाचें शत्रू) दुथडी भरलेल्या परुष्णी नदीस फोडते झाले (परुष्णी नदीची बांधलेलीं तीरें फोडते झाले.) त्यामुळें तो आपल्या मोठेपणानें पृथ्वी व्यापता झाला. (त्याची कीर्ति जगभर पसरली.) नंतर त्यानें चयमानपुत्र कवि पळत असतांना जनावराप्रमाणें चित केला (ठार केला.)

९. (परुष्णीच्या दुथड्या पुनः बांधून पूर्ववत् केल्या) परुष्णीचें पाणी पूर्वस्थलावरून जाऊं लागलें. भोवतालच्या प्रदेशांतून वाहीनासें झालें. राजा सुदासाचा घोडाहि योग्य स्थलीं गेला. इंद्रानें सुदासाकरितां जगांत बडबडे व पराक्रमी पुत्रयुक्त शत्रु वश केले.

१०. आईनें पाठविलेले, एकत्र झालेले, असे मरुत् पूर्वी ठरल्याप्रमाणें मित्र इंद्राकडे गवळ्यानें न राखलेल्या गाई ज्याप्रमाणें गवत असेल तिकडे जातात त्याप्रमाणें गेले. खुष असलेले मरुतांचे घोडे वेगानें व जोरानें चालूं लागले.

११. जो सुदासराजा कीर्तीच्या इच्छेनें वैकर्ण नांवाच्या दोनहि भागांतले एकवीस लोक ठार करितां झाला, यज्ञगृहांत दर्शनीय अध्वर्यू ज्याप्रमाणें दर्भ तोडतो त्याप्रमाणें शत्रूंचा उच्छेद करण्यास या युद्धांत

शूर इंद्र मरुतांची (सुदासाला मदत होण्याकरितां) उत्पत्ति करितो.

१२. नंतर वज्रधारी इंद्रानें श्रुत, कवष आणि वृद्ध यांना आणि अनु व द्रुह्यु यांना पाण्यांत बुडविले. जे लोक तुझ्या प्राप्तीच्या इच्छेनें तुला स्तविते झाले त्यांना तुझें सख्य प्राप्त झालें.

१३. ह्या कवषादिकांचीं सर्व बळकट (किल्ले) शहरें व त्यांचें सात तट हे इंद्रानें आपल्या सामर्थ्यानें एकदम उखडून टाकले. आणि अनुपुत्राचें धन तृत्सूंना वाटून दिलें आणि युद्धांत बडबड्या पुरूंना आम्ही जिंकिलें.

१४. गाई पळविणाऱ्या अनूंचें एकशें साठ आणि द्रुह्युचे सहा हजार सासष्ठ भक्त सुदासाकरिता ठार केले. हे सर्व पराक्रम इंद्रानें केले.

१५. वाईट संगति करणारे, मूर्ख, इंद्राशीं युद्धाला तयार झालेले हे तृत्सु उताराववरच्या पाण्यासारखे धावूं लागले. सुदासानें त्रास दिलेले तृत्सु सर्व संपत्ति सुदासाकरितां टाकते झाले.

१६. इंद्रानें पृथ्वीवर इंद्राची भक्ति न करणारे, शिजलेलें अन्न देवांना न देतां खाणारे आणि उत्साही अशा सुदासाच्या शूर शत्रूंना नष्ट केलें. क्रोधानें हिंसक अशांचा क्रोध नष्ट केला.सुदासाचे शत्रू रस्त्यानीं जातांना पळूं लागले.

१७. दरिद्री अशाहि सुदासाकडून इंद्रानें महत्वाचें दानकर्म करविलें. मोठ्या सिंहाला शेळीनें मारलें. यूपाचे कंगोरे सुईनें केले (कुऱ्हाडीचें काम सुईनें करितां झाला) आणि सर्व उपभोग्य धनें सुदासाला दिलीं.

१८. हे इंद्रा, तुझे पुष्कळ शत्रू आम्हीं वश केले. गर्विष्ठ भेदालाहि तूं वश कर. जो भेद तुझ्या भक्तांना त्रास देतो त्याला तूं तीक्ष्ण वज्रानें ठार कर.

१९. त्या युद्धांत इंद्र भेदाला ठार करिता झाला. यमुना व तृत्सु यांनीं इंद्राचें संरक्षण केलें. अज, शिग्रु यक्षु लोक घोड्यांचीं डोकीं इंद्राला नजर करिते झाले.

२०. हे इंद्रा, तुझी जुनी आणि नवी सद्बुद्धि आणि संपत्ति उषःकालाप्रमाणें संख्यातीत आहे.तसेंच तूं मन्यमानपुत्र देवकाला ठार करिता झालास.आणि स्वतःच मोठ्या पर्वतावरून शंबराला नाहींसें करिता झालास.

२१. हे इंद्रा, राक्षसांना ठार कराणारा पराशर वसिष्ठ तुझ्या भक्तीमुळें तुझी घरोघर स्तुति करितात. जे लोक पालक अशा तुझें सख्य विसरत नाहींत त्या थोर लोकांना चांगले दिवस प्राप्त होतात.

२२. देववताचा नातु जो पिजवनपुत्र सुदास त्यांनीं दिलेल्या दोनशे गाई व स्त्रीसहवर्तमान दोन रथ या दानांची स्तुति करणारा, योग्य असा मी वसिष्ठ, हे अग्निनारायणा, यज्ञगृहांत होत्याप्रमाणें फिरतों आहे.

२३. पिजवनपुत्र सुदासांनें दान दिलेले, श्रेष्ठ प्रतीचे अलंकार घातलेले, कठिण स्थळीं सरळ चालणारे, व जगभर नांवाजलेले चार घोडे पुत्रासारख्या मला वसिष्ठाला पुत्राच्या हिताकरतां वाहून नेतात.

२४. ज्याचें यश विस्तीर्ण द्यावापृथ्वींत भरलें आहे, जो दाता श्रेष्ठ श्रेष्ठ लोकांना धन देतो, त्याला इंद्राप्रमाणें सातहि लोक स्तवितात. नदीच्या तीरीं युध्यामधीला ठार केला.

२५. हे मार्गदर्शक मरुत्हो, या सुदास राजाला त्याचा पिता जो दिवोदास त्याला साहाय्य करीत होता त्याप्रमाणें साहाय्य करा. भक्त पिजवनपुत्र सुदासाच्या घराचें रक्षण करा. आणि त्याचें बळ अशिथिल आणि अविनाशी असो.

सूक्त एकोणिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इन्द्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. जो इन्द्र तीक्ष्णशिंगाच्या बैलाप्रमाणें भयंकर असा एकटाच सर्व (शत्रु) लोकांना पदच्युत करतो आणि जो इन्द्र यज्ञ न करणाऱ्यांच्या अनेक गृहांचा अपहार करितो हे इंद्रा, तो तूं (आपल्याकरितां) खूप सोम मिळणाऱ्या लोकांना धन देतोस.

२. हे इन्द्रा, तूं तर त्यावेळीं स्वतः शुश्रूषा करून युद्धांत कुत्साचें रक्षण केलेस कीं, ज्यावेळीं अर्जुनीचा मुलगा जो कुत्स त्याला धन देणारा तूं दास, शुष्ण आणि कुयव यांना वश केलेस.

३. हे शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या इंद्रा, पराभव करणाऱ्या सामर्थ्यवान् व हविर्भाग दिलेल्या सुदास राजाला सर्व प्रकारच्या रक्षणसाधनानें तूं रक्षिलेस. जमिनीबद्दल तंटा चालू असतां युद्धांत पुरुकुत्सपुत्र त्रसदस्यु आणि पुरु यांचें तूं रक्षण केलेस.

४. हे स्तुत्य इंद्रा, युद्धांत तूं मरुतांच्या साहाय्यानें पुष्कळ शत्रूंना ठार करतोस. तसेंच हे हर्यश्व इंद्रा, तूं दभीतिनामक राजाकारितां दस्यु अशा चुमुरि आणि धुनि यांना वज्रानें निजविलेस (ठार केलेस).

५. हे वज्रहस्त इन्द्रा, तुझें सामर्थ्य तशा प्रकारचें आहे कीं तूं शंबराची नव्याण्णव शहरें फोडून टाकता

झालास. तूं शंभराव्या शहरांत मुक्कामाला ज्यावेळीं गेलास त्यावेळीं वृत्राला ठार केलेंस आणि नमुचीलाहि ठार केलेस.

६. हे इन्द्रा, तुला हविर्भाग देणाऱ्या आणि याजक अशा सुदासाला तूं दिलेली संपत्ति अक्षय्य झाली. हे अनेक कृत्यें करणाऱ्या इन्द्रा, कामपूरक अशा तुला आणण्याकरितां मस्त घोडे मी जोडतों. आमचीं स्तोत्रें बलशाली इन्द्राकडे पोहोंचोत.

७. हे महासमर्था आणि सुंदर अश्वयुक्त इंद्रा, तुझ्या शोधांत असणाऱ्या आम्हाला परक्यांचें साहाय्यरूप पातक करण्याचा प्रसंग येऊं नये. निर्बाध साहाय्य करून आमचें रक्षण कर. आम्ही तुला प्रिय असावें.

८. हे धनवन् इंद्रा, तुझ्या प्राप्तीविषयीं स्तोत्रें म्हणणारे तुझे मित्र आम्ही तुला प्रिय होऊन घरींच आनंदांत राहूं. आतिथिग्व सुदासाला नांवलौकिकाला चढविणारा तूं तुर्वश आणि याद्व राजांना वश कर.

९. हे धनवन् इंद्रा, तुझ्या प्राप्तीकरितां जे स्तोत्रें म्हणणारे लोक स्तोत्रें गातात त्या स्तोत्यांनीं पणींना सुद्धां दाते केलें, त्या आम्हाला तें सख्य पुढें चालविण्याकरितां स्वीकार. (आमचें सख्य असेंच कायम टिको.)

१०. हे नायका इंद्रा, तुझ्याकरितां हें प्रमुख लोकांचे संघ द्रव्य देणारे असे आमच्याकडे आले आहेत. युद्धांत त्या लोकांचें तूं कल्याण कर. त्यांचा तूं शूर असा मित्र हो. आणि रक्षक हो.

११. हे शूर इंद्रा, स्तुति केला जाणारा आणि स्तुतीनें उत्तेजित झालेला तूं शरीरानें रक्षण करण्याकरितां वृद्धिंगत हो आणि आम्हाला अन्न दे. गृहें दे. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त विसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. बलवान् आणि तेजस्वी असा इंद्र पराक्रम करण्याकरितां उत्पन्न झाला आहे. लोकांचें हित करणारा हा जे कृत्य करूं म्हणतो तें पार पाडतोच. आणि आयुधांसहवर्तमान यज्ञगृहांत जाणारा तरुण असा इन्द्र मोठ्या पातकापासून आमचें संरक्षण करणारा असा होवो.

२. उत्कर्षशाली हा इंद्र वृत्राला ठार करितो. शूर इंद्र स्तोत्यांना रक्षितो. सुदासाकरितां लोक तयार करणारा तूं आहेस. आणि दात्यांना पुनः धन देतोस.

३. योद्धा, युद्धांत पाठ न दाखविणारा, युद्ध करणारा, स्पर्धा करणारा, शूर, स्वभावतःच अनेकांचा पराभव करणारा, कोणीहि पराभव न केलेला आणि बलशाली हा इंद्र शत्रूंच्या सेना उधळून लावतो आणि शत्रुभूत अशा सर्व लोकांना ठार करितो.

४. हे धनवान् इंद्रा, तूं आपल्या माहात्म्यानें आणि बलांनीं स्वर्ग आणि मृत्यु लोक भरून टाकलें आहेस. हे अश्वयुक्त इंद्रा, शत्रूवर वज्र टाकणारा तूं यज्ञांत हवींनीं सेविला जातोस.

५. वीर्यशाली कश्यपानें वीर्यशाली पुत्र इंद्र उत्पन्न केला. लोकहितकर इंद्राला माता अदितीनेंहि जन्म दिला. जो इंद्र लोकांचा सेनापति आणि जगाचा ईश्वर आहे तो शत्रूंचा नाश करणारा, गाईंचा शोध लावणारा आणि शत्रूंवर हल्ला करणारा आहे.

६. जो मनुष्य ह्या इंद्राच्या (शत्रूंना) भयंकर मनाची यज्ञांनीं जोपासना करितो तो मनुष्य कधींच हीन स्थितीला जात नाहीं आणि क्षीणहि होत नाहीं. जो मनुष्य इंद्राची उपासना करितो त्या मनुष्याला यज्ञांत सोमपान करणारा आणि यज्ञांतच झालेला इन्द्र संपत्ति देतो.

७. हे आश्चर्यकारक इंद्रा, जें धन पहिला दुसऱ्याला देतो, जें धन थोरापासून धाकट्याला प्राप्त होतें, ज्या धनानें तू अमर होत्साता दूर राहतोस तें आश्चर्यकारक धन आम्हांला दे.

८. हे इन्द्रा, जो भक्त जन तुला हवि देईल तो प्रिजजन तुझ्या दानास पात्र होईल. दयाळु अशा तुझी कृपा असलेले आणि खायला प्यायला असलेले आम्ही मनुष्यरक्षक अशा घरांत असावें.

९. हे धनिका इंद्रा, तुझ्याकरितां पिळला जाणारा सोम शब्द करितो आहे. आणि स्तोता स्तुति करितो आहे. शिवाय हे इंद्रा, तुझी स्तुति करणाऱ्या मला धनाची इच्छा उत्पन्न झाली आहे. म्हणून तूं लवकर आम्हांला धन दे.

१०. हे इन्द्रा, तो तूं दिलेल्या अन्नाच्या उपभोगाकरतां आमचें संरक्षण कर. आणि जे धनिक स्वतः तुला हविर्द्रव्यें देतात त्यांचें रक्षण कर. तुझी अत्यंत स्तुति करण्याला मला सामर्थ्य असो. आमचें कल्याण करून तुम्ही आमचें रक्षण करा.

सूक्त एकविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ् .

१. तेजोवर्धक, दुग्धमिश्रित असें सोमरूप अन्न पिळून तयार आहे. हा इन्द्र पिळून तयार असलेल्या सोमाकडे स्वभावतःच येतो. हे हर्यश्व इंद्रा, आम्ही त[illegible] स्तोत्रांनीं जागृत करूं. सोमाच्या गुंगींत आमचें [illegible] तूं जाणावेंस.

२. यज्ञ करणारे दर्भ पसरतात. यज्ञांत सोम कुटणारे दगड कठोर शब्द करितात. निर्ढावलेले, टणटणीत, मनुष्यसेवक, असे सोम कुटण्याचे दगड घरांतून घेतले जातात.

३. हे इंद्रा, वृत्रानें आडविलेलें पूर्वीपासूनचें पाणी तूं वाहतें करितां झालास. रथांत बसलेल्या लोकांप्रमाणें नद्या तुझ्यामुळें वाहूं लागल्या. सर्व कृत्रिम सृष्टि तुझ्यामुळें चालते.

४. लोकहितकारक कर्में करणाऱ्या इंद्रानें आयुधें घेऊन भयंकर रीतीनें राक्षसांना घेरिलें. त्यांचीं शहरें (पराक्रमानें) हलविलीं. आनंदानें हातांत शस्त्र घेऊन पराक्रमानें त्यांना ठार केलें.

५. हे इन्द्रा, राक्षसांनीं आम्हांला ठार करूं नये. हे बलिष्ठ इंद्रा, आम्ही तुला ज्ञानपूर्वक नमून आहोंत. तो आमचा धनी दुष्ट लोकांवर सत्ता चालविण्याविषयीं उत्सुक असतो. लिंगपूजक आमच्या यज्ञांत न येवोत.

६. हे इंद्रा, तूं आपल्या कृत्यानें पृथ्वीवरील सर्वांचा पराभव केलास. तुझा महिमा सर्व लोक जाणित नाहींत. स्वतःच्या सामर्थ्यानें तूं वृत्राला ठार केलेंस. शत्रूला युद्धानें तुझा नाश करितां आला नाहीं.

७. असुरहि बल आणि सामर्थ्यामध्यें हे इंद्रा, तुझ्यापेक्षा कमी आहेत. इंद्र शत्रूंचा पराभव करून भक्तांना द्रव्य देतो. आणि भक्तहि अन्नप्राप्तीकरितां इंद्राला स्तवितात.

८. हे इंद्रा, स्तोता वसिष्ठ, समर्थ अशा तुला [illegible]णाकरितां बोलावतो. आणि हे शेकडोशें भक्तांचें संरक्षण करणाऱ्या इंद्रा, आमच्या विपुल संपत्तीचें संरक्षण तूं कर. तसेंच तुझ्याशीं स्पर्धा करणाऱ्या दुष्ट शत्रूंचें निवारण कर.

९. हे इंद्रा, तुझी स्तुति केल्यामुळें उत्कर्षाला जाणारे आम्ही नेहमीं तुझे मित्र असावें. स्वसामर्थ्यानें रक्षिणाऱ्या हे इंद्रा, तुझ्या साहाय्यानें युद्धांत शत्रूंवर निर्भयपणें चालून जाणारे तुझे भक्त शत्रूंचें सामर्थ्य नष्ट करोत.

१०. हे इन्द्रा, तो तूं दिलेल्या अन्नाच्या उपभोगाकरितां आमचें संरक्षण कर. आणि जे धनिक स्वतः-तुला हविर्द्रव्यें देतात त्यांचें रक्षण कर. तुझी अत्यंत स्तुति करणाऱ्या मला सामर्थ्य असो. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

५. टीपः—लिंगपूजक आमच्या यज्ञांत न येवोत. लिंगपूजा कोणाची ? वैदिक आर्यांची नसावी ?

सूक्त बाविसावें.

ऋषिः---वसिष्ठ; देवता–इंद्र; छंदः--१–८ विराज्; ९ त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, सोमरस पी. हे सुंदर अश्व असलेल्या इंद्रा, सारथ्यानें आवरून धरलेल्या घोड्याप्रमाणें दोनहि हातांनीं घट्ट धरलेल्या दगडानें कुटून जो रस तुझ्याकरितां काढला आहे, तो हा सोमरस तुला आनंदित करो.

२. हे अश्वधन इन्द्रा, जो तुला अवडणारा, मदकर आणि योग्य असा सोमरस आहे, आणि जो प्याल्यानें तूं वृत्राला ठार करतोस तो सोमरस हे धनिक इंद्रा, तुला प्रसन्न करो.

३. हे धनिक इंद्रा, तुझी ही जी स्तुति वसिष्ठ करितो आहे ती ध्यानांत घे. तूं आमचीं स्तोत्रें यज्ञांत ऐकावींस.

४. कुटतांना सोम पिणाऱ्या या दगडांचा शब्द ऐक. ज्ञात्या आणि स्तावक अशा आमची स्तुति जाण. ही आमची सेवा तुझ्या कृपेनें अन्तःकरणपूर्वक होवो.

५. हे इंद्रा, शत्रूंना ठार करणाऱ्या अशा तुझें बल जाणणारा मी तुझी स्तुति करणें केव्हांहि सोडणार नाहीं. असाधारण यश असणाऱ्या तुझें नांव मी नेहेमींच घेत राहीन.

६. हे मघवन् इन्द्रा, तुझ्याकरितां आम्ही नेहेमीं सोम पिळतों. स्तोता तुलाच अत्यंत स्तवितो. म्हणून आमच्यापासून दूर तूं फार काल राहूं नयेस.

७. हे शूरा, तुझ्याकरितांच सर्वत्र सोम पिळला जातो. तुझ्याकरितांच मोठीं स्तोत्रें मी करितों. तूंच नेहेमीं मनुष्यांना स्तुत्य आहेस.

८. हे मनोहरा, स्तुत्य अशा तुझा मोठेपणा कोणालाहि प्राप्त होत नाहीं. हे उग्रा, तुझें ऐश्वर्यहि कोणाला प्राप्त होत नाहीं.

९. जे पूर्वींचे ऋषि आणि जे अलीकडचे ब्राह्मण तुझीं स्तोत्रें करतात, त्या आमचे ठिकाणींच तुझें मित्रत्व कल्याणप्रद होवो. तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करावें.

सूक्त तेविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र, छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. अन्नाच्या इच्छेनें सर्व ऋषींनीं स्तोत्रें केलीं. हे वसिष्ठा, तूंहि यज्ञांत इंद्राला स्तव. तसेंच ज्या इंद्रानें सामर्थ्यानें पृथ्वी विस्तारिली तो इंद्र मी केलेली स्तुति ऐको.

२. ज्यावेळीं स्तोत्यामध्यें सोम स्तविला जातो, त्यावेळीं हे इंद्रा, देवप्रिय स्तुति म्हटली जाते. जनांत स्वतःचें आयुष्य कोणी जाणत नाहीं. (आयुष्य क्षीण करणाऱ्या) त्या सर्व पातकांतून आम्हांला पार पाड.

३. गाई मिळवून देणाऱ्या या इंद्राच्या रथाला मी दोन घोडे जोडतो. आमचीं स्तोत्रें सुसेव्य इंद्राला स्तवितात. तो इंद्र माहात्म्यानें द्यावापृथ्वी व्यापतो. इंद्र शूर राक्षसांना ठार करितो.

४. हे इंद्रा, पाणी न व्यालेल्या गाईप्रमाणें वाढो. तुझे स्तोते पाण्याला व्यापोत. आणि तूं आम्हाकडे वारा जसा येतो तसा घोड्यांनीं ये. तूं स्तुति केल्यानें अन्न देतोस.

५. हे इंद्रा, तुला हा मदकर सोम मदयुक्त करो. आणि स्तोत्यांना बलवान् आणि धनवान् पुत्र देवो. हे शूरा, देवांमध्यें तूं एकटाच मनुष्यांवर दया करतोस. या यज्ञांत तूं मदयुक्त हो.

६. वज्रासारखे कठीण बाहू असलेल्या आणि कामपूरक इंद्रालाच वसिष्ठ स्तोत्रें म्हणून पूजितात. स्तुति केलेला तो इंद्र आम्हाला पराक्रमी पुत्रयुक्त आणि गाईबैलांनीं युक्त असें धन देवो. आणि आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करो.

सूक्त चोविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, तुला बसण्याकरितां स्थान तयार केलें आहे. हे पुरुहूता, देवांसहवर्तमान तूं ये. ज्याप्रमाणें आमचें रक्षण करतोस आणि आमचा उत्कर्ष करतोस, तसेंच तूं आम्हाला धन दे. आणि आम्ही दिलेल्या सोमांनीं मदयुक्त हो.

२. हे इंद्रा, अन्तरिक्ष आणि स्वर्गांत असणाऱ्या तुझें मन आम्ही वेधिलें आहे. भांड्यांत सोम तयार आहे. मध्यम स्वरानें उच्चारिली जाणारी ही इंद्राला पुनः पुनः बोलवणारी स्तुति इंद्राला उल्हासित करिते.

३. हे सोम पिणाऱ्या इंद्रा, आमच्या ह्या यज्ञांत सोम पिण्याकरितां पृथ्वीवरून ये. अन्तरिक्षांतून व स्वर्गावरून ये. (जेथें असशील तेथून ये). तुझे बलवान् घोडे आमच्याकडे लक्ष असलेल्या तुला आमच्या स्तोत्रांनीं खुष होण्याकरितां तुला आणोत.

४. हे अश्वयुक्ता, आणि सुंदर शिरस्त्राण घातलेल्या, सर्व प्रकारच्या रक्षणासहित म्हाताऱ्या मरुतांसहवर्तमान, शत्रूंचा नाश करणारा, आम्हांला कामपूरक, व बलवान् असा पुत्र देणारा आणि आमचीं स्तोत्रें ऐकणारा तूं इकडे ये.

५. थोर व ओजस्वी अशा तुला वाहून आणण्याकरितां रथाला घोडा जोडावा त्याप्रमाणें हें तेजस्वी स्तोत्र केलें आहे. हे इंद्रा, तुला हा स्तोता धन मागतो आहे. तो तूं स्वर्गांतल्याप्रमाणें सुंदर धन आम्हांला दे.

६. हे इंद्रा, आम्हालाच तूं श्रेष्ठ प्रतीच्या धनानीं परिपूर्ण कर. तुझा थोर अनुग्रह आम्हावर खात्रीनें होईल. हविर्युक्त अशा आम्हांला पराक्रमी पुत्रपौत्रादिकांनीं युक्त असें अन्न दे. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त पंचविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्

१. हे ओजस्वी इंद्रा, ज्यावेळीं सैन्यें क्रोधानें लढूं लागतात त्यावेळीं लोकहितैषी आणि थोर अशा तुझ्या हातांत असणारें शस्त्र आमच्या रक्षणाकरतां पडो आणि तुझें सर्वव्यापी मन आमचे ठिकाणींच स्थिर होवो.

२. हे इंद्रा, युद्धांत जे मर्त्य लोक आमच्या समोरासमोर युद्ध करितात त्या शत्रूंना ठार कर. आमच्या निंदकाची स्तुति आमच्यापासून दूर कर. आम्हांला विपुल धन दे.

३. हे शिरोभूषणयुक्त देवा, शेकडो वेळां तुझें साहाय्य सुदासाला प्राप्त होवो. हजारों इच्छा पूर्ण होवोत आणि धन प्राप्त होवो. हिंसक लोकांचीं आयुधें नष्ट कर. आम्हांला तेजस्वी अन्न आणि रत्नें दे.

४. हे इंद्रा, तुझ्यासारख्याचीं कामें करण्याकरतां मी आहें. हे शूरा, जगद्रक्षक तुझ्यासारख्याकरतां

दान देणारा मी आहें. हे बलवान् आणि उग्र इंद्रा, नेहेमीं तूं येथें यावेस. (आम्ही यज्ञ करावेत आणि तूं यज्ञाकरतां यावेस.) आणि हे अश्वयुक्ता, आम्हांला तूं नामशेष करूं नकोस.

५. हर्यश्व इंद्राकरतां सुखकर स्तोत्र करणारे, दैविक बल मागणारे आणि संकटांतून तरून जाणारे आम्ही बल मिळवूं. आणि हे शूरा, शत्रूंना ठार करण्यास समर्थ असें तूं आम्हांस करावेस.

६. हे इंद्रा, आम्हांलाच तूं श्रेष्ठ प्रतीच्या धनांनीं परिपूर्ण कर. तुझा थोर अनुग्रह आम्हावर खात्रीनें होईल. हविर्युक्त अशा आम्हांला पराक्रमी पुत्रपौत्रांनीं युक्त असें अन्न दे. आमचें कल्याण व रक्षण कर.

सूक्त सव्विसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. सोम जर काढला नाहीं तर इंद्राला कांहीं आनंद होत नाहीं. सोम काढला पण स्तोत्रें म्हटलीं नाहींत तरीहि इंद्राला आनंद होत नाहीं. आमचें स्तोत्र राजाप्रमाणें आदरानें ऐकून इंद्र जर स्वीकारील तर इंद्राकरतां अगदीं नवीन असें स्तोत्र मी करीन.

२. प्रत्येक स्तोत्रागणित सोम इंद्राला प्रसन्न करितो प्रत्येक स्तुतिगणित पिळलेला सोम इंद्राला आनंदित करितो. म्हणून एकत्र जमलेले उत्साही ऋत्विज मुलें बापाला बोलावितात त्याप्रमाणें इंद्राला (स्तोत्रें म्हणून) बोलावीत आहेत.

३. स्तोत्यांनीं सोम काढला असतां जीं कृत्यें इंद्रांनीं केलीं म्हणतात तीं कृत्यें त्यानें पूर्वीं केलीं. आणि खात्रीनें सध्यांहि तो तशी कृत्यें करील. तसेंच सर्वांशीं समवृत्तीनें राहणारा एकटा इंद्र सर्व शत्रूंचीं नगरें नवराबायकोप्रमाणें शोधून काढील.

४. हातघाईवर आलेल्या लढाईंत रक्षणाकरतां धांवत आलेल्या इंद्राचीं जुनीं उदाहरणें पुष्कळ आहेत. आणि त्याच गोष्टी ऋषि लोक गात असतात. सध्यांहि तो एक इंद्रच धन देणारा आणि तारक आहे असें मी ऐकितों. (त्याच्या कृपेनें) आमचें कल्याण होवो.

५. वसिष्ठ लोकांच्या रक्षणाकरतां भक्तकामकल्पद्रुम इंद्रालाच अशा प्रकारें स्तवितो आणि सोम पिळतो. हे इंद्रा, तूं हजारो तऱ्हेचें अन्न आम्हांला दे आणि आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त सत्ताविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. ज्यावेळीं संकटांतून पार होण्याचीं कृत्यें केलीं जातात त्यावेळीं हे नेते लोक युद्धांत इंद्राला बोलावतात. लोकांची काळजी घेणारा, बळ इच्छिणारा शूर असा तूं गाईच्या समुदायांत गौळ वाड्यांत आम्हांस पोंचीव.

२. हे अनेकाकडून बोलाविल्या जाणाऱ्या इंद्रा, तुझें बल स्तुति करणाऱ्या लोकांना दे. हे धनिका, तूं बळकट आहेस. मोकळया मनानें झाकलेलें धन आम्हांला दिसेल असें कर.

३. पशुपक्ष्यांचा, मनुष्यांचा आणि जगांत नाना प्रकारचें जें धन आहे त्याचा इंद्र राजा आहे. त्यामुळें दात्यांना तो धन देतो. स्तुति केलेला तो आम्हांकडे धन पाठवो.

४. धनवान् आणि दाता इंद्र आमच्या रक्षणाकरितां आम्हाला देवासहवर्तमान केलेल्या स्तुतीनें तावडतोब अन्न देवो. इंद्रसंबंधीं संपूर्ण प्राप्त झालेली दाक्षिणा स्तुति करणाऱ्या लोकांची इच्छा पूर्ण करिते.

५. हे इंद्रा, आम्हाला ऐश्वर्यप्राप्तीकरितां सत्वर धन दे. आम्ही तुझें मन आमच्या स्तुतीकडे ओढूं. आम्हाला गाई, बैल व रथयुक्त संपत्ति देणारा तूं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त अठ्ठाविसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, ज्ञाता असा तूं आमचें स्तोत्र ऐकण्याकरितां ये. तुझे घोडे आमच्या बाजूला जोडले जावोत. हे लोकप्रिया, तुला यद्यपि सर्व लोक स्तवितात तथापि आमचेंच स्तोत्र ऐक.

२. हे बलवान् इंद्रा, ज्या वेळीं तूं ऋषींचें स्तोत्र रक्षितोस म्हणजे स्तोत्राचें फल देतोस, त्यावेळीं तुझा महिमा स्तोत्यांत पसरतो. हे ओजस्वि इंद्रा, ज्यावेळीं तूं हातांत वज्र घेतोस त्यावेळीं तूं आपल्या कृत्यांनीं भयंकर होत्साता विजयी होतोस.

३. हे इंद्रा, तुला विनयपूर्वक अत्यंत स्तवन करणाऱ्या भक्तास तूं द्यावापृथ्वींत प्रतिष्ठा देतोस. तूं उत्कृष्ट प्रकारचें धन आणि बल भक्तांना देण्याकरितां उत्पन्न झाला आहेस. न देणाऱ्याचा देणारा नाश करितो.

४. हे इंद्रा, दुष्ट मित्रांच्या सहाय्यानें लोक आमच्यावर चालून येत आहेत (त्यांचें धन लुटून) चांगल्या दिवसासहवर्तमान आम्हास दे. निष्पाप आणि बुद्धिमान् वरुण जो खोटेपणा आमचे ठिकाणीं पहातो तो खोटेपणा दुभंगून जावो.

५. जो इंद्र विपुल उपयुक्त धन आम्हांस देतां झाला आणि जो स्तुति करणाऱ्यांच्या स्तोत्रांचें रक्षण करितो त्या इंद्राची आम्ही स्तुति करतोंच. त्या तुम्ही आमचें कल्याण करून रक्षण करावेत.

सूक्त एकोणतिसावें.

ऋषिः--वसिष्ठ; देवता-इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, तुझ्याकरितां हा सोम पिळला आहे. हे अश्वयुक्ता, सोम असलेल्या स्थळीं तावडतोब ये. चांगल्या तऱ्हेनें पिळलेल्या आणि सुंदर अशा सोमाला तूं पी. आणि हे धनवन्ता, आमच्याकडून याचना केलेला असा तूं आम्हांस धन दे.

२. हे थोर शूरा इंद्रा, स्तोत्रें ऐकणारा तूं घोड्यांनीं आमच्याकडे लवकर ये, आमच्याच यज्ञांत प्रसन्न हो. आणि आमचीं हीं स्तोत्रें ऐक.

३. हे इंद्रा, तुझ्यासंबंधीं आम्हीं केलेलीं स्तोत्रें तुला कशी काय आवडतात ? हे धनवन्ता, खरोखर तुला आम्ही केव्हां प्रसन्न करूं. तुझ्याकरितांच मी सर्व स्तुति करित आहें. म्हणून हे इंद्रा, माझी हीं स्तोत्रें ऐक.

४. हे इंद्रा, ज्या पूर्वीच्या ऋषींची तूं स्तुति ऐकिलीस ते सर्व लोकांचें हितकर्तेच होते. म्हणून मी तुला स्तवितो. हे इंद्रा, तूं आमचा पित्याप्रमाणें हितकर्ता आहेस.

५. जो इंद्र विपुल आणि उपयुक्त धन आम्हांस देता झाला आणि जो स्तुति करणाऱ्यांच्या स्तोत्राचें रक्षण करतो त्या इंद्राची स्तुति केल्याविना आम्ही कधीं राहात नाहीं. त्या तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करावें.

सूक्त तिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे तेजस्वी आणि बलवान् इंद्रा, आम्हांकडे सामर्थ्यासहित तूं ये. आणि आम्हांला प्राप्त होणाऱ्या धनाची वृद्धि करणारा हो. हे वज्रधारण करणाऱ्या लोकनाथा, आम्हांला पुष्कळ बल दे. आणि हे शूरा, आम्हांला शत्रूहिंसक सामर्थ्य प्राप्त होवो.

२. हे इंद्रा, स्तुत्य अशा तुला शूर लोक दीर्घायुष्याकरितां स्तवितात. सर्व जनांत तूं सेनेला योग्य आहेस. तूं सुहंतु नांवाच्या वज्रानें आमच्या शत्रूंना वश करून दे.

३. हे इंद्रा, जेव्हां चांगले दिवस येतील, युद्धांत तूं जेव्हां आम्हांला ज्ञान देशील, तेव्हां बलवान् आणि देवांना बोलावणारा अग्नि आमच्या कल्याणाकरितां देवांना बोलावीत या यज्ञांत बसेल.

४. हे शूर इंद्रदेवा, आम्ही तुझें आहोंत. जे हविर्द्रव्य देत तुला स्तवितात तेहि आमचे लोक तुझेच होत. त्या दोनहि प्रकारच्या स्तुति करणारांना श्रेष्ठ प्रकारचें घर दे. आणि भरभराटींत राहून ते म्हातारे होवोत.

५. जो इंद्र विपुल आणि उपयुक्त धन आम्हांस देता झाला आणि जो स्तुति करणाऱ्यांच्या स्तोत्रांचें रक्षण करतो त्या इंद्राची स्तुति केल्याविना आम्ही कधीं राहात नाहीं. तर तूं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करावें.

सूक्त एकतिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. हे मित्रहो, तुम्ही अश्वयुक्त आणि सोम पिणाऱ्या इंद्राकरितां आकर्षक स्तोत्रें गा.

२. तसेंच दाता आणि सत्यधन अशा इंद्राची तेजस्वी स्तोत्रें इतर लोकाप्रमाणें तूंहि गा आणि आम्ही (गाऊं) करूं.

३ हे इंद्रा, तूं आमच्यापासून (यज्ञादिद्वारा) अन्न इच्छावेस. हे शतक्रतो, तूं आमच्यापासून गाई इच्छाव्यास आणि हे स्थितिकारणा, तूं आमच्यापासून सुवर्णहि इच्छावें. (म्हणजे आम्ही या गोष्टी तुला आदरपूर्वक समर्पण कराव्यात.)

४. हे इच्छापूरका इंद्रा, तुझ्या प्राप्तीकरितां आम्ही तुला स्तवितों. हे सर्वाधारा, हें आमचें स्तोत्र मनःपूर्वक तूं लवकर ध्यानांत घ्यावेस.

५. हे इंद्रा, कठोर बोलणाऱ्या, निंदक आणि कवडीचुंबक लोकांच्या ताब्यांत धनी अशा तूं आम्हांला देऊं नयेस.

६. हे शत्रुनाशका इंद्रा, तूं आमचें कवच आहेस. तूं सर्व बाजूंनीं रक्षण करणारा आहेस आणि सरळ युद्ध करणारा आहेस. तुझ्या साहाय्यानेंच आम्ही शत्रूला प्रत्युत्तर देतों.

७. तसेंच हे इंद्रा, तूं सर्वांपेक्षां श्रेष्ठ आहेस. कारण, तुझें बल अन्नयुक्त द्यावापृथ्वींनाहि कबूल आहे.

८. अशा तुला तूं जेथें जाशील तेथें तुझ्याबरोबर येणारी, तेजस्वी अशीं स्तोत्यानें केलेली स्तुति कधींहि न सोडो.

९. हे इंद्रा, द्युलोकाजवळ असणाऱ्या दर्शनीय अशा तुला उद्देशून हे आमचे सोम वरवर चाललेत असे होतात, आणि लोकहि तुलाच नमस्कार करितात.

१०. हे लोकहो, चांगल्याची वृद्धि करणाऱ्या थोर इंद्राला सोम अर्पण करा. ज्ञानी इंद्राची सुंदर स्तोत्रें करा. हे इंद्रा, लोकांच्या इच्छा पूर्ण कराणारा तूं चहूकडे संचार कर.

११. व्यापक आणि थोर अशा इंद्राकरितां सुंदर स्तोत्रें आणि हवि शहाणे लोक तयार करितात. त्याचीं कृत्यें देवांनाहि नष्ट करिता येत नाहींत.

१२. सर्व जगाचा धनी आणि ज्याचा राग कोणासहि शान्त करितां येत नाहीं अशा त्या इंद्राला शत्रूच्या पराभवाकरितां स्तविलें जातें. म्हणून हे स्तुति करणाऱ्या, तूंहि आपल्या बांधवांना स्तुति करण्यास प्रोत्साहन दे.

सूक्त बत्तिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्र; छंदः—विषम—बृहती, सम–सतोबृहती; द्विपदा विराज्.

१. हे इंद्रा, तुझे भक्त आमच्यापासून दूर राहात. म्हणून दूर असला तरी आमचे घरीं ये आणि येथें येऊन आमचीं स्तोत्रें ऐक.

२. हे इंद्रा, तुझ्याकरितां पिळलेल्या सोमावर हे स्तोते मधेवर माशा असतात त्याप्रमाणें आहेत. द्रव्येच्छु स्तोते रथांत पाय ठेवतात त्याप्रमाणें आपल्या इच्छा तुझेवर अवलंबून ठेवतात.

टीपः—आख्यायिका—सुदासाच्या मुलांनीं वसिष्ठाचा मुलगा शक्ति याला अग्नींत टाकलें. तेव्हां त्यानें २६ वी ऋचा म्हटली. पुढला भाग वसिष्ठानें पुरा केला.

३. द्रव्येच्छु मी दाता आणि वज्रपाणि इंद्राला पुत्र पित्याला बोलावितो त्यांप्रमाणें बोलावितों.

४. हे वज्रहस्ता, हा दधिमिश्र सोमरस इंद्राकरितां पिळलेला आहे. तो सोम उत्साहकारक म्हणून पिण्याकरितां या ठिकाणीं दोन घोड्यांच्या साहाय्यानें ये.

५. लोकांच्या याचना ऐकण्याकरितां ज्याचे कर्ण आहेत अशा इंद्राला आम्ही धन मागतों. तो आमची मागणी ऐको आणि मागणी अमान्य न करो. तो ताबडतोब शेंकडों हजारों (धन) आम्हांला देवो आणि देणाऱ्या त्याला कोणीहि परावृत्त न करो.

६. हे वृत्रहन्त्या, तुझ्याकरितां जो मनुष्य पुष्कळ सोम पिळतो आणि (स्तुतिपूर्वक) तुला आळवितो तो मनुष्य इंद्राच्या साहाय्यामुळें कोणाकडूनहि अवमानिला जात नाहीं. उलट लोकाकडूनहि सेविला जातो.

७. हे धनवान् इंद्रा, तुला हविभाग देणाऱ्यांच्या संकटांचा तूं निवारक हो. ज्याअर्थीं उत्साही शत्रूंना तूं प्रेरक होतोस, त्याअर्थीं तुझ्यामुळें ठार झालेल्या शत्रूचें धन आम्हाला मिळूं दे आणि नित्य अशा तूं आम्हांला गृह द्यावेंस.

८ हे लोकहो, वज्रधारी आणि सोम पिणाऱ्या इंद्राकरितां सोम तयार करा. इंद्राच्या तृप्तीकरितां शिजविण्यास योग्य असे पदार्थ शिजवा. इंद्राला आवडणाऱ्या गोष्टी करा. कारण, इंद्र भक्तांना सुख देतांनाच स्वतः सुख घेतो.

९. हे लोकहो, सोमयागाचा नाश करूं नका उलट अशा यज्ञाविषयीं तत्पर रहा. थोर शत्रुहिंसक अशा इंद्रापासून द्रव्यप्राप्ति व्हावी म्हणून सत्कर्मे करा. कर्मकुशलच शत्रूंना जिंकतो, घरीं राहतो आणि समृद्ध होतो. वाईट कृत्यें करणारांना देव सुखदायक होत नाहींत.

१०. दात्यांच्या रथांत दुसरा कोण बसणार आहे ? आणि समाधान पावणार आहे ? ज्याचे इंद्र आणि देव रक्षणकर्ते आहेत तो गाईनीं फुललेल्या गौळीवाड्यांत जातो.

११. हे इंद्रा, ज्याचा तूं रक्षणकर्ता होशील तो मर्त्य तुला हविर्भाग देत स्वतः अन्नाकडे जाईल. तसेंच आमचा तूं रक्षणकर्ता हो, आमच्या रथांचा संरक्षणकर्ता हो, आणि आमच्या लोकांचेंहि रक्षण करणारा तूं व्हावेस.

१२. जेत्याचें धन ज्याप्रमाणें इतरापेक्षां जास्त असतें त्याप्रमाणें हे इंद्रा, तुझा भाग यज्ञांमध्यें जास्त असतो. तसेंच इंद्र सोम देणाऱ्या यजमानाला जें बल देतो तें शत्रूंना नष्ट करितां येत नाहीं.

१३. हे लोकहो, मोठें, व्यवस्थित आणि सुंदर असें स्तोत्र देवांपैकीं इंद्राकरितां करा. जो सत्कृत्यामुळें इंद्राच्या ध्यानांत असेल त्याला सुप्रसिद्ध जुनीं बंधनें ताब्यांत घेत नाहींत.

१४. हे इंद्रा, तुझ्या कृपेंतल्या माणसास कोण पराभूत करील ? हे धनवन्ता, जो तुझ्याकरितां श्रद्धापूर्वक हविर्युक्त असतो त्याला युद्धांत बल प्राप्त होतें.

१५. हे इंद्रा, तुला जे लोक आवडतें धन देतात त्यांना युद्धांत तूं प्रेरणा दे. हे हर्यश्वा, तुझ्या प्रेरणेनेंच सर्व जाणत्या लोकांसह आम्ही सर्व संकटांतून पार पडूं.

१६. हे इंद्रा, हलकी आणि मध्यम या दोनहि प्रकारची संपत्ति तूंच वृद्धिंगत करतोच. सर्व उत्तम प्रकारच्या संपत्तीचाहि तूंच धनी आहेस. तुला गाईविषयीं कोणीहि नाकारित नाहीं.

१७. हे इंद्रा, तूं सर्वांस धन देणारा अशी तुझी प्रसिद्धि आहे. जीं हीं युद्धें होतात त्यांतहि तूंच धन देणारा आहेस. हे पुरुहूता, हे सर्व लोक तुझ्यापासून रक्षणाची अपेक्षा करणारे अन्न मागत आहेत.

१८. हे इंद्रा, जितक्या धनाचा तूं अधिपति आहेस तितक्याच धनाचा मीहि स्वामी होईन. हे द्रव्य देणाऱ्या, तूं दिलेल्या द्रव्यानें मी भक्तांचेंच रक्षण करीन, तें धन पापी लोकांना देणार नाहीं.

१९. कुठेंहि असणाऱ्या आणि पूजन करणाऱ्या लोकांना दररोज मी धन देतोंच (हें इंद्राचें वाक्य ऐकून संतुष्ट झालेला ऋषि म्हणतो) हे इंद्रा, तुझ्याविना आमचा हितकर्ता नाहीं. तूंच आमचा स्तुत्य पालन करणारा आहेस.

२०. (देवतांची स्तुति वगैरे करण्यांत) चलाख मनुष्यच स्तुतीच्या साहाय्यानें अन्न मिळवितो. अनेकांनीं स्तविलेल्या इंद्राला स्तुतिपूर्वक मी सुतार धावे जवळचें बळकट लांकूड ज्याप्रमाणें नमतें करितों त्याप्रमाणें स्वताला नमवितों.

२१. मनुष्य इंद्राशीं वाकडे वागून धन मिळवीत नाहीं. इंद्राविरुद्ध माणसाला धन प्राप्त होत नाहीं. हे धनवन्ता, तुला महत्वाच्या दिवशीं मला जें धन द्यावयाचें असेल तें धन तुझ्यामुळेंच चांगल्या कर्माला लागते.

२२. हे शूर इंद्रा, स्थावरजंगम सृष्टीचा धनी अशा तुला धारा न काढल्यामुळें कासा भरलेल्या गायाप्रमाणें सोमानें पात्रें भरून आम्ही तुझी स्तुति करीत आहोंत.

२३. हे धनवन्ता, स्वर्गांत तुझ्यासारखा दुसरा कोणी झाला नाहीं आणि पृथ्वीवरहि तुझ्यासारखा दुसरा कोणी झाला नाहीं आणि होणारहि नाहीं. अश्व, अन्न, हवि आणि गाई इच्छिणारे आम्ही तुला स्तवितों.

२४. हे श्रेष्ठ इंद्रा, अत्यंत अल्प अशा आम्हाला प्रसिद्ध असें धन दे. हे धनवन्ता,तूं फार पुरातन कालापासून धनिक आहेस आणि संग्रामांत किंवा यज्ञांत बोलावण्यास योग्य आहेस.

२५. हे धनिका, आमच्या जुन्या शत्रूंना हलीव, आम्हाला धन सुलभ कर. युद्धांत स्तुति करणाऱ्या आमचें संरक्षण कर आणि आमचा उत्कर्ष कर.

२६. हे इंद्रा, आम्हांला ज्ञान दे. तसेंच बाप मुलांना ज्याप्रमाणें धन देतो त्याप्रमाणें आम्हांला तूं धन दे. हे बहुस्तुता, यज्ञांत आम्ही लोक सूर्याला प्राप्त करितों (उत्कर्षाला जातो).

२७. हे इंद्रा अडमार्गांनीं जाणारे, हिंसक आणि दुष्ट असे लोक आम्हाला त्रास न देवोत. हे शूरा, आम्ही नम्रपणानें सर्व पाणी तरून जाऊं. (संकटाच्या पार होऊं.)

सूक्त तेहेतिसावें.

ऋषिः--१ ते ९ वसिष्ठ, १० ते १४ वसिष्ठपुत्र; देवताः—१ ते ९ वसिष्ठपुत्र, १० ते १४ वसिष्ठ; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. गौर वर्ण, आरंभलेलें शेवटास नेणारे आणि (थोडीशी) उजव्या बाजूस शेंडी ठेवणारे वसिष्ठ मला आनंदित करिते झाले. (भेटले) म्हणून यज्ञस्थलांतून उठतांना मी असें म्हणतों कीं माझ्यापासून दूर माझे पुत्र जाऊं नयेत.

२. चमस नांवाच्या पात्रांतील सोम पिणाऱ्या आणि तन्मय झालेल्या इंद्राला सुदासाच्या यज्ञांत पिळलेल्या सोमाकरितां पाशद्युम्नांना तिरस्कारून लांब होता तरी (मंत्रसामर्थ्यानें) वसिष्ठांनीं आणिले आणि

इंद्रहि वयतपुत्र पाशद्युम्नाला सोडून पिळलेल्या सोमाकरितां वसिष्ठाकडे येता झाला.

३. असाच वसिष्ठामुळें सुदास सुखानें नदी तरून जाता झाला. तसेंच वसिष्ठांच्या मदतीनें सुदास सहज भेदाला ठार करितां झाला. तसेंच हे वसिष्ठहो, तुमच्या स्तोत्रानें दाशराज्ञ युद्ध सुरू झालें असतां सुदासाचें इंद्र रक्षण करितां झाला.

४. हे श्रेष्ठहो, तुम्ही गाईलेल्या स्तोत्रानें तुमच्या आम्हा पितरांना अत्यंत संतोष होतो आहे. आतां स्वतःच्या आश्रमांत जाण्यास उद्युक्त झालेला मी रथ चालवितों. तुम्ही क्षीण होऊं नका. (वाईट वाटून घेऊं नका.) हे वसिष्ठहो, शक्करी छंदांतील मोठ्यानें गाइल्या जाणाऱ्या सामानें इंद्राला ज्याअर्थी तुम्ही बल दिलें आहे त्याअर्थी तुम्ही क्षीण होऊं नका.

५. तहान लागल्यामुळें पाणी मागणाऱ्या व तृत्सुराजांच्या सैन्यासहित असलेल्या वसिष्ठपुत्रांनीं दाशराज्ञ युद्धांत जणूं काय स्वर्गालाच बोलाविलें. स्तुति करणाऱ्या वसिष्ठाचें स्तोत्र इंद्रानें ऐकिलें. आणि विस्तीर्ण मुलूख तृत्सुंचा केला.

६. गाईला मारण्याकरितां साळून घेतलेल्या कांठीसारखे भरत म्हणजे तृत्सुलोक एकाकी होते आणि ते थोडे होते. अशा स्थितींत वसिष्ठ तृत्सूंचा पुरोहित झाला. त्यामुळें तृत्सूंची प्रजा वाढली.

७. पृथ्वी, अन्तरिक्ष आणि स्वर्ग यामध्यें अग्नि, वायु आणि सूर्य हे उदक उत्पन्न करितात. त्याची तेजस्वी अशी ही श्रेष्ठ वसुरुद्रआदित्यरूप प्रजा आहे. तो तेजस्वी अग्नि उषेला प्राप्त करितो. ह्या सर्व गोष्टी वसिष्ठ जाणतात.

८. हे वसिष्ठहो, तुमचा महिमा सूर्याप्रमाणें स्पष्ट आहे. तुमचा महिमा समुद्राप्रमाणें अगाध आहे. तसेंच तुमचा मंत्रसमुदाय वाऱ्याचा वेग ज्याप्रमाणें कोणास अनुसरतां येत नाहीं त्याप्रमाणें कोणासहि अनुसरतां येत नाहीं (इतका मोठा आहे)

९. तेच वसिष्ठ ऋषि दुर्ज्ञेय पण सहस्रशाखी अशा जगाला अंतःकरणातल्या ज्ञानानें जाणतात. सर्व नियन्त्या परमेश्वरानें एखाद्या वस्त्राप्रमाणें विणावयाला सुरु केलेल्या या जगांत (पूर्वीचा देह टाकून) अप्सराकडे (जन्म घेण्याकरतां) गेला.

१०. (हें बोलणें इंद्राचें आहे असें कांहीं व वसिष्ठपुत्राचें असें कांहीं म्हणतात) हे वसिष्ठा, ज्यावेळीं विद्युल्लतेप्रमाणें असणारें आपलें तेज टाकणाऱ्या तुला मित्रावरुण पहाते झाले. आणि ज्यावेळीं अगस्त्यांनीं इतर प्रजेंतून तुम्हांस बाहेर काढलें त्याचवेळीं तुमचा पहिला जन्म होय.

११. तसेंच हे वसिष्ठा, तूं मित्रावरुणांचा पुत्र आहेस. हे ब्रह्मन् वसिष्ठा, उर्वशीविषयक कामवासनेमुळें स्खलित झालेल्या मित्रवरूणांच्या वीर्यापासून तूं उत्पन्न झाला आहेस. दैवी ज्ञानानें म्हणजे वेदानें युक्त असणाऱ्या वसिष्ठाला सर्व देवानीं कमळांत संभाळलें.

१२. ज्ञानी, स्वर्ग आणि पृथ्वीवरचे जाणणारा, हजारो तऱ्हेची संपत्ति किंवा सर्वस्व देणारा असा तो वसिष्ठ होता. परमेश्वरानें वस्त्राप्रमाणें विस्तारलेल्या जन्ममरणाच्या फेऱ्यांत वसिष्ठ उर्वशीपासून झाला.

१३. सत्रांत मित्रावरुणांना बोलावलें आणि ते तेथें गेले. आणि स्तुति केल्यानें प्रसन्न झालेल्या त्यांनीं वासतीवर नांवाच्या कुंभांत एकेवेळीं रेतःसिञ्चन केलें. त्यापासून सन्मान्य अगस्त्य उत्पन्न झाला आणि मध्यभागापासून झालेल्यास ऋषि वसिष्ठ असें म्हणतात.

१४. हे तृत्सुहो, तुमच्याकडे वसिष्ठ येतो आहे. मोकळ्या मनानें याची स्तुति करा. आलेला वसिष्ठ प्रथम स्तोत्र म्हणणाऱ्या, सामगायन करणाऱ्या आणि सोम काढणाऱ्या अध्वर्यूला प्रसन्न करितो आणि नंतर काय बोलावयाचें तें बोलतो. (असें तृत्सूंना इंद्र म्हणतो.)

---

११. टीप—अगस्त्य आणि वसिष्ठ यांच्या उत्पत्तीबद्दल बृहद्देवतेमध्यें खालीलप्रमाणें कथा दिली आहे.

अदितीपासून मित्रावरुण झाले. त्यांच्या वासतीवर सत्रांत अप्सरा उर्वशीला पाहून मित्रावरुणांचें रेतःस्खलन झालें. तें वीर्य एका कुंभांत पडलें. त्या वीर्यापासून एक मुहूर्तानें अगस्त्य आणि वसिष्ठ नांवाचे दोन सामर्थ्यवान् आणि तपस्वी असें ऋषि उत्पन्न झाले. कुंभ म्हणजेच कमळ घेतलें असावें. हें रूपक असावें त्यामुळें अर्थाचा अनिश्चय आहे.

सूक्त चवतिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—विश्वेदेव; छंदः—१-१९ द्विपदा २० अक्षरा विराज्, २२-२५ त्रिष्टुभ्.

१. तेजस्वी, इच्छापूरक, असें आमचें स्तोत्र वेगशाली ताशीव रथाप्रमाणें वेगानें पोंहोंचो.

२. (या मंत्रांत पाण्याची स्तुति आहे.) खालीं पडणारें पाणी स्वर्ग आणि पृथ्वीच्या उत्पत्तीला जाणते आणि ऐकतेहि.

३. (आतां येथून दोन ऋचांत इंद्राची स्तुति आहे.) पृथ्वीपासून उद्भूत झालेलें पाणी इंद्राला पुष्ट करितें. संकटें आलीं असतां तेजस्वी योद्धे इंद्राला स्तवूं लागतात.

४. इंद्राला आणण्याकरितां रथाच्या धुरांना घोडे जोडा. सुवर्णकान्ति इंद्र वज्र घेऊन तयार आहे.

५. (ही यज्ञाची स्तुति आहे) हे लोकहो, यज्ञाला चला आणि मार्गांत स्वतः निघाल्यासारखे (उत्साहपूर्ण) चला.

६. हे लोकहो, युद्धाला आपण होऊन चला. ज्ञानद आणि पापनाशक यज्ञ लोकाकरितां करा.

७. ह्या यज्ञाच्या सामर्थ्यानें सूर्य उगवतो. पंचमहाभूतें पृथ्वीला धारण करितात त्याप्रमाणें हा यज्ञ लोकांना धारण करितो

८. (येथून तीन ऋचांत देवांची स्तुति आहे) हे अग्ने, हिंसारहित यज्ञानें इच्छापूर्ति करून घेणारा मी देवांना पाचारितों. आणि देवांची सेवा करितों.

९. हे लोकहो, तुम्ही देवांना उद्देशून धर्मकृत्यें करा. आणि तुम्ही देवांची स्तुति करा.

१०. तेजस्वी आणि बहुनेत्र वरुण या नद्यांचें पाणी पहातो.

११. वरुणदेव राष्ट्रांचा राजा आहे. नदीचें रूप आहे. या वरुणाचें सामर्थ्य जयिष्णु व सर्वगामी आहे.

१२. (या दोन ऋचांत देवांची स्तुति आहे) हे देवहो, सर्व प्रजेंत आमचें रक्षण करा. आम्हाला स्तुत्य करा. व आमच्या निन्दक शत्रूचें तोंड काळें करा.

१३. आमच्या शत्रूंचें दुःखदायक शस्त्र आमचेपासून दूर होवो. शरीराचे रोग वगैरे दुःखें नष्ट होऊं द्या.

१४. हव्यभक्षक अग्नि आमच्या नमस्कारांनीं प्रसन्न होऊन आमचें रक्षण करो. आम्ही अग्नीकरितां स्तोत्र तयार केलें आहे.

१५. अपांनपात् अग्नीला देवांसहवर्तमान स्तुति करून तुम्ही मित्र करा. तो आम्हांला सुखदायक होवो.

१६. मेघोदकांना विदारणाऱ्या (विजेच्या रूपानें), नद्यांच्या मूळाशीं असणाऱ्या, आणि पाण्यात राहणाऱ्या अशा जलज अग्नीला तुम्ही स्तोत्रें म्हणून स्तवा.

१७. अहिर्बुध्न्य अग्नि आम्हांला शत्रूंच्या ताब्यांत न देवो. आणि या यज्ञेच्छु यजमानाचा यज्ञ कधींहि निष्फळ होऊं नये.

१८. (या दोन ऋचांत देवांची किंवा मरुतांची स्तुति आहे) आमच्या या लोकांना देव अन्न देवोत. आमच्या धनाकरितां उत्सुक झालेले आमचे शत्रु मरोत.

१९. मोठी सेना असलेले राजे मरुतांच्या सामर्थ्याच्या जोरावर पृथ्वीला व सूर्याप्रमाणें शत्रूला त्रस्त करितात.

२०. ज्याअर्थी हाताचा धड असलेला त्वष्टा पत्नीकडे चांगल्या तऱ्हेनें जातो आहे त्याअर्थी आम्हांला चांगले पुत्र प्राप्त व्हावेत.

२१. आमचें स्तोत्र त्वष्ट्यानें ऐकावें. बुद्धिमान् त्वष्टा आमच्याकरितां धन इच्छिणारा असो.

२२. ती इच्छित संपत्ति धनयुक्त असणाऱ्या देवपत्नी आम्हांस देवोत. वरुणपत्नी आणि द्यावापृथ्वी आमचें स्तोत्र ऐकोत. दाता त्वष्टा संकटनिवारक देवपत्न्यांसहित आमचें रक्षण करो आणि आम्हांला धन देवो.

२३. आमचें धनयुक्त पर्वत संरक्षण करोत. तें पाणी धनयुक्त देवपत्नी, औषधी, स्वर्ग, आकाश आणि वनस्पतीसहित पृथ्वी आमचें रक्षण करो. त्या उभय द्यावापृथ्वीहि आमचें रक्षण करोत.

२४. आमच्या त्या मागणीस विस्तीर्ण द्यावापृथ्वी अनुमोदन देवोत. तेजाचें आगर असा इंद्राचा मित्र वरुण आमच्या मागणीस अनुमोदन देवो. महापराक्रमी मरुत् आमच्या मागणीस अनुमोदन देवोत. सर्वाधार संपत्तीच्या उपभोगाकरितां आम्ही त्या संपत्तीचें स्थान व्हावें. (या आमच्या मागणीस सर्वांचें अनुमोदन असावें.)

२५. आमचें स्तोत्र इंद्र, वरुण, मित्र, अग्नि, अप्, ओषधी आणि वृक्ष सेवोत. आणि मरुतांची स्तुति करणारे आम्ही सुखांत रहावें. आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त पस्तिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–विश्वेदेव; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. इंद्र आणि अग्नि आमचें रक्षण करून आम्हांला शांति देवोत. हविर्दान केलेले इंद्र आणि वरुण आम्हांला शांति देवोत. इंद्र आणि सोम आम्हांला

शांति आणि आमचें सर्वप्रकारें कल्याण करोत. इंद्र आणि पूषा आम्हाला युद्धांत सुख देवोत.

२. भगदेव आम्हांला शांति देवो. नराशंस आम्हांस शांति देवो. अत्यंत असणारी बुद्धि आम्हांला शांति देवो. धन आम्हाला शांतीनें मिळो. निग्रहपूर्वक बोललें जाणारें सत्य आम्हांला शांतिप्रद असो. अनेक स्वरूपानें प्रादुर्भूत होणारा अर्यमा आम्हांला शांतिप्रद होवो.

३. आम्हांला धातादेव शांतिप्रद होवो. सर्वाधार वरुण आम्हांला शांतिप्रद असो. आम्हांला गतिशील पृथ्वी शांतिप्रद असो. विस्तृत अशा द्यावापृथ्वी आम्हांला शांतिप्रद असोत. पर्वत आणि देवांचीं चांगलीं स्तवनेंहि आम्हाला शांतिप्रद असोत.

४. तेजाचें आगर असणारा अग्नि आम्हाला सुखदायक होवो. मित्रावरुण आम्हांला शांतिप्रद होवोत. अश्विनी, पुण्यशीलांचीं पुण्यकृत्यें आणि गमनशील वायु आम्हांला सुखशांति देणारे असोत.

५. आम्ही बोलावल्याबरोबर द्यावापृथ्वी आम्हांला शांतिप्रद होवो. आमच्या दृष्टीस आकाशहि सुखकर होवो. ओषधी, वृक्ष, जयशाली व लोकाधिप इन्द्र आम्हांला शांतिप्रद व्हावेत.

६. तेजस्वी इन्द्र देवांसहवर्तमान आम्हांला शांतिप्रद होवो. जलप्रिय रुद्र गणांसहवर्तमान आम्हांला शांतिप्रद होवो. येथें देवपत्न्यांसहित त्वष्टा आम्हांला शांतिप्रद होवो. आणि सर्व देव आमचीं स्तोत्रें एकोत.

७. सोम, स्तोत्र, सोम कुटण्याचे दगड, यज्ञ, यज्ञस्तंभाचीं परिमाणें, ओषधि आणि वेदि आमचें कल्याण करणारें होवोत.

८. महातेजस्वी सूर्य आम्हांला शांतिप्रद उदय पावो. चारहि दिशा आम्हांला सुखकर होवोत. स्थिर असणारे पर्वत आम्हांला सुखकर होवोत. नद्या आणि नद्यांचें पाणी आम्हांला सुखकर होवो.

९. कर्मासहित देवी अदिति आम्हाला सुखकर होवो. स्तुत्य मरुत, विष्णु, पूषन्, पाणी आणि वायु आम्हांला सुखकर होवो.

१०. तेजस्वी आणि रक्षक सविता, कांतिमान् उषा, आमच्या लोकांना पोषक पर्जन्य, आणि क्षेत्रपति शंभु आम्हांला सुखकर होवोत.

११. सर्वस्तुत्य देव, कर्मसहित सरस्वती, यज्ञसेवक, दानग्राहक, पृथ्वीवरचे, स्वर्गांतले आणि पाण्यांतले सर्व आम्हास सुखकारक होवोत.

१२. सत्यशील देव, अश्व, गाई, कर्तव्यशाली आणि कुशल ऋभुहि आम्हांला सुखप्रद असोत. स्तोत्रें म्हणतांना पितरहि आम्हांला सुखप्रद असोत.

१३. देव अजएकपाद्, अहिर्बुध्न्य, रोग निवारक अपांनपात्, आणि देवांची कृपा असलेली मरुतांची आई पृश्नि आमचें संरक्षण करो.

१४. हें नवीन केलेलें स्तोत्र स्वर्गांतलें आदित्य, अन्तरिक्षांतले रुद्र आणि पृथ्वीवरचे वसु ऐकोत. आणि दुसरेंहि स्वर्गांतले, पृथ्वीवरचे, पृश्निपुत्र आणि यज्ञार्ह सर्व आमचें स्तोत्र ऐकोत.

१५. यज्ञार्ह देवांनाहि पूज्य, मनूलाहि पूजनीय अमर आणि सृष्टिनियम जाणणारे जे देव ते आम्हांला कीर्तिमान् पुत्र ताबडतोब देवोत. आणि आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करोत.

सूक्त छत्तिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–विश्वेदेव; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. यज्ञस्थलापासून स्तोत्र देवांच्याकडे जावो. सूर्य किरणांनीं पाऊस (उत्पन्न करितो) पाडतो. हीं विस्तीर्ण पृथ्वी पर्वतांनीं व्यापिली आहे. अग्नि विस्तीर्ण यज्ञकुंडांत पेटविला जातो.

२. हे बलशाली मित्रावरुणहो, तुमच्याकरितां अन्नाप्रमाणें नवीन असें स्तोत्र मी करितों. तुमच्यापैकीं एक समर्थ, दयाळु व धर्मकर्माचा आधार वरुण आणि स्तविला जाणारा मित्र हे प्राणिमात्राला प्रवृत्त करितात.

३. वाहणाऱ्या वायूचा संचार सर्वत्र चालू आहे. दूध देणाऱ्या गाई पुष्ट होता आहेत. आणि महान् सूर्याच्या आकाशांत उत्पन्न झालेला पाऊस तेथें गर्जना करतो आहे.

४. (या ऋचेच्या पहिल्या भागांत इंद्राची स्तुति आणि दुसऱ्या भागांत अर्यमन्‌ची स्तुति आहे.) हे शूर इंद्रा, तुझे आवडते, चांगल्या चालीचे आणि आधारभूत हरि नांवाचे घोडे जो मनुष्य प्रशंसा करून रथाला जोडतो (त्याच्या यज्ञांत तूं जातोस.)

५. (रुद्राची स्तुति) हविर्युक्त, स्वकीय यज्ञगृहांत असलेले, कर्मशील लोक या रुद्राच्या मैत्रीकरितां त्याची पूजा करितात. लोकांकडून स्तविला जाणारा हा स्तोत्यांना अन्न देतो. रुद्राला अत्यंत आवडणारा नमस्कार मी करितों.

६. या नद्यांमध्यें जलाचें उत्पत्तिस्थान अशी ही सरस्वती नदी सातवी आहे. कामपूरक आणि सुंदर प्रवाहयुक्त अशा नद्या वहात आहेत. स्वतःच्या उदकानें वाढणाऱ्या, अन्नोत्पादक म्हणून सर्वांना हव्याशा वाटणाऱ्या या नद्या एकदम येवोत (आमचें संरक्षण करोत.)

७. आणखी आनंदित आणि वेगशाली ते मरुत आमचें यज्ञकर्म आणि पुत्र यांचें रक्षण करोत. वाग्देवता आम्हांवर कृपा करो, वाणी आणि ते मरुत आमच्या संपत्तीची वृद्धि करोत.

८. हे स्तोतेहो, तुम्ही विपुल भूमि मागा. यज्ञार्ह, आणि सर्वप्रेरक पूषन्देवाला तुम्हीं बोलवा. आमच्या ह्या कर्माचा संरक्षक भगदेव बोलवा. तसेंच आमच्या यज्ञांत ऋभूपैकीं दानसेवक आणि नगरवासीयांना आधार अशा वाजदेवाला बोलवा.

९. हे मरुतहो, तुम्हाप्रत आमचें हें स्तोत्र प्राप्त होवो. दिलेला सोम पिणारा, रक्षक अशा विष्णूला आमचें हें स्तोत्र पोंचो. मरुत आणि विष्णु स्तुति करणाऱ्या मला प्रजा आणि अन्न देवोत. हे मरुतहो, हे विष्णो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त सदतिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–विश्वेदेव, छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. (या व पुढील ऋचेंत ऋभूंची स्तुति आहे.) हे तेजोनिधान वाजहो, चांगल्या प्रकारें वाहून नेणारा स्तुत्य आणि अभंग असा तुमचा रथ तुम्हांला आमच्याकडे आणो. हे सुंदर हनुयुक्त देवहो, आमच्याकडे येऊन मद येण्याकरितां क्षीरदधि व सातुमिश्रित अशा खूप सोमापानानें आपले जठर पूरित करा.

२. हे ऋभूहो, स्वर्गद्रष्टे तुम्हा धनयुक्त अशा आम्हांला अविनाशी असें धन द्या. सामर्थ्यसंपन्न असे तुम्हीं आमच्या यज्ञांत सोम प्या. आणि आम्हांला बुद्धिपूर्वक धन द्या.

३. (येथून पुढें पांच ऋचा इंद्राला उद्देशून आहेत.) हे धनिका इंद्रा, तूं अत्यंत अल्प अशा धनाचें दान स्वीकारतोस (भक्तानें तुला भक्तिपूर्वक थोडें दिलें तरी चालतें) आणि तुझे दोनहि हात धनानें पूर्ण असतात. तुझी उदार वाणी (धन देण्याविषयीं तुला कधींहि) प्रतिबंध करित नाहीं.

४. हे इंद्रा, असामान्य कीर्तिमान् आणि ऋभूंचा आधार असणारा तूं चांगल्या अन्नाप्रमाणेंच भक्त अशा माझ्या घरीं ये. आज आम्ही वसिष्ठ आपल्या हरि नांवाच्या घोड्यांसहवर्तमान असणाऱ्या हे इंद्रा, हविर्द्रव्य देणारे आणि स्तोत्रें म्हणत आहोंत.

५. हे हर्यश्व इंद्रा, तुझी स्तोत्रें जों वर्णन केलीं जातात तों तूं हवि देणाऱ्यांना धन देतोस. मग हे इंद्रा, तूं आम्हाला धन केव्हां देणार आहेस ? आम्ही तर सध्या तुझी योग्य स्तुति करतों आहोंत.

६. हे इंद्रा, तूं आमची स्तुति केव्हां ध्यानांत घेशील ? तुझें स्तवन करणाऱ्या आम्हाला तूं आतां स्थिर करावेस. वेगशाली तुझा घोडा सतत चाललेल्या आमच्या स्तुतीमुळें पराक्रमी पुत्रयुक्त संतति आणि अन्न आमच्या घरीं वाहून आणो.

७. देवी भूमिहि ज्या इंद्राच्या तंत्रानें वागते, अन्नानें समृद्ध असणारा संवत्सरात्मक कालहि ज्याच्या सत्तेंत वावरतो, ज्या इंद्राला मर्त्य स्तोते स्वस्थ बसूं देत नाहींत, तो त्रैलोक्याधार इंद्र अपरिमित सामर्थ्यांनीं युक्त होतो.

८. हे सवितृदेवा, स्तुत्य अशी संपत्ति आम्हांला प्राप्त होवो. (इंद्रसखा) पर्वताला धन दिलें जात असतां आम्हांला संपत्ति प्राप्त होवो. सर्वसंरक्षक स्वर्गीय इंद्र नेहेमीं आमचा रक्षक असो. (या सूक्तांत प्रतिपादित सर्व देव) तुम्हीं आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करावें.

सूक्त अडतिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—७–८वाजिन्,सहाव्या ऋचेचा दुसरा भाग भग किंवा सवितृ, अवशिष्ट सवितृ; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. जो पूजनीय सवितृदेव मनुष्याकडून स्तविला जातो, जो विपुलधनयुक्त देव स्तोत्यांना रमणीय असें धन देतो, तो सवितृदेव सुवर्णकांतियुक्त आहे आणि कांति प्रकट करीत आहे.

२. हे सवितृदेवा, तूं वर ये. हे सुवर्णकांते, तूं विस्तृत आणि प्रसिद्ध अशी प्रभा फाकणारा आणि स्तोत्यांना भोगयोग्य असें धन देणारा असा आमचें स्तोत्र ऐक.

३. सवितृदेव आमच्याकडून स्तविला जावो. सर्व देव ज्या सवित्याला स्तवितात तो जगद्वन्द्य देव आमच्या स्तोत्रांनीं अन्न देवो. आणि सर्व मार्गांनीं आमचें रक्षण करो.

४. सवितृदेवाची आज्ञा पाळणारी देवी अदिति ज्या देवाची स्तुति करिते, सम्राट् वरुण, मित्र आणि प्रीतिप्रद अर्यमा ज्या देवाची स्तुति करितात तो सवितृदेव आम्हांला आमच्या स्तोत्रामुळें अन्न देवो.

५. देवांनीं दिलेले उपभोगणारे यजमान एकत्र होऊन पृथ्वी आणि स्वर्ग यांचा मित्र जो सविता त्याला स्तवितात. तो आणि अहिर्बुध्न्य आमचें स्तोत्र ऐकोत आणि वाग्देवी मुख्य गोधनासहित आमचें संरक्षण करो.

६. आम्हांकडून याचना केला जाणारा प्रजापालक सविता स्वतःचें धन आम्हांस देवो. तो तेजस्वी स्तोता भगदेवाला आपल्या रक्षणाकरितां जोरानें बोलावतो. आणि असमर्थ स्तोता भगदेवाला धन मागतो.

७. यज्ञांत मितगामी आणि सुंदर अन्नयुक्त वाजीदेव आम्हांला सुखकर होवोत. मारेकरी, चोर आणि राक्षस यांना ठार करणारे वाजिदेव जुनें रोग आमच्यापासून दूर करोत.

८. हे वाजिहो, बुद्धिमान्, अमर आणि सत्य जाणणारे असें तुम्ही सर्व युद्धांत आमचें धनसंरक्षण करा. तुम्ही हा मधुर सोम प्या. तृप्त होऊन देवयान मार्गांनीं जा.

सूक्त एकोणचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—विश्वेदेव; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. वर जाणारा अग्नि स्तोत्याची सुंदर स्तुति स्वीकारो. सन्मुख होऊन सर्वांना स्तुति करावयास लावणारी उषादेवता यज्ञांत जाते आहे. श्रद्धायुक्त पत्नी आणि यजमान यज्ञमार्गाला रथयुक्त माणसाप्रमाणें लागतात. यज्ञ करण्यास प्रवृत्त झालेला होता यज्ञ करो.

२. ह्या यजमानाचे चांगल्या अन्नानें युक्त दर्भ प्राप्त होतात. (हे लोक देवतांना उद्देशून दर्भावर चांगलें अन्न देतात) आतां प्रजापालक आणि वडवायुक्त वायु आणि पूषा लोकांच्या रक्षणाकरितां लोकसमूहांत राजा ज्याप्रमाणें येतो त्याप्रमाणें उषेच्यापूर्वी येवोत.

३. येथें पृथ्वीवर उत्पन्न झालेले वसु प्रसन्न होवोत. विस्तीर्ण आकाशांत प्रकाशित होणारे मरुत् सेवा केले जातात. हे वेगशाली वसु आणि मरुतहो, तुम्ही आपला रस्ता (आमच्याकडे करा.) आणि तुम्ही तुम्हाकडे येणारा जो आमचा दूत अग्नि त्याचे बोलावणें ऐका.

४. यज्ञांत ते प्रसिद्ध यज्ञार्ह, रक्षक सर्व देव एकत्र बसण्याची जागा स्वीकारतात. हे अग्ने, यज्ञांत पूजेची इच्छा करणाऱ्या देवांचें पूजन कर. ताबडतोब भग अश्विनी आणि इंद्र यांची पूजा करा.

५. हे अग्ने, स्वर्गांतून थोर देवांना आमच्या यज्ञांत बोलीव. पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष यातूनहि बोलाव. मित्र, वरुण, इंद्र, अग्नि, अर्यमा, अदिति व विष्णु यांना आमच्या कल्याणाकरितां बोलीव. वाग्देवता सरस्वती आणि मरुत (आमच्या स्तुतीनें) प्रसन्न होवोत.

६. यज्ञार्ह देवांना स्तुतिपूर्वक आम्ही हवि देतो. आम्हा मर्त्यांच्या इच्छांना प्रतिबंध न करितां अग्नि आमच्या यज्ञांत येवो. हे देवहो, तुम्ही अक्षय आणि नेहेमीं उपयोगी असें धन आम्हांला द्या. आम्ही यज्ञांत आलेल्या देवांच्या साहाय्यानें मार्ग क्रमूं या.

७. आम्हां वसिष्ठांकडून सर्वत्र द्यावापृथ्वी स्तविली जात आहे. त्याचप्रमाणें आमच्याकडून पूजिले जाणारे वरुण, मित्र आणि अग्नि स्तविलें जात आहेत. चंद्र आम्हांला उत्कृष्ट अन्न देवो. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त चाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—विश्वेदेव; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे देवहो, तुझ्याकडे मन लावल्यानें मिळणारे सुख आम्हांला मिळो. आम्ही वेगशाली देवांचें स्तोत्र करीत आहोंत. आज सवितादेव आम्हाला देईल त्या रमणीय धनाचें भागीदार आम्हीच व्हावें.

२. मित्र, वरुण, द्यावापृथ्वी, इन्द्र, अर्यमा, अदिति हे देव तें तेजस्वी स्तोत्यांना मिळालेलें धन आम्हांस देवोत, कीं जें भग आणि वायूनें आम्हांस दिलें.

३. पृषत् नांवाचें हरिण रथाला जोडणारे हे मरुतहो, तम्ही ज्या मर्त्याचें रक्षण करितां तोच तेजस्वी होवो. बलवान होवो. अग्नि आणि सरस्वती ह्या भक्ताला कार्यप्रवृत्त करितात. त्याच्या धनाचा कोणीहि नाश करीत नाहीं.

४. सृष्टीच्या नियमांचा धनी हा वरुण, मित्र, अर्यमा आणि समर्थ असे देव आमच्या कर्माचे आधार आहेत. स्तविली जाणारी जयिष्णु अशी देवी अदिति

आणि वरुणादिक देव सुरक्षितपणें आम्हांला संकटाच्या पार नेवोत.

५. त्रैलोक्यांत हविर्द्रव्याच्या योगानें येणारा, कामपूरक अशा विष्णूचे अन्य देव हे फांद्यासारखे आहेत. रुद्रदेव रुद्रसंबंधीं सुखें आणि मोठेपणा आम्हांला देतो. हे अश्विहो, तुम्ही आमच्याकडे अन्नपूर्ण होऊन यावें.

६. हे तेजस्वी पूषनदेवा, आमच्या दानकर्मांत विघ्न करूं नका. सर्वपूज्य सरस्वती आणि दिलेल्याचा उपभोग घेणाऱ्या देवपत्नी आमच्या दानकर्मांत विघ्न न करोत. सुखप्रद घोडे आमचें रक्षण करोत. सर्वव्यापी वायु आम्हांला पाऊस देवो.

७. आम्हां वसिष्ठाकडून सर्वत्र द्यावापृथ्वी स्तविली जात आहे. त्याचप्रमाणें आमच्याकडून पूजिले जाणारे वरुण, मित्र आणि अग्नि स्तविले जात आहेत. चन्द्र आम्हांला उत्कृष्ट अन्न देवो. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त एकेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—१ इंद्र, अग्नि, २ ते ५ भग, ७ उषस्; छंदः— १ जगती, २ ते ७ त्रिष्टुभ्.

१. आम्ही उषःकालीं अग्नि, इंद्र, मित्रावरुण, अश्विन भग, पूषन, ब्रह्मणस्पति, सोम आणि रुद्र यांना बोलावतों (यांचें स्तवन करितों.)

२. विश्वाचा आधार, जयशील, उग्र असा अदितीचा पुत्र जो भग त्याला मी प्रातःकालीं बोलावतों. दरिद्रीहि स्तोता ज्या भग देवाला स्तवून कमनीय धन मला दे असें म्हणतो, प्राप्तधन असा राजाहि ज्या भगदेवाला मला सुंदर धन दे असें म्हणतो, त्या भगाला आम्ही सकाळींच बोलावतों.

३. हे भगदेवा, तूं आमचा नेता आहेस. तूं सत्यधन आहेस. आमच्या मनःकामना पूर्ण करणारा तूं आमची स्तुति सफल कर. हे भगा, तूं गाईघोडे यांच्या योगें आम्हांस श्रेष्ठ कर. हे भगा, आम्ही लोकांच्या साहाय्यानें मनुष्यशक्तियुक्त व्हावें.

४. आम्ही धनिक व्हावें. दिवसाच्या पूर्वभागीं व मध्याह्नीं आम्ही भगदेवाच्या कृपेस पात्र व्हावें. हे धनवन भगदेवा, सूर्याचा उदय झाल्यावर आम्ही देवांच्या अनुग्रहास पात्र व्हावें.

५. हे देवहो, भगदेवच धनवान असो, त्याच्या धनिकपणामुळें आम्ही धनिक व्हावें. हे भगा, प्रसिद्ध अशा तुला सर्वच लोक पुनः पुनः बोलावतात. हे भगदेवा, तो तूं या यज्ञांत आमचा पुढारी हो.

६. गमनयोग्यस्थलीं घोडे ज्याप्रमाणें जातात त्याप्रमाणें उषोदेवता आमच्या यज्ञाकडे येवोत. वेगवान् घोडे रथाला ज्याप्रमाणें वाहून नेतात, त्याप्रमाणें उषा आम्हाकडे लक्ष देणाऱ्या धनद भगदेवाकडे आम्हाला नेवोत.

७. अश्वयुक्त, गोयुक्त, शूरलोकयुक्त, पाऊस पाडणारी आणि सर्व गुणयुक्त पूज्य उषा नेहमीं (अंधार) नाहींसा करो.

सूक्त बेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—विश्वदेव; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. अंगिरस ब्राह्मणांचें नांव सर्वत्र पसरो. पर्जन्य आमचें स्तोत्र इच्छो. उदक पुरविणाऱ्या नद्या वाहोत. यजमान आणि पत्नी यज्ञाचें स्वरूप जुळवोत.

२. हे अग्ने, चिरकालापासून तुझ्या संबंधाचा उपलब्ध झालेला मार्ग आम्हांला सुलभ होवो. काळे तांबडे तुझे घोडे जे तुला यज्ञगृहांत वाहून नेणारे शोभतात, त्यांना तूं चांगल्या तऱ्हेनें रथाला जोड. यज्ञगृहांत बसलेला मी देवांना बोलावतों.

३. हे देवहो, तुमचा यज्ञ नमस्कारपूर्वक हे स्तोते करतात. येथें जवळ बसलेला स्तुतिशील होता सर्व होत्यापेक्षां श्रेष्ठ आहे. हे यज्ञ करणाऱ्या, तूं देवांचें चांगल्या तऱ्हेनें यजन कर. हे अत्यंत तेजस्वी अशा अग्ने, तूं यज्ञीय भूमीस व्याप.

४. सर्वांना आतिथिभूत असणारा अग्नि ज्यावेळीं स्तोत्रें म्हणावयास लावणारे आणि हविर्द्रव्ययुक्त अशा यज्ञ करणारांच्या घरांत सुखानें बसलेला दिसतो आणि चांगल्या प्रकारें स्थापन केल्यामुळें प्रसन्न होतो, त्यावेळीं तो अग्नि उपासक लोकांना सुंदर धन देतो.

५. हे अग्ने, तूं आमच्या यज्ञाचें सेवन कर. देवाकडे आणि इंद्राकडे आमचीं हविर्द्रव्यें तूं पोंचीव. रात्र आणि दिवस दर्भाच्या आसनावर बसोत. आणि हे अग्ने, यज्ञेच्छु मित्रावरुण ह्या यज्ञांत तूं पूजित कर.

६. धन इच्छिणारा वसिष्ठ वर वर्णिल्याप्रमाणें बलशाली अग्नीला अनेक प्रकारच्या धनलाभाकरितां स्तविता झाला. असा अग्नि आम्हांला धन आणि बल देवो. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त त्रेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–विश्वेदेव; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. देवांची कृपा व्हावी म्हणून स्तुति करून ते ब्राह्मण तुमची उपासना करितात कीं ज्याचीं स्तोत्रें झाडांच्या फांद्याप्रमाणें सर्वत्र पसरतात. अशी सव द्यावा-पृथ्वी तुमची उपासना करिते.

२. शीघ्रगामी घोड्याप्रमाणें हा यज्ञ देवांकडे जावो. हे ऋत्विजहो, सर्व तुम्ही सारख्या विचाराचे होऊन घृतयुक्त स्रुचा हातांत उंच धरा. तसेंच यज्ञा-करितां चांगलें दर्भ पसरा. हें अग्ने, तुझ्या देवाकडे जाऊं इच्छिणाऱ्या ज्वाला वर जाणाऱ्या असोत.

३. आईला मुलांचे ज्याप्रमाणें पालनपोषण करावे लागते त्याप्रमाणें आमच्याकडून पोषण केलें जाणारे देव दर्भांच्या श्रेष्ठ आसनावर बसोत. हे अग्ने, तुझ्या ज्वालेंत जुहू हविर्द्रव्य टाको. युद्धांत आमच्या शत्रूंना तूं मदत करूं नको.

४. यजनीय असे इंद्रादि देव पाण्याचा सहज वर्षाव करून पुरेसा पाऊस पाडते झाले. आज हे देवहो, धनांतील श्रेष्ठ आणि मननीय धन आम्हांला द्यावें. तुम्ही आम्हांकडे सारख्या बुद्धीनें यावें.

५. हे अग्ने, लोकांमध्यें आम्ही अशा प्रकारें स्तविलेला तूं आम्हांला धन दे. हे बलशाली अग्ने, तुझ्याकडून रक्षण केलेले आम्ही अखंड धनशाली आणि सुरक्षित असावें. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करावें.

सूक्त चव्वेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–दधिक्रावन्; छंदः—१ जगती २ ते ५ त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोतेहो, तुमच्या रक्षणाकरितां दधिक्रा देवतेला मी बोलावतों. अश्विदेव, उषादेवता, प्रदीप्त अग्नि आणि भग या देवतांना मी बोलावतों. इंद्र, विष्णु, पूषा, ब्रह्मणस्पति, आदित्य, द्यावापृथ्वी, अप् आणि सूर्य यांना आम्ही बोलावतों.

२. दधिक्रा देवाला स्तवणारे व प्रेरक यज्ञाकडे जाणारे आम्ही दर्भावर इळा देवीला बसविणारे, स्तुत्य आणि बुद्धिमान् अशा अश्विदेवाला स्तवितों.

३. दधिक्रा देवाला स्तुति करून प्रसन्न करणारा मी अग्नीला स्तवितों. तसेंच उषा, सूर्य, भूमि, या देवतांना मी स्तवितों. भक्तांना जाणणाऱ्या वरुणांचा पिंगट वर्णाचा मोठा घोडा आणण्याकरितां मी सांगतों. ते देव सर्व पातकें नाहींशीं करोत.

४. उषादेवता, सूर्य, आदित्य, वसू आणि अंगिरा यांच्याशीं ऐकमत्याला प्राप्त झालेला, अश्वमुख्य, शीघ्रगामी आणि गमनशील दधिक्रावन् देव मनःपूर्वक रथाचा प्रमुख होतो.

५. दधिक्रा देव यज्ञाच्या मार्गाला लागलेल्या आमचा मार्ग सिंचित करो. देवांचें बल असा अग्नि आमचीं स्तोत्रें ऐको. ज्ञानी आणि थोर असें सर्व देव आमचीं स्तोत्रें ऐकोत.

सूक्त पंचेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–सवितृ, छंदः—त्रिष्टुम्.

१. रत्नपूर्ण, तेजानें आकाश व्यापणारा, घोड्यानें वाहिला जाणारा सर्वप्रेरक सूर्यदेव येवो. मनुष्यांना हितप्रद अशी संपत्ति हातांत असलेला, सर्व भूतें योग्य जागीं स्थित करणारा आणि कामाला लावणारा सूर्य येवो.

२. या सूर्याचे पसरलेले, मोठे, सुवर्णमय असे हात आकाशाच्या शेवटापर्यंत पसरले. आज ह्या सूर्याचा महिमा आम्हांकडून स्तविला जातो. सूर्यहि ह्या सर्वप्रेरकाला कर्मेच्छा देवो.

३. तेजस्वी धनपति सविता देव आम्हांला धन देतो. सवितृदेव तेजस्वी रूप धारण करणारा असा मानवांना उपभोगयोग्य धन देवो.

४. हीं आमचीं स्तोत्रें स्तुत्य व धनहस्त सवितृ-देवाला स्तवितात. तो सवितृदेव आम्हांला विविध आणि पुष्कळ अन्न देवो. आणि हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करावें.

सूक्त शेहेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता रुद्र; छन्दः—१ ते ३ जगती, ४ त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोतेहो, तुम्ही ही स्तुति रुद्राकरितां म्हणा. हा रुद्र बळकट धनुष्याचा, शीघ्रगामी बाण सोडणारा, अन्नयुक्त, अतिरस्कृत, शत्रूंचा पराभव कर-णारा, विधाता आणि तीक्ष्णशस्त्र असा आहे. तो रुद्र आमची स्तुति ऐको.

२. तो रुद्र पृथ्वीवरच्या लोकांच्या ऐश्वर्यावरून जाणला जातो. स्वर्गातल्या लोकांच्या ऐश्वर्यावरून

जाणला जातो. हे रुद्रा, तुझीं स्तोत्रें गाणाऱ्या प्रजेचें संरक्षण करणारा तूं आमच्या घरीं ये. तसेंच तूं आमच्या घरीं रोग नाहींसे करणारा हो.

३. हे रुद्रा, तुझें आकाशांतून पडलेलें विद्युल्लतारूपी हत्यार पृथ्वीवर येते त्यावेळीं तें आम्हांवर येऊं नये. तसेंच ज्याची आज्ञा कोणीहि मोडीत नाहीं अशा रुद्रा, जी तुझी सहस्रावधि औषधें आहेत तीं आम्हांला दे तसेंच आमच्या पुत्रपौत्रांना मारूं नकोस.

४. हे रुद्रा, तूं आम्हांला ठार करूं नकोस. तसेंच आमचा त्याग करूं नकोस. तसेंच क्रुद्ध झालेल्या तुझ्या हातांत आम्ही सांपडू नये. जीवाच्यापेक्षा श्रेष्ठ अशा यज्ञांत आम्हांस भागीदार कर. हे रुद्रप्रमुख देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त सत्तेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अप्; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. देवेच्छु अध्वर्यूनीं हे अप् देवतांनो, प्रथम पृथ्वीपासून इंद्राला पिण्यास योग्य असा सोमरस तयार केला. शुद्ध, पवित्र, उदकपूर्ण आणि मधुर असा तो सोमरस आम्ही इच्छितों.

२. हे अपूदेवहो, तुमचा अत्यंत मधुर असा तो सोम शीघ्रगति अपांनपात् देव रक्षण करो. इंद्र देवांसहवर्तमान ज्या सोमरसांत तल्लीन होतो त्या सोमरसाला देवभक्त असे आम्ही आज प्राप्त करूं.

३. अत्यंत शुद्ध, अन्न उत्पन्न करून लोकांना तृप्त करणारें, असें निर्मळ पाणी इंद्रादिकांच्या स्थानांत प्रवेश करितें. तें पाणी इंद्राला प्रसन्न करणारीं व्रतें बिघडूं देत नाहीं. हे लोकहो, जलदेवतेला घृतयुक्त हविर्द्रव्य अर्पण करा.

४. सूर्य आपल्या किरणांनीं जें जल उत्पन्न करितो, इंद्र ज्या जलाला गमनयोग्य मार्ग देतो, हे जलदेवहो, ते तुम्ही आम्हांला धन द्या. हे जलदेवतांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त अठ्ठेचाळिसावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता ऋभु (ऋभु, विभु वाज); छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे. धनशाली नेते आणि आकाशांत असणारे ऋभुहो, तुम्ही आम्ही पिळलेल्या सोमानें तृप्त व्हा. यावेळीं जाणाऱ्या तुमचा लोकहितकारी रथ तुमचे स्वकर्मतत्पर आणि समर्थ असणारे घोडे आमच्याकडे आणोत.

२. हे ऋभुहो, तुमच्यामुळें आम्ही मोठे होऊं. तुमच्यामुळें समर्थ होऊं आणि शत्रूंचें बल तुमच्या साहाय्यानें पराभूत करूं. युद्धांत वाज नांवाचा ऋभु आमचें रक्षण करो. आणि साहाय्यभूत इंद्राकडून आम्ही वृत्राला ठार करूं.

३. इंद्र आणि ऋभु विपुल शत्रुसैन्य आयुधानें पराभूत करितात. युद्धांत सर्व शत्रूंना ठार करितात. इंद्र, विभु, ऋभु आणि वाज हे शत्रूंवर चालून जाऊन शत्रूंचें बल नष्ट करोत.

४. हे देवहो, तुम्ही आम्हांस आज धन द्या. तसेंच तुम्ही सर्व प्रसन्न होऊन आमचें रक्षण करा. तसेंच स्तुत्य अशा तुमच्याकडून आम्हांला अन्न दिलें जावें. हे ऋभुहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करावें.

सूक्त एकोणपन्नासावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अप्; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. समुद्रांत प्रामुख्यानें राहणारें, आकाशांतून बाहेर पडणारें, शुद्ध करणारें, सतत प्रवाहशील, असें अप् वज्रधारी आणि इच्छापूरक इंद्र जें देतो तें जल आमचें रक्षण करो.

२. जें जल आकाशांत उत्पन्न झालें असेल, जें नद्यादिकांत वहात असेल, जें उकरलेल्या स्थलीं असेल, जें स्वयंभू समुद्राकडे वहात जातें आणि जें कांतिमान् आणि शुद्ध असेल तें आमचें रक्षण करो.

३. ज्या उदकांचा राजा वरुण लोकांचा खरेंखोटेंपणा जाणत मध्य लोकांत जातो तें मधुर कांतिमान आणि शोधक जल आमचें रक्षण करो.

४. ज्या पाण्यांत राजा वरुण आहे, सोम, सर्व देव ज्या उदकांत अन्न ठेवितात, वैश्वानर अग्नि ज्यामध्यें आहे, तें जल माझें रक्षण करो.

सूक्त पन्नासावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–१ मित्रावरुण, २ अग्नि, ३ विश्वेदेव, ४ गंगादि नदी; छंदः—१ ते ३ जगती, ४ अतिजगती.

१. हे मित्रावरुणहो, तुम्ही आमचें रक्षण करा. जागा धरून बसणारें आणि पसरणारें असें विष आमचेकडे येऊं नये. तसेंच अजका नांवाच्या रोगाप्रमाणें दुर्दर्शनीय विष नाहींसें होवो. तसेंच वक्रगति सर्प मला पायाच्या आवाजावरून न जाणो.

२. वंदन नांवाचें विष विविध रीतीनें वाढणाऱ्या वृक्षांच्या विभागांत उत्पन्न होतें. जें विष गुडघे आणि घोटे यांचे सांधे धरते तें विष अग्नि तेजस्वी होऊन नाहींसें करो. पायाच्या शब्दानें सर्पानें आम्हांस जाणूं नये.

३. जें विष शल्मलिवृक्षांत असते, जें विष नद्यांत व औषधींत उत्पन्न होते, तें विष सर्व देव आमच्या पासून दूर करोत. पायाच्या आवाजामुळें सर्पानें आम्हांस जाणूं नये.

४. ज्या सखल प्रदेशांत वाहणाऱ्या, ज्या उन्नत प्रदेशांत राहणाऱ्या, ज्या उदकयुक्त आणि उदकरहित त्या सर्व विश्वाला तृप्त करणाऱ्या थोर नद्या आम्हाला शिपद नांवाचा रोग न होऊं देणाऱ्या, कल्याणप्रद आणि सुखकर होवोत.

सूक्त एकावन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—आदित्य, छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. आदित्यांच्या मदतीनें आणि नवीन सुखप्रद गृहानें आम्ही युक्त व्हावें. त्वरायुक्त आणि आमचीं स्तोत्रें ऐकणारें आदित्य यज्ञ करणाऱ्या या भक्ताला निरपराधी आणि दीनतारहित असे ठेवोत.

२. आदित्य, अदिति, मित्र, अर्यमा व वरुण हे सर्व सरळ स्वभावाचे देव तृप्त होवोत. जगाचे रक्षक असे देव आमचें रक्षण करोत. आज आमच्या रक्षणाकरितां सोम पिवोत.

३. सर्व (द्वादश) आदित्य, मरुत, (एकोणपन्नास) विश्वेदेव, सर्व ऋभु, इंद्र, अग्नि व अश्विन हे आम्हांकडून स्तविले जावोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त बावन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—आदित्य; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे आदित्यहो, आम्ही अपराभूत असावें. देवांचें रक्षण करणारे तुम्ही आमचें रक्षण करावें. हे मित्रावरुणहो, तुमच्या भक्तीनें आम्ही धन मिळवूं. हे द्यावापृथ्वीहो, तुमच्या कृपेनें आम्ही तुमचे होऊं.

२. मित्र आणि वरुण आम्हांला तें सुख देवोत. रक्षण करणारे ते पुत्रपौत्रांना सुख देवोत. हे देवहो, तुमच्या अशा आम्हांला दुसऱ्यानें उत्पन्न केलेल्या पातकाचा उपभोग घेण्याची वेळ येऊं नये. हे वसुहो, ज्या कृत्यानें आमचा नाश होईल, तीं कृत्यें आमच्याकडून होऊं नयेत.

३. त्वरायुक्त अंगिरस नांवाचे ऋषि मागत असतां सूर्याची संपत्ति मिळवोत. यजनशील, थोर असा पिता आणि सहमत असें सर्व देव आम्हाला संपत्ति देवोत.

सूक्त त्रेपन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—द्यावापृथिवी; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१ पूज्य आणि विस्तृत अशा द्यावापृथ्वींचें यज्ञ आणि स्तोत्र यांनीं बरोबरीच्या लोकासहित आम्ही स्तवन करितों. थोर आणि देवांना प्रसवणारी अशी द्यावापृथिवी पूर्वींचे थोर लोक स्तुति करण्याकरितां अग्रभागीं ठेवीत होते.

२. हे स्तोतेहो, तुम्ही नवीन स्तोत्रांनीं यज्ञाच्या ठिकाणीं प्राचीन आणि जगाचे आईबाप अशा द्यावापृथिवींना आणा. हे द्यावापृथिवीहो, तुम्ही देवांसहित आमचेकडे या. आणि तुमचें श्रेष्ठ प्रतीचें व हवेसें वाटणारें धन आम्हांस द्या.

३. आणखी हे द्यावापृथिवीहो, तुमच्याजवळ राजा सुदासाला देण्याकरितां पुष्कळ रमणीय धन आहे. त्यापैकीं जें विपुल असेल तें आम्हांस द्या. हे द्यावापृथिवीहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त चोपन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वास्तोष्पति; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे वास्तोष्पते, तूं आम्हांला जाण. आणि आम्हांला चांगला आधार आणि आरोग्य करणारा हो. जें धन तुला आम्ही मागतों तें तूं आम्हांस दे. तूं आमच्या पुत्रपौत्रादिकांना आणि गवाश्वादिकांना सुखकर हो.

२. हे गृहपालका, तूं आमची वृद्धि करणारा आणि धन वाढविणारा हो. हे आल्हादका, तुझें सख्य असतांना आम्ही गाई आणि घोडे यांसहित जरारहित होऊं. पुत्राचें पित्याप्रमाणें तूं आमचें रक्षण कर.

३. हे गृहपते, तुझ्या सुखकर, रमणीय आणि स्तुत्य अशा संपत्तीनें तूं आम्हांस युक्त कर. तूं प्राप्त अप्राप्त अशा आमच्या धनाचें रक्षण कर. हे वास्तोष्पते, तूं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण कर.

सूक्त पंचावन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—१ वास्तोष्पति, २ ते ८ इंद्र; छन्दः–गायत्री, ४–५ अनुष्टुभ्, २–३ ६–८ बृहती.

१. हे वास्तोष्पतिदेवा, रोगनाशक असा तूं अनेक रूपें धारण करतोस. तूं मित्रभूत असा आम्हांला सुखकर हो.

२. हे पांढऱ्या कुत्र्या, हे पिंगट वर्णाच्या, तूं (आम्हांला चावण्याकरितां) दांत ज्या वेळीं काढतोस. त्यावेळीं तेजस्वी हत्याराप्रमाणें चकाकणारे तुझे दांत ओठावर शोभत आहेत. असा तूं आतां निज.

३. हे मागेंपुढें सरणाऱ्या सारमेया, तूं गुप्त धन हरण करणाऱ्या आणि उघड धन हरण करणाऱ्याकडे जा. इंद्राच्या स्तोत्याकडे तूं कां जातोस? आम्हांला कां त्रास देतोस ? निज.

४. हे सारमेया, तूं डुकराला फाड. डुकर तुला फाडो. (मात्र तूं आम्हांला चावूं नकोस). इंद्राच्या स्तोत्याकडे तूं कां येतोस? आम्हांला कां त्रास देतोस? तूं खूप झोंप घे.

५. हे सारमेया,तुझी आई झोंपी जावो, बाप झोंपी जावो. कुत्रा निजो. घराचा मालक निजो. तुझे बांधवहि निजोत. भोंवतालचे हे लोक निजोत.

६. जो येथें आहे, जो फिरतो, जो आम्हांला पहातो त्या लोकांचीं इंद्रियें जसा हा वाडा निश्चळ आहे तशीं निश्चळ होवोत.

७. सहस्रकर आणि कामपूरक असा सूर्य समुद्रापासून वर येतो. त्या सर्वश्रेष्ठ सूर्यामुळें आम्ही सर्व लोकांना निद्रित करतो.

८. ज्या अंगणांत निजतात, ज्या वाहनावर निजतात, ज्या अंथरुणावर निजतात, ज्या अंगाला चांगला गंध असलेल्या असतात त्या सर्वांना आम्ही निद्रित करतों.

या सूक्ताविषयीं दोन आख्यायिका आहेत. त्या येणेंप्रमाणें (१.) वरुणाच्या घरीं रात्रीं वसिष्ठ निजला होता.ओरडणारा कुत्रा तेथें शिरला.वसिष्ठानें त्या चावण्याकरितां उद्युक्त होऊन ओरडत फिरणाऱ्या कुत्र्याला या दोन ऋचांनीं शान्त करून निजविलें. प्रकारें दुसऱ्या वरुणसंबंधीं माणसालाहि त्यानें निजविलें (बृहद्देवता ६–८१९-८२१)

२. या ऋचा झोंपेकरितां कल्पिल्या जातात. तीन रात्र भोजन न मिळाल्यामुळें तान्हेलेला आणि अन्नार्थी वसिष्ठ चौथ्यारात्रीं चोरी करण्याकरितां वरुणांच्या घरांत शिरला. अन्तर्गृहांत प्रवेश करण्याकरितां रक्षक कुत्रा वगैरेंना झोंप लागावी म्हणून (१–७) हें सूक्त तयार करून जप करितां झाला.)

सूक्त छपन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–मरुत्; छन्दः—१–११ द्विपदा विराज्, १२–२५ त्रिष्टुभ्.

१. कांतिमान्, नेते, एकत्र राहणारे, रुद्रसंबंधी, मनुष्यहितकारक, आणि चांगले घोडे असलेले हे कोण आहेत ?

२. या मरुतांचे जन्म कोण जाणतो बरें ! ते मरुत् परस्परांचा जन्म जाणतात ! !

३. मरुत स्वतःच एकमेकांत मिसळतात. वायुप्रमाणें शब्द करणाऱ्या श्येन पक्षाप्रमाणें तुम्ही परस्परांत स्पर्धा करीत आहांत.

४. थोर पृश्नि म्हणजे मरुतांची आई ज्यांना पोटांत धारण करते त्या श्वेतवर्ण मरुतांना (फक्त) शहाणे लोक जाणतात.

५. ते लोक मरुतांच्या कृपेनें नेहेमीं शत्रूंचा पराभव करणारे,धन मिळवणारे आणि सुपुत्रयुक्त असोत.

६. मरुतांच्या स्थानाकडे उत्कंठापूर्वक जाणारे अतिशय शोभायुक्त, कान्तियुक्त आणि बलयुक्त होतात.

७. हे मरुतहो, तुमचें तेज वाढो. तुमचें बल टिकाऊं होवो. आणि तुमचा समुदाय वर्धिष्णु होवो.

८. हे मरुतहो, तुमचें बल शोभणारें, तुमचीं मनें (शत्रूविषयीं) रागीट, धैर्यशाली आणि बलशाली अशा तुमच्यापासून वेगामुळें स्तोत्याप्रमाणें (अनेक प्रकारचें) शब्द होतात.

९. हे मरुतहो जुनें शस्त्र आमच्यापासून दूर करा. तुमची क्रूरबुद्धि आमच्याकडे न येवो.

१०. हे मरुतहो, शत्रूंना ठार करणाऱ्या अशा तुम्हांला मी तुमच्या आवडत्या नांवानें बोलावतों. हीच इच्छा करणारे तुम्ही तृप्त व्हा.

११. चांगल्या आयुधानें युक्त असणारे, गमनशील, चांगले अलंकार घातलेले, आणि शरीर सुशोभित करणारे असे मरुत आहेत.

१२. हे मरुतहो, शुद्ध अशा तुम्हांला शुद्ध हवि असोत, तेजस्वी अशा तुम्हाकरितां मी शुद्ध यज्ञ करितों. उदकाला स्पर्श करणारे, सुजात, तेजस्वी आणि शोधक असे मरुत् सत्यानेंच सत्याकडे जातात.

१३. हे मरुतहो, तुमच्या खांद्यावर अलंकार घातले आहेत. तेजस्वी हार तुमच्या वक्षःस्थलावर लटकत आहेत. हे मरुतहो, पावसांत वीज चमकते त्याप्रमाणें आयुधासहित पाऊस पाडणारे तुम्ही फिरतां.

१४. हे मरुतहो, तुमचें अंतरिक्षोद्भव तेज पसरलें आहे. हे पूज्य मरुतहो, तुम्ही उदकाची वृद्धि करा. हे मरुतहो, तुम्ही सहस्रसंख्याक व गृहांत असणारे, असें तुमच्यासंबंधीं भाग तुम्ही घ्या.

१५. हविर्भागपूर्वक असलेलें माझें स्तोत्र म्हटलें असतांना हे मरुतहो, तुम्ही माझें स्तोत्र ज्याअर्थी लक्षांत घेतां, त्याअर्थी हे मरुतहो, तुम्ही सुपुत्रयुक्त धन तावडतोब मला द्या. जें धन शत्रु नाहींसें करणार नाहीं तें धन द्या.

१६. घोड्याप्रमाणें सुंदर व सतत गमन करणारे, राजवाड्यावरून उत्सव पहाणाऱ्या लोकाप्रमाणें शोभणारे, मुलांप्रमाणें तेजस्वी आणि क्रीडा करणारे मरुत उदक देणारे आहेत.

१७. आम्हाला धन देणारे, व्यवस्थित अशा द्यावापृथ्वींत आपला महिमा गाजविणारे मरुत आम्हांला सुखी करोत.

हे व्यापक मरुतहो, उदकांचा भेद करणारें आणि शत्रूंचें हनन करणारें असें तुमचें शस्त्र आमच्यापासून दूर असो. तुम्ही आम्हाला सुखकारक असा.

१८. हे मरुतहो, बसलेला स्तोता तुमच्या देण्याची स्तुति करीत तुम्हाला मनःपूर्वक बोलावतों आहे. हे कामपूरक मरुतहो, जो स्तोता यजमानाचा रक्षक असतो, तो कपटरहित होत्साता तुमचीं स्तोत्रानें स्तुति करितों.

१९. हे मरुत जलद कर्म करणाऱ्याशीं क्रीडा करतात. हे मरुत सामर्थ्यानें सामर्थ्यवानाकडे येतात. हे मरुत शत्रूपासून स्तोत्याचें रक्षण करितात. हे मरुत न देणाऱ्यांचा द्वेष करितात.

२०. हे मरुत समृद्धालाहि समृद्ध करितात. दरिद्र्याला समृद्ध करितात. देव ज्याप्रमाणें इच्छितात त्याप्रमाणें हे कामपूरक मरुतहो, तुम्ही तम नाहींसें करा. आणि आम्हांला पुष्कळ पुत्रपौत्र द्या.

२१. हे मरुतहो, तुमच्या दानापासून आम्ही दूर होऊं नये (आम्हाला सोडून दुसऱ्याला धन देऊं नये). हे रथयुक्त मरुतहो, तुम्ही, धन देत असतां आम्ही मागें राहूं नये. स्पृहणीय अशा धनामध्यें तुम्ही आम्हाला भागीदार करा. हे पर्जन्यशीलहो. तुमचें जें चांगलें धन आहे त्यांत आम्हांस भागीदार करा.

२२. ज्यावेळीं पराक्रमी लोक मोठ्या ओषधीवर किंवा प्रजेवर रागानें चालून येतात त्यावेळीं हे रुद्रपुत्र मरुतहो, युद्धामध्यें शत्रूपासून आमचें रक्षण करणारे व्हा.

२३. हे मरुतहो, जीं तुमचीं कृत्यें गाईलीं जातात तीं आमच्या वाडवडिलासंबंधीं पुष्कळ कृत्यें तुम्ही केलीं आहेत. तेजस्वी मनुष्य युद्धांत तुमच्या साहाय्यानें शत्रूंचा पराभव करतो. तुमच्याचमुळें घोडा युद्ध जिंकतो.

२४. हे मरुतहो, आमचा मुलगा बळवान होवो. बुद्धिमान आणि लोकांना आधार असा पुत्र होवो कीं ज्या पुत्राच्या साहाय्यानें आम्ही सुखकारक स्थान मिळवून शत्रूंना ठार करूं. आणि तुमचे भक्त असें आम्ही स्वतःच्या स्थानीं राहूं.

२५ इंद्र, वरुण, मित्र, अग्नि आणि ओषधी हे आमचें स्तोत्र ग्रहण करोत, मरुतांची स्तुति करणारे आम्ही सुखी असावें. हे मरुतहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त सत्तावन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—मरुत्; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे पूजनीय मरुतहो, जे मरुत, विस्तीर्ण द्यावापृथ्वीला हलवितात. मेघाला वर्षवितात, उग्ररूपानें सर्वत्र फिरतात, त्या तुमचें नांव, मधुर गाणारे स्तोते यज्ञांत जोरानें गातात.

२. जे मरुत स्तवन करणाऱ्या भक्ताला शोधितात आणि भक्ताचे मनोरथ पूर्ण करितात, ते तुम्ही हे मरुतहो, प्रसन्न होत्साते आज आमच्या यज्ञांत सोम पिण्याकरितां दर्भासनावर बसा.

३. हे मरुत अलंकार, आयुध आणि शरीर यांनीं ज्याप्रमाणें शोभतात त्याप्रमाणें इतर देव शोभत नाहींत. आणि द्यावापृथ्वीला प्रकाशित करणारे आणि स्वयंप्रकाश असें हे मरुत शोभेकरितां सारखे अलंकार घालतात.

४. हे मरुतहो, आम्ही मनुष्यतेमुळें जरी अपराध केलेला असला तरी तुमचे प्रसिद्ध हत्यार आमचेपासून दूर असो. हे पूज्य मरुतहो, तुमच्या त्या हत्याराशीं आमचा संबंध येऊं नये. मात्र तुमची कृपा आमच्यावर असो.

५. आमच्या यज्ञांतच अनिन्द्य, तेजस्वी आणि शोधक असे मरुत रमोत. हे यजनीय मरुतहो, तुम्ही आमच कृपेनें आणि स्तुति केल्यामुळें रक्षण करावें. तसेंच आम्हाला अन्नांनीं पुष्ट होण्याकरितां वृद्धिंगत करा.

६. आम्ही असें स्तविलेलें उदकपूर्ण आणि नेते मरुत हवि भक्षण करोत. हे मरुतहो, आमच्या संततीला उदक द्या. आणि भक्तांना प्रशंसनीय धन द्या.

७. मरुतहो, स्तवन केलेले तुम्ही सर्व भक्तांचें रक्षण करण्याकरितां यज्ञांत या. जे मरुत आम्हाला शतशः वाढवितात, ते तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त अठ्ठावन्नावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—मरुत्; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोतेहो, सतत वर्षाव करणाऱ्या मरुद्गणांची तुम्ही स्तुति करा. कारण मरुद्गण देवांच्या स्वर्गापेक्षां मोठा आहे आणि मरुतांच्या मोठेपणानें पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष भरून गेलें आहे. पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष यांपेक्षांहि मरुतांनीं स्वर्ग व्यापून टाकला.

२. हे भयानक, बुद्धिमान् आणि गमनशील मरुतहो, तुमचा जन्म रुद्रापासून झाला. जे मरुत तेज आणि बल यांनीं प्रभावशाली आहेत त्या तुमच्या गमनाला सर्व जीवसमूह भितो.

३. हे मरुतहो, तुम्ही धनवान् अशा आम्हांला पुष्कळ अन्न द्या. आमची चांगली स्तुति ऐकाच. तुम्ही आक्रमिलेला मार्ग प्राण्यांना सुखकर होतो. तसेंच स्पृहणीय साहाय्य करून तो मार्ग उत्कर्ष करतो.

४. हे मरुतहो, तुम्ही रक्षण केलेला भक्त शतशः संपत्तियुक्त होतो. तुम्ही रक्षण केलेला गमन करणारा (घोडा) शत्रूंचा पराभव करणारा आणि सहस्रावधि धनयुक्त होतो. तुम्ही रक्षण केलेला सम्राट साम्राज्याधिपधि होतो आणि वृत्रासुराला ठार करतो. हें सर्व हलून सोडणारे मरुतहो, तुम्ही दिलेलें धन वाढो.

५. कामपूरक रुद्राचे पुत्र जे मरुत त्यांची मी सेवा करतो. ते मरुत आम्हांला फिरून अनुकूल होवोत. ज्या गुप्त किंवा उघड पातकानें मरुत रागावले असतील त्या जलद जाणाऱ्या मरुतांचे हे अपराध आम्ही स्तुतीनें दूर करतों.

६. धनवान मरुतांची जी स्तुति आहे ती आम्ही बोललेली आहे, मरुत हें सूक्त ग्रहण करोत. हे कामपूरकहो, तुम्ही शत्रूला आमच्यापासून तावडतोब दूर करा. हे मरुतहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त एकूणसाठावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—१ ते ११ मरुत्, १२ रुद्र; छन्दः—१–३–५ बृहती, २–४–६ सतोबृहती, ७–८ त्रिष्टुभ्, ९–१०–११ गायत्री, १२ अनुष्टुभ्.

१. हे देवहो, तुम्ही भीतीपासून स्तोत्याचें रक्षण करा. ज्या स्तोत्याला सन्मार्गाला लावता त्याला हे अग्ने, वरुणा, मित्रा आणि अर्यमन तुम्ही सुख द्या.

२. हे देवा, तुमच्या साहाय्यानें तुम्हाला प्रिय अशा दिवशीं यज्ञ करणारा शत्रूंपासून पार जातो. जो यज्ञ करणारा तुम्ही दुसरीकडे जाऊं नये याकरितां पुष्कळ अन्न देतो, तो यज्ञ करणारा आपल्या घराचा उत्कर्ष करितो.

३. वसिष्ठ ऋषि तुमच्यापैकीं कोणालाहि न सोडतां तुमचें स्तवन करितो. आज आमचा सोम तयार असतां सोम पिऊं इच्छिणारे हे मरुतहो, तुम्ही सर्व मिळून प्या.

४. हे नायक मरुतहो, तुम्ही ज्याचें संरक्षण करितां त्याचा युद्धांतहि नाश होत नाहीं. तुमची नवी नवी अशी कृपा आमच्यावर होत असावी. तसेंच हे सोम पिऊं इच्छिणारे तुम्ही लवकर या.

५. हे ज्यांच्याकरितां सोम काढण्याचा शब्द चालूं आहे असे मरुतहो, तुम्ही सोम पिण्याकरितां लवकर या. कारण हे मरुतहो, तुम्हाला हीं हविर्द्रव्यें मी देतों आहें. म्हणून तुम्ही दुसरीकडे जाऊं नका.

६. हे मरुतहो, तुम्ही आमच्या दर्भासनावर बसा. स्पृहणीय धन देण्याकरितां तुम्ही आमच्याकडे या. दयाळू असे तुम्ही मदकर सोम स्वीकारून मदयुक्त व्हा.

७. गुप्त झालेले व शरीरें सुशोभित करणारें मरुत कृष्णवर्ण हंसाप्रमाणें येवोत. सर्वत्र पसरलेला मरुद्गण माझ्या शेजारीं यज्ञांत आनंदी लोक बसतात त्याप्रमाणें बसो.

८. हे प्रशंसार्ह मरुतहो, आमचीं अन्तःकरणें दुष्ट बुद्धीनें क्रुद्ध झालेला जो नीच माणूस जखमी करूं इच्छितो, तो मनुष्य दुष्टांचा द्रोह करणाऱ्या वरुणाचे पाश आमच्यावर सोडील. तुम्ही त्याला अत्यंत तापदायक हत्यारानें ठार करा.

९. हे शत्रूंना त्रस्त करणारे मरुतहो, हें हवि आम्ही तुला देतों आहों. हे शत्रूनाशकहो, तुम्ही आमच्या रक्षणाकरितां तें हवि सेवन करा.

१०. हे गृहांत पूजिले जाणाऱ्या मरुतहो, तुम्ही रक्षणाकरितां या. मला टाकून जाऊं नका.

११. हे स्वायत्तबल, पारदर्शि आणि सूर्यप्रभ मरुतहो, तुम्हांला आमच्या यज्ञांत मी बोलावतों.

१२. कीर्तिमान आणि महाशक्ति अशा त्र्यंबकाची आम्ही पूजा करतो. तो देठापासून काकडी तोडतो त्या मृत्यूपासून आम्हांला सोडवो आणि मोक्ष देवो.

---

१२. हा मृत्युंजय मंत्र होय, याचा येथें पदपाठ नाहीं. तै संहितेनें हा मंत्र आला आहे. तेथें पदपाठहि आहे. (तै.सं. ८-४)

सूक्त साठावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-१ सूर्य २ ते १२ मित्रावरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे सूर्या, उदय पावणारा तूं जर आम्हांला निर्दोष म्हणशील तर मित्र आणि वरुण यांना सुद्धां आम्ही निर्दोष होऊं. हे अर्यमन, हे अदिते, देवामध्यें तुझी स्तुति करणारे आम्ही तुला प्रिय होऊं.

२. हे मित्रवरुणहो, हा प्रसिद्ध सूर्य मनुष्यावर लक्ष ठेवणारा, अन्तरिक्षांत फिरणारा, सर्व स्थिरचर जगाचें संरक्षण करणारा, मनुष्यांतील पुण्यपापें पाहणारा द्यावापृथ्वीकडे लक्ष ठेवून उदय पावतो.

३. हे मित्रावरुणहो, (तुमच्याकरतां) सूर्याच्या रथाला सात घोडे जुंपलेत. ते घोडे घामाघूम होत्साते ह्या सूर्याला वाहातात. तुमची इच्छा करणारा सूर्य पशुपाल आपल्या कळपाकडे ठेवतो त्याप्रमाणें, लोक आणि प्राणी यांचेकडे लक्ष ठेवितो.

४. हे मित्रावरुणहो, तुमच्याकरतां माधुर्ययुक्त अन्न तयार आहे. सूर्य स्वच्छ आकाशांत आरूढ झालेला आहे. सूर्याच्या गमनाकारितां आदितिपुत्र मित्र, अर्यमा आणि वरुण हे एकमनानें मार्ग तयार करितात.

५. हे मित्र अर्यमा आणि वरुण कितीहि पातकांचा संहार करणारे आहेत. हे सुखकर प्रेमळ असे आदितिपुत्र मित्रादि देव यज्ञगृहांत हवि आणि स्तुति यांनीं वृद्धि पावतात.

६. कोणासहि पराभूत करितां न येणारे हे मित्रावरुणादि देव आपल्या सामर्थ्यानें अज्ञानी माणसाला सुद्धां ज्ञानी करितात. ज्ञानी आणि कर्त्या माणसाकडे जाणारे हे पाप नाहींसें करून सन्मार्गाला नेतात.

८. स्वर्ग आणि पृथ्वीला सतत जाणणारे हे मित्रादि देव अज्ञानाला नाहींसे करितात. उतारावरहि नद्या खोल आहेत, ते थोर देव आम्हांला या विस्तृत नद्यांच्या पार करोत.

९. हे मित्रादि देवहो, तो आमचा शत्रू स्तुति करून यज्ञ करीत नाहीं. तो वरुणांकडून नष्ट केलेला पापी होवो. अर्यमा देव शत्रूंतून आम्हांला वेगळा काढो. हे कामपूरक मित्रावरुणहो, श्रेष्ठ स्थान सुदासाला द्या.

१०. ह्या मित्रादिकांची जूट गुप्त आणि कार्यशाली आहे. हे गुप्त बलानें शत्रूंचा पराभव करितात. हे कामपूरकहो, तुमच्या भीतिनें शत्रू थरथरा कापतात. तुमच्या सामर्थ्यानें आमचें रक्षण करा.

११. जो स्तोत्र करणाराला अन्न देण्याकरतां पुष्कळ पैसा देण्याविषयीं बुद्धि देतो, त्याचा स्तुत्य आणि धनवान अर्यमादि देव क्रोध नाहींसा करोत. आणि विस्तृत निवासस्थानाकरितां चांगलें स्थान तयार करोत.

१२. हे मित्रावरुण देवहो, तुमची जी पूजा यज्ञांत केली ती तुम्ही स्वीकारून सर्व संकटें दूर करा. आम्हांला पार न्या. हे मित्रावरुणहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून रक्षण करा.

सूक्त एकसष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–मित्रावरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे मित्रवरुणहो, तुमचा प्रकाशक आणि सुरूप सूर्य तेज फाकीत उदय पावतो आहे. तो उदय पावलेला सूर्य सर्व भुवनें पहातो आणि मनुष्य जगांत चालूं असलेलीं स्तोत्रें म्हणतो.

२. हे कर्तृत्ववान मित्रावरुणहो ज्याचीं स्तोत्रें तुम्ही रक्षण करतां आणि ज्याचें कर्म तुम्हांला पुष्कळ वर्षें तृप्त करित आहे, तो यज्ञ करणारा, बुद्धिमान आणि बहुश्रुत वसिष्ठ तुमचीं मननीय स्तोत्रें करितो.

३. हे दानशील मित्रावरुणहो, तुम्ही विस्तीर्ण पृथ्वी गुण आणि सुरूप यांनीं अत्यंत विस्तीर्ण द्युलोकापेक्षांहि मोठें आहांत. ओषधी आणि प्रजा यामध्यें

सुद्धां तुम्ही स्वरूप धारण करितां आणि सत्य मार्गानें जाणाऱ्या लोकांचें सतत संरक्षण करणारे आहांत.

४. हे ऋषे, मित्र आणि वरुण यांचें तेज तूं वर्णन कर. कीं ज्यांचें बल मोठेपणानें द्यावा आणि पृथ्वी यांना वेगळें करिते. (स्तुति) यज्ञ न करणारांचे दिवस पुत्रहीन स्थितींत जावोत. यज्ञ करणारांचें बल वाढो.

५. हे ज्ञानी, व्यापक आणि कामपूरकहो, तुमच्या या केल्या जाणाऱ्या स्तुतींत चमत्कार आणि पूजा नाहीं. लोकांत खोटी स्तुति शत्रु करितात. तुमचीं गुप्तहि स्तुत्य कृत्यें अज्ञात नसतात.

६. हे मित्रावरुणहो, तुमचीं यज्ञांत आम्ही स्तुति करून पूजा करितों. म्हणून मी कष्ट घेऊन तुम्हाला बोलावतों. तुमच्या सेवेकरितां नवीन मननीय स्तोत्रें केलीं जावोत. मी केलेलीं हीं स्तोत्रें तुम्हाला प्रसन्न करोत.

७. हे मित्रावरुणहो, तुमची जी पूजा यज्ञांत केली, ती स्वीकारून सर्व संकटें दूर करा. आम्हांला पार न्या. हे मित्रावरुणहो, तुम्हीं आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त बासष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–१–३ सूर्य, ४ ते ६ मित्रा-वरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. मनुष्यांच्या सर्व संघाकरितां सूर्य आपला विस्तृत आणि व्यापक तेजःसमूह वर आणतो. दिवसां प्रकाशणारा सूर्यदेव सर्वांना सारखा दिसतो. सर्वांचा कर्ता असा हा स्तुतिमुळें फारच सुंदर झाला आहे.

२. हे सूर्या, प्रसिद्ध असा तूं आमच्या स्तुतीमुळें चित्रविचित्र घोड्यांवर बसून आमच्यापुढें ये. आणि मित्र, वरुण, अग्नि आणि अर्यमा यांना आमचें निष्पापत्व जाहीर कर.

३ सत्ययुक्त आणि दुःख नाहींसें करणारे वरुण मित्र आणि अग्निदेव आम्हाला हजारो प्रकारचें धन देवोत. चंद्र आम्हांला स्तुत्य आणि पूज्य असें धन देवो. स्तविलेल्या देवता आमच्या कामना पूर्ण करोत.

४. हे द्यावापृथ्वीहो, हे अखंडरूपिणी, हे महान देवताहो, जे तुम्हाला जाणतात त्या कुलभूषण अशा आमचें रक्षण करा. आम्हांवर वरुण देवतेचा क्रोध न होवो. वायूचा, परमप्रिय मित्रदेवतेचा आणि मनुष्यांचा आमच्यावर क्रोध होऊं नये.

५. हे मित्रावरुणहो तुम्ही आपले हात (हविर्ग्रहणार्थ) लांब पसरा. आमच्या जीवनाकरितां गाई चरावयास जातात ती जमीन जलसिंचित करा. आम्हांला लोकांत प्रसिद्ध करा. हे नित्यतरुणहो, तुम्ही माझी ही प्रार्थना ऐका.

६. मित्र, वरुण, आणि अर्यमा आम्हांला आणि आमच्या पुत्राला धन देवोत. आम्हाला सर्व चांगल्या गमनाचें आणि चांगल्या मार्गानें जाण्याचे प्रसंग येवोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त त्रेसष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–१–४ व पांचवीचा अर्धा भाग सूर्य देवतेचा आणि बाकी सर्व मित्रावरुण देवतेचा. छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. दर्शनीय, विश्वदृष्टि, सर्व मनुष्यांना साधारण, मित्र आणि वरुण यांचा चक्षु असा हा तेजस्वी सूर्य कातड्याप्रमाणें अन्धकाराचें भोंवती वेष्टण घेणारा उदय पावतो आहे.

२. सर्वांना कार्यप्रवण करणारा, थोर, ज्ञान देणारा आणि पाऊस पाडणारा सूर्य उगवतो आहे. एकच चक्र फिरवूं इच्छिणारा आणि ज्याच्या जोखडाला चित्रविचित्र रंगाचा घोडा जुंपला आहे असा हा सूर्य उगवतो आहे.

३. अत्यंत तेजस्वी असा हा सूर्य उषःकाळीं स्तोत्यांनीं स्तवन केला जाणारा असा उगवतो. हा सवितृदेव माझ्या इच्छा जागृत करतो. हा देव आपलें एकरूप तेज संकुचित करित नाहीं.

४. हा आकाशाचा अलंकार, अत्यंत तेजस्वी, दूरपर्यंत गमन करणारा, त्राता, प्रकाशणारा असा हा सूर्य उगवतो आहे. खात्रीनें लोक सूर्यप्रेरित होत्साते कर्तव्यकर्में करितात.

५. ज्या ठिकाणीं अमर अशा देवांनीं सूर्याकरितां रस्ता केला त्या रस्त्यानें बाहिरी ससाण्याप्रमाणें वेगानें हा जात आहे. हे मित्रावरुणहो, तुमची सूर्य उगवला असतां स्तुति आणि हविर्द्रव्यें यांनीं आम्ही सेवा करूं.

६. मित्र, वरुण, आणि अर्यमा आम्हांला आणि आमच्या पुत्राला धन देवोत. आम्हांला सर्व चांगल्या

गमनाचें आणि चांगल्या मार्गानें जाण्याचे प्रसंग येवोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त चवसष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–मित्रावरुण; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. आकाशांत आणि पृथ्वीवर असणाऱ्या उदकाचे तुम्ही स्वामी आहांत, तुमच्या प्रेरणेनें उदकाला रूप प्राप्त होतें. आमचीं हविर्द्रव्यें मित्र, सुजन्मा अर्यमा बलशाली राजा वरुण हे सेवन करोत.

२. हे राजा, हे थोर यज्ञांचें रक्षणकर्ते हो, हे नद्यांचे पालनकर्तेहो, हे बलशालीहो, तुम्ही आमच्याकडे या. हे मित्रावरुणहो, तुम्ही तावडतोब दान देणारे आहांत. तुम्ही स्वर्गातून आह्मांला अन्न व पुष्टि द्या.

३. मित्र, वरुण आणि अर्यमा हे देव अत्यंत श्रेष्ठ मार्गांनीं इष्टस्थलाप्रत मला पोंचवोत. ज्याप्रमाणें अर्यमा सुदासावर कृपाकरितां झाला त्याप्रमाणें आमच्यावर करा. देवरक्षित असे आम्ही तुम्ही दिलेल्या अन्नांनीं सर्वांसह आनंदित राहूं.

४. हे मित्रावरुणहो, तुमचा मनःपूर्वक तासलेला हा रथ आहे. तुमचीं उच्चवाणीनें स्तुति करित आहेत. तुम्ही सृष्टीचें धारण करितां आहांत. हे स्वामिन्, तुह्मी जलवृष्टि करा. आणि ज्या रीतीनें लोक सुखी होतील त्या तऱ्हेनें तृप्त करा.

५. हे मित्रा, हे वरुणा, तुमची व अर्यमा यांची आम्ही स्तुति केलीं आहे. जसा कांहीं स्वच्छ सोमच अर्पण केला आहे. कर्मै रक्षा आणि स्तुति ध्यानांत घ्या. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त पासष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–मित्रावरुण; छन्दः–त्रिष्टुभ्.

१. ज्या मित्रावरुणांचें अक्षीण, श्रेष्ठ असें बल सुरु झालेल्या संग्रामांत जगाला जिंकते त्या मित्र वरुणांना आणि सूर्याला उदय प्रसंगी चांगल्या स्तोत्रांनीं मी आळवितों.

२. जे द्यावापृथ्वींत आह्मांला अहोरात्र वृद्धिंगत करितात तेच देव देवांमध्यें बलवान आहेत. तेच तुह्मी आमच्या प्रजा वृद्धिंगत करा. हे मित्रावरुणहो, आह्मांला तुमचा लाभ व्हावा.

३. मोठे पाश धारण करणारे, असन्मार्गानें जाणाऱ्यांना प्रतिबंधक, मर्त्य शत्रूंना दुरतिक्रम, असे हे मित्रावरुणहो, तुमच्या यज्ञमार्गानें नावेनें पाण्यांतून जावें त्याप्रमाणें पातकें तरून जाऊं.

४. हे मित्रावरुणहो, आमच्या हविर्युक्त यज्ञांत या आणि घृतयुक्त अन्नांनीं जमिनीवर पाऊस पाडा. तुमचीं उत्कृष्ट स्तोत्रें येथें कोण म्हणण्यास समर्थ आहे? म्हणून तुम्हीं आह्मांला पाऊस पाडून स्वर्गीय उदक द्या.

५. मित्र, वरुण आणि अर्यमा आम्हांला आणि आमच्या पुत्राला धन देवोत. आह्मांला सर्व चांगल्या गमनाचे आणि चांगल्या मार्गानें जाण्याचे प्रसंग येवोत. हे देवहो, तुह्मी आमचें कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

सूक्त सहासष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–१–३ मित्रावरुण, ४–१३ आदित्य, १४–१६ सूर्य, १७–१९ मित्रावरुण; छन्दः—१०–१२–१४ बृहती, ११–१३–१५ सतोबृहती, १६ पुरउष्णिह, बाकी गायत्री.

१. वारंवार उत्पन्न होणारे मित्र आणि वरुण यांचें सुखप्रद आणि हविर्युक्त स्तोत्र त्यांना पोंचो.

२. जे देव बल देणारे, बलशाली, बलयुक्त आणि तेजस्वी आहेत ते तुम्ही आमचें रक्षण करा.

३. गृहरक्षक आणि शरीररक्षक असे मित्रवरुणहो, स्तुति करणाऱ्या अशा आमचीं कृत्यें फलयुक्त करा.

४. जें आज आम्हांस जरूर असेल ते सूर्य उगवला असतांना निष्पाप मित्र, अर्यमा, सविता आणि भग हे आम्हांस देवोत.

५. हे दानशीलहो, जे तुह्मी आम्हांला पातकांतून पार करितां ते तुह्मी गेला असतां तें गृह आमचें रक्षण करो.

६. शिवाय मित्रादिक जे सर्वाधिपती आणि अदिति ते दयाळु मोठ्या कृत्यांचे धनी आहेत.

७. प्रातःकालीं मित्र, वरुण आणि शत्रूनाशक अर्यमा यांचें मी स्तवन करितों.

८. सुवर्ण वगैरे धनासहित असणारे आणि ज्यांचा पराभव करितां येत नाहीं अशा बळाला देणारी आमची स्तुति होवो. आणि हे प्राज्ञहो, या स्तुतिमुळें यज्ञलाभ होवो.

९. हे वरुण, हे मित्रा, आम्ही तुझें आहोंत. स्तोतृगणांसहवर्तमान आम्ही तुमचे आहोंत. आम्ही अन्न आणि उदक मागतों आहोंत.

१०. जे त्रैलोक्यावर पराभवनशील अशा कृत्यांनीं सत्ता चालवितात ते देव सूर्यासारखे तेजस्वी, अग्निद्वारा भक्षण करणारे व यज्ञांची वृद्धि करणारे असे अनेक आहेत.

११. ज्यांनीं वर्ष, महिना तसेंच दिवस, यज्ञ, रात्रि व मंत्र निर्माण केले ते राजे वरुण, मित्र आणि अर्यमा हे अनन्यप्राप्य बलयुक्त आहेत.

१२. सूर्य उगवतांच तुम्ही आम्ही आज त्या देवाचें स्तोत्रपाठपूर्वक ध्यान करूं या. कारण,तुम्ही मित्र, वरुण व अर्यमा देव उदकाचा रस्ता म्हणून प्रसिद्ध आहा.

१३. जे तुम्ही सत्ययुक्त, सत्यापासून उत्पन्न झालेले, सत्याची वृद्धि करणारे, उग्ररूप व असत्याचा द्वेष करणारे आहांत त्या तुमच्या अत्यंत सुखमय ध्यानांत आम्ही असावें.

१४. तें दर्शनीय सूर्यमंडळ आकाशांत उगवतें. जें सूर्यमंडळ शीघ्रगामी चित्रविचित्र रंगाचा घोडा सर्व लोकांना दिसावें म्हणून वाहून नेतो.

१५. सर्व स्थावरजंगमाचा धनी जो सूर्य त्याला स्वयंस्फूर्तीनें गमन करणारे सात हरिद्वर्ण घोडे जगाच्या कल्याणाकरितां सर्व लोकासमोरून मस्तकानें वाहून नेत आहेत.

१६. तें सर्वप्रकाशक आणि देवांना हितप्रद शुभ्र सूर्यमंडळ उगवतें आहे. तें शंभर वर्षें आम्ही बघावें. परमेश्वरा, आम्ही शंभर वर्षें जगावें.

१७. हे कधींहि पराभूत न होणाऱ्या मित्रावरुणांनो, स्वाभिमानी असें तुम्ही सोमपानाकरितां आमचीं स्तोत्रें ऐकून इकडे या.

१८. हे प्रेमळ मित्रावरुणहो, तुम्ही आपल्या ऐश्वर्यासह इकडे या आणि शत्रूंचा फडशा उडविणारे तुम्ही सोमरस प्या.

१९. हे लोकनायक आणि हविर्भक्षक मित्रावरुणहो, या, आणि सत्यवर्धकहो, सोम प्या.

सूक्त सदुसष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ.

१ हे नरपति अश्विहो, तुमच्या रथाची स्तुति करण्याकरितां मी हविर्युक्त आणि यज्ञीय स्तोत्रांसहित जातो आहे. हे स्तुत्य अश्वीहो, जो रथ तुम्हाला एख या दूताप्रमाणें जागे करतो त्या रथाबद्दल मुलगा आईबापाशीं बोलतो त्याप्रमाणें मोकळया मनानें मीं बोलतों आहे.

२. आम्ही प्रज्वलित केलेला अग्नि प्रदीप्त झाला. अंधकाराचा पार दिसूं लागला. सूर्य स्वर्गसुंदरी उषेच्यापुढें शोभायुक्त असा दिसूं लागला.

३. हे अश्विहो, तुम्हांला उद्देशून होम करणारा आणि तुमची स्तुति करणारा मी तुमची स्तोत्रें म्हणून सेवा करित आहें. म्हणून आमच्याकडे पूर्वीच्या मार्गांनीं सोन्याच्या धनयुक्त रथांत बसून यावें.

४. हे अश्विहो, संरक्षक अशा तुमची इच्छा करणारे आम्ही आहों. कारण, सोमपान करणारेहो, तुमच्याकरतां पिळलेल्या सोमरसाकरितां धनेच्छु मी तुला बोलावतों आहे. तुम्हाला वृद्ध असे घोडे वाहून आणोत. आम्ही पिळलेला सोमरस तुम्ही प्यावा.

५. हे अश्विहो, सरळ, कोमळ आणि धनेच्छु अशी माझी स्तुति लाभदायक करा. तसेंच माझी व्यापक बुद्धि युद्धांत सुरक्षित करा. हे कर्मपालकहो, आमच्या स्तुत्यादि कर्मांनीं तुम्ही आम्हांला धन द्या.

६. हे अश्विहो, आमचें या कृत्यांत संरक्षण करा. आमचें क्षीण न होणारें वीर्य पुत्रोत्पादनयुक्त असो. तुमच्या कृपेनें प्राप्त झालेल्या पोराबाळांना अभिमत धन देणारे धनिक असे आम्ही देवप्रापक अशा यज्ञाकडे जाऊं.

७. हा तो सोम हे मधुप्रिय अश्विहो, तुमच्यापुढें निधीसारखा ठेविलेला तुम्हांला सामोरें आलेल्या मित्राप्रमाणें पुढें आलेला आहे. म्हणून हवि भक्षण करणारें आणि लोकांत वावरणारे तुम्ही आमच्यापुढें प्रेमी अन्तःकरणांनीं या.

८. हे सर्वपोषक अश्विहो, एकाकरतां किंवा सर्वांच्याकरतां सारख्या गतीनें चालणारा तुमचा रथ सात नद्यांना ओलांडून आला. देवांनीं जोडलेले तुमचे सुंदर घोडे चपळतेनें रथ वाहून नेतात. ते कधींहि दमत नाहींत.

९. हे अन्यत्र आसक्त न होणाऱ्या देवतांनो, जे संपत्तीमुळें आवश्यक दान करतात त्या धनवन्तांना तूं धन देतोस. जे बांधनांना गाईबैल, घोडे आणि संपत्ति देतात आणि गोड बोलून त्यांना उत्साहित करतात त्यांना तूं ऐश्वर्ययुक्त करतोस.

१०. हे तरुण अश्विनो, तुम्ही माझा धांवा ऐका. तुम्ही हविर्युक्त घरामध्यें येऊन उत्कृष्ट संपत्ति द्या. आणि भक्तांचा उत्कर्ष करा. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त अडुसष्टावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अश्विनौ; छंदः—१–७ विराज, ८–९ त्रिष्टुभ.

१. हे शोभायमान, सुंदर अश्वयुक्त व दर्शनीय अश्विनो, या. तुम्ही स्तोत्रें ऐका आणि तयार केलेलीं हविर्द्रव्यें भक्षण करा.

२. हे अश्विनो, तुम्हाला मदकर अन्न (सोम) तयार केलें आहे. तुम्ही माझें हवि भक्षण करण्याकरता लवकर या. आमच्या शत्रूंच्या बोलावण्याकडे दुर्लक्ष करून आमचा धांवा ऐका.

३. हे सूर्येसह रथांत बसणारे अश्विहो, प्रार्थना केल्यावर शेकडों प्रकारानें आमचें रक्षण करणारा तुमचा मनोजव रथ सर्व लोकांना मागें टाकून आमच्याकडे येत आहे.

४. जेव्हां तुम्हांकरतां हा देवभक्त दगड सोम कुटीत मोठ्यानें शब्द करतो तेव्हां सुंदर असणाऱ्या तुम्हांला शहाणे लोक हवि देऊन आपल्याकडे वळवितात.

५. हे अश्विनो, तुमचें जें आश्चर्यकारक धन आहे,तें तुम्ही आम्हांला द्या. जो अत्रि तुमचा आवडता असून तुमच्या मदतीनें असतो त्या अत्रीला तुम्ही कारागृहांतून मुक्त करा.

६. हे अश्विहो, ज्या च्यवनाला मरणाजवळची वृद्धावस्था प्राप्त झाली त्या हवि देणाऱ्या आणि म्हाताऱ्या झालेल्या च्यवनाला तूं तारुण्य दिलेंस.

७. हे अश्विनो, जो भक्त आणि तुम्हाला शरण येणारा भुज्यु (मित्रभूत अशा दुष्ट लोकांनीं) समुद्रांत टाकला होता त्याचें तुम्ही संरक्षण केलेत.

८. क्षीण झालेल्या वृकाला तुम्ही सामर्थ्य देणारे धन दिलेंत. तुम्ही शयूचा धावा ऐकलात आणि पाण्याप्रमाणें (सामर्थ्यपूर्ण कर्तृत्वानें) त्याच्या वांझ गाईला दूध उत्पन्न केलेत.

९. हा प्रसिद्ध स्तोता उत्कृष्ट सूक्तें म्हणून सकाळीं तुम्हांला जागें करून तुमचें स्तवन करीत असतो. त्याची अन्नानें भरभराट करा आणि त्याच्या गाईला भरपूर दूध असूं द्या. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त एकूणसत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. हे अश्विहो, द्यावापृथ्वीशीं संलग्न असलेला तुमचा सुवर्णमय रथ बलिष्ठ घोड्यांसह आमच्याकडे आणा. उदकमय मार्ग असलेला, धावांनीं लखलखणारा व अन्न वाहून नेणारा म्हणूनच अन्नसमृद्ध असा तो लोकश्रेष्ठ आहे.

२. हे अश्विहो, कुठेंहि जावयाचे असतां तुम्ही ज्या रथानें लोकांत जातां तो भूमीच्या पांचाहि विभागांत प्रसिद्ध असलेला तीन बैठकीचा असा तुमचा रथ आमच्याकडे येवो.

३. हे सुंदर अश्व असलेले अश्विदेवहो, तुम्ही अन्नासह आमच्याकडे या. हे दर्शनीयहो, मधुर अमृताचा साठा प्या. तुमचा पत्नीसह असलेला रथ आपल्या धांवानीं द्युलोकाच्या कडेपर्यंत वेगानें धडकत आहे.

४. रात्रीं तरुण सूर्यकन्या तुमच्या शोभेचा आश्रय करते. जेव्हां देवभक्ताचें तुम्ही कर्तृत्वानें रक्षण करतां तेव्हां उत्कृष्ट अन्न भक्षण करण्याकरतां तुम्ही साहाय्य देत जातां.

५. हे रथी अश्विनो, जो तुमचा रथ आहे, तो अत्यंत तेजस्वी आहे. जो रथ जोडून तुम्ही भक्तांच्या घरीं जात असतां त्या रथानें आमच्या ह्या यज्ञांत उषेचा प्रकाश पडल्याबरोबर आम्हांला सुखी करण्याकरतां या.

६. हे नेते अश्विहो, गौरमृगाप्रमाणें उत्कृष्ट सोमाविषयीं हपापलेले तुम्ही आज आमच्या यज्ञांत या. अनेक ठिकाणीं स्तोत्रें म्हणून तुमचा धांवा चालूं आहे. म्हणून दुसऱ्या भक्तांनीं तुम्हांला आडवूं नये (अशी माझी इच्छा आहे)

७. हे अश्विहो, तुम्ही समुद्रांत पडलेल्या भुज्यूला पाण्यांतून आपल्या अक्षय, सहज चालवत्या येणाऱ्या व सुखकर, अशा शरीर सामर्थ्यांनीं बाहेर काढलेंत.

८. हे तरुण अश्विहो, तुम्ही माझा धांवा ऐका. आणि तुमचा अन्नपूर्ण रथ माझ्याकडे आणा. तुम्ही स्तोत्याला मूल्यवान संपत्ति द्या. हे देवांनो, तुम्ही आम्हां भक्तांचे सदोदित कल्याण करून आमचें रक्षण करा.

---

७ टीपः—भुज्यु–१. ११६ पहा.

सूक्त सत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. सर्वश्रेष्ठ अश्विनो, तुम्ही आमच्या यज्ञांत या. तुमच्या त्या पृथ्वीवरील स्थानाचा निर्देश आम्ही केला आहे. स्थिर बसण्याकरतां ज्यावर तुम्ही नेहमीं बसतां तो सुखकारक पृष्ठभाग असलेला बलवान घोडा आतां तुमच्या सान्निध असो.

२. प्रसिद्ध असणारी आमची स्तुति तुमची सेवा करीत आहे. भक्ताच्या यज्ञांत (दुधाचें) भांडें तापून तयार होत आहे. चांगल्या घोड्याप्रमाणें तुम्हांला यज्ञाला जोडणारा हा घर्म (भांडे) तुमच्याद्वारा समुद्र आणि नद्या यांना कांठोकांठ भरून टाकतो.

३. हे अश्विहो, तुम्ही द्युलोकांतून येऊन मोठाल्या ओषधींत आणि भक्तगणांत रहात असतां ते तुम्ही पर्वतांच्या शिखरावरून हवि देणाऱ्या भक्ताकरतां अन्न वाहून आणता.

४. हे देवांनो, ज्याअर्थी ऋषींच्या योग्य असणाऱ्या वस्तूंचा तुम्ही उपभोग घेता, त्याअर्थी औषधि व उदक यांचा तुम्ही उपभोग घ्यावा. आम्हांला विपुल रत्नें देणारे तुम्ही पूर्वकालापासून फार प्रसिद्ध आहांत.

५. हे अश्विहो, प्रसिद्ध असणारे तुम्ही ऋषींचीं अनेक कृत्यें पहात असतां. तुम्ही आम्हां पामराच्या यज्ञांत या. तुमची प्रसिद्ध असणारी अनुग्रहबुद्धि आमच्यावर असो.

६. हे अश्विहो, जो तुमचा यज्ञ अनेक लोकांनीं युक्त, हविर्युक्त आणि स्तोत्र चालूं असलेला असा आहे तेथें श्रेष्ठ वसिष्ठाकडे तुम्ही या. कारण हीं स्तोत्रें तुम्हाकरतां चालूं आहेत.

७. ही स्तुति, हें स्तोत्र, हे अश्वीनो, तुम्हाकरतां चालू आहे. हे बलिष्ठांनो, ह्या उत्कृष्ट स्तुतीचा तुम्ही स्वीकार करा. हीं स्तोत्रें तुमची इच्छा करीत तुम्हाकडे येत आहेत. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहेमीं आमचें रक्षण करा.

सूक्त एकाहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. भगिनी उषेपासून रात्र दूर चालली. कृष्णवर्ण रात्र तेजस्वी दिवसाला मार्ग मोकळा करीत आहे. हे अश्वधन गोधन अश्वींनो, तुमचा मी धांवा करीत आहें. रात्रीं व दिवसा तुम्ही आमच्या दुष्ट शत्रूंना दूर करा.

२. हे अश्विहो, दात्या लोकांकरतां उत्कृष्ट धन घेऊन रथांत बसून तुम्ही या. आमची अन्नहीनता नष्ट करा. रोगीपणा नष्ट करा. हे मधुप्रिय देवांनों, तुम्ही रात्रंदिवस आमचें संरक्षण करा.

३. उषा प्रकाशल्यावर तुमचा सुखकारक रथ ओढणारे बलिष्ठ घोडे आम्हाकडे वळवोत. सुखकारक आणि धनसंपन्न रथाला तुमचे यज्ञाकडे जाऊं इच्छिणारे घोडे आम्हांकडे वाहून आणोत.

४. हे लोकपालक अश्वींनो, तुम्हांला वाहून आणणारा जो तुमचा रथ आहे तो तीन बैठकींचा, धनयुक्त आणि दिवसां जाणारा आहे. त्याच रथानें तुम्ही आमच्याकडे या. कारण, वसिष्ठ तुम्हांला बोलावीत आहे.

५. हे अश्वीनो, तुम्ही च्यवनाला वृद्धपणापासून सोडवलेत. पेदूला शीघ्रगामी घोड्यावर बसविलें. अत्रीला अंधाऱ्या तुरुंगातून सोडवलेंत. आणि जाहूष्याला नष्ट झालेल्या राज्यावर पुनः स्थापिलेंत.

६. ही स्तुति, हें स्तोत्र, हे अश्वीनो, तुम्हाकरतां चालूं आहे. हे बलिष्ठांनो, ह्या उत्कृष्ट स्तुतीचा तुम्ही स्वीकार करा. हीं स्तोत्रें तुमच्या इच्छेनें तुम्हाकडे येत आहेत. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहेमीं आमचें रक्षण करा.

सूक्त बहात्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे अश्वींनो, गाईबैल, घोडे आणि आल्हादक इतर संपत्ति यांसहित रथांत बसून तुम्ही या. हे स्पृहणीय कान्तीनें तेजस्वी शरीर धारण करणाऱ्या अश्वींनो, तुमचीं अनेक स्तोत्रें सेवा करीत आहेत.

२. हे सत्यस्वरूप देवांनो, सर्व देवांसहित परस्परांशीं प्रेमानें वागणारे तुम्ही रथांत बसून आमच्याकडे या. तुमची आमची मैत्री बापजाद्यापासून आहे. तुमचा आमचा बांधव एक, व आपलें नातेहि सारखेंच आहे.

---

२. टीपः—अश्विनी कुमारांच्या जन्माची कथा खालीलप्रमाणें बृहद्देवतेंत दिली आहे—

सरण्यु आणि त्वष्ट्र यांचें दांपत्य होते. त्वष्ट्यानें सरण्यूला स्वखुषीनें विवस्वानाला दिलें. तेव्हां विवस्वानापासून सरयूला यम व यमी झाले. ते जुळे होते. एकदां तिनें आपल्यासारख्या एकीला तेथें ठेवून आपण घोडीचें रूप घेऊन निघून गेली. विवस्वानाच्या तें ध्यानांत आलें

३. स्तोत्रें अश्विदेवांचीं चांगली ओळख पटवून देतात. तेजस्वी उषेचीं स्तोत्रें बांधवभूत आहेत. मेधावी वसिष्ठ ह्या स्तुत्य द्यावापृथ्वीची सेवा करीत अश्विदेवांची स्तुति करीत आहे.

४. हे अश्वीनो, उषा प्रकाशत असतांनाच स्तोते तुम्हांला उद्देशून स्तोत्रें म्हणत असतात. सविता देवाचे किरण वर दिसूं लागले. अग्नीला प्रज्वलित करून चांगली स्तुति सुरूं झाली.

५. हे सत्यस्वरूप अश्वीनो, तुम्ही पूर्वेकडून किंवा पश्चिमेकडून, दक्षिणेकडून किंवा उत्तरेकडून या. किंवा चहुंकडून पंचजनांना हितकारक अशी संपत्ति घेऊन या. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहेमीं आमचें संरक्षण करा.

नाहीं. त्यानें तिचें ठिकाणीं मनु उत्पन्न केला. पुढें त्याच्या ती गोष्ट ध्यानांत आली तेव्हां त्यानेंहि घोड्याचें रूप घेतलें आणि ती होती तिकडे गेला. मैथुनेच्छेनें तिच्यावर आरोहण करणार इतक्यांत वीर्य भूमीवर पडलें. त्याचा गर्भ रहावा म्हणून तिनें वास घेतला. त्यावेळीं तीं गर्भार राहिली आणि तिनें दोन कुमारांना जन्म दिला त्यापैकीं एकाचे नांव नासत्य आणि दुसऱ्याचें नांव दस्र त्यांनाच अश्विन् म्हणतात.

सूक्त त्र्याहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अश्विनौ; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. देवभक्तीनें स्तुति करणारे आम्ही अज्ञानाच्या पार तरून गेलो. कर्तृत्ववान, श्रेष्ठ, प्राचीन आणि अमर अशा अश्विनींना स्तोता बोलावीत आहे.

२. तुमचा आवडता मानव स्तोता येथें बसला आहे. हे सत्यस्वरूप अश्वीनो, जो यज्ञ करतो आणि स्तुति करतो त्याचा मधुर सोमरस जवळ जाऊन तुम्ही पिता. यज्ञांत हविर्युक्त होऊन मी तुम्हाला बोलावीत आहें.

३. स्तुति करणारें आम्ही येणाऱ्या देवांच्याकरतां यज्ञ करीत आहोंत. हे बलिष्ठांनो, तुम्ही आमची उत्कृष्ट स्तुति स्वीकारा. स्तोत्रें म्हणून तुमची स्तुति करणारा वसिष्ठ जलद जाणाऱ्या दूताप्रमाणें तुम्हाला जागृत करीत आहें.

४. राक्षसहन्ते, पुष्ट, महाबाहू आणि हवि नेणारे ते सुप्रसिद्ध अश्वि आमच्या लोकांत येवोत. आणि मादक अन्न भक्षण करोत. ते आमचा नाश कधींहि न करोत. तो कल्याणप्रद धन घेऊन आमच्याकडे येवो.

५. हे सत्यस्वरूप अश्वीनो, तुम्ही पूर्वेकडून किंवा पश्चिमेकडून, दक्षिणेकडून किंवा उत्तरेकडून या. किंवा चहूकडून पंचजनांना हितकारक अशी संपत्ति घेऊन या. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहेमीं आमचें संरक्षण करा.

सूक्त चवऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—अश्विनौ; छंदः—१.३.५ बृहती, बाकी सतोबृहती.

१. हे अश्वीनो, सर्वव्यापक असणाऱ्या तुम्हांला स्वर्गेच्छु लोक स्तवीत असतात. हे पराक्रमधन अश्वीनो, मी तुम्हांला संरक्षणाकरतां बोलावीत आहे. कारण, तुम्ही प्रत्येक ठिकाणीं जाता.

२. हे अश्वीनो, तुम्ही आश्चर्यकारक धन देता. तुम्ही स्तुति करणाऱ्या भक्तांना धन देत असता. तुम्ही एक विचारानें रथ माझ्याकडे हाणा. आणि मधुर सोम प्या.

३. हे अश्वीनो, तुम्ही या. जवळ बसा आणि मधुर सोमरस प्या. हे बलशाली धनदात्यांनो, तुम्ही पाऊस पाडा. आमचा नाश करूं नका. लवकर या.

४. जे घोडे तुम्हांला हवि देणाऱ्याच्या घरीं पोंचवितात त्या शीघ्रगामी घोड्यांनीं, हे नेते अश्वीनो, तुम्ही आम्हांकडे या.

५. अश्वीकडे स्तोत्रें म्हणत जाणारे भक्त विपुल अन्न प्राप्त करतात. हे सत्यरूप अश्वीनो, ते तुम्ही आम्हा भाग्यवंतांना टिकाऊ कीर्ति आणि घर द्या.

६. जे भक्त रथाप्रमाणें अपहार न करतां लोकांचें संरक्षण करीत तुम्हाकडे येतात, ते भक्त आत्मसामर्थ्यानें उत्कर्ष पावतात. आणि चांगलें घर प्राप्त करतात.

सूक्त पंचाहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—उषा; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. द्युलोकांत निर्माण झालेली उषादेवी प्रकाशत आहे. ती सृष्टिनियमानुसार आपलें महत्त्व प्रकट करीत आली. येऊन दुष्ट व अप्रिय अंधकाराला तिनें पळवलें आणि जाण्याचे उत्कृष्ट मार्ग तिनें दाखविले.

२. तूं आज आम्हांला महान सुखोपभोगाकरतां जागृत केले आहेस. हे उषे, आम्हांला महद्भाग्य दे. तसेंच आम्हांला कीर्ति आणि आश्चर्यकारक धन दे.

हे मनुष्य हितकारिणि देवि, आम्हांला जगांत खाऊन पिऊन सुखी कर.

३. दैवीं कार्यें करणारे आणि अन्तरिक्ष भरून टाकणारे हे सुबक उषेचे आश्चर्यकारक आणि टिकाऊ किरण पृथ्वीवर येऊं लागले.

४. सर्व जगाचें पालन करणारी, सर्व लोकांच्या ज्ञानाला प्रेरणा देणारी आणि सर्व लोकांना उद्योगतत्पर करणारी ही स्वर्गकन्या उषा पांचहि लोकांना (आपल्या प्रकाशानें) ताबडतोब व्यापीत आहे.

५. अन्नपूर्णा, सूर्यप्रिया, आश्चर्यकारक संपत्ति असलेली अशी उषादेवी सर्वांच्या संपत्तीवर सत्ता चालवीत आहे. ऋषींनीं स्तविलेली, कोणालाहि स्तुति करण्यास भाग पाडणारी, अशी यजमानांकडून प्रशंसली जाणारी ऐश्वर्यवान उषा प्रकाशत आहे.

६. तेजस्वी, उषेला वाहून नेणारे, विविध व लखलखीत घोडे दिसूं लागले. ती तेजस्वी उषा अनेक प्रकारच्या रथांतून सर्वत्र फिरत असते. आणि उपासना करणारांना संपत्ति देते.

७. सत्यस्वरूप व यज्ञार्ह असणारी महान उषादेवी सत्यस्वरूप व यज्ञार्ह देवांसह निबिड अंधार नाहींसा करते. ऐश्वर्योपभोग देणाऱ्या उषेची सर्व प्राणी मनापासून इच्छा करतात.

८. हे उषे, आम्हांला गाईबैल, मुलेबाळें, घोडे आणि विपुल अन्न यांसह संपत्ति दे. तसेंच आमची यज्ञांत लोकांमध्यें निंदा होऊं नये.

सूक्त शहात्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. लोकनायक सवितृदेवानें अविनाशी व लोकहितकारक तेज प्रकट केले. कर्तृत्वानें देवांचा डोळा उघडला आणि उषेमुळें सर्व जग प्रकट झाले.

२. संरक्षक आणि स्पष्ट दिसणारे देवांकडे जाणारे मार्ग मला दिसूं लागले. पूर्व दिशेला उषेचा ध्वज फडकूं लागला. उषादेवी महालांतून आम्हाकडेच येत आहे.

३. हे उषे, सूर्याच्या उदयापूर्वीं असणारे ते उषःकालच आम्हांला पुष्कळ प्राप्त होवोत. कारण सूर्याच्या भोवती नवऱ्याच्या भोंवती असणाऱ्या साध्वीप्रमाणें तूं मला दिसते आहेस. एखाद्या छिनाल रांडेप्रमाणें दिसत नाहींस.

४. ज्या सत्यनिष्ठ प्राचीन व संरक्षक ज्ञात्यांनीं गूढ (सूर्यरूपी) तेज प्राप्त केलें, त्या मंत्रसिद्ध असणारांनींच उषा उत्पन्न केली व तेच देवांच्यासह आनंदांत असतात.

५. समान साध्याविषयीं एक विचारानें ते एकचित्त होतात. अपसांत ते भांडत नाहींत. संरक्षक आणि उषेच्या प्रकाशाबरोबर संचार करणारे ते देवांचे नियम मोडीत नाहींत.

६. हे भगवती उषे, उषःकालींच जागे होऊन स्तुति करूं लागणारे वसिष्ठ तुझीं स्तोत्रें गात आहेत. हे आकर्षकपणें उत्पन्न होणारे उषे, गाईंना मार्ग दाखविणारी आणि अन्नस्वामिनी अशी तूं आम्हांकरतां प्रकाशित हो. तूं लवकर प्रकट हो.

७. हीं मधुर स्तोत्रें उत्पन्न करणारी आणि प्रकाशणारी उषा वसिष्ठांच्याकडून स्तविली जात आहे. सर्वप्रसिद्ध धन आम्हांला देत तूं ये. हे देवतांनो, सदोदित कल्याण करून तुम्ही आमचें संरक्षण करा.

सूक्त सत्त्याहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. सर्व जगाला उद्योगाला प्रेरणा देणारी उषा देवी एखाद्या तरुण स्त्रीप्रमाणें सूर्याच्याजवळ मुरडत आहे. लोकांनीं अग्नि प्रदीप्त केला आहे. अंधार नाहींसा करीत ज्योति प्रकट झाली आहे.

२. ती उषा सर्व जगाकडे पहात व्यापक स्वरूपांत प्रकट झाली. चमकदार शुभ्र वस्त्र परिधान केलेली ती जास्त जास्त प्रकट होऊं लागली. सुवर्णकांति, प्रेक्षणीय किरण फेकणारी आणि दिवस उत्पन्न करणारी उषादेवी प्रकाशूं लागली.

३. देवांचें तेज वहाणारी, ऐश्वर्यशालिनी, दर्शनीय, प्रकाशणारें शुभ्र तेज असलेली, आश्चर्यकारक संपत्ति असलेली आणि किरणांनीं सर्व जगावर पसरलेली उषा देवी दिसूं लागली आहे.

४. हे उषे, अत्यंत कांतिमान असणारी तूं आमच्या शत्रूंना दूर करीत प्रकट हो. तसेंच ह्या विस्तृत पृथ्वीवर तूं आम्हांला निर्भय कर. आमच्या शत्रूंना आमच्यापासून दूर कर. संपत्ति आण आणि हे भगवति उषे, आम्हा स्तुति करणारांना धन दे.

५. हे उषे, आम्हांला दीर्घायुष्य देत तूं आपल्या श्रेष्ठ किरणांनीं प्रकाशित हो. हे विश्वपूज्य देवि,

आम्हांला अन्न, गाई, बैल, घोडे आणि रथ यांनीं युक्त संपत्ति देत तूं उदयाला ये.

६. हे स्वर्गकन्ये उषे, हे उगवताना आल्हाद देणारे, ज्या तुझीं स्तोत्रें म्हणून वसिष्ठ स्तुति करीत आहेत ती तूं आम्हांला विपुल धन दे. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहेमीं आमचें संरक्षण करा.

सूक्त अठ्याहत्तरावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. ह्या उषेचे मुख्य (प्रकाश) ध्वज दिसूं लागले. तसेंच उर्ध्वगामी किरणहि पसरूं लागले. हे उषे, आमच्याकडे येणाऱ्या तेजस्वी व विस्तृत रथानें आम्हांकरतां उत्कृष्ट धन वाहून आण.

२. प्रज्वलित केलेला अग्नि सर्वत्र प्रकाशूं लागला. भक्त स्तोत्रें म्हणून स्तुति करूं लागले. उषा देवी संपूर्ण अंधार व आमचीं पापें नष्ट करीत उदयाला येऊं लागली.

३. त्या ह्या प्रकाश विखरणाऱ्या तेजोमय उषा पूर्व दिशेला दिसूं लागल्या. त्यांनींच सूर्य, अग्नि आणि यज्ञाला उत्पन्न केले. आणि खालीं पसरलेल्या अप्रिय अंधाराला नष्ट करून टाकले.

४. स्वर्गकन्या भगवती उषा सर्वांना ठाऊक आहे. कारण सर्व लोक उदयाला येत असतां तिला पहातात. ज्या रथाला चांगले जोडलेले घोडे वहात असतात त्या अन्नांनीं भरलेल्या रथांत ती आरूढ झालेली असते.

५. हे उषे, तुला आमच्या विचारी स्तोत्यांनीं आणि भाग्यवान असणाऱ्या आम्ही स्तुतींनीं वेधिलें आहे. हे प्रकाशणाऱ्या उषा देवीनो, तुम्ही जगाला प्रेमळ बनवा. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त एकूणऐंशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. मनुष्यांच्या पांचहि जातींना जागृत करीत मार्गदर्शक उषा प्रगट झाली. अत्यंत दर्शनीय अशा किरणांनीं उषा सूर्याचा आश्रय करते. आणि सूर्य आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वी व्यक्त करतो.

२. उषेचें तेज दिगन्तापर्यंत प्रकाश पाडते. एकत्र झालेल्या लोकांप्रमाणें (उषेचे किरण अंधकार घालविण्याचा) प्रयत्न करीत आहेत. हे उषे, तुझे किरण अंधार पळवीत आहेत. आणि सूर्याच्या किरणाप्रमाणें प्रकाश देत आहेत.

३. सर्वांवर सत्ता चालवणारी भगवती उषा प्रकट झाली. जगाच्या कल्याणाकरतां ती विपुल अन्न उत्पन्न करीत आहे. अत्यंत जलद जाणारी स्वर्गकन्या उषादेवी सत्कृत्यें करणाऱ्या भक्तांना धन देते.

४. हे उषे, स्तुति केलेली तूं स्तोत्यांना जितकें धन दिलेंस तितकेंच धन तूं आम्हांला दे. बैलाला आवाजानें ओळखतात त्याप्रमाणें लोक तुला प्रकाशानें ओळखतात. तूं पर्वतांची बळकट द्वारें मोकळीं केलीस.

५. प्रत्येक देवाला धन देण्यास प्रेरणा देणारी, आम्हांला मधुर स्तोत्रें म्हणावयास लावणारी आणि प्रकाशणारी तूं आम्हांला धन देण्याविषयीं बुद्धि असूं दे. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त ऐंशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. द्यावापृथ्वीच्या मर्यादा वेगळ्या दाखविणाऱ्या आणि सर्व जगाला प्रकट करणाऱ्या उषेला स्तोत्यांनीं केलेल्या स्तोत्रांनीं मेधावी वसिष्ठ प्रथम जागृत करतात.

२. ती ही उषा तारुण्य धारण करीत गाढ अंधार आपल्या तेजानें घालवतांना दिसत आहे. ही सर्वांच्या पुढें न लाजणाऱ्या तरुणीप्रमाणें येत आहे. आणि सूर्य यज्ञ आणि अग्नि यांना उत्पन्न करीत आहे.

३. उदक उत्पन्न करणाऱ्या, सर्व बाजूनें उत्कर्ष पावणाऱ्या, गाईबैल, घोडे आणि मुलेंबाळें देणाऱ्या कल्याणकारक उषा आम्हांकडे सदोदित येवोत. हे देवहो, आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त एक्यायंशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–उषा; छंदः—१.३.५ बृहती २.४.६ सतोबृहती.

१. अंधार नाहींसा करीत येणारी स्वर्गकन्या उषा सर्व पहात आहेत. दिसावें म्हणून तिनें गाढ अंधार नष्ट केला आणि लोकप्रेरक उषेनें तेज उत्पन्न केलें.

२. सूर्य आतां एकदम किरण बाहेर टाकूं लागला. नक्षत्रांना त्यानें प्रकाशित केलें. हे उषे, तुझ्या आणि सूर्याच्या उदयामुळें आम्ही आतां विपुल अन्न मिळवूं.

३. हे स्वर्गकन्ये उषे, स्तुति करून आम्ही तुला जागवीत आहोंत. कारण हे भाग्यशालिनी, तूं आपल्या भक्तांना रत्नाप्रमाणें स्पृहणीय धन आणि सुख देतेस.

४. हे महादेवी उषे, अंधार नष्ट करून तूं सर्व जग पहाण्याला आणि जाणण्याला योग्य करतेस.उत्कृष्ट संपत्तिमान असणाऱ्या तुला आम्ही संपत्ति मागत आहोंत, आईच्या लेंकराप्रमाणें आम्ही तुला प्रिय असावें.

५. हे उषे, जी संपत्ति अत्यंत विश्रुत आहे ती आश्चर्यकारक संपत्ति तूं आम्हांस दे. हे स्वर्गकन्ये , जे मनुष्यांना उपभोग्य धन आहे तें तूं आम्हांस दे. त्यांचा आम्ही उपभोग घेऊं.

६. हे उषे, स्तोत्यांना अविनाशी आणि ऐश्वर्यप्रद असें यश दे. तसें गाईबैलांनीं युक्त धनधान्य आम्हांस दे. भाग्यवन्तांना प्रेरणा देणारी आणि मधुर भाषण करवणारी उषा शत्रूंना दूर घालवो.

सूक्त ब्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता-इंद्रावरुण; छंदः—जगती.

१. हे इंद्रावरुणहो तुम्ही उपासना करणाऱ्या भक्ताला यज्ञ करण्याकरतां अत्यंत सुख द्या. जो शत्रू सार्वत्र उपासना करणारांला त्रास देतो, त्या दुर्बुद्धीला युद्धांत आम्ही जिंकूं.

२. हे इंद्रावरुणहो, तुम्हांपैकीं एकाला (वरुणाला) सम्राज् असें म्हणतात आणि दुसऱ्या इंद्राला स्वराज् असें म्हणतात. थोर असणारे तुम्ही दोघेहि विपुल संपत्तिमान आहांत.

३. हे इंद्रावरुणहो, तुम्ही आपल्या सामर्थ्यानें उदकांचीं द्वारें मोकळीं केलींत आणि अन्तरिक्षांत सूर्याला समर्थ केलंत. तसेंच बुद्धिवर्धक सोमाच्या आनंदांत जलरहित नद्या तुडुंब केल्या. आतां आमचीं कर्में सफल करा.

४. हे इंद्रवरुणांनो, आपलें कल्याण व्हावें म्हणून गुडघे टेकून भक्त युद्धांत आणि शत्रूंच्या गराड्यांत तुम्हांसच बोलावतात. म्हणून उभय लोकांतल्या संपत्तींचे परमेश्वर असणाऱ्या आणि आढेवेढे न घेणाऱ्या तुम्हांला बोलावीत आहोंत.

५. हे इंद्रावरुणहो, हे सर्व लोक तुम्हीं आपल्या सामर्थ्यानें उत्पन्न केले आहेत.मित्र सुखासमाधानाकरतां वरुणांची सेवा करीत असतो. आणि दुसरा उग्र इंद्र मरुतांच्याकडून भूषित केला जातो.

६. ह्या इंद्रावरुणांचें जें तेज आहे तें खरोखर विपुल संपत्तिप्रद आणि अत्यंत तेजस्वी आहे. त्यांपैकीं एक तरुण हिंसक परकीयांना नष्ट करतो आणि दुसरा इंद्र सहज अनेक शत्रूंना ठार करतो.

७. हे इंद्रावरुण देवहो, ज्या माणसाच्या यज्ञांत तुम्ही जाता त्या माणसाला त्रास होत नाहीं, त्याला पाप लागत नाहीं, पापाचें फल प्राप्त होत नाहीं किंवा कसलाहि त्रास होत नाहीं.

८. हे नेते इंद्रावरुणहो, दैवी मदत करण्याकरितां तुम्ही आमच्याकडे या. आणि आमच्यावर प्रेम असेल तर आमचीं स्तोत्रें ऐका. तुमची मैत्री आणि तुमचा सुखसाधक आप्तपणा आम्हांला प्राप्त होऊं द्या.

९. हे शत्रुसंहारक इंद्रावरुणहो, प्रत्येक युद्धांत तुम्ही आमचे पहिल्या पट्टीचे योद्धे व्हा. कारण, पूर्वी आणि आतां युद्धांत किंवा मुलेंबाळें व्हावीत म्हणून तुमचाच धांवा करीत आले आहेत.

१०. इंद्र, वरुण, मित्र आणि अर्यमा आम्हांला धन आणि सर्व बाजूंनीं मोठें घर देवोत. तसेंच यज्ञानें उत्कर्ष पावणाऱ्या अदितीचें संरक्षक तेज आम्हांला प्राप्त होवो. म्हणूनच आम्ही सवितृदेवांचें स्तोत्र गातों आहोंत.

सूक्त त्र्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्रावरुण; छंदः—जगती.

१. हे शूर इंद्रावरुणहो, तुमच्या बंधुत्वाची इच्छा करणारे आणि गोधन इच्छिणारे ते मोठाले पाठीचें कणे हातांत घेतलेले पूर्वेकडे (दर्भ आणण्याकरतां) जात आहेत. म्हणून तुम्ही शत्रूभूत असणाऱ्या दास, वृत्र आणि आर्य यांना ठार करा आणि सुदासाला मदत करून त्याचें रक्षण करा.

२. जेथें ध्वज उभारून लोक एकत्र होतात, जेथें बहुतेक सर्व अप्रिय गोष्टी घडतात आणि जेथें (मेल्यानंतर) स्वर्ग दिसत असूनहि सर्व प्राणिमात्र भितात, तशा युद्धांत हे इंद्रावरुणहो, तुम्ही आमच्या बाजूला असा.

३, हे इंद्रावरुणांनो, पृथ्वीवर सर्व भाग उजाड केलेला दिसत आहे आणि रणगर्जना आकाशाला जाऊन भिडली आहे. आमचे शत्रु माझ्यापुढें येऊन ठाकले आहेत. आतां हे हांकेला ओ देणाऱ्यांनो, साहाय्य करण्याकरतां या.

४. हे इंद्रावरुणहो, बाजूनें हल्ला करणाऱ्या भेदाला आयुधांनीं ठार करणारे तुम्ही सुदासाचें संरक्षण करा. ह्या तृत्सूंची युद्धांतील स्तोत्रें ऐका. कारण, आम्हां तृत्सूंचें पौरोहित्य इष्टफलदायी असते.

५. हे इंद्रावरुणांनो, घातक शत्रु आणि त्यांचीं आयुधें मला चहूंकडून त्रास देत आहेत. तुम्ही उभय लोकांतल्या संपत्तीचे धनी आहांत. म्हणून तुम्ही आमचें युद्धांत संरक्षण करा.

६. ज्या संग्रामांत दहा राजांनीं त्रास दिलेल्या तृत्सुसहित सुदासाचे तुम्ही संरक्षण करता ते संपत्ति मिळावी म्हणून सुदास राजा आणि तृत्सु लोक संग्रामांत इंद्रावरुणांचा धांवा करतात.

७. हे इंद्रावरुणांनो, नास्तिक असे एकत्र झालेले दहाहि राजे सुदासाशीं युद्ध करूं शकले नाहींत. हविर्युक्त स्तोत्यांची स्तुति सफळ झाली. त्यांच्या यज्ञांत सर्व देव येतात.

८. हे इंद्रावरुणांनो, जेथें निष्पाप अशा जटाधारी कर्तृत्ववान् तृत्सुंनीं स्तोत्रें म्हणून तुमची सेवा केली तेथें तुम्ही दहा राजांनीं सर्व बाजूंनीं वेष्टिलेल्या सुदासाला सामर्थ्य दिलेत.

९. हे इंद्रावरुणांनो, तुमच्यापैकीं एक इंद्र युद्धांत शत्रूंना ठार करतो आणि दुसरा वरुण नेहमीं नियमांचें पालन करीत असतो. अशा कामपूरकांना अर्थपूर्ण स्तोत्रें म्हणून आम्ही बोलावतों. आतां तुम्ही आम्हांला सुख द्या.

१०. इंद्र, वरुण, मित्र आणि अर्यमा आम्हांला संपत्ति देवोत आणि मोठें व्यवस्थित घर देवोत. यज्ञानें वृद्धिंगत होणाऱ्या अदितीचें तेज आमचें संरक्षण करो. कारण, आम्ही सवितृदेवाची स्तुति करीत आहोंत.

सूक्त चवऱ्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्रावरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे राजा इंद्रावरुणांनो, यज्ञांत हवि देऊन आणि स्तोत्रें म्हणून मी तुम्हांला बोलावतों. हातांत घेतलेली घृतयुक्त अनेक रूपानें असलेली पळी आपणहून तुमच्याकडे येत आहे.

२. जे तुम्ही रज्जुविरहित बंधनांनीं पाप्यांना जखडून टाकता त्या तुमचें द्युलोकरूप विस्तृत राष्ट्र सर्वांना सुखी करो. वरुणाचा राग आम्हांवर न होवो. इंद्र ह्या लोकांना विस्तीर्ण करो.

३. हे इंद्रावरुणांनो, आमच्या घरीं चाललेले यज्ञ चांगल्या प्रकारें केलें जावोत. स्तोत्यांचीं स्तोत्रें उत्कृष्ट फल देणारी करा. आम्हांला देवांनीं दिलेलें धन प्राप्त होवो. आणि स्पृहणीय मदत करून तुम्ही आमचा उत्कर्ष करावा.

४. हे इंद्रावरुणांनो, आम्हांला सर्वश्रेष्ठ अन्नधनपरिपूर्ण ऐश्वर्य द्या. अदितिपुत्र शूर वरुण खोट्याचा नाश करतो आणि अपरिमित धन देतो.

५. ही माझी स्तुति इंद्राकडे पोचों. तसेंच चालूं असलेली स्तुति पुत्रपौत्रांचें संरक्षण करो. संपत्तिमान् असणारे आम्ही यज्ञ करीत आहोंत. हे देवहो, आतां तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त पंच्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्रावरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. इंद्र आणि वरुण यांना सोमाच्या आहुति देणारा मी राक्षसांचा संपर्क नसलेली व देवी उषेप्रमाणें तेजस्वी असणारी स्तुति शोधित आहे. इंद्रावरुणांनीं युद्ध सुरू झाल्यावर आमचें संरक्षण करावें.

२. युद्धांत शत्रू आमच्याशीं स्पर्धा करीत आहेत. ज्या युद्धांत आमच्या निशाणावर शत्रूंचीं आयुधें पडतात त्या युद्धांत तुम्ही विविध प्रकारें चालून येणाऱ्या शत्रूंना हे इंद्रावरुणांनो, पिटाळून लावा आणि तरवारीनें ठार करा.

३. आणि स्वतःचें अन्न स्वतःच कमावणाऱ्या उदकदेवता इंद्र व वरुण यांना यज्ञगृहांत प्रामुख्यानें प्राप्त करतात. त्यापैकीं एकजण (वरुण) विविध प्रकारच्या लोकांचें संरक्षण करतो आणि दुसरा (इंद्र) अपराभवनीय शत्रूंचा पराभव करतो.

४. हे अदितिपुत्र इंद्रावरुणांनो, जो हवि देऊन बलशाली अशा तुमची सेवा करतो तो कर्तृत्ववान् भक्त यज्ञांत तुम्हांला ओढून आणतो. जो हवि देऊन तुम्हांला साहाय्य करण्याकरतां आपल्याकडे वळवतो त्याला अन्न प्राप्त होऊन तो सुखाला प्राप्त करतोच.

५. माझी ही स्तुति इंद्र व वरुणांना जाऊन पोंचो. चालूं असलेली स्तुति आमच्या मुलाबाळाचें संरक्षण करो. संपत्तिमान् असणारे आम्ही यज्ञ करूं. हे देवांनो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त श्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. ज्या वरुणानें जगड्व्याळ द्यावापृथ्वीला स्थिर केलें त्या वरुणाचे जन्म अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहेत. कारण, यानेंच महान सूर्य आणि दर्शनीय नक्षत्र यांना गति दिली आणि पृथ्वीला विस्तीर्ण केलें.

२. (वरुणाला पहाण्याची घाई झालेला ऋषि तर्क करतो आहे) मी आपणहून त्याच्याशीं लगट करूं कां? मी वरुणाशीं एकविचाराचा केव्हां होईन? न रागवतां हा माझ्या हवींचा स्वीकार करील कां? प्रसन्नमनानें सुखदात्या वरुणाला मी केव्हां पाहीन?

३. हे वरुणा, तुझें दर्शन घेण्यास उत्सुक झालेला मी तुझें दर्शन ज्यामुळें होत नाहीं, त्या पापाची पृच्छा करण्याकरतां अनेक ज्ञात्याकडे जात आहे. सर्व शहाण्या लोकांनीं मला एकच सांगितलें कीं हा वरुण तुझ्यावर रागावला आहे.

४. हे वरुणा, असें काय मी मोठें पाप केलें आहे कीं, मित्रभूत स्तोत्यांचा नाश करण्यास तूं प्रवृत्त व्हावेंस. हे दुर्दम्य तेजस्वी वरुणा, तें पाप लवकर तूं मला सांग म्हणजे नमस्कार करून निष्पाप होऊन मी लवकर तुझ्या भजनीं लागेन.

५. हे वरुणा, आमच्या वाडवडिलापासून किंवा आमच्या स्वतःकडून जे दोष घडले असतील त्यांपासून तूं आम्हांला मुक्त कर. हे राजा वरुणा, पशूंना तृप्त करणाऱ्या चोराप्रमाणें किंवा दाव्यापासून वासराला सोडावें त्याप्रमाणें वसिष्ठाला तूं मुक्त कर.

६. हे वरुणा, स्वतःचें सामर्थ्य नव्हे तर ती दुर्वासना कारण आहे. दारु, क्रोध, फासे, आणि अविचार हे दुर्वासना उत्पन्न करणारे आहेत. लहानाच्या शेजारीं (उत्तेजन देणारा कोणी तरी) मोठा असतो. स्वप्नसुद्धा दुराचरणाला प्रेरक असतें.

७. मी निष्पाप आहें. तथापि कामपूरक आणि विश्वपोषक अशा वरुणाची मी एकाद्या चाकराप्रमाणें भरपूर सेवा करीन. थोर वरुणदेवानें अज्ञाला सुज्ञ करावें. अत्यंत बुद्धिमान असणारा वरुणदेव स्तोत्याला संपत्तीकडे पोंचवो.

८. हे सामर्थ्यसंपन्ना वरुणा, हे तुझ्याकरतां केलेलें स्तोत्र तुझ्या अन्तःकरणाला पटो. आमचा योग आणि क्षेम सुखकर चालो. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहमीं संरक्षण करा.

सूक्त सत्त्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वरुण; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. वरुणानें सूर्याला मार्ग तयार करून दिला. आकाशांतील पाणी नद्यांना दिलें. घोडीकडे जाण्याकरतां सुटलेल्या घोड्याप्रमाणें अबाधित नियमाकडे जाणाऱ्या वरुणानें विशाल रात्रि दिवसापासून केल्या.

२. हे वरुणा, वायु तुझा आत्मा (श्वास) आहे. तो जगाला प्रेरणा देतो. बलिष्ठ वायु गवत खाल्लेल्या पशूप्रमाणें समर्थ असतो. तूं ह्या विस्तारलेल्या महान द्यावापृथ्वींत असतोस. तुझीं सर्व स्थानें मोठीं सुंदर आहेत.

३. चांगल्या कामाकरतां फिरणारे वरुणाचे दूत ह्या सुंदर द्यावापृथ्वीवर नजर टाकीत असतात. मग जे यज्ञनिष्ठ कर्मप्रवण ज्ञानी भक्त स्तोत्रें म्हणत असतील (त्यांच्याकडे ते पहात असतीलच मग आमच्यावर त्यांची नजर पडेलच.)

४. बुद्धिमान असणाऱ्या मला वरुणानें सांगितलें कीं गाईला एकवीस नांवें आहेत. त्या ज्ञात्या वरुणानें जवळ असणाऱ्या मला शिष्याला ज्ञान देण्याकरतां ब्रह्माचें गूढ सांगितलें.

५. ह्या वरुणामध्यें तीन द्युलोक आणि तीन भूलोक अन्तर्भूत झाले आहेत. प्रशंसनीय अशा राजा वरुणानेंच प्रकाशाकरतां हा द्युलोकांत लोंबणारा सोनेरी गोळा (सूर्य) टांगला आहे.

६. सूर्याप्रमाणें तेजस्वी असणारा वरुण समुद्राला मर्यादित करतो. धांवणाऱ्या गौरमृगाप्रमाणें बलवान, प्रशंसनीय उदकनिर्माता आणि संकटांतून पार पाडणारा असा हा ह्या जगाचा राजा वरुण आहे.

७. अपराध करणाऱ्या भक्तावरहि जो दया करतो त्या वरुणाविषयीं आम्ही निष्पाप असावें. वरुणाचे नियम आम्ही पाळीत आहोंत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सतत आमचें संरक्षण करा.

सूक्त अठ्यांयशीवें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वरुण; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे वसिष्ठा, तूं बलशाली वरुणाची श्रेष्ठ व आवडणारी स्तुति कर. कारण, तो धनवान, बलशाली व श्रेष्ठ अशा सूर्याला आमच्या सन्मुख उत्पन्न करतो.

२. मी आतां वरुणाचा साक्षात्कार प्राप्त केला

आहें. वरुणाला तृप्त करण्याकरतां अग्नींच्या ज्वालासमूहाची मी स्तुति करीत आहें. जेव्हां तो ग्राव्ह्यांना लागलेला सुखकर सोमरस प्रेमानें पिईल तेव्हां मला तो आपलें स्वरूप दाखवील.

३. जेव्हां मी आणि वरुण नौकेंत बसलों आणि समुद्रामध्यें नौका हाकारली आणि जेव्हां पाण्यामध्यें तरंगावर संचरूं लागलों तेव्हां मजेनें झोक्यावर बसल्याप्रमाणें आम्ही झोके घेऊं लागलों.

४. वरुणानें वसिष्ठाला आपल्या नौकेंत बसविलें आणि ऋषीला महत्कृत्यानें कर्तृत्ववान केलें. वरुणानें जाणारे दिवस आणि उषःकाल तयार करून स्तोत्याला चांगले दिवस दाखवले.

५. हे वरुणा, ते पूर्वीचें आपलें सख्य कुठें गेलें? जें पूर्वी अत्यंत सख्य होतें तें आम्हांला पाहिजे आहे. हे संपन्न वरुणा, तुझ्या हजारो दारांच्या सर्वांचा समावेश करणाऱ्या घरांत मी येतों.

६. हे वरुणा, जो तुझा कायमचा स्वकीय आहे, आणि ज्यानें आवडता असूनहि तुझे अपराध केले आहेत त्याला तूं आपला मान. हे यज्ञार्ह वरुणा, आम्ही पातकी असून उपभोग भोगूं नयेत. आम्हां स्तुति करणाऱ्या भक्तांना ज्ञानी अशा त्वां घर द्यावेंस.

७. ह्या स्थिर भूमीवर राहाणारे आम्ही हे वरुणा, तुझी स्तुति करीत आहोंत. वरुण आम्हांला पाशापासून मुक्त करो. पृथ्वीच्या नजीकच्या भागांतून आम्हांला साहाय्य प्राप्त व्हावें. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहमीं आमचें संरक्षण करा.

सूक्त एकूणनव्वदावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वरुण; छंदः—१-४ गायत्री, ५ जगती.

१. हे उत्कृष्ट संपत्तियुक्त राजा वरुणा, मी त्या मृत्तिकेच्या घरांत जाऊं नये. दया कर बाबा, दया कर.

२. हे आयुधयुक्ता वरुणा, थरथरल्याप्रमाणें किंवा एखाद्या भरलेल्या पखालीप्रमाणें जेव्हां मी तुझ्याकडे येतो तेव्हां हे धनवन्ता, कृपा कर बाबा, कृपा कर.

३. हे धनवन्ता पवित्र वरुणा, दारिद्र्यामुळें मी उलट कृत्यें केलीं आहेत. तरी कृपा कर, हे धनवन्ता, कृपा कर.

४. पाण्यांत असूनहि मी तान्हेलेला आहें. तरी स्तोत्यावर कृपा कर, हे धनवन्ता, कृपा कर.

५. हे वरुणा, दिव्य विभूतिसंबंधीं आम्हा लोकांनीं जी कांहीं द्रोहबुद्धि धरली असेल, जो कांहीं अज्ञानानें धर्म टाकला असेल त्या पापामुळें हे देवा, तूं आमचा नाश करूं नकोस.

सूक्त नव्वदावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वायु; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे वायो, सर्वप्रेरक अशा तुला स्वच्छ केलेला मधुर सोमरस अध्वर्यु देतात, म्हणून तुझे नियुत नांवाचे घोडे जोड आणि ये आणि सोमरूपी अन्न प्रसन्नतेकरतां प्राशन कर.

२. हे वायो, समर्थ असणाऱ्या तुला जो भक्त उत्कृष्ट आहुति देईल, तसेंच हे शुद्ध सोम पिणाऱ्या, तुला जो स्वच्छ सोम देतो त्याला तूं मनुष्यांमध्यें श्रेष्ठ करतोस. तो विख्यात होऊन सर्व प्रकारची संपत्ति प्राप्त करतो.

३. ह्या द्यावापृथ्वीनीं वैभव मिळावें म्हणून ज्या वायूला निर्माण केलें, बुद्धिदेवता त्या देवाचा उत्कर्षाकरतां आश्रय करते. दारिद्र्य प्राप्त झालें असतां, द्रव्यनिधि शुभ्र वायूला नियुत नांवाचे घोडे आपणहून सेवीत असतात.

४. चांगला दिवस उत्पन्न करणाऱ्या निर्मळ उषा प्रकट झाल्या आणि ध्यान करणाऱ्या भक्तांनीं उत्कृष्ट तेज (सूर्य) प्राप्त केलें. उशिजांना श्रेष्ठ गोधन प्राप्त झालें. त्यांच्याकरतां स्वर्गीय उदक वाहूं लागलें.

५. ते अन्तःकरणपूर्वक ध्यान करणारे आणि स्वतःचें कर्तव्य करणारे भक्त हे इंद्रवायूनो, समर्थ अशा तुमचा वीरवाह्य रथ वाहून नेतात. आणि तुम्ही अन्नाचा उपभोग घेता.

६. हे इंद्र व वायूनो, जे समर्थ भक्त गाई, बैल, घोडे, सुवर्ण आणि संपत्ति ही सर्व आम्हाला देतात, ते ज्ञाते भक्त घोडे आणि योद्धे यांच्या साहाय्यानें युद्धांत सर्व शत्रूंचे जीव पराभूत करतात.

७. घोड्याप्रमाणें अन्न मागून वाहून आणणारे आणि सामर्थ्येच्छु असे आम्ही वसिष्ठ तुम्हांला साहाय्याकरतां बोलावीत आहोंत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें रक्षण करा.

सूक्त एक्याणववावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वायु; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. जे केवळ नमस्कारानें प्रसन्न होणारे निर्दोष देव होते त्यांनीं दुःखीकष्टी लोकांकरतां आणि वायूकरतां सूर्यासह उषेला प्रकट केलें.

२. हे इंद्रवायूहो, तुम्ही दोघे देवांचे उत्साही दूत आहांत. संरक्षक अशा तुह्माला कोणी त्रास देऊं नये. अनेक महिने आणि वर्षें तुह्मी आमचें संरक्षण करा. आमची उत्कृष्ट स्तुति चालू असतां सुख आणि उत्कृष्ट संपत्तीची मी मागणी करीत आहें.

३. अन्नधनसमृद्ध अशा लोकांना नियुत नांवाच्या घोड्यावर बसणारा चपल व शुभ्र वायु सेवितो. ते लोक एक मनानें वायूची सेवा करण्यास तयार असतात. तेच सर्व लोक उत्कृष्ट कर्में करीत असतात.

४. हे सोम पिणारे इंद्र व वायो, तुमच्या शरीरांत जेवढा कांहीं वेग व बल असेल तेवढ्यानें ज्ञानपूर्वक ध्यान केलेले तुम्ही आमचा स्वच्छ सोम प्या. दर्भासनावर आरूढ व्हा.

५. हे इंद्रवायूंनो, स्पृहणीय वीरांनाच उपयोगी पडणाऱ्या नियुत नांवाच्या घोड्या एकाच रथांत आरूढ झालेले तुह्मी दोघे आमच्याकडे हकारा. हें मधुर सोमानें भरलेलें भांडें तुम्हाकरतां तयार केलें आहे. प्रसन्न होऊन आम्हाला (पापांतून) मुक्त करा.

६. हे इंद्र व वायो, ज्या शेकडो किंवा सर्वश्रेष्ठ हजारो घोड्या तुमची सेवा करीत असतात, तुम्ही उत्कृष्ट संपत्तिप्रद अशा त्या घोड्यांच्या सहाय्यानें आमच्याकडे या. आणि हे नेतेहो, तयार केलेला मधुर सोमरस प्या.

७. घोड्याप्रमाणें हवि वाहून कीर्तीची भिक्षा मागणारे आणि बळ इच्छिणारे वसिष्ठ उत्कृष्ट स्तुति करून साहाय्याकरतां हे इंद्रावायूंनो, तुम्हाला बोलावीत आहेत. हे देवहो, तुम्ही माझें कल्याण करून सदोदित माझें संरक्षण करा.

सूक्त ब्याणववावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—वायु; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे शुद्ध सोम पिणाऱ्या वायो, तूं आमच्या सन्निध ये. हे विश्ववंद्या, तुझ्या हजारो नियुत नांवाच्या घाड्या आहेत. (मग उशीर कां ?) हें मदकर पेय तुला अर्पण केलें आहे. कारण, हे देवा, तें प्रथम पिण्याचा मान तुझाच आहे.

२. हे इंद्र व वायो, अध्वर्यु लोक देवांवरच्या भक्तीनें प्रयत्न करून तुमच्याकरतां उत्कृष्ट जो मधुर सोमरस तयार करतात, तो सोम तयार करणारा चलाख भक्त इंद्र व वायूना पिण्याकरतां सोमयज्ञांत ठेवीत आहे.

३. हे वायो, यज्ञगृहांत हवि देणाऱ्या यजमानाच्या यज्ञाकरतां ज्या नियुत नांवाच्या घोड्यावर बसून जातोस त्यानें तूं ये. आणि आम्हांला उपभोग्य धन दे. तसेंच पुत्र, गोसंघ व अश्वसंयुक्त संपत्ति दे.

४. जे स्तोते इंद्राला प्रसन्न करीत देवांच्या कृपेनें शत्रूंचा निःपात करितात त्या भक्तांच्या मदतीनें युद्ध करून शत्रूंचा पराभव करीत आणि शत्रूंना ठार करीत आम्ही असावें.

५. हे वायो, शेंकडो, हजारो नियुत घोड्यांच्या साहाय्यानें तूं आमच्या यज्ञांत ये. आणि येऊन आमच्या यज्ञांत आनंदित हो. हे देवहो, तुह्मी आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त त्र्याणववावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्राग्नी; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. हे वृत्रहन्त्या इंद्राग्निहो, हे नूतन तयार केलेलें पवित्र स्तोत्र तुम्ही स्वीकारा. तुम्ही दोघेहि सहज बोलावले असतां येतां म्हणून मी तुम्हांला वरचेवर बोलावीत आहें. कारण, इच्छा करणारांना तुम्ही तात्काळ संपत्ति देत असतां.

२. हे इंद्राग्निहो, सर्वपूज्य असणारे तुम्ही बलशाली, उत्कर्ष पावणारे आणि विपुल संपत्तीचे धनी असावें. तुम्ही विपुल शत्रूंचा संहार करण्याचें सामर्थ्य आम्हांस द्या.

३. हविर्युक्त भक्त अनुग्रहाची इच्छा करीत यज्ञातील कृत्यें जेव्हां करूं लागतात. तेव्हां घोडे युद्धांला जातात त्याप्रमाणें इंद्राग्नींना लोक सारखे बोलावीत असतात.

४. हे इंद्राग्नींनो, तुमच्या अनुग्रहाची इच्छा करणारा ज्ञाता वसिष्ठ सर्वप्रसिद्ध व प्राचीनांनीं उपभोगलेलें धन मिळावें म्हणून स्तोत्रें म्हणून तुमची स्तुति करीत आहे. हे शत्रुहन्त्या वज्रधारी इंद्राग्निहो, अत्यंत नवीन प्रकारचें ऐश्वर्य देऊन तुम्ही आमचा उत्कर्ष करावा.

५. परस्परावर हल्ला चढवणारे, स्पर्धा करणारे, तेजस्वी असणारे महान इंद्राग्नी युद्धांत पराकाष्ठा कर-

तात तेव्हां भक्तांकडून नास्तिकांना आणि सोम पिळणाराकडून सोम न पिळणारांना तुम्ही नष्ट करतां.

६. हे इंद्राग्नीनो, आमचें समाधान व्हावें म्हणून तुम्ही ह्या पिळलेल्या सोमाकडे या. तुम्ही आमच्याशिवाय कोणाकडे लक्ष देत नाहीं. म्हणून अनेक प्रकारचे हवि देऊन तुम्हांला आम्ही बोलावतों.

७. हे अग्निदेवा, तूं आमच्या आहुतीनें प्रदीप्त होऊन मित्र, वरुण आणि इंद्र यांना आम्हांबद्दल सांग. जें कांहीं आम्हीं पाप केलें असेल त्यापासून तूं आमचें संरक्षण कर. त्या पातकापासून अर्यमा व अदिति आम्हांस मोकळे करोत.

८. हे अग्निदेवा, हे यज्ञ करणारे आम्ही तुझ्या कृपेनें एकदम पुष्कळ अन्न प्राप्त करूं. इंद्र, विष्णु आणि मरुत आमचा आव्हेर न करोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त चवऱ्याणवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—इंद्राग्नी; छंदः—१-११ गायत्री,१२ अनुष्टुभ्.

१. हे इंद्राग्नीनो, ही उत्कृष्ट स्तुति ह्या स्तोत्यापासून तुम्हाकरतां आकाशांतून पाऊस यावा त्याप्रमाणें बाहेर पडली आहे.

२. हे इंद्राग्नीनो, स्तोत्याचा धांवा ऐका. त्यांच्या स्तोत्रांचा स्वीकार करा. आणि समर्थ असणारे तुम्ही भक्तांच्या कर्मांची परिपूर्णता करा.

३. हे नायक इंद्राग्निहो, आम्हांला पाप करण्याला प्रवृत्त करूं नका. तसेंच शिव्याशाप आणि निंदा यांच्याहि तडाख्यांत आम्हांस जाऊं देऊं नका.

४. मदतीची अपेक्षा करणारे आम्ही इंद्र आणि अग्नि यांना पोषक अन्न आणि उत्कृष्ट स्तुति अर्पण करूं या. तसेंच उपासनेसह स्तोत्रेंहि अर्पण करूं या.

५. युद्धांत मदत व्हावी म्हणून दुःखीकष्टी झालेले अनेक लोक अशा प्रकारें तुमची स्तुति करतात.

६. स्तुति करूं इच्छिणारे हविर्युक्त भक्त यज्ञांत हे इंद्राग्नीनो, तुमचा स्तोत्रें म्हणून धांवा करीत असतात.

७. हे लोकश्रेष्ठ इंद्राग्नीनो, आम्हांला साहाय्य करण्याकरतां या. कठोर बोलणाऱ्यांच्या तडाख्यांत आम्हांस कधींहि देऊं नका.

८. हे इंद्राग्निहो, कोणाहि दुष्टाचा त्रास आम्हांस न होवो. आम्हांला सुखी ठेवा.

९. हे इंद्राग्नीनो, गाईबैल, सुवर्ण, घोडे यांनीं युक्त असणाऱ्या ज्या संपत्तीची आम्ही इच्छा करीत आहोंत ती आम्हांला प्राप्त होवो.

१०. सोम तयार केल्यावर जेव्हां उपासनाप्रवण भक्त अश्वयुक्त इंद्राग्नीचा धांवा करतात तेव्हां तुम्ही या.

११. जे शत्रूहन्ते इंद्राग्नी सामगान आणि स्तोत्रें म्हणून सेविले जातात आणि आणखीहि अनेक प्रकारें ज्यांची सेवा केली जाते ते तुम्ही या.

१२. हे इंद्राग्नीनो, दुष्ट, मूर्ख पण बलवान अशा माणसाची संपत्ति लुबाडून मडक्याप्रमाणें त्यांना हत्यारानें सहज ठार करा.

सूक्त पंचाणवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—२ सरस्वत् अवशिष्ट सरस्वती; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. ही सरस्वती नदी सर्वाधार उदकानें वहात आहे. एखाद्या पोलादी शहराप्रमाणें ती सर्वाधार आहे. प्रवाहशील असणारी ती सर्व नद्यांना मागें टाकीत वेगानें एकाद्या रथांत बसलेल्याप्रमाणें जात आहे.

२. पर्वतांपासून समुद्रापर्यंत वहाणाऱ्या नद्यामध्यें फक्त शुद्ध अशा एका सरस्वती नदीनें (त्याची प्रार्थना) ध्यानांत घेतली. नंतर विपुल संपत्ति देणाऱ्या सरस्वतीनें नहुषाला दूधतूप दिलें.

३. बलिष्ठ परंतु सूक्ष्म स्वरूपांत असणारा लोकहितकारक (सरस्वान्) वायु आपल्या पूज्य स्त्रियामध्यें उत्साह पावत आहे. तो भाग्यशाली भक्तांना बलिष्ठ पुत्र देतो आणि लाभ व्हावा म्हणून त्यांना पवित्र करतो.

---

२. टीपः—हजार वर्षें चालणारा यज्ञ करूं इच्छिणाऱ्या नहुषानें नदीची प्रार्थना केली. तिनें त्याला हजार वर्षेंपर्यंत पुरणारे दूधतूप दिलें. ही गोष्ट ह्या ऋचेंत आली आहे.

समुद्राला मिळणाऱ्या सरस्वतीचा येथें उल्लेख आहे. अशी सरस्वती सध्यां उपलब्ध नाहीं, एवढेंच नव्हे तर राजपुतान्यांत समुद्र असल्याशिवाय ह्या गोष्टीची शक्यता नाहीं. यावरून वेदकाल कांहीं लाख वर्षांपूर्वींचा ठरवावा लागेल. याकरतां अविनाशचंद्र दास M. A. Ph, D. यांचें पुस्तक पहावें.

४. ती भाग्यशाली सरस्वती प्रसन्नमनानें आमच्या ह्या यज्ञांतील स्तवन ऐको. गुडघे टेकून आणि नमस्कार करून केली जाणारी आणि धनप्रापक असल्यामुळें अत्यंत उत्कृष्ट अशी ती आहे.

५. हे सरस्वति, ह्या हवींचें हवन करून आम्ही तुझ्यापासून धन मिळवूं. आमच्या स्तोत्रांचा तूं स्वीकार कर. तुझ्यामुळें अत्यंत प्रिय अशा सुखाचा अनुभव घेणारे आम्ही एकाद्या वृक्षाप्रमाणें तुझ्या आश्रयाला राहूं.

६. हे भाग्यशाली सरस्वति, हा वसिष्ठ यज्ञाच्या दोन बाजूचीं द्वारें तुझ्याकरतां उघडीत आहे. हे शुभ्र सरस्वति देवि, तूं उत्कर्षित हो. आणि स्तुति करणाऱ्या भक्ताला संपत्ति दे. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त शहाण्णवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–१–३ सरस्वती, ४–६ सरस्वत्; छन्दः—१ बृहती, २ सतोबृहती, ३ प्रस्तारपंक्ति, अवशिष्ट गायत्री.

१. (ऋषि स्वतःलाच सरस्वतीच्या स्तुतीविषयीं प्रेरणा देत आहे) हे वसिष्ठा, नदीमध्यें श्रेष्ठ असणाऱ्या सरस्वतीकरतां तूं अत्यंत मोठेंच स्तोत्र केलें आहेस. द्यावापृथ्वीमध्यें व्यापून असणाऱ्या सरस्वतीचीच तूं उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून स्तुति कर.

२. हे शुभ्रवर्ण सरस्वति, तुझ्या महिम्यानेंच लोकांना ह्या उभय द्यावापृथ्वींचें ज्ञान होतें. ती साहय्य करणारी तूं आम्हावर लक्ष ठेव. देवमित्र असणारी तूं आम्हा भाग्यवन्तांना धन दे.

३. कल्याण करणारी सरस्वती आमचें कल्याणच करो. सरळमार्गी आणि अन्न देणारी ती आमच्यावर लक्ष ठेवो. जमदग्नीप्रमाणें वर्णन केलेली तूं वसिष्ठाप्रमाणें स्तवन केली जावीस.

४. स्त्रीपुत्रांची इच्छा करणारे, दानशील व उपासना करणारे आम्ही आज सरस्वताचें स्तवन करीत आहोंत.

५. हे सरस्वत् देवा, तुझे तरंग मधुर आणि सामर्थ्य देणारे आहेत. त्यांनीं तूं आमचें संरक्षण कर.

६. जो सर्वांना दृष्टिगोचर होतो त्या गर्जणाऱ्या वर्धनशील मेघाला आम्ही प्राप्त करतों. त्याच्या कृपेनें संतति आणि संपत्ति आम्हांस प्राप्त होवो.

सूक्त सत्याण्णवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–इंद्र, ३–९ इंद्र व बृहस्पति, १० इंद्र व ब्रह्मणस्पति, अवशिष्ट बृहस्पति; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. ज्या यज्ञांत देवभक्त लोक आनंदित होतात आणि जेथें सोम पिळून तयार केला जातो त्या यज्ञांत देव स्वर्गावरून पृथ्वीवर आनंद प्राप्त करण्याकरतां येवोत आणि त्यांचे घोडे त्यांना आणोत.

२. हे मित्रहो, आम्ही दैवी साहाय्याची मागणी करीत आहोंत. बृहस्पति आमच्या हवीचा स्वीकार करो. जो बृहस्पति दूर देशाहून धन आणून पित्याप्रमाणें आम्हांला देतो त्या कामपूरक बृहस्पतीविषयीं ज्याप्रकारें निरपराधी होऊं तशी तुम्ही सेवा करावी.

३. श्रेष्ठ आणि अत्यंत सुखदायक अशा त्या बृहस्पतीचीच हवि देऊन आणि नमस्कार करून मी स्तुति करीत आहें. थोर इंद्राला आमची उत्कृष्ट स्तुति पोंहचो. कारण, देवांनीं केलेल्या मंत्रांचा तो राजा आहे.

४. जो बृहस्पति सर्वश्रेष्ठ आहे, तो आमच्या यज्ञांत येऊन बसो. ज्या सामर्थ्यसंपन्न संपत्तीची आम्हाला इच्छा आहे ती इच्छा पूर्ण करा. आणि प्राप्त झालेल्या संकटांतून तुम्ही आम्हांस पार पाडा.

५. अमरपणाला पुरेसें, वर्णनीय असें उत्कृष्ट अन्न हे पुरातन अमर देव आम्हांला देवोत. शुद्ध स्तोत्रें म्हटल्या जाणाऱ्या आणि गृहस्थांना पूजनीय व अपराभवनीय बृहस्पतीला आम्ही बोलावतों आहोंत.

६. ज्याचें बल घराप्रमाणें स्थिर आहे आणि ज्याचे घोडे सूर्यासारखे तेजस्वी रूप धारण करणारे आहेत अशा त्या बृहस्पतीला सुखकर, चलाख आणि जुटीनें असणारे घोडे वाहून आणोत.

७. तो बृहस्पति शुद्ध आणि अनेक वाहनें असलेला आहे. तसेंच सर्वांना पवित्र करणारा, सुवर्णाची आयुधें असलेला चालून जाणारा आणि स्वर्गीय सुखाचा उपभोग घेणारा आहे. उत्कृष्ट ठिकाणीं राहणारा तो बृहस्पति अत्यंत देखणा असून मित्रांना तो अन्नसमृद्धि देणारा आहे.

८. बृहस्पतीला जन्म देणाऱ्या दैवी द्यावापृथ्वींनीं बृहस्पतीला आपल्या मोठेपणानें वाढविलें. हे देवहो, तुम्हीहि वर्धनीय बृहस्पतीला वाढवा. तो अन्न उत्पन्न व्हावें म्हणून तरून जाता येईल असें उथळ पाणी निर्माण करो.

९. हे ब्रह्मणस्पते, वज्रधारी इंद्राकरतां आणि तुझ्याकरतां ही मंत्ररूप उत्कृष्ट स्तुति मी तयार केली आहे. तुम्ही आमच्या कृत्याचें संरक्षण करा आणि अनेक प्रकारची स्तुति ऐका आणि आमच्यावर चालून येणाऱ्या आमच्या शत्रूंच्या सेनांचा नाश करा.

१०. हे बृहस्पते, तूं आणि इंद्र असे दोघे स्वर्गीय व पार्थिव संपत्तीचे धनी आहांत. म्हणून स्तोत्र करणाऱ्या भक्ताला धन द्या. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें रक्षण करा.

सूक्त अठ्याण्णवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–इंद्र, ७ इंद्र व बृहस्पति; छन्दः—त्रिष्टुभ.

१. हे अध्वर्यूंनो, बलशाली इंद्राला तयार केलेला स्वच्छ सोम अर्पण करा. नेहेमींच सोम तयार करणाऱ्या भक्ताची इच्छा करणारा इंद्र प्यावयास तयार केलेला सोम गौरमृगापक्षांहि लवकर जाणतो आणि तिकडे जातो.

२. हे इंद्रा, जो उत्कृष्ट सोम प्रत्यहीं तूं पितोस तोच सोम पिण्याची तुझी इच्छा असते. हे इंद्रा, हृदयानें आणि मनानें सेवन करणारा आणि इच्छिणारा तूं तयार ठेवलेला सोम पी.

३. हे इंद्रा, तूं जन्मल्याबरोबर सामर्थ्य यावें म्हणून सोम प्यालास. तुझा महिमा अदिति मातेनें सांगितला आहे. हे इंद्रा, तूं विस्तृत आकाश व्यापलें आहेस. युद्ध करून देवांना धन दिलें आहेस.

४. हे इंद्रा, जर तू थोर घमेंडखोराशीं आम्हांला युद्ध करावयास लावणार तर त्या दुष्टांना केवळ हातांनींच आम्ही पराभूत करावें. जर हे इंद्रा, मरुतांनीं गराडा दिलेला तूंच युद्ध करणारा असशील तर अन्नसमृद्धि देणारा संग्राम आम्ही तुझ्या साहाय्यानें जिंकू.

५. इंद्राचीं जुनीं कृत्यें मी तुम्हांस सांगतों आणि भाग्यशाली इंद्राचीं नवीनहि कृत्यें सांगतों. जेव्हां राक्षसी कपटांचा त्यांनीं धुव्वा उडविला तेव्हांपासूनच सोमाशीं इंद्राचा अद्वितीय संबंध जडला.

६ हे इंद्रा, सूर्याच्या प्रकाशांत ज्या जगावर तूं नजर टाकतोस तें सर्व प्राणिमात्रानें गजबजलेलें जग तुझेंच आहे. हे इंद्रा, तूंच एकटा सर्व गाईबैलांचा गोपति आहेस. म्हणून तूं दिलेल्या संपत्तींचा आम्ही उपभोग घेत आहोंत.

७. हे बृहस्पते, तूं आणि इंद्र असे तुम्ही दोघे स्वर्गीय आणि पार्थिव संपत्तीचे धनी आहांत. तुम्ही दोघे स्तोत्याला धन द्या. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करूल सदोदित आमचें संरक्षण करा.

सूक्त नव्याण्णवावें.

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता—४–६ इंद्राविष्णू, अवशिष्ट विष्णु; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. शरीरानें मर्यादेच्या पलीकडे वृद्धिंगत होणाऱ्या विष्णो, तुझा महिमा कोणीहि जाणूं शकत नाहीं. आम्ही फक्त पृथ्वीच्या आसपास असलेले दोन लोक म्हणजे पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष जाणीत आहोंत. यापेक्षांहि श्रेष्ठ असणारे लोक हे विष्णो, तूं जाणतोस.

२. हे विष्णुदेवा, तुझ्या महिम्याचा परमपार सध्याचे किंवा पूर्वीचे कोणीहि जाणत नाहींत. दर्शनीय स्वर्ग तूं अन्तरिक्षांत स्थिर केलास आणि पृथ्वीच्या पूर्व दिशेला म्हणजे पृथ्वीला स्थिर केलेंस.

३. हे द्यावापृथ्वीनो, लोकांना देण्याच्या इच्छेनें तुम्ही गाईबैल, अन्न आणि धान्य यांनीं परिपूर्ण आहांत. हे विष्णो, तूं ह्या द्यावापृथ्वींना स्थिर केलें आहेस. तसेंच पर्वतांनीं (उष्णतेनें) पृथ्वीच्या भोवतालचा भाग दृढ केला गेला.

४. हे इंद्राविष्णूंनो, सूर्य, उषा आणि अग्नि यांना उत्पन्न करणाऱ्या तुम्हींच यज्ञाकरतां पृथ्वी मोकळी केलीत. हे नेत्या इंद्राविष्णूंनो, वृषशिप्र नांवाच्या दासाचीं कारस्थानें तुम्ही युद्धांत जमीनदोस्त केलींत.

५. हे इंद्राविष्णूंनो, बळकट असलेलीं शंबराचीं नव्याण्णव नगरें तुम्ही फोडून टाकलींत. बलशाली असुरांचे शेंकडों हजारों योद्धे तुम्ही युद्ध न करतां एकदम ठार केलेत.

६. ही उत्कृष्ट मननीय स्तुति थोर आणि आक्रमणशील इंद्राविष्णूंना उत्साहानें उत्तेजित करीत आहे. हे विष्णो व हे इंद्रा, यज्ञांत तुमचें हें स्तोत्र केलें आहे. तुम्ही आम्हांला युद्धांत अन्न द्या.

७. हे विष्णो, मी तुम्हांकरतां तोंडानें वषट्कार करीत आहे. हे किरणमालिन विष्णो, आमच्या हविर्द्रव्यांचा स्वीकार कर. आमचीं उत्कृष्ट स्तुत्यात्मक स्तोत्रें

---

३ टीपः— महिमाकथन. ४-१८-४ पहा.

तुझा उत्कर्ष करोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून नेहमीं आमचें रक्षण करा.

सूक्त शंभरावें.

ऋषिः--वसिष्ठ; देवता--विष्णु; छंदः--त्रिष्टुभ्.

१. जो अनेकांनीं प्रशंसलेल्या विष्णूला हवि देतो तो धनेच्छु मनुष्य ताबडतोब धन मिळवितो. जो मननीय स्तोत्रानें विष्णूची उपासना करतो आणि अशा लोकहितकारकाची सेवा करतो तो धन मिळवतो.

२. हे इच्छापूरका विष्णो, तूं लोकहितकारक व निर्दोष अशी सद्बुद्धि आम्हांस दे, कीं ज्यायोगें प्राप्त होणाऱ्या विपुल व आल्हादक अश्वयुक्त संपत्तीचा तूं आम्हांस संबंध आणावास.

३. ह्या विष्णुदेवानें अत्यंत विस्तृत असणाऱ्या ह्या पृथ्वीचें आपल्या सामर्थ्यानें तीनदां आक्रमण केलें. असा हा विष्णु प्राचीनांतला प्राचीन आहे. ह्या पुराणपुरुषाचें नांव गाजो.

४. ह्या विष्णूनें मनुष्यांना जागा देण्याकरतां ह्या पृथ्वीचें आक्रमण केलें. म्हणूनच ह्याचे स्तोते लोक अढळ झाले आहेत. जन्माचें सार्थक करणाऱ्या विष्णूनें भक्ताकरतां पृथ्वी विस्तृत केली.

५. हे किरणमालिन विष्णो, ज्ञातव्य जाणणारा श्रेष्ठ असा मी तुझें तें नामसंकीर्तन आज करीत आहें. ह्या लोकांच्या दूर राहणाऱ्या त्या पुराणपुरुष विष्णूचें तरुण असणारा मी स्तवन करीत आहें.

६. मी शिपिविष्ट आहे असें जें तूं सांगत असतोस. त्यांत खरोखर सांगण्यासारखें काय आहे? लढाईंत जें तूं दुसरें रूप घेतलें होतेंस तें तूं आमच्यापासून लपवूं नकोस.

७. हे विष्णो, मी तुम्हांकरतां तोंडानें वषट्कार करीत आहें. हे किरणमालिन् विष्णो, आमच्या हविर्द्रव्याचा स्वीकार कर. आमचीं उत्कृष्ट स्तुत्यात्मक स्तोत्रें तुझा उत्कर्ष करोत.

सूक्त एकशे एकावें

ऋषिः--अग्निपुत्र कुमार किंवा वसिष्ठ; देवता--पर्जन्य; छंदः--त्रिष्टुभ्.

१. (ऋषि स्वतःलाच स्तुति करण्याविषयीं म्हणतो) हे ऋषे, ज्यामुळें उदक उत्पन्न करणाऱ्या ह्या मेघांतून उदक बाहेर पडेल तीं हीं तीनाहि प्रकारचीं ॐकारपूर्वक स्तोत्रें म्हणा.

२. जो ओषधींना वाढवितो आणि जो पाण्याची लयलूट करतो आणि जो सर्व जगावर सत्ता चालवितो तो त्रैलोक्यव्यापी पर्जन्य आम्हांला (आश्रयाकरतां) घर आणि सुख देवो. आणि अभिलषणीय तेज देवो.

३. ह्या पर्जन्याचें एक रूप वांझ गायीसारखें आहे. आणि दुसरें रूप उत्पादक आहे. पित्यापासून माता उदकाचा स्वीकार करते आणि त्यामुळें पिता वृद्धिंगत होतो आणि त्यामुळेंच पुत्र वृद्धिंगत होतो. (पर्जन्यामुळें द्युलोक आणि पृथ्वी यांचा उत्कर्ष होतो. हवीमुळें देवांचा आणि चांगलें पीक आल्यामुळें लोकांचा.)

४. ज्यावर सर्व जग अवलंबून आहे. ज्यावर द्युवगैरे तीन लोक चालले आहेत आणि ज्यामुळें तीन बाजूनें सिंचन करणाऱ्या मेघांतून पर्जन्य रूपानें चहूंकडे उदक पाझरत आहे.--

५. हें स्तोत्र त्या स्वयंप्रसिद्ध पर्जन्याकरतां केलें आहे. ते त्याच्या अन्तःकरणाला पटो आणि त्यानें तो प्रसन्न होवो. आम्हांला सुखदायक पर्जन्य प्राप्त होवो. आणि पर्जन्यानें संरक्षण केलेल्या ओषधी फलभारयुक्त होवोत.

६. तो पर्जन्य बैलाप्रमाणें अनेक ओषधींना उत्पन्न करणारा आहे. म्हणून तोच स्थावरजंगम जगाचा मूलाधार आहे. तें उदक शंभर वर्षें जगण्याकरतां माझें संरक्षण करो. हे देवांनो, माझें कल्याण करून सदोदित माझें संरक्षण करा.

सूक्त एकशें दोनावें.

ऋषिः--अग्निपुत्र कुमार किंवा वसिष्ठ; देवता--पर्जन्य; छंदः--गायत्री.

१. हे स्तोतेहो वर्षाव करणाऱ्या स्वर्पुत्र पर्जन्याचीं तुम्ही स्तोत्रें गा. तो पर्जन्य आम्हांला अन्न देवो.

२. जो पर्जन्य ओषधीमध्यें, गाई, घोड्या आणि स्त्रिया यांच्यामध्यें गर्भ उत्पन्न करतो--

३. त्याच्याच तोंडांत अत्यंत मधुर हवीचें हवन करा. तो आम्हांला चांगल्या प्रकारें अन्न देवो.

सूक्त एकशें तिनावें.

ऋषिः--वसिष्ठ; देवता--मंडूक; छंदः--१ अनुष्टुभ्, अवशिष्ट त्रिष्टुभ्.

१. टीपः--हें सूक्त पाऊस पडण्याकरतां म्हणतात.

१. व्रताचरण करणाऱ्या ब्राह्मणाप्रमाणें वर्षपर्यंत पडून राहिलेले मंडूक पर्जन्याला प्रिय असणारा शब्द बोलूं लागले.

२. जेव्हां स्वर्गीय उदक सुकलेल्या पखालीप्रमाणें सरोवरांत पडलेल्या ह्या बेडकाकडे आलें तेव्हां वत्सयुक्त गाईच्या शब्दाप्रमाणें ह्या मंडूकांचा शब्द येथें बाहेर पडत आहे.

३. वर्षाकाल आल्यावर तान्हेलेल्या आणि पाणी इच्छिणाऱ्या ह्या मंडूकावर जेव्हां वृष्टि होते तेव्हां मूल बापाकडे जसें बोबडे बोलत जातें तसा एक मंडूक शब्द करणाऱ्या दुसऱ्या मंडूकाकडे जातो.

४. पाऊस पडल्यावर जेव्हां परस्पर आनंदित होतात, आणि पावसानें भिजलेला जेव्हां तो चित्रविचित्र रंगाचा मंडूक दुसऱ्या हरितवर्ण मंडूकाशीं आपला आवाज मिसळतो तेव्हां एक मंडूक दुसऱ्याला जाऊन धरतो.

५. हे मंडूकांनो, शिक्षकाचा शिष्य अनुवाद करतो त्याप्रमाणें एक मंडूक दुसऱ्या मंडूकाचा जव्हां अनुवाद करतो आणि जेव्हां पाऊस पडल्यावर शब्द करूं लागतो तेव्हां ह्यांचें सर्व शरीराचे भाग जणूं काय परिपूर्ण होतात. उन्हाळ्यांत मातीला मिळून गेलेले मंडूक पावसाळ्यांत पुन जिवंत होतात.

६. एक बेडूक गाईसारखा ओरडतो, दुसरा शेळी सारखा ओरडतो, आणि त्यांच्यापैकीं एक चित्रविचित्र रंगाचा आहे आणि दुसरा हिरवट आहे. अनेक प्रकारचे पण एक मंडूकच नांव धारण करणारे अनेक ठिकाणीं शब्द करीत उत्पन्न होतात.

७. अतिरात्र नांवाच्या सोमयागांत ज्याप्रमाणें ब्राह्मण मंत्र म्हणत असतात त्याप्रमाणें भरलेल्या सरोवराच्या भोंवती हे मंडूक शब्द करीत आहेत. जेव्हां वर्षाऋतु येतो तेव्हां वर्षाच्या त्या दिवशीं मंडूक जिकडे तिकडे उत्पन्न होतात.

८. सोम पिऊन वार्षिक स्तोत्र म्हणणाऱ्या ब्राह्मणाप्रमाणें मंडूक शब्द करीत आहेत. प्रवर्ग्य ऋत्विजाप्रमाणें घामानें डवडवलेले कांहीं बेडूक पाऊस पडल्याबरोबर बाहेर प्रकट होतात.

९. हे सर्व श्रेष्ठ मंडूक देवांच्या आज्ञेचें संरक्षण करतात. बारा महिन्यांतील ऋतूंचे नियम पाळतात. वर्षाच्या शेवटीं वर्षा ऋतु आल्यावर उष्णतेनें त्रस्त झालेले बिळाच्या बाहेर पडतात.

१०. गाईसारखा शब्द करणारा आणि शेळीसारखा शब्द करणारा किंवा चित्रविचित्र रंगाचा किंवा हरितवर्ण अशा सर्वांनीं संपत्ति दिली. वर्षा ऋतुनंतर मंडूकांनीं शेंकडो गाई आणि दीर्घायुष्य आम्हांला दिलें.

सूक्त एकशें चारावें.*

ऋषिः—वसिष्ठ; देवता–९.१२.१३ सोम, ११ देव, ८–१६ इंद्र, १७ ग्रावन्, १८ मरुत्, १०–१४ अग्नि, १९–२२ इंद्र, २३ चा पूर्वार्ध वसिष्ठाची प्रार्थना, उत्तरार्ध पृथिवी व अन्तरिक्ष, अवशिष्ट रक्षोहणौ इंद्रासौमौ; छंदः—१–६–१८–२१–२३ जगती, ७ जगती किंवा त्रिष्टुभ्, २५ अनुष्टुभ, बाकी त्रिष्टुभ.

१. हे इंद्रासोमांनो, राक्षसांना तुम्ही त्रास द्या. आणि त्यांना ठार करा. हे बलशाली देवतांनो, तुम्ही त्यांना हीन दशेला न्या. कपटानें उत्कर्ष पावणाऱ्या त्या मूर्खांना तुम्ही ठार करा. त्यांना जाळून ठार करा. हकलून देऊन त्या खादाडांना क्षीण करून टाका.

२. हे इंद्रासोमांनो, दुर्भाषण करणाऱ्या दुष्टांना तुम्ही एकदम पराभूत करा. आणि त्या त्रास देणारांना अग्नींत टाकलेल्या भाताप्रमाणें नष्ट करा. ब्रह्मद्वेष्ट्या, कच्चे मांस खाणाऱ्या, भयंकर दिसणाऱ्या आणि हपापलेल्या दुष्टांचा तुम्ही सारखा द्वेष करा.

३. हे इंद्रासोमांनो, दुष्कर्म करणाऱ्या व्यापक आणि निरालंबन अशा अंधारांत शिरून तुम्ही असें चोपा कीं पुनः एकहि दुष्ट पुढें येणार नाहीं. तें तुमचें क्रोधयुक्त सामर्थ्य शत्रूंचा पराभव करणारें असो.

४. हे इंद्रासोमांनो, द्युलोकांतून तूं आपलें आयुध उत्पन्न कर. तसेंच दुष्टांचा नाश करण्याकरतां तुम्हीं आपलें आयुध पृथ्वीवरून बाहेर काढा. मेघांमधून तापदायक आयुध बाहेर पडूं द्या, कीं ज्यायोगें उत्कर्ष पावणाऱ्या राक्षसांचा तुम्ही नाश करतां.

५. हे इंद्रा सोमानो, द्युलोकांतून तुमचीं आयुधें बाहेर पडूं द्या. अग्नीप्रमाणें तापदायक, संतापक प्रहार कर-

१ टीपः—पाऊस पडावा म्हणून वसिष्ठानें पर्जन्याची स्तुति केली. त्याला मंडूकांनीं अनुमोदन दिलें. तेव्हां अनुमोदन देणाऱ्या मंडूकाचीहि वसिष्ठानें स्तुति केली. ती पुढील ऋचांत आहे.

*टीपः—शंभर पुत्र मेल्यानंतर दुःखीकष्टी झालेल्या वसिष्ठानें हें राक्षोघ्न सूक्त पाहिलें आहे.

णारी, बळकट आणि पोलादी बनविलेल्या आयुधांनीं तुम्ही राक्षसांच्या पार्श्वभागावर प्रहार करा. आणि त्यांना मुकाट्यानें पळावयास लावा.

६. हे इंद्रासोमांनो, ही आम्ही केलेली स्तुति सर्व बाजूंनीं घोड्याच्या ताणाप्रमाणें बलवान् अशा तुम्हाला प्राप्त होवो. जीं आमचीं स्तोत्रें मी बुद्धिपूर्वक तुम्हांकरतां करीत आहें तीं हीं स्तोत्रें राजाप्रमाणें तुम्हाला प्रसन्न करोत.

७. हे इंद्रासोमांनो, वेगशाली घोड्यावर बसून तुम्ही या. आणि विध्वंस करणाऱ्या द्रोहीं राक्षसांना तुम्ही ठार करा. हे इंद्रासोमांनो, जो केव्हांहि दुष्टबुद्धीनें आमचा नाश करतो त्या दुष्कृत्यें करणारांना सुख होऊं नये.

८. शुद्ध मनानें वागणाऱ्या मला जो दुष्ट खोट्या भाषणानें निंदितो, मुठींत धरलेल्या पाण्याप्रमाणें हे इंद्रा, त्या असत्य बोलणारांचा नाश होवो.

९. जे दुष्ट सत्य भाषण करणाऱ्या मला दुर्भाषणानें वेडावतात, जे सामर्थ्यामुळें चांगलें वर्तन करणाऱ्या मला दूषण देतात, त्या सर्वांना सोम सर्पाच्या तडाख्यांत देवो किंवा मृत्युदेवतेच्या तडाख्यांत देवो.

१०. हे अग्ने, जो आमच्या अन्नाचा रस खाऊं इच्छितो, जो आमच्या गाईंचा, घोड्यांचा व आमच्या शरीराचा सारभूत रस खाऊं इच्छितो त्या चोरी करणाऱ्या शत्रुभूत चोराचा नाश होवो. तो मुलाबाळांसह नष्ट होवो.

११. तो शरीर आणि मुलेबाळें यापासून दूर असो. ह्या तीनहि लोकांच्या तो खालीं जावो. जो दिवसा खाऊं इच्छितो आणि जो आम्हांला रात्रीं खाऊं इच्छितो त्याचें हे देवांनो, यश नष्ट होवो.

१२. शहाण्या माणसांना हें सहज समजण्यासारखें आहे कीं खऱ्याखोट्या भाषणामध्यें स्पर्धा चाललेली असते, त्यापैकीं जें सत्य असतें आणि जें अत्यंत सरळ असतें त्याचेंच रक्षण सोम करीत असतो आणि असत्याचा नाश करीत असतो.

१३. सोम पापी माणसाला जाऊं देत नाहीं किंवा खोटें बोलणाऱ्या बलिष्ठालाहि जाऊं देत नाहीं. तो राक्षसाला ठार करतो आणि तो खोटें बोलणाराचाहि नाश करतो. दोघेहि इंद्राच्या बंधनांत पडतात.

१४. जर कां मी नास्तिक असेन किंवा हे अग्ने, जर मी देवांना व्यर्थ समजत असेन (तर तूं आम्हांस छळावेस.) हे सर्वज्ञ अग्ने, तूं आम्हावर कां बरें रागावतोस? खोटें बोलणारे राक्षस तुला त्रास देत असावेत.

१५. जर कां मी राक्षस असेल तर आजच्या आज मी मरून जाईन. जर मी मनुष्याच्या जीविताचा नाश केला असेल तरी सुद्धां मी आजच्या आज ठार होईन. नाहीं तर जो दुष्ट मला उगाच यातुधान म्हणाला त्याचे दहा पुत्र नष्ट व्हावेत.

१६. जो मला राक्षस नसता राक्षस असें संबोधून बोलतो किंवा जो राक्षस मी शुद्ध आहें असें म्हणतो त्याला मोठ्या आयुधानें इंद्र ठार करो. तो सर्व प्राण्यामध्यें हलकट होऊन पडो.

१७. जी आपल्या शरीराला झाकीत दुष्ट बुद्धीनें एकाद्या घुबडीप्रमाणें रात्रीं माझ्याकडे येते ती खोल खड्ड्यांत पडो. सोम कुटण्याचे दगड आपल्या शब्दानेंच राक्षसांना ठार करोत.

१८. हे मरुतांनो, तुम्ही सर्व लोकांत असा, राक्षसांना ठार करण्याची इच्छा करा त्यांना पकडा. जे राक्षस पक्षी होऊन रात्रीं येतात किंवा जे मोठाल्या यज्ञांत हिंसा करतात, त्यांचें चूर्ण करून टाका.

१९. हे इंद्रा, तूं स्वर्गावरून वज्र टाक. हे भाग्यवन्ता, सोम पिऊन उत्साहित झालेल्या भक्ताला उत्साहित कर आणि चारहि बाजूंनीं येणाऱ्या राक्षसांना वज्रानें ठार कर.

२०. जे घातुक, अहिंस्य इंद्राला पराभूत करूं इच्छितात ते कुत्र्यांच्यासह चालून जाणारे पराभूत होतात. त्या घातुक राक्षसाकरतां इंद्र आपलें आयुध तीक्ष्ण करतो आणि वज्र शत्रूवर ताबडतोब फेंकतो.

२१. हवींचा नाश करणाऱ्या आणि चालून येणाऱ्या राक्षसांचा इंद्र पराभव करणारा आहे. कुऱ्हाड जसा अरण्याचा छेद करते किंवा मुद्गल जशी मडकी फोडून टाकते त्याप्रमाणें प्राप्त झालेल्या राक्षसांना तो पराभूत करतो.

---

१४ टीपः—वरील चार ऋचांत वसिष्ठाला कोणी यातुधान म्हटलें किंवा त्यावर कोणी कांहीं आक्षेप घेतले त्याबद्दल तो शपथ करीत आहे. त्याबद्दल पुढील श्लोक आढळतात.

हत्वा पुत्रशतं पूर्वं वसिष्ठस्य महात्मनः ।
वसिष्ठं राक्षसोऽसितं वसिष्ठं रूपमास्थितः ॥
अहं वसिष्ठ इत्येवं जिघांसू राक्षसोऽब्रवीत् ।
अत्रोत्तरा ऋचो वसिष्ठेनेति नः श्रुतम् ॥

२२. हे इंद्रा, लहान आणि मोठ्या घुबडांचीं रूपें घेतलेल्या कुत्र्याची आणि चक्रवाकाचें रूप घेतलेल्या, ससाणा व गिधाडाचें रूप असलेल्या राक्षसांना दगडानें मारावें त्याप्रमाणें वज्रानें ठार कर.

२३. राक्षसांचा आम्हांला वेढा पडूं नये. जी हपापलेली राक्षसांची जोडपीं असतील तीं नष्ट होवोत. पृथिवी आमचें पृथ्वीसंबंधी पापापासून संरक्षण करो. तसेंच अन्तरिक्ष आमचें संरक्षण द्युलोकसंबंधीं पापापासून करो.

२४. हे इंद्रा, पुरुष राक्षसांना तूं ठार कर आणि कपटानें ठार करणाऱ्या स्त्री राक्षसीलाहि ठार कर. मृत्यूशीं क्रीडा करणारे राक्षस माना तुटून नष्ट होवोत. त्यांना उगवणारा सूर्य पहावयास न मिळो.

२५. हे सोमा, तूं आणि इंद्र राक्षसांना पहा आणि त्यांच्यावर तुम्ही लक्ष ठेवा. तुम्ही जागृत असा. त्या राक्षसावर आपलें शस्त्र फेकावेस आणि त्या जादुगारांवर आपलें वज्र टाकावेस.

सातवें मंडळ समाप्त.

सातवें मंडळ.

कोष्टक

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१	५.१.२३–२७	वसिष्ठ	१-१८ विराज बाकी त्रिष्टुभ्	अग्नि	वसिष्ठांचा स्वभाव दाखवणारी प्रार्थना
२	५.२.१–२	”	त्रिष्टुभ्	आप्रीसूक्त तनूनपाद्रहित	आप्रीसूक्त
३	५.२.३–४	”	”	अग्नि	
४	५.२.५–६	”	”	”	दत्तक घेण्याविषयीं वसिष्ठाचे विचार
५	५.२.७–८	”	”	वैश्वानर अग्नि	
६	५.२.९	”	”	”	
७	५.२.१०	”	”	अग्नि	
८	५.२.११	”	”	”	
९	५.२.१२	”	”	”	
१०	५.२.१३	”	”	”	
११	५.२.१४	”	”	”	
१२	५.२.१५	”	”	”	
१३	५.२.१६	”	”	वैश्वानर अग्नि	
१४	५.२.१७	”	”	”	
१५	५.२.१८–२०	”	गायत्री	”	
१६	५.२.२१–२२	”	सम–सतोबृहती विषम–बृहती	”	
१७	५.२.२३	”	त्रिष्टुभ्	”	
१८	५.२.२४–२८	”	”	इंद्र	दाशराज्ञयुद्धवर्णन. या सूक्तांत सुदासाच्या सर्व शत्रूंचें वर्णन आहे.
१९	५.२.२९–३०	”	”	”	इंद्रानें अनेक असुर मारले व [सुदासाचें रक्षण केलें.
२०	५.३.१–२	”	”	”	लिंगपूजक निषेध
२१	५.३.३-४	”	”	”	
२२	५.३.५-६	”	१–८ विराज ९ त्रिष्टुभ्	”	
२३	५.३.७	”	”	”	
२४	५.३.८	”	”	”	
२५	५.३.९	”	”	”	
२६	५.३.१०	”	”	”	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
२७	५.३.११	,,	,,	,,	
२८	५.३.१२	,,	,,	,,	
२९	५.३.१३	,,	,,	,,	
३०	५.३.१४	,,	,,	,,	
३१	५.३.१५-१६	,,	गायत्री	,,	
३२	५.३.१७-२१	२६ व्या पहिल्या अर्धाचा वसिष्ठ पुत्र शक्ति किंवा वसिष्ठ	विषम-बृहती सम सतो बृहती	,,	
३३	५.३.२२-२४	१-९ वसिष्ठ १०-१४ वसिष्ठ पुत्र	,,	१-९ वसिष्ठ पुत्र १०-१४ वसिष्ठ	वसिष्ठानें केलेल्या सुदासाच्या साहाय्याचा उल्लेख वसिष्ठांची शेंडीं वसिष्ठ जन्म
३४	५.३.२५-२७	वसिष्ठ	१-२१ विराज् २२-२५ त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
३५	५.३.२८-३०	,,	त्रिष्टुभ्	,,	
३६	५.४.१-२	,,	,,	,,	
३७	५.४.३-४	,,	,,	,,	
३८	५.४.५-६	,,	,,	सवितृ	
३९	५.४.६	,,	,,	विश्वेदेव	
४०	५.४-७	,,	,,	,,	
४१	५.४.८	,,	१ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	अग्नि, इंद्र आदित्य, २.५ भग, ७ उषस्	
४२	५.४.९	,,	,,	विश्वेदेव	
४३	५.४.१०	,,	,,	,,	
४४	५.४.११	,,	१ जगती २-४ त्रिष्टुभ्	दधिका	
४५	५.४.१२	,,	त्रिष्टुभ्	सवितृ	
४६	५.४.१३	,,	१-३ जगती ४ त्रिष्टुभ्	रुद्र	
४७	५.४.१४	वसिष्ठ	त्रिष्टुभ्	अप्	
४८	५.४.१५	,,	,,	ऋभु	
४९	५.४.१६	,,	,,	अप्	
५०	५.४.१७	,,	१-३ जगती ४ अतिजगती	१ मित्रावरुण २ अग्नि ३ विश्वेदेव ४ नदी	सर्पभीतिनिवारक, अनेक रोगांचा उल्लेख
५१	५.४.१८	,,	त्रिष्टुभ्	आदित्य	
५२	५.४.१९	,,	,,	,,	
५३	५.४.२०	,,	,,	द्यावापृथ्वी	

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
५४	५.४.२१	”	”	वास्तोष्पति	
५५	५.४.२२	”	१ गायत्री, २-४ बृहती, ५-८ अनुष्टुभ्	१ वास्तोष्पति २-८ इंद्र	वसिष्ठ रात्रीं वरुणाचे घरीं चोरी करावयास गेला असतां कुत्र्यास व मनुष्यास झोंप लागावी म्हणून म्हटलेलें सूक्त
५६	५.४.२३-२६	”	१-११ विराज् १२-२५ त्रिष्टुभ्	मरुत् ”	
५७	५.४.२७	”	”	”	
५८	५.४.२९	”	”	”	
५९	५.४.२९-३०	”	१.३.५ बृहती २-३.६. सतोबृहती ७-८त्रिष्टुभ ९-१०-गायत्री १२अनुष्टुभ्	१-११ मरुत् १२ रुद्र	महामृत्युंजयमंत्र
६०	५.५.१-२	”	त्रिष्टुभ्	मित्रावरुण	
६१	५.५.३	”	”	”	
६२	५.५.५	”	”	१-३ सूर्य बाकी मित्रा वरुण	सूर्यस्तुति सुंदरसूक्त
६३	५.५.४	”	” ”	१-४॥ सूर्य बाकी मित्रावरुण	सुंदरसूक्त
६४	५.५.६	”	”	मित्रावरुण	
६५	५.५.७	”	१०.१२.१४बृहती,	”	
६६	५.५.८-११	”	११.१३.१५ सतो बृहती, १६ पुरउष्णिह बाकी गायत्री त्रिष्टुभ्	१-३ मित्रावरुण ४-१३ आदित्य १४-१६ सूर्य, १७-१९ मित्रावरुण	
६७	५.५.१२-१३	”	”	अश्विनौ	
६८	५.५.१४-१५	”	”	”	
६९	५.५.१६	”	”	”	
७०	५.५.१७	”	”	”	
७१	५.५.१८	”	”	”	
७२	५.५.१९	”	”	”	
७३	५.५.२०	”	१.३.५ बृहती	”	
७४	५.५.२१	”	बाकी सतोबृहती	”	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
७५	५.५.२२	,,	त्रिष्टुभ्	उषस्	उषेचीं सूक्तें पहाटें म्हटलीं असतां संपत्ति प्राप्त होते.
७६	५.५.२३	,,	,,	,,	काव्यमय उषासूक्तें
७७	५.५.२४	,,	,,	,,	
७८	५.५.२५	,,	,,	,,	
७९	५.५.२६	,,	,,	,,	
८०	५.५.२७	,,	,,	,,	
८१	५.६.१	,,	विषम-बृहती सम-सतोबृहती	,,	
८२	५.६.२–३	,,	जगती	इंद्रावरुण	
८३	५.६.४–५	,,	,,	,,	दाशराज्ञयुद्ध वर्णन
८४	५.६.६	,,	त्रिष्टुभ्	,,	
८५	५.६.७	,,	,,	,,	
८६	५.६.८	,,	,,	वरुण	
८७	५.६.९	,,	,,	,,	
८८	५.६.१०	,,	,,	,,	
८९	५.६.११	,,	१-४ गायत्री ५ जगती	,,	
९०	५.६.१२	,,	त्रिष्टुभ्	वायु	
९१	५.६.१३	,,	,,	,,	
९२	५.६.१४	,,	,,	,,	
९३	५.६.१५-१६	,,	,,	,,	
९४	५.६.१७-१८	,,	१-११ गायत्री १२ अनुष्टुभ्	इंद्राग्नी	
९५	५.६.१९	,,	त्रिष्टुभ्	सरस्वती	सरस्वती समुद्राला मिळाल्याचा उल्लेख
९६	५.६.२०	,,	१ बृहती, २सतोबृहती, ३ प्रस्तारपंक्ति बाकी गायत्री	१-३ सरस्वती, ४-६ सरस्वत	
९७	५.६.२१-२२	,,	त्रिष्टुभ्	१ इंद्र, ३.९.१० इंद्रा-बृहस्पती, बाकी बृहस्पति	
९८	५.६.२३	,,	,,	७ इंद्राबृहस्पति, बाकी इंद्र	
९९	५.६.२४	,,	,,	४-६ इंद्राविष्णू	' वषट् ते विष्णो '

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
				बाकी विष्णु	हा परिचित मंत्र
१००	५.६.२५	"	"	विष्णु	
१०१	५.७.१	कुमार अग्नि किंवा वसिष्ठ	"	पर्जन्य	
१०२	५.७.२	"	"	"	
१०३	५.७.३.४	"	१ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	मंडूक	पर्जन्यस्तुति, मंडूकस्तुति. बेडकांचें वर्णन
१०४	५.७.५ ९	"	१-६.१८, २१-२३ जगती, ७ त्रिष्टुभ् किंवा जगती. २५ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	१-५.८.१६ इंद्र, ९.१२.१३ सोम, ११ देव, १७ ग्रावन् १८ मरुत् १०.१४ अग्नि.	रक्षोहन्सूक्त, यांत राक्षसांचा नाश व्हावा म्हणून इंद्रादिकांची स्तुति केली आहे. वसिष्ठाला कोणी यातुधान म्हणाले म्हणून तो संतापला आहे. विविध स्वरूपांच्या राक्षसांचा उल्लेख

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ आठवें.

भाषांतरकार

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते. बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

'लोकसंग्रह' छापखाना, २७ बुधवार पेठ पुणें.

शके १८५०

किंमत दोन रुपये

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ आठवें.

भाषांतरकार

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

'लोकसंग्रह' छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८५०

किंमत दोन रुपये

अष्टममंडलपरिचय.

अष्टममंडलांत वालखिल्याचीं अकरा सूक्तें धरून एकंदर एकशें तीन सूक्तें आहेत. त्यामध्यें ऋचा १७४२ आहेत. ऋचांच्या संख्येच्या दृष्टीनें आठवें मंडळ दहाव्याच्या बरोबरीचें आहे.

छंद

छंदाच्या दृष्टीनें पाहिल्यास गायत्री छंदांतील सूक्तें सर्वांत अधिक म्हणजे सुमारें एकोणतीस असून त्याच्या बरोबरीनें बृहती आणि सतोबृहती म्हणजेच बार्हत प्रगाथांतील ऋचा आहेत. उष्णिह् त्रिष्टुभ् वगैरे छंदांतील ऋचा थोड्या आहेत.

देवता

देवतांच्या दृष्टीनें पाहिल्यास इंद्राची स्वतंत्र ३७ सूक्तें असून अश्विनांची ११, मरुतांची १०, विश्वेदेवांची ७, सोमाचे १, आदित्याचें १ अशीं सूक्तें आहेत. सुमारें १३ ठिकाणीं दानस्तुति असून वालखिल्यांतील एक समग्र सूक्तांत दानस्तुतिच आहे.

ऋषि

ऋषि जरी अनेक आलेले दिसतात तरी ते सर्व अंगिरस कण्वगोत्रांतील आहेत असें सर्वानुक्रमणींत कात्यायनानें म्हटलें आहे. यावरून दोन ते सातप्रमाणें हेंहि गोत्रमंडळ आहे असें म्हणावयास हरकत नाहीं.

कथासूक्तें

ह्या मंडळांत पुढीलप्रमाणें कथासूक्तें आलीं आहेत. (१) आसंग प्लायोगिसि पुरुषत्वप्राप्ति १३; (२) नमुचिवधकथा १४; (३) शृंगवृषकथा १७; (४) वराहासुरवध ७८; (५) अपालात्वग्दोषपरिहार ९१; (६) नेमाची इंद्राच्या अस्तित्वाविषयीं शंकानिरास १००; (७) कृष्णासुरवध ९६; आसंगप्लायोगी देवतेच्या शापामुळें स्त्री झाला. तेव्हां त्याच्या बायकोस वाईट वाटणें अत्यंत स्वाभाविक आहे. परतु पुढें जेव्हां तो पुरुष झाला त्यावेळचा आनंद कांहीं और आहे. तो फारच उघड शब्दानें शश्वतीनें व्यक्त केला आहे. यांपेक्षांहि स्त्रियाच्या आचारासंबंधीं प्लायोगीस इंद्रानें केलेली सूचना तत्कालीन स्त्रीविषयक आचारावर प्रकाश पाडणारी आहे. ती ऋचा एका निराळ्या सूक्तांत संदर्भ सोडून आली आहे. पहा—

अधः पश्यस्व मोपरि संतरां पादकौ हर ।
मा ते कशप्लकौ दृशन् स्त्री हि ब्रह्मा बभूविथ ॥ ८. ३३. १९.

अर्थ—हे प्लायोगे खालीं पहा, वर पाहूं नकोस. पावलें हळूच टाक, पायाचे घोटे दिसूं देऊं नकोस. कारण, तूं पुरुष नसून आतां स्त्री झाला आहेस.

तसेंच स्त्रियांच्या बुद्धीविषयीं आणि निग्रहाविषयीं त्या सूक्तांतच निर्वाळा दिला आहे. तो असा—

इंद्रश्चिद्घा तदब्रवीत्स्त्रिया अशास्यं मनः । उतो अह क्रतुं रघुम् ॥ ८. ३३. १७.

अर्थ—तेव्हां इंद्र असें म्हणाला कीं स्त्रीचें मन ताब्यांत ठेवण्यास कठीण असतें आणि तिची बुद्धि हलकी असते.

याप्रमाणेंच स्त्रियांची मनोवृत्ति दर्शविणारे अपालेचें सूक्त (९१) जिज्ञासूनें पहावें. त्यांत चमत्कारानें इंद्राचें माहात्म्य वर्णन केलेलें दिसतें. सामाजिक स्थितीची कल्पना करण्यास हीं सूक्तें फार उपयोगी पडण्यासारखीं आहेत. पण ती फारच अपुरी व अस्पष्ट कल्पना देणारी आहेत.

शृंगवृषाच्या कथेंत (१७) अवताराचें मूळ दिसतें. नमूचि वधाच्या कथेस (१४) नरसिंह अवताराच्या कथेचा नांवें बदलून असलेला सांगाडाच म्हणावयास हरकत नाहीं. वराहसुराचा वध (७८) व वामन अवताराचें मूळ (११) ह्या मंडळांत आढळून येतें.

इंद्राच्या आस्तित्वाविषयीं ऋषीनें घेतलेली शंका आणि त्याला इंद्रानें दिलेलें उत्तर हें आस्तिक्य उत्पन्न करण्याच्या दृष्टीनें फार महत्त्वाचें आहे. तेंच शकुनसक्त म्हणून आश्वलायन गृह्यसूत्रांत संग्रहीत आहे. कृष्णासुराच्या वधाची गोष्ट रुपात्मक असावी.

वैद्यक.

वैद्यकदृष्ट्या अत्यंत महत्त्वाचा उल्लेख खालील ऋचेंत आहे.

य ऋते चिदभिश्रिषः पुरा जत्रुभ्य आतृदः ।
संधाता संधिं मघवा पुरूवसुरिष्कर्ता विह्रुतं पुनः ॥ ८·१·१२

अर्थः—जो इंद्र (अभिश्रिषः ऋते चित्) औषधाशिवाय (जत्रुभ्यः आतृदः पुरा) मानेंतून रक्तस्राव होण्यापूर्वीं (संधिं संधाता) जखम शिवतो तो इंद्र जखम पुनः जोडून देतो.

वरील अर्थ आम्ही सायणाचार्यांच्या भाष्याप्रमाणें कसा होतो हें दाखविलें आहे, पण पुढील अर्थ जास्त बरोबर होईल असें वाटतें.

' अत्यंत धनवान् असणाऱ्या इंद्रानें मानेमध्यें छेद (काप) घेण्यापूर्वीं बंधन (पट्टी) न बांधतां त्यानें ती जखम बंद केली आणि जखमी झालेला तो भाग होता तसा केला. '

एतशाला जखम झाल्याचा मागील ऋचेंत उल्लेख आहे आणि पुढील ऋचेंत औषधाशिवाय रक्तस्राव होण्यापूर्वीं जखम शिवल्याचा उल्लेख आहे. हा उल्लेख वैद्यकदृष्ट्या अत्यंत महत्त्वाचा आहे. ऑपरेशन रक्तस्राव औषधाशिवाय थांबवून करण्याची कला अद्यापिहि साध्य झालेली नाहीं.

वालखिल्य.

(परिशिष्ट.)

ऋग्वेदाच्या अनेक परिशिष्टांतील हें अत्यंत महत्त्वाचें परिशिष्ट आहे. यामध्यें अकरा सूक्तें आहेत. ऋचा एकंदर ऐंशी आहेत. छंद, ऋषि आणि देवता ह्याहि सारख्या नाहींत. पंचावन्नावें सूक्त तर केवळ दानस्तुतीच आहे.

इतर परिशिष्टापेक्षां ह्या परिशिष्टांत फार मोठा फरक आहे. यांत पाठभेद बिलकूल नसून संहितेप्रमाणें व्यवस्थित पदपाठहि आहे. स्वर वगैरे व्यवस्थित असून त्यांची गणना संहितेंत निश्चितपणें केलेली आढळते. इतर परिशिष्टांची तशी स्थिति नाहीं. म्हणून आम्ही सर्व परिशिष्टें जरी दहाव्या मंडळाच्या शेवटीं जोडलीं आहेत तरी सर्वानुक्रमणिप्रमाणें वालखिल्य परिशिष्ट मात्र संहितेच्या परिगणित स्थळींच दिलें आहे.

वालखिल्यांची आख्यायिका कांहीं लक्षांत आलेली नाहीं. पुराणांत वालखिल्यांची जी आख्यायिका आहे तिच्याशीं ह्या परिशिष्टाचा कांहीं संबंध दिसत नाहीं. मात्र ऐतरेय ब्राह्मणादि ग्रंथांत ह्या वालखिल्यांचा अनेक ठिकाणीं उल्लेख आलेला आहे.

ऐतरेय ब्राह्मणांत वालखिल्याचा अनेक ठिकाणीं नांवानें उल्लेख असला तरी वालखिल्यांच्या प्रशंसेकरतांच तिसाव्या अध्यायांतील दुसरें खंड खर्ची पडलें आहे. तेथें वालखिल्यें हीं यजमानाचे प्राण आहेत अशी प्रशंसा केली आहे. तेथील ऐतरेय ब्राह्मणावरील सायणाचार्यांच्या भाष्यांत—

ता एव वालखिल्याख्ये ग्रंथे समाम्नाताः । (३०.२) असें म्हटलें आहे. यावरून ह्या ऋचा असलेल्या भागाचें नांव वालखिल्य यापेक्षां जास्त माहिती उपलब्ध होत नाहीं.

तेथेंच ही यज्ञांत कशी म्हणावयाची असतात याचाहि खुलासा आहे. तोहि मजेदार आहे. रामदासांच्या करुणाष्टकांतील कांहीं भाग मागल्यातला शेवटला चरण पुढल्याला जोडून म्हणावयाचा असतो तशीच पद्धत हीं वालखिल्यें म्हणण्याचींहि आहे. तसेंच ह्या वालखिल्यांत अनेक व्यक्तींचा उल्लेख आलेला आहे. हें शेवटच्या कोष्टकावरून ध्यानांत येईलच. यावर सायणचार्याचें किंवा दुसऱ्या कोणाचेंहि भाष्य नाहीं.

वालखिल्य नांवाचे कोणी थोर ऋषि होऊन गेले आहेत पण त्यांचा ह्या सूक्तांशीं कांहीं संबंध दिसत नाहीं. कारण ह्या सूक्तांचे कर्ते म्हणून सर्वानुक्रमणींत वेगळेच ऋषि दिलेलें आहेत. ते प्रत्येक सूक्तावर आम्ही दिलेले आहेत. तैत्तिरीय आरण्यकांत (१-२३-३) प्रजा उत्पन्न करणाच्या इच्छेनें तप करणाऱ्या प्रजापतीच्या केशापासून हे वालखिल्य नामक ऋषि उत्पन्न झाले असें म्हटलें आहे.

वेदपारायणाच्या प्रसंगीं वालखिल्य म्हणत नाहींत. तसेंच वालखिल्यांतील पहिलीं सहा सूक्तें म्हणून सर्पिर्वीत्सीनें सौभलाकडून पुष्कळ पशु मिळविल्याचा उल्लेख आहे. (ऐ. ब्रा. २९-९)

गोसूक्तें.

गाय अवध्य आहे याबद्दल महत्त्वाची असणारी ऋचा ह्या मंडळांत (१०१-१५-१६) आहे. ती ऋचा —

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ।
प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं वधिष्ट ॥

‘ गाय ही रुद्रांची आई, वसूंची कन्या, आदित्याची बहिण आणि दुधाचा साठा आहे. मी सर्व शहाण्या लोकांना सांगतो कीं, हे लोकहो, ह्या निरपराध गाईचा वध करूं नका.’

तसेंच ह्या ऋचेच्या पुढल्या ऋचेंत गाईचेंच महत्त्व वर्णन केलें आहे.

वाचनीय सूक्तें.

इंद्र व अग्नि यांचीं सूक्तें वाचण्यासारखीं आहेत. एकोणतिसाव्या सूक्तांत प्रत्यक्ष देवतेचा उल्लेख न करतां कांहीं देवतांचें सुंदर वर्णन केलें आहे. विश्वेदेव, मरुत व अश्विन यांचीं सूक्तें चमत्कृतिपूर्ण आहेत.

याप्रमाणें आठव्यामंडळाची थोडक्यांत कल्पना दिली आहे. विस्तृत माहिती मोठ्या प्रस्तावनेंत पहावी.

वर्षप्रतिपदा १८९०. **सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.**

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर.

आठवें मंडळ.

सूक्त १ लें.

ऋषिः—१–२ प्रगाथ काण्व; ३०–३३ असंग राजा, ३४ शश्वती असंगपत्नी, अंगिरससुता, बाकी मेधातिथि व मेध्यातिथि कण्वगोत्र; देवता–३०–३३ आत्मकृतदानस्तुति, ३४ असंग राजा बाकी इंद्र;छंदः– ३३–३४ त्रिष्टुभ्, २–४ सतोबृहती अवशिष्ट बृहती.

१. हे मित्रहो, (इंद्राशिवाय) दुसऱ्या देवांची स्तुति करूं नका. व्यर्थ श्रम करूं नका. सोम पिळला असतां बलवान् इंद्रालाच एकत्र होऊन तुम्ही स्तवा. स्तोत्रें पुनः पुनः म्हणा.

२. बैलाप्रमाणें शत्रूनाशक, जरारहित, बैलाप्रमाणें लोकांचा पराभव करणारा, शत्रूंचा द्वेष करणारा, संरक्षक, निग्रहानुग्रह करणारा, थोर दाता, उभय लोकांतल्या धनांनीं युक्त अशा इंद्राचीच स्तुति करा.

३. जरी हे लोक तुझीं नानाप्रकारें संरक्षणाकरतां स्तुति करतात,तरी हे इंद्रा, आमचें हें स्तोत्र तुला नेहमीं उत्साहवर्धक होवो.

४. हे धनवान् इंद्रा, शहाणे, प्रतापी आणि सर्वत्र फिरणारे स्तोते (मोठालीं संकटें) तरून जातात तर तूं आम्हाकडे ये आणि अनेक प्रकारचें, उत्कृष्ट अन्न आम्हांला पोषणाकरतां दे.

५. हे वज्रयुक्त इंद्रा, तुला, मी मोठ्या किंमतीनेंहि देऊन टाकणार नाहीं. हे वज्रहस्त इंद्रा, हजाराला नाहीं, दहा हजाराला नाहीं, हे विपुल धनयुक्ता, तुला अपरिमित संपत्तीलाहि मी देणार नाहीं.

६. हे इंद्रा, तूं माझ्या बापापेक्षां आणि कवडीचुंबक भावापेक्षांहि फार धनवान् आहेस. हे संरक्षका, माझी माता आणि तूं माझें धन आणि अन्नाकरतां चांगलें संरक्षण करतां.

७. हे इंद्रा, तूं कोठें गेला आहेस ? आतां कोठें आहेस ? तुझें मन अनेक ठिकाणीं फिरत असतें. हे युद्धकुशला, हे युद्धकर्त्या, हे शत्रूंचीं नगरें फोडणाऱ्या इंद्रा, ये. स्तोते तुझी स्तुति करीत आहेत.

८. नगरें फोडणारा जो सर्वांना पूज्य आहे, काण्व मेधातिथीच्या ज्या ऋचांनीं इंद्र यज्ञांत जातो, आणि ज्या स्तुतींनीं वज्रधारी इंद्र शत्रूंचीं नगरें फोडतो त्या ऋचांनीं इंद्राकरतां गायत्रसाम गा.

९. हे इंद्रा, जे तुझे दहा योजनें चालणारे असे शेकडों हजारों घोडे आहेत, जे तुझे महाबलवान् आणि शीघ्रगामी घोडे आहेत त्या सर्व घोड्यांनीं आम्हांकडे लवकर ये.

१०. (यांत धेनु किंवा वृष्टि यांची इंद्राचे ठिकाणीं कल्पना केली आहे.) आज दूध देणारी, चपल आणि सहज धार काढली जाणाऱ्या गाईच्या स्वरूपानें असणाऱ्या इंद्राला मी बोलावतों. अनेक धारायुक्त वृष्टिरूप समर्थ इंद्राला मी बोलावतों.

११. जेव्हां सूर्यानें एतशाला जखम केली, तेव्हां (त्याच्या रक्षणार्थ) चालीवर चालणारे व वायूसारखे पळणारे दोन घोडे (घेऊन) इंद्रानें अर्जुनीपुत्र कुत्साला आणलें. आणि अहिंस्य सूर्यावर चालून गेला.

१२. अत्यंत धनवान् असणाऱ्या इंद्रानें मानेमध्यें छेद (काप) घेण्यापूर्वी बंधन (पट्टी) न बांधतां त्यानें ती जखम बंद केली आणि जखमी झालेला तो भाग होता तसा केला.

१३. हे इंद्रा तुझ्या कृपेनें आम्ही हलक्या लोकाप्रमाणें होऊं नये, आम्ही दुःखी लोकांप्रमाणें

---

११ टीपः—एतश सूर्याच्या युद्धाचा उल्लेख अन्यत्र आहे.पण जास्त माहिती नाहीं.पहा १५४.६-६१.१५;

१२ टीपः—यामध्यें पूर्वकालीन शस्त्र क्रियेचा उल्लेख आहे. शिवाय शस्त्रक्रियेच्या इतर साधनांचाहि संबंध दिसून येतो.

टीप—निष्ट्या इव—हलक्या लोकाप्रमाणें—निष्ट्यः चाण्डालादिः असें सिद्धांतकौमुदींत भट्टोजी दीक्षितानें म्हटलें आहे.

असूं नये, आम्ही शाखापर्णविहीन वनाप्रमाणें असूं नये. हे वज्रधारी इंद्रा, आम्ही बळकट घरांत राहणारे तुझी स्तुति करीत आहोंत.

१४. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, घाई न करतां नम्रपणें आम्ही तुला स्तवीत आहोंत. हे शूरा, तुझें एकदांच पुष्कळ हविर्द्रव्यांसह आम्ही स्तोत्र म्हणतां.

१५. जर माझें स्तोत्र इंद्र ऐकेल तर गाळण्यांतून गळणारा पातळ आणि पाण्यांनीं भरपूर असा सोम इंद्राला मदयुक्त करील.

१६. हे इंद्रा, सेवा करणाऱ्या मित्राची संवानें केलेली स्तुति (ऐकण्याकरतां) तूं तातडीनें ये. आम्हां धनवानांचें स्तोत्र तुला प्राप्त होवो. आतां मी तुझी स्तुति करूं इच्छितों.

१७. हे अध्वर्यूंहो, तुम्ही दगडांनीं (कुटून) सोम पिळा. आणि त्याला पाण्यांत मिसळा. बैलाच्या कातड्याप्रमाणें सर्वत्र व्यापून असणारे मरुत् नद्याकरतां जल उत्पन्न करतात. (म्हणून त्यांच्याकरतां सोम पिळा.)

१८. हे इंद्रा तूं पृथ्वी, अन्तरिक्ष किंवा महान् स्वर्ग यथून येऊन ह्या विस्तृत स्तोत्रानें उल्हासित हो. तसेंच हे कर्तृत्ववन्ता, आमच्या झालेल्या लोकांच्या इच्छा तृप्त कर.

१९. हे अध्वर्यूंहो, तुम्ही इंद्राकरतां अत्यंत मादक आणि उत्कृष्ट सोम पिळा. कारण, इंद्र सर्व कृत्यानें प्रसन्न करणाऱ्या अन्नेच्छु यजमानाला उत्कर्षयुक्त करतो.

२०. हे इंद्रा, तुझ्याकरतां मी सोम गाळीत आणि स्तुति करीत आहें. मी याचना करून बलवान् सिंहाप्रमाणें बलवान् अशा तुला राग उत्पन्न करूं नये. ईश्वराला कोण याचना करीत नाहीं?

२१. स्फूर्तिदायक स्तोत्र म्हणून दिलेला उग्र सोम अत्यंत बलयुक्त इंद्र पिवो. कारण, तो (सोम प्याल्यावर) जगज्जेता आणि शत्रूंचा अभिमान नाहींसा करणारा असा पुत्र तो आम्हांला देतो.

२२. यज्ञांत दात्या मनुष्याला इंद्रदेव पुष्कळ धन देतो. सर्व कामाला उत्साहानें प्रवृत्त होणारा आणि स्तोत्यांनीं स्तविलेला तो इंद्र सोम काढणारांना आणि स्तोत्यांना धन देतो.

२३. हे इंद्रा, तूं यावेस. हे देवा, आश्चर्यकारक सोमरूपी अन्नानें तूं मदयुक्त हो. सर्वांबरोबर प्यालेल्या सोमांनीं विस्तीर्ण व स्थूल उदर सरोवराप्रमाणें भरून टाक.

२४. हे इंद्रा, सुवर्णमय रथाला जोडलेले शेंकडों हजारो केसाळ व उत्कृष्ट घोडे तुला सोम पिण्याकरतां वाहून आणोत.

२५. हे इंद्रा, सुवर्णमय रथांत बसलेल्या तुला मोरासारख्या शेपटी असलेले आणि पांढऱ्या पाठीचे घोडे मधुर व प्रशंसनीय सोम पिण्याकरतां वाहून आणोत.

२६. हे प्रशंसनीय इंद्रा, तूं वाऱ्याप्रमाणें हा सोम (प्रथम) पी. शुद्ध केलेल्या, चवदार सोमाचा सुंदर रस आनंददायक असतो.

२७. जो एकटाच इंद्र पराक्रमांनीं (शत्रूंचा) पराभव करतो आणि जो महान् सामर्थ्यवान् आहे तो सरळ नाकाचा इंद्र येवो, तो आम्हांला सोडून न जावो. आमचीं स्तोत्रें ऐको आणि तो आम्हांला सोडून न जावो.

२८. जेव्हां दोनहि प्रकारें तूं बोलावला गेलास, तेव्हां हे इंद्रा, तूं शुष्णाचें हलतें नगर आयुधांनीं, धुळीला मिळवलेंस आणि यश प्राप्त केलेंस.

२९. हे व्यापक इंद्रा, सूर्य उगवला असतां सकाळीं, दिवसाच्या माध्यान्हकालीं, सायंकाळीं आणि रात्रीं माझीं स्तोत्रें तुला माझ्याकडे वळवोत.

३०. (आसंग नांवाचा राजर्षि मेध्यातिथीला पुष्कळ धन देऊन त्याला स्वतःची स्तुति करण्याविषयीं सांगतो.) हे मेध्यातिथे, तूं आमची पुनः पुनः स्तुति कर. आम्ही तुला अतिशय धन देणारे आहोंत. शत्रूंच्या घोड्यांना निन्द्य करणारा, सन्मार्गवर्ती आणि मोठमोठ्या शत्रूंना जिंकणारा मी आहे.

३१. हे मेध्यातिथे, चांगल्या घोड्यांनीं युक्त असा मी जेव्हां तुझ्या रथांत बसतो, तेव्हां तूं माझीच स्तुति कर. जो पशुमान् याद्व (आसंग) आहे तोच उत्कृष्ट सन्मानपूर्वक दाता आहे.

३२. ज्या आसंगानें सोन्यानें मढविलेल्या कातड्यासह संपत्ति मेध्यातिथीला दिली, तो हा आसंग रथाचा (जोरानें हाकून) आवाज करीत (शत्रूंची) उत्कृष्ट संपत्ति पराभूत करो.

३३. आसंग प्लायोगि दुसऱ्यापेक्षां दहा हजारपट अधिक धन देतो. बलवान् आणि तेजस्वी असे मला दिलेले दहा हजार गाईबैल सरोवराच्या तीरावरून नळ नांवाचें गवत उत्पन्न व्हावें त्याप्रमाणें उत्पन्न झाले. (अशी माझी स्तुति कर असें आसंग प्लायोगीनें मेध्यातिथीस सांगितलें.)

---

२१ टीप—'तरुतारं' वरील टीप पहा. १.११९. १.

३४. ह्या आसंगाच्या पुढल्या भागीं स्थूल लिंग दिसत आहे. तें लिंग बिनहाडाचें आणि मांस्यामध्यें लोंबत आहे. शश्वती नांवाची त्याची पत्नी तें पाहून 'हे प्राणनाथा, उपभोगाचे अत्यंत उत्कृष्ट साधन तूं धारण करतोस' असें म्हणाली.

---

३४. टीपः—हा आसंग देवतांच्या शापानें एकदां नपुंसक झाला. त्याची पत्नी शश्वती नांवाची होती. तिला नवऱ्याच्या नपुंसकपणामुळें फारच दुःख झालें आणि तिनें मोठी तपश्चर्या आरंभली. त्या तपश्चर्येनें त्याला पुरुषत्व प्राप्त झालें. पुरुषत्व प्राप्त झालेल्या आपल्या नवऱ्याला पाहून प्रसन्न झालेल्या शश्वतीनें त्याची स्तुति केली आहे. ती स्तुति वरील मंत्रांत आहे.

सूक्त दुसरें

ऋषिः—मेधातिथि काण्व व प्रियमेध आंगिरस, ४१–४२ यांचा मेधातिथिच; देवता–इंद्र, ४१–४२ विभिंददानस्तुति; छंदः—२८ अनुष्टुभ्, बाकी गायत्री.

१. हे सर्वाधीश्वरा इंद्रा, हा ओतलेला सोम पोट भरून पी. हे निर्भय इंद्रा, तुला आम्ही सोम देतों.

२. लोकांनीं स्वच्छ केलेल्या, दगडांनीं कुटलेल्या, लोंकरींतून गाळलेल्या आणि पाण्यांत घोड्याप्रमाणें स्वच्छ केलेल्या,—

३. त्या सोमाला, हे इंद्रा, तुझ्याकरतां गव्हाचे पदार्थ गाईचें दूध वगैरेंत मिसळून जसें मधुर करतात तसें आम्ही मधुर केलें आहे. आणि त्याकरतां ह्या यज्ञांत तुला बोलावीत आहोंत.

४. देव आणि लोक यांमध्यें इंद्रच एकटा सोम पिणारा आहे, इंद्रच पिळलेला सोम पिणारा आहे. आणि सर्व अन्नें भक्षण करणारा आहे.

५. रसभरित असणारा सोम अत्यंत बलवान् आणि रसिक अशा त्या इंद्राला प्रसन्न करीत नाहीं असें नाहीं, दुःखानें तयार केले जाणारे पदार्थहि त्याला प्रसन्न करतातच आणि तृप्त करणारे पदार्थ त्याला प्रसन्न करीत नाहींत असें नाहीं.

६. पारधी प्राण्यांना शोधतात त्याप्रमाणें जे दुसरे लोक ह्या इंद्राला गाईंच्या दूधादिकांनीं शोधतात आणि जे वाणीनीं वेडीवाकडी इंद्राची स्तुति करतात त्यांना इंद्र प्राप्त होत नाहीं.

७. पिळलेला सोम पिणाऱ्या इंद्रदेवाला पिण्याकरतां आपल्या घरांत तीन ठिकाणीं सोमरस असो.

८. एका यज्ञगृहांतच तीन सोमाचे साठे पाझरतात. आणि तीन भांडीं पुरेपूर भरलेलीं असतात.

९. हे सोमा, तूं स्वच्छ केलेला आहेस. अनेक पात्रांत ठेवलेला दुधांत मिसळलेला, (तृतीयसवनीं) दह्यांत मिसळलेला तूं इंद्राला अत्यंत मद उत्पन्न करणारा हो.

१०. हे इंद्रा, तुझे आम्ही पिळलेले, तीव्र व शुद्ध सोम ज्या मिश्रणीय द्रव्याची इच्छा करीत आहेत—

११. हे इंद्रा, त्या सोमांत मिश्रणीय द्रव्यें मिसळ. नंतर पुरोडाश आणि सोम एकत्र कर. (प्रथम भक्षण केलेल्या पुरोडाशावर सोम पी). तुला धनवान् असें मी ऐकलें आहे.

१२. हे इंद्रा, दारु प्यालावर येणाऱ्या मदाप्रमाणें प्यालेले सोम हृदयांत युद्ध करतात. स्तोते भरलेल्या कासेप्रमाणें सोमाची स्तुति करतात.

१३. हे अश्वयुक्त इंद्रा, धनवानाचा स्तोता धनवान् होतो. तुझ्यासारख्या धनवानाचा आणि कीर्तिमानाचा स्तोता श्रेष्ठ होणारच.

१४. स्तुति न करणाऱ्यांचा शत्रु इंद्र म्हटलें जाणारें स्तोत्र ऐकतो. तसेंच सध्याचें गायलें जाणारे गायत्र नांवाचें गाणेंहि तो जाणतोच.

१५. हे इंद्रा, ठार करणाऱ्या शत्रूंच्या ताब्यांत तूं आम्हांस देऊं नकोस. तसेंच पराभव करणाऱ्या शत्रूंच्या ताब्यांत देऊं नकोस. हे बलवन्ता, आमच्या कृत्यांनीं आम्हांला धन दे.

१६. हे इंद्रा, तुझी इच्छा करणारे तुझे मित्र आम्ही त्या त्या इच्छेनें स्तोत्रें म्हणत आहोंत. कण्वगोत्रोत्पन्न स्तोत्रें म्हणून तुझी स्तुति करीत आहेत.

१७. हे वज्रधारण करणाऱ्या इंद्रा, कर्तृत्ववान् अशा तुझ्या नवीन यज्ञांत तुझ्याशिवाय दुसऱ्याचें स्तोत्र मी नाहींच म्हणणार. मी केवल तुझेंच स्तोत्र जाणतों.

१८. देव यज्ञकर्त्या भक्तांची इच्छा करतात. आळशाची इच्छा करीत नाहींत. म्हणूनच निरलस देव चुका करणारांना शिक्षा करतात.

१९. हे इंद्रा, अन्नांसह तूं आमच्याकडे वेगानें अवश्य ये. तरुण बायको असलेला मोठा (वृद्ध) मनुष्य ज्याप्रमाणें बायकोकडे जातो त्याप्रमाणें तूं ये. लाजूं नकोस.

---

८ टीपः—३ साठे—द्रोणकलश, पूतभृत्, आधवनीय, नांवाचीं तीन पात्रें.

२०. कठोर हत्यारें असलेला इंद्र आतां आमच्या जवळ येवो. भिकारड्या जांवयाप्रमाणें तूं येण्यास संध्याकाळ करूं नकोस.

२१. ह्या पराक्रमी इंद्राची उदार बुद्धि आम्ही खरोखर जाणतों. तसेंच तीनहि लोकांत उत्पन्न झालेल्या लोकांचीं मनें आम्ही जाणतों.

२२. हे अध्वर्यो, कण्व गोत्रांतील लोकांनीं युक्त अशा इंद्राला तावडतोब सोम द्या. अतिशय बलवान् आणि अनेक प्रकारचें संरक्षण असलेल्या इंद्रापेक्षां यशस्वी पुरुष आम्हीं जाणत नाहीं.

२३. हे सोम काढणाऱ्या, पराक्रमी, शक्तियुक्त आणि मनुष्यश्रेष्ठ इंद्राला मुख्य पात्रानें सोम दे. तो सोम इंद्र पिवो.

२४. जो सुखकर भक्तांचीं स्तोत्रें जाणणारा आहे, तो इंद्र स्तोत्रें म्हणणाऱ्या भक्तांना गाईबैल आणि घोडे यांनीं युक्त धन देतो.

२५. हे सोम पिळणारे हो, मद उत्पन्न करण्यास योग्य, पराक्रमी व शूर इंद्राला सर्व प्रकारें उत्कृष्ट सोम पोचवा.

२६. पिळलेला सोम पिणारा व वृत्रहन्ता इंद्र अवश्य येवो. तो आमच्या दूर नसो. आणि अनेक प्रकारें सुरक्षित असणारा तो इंद्र आम्हांला धन देवो.

२७. स्तोत्रांनीं प्रसिद्ध झालेल्या स्तुतिप्रिय व मित्रभूत इंद्राला प्रशंसनीय आणि सुखकर घोडे वाहून आणोत.

२८. हे सुंदर नाक असणाऱ्या ऋषियुक्त आणि शक्तियुक्त इंद्रा, सोम मधुर आहे म्हणून ये. सोम दुधांत मिसळलेला आहे म्हणून ये. सध्यां स्तोता सर्वांसह आनंदी असणाऱ्या तुला स्तवीत आहे म्हणून ये.

२९. उत्कृष्ट धन आणि बल प्राप्त व्हावें म्हणून कर्त्यांचा उत्कर्ष करणारीं जीं स्तोत्रें आणि स्तोते तुझा उत्कर्ष करतात —

३०. हे स्तुति करून बोलावल्या जाणाऱ्या इंद्रा, तुझीं जीं स्तोत्रें आणि शस्त्रें आहेत, तीं सर्व तुला एकदम सामर्थ्य देतात.

३१. हाच अनेक कृत्यें करणारा, प्रमुख, वज्रधारी व फार कालापासून पराभव न पावलेला इंद्र स्तोत्यांना अन्न देतो.

३२. इंद्र उजव्या हातानें वृत्राला चांगल्या प्रकारें ठार करितां झाला. अनेक ठिकाणीं अत्यंत स्तुति केलेला इंद्र मोठ्या कर्तृत्वानें (सर्वांत) श्रेष्ठ आहे.

३३. ज्या इंद्राधीन सर्व लोक असतात, जेथें पराभव करणारीं सर्व सामर्थ्यें असतात, तो इंद्र हविर्युक्त भक्तांचें अनुसरण करतो.

३४. हा इंद्र हें सर्व करता झाला. जो इंद्र श्रेष्ठ म्हणून ऐकला जातो, तो इंद्र हवि देणारांना अन्न देणारा आहे.

३५. प्रहरणशील इंद्र धन लुटणाऱ्या ज्या रथाचें शहाण्या व वेड्या शत्रूपासून संरक्षण करतो, तोच समर्थ होऊन धन प्राप्त करतो.

३६. शहाणा इंद्र घोड्याच्या सहाय्यानें जातो आणि मरुतांच्या साहाय्यानें वृत्राला ठार करतो आणि सत्यस्वरूप इंद्र सेवा करणाराचें संरक्षण करतो.

३७. (ऋषि आपणा स्वतःला उद्देशून म्हणतो.) हे प्रियमेध, इंद्राशीं एकरूप होऊन तूं इंद्राची पूजा कर. जो इंद्र सोमांनीं खरा उत्साहित होतो—

३८. हे कण्वपुत्रहो, तुम्ही त्या वर्णनीयकीर्ति, सज्जनसंरक्षक, (यज्ञांतील) हवि इच्छिणाऱ्या, अनेक रूपें घेणाऱ्या आणि वेगशाली इंद्राचीं स्तोत्रें गा.

३९. ज्या लोकांनीं इंद्राची स्तुति केली त्या लोकांना गाईंच्या पावलाशिवायहि जो कर्तृत्ववान् आणि मित्रभूत इंद्र गाई पुनः परत देता झाला (त्याचीं वर्णनें गा.)

४०. अशा प्रकारें स्तुति करणाऱ्या काण्व मेध्यातिथीकडे हे वज्रधारी इंद्रा, जो तूं मेंढ्याचें रूप घेऊन आलास त्या तुझी आम्ही स्तुति करतों.

४१. हे विभिंदुराजा, दात्या त्वा मला चाळीस हजार (नाणीं) दिलींस आणि आणखीहि आठ हजार दिलींस.

४२. तसेंच त्या प्रसिद्ध उदकवृद्धि करणाऱ्या, जनक व स्तोत्याचें पतन न होऊं देणाऱ्या द्यावापृथ्वी (पूर्वींची) संपत्ति मिळण्याकरतां मी स्तवितों.

---

३९ टीपः—पणींनीं चोरून नेलेल्या व लपवून ठेवलेल्या गाई इंद्रानें माग काढण्याला साधन नसतांहि शोधून काढल्या आणि परत आणल्या अशी कथा आहे. १०–१०८. सरमा—पणीसंवाद पहा.

सूक्त तिसरें.

ऋषिः–मेध्यातिथि काण्व; देवता–१ ते २० इंद्र, २१ ते २४ कुयाणपुत्र पाकस्थामनाची दानस्तुति; छंदः–१.३.५.७.९.११.१३.१५.१७.१९.२४ बृहती, २.४.६.८.१०.१२.१४.१६.१८.२० सतोबृहती, २१ अनुष्टुभ् २२.२३ गायत्री.

१. हे इंद्रा, आमचा मधुर, दूध मिसळलेला आणि ओतलेला सोम पी आणि (पिऊन) तृप्त हो. आम्ही तृप्त केलेला आणि बांधवभूत असणारा तूं आमच्या उत्कर्षाकरितां जागृत आस. तुझी बुद्धि आमचें संरक्षण करो.

२. हे इंद्रा, हविर्युक्त आम्हांवर तुझी अनुग्रह बुद्धि असावी. शत्रूकरतां आम्हांला ठार करूं नकोस. इष्ट आणि आश्चर्यकारक रीतीनें तूं आमचें संरक्षण कर. तसेंच आम्हांला सुखी कर.

३. हे अत्यंत धनवान् इंद्रा, माझीं हीं स्तोत्रें तुला उत्साहित करोत. तेजांनीं अग्नीसारखे, शुद्ध आणि ज्ञाते तुझे स्तोत्रांनीं वर्णन करतात.

४. हजारो ऋषींनीं बळयुक्त केलेला हा इंद्र समुद्राप्रमाणें व्यापक होतो. ह्याचा तो सत्यमहिमा आणि बल यज्ञांत स्तोत्यांच्या संघांत गायला जातो.

५. यज्ञाकरतां आम्ही इंद्रालाच बोलावतों. यज्ञ सुरू झाला असतां आम्ही इंद्राचा धांवा करतो. जय इच्छिणारे आम्ही युद्धांत इंद्राची करुणा भाकतो आणि धन मिळावें म्हणून आम्ही इंद्राला विनवितों.

६. ह्या इंद्रानें आपल्या बलसामर्थ्यानें द्यावापृथ्वी विस्तारली आणि सूर्याला प्रकाशित केलें, हीं सर्व भुवनें इंद्रानें नियमन केली जातात आणि पिळलेला सोम इंद्राचें ठिकाणींच जातो.

७. हे इंद्रा, प्रथम सोम पिण्याकरतां लोक स्तोत्रांनीं तुला स्तवितात. एकत्र झालेले ऋभु (ऋभु, विभु आणि वाज) तुलाच वर्णितात. मरुत् प्राचीन अशा तुझीच स्तुति करतात.

८. पिळलेल्या सोमाचा व्यापक मद उत्पन्न झाला असतां त्याच भक्ताचें बल व सामर्थ्य इंद्र वृद्धिंगत करतो. आज पूर्वीप्रमाणें ह्या इंद्राचा तो महिमा लोक वर्णन करतात.

९. हे इंद्रा, धन पाहिजे असतां ज्या सामर्थ्यानें यतीपासून (लुटून) भृगुला तूं देतोस आणि ज्यामुळें प्रस्कण्वाचें तं संरक्षक केलेस तें सामर्थ्य मी तुला मागतों. तें अन्न इतरांपेक्षां पूर्वी मी तुला मागत आहें.

१०. हे इंद्रा, ज्या सामर्थ्यानें तूं समुद्रांत पुष्कळ पाणी उत्पन्न केलेंस तें तुझें सामर्थ्य मोठें आहे. ज्या महिम्यानें पृथ्वी चालते तो ह्याचा महिमा तावडतोब नष्ट करण्यासारखा नाहीं.

११. हे इंद्रा, जें मूल्यवान् धन तुला मी मागतों, तें धन तूं आम्हांला दे. हे चिरंतना, उपभोग इच्छिणाऱ्या हविर्युक्ताला प्रथम दें आणि नंतर स्तुति करणाराला दे.

१२. उपभोग इच्छिणाऱ्या आमच्यापैकीं ह्या यजमानाला तें धन दे कीं, ज्यानें पुरूच्या मुलाचें संरक्षण केलेंस. हे इंद्रा, रुशम, श्यावक आणि कृप यांचें तूं संरक्षण केलेंस तसेंच हवि देणाऱ्या यजमानाला (धन देऊन) समर्थ करावेस.

१३. स्तुति करणारा नवीन कोण मनुष्य इंद्राची सतत स्तुति करील ? पूर्वकालीन सर्व स्तोते ह्या इंद्राचा असामान्य महिमा प्राप्त करूं शकले नाहींत.

१४. हे इंद्रा, स्तुति करणारे कोण बरे तुला उद्देशून यज्ञाची इच्छा करिते झाले ? कोण शहाणा ऋषि तुला स्तुति पोंचवितो ? हे धनवन्ता इंद्रा, सोम काढणाऱ्याच्या बोलावण्याबरोबर तूं केव्हां आलास आणि स्तुति करणाऱ्याच्या बोलावण्यावरून तूं केव्हां आलास? (केव्हांही नाहीं.)

१५. तीं अत्यंत मधुर आणि गानरूप आणि स्तुतिरूप स्तोत्रें हे इंद्रा तुला उद्देशून एकदम (शत्रूला) जिंकणाऱ्या, धन मिळवणाऱ्या, अक्षयीं संरक्षित आणि अन्नेच्छु रथाला गति यावी त्याप्रमाणें म्हटलीं जातात.

१६. कण्वगोत्रोत्पन्न ऋषीप्रमाणें व भृगु कुलांतील ऋषि सूर्याप्रमाणें सर्वव्यापक असलेल्या इंद्रालाच व्यापून असतात. प्रियमेध नांवाचे लोक इंद्राला प्रिय स्तोत्रें गातात.

१७. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं आपले दोन घोडे जोड. आणि हे धनवन्ता, सामर्थ्यवान् असणारा तूं सोम पिण्याकरितां आमच्याकडे देखण्या मरुतांसह (द्युलोकावरून) लांबून ये.

१८. हे इंद्रा, हे स्तोते ब्राह्मण तूं यज्ञांत यावें म्हणून स्तोत्रानें पुनः पुनः तुझी स्तुति करीत आहेत. हे धनवन्ता आणि स्तुत्य इंद्रा, तूं आमची वेनाप्रमाणें (स्तुति इच्छिणाऱ्याप्रमाणें) स्तुति ऐक.

१९. हे इंद्रा, तूं वृत्राला विपुल उदकाकरतां ठार केलेंस. कपटी अर्बुद आणि मृगयाला ठार केलें आणि पर्वतांतून गाई मोकळ्या केल्यास.

२०. हे इंद्रा, जेव्हां तूं महान् वृत्राला आकाशांतून बाहेर घालवलेंस तेव्हां तूं आपलें सामर्थ्य प्रकट केलेंस. (तीनहि ठिकाणचे) अग्नि प्रज्वलित झाले. सूर्य प्रकाशला आणि इंद्राला आवडणारा सोमरस उत्पन्न झाला.

२१. (येथून चार ऋचांत कुरयाणपुत्र पाकस्थाम्यापासून मिळालेल्या दानाची स्तुति मेध्यातिथि करतो आहे.) जें (धन) मला इंद्र आणि मरुत् देते झाले, द्युलोकांत वावरणाऱ्या सूर्याप्रमाणें सर्वांत आपल्या गुणांनीं अत्यंत शोभायुक्त तेंच (धन) कौरयाण पाकस्थामानें आम्हांला दिलें.

२२. चांगल्या पाठीचा, दोही बाजूच्या लांकडांत बरोबर बसणारा आणि द्रव्यदृष्टि देणारा तांबडा (घोडा) बैल पाकस्थामानें मला दिला.

२३. ज्याचें जोखड दुसरे दहा घोडे ओढून नेतात, जसें तुग्रच्य भूज्यूला घरीं ओढून नेलें, असा घोडा त्यानें मला दिला.

२४. ह्या (गुणांनीं) बापाच्या (सारखा) मुलगा आधारभूत, सामर्थ्य देणारा, हितकारक, शत्रुहिंसक, उदार आणि दात्या पाकस्थामाची मी (अशी) स्तुति केली.

सूक्त चवथें.

ऋषिः--देवातिथि कण्वगोत्र; देवता-१९.२०.२१ कुरुंग-दानस्तुति, १५ ते १८ पूषन् किंवा इंद्र, १-१४ इंद्र; छंदः-२१ उष्णिह् १.३.५-७.९.११.१३.१५.१७.१९ बृहती,२.४.६.८.१०.१२.१४.१६.१८.२० सतो-बृहती.

१. हे इंद्रा, जेव्हां तूं पूर्व, पश्चिम, दक्षिण आणि उत्तर दिशेस लोकांकडून बोलावला जातोस, तेव्हां हे श्रेष्ठ इंद्रा, आनूकडे जाण्यास लोकांकडून आग्रह केला जात आहेस. हे शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या, तुर्वशाकडे जाण्यासाहि लोकांकडून आग्रह केला जात आहेस.

२. जरी तूं रुम, रुशम, श्यावक आणि कृप यांच्या येथें नेहमीं प्रसन्न असतोस तथापि स्तोत्रकर्ते कण्व स्तोत्रें म्हणून तुला (घरीं) बोलावतात,म्हणून तूं ये.

३. जसा तान्हेलेला मृग पाण्यानें भरलेल्या तलावाकडे जातो तसा विशेष आपलेपणा उत्पन्न झालेला तूं आम्हांकडे लवकर ये. आणि कण्वांचा सोम एकदम पी.

४. हे धनवन्ता इंद्रा, सोम काढणाराला अन्न देण्याकरतां तुला हा सोम उल्हासित करो. तूं भांड्यांत ठेवलेला सोम बळानें घेऊनहि पितोस. खरोखर तूं अत्यंत शक्ति धारण करतोस.

५. इंद्र आपल्या सामर्थ्यानें शत्रूंचा पराभव करतो. बलानें क्रोध नष्ट करतो. हे महान् इंद्रा, तुझें युद्धेच्छु सर्व शत्रु झाडाप्रमाणें निश्चल झाले आहेत.

६. तुझी स्तुति जो मनुष्य करतो तो जणूं काय हजारों योध्यांनीं युक्त होतो. जो स्तोत्रें म्हणून हवि देतो तो शत्रुहन्ता व पराक्रमी पुत्र प्राप्त करतो.

७. हे इंद्रा, सामर्थ्यवान् अशा तुझी मैत्री असतांना आम्ही भिणार नाहीं किंवा आम्ही दुःखी होणार नाहीं. पराक्रमी अशा तुझें महान् कृत्य स्तुत्य आहे. कारण, तुर्वश व यदु यांना आम्ही पहात आहोंत.

८. सामर्थ्यवान् इंद्र डाव्या कंबरेइतक्या भागानें सर्व जग व्यापून टाकतो. याचा शत्रु ह्याला ठार करीत नाहीं (करूं शकत नाहीं) किंवा (हवि) देणारा ह्याला राग उत्पन्न करीत नाहीं. मधमाशांनीं केलेल्या मधाप्रमाणें किंवा दुधानीं युक्त असणाऱ्या गाईप्रमाणें आमचे सोम आहेत. तर लवकर ये आणि पी.

९. हे इंद्रा, तुझा मित्र अश्वयुक्त, रथयुक्त आणि सुरूप असाच असतो. तुझ्या मित्राजवळ गाईबैल असावयाचेच. तो धन आणि अन्न यांनीं युक्त असतो. म्हणून तो सर्वांना आल्हादक असा सभेंत प्राप्त होतो.

१०. हे इंद्रा, तान्हेलेल्या अरवलाप्रमाणें पिण्याचे जागीं ये. आणि इच्छेनुसार सोम पी. प्रतिदिवशीं पाऊस पाडणारा तूं महान् सामर्थ्यवान् आहेस.

११. हे अध्वर्यो, इंद्र पिऊं इच्छितो. तर तूं सोम काढ. बलवान् दोन घोडे आतां जोडले आहेत आणि इंद्र आला आहे.

१२. जेथें तूं सोम पिऊन तृप्त होतोस तें स्थान तो दाता आपणहून जाणतो. तुला योग्य असणारे अन्न (सोम) येथें ओतला आहे. म्हणून तूं ये,लवकर चाल आणि पी.

१३. हे अध्वर्यूहो, रथांत बसलेल्या इंद्राकरतां सोम पिळा. मूळ दगडावर (उपरावर) यज्ञ सिद्ध करणाऱ्या सोमाला कुटणारे दगड विशेष प्रकारें शोभतात.

१४. आकाशांत जोरानें चालणारे, बलिष्ठ दोन घोडे इंद्राला कर्मांत वाहून नेतात. यज्ञाची सेवा करणारे घोडे आमच्या यज्ञांत हे इंद्रा, तुला वाहून आणोत.

१५. धनवान् पूषन्शीं आम्ही मैत्री करतों. हे बहुस्तुत आणि मुक्त करणाऱ्या इंद्रा, तूं आम्हांला शत्रूंना ठार करण्याला आणि धन मिळविण्याकरतां समर्थ कर.

१६. हे इंद्र किंवा पूषन्, (न्हाव्याच्या) खांद्या-वरच्या वस्तऱ्याप्रमाणें तूं आम्हांला तीक्ष्ण (बुद्धि) कर. हे मुक्त करणाऱ्या, आम्हांला तूं धन दे. जें तूं मनुष्यांना देतोस तें तुझेजवळ असलेलें गोधन आम्हांला सुलभ आहे.

१७. हे पूषन्, मी तुला प्रसन्न करूं इच्छितों. हे प्रकाशयुक्ता, मी तुझी स्तुति करूं इच्छितों. जो दुःख-दायक आहे त्याला मी (स्तवूं) इच्छित नाहीं. हे आधारभूता, स्तुति करणाऱ्या आणि सोम म्हणणाऱ्या मला कक्षीवानाप्रमाणें धन दे.

१८. हे प्रकाशिता, केव्हां तरी आमचे गाईबैल चरावयास जातात तेव्हां हे अमर्त्या, आमचें तें धन टिको. (चोरव्याघ्रादिकांपासून त्याला अपाय न होवो) तसेंच हे पूषन्, आमचें संरक्षण करणारा होऊन सुखकर हो. आणि बलप्राप्तीकरतां आम्हांला थोर दाता हो.

१९. (कुरुंगदानस्तुति) प्रसिद्ध भाग्यशाली कुरुंग राजाच्या यज्ञांत तुर्वशामध्यें आम्ही शंभर घोडे व पुष्कळ धन मिळविलें.

२०. हविर्युक्त कण्वपुत्र मेधातिथीची स्तुति करून मिळवलेला, तेजस्वी, प्रियमेधांनीं प्राप्त केला तसा एक हजार साठ गाईचा कळप मी प्राप्त केला.

२१. मला धन प्राप्त झाल्यावर वृक्षहि शब्द करूं लागले कीं, उत्कृष्ट गाई मिळाल्या, उत्कृष्ट घोडे मिळाले.

सूक्त पांचवें.

ऋषिः—ब्रह्मातिथि कण्वगोत्र; देवता-१ ते ३४ अश्विनी, ३५ ते ३९ कशु चेदिपुत्रदानस्तुति; छन्दः—१ ते ३६ गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३९ अनुष्टुभ्.

१. दूर असूनहि जवळ असल्याप्रमाणें जेव्हां तेजस्वी उषा प्रकाशली तेव्हां तिचा प्रकाश सर्वत्र पसरला.

२. हे रूपवान् अश्विहो, केवळ इच्छेनें जोडले जाणाऱ्या बळकट रथांत बसून उषःकालीं माणसाप्रमाणें तुम्ही या.

३. हे अन्नधन अश्विहो, तुम्ही आमच्या स्तोत्रां-कडे लक्ष द्या. दूत जसा निरोप पोंचवितो तसा मी तुम्हाकडे स्तुति पोंचवित आहे.

४. अनेकांना प्रिय असणारे, पुष्कळांना खूष करणारे धनवान् अश्विनी आमच्या संरक्षणाकारतां कण्व गोत्रीय आम्ही स्तवीत आहोंत.

५. उदार, अन्नवान् अन्न देणारे, धनाधिपति आणि दात्यांच्या घरीं जाणाऱ्या अश्विंची आम्ही स्तुति करतों.

६. हे अश्विहो, देवांची कृपा असलेल्या आणि (हवि) देणाऱ्या भक्ताकरतां चांगल्या प्रकारें यज्ञ केला जाणाऱ्या आणि सुखकारक गायरानावर पाऊस पाडा.

७. हे अश्विहो, शीघ्रगति श्येनासारख्या घोड्यांनीं लवकर स्तोत्राकडे (ऐकण्याकरतां) या.

८. हे अश्विहो, तीन दिवस आणि तीन रात्रींत ज्या घोड्यांनीं सर्व दिव्य प्रदेशांत तम्ही जाता त्या घोड्यांनीं या.

९. हे दिवस उत्पन्न करणारे अश्विहो, आम्हांला गाईबैलांनीं युक्त अन्न द्या. तसेंच धन द्या आणि त्यांच्या प्राप्तीकरतां रस्ते बांधा.

१०. हे अश्विहो, तुम्ही आम्हांला गाईबैलांनीं युक्त, चांगलीं मुलेंबाळें आणि सुंदर रथ असलेलें धन द्या आणि घोड्यासह अन्न द्या.

११. हे उदकाधिपतिहो, आश्चर्यकारक, सोन्याचा रथ असलेले आणि उत्कर्ष पावणारे तम्ही मधुर सोमरस प्या.

१२. हे यागधन अश्विहो, आम्हा धनवन्तांना सर्व तऱ्हेनें मोठे अविनाशी असें घर द्या.

१३. हे अश्विहो, जे तुम्ही लोकांनीं केलेलीं स्तोत्रें ऐकण्यास जातां ते तुम्ही त्वरेनें आम्हांकडे या. दुसऱ्या-कडे जाऊं नका.

१४. हे स्तुत्य अश्विहो, तुम्ही ह्या मदकर सोमाचा दिलेला मधुर भाग प्या.

१५. हे अश्विहो, आम्हाकरतां प्रशंसनीय, सर्वा-धार असे शंभर, हजारांनीं असणारें धन आणा.

१६. हे नेते अश्विहो, स्तोते लोक तुम्हाला अनेक

ठिकाणीं बोलावीत असतात म्हणून तुम्ही घोड्यावर बसून या.

१७. हे अश्विहो, दर्भ तोडणारे, हविर्युक्त आणि सुशोभित करणारे लोक तुम्हाला बोलावतात. म्हणून या.

१८. हे अश्विहो, हें आमचें स्तोत्र तुम्हाला पोंचून तुमच्या जवळ असो.

१९. हे अश्विहो, रथांत जो मधुर सोमाचा साठा ठेवला आहे त्यांतून तूं सोम पी.

२०. हे अन्नधन अश्विहो, आमचे पशु, गाईबैल आणि पुत्र यांना सुख होईल असें विपुल अन्न आपल्या त्या रथानें आणा.

२१. हे दिवस प्राप्त करणारे अश्विहो, स्वर्गीय उदक छिद्रांतून पडावें त्याप्रमाणें (पाऊस रूपानें) पाडा. आणि नद्या वहावयास लावा.

२२. हे नेते अश्विहो, ज्याअर्थी तुमचा अश्वांनीं युक्त रथ (रक्षणार्थ) गेला त्याअर्थी समुद्रांत टाकलेल्या तुग्रपुत्र भुज्यूंनीं तुमची केव्हां सेवा केली होती ?

२३. हे नित्य अश्विहो, तुम्ही घरांत अन्ध झालेल्या कण्वाला अनेक प्रकारें राक्षिलेत.

२४. हे पर्जन्यधन अश्विहो, जेव्हां मी तुम्हांला स्तुति करून बोलावलें तेव्हां तूं नव्या व प्रशंसनीय प्रकारांनीं रक्षण करीत आलास.

२५. हे अश्विहो, जसें तुम्ही कण्वाला रक्षिलेंत, जसें प्रियमेध, उपस्तुत, अत्रि आणि शिंजार यांना रक्षिलेंत—

२६. जसें धन प्राप्त करीत असतां अंशूचें रक्षण केलेंत, गाईबैल प्राप्त करीत असतां अगस्त्याचें आणि अन्न प्राप्त करीत असतां सोभरीचें रक्षण केलेंत—

२७. हे पर्जन्यधन अश्विहो, तुमची इतकी स्तुति करणारे आम्ही यापेक्षांहि अधिक सुखाची याचना करीत आहोंत.

२८. हे अश्विहो, सोन्याची सारथीची बैठक असलेल्या, सोनेरी लगामाच्या स्वर्गाला स्पर्शला करणाऱ्या अशा रथांत तुम्ही अवश्य बसा (आणि या).

२९. हे अश्विहो, तुमच्या रथाची आधारभूत जूं सोन्याची. आख सोन्याचा आणि दोन्ही चाकें (हि) सोन्याचीं आहेत.

टीप:—कण्व १. ११८. ७; ११७. ८; ११२.५ व तेथील टीपा पहा.

३०. हे अन्नधन अश्विहो, त्या सोनेरी रथानें दुरूनहि आम्हाकडे या. आणि माझी ही उत्कृष्ट स्तुति स्वीकारा.

३१. हे अमर अश्विहो, दासांचीं प्राचीन नगरें भग्न करणारे तुम्ही त्यांचें अन्न वाहून आणता.

३२. हे अत्यंत आल्हादक सत्यस्वरूप अश्विहो, तुम्ही अन्न, धन व कीर्ति घेऊन आमचेकडे या.

३३. हे अश्विहो, तुळतुळीत आणि पंख असलेले घोडे चांगल्या प्रकारें यज्ञ करणाऱ्याकडे तुम्हाला वाहून नेवोत.

३४. हे अश्विहो, जो तुमचा रथ अन्नानें भरलेला आहे तो तुमचा स्तुत्य रथ सैन्याला त्रास देत नाहीं.

३५. हे मनोवेगवान् सत्यस्वरूप अश्विहो, तुम्ही धावणाऱ्या घोड्यांनीं आणि सोनेरी रथानें या.

३६. हे पर्जन्यधन अश्विहो, ज्या तुम्ही जागृत असणाऱ्या मृगाला ठार केलेत ते तुम्ही अन्नासहित धन द्या.

३७. हे अश्विहो, ज्यायोगें चेदिपुत्र कशु शंभर उंट आणि उपभोग्य धन देईल असें तुम्ही त्याला सुचवा.

३८. ज्या कशूनें सोन्यासारखे दहा राजे मला दिले. कारण त्या वैद्य कशूची सर्व प्रजा त्याच्या ताब्यांत आहे आणि भोवतालचे सर्व लोक (युद्धाकरतां) कवच घातलेले आहेत. त्याच्या राज्यामध्यें सर्वच योद्धे असल्यामुळें दहा राजे त्याला देणें शक्य आहे.

३९. या मार्गानें हे चेदि राजे जातात. ह्या मार्गानें कोणीहि जाऊं शकत नाहीं. दुसरा कोणीहि स्हाणा इतकें धन देत नाहीं.

सूक्त सहावें-

ऋषि:—वत्स काण्व; देवता—१ ते ४५ इंद्र, ४६ ते ४८ तिरिंदरदानस्तुति; छंद:—गायत्री.

१. पावसाप्रमाणें इंद्र बलानें सर्वांपेक्षां अधिक आहे. तो इंद्र वत्स ऋषीच्या स्तोत्रांनीं उत्साह पावतो.

२. जेव्हां यज्ञपुत्र इंद्राला (आकाशांत) व्यापून असणारे घोडे वाहून आणतात, तेव्हां यज्ञांत आणणाऱ्या स्तोत्रानें स्तोते त्याची स्तुति करतात.

३. कण्व गोत्रांतल्या स्तोत्यांनीं इंद्राला जेव्हां स्तोत्रें म्हणून यज्ञाचें साधन बनविलें, तेव्हां शत्रूंचीं आयुधें व्यर्थ झालीं असें सर्व लोक म्हणतात.

४. समुद्रापुढें नद्या जशा लीन होतात त्याप्रमाणें सर्वत्र पसरलेले लोक ह्या इंद्राच्या रागापुढें नमतात.

५. ज्या सामर्थ्यानें इंद्र द्यावापृथ्वीला कातड्या-प्रमाणें (वाटेल तो) आकार देतो त्या सामर्थ्यानें इंद्र प्रकाशत असतो.

६. जगाला हलवणाऱ्या वृत्राचेंहि डोकें शंभर धारांच्या वज्रानें तोडलें.

७. अग्नीच्या ज्वालेप्रमाणें तेजस्वी असणारीं हीं स्तोत्रें स्तोत्यांच्या पुढें आम्ही वरचेवर म्हणतों.

८ गुप्तपणें केलीं असूनहि जीं आपणहून (आ-पल्या चांगुलपणानें) प्रसिद्ध होतात तीं स्तोत्रें सोमाच्या धारेसह कण्वगोत्रज करतात.

९. हे इंद्रा, तें गाईबैलघोड्यांनीं युक्त धन आम्हांला प्राप्त व्हावें. तसेंच सर्वांपूर्वी ज्ञान होण्याकरतां आम्हांला अन्न प्राप्त व्हावें.

१०. सत्यस्वरूप व संरक्षक इंद्राची कृपा मीच प्राप्त केली. म्हणून मी सूर्यासारखा (तेजस्वी आणि प्रसिद्ध) झालों आहे

११. ज्यामुळें इंद्र, सामर्थ्य धारण करतोच, त्या मननीय प्राचीन स्तोत्रानें कण्वाप्रमाणेंच मी आपली वाणी भूषित करतों.

१२. हे इंद्रा, जे तुला स्तवीत नाहींत आणि जे ऋषि तुझी स्तुति करतात, त्या दोघांत माझ्याचकडून चांगली स्तुति केलेला तूं उत्कर्ष पाव.

१३. जेव्हां ह्याचा राग वृत्राला जागोजाग तोडीत गर्जना करतो तेव्हां पाणी समुद्राकडे वाहूं लागलें.

१४. हे इंद्रा, घातुक शुष्णाला जेव्हां तूं हातांत धरलेलें वज्र मारलेंस, तेव्हां हे उग्र इंद्रा, ‘ कामपूरक ’ असें म्हटलेलें तूं ऐकतोस.

१५. द्युलोक नाहीं, अन्तरिक्ष नाहीं आणि पृथ्वीहि वज्रधारी इंद्राला व्यापीत नाहींत (त्यापेक्षांहि इंद्र मोठा आहे.)

१६. हे इंद्रा, जो तुझें विपुल उदक आडवून असतो त्याला तूं पाण्यांत ठार करतोस.

१७. जो वृत्र ह्या महान् एकत्र असलेल्या द्यावा-पृथ्वीला झाकून टाकतो, त्याला हे इंद्रा, तूं अंधारांनीं झाकून टाक (मार).

१८. हे इंद्रा, जे यति आणि जे भृगु तुझी स्तुति करतात, त्यामध्यें माझेंच स्तोत्र हे उग्रतेजा, तूं ऐक.

१९. हे इंद्रा, सत्यस्वरूप यज्ञाचा उत्कर्ष कर-णाऱ्या ह्या तुझ्या गाई हें दूधतूप उत्पन्न करतात.

२०. हे इंद्रा, सूर्य आपल्या भोवती सृष्टि धारण करितो त्याप्रमाणें असणाऱ्या ह्या गाई, हे इंद्रा, तुला मुखानें (खाऊन) गर्भ धारण करतात.

२१. हे बलाधिपति इंद्रा, कण्वगोत्रांतील ऋषि स्तोत्रें म्हणून तुझाच उत्कर्ष करतात आणि पिळलेले सोम तुलाच उत्साह देतात.

२२. हे वज्रधारी इंद्रा, तुझ्याच दानाची अत्यंत स्तुति केली जाते आणि मोठाले यज्ञ तुझ्याकरतांच केले जातात.

२३. हे इंद्रा, आह्मांला पुष्कळ अन्न, संरक्षण आणि गाईबैलांनीं युक्त व समर्थ प्रजा दे.

२४. हे इंद्रा, नहुष राजाच्या लोकांना जे तूं शीघ्रगामी घोड्यांचे संघ दिलेस ते आम्हांला दे.

२५. आतां हे इंद्रा, जेव्हां तूं आम्हांला सुखी करतोस तेव्हां शहाणा असा तूं आमचा गौळवाडा आपल्या नजरेखालीं वाढवतोस.

२६. हे इंद्रा, तूं बलवान् आहेस आणि लोकांवर सत्ता चालवितोस. तूं बलानें अनन्त आहेस.

२७. हे इंद्रा, त्या महाबलवान् अशा तुला हवि-र्द्रव्य घेतलेल्या प्रजा सोम देऊन संरक्षणाकरतां स्तवीत असतात.

२८. पर्वतांच्या पायथ्यावर आणि नद्यांच्या संगमावर केलेल्या कृत्यानें शहाणा इंद्र उत्पन्न झाला.

२९. जेथें व्यापक असणारा इंद्र असतो आणि ज्या अन्तरिक्षांतून सोमाकडे खालीं पहातो—

३०. जेव्हां हा स्वर्गावर प्रकाशतो तेव्हां उदक उत्पन्न करणाऱ्या प्राचीन (सूर्य स्वरूप) इंद्राचें व्यापक तेज सर्व पहातात.

३१. हे इंद्रा, तुझी बुद्धि आणि पराक्रम सर्व कण्वगोत्रांतील लोक वाढवितात. आणि हे बलिष्ठा, तुझीं बलाचीं कृत्येंहि ते वाढवितात.

३२. हे इंद्रा, माझी ही चांगली स्तुति स्वीकार. माझें संरक्षण कर. आणि माझी बुद्धि वाढीव.

३३. हे उत्कर्षशाली वज्रधारी इंद्रा, आम्ही ब्राह्मण तुझ्याकरतां आणि जगण्याकरतां स्तोत्रें करीत आहोंत.

३४. कण्वगोत्रज इंद्राची स्तुति करतात. सखल प्रदेशावरून वहाणाऱ्या पाण्याप्रमाणें माझी स्तुति इंद्रा-कडे जावो.

३५. ज्याचा राग कोणालाहि नष्ट करतां येत

नाहीं अशा जरारहित इंद्राला, नद्या समुद्र वाढवितात त्याप्रमाणें, आमचीं स्तोत्रें वृद्धिंगत करोत.

३६. हे इंद्रा, दूर देशांहूनहि मनोहर अशा दोन घोड्यांनीं आम्हाकडे ये आणि हा ओतलेला सोम पी.

३७. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, दर्भ तोडणारे भक्त तुलाच युद्धांत मदतीकरतां बोलावतात.

३८. हे इंद्रा, रथाच्या घोड्यामागें चाक जातें त्याप्रमाणें दोन्ही द्यावापृथ्वी तुला अनुसरतात आणि पिळलेला सोम तुझ्याचकडे जातो.

३९. हे इंद्रा, शर्यणावत सरोवरांतील सोमानें तं तृप्त हो. आणि सेवा करणाऱ्याच्या स्तुतीनें प्रसन्न हो.

४०. वाढलेल्या, वज्रधारी, वृत्रहन्त्या अत्यंत सोम पिणाऱ्या आणि बलवान् इंद्रानें आकाशांत अत्यंत मोठा शब्द केला.

४१. हे इंद्रा, सर्वांच्या प्रथम उत्पन्न झालेला तूं सर्वज्ञ आहेस. एकटाच सामर्थ्यानें सर्वांत श्रेष्ठ आहेस. वरचेवर तूं स्तोत्यांना धन देतोस.

४२. हे इंद्रा, आमच्या सोमाकडे आणि अन्नाकडे विस्तृत पाठीचें शेंकडो घोडे तुला वाहून आणोत.

४३. हें प्राचीन पाऊस पाडणारें कर्म कण्वगोत्रज वृद्धिंगत करते झाले.

४४. थोर देवामध्यें इंद्रालाच मनुष्य स्तुतीकरितां स्वीकारतो. धनेच्छु मनुष्य रक्षणारकतां इंद्रालाच बोलावतो.

४५. हे बहुस्तुत इंद्रा, प्रियमेधानें वर्णिलेले तुझे दोन घोडे सोम पिण्याकरतां तुला आम्हाकडे वाहून आणोत.

४६. (तिरिंदरदानस्तुति) परशुपुत्र तिरिंदिरापासून याद्वापैकीं मी शेंकडो धन मिळविलें.

४७. तिनशें घोडे, आणि दहा हजार गाई स्तोत्रें म्हणणाऱ्या पज्राला दिलीं.

४८. चार भार सोने घातलेले उंट याद्वाला देणाऱ्याची कीर्ति सर्व दिशा व्यापून स्वर्गापर्यंत पोंचली.

सूक्त सातवें.

ऋषिः—पुनर्वत्स कण्वगोत्र; देवता—मरुत्; छंदः—गायत्री.

१. हे मरुतहो, जेव्हां तुम्हांला त्रिष्टुभ् छंदांतील स्तोत्रें म्हणून स्तोता सोम देतो तेव्हां तुम्ही पर्वतावर शोभूं लागता.

२. हे शोभणारे बलयुक्त मरुतहो, जेव्हां तुम्ही रथ तयार करतां तेव्हां पर्वतहि चालूं लागतात.

३. शब्द करणारे मरुत् वायूंच्या सहाय्यानें जेव्हां वर उडूं लागतात तेव्हां पुष्टिवर्धक अन्न उत्पन्न करतात.

४. (जेव्हां ते वायूसह रथांत बसून जातात तेव्हां.) मरुत् धुकें उत्पन्न करतात आणि पर्वतांना हलवतात.

५. हे मरुतहो, जेव्हां तुम्हाला जाण्याकरतां पर्वत आणि नद्या तुमचें सामर्थ्य वाढावें म्हणून आपल्या स्थानीं स्थिर रहातात तेव्हां मरुत् चालूं लागतात.

६. हे मरुतहो, तुम्हालाच रात्रीं संरक्षणाकरतां मी बोलावतों आणि तुम्हालाच दिवसा संरक्षणाकरतां बोलावतों. यज्ञ चालूं असतांहि तुम्हालाच आम्ही बोलावतों.

७, ते तांबूस, आश्चर्यकारक शब्द करणारे मरुत् रथांनीं द्युलोकाच्या शिखरावर उगवतात.

८. जे मरुत् आपल्या सामर्थ्यानें सूर्याला जाण्याकरतां मोठा रस्ता उत्पन्न करतात ते मरुत् तेजांनीं सर्वत्र व्यापून आहेत.

९. हे मरुतहो, ही स्तुति स्वीकारा. हे थोरहो, हें माझें गाणें ऐका. आणि बोलावणें स्वीकारा.

१०. मरुतांनीं इंद्राकरतां तीन (सोमाचीं) सरोवरें आणि मधुर, पाझरणारा आणि उदकयुक्त मेघ उत्पन्न केला.

११. हे मरुतहो, जेव्हां सुखेच्छु आम्ही द्युलोकावरून तुम्हाला बोलावतों, तेव्हां तुम्ही लागलीच या.

१२. हे चांगले दाते थोर रुद्रपुत्र मरुतहो, तुम्ही यज्ञगृहांत सोमांनीं मद आल्यावर ज्ञानी व्हा.

१३. हे मरुतहो, शत्रूंचा मद नष्ट करणारे, अनेकांनीं स्तविलेलें आणि सर्वपोषक धन आम्हांला स्वर्गावरून आणून द्या,

१४. हे सुशोभित मरुतहो, जेव्हां पर्वतांच्यावर रथ तुम्ही नेत असाल तेव्हां पिळलेल्या सोमांनीं मदयुक्त व्हा.

१५. मनुष्य मरुतांस स्तोत्रें म्हणून सुख मागेल तेव्हां इतक्या अविनाशी मरुतांचेंच सुख मागेल.

१६. जे मोठ्या मेघाला पाऊस पाडावयास लावणारे मरुत् पाण्याच्या थेंबाप्रमाणें पावसांनीं द्यावापृथ्वी व्यापून टाकतात—

१७. ते मरुत् शब्दांनीं प्रकट होतात, ते रथांनीं, वायूंनीं प्रकट होतात. ते पृश्निपुत्र मरुत् स्तोत्रांनीं प्रगट होतात.

१८. ज्यानें तुर्वश आणि यदु, ज्यानें धनकाम कण्व यांना राक्षिलें त्याचें संपत्तीकरतां आम्हीं ध्यान करतों.

१९. हे चांगले दाते मरुतहो, तुपाप्रमाणें पोषक असणारे हें अन्न कण्व गोत्रातील माझ्या स्तोत्रांसह तुम्हाला बलशाली करते.

२०. (मरुतांना येण्याला उशीर लागला म्हणून ऋषि तर्क करतो.) हे दाते पूजनाला आरंभ केलेले हो, यावेळीं तुम्ही कोठें आनंदांत आहांत ? कोणचा ब्राह्मण तुमची पूजा करीत आहे ?

२१. हे ऋत्विजजनहो,तुम्ही आधीं स्तोत्रें म्हणून यज्ञसंबंधीं मरुतांचें सामर्थ्य वाढवा म्हणजे ते दुसऱ्यास वश होणार नाहींत.

२२. ते मरुत् पुष्कळ उदक धारण करतात. तसेंच द्यावापृथ्वी मरुत धारण करतात. सूर्याला (आकाशांत) धारण करतात. असे मरुत् आपलें वज्र वृत्राच्या सांध्यासांध्यावर टाकतात.

२३. अराजक, बलशाली, पराक्रम करणारे मरुत् वृत्राचे सांधे तोडते झाले आणि पर्वतांचा भेद करते झाले.

२४. युद्ध करणाऱ्या त्रिताचें बल मरुतांनीं खचूं दिलें नाहीं, त्यांच्या कर्तृत्वाला राखलें, आणि लढाईत इंद्राला राखलें.

२५. लखलखीत आयुधें हातांत घेतलेलें, तेजस्वी मरुत् डोक्याला सोन्याचे मुगुट शोभेकरतां धारण करतात.

२६. हे मरुतहो, महत्त्व इच्छिणारें तुम्ही आकाशाच्या मध्यभागीं दूर असला तरी या. द्युलोकाप्रमाणें पृथ्वीवरील सर्व लोक तुमच्या भीतीनें कापत असतात.

२७. हे देवहो, आमच्या यज्ञांतील दानें स्वीकारण्याकरतां सोन्याचे पायांनीं आणि घोड्यावर बसून या.

२८. जेव्हां ह्या मरुतांचा रथ ठिपके असलेल्या हरिणी आणि तांबूस ठिपके असलेला हरिण ओढीत असतो तेव्हां सुशोभित असणारे मरुत् पाऊस पाडीत चालूं लागतात.

२९. चांगला सोम असलेल्या आर्जिक देशांत आणि शर्यणावत् सरोवरावर घर असलेल्या जागीं खालपट चाकाच्या गाडीनें तुम्ही या.

३०. हे मरुतहो, अशी स्तुति करणाऱ्या माझ्याकडे सुखदायक संपत्ति घेऊन तुम्ही केव्हां याल ?

३१. हे स्तुतिप्रियहो, तुम्ही इंद्राला टाकलें असें कधीं झालें आहे कां ? असें तुमचे सख्य कोणाला प्राप्त होतें ? (कोणालाहि नाहीं.)

३२. वज्र हातांत घेतलेले आणि सोन्याची कुऱ्हाड हातांत घेतलेल्या मरुतांसह अग्नीची हें कण्वगोत्रीय लोकहो, तुम्हीं स्तुति करा.

३३. पाऊस पाडणारे, पूजार्ह आणि आश्चर्यकारक सामर्थ्य असणाऱ्या मरुतांना नूतन व उत्कृष्ट धन मिळावें म्हणून मी आपल्याकडे वळवितों.

३४. मरुत येऊं लागले असतां मोठाले दगड जागा सोडूं लागतात आणि पर्वतहि दाबले जातात.

३५. चहूंकडून जाणारे घोडे स्तोत्यांना अन्न देत आकाशांतून धांवणाऱ्या मरुतांना वाहून नेतात.

३६. अग्नि प्रशंसनीय सूर्याप्रमाणें तेजानें सर्वांत मुख्य झाला. तेजांनीं मरुत् स्तुति केले जातात.

सूक्त आठवें.

ऋषिः—सध्वंस काण्व; देवता—अश्विन्; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. हे अश्विहो, सर्व प्रकारचें सहाय्य करण्याकरतां तुह्मी आमच्याकडे या. हे आश्चर्यकारक अश्विहो, सोनेरी रथ असणारे तुह्मी मधुर सोम प्राशन करा.

२. हे हविर्भोक्ते अश्विहो, सोन्याचे अलंकार असलेले, कर्तृत्ववान् व ज्ञानी असे तुह्मी सूर्यासारख्या रथानें या.

३. हे अश्विहो, पृथ्वीवरून आमचीं स्तोत्रें ऐकून या. अन्तारिक्षांतून या. आणि कण्वांच्या यज्ञांत पिळलेला मधुर सोम प्या.

४. हे अश्विहो, द्युलोकांतून आमचेकडे या. अन्तरिक्षांतून या. हे स्तुतिप्रियहो, येथें कण्वाचा मुलगा तुमच्याकरतां मधुर सोम पिळीत आहे.

५. हे अश्विहो, यज्ञांत सोम पिण्याकरतां तुह्मी या व कर्तृत्ववान्, स्वाहाकारानें आहुति दिले जाणारे, स्तोत्रवर्धक आणि लोकनायक अश्विहो; आमच्या स्तोत्रांनीं (प्रसन्न होऊन) या.

६. हे नायकहो, जेव्हां तुम्हांला संरक्षणाकारितां पूर्वीं ऋषींनी बोलावलें, तेव्हां तुह्मी आलात. तसेंच माझी ही स्तुति ऐकून या.

७. हे स्वर्गपालक अश्विहो, तुह्मी स्वर्गावरून आणि अन्तरिक्षांतून या. हे स्तोत्याला जाणणारे हो, तुम्ही आपल्या बुद्धीसह या. हे स्तोत्रे ऐकणारे अश्विहो, आमच्या स्तोत्रामुळें या.

८. आमच्याशिवाय दुसरें कोण स्तोत्रें म्हणून तुमची उपासना करतात. कण्वाचा मुलगा वत्स ऋषि स्तोत्रें म्हणून तुम्हांला आनंदित करतो आहे.

९. हे अश्विहो, शहाणा भक्त स्तोत्रें म्हणून रक्षण करण्याकरतां तुम्हाला बोलावतो. हे निष्पाप व वृत्रहन्ते अश्विहो, तुह्मी आम्हांला सुख देणारे व्हा.

१०. हे यागधन अश्विहो, जेव्हां पत्नी सूर्या तुमच्या रथांत आरूढ झाली, तेव्हां तुमच्या सर्व इच्छा सफळ झाल्या.

११. हे अश्विहो, (जेथें असाल) तेथून अनेकरूपी रथानें या. कविपुत्र शहाणा वत्स तुमची अत्यंत मधुर स्तुति करीत आहे.

१२. मस्त, धनवान्, धनदाते आणि जगाला आधारभूत असें अश्वि माझ्या स्तोत्रांची प्रशंसा करोत.

१३. हे आश्विहो, सन्मानाची सर्व संपत्ति आम्हांस द्या. आम्हास योग्य वेळीं संतति असूं द्या. आणि आम्हाला निंदकाच्या स्वाधीन करूं नका.

१४. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, जर तुम्ही दूर असाल किंवा जवळ असाल तरी तेथून अनेकरूपी रथानें या.

१५. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, जो वत्स ऋषि स्तोत्रें म्हणून तुम्हांला आनंदित करतो, त्याला हजारो प्रकारचें विपुल तूप असलेलें अन्न द्या.

१६. हे अश्विहो, हे दानाधिपति अश्विहो, जो तुम्हांला सुख व्हावें म्हणून स्तुति करील आणि धन इच्छील, अशा त्या स्तोत्रकर्त्याला पुष्कळ तूप घातलेलें अन्न तुम्ही द्या.

१७. हे दुष्टांचें निवारण करणारे आणि विपुल हवि भक्षण करणारे अश्विहो, आमच्या ह्या स्तोत्राला ऐकण्याकरतां या. हे नायकहो, आम्हाला संपत्तिमान् करा आणि ही संपत्ति सुखाकरतां आम्हांस द्या.

१८. हे अश्विहो, दर प्रहरीं स्तोत्रें म्हटल्या जाणाऱ्या यज्ञांत प्रियमेध नांवाचे ऋषि यज्ञांतील प्रमुख अश्वींना सर्व प्रकारच्या संरक्षणासहित बोलावीत आहेत.

१९. हे स्तुत्य अश्विहो, तुमची स्तुति आणि सेवा करून तुम्हाला मी आनंदित करतो आहे. ते सुखदायक आणि रोगनाशक अश्विदेव आम्हांकडे येवोत.

२०. हे अश्विहो, ज्यांनीं कण्व मेधातिथींचें तुम्ही संरक्षण केलेंत, ज्यांनीं दशव्रज वशाचें संरक्षण केलेत, ज्यांनीं गोशर्य शयूचें संरक्षण केलेंत, त्यांनीं हे नायकहो, तुम्ही आमचें संरक्षण करा.

२१. हे नायक अश्विहो, संपत्ति मिळवीत असतां त्रसदस्यूचें ज्यांनीं संरक्षण केले, त्यांनीं बलप्राप्तीकरतां तुम्ही आमचें चांगल्या प्रकारें संरक्षण करा.

२२. हे अश्विहो, चांगल्या प्रकारें म्हटलीं जाणारीं स्तोत्रें आणि गाणीं तुम्हाला आनंदीत करोत. तसेंच हे बहुसंरक्षक आणि वृत्रहन्ते अश्विहो, तुम्ही आम्हाला अत्यंत इष्ट देणारे व्हा.

२३. कर्तृत्ववान् अश्वि सत्याच्या ज्या पावलांनीं जीवमात्राच्या जवळ येतात. त्या अश्वींच्या रथाचीं तीनहि चाकें गुप्त होती तीं प्रकट झालीं आहेत.

२० टीपः—१-११६ २२ पहा.

सूक्त नववें.

ऋषिः—शशकर्ण; देवता—अश्विन्; छंदः—२. ३. २०. गायत्री, १. ४. ६. १४. १५ बृहती, ५ ककुभ्, १० त्रिष्टुभ्, ११ विराज्, १२ जगती बाकी अनुष्टुभ्.

१. हे आश्विहो, तुम्ही वत्स ऋषीच्या संरक्षणाकरतां अवश्य या. ह्याला सुरक्षित घर द्या. आणि शत्रू दूर करा.

२. अन्तरिक्षांत, स्वर्गावर आणि पंचजनांत जें धन आहे तें धन आम्हांला द्या.

३. हे अश्विहो, जे भक्त तुमची सेवा करतात त्यांची सेवा तुम्ही ध्यानांत घेता तशीच कण्वाची सेवा ध्यानांत घ्या.

४. हे आश्विहो, तुमचें हविर्द्रव्य स्तुति करून रुचकर केलें जातें. हे अन्नधन अश्विहो, ज्यानें वृत्राला तुम्ही (ठार करण्याकरतां) जाणलेंत तो हा सोम मधुर आहे.

५. हे कर्तृत्ववान् अश्विहो, पाण्यांत, औषधींत आणि वनस्पतींत जे गुण उत्पन्न केले आहेत त्यांनीं तुम्ही माझें संरक्षण करा.

६. हे सत्यस्वरूप अश्विदेवहो, तुम्ही सर्व जगाचें पोषण करतां आणि सर्व जगाचे रोग शान्त करता. त्या तुम्हांला हा वत्स ऋषि केवळ स्तोत्रांनीं प्राप्त

करीत नाहीं. कारण, तुम्ही हविर्द्रव्यें असलेल्याकडे जात असतां.

७. हे अश्विहो, जेव्हां तुम्ही याल, तेव्हां अश्वींचें स्तोत्र चांगल्या बुद्धीनें ऋषि ध्यानांत आणील आणि अत्यंत मधुर असणारा सोम आणि हवि अथर्वन् अग्नींत अर्पण करील.

८. हे अश्विहो, तुम्ही जलद चालणाऱ्या रथांत आतां बसा. हीं माझीं स्तोत्रें सूर्य आकाशांत जातो त्याप्रमाणें तुझ्याकडे प्राप्त होतात.

९. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, सामगान आणि स्तोत्रे यांनीं तुम्हांला आणवीत आहों, तसेंच तुम्ही काण्वाचीं स्तोत्रें ध्यानांत घ्या.

१०. हे अश्विहो, तुम्हाला कक्षीवान् बोलावीत होता, तुम्हाला व्यश्व ऋषीनें बोलाविलें आणि तुम्हाला दीर्घतमा बोलावीत होता. यज्ञांत पृथ्वीनें तुम्हाला बोलाविलें, तसेंच माझें हें स्तोत्र ध्यानांत घ्या.

११. हे गृहरक्षक अश्विहो, या. आमचें संरक्षण करणारे आणि जयाचें पालन करणारे व्हा. आमच्या शरीराचेंहि संरक्षण करा. आमचें घर आमच्या पोराबाळांकडे जावो.

१२. हे अश्विहो, जर इंद्रासह एका रथांत बसून जात असशील, वायूसह एकत्र असशील, आदित्य व ऋभूसह आनंदांत असशील किंवा विष्णूनें आक्रमिलेल्या त्रैलोक्यांत असशील, तरी तेथून तूं ये.

१३. मी अश्वींना युद्धांत साहाय्य करण्यास बोलावतों. लढाईंत शत्रूंचा पराभव करण्याचें जें सामर्थ्य आहे तें श्रेष्ठ अश्वींचेंच सहाय्य होय.

१४. हे अश्विहो,तुम्ही अवश्य या. हीं हविर्द्रव्यें तुमच्याकरतां केलीं आहेत. तुर्वश आणि यदु यांनीं तुम्हांकरतां केलेले हे सोम आहेत. कण्वांच्या येथें हे सोम तुम्हांला दिले आहेत.

१५. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, जवळ किंवा दूर जें औषध आहे, त्या औषधासह असणारें घर हे ज्ञानी अश्विहो, विमदाप्रमाणें वत्साला द्या.

१६. अश्वींच्या उत्कृष्ट स्तुतीसह मी जागृत झालों आहे. हे तेजस्वी उषे, माझी स्तुति ऐकून प्रगट हो आणि लोकांना धन दे.

१७. हे गोड देवि उषे,तूं (स्तुति ऐकण्याकरतां) अश्वींना जागृत कर. अश्वींना प्रसन्न करण्याकरतां चांगलें अन्न तयार केलें आहे.

७ टीपः—अथर्वन् अग्नि ६. १६. १३ पहा.

१८. हे उषे, तूं आपल्या तेजानें ज्यावेळीं येतेस त्यावेळीं सूर्याप्रमाणें शोभतेस. आतां हा अश्वींचा रथ ऋत्विजांनीं रक्षण केलेल्या यज्ञगृहाकडे येत आहे.

१९. चहूकडून पिवळे असणारे सोम गाईच्या कासेप्रमाणें पिळले जात आहेत. जेव्हां देवभक्त स्तुति करतात, तेव्हां अश्विदेव संरक्षण करतात.

२०. ज्ञानी अश्विदेव अन्न, बल, मनुष्ययोग्य सुख आणि उत्कर्ष हें प्राप्त होण्याकरतां आमचें संरक्षण करोत.

२१. हे अश्विहो,तुम्ही अन्तरिक्षांत जरी आपलीं कृत्यें करीत असतां आणि स्तुत्य असे तुम्ही सुखानें रहातां तथापि आम्ही स्तुति केली असतां या.

सूक्त दहावें.

ऋषिः—प्रगाथ कण्वपुत्र; देवता–अश्विनी; छन्दः—१बृहती, २ त्रिष्टुभ्, ३ अनुष्टुभ्, ४ आस्तारपंक्ति, ५ बृहती, ६ सतोबृहती.

१. हे अश्विहो,जरी तुम्ही मोठ्या यज्ञगृहांत असाल किंवा स्वर्गांतल्या तेजस्वी स्थानीं तुम्ही असाल किंवा आकाशांत तयार केलेल्या एखाद्या घरांत असाल तरी तेथूनहि तुम्ही या.

२. हे अश्विहो, तुम्ही जसा मनूकरतां यज्ञ पार पाडलात तसाच कण्वगोत्रांतील माझा यज्ञ ध्यानांत घ्या मी बृहस्पति, सर्व देव, इंद्र व विष्णु आणि सर्वत्र स्तवन केल्या जाणाऱ्या अश्वींना बोलावतों.

३. ज्यांचें सख्य आम्हांला इष्ट आहे, त्या हवि घेण्याकरतां प्रगट झालेल्या कर्तृत्ववान् अश्वींना मी बोलावतों.

४. ज्यांच्यामुळें सर्व यज्ञ चालतात, अनार्यांतहि ज्यांचे स्तोते आहेत आणि जे मधुर सोम पितात, त्या हिंसारहित यज्ञाच्या ज्ञात्यांना स्तुति करून आम्ही बोलावतों.

५. हे अश्विहो, जर तुम्ही पश्चिमेला असाल, हे अन्नधन अश्विहो, तुम्ही जर पूर्वेला असाल किंवा द्रुह्यु, अनु, तुर्वश, आणि यदु यांचेपाशीं असाल, तर मी तेथून तुम्हाला बोलावतों. ताबडतोब मजकडे या.

६. हे अनेकांचें रक्षण करणारे अश्विहो, जर तुम्ही अन्तरिक्षांत फिरत असाल, किंवा तुम्ही ह्या द्यावापृथ्वींत हिंडत असाल, किंवा आपल्या सामर्थ्यासह

(लढाईकरतां) रथांत आरूढ झाला असाल तरी तेथून हे अश्विहो, या.

सूक्त अकरावें.

ऋषि:—वत्स कण्वगोत्र; देवता-अग्नि; छन्दः—१ प्रतिष्ठा गायत्री, २ वर्धमाना गायत्री, १० त्रिष्टुभ्, बाकी गायत्री.

१. हे अग्ने, तेजस्वी असणारा तूं मर्त्य सृष्टींत कर्मांचें संरक्षण करणारा आहेस. म्हणून तूं यज्ञांत स्तुति केला जातोस.

२ हे शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या अग्ने, तूं यज्ञांतलि स्तुत्य आहेस, तूं यज्ञामधील नायक आहेस.

३. हे झालेलें जाणणाऱ्या अग्ने, तूं आम्हांपासून आमच्या द्वेष्ट्यांना दूर कर. राक्षसी शत्रुसेनांना लांब ठेव.

४. हे सर्वज्ञ अग्ने, जवळ असतांहि आमच्या शत्रूच्या यज्ञाची तूं इच्छा करीत नाहींस.

५. मर्त्य असणारे आम्ही भक्त, अमर आणि सर्वज्ञ अग्नीची पूजा व मोठालीं स्तोत्रें जाणत आहोंत.

६. मर्त्य असे आम्ही भक्त ज्ञानी अग्निदेवाला स्तुति करून रक्षणाकरतां बोलावतों आहोंत.

७. हे अग्निदेवा, तुला उद्देशून केलेल्या स्तुतीनें वत्स ऋषि तुझें मन द्युलोकांतून आपल्याकडे ओढून घेतो.

८. हे अग्ने, तूं चहूकडे सारखी दृष्टि टाकतोस, म्हणून तूं सर्व लोकांचा ईश्वर आहेस, म्हणून तुला आम्ही युद्धांत बोलावतों.

९. युद्धांत आश्चर्यकारक सामर्थ्य प्रकट करणाऱ्या अग्नीला युद्धांत सामर्थ्य इच्छिणारे आम्ही रक्षणाकरतां बोलावतों.

१०. हे अग्ने, फार प्राचीन कालापासून तूं यज्ञांत स्तुति केला जात आहेस, तसेंच पूर्वीपासून स्तुति केला जाणारा तूं यज्ञांत देवांना बोलावीत असतोस. हे अग्ने, तूं आपलें शरीर पुष्ट कर व आम्हांला ऐश्वर्य दे.

सूक्त बारावें.

ऋषि:—पर्वत कण्वगोत्र; देवता-इंद्र; छंदः—उष्णिह्.

१ हे इंद्रा, तूं अतिशय सोम पिणारा आहेस. हे बलवन्ता, (तुझा मद पराक्रम करणें) जाणतों, आणि ज्यानें हिंसकांना ठार करतोस तशा मदयुक्त तुझी आम्ही इच्छा करतों.

२. हे इंद्रा, ज्यानें दशग्व अध्रिगु, थरारणारा सूर्य आणि अन्तरिक्ष यांचें तूं संरक्षण केलेंस त्या इंद्राची आम्ही इच्छा करतों.

३. हे इंद्रा, तूं ज्या सामर्थ्यानें रथाप्रमाणें विपुल उदक समुद्राकडे वहावयास लावतोस, त्या सामर्थ्याची यज्ञाचे मार्ग आक्रमण करण्याकरतां मी इच्छा करतों.

४. हे वज्रधारी इंद्रा, ज्यामुळें तूं तात्काळ आपल्या सामर्थ्यानें आमच्या इच्छा पूर्ण करतोस, तें हें तुपाप्रमाणें शुद्ध असणारें आमचें स्तोत्र आमच्या इष्टसिद्धीकरतां तूं ध्यानांत घे.

५. हे स्तुत्य इंद्रा, ज्यामुळें अनेक प्रकारें संरक्षण करून तूं आमची इष्टसिद्धि करतोस, तो तूं आमचें हें स्तोत्र ऐक आणि समुद्राला भरती आल्याप्रमाणें वृद्धिंगत हो.

६. जो इंद्रदेव दुरूनहि येऊन आम्हास मैत्रीकरतां धन देतो, आणि जो आकाशांतून पाऊस पडावा त्याप्रमाणें आमची संपत्ति वाढवीत आम्हांला उत्कर्षाला नेतो त्या तुझी आम्ही स्तुति करतो.

७. जेव्हां हा इंद्र सूर्याप्रमाणें द्यावापृथ्वीचा उत्कर्ष करतो, तेव्हां याचे ध्वज चढतात आणि हातांत वज्र घेतलें जातें.

८. हे उत्कर्षशालिन् आणि सज्जनसंरक्षका इंद्रा, जेव्हां तूं हजारो मोठ्या शत्रूंना ठार केलेंस, तेव्हां तुझें सामर्थ्य फारच वाढलें.

९. अग्नि अरण्यें जाळतो त्याप्रमाणें इंद्र सूर्याच्या किरणांनीं त्रासदायक शत्रूंला जाळून टाकतो. अशाप्रकारें पराभव करणाऱ्या इंद्राचें सामर्थ्य वाढलें.

१०. हे इंद्रा, तुझी ही यज्ञांत केली जाणारी, सन्मानास्पद नवी व लोकप्रिय स्तुति तुझें गुणवर्णन चांगलें करते.

११. यज्ञ करणारा देवभक्त क्रमानें सोम गाळतो. स्तोत्रांनीं इंद्र उल्हासित होतो आणि त्याचें चांगलें वर्णन केलें जातें.

१२. मित्राला धन देणारा इंद्र सोम पिण्याकरतां सोम काढणाऱ्याच्या सरस स्तुतीप्रमाणें वृद्धिंगत झाला. आणि त्याचें योग्य वर्णन झालें.

१३. बुद्धिमान् आणि स्तोत्रकर्ते लोक ज्याला प्रसन्न करतात त्या इंद्राच्या तोंडांत सोम तुपाप्रमाणें मी ओततों.

१४. जें यज्ञांतील स्तोत्र आहे तें उत्कृष्ट स्तोत्र स्वयंप्रकाश इंद्राकरतां अदितीनें केलें आहे.

१५. स्तोते स्वतःच्या संरक्षणाकरतां आणि मोठेपणाकरतां इंद्राची स्तुति करतात. हे इंद्रा, आतां विशेष कार्य करणारे तुझे दोन्ही घोडे जेथें हवि असेल तेथें वाहून नेवोत.

१६. हे इंद्रा, जरी तूं विष्णूसह सोम पीत असशील, किंवा त्रित आप्त्याचा सोम पीत असशील किंवा मरुतांसह सोम पीत असशील तरी तूं आमच्या सोमानें तृप्त हो.

१७. हे इंद्रा, जरी तूं दूरदेशीं सोमांत रमला असशील, तथापि आम्हीच पिळलेल्या सोमरसानें तूं तृप्त हो.

१८. हे सज्जनांचें संरक्षण करणाऱ्या इंद्रा, सोम पिळणाऱ्या यजमानांचा तूं उत्कर्ष करतोस. ज्याच्या स्तोत्रांत तूं रमून जातोस त्याच्या सोमांतहि तूं रमतोस.

१९. हे भक्तहो, तुमच्या संरक्षणाकरतां दररोज मी इंद्राची स्तुति करतों. माझीं स्तोत्रें शत्रूंचा नाश करणाऱ्या यज्ञांत सारखीं चालूं असतात.

२०. यज्ञांनीं यज्ञफल देणाऱ्या, आणि अत्यंत सोम पिणाऱ्या इंद्राला स्तुतींनीं भक्त आनंदित करतात. आणि त्या स्तुति इंद्राला आपलासा करतात.

२१. ह्या इंद्राची संपत्ति फार मोठी आहे. तसेंच ह्याची कीर्तिहि फार प्राचीन आहे. दात्याला सर्व प्रकारची संपत्ति देण्याकरतां त्याचा प्रताप सर्वत्र असतो.

२२. देवांनीं वृत्राला ठार करण्याकरतां इंद्राला पुढें केलें. वाणी बलाकरतां इंद्राचीच स्तुति करिते.

२३. माहात्म्यानें सर्वाधिक आणि स्तुति ऐकणाऱ्या इंद्राचीं आम्ही स्तोत्रें म्हणून पुनः पुनः स्तुति करतों.

२४. ज्या इंद्राला द्यावापृथ्वी आपल्यापासून वेगळे करीत नाहींत, अन्तरिक्षहि नाहीं, त्या बलवान् इंद्राच्या सामर्थ्यानेंच सर्व जग प्रकाशत आहे.

२५. हे इंद्रा, लढाईंत देव जेव्हां तुला पुढारी करतात तेव्हां तुझे मनोहर दोन घोडे तुला वाहून नेतात.

२६. हे वज्रधारी इंद्रा, जेव्हां तूं पाण्याला झाकून टाकणाऱ्या वृत्राला ठार केलेस, तेव्हां तुझ्या मनोहर घोड्यांनीं तुला वाहून नेलें होतें.

२७. हे इंद्रा, जेव्हां तुझा (धाकटा भाऊ) विष्णु सामर्थ्यानें तीन लोक आक्रमण करतां झाला, तेव्हांच तुझ्या मनोहर घोड्यांनीं वाहून नेलें.

२८. हे इंद्रा, तुझे मनोहर दोन घोडे दररोज जेव्हां उल्हासित होतात तेव्हां लागलीच सर्व त्रैलोक्य नियमित होतें.

२९. हे इंद्रा, जेव्हां तुझ्याकरतां मरुद्रूप तुझ्या प्रजा नियमांनीं बांधल्या जातात, तेव्हां सर्व त्रैलोक्यच नियमांनीं बांधलें जातें.

३०. हे इंद्रा, हा निर्मल, तेजस्वी सूर्य आकाशांत जेव्हां तूं धारण केलास, तेव्हां सर्व जग नियमित झालें.

३१. नातेवाईकास उच्च पदाला पोंचवावें. त्याप्रमाणें, हे इंद्रा, बुद्धिमान स्तोत्याकडून ही उत्कृष्ट स्तुति यज्ञांत तुझ्याकडे पोंचविली जाते.

३२. यज्ञांत ह्या इंद्राचें प्रिय असणाऱ्या स्थानीं स्तोते जेव्हां स्तुति करूं लागतात आणि यज्ञाच्या मध्यें सोम काढण्याच्या स्थानीं—

३३. हे इंद्रा, सामर्थ्ययुक्त, सुंदर घोडे असलेलें, चांगल्या गाई असलेलें धन आम्हांला दे. होत्याप्रमाणें प्रथम आमचें स्तोत्र ऐकावेस म्हणून तुझी मी स्तुति करीत आहे.

सूक्त तेरावें.

ऋषिः—नारद काण्व; देवता—इंद्र; छंदः—उष्णिह्.

१. सोम पिळल्यावर इंद्र बलप्राप्तीकरतां उक्थ्य नांवाचा यज्ञ स्वतः सोम पिऊन शुद्ध करतो. खरोखर इंद्र थोर आहे.

२. तो देवांच्या मुख्य ठिकाणीं म्हणजे स्वर्गांत राहून यजमानांचा उत्कर्ष करतो, कठिण प्रसंगांतून पार पडतो, तो अत्यंत कीर्तिमान् आणि आकाशांतील शत्रूंना जिंकणारा आहे.

३. त्या बलवान् इंद्राला लूट देणाऱ्या युद्धाकरतां मी बोलावतों. हे इंद्रा, तूं सुख देण्याकरतां अगदीं आम्हांला जवळचा हो आणि उत्कर्षाकरतां मित्र हो.

४. हे स्तुत्य इंद्रा, तुझ्याकरतां ही सोम काढणाराची आहुति पडत आहे. त्यामुळें प्रसन्न झालेला तूं ह्या यज्ञांत विशेष शोभतोस.

५. हे इंद्रा, सोम पिळणारे आम्ही जें धन मागत आहोंत तें धन तूं आम्हांला अवश्य दे. तसेंच आश्चर्यकारक आणि स्वर्गप्रापक (पुत्ररूपी) धन तूं आम्हांस दे.

६. हे इंद्रा, जेव्हां ज्ञानी स्तोता तुझी स्तुति करतो आणि जेव्हां स्तुति तुला प्रसन्न करते तेव्हां फांद्याप्रमाणें तुझे गुण वाढूं लागतात.

७. हे इंद्रा, पूर्वींप्रमाणें आम्हाकडून स्तोत्रें उत्पन्न कर. स्तोत्याचें बोलावणें ऐक. तूं वरचेवर मद उत्पन्न झाला असतां चांगलीं कृत्यें करणाऱ्या यजमानाला फल देतोस.

८. ज्या स्वर्गाधिपति इंद्राची ह्या स्तोत्रानें स्तुति केली जाते, त्या इंद्राची गोड स्तुति सखल प्रदेशावरून जाणाऱ्या पाण्याप्रमाणें विहार करीत आहे.

९. नमस्कार करून आनंदविलेला आणि रक्षणेच्छु लोकांकडून सर्वांना ताब्यांत ठेवणारा, मनुष्यांचा अधिपति एक इंद्रच आहे असें म्हटलें जातें, तो तूं पिळलेल्या सोमांत रमून जा.

१०. ज्याचे घोडे शत्रूंचा पराभव करतात, हवि देणाऱ्यांच्या घरीं जातात त्या ज्ञानी व प्रख्यात इंद्राची तूं स्तुति कर.

११. हे उदार इंद्रा, तुळतुळीत आणि चलाख घोड्यांनीं तूं सत्वर आमच्या यज्ञांत ये. कारण, येथें तुला सुखच होईल.

१२. हे बलिष्ठा आणि सज्जनसंरक्षका इंद्रा, स्तुति करणाऱ्याला धन दे. स्तोत्यांना नित्य आणि व्यापक यश दे.

१३. हे इंद्रा, सूर्य उगवला असतां प्रातःकालीं तुला मी बोलावतों, माध्यान्हकालीं बोलावतों. हे इंद्रा, प्रसन्न होऊन तूं घोड्यांच्या साहाय्यानें ये.

१४. हे इंद्रा, तूं लवकर धांव. पिळलेल्या आणि गाईच्या दुधांत मिसळलेल्या सोमानें प्रसन्न हो. ज्या रीतीनें मला कळेल तसा तूं हा प्राचीन यज्ञ सिद्ध कर.

१५. हे इंद्रा, जरी तूं जवळ असशील, दूर असशील किंवा हे वृत्रहन्त्या, तूं अन्तरिक्षांत असशील तरी तूं ये आणि सोम पिऊन आमचें संरक्षणच कर.

१६. आमचीं स्तोत्रें इंद्राला उत्कर्षशाली करोत. पिळलेला सोम इंद्राला वृद्धिंगत करो. हविर्युक्त लोक इंद्राचे ठिकाणीं रमून जावोत.

१७. संरक्षणेच्छु स्तोते सारख्या चालणाऱ्या स्तुतींनीं इंद्रालाच प्रसन्न करतात. त्यामुळें सर्व पृथ्वी फांद्याप्रमाणें फोफावते.

१८. त्रिकद्रुक (ज्योतिः, गौः, आयुः) दिवशीं देव इंद्राला उद्देशून यज्ञ करतात. नेहमीं स्तोत्यांचा उत्कर्ष करणाऱ्या इंद्रालाच आमचीं स्तोत्रें वृद्धिंगत करोत.

१९. हे इंद्रा, स्तोता कर्माला अनुसरून प्रत्येक ऋतूंत ज्या तुझीं स्तोत्रें म्हणतो, तो तूं इंद्र आश्चर्यकारक, शुद्ध आणि पावन करणारा म्हणून स्तविला जातोस.

२०. ज्याविषयीं ज्ञानी स्तोते स्तोत्रें करतात तेंच रुद्रपुत्र मरुतांचें महान् सामर्थ्य पुराण्या पृथ्वी वगैरे ठिकाणीं दिसतें.

२१. हे इंद्रा, माझी मैत्री जर प्रामुख्यानें स्वीकारली असशील तर तूं हा सोम पी, कीं ज्यामुळें आम्ही सर्व शत्रू तरून जाऊं.

२२. हे स्तुत्य इंद्रा, तुझी स्तुति करणारा अतिशय सुखी केव्हां होईल ? केव्हां आम्हांला गाईबैल घोडे वगैरेंनीं युक्त संपत्ति तूं देशील ?

२३. अतिशय मद्युक्त असणाऱ्या ज्या इंद्राला आम्ही धन मागतों आहोंत, त्या जरारहित इंद्राचा रथ मनोहर आणि बलिष्ठ घोडे वाहून नेतात.

२४. त्या महान् आणि स्तुत्य इंद्राला आम्ही प्राचीन अशा सोमाच्या आहुतींनीं बोलावतों. आणि तो प्रिय अशा दर्भावर बसो. आणि दोनहि प्रकारचें हविर्भक्षण करो.

२५. हे बहुस्तुत इंद्रा, ऋषींनीं केलेल्या स्तुतींनीं तूं आनंदित हो. आणि आम्हांला विपुल अन्न दे.

२६. हे वज्रधारी इंद्रा, तूं अशा प्रकारें स्तुति करणाराचा संरक्षक आहेस. मीहि यज्ञामुळेंच स्तुति करून प्राप्त होणारी तुझी अनुग्रहबुद्धि प्राप्त करतों.

२७. तुझ्यासह हवि दिले जाणारे, ऐश्वर्यवान् दोन घोडे रथाला जोडून तूं सोम पिण्याकरतां आमच्या यज्ञांत ये.

२८. हे इंद्रा, जे तुला अनुसरणारे मरुत् आहेत ते ह्या यज्ञांत प्राप्त होवोत. मरुतांचे इतरहि लोक आमच्या हविप्रत प्राप्त होवोत.

२९. ह्या इंद्राचे हे शत्रुहिंसक मरुत् स्वर्गांत स्थान मिळवते झाले, यज्ञांच्या प्रमुख स्थलींहि ते समजतील असे असतात.

३०. पूर्वभागांत विस्तारलेल्या हिंसारहित यज्ञांत हा इंद्र यज्ञाचें फल देण्याकरतां लक्षपूर्वक पहात असतो.

३१. हे इंद्रा, हा तुझा रथ इच्छा पूर्ण करणारा आहे, हे तुझे दोन घोडे मनोरथ पूर्ण करतात. हे कर्तृत्ववन्ता, तुझें स्तवन इष्टसिद्धि करते आणि तूंहि तसाच आहेस.

३२. सोम कुटण्याचा दगड, तुझा मद, हा पिळलेला सोम, जेथें तूं प्राप्त जातोस तो यज्ञ आणि तुझी स्तुति हे सर्व इच्छा पूर्ण करणारे आहेत.

सूक्त चवदावें.

ऋषि:—गोषूक्तिन् आणि अश्वसूक्तिन् कण्वगोत्रज; देवता–इंद्र; छंद:–गायत्री.

१. हे इंद्रा, जसा तूं एकटाच संपत्तीचा अधिपति आहेस तसेंच मी व्हावें. मग माझ्याकरतां स्तुति करणारा स्तोता गाईबैलांनीं संपत्तिमान् होईलच.

२. हे शक्तिमान् इंद्रा, जर मी गाईबैलांनीं संपत्तिमान् होईन, तर माझ्याकरतां स्तुति करणाऱ्या स्तोत्याला धन देऊं इच्छीन आणि देईन.

३. हे इंद्रा, स्तोत्याचा उत्कर्ष करणारी तुझी स्तुतिरूपी गाय भक्ताला गाय घोडे आदि संपत्ति देईल.

४. स्तुति केलेला तूं जें धन देऊं इच्छित असशील, तें देऊं नको असें म्हणणारा कोणी देव नाहीं आणि मनुष्यहि नाहीं.

५. यज्ञ इंद्राला पुष्ट करतो. तो आकाशांत आपलें सामर्थ्य मेघरूपानें प्रकट करीत पृथ्वीला सुपीक करतो.

६. हे इंद्रा, सर्व संपत्ति जिंकणाऱ्या आणि उत्कर्षशील अशा तुझें साहाय्य आम्ही मागतों.

७. सोम पिऊन आनंदित झालेल्या इंद्रानें वलाला ठार केलें, आणि आकाश स्वच्छ केलें.

८. गुहेंत लपून ठेवलेल्या गाई अंगिरांच्या करतां प्रकट केल्या आणि वलाला पालथा घातला.

९. इंद्रानें द्युलोकांतली तेजस्वी नक्षत्रें स्थिर केली, तीं स्थिर झालेलीं कोणासहि हालवितां येत नाहींत.

१०. पाण्याच्या लाटा सारख्या वरवर जातात त्याप्रमाणें तुझें स्तोत्र सारखें चढत जातें. स्तोत्रामुळें आलेली तुझी प्रसन्नता विशेष शोभते.

११. हे इंद्रा, तूंच स्तोत्रांनीं आनंद पावतोस आणि साम गायनांनीं तुलाच आनंद होतो. स्तुति करणारांचें कल्याण करणारा तूंच आहेस.

१२. केसाळ दोन घोडे धनवान् इंद्राला सोम पिण्याकरतां यज्ञांत आणतात.

१३. हे इंद्रा, जेव्हां तूं सर्व शत्रू जिंकलेस, तेव्हां पाण्याच्या फेसानें तूं नमुचीचें डोकें उडविलेस.

१४. हे इंद्रा, कपटांनीं चालून येणाऱ्या आणि स्वर्गावर चढूं इच्छिणाऱ्या दस्यूंना तूं खालीं ढकललेस.

१५. हे इंद्रा, सोमपान करून आणि श्रेष्ठ होऊन नास्तिक आणि भांडखोरांना तूं ठार करतोस.

१३. टीप:— पूर्वी इंद्रानें असुरांना जिंकलें, पण तो नमुचीला जिंकूं शकला नाहीं. उलट लढाईंत इंद्राला नमुचीनें पकडलें. आणि इंद्राला म्हणाला कीं, तुला मी सोडतों पण रात्रीं किंवा दिवसा मला तूं ओलें किंवा वाळलेलें नसलेल्या आयुधानें मारूं नकोस. इंद्रानें तें कबूल केलें. नमुचीनें इंद्राला सोडून दिलें. पुढें अहोरात्राच्या संधिकालीं फेसानें इंद्रानें नमुचीचें डोकें उडविलें. हें ह्या ऋचेंत वर्णिलें आहे. नृसिंहावताराच्या कथेशीं या कथेचें साम्य आहे.

सूक्त पंधरावें.

ऋषि:—गोषूक्तिन् आणि अश्वसूक्तिन् कण्वगोत्रज; देवता–इंद्र; छन्द:—उष्णिह्.

१. हे स्तोतेहो, पुष्कळांनीं बोलाविलेल्या आणि अनेकांनीं स्तविलेल्या इंद्राचीं स्तोत्रें गा. महान् इंद्राची स्तुति करून सेवा करा.

२. ज्या उभय लोकांत असणाऱ्या इंद्राचें महान् सामर्थ्य द्यावापृथ्वी धारण करते आणि बावरणारे मेघ आणि वाहणारें पाणी जो आपल्या शक्तीनें धारण करतो.—

३. हे बहुस्तुता इंद्रा, तो तूं शोभतोस. तसेंच धन आणि कीर्ति मिळविण्याकरितां एकटाच सर्व शत्रूंना ठार करतोस.

४. हे वज्रधारी इंद्रा, तुझ्या कामपूरक, रणांगणांत शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या, लोकनिर्मात्या आणि मनोहर मदाची आम्ही प्रशंसा करतों.

५. हे इंद्रा, ज्या मदानें तूं आयु आणि मनूला प्रकाश दिलास, त्यानें प्रसन्न असणारा तूं ह्या यज्ञांत विशेष शोभतोस.

६. हे इंद्रा, तुझें तें सामर्थ्य पूर्वीप्रमाणें स्तोते स्तवीत असतात. तूं प्रतिदिवशीं पावसाचें पाणी आपल्या ताब्यांत घे.

७. हे इंद्रा, तें तुझें महान् सामर्थ्य स्तुतीनें वाढतें. तसेंच तुझें बल, तुला उद्देशून केले जाणारें कर्म आणि तुझें श्रेष्ठ वज्र ह्याचे सामर्थ्य स्तुतीनें वाढते.

८. हे इंद्रा, तुझा पराक्रम द्युलोक वाढवितो, तुझे यश पृथ्वी वृद्धिंगत करते, तुला अन्तरिक्ष आणि मेघ प्रसन्न करतात.

९. हे इंद्रा, तुला सर्वाधार विष्णु, मित्र आणि वरुण स्तवितात. मरुतांचें सामर्थ्य तुला प्रसन्न करते.

१०. हे इंद्रा, पाऊस पाडणारा तूं देवांमध्यें मोठा दाता आहेस. तूं सर्व चांगलीं मुलेंबाळें एकदम देतोस.

११. हे बहुस्तुत इंद्रा, तूं एकटाच एकदम सर्व शत्रूंना ठार करतोस. इंद्राशिवाय कोणीहि हीं मोठीं कृत्यें करीत नाहीं.

१२. हे इंद्रा, तुला संरक्षणाकरतां स्तोत्रें म्हणून अनेक प्रकारें लोक जेव्हां बोलावतात तेव्हां आमच्या लोकांनीं बोलावलेला तूं शत्रूंना जिंक.

१३. हे स्तोत्या, मोठें घर मिळावें म्हणून पुरेसें इंद्रांचें सर्व गुण वर्णन करणारा तूं शचीपति इंद्राला संपत्ति मिळावी म्हणून प्रसन्न कर.

सूक्त सोळावें.

ऋषिः-इरिंबिठि काण्व; देवता-इंद्र, छंदः—गायत्री.

१. हे स्तोतेहो, लोकांचा धनी, स्तुत्य, नेता, शत्रूंचा पराभव करणारा आणि थोर दाता जो इंद्र त्याची स्तुति करा.

२. समुद्रांत पाण्याच्या तरंगाप्रमाणें ज्याचे ठिकाणीं सर्व स्तोत्रें आणि हविर्द्रव्यें (देणारें) रमून जातात.—

३. देवश्रेष्ठ, युद्धांत महान् पराक्रम करणारा आणि बलवान् अशा त्या इंद्राची संपत्तीकरतां मी स्तोत्रें म्हणून सेवा करतों.

४. ज्याचा मद पुरा, गंभीर, विस्तीर्ण, संरक्षक, आणि रणांगणांत उत्साह देणारा आहे,—

५. त्या इंद्रालाच स्तुति करून स्तोते बोलावतात. ज्यांच्या पक्षाला इंद्र असतो तेच जिंकतात.

६. त्यालाच चांगल्या स्तोत्रांनीं स्तोते स्तवितात. लोक त्याला उद्देशून कर्में करतात. हा इंद्रच स्तोत्यांना धन देतो.

७. इंद्र ब्रह्मा आहे, इंद्र ऋषि आहे, इंद्र अनेक वेळां अनेकांनीं बोलावलेला आहे, तोच महान् कृत्यांनीं मोठा झाला आहे.

८. तो इंद्र स्तुत्य आहे, बोलावण्यासारखा आहे, सत्य, शत्रूंचा पराभव करणारा आणि कर्तृत्ववान् आहे. तो एकटा असूनहि शत्रूंचा पराभव करणारा आहे.

९. ज्ञानी लोक त्याची मंत्रांनीं, सामगायनांनीं आणि गायत्री छंदांतल्या मंत्रांनीं स्तुति करतात.

१०. लोक उत्कृष्ट संपत्ति प्राप्त करून देणाऱ्या, लढाईत जय प्राप्त करणाऱ्या आणि आयुधानें शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या इंद्राला स्तवितात.

११. अनेकांनीं स्तविलेला आणि संरक्षण करणारा तो इंद्र सर्व शत्रूंतून सुखानें तारून नेवो.

१२. हे इंद्रा, तूं आम्हांला सामर्थ्यपूर्ण धन दे. मार्ग दाखीव. तसेंच आम्हांला सुख प्राप्त करून दे.

सूक्त सतरावें.

ऋषिः—इरिंबिठि काण्व; देवता-इंद्र; छंदः—१ ते १३ गायत्री, १४ बृहती, १५ सतोबृहती.

१. हे इंद्रा, तं ये. तुझ्याकरतां आम्ही सोम पिळला आहे. तो सोम पी. (सोम पिण्याकरतां) मी आंथरलेल्या दर्भांच्या आसनावर बैस.

२. हे इंद्रा, मंत्र म्हणून जोडलेले आणि केसाळ असे दोन घोडे तुला वाहून आणतात. तर येऊन तूं आमचीं स्तोत्रें ऐक.

३. हे इंद्रा, सोम तयार करून सज्ज असणारे आम्ही ब्राह्मण स्तोत्र म्हणून तुला बोलावतों.

४. हे इंद्रा, सोम असलेल्या आम्हांकडे तूं ये. आमचीं उत्कृष्ट स्तोत्रें ध्यानांत घे. हे उत्कृष्ट शिरस्त्राण असलेल्या इंद्रा, तूं सोमाचा भाग पी.

५. हे इंद्रा, तुझीं दोन्हीं पोटें मी सोमांनीं भरून टाकतो. तो सोम तुझ्या सर्व अवयवांत जावो. तूं जिव्हेनें मधुर सोम ग्रहण कर.

६. हे इंद्रा, दातृत्वयुक्त असणाऱ्या तुला हा सोम गोड लागो. तुझ्या शरीराला आणि तुझ्या मनाला तो गोड लागो.

७. हे द्रष्ट्या इंद्रा, शुभ्र वस्त्र नेसलेल्या स्त्रियाप्रमाणें दूधांत मिसळलेला हा सोम तुझ्याकडे जावो.

८. विस्तीर्ण खांद्याचा, विशालोदर, चांगले दंड असलेला इंद्र सोमाच्या मदांत शत्रूंना ठार करतो.

९. हे इंद्रा, बलानें सर्व जगांत श्रेष्ठ असणारा तूं आम्हाकडे ये. हे वृत्रहन्त्या, आमच्या शत्रूंना ठार कर.

१०. हे इंद्रा, ज्यानें सोम काढणाऱ्या यजमानाला तूं धन देतोस तो तुझा अंकुश लांबलचक असो.

११. हे इंद्रा, तुझ्याकरतां हा सोम दर्भावर (गाळून) स्वच्छ केला आहे. आतां ह्या सोमाकडे ये, पळ आणि सोम पी.

१२. हे बळकट गाई असलेल्या आणि प्रख्यातपूजना इंद्रा, तुला सुख व्हावें म्हणून हा सोम पिळला आहे. हे शत्रूंचा नाश करणाऱ्या इंद्रा, तूं स्तुति करून बोलावला जातोस. (ये आणि सोम पी.)

१३. हे शृंगवृष ऋषीच्या मुला इंद्रा, तझें रक्षण करणारा कुण्डपाय्य नांवाचा जो ऋतु आहे, त्यावर ऋषींचें मन जडलें आहे.

१४. हे गृहपते, (आमच्या घराचे) खांब पक्के असोत. आम्हाला बल प्राप्त होवो. सोम पिऊन अनेक शत्रूंच्या नगरींचा धुव्वा उडविणारा इंद्र आम्हा मुनींचा मित्र होवो.

१५. सर्पाप्रमाणें वश करतां येणारा, यज्ञार्ह, गाई प्राप्त करून देणारा, एकटा इंद्रच अनेक शत्रूंचा पराभव करतो. स्तोता चांगल्या घोड्याप्रमाणें स्तोत्रानें इंद्राला सोम पिण्याकरतां आणतो.

---

१३. टीपः—शृंगवृष ऋषीच्या पोटीं इंद्र पुत्ररूपानें झाला अशी आख्यायिका आहे.

सूक्त अठरावें.

ऋषिः—इरिंबिठि काण्व; देवता–८ अश्विन्,९ अग्नि, सूर्य, वायु, बाकी आदित्य; छंदः—उष्णिह.

१. आतां ह्या आदित्यांच्या प्रेरणेनें मनुष्य नूतन आणि सुखकर धन मागेल.

२. ह्या आदित्याचे मार्ग अबाधित आहेत. संरक्षक असणारे ते मार्ग सुख वाढविणारे होवोत.

३. ज्या घरांत आम्ही तुम्हाला संपत्ति मागूं असें घर सविता, भग, वरुण, मित्र आणि अर्यमा आम्हांस चांगल्या प्रकारें देवोत.

४. हे अनेकांकडून आराधन केले जाणारे, सतत सर्वांचें पोषण करणारे देवि अदिते, शहाण्या आणि शांत असलेल्या पुत्रासह तूं सुख देण्याकरतां ये.

५. आदितीचे पुत्र असणारे ते देव शत्रूंना दूर करूं जाणतात. कर्तृत्ववान् आणि संरक्षक असणारे ते आम्हांला पापापासूनहि मुक्त करूं जाणतात.

६. अदिति दिवसा आमच्या पशूंचें संरक्षण करो. सरळ मनाची अदिति रात्रीं आमच्या पशूंचें संरक्षण करो. अदिति सदोदित वाढत्या सहाय्यानें पापापासून आमचें संरक्षण करो.

७. तसेंच ती स्तुत्य अदिति दिवसा आमचें रक्षण करण्याकरतां येवो. शांति वाढविणारें सुख देवो. आणि त्रासदायक शत्रूंना दूर करो.

८. तसेंच देवांतले प्रसिद्ध वैद्य आश्वि आम्हाला सुख देवोत. आमचें पाप नाहींसें करोत आणि शत्रूंना दूर करोत.

९. अग्नि आपल्या वेगवेगळ्या स्वरूपानें आम्हांस सुख देवो. सूर्य आम्हाला सुखकारक प्रकाशो.

१०. हे आदित्यहो, तुम्ही रोग नाहींसे करा. शत्रूंना दूर करा. आमची दुर्बुद्धि नष्ट करा आणि आम्हांला पापांतून मुक्त करा.

११. हे आदित्यहो, दुष्टाला आम्हापासून दूर ठेवा. बुद्धिहीनता नष्ट करा. हे सर्वज्ञहो, आम्हांला शत्रुरहित करा.

१२. हे दानशील आदित्यहो, जें पाप्याला पापापासून मुक्त करतें तें सुख आम्हांला द्या.

१३. कोणी आम्हांला राक्षसपणामुळें मारूं इच्छितो तो स्वतःच्या कर्मानें मरो. तो दुःखी होऊन नष्ट होवो.

१४. जो आम्हांविषयीं दुष्ट बुद्धि ठेवतो आणि दुटप्पीपणानें वागतो त्या दुष्कीर्ति माणसाला पाप लागो.

१५. हे देवहो तुम्ही बुद्धिमान् आहांत. हे सर्वज्ञहो, तुम्ही आपल्या मनांत चांगल्या व वाईट लोकांना ओळखा.

१६. आम्हांला मेघापासून आणि पाण्यापासून सुख प्राप्त व्हावें. हे द्यावापृथ्वीहो, आम्हांपासून पाप दूर करा.

१७. हे सर्वव्यापक आदित्यहो, तुम्ही आम्हाला सुख देऊन सर्व प्रकारच्या संकटांतून पार पाडा.

१८. हे तेजस्वी आदित्यहो, आम्हांला पुत्रपौत्र व्हावेत म्हणून आणि जगण्याकरतां दीर्घायुष्य द्या.

१९. हे आदित्यहो, आम्ही केलेला यज्ञ तुम्हांला पोंचत आहे. तुम्ही आम्हाला सुख द्या. तुमचे बांधव असणारे आम्ही तुमचेच आहोंत.

२०. मरुतांचें संरक्षण करणारा इंद्र, अश्विन्, मित्र आणि वरुण यांना आम्ही मोठें घर मागत आहोंत.

२१. हे मित्रा, अर्यमन् व मरुत्हो, तुम्ही सुखकारक मनुष्यांनीं गजबजलेलें सुंदर जसें तीन मजली घर आम्हाला द्या.

२२. हे आदित्यहो, जे आम्ही लोक मृत्यूच्या तडाख्यांत आहोंत, त्या आम्हांला जगण्याकरतां दीर्घायुष्य दे.

सूक्त एकोणिसावे.

ऋषिः—सोभरि काण्व; देवता–१–३३ अग्नि, ३४. ३५ आदित्य, ३६. ३७ त्रसदस्युदानस्तुति; छंदः—१–३–५–७–९–११–१३–१५–१७–१९–२१– २३–२५–२९–३१–३३ ककुभ, २–४–६–८–१०–१२–१४–१६–१८–२०–२२–२४–२६–२८–३०–३२–३४ सतोबृहती. २७ विराज, ३४ उष्णिह, ३५ सतोबृहती, ३६ ककुभ, ३७ पंक्ति.

१. हे स्तोत्या, स्वर्गाला हवि नेणाऱ्या अग्नीची तूं स्तुति कर. कारण भक्त दात्या देवाकडे स्तुति करीत जातात. अग्नि देवाकडे हवि पोंचवितात.

२. (ऋषि स्वतःला स्तुति करण्याची प्रेरणा करतो). हे बुद्धिमान् सोभरे ऋषि, आश्चर्यकारक दान देणारा, विचित्र तेज असलेला, यज्ञाचा नायक आणि प्राचीन अशा ह्या अग्नीची तूं स्तुति कर.

३. हे अग्ने,देवदेव, देवांना बोलावणारा, अविनाशी आणि यज्ञ पार पाडणाऱ्या तुझी आम्ही सेवा करतों.

४. अन्नामुळें वाढणारा, संपत्तिवान्, अत्यंत प्रकाशक आणि उत्कृष्ट तेज असलेल्या अग्नीची मी स्तुति करतों. तो अग्नि आम्हांला स्वर्गांत मित्र आणि वरुण यांच्यापासून सुख प्राप्त व्हावें म्हणून यजन केला जातो. तो उदकदेवतांपासून सुख प्राप्त व्हावे म्हणून यजन केला जातो.

५. जो समिधा देऊन, जो आहुति समर्पून आणि जो वेद म्हणून अग्नीची सेवा करतो, आणि चांगले यज्ञ करणारा जो अन्न समर्पून अग्नीची सेवा करतो.—

६. त्याचेच घोडे शत्रूवर चालून जातात. त्याची कीर्ति उज्ज्वल होते. देवांनीं निर्माण केलेले दोष त्याचा कसाहि नाश करीत नाहींत आणि मनुष्यांनीं केलेले दोषहि त्याला ग्रासीत नाहींत.

७. हे बलपुत्र आणि अन्नाधिपति अग्ने, तुझ्या वेगवेगळया विभूतींनीं आम्ही अग्नियुक्त होऊं. चांगल्या अनुयांयानीं युक्त असणारा तूं आमची इच्छा करणारा हो.

८. अतिथीप्रमाणें स्तुत्य, हितकर्ता अग्नि रथाप्रमाणें आम्हांकडे प्राप्त होवो. हे अग्ने, तुझ्यामुळें सज्जन सुखरूप आहेत. तूं संपत्तीचा ईश्वर आहेस.

९. हे अग्ने, जो मनुष्य यज्ञ करतो तो खरा. हे भाग्यशाली अग्ने तोच श्रेष्ठ, आणि तोच स्तुति करून प्रशंसनीय होय.

१०. हे अग्ने, ज्याच्या यज्ञाकरतां तूं उत्सुक असतोस तो मुलाबाळांनीं घर भरलेला असा आपलें कार्य साधतो. तो घोड्यांनीं, शहाण्यांनीं आणि शूरांनीं युक्त असतो. (त्याच्याच जवळ सर्व प्रकारची संपत्ति असते.)

११. ज्याच्या घरांत सर्वश्रेष्ठ तेजस्वी अग्नि हवि व स्तुति प्राप्त करतो आणि हवि देवांना पोंचवितो (त्याला वर वर्णिल्याप्रमाणें सर्व ऐश्वर्य प्राप्त होतें.)

१२. हे बलपुत्र अग्ने, स्तुति करणाऱ्या आणि दान करण्याविषयीं तत्पर असलेल्या शहाण्याचें स्तोत्र हे सर्वव्यापका, देवांच्या खालीं आणि मनुष्यांच्या वर आकाशांत भरून टाक.

१३. जो मनुष्य हवि देऊन आणि नमस्कार करून बलवान् अग्नीची सेवा करतो किंवा जो तेजस्वी अग्नीची स्तुति करतो तो समृद्ध होतो.

१४. जो मनुष्य सतत प्रज्वलित असणाऱ्या अग्नीला जास्त प्रज्वलित करणाऱ्या समिधा देऊन सेवा करतो, तो मनुष्य चांगलीं कर्में करीत (पाण्यांतून तारावें त्याप्रमाणें) सर्व लोकांना अन्न देऊन तारतो.

१५. जें धन घरांत असणाऱ्या कोणाहि शत्रूचा पराभव करतें, आणि दुर्बुद्धि लोकांचा क्रोध नाहींसा करतें, हे अग्ने, तें धन आम्हांला दे.

१६. ज्यामुळें वरुण, मित्र आणि अर्यमा प्रकाशित होतात, ज्यामळें दोघे अश्विनी आणि भग प्रकाशित होतात (त्या तेजाची) बलानें श्रेष्ठ आणि इंद्रानें रक्षिलेल आम्ही उपासना करतो.

१७. हे तेजस्वी अग्ने, जे लोक लोकद्रष्ट्या आणि सुकर्मा अग्नीची स्थापना करतात तेच खरोखर सुखी होत.

टीपः—हा मंत्र संहितादि स्वाहाकारास आधार म्हणून देतात. आश्व. गृ. १.१.४.

१८. हे भाग्यशाली अग्ने, जे तुझी इच्छा करतात, तेच वेदि करतात, तेच आहुति देतात, तेच योग्य दिवशीं सोम पिळतात आणि तेच पुष्कळ धन सामर्थ्यानें जिंकतात.

१९. आहुति दिलेला अग्नि आमचें कल्याण करो. हे भाग्यशाली अग्ने, आमचें दान कल्याणप्रद असो, यज्ञ कल्याण करणारा होवो आणि आम्ही केलेली स्तुति कल्याणप्रद असो.

२०. हे अग्ने, ज्यामुळें तूं रणांत शत्रूंचा पराभव करतोस तें आमचें मन तूं रणांत चांगलें कर. स्पर्धा करणाऱ्या शत्रूंचीं बळकटहि सैन्यें तूं पराभूत कर. आम्ही स्तोत्रें म्हणून तुझी सेवा करूं.

२१. ज्याला देव स्थापन करतात त्या यजनीय, हवि नेणाऱ्या, सर्वश्रेष्ठ आणि दूताचें काम करणाऱ्या अग्नीची मी स्तुति करतों.

२२. मधुर स्तुतीनें स्तविलेला आणि तुपाची आहुति दिलेला अग्नि उत्कृष्ट सामर्थ्य देतो, त्या तीक्ष्ण दाढासारख्या ज्वाला असलेल्या तरुण आणि सुशोभित अग्नीला हे स्तोत्या, तूं अन्न दे.

२३. तुपाची आहुति दिलेला अग्नि सूर्याच्या किरणाप्रमाणें आरोह–अवरोहात्मक ज्वाला जेव्हां प्राप्त करतो तेव्हां आम्ही त्याची स्तुति करतों.

२४. मनूनें स्थापन केलेला जो अग्नि आपल्या सुगंधयुक्त मुखानें हवि देवांच्याकडे नेतो. तो चांगल्या तऱ्हेनें हवन केला जाणारा, देवांना बोलावणारा अमर अग्निदेव भक्ताला उत्कृष्ट संपति देतो.

२५. हे बलपुत्रा, आहुति दिलेल्या आणि अनुकूल तेज असलेल्या अग्ने, जेव्हां मर्त्य असणारा मी तुझ्या स्वरूपाला प्राप्त होईन तेव्हां मी अमर होईन.

२६. हे सर्वव्यापक अग्ने, मी खोटी स्तुति करून तुला बोलावीत नाहीं. तसेच पूजनीय अग्ने, कांहीं वाईट कृत्याकरतांहि मी तुला हाक मारीत नाहीं. माझा स्तोता वाईट बुद्धीनें तुला न बोलवो. हे अग्निदेवा, आम्हांला शत्रू असूं नयेत आणि आमच्या मनांत वाईट बुद्धि नसावी.

२७. पित्याचें पुत्र पोषण करतो त्याप्रमाणें पोषण केलेला हा अग्नि यज्ञगृहांतून आमचा हवि देवाकडे नेवो.

२८. हे सर्वव्यापक अग्ने, तुझ्या मनापासून असणाऱ्या साहाय्यानें मी नेहमीं तुझें प्रेम संपादन करतों.

२९. हे अग्ने, तुझ्यासंबंधीं कर्मे करून तुला हवि देऊन तुझी स्तुति करून मी तुझी सेवा करतो. हे सर्वव्यापका, मला बुद्धि देणारा तूंच आहेस असें म्हणतात. हे अग्निदेवा, मला (धन) देण्याकरतां प्रसन्न हो.

३०. हे अग्ने, तूं ज्याच्याशीं सख्य करतोस त्याची तुझ्या साहाय्यानें भरभराट होते. त्याला चांगली संतति आणि उत्कृष्ट बळ प्राप्त होते.

३१. हे सोम अर्पण केलेल्या अग्ने, भांड्यांत भरलेला सुंदर व उत्तेजक व अत्यंत पातळ सोमरस तुला अर्पण केला जातो. तूं दीर्घ उषःकालांतील आवडता आहेस. तूं रात्रीं पदार्थमात्राला प्रकाशीत करतोस.

३२. आम्ही सोभरि ऋषि त्रसदस्यूनें स्थापन केलेल्या अत्यंत तेजस्वी, सुशोभित आणि अत्यंत इष्ट अग्नीकडे आलों आहोंत.

३३. हे अग्ने, दुसरे अग्नि झाडांच्या फांद्याप्रमाणें तुझ्याजवळ आहेत. मी तुझें सामर्थ्य (स्तति करून) वाढवितों आणि स्तोत्याप्रमाणें उज्वल कीर्ति प्राप्त करतों.

३४. हे द्वेषरहित आणि दानशील आदित्यहो, सर्व धनवन्तामध्यें ज्या मनुष्याला तुम्ही (आरंभलेल्या कृत्याचा) पार पाडता त्याला त्याचें फल प्राप्त होतें.

३५. हे शत्रूंचे पराभव करणारे तेजस्वी आदित्यहो, तुम्ही लोकांना त्रास देणारांचा पराभव करता. हे मित्रा, वरुण आणि अर्यमन्, आम्ही तुमच्या यज्ञांचे चालक होऊं.

३६. (त्रसदस्यूच्या दानाची प्रशंसा) सज्जनांचें संरक्षण करणारा दातृत्वशील राजा पुरुकुत्साचा मुलगा त्रसदस्यु यानें मला पन्नास स्त्रिया (दासी म्हणून) दिल्या.

३७. मी वस्त्रावरण घेऊन निघालों असतां सुवास्त्वा नदीच्या उतारावर तीनशें दहा गाई आणि त्यांच्यांतील प्रमुख काळा बैल मला मिळाला. असा तो धन देणाऱ्यांत श्रेष्ठ आहे.

---

३७ टीपः—सुवास्त्वा नदी काबूल नदीपाशीं असावी· ही ऋचा त्रसदस्युची दानस्तुति आहे असें सर्वानुक्रमांत म्हटलें आहे.

सूक्त विसावें.

ऋषिः—सोभरि काण्व; देवता–मरुत् ; छंदः—१. ३. ५. ७. ९. ११. १३. १५. १७. १९. २१. २३. २५. ककुभ्, २. ४. ६. ८. १०. १२. १४. १६. १८. २०. २२. २४. २६. सतोबृहती.

१. हे गमनशील मरुत्हो, तुम्ही या. येतांना आम्हांला त्रास देऊं नका. हे तेजांनीं सारखे असणारे कंपनशील मरुत्हो, पर्वतावरहि आम्हांपासून दूर असूं नका.

२. हे महान् मरुत्हो, तेजस्वी आणि घट्ट धांवा असलेल्या रथांनीं या. हे अनेकांनीं इच्छिलेलें आणि सोभरीकडे येणारे मरुत्हो, आमच्या यज्ञांत अन्नासह या.

३. कर्तृत्ववान् आणि व्यापक रुद्रपुत्र मरुतांचें सामर्थ्य आम्ही जाणतों.

४. हे स्वयंप्रकाशहो, तुम्ही जेव्हां हलूं लागतां, तेव्हां द्वीपें हदरूं लागतात, स्थिर असणारे सर्व वस्तुजात आणि द्यावापृथ्वी दुःखयुक्त होते, आणि चकचकीत आयुधें धारण करणारेहो, उदक वाहूं लागतें.

५. हे मरुत्हो, तुम्ही चालूं लागला कीं स्थिर पर्वत आणि वनस्पतिहि कडाडूं लागतात आणि भूमि हदरूं लागते.

६. हे मरुत्हो, जेथें महाबाहु मरुत् आपल्या शरीरांवर अलंकार धारण करतात तेथें तुमच्या जोराच्या गतीमुळें द्युलोकहि आपलें स्थान सोडून वर जातो.

७. तेजस्वी, बलवान् पर्जन्यरूप आणि सरळस्वरूपाचे नेते मरुत् हवीकरतां महान् शोभा धारण करतात.

८. सोनेरी रथाच्या मध्यभागीं सोभरींच्या स्तुतीमुळें वाण नांवाचें मरुतांचें वाद्य वाजूं लागतें. गाईंचे बांधवभूत असणारे ते सुजन्मे महान् मरुत् अन्नोपभोगाकरतां लवकर येवोत.

९. हे सोमदात्यानो, तुम्ही पाऊस पाडणाऱ्या मरुत्संघाला पाऊस पाडण्याचें आणि धांवण्याचें बल प्राप्त व्हावें म्हणून हवि द्या.

१०. हे नेते मरुत्हो, पाऊस पाडणारे घोडे असलेले, पर्जन्यरूप आणि पाऊस पाडणाऱ्या रथानें हविर्द्रव्याकडे या. हवि भक्षण करण्याकरतां श्येनपक्षाप्रमाणें ते सहज येतात.

११. ह्यांचे अलंकार सारखेच आहेत. तेजस्वी हार आणि हातांत आयुधें चकाकत आहेत.

१२. उत्साही आणि पाऊस पाडणारे महाबाहु मरुत् आपल्या शरीराविषयीं केव्हांहि प्रयत्न करीत नाहींत. हे मरुत्हो, तुमच्या रथावर बळकट धनुष्यें आहेत म्हणूनच तुम्हांला सैन्याच्या आघाडीवर जय मिळतात.

१३. पाण्याप्रमाणें चहूंकडे पसरलेले, तेजस्वी असे अनेक मरुतांचें फक्त नांवच बापाकडून प्राप्त झालेल्या संपत्तीप्रमाणें सर्वांना उपभोगाकरतां उपयोगी पडते.

१४. हे अन्तःकरणा, तूं त्या मरुतांना नमस्कार कर. त्यांची स्तुति कर. त्या सर्वांना हलवणाऱ्या थोर मरुतांच्या चाकरासारखे आम्हीं आहोंत. ह्या मरुतांच्या देणग्या फार महत्त्वाच्या आहेत.

१५. हे मरुतहो, जो मनुष्य पूर्वकालीं तुमचा भक्त असतो, तुमच्या रक्षणामुळें तो स्तोता मोठा भाग्यशाली होतो.

१६. हे नेते मरुत्हो, तुम्ही ज्याचे हवि भक्षण करण्याकरतां येतां तो यजमान हें जग हलवून सोडणारे मरुत्हो, उत्कृष्ट अन्न प्राप्त करून सुखी होतो.

१७. उदक निर्माण करणारे आणि तरुण रुद्रपुत्र मरुत् आकाशांतून येऊन आमची इच्छा करतील असें आमचें स्तोत्र असो.

१८. जे दानशील लोक मरुतांची पूजा करतात, जे पाऊस पाडणाऱ्या मरुतांची सेवा करतात, त्या लोकांकडे हे तरुण मरुत्हो, तुम्ही उदार अन्तःकरणानें या.

१९. हे सोभरे, तरुण आणि पाऊस पाडणाऱ्या मरुतांची, तूं अगदीं नवें स्तोत्र करून वरचेवर नांगरटी करणारा शेतकरी बैलाची करतो, त्याप्रमाणें स्तुति कर.

२०. सर्व सेनांत आणि आव्हान करणाऱ्या योद्ध्यांत आव्हान करणाऱ्या मुष्टियोद्ध्याप्रमाणें जे मरुत् पराभव करणारे आहेत त्या कीर्तिमान्, आल्हादक आणि पाऊस पाडणाऱ्या मरुतांचींच आतां स्तोत्रें करून स्तुति करावी.

२१. हे क्रोधशील मरुत्हो, एकजातीचे म्हणून बांधवभूत असणाऱ्या गाईप्रमाणें तुम्ही सर्व दिशांना एकमेकांना चाटत असतां.

२२. हे नाचणारे आणि सुवर्णालंकार घातलेले मरुत्हो, (स्तुति करणारा) मनुष्यच तुमच्या सख्याला लवकर प्राप्त करतो. म्हणून तुम्ही आमच्या बाजूनें बोला. कारण तुमचा आप्तपणा आम्हीं नेहमीं यज्ञांत स्वीकारला आहे.

२३. हे दानशील, गमनशील व मित्रभूत मरुत्हो, तुम्ही तुमचीं औषधें घेऊन या.

२४. हे मरुत्हो, ज्यांनीं तुम्ही समुद्र रक्षितां, शत्रूंना ठार करतां आणि विहीर देतां, हे सुखदायक आणि शत्रुरहितहो, त्या कल्याणकारक साहाय्यांनें आम्हांला सुख द्या.

२५. हे सुयज्ञ मरुत्‌हो, जें सिंधुनदांत, जें असिक्नींत, आणि जें पर्वतावर औषध असेल—

२६. तीं सर्व औषधें ज्ञाते असणारे तुम्ही आमच्या शरीरांत आणा. आणि त्यांनीं आम्हांला निरोगी करा. हे मरुत्‌हो, आम्हांपैकीं रोग्याचे दोष नाहींसे करा आणि त्याला पुन: पहिल्यासारखा करा.

सूक्त एकविसावें.

ऋषिः—सोभरि काण्व; देवता–१ ते १६ इंद्र, १७–१८ चित्रदानस्तुति; छंद– १.३.५.७.९.११.१३.१५.१७. ककुभ्, २.४.६.८.१०.१२.१४.१६.१८ सतोबृहती.

१. हे प्रत्येक वेळीं प्रादुर्भूत होणाऱ्या इंद्रा, तुला सोम देऊन पुष्ट करणारे व संग्रामांत रक्षणाकरतां आश्चर्यकारक अशा तुझ्या सहाय्याची अपेक्षा करणारे आम्ही, गरीब श्रीमंताला बोलावतो त्याप्रमाणें तुला बोलावतों.

२. हे इंद्रा, कर्मांत संरक्षण व्हावें म्हणून आम्ही तुझ्याकडे येतों. जो शत्रूचा पराभव करतो तो पराक्रमी इंद्र आम्हांकडे येवो, तुझे बांधव असणारे आम्ही संरक्षण करणाऱ्या आणि पूज्य अशा तुझीच उपासना करतों.

३. हे अश्वपति आणि पृथ्वीपति इंद्रा, हा सोम (पिण्याकरतां) ये आणि हे सोमपते, तूं सोम पी.

४. हे इंद्रा, बंधुरहित असणारे आम्ही बांधवयुक्त अशा तुलाच बांधव म्हणून स्वीकारतों. तसें (झाल्यावर) हे कामपूरका, तुझीं जीं शरीरें आहेत त्या सर्वांसह सोम पिण्याकरतां ये.

५. हे इंद्रा, दूधदह्यांत मिसळलेला मदकर आणि स्वर्गप्रवेशक सोमाच्या घरांत पक्षी एकत्र बसतात त्याप्रमाणें एकत्र बसून आम्ही स्तुति करतों.

६. हे इंद्रा, आम्ही या स्तोत्रानें प्रामुख्यानें तुझी स्तुति करतों. तूं पुन: पुन: कसला विचार करतोस ? हे अश्वयुक्ता, आमच्या इच्छा आहेत, तूं दाता म्हणजे इच्छा पुऱ्या करणारा आहेस. आम्ही तुझ्या समीप आहोंत. आणि आमचीं कृत्यें तुला उद्देशून चालू आहेत.

७. हे इंद्रा, तुझ्या सहाय्यामुळें आम्ही तरतरीत आहोंत. हे वज्रधारिन्, तुझा मोठेपणा आम्ही पूर्वी जाणत नव्हतों.

८. हे शूर इंद्रा, तुझा मित्रपणा आम्ही जाणतों. आणि तुझी संपत्तीहि आम्ही जाणतों. हे वज्रधारिन्, आम्ही मित्रत्व आणि संपत्ति विशेषत: मागतों. हें सर्वाधारा आणि सुंदर मुगुट घातलेल्या इंद्रा, गाईबैलांनीं युक्त अशा सर्व प्रकारच्या संपत्तींनीं आम्हांला प्रसिद्ध कर.

९. हे मित्रहो, ज्यानें पूर्वी आम्हांस उत्कृष्ट धन दिलें त्या इंद्राचीच तुम्हांला धन प्राप्त होण्याकरतां मी स्तुति करतों.

१०. ज्याची तृप्ति होते तो मनुष्य पिंगट घोडे असलेल्या सज्जनसंरक्षक आणि शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या इंद्राची स्तुति करतों. नंतर तो धनवान् इंद्र शेंकडों गाईघोडे इत्यादि संपत्ति आम्हां स्तोत्यांना देवो.

११. हे कामपूरक इंद्रा, गाईबैलांनीं युक्त अशा लोकांच्या युद्धांत (रागानें) फूसकारणाऱ्या शत्रूस आम्ही तुझ्या साहाय्यानेंच प्रत्युत्तर देतों.

१२. हे बहुस्तुत इंद्रा, युद्धांत त्रास देणाऱ्या शत्रूंना आम्ही जिंकतों. दुष्ट बुद्धीच्या लोकांवर आम्ही चालून जातों. वृत्राला मरुतांच्या साहाय्यानें आम्ही ठार मारावयास लावतो. आणि तुझा उत्कर्ष करतों. तूं आमच्या कर्माचें संरक्षण कर.

१३. हे इंद्रा, तूं जन्मापासूनच अनियन्त्रित आणि फार कालापासून शत्रूरहित आहेस. तूं युद्ध करूनच मैत्री इच्छितोस.

१४. हे इंद्रा, तूं केवळ धनवानाशीं मैत्री करीत नाहींस. मस्त झालेले नास्तिक तुझा (नाश) त्याग करतात. जेव्हां तूं स्तुति केला जातोस, आणि तुझ्याबद्दल तर्क केला जातोस, तेव्हांच तूं पित्याप्रमाणें सर्वांकडून बोलावला जातोस.

१५. हे इंद्रा, तुझ्यासारख्याच्या मैत्रीविषयीं आम्ही अज्ञानी नसावें. आम्ही सोम न पिळणारे असूं नये. ऋत्विजांसह आम्ही सोम पिळीत बसावें.

१६. हे गाई देणाऱ्या इंद्रा, तुझ्या कृपेनें आम्ही धनरहित असूं नये. (आम्ही सर्वांना धन द्यावें) आम्ही दान घेऊं नये. धनी असणारा तूं आम्हांला अखंड संपत्ति दे. आम्हांला पुष्ट कर. तुझी दातृत्वशक्ति कोणालाहि टाळतां येणार नाहीं.

१७. हवि देणाऱ्या मला इंद्रानेंच धन दिलें, किंवा धनवान् सरस्वतीनें दिलें किंवा चित्र राजानें इतकें धन दिलें ?

१८. हजारांनीं आणि दहा हजारांनीं ही संपत्ति चित्रानेंच मला दिली. सरस्वतीच्या तीरावर थोडेच राजे आहेत. त्यापैकीं चित्रच पावसाप्रमाणें धन देतो.

१८ टीप—चित्राच्या दानाची स्तुति चित्र नांवाच्या राजानें सरस्वतीच्या तीरावर इंद्राकरतां यज्ञ केला. तेथें ह्या मंत्राच्या द्रष्ट्याला—सोभरीला—पुष्कळ संपत्ति मिळाली तो इतकें धन मला कोणी दिलें म्हणून १७ वा १८ या मंत्रांत कल्पना करतो आहे.

सूक्त बाविसावें.

ऋषिः—सोभरि काण्व; देवता—अश्विन्; छंदः—१.३. ५.७ बृहती, २.४.६ सतोबृहती, ८ अनुष्टुभ्, ९ ते १८ ककुभ्.

१. हे स्तुत्य आणि शत्रूंना भयंकर असलेले अश्विहो, तुम्ही सूर्या मिळविण्याकरतां ज्या रथाचा आश्रय केला होता त्या सुंदर रथाला आमच्या रक्षणाकरतां मी बोलावतों.

२. हे सोभरे, तूं चांगलीं स्तोत्रें करून अश्वींच्या रथाची स्तुति कर. तो रथ प्राचीन स्तोत्यासह उत्कर्ष करणारा, स्तुत्य, अनेकांना हवासा वाटणारा, संरक्षक, युद्धांत पुढें जाणारा, सर्वांना सहाय्य करणारा, शत्रूंचा द्वेष करणारा आणि निर्दोष आहे.

३. शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या, हवि देणाऱ्याच्या घरीं जाणाऱ्या व स्तुत्य अश्विदेवांना स्तुति करून संरक्षणाकरतां आम्ही आमच्याकडे वळवितों.

४. हे अश्विहो, तुमच्या रथाचें एक चाक स्वर्गांत असतें. सर्वप्रेरक दुसरें चाक तुम्हापाशीं असतें. हे उदकाधिपति अश्विहो, तुमची कृपा आमच्याकडे गाय वासराकडे जाते त्याप्रमाणें धांवत येवो.

५. हे अश्विहो, सारथ्यास बसावयास तीन दांडे असलेला सोनेरी लगामाचा तुमचा लोकविश्रुत रथ द्यावापृथ्वी भूषित करतो. त्यानें हे अश्विहो, या.

६. हे अश्विहो, पूर्वींपासून आकाशांत असणारें उदक तुम्ही मनूला देता आणि नांगरानें गहूं नांगरून काढतां. हे उदकाधिपति अश्विहो, त्या तुमचीं मी चांगलीं स्तोत्रें म्हणून स्तुति करतों.

७. हे अन्नधन अश्विहो, यज्ञमार्गांतील तुम्ही आमच्याकडे या. हे पाऊस पाडणारे अश्विहो, तुम्ही त्रसदस्युपुत्र तृक्षीला यज्ञामुळें पुष्कळ धन देऊन प्रसन्न केलेंत. तसें मला करा.

८. हे संपत्तीचा वर्षाव करणारे नेते अश्विहो, तुम्हाकरतां दगडांनीं कुटून हा सोम तयार केला आहे. सोम पिण्याकरितां या. आणि दात्यांच्या घरीं सोम प्या.

९. धनवर्षाव करणारे अश्विहो, तुम्ही सोनेरी, रथाच्या मध्यभागीं चढा. आणि आम्हांला विपुल अन्न द्या.

१०. हे अश्विहो, तुम्ही पक्थाचें संरक्षण केलेंत. तुम्ही अध्रिगु आणि खूब करणाऱ्या बभ्रूचें संरक्षण केलेंत. तसेंच साहाय्य तूं तात्काल आम्हांस देण्याकरतां ये. व जे रोगी असतील त्यांना औषधपाणी कर.

११. स्थिर बुद्धीनें आम्ही लढाईंत स्थिर असणाऱ्या तुम्हांला प्रातःकालीं स्तुति करून बोलावतों.

१२. हे पाऊस पाडणारे अश्विहो, युद्धांत अग्रेसर असणारे आणि अतिशय मोठे दाते असे नेते अश्वि ज्या साहाय्यानें विहिरीचें पाणी वाढविते झाले, त्याच साहाय्यानें तुम्ही या. आणि त्याच साहाय्यानें सर्वस्तुत्य आणि अनेकरूपी अशा माझ्या स्तुतीमुळें आमचें संरक्षण करण्याकरतां तुम्ही या.

१३. त्या अश्वींची आम्ही दिवसा नमस्कार करून स्तुति करतों. आणि हवि देऊन धन मागतों.

१४. उदकाचें संरक्षण करणारे आणि भयंकर मार्ग असलेले अश्विदेव आम्ही रात्रीं, दिवसा आणि सकाळीं स्तवितों. हे अन्नधन व रडविणारे अश्विहो, मानव शत्रूंच्या तडाख्यांत आम्हांस देऊं नका.

१५. सेवार्ह अश्विदेवांना मला सुख मिळावें म्हणून सकाळीं पित्याप्रमाणें मी बोलावतों.

१६. हे मनोजव, पाऊस पाडणारे, (शत्रूंची) मस्ती जिरवणारे आणि मित्रांचें रक्षण करणारे अश्विहो, तुझा जलद प्राप्त होणाऱ्याच्या साहाय्यानें आमच्या संरक्षणाकरतां या.

१७. हे अत्यंत सोम पिणारे देखणे अश्विहो, आमचें घर घोडे, गाईबैल आणि सोनें यांनीं युक्त करीत या.

१८. हे अन्नधन अश्विहो, स्तोत्यांना आपणहून दिलेलें, सामर्थ्ययुक्त, बलवानांनाही न लुटतां येणारें असें धन आम्ही प्राप्त करतों तुम्ही आमच्या घरीं आलें असतां आम्ही सर्व प्रकारची संपत्ति मिळवतों.

---

१ टीपः—सूर्याविवाह १०—८५ पहा.

सूक्त तेविसावें.

ऋषिः—विश्वमनस् व्यश्वपुत्र; देवता-अग्नि; छंदः—उष्णिह.

१. हे स्तोत्या, शत्रूवर चालून जाणाऱ्या अग्नीची तूं स्तुति कर. चहूकडे धूर पसरलेल्या, महातेजस्वी आणि सर्वज्ञ अग्नीची तूं पूजा कर.

२. हे विश्वद्रष्ट्या विश्वमनस् नामक ऋषे, स्पर्धारहित भक्तांना रथ देणाऱ्या अग्नीची तूं स्तुति कर.

३. शत्रूंना त्रासदायक आणि पूजनीय अग्नि ज्याचें अन्न आणि अन्नरस ग्रहण करतो, त्यांसच जाणून धन देतो.

४. तेजस्वी, त्रासदायक दाढा असलेल्या, कान्तिमान् आणि भक्तगणाचा आश्रय करणाऱ्या ह्या अग्नीचें नवें तेज उत्पन्न झालें.

५. हे शोभनयज्ञ अग्ने, प्रसिद्ध कान्तीनें प्रकाशणारा, तेजस्वी आणि स्तुति केला जाणारा तूं तेजानें प्रज्वलित हो.

६. हे अग्निदेवा, सतत देवांना हवि पोंचविणारा तूं आमच्या उत्कृष्ट स्तोत्रासह देवाकडे जा. कारण, तूं देवांच्याकडे हवि वाहून नेणारा दूत आहेस.

७. लोकांचे होम करणाऱ्या तुमच्या प्राचीन अग्नीला मी बोलावतों. त्याची ह्या सूक्तानें मी स्तुति करतों. तुमच्याकरतां त्याचीच मी स्तुति करतों.

८. आश्चर्यकारक कर्मे करणाऱ्या, भक्तांना मित्राप्रमाणें असणाऱ्या, आणि हवि देऊन तृप्त केलेल्या अग्नीप्रत यज्ञ करून यज्ञ करणाऱ्या लोकांच्या इच्छा पूर्ण होतात.

९. हे यज्ञेच्छु भक्तहो, त्या यज्ञाचें साधन आणि यज्ञयुक्त अग्नीची हवीऐवजीं स्तुति करून तुम्ही सेवा करा.

१०. जो आमचे यज्ञ पार पाडतो म्हणून प्रसिद्ध आहे त्या अंगिरसांनीं उत्पन्न केलेल्या अग्नीकडे आमचे नियमबद्ध यज्ञ जावोत.

११. हे नूतन अग्ने, तुझा तेजस्वी आणि महान् प्रकाश घोड्याप्रमाणें बलिष्ठ आणि कामपूरक आहे.

१२. हे अन्नपते अग्ने, तूं आम्हांला पराक्रमानें धन दे. आमच्या पुत्रपौत्रांचे आणि युद्धांतील संपत्तीचें संरक्षण कर.

१३. मनुष्याचे घरीं लोकसंरक्षक अग्नि जेव्हां हवि देऊन प्रज्वलित केलेला असतो तेव्हां तो सर्व राक्षसांचा नाश करतो.

१४. हे पराक्रमी लोकाधिपते अग्ने, माझें नूतन स्तोत्र ऐकून कपटी राक्षसांना तेजानें जाळून टाक.

१५. जो हवि देणाऱ्या ऋत्विजाकडून अग्नीला हवि देतो त्याच्यावर शत्रूची कपटानेंहि मात चालत नाहीं.

१६. विपुल संपत्ति इच्छिणाऱ्या व्यश्वानें धन देणाऱ्या तुला प्रसन्न केलें. आम्हीहि पुष्कळ धन मिळावें म्हणून तुला प्रज्वलित केलें आहे.

१७. हे अग्ने, कविपुत्र उशना ऋषि मनूकरतां यज्ञ केलेल्या सर्वज्ञ अशा तुला होम करण्याकरतां स्थापिता झाला.

१८. हे अग्ने, सर्व देवांनीं एकत्र होऊन तुलाच आपला दूत केला. हे देवा, तूंच मुख्य यज्ञार्ह झालास.

१९. समर्थ अशा यज्ञ करणाऱ्या माणसानें अमर, शोधक, कृष्णमार्ग आणि महान् अशा अग्नीला देवांकडे जाणारा दूत केला.

२०. हातांत तुपांच्या पळ्या घेतलेले आम्ही सुशोभित, तेजस्वी, लोकांनीं स्तविलेल्या, सदा तरुण आणि प्राचीन अशा अग्नीची स्तुति करतों.

२१. जो मनुष्य ऋत्विजांकडून अग्नीला आहुति देतो त्याला पुष्कळ धन आणि पुत्रपौत्रांसह कीर्ति प्राप्त होते.

२२. देवांतील मुख्य, सर्वज्ञ आणि प्राचीन अशा अग्नीकडे हविर्युक्त पळी स्तोत्रासह जाते.

२३. व्यश्वाप्रमाणें आम्ही तेजस्वी अग्नीची उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हणून स्तुति करतों.

२४. हे व्यश्वपुत्र विश्वमनस् नामक ऋषे, स्थूरयूप ऋषीप्रमाणें स्तोत्रें म्हणून घरांत स्थापन केलेल्या थोर अग्नीची तूं आतां स्तुति कर.

२५. भक्त, मनुष्यांना अतिथीप्रमाणें पूज्य असणाऱ्या वनस्पतिपुत्र प्राचीन अग्नीची, आपलें संरक्षण व्हावें म्हणून स्तुति करतात.

२६. हे अग्ने, सर्व महान् स्तोत्रकर्त्यांच्यामध्यें स्तोत्र चालू असतां तूं बैस. तसेंच लोकांचे हवि भक्षण करण्याकरतां तूं बैस.

२७. हे अग्ने, तूं उत्कृष्ट संपत्ति आम्हांस दे. तसेंच सामर्थ्य, कीर्ति आणि पुत्रपौत्र यांनीं युक्त धन तूं आम्हांस दे.

२८. हे सर्वव्यापक तरुण अग्ने, तूं चांगलें साम म्हणणाऱ्या सर्व लोकांना नेहमीं धन दे.

२९. हे अग्ने, तूंच धन देणारा आहेस. गाईबैल, अन्न आणि विपुल संपत्ति आम्हांस दे.

३०. हे अग्ने, तूं कीर्तिमान् आहेस. सत्यनिष्ठ, सुशोभित, आणि शुद्धबल अशा मित्रावरुणांना तूं येथें आण.

---

३० टिप:—यज्ञकर्मांत बहुतेक ठिकाणीं अग्नि मित्रावरुणासहित असतो.

सूक्त चोविसावें.

ऋषिः—१ ते २७ विश्वमनस् व्यश्वपुत्र, २८ ते ३० वरु सौषम्ण; देवता—१ ते २७ इंद्र, २८ ते ३० वरुदानस्तुति; छंदः—१ ते २९ उष्णिह्, ३० अनुष्टुभ्.

१. हे ऋत्विजहो, मित्रभूत असणारे आम्ही वज्रधारी इंद्राकरतां स्तोत्र म्हणतों आहोंत. तुमच्याकरतां शत्रूवर चालून जाणाऱ्या इंद्राची मी स्तुति करतों.

२. हे इंद्रा, तूं बलानें प्रसिद्ध आहेस. वृत्राला ठार केल्यानें तुझी वृत्रहा म्हणून प्रसिद्धी झाली आहे. हे शूरा, तूं धनवानांना अधिक धन देतोस.

३. हे अश्वयुक्त इंद्रा, जो तूं आयुध उपसल्याबरोबर शत्रू नष्ट करतोस आणि धन देतोस, तो स्तुति केला जाणारा तूं अनेक प्रकारच्या अन्नांनीं सहित धन आम्हांस दे.

४. हे इंद्रा, प्रिय असणारें धन आम्हांला दे. हे सहनशील इंद्रा, स्तुति केला जाणारा तूं धैर्यासह आम्हांस धन दे.

५. हे अश्वयुक्त इंद्रा, गाई शोधीत असतां त्रासदायक व मूर्ख शत्रू तुझा डावा व उजवा हात निवारण करूं शकत नाहींत.

६. हे वज्रधारी इंद्रा, गोपाळ गाईसह गोठ्यांत जातो त्याप्रमाणें स्तुति करीत मी तझ्याकडे येतो. तूं स्तोत्याची इच्छा आणि मन पूर्ण कर.

७. हे वृत्रहन्त्या, उग्र, धन देणाऱ्या आणि सर्वगामी इंद्रा, विश्वमनस्चीं सर्व स्तोत्रें आणि कर्में ध्यानांत घे.

८. हे अनेकांनीं स्तविलेल्या वृत्रहन्त्या शूर इंद्रा, तरुण, सुखदायक आणि स्पृहणीय अशा तुझ्यापासून आम्हांस हें धन प्राप्त व्हावें.

९. हे (सर्व जगाला) नाचविणाऱ्या इंद्रा, तुझें सामर्थ्य जसें टिकाऊ आहे तसें हवि देणाऱ्याला प्राप्त होणारी संपत्तिहि टिकाऊ असो.

१०. हे महापूज्य मनुष्यश्रेष्ठ इंद्रा, सामर्थ्य प्राप्त होण्याकरतां सोम पी. हे धनवन्ता, धनप्राप्तीकरतां शत्रूंचीं बळकटहि नगरें फोड.

११. हे वज्रधारी इंद्रा, तुझ्याहून दुसरीकडे आमच्या इच्छा पूर्वी गेल्या होत्या, पण आतां तुझ्या साहाय्यासह संपत्ति आम्हांस दे.

१२. हे जगाला नाचवणाऱ्या (खेळवणाऱ्या) स्तुत्य इंद्रा,अन्न,धन आणि तेजस्वी कीर्ति तुझ्याशिवाय दुसऱ्याकडून आम्हांस मिळणार नाहीं.

१३. हे ऋत्विजहो, इंद्राकरतां सोम पिळा. इंद्र मधुर सोमरस पिवो. इंद्र आपल्या सामर्थ्यानें अन्नासह धन स्तोत्यांना देतो.

१४. काळसर घोड्यांचा धनी आणि बल देणाऱ्या इंद्राची मी स्तुति करतों. स्तुति करणाऱ्या व्यश्वाची आतां हे इंद्रा, तूं स्तुति ऐक.

१५. हे इंद्रा, तुझ्यापेक्षां पराक्रमी पूर्वी कोणी जन्मास आला नाहीं. तसेंच धनवान्, रक्षण करणारा आणि स्तुत्यहि तुझ्यापेक्षां अधिक कोणी नाहीं.

१६. हे अध्वर्यो, तूं उत्कर्षशील व मदकर सोमाचा मधुर रस इंद्राकरतां पीळ. इंद्राचीच स्तुति केली जात आहे.

१७. हे घोड्यावर बसणाऱ्या इंद्रा, तुझी पूर्वीच्यांनीं केलेली स्तुति कोणीहि आपल्या सामर्थ्यानें किंवा स्तुतीनें मागें टाकीत नाहीं.

१८. स्थिर बुद्धीच्या लोकांकडून केल्या जाणाऱ्या यज्ञांनीं उत्कर्षशील अन्नपति इंद्राला आम्ही बोलावतों आहों.

१९. हे मित्रहो, तुम्ही लवकर या. जो एकटाच सर्व शत्रूंचा पराभव करतो त्या लोकनायक व प्रशंसनीय इंद्राची आपण स्तुति करूं या.

२०. हे ऋत्विजहो, स्तुति करणाराचा नाश न करणाऱ्या आणि स्तुति इच्छिणाऱ्या इंद्राची नाटनेटकी आणि तूप किंवा मध यापेक्षांहि मधुर असणारी स्तुति तुम्ही करा.

२१. ज्याचे पराक्रम अमर्याद आहेत, ज्याचें धन शत्रूला प्राप्त होणें शक्य नाहीं, आणि आकाशाप्रमाणें ज्यानें दिलेलें धन सर्वांना मागें टाकतें.—

२२. हे विश्वमनस्, तूं त्या शत्रूला हार न जाणाऱ्या बलवान् आणि नियमबद्ध इंद्राची व्यश्वाप्रमाणें स्तुति कर. तो श्रेष्ठ इंद्र हवि देणाराला उत्कृष्ट घर देतो.

२३. हे व्यश्वपुत्र विश्वमनस्, मनुष्याच्या शरीरांतील दहावा, स्तुत्य, ज्ञाता आणि पुनः पुनः नमस्कार्य इंद्राची तुम्ही स्तुति करा.

२४. (आतां ऋषि इंद्राला उद्देशून म्हणतो) हे वज्रहस्ता इंद्रा, तूं पक्षांना दररोज सूर्य घराबाहेर उडवतो त्याप्रमाणें त्रासदायक शत्रूंना दूर कसें करावें हें जाणतोस.

२५. हे दर्शनीय इंद्रा, कर्म करणाऱ्या यजमानाचें ज्यायोगें संरक्षण केलेंस आणि कुत्साकरतां दोन प्रकारें तूं शत्रूचा ज्यायोगें वध केलास तें साहाय्य तूं आम्हांस दे.

२६. हे देखण्या इंद्रा, स्तुत्य अशा तुझी आम्ही द्रव्याकरतां प्रार्थना करीत आहोंत. तूं आमच्या सर्व शत्रूंचा पराभव करणारा आहेस.

२७. जो राक्षसांच्या त्रासापासून मुक्त करतो, जो सप्तसिंधुप्रान्तांतील लोकांस धन देतो, तो तूं हे धनवन्ता, दासाचा नाश करणारें आयुध फेंक.

२८. (येथून वरूच्या दानाची स्तुति) हे वरो, सुषामन् करतां तूं याचना करणारांना धन दिलेंस. तसेंच तूं व्यश्वपुत्र आम्हांलाहि दे. हे भाग्यशालिनी व अन्नवती उषे, तूं आम्हांस धन दे.

२९. (ऋषीला धन प्राप्त झालें) मनुष्यश्रेष्ठ वरूची दक्षिणा सोमयुक्त व्यश्वांना प्राप्त झाली. शेंकड्यांनीं हजारांनीं अन्न आम्हांस मिळालें.

३०. (उषस्‌ला उद्देशून म्हणतो) कोठें म्हणून विचारले जाणारे हे उषे, जेव्हां तुला कोणी यज्ञ करणारा वरु कोठें आहे म्हणून विचारील, तेव्हां तूं हा शत्रूंचें निवारण करणारा दारें उघडीं टाकून गोमती नदीच्या तीरावर आहे असें सांग.

---

२३ टीपः—शरीरांत नऊ प्राण आहेत आणि दहावा इंद्र आहे. या अर्थाचा मंत्र पुढीलप्रमाणें आहेः—
नव वै पुरुषे प्राणा मनुष्येषु वर्तमाना इंद्रस्तेषां दशधा भवतींद्रस्यात्मानं दशधा चरन्तम् ।

सूक्त पंचविसावें.

ऋषिः—विश्वमनस् व्यश्वपुत्र; देवता-१०. ११. १२ विश्वेदेव, अवशिष्ट मित्रावरुण; छंदः—उष्णिह.

१. हे मित्रावरुणहो, सर्वांचे संरक्षक, तेजस्वी, देवामध्यें यज्ञार्ह अशा रीतीनें प्रसिद्ध असणारे तुम्ही दोघे आहांत. हे विश्वमनस्, सत्ययुक्त आणि खरे सामर्थ्यवान् अशा मित्रावरुणांची तूं पूजा कर.

२. धन देणारे, रथयुक्त, सुजन्मे, कर्तृत्ववान्, पृथ्वीपासून उत्पन्न झालेले आणि नियमित अशा मित्रावरुणांची तूं पूजा कर.

३. सर्वधन व तेजस्वी अशा मित्रावरुणांना सत्यनिष्ठ आणि महान् अदितीनें असुरांना ठार मारण्याकरतां उत्पन्न केलें.

४. तेजस्वी, महान्, बलवान् आणि सत्यनिष्ठ मित्रावरुण महान् यज्ञांत स्तविले जातात.

५. महान् सामर्थ्याचे नातु, वेगाचे पुत्र, कर्तृत्ववान् आणि दाते मित्रावरुण अन्नाच्या आगरांत राहतात.

६. हे मित्रावरुणहो, जे तुम्ही आम्हांला धन देतां, ते तुम्ही आम्हांस स्वर्ग, अन्तरिक्ष आणि पृथ्वीवरील विविध अन्न द्या. तुम्ही पाऊस पाडा.

७. सत्ययुक्त, तेजस्वी आणि हविःप्रिय मित्रावरुण बैल गाईंच्या तांड्याकडे पहातो, त्याप्रमाणें देवाकडे पहात असतो.

८. सत्यनिष्ठ आणि कर्तृत्ववान् मित्रावरुण सर्वांवर राज्य करण्याकरतां बसले आहेत. नियमित आणि बलवान् असणारे मित्रावरुण सामर्थ्याचे अधिपति आहेत.

९. डोळ्याच्याहि पूर्वी मार्ग जाणणारे, सर्वांना जागृत करणारे आणि प्राचीन मित्रावरुण शान्त तेजानें सन्मान्य आहेत.

१०. देवी अदिति आमचें संरक्षण करो. दोघे अश्विदेव आमचें संरक्षण करोत. अतिशय वेगशाली मरुत् आमचें संरक्षण करोत.

११. हे दाते मरुतहो, सुरक्षित असणारे तुम्ही आमची (यज्ञरूपी) नौका रात्रंदिवस सुरक्षित ठेवा. तुमचें साहाय्य आम्हाला नेहेमीं असावें.

१२. सुरक्षित असणारे आम्ही दात्या आणि संरक्षक विष्णूची स्तुति करतों. हे आपणहून (धन) देणाऱ्या विष्णो, कर्म आरंभलेल्या भक्ताकरतां तूं स्तुति ऐक.

१३. मित्र, अर्यमा आणि वरुण ज्या धनाचें संरक्षण करतात, तें श्रेष्ठ, सर्वांचें रक्षण करणारें आणि सर्वांना इष्ट असणारें धन आम्ही इच्छितों.

१४. पाण्याचा प्रवाह आमचें धन संरक्षण करो. मरुत्, अश्विन्, इंद्र आणि विष्णु हे सर्व कामपूरक आणि एकत्र असलेले देव आमचें धन संरक्षण करोत.

१५. जोरानें वाहणाऱ्या पाण्याप्रमाणें, भजनीय असणारे नेते देव जोरानें जाऊन कोणत्याहि शत्रूंचा नाश करतात.

१६. लोकसंरक्षक हा एक मित्र अनेक महत्त्वाचे पदार्थ असें असे म्हणून पहातो. त्या मित्राचीं कर्में आम्ही तुमच्याकरतां करतों.

१७. सर्वांवर सत्ता चालवणाऱ्या प्रसिद्ध अशा वरुणाचीं पुरातन कालपासून चालत आलेलीं कृत्यें आम्हीं करतों. तसेंच मित्राचींहि करतों.

१८. जो मित्र आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वींच्या आंतील भाग प्रकाशित करतो तोच द्यावापृथ्वींना आपल्या तेजानें भरून टाकतो.

१९. तो सर्वप्रेरक मित्र आपलें तेज आकाशांत प्रकट करतो. नंतर तो अग्नीप्रमाणें प्रज्वलित आणि स्वच्छ असा सर्वांनीं बोलावला जातो.

२०. हे स्तोत्या, तूं मोठा मंडप घातलेल्या यज्ञांत (मित्रावरुणांची) स्तुति कर. तो वरुण सर्व पशु संपत्तीचा धनी आहे, तसेंच विपुल अन्नाचा दाता आहे.

२१. सर्वप्रेरक वरुणाचें सामर्थ्य मी द्यावापृथ्वींत रात्रंदिवस वर्णन करीत असतों. तूं नेहमीं आम्हांला दात्यांच्या पुढें कर.

२२. (सुषामन्चा मुलगा वरु यानें दिलेल्या दानाची स्तुति विश्वमनस् करीत आहे.) उक्षाच्या वंशांतील मोठ्या लुटी मिळवणारा सुषामन्पुत्र वरु दान देत असतां आम्हीं चालावयास हलका असा जोडलेला चांदीचा रथ मिळाविला.

२३. पिंगट घोड्यामध्यें पराक्रमी आणि युद्धांत लढवय्याला नेणारे ते घोडे मला मिळाले.

२४. सुंदर, लगाम घातलेले असे दोन चलाख घोडे त्या थोर वरूपासून स्तुति करीत असतां एकदम मला मिळाले.

सूक्त सव्विसावें.

ऋषिः—व्यश्व, वैयश्व, किंवा विश्वमनस् आंगिरस; देवता-१ ते २० अश्विन्; २१ ते २५ वायु; छंदः—१६ ते १९ व २१-२५ गायत्री, २० अनुष्टुभ्, अवशिष्ट उष्णिह.

१. हे अतुलबलशाली, कामपूरक आणि संपत्तीचा वर्षाव करणारे अश्विहो, तुमची स्तोत्यामध्यें वसून सर्वांसह स्तुति करण्याकरतां (तुम्ही लवकर यावें म्हणून) रथाला मी बोलावतों.

२. (ऋषि वरूला म्हणतो) हे संपत्तीचा वर्षाव करणारे कामपूरक अश्विहो, तुम्ही सुषामन्ला विपुल धन देण्याकरतां जसे पूर्वीं आला होता तसें माझ्याकडे धन देण्याकरतां तुम्ही यावेत असें हे वरो, तूं म्हण.

३. हे अन्नधन अश्विहो, विपुल अन्नाची इच्छा करणाऱ्या तुम्हांला प्रातःकालीं अन्नासह आम्ही बोलावतों.

४. हे सर्वनायक अश्विहो, तुमचा तो वाहून आणणारा प्रसिद्ध रथ येवो. स्तोत्यांचीं स्तोत्रें संपत्ति देणारीं आहेत हें ध्यानांत घ्या.

५. हे धनाचा वर्षाव करणारे अश्विहो, कपटी शत्रूंना ध्यानांत घ्या. हे भयानक अश्विहो, तुम्हीच द्वेष करणाऱ्या शत्रूंचा नाश करा.

६. दर्शनीय कर्मांनीं प्रसन्न होणारे, कान्तिमान् आणि उदकाधिपति असे तुम्ही वेगानें सारखे आमच्याच यज्ञांत या.

७. हे अश्विहो, सर्वपोषक धनासह तुम्ही आम्हाकडे या. तुम्ही धनवान्, सामर्थ्यवान् आणि अच्युत आहांत.

८. हे इंद्र आणि अश्विहो, सर्वांसह असणारे तुम्ही माझ्या या यज्ञांत सर्व देवांसह या.

९. धन देणाऱ्या तुम्हाला व्यश्वाप्रमाणें आम्ही बोलावतों. हे बुद्धिमान् अश्विहो, आमच्यावर कृपा करीत तुम्ही या.

१०. हे ऋषे, तूं अश्वींची स्तुति कर. तुझी स्तुति ते अश्वि अनेकवार ऐकोत. ते जवळच्या शत्रूंना आणि पणींना ठार करोत.

११. हे नेते अश्विहो, वैयश्वाचें स्तवन तुम्ही ऐका. ह्या माझें स्तवन लक्षांत घ्या. मित्र, वरुण आणि अर्यमा हे एकत्र होऊन आम्हांला धन देवोत.

१२. हे स्तुत्य आणि कामपूरक अश्विहो, तुम्ही स्तोत्यांना दिलेलें किंवा घेतलेलें सर्व धन दररोज आम्हांस द्या.

१३. वस्त्रानें झांकलेल्या स्त्रीप्रमाणें जो तुमच्या यज्ञांनीं वेष्टिलेला असतो त्याचें पूज्य अश्विदेव कल्याण करतात.

१४. हे अश्विहो, तुम्हाला पिण्याला योग्य व भरपूर सोम जो देऊं जाणतो त्या आम्हांवर कृपा असलेले तुम्ही आमच्या घरीं या.

१५. हे धनाचा वर्षाव करणारे अश्विहो, उत्कृष्ट सोम पिण्याकरतां तुम्ही आमच्या घरीं या. बाणानें हरीण जसा इष्ट स्थलीं नेला जातो तसे तुम्ही स्तुतीनें यज्ञांत आणले जाता.

१६. हे नेते अश्विहो, स्तोत्रांतील माझें स्तोत्र दूताप्रमाणें तुम्हांला बोलावतें आहे. तें तुम्हांला प्रिय होवो.

१७. हे अश्विहो, आकाशांत जरी तुम्ही आनंदांत असाल, जरी तुम्ही भक्ताच्या घरीं प्रसन्न असाल, तरी अमर असणारे अश्विहो, तुम्ही माझें स्तोत्र ऐका.

१८. (विश्वमनस् ऋषीनें श्वेतयावरी नदीच्या तीरीं अश्वींची स्तुति केली.) सुवर्णमय असणारी पाझरणारी ही श्वेतयावरी नदी नद्यामध्यें तुम्हाकडे येणारी आहे.

१९. हे प्रकाशन जाणणारे अश्विहो, कीर्तिमान्, स्वच्छ, पोषक अशा ह्या नदीनें तुमचें चांगल्या प्रकारें स्तवन केलें आहे.

२०. हे वायो, रथाला योग्य घोडे तूंच जोड. हे शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या, उत्तेजित केलेले घोडे युद्धाच्या गर्दीत घेऊन चल. हे वायो, नंतर आमचा मधुर सोम पी. आणि म्हणूनच आमच्या यज्ञाच्या तीनहि वेळीं ये.

२१. हे यज्ञपते, त्वष्ट्र देवाचा जांवई असणाऱ्या व आश्चर्यकारक वायो, तुझ्या सहाय्याची आम्ही इच्छा करतों.

२२. त्वष्ट्याचा जांवई आणि सर्वश्रेष्ठ असणाऱ्या वायूकरतां सोम पिळणारे आम्ही त्याच्याजवळ धन मागतों. त्या धनानें आम्ही संपत्तिमान् होऊं.

२३. हे वायो, तूं स्वर्गाला सुस्थिर ठेव. तूं चांगले घोडे जोडलेला रथ आण आणि थोर असणारा तूं (त्यापेक्षांही) बलिष्ठ दोन घोडे जोड.

२४. हे वायो, रूपवान् आणि मोठेपणानें परिपूर्ण अशा तुला आम्ही सोम कुटण्याच्या दगडाप्रमाणें स्तुति करून यज्ञांत बोलावतों.

२५. हे वायुदेवा, देवांतील मुख्य आणि प्रसन्न असणारा तूं आम्हांला अन्नपाणी देऊन यज्ञ करव.

सूक्त सत्ताविसावें.

ऋषिः—मनु विवस्वत्पुत्र; देवता-विश्वेदेव; छंदः—१.३.५.७.९.११.१३.१५.१७.१९.२१ बृहती २.४.६.८.१०.१२.१४.१६.१८.२०.२२. सतोबृहती.

१. (मनु प्रार्थना करतो.) प्रशंसनीय यज्ञांत पुढें स्थापन केलेला अग्नि, सोम कुटण्याचे दगड आणि दर्भ आहेत, तेथें मरुत्, ब्रह्मणस्पति आणि इतर देव यांना स्तुति करून सर्वत्र माझें रक्षण करावें अशी मी प्रार्थना करतों.

२. हे स्तोत्या, आमच्या यज्ञांत तूं पशु, स्थान, अरणी आणि औषधी यांची सकाळीं आणि रात्रीं स्तुति कर. हे सर्वधन आणि सर्वत्र असणारे सर्व देवहो, तुम्ही आमच्या कर्मांचे संरक्षणकर्ते व्हा.

३. पुरातन कालापासून चालूं असणारा आमचा यज्ञ, अग्नि आणि सर्व देवाकडे जावो. आदित्याकडे, सत्ताधारी वरुणाकडे आणि सर्व प्रकाशक मरुतांकडे जावो.

४. सर्वधन व शत्रुहिंसक असे सर्व देव मनुष्याचा उत्कर्ष करणारे होवोत. हे सर्वधन देवहो, संरक्षक मदतीसह तुम्ही आम्हांस चोराचें भय नसलेलें घर द्या.

५. एकचित्त आणि एकत्र झालेले सर्व देव आमच्या स्तुतियुक्त ऋचांनीं आम्हांकडे येवोत. हे मरुतहो आणि हे थोर देवि अदिति, तूं आमच्या राहण्याच्या घरीं ये.

६. हे मरुतहो, आम्हांला आवडणारे घोडे घेऊन या. हे मित्रा, आमचे हवि खाण्याकरतां या. इंद्र, वरुण आणि त्वराशील नेते आदित्य आमच्या यज्ञांत येवोत.

७. हे वरुणा, दर्भ तोडणारे, हवि तयार केलेले, सोम पिळलेले आणि अग्नि प्रज्वलित केलेले आम्ही तुला मनूप्रमाणें सारखे बोलावीत आहोंत.

८. हे मरुत्, विष्णो, अश्विन् आणि पूषन्हो, आम्ही केलेल्या स्तवनानें तुम्ही या. जो स्तोत्यांकडून वृत्रहन्ता म्हणून वर्णन केला जातो तो देवांतील मुख्य असा कामपूरक इंद्र प्राप्त होवो.

९. हे द्रोहरहित देवहो, हे शत्रुनिवारक देवहो, ज्याला दुरून किंवा जवळून कोणी त्रास देऊं शकत नाहीं असें अखंड घर आम्हांला द्या.

१०. हे हिंसकांचा नाश करणारे देवहो, तुम्ही आमचे सजातीय आणि बांधव आहांत. तुम्ही प्रथम अभ्युदय आणि नूतन धन आम्हांला ताबडतोब द्या.

११. हे सर्वधन देवहो, अन्नेच्छु असा मी तुमच्यापासून उत्कृष्ट धन प्राप्त व्हावें म्हणून आतां नवीनच स्तोत्र करतों.

१२. हे सुस्तुत मरुत्‌हो, तुमच्यापैकीं श्रेष्ठ सूर्य जेव्हां उदय पावतो तेव्हां इच्छुक असणारे मनुष्य, पशु आणि पक्षी सर्वच कामाला लागतात.

१३. उत्कृष्ट स्तोत्रानें स्तुति करणारे आम्ही तुमच्यापैकीं देवश्रेष्ठाला रक्षणाकरतां आणि इष्टसिद्धीकरतां बोलावतों.

१४. समान विचाराचे सर्व देव मला मनूला एकदम बल देवोत. ते देव आज, फार काय नेहमीं आम्हांला धन देवोत. ते आमच्या मुलाबाळांना धन देणारे असोत.

१५. हे द्रोहरहित देवहो, स्तोत्रें चालूं असलेल्या यज्ञांत मी तुमची स्तुति करीत आहें. हे मित्रावरुणहो, जो मनुष्य तुमच्या तेजांना हवि अर्पण करतो त्या मनुष्याला त्रास होत नाहीं.

१६. हे मरुदादि देवहो, जो मनुष्य संपत्ति मिळण्याकरतां तुम्हांला हवि देतो, तो आपल्या घराचा उत्कर्ष करतो आणि तोच विपुल अन्न प्राप्त करतो. धर्माचरण केल्यामुळें संतति वगैरेनीं त्याचा उत्कर्ष होतो, आणि सर्व लोक सुरक्षित राहून उत्कर्ष पावतात.

१७. एकमतानें धन देणारे अर्यमा, मित्र आणि वरुण ज्याचें संरक्षण करतात, तो युद्धाशिवाय धन प्राप्त करतो आणि चांगल्या घोड्यांच्या साहाय्यांनीं मार्ग आक्रमण करतो.

१८. हे देवहो, ह्या मनूकरतां पराभव न करतां येणाऱ्या शत्रूवरहि तुम्ही चालून जा आणि किल्यावरहि व्यवस्थितपणें हल्ला चढवा. हें वज्र मनूपासून नेहमीं दूर असो. आम्हाला त्रास न देतांच वज्र नष्ट होवो.

१९. हे बलप्रिय देवहो, जेव्हां सूर्य उगवतो; तेव्हां तूं आम्हांस घर दे. तसेंच हे सर्वधनहो, जेव्हां सर्य अस्ताला जातो किंवा माध्यान्हकाळीं—

२०. हे बलशाली देवहो, तुम्ही जेव्हां यज्ञांत येतां तेव्हां यज्ञ करून हवि देणारांना तुम्ही घर देतां. हे सर्वव्यापक विपुल संपत्तिमान् देवहो, तुम्ही दिलेल्या घरामध्यें मी तुमची पूजा करीन.

२१. हे सर्वधन देवहो, सकाळीं, दुपारीं आणि संध्याकाळीं हवि देणाऱ्या मनूला तुम्ही उत्कृष्ट धन देतां.

२२. तेव्हां हे तेजस्वी देवहो, तुम्हांपासून मुलाप्रमाणें अनेकांना उपभोग घेतां येणारी संपत्ति प्राप्त करूं. ज्यामुळें आम्ही धनवान् होऊं असें धन हे आदित्यहो, हवि देणारे आम्ही प्राप्त करूं.

सूक्त अठ्ठाविसावें.

ऋषिः—मनु; देवता–विश्वेदेव; छंदः–४ पुर उष्णिह्, अवशिष्ट गायत्री.

१. मनु म्हणतो—जे तेहतीस देव आहेत ते आमच्या यज्ञांत दर्भांवर बसोत, आम्हाला जाणोत आणि आम्हाला पुनः पुनः धन देवोत.

२. वरुण, मित्र, अर्यमा, यजमान, देवपत्न्यासहित अग्नि, आणि वषट्कार—

३. हे देव सर्व लोकांसह सर्व बाजूंनीं आमचें संरक्षण करोत.

४. देव जशी इच्छा करतात तसें होतें. ह्या देवांची इच्छा कधींहि मोडली जात नाहीं. इच्छा केल्यावर न देणारांहि मनुष्य हवि देतो.

५. सात मरुतांचीं सात आयुधें, सात अलंकार वेगवेगळे आहेत. हे सात मरुत् सात प्रकारची शोभा धारण करतात.

५. टीपः—सात मरुत् १–११४–६ पहा.

सूक्त एकोणतिसावें.

ऋषिः—कश्यप मरीचिपुत्र, किंवा मनु वैवस्वत; देवता—विश्वेदेव; छंदः—विराज्.

१. पोषक, सर्वगामी, रात्रीचा मार्गदर्शक असा चंद्र सोन्याचे अलंकार धारण करतो.

२. सर्व देवामध्यें तेजस्वी आणि बुद्धिमान् असा एक अग्नि आपल्या स्थानीं बसतो.

३. देवामध्यें (युद्धांत) अढळ राहणारा त्वष्टृदेव हातांत पोलादी कुऱ्हाड धारण करतो.

४. इंद्र हातांत वज्र धारण करतो व त्यानें राक्षसांना ठार करतो.

५. उग्र आणि तेजस्वी असा सुखकारक औषधें देणारा रुद्र हातांत तीक्ष्ण हत्यार धारण करतो.

६. पूषन् देव चोराप्रमाणें मार्गावर नजर ठेवतो आणि हा पृथ्वीवरील ठेवे जाणतो.

७. जेथें देव आनंदित असतात ते तीनाहि लोक हा अनेकांनीं स्तुति केलेला विष्णु आक्रमण करतो.

८. दोन अश्वि घोड्यांच्या साहाय्यानें हिंडत आहेत. आपल्या एका स्त्रीसह (सूर्येसह) दोन प्रवाश्यांप्रमाणें ते फिरत आहेत.

९. अत्यंत तेजस्वी आणि तुपाची आहुति दिलेले दोघे मित्रावरुण एकसारखे असून स्वर्गांत राहतात.

१०. कांहींना चांगलें सामगायन आवडतें. पूज्य असणारे ते त्या सामगायनानें सूर्याला प्रकाशित करतात.

टीप:—ह्या सूक्तांत प्रत्येक ऋचेंत देवतांच्या खुणेसारखा एक शब्द वापरला आहे. त्यावरून त्या देवतेला उद्देशून तो मंत्र आहे असें समजावयाचें. शेवटल्या ऋचेची देवता मात्र एक नसून अनेक अनिश्चित देवता घ्याव्या लागतात.

सूक्त तिसावें.

ऋषिः–मनु वैवस्वत; देवता–विश्वेदेव; छंदः–१ गायत्री, २ पुरउष्णिह्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुभ्.

१ देवहो, तुमच्यामध्यें कोणी बालक नाहीं, आणि तुमच्यामध्यें कोणी कुमारहि नाहीं, तुम्ही सर्वच थोर आहांत.

२. हे शत्रूंचा नाश करणारे मनूचे यज्ञार्ह देवहो, तुम्ही तेहतीस आहांत, तुमची मी स्तुति करीत आहे.

३ हे देवहो, तुम्ही आम्हाला संकटांतून तारा. आमचें संरक्षण करा. आम्हाला तुम्ही श्रेष्ठ व्हा असें म्हणा. आम्हाला वडिलार्जित मनूच्या मार्गावरून दूर करूं नका. आम्हांला लांबच्या मार्गानें नेऊं नका.

४. हे देवहो, जे अग्निमुख देव आहेत ते सर्व यज्ञांत येवोत तुम्ही आम्हांला उत्कृष्ट सुख द्या. आमच्या जनावरांना सुख द्या.

सूक्त एकतिसावें.

ऋषिः—मनु वैवस्वत; देवता-१ ते ४ यज्ञयजमानप्रशंसा, ५–९ दंपतीप्रशंसा, १० ते १८ दंपत्योराशिषः; छंदः—९-१४ अनुष्टुभ्, १५ ते १८ पंक्ति, १० (पाद) निचृत, अवशिष्ट गायत्री.

१. जो एकदां यज्ञ करतो तो (फलप्राप्ति झाल्यामुळें) पुनः यज्ञ करतोच.तो सोम काढतो, हवि शिजवितो आणि इंद्राचींच स्तोत्रें पुनः पुनः म्हणूं इच्छितो.

२. जो यजमान ह्या इंद्राला पुरोडाश आणि मिसळ न केलेला सोम देतो त्याचें तो संकटांतून रक्षण करतोच.

३. त्याचा देवप्रेरित तेजस्वी रथ (यज्ञरूपानें) येतो. त्यामुळें तो शत्रूंनीं उत्पन्न केलेलीं संकटें दूर करीत उत्कर्ष पावतो.

४. प्रजा आणि पशु या रूपानें टिकाऊ संपत्ति ह्या यजमानाच्या घरीं दररोज दिली जाते.

५. हे देवहो, जे सारख्या विचाराचे नवराबायको सोमरस तयार करतात आणि दुधांत मिसळून देतात–

६. त्यांना विपुल अन्न मिळतें, तेच चांगले यज्ञ करतात त्यांना अन्नाचा तुटवडा कधींहि पडत नाहीं.

७. हे नवराबायको देवाशीं लबाडी करीत नाहींत. सद्बुद्धीला दडपून टाकीत नाहींत आणि चांगल्या अन्नानें देवाची सेवा करतात.

८. पोरबाळांनीं युक्त व संपत्तिमान् होऊन ते शंभर वर्षें जगतात.

९. यज्ञप्रिय, हवि देणारे आणि धन देणारे नवराबायको वंशवृद्धीकरतां संभोग करतात आणि देवांची सेवा करतात.

१०. आम्ही पर्वतांचें, आणि नद्यांचें आणि देवांसहित असणाऱ्या विष्णूचें जें सुख आहे तें इच्छितों.

११. धन देणारा भग आणि सर्वाधार पूषा यांचें कल्याण करो. तसेंच मार्ग विस्तृत व सुरक्षित असो.

१२. पूषन् देवावर श्रद्धा ठेवल्यानेंच त्याची पूर्ण स्तुति केल्यासारखें होतें. आदितिपुत्रांना उद्देशून दिलेलें दान शुद्धच असतें.

१३. मित्र, अर्यमा आणि वरुण हे आमचें संरक्षण करतील असे यज्ञाचे मार्ग सुगम होवोत.

१४. हे देवहो, तुमच्यांतील मुख्य अग्निदेवाची स्तोत्रें म्हणून मित्राप्रमाणें यज्ञसाधक अग्नीची स्तोते स्तुति करतात.

१५. शूर कोणच्याहि सेनेंत शिरतो त्याप्रमाणें देवभक्ताचा रथ कुठेंहि जातो. जो यजमान मनानेंच केवळ देवांचें पूजन करतो तो नास्तिकाचा पराभव करतो.

१६. हे यज्ञ करणाऱ्या, तुझा नाश होणार नाहीं. हे सोम तयार करणाऱ्या, तुझा उत्कर्ष होईल. हे देवभक्ता, जो देवांची आराधना करूं इच्छितो, तो यज्ञ न करणारांचा पराभव करतो.

१७. जो यजमान देवांची मनानें पूजा करूं इच्छितो त्याचा कोणीहि नाश करीत नाहीं. तो स्थानभ्रष्ट होत नाहीं. तो यज्ञ न करणाऱ्यांचा पराभव करतो.

१८. जो यजमान देवांची मनानें स्तुति करूं इच्छितो त्याला पराक्रमी पुत्र प्राप्त होतात. त्यालाच लाख घोडे प्राप्त होतात. आणि तो यज्ञ न करणारांचा पराभव करतो.

सूक्त बत्तिसावें.

ऋषिः—मेधातिथि काण्व, देवता—इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. हे कण्वांनो, सोम यज्ञांत इंद्राला प्रसन्न करण्याकरतां स्तोत्रें म्हणा.

२. पाण्याला प्रेरणा करणाऱ्या उग्र इंद्रानें सृबिंद, अनर्शनि, पिप्रु, दास आणि अहीशु यांना ठार केलें.

३. हे इंद्रा, मोठ्या मेघाला तूं तोंड पाडतोस आणि मोठा पराक्रम करतोस

४. हे स्तोतेहो, तुमचीं स्तोत्रें ऐकण्याकरतां आणि सहाय्याकरतां, तान्हेलेला मनुष्य मेघाला पाणी मागतो त्याप्रमाणें शत्रूवर चालून जाणाऱ्या सुंदर इंद्राला मी बोलावतों.

५. हे शूर इंद्रा, लोकप्रसिद्ध असा तूं प्रसन्न झालास म्हणजे सोम देणाऱ्याकरतां शत्रूंचीं शहरें उध्वस्त करतोस, त्याप्रमाणें गाईबैल व घोडे यांचे वाडे मोकळे करतोस. (देतोस)

६. हे इंद्रा, मी सोम दिला असतां किंवा स्तोत्र म्हटलें असतां तुला आनंद होत असेल आणि तूं मला अन्न देत असशील तर तूं कुठेंहि असलास तरी अन्न घेऊन ये.

७. हे स्तुत्य इंद्रा, तुझे आम्ही स्तोते आहोंत. आणि हे सोम पिणाऱ्या, तूं आम्हाला संतुष्ट करतोस.

८ हे धनवन्ता इंद्रा, प्रसन्न झालेला तूं आम्हांला न संपणारें अन्न आणि तुझ्याजवळ असलेली विपुल संपत्ति दे

९. हे इंद्रा, आम्हांला गाईबैल, घोडे आणि सोनें दे. अन्न देऊन आम्हांला संपन्न कर.

१०. लोकांच्या संरक्षणाकरतां हात पसरून असलेला आणि मदतीकरतां चांगलीं कृत्यें करणाऱ्या प्रशंसनीय इंद्राला आम्ही बोलावतों आहोंत.

११. जो इंद्र युद्धांत अनेक कृत्यें करतो, नंतरहि तशींच कृत्यें करतो आणि वृत्रहन्ता होतो तो स्तोत्यांना पुष्कळ धन देतो.

१२. समर्थ असणारा तो इंद्र आम्हांला सामर्थ्यवान् करो. दाता असणारा इंद्र सर्व प्रकारचें साहाय्य करून आमची व्यंगें झाकून टाको.

१३. जो थोर इंद्र संपत्तीचें रक्षण करतो आणि संकटांतून पार पाडतो आणि जो सोम काढणारांचा मित्र आहे त्या इंद्राची तुम्ही स्तुति करा.

१४. हे स्तोतेहो, बोलावलें असतां येणारा, थोर, लढाईत अचाट संपत्ति जिंकणारा आणि सामर्थ्यामुळें विपुल संपत्तीचा धनी अशा इंद्राची तुम्ही स्तुति करा.

१५. ह्या इंद्राच्या चांगल्या कर्मांस कोणी प्रतिबंध करणारा नाहीं. तसेंच हा देत नाहीं असेंहि कोणी म्हणत नाहीं.

१६. सोम पिणाऱ्या आणि सोम तयार करणाऱ्या लोकांना देवाचें देणें म्हणून कांहीं नसतें. तसेंच दरिद्र्यांना सोम पिण्यास मिळत नाहीं.

१७ हे स्तोतेहो, स्तुत्य इंद्राचीं गाणीं गा. स्तोत्रें म्हणा. आणि नवीं स्तोत्रें तयार करा.

१८. जो शेंकडों हजारो शत्रूंना ठार करतो तो शत्रूंच्या तडाख्यांत न सांपडणारा बलवान् इंद्र खरोखर स्तुत्य आहे. तोच यज्ञकर्त्यांचा उत्कर्ष करतो.

१९. हे इंद्रा, स्तुत्य असा तूं लोकांच्या हविर्द्रव्यांचा अनुभव घे आणि पिळलेला सोम पी.

२०. हे इंद्रा, स्वतःच्या गाई देऊन घेतलेला आणि पाण्यांत मिसळलेला सोम तूं पी. तुझ्याकरतां काढलेला सोम तूं पी.

२१. हे इंद्रा, रागानें सोम पिळणाराचा तूं सोम पिऊं नकोस. ब्राह्मणांना दुःखदायक असणाऱ्या प्रदेशांत तूं सोम पिऊं नकोस. हा पिळून दिलेला सोम पी.

२२. हे इंद्रा, आमच्या स्तुतीकडे लक्ष देऊन तूं चार दिशेला कोठेंहि दूर असशील तरी तेथून ये. सर्व लोकांना टाकून ये.

२३. हे इंद्रा, सूर्य किरण टाकतो त्याप्रमाणें तूं मला धन दे. सकल प्रदेशावर वहाणाऱ्या पाण्याप्रमाणें आमचीं स्तोत्रें तुमच्याकडे एकदम पोचोत.

२४. हे अध्वर्यूंहो, दीर्घहनू शूर इंद्राला ताबडतोब सोम द्या. सोम पिण्याकरतां तयार करा.

२५. जो पाण्याकरतां मेघ फोडतां झाला, ज्यानें नद्या वहावयास लावल्या आणि ज्यानें गाईंचे ठिकाणीं दूध उत्पन्न केलें तो इंद्र होय.

२६. तेजस्वी इंद्रानें वृत्राला ठार केलें, तसेंच और्णवाभ व अहीशुव यांना ठार केलें आणि धुक्यानें मेघाला फोडलें.

२७. हे गाणारेहो, उग्र, निष्ठुर, पराभव करणाऱ्या आणि सहनशील इंद्राचें देवांनीं दिलेलें स्तोत्र गा.

२८. सोम प्याल्यावर जो इंद्र सर्व देवांत पराक्रम करतो त्या इंद्राचें स्तोत्र गा.

२९. येथें ते मस्त व सोनेरी केस असलेले दोन घोडे हितकारक अन्न वाहून आणोत.

३०. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुला प्रियमधानें स्तुति केलेले दोन घोडे सोम पिण्याकरितां आम्हांकडे वाहून आणोत.

सूक्त तेहतिसावें.

ऋषिः—मेध्यातिथि काण्व; देवता–इंद्र; छंदः–१ ते १५ बृहती, १६ ते १८ गायत्री, १९ अनुष्टुभ्.

१. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, सोम काढणारे आम्ही पाण्याप्रमाणें तुझ्याकडे नम्रपणें येत आहोंत. गाळण्यांतून पाझरत असतां स्तोते तुझी सेवा करतात.

२. हे सर्वत्र असणाऱ्या इंद्रा, तुझ्याकरतां सोम पिळला असतां स्तोते लोक तुझी स्तुति करूं लागतात. सोमाची तहान लागलेला इंद्र मस्त बैलाप्रमाणें ओरडत केव्हां आपल्या स्थानीं गेला ?

३. हे चालून जाणाऱ्या इंद्रा, कण्वांना तूं हजारांनीं धन दे. हे धनवान् आणि सूक्ष्मपणानें अवलोकन करणाऱ्या इंद्रा, सोनें आणि पशू यांसहित आम्ही तुम्हाला धन मागतों.

४. हे मेध्यातिथे, जो आपले घोडे जोडतो, जो सोम पिऊन साहाय्य करतो, जो वज्र धारण करतो आणि ज्याचा रथ सोन्याचा आहे, त्या सोम पिऊन मद्युक्त झालेल्या इंद्राचें स्तोत्र तूं गा.

५. ज्याचा डावा व उजवा हात चांगला आहे, जो सर्वसमर्थ आहे, जो बुद्धिमान् आहे, जो हजारांना निर्माण करतो, जो संपत्तिमान् आहे आणि जो शत्रूंचीं नगरें उध्वस्त करतो, त्या स्तुति चालू असेल तेथें जाणाऱ्या इंद्राची मी स्तुति करतों.

६. जो शत्रूवर चालून जातो. जो शत्रूच्या तावड्यांत सांपडत नाहीं आणि युद्धांत उभा असतो, तसेंच जो धनवान् शत्रूला चीत करणारा आणि बहुस्तुत इंद्र, तो कर्मानें समर्थाला गाईप्रमाणें फल देणारा आहे.

७. सोम पिळल्यावर ऋत्विजांसह सोम पिणाऱ्या तुला कोण जाणतो ? सोम पिऊन प्रसन्न झालेला दीर्घहनु इंद्र सामर्थ्यानें शत्रूंचीं नगरें फोडून टाकतो, तो कोणतें अन्न खातो ?

८. शत्रूवर चालून जाणारा हत्ती जसा मद धारण करतो त्याप्रमाणें तो इंद्र अनेक यज्ञांत जातो. हे इंद्रा, तुला कोणी दडपीत नाहीं. सोम पिळला आहे. तूं ये. तूं बलानें सर्वश्रेष्ठ आहेस आणि फिरत असतोस.

९. जो इंद्र तेजस्वी, अपराभूत, अढळ आणि युद्धाकरतां सज्ज असतो तो धनवान् इंद्र जर स्तोत्याचें बोलावणें ऐकेल तर दुसरीकडे जाणार नाहीं, तिकडेच येईल.

१०. हे उग्र इंद्रा, खरोखर तूं अशा प्रकारें कामपूरक आहेस. बलवानांच्याकडे ओढा असलेला आणि पराभव न पावणारा तूं आहेस. बलवान् म्हणून तूं प्रसिद्ध आहेस. जवळच्या प्रान्तांत किंवा दूरच्या प्रान्तांत तूं बलवान् म्हणूनच प्रसिद्ध आहेस.

११. हे धनवान् इंद्रा, तुझ्या घोड्याचे लगाम इच्छा पूर्ण करणारे आहेत, तुझी सोनेरी वादी, रथ आणि दोन्ही घोडे हे कामपूरक आहेत. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, तूंहि सर्व इच्छा पूर्ण करणारा आहेस.

१२. हे कामपूरक इंद्रा, सोम पिळणारा इच्छा पूर्ण होऊन सोम पिळतो. हे सरळमार्गी इंद्रा, तूं आम्हांला धन दे. हे घोड्यावर बसणाऱ्या इंद्रा, तुझ्याकरतां पाण्यांत तयार केलेला रसरशीत सोम तयार केला आहे.

१३. हे बलिष्ठ इंद्रा, सोमरूपीं अमृत पिण्याकरतां तूं ये. कारण, हा धनवान् आणि कर्तृत्ववान् स्तोता तूं आल्याशिवाय चांगलीं गाणीं किंवा स्तोत्रें म्हणत नाहीं.

१४. हे वृत्रहन्त्या आणि कर्तृत्ववान् इंद्रा, रथांत बसलेल्या समर्थ अशा तुला दुसऱ्यांच्या यज्ञाकडे न नेतां रथाला जुंपलेले घोडे आम्हांकडे वाहून आणोत.

१५. हे महापूज्य इंद्रा, आज तुला अत्यंत आवडणारें आमचें स्तोत्र तूं ऐक. हे तेजस्वी आणि सोम पिणाऱ्या इंद्रा, तुला प्रसन्न करण्याकरतां हे आमचे शेंकडो यज्ञ असोत.

१६. जो शूर इंद्र आमचें रक्षण करतो तो माझ्या किंवा तुझ्या आज्ञेंत राहणारा नाहीं.

१७. तेव्हां इंद्र असें म्हणाला, कीं स्त्रीचें मन ताब्यांत ठेवण्यास कठीण असतें, आणि तिची बुद्धि हलकी असते.

१८. सोमाकडे जाणारे दोन घोडे इंद्राचा रथ ओढून नेतात. तसेंच बलवान् इंद्राच्या रथाचें जू उत्कृष्ट आहे.

१९. हे प्लायोगे, खालीं पहा, वर पाहूं नकोस, पावलें हळूच टाक, पायाचे घोटे दिसूं देऊं नकोस, कारण तूं पुरुष असून स्त्री झाला आहेस.

---

१७. टीपः—आसंग प्लायोगि पुरुष असून स्त्री झाला, तेव्हां इंद्र त्याला वरीलप्रमाणें म्हणाला.

१९. टीपः—स्त्री असलेला पण पुरुष होऊं इच्छिणाऱ्या आसंग प्लायोगीला आकाशांतून रथांत बसून येणारा इंद्र म्हणाला.

सूक्त चवतिसावें.

ऋषिः— १६ ते १८ वसुरोचिष आंगिरस सहस्र, बाकी नीपातिथि काण्व; देवता—इंद्र; छंदः—१६ ते १८ गायत्री, अवशिष्ट अनुष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, कण्वाची उत्कृष्ट स्तुति ऐकण्याकरतां घोड्यांनीं या. आणि नंतर हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

२. हे इंद्रा, तुझ्याकडे ह्या यज्ञांत सोम कुटणारा दगड कुटण्याचा आवाज करीत गर्जत येवो. हे स्वर्गांत राहणाऱ्या, स्वर्गावर सत्ता चावणारा तूं स्वर्गांत जा.

३. या यज्ञांत दगडांना सोम लांडगा मेंढीला हलवतो त्याप्रमाणें हलवतो. हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं द्युलोकांत जा.

४. हे इंद्रा, तुला कण्व साहाय्य करण्यास आणि अन्न प्राप्त व्हावें म्हणून बोलावीत आहेत. हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, द्युलोकावर सत्ता चालविणारा तूं स्वर्गाला जा.

५. हे इंद्रा, वायूला यज्ञाच्या आरंभीं सोम देतात त्याप्रमाणें मी तुला सोम देतों, ये. आणि नंतर हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

६. हे इंद्रा, स्वर्गकुटुंबी असलेला तूं आम्हाकडे ये. तसेंच सर्व जगाला आधार असणारा तूं आमच्या साहाय्याला ये. व नंतर हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

७. हे महाबुद्धिमान् व हजारो प्रकारें रक्षण करणाऱ्या धनवान् इंद्रा, तूं आम्हांकडे ये व नंतर हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत जा.

८. हे इंद्रा, तुला देवामध्यें स्तुत्य, देवांना बोलावणारा व मनुष्यांनीं स्थापन केलेला अग्नि वाहून आणो. व नंतर हे स्वर्गांत राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

९. हे इंद्रा, शत्रूंची मस्ती जिरवणारे दोन (घोडे) तुला, बहिरीससाण्याला पंखांनीं न्यावें, त्याप्रमाणें वाहून नेतात. (तूं येथें) आल्यावर, हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

१०. हे ईश्वरा, तूं चहूंकडून ये. तुला पिण्याकरतां आम्ही सोम अर्पण करीत आहोंत. ये व आल्यानंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

११. हे इंद्रा, तूं आम्हाकडे यज्ञांत स्तोत्रें चालूं असतां ये. आणि आम्हाला आणखी स्तोत्रें म्हणावयास लाव. व आल्यानंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत जा.

१२. हे इंद्रा, चांगले घोडे असलेला तूं सारख्या घोड्यावरून आम्हांकडे ये. व आल्यानंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

१३. हे इंद्रा, तूं पर्वतावरून आणि आकाशांतून ये. व आल्यानंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

१४. हे शूर इंद्रा, तूं आम्हांला हजारो गाई आणि घोडे दे. (आम्हाकडे ये) व नंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जा.

१५. हे इंद्रा, तूं आम्हाला शेंकडो हजारो इष्ट वस्तु दे. (आम्हांकडे ये) व नंतर हे स्वर्गावर राहणाऱ्या इंद्रा, स्वर्गावर सत्ता चालवणारा तूं परत स्वर्गाला जावेस.

१६. संपत्तीनें प्रसिद्ध असणारे आम्ही हजार वसुरोचिष् इंद्रापासून (हजारो) बलवान् घोडे आणि पशु जेव्हां मिळवितों—

१७. तेव्हां जे सरळ जाणारे, वायुवेगी, तेजस्वी आणि चपळ घोडे सूर्याप्रमाणें चमकतात.—

१८. ते पारावतानें दिलेले चलाख घोडे घेतले असतां मी वनांत राहिलों. (असे सहस्र वसुरोचिष् म्हणाले).

सूक्त पसतिसावें.

ऋषिः—श्यावाश्व आत्रेय; देवता–अश्विनौ; छंदः–१ ते २१ ज्योतिः, २२–२४ पंक्ति, २३ महाबृहती.

१. हे अश्विहो, अग्नि, इंद्र, वरुण, विष्णु, अनेक आदित्य, अनेक रुद्र, अनेक वसु यांसह असणारे, तसेंच उषा आणि सूर्य यांसह असणारे तुम्ही दोघे सोम प्या.

२. हे बलवान् अश्विहो, सर्व प्रकारची बुद्धि, सर्व प्राणिमात्र, द्युलोक, पृथ्वी आणि पर्वत यांसह असणारे आणि उषा व सूर्य यांसह असणारे तुम्ही दोघे सोम प्या.

३. हे अश्विहो, सर्व तेहेतीस देव, तसेंच येथें उदक, मरुत् आणि भृगु यांसह असणारे व उषा आणि सूर्यासह असणारे तुम्ही दोघे सोम प्या.

४. हे अश्विहो, यज्ञाचा स्वीकार करा. हें माझें स्तवन ध्यानांत घ्या. येथील सर्व यज्ञ प्राप्त करा आणि उषा व सूर्य यांच्या सह असणारे तुम्ही दोघे अन्न प्राप्त करा.

५. हे अश्विहो, जसें तरुण युवतींचें बोलावणें स्वीकारतात, त्याप्रमाणें उत्सुकतेनें तुम्ही आमची स्तुति स्वीकारा. येथील सर्व यज्ञ तुम्ही प्राप्त करा.

६. हे अश्विदेवहो, तुम्ही आमची स्तुति ऐका. तसेंच यज्ञ स्वीकारा. येथील सर्व यज्ञ तुम्हांला प्राप्त होवोत.

७. हे अश्विहो, हारिद्रुपक्षी पाण्यावर जातात त्याप्रमाणें तुम्ही सोमावर या. तान्हेलेल्या रेड्याप्रमाणें तुम्ही या. उषा व सूर्य यांसह तुम्ही दोघे तीन वेळां रस्त्यानें या.

८. हे अश्विहो, तुम्ही हंसाप्रमाणें, वाटसरूप्रमाणें किंवा रेड्याप्रमाणें पिळलेल्या सोमाकडे या.

९. हे अश्विहो, तुम्ही ससाण्याप्रमाणें वेगानें पिळलेल्या सोमाकडे हवि देणाऱ्याकरितां या.

१०. हे अश्विहो, तुम्ही दोघे सोम प्या. तृप्त व्हा. उत्कर्ष करा आणि आम्हांला प्रजा आणि धन द्या. उषा आणि सूर्य यांसह तुम्ही आम्हांला बल द्या.

११. हे अश्विहो, तुम्ही शत्रूंना जिंका. स्तोत्यांचें व आमचें रक्षण करा. संतति आणि संपत्ति द्या. उषा व सूर्य यांसह असणारे तुम्ही आम्हांस बल द्या.

१२. हे अश्विहो, तुम्ही शत्रूंना ठार करा. मित्राकरतां प्रयत्न करा. संतति आणि संपत्ति द्या. उषा आणि सूर्य यांसह असणारे तुम्ही दोघे आम्हांला बल द्या.

१३. हे अश्विहो, मित्रावरुण, धर्म आणि मरुतांसहित असणारे तुम्ही दोघे स्तोत्यांच्या बोलावण्यावरून जाता. तसें उषा, सूर्य व आदित्य यांसह तुम्ही या.

१४. हे अश्विहो, अंगिरस, विष्णु आणि मरुत यांसह स्तोत्यांच्या बोलावण्याकडे जातां. तसें उषा, सूर्य व आदित्य यांसह तुम्ही या.

१५. हे अश्विहो, ऋभु, बलिष्ठ वाज आणि मरुत यांसह तुम्ही स्तोत्याच्या स्तुतीकडे जातां. तसें उषा, सूर्य व आदित्य यांसह तुम्ही या.

१६. हे अश्विहो, तुम्ही ब्राह्मणाला प्रसन्न करा. चांगलीं कृत्यें करण्यास उत्साह द्या. राक्षसांना ठार करा आणि रोगांना नष्ट करा. उषा व सूर्य यांसह भक्तांचा सोम प्या.

१७. हे अश्विहो, तुम्ही क्षत्रियांना प्रसन्न करा आणि लोकांना उत्साही करा. उषा व सूर्य यांसह भक्तांचा सोम प्या.

१८ हे अश्विहो, गाईंना आनंदित करा आणि सर्व लोकांना प्रसन्न ठेवा. उषा व सूर्य यांसह भक्तांचा सोम प्या.

१९. हे अश्विहो, मस्ती जिरवणारे तुम्ही सोम तयार करणाऱ्या श्यावाश्वाची अत्रिप्रमाणें मुख्य स्तुति ऐका. उषा व सूर्य यांसह तिरोअन्ह्य सोम प्या.

२०. हे अश्विहो, मस्ती जिरवणारे तुम्ही सोम तयार करणाऱ्या श्यावाश्वाची उत्कृष्ट स्तुति हविर्द्रव्याप्रमाणें स्वीकारा. उषा व सूर्य यांसह भक्तांचा सोम प्या.

२१. हे अश्विहो मस्ती जिरवणारे तुम्ही सोम तयार करणाऱ्या श्यावाश्वाचा यज्ञ घोड्याच्या लगामाप्रमाणें स्वीकारा. उषा व सूर्य यांसह भक्तांचा सोम प्या,

२२. हे अश्विहो, तुम्हीं आपला रथ आमच्याकडे हाणा. मधुर सोमरस प्या. या, या. साहाय्य इच्छिणारा मी तुम्हाला बोलवीत आहें. हवि देणाऱ्या मला रत्नें द्या.

२३. हे नेते अश्विहो, हवन करणाऱ्या माझ्या चालू झालेल्या नमस्कारात्मक यज्ञांत सोम पिण्याकरतां या. साहाय्य इच्छिणारा मी तुम्हाला बोलवीत आहे हवि देणाऱ्या मला रत्नें द्या.

२४. हे अश्विहो, समर्पण केलेल्या सोमानें तुम्ही तृप्त व्हा. या, या. साहाय्य इच्छिणारा मी तुम्हाला बोलवीत आहें. हवि देणाऱ्या मला रत्नें द्या.

सूक्त छत्तिसावें.

ऋषिः—श्यावाश्व आत्रेय; देवता—इंद्र; छंदः—१ ते ६ शक्करी, ७ महापंक्ति.

१. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, सोम काढणाऱ्या आणि दर्भ तोडणाऱ्या भक्तांचा तूं रक्षणकर्ता आहेस. उत्साह उत्पन्न होण्याकरतां सोम पी. हे सज्जनसंरक्षका इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे, तो शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अन्तरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं सोमाचा भाग पी.

२. हे धनवन्ता इंद्रा, स्तोत्याचें रक्षण कर. आणि (सोम पिऊन) तूं आपलें स्वतःचें संरक्षण कर. हे सज्जनसंरक्षका इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे. तो शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अंतरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं सोमाचा भाग पी.

३. हे इंद्रा, तूं अन्न देऊन देवांचे रक्षण करतोस. तूं स्वतःहि आपलें सामर्थ्यानें संरक्षण करतोस. हे सज्जनसंरक्षका इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे. तो शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अंतरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं सोमाचा भाग पी.

४. हे इंद्रा, तूं द्युलोकांचा उत्पादक आहेस. आणि पृथ्वीचाहि आहेस. हे सज्जनसंरक्षका इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे. तो सोमाचा भाग शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अंतरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं पी.

५. हे इंद्रा, तूं घोडे आणि गाई यांना उत्पन्न करणारा आहेस. हे सज्जनसंरक्षक इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे. तो सोमाचा भाग शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अंतरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं पी.

६. हे वज्रधारी इंद्रा, तूं अत्रीचें स्तोत्र श्रेष्ठ कर. हे सज्जनसंरक्षका इंद्रा, सर्व देवांनीं तुझा जो भाग ठरविला आहे. तो शत्रूंच्या सर्व सेना आणि महान् आवेश यांना पराभूत करणारा व अंतरिक्षांत लढाई जिंकणारा तूं सोमाचा भाग पी.

७. हे इंद्रा, तूं सोम तयार करणाऱ्या श्यावाश्वाची स्तुति तुला उद्देशून कर्म करणाऱ्या अत्रीप्रमाणें ऐक. तूं एकटाच युद्धांत स्तोत्रें म्हणणाऱ्या त्रसदस्यूचें रक्षण केलेंस.

सूक्त सदतिसावें

ऋषिः—श्यावाश्व आत्रेय; देवता—इंद्र; छंदः—१ अतिजगती, २ ते ७ महापंक्ति.

१. हे शचीपते इंद्रा, तूं लढाईत सर्व प्रकारें ब्राह्मणांचें रक्षण करतोस. तसेंच सोम तयार करणाऱ्या भक्तांचें तूं रक्षण करतोस. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं माध्यंदिन सवनांतलि सोम पी.

२. हे शचीपते, उग्र इंद्रा, शत्रूंच्या द्रोह करणाऱ्या सेनांचा पराभव करणारा तूं सर्व तऱ्हेनें ब्राह्मणांचें संरक्षण करतोस. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं माध्यंदिन सवनांतील सोम पी.

३. हे शचीपते इंद्रा, तूं ह्या जगाचा मुख्य राजा शोभतोस. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं माध्यंदिन सवनांतील सोम पी.

४. हे शचीपते इंद्रा, तूंच एकटा सारखे असणाऱ्या ह्या दोन लोकांना (द्यावा व पृथ्वी यांना) वेगळे करतोस. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, माध्यंदिन सवनांतील सोम पी.

५. हे शचीपते इंद्रा, सर्व जगाचा योगक्षेम चालविण्यास तूंच समर्थ आहेस. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं माध्यंदिन सवनांतील सोम पी.

६. हे शचीपते इंद्रा, तूं सर्व जगाला बल देतोस. रक्षण करतोस. तुझें कोणालाहि रक्षण करावें लागत नाहीं. हे अनिंद्य वज्रधारी व वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं माध्यंदिन सवनांतील सोम पी.

७. हे इंद्रा, स्तुति करणाऱ्या श्यावाश्वाची स्तुति, तुला उद्देशून कर्म करणाऱ्या अत्रीची ऐकतोस त्याप्रमाणें ऐक. तसेंच सामर्थ्य वाढवून युद्धांत तूंच फक्त त्रसदस्यूचें रक्षण केलेंस.

सूक्त अडतिसावें.

ऋषिः—श्यावाश्व आत्रेय; देवता—इंद्र व अग्नि; छंदः—गायत्री.

१. इंद्राग्नीहो,पवित्र असणारे तुम्ही यज्ञाचे ऋत्विज व्हा. तुम्ही त्याची युद्धांतील स्तुति ध्यानांत घ्या.

२. हे इंद्राग्नीहो, शत्रूंचा नाश करणारे, रथांत बसून फिरणारे, वृत्रहन्ते व पराभव न पावणारे असे तुम्ही दोघे स्तोत्रकर्त्याची स्तुति ध्यानांत घ्या.

३. हे इंद्राग्नीहो, तुम्हाकरतां यज्ञकर्ते दगडांनीं उत्साहवर्धक मधुर सोमरस काढीत. त्यांचीं स्तोत्रें तुम्ही ध्यानांत घ्या.

४. हे बरोबर स्तुति केले जाणारे इंद्राग्नीहो,यज्ञकर्ते दगडांनीं कुटून तुम्हाकरतां मधुर सोमरस काढीत आहेत.

५. हे नेते इंद्राग्नीहो, तुम्ही ज्या स्तोत्रांनीं हवि वाहून नेतां तीं तुम्ही स्वीकारा. या.

६. हे नेते इंद्राग्नीहो, तुम्ही माझी हीं चांगल्या पद्धतीनें केलेली उत्कृष्ट स्तुति स्वीकारा. या.

७. हे शत्रूंचें धन जिंकणारे इंद्राग्नीहो, सकाळीं येणाऱ्या देवांसह तुम्ही सोम पिण्याकरतां या.

८. हे इंद्राग्नीहो, सोम काढणाऱ्या श्यावाश्वाच्या ऋत्विजांचें सोम पिण्याकरतां चाललेलें स्तवन ऐका.

९. हे इंद्राग्नीहो, तुम्हाला शहाण्या लोकांप्रमाणें मी सोम पिण्याकरतां आणि साहाय्याकरतां बोलावतों.

१०. ज्या इंद्राग्नींची मी स्तुति करतों आहे त्या स्तुत्य इंद्राग्नींचें साहाय्य मी मागतों आहे.

सूक्त एकोणचाळिसावें.

ऋषिः—नाभाक काण्व; देवता—अग्नि; छंदः—महापंक्ति.

१. स्तुत्य अग्नीची मी स्तुति करतों. अग्नींत यजन करण्याकरतां मी स्तुति करतों. आमच्या यज्ञांत अग्नि देवांकडे हवि पोंचवो. दूरदृष्टि अग्नि द्यावापृथ्वींत दौत्य करतो. दुसऱ्याहि शत्रूंना अग्नि नष्ट करो.

२. हे अग्निदेवा, तूं नवीन स्तोत्रामुळें आमच्या ह्या शत्रूंचा नाश कर. हवि देणाऱ्या या आमच्या शत्रूंचा नाश कर. आमच्यावर चालून येणारे सर्व मूर्ख शत्रू येथून जावोत. अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

३. हे अग्ने, तुला तोंडांत सुखकारक तूप अर्पण करावें त्याप्रमाणें मी मननीय स्तोत्रें म्हणतों. देवांमध्यें तूं आमची स्तुति ध्यानांत घे. तूं अत्यंत प्राचीन आहेस. सुखकारक आहेस. आणि सूर्याचा दूत आहेस. अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

४. जें जें अन्न मागितलें जातें तें तें अग्नि देतो. अन्नाहुति दिलेला अग्नि भक्तांना शांतिदायक सुख देतो. तसेंच तो सर्व देवांना बोलावणारा आहे. अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

५. तो अग्नि पराभव करणाऱ्या आश्चर्यकारक तेजानें ओळखला जातो. अनेक देवतांना बोलावणारा आणि दक्षणा देण्याकरतां आणलेल्या पशूंनीं वेढिलेला तो अग्नि शत्रूवर चालून जातो. तसेंच अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

६. देवांची उत्पत्ति अग्नि जाणतो तसेंच मनुष्याची गुप्त गोष्ट अग्नीच जाणतो. तो अग्नीच द्रव्य देणारा आहे. नवीन स्तोत्र म्हणून हवि दिलेला अग्नि (संपत्तीचीं) द्वारें मोकळीं करतो. तसेंच अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

७. देवांमध्यें अग्नि असतो, यज्ञ करणाऱ्या सर्व लोकांतहि अग्नि रहातो. तसेंच तो अग्नि, भूमि जगाचें पोषण करते त्याप्रमाणें अनेक आश्चर्यकारक कृत्यें घडवतो. देवांमध्यें यज्ञार्ह देव अग्नि होय. अग्नि दुसऱ्या सर्व शत्रूंचा नाश करो.

८. जो अग्नि सर्व लोकांत आणि सात नद्यांत आहे,त्या तीनहि लोकांत असणाऱ्या आणि मांधात्याच्या शत्रूंचा नाश करणाऱ्या यज्ञांतील प्राचीन अग्नीकडे आम्ही (उपासनेकरतां) जात आहोंत. अग्नि दुसऱ्या सर्व शत्रूंचा नाश करो.

९. दूरदर्शी अग्नि तीनहि लोकांत रहात असतो. तो शहाणा आणि सुशोभित असणारा अग्नि दूत होऊन देवांना हवि पोंचवो आणि आमच्या इच्छा पूर्ण करो. अग्नि दुसऱ्या सर्व शत्रूंचा नाश करो.

१०. हे प्राचीन अग्ने, तूंच मनुष्यामध्यें आमच्या धनावर सत्ता चालवितोस. देवांमध्येंहि तूंच सत्ता चालविणारा आहेस. तुझ्यामुळेंच पाणी सुरक्षित चहूंकडे वहात असते. अग्नि दुसरे सर्व शत्रू नष्ट करो.

सूक्त चाळिसावें.

ऋषिः—नाभाक; देवता-इंद्र व अग्नि; छंदः—२ शक्करी, १२ त्रिष्टुभ्, अवशिष्ट महापंक्ति.

१. अग्नि अरण्यें वाऱ्यानें भस्मसात् करून टाकतो, त्याप्रमाणें बळकट असणारेंहि शत्रूसैन्य ज्या संपत्तीनें आम्ही परभूत करून टाकूं, असें धन, हे इंद्राग्नीहो, शत्रूंना पराभूत करून टाकणारे तुम्ही आम्हांला द्या.

२. हे इंद्राग्नीहो, आम्ही तुम्हांला (धन) मागत नाहीं, तर केवळ नेत्यांचा नेता अशा बलवान् इंद्राचीच केवळ पूजा करतो. तो इंद्र आम्हांकडे घोड्यावर बसून अन्न स्वीकारण्याकरतां केव्हां येईल ? यज्ञ स्वीकारण्याकरतां केव्हां बरें येईल ?

३. ते इंद्र व अग्नि लढाईंत असतात. हे नेतेहो, कर्तृत्वानें प्रसिद्ध असणारे व सर्वांकडून चौकशी केले जाणारे तुम्ही भक्तांचीं कर्मे स्वीकारतां.

४. ज्यांच्यावर हें सर्व जग अवलंबून आहे आणि ज्यांच्याकरतां द्यावापृथ्वी आपल्या ठिकाणीं सर्व प्रकारची संपत्ति धारण करते, त्या इंद्राग्नीचे हे नाभाका, यज्ञ व स्तुति करून नभाकाप्रमाणें तूं पूजन कर.

५. तुम्ही इंद्राग्नीचीं नभाकाप्रमाणें स्तोत्रें म्हणा. सात मूलस्थानें असलेलें आणि तोंडें बंद केलेल्या समुद्रावर ज्यांनीं आच्छादन घातलें त्या इंद्राग्नींपेक्षांहि इंद्र तेजानें श्रेष्ठ आहे.

६. हे इंद्रा, वेलीचीं वाळलेली व जुनी झालेली फांदी तोडावी त्याप्रमाणें दासाचें बल नष्ट कर. आम्ही ह्या दासाचें सांठविलेलें धन इंद्राकरतां आपसांत वाटून घेऊं.

७. जे लोक इंद्राग्नीला स्तुति करून व धन देऊन बोलावतात ते युद्धेच्छु आम्ही आमच्या लोकांकडून शत्रूंचा पराभव करतों आणि भक्तांचें संरक्षण करतों.

८. जे श्वेतवर्ण इंद्र व अग्नि पृथ्वीवर व स्वर्गावर आपल्या तेजांनीं प्रकाशत असतात त्या इंद्र व अग्नि यांचें हवि वाहून नेणारे यजमान कर्मे करीत असतात. ह्यांनींच पाण्याला बंधमुक्त केलें.

९. हे वज्र धारण करणाऱ्या प्रेरक इंद्रा, जीं आम्ही केलेलीं उत्तेजक कर्मे आहेत तीं तुला उत्साहप्रद होवोत. तूं भक्तांना सुखी करणारा, तेजस्वी आणि धन देणारा आहेस.

१०. हे स्तोतेहो, तुम्ही तेजस्वी, धनिक आणि स्तुत्य अशा इंद्राला स्तोत्रें म्हणून प्रसन्न करा. तसेंच ज्या इंद्रानें आपल्या सामर्थ्यानें शुष्णाचीं पोरें ठार केलीं तो इंद्र स्वर्गीय उदकें जिंको.

११. स्तोतेहो, सुपूजित, अविनाशी, धनिक आणि यज्ञार्ह अशा त्या इंद्राची स्तुति करा. जो इंद्र जातो आणि शुष्णाचीं पोरें ठार करतो त्यानींच स्वर्गांतील उदक जिंकिलें.

१२. अशी, पिता नभाक, मंधातृ आणि अंगिरस यांच्याप्रमाणें मी अगदीं नवीन स्तोत्र करून इंद्राग्नीची स्तुति केली आहे. ते इंद्र व अग्नि मला तिघई घर देवोत आणि माझें संरक्षण करोत. त्यांच्या कृपेमुळें आम्ही विपुल संपत्तीचे धनी होऊं.

सूक्त एकेचाळिसावें.

ऋषिः—नाभाकः; देवता-वरुण; छंदः—महापंक्ति.

१. हे स्तोतेहो, जो वरुण आपणहून लोकांचे पशू गाईप्रमाणें राखतो, त्या संपत्तिमान् वरुणाचीं आणि ज्ञात्या मरुतांचीं तुम्ही स्तोत्रें म्हणा.

२. त्या वरुणाची त्याला योग्य अशा स्तोत्रानें मी स्तुति करतों. पितरांच्या स्तोत्रांनीं मी स्तुति करतों. जो वरुण आकाशांत उदकाबरोबर प्रकट होतो त्या अन्तरिक्षांतील सात बहिणी असलेल्या वरुणाचीं स्तोत्रें मी गात आहें. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

३. तो वरुण रात्रींना बिलगून असतो. देखणा व त्यागी वरुण आपल्या कौशल्यानें सर्व जगाची रचना करतो. त्याच्या कौशल्याची अपेक्षा करणारे लोक त्याला सकाळीं, दुपारीं आणि संध्याकाळीं उत्तेजित करतात. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

४. जो सर्व पृथ्वीवर देखणा असणारा सर्व दिशा उत्पन्न करतो, तोच वरुण सर्वांना प्राप्य असणारा प्रसिद्ध स्वर्ग निर्माण करतो. गौळी पशूंचें करतो त्याप्रमाणें आमचें तोच संरक्षण करतो. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

५. जो सर्व लोकांचा आधार आहे, जो सर्व किरणांचीं नष्ट झालेलीं नांवें जाणतो, तो कुशल वरुण अनेक कौशल्याचीं कृत्यें स्वर्गांतल्याप्रमाणें वाढवितो. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

६. ज्या वरुणावर सर्व कौशल्याचीं कृत्यें चाकांतल्या तुंब्याप्रमाणें अवलंबून असतात. त्या त्रैलोक्यांत सर्वत्र असणाऱ्या वरुणाची सर्व प्रकारें उपासना करा. कारण,शत्रू आपल्यावर चालून येण्याकरतां गोठ्यांतल्या गाईप्रमाणें घोडे रथाला जोडीत आहेत. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

७. जो झग्याप्रमाणें ह्या सर्व जगाला झाकून टाकतो आणि सर्वांच्या सामर्थ्याचा विचार करणाऱ्या ज्या वरुणाला अनुसरणारे सर्व देव असतात त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

८. उदक उत्पन्न करणारा वरुण गुप्तपणें सूर्याप्रमाणें झटक्यास आकाशांत जातो, तसेंच जो वरुण सर्व लोकांना संपत्ति देतो, तो दुष्टांचीं कपटें आपल्या तेजानें नष्ट करतो व आपण स्वर्गांत जातो. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

९. ज्याचें अन्तरिक्षातील निर्मळ तेज त्रैलोक्यांत प्रसिद्ध आहे, त्या वरुणाचें स्थान अढळ आहे. तोच सातहि नद्यांचा धनी आहे. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

१०. जो वरुण पांढरा झगा धारण करतो आणि रात्रीं काळा झगा घालतो, तो वरुण आपल्या रात्रि व दिवसाच्या कृत्याला अनुसरून अन्तरिक्ष निर्माण करतो. अन्तरिक्ष सूर्याला धारण करते त्याप्रमाणें द्यावापृथ्वी व द्युलोकाला जो धारण करतो तो वरुण होय. त्याच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

सूक्त बेचाळिसावें.

ऋषिः—अर्चनानस् काण्व किंवा नाभाक; देवता—१–३ वरुण, ४–६ अश्विन्; छंदः—१–३ त्रिष्टुभ्, ४–६ अनुष्टुभ्.

१. सर्व प्रकारचें सामर्थ्य असलेला बलवान् वरुण द्युलोकाला स्थिर करता झाला. तसेंच त्यानें पृथ्वी निर्माण केली. ही सर्व निर्माण करून त्यांचा तो सर्व सत्ताधारी झाला.जगातील सर्वच कृत्यें वरुणाचीं आहेत.

२. हे स्तोत्या, थोर वरुणाची तूं अशीच स्तुति कर. अमरपणा देणाऱ्या थोर वरुणाला तूं नमस्कार कर. तो वरुण आम्हाला तीन मजली घर देवो. आम्हां भक्तांचें द्यावापृथ्वी संरक्षण करोत.

३. हे वरुणदेवा, हीं कर्में करणाऱ्या माझी बुद्धि आणि ज्ञान तेजस्वी कर. ज्या (यज्ञरूपी) नावेनें आम्ही सर्व पातकें तरून जाऊं त्या तारणाऱ्या नौकेंत आम्ही आरूढ होत आहोंत.

४. हे सत्यस्वरूप अश्विहो,तुम्हाला सोम पिण्याकरतां ब्राह्मण आणि सोम कुटण्याचे दगड आपापल्या कृत्यांनीं आणतात. तुमच्या कृपेनें आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

५. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, तुम्हांला ज्ञाता अत्रि स्तुति करून सोम पिण्याकरतां जसा बोलावतो तसा मीहि बोलावतों आहे. आमचे दुष्ट शत्रू नष्ट होवोत.

६. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, ज्याप्रमाणें ज्ञानी लोकांनीं तुम्हांला बोलाविलें आहे, त्याप्रमाणें मी तुम्हांला संरक्षणाकरतां व सोम पिण्याकरतां बोलावित आहें.

सूक्त त्रेचाळिसावें.

ऋषिः—विरूप आंगिरस; देवता–अग्नि,छंदः—गायत्री.

१. हे स्तोते शहाणा, कार्यकारी आणि यजमानांचें कल्याण करणाऱ्या अग्नीची स्तुति करीत आहेत.

२. हे धनवान् आणि द्रष्ट्या अग्ने, दात्या अशा तुझी मी चांगली स्तुति करतों.

३. हे अग्ने, तुझ्या तीक्ष्ण ज्वाला भुकेलेल्या पशूप्रमाणें दातांनीं अरण्यें भक्षण करतात.

४. हरणशील व वाऱ्यांनीं हलणारे धूमकेतु अग्नि आकाशांत वेगळेवेगळे (जळतांना) जातात.

५. हे अग्नि वेगवेगळे पेटविले म्हणजे उषांच्या ध्वजाप्रमाणें दिसतात.

६. जेव्हां अग्नि लांकडे जाळतो, तेव्हां जातांना अग्नीच्या पायांनीं धूळ काळी होते.

७. अग्नि औषधींचें अन्न करून खात असतांहि शांत होत नाहीं. उलट दुसऱ्या औषधींच्याकडे धांवत असतो.

८. अग्नि ज्वालांनींच वनस्पतींना नमवीत तेजानें जळत अरण्यांत धडकत असतो.

९. हे अग्ने, पाण्यांत राहणारा तूं औषधी खातोस. आणि फिरून तूं त्यांच्यांत उत्पन्न होतोस.

१०. हे अग्ने, तुझी तुपाच्या आहुतीनें उत्पन्न झालेली ज्वाला पळीचें तोंड चाटत असतां विशेष शोभते.

११. बैल, गाय (दूध व शेण यांच्याद्वारा) आणि

सोम खाणाऱ्या आणि कर्त्या अग्नीची स्तोत्रें म्हणून आम्ही उपासना करतों.

१२. हे देवांना बोलावणाऱ्या बुद्धिमान् अग्ने, तुला अन्न व हवि देऊन आम्ही मागणी मागतों.

१३. हे आहुति दिलेल्या शुद्ध अग्ने, तुझी भृगु, मनु आणि अंगिरस याप्रमाणें आम्ही स्तुति करतों.

१४. हे अग्ने, शहाणा व मित्रभूत असणारा तूं दुसऱ्या तशाच अग्नीनें प्रज्वलित केला जातोस.

१५. हे अग्ने, तूं ज्ञात्या व दात्या यजमानाला हजारांनीं धन आणि मुलाबाळांनीं युक्त अन्न दे.

१६. हे मातृभूत तांबडा घोडा असलेल्या, बल-पुत्र व कर्तृत्ववान् अग्ने, तूं माझें हें स्तोत्र स्वीकारावेस.

१७. हे अग्ने, हंबरणाऱ्या व दूध इच्छिणाऱ्या मुलांकरतां गाई गोठ्यांत जातात त्याप्रमाणें माझीं स्तोत्रें तुझ्याकडे प्राप्त होवोत.

१८. हे अंगिरसांना पूज्य असणाऱ्या अग्ने, तुझी सर्व लोक इष्टसिद्ध्यर्थ वेगवेगळया प्रकारें पूजा करतात.

१९. इंद्रियनिग्रही व बुद्धिमान् असे ज्ञानी लोक कर्मे करून अन्न प्राप्त होण्याकरतां अग्नीला प्रसन्न करतात.

२०. हे अग्ने, सामर्थ्यवान् व हवि वाहून नेणाऱ्या तुझी घरांत यज्ञ करणारे यजमान स्तुति करीत असतात.

२१. हे अग्ने, तूं धनी आहेस. सर्व देशांतल्या सर्व लोकांकडे तूं सारख्या दृष्टीनें पहातोस. म्हणून तुला आम्ही युद्धांत (मदतीकरतां) बोलावितों.

२२. जो अग्नि तुपाच्या आहुतीनें प्रज्वलित होतो, तसेंच जो आमचें हें स्तोत्र ऐकतो, त्या अग्नीची तूं स्तुति कर.

२३. शत्रूंना ठार करणाऱ्या आणि आमचें स्तोत्र ऐकणाऱ्या अशा बुद्धिमान् अग्नीची आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

२४. लोकांचा राजा, आश्चर्यकारक आणि कर्मांतील मुख्य अशा अग्नीची आम्ही स्तुति करतो आहोंत. तोच स्तोत्र ऐको.

२५. सर्वव्यापक बल असलेल्या अग्नीला बलिष्ठ मनुष्याप्रमाणें किंवा हितप्रद घोड्याप्रमाणें हवि देऊन आम्ही अधिक बलवान् करतों.

२६. हे अग्ने, दुष्ट द्वेष्ट्यांना ठार करणारा आणि नेहमीं राक्षसांना जाळून टाकणारा तूं प्रखर तेजानें प्रदीप्त हो.

२७. हे अंगिरसांच्या अग्ने, ज्या तुला लोक मनू-प्रमाणें प्रज्वलित करतात तो तूं माझें स्तोत्र ध्यानांत घे.

२८. हे अग्निदेवा, जो तूं स्वर्गांत उत्पन्न झालास, अन्तरिक्षांत झालास किंवा बलापासून झालास, त्या तुला आम्ही स्तुति करून बोलावतों आहोंत.

२९. हे अग्ने, तुलाच हे सर्व लोक आणि पृथ्वी-वरलि सर्व प्रजा हविभक्षणाकरतां प्रज्वलित करतात.

३०. हे अग्ने, तुझ्याकरतांच आम्ही चांगलीं कर्मे करीत, चांगले दिवस पहात आणि संकटें तरून जात आहोंत.

३१. आनंददायक, अनेकांना प्रिय असणाऱ्या, यज्ञांत असलेल्या आणि पवित्रकांति अशा अग्नीला आम्ही मनोहर स्तोत्रांनीं याचना करतों.

३२. हे अग्ने, तेजस्वी असणारा तूं उगवत्या सूर्याप्रमाणें तेजस्वी होत अंधार नाहींसा करतोस

३३. हे बलवान् अग्ने, तुझें जें धन नाहींसें होत नाहीं तें तुझें देय असणारें उत्कृष्ट धन आम्ही तुझ्यापाशीं मागतों.

सूक्त चव्वेचाळिसावें.

ऋषिः—विरूप आंगिरस; देवता—अग्नि; छंदः—गायत्री.

१. हे ऋत्विजहो, अतिथीप्रमाणें प्रिय असणाऱ्या अग्नीची समिधा देऊन तुम्ही उपासना करा. तुपांनीं त्याला प्रज्वलित करा. आणि ह्या प्रज्वलित अग्नींत आहुति द्या.

२. हे अग्ने, तूं माझें स्तोत्र ऐक. ह्या स्तोत्रानें तूं प्रज्वलित हो. आणि आमच्या सूक्तांची तूं इच्छा कर.

३. हवि वाहून नेणाऱ्या व देवांचा दूत असणाऱ्या अग्नीला मी पुढें स्थापन केलें आहे. मी त्याची स्तुति करीत आहें. तो अग्नि देवांना येथें आणो.

४. हे तेजस्वी अग्ने, प्रज्वलित झालेल्या तुझ्या मोठ्या तेजस्वी ज्वाला उत्पन्न झाल्या आहेत.

५. हे हवि इच्छिणाऱ्या अग्ने, माझ्या तूप देणाऱ्या पळ्या तुझ्याकडे येवोत. आमच्या हवीचा तूं आस्वाद घे.

६. आनंद देणाऱ्या, देवांना बोलावणाऱ्या, यज्ञार्ह, आश्चर्यकारक प्रकाश असलेल्या अशा प्रकाशधन अग्नीची मी स्तुति करतों. तो अग्नि आमची स्तुति ऐको.

७. पूर्वकालापासून देवांना बोलावणारा, प्रसन्न, कर्तृत्ववान्, यज्ञाधार व स्तुत्य अग्नीची मी स्तुति करतों.

८. हे अंगिरसांच्या श्रेष्ठ अग्ने, आमचीं हीं हविर्द्रव्यें तूं सतत भक्षण कर. तसेंच प्रत्येक ऋतूंत यज्ञ देवांकडे पोंचीव.

९. हे उपभोग घेणाऱ्या तेजस्वी अग्ने, प्रज्वलित केलेला तूं देवांना ओळखून येथें घेऊन ये.

१०. आम्ही अग्नीला इष्ट गोष्टी मागतों. अग्नि हा बुद्धिमान्, देवांना बोलावणारा, अद्वेष्टा, धूम्रध्वज, प्रकाशधन आणि यज्ञाची पताका आहे.

११. हे बलपुत्र अग्निदेवा, दुष्टांपासून आमचें रक्षण कर व द्वेष्ट्यांना ठार कर.

१२. कर्तृत्ववान् अग्नि प्राचीन मननीय स्तोत्रानें स्वतःचें शरीर सुशोभित करीत स्तोत्यांकडून प्रज्वलित केला जातो.

१३. अन्नपुत्र व पवित्रकांति अग्नीला ह्या उत्कृष्ट यज्ञांत आम्ही बोलावतों.

१४. हे मित्रांना पूज्य असणाऱ्या अग्ने, तूं आपल्या तेजासह आणि देवांसह यज्ञांत येऊन बैस.

१५. जो मनुष्य धनाच्या प्राप्तीकरतां अग्निदेवाची उपासना करतो त्यालाच तो धन देतो.

१६. देवामधील मुख्य, द्युलोका इतका उंच आणि पृथ्वीचा पति असणारा अग्नि सर्व स्थावरजंगम सृष्टीला प्रसन्न करतो.

१७. हे अग्ने, तुझी निर्मळ, शुभ्रवर्ण अशी तेजस्वी कांति तुझें तेज वाढवितें.

१८. हे अग्ने, स्वर्गाधिपति असणारा तूं सर्व देय असणाऱ्या श्रेष्ठ संपत्तीचा धनी आहेस. सुखाकरतां मी तुझा झालों आहे.

१९. हे अग्ने, विद्वान् स्तोते तुला स्तवितात. कर्मे करून तुलाच प्रसन्न करतात. आम्ही केलेलीं स्तोत्रें तुझा उत्कर्ष करोत.

२०. हे अग्ने, अमर, बलवान्, देवांचा दूत असणाऱ्या आणि स्तुत्य अशा तुझें सख्य आम्ही नेहमीं इच्छितों.

२१. अत्यंत पवित्र कामें करणारा, शुद्ध, ज्ञानी, दूरदर्शी आणि आहुति दिलेला अग्नि प्रकाशतो.

२२. तसेंच हे अग्ने, तुला माझीं स्तोत्रें आणि कर्मे सदोदित प्रसन्न करोत. तूं आमचें सख्य ध्यानांत घे.

२३. हे अग्ने, जर तूं मी असशील आणि मी तूं असशील (म्हणजे तुझें माझें प्रेम असेल) तर तुझे आशीर्वाद खरे होतील.

२४. हे अग्ने, तेजोधन असणारा तूं धनपति शत्रूंना नष्ट करणारा आहेस. म्हणून आमच्यावर तुझी कृपा असावी.

२५. हे अग्ने, समुद्राकडे नद्या जातात त्याप्रमाणें सृष्टीचा चालक अशा तुझ्याकडे आमच्या स्तोत्रांचा घोष चालला आहे.

२६. नित्यतरुण, लोकाधिपति, सर्व भक्षण करणारा आणि कर्तृत्ववान् अशा अग्नीचीं स्तोत्रें म्हणून आम्ही स्तुति करतों आहोंत.

२७. यज्ञनेता, तीक्ष्ण ज्वालारूपी दाढा असलेल्या आणि बलवान् अग्नीची आम्ही स्तुति करूं इच्छितों.

२८. हे शुद्ध करणाऱ्या आणि पूजनीय अग्ने, हा तुझा स्तोता होवो. त्याला तूं सुखी कर.

२९. हे अग्ने, तूं गंभीर आहेस. हवि देण्यास बसलेल्या ब्राह्मणाप्रमाणें तूं जागरूक आहेस. तूं अन्तरिक्षांत सदोदित प्रकाशत आहेस.

३०. हे सर्वव्यापक अग्ने, पाप आणि शत्रु आम्हावर हल्ला करण्यापूर्वीच तूं आम्हांस आयुष्य दे.

सूक्त पंचेचाळिसावें.

ऋषिः—त्रिशोक काण्व; देवता—इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. जे विशेषतः अग्नीला प्रज्वलित करतात, ज्यांचा तरुण इंद्र मित्र आहे ते क्रमानें (देवांना बसण्याकरतां) दर्भ पसरतात.

२. ज्यांचा तरुण इंद्र मित्र आहे त्यांचा अग्नि मोठा असतो आणि स्तोत्रहि मोठें असतें.

३. ज्यांचा तरुण इंद्र मित्र आहे—तो युद्ध न करतांच केवळ योद्ध्यांनीं वेष्टिलेल्या शत्रूला आपल्या सामर्थ्यानें शूरत्व गाजवून नमवतो.

४. वृत्रहन्ता इंद्र जन्माला आल्याबरोबर बाण हातांत घेतो. आणि आईला विचारतो कीं बलवान् म्हणून कोण कोण विश्रुत आहेत ?

५ हे इंद्रा, तुला बलवान् आईनें उत्तर दिलें कीं, जो तुझ्याशीं शत्रुत्वाची इच्छा करतो तो पर्वतावर हत्तीप्रमाणें युद्ध करतो आहे.

६. हे धनवन्ता, तूं आमची स्तुति एक. स्तोता

जें तुला मागतो तें तूं देतोस. ज्याला तूं बलिष्ठ करतोस, तो सर्वत्र बलिष्ठच होतो.

७. जेव्हां युद्ध करणारा इंद्र चांगले घोडे मिळविण्याकरतां युद्धांत जातो. तेव्हां रथीमध्यें सर्वश्रेष्ठ होतो.

८. हे वज्रधारी इंद्रा,तूं आम्हावर चालून येणाऱ्या सर्व योद्धयांना सर्व दिशांना हाकून लाव. आणि आमचें उत्कृष्ट अन्न भक्षण कर.

९. ज्याला दुष्ट शत्रू ठार करीत नाहींत, तो इंद्र आम्हाला इष्टप्राप्तीकरतां चांगला रथ देवो.

१०. हें इंद्रा, आम्ही तुझ्या शत्रूवर चालन जाणार नाहीं. पण तुला पशु देण्याकरतां अवश्य जाऊं.

११. हे वज्रधारी इंद्रा, आम्ही हळूहळू जाणारे अश्वयुक्त,धनयुक्त आणि आवश्यक संपत्ति वाहून नेणारे संकटरहित जावें.

१२. हे इंद्रा, तुझ्या स्तोत्यांना शेकडो हजारों वर्णनीय उत्कृष्ट संपत्ति प्रत्यहीं यजमान देतात.

१३. हे इंद्रा, आम्ही तुला धन जिंकणारा, बळकट शत्रूंचाही धुव्वा उडवणारा, ठार करणारा आणि घराप्रमाणें रक्षण करणारा जसें समजतो.

१४. हे कर्तृत्ववान् व धैर्यशाली इंद्रा, जेव्हां आम्ही स्तुत्य अशा तुझी याचना करतों,तेव्हां श्रेष्ठ अशा तुला सोम देऊन आम्ही प्रसन्न करतों.

१५. हे इंद्रा, दात्या अशा तुझ्याशीं जो कवडीचुंबक स्पर्धा करतो त्याचें धन तूं आम्हांस दे.

१६. हे इंद्रा, सोम तयार केलेले आमचे हे लोक तुझ्याकडे खाद्य हातांत घेऊन पशूकडे पहात असावें त्याप्रमाणें तुझ्याकडे पहात आहेत.

१७. हे इंद्रा, कानस अशा तुला आम्ही दुरून यज्ञांत संरक्षणाकरतां बोलावतों आहोंत.

१८. हे इंद्रा, तूं आमचें बोलावणें ऐकशील आणि तूं जर शत्रूंना दुःसह असशील तर तूं आमच्या अत्यंत जवळचा बांधव होशील.

१९. तसेंच हे इंद्रा, (दारिद्र्यानें) दुःखी आणि प्रवासी असें आम्ही जेव्हां तुझी स्तुति करूं तेव्हां तूं आम्हाला गाई देतोसच हे लक्षांत घे.

२०. हे बलिष्ठ इंद्रा, आम्ही म्हातारे कांठीचा आश्रय करतात त्याप्रमाणें तुझें साहाय्य घेतो. तशीच यज्ञांत तुझी आम्ही इच्छा करतों.

२१. ज्याला युद्धांत कोणीहि पराभूत करूं शकत नाहीं त्या दानशील आणि धनवान् इंद्राची तम्ही स्तोत्रें गा.

२२. हे बलवान् इंद्रा, तुला सोम पिळल्यावर पिण्याकरतां आम्ही बोलावतों. तूं उत्साहवर्धक सोम पी आणि तृप्त हो.

२३. हे इंद्रा, साहाय्याची इच्छा करणारे मूर्ख लोक तुला त्रास न देवोत. लोक उपहास करणारे आणि ब्रह्मद्वेष्टे होऊं नयेत.

२४. हे इंद्रा, तुला लोक दुग्धमिश्रित सोम देऊन धनप्राप्तीकरतां प्रसन्न करोत. तूं गौर मृगाप्रमाणें सोम पी.

२५. वृत्रहन्त्या इंद्रानें पूर्वकालीं जें सनातन आणि उज्ज्वल धन दिले त्याची सभेंत प्रशंसा चालूं असतें.

२६. इंद्र कद्रूचा सोम प्याला आणि हजार हाताच्या शत्रूंला ठार केलें. ह्या वेळीं इंद्राचा पराक्रम चमकला.

२७. तुर्वश आणि यदु यांचीं लोकप्रसिद्ध कृत्यें ध्यानांत घेऊन (त्यांच्या शत्रूला) अन्हवाय्याला युद्धांत तूं ठार केलेंस.

२८. हे लोकहो, तुमच्या लोकांना सुख देणाऱ्या, शत्रूंचा नाश करणाऱ्या आणि गाईबैल देणाऱ्या इंद्राला मी नेहमींप्रमाणेंच स्तविलें.

२९. उदकवृद्धि करणाऱ्या थोर इंद्राला स्तोत्रें म्हणत सोम काढल्यावर संपत्ति मिळावी म्हणून मी स्तुति करतों.

३०. ज्या इंद्रानें उदक उत्पन्न करणाऱ्या मेघाला फोडलें तोच पाणी वहाण्यांकरतां मार्ग करतो.

३१. हे इंद्रा, आनंदानें तूं जें अंगावर धारण करतोस, जें तुला हवेसें वाटतें आणि जें तूं भक्तांना देतोस, तें तूं मला कां देत नाहींस ? तूं आम्हाला सुखी करावेस.

३२. हे इंद्रा, तुझ्यासारख्याचे अल्पहि कृत्य लोकप्रसिद्ध होतें. (म्हणून) तुझें लक्ष माझ्यावर असो.

३३. हे इंद्रा, तूं आम्हांला सुखी केलें आहेस, त्यामुळें तुझीच कीर्ति फार झाली आहे आणि तुझींच गाणीं लोक म्हणूं लागलें आहेत.

३४. हे शूर इंद्रा, एक, दोन, तीन किंवा आम्ही अधिकाहि अपराध केले तरी तूं आम्हांला ठार करूं नकोस.

३५. हे इंद्रा, तुझ्यासारखा पराक्रमी आणि शत्रूंची हड्डी नरम करणारा शत्रूंचें अपराध सहन करूं लागला कीं मला भीति वाटते !

३६. हे धनवान् इंद्रा, मी तुला मित्राचें सुख मागत नाहीं. तर केवळ तुझें मन आमच्याकडे वरचेवर वळो. (एवढीच मागणी आहे.)

३७. हे लोकहो, कोण बरें शान्त स्वभावाचा मित्र आपल्या मित्राला ठार करतो ? इंद्र म्हणतो मी कोणा निरपराध्याला ठार केलें आहे किंवा कोण माझ्यापासून भीतीनें दूर पळाला आहे ?

३८. हे बलवान् इंद्रा, एकानें सोम पिळला असतां त्याला, शिकार करणारा दऱ्यांत पुष्कळ शिकार मिळवतो त्याप्रमाणें पुष्कळ धन दिलेस.

३९. ज्याअर्थी तूं ब्राह्मणालाच धन देतोस, त्याअर्थी तुझे मंत्र म्हणून जोडले जाणारे कल्याणकारक रथाचे दोन घोडे मी आपल्याकडे वळवितों.

४०. हे इंद्रा, तूं सर्व द्वेष्ट्या शत्रूंना ठार कर. युद्ध नष्ट कर. आणि त्यांचें स्पृहणीय धन आम्हांस दे.

४१. हे इंद्रा, जें भक्कम खजिन्यांत ठेवलें आहे, जें स्पर्श न करतां येण्यासारख्या ठिकाणीं ठेवलें आहे आणि जें जमिनींत ठेवलें आहे तें शत्रूंचें स्पृहणीय धन आम्हांस दे.

४२. हे इंद्रा, तूं दिलेलें विपुल धन सर्व जगाच्या लक्षांत आहे, तसें स्पृहणीय धन आम्हांस दे.

सूक्त शेहेचाळिसावें.

ऋषिः—वश अश्वपुत्र; देवता–२५–२८ वायु, २१–२४ पृथुश्रवोदानस्तुति, अवशिष्ट सर्वत्र इंद्र.

छंदः–१–४ गायत्री, ५ ककुक्, ६ गायत्री ७, बृहती, ८ अनुष्टुभ्, ९ सतोबृहती, १० गायत्री, ११ बृहती, १२ सतोबृहती, १३ द्विपदा, १४ बृहती, १५ ककुभ्न्यंकुशिरा, १६ विराज्, १७ जगती, १८–१९ बृहती, २० विषमदा बृहती, २१–२२ पंक्ति, २३ गायत्री, २४ पंक्ति, २५–२७ बृहती, २६–२८ सतोबृहती, २९ गायत्री, ३० विराज्, ३१ उष्णिह, ३२ पंक्ति, ३३ गायत्री.

१. हे धनवान् नेत्या व घोड्यावर बसलेल्या इंद्रा, तुझ्यासारख्याचे आम्ही आहोंत.

२. हे वज्रधारी इंद्रा, तुला खरोखर आम्ही अन्नदाता आणि धनदाता समजतों.

३. हे अपरिमित पाठिंबा असलेल्या कर्तृत्ववान् इंद्रा, तुझा महिमा स्तोते लोक स्तुति करून वर्णितात.

४. ज्याचें प्रेमळ मरुत्, अर्यमा आणि मित्र रक्षण करतात तो चांगले यज्ञ करणारा होतो.

५. आदित्यांची कृपा असलेला यजमान गाईबैल, घोडे आणि पराक्रमी संतति प्राप्त करून नेहमीं उत्कर्ष पावतो. तसेंच सर्वांना स्पृहणीय वाटणाऱ्या संपत्तीनेंहि त्याची भरभराट होते.

६. पराक्रम करणाऱ्या, निर्भय आणि सर्वसत्ताधीश त्या इंद्राला मी धनाची मागणी करतो.

७. त्या इंद्रासह जाऊन निर्भयपणें सहाय्य करणाऱ्या पुष्कळ सेना आहेत. त्याला त्याचें घोडे उत्साहित करण्याकरतां अनेक वस्तुमिश्रित अशा पिळून तयार असलेल्या सोमाकडे घेऊन जावोत.

८. हे इंद्रा, तुझा उत्साह उत्कृष्ट आहे. जो लढाईत शत्रूंचा नाश करतो, जो शत्रूंपासून धन लुटतो, आणि लढाईत ज्यापुढें कोणाचेंहि कांहीं चालत नाहीं.—

९. हे सर्वश्रेष्ठ इंद्रा, ज्याचा सर्वप्रसिद्ध उत्साह युद्धांत दुस्तर आणि (शरणागतांचें) संरक्षण करणारा आहे तो तूं हे बलिष्ठ इंद्रा, आमच्या यज्ञांत ये. आम्ही गाईंनीं गजबजलेल्या गौळवाड्यांत जाऊं. (असे गौळवाडे आम्हांला प्राप्त होवोत).

१०. हे महाधन इंद्रा, आम्हांला गाई, घोडे आणि रथ देण्याच्या इच्छेनें पूर्वीप्रमाणें आतांहि तूं ये.

११. हे पराक्रमी इंद्रा, तुझ्या संपत्तीचा अन्त लागत नाहीं. वज्रधारी हे धनवन्ता, आम्हांला लवकर संपत्ति दे. तसेंच खाण्यापिण्यास देऊन आमच्या कर्तृत्वाचें संरक्षण कर.

१२. देखणा, पराक्रमी लोकांना मित्र मानणारा इंद्र आणि अनेकांनीं प्रशंसिलेला इंद्र आमचे सर्व जन्म जाणतो. त्या बलवान् इंद्राला हवि देऊन सर्व लोक नेहमीं वर्णन करीत असतात.

१३. अनेक प्रकारची संपत्ति धारण करणारा धनवान् व वृत्रहन्ता इंद्र लढाईत आमचें संरक्षण करणारा आणि आमचा पुढारी होवो.

१४. हे स्तोतेहो, सोमरूपी अन्नानें उत्साहित होऊन ज्ञानपूर्ण, श्रवणीय आणि समर्थ अशा इंद्राचीं मोठमोठालीं स्तोत्रें जशीं कराल तशी तुम्ही गा.

१५. हे बहुस्तुत इंद्रा, तूं आम्हांला आतांच धन दे. (आमच्या मुलाबाळांना) धन दे. तसेंच लढाईत अन्नसहित धन दे.

१६. हे इंद्रा, सर्व प्रकारच्या संपत्तीचा धनी, आणि विरोध व युद्ध करणाऱ्या शत्रूंचा पराभव करण्याऱ्या तझी स्तुति करणाऱ्या आम्हांला धन दे.

१७. हे इंद्रा, तूं आमच्याकडे यावेस असें मी इच्छितों. म्हणून कामपूरक, धांवत येणाऱ्या आणि चपल अशा इंद्राची (यज्ञीय स्तोत्रांनीं) आम्ही स्तुति करीत आहोंत. जगांत सर्व माणसांना आणि देवांना तूं संतुष्ट करतोस. म्हणून मी तुझी नमस्कार करून व गाऊन स्तुति करीत आहे.

१८. जे मरुत् मेघांतल्या बलयुक्त उदकांसह खालीं पडतात त्या गर्जणाऱ्या मरुतांना उद्देशून मी यज्ञ करीत आहें. आणि गर्जणाऱ्या मरुतांपासून यज्ञांत सुख प्राप्त करीत आहें.

१९. दुर्बुद्धि (वृत्रादिकांचा) नाश करणाऱ्या तुला आम्ही मागणीं मागत आहोंत. हे बलिष्ठ इंद्रा, तूं आम्हांला योग्य धन दे. हे बुद्धीला प्रेरणा देणाऱ्या, आम्हांला उत्कृष्ट धन दे.

२०. हे दात्या, उग्र, आश्चर्यकारक, उत्तेजन देणाऱ्या, गोड बोलणाऱ्या, पराभव करणाऱ्या आणि सर्वांवर सत्ता चालविणाऱ्या इंद्रा, तूं आम्हांला चढाईचें उपभोग्य आणि वाढतें धन युद्धांत दे.

२१. (कानीत पृथुश्रवस्‌नें वश अश्व्याला दिलेल्या दानाची स्तुति येथून पुढील चार ऋचांत आहे.) ज्याअर्थी वशाश्व्याला पृथुश्रवस् कानीतापासून ही सकाळ उजाडल्यावर संपत्ति प्राप्त झाली आहे त्याअर्थी ज्या माणसानें इतकी संपत्ति मिळविली तो आमच्याकडे येवो.

२२. वश म्हणतो—सत्तर हजार घोडे मी मिळविलें. दोन हजार उंट मला मिळाले. एक हजार काळ्या घोड्या मला मिळाल्या. तीन ठिकाणीं पांढरे पट्टे असलेल्या दहा हजार गाई मला मिळल्या.

२३. अत्यंत वेगवान्, बलवान्, चलाख आणि शत्रूंचा नाश करणारे काळे घोडे माझा रथ ओढून नेतात. (असा रथ मला मिळाला)

२४. पृथुश्रवस् कानीताचें दान अतिशय उत्कृष्ट आहे. मला सोन्याचा उत्कृष्ट रथ देणारा तो मोठा दाता व शहाणा आहे. त्याची अत्यंत कीर्ति झाली आहे.

२५. हे वायो, विपुल धन आणि अत्यंत सामर्थ्य देण्याकरतां तूं आमच्याकडे ये. कारण, आतां विपुल धन व बल देणाऱ्या तुझी आम्ही स्तुति करणार आहोंत.

१९ टीप—येथें चोदयन्मते—बुद्धीला प्रेरणा देणाऱ्या—हें संबोधन दोनदां देण्यांत आलें आहे. त्याचा ती गोष्ट विशेषतः दर्शविण्याचा उद्देश आहे.

२६. जो पृथुश्रवस् आपल्या रथाबरोबर चवदाशे सत्तर गाई व घोडे घेऊन जातो, तो हे सोम पिणाऱ्या वायो, हे तेजस्वी व शुद्ध सोम पिणाऱ्या वायो, सोमासह तुझ्यासाठीं सोम पिळणाऱ्यांना दानें देण्याकरतां तयार झाला आहे.

२७. जो पृथुश्रवस् मला हें आश्चर्यकारक धन देण्यास आपणहून उत्सुक झाला, तो कर्तृत्ववान् पृथुश्रवस्, कर्तृत्ववान् अरट्व, अक्ष आणि नहुष ह्यांपैकीं जो चांगला होता त्याला देता झाला.

२८. उचथ्य आणि वपुष यांच्यापैकीं जो चांगला होता आणि जो तुपासारखा शुद्ध होता, तो अश्व, उंट आणि कुत्रा यांनीं आणलेलें अन्न देतो.

२९. आतां धन देणाऱ्यांना आवडणारे घोड्यांच्याप्रमाणें साठ हजार बलवान् बैलाचें दान मी मिळविलें.

३०. गाई जशा कळपांत येतात त्याप्रमाणें पृथुश्रवसानें दिलेलें खच्ची केलेले बैल माझ्याकडे येतात.

३१. नंतर उंटाचा संघ निघाला असतां शंभर उंट देण्याकरतां मला बोलावलें. आणि पांढऱ्या गाईपैकीं दोन हजार गाई मला दिल्या.

३२. (बुद्धिमान् अशा) मी (गाईबैलावरचा अधिकारी) तरुक्ष व जो बल्बूथ दास त्यापासून शेंकडो पशु मिळविलें. हे वायो, तुझे ते स्तुति करणारे हे लोक इंद्र व देव संरक्षण करतात म्हणून आनंदांत आहेत.

३३. आतां अलंकार घालून नटविलेली ती उत्कृष्ट स्त्री अश्वपुत्र वशाला दिली जाते.

टीपः—२५–२८ ह्याची वायुदेवता आहे आणि सायण पृथुश्रवस्‌ची दानस्तुति म्हणून अर्थ देत आहे. तो चूक आहे.

सूक्त सत्तेचाळिसावें.

ऋषिः—त्रित आप्त्य; देवता १–१३ आदित्य १४–१८ उषस् व आदित्य; छंदः—महापंक्ति.

१. हे वरुणा व हे मित्रा, हवि देणाऱ्याला मोठ्या अशा तुमचा आधार मोठाच आहे. हे आदित्यहो, ज्याचें तुम्ही शत्रूपासून रक्षण करतां त्याला त्रास होत नाहीं. कारण, तुमचें साहाय्य अनुपद्रवी व निर्दोष आहे.

२. हे आदित्यहो, तुम्ही दुःखाचें निराकरण जाणतां. म्हणून पक्षी आपले पंख पिलावर धरतात

त्याप्रमाणें तुम्ही आम्हाला सुख द्या. कारण, तुमचें साहाय्य अनुपद्रवी व निर्दोष आहे.

३. हे आदित्यहो, पक्षाच्या पंखाप्रमाणें आमच्या जवळ जें सुख असेल तें तुम्ही प्राप्त करा. हे सर्वधनहो, तुम्हांला आम्ही सर्व गृहोचित संपत्ति मागतो आहोंत. कारण तुमचें साहाय्य अनुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

४. ज्ञानीं आदित्य ज्याला घर आणि अन्न देतात त्याकरतांच हे आदित्य सर्व लोकांच्या संपत्तीचे धनी आहेत. कारण, आदित्यांचें साहाय्य अनुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

५. हे आदित्यहो, सारथि वाईट मार्ग टाळतो त्याप्रमाणें आमचीं दुःखें नष्ट करा. आम्ही इंद्राच्या कृपेंत असावें, आम्हांला आदित्यांचें सहाय्य असावें. कारण तुमचें सहाय्य अनुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

६. धक्के चपेटे खाऊनच जगलेला मनुष्य तुम्हां-कडून संपत्ति प्राप्त करतो. हे देवहो, तुम्ही ज्याच्याकडे जातां तो विपुल धन प्राप्त करतो. कारण,तुमचें साहाय्य अनुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

७. आदित्यहो, व्यापकबुद्धीचे तुम्ही ज्याला सुख देता, त्या मनुष्यावर तीक्ष्ण आयुध येत नाहीं, त्या माणसाला मोठें दुःख प्राप्त होत नाहीं. कामण तुमचें सहाय्य अनुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

८. हे आदित्य देवहो, लढणारे चिलखतांत असतात त्याप्रमाणें आम्हीहि तुमच्यां कृपेंत आहोंत. तुम्ही आमचें लहान व मोठ्या दुःखांतून संरक्षण करा. कारण तुमचें साहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

९. अदिति आमचें संरक्षण करो, अदिति आम्हाला सुख देवो. कारण अदिति मित्र, संपत्तिमान् अर्यमा आणि वरुग यांना उत्पन्न करणारी आहे.

१०. हे देवहो, जें रक्षण करणारे, जें कल्याण-कारक, जें आरोग्यकारक, जें तीनहि प्रकारचे आहे आणि जें घराला योग्य आहे, तें सुख आम्हास द्या.

११. हे आदित्यहो, तीरावरचा मनुष्य (कांहीं पहाण्याकरतां) खालीं पहातो, त्याप्रमाणें तूं खालीं आमच्याकडे पहा. घोड्यांना (पाणी पिण्याकरतां) चांगल्या पाण्याच्या जागीं ज्याप्रमाणें नेतात त्याप्रमाणें तुम्ही आम्हाला चांगल्या मार्गावर न्या. कारण, तुमचें साहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१२. हे आदित्यहो, बलवान् अशा आमच्या शत्रूचें कल्याण न होवो. आम्हावर चालून येणाऱ्या किंवा आम्हापासून दूर जाणाऱ्या शत्रूचें कल्याण न होवो. गाईचें कल्याण होवो, नुकत्याच प्रसूत झालेल्या गाईचें कल्याण होवो. आमच्या मुलांचें कल्याण होवो आणि अन्नेच्छु लोकांचें कल्याण होवो. कारण, तुमचें सहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१३. हे देवहो, जें दुःख उघड किंवा गूढ असेल तें सर्व त्रित आप्त्याला प्राप्त न होवो. तें आम्हापासन दूर ठेवा. कारण तुमचें साहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१४. हे स्वर्गकन्ये उषे, जें आमच्या पशूंविषयीं किंवा जें आमच्याविषयीं अनर्थसूचक दुःस्वप्न पाहिलें असशील तें सर्व हे उषे, त्रित आप्त्यापासून दूर कर. कारण तुमचें सहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१५. हे स्वर्गकन्ये उषे, अलंकार घडणारा व माला गुंफणारा यांनीं (तें कार्य करतांना) जें वाईट स्वप्न पाहिलें असेल तें त्रित आप्त्यापासून तूं दूर कर. कारण तुमचें सहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१६. (दिवसा भक्षिलेलें) तेंच अन्न (दिवसा केलेलें वाईट) तेंच कर्म (स्वप्नांत) प्राप्त करणाऱ्या त्रित व द्वित यांस हे उषा देवि, तूं दुःस्वप्नांपासून दूर कर. कारण तुमचें साहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१७. जसा (चंद्राचा) एक एक भाग कमी होतो, किंवा पाऊल जसें हळूहळू उचललें जातें, किंवा कर्ज जसें हळूहळू फेडलें जाते, तसें त्रित आप्त्याचें दुःस्वप्न नष्ट होईल. कारण तुमचें साहाय्य निरुपद्रवी आणि निर्दोष आहे.

१८. आम्ही आज विजय मिळवूं, सुख प्राप्त करूं, निष्पाप होऊं. हे उषे, ज्या वाईट स्वप्नाची आम्हाला भीति वाटली होती तें दुःख नष्ट होवो.

---

१५. टीप—स्वप्न म्हणजे झोपेंत पडलेलेंच असा अर्थ पूर्वीं नव्हता. तर झोपेंत किंवा अर्धवट स्थितींत जे विचार येतात ते. खरोखर गाढ झोपेंत स्वप्न पडतच नाहीं. त्यासारखीच जागृत अवस्थेंतहि स्थिति असते व मनांत कांहीं शुभाशुभ विचार येत असतात त्यास स्वप्न म्हणतात. धर्मग्रंथांतहि दोनहि तऱ्हेच्या अशुभ स्वप्नावर उपाय सांगितलें आहेत.

सूक्त अठ्ठेचाळिसावें.

ऋषिः—प्रगाथ काण्व; देवता-सोम; छंदः-त्रिष्टुभ्, ५जगती.

१. जें अन्न सर्व देव आणि मनुष्य मधुर आहे असें म्हणत मिळवतात तें सर्व मान्य व मधुर असें सोमरूपी अन्न बुद्धिमान् व विद्या संपादन केलेल्या मी भक्षण केलें आहे.

२. हे सोमा, तूं पोटांत जातोस, आणि आनंददायक असणारा तूं देवांचा क्रोध नाहींसा करतोस. हे सोमा, इंद्राचें सख्य असलेला तूं चपळ घोडा (इष्ट स्थलीं) रथ नेतो त्याप्रमाणें तूं मला संपत्तीकडे पोंचीव.

३. आम्ही सोम पिऊं, आणि अमर होऊं, स्वर्गाला जाऊं आणि देवांना जाणूं. मग आमचा शत्रु काय करणार आहे ? आणि हे अमरा, मर्त्य अशा माझे कोणी दुष्ट मनुष्यहि काय करणार आहे ?

४. हे सोमा, पिता पुत्राला किंवा मित्र मित्राला सुखदायक होतो त्याप्रमाणें प्यालेला सोम माझ्या हृदयाला सुखकारक होवो. हे कीर्तिमान् सोमा, बुद्धिवर्धक असा तूं आम्हांला जगण्याकरतां (दीर्घ) आयुष्य दे.

५. कीर्तिप्रद आणि रक्षणेच्छु असा हा प्यालेला सोम बैल रथाच्या अग्रभागीं ओढण्याकरतां जोडतात त्याप्रमाणें माझें शरीर उत्तेजित करो. सोमानें मला चरित्रभंगापासून रक्षावें. व तसेंच रोगापासूनहि सोमानें माझा बचाव करावा.

६. हे सोमा, प्याल्यावर तूं मला पेटवलेल्या अग्नीप्रमाणें तेजस्वी करावें. माझें तेज वाढवावें. आम्हाला तूं अत्यंत धनवान् करावेस. आतां हे सोमा, तुला प्रसन्न करण्याकरतां मी स्तवीत आहें. एखाद्या धनिकाप्रमाणें तूं आमचा उत्कर्ष कर.

७. वडिलार्जित संपत्तीप्रमाणें पिळलेल्या सोमाचा भाग मी मनःपूर्वक भक्षण करीत आहें, हे सोमराजा, उन्हाळ्यांतले दिवस सूर्य मोठे करतो त्याप्रमाणें आमचें आयुष्य वाढीव.

८. हे राजा सोमा, तूं आमचा उत्कर्ष व्हावा म्हणून आम्हांला सुख द्यावेंस. नियमांनीं वागणारे आम्ही तुझे आहोंत. तूं आम्हाकडे लक्ष दे. हे सोमा, आमचा शत्रु उत्कर्ष पावत आहे आणि त्याचा रागहि वाढत आहे. त्या शत्रूच्या इच्छेनुसार आम्हांला त्याच्या ताब्यांत देऊं नकोस.

९. हे सोमा, तूं आमच्या शरीराचें संरक्षण करणारा आहेस. म्हणून तूं आमच्या प्रत्येक अवयवावर दृष्टि ठेऊन असतोस. जरी आम्ही तुझ्यामुळें येणाऱ्या उत्साहाचा चांगला उपयोग करीत नाहीं तथापि हे देवा, तूं श्रेष्ठ अशा आमचा चांगला मित्र होऊन आम्हांला सुखी कर.

१०. मी पोटाला सुखकारक अशा सोमाशीं सख्य प्राप्त करतो. जो सोम प्याला असतां आम्हाला त्रास देत नाहीं हे इंद्रा, जो सोम मी प्यालों आहे, तो सोम माझ्या पोटांत पुष्कळ काल टिको असें मी इंद्राला मागणें मागतों.

११. जो आम्हांला अत्यंत त्रास देतो आणि आम्हांला भीति उत्पन्न करतो, तो जोरानें सारखा चालू असलेला त्रास दूर होवो. सोम अत्यंत गुणवान् होऊन माझ्याकडे आला आहे आणि जो प्याला असतां आयुष्य वाढते त्या सोमाला आम्ही प्राप्त केलें आहे.

१२. हे पितरहो, जो सोम पोटांत गेला आहे तो अमर होऊन (आम्हा मर्त्यांच्या) पोटांत शिरला. आम्ही हवि देऊन त्याची सेवा करतों. ह्या सोमाच्या सुखांत आणि कृपेंत आम्ही असावें.

१३. हे सोमा, पितरांसह असणारा तूं द्यावापृथ्वी तयार केली आहेस. हे इंद्रा, त्या सोमाची आम्ही हवि देऊन सेवा करतों आहोंत. त्याच्या कृपेनें आम्ही विपुल संपत्तीचे धनी व्हावें.

१४. हे रक्षण करणारे देवहो, आम्हांला तुम्ही ज्ञान द्या. आम्हाला झोंपेनें त्रास देऊं नये. तसेंच निन्दक आमची निन्दा न करोत. नेहेमीं आम्ही सोमाच्या प्रीतींत असावें. संततीनें युक्त असणारे आम्ही स्तोत्रें म्हणावींत.

१५. हे सोमा, तूं आम्हांला चहूंकडून अन्न देणारा आहेस. तसेंच तूं स्वर्ग प्राप्त करून देणारा आणि व्यापक दृष्टीचा असा आमच्या पोटांत जा. हे इंदो, मरुतासह प्रसन्न होऊन मागें पुढें (चहूंकडून) तूं आमचें संरक्षण कर.

वालखिल्य.

(परिशिष्ट)

सूक्त एकूणपन्नासावें.

(१)

ऋषिः—प्रस्कण्व; देवता-इंद्र; छंदः—सम-सतोबृहती, विषम-बृहती.

१. त्या आम्हांला चांगल्या देणग्या देणाऱ्या आणि ज्याला आम्ही जाणतों त्या इंद्राची मी स्तुति करीत आहे. तो धनवान् इंद्र स्तोत्यांना हजारो प्रकारें धन देतो.

२. हवि देणाऱ्याकरतां हजारो सैनिकासह असल्याप्रमाणें धैर्यानें शत्रूंवर चालून जातो आणि त्यांना ठार करतो. उदार असणाऱ्या इंद्रापासून पर्वताप्रमाणें अनेक देणग्यांचे प्रवाह वाहूं लागतात.

३. हे स्तोत्रांत रमणाऱ्या इंद्रा, पाण्याचे प्रवाह सरोवरांना भरून टाकतात त्याप्रमाणें पिळलेले हे मदकर सोम संपत्ति मिळण्याकरतां तुला तृप्त करतात.

४. अनुपम, बल देणारा, वक्तृत्व देणारा आणि अत्यंत मधुर असणारा सोमाचा भाग तूं पी. कीं ज्यामुळें प्रसन्न होऊन तूं आमच्यावर धैर्यानें देणग्यांचा वर्षाव करशील.

५. हे स्वधायुक्त इंद्रा, ज्या तुझ्याकरतां (सोमांत) गाई गोडी उत्पन्न करतात, त्या गाई हकारलेल्या घोड्याप्रमाणें स्तोत्रें म्हणणाराकडे धावत येत आहेत. कण्वांच्या मुलांना देणग्या तयार आहेत.

६. सामर्थ्यवान् आणि अखंडसंपत्ति असलेल्या तुझ्याकडे आम्ही पराक्रमी वीराप्रमाणें येत आहोंत. हे वज्रधारी इंद्रा, प्रवाह सखल प्रदेशावर वहातात त्याप्रमाणें तुझ्याकडे आमचीं स्तोत्रें येवोत.

७. जरी तूं यज्ञांत असशील किंवा पृथ्वीवर असशील तरी तूं घोड्यावर बसून वेगानें आमच्याकडे ये. बलवान् असणारा तूं बलवानासह ये.

८. ज्या चपल आणि काळसर घोड्यांनीं तूं वाऱ्याप्रमाणें जय मिळवण्यास जातोस, ज्यायोगें तूं मनूच्या अपत्याकडे जातोस आणि ज्यामुळें सर्व जगावर नजर फिरवतोस—

९. हे इंद्रा, अशा संपत्ति आणि गाई मिळण्याकरतां मी प्रार्थना करतों आहे. हे धनवन्ता, जसें तूं रणांत मेध्यातिथि किंवा नीपातिथीचें संरक्षण केलेंस त्याप्रमाणें तूं माझें संरक्षण कर.

१०. हे धनवन्ता इंद्रा, जसें कण्व, त्रसदस्यु, पक्थ, दशव्रज, गोयर्श, ऋजिश्वन् यांना गाई आणि सुवर्ण यांनीं युक्त असें धन दिलेंस त्याप्रमाणें आम्हांला दे.

सूक्त पन्नासावें.

(२)

ऋषिः—पुष्टिगु; देवता-इंद्र; छंदः—सम-सतोबृहती विषम-बृहती.

१. जो त्याची स्तुति करतो, आणि सोम पिळतो त्यांना हजारांनीं जणूं काय संपत्ति देणाऱ्या प्रसिद्ध व विपुल अन्नयुक्त इंद्राची मदतीकरतां मी स्तुति करतों.

२. जेव्हां पिळलेल्या रसानें तो संतुष्ट होतो तेव्हां पर्वतांतल्या प्रवाहाप्रमाणें तो दात्यांना धनिकांत श्रेष्ठ करतो. ह्याचे महाबाहु हजार टोकाच्या हत्याराप्रमाणें असह्य आहेत.

३. जेव्हां त्या प्रिय इंद्राला पाण्यांप्रमाणें पिळलेले सोम प्रसन्न करतात तेव्हां हे सर्वव्यापक इंद्रा, तूं दात्यांना दुभत्या गाईप्रमाणें धन देतोस.

४. सर्वत्र बोलावल्या जाणाऱ्या तुझ्याकरतां अत्यंत मधुर असणारा सोमरस लोकांच्या संरक्षणाकरतां पाझरत आहे. हे दयाळो, तुला बोलावणाऱ्या सोमरसानें तुला आमच्या स्तोत्राकडे आणलें आहे.

५. हे मधुरप्रिया, ज्या तुला स्तोते आनंदित करतात तो तूं भक्तांचीं बोलावणीं इच्छित असतोस. यज्ञाला शोभा आणणाऱ्या सोमाकडे तूं घोड्याप्रमाणें घुसतोस.

६. शूर, उग्र, लूट जिंकणारा, संपत्तीवर सत्ता चालवणारा अशा त्या बलवानाला स्तवा. हे वज्रधारी इंद्रा, उतारावरून वहाणाऱ्या झऱ्याप्रमाणें खजिन्यांतून तूं दात्यांना धन दिलेंस.

७. हे इंद्रा, आतां तूं दूर ऐस, पृथ्वीवर ऐस, किंवा स्वर्गावर ऐस. हे महाबुद्धिमन्ता, आपले घोडे जोडून वीर्ययुक्त असणारा तूं य.

८. जे घोडे तुझा रथ ओढतात, आणि जे कोणालाहि दुखापत करीत नाहींत, जे वाऱ्याचा वेगहि मागें टाकतात, ज्यांच्यामुळें तूं मनुष्यांच्या शत्रूंना गप्प करतोस आणि ज्यांच्यामुळें तूं आकाशांत जातोस,—

९. हे उदार शूरा, अशा तुझें आम्ही नवीन ज्ञान मिळवूं. निकराच्या लढाईत तूं जसें एतशाचें संरक्षण केलेंस किंवा दशव्रजाविरुद्ध तूं वशाचें संरक्षण केलेंस तसें माझें करावेस.

१०. हे धनवन्ता, जसें पवित्र यज्ञांत तूं कण्व, घरोब्याचा मित्र दीर्घनीथि आणि गोशर्य यांना संपत्ति दिलीस त्याप्रमाणें हे दगडांनीं युद्ध करणाऱ्या, आम्हांला सोन्यासारखे गोठे दे.

सूक्त एक्कावन्नावें.

(३)

ऋषिः—श्रुष्टिगु; देवता-इंद्र; छंदः—विषम—बृहती, सम-सतोबृहती.

१. हे इंद्रा, सांवरण मनूच्या येथें जसा तूं पिळलेला सोम प्यालास, किंवा हे धनवन्ता, नीपातिथि मेध्यातिथि, पुष्टिगु आणि श्रुष्टिगु यांच्या येथें सोम प्यालास (त्याप्रमाणें तूं आमच्या येथें पी.)

२. पार्षद्वाण अनाथ, जखमी आणि जवळ असलेल्या प्रस्कण्वाकडे गेला. तुझ्या साहाय्यानें ऋषि दस्यवे वृक हजारो गाई मिळवता झाला.

३. जो स्तोत्रांनीं प्रसन्न केला जातो; जो ज्ञाता आहे आणि जो ऋषींना स्फुर्ति देणारा आहे, त्या स्तुतीचा तुटवडा नसलेल्या इंद्राला नव्या स्तोत्रानें तूं आपल्याकडे वळीव.

४. ज्याकरतां उच्च स्थानीं सात ऋचाचें आणि तीन भागाचें स्तोत्र म्हटलें गेलें. त्यानेंच सर्व त्रैलोक्यांत गर्जना केली आणि आपला पराक्रम प्रगट केला.

५. जो आम्हांला संपत्ति देणारा आहे त्या इंद्राला आम्ही बोलावतों. त्याचा अनुग्रह आम्हांवर होईल काय? आम्हांला गौळवाडा प्राप्त होईल काय ?

६. हे उदारा, ज्याला तूं धन देतोस तो पोषणाकरतां व दान देण्याकरतां धनिक होतो. हे गाण्यावर प्रेम करणाऱ्या धनवान् इंद्रा, आम्ही सोम तयार करून तुला बोलावतों.

७. हे इंद्रा, तूं दात्यांना कधींहि असहाय्य सोडीत नाहींस. हे धनवन्ता, देव असणाऱ्या तुझी देणगी वरचेवर सारखी चालूं आहे.

८. हे इंद्रा, तूं आपल्या पराक्रमानें क्रिवीला महत्त्वाला चढविलेस, शुष्णाला वज्रांनीं गप्प बसविलेंस आणि या स्वर्गाला विस्तृत करून आधार दिलास तेव्हां पार्थिवरूपानें तो उत्पन्न झाला.

९. ज्याचे हे सर्व आर्य आणि दास निधिसंरक्षक आहेत तो श्रेष्ठ आहे. रुशम आणि पवीरुगाशीं गुप्त असलेली संपत्ति तुझ्यापासूनच प्राप्त झालेली आहे.

१०. हुषार स्तोत्यानीं तुझी मधुर आहुति देत स्तोत्रें गाईली आहेत. आम्हांला संपत्ति आणि सामर्थ्य प्राप्त झालें आहे आणि आम्हांकरतां सोमाचे थेंब वहात आहेत.

सूक्त बावन्नावें.

(४)

ऋषिः—आयु; देवता-इंद्र; छंदः—सम-बृहती विषम-सतोबृहती.

१. हे शक्ता, विवस्वान् मनूच्या येथें ज्याप्रमाणें तूं सोम प्यालास, आणि जशी त्रिताच्या येथें स्तोत्रें ऐकलीस त्याप्रमाणें तूं आमच्या येथें आनंदांत ऐस.

२. हे इंद्रा, पृषध्र, मेध्य आणि मातरिश्वन् यांनीं सोम तयार केला असतां जसा तूं आनंदलास आणि जसा दशशिप्र, दशोण्य, स्यूमरश्मि आणि ऋजूनस् यांच्या येथें सोम पिऊन प्रसन्न झालास—

३. ज्यानें केवळ स्तोत्रें गायलीं, जो धैर्यानें सोम प्याला, आणि ज्याकडे मित्राच्या नियमानुसार विष्णूनें तीन पाऊलें आक्रमिली—

४. हे इंद्रा, ज्याच्या स्तोत्रांत तूं रमून जातोस, आणि ज्याप्रमाणें पुष्कळ दुधाच्या गाईस गौळी बोलावतात त्याप्रमाणें कीर्तीची इच्छा करणारे आम्ही त्या तुला बोलावतों.

५. जो आम्हांला धन देणारा, आमचा पिता, उग्र, थोर, सर्व सत्ता चालवणारा असा आहे, तो पराक्रमी व विपुल संपत्ति असलेला धनवान् इंद्र आम्हांला आमच्याजवळ टिकणारे गाईबैल व घोडे देवो.

६. हे उदारा, तूं ज्याला दानाकरतां संपत्ति देतोस तो संपत्तिमान् होतो. संपत्तीविषयीं उत्कण्ठित असणारे आम्ही शतक्रतु इंद्राला स्तोत्रें म्हणून बोलावतों.

७. तूं दोघांचेंहि संरक्षण करतोस आणि दोनहि जन्मांचें संरक्षण करतोस. हे चवथ्या आदित्या, स्तुत्य असा तूं इंद्राचा (प्रतिनिधि) आहेस. स्वर्गांत आदित्य स्थिर झाला आहे.

८. हे स्तुतिप्रिय, धनवान् व दात्या इंद्रा, जो तूं दात्याला धन देतोस, हे उदारा, तो तूं आमचीं स्तोत्रें व प्रशंसा कण्वाच्या स्तोत्राप्रमाणें ऐक.

९. जुनीं मननीय स्तोत्रें म्हटलीं गेलीं आहेत. तुम्हीहि इंद्राकरतां स्तोत्र म्हणा. यज्ञसंबंधीं पुष्कळ बृहती सामें म्हटलीं जात आहेत. स्तोत्याकडून स्तोत्रें तयार केलीं जात आहेत.

१०. इंद्रानें पुष्कळ संपत्ति दिली आहे. दोन्ही लोक आणि सूर्य निर्माण केला. आम्ही स्वच्छ, झकझकीत आणि दुधांत मिसळलेल्या सोमानें इंद्राला आनंदित केलें.

७. टीप:—१ देव आणि मनुष्य.

सूक्त त्रेपन्नावें.

(५)

ऋषि:—मेध्य; देवता–इंद्र; छंद:—क्रमानें बृहती व सतोबृहती.

१. हे धनवान् इंद्रा, धनवानांतला प्रमुख, वृषभश्रेष्ठ, दुर्गभेत्ता गाई जिंकणारा आणि संपत्तीचा धनी अशा तुझी आम्ही इच्छा करतों.

२. ज्यानें आयु, कुत्स आणि अतिथिग्व यांना जिंकलें आणि ज्याचा दररोज उत्कर्ष होत असतो, अशा पराक्रमी व काळसर घोडे असलेल्या तुला धन इच्छिणारे आम्ही बोलावतों.

३. जे लोकांच्यामध्यें जवळ आणि दूर पिळले जातात, त्या सोमांतील संपूर्ण रस दगड बाहेर काढोत.

४. सर्व शत्रूंना तूं दूर हाकून दे व ठार कर. सर्व आपल्याकरतां धन जिंकोत. शीष्ट लोकांनहि तुला आनंद देणाऱ्या सोमाच्या कांड्या असतात कीं ज्या तुला तृप्त करतात.

५. हे इंद्रा, तूं आमच्या अगदीं जवळ निश्चित साहाय्य देण्याकरतां ये. हे अत्यंत शुभदायक असलेल्या इंद्रा, सुखदायक असा तूं ये व चांगले आप्त असलेल्या इंद्रा, चांगल्या आप्तासह ये.

६. युद्ध जिंकणाऱ्या, सज्जनाधिपति आणि लोक संरक्षक इंद्र आम्हांला संततीनें सुखी करो. जे स्तोत्रें म्हणतात आणि पराक्रम करतात अशांच्या कृत्यांना तूं साहाय्य कर.

७. आम्ही युद्धांत तुझें सहाय्य मिळवावें कीं, ज्यामुळें आम्ही देवांच्या प्रार्थना करून संपत्तिमान् होऊं.

८. हे काळसर घोडे असलेल्या इंद्रा, मी तुझा आहे. आमचें स्तोत्र लुटीकरतां चालूं आहे तुझ्या साहाय्यानें आम्ही नेहेमीं लढाईला जातो. घोडे आणि गाई यांची इच्छा करणारा मी शत्रूंच्या मस्तकावर हल्ला करीत आहें व तुलाच शरण येत आहें.

सूक्त चोपन्नावें.

(६)

ऋषि:—मातरिश्वन; देवता–३–४ विश्वेदेव बाकी इंद्र; छंद:—अनुक्रमें बृहती सतोबृहती.

१. हे इंद्रा, तुझा हा पराक्रम स्तोते स्तोत्रांनीं वर्णितात. पौष्टिक पदार्थ देणारी तुझी प्रार्थना स्तोत्रें म्हणून केली. नगरवासी लोक सूक्तें म्हणत तुझ्याकडे आले.

२. ज्यांच्या सत्कृत्यानें सोम पिऊन तूं आनंदित होतोस त्या तुझ्याकडे सहाय्य मागण्याकरतां ते लोक येतात. जसा तूं कृश आणि संवर्ताच्या येथें आनंदित झालास तसा तूं आमच्या येथें आनंदित हो.

३. सर्व देव तुझ्याशीं एकरूप होऊन तुझ्याकडे येतात. वसु आणि रुद्र आम्हांला साहाय्य करण्याकरतां येवोत. आणि मरुत आमचीं स्तोत्रें ऐकोत.

४. पूषन् आणि विष्णु आमचें स्तवन ऐकोत. सरस्वती व सप्तसिंधु आमचें संरक्षण करोत. आपदेवता वायु, पर्वत, वनस्पति आणि पृथिवी आमचें बोलावणें ऐकोत.

५. हे अत्यंत धनवान् इंद्रा, तुझ्याजवळ जें विपुल धन आहे त्यानें तूं आम्हांला आनंदित कर व हे वृत्रहन्त्या, तूं आम्हांला संपत्ति देऊन भाग्यवृद्धि कर.

६. हे लढाईतील मुख्य लोकांचें संरक्षण करणाऱ्या आणि कर्तृत्ववान् अशा इंद्रा, तूंच लढाईमध्यें आमचा पुढारी हो. जे स्तोत्रें म्हणून प्रार्थना करून आणि हवि देऊन तुझी सेवा करतात ते कीर्तिमान् होतात.

७. सर्व लोकांच्या प्राणभूत असणाऱ्या पूज्य इंद्रावर आमच्या सर्व इच्छा अवलंबून आहेत. हे धन-

वन्ता, तूं आम्हांकडे मदत देण्याकरतां ये. आणि आम्हांला विपुल अन्न दे.

८. हे शतक्रतु इंद्रा, आम्ही तुझीं स्तोत्रें म्हणून पूजा करावीं. तूं आमचा असावेस तूं विपुल आणि अमूप लूट प्रस्कण्वाला दे कीं, जी वाढती आहे आणि कधींहि नष्ट होणार नाहीं.

सूक्त पंचावन्नावें.

(७)

ऋषि:—कृश; देवता–दानस्तुति; छंद:—क्रमानें बृहती व सतोबृहती.

१. खरोखर इंद्राचा पराक्रम मोठा आहे. हे दस्यवे वृक, तुझी लूट इकडे येत आहे आणि ती मी पाहिलेली आहे.

२. शंभर पांढरे शुभ्र बैल आकाशांतील ताऱ्याप्रमाणें चमकत आहेत. आणि आपल्या मोठेपणानें जणूं काय आकाशाला टेकण देत आहेत.

३. शंभर वेळू (लाठ्या), शंभर कुत्रीं, शंभर कमावलेलीं कातडीं, शंभर बल्बज गवताच्या पेंड्या आणि चारशें तेजस्वी घोडे माझे आहेत.

४. हे काण्वायनहो, तुम्हांवर देवांची कृपा आहे. घोड्याप्रमाणें तुम्ही सर्व प्रकारचें अन्न संपादित फिरा.

५. नंतर साताच्या टोळीची त्यांनीं स्तुति केली. श्रेष्ठ असणाऱ्या त्याची कीर्ति अत्यंत मोठी आहे. काळी घोडी नजर ठरत नव्हती असा मार्ग आक्रमीत गेली.

सूक्त छप्पन्नावें.

(८)

ऋषि:—पृषध्र; देवता–५सूर्य व अग्नि; छंद:—५ पंक्ति, अवशिष्ट गायत्री.

१. हे दस्यवेवृक, कधींहि न संपणारी तुझी लूट स्वत: दिसूं लागली आहे. ती इतकी भरपूर आहे कीं आकाशाप्रमाणें सर्वव्यापी आहे.

२. पूतक्रतूच्या मुलानें आपल्या खजिन्यांतून मला दहा हजार दस्यवेवृक दिले आहेत.

३. मला शंभर गाढवें, शंभर लोकरयुक्त मेंढ्या, शंभर नोकर आणि शंभर माळा दिल्या.

४. पूतक्रतूच्या बायकोकरतां घोड्यांच्या कळपांतील नसलेली पण सजवलेली अशी घोडी तेथें सामोरी आणली होती.

५. ज्ञानी, हवि वाहणारा आणि चांगल्या रथांत असलेला अग्नि प्रकट झाला आहे. अग्नि आपल्या स्वच्छ कांतीनें विस्तृत आकाशांत प्रकाशला आहे. स्वर्गांत सूर्य शोभत आहे.

सूक्त सत्तावन्नावें.

(९)

ऋषि:—मेध्य; देवता–अश्विनी; छंद:—त्रिष्टुभ्.

१. हे यज्ञार्ह देवहो, तुमच्या प्राचीन कर्तृत्वासहित रथांत बसून लवकर इकडे या हे अश्विहो, तुम्ही आपल्या सामर्थ्यासह इकडे या. हा तृतीय सवनांतील सोमरस प्या.

२. सत्याच्या अग्रभागीं असणाऱ्या सत्यस्वरूप देवता तुम्हा दोघांना पहातात. हे अग्नीप्रमाणें प्रज्वलित असणारे अश्विहो, आमची पूजा स्वीकारून तुम्ही सोम प्या.

३. हे अश्विनो, तुमचीं कृत्यें—आकाशांतील बैल (सूर्य) द्युलोक व पृथ्वी–आश्चर्यकारक आहेत. लढाईतील तुमचीं जीं हजारो वचनें आहेत त्या सर्वांसह येथें सोम पिण्याकरतां या.

४. हे यज्ञार्ह अश्विहो, तुमचा भाग येथें ठेवला आहे. ह्या चालूं स्तोत्राकडे या. आमचा मधुर सोम प्या. भक्तांना सामर्थ्यानें सुरक्षित करा.

सूक्त अठ्ठावन्नावें.

(१०)

ऋषि:—मेध्य; देवता–अश्विनी; छंद:—त्रिष्टुभ्.

१. ज्या ह्या यज्ञाला अनेक प्रकार करीत शहाणे ऋत्विज पार पाडतात, आणि जो विद्वान् ब्राह्मण याविषयीं योजला आहे, त्याविषयीं यज्ञ करणाऱ्याला काय ज्ञान आहे ?

२ अनेक ठिकाणीं प्रज्वलित केला जाणारा अग्नि एकच आहे. जगभर प्रकाश पाडणारा सूर्य एकच आहे. हे सर्व एकच उषा प्रकाशित करते. एकापासूनच हा सर्व पसारा झाला.

३. चकाकणारा, ध्वज उभारलेला, तीन चाकांचा, सुखकारक, सुखासन, संपत्तीनें भरलेला, अशा ज्या रथाला जोडण्याकरतां आश्चर्यकारक संपत्ति असलेली उषा उत्पन्न झाली, त्या रथांत बसून उरलेला सोमरस पिण्याकरतां मीं तुम्हांला बोलावतों.

सूक्त एकोणसाठावें.

(११)

ऋषिः—सुपर्ण; देवता–इंद्र व वरुण; छंदः—जगती.

१. प्रत्येक यज्ञांत सोम काढणाऱ्या यजमानाला जेव्हां तुम्ही मदत करतां तेव्हां प्रत्येक सवनांत तुम्ही हपापलेले असतां. हे इंद्रावरुणांनो, तुम्हाला तुमचा भाग दिला आहे. त्यांत मोठेपणाकरतां हे भाग घेत असतात.

२. हे इंद्रावरुणा, जे अन्तरिक्षाच्या मार्गाच्या पलीकडे आहेत आणि ज्याला कोणीहि नास्तिक शत्रू नाहींत, त्या तुमच्यामुळें उदक आणि वनस्पति जोमांत आहेत आणि जोम वाढत आहे.

३. हे इंद्रावरुणांनो, तुमचा भक्त जो कुश त्याचा शब्द खरा आहे. सात छंदांनीं सोमरस ओततात. जो भक्तिमान् तुमचें अंतःकरणपूर्वक संरक्षण मागतो अशा उदाराला हे धनाधिपति, त्यांनीं (सात छंदांनीं) तूं साहाय्य कर.

४. तुपाचे थेंब घातलेल्या, सोमांत मिसळलेल्या व वहाणाऱ्या सात बहिणी यज्ञांत आहेत. ह्या सामर्थ्य प्रसवणाऱ्या तुमच्या आहेत. त्यांच्या साहाय्यानें हे मित्रावरुणानो, देणग्या द्या आणि संरक्षण करा.

५. उत्कृष्ट भाग्य प्राप्त व्हावें म्हणून सत्य, दोन तेजस्वी तारे, मोठें सामर्थ्य आणि राजसत्ता तुझेपाशीं आहे असें मी वर्णितों. हे वैभवाधिपति इंद्रावरुणांनो, तुपाच्या आहुति देणाऱ्या आम्हांला एकवीस वेळां मदत करावी.

६. हे इंद्रावरुणहो, जे पूर्वींच्याकालीं ऋषींना तुम्ही विचार, वक्तृत्वशक्ति, गायन आणि ज्ञान दिलेंत आणि यज्ञ करणाऱ्या शहाण्या लोकांनीं जीं स्थानें निर्माण केलीं तीं स्या तपानें जाणलीं.

७. हे इंद्रावरुणहो, भक्तांना नम्रता, उदारपणा आणि विपुल संपत्ति द्या आणि आम्हांला अन्न, ऐश्वर्य, मुलेबाळें आणि दीर्घायुष्य द्या.

येथें वालखिल्य संपलें.

सूक्त साठावें.

ऋषिः—भर्ग प्रगाथपुत्र; देवता–अग्नि; छंदः—१. ३.५.७.९.११.१३.१५.१७.१९. बृहती, २.४.६.८.१०. १२.१४.१६.१८.२०. सतोबृहती.

१. हे अग्ने, यज्ञीय अग्नींसह तूं ये. देवांना बोलावणाऱ्या तुझा, मी अंगीकार करतों. यज्ञांत येऊन आसनावर बसलेल्या यज्ञार्ह अशा तुला तुपांनीं भरलेली आम्ही धरलेली पळी प्राप्त होवो.

२. हे बलपुत्र, व अंगिरांनीं प्रथम उत्पन्न केलेल्या अग्ने, तुझ्याकडे आमच्या (आहुति देणाऱ्या तुपाच्या) पळ्या येत आहेत. म्हणून अन्नामुळें उत्पन्न झालेल्या आणि तुपामुळें ज्वाला उत्पन्न झालेल्या प्राचीन अग्नीस आम्हीं स्तवीत आहोंत.

३. हे अग्ने, तूं दूरदृष्टि आणि विधाता आहेस. हे पावका, तूं देवांना बोलावणारा व यज्ञार्ह आहेस. हे तेजस्विन्, आनंददायक आणि यज्ञीय असणारा तूं यज्ञांत मननीय स्तोत्रांनीं स्तुत्य आहेस.

४. हे अत्यंत तरुण असणाऱ्या अग्ने, आमची इच्छा करणाऱ्या देवांना प्रेमळ अशा माझ्याकडे तूं हवि भक्षणाकरतां दररोज घेऊन ये. हे सर्वव्यापक अग्ने, व्यवस्थित ठेवलेल्या अन्नाकडे तूं ये. आणि स्तुति करून स्थापन केलेला तूं प्रसन्न हो.

५. हे संरक्षण करणाऱ्या अग्ने, तूंच दूरदृष्टि, सत्य आणि सर्वव्यापक आहेस हे प्रज्वलित झालेल्या तेजस्वी अग्ने, ज्ञाते स्तोते तुझीच उपासना करतात.

६. हे अतिशय प्रज्वलित असणाऱ्या अग्ने, तूं आम्हांला तेजस्वी कर. तूं प्रार्थना करणाऱ्या भक्तांना सुखी कर. तूं उदार आहेस. माझी माणसें सुखांत असोत. पराभव करणारे ते अग्नीची उपासना करोत.

७. हे अग्ने, जसें तूं जमिनिवरचें वाळलेलें लाकूड जाळतोस त्याप्रमाणें हे मित्रपूजिता, जो आमचा द्रोह करणारा दुर्मति आहे त्याला तूं जाळून टाक.

८. आमच्या बलवान् मर्त्य शत्रूंना तूं ताब्यांत घे. तसेंच वाईट बोलणाऱ्या शत्रूंनाहि तूं ताब्यांत घे. हे अत्यंत तरुण असणाऱ्या अग्ने, त्रास न देतां, संकटांतून बचावून चांगल्या प्रकारें आमचें संरक्षण कर.

९. हे अग्ने, एका प्रार्थनेनें माझें संरक्षण कर. दुसऱ्या प्रार्थनेनें कर. हे अन्नपते, तिसऱ्यानें कर आणि हे सर्वव्यापका, चवथ्यानें कर.

१०. हे अग्ने, सर्व कवडीचुंबक राक्षसांपासून माझें संरक्षण कर. कारण, अत्यंत जवळचा आप्त असणाऱ्या तुझीच यज्ञाकरतां आणि आमच्या उत्कर्षाकरतां आम्ही प्रार्थना करतों.

११. हे शोधक अग्ने, आमचा उत्कर्ष करणारें प्रशंसनीय धन आम्हांस दे. तसेंच हे धन देणाऱ्या अग्ने, आमचा उत्कर्ष करून आम्हांला स्पृहणीय आणि कीर्तिप्रद असें धनुष्य दे.

१२. ज्यामुळें युद्धांत जोर करणाऱ्या आणि प्रहार करणाऱ्या शत्रूंना आम्ही ठार करूं अशी संपत्ति आम्हांस दे. हे बुद्धीला प्रेरणा देणाऱ्या, तूं आमचा अन्न देऊन उत्कर्ष कर. संपत्ति मिळवून देणारीं कृत्यें चांगल्या प्रकारें पार पडूं दे.

१३. हा अग्नि, बैल शिंगें हालवतो त्याप्रमाणें आपल्या ज्वाला हलवीत आहे. ह्या सुदंष्ट्र आणि बलपुत्र अग्नीच्या हनुवटीसारख्या ज्वाला मोठ्या कठीण आहेत.

१४. हे बलवान् अग्ने, तुझ्या (चहूंकडे धावणाऱ्या) दाढासारख्या ज्वाला ताब्यांत ठेवणें मोठें कठीण आहे. कारण, तूं चहूंकडून वाढत असतोस. हे हवन केल्या जाणाऱ्या अग्ने, तूं आमचे हवि स्वीकार आणि आम्हाला विपुल उत्कृष्ट संपत्ति दे.

१५. हे अग्ने, तूं लांकडांच्या अरणींत असतोस. तुला लोक प्रज्वलित करतात. नंतर यज्ञ करणाराचे हवि नेतोस. नंतरच तूं देवांमध्यें शोभूं लागतोस.

१६. हे अग्ने, इच्छा पूर्ण करणाऱ्या आणि उत्कर्षशील अशा तुझीच सप्त होते स्तुति करतात. आपल्या तेजानें तूं मेघांना फोडतोस. हे अग्ने, तूं लोकांतून देवाकडे जातोस.

१७. हे यज्ञ करणारेहो, दर्भ तोडणारे व हवि तयार ठेवणारे आम्ही नेहमीं घरांत असणाऱ्या व सर्वत्र असणाऱ्या अग्नीला तुमच्याकरतां व लोकांच्या कल्याणाकरतां बोलावतों.

१८. हे अग्ने, सुंदर सामगायन चाललेल्या सुखदायक यज्ञांत तुझी स्तोत्यासह आम्ही स्तोत्रें म्हणतों आहोंत. म्हणून तुझ्याजवळ असलेलें अनेक प्रकारचें अन्न आमच्या संरक्षणाकरतां तूं मनापासून दे.

१९. हे अग्निदेवा, तूं लोकांचें संरक्षण करणारा आणि राक्षसांना संताप उत्पन्न करणारा आहेस. स्वर्गाचा संरक्षक, गृहरक्षक, कोठेंहि न जाणारा असा तूं थोर गृहपति आहेस.

२०. हे तेजोधन अग्ने, राक्षस आमच्या घरांत न शिरोत. तसेंच राक्षसांची पीडा आम्हांस न होवो. हे अग्ने, दारिद्र्य, भूक आणि राक्षस यांना दूर देशीं दूर हाकून दे.

सूक्त एकसष्टावें.

ऋषिः—भर्ग प्रागाथ; देवता—इंद्र; छंदः—१.३.५.७.९.११.१३.१५.१७. बृहती, २.४.६.८.१०.१२.१४.१६.१८. सतोबृहती.

१. संगीत आणि साधीं अशा दोन प्रकारचीं स्तोत्रें इंद्र लक्षपूर्वक ऐको. बलवान् इंद्र सोम पिण्याकरतां सहानुभूतीनें आमच्याकडे येवो.

२. स्वयंप्रकाश आणि बलवान् अशा त्या इंद्राला स्वतःला बल प्राप्त व्हावें म्हणून द्यावापृथ्वींनीं बलवान् केलें. म्हणून तूं सर्व देवांत मुख्य होऊन बसतोस तुझें अन्तःकरण सोम इच्छिणारें आहे.

३. हे बहुधन इंद्रा, तूं पिळलेला सोम ग्रहण कर. हे अश्वयुक्त इंद्रा, तुला आम्ही जाणतों. तुझ्यावर चालून येऊं शकत नाहीं, तूं शत्रूवर चालून जातोस आणि युद्धांत तूं शत्रूंचा पराभव करतोस.

४. हे सत्यनिष्ठ धनवान् इंद्रा, तूं जशी इच्छा करतोस, तसेंच होतें. हे हनुमान् व वज्रधारी इंद्रा, शत्रूवर तात्काल चालून जाणारे आम्ही तुझ्या कृपेनें अन्न प्राप्त करतों.

५. हे कर्मयोगी इंद्रा, सर्व देवांसह तूं आम्हांला संपत्ति दे. हे शूरा, कीर्तिमान् आणि धन देणाऱ्या तुझी आम्ही भगाप्रमाणें सेवा करतों.

६. हे इंद्रा, तूं घोडे देणारा आणि गाई देणारा आहेस. हे देवा, सुवर्णकान्ति असा तूं खजिन्याचा खा आहेस. हे इंद्रा, तुझें धन कोणीहि नष्ट करूं शकत नाहीं, म्हणून मी जें जें मागतों तें तें मला दे.

७. हे इंद्रा, तूं (दाता आहेस. म्हणून) माझ्याकडे ये. आणि आम्हांला धन देण्याकरतां तूं धन (आम्हाकडून) प्राप्त कर. हे धनवन्ता इंद्रा, गाईची व घोड्यांची इच्छा करणाऱ्या मला तूं गाईबैल व घोडे दे.

८. हे इंद्रा, तूं अनेक शेंकडो हजारोंचे (गाई बैल वगैरेंचे) कळप आम्हांस देतोस. शत्रूंचीं नगरें फोडणाऱ्या इंद्राला उत्कृष्ट प्रकारें गाऊन आम्ही आमच्याकडे वळवीत आहों.

९. हे कर्तृत्ववान्, अप्रतिहत क्रोध आणि महत्त्व प्रगट करणाऱ्या इंद्रा, जो शहाणा किंवा मूर्ख तुमची स्तुति करतो तो तुझ्या स्तुतीनें अत्यंत आनंदित होतो.

१०. उग्रबाहु, वधकर्ता आणि नगरभेत्ता इंद्र जर माझी प्रार्थना ऐकेल तर संपत्तीची इच्छा करणारे आम्ही कर्तृत्ववान् व धनाधिपति इंद्राची प्रार्थना करूं.

११. आतां सोम पिळल्यावर बलवान् इंद्राला आम्ही मित्र करतों. आतां आम्ही आपल्याला पापी, दरिद्री आणि नास्तिक मानीत नाहीं.

१२. जो रथस्वामी इंद्र चलाख घोडा प्राप्त करतो तो हविर्युक्त यजमानाकडेच जातो. त्या युद्धांत पराभव करणाऱ्या, कर्जासारखी स्तुति असलेल्या, अहिंस्य आणि उग्र इंद्राची आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

१३. हे इंद्रा, ज्याची आम्हांस भीति वाटते त्यापासून आम्हांस निर्भय कर. हे धनवन्ता, तूं आम्हाला निर्भय करण्यास समर्थ आहेस. तूं द्वेष्ट्या हिंसक शत्रूंना ठार कर.

१४. हे धनाधिपति इंद्रा, सेवा करणाऱ्या भक्ताच्या संपत्तीचा आणि घराचा उत्कर्ष करणारा आहेस. हे धनवन्ता स्तुत्य इंद्रा, तुला आम्ही सोम काढून बोलावीत आहोंत.

१५. जो इंद्र सर्वज्ञ आहे, वृत्रहन्ता आहे, शत्रूंपासून संरक्षण करणारा आहे, तो श्रेष्ठ इंद्र आमचें संरक्षण करो. आमच्या मधल्याचें, शेवटल्याचें संरक्षण करो. तो आमचें मागून व पुढून संरक्षण करो.

१६. हे इंद्रा, तूं आमचें पाठीमागून पुढून वरून खालून चहूंकडून संरक्षण कर. तूं दैवी आपत्ति आमच्यापासून दूर कर आणि राक्षसी आयुधापासूनहि लांब ठेव.

१७. हे इंद्रा, आज उद्यां आणि परवां तूं आमचें संरक्षण कर. हे सज्जनसंरक्षका, नेहमीं आम्हां स्तोत्यांचें तूं संरक्षण कर. रात्रंदिवस तूं आमचें संरक्षण करावेस.

१८. हा इंद्र वेगवान्, शूर, संपत्तिमान् आणि पराक्रमाला उत्तेजन देणारा आहे. हे शेंकडो पराक्रम करणाऱ्या, तुझें वज्र धारण करणारे दोन्ही हात कामपूरक आहेत.

सूक्त बासष्टावें.

ऋषिः—प्रगाथ काण्व; देवता-इंद्र; छंदः—७-९ बृहती, अवशिष्ट पंक्ति.

१. हे ऋत्विजहो, इंद्राला जर आवडत आहे तर ह्या इंद्राची उत्कृष्ट स्तुति करा. सोमप्रिय इंद्राचें उत्कृष्ट अन्न (सोम) आम्ही सामगायन करून तयार करीत आहोंत. कारण इंद्राच्या देणग्या उत्कृष्ट असतात.

२. अविनाशी, असहाय्य आणि असदृश असणारा हा एकटाच पूर्वीच्या सर्व लोकांपेक्षां उत्कर्ष पावत आहे. सामर्थ्यानें सर्व जगांत श्रेष्ठ ठरत आहे. कारण इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

३. हा उदार इंद्र घोडा भरधाव सोडून भक्ताकडे जात असतो. हे इंद्रा, पराक्रम करणाऱ्या तुझें सामर्थ्य वर्णनीय आहे. कारण इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

४. हे बलिष्ठ इंद्रा, ज्यामुळें अन्नेच्छु स्तोत्याचें तूं कल्याण करूं इच्छितोस त्या तुझी आम्ही उत्साहवर्धक स्तोत्रें करीत आहोंत. (तीं ऐकण्याकरतां) तूं ये. कारण, इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

५. हे इंद्रा, ज्याअर्थीं तूं उदारांतला उदार आहेस त्याअर्थीं तीव्र सोम देऊन पूजा करणारे व नमस्कार करून तुला भूषित करणाऱ्यांना तूं धन दे. कारण इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

६. मनुष्य विहीरींत डोकावतो, त्याप्रमाणें स्तुति केलेला इंद्र भक्ताकडे पहातो. पाहून प्रसन्न झालेला इंद्र वैभवशाली सोम देणाराला आपला प्रिय मित्र करतो. कारण, इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

७. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुझ्या सामर्थ्यामुळेंच सर्व देव सामर्थ्य प्राप्त करतात. म्हणून तूं सर्व संपत्तीचा धनी आहेस. इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

८. पराक्रमी इंद्रा, ज्याअर्थीं तूं आपल्या सामर्थ्यानें वृत्राला ठार केलें आहेस त्याअर्थीं यज्ञांत तुझ्यापुढें आम्ही तुझ्या सामर्थ्याचें स्तवन करीत आहोंत. कारण, इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

९. मन जमलेली स्त्री उपभोग इच्छिणाऱ्या पुरुषाला वश करते त्याप्रमाणें इंद्र काल ताब्यांत घेतो. त्या लोकविश्रुत कृत्यानें तो प्रसिद्धीस आला. कारण, इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

१०. हे धनवन्ता इंद्रा, तुझ्यामुळें जे सुखांत असतात ते लोक तुझ्या जन्माचा, सामर्थ्याचा आणि पराक्रमाचा गौरव करतात आणि तुला उत्साह उत्पन्न करतात. कारण, इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात.

११. हे इंद्रा, संपत्ति मिळेपर्यंत तूं आणि मी

एकत्र होऊं. हे वज्रधारी इंद्रा, कवडीचुंबकहि तुझ्या दातृत्वाची प्रशंसा करतो. कारण इंद्राचें देणें सर्वश्रेष्ठ असते.

१२. आम्ही इंद्राची खरी स्तुति करींत आहोंत खोटी करीत नाहीं. इंद्राची पूजा न करणाराला फार त्रास होतो. आणि पूजा करणारावर इंद्राची अत्यंत कृपा होते. कारण इंद्राच्या देणग्या सर्वश्रेष्ठ असतात

सूक्त त्रेसाष्टावें.

ऋषिः—प्रगाथ; देवता–१२ देव, अवशिष्ट इंद्र; छंदः—१.४.५.७ अनुष्टुभ्,१२ त्रिष्टुभ्,अवशिष्ट गायत्री.

१. ज्या इंद्राकडे पोंचवणारीं कृत्यें देवामध्यें पितृभूत मनूनें केलीं, तो श्रेष्ठ व थोरांतला थोर आमच्या कर्तृत्वामुळें येत आहे.

२. सोमाला उत्पन्न करणारे दगड,ऐकवण्यासारखीं गाणीं आणि स्तोत्रें द्युलोकाला निर्माण करणाऱ्या इंद्राला कधींहि न सोडोत.

३. त्या ज्ञात्या इंद्रानें अंगिरसाकरतां पणीनीं चोरलेल्या गाई शोधून काढल्या. तो ह्या इंद्राचा पराक्रम वर्णित आहे.

४. तो पूर्वींप्रमाणें आतांहि कवींना स्फुरण देणारा, स्तोत्यांचा आधार आणि सुखकर असणारा प्रसिद्ध इंद्र सोमयज्ञांत आमच्या संरक्षणाकरतां येवो.

५. आज हे इंद्रा, स्वाहाकार करणारे यष्टे तुला उद्देशून कर्म करतात. स्तोते धन द्यावें म्हणून तुझी एकदम स्तुति करतात.

६. ज्या इंद्राला स्तोते अहिंसक (दयाळु) मानतात त्या इंद्राच्या ठिकाणीं जगांतील सर्व सामर्थ्य कर्तव्यरूपानें जागृत असतें.

७. जेव्हां सर्व जातीच्या लोकाकडून इंद्राचीं स्तोत्रें केलीं जातात तेव्हां इंद्र आपल्या महत्त्वानें शत्रूंचा फडशा पाडतो. तो श्रेष्ठ इंद्र आमच्या सन्मानाचें स्थान आहे.

८. ज्याअर्थीं तूं मोठमोठे पराक्रम करतोस त्या अर्थीं तुझी ही स्तुति आहे. हे इंद्रा, तूं आपल्या रथाचा मार्ग सुरक्षित करतोस.

९. ह्या बलशाली इंद्राला विविध प्रकारचें अन्न दिलें असतां जग जगतें. पशु गवतानें जगतात त्याप्रमाणें ह्याच्यामुळें सर्व लोक जगतात.

१०. तुझी स्तुति करीत आणि तुझें साहाय्य इच्छित आम्ही मरुतांसहित असणाऱ्या इंद्राची भरभराट करण्याकरतां अन्नपति होऊं.

११. हे शूर इंद्रा, खरोखर यज्ञांत येणाऱ्या तेजस्वी अशा तुझी आम्ही स्तुति करीत आहोंत. तुझ्या साहाय्यानें आम्ही शत्रूला जिंकूं.

१२. जो इंद्र गाणीं गाणारांकडे आणि स्तोत्रें म्हणणारांकडे वेगानें जातो, तो व आम्हाकरतां उदकवर्षाव करणारे मेघ आणि युद्धांत आव्हान चालू असतां एकत्र होऊन येणारे प्रमुख देव आमच्या संरक्षणाकरतां येवोत.

सूक्त चवसष्टावें.

ऋषिः—प्रगाथ; देवता–इंद्र; छंदः–गायत्री.

१. हे इंद्रा, तुला स्तोत्रें प्रसन्न करोत. हे वज्रधारी इंद्रा, तूं आम्हांला अन्न दे. ब्राह्मणद्वेष्ट्यांना तूं ठार कर.

२. केवळ श्रीमंत असणाऱ्या पणींना तूं लाथा मार. तूं थोर आहेस. तुझ्यासारखा दुसरा कोणीहि नाहीं.

३. हे इंद्रा,तूं पिळलेल्या, व न पिळलेल्या सोमाचा धनी आहेस. लोकांचा तूं राजा आहेस.

४. हे इंद्रा, ये. लोकांकरतां आनंदानें शब्द करीत परत जा. तूं आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वीला व्यापून टाकतोस.

५. हे इंद्रा, त्या विभागयुक्त व शेंकडों हजारो धारांनीं वर्षाव करणाऱ्या मेघाला तूं वज्रानें फोड.

६. हे इंद्रा, आम्ही तुला सोम पिळल्यावर दिवसा बोलावतों तसेंच रात्रीं बोलावीत असतों. तूं येऊन आमची इच्छा पूर्ण कर.

७. तो बलवान्, तरुण, विस्तीर्ण मानेचा व कोणापुढेंहि न नमणारा इंद्र कोठें आहे ? (कोणाला ठाऊक). कोणता स्तोता तुझी पूजा करीत आहे ?

८. कोणाचा सोमरस बलवान् इंद्र उपभोगतो ? कोण बरें इंद्राची स्तुति करूं जाणतो ?

९. त्यांचीं दानें कोणाची सेवा करतात ? हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, (तुझ्याशिवाय) कोणाची गाण्यांत अर्थपूर्ण स्तुति असणार आहे? (तुझ्याशिवाय) युद्धांत आम्हांस साहाय्य करणारा कोण आहे ?

१०. हा सोम तुझ्याकरतां लोकांत आणि पुरुराजाच्या येथें पिळला जातो. त्या सोमाकडे तूं ये, धांव आणि सोम पी.

११. आर्जीकीय नांवाच्या देशांत शर्यणावत् सरोवरांत आणि सुषोमा नदींत उत्पन्न झालेला हा तुझा आवडता सोम अत्यंत मादक आहे. (तो तूं पी.)

१२. तूं तो मनोहर सोम संपत्ति प्राप्त होण्याकरतां आणि सामर्थ्याकरतां पी. हे इंद्रा, धांवत ये आणि सोम पी.

सूक्त पासष्टावें.

ऋषिः—प्रगाथ; देवता–इंद्र; छंदः–गायत्री.

१. हे इंद्रा, जेव्हां तूं चारहि दिशांकडील लोकांच्याकडून बोलावला जातोस तेव्हां तूं चलाख घोड्यावर बसून ये.

२. जर तूं स्वर्गाच्या (अमृत) प्रवाहावर आनंदानें विहार करीत असशील, किंवा तूं पृथ्वीवर यज्ञांत आनंदांत असशील किंवा अन्तरिक्षांत आनंदांत असशील तर तेथून मी तुला बोलावतों.

३. हे इंद्रा, गाईला (गवत) खाण्याकरतां बोलावतात त्याप्रमाणें थोर आणि कुशल इंद्राला मी स्तुति करून बोलावतों.

४. हे इंद्रा, माहात्म्यशाली तुला रथाला जुंपलेले घोडे वाहून आणोत तसेंच तेजस्वी अशा तुला रथाला जुंपलेले घोडे वाहून आणोत.

५. हे इंद्रा, तुझ्याशीं आपलेपणानें बोललें जातें. तुझीच स्तुति केली जाते. तूं थोर बलशाली आणि ऐश्वर्यकर्ता आहेस. तूं ये आणि आमचा पिळलेला सोम पी.

६. ह्या आमच्या यज्ञांत बसण्याकरतां सोम व अन्न तयार ठेऊन आम्ही तुम्हांस बोलावीत आहोंत.

७. हे इंद्रा, ज्याअर्थी तुला अनेक बोलावणारे आहेत त्याअर्थी तुला आम्ही (सर्वांच्या आधीं) बोलावतों.

८. हे इंद्रा, हा मधुर सोमरस आम्ही तुझ्याकरतां दगडांनीं पिळला आहे. तो तूं प्रसन्न मनानें पी.

९. हे इंद्रा, धनी असणारा तूं सर्वांवर नजर टाक. तूं लवकर आम्हांकडे ये आणि आम्हांला अत्यंत कीर्तिमान् कर.

१०. इंद्र मला सोन्याचे दागिने घातलेल्या गाई देवो. हे देवहो, इंद्र माझा नाश न करो.

११. मी हजार गाईंच्यावर दिलेले विपुल, शुद्ध व आल्हादक सुवर्ण ग्रहण करतों.

१२. असहाय्य असूनहि दुःखांतून पार पडणारे माझे लोक विपुल संपत्तीनें सधन व कीर्तिमान् होवोत.

सूक्त सहासष्टावें.

ऋषिः—कलि प्रगाथपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः–१.३.५.७.९.११.१३. बृहती, २.४.६.८.१०.१२.१४. सतोबृहती, १५ अनुष्टुभ्.

१. हे ऋत्विजहो, तुम्ही त्रास झाला असतां सहाय्यारनां चलाख घोडे असलेल्या आणि संपत्ति दाखविण्याऱ्या इंद्राची सोमयागांत बृहत्साम म्हणून सेवा करा. कुटुंब पोषकाला ज्याप्रमाणें कुटुंबांतील लोक बोलावतात त्याप्रमाणें मी इंद्राला बोलावतों.

२. युद्धांत ज्याचें असुर निवारण करूं शकत नाहींत, देव किंवा मनुष्यहि ज्याला युद्धांत हटवीत नाहींत आणि जो मद आला असतां स्तोत्यांना आणि सोम तयार करणारांना उत्कृष्ट धन देतो.–

३ जो इंद्र, धुतलेल्या घोड्याप्रमाणें आहे, जो आश्चर्यकारक आहे आणि जो सुवर्णमय शरीराचा आहे, तोच वृत्रहन्ता इंद्र अनेक गोसंघाचें आवरण हलवतो.

४. पुष्कळ सांठविलेलें आणि पुरून ठेवलेलें धन जो दात्याला देतो असा देव इंद्रच होय. तो वज्रधारी उत्तम हनुवटीचा आणि काळसर घोडे असलेला इंद्रच भक्ताच्या इच्छा पुरवणारा आहे.

५. हे अत्यंत स्तुत्य आणि शूर इंद्रा, लोकांच्यापासून पूर्वीं आणि आतांहि तूं जें इच्छितोस तीं हवि आणि स्तोत्रें आम्ही तुला देत आहोंत.

६. हे बहुस्तुत, वज्रधारी, तेजस्वी आणि सोम पिणाऱ्या इंद्रा, तूं मद उत्पन्न होण्याकरतां सोम पी. तूंच स्तोत्र करणाऱ्यांना आणि सोम पिळणारांला विपुल धन देतोस.

७. आम्ही ह्या वज्रधारी इंद्राला आतां आणि पूर्वींहि सोमानें पुष्ट करतों. त्याला तुम्ही पुनः आतां युद्धाकरतां सोम द्या. आणि आतां इंद्रहि स्तोत्यांना अनुकूल होवो.

८. चोरहि असला तरी साहाय्य करीत आणि शत्रूंना ठार करीत ह्या इंद्राच्या मार्गांत त्याला सहाय्यच करतो तूं आमचें हें स्तोत्र ऐकून प्रसन्न अन्तःकरणानें ये. हे इंद्रा, आश्चर्यकारक स्तोत्रानें लवकर ये.

९. ह्या इंद्रानें कोणता पराक्रम केला नाहीं ?

कान असलेल्या कोणी याचा पराक्रम ऐकला नाहीं ? ह्या वृत्रहन्त्याची जन्मापासून प्रसिद्धि आहे !

१०. केव्हां बरें ह्या इंद्राचें सामर्थ्य कमी पडतें ? (केव्हांहि नाहीं.) केव्हां बरें वृत्रहन्त्या इंद्राचे शत्रु ठार केले जात नाहींत ? इंद्र सर्व व्याजबट्टा करणाऱ्या प्रत्यक्ष फलावर नजर ठेवणाऱ्यांना आणि पणींना चेपूनच वठणीवर आणतो.

११. हे वृत्रहन्त्या बहुस्तुत व वज्रयुक्त इंद्रा, आम्ही तुझीं (वेतनाप्रमाणें) नवीं स्तोत्रें म्हणतो.

१२. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, तुझ्यापाशीं लोकांच्या अनेक इच्छा आहेत. तुझें साहाय्य मिळण्याकरतां लोक तुझी स्तुति करतात. शत्रूंचें यज्ञ टाकून आमच्या यज्ञाकडे हे उदारा, तूं ये. आणि हे बलवान् इंद्रा, आमचें स्तोत्र ऐक.

१३. हे इंद्रा, आम्ही तुझे आहोंत. म्हणून आम्हीं स्तुति करीत असावें. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुझ्याशिवाय आम्हांला कोण सुख देणारा आहे ?

१४. हे इंद्रा, तूं आम्हांस दुर्बुद्धीपासून भुकेपासून आणि निंदेपासून सोडीव. तूं आमचें संरक्षण करण्याकरतां आश्चर्यकारक साहाय्य दे. हे बलवन्ता, तूं मार्ग जाणणारा आहेस.

१५. सोम तुम्हांकरतांच पिळलेला असो, हे कलिवंशजहो तम्ही भिऊं नका. कारण, हा दुष्ट नाहींसा होत आहे तो आपणाहूनच जातो आहे.

सूक्त सदुसष्टावें.

ऋषिः—मत्स्य सामद किंवा मान्य मित्रावरुणपुत्र किंवा अनेक जालनद्ध मत्स्य; देवता—आदित्य; छंदः — गायत्री.

१. अत्यंत सुख देणाऱ्या त्या क्षत्रियांचें इष्टसिद्धीकरतां आम्ही साहाय्य मागतों.

२. मित्र, अर्यमा, वरुण आणि आदित्य आपल्या ज्ञानानुसार आम्हांला संकटांतून पार पाडोत.

३. त्यांचे हवि देणारांना आणि संपूर्ण कृत्यें करणारांना देण्याकरतां आश्चर्यकारक व उत्कृष्ट धन आहे.

४. हे वरुण, मित्र आणि आर्यमन् हो, थोर अशा तुमचें रक्षण आम्हांला हवि देण्याकरतां कर्तव्य आहे. म्हणून आम्ही तुमचें साहाय्य मागतों.

५. हे आदित्यहो, आम्ही जिवंत आहोंत तोंच तुम्ही धांवत या. हें बोलावणें ऐकणारेहो, मरणापूर्वीच तुम्ही कोठेंहि असा, या.

६. श्रम करणारांना आणि सोम पिळणारांना जें धन आणि घर द्यावयाचें असेल तें तुम्ही आम्हांला द्या.

७. हे देवहो, दुष्टांचें पाप मोठें असतें. व निष्पाप असणाराचें पुण्य चांगले असतें हे आदित्यहो, आम्ही निष्पाप आहोंत.

८. आम्हाला जाळयानें अडकवूं नये. आम्हांला चांगलीं कृत्यें करण्याकरतां जाळयांतून मुक्त करावें. इंद्रच प्रसिद्ध आणि सर्वांना ताब्यांत ठेवणारा आहे. (तो आम्हांला मुक्त करो.)

९. हे रक्षणेच्छु देवहो, हिंसक शत्रूंचें जाळें आमच्यावर न पडो. हे देवहो, तुम्ही आम्हांला सोडा.

१०. हे थोर अदिति देवी, इष्टसिद्धीकरतां सुखदायक अशा तुला मी स्तुति करून बोलावतों.

११. हे अदिते देवी, तूं आमचें संरक्षण कर. ह्या खोल आणि उथळ पाण्यांत दुष्ट लोक आमच्या मुलाबाळांना न मारोत.

१२. हे विस्तीर्ण अदिते, निष्पाप असणाऱ्या आम्हांला तझा विस्तार गमनाला उपयोगी पडो. आमची मुलेंबाळें तुझ्यावर जगोत.

१३. जे प्रमुख, अहिंसक, कीर्तिमान् प्रेमानें आमच्या कृत्यांचें संरक्षण करतात—

१४. हे आदित्यहो, बांधलेल्या चोराप्रमाणें हिंसक शत्रूंच्या तोंडातून ते तुम्ही आम्हांला सोडवा.

१५. हे आदित्यहो, हें दुष्ट जाळें आमचा नाश न करतां आमच्यापासून दूर जावो. तसेंच दुर्बुद्धिहि आमचा नाश न करतां दूर जावो.

१६. हे दानशील आदित्यहो, तुमच्या साहाय्यामुळेंच पूर्वी आणि आतांहि आम्ही नेहेमीं उपभोग घेत आहोंत.

१७. हे कुशल देवहो, अनेक चालून येणाऱ्याहि शत्रूंना जगण्याकरतां पापापासून मुक्त करा.

१८ हे आदित्यहो, जें तुमचें सामर्थ्य बुद्धीला बंधनापासून मुक्त करते तें आम्हांला मुक्त केल्यामुळें स्तुत्य होवो.

१९. हे आदित्यहो, जो वेग आम्हांस मुक्त करण्यास समर्थ आहे तो वेग आम्हांपाशीं नाहीं. म्हणून तुम्ही आम्हांस (तसा जोर देऊन) समर्थ करा.

टीप—जाळयांत सांपडलेले मासे सुटकेकरतां आदित्याची स्तुति करीत आहेत.

२०. हे आदित्यहो, आम्हांला यमाचे कृत्रिम व हिंसक शस्त्र पूर्वी, आतां व म्हातारपणींहि ठार न करो.

२१. हे आदित्यहो, तुम्ही शत्रूंचा नाश करा. तसेंच पातकाचा नाश करा. एकत्र झालेलें जाळें विलग करा. तसेंच पाप नष्ट करा.

सूक्त अडुसष्टावें.

ऋषिः—प्रियमेध आंगिरस; देवता-१४-१९. ऋक्ष व अश्वमेध यांची दानस्तुति, अवशिष्ट इंद्र, छंदः—१. ४.७.१० अनुष्टुभ्, अवशिष्ट गायत्री.

१. हे बलशाली आणि संपत्तिमान् इंद्रा, कर्तृत्ववान् आणि दुष्टांचा पराभव करणाऱ्या तुला रथाप्रमाणें सुख प्राप्त होण्याकरतां आणि साहाय्याकरतां मी माझ्याकडे वळवतों.

२. हे बलवन्ता आणि कर्तृत्ववान् इंद्रा, तसेंच पराक्रमी आणि पूजनीय इंद्रा, तूं आपल्या मोठेपणानें जग व्यापून टाकलें आहेस—

३. कीं ज्या मोठेपणामुळें तूं आपल्या हातांत पृथ्वीवर फिरणारें सुवर्णमय वज्र धारण करतोस.

४. सर्व शत्रूंवर चालून जाणाऱ्या व कोणापुढेंहि न नमणाऱ्या शक्तीचा अधिपति असणाऱ्या इंद्राला व मरुतांना लोकांच्या रक्षणाकरतां रथांत बसून मी बोलावतों.

५. हे भक्तहो, ज्याला लोक युद्धांत अनेक प्रकारें साहाय्याकरतां बोलावतात त्या सदोदित उत्कर्ष पावणाऱ्या इंद्राला मी साहाय्याकरतां बोलावतों.

६. अमर्याद स्वरूपाचा, स्तुतीनें कल्पना येणाऱ्या, उग्र, धनवान्, संपत्तीचा ईश्वर अशा इंद्राला मी बोलावतों.

७. जो फलदाता इंद्र लोकांच्या मुख्य स्तुतीचा धनी आहे त्याच इंद्राला विपुल संपत्ति मिळावी म्हणून मी सोम पिण्याकरतां प्रेरणा देत आहें.

८. हे बलवान् इंद्रा, ज्या तुझें सख्य मनुष्याला प्राप्त होत नाहीं आणि तुझें सामर्थ्यहि कोणाजवळ नसतें.—

९. हे वज्रधारी इंद्रा, त्या त्वां रक्षण केलेले आम्ही तुझ्या साहाय्यानें पाण्यांत आणि सूर्यप्रकाशांत असलेली विपुल संपत्ति युद्धामध्यें जिंकूं.

१०. प्रसिद्ध असणाऱ्या तुझ्या यज्ञांनीं आणि स्तवनांनीं आम्ही आपलासा करतों. हे अत्यंत स्तुतिप्रिय इंद्रा, जसें तूं युद्धांत पुरुमाय्याचें संरक्षण केलेंस (तसें तूं माझें कर.)

११. हे वज्रधारी इंद्रा, तुझें सख्य गोड आणि तुझें देणेंहि गोडच. मात्र तुझा यज्ञ केला पाहिजे.

१२. आमच्या पोराला, नातवाला आणि आम्हांला विपुल धन दे. आमच्या घराचा उत्कर्ष कर. तसेंच आम्ही जगण्याकरतां (इष्ट पदार्थ) दे.

१३. लोकांना (जिंकण्यास) विस्तृत प्रदेश गाईला मोठें गायरान आणि रथाला विस्तृत मार्ग यज्ञानें प्राप्त होतो असें आम्ही मानतों.

१४. सोम पिऊन आनंदित झालेले सहा लोक जोडीजोडीनें उत्कृष्ट देणग्या घेऊन माझ्याकडे येत आहेत.

१५. इंद्रोतापासून दोन चालीवर चालणारे, ऋक्षपुत्रापासून दोन काळसर आणि अश्वमेधापासून दोन लाल घोडे मला मिळाले.

१६. अतिथिग्वपुत्र इंद्रोताचे घोडे रथाला चांगले चालणारे, ऋक्षपुत्राचे घोडे चांगले लगाम असलेले व अश्वमेधाचे घोडे चांगले साज घातलेले देखणे होते.

१७. शुद्धाचरणी अतिथिग्व इंद्रोतापासून संपत्तीसह सहा घोडे आणि सहा घोड्या मला मिळाल्या.

१८. ह्या चालीवर चालणाऱ्या घोड्यांमध्यें एक बळकट तळख चांगला लगाम घातलेली आणि चाबकाच्या इशाऱ्यानें चालणारी दिसते आहे.

१९. हे युद्धांतील बांधवहो, निंदक असणारा मनुष्यहि निर्दोष अशा तुमची निंदा करूं शकत नाहीं.

---

१४. टीप—येथून पुढील (१४-१९) सहा ऋचांत ऋक्ष आणि अश्वमेध यांची दानस्तुति आहे.

१५. टीप—इंद्रोताकरतां १.५१.६वरील टीप पहा.

सूक्त एकोणसत्तरावें.

ऋषिः—प्रियमेध आंगिरस; देवता-११ अर्धा विश्वेदेव व दुसरा अर्ध वरुण, अवशिष्ट इंद्र; छंदः—२ उष्णिह्, ४-६ गायत्री, ११, १६, पंक्ति, अवशिष्ट अनुष्टुभ्.

१. हे अध्वर्यूंहो, वीरांना आनंद देणाऱ्या इंद्राला त्रिष्टुभ् छंदांतील स्तोत्र म्हणून अन्न द्या. इंद्र सद्बुद्धि

प्राप्त व्हावी म्हणून कर्म आणि स्तुति करून सेवा केला जातो.

२. उषांना उत्पन्न करणारा, संचार करणाऱ्या नद्यांचा गर्जणारा अधिपति आणि अहिंस्य गाईंचा स्वामी अशा इंद्राला तुझ्याकरतां मी बोलावतों. तूं गाईंचें अन्न (दूध) इच्छितोस.

३. त्रिकाळीं स्वर्ग, आकाश आणि भूलोकावर विपुल दूध असलेल्या चित्रविचित्र रंगाच्या गाई ह्या इंद्राच्या सोमांत दूध मिसळतात.

४. स्तुतिपति, सत्यप्रिय आणि सत्पति इंद्राची तूं यथेच्छ स्तोत्रें म्हणून जोरानें स्तुति कर.

५. जेथें आम्ही इंद्राला स्तवीत आहोंत त्या यज्ञांत तेजस्वी घोड्यांनीं त्याला आणून सोडलें.

६. जेव्हां जवळ असणारा सोम इंद्राला चहूकडून मिळाला तेव्हां वज्रधारी इंद्राकरतां गाईंनीं त्यांत मिसळण्याकरतां मधुर दूध उत्पन्न केलें.

७. जेव्हां सूर्य आणि मी जगाच्या मूल स्थानीं व घरीं जाऊं तेव्हां मधुर सोमरस पिऊन मित्र असलेल्या सूर्याच्या एकविसाच्या स्थानीं एकत्र होऊं.

८. हे स्तोतेहो, स्तुति करा. जोरानें स्तुति चालूं द्या. हे प्रियमेधहो, स्तोत्रें म्हणा. मुलेंहि इंद्राला स्तवोत. धैर्यशाली पुढाऱ्याप्रमाणें इंद्राचें स्तवन करावें.

९. कर्णा (गर्गर) वाजूं लागला. हातांनीं वाजविली जाणारीं वाद्यें आवाज करूं लागलीं. धनुष्याचे टणत्कार बाहेर पडूं लागले. आतां इंद्राचें स्तवन सुरू होऊं द्या.

१०. चित्रविचित्र रंगाच्या दुभत्या धष्टपुष्ट गाई ज्याअर्थीं येत आहेत त्याअर्थीं विपुल सोम पिण्याकरतां तयार करा.

११. इंद्र सोम प्याला, अग्निहि सोम प्याला, (सोम पिऊन) सर्व देवहि तृप्त झाले. वरुणहि येथें येऊन राहो आणि वासराकडे जाणाऱ्या गाईप्रमाणें स्तोत्रेंहि वरुणाकडे घोष करीत जावोत.

१२. हे वरुणा, तूं देवांत श्रेष्ठ आहेस. कारण, तुझ्याप्रमाणें एखाद्या बिळांत जाव्यात त्याप्रमाणें सप्त सिंधु तरंगमय समुद्राकडे वहात जात आहेत.

१३. ज्यानें अनेक चालींनीं चालणारे आणि रथाला चांगले जोडलेले घोडे हवि अर्पण करणाऱ्याकडे जोरानें दौडत नेले त्या गमनशील आणि नेत्या इंद्राचें तें स्वरूप पहा. तो श्रेष्ठ इंद्र दुष्टाकडून सोडला जातो.

१४. सर्वश्रेष्ठ इंद्रच सर्वांना तुच्छ मानतो. इंद्रच सर्व शत्रूंचें अतिक्रमण करून जातो. रमणीय व श्रेष्ठ इंद्रानें केवळ गर्जनेनेंच सळसळणाऱ्या मेघाला फोडून टाकलें.

१५. इंद्रानें धष्टपुष्ट कुमाराप्रमाणें नव्या रथावर आरोहण केलें आणि त्यानें महान् पराक्रमी मृगाला आईबापाकरतां ठार केलें.

१६. हे सुंदर शिरस्त्राण घातलेल्या व गृहपते देवा, तूं सोन्याच्या रथांत आरोहण कर. नंतर आम्ही आकाशांतून संचार करणाऱ्या, अनेककिरण, तेजस्वी, सुखानें नेणाऱ्या आणि निर्मल अशा रथांत आरूढ होऊं.

१७. त्या अशा स्वयंप्रकाश इंद्राजवळ भक्तजन नमस्कार करून बसतात, जेव्हां इंद्राकडे जाण्याकरतां आणि हवि देण्याकरतां स्तोत्रें सुरू होतात तेव्हां ह्या इंद्राचें विपुल धन प्राप्त होतें.

१८. श्रेष्ठ प्रकारच्या दानाकरतां दर्भ तोडणारे आणि हवि तयार करणारे प्रियमेध ह्या इंद्राच्या प्राचीन स्थानाकडे गेले.

सूक्त सत्तरावें.

ऋषिः--पुरुहन्मा; देवता-इंद्र; छंदः--१.३.५ बृहती, २.४.६ सतोबृहती, ७-१२ बृहती, १३ उष्णिह्, १४ अनुष्टुभ्, १५ पुरउष्णिह्.

१. जो लोकांचा राजा, रथांत बसून फिरणारा, अप्रतिहत संचार करणारा, सर्व सैन्याचें संरक्षण करणारा, श्रेष्ठ व वृत्रहन्ता आहे त्याचें मी स्तवन करतों.

२. हे पुरुहन्मा, इंद्रालाच तूं साहाय्याकरतां स्तवनांनीं अलंकृत कर. त्या सर्वाधार इंद्राचे ठिकाणीं दोनहि प्रकार आहेत. महान् आकाशांतील सूर्याप्रमाणें त्यानें शत्रूंना ठार करण्याकरतां हातांत वज्र धारण केलें आहे.

३. ज्यानें यज्ञ करून इंद्राला सदोदित उत्कर्ष पावणारा, सर्व स्तुत्य, महान्, अप्रतिहत आणि अचाट सामर्थ्यानें युक्त असें केलें, त्याची बरोबरी कोणत्याहि कृत्यानें कोणीहि करूं शकत नाहीं.

४. ज्याला पराभव ठाऊक नाहीं, उग्र, शत्रुसैन्याचा पराजय करणारा असा जो इंद्र प्रकट झाला

७. टीप–एकवीस मरुत्.

असतां अत्यंत वेगानें वाणी त्याची स्तुति करूं लागते. द्यावापृथ्वी त्याची स्तुति करूं लागते.

५. हे इंद्रा, जरी द्युलोक शंभरपट (तेजस्वी) झाला, भूलोक शंभरपट मोठा झाला आणि जरी सूर्य हजारो निर्माण झाले तरी हे वज्रधरा, प्रकट झालेल्या तुझी द्यावापृथ्वी किंवा कोणीहि बरोबरी करूं शकत नाहीं.

६. हे बलिष्ठा आणि कामपूरका इंद्रा, तुझे सर्व पराक्रम महान् सामर्थ्यानें भरले आहेत. तर हे उदार व वज्रधरा इंद्रा, आश्चर्यकारक मदत करून या गोधनयुक्त गौळवाड्यांत आमचें संरक्षण कर.

७. हे दीर्घायुषी इंद्रा, जो चित्रविचित्र रंगांचे घोडे असलेल्या इंद्राला आपले चित्रविचित्र दोन घोडे जोडावयास लावतो (आणि त्याची जो स्तुति करीत नाहीं) त्या नास्तिक मनुष्याला अन्न प्राप्त होत नाहीं.

८. हे ऋत्विजहो, जो लहान किंवा मोठ्या संकटांत आणि युद्धांत साहाय्याकरतां बोलावला जातो त्या थोरांतल्या थोर, आणि देणग्या देण्याकरतां तयार असलेल्या इंद्राची तुम्ही सेवा करा.

९. हे उदारा व शूर इंद्रा, तूं आम्हांला विपुल संपत्ति मिळविण्याकरतां उत्साहित कर, तसेंच हे धनवान् इंद्रा, दान करण्याविषयीं मला उत्सुक कर. श्रेष्ठ प्रकारची कीर्ति मिळविण्याविषयीं मला उत्सुक कर.

१०. हे इंद्रा, तूं यज्ञाची इच्छा करणारा आहेस. तुझी निंदा करणारांना तूं वठणीवर आणतोस. हे विपुलधनयुक्ता इंद्रा, तूं दासाला पायाखालीं धर आणि हत्यारांनीं ठार कर.

११. हे इंद्रा, दुसरेंच नेमधर्म करणारा, मानवांचीं कृत्यें न करणारा, अयाजक आणि नास्तिक अशाला सखा पर्वत स्वर्गावरून धुडकावून देतो. आणि पर्वत त्या दस्यूला मृत्यूच्या तडाख्यांत देतो.

१२. हे बलिष्ठ इंद्रा, लाह्याप्रमाणें आम्हांला देण्याकरतां ही संपत्ति तूं हातांत घे. आमच्याकरतां तूं दोनदा संपत्ति हातांत घे. कारण तूं आमचा उत्कर्ष इच्छितोस.

१३. हे मित्रांनो, तुम्ही कर्तृत्व करण्याची इच्छा करतां. पण तुम्हांला शराची (इंद्राची) स्तुति कशी साधेल ? इंद्र उदार, उत्साह देणारा आणि कोणापुढेंहि न नमणारा आहे.

१४. हे सर्वपूज्य इंद्रा, तूं यज्ञ करणाऱ्या अनेक ऋषींकडून स्तुति केला जातोस. अशा प्रकारें स्तुति करणाऱ्या एक एकाला हे इंद्रा, तूं वासरें देतोस.

१५. उदार इंद्रानें लढाईंत जिंकलेल्या गाई वासरासुद्धां कानाला धरून आमच्याकडे आणव्यात. शेळी जशी कान धरून आणतात तशा दूध पिण्याकरतां आण.

सूक्त एकाहत्तरावें.

ऋषिः—सुदीति व पुरुमिळ्ह, किंवा त्यापैकीं एक; देवता—अग्नि; छंदः—१–९ गायत्री, १०–१२.१४ बृहती, ११.१३.१५ सतोबृहती.

१. हे अग्ने, तूं आपल्या तेजानें सर्व प्रकारच्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण कर आणि मनुष्याच्या द्वेषापासून आमचें संरक्षण कर.

२. हे प्रियजन्म अग्निदेवा, मनुष्याचा राग तुला त्रास देऊं शकत नाहीं. रात्रीं तूंच (प्रकाशत) असतोस.

३. हे शुभप्रकाशा बलपुत्र अग्ने, तूं सर्व देवांसह येऊन सर्वांना हवेसें वाटणारें धन आम्हांस दे.

४. हे अग्निदेवा, ज्या हवि देण्याऱ्याचें तूं संरक्षण करतोस त्याला धनापासून वियुक्त करूं शकत नाहींस.

५. हे ज्ञानी अग्निदेवा, ज्याला तूं यज्ञ करण्याची बुद्धि देतोस तो तुझ्या साहाय्यानें संपत्ति म्हणून गाई प्राप्त करतो.

६. हे अग्ने, तूंच भक्तांना मूल्यवान् धन देतोस म्हणून तूं आम्हांला धनाकडे ने.

७. हे सर्वज्ञ अग्ने, आमचें रक्षण करणारा तूं आम्हांला दुष्ट माणसाच्या तडाख्यांत देऊं नकोस.

८. हे अग्निदेवा, तुझी देणगी कोणीहि नास्तिक नष्ट करूं शकत नाहीं, सर्व उत्कृष्ट संपत्तीचा तूं धनी आहेस.

९. हे बलश्रेष्ठ उदार मित्रा, तूं स्तुति करणाऱ्या आम्हाकरतां विपुल संपत्ति निर्माण कर.

१०. प्रज्वलित आणि दर्शनीय अग्नीकडे आमचीं स्तोत्रें जावोत आणि आमच्या संरक्षणाकरतां संपत्तिमान आणि अत्यंत स्तुत्य अग्नीकडे हवीसह आमचे यज्ञ पोंचोत.

११. जो अमर अग्नि लोकांकडून हवन केल्यामुळें आनंद देत लोकांत आणि देवांत अशा दोन ठिकाणीं असतो तो सर्वज्ञ बलपुत्र अग्नि उत्कृष्ट धन मिळण्याकरतां आम्ही स्तविलों.

१२. ह्या आरंभलेल्या यज्ञांत, देवांच्या पूजनाकरतां इतर देवतांच्या आधीं, शेत मिळावें म्हणून आणि शत्रू चालून आला असतां मी अग्नीचीच स्तुति करतों.

१३. जो उत्कृष्ट संपत्तीचा धनी आहे तो अग्निदेव आम्हांला मित्र म्हणून अन्न देवो. उदार आणि शरीरसंरक्षक अग्नीला आम्ही पुत्रपौत्राकरतां संपत्ति मागतों.

१४. हे पुरुमिळ्हा, तूं प्रज्वलित अग्नीचीं स्तोत्रें म्हणून साहाय्याकरतां स्तुति कर. प्रसिद्ध असणाऱ्या अग्नीची संपत्तीकरतां स्तुति कर. आणि सुदीतीकरतां घर माग. (असें सुदीति पुरुमिळ्हाला म्हणाला).

१५. शत्रूंचा नाश होण्याकरतां आम्ही अग्नीची स्तुति करतों. त्यानें सुखशांति द्यावी म्हणून आम्ही त्याची स्तुति करतों. सर्व लोकांच्या राजाप्रमाणें ऋभूच्यावर उदार बुद्धि ठेवणारा आणि स्तुत्य असा तो असो.

सूक्त बहात्तरावें.

ऋषिः—हर्यत प्रगाथपुत्र; देवता–अग्नि किंवा हवि; छंदः—गायत्री.

१. हे अध्वर्यूंहो, हवि सिद्ध करा. कारण, अग्निदेव आला आहे. ह्याला हवि देऊं जाणणारा अध्वर्यु फिरून यज्ञ करूं इच्छितो.

२. मनूच्या येथें अग्नीचें सख्य उपभोगणाऱ्या स्तोत्यानें तीक्ष्ण ज्वालेच्या अग्नीची स्थापना केली.

३. दुःख नष्ट करणाऱ्या त्या अग्नीची स्थापना आपल्यापुढें करावी असें लोक मनांत इच्छितात आणि स्तोत्र म्हणून सुप्तावस्थेंत असणाऱ्या त्याला प्रज्वलित करतात.

४. अन्नदाता अग्नि सर्वव्यापक आकाशाला तप्त करीत आहे. कारण, अग्नि पाण्यांत शिरला आहे आणि तो मेघ फोडीत आहे. (दावाग्निपक्षी अरण्यांत शिरला आहे. दगड उष्णतेनें फोडीत आहे.)

५. लहान मुलाप्रमाणें वागडणारा आणि चमकणारा अग्नि आपल्याला आडवणारा जाणत नाहीं. स्तुति करण्याकरतां तो स्वतः स्तोत्याची इच्छा करतो.

६. त्याचे मोठाल्या घोड्याप्रमाणें जोडलेले मोठें वाहन दिसूं लागलें. त्याच्या दोऱ्याहि दिसूं लागल्या.

७. सात (ऋत्विज्) एकीचें दोहन करीत आहेत. खळखळणाऱ्या नदीच्या तीरावर दोघे जन (प्रतिप्रस्थातृ व अध्वर्यु) पांच जनांना (यजमान, ब्रह्मा, होतृ, अग्नीध्र आणि प्रस्तोतृ) प्रेरणा देत आहे.

८. दहांनीं सेवा केलेल्या इंद्रानें त्रिधारी हत्यारानें स्वर्गातील विवस्वानाचा खजिना मोकळा केला.

९ तीन वर्णांचा वेगवान् अग्नि अत्यंत रसरशीत ज्वालेनें यज्ञांत उत्पन्न होत आहे. होते त्यांत मधुर पदार्थ (आहुति म्हणून) टाकीत आहेत.

१०. नमस्कार करून खोल, उंच चाकाचे, वाटोळे फिरणारे, खालीं द्वारें असलेले आणि अक्षीण असें पात्र अग्नींत ओततात.

११. दगडांनीं जवळ जाऊनच पिळलेला मधुर रस खोलगट (महावीर) पात्र ओतण्याच्या वेळीं पुष्कर पात्रांत घातला.

१२. हे गाईनो, तुम्ही आतां खोल पात्राचें संरक्षण करा. कारण यज्ञांत हवि पुरविणारीं हींच मोठालीं पात्रें आहेत. त्याचे दोनहि कान सुवर्णमय आहेत.

१३. (दूध) पिळल्यावर त्यांत द्यावापृथ्वींत असलेले मिश्रणीय पदार्थ घाला आणि त्या रसांत अग्नीची स्थापना करा.

१४. त्या गाईनीं आपलें स्वतःचें स्थान (महावीरपात्र) जाणलें. वासरें गाईकडे जातात त्याप्रमाणें त्यांचें दूध इष्ट माणसांना जाऊन मिळालें.

१५. भांड्याच्या काठावरून भक्षण करणाऱ्या अग्नीचें अन्न, इंद्राला व अग्नीला स्वर्गांत व अन्तरिक्षांत जाऊन मिळतें.

१६. वायूनें सूर्याच्या सात किरणांनीं पोषक अन्न आणि रस सप्तपादात्मक मध्यम वाणींतून (आकाशांतून उत्पन्न) केलें.

१७. हे मित्रावरुणहो, सूर्य उगवला असतां आम्ही सोमाचा स्वीकार करतों. सोमच आतुराचें औषध होय.

१८. सोम देऊं इच्छिणाऱ्या माझ्या यज्ञांत उत्तर वेदीवर बसून अग्नि आपल्या ज्वालांनीं आकाश व्यापतो.

---

११. टीपः—पुष्कर पात्र सध्यां यज्ञीय पात्रांत प्रसिद्ध नाहीं.

सूक्त त्र्याहत्तरावें.

ऋषिः—गोपवन आत्रेय किंवा सप्तवध्रि; देवता—अश्विनी; छंदः—गायत्री.

१. हे अश्विहो, सद्धर्मानुसार वागणाऱ्या माझ्याकरतां उदयाला या. तुमचा रथ जोडा. तुमचें साहाय्य आम्हाला लवकर प्राप्त होवो.

२. डोळ्याचें पातें मिटतें इतक्या वेगशाली रथानें तुम्ही या. तुमचें सहाय्य आमच्या सन्निध असो.

३. अत्रीकरतां अग्नि पाण्यानें तुम्ही नाहींसा केलात. तसें तुमचें साहाय्य आमच्या सन्निध असो.

४. हे अश्विहो, तुम्ही कोठें आहांत ? आतां कोठें जात आहांत, बहिरससाण्याप्रमाणें तुम्ही कोठें जात आहांत ? तुमचें साहाय्य आम्हांला लवकर प्राप्त होवो.

५. ज्याअर्थी तुम्ही आज कोठेंहि असला तरी आमचें बोलावणें ऐकता, त्याअर्थी तुमचें साहाय्य आम्हांला लवकर प्राप्त होवो.

६. पहिल्या प्रहरांत बोलावले जाणारे अश्विदेवहो, तुम्ही माझे अगदीं जवळचे आप्त व्हावें म्हणून मी तुम्हाला याचना करतों. तुमचें साहाय्य आम्हांला लवकर प्राप्त होवो.

७. हे अश्विहो, तुम्ही अत्रीकरतां संरक्षक गृह तयार केलेंत. तसें तुमचें साहाय्य आम्हांला लवकर प्राप्त होवो.

८. हे अश्विहो, मधुर (स्तुति) बोलणाऱ्यांना उष्णतेपासून तुम्ही संरक्षिलेंत. तसें तुमचें साहाय्य आम्हांला लवकर प्राप्त होवो.

९. हे अश्विहो, सप्तवध्रीच्या स्तोत्रानें (त्याला अडकवून ठेवणारी पेटी) अग्नीच्या ज्वालांनीं जाळून टाकलीत तसें तुमचें साहाय्य आह्मांला लवकर प्राप्त होवो.

१०. हे संपत्तीचा वर्षाव करणारे अश्विदेवहो, येथें आमच्याकडे या आणि आमचें स्तोत्र ऐका आणि तुमची कृपा आमच्यावर नेहेमीं असूं द्या.

११. हे अश्विहो, तुम्हांला जुनाट म्हाताऱ्याप्रमाणें वरचेवर बोलवावें लागत आहे. काय बरें हे ? तुमची कृपा आमच्यावर नेहेमीं असूं द्या.

१२. हे अश्विहो, तुम्ही एकसारखे आहांत आणि तुमचा जातिस्वभावहि एकसारखाच आहे. तुमचें साहाय्य आमच्या सन्निध नेहेमीं असूं द्या.

१३. तुमचा जो रथ आहे तो अन्तरिक्षांत आणि द्यावापृथ्वींत फिरत असतो. (म्हणून त्या रथानें) तुमचें साहाय्य आम्हांला नेहेमीं असूं द्या.

१४. हे अश्विहो, तुम्ही आम्हांकडे हजारो गाईबैल आणि घोडे घेऊन या. व तुमचें साहाय्य आम्हांला नेहेमीं असूं द्या.

१५. हे अश्विहो, हजारो गाईबैल आणि घोडे यांनीं तुम्ही मला अतिशय प्रसिद्ध करा. तुमचें साहाय्य आम्हांला नेहेमीं असूं द्या.

१६. तांबूस वस्त्र नेसलेली उषा प्रकट झाली. चहूंकडे तिचें तेज पसरलें. आतां तुमच्या कृपेचें सान्निध्य आम्हांस असूं द्या.

१७. कुऱ्हाड घेतलेला मनुष्य ज्याप्रमाणें झाडाचे तुकडे करतो त्याप्रमाणें अश्वीनीं अंधार नाहींसा केला. हे अश्विनो, तुमची कृपा आमच्यावर असूं द्या.

१८. हे धैर्यवन्ता सप्तवध्रे, काळ्या लोकांकडून त्रास झालेला तूं शत्रूंच्या नगराप्रमाणें तिला नष्ट केलीस. तशी तुझी कृपा आमच्यावर असूं द्या.

९. टीप—५ ७८.५ वरील सप्तवध्रि टीप पहा.

टीप—१८ वी ऋचा सप्तवध्रि स्वतःलाच म्हणतो किंवा गोपवन सप्तवध्रीला म्हणतो आहे.

सूक्त चवऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—गोपवन; देवता–अग्नि, १३.१४.१५ श्रुतर्वणोदानस्तुति; छंदः—१.४.७–१३.१४.१५ अनुष्टुभ्; २.३.५.६ गायत्री.

१. हे यज्ञ करणारेहो, संपत्तीची इच्छा करणारे तुम्ही सर्व लोकांना अतिथीप्रमाणें अत्यंत आवडत्या असणाऱ्या अग्नीची उपासना करा. मी मननीय स्तोत्रांनीं तुम्हांला सुख प्राप्त व्हावें म्हणून गूढ भाषेंत स्तुति करतो.

२. लोक ज्या अग्नीची हवि तयार करून मोठालीं स्तोत्रें म्हणत आणि तुपाच्या आहुति देत प्रशंसा करतात त्या अग्नीची मी स्तुति करतों.

३. जो अग्नि यज्ञांत दिलेले हवि स्वर्गांत पोंचवितो त्या सर्वज्ञ आणि स्तुत्य अग्नीची मी स्तुति करतों.

४. ज्या अग्नीमुळें मोठ्या मनाचा ऋक्षपुत्र श्रुतर्वा उत्कर्ष पावतो, त्या अत्यंत पापनाशक मनुष्यांनीं निर्माण केलेल्या अग्नीपाशीं आम्ही येत आहोंत.

५. तो अग्नि अमर, सर्वज्ञ, अंधकार नष्ट करणारा तुपाचें हवन केला जाणारा आणि प्रशंसनीय आहे.

४. टीपः—श्रुतर्वणाकडे भिक्षेकरतां आलेला गोपवन अग्नीची स्तुति करतो.

६. हवन करणारे आणि हातांत स्रुचा घेतलेले दुःखी कष्टी हे लोक ज्या अग्नीला हवि देऊन स्तुति करतात त्या अग्नीकडे आम्ही जात आहोंत.

७. हे अग्निदेवा, ही तुझी नवी स्तुति आम्ही केली आहे. हे आनंददायका, तूं शुभजन्म, सुकर्मा, बुद्धिमान्, देखणा आणि अतिथीप्रमाणें पूज्य आहेस.

८. हे अग्ने, आम्ही केलेली तुझी स्तुति अत्यंत सुखकर आणि अन्नयुक्त आहे. ती तुला प्रिय होवो. अशा प्रकारें स्तवन केलेला तूं वृद्धिंगत हो.

९. ही स्तुति उत्कृष्ट अन्नांनीं संपन्न होऊन लढाईंत संपादन केलेल्या कीर्तींत आणखी भर टाको.

१०. घोड्याप्रमाणें वेगवान्, रथाला व्यापून टाकणाऱ्या, तेजस्वी अग्नीची सत्पति इंद्राप्रमाणें हे लोकहो, सेवा करा. त्याच्या साहाय्यानें शत्रूंची संपत्ति व जें कांहीं चांगलें असेल तें नष्ट करा.

११. हे अग्ने, ज्या तुला गोपवनानें स्तुति करून अन्नदाता केलें तो तूं अंगिरसांना पावन करणाऱ्या अग्ने, आमचें स्तोत्र ऐक.

१२. हे अग्ने, ज्या तुला त्रस्त झालेले लोक अन्नप्राप्तीकरतां स्तवितात तो तूं शत्रूंच्या नाशाकरतां जागृत हो.

१३. ऋक्षपुत्र आणि शत्रूंची रग जिरविणाऱ्या श्रुतवर्णाच्या येथें बोलावलेला मी मेंढ्याच्या दाट लोंकरीच्या केंसाप्रमाणें मऊ असणाऱ्या चार घोड्यांच्या डोक्यावरून हात फिरविला.

१४. शविष्ठ श्रुतवर्णाच्या चलाख चार सुंदर रथाला जोडलेल्या चार घोड्यांनीं मला तुग्र्य भुज्यूला पंखयुक्त नांवानीं नेलें तसें इष्ट स्थलीं नेलें.

१५. हे महानदि परुष्णि, मी तुला खरें सांगतों, हे उदकांनो, तुम्हांलाहि खरें सांगतों कीं, शविष्ठाशिवाय घोडे देणारा दुसरा कोणीहि मनुष्य नाहीं.

सूक्त पंचाहत्तरावें.

ऋषिः—विरूप आंगिरस; देवता—अग्नि; छंदः—गायत्री.

१. अग्निदेवा, देवांना अवश्य आणणाऱ्या घोड्यांना कुशल रथवाल्याप्रमाणें तूं रथाला जोड. आणि मुख्य देवांना बोलावणारा होऊन तेथें बैस.

२. हे अग्निदेवा, तूं आम्हांविषयीं देवांना कांहीं तरी सांगावेंस. तूं अत्यंत ज्ञानी आहेस. आमची सर्व संपत्ति टिकाऊ कर.

३. हे अत्यंत तरुण व बोलावलेल्या बलपुत्र अग्ने, तूंच सत्ययुक्त आणि यज्ञार्ह आहेस.

४. हा अग्नि शेंकडोच काय पण हजारो प्रकारच्या अन्नाचा धनी आहे. तोच बुद्धिमान् संपत्तीचें मस्तक आहे.

५. कारागीर रथाची धांव वाकवितात त्याप्रमाणें हे अंगिरस अग्नि, तुझ्यासह बोलावलेल्या देवाबरोबर तूं आमच्या यज्ञाला वळण लाव.

६. हे विरूपा, तूं शरणागताचें संरक्षण करणाऱ्या कामपूरक अग्नीचें अविनाशी मंत्रानें उत्कृष्ट स्तवन कर.

७. अत्यंत सूक्ष्मदृष्टि अग्नीच्या ज्वालारूपी सेनेनें गाईकरतां आम्ही कोणत्या कवडीचुंबकाचा पराभव करावा बरें ?

८. पान्हा आलेल्या गाई वासरांना सोडीत नाहींत त्याप्रमाणें देव आम्हांला न सोडोत.

९. समुद्राच्या लाटा नौका फोडतात त्याप्रमाणें अट्टल द्वेष्ट्याची दुर्बुद्धि आमचा नाश न करो.

१०. हे अग्निदेवा, लोक सामर्थ्य प्राप्त व्हावें म्हणून तुला नमस्कार करतात. (म्हणून मीहि नमस्कार करतों.) सामर्थ्यानीं शत्रूंचा नाश तूं कर.

११. हे अग्निदेवा, आम्हाला संपत्ति प्राप्त व्हावी म्हणून आम्हाला वेष्टून ऐस. उत्कर्ष करणारा तूं आमची संपत्ति वाढीव.

१२. ओझें वाहणारा ओझें तोलेनासें झाल्यावर ओझें टाकतो त्याप्रमाणें ह्या युद्धांत तूं आम्हांला सोडूं नकोस. तूं शत्रूंची संपूर्ण संपत्ति जिंक.

१३. हे अग्ने, ही तुझी त्रास देण्याची शक्ति आहे ती आम्हांशिवाय दुसऱ्यांना भय उत्पन्न करो.

१४. ज्या नमस्कार करणाऱ्याचीं आणि चांगलीं कर्में करणाराचीं कर्में तूं उपभोगतोस त्याचाच तूं उत्कर्ष करतोस.

१५. हे अग्ने, पलीकडच्या सेनेपेक्षां अलीकडे आमच्याकडे येऊन तूं आमचें संरक्षण कर. मी ज्यांच्यांत आहे त्यांचें संरक्षण कर.

१६. हे अग्ने, पित्याप्रमाणें कोड पुरविणाऱ्या तुझ्या साहाय्याची जाणीव पूर्वीप्रमाणें आम्हांला आतांहि आहे. म्हणून तुझ्याजवळ आम्ही सुखाची याचना करीत आहोंत.

सूक्त शहात्तरावें.

ऋषिः—कुरुसुति काण्व; देवता—इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. ह्या कुशल आणि सामर्थ्यानें सर्व जगावर स्वामित्व गाजविणाऱ्या इंद्राला देवांसह शत्रूंचा नाश करण्याकरतां मी बोलावतों.

२. ह्या देवसख्या इंद्रानें शंभर धारांच्या वज्रानें वृत्राचें डोकें तोडलें —

३. उत्कर्ष पावणाऱ्या देवमित्र इंद्रानें आकाशांतून पाणी उत्पन्न करीत मेघाला विदीर्ण केलें.

४. ज्यानें सोम पिण्याकरतां हें सर्व जग देवांसह जिंकलें तो हाच इंद्र होय.

५. देवयुक्त,सोमाचा चोथा घेणारा,ओजस्वी आणि महान् इंद्राला आम्ही स्तुति करून बोलावतों आहोंत.

६. जुन्या मननीय स्तोत्रानें मरुतासह असणाऱ्या इंद्राला हा सोम पिण्याकरतां बोलावीत आहोंत.

७. हे इंद्रा, तूं शतक्रतु, बहुस्तुत आणि इच्छितांचा वर्षाव करणारा आहेस. मरुतांसह असणारा तूं आमच्या ह्या यज्ञांत सोम पी.

८. हे वज्रधारी इंद्रा, मरुतासह असणाऱ्या तुझ्याकरतांच सोम पिळलेला आहे. सामगायन करणारे अन्तःकरणपूर्वक तुला बोलावीत आहेत.

९. हे इंद्रा, मरुतांचा मित्र असणारा तूं यज्ञांत सोम पी. आणि वज्र तीक्ष्ण करीत शत्रूंना ठार कर.

१०. हे इंद्रा, दोन भांड्यांत पिळलेला सोम पिऊन ऐटीनें तूं दोनहि ओठ फुरफुरविलेस.

११. हे इंद्रा, जेव्हां तूं शत्रूंचा नाश केलास, तेव्हां शत्रूंचा नाश करणाऱ्या तुला द्यावापृथ्वी अनुसरली.

१२. आठ पादांची आणि नव्या कल्पनांनीं भरलेली अशी सत्याला स्पर्शणारी स्तुति इंद्राकरतां मी करीत आहें.

सूक्त सत्त्याहत्तरावें.

ऋषिः—कुरुसुति काण्व; देवता—इंद्र; छंदः—१–९ गायत्री, १० बृहती, ११ सतोबृहती.

१. शेंकडो पराक्रम करणाऱ्या इंद्रानें जन्मल्याबरोबर आईला विचारलें कीं बलवान् कोण आहेत? आणि कोण प्रसिद्ध आहेत?

२. (आई इंद्राला सांगते) लागलीच ती बलशालिनी म्हणाली, और्णवाभ आणि अहीशुव हे आहेत. मुला, त्यांचा तुला निःपात केला पाहिजे.

३. तावडतोब त्यांना वृत्रहन्त्या इंद्रानें (चाकाचे) अरे तुंब्यांत दोरीनें ओढतात त्याप्रमाणें ओढलें. (शत्रूंचा निःपात केला). मग त्याचा अतिशय उत्कर्ष झाला.

४. सोमाची काठोकाठ भरलेली तीस भांडीं इंद्रानें एका घोटासरशीं पिऊन टाकली. (निरुक्तांत याचा अर्थ वेगळा—तीस दिवस—केला आहे नि. ५. ११)

५. इंद्रानें निराधार आकाशांतील गंधर्वाला (मेघाला) ब्राह्मणांच्याच उत्कर्षाकरतां फोडलें.

६. इंद्रानें चांगलें तयार झालेलें धान्य घेऊन परिपक्व अन्न तयार केलें आणि मेघांना (पाण्याकरतां) फोडलें.

७. हे इंद्रा, ज्या बाणाला तूं बरोबर घेतोस तो शंभर टोकांचा हजार पिसें लाविलेला एकच तुझा बाण आहे.

८. हे ऋभूप्रमाणें (युद्धांत) स्थिर असणाऱ्या इंद्रा, तावडतोब उत्कर्ष पावलेला तूं स्तोत्याकरतां, पुरुषाकरतां आणि स्त्रियाकरतां खाण्याला पुरेशी संपत्ति त्या बाणानें लुटून आण.

९. ही तुझी अतिशय मोठी व्यापक व जगाला धारण करणारी भयंकर कृत्यें तूं मनःपूर्वक केलीं आहेस.

१०. हे इंद्रा, तूं प्रेरणा दिलेल्या शीघ्रगामी आदित्यानें तें सर्व उदक लुटलें, तसेंच शेकडों टोणगे दूधाची खीर, भात आणि उदकानें भरलेला मेघहि मिळवला.

११. हे इंद्रा, तुझें धनुष्य अनेक चांगलीं कृत्यें करणारें व सुखकारक आहे आणि त्याचा बाण चांगला सोन्याचा आहे. तुझे दोनहि हात अत्यंत रमणीय किंवा युद्धार्ह आहेत. तसेंच ते शत्रूंना रणांत लोळवणारे आणि मर्मभेदक आहेत(निरुक्त पहा.६.३३)

१०टीपः— खरोखर विष्णु यज्ञ होय. त्यानें सर्व देवांचें रक्षण केलें. त्याला फक्त इंद्रच जाणत होता. इंद्राला तो म्हणाला 'तूं कोण ?' 'मी मोठाल्या असुरांना ठार करणारा आहे. तूं कोण ? 'मी संपत्ति हरण करणारा आहे.' तूं ठार करणारा आहेस तर एकवीस दगडी किल्ल्यांच्या आंत राहणाऱ्या वराहाला तूं ठार कर. त्याच्याजवळ पुष्कळ संपत्ति आहे. ती मी आणीन. तेव्हां इंद्रानें त्याला ठार केलें आणि विष्णूनें त्याची संपत्ति आणली. ही गोष्ट चरक ब्राह्मणांत दिली आहे. ती खालील ठिकाणीं थोडथोडी आढळते. येथें तेथून संपत्ति लुटल्याचा उल्लेख आहे १. ६१. ७. वरील टीप पहा.

सूक्त अठ्ठ्याहत्तरावें.

ऋषिः—कुरुसुति काण्व; देवता-इंद्र; छंदः—१-९ गायत्री, १० बृहती.

१. हे शूर इंद्रा, आमचा हा पुरोडाश ग्रहण कर आणि शेंकडो हजारो गाई दे.

२. हे इंद्रा, आम्हांला उपभोग्य गाई, घोडे मनोहर सुवर्णालंकारासह द्या.

३. तसेंच आम्हांला कानाला शोभा देणारे अनेक अलंकार द्या. हे धैर्यशाली उदार इंद्रा, तुझीच कीर्ति चहूकडे ऐकिली जात आहे.

४. हे इंद्रा, तुझ्याशिवाय भक्ताचा उत्कर्ष करणारा दुसरा कोणी नाहीं. तुझ्याशिवाय उपभोक्ता व दाता नाहीं. तो सर्वांचीं स्तोत्रें ऐकतो आणि जगाकडे पहातो.

६. कोणाकडूनहि त्रास न पावणारा इंद्र, मानवांचा राग नष्ट करतो. निंदा सुरू होण्याच्या पूर्वींच राग नाहींसा करतो.

७. सोम पिणाऱ्या त्वराशील व वृत्रहन्त्या इंद्राचें भक्तांच्या कृत्यांनींच उदर पूर्ण होतें.

८. हे सोमयुक्त इंद्रा, तुझेपाशीं सर्व संपत्ति, सर्व ऐश्वर्य व सरळपणानें दिली जाणारी दानसंपत्ति एकवटली आहे.

९. धान्य, गाई, अश्व आणि सुवर्ण इच्छिणारी माझी इच्छा तुझ्याकडेच धांव घेत आहे.

१०. हे इंद्रा, तुझ्या आशीर्वादानें मी हातांत विळा घेत आहे. हे धनवन्ता, ह्या आजच्या गव्हाच्या राशीची पूर्तता तुझ्या मुठीनें होऊं दे.

सूक्त एकूणऐंशीवें.

ऋषिः—एकदिव् नोधःपुत्र; देवता—१-९ इंद्र; छंदः—१-८ गायत्री, ९ त्रिष्टुभ्.

१. हा सोम कर्तृत्ववान्, न कळणारा, विश्वजेता, फलोत्पादक, ज्ञानी, बुद्धिवर्धक आणि काव्यानें वर्णनीय आहे.

२. हा जें उघडें असेल त्याला झांकतो, रोगी असेल त्याला औषध देतो, अंधळ्याला पहावयास लावतो आणि पांगळ्याला चालावयास लावतो.

३. हे सोमा, शरीराला क्षीण करणाऱ्या परक्यांनीं केलेल्या द्वेषापासून तूं संरक्षण करणारें कवच आहेस.

४. हे चोथा असलेल्या सोमा, तूं आपल्या बुद्धीनें आणि सामर्थ्यानें द्युलोकावरून आणि पृथ्वीवरून आमचा घात करणाऱ्या द्वेष्ट्यांना दूर कर.

५. द्रव्येच्छु लोक द्रव्यापाशीं जातात आणि दात्याकडून धन मिळवतात. तसे हपापलेले लोकहि तुझ्या कृपेनें आपल्या इच्छा पूर्ण करून घेतात.

६. (त्यामुळें) नष्ट झालेलें धन प्राप्त करतो, त्याकरतां तो यज्ञ करण्याची इच्छा करतो आणि नसलेलें आयुष्यहि प्राप्त करतो.

७. हे सोमा, तुझा परिणाम उन्मत्तपणांत होत नाहीं. तूं सुख आणि बल देणारा आहेस. तूं आमच्या मनाला सुख देणारा हो.

८. हे सोमा, तूं (प्याल्यावर) आमचा थरकांप करूं नकोस आणि हे राजा, आम्हांला भीति दाखवूं नकोस. त्वेषानें आमच्या हृदयावर घाव घालूं नकोस.

९. आमच्या घरावर देवाची अवकृपा होऊं नये. हे राजा, जेव्हां तूं आमच्याकडे पहाशील तेव्हां तूं आमच्या द्वेष्ट्यांचा नाश कर. हे रस-वर्षाव करणाऱ्या, हिंसकांचा नाश कर.

सूक्त ऐंशीवें.

ऋषिः—कृतु भार्गव; देवता-सोम; छंदः—१-८ गायत्री, ९ अनुष्टुभ्.

१. शतक्रतो, तुझ्याशिवाय दुसऱ्या कोणालाहि सुख दे म्हणून मी कधीं बोलावलें नाहीं; तर हे इंद्रा, तूं मला सुखी कर.

२. अविनाशी अशा ज्यानें धन देण्याकरतां पूर्वी माझें संरक्षण केलें, हे इंद्रा, त्या त्वा आम्हांला सुखी करावें.

३. हे इंद्रा, इच्छा पूर्ण करणारा तूं सोम देणाराचें संरक्षण करीत नाहींस काय ? मग हे इंद्रा, तूं आम्हांला समर्थ कां करीत नाहींस ?

४. हे इंद्रा, तूं आमच्या रथाचें संरक्षण कर. हे वज्रधरा, आमचा रथ जर मागें राहिला तर त्याला तूं पुढें काढ.

५. काय बरें हें ! स्वस्थ काय बसलास. आमचा रथ सर्वांत पहिला कर. आमची विजयी कीर्ति जवळ आहे.

६. हे इंद्रा, आमच्या विजयी रथाचें तूं संरक्षण कर. तुला कांहींहि करणें शक्य आहे. म्हणून तूं मला चांगलें विजयी कर.

७. हे इंद्रा, तूं दृढ हो, तूं नगरासारखा आहेस. शत्रूंना हकलून देणाऱ्या तुझीं कालोचित अशीं स्तोत्रें चालूं आहेत.

८. निष्पाप असणाऱ्या आमची निंदा होऊं नये. रणांगण विशाल आहे. युद्ध हितकारक आहे आणि शत्रू नष्ट झाले आहेत.

९. हे इंद्रा, तूं याज्ञिय चवथें नांव धारण करावेंस हेंच आम्ही इच्छित असतों. आणि नंतरच तूं आमचा संरक्षक व्हावेस.

१०. हे अमर देवांनों आणि देवतांनो, एकयूनें तुम्हांला आनंदित करून तुमची महती वाढविली आहे. तुम्ही त्याला विपुल संपत्ति द्या. ध्यानधन अग्नि प्रातःकाळीं लवकर येवो.

सूक्त एक्यांशीवें.

ऋषिः—कुसीदिन् कण्वपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. हे इंद्रा, महाबाहु असणारा तूं आम्हांला देण्याकरतां प्रशंसनीय, आश्चर्यकारक आणि संग्रहणीय असें धन उजव्या हातांत घे.

२. हे इंद्रा, तुला आम्ही कर्तृत्ववान्, मोठा धनिक आणि अनेक प्रकारें संरक्षण करणारा असा ओळखतों.

३. हे लोकहो, या.. धनाधिपति आणि स्वयंप्रकाश इंद्राची आपण स्तुति करूं या. इंद्राच्या कृपेनें संपत्तीनें आम्हांला कोणी त्रास देणार नाहीं.

४. हे इंद्रा, धन देऊं इच्छिणाऱ्या तुला देव किंवा मनुष्य भीषण बैलाप्रमाणें कोणीहि निवारण करूं शकत नाहीं.

५. सामगानाला आरंभ करा. गाऊं लागा. तो स्तोत्रगायन ऐको व संपत्तीसहित आशीर्वाद देवो.

६. हे इंद्रा, आम्हांला संपत्ति दे. उजव्या व डाव्या अशा दोन हातांनीं आम्हांला संपत्ति दे. आम्हाला संपत्तिराहित करूं नकोस.

७. हे इंद्रा, तूं धन देण्यास आरंभ कर. हे हल्ला करणाऱ्या देवा, तूं कवडीचुंबक लोकांचें धन आण.

८. हे इंद्रा, जें धन वाटण्यासारखें असेल तें शहाण्या अशा आम्हांलाहि मागितल्यावर मिळावें.

९. हे इंद्रा, तुझें अत्यंत रमणीय असणारें धन आम्हाकडे लवकर येवो. इच्छापूर्वक लोक तुझी स्तुति करीत आहेत.

सूक्त ब्यांयशीवें.

ऋषिः—कुसीदिन् काण्व; देवता-इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, तूं दूर आस किंवा जवळ आस. तेथून मधुर सोम पिण्याकरतां आमच्या यज्ञाकडे धांवत ये.

२. हे इंद्रा, तीव्र आणि मादक अशा तयार केलेल्या सोमाकडे तूं ये. धैर्यानें तृप्ति होईल तसे एकदम पी.

३. हे इंद्रा, तूं सोमानें मद्युक्त हो. हा सोम तुझा क्रोध नष्ट करण्यास पुरेसा होवो. सोम तुझ्या मनाला सुखकारक होवो.

४. हे अजातशत्रो इंद्रा, तूं लवकर ये. कारण, द्युलोकांतल्याहि उत्कृष्ट ठिकाणीं तुला स्तोत्रें म्हणून बोलावलें जातें.

५. हे इंद्रा, हा सोमरस दगडांनीं तुझ्याकरतां कुटून काढला आहे. दुधांत मिसळलेला सोम तुला आनंद व्हावा म्हणून अर्पण करीत आहोंत.

६. हे इंद्रा, माझें बोलावणें ऐक. दुधांत मिसळलेल्या सोमाची चव घे आणि तृप्त हो.

७. हे इंद्रा, जो चमसांत आणि चमू पात्रांत रस पिळून ठेवला आहे तो तूं पी. कारण, त्याचा तूंच मालक आहेस.

८. हे इंद्रा, जो आकाशांतल्या चंद्राप्रमाणें भांड्यामध्यें दिसतो तो तूं प्यावास. कारण, त्याचा तूंच मालक आहेस.

९. हे इंद्रा, ज्या सोमाला श्येनपक्षानें अन्तरिक्षांतील संरक्षकाची पर्वा न करतां पायांत धरून आणला आणि ज्याला कोणी अजून स्पर्शहि केला नाहीं, तो तूं पी. त्याचा तूंच धनी आहेस.

सूक्त त्र्यांयशीवें.

ऋषिः—कुसीदिन् काण्व; देवता-विश्वेदेव; छंदः—गायत्री.

१. बलशाली देवांच्याच साहाय्याची आम्ही आपल्या संरक्षणाकरतां मागणी करीत आहोंत.

२. ते वरुण, मित्र आणि अर्यमा देव आम्हांला नेहमीं साहाय्य करणारे होवोत. प्रशंसनीय असणारे ते आमचा उत्कर्ष करोत.

३. हे यज्ञनायकहो, नौकांनीं पाण्यांतून तरून जावें त्याप्रमाणें पसरलेल्या अनेक संकटांतून तुम्ही आम्हांस पार तारून न्या.

४. हे अर्यमन् देवा, सुंदर वस्तु आम्हांला प्राप्त होवोत. हे वरुणा, सुंदर धन आम्हांला प्राप्त होवो. कारण, आम्ही प्रशंसनीय धन तुम्हाला मागत आहोंत.

५. हे ज्ञानी आणि शत्रुहिंसक देवांनो, तुम्ही उत्कृष्ट संपत्तीचे धनीच आहांत. म्हणून हे आदित्यहो, पापी लोकांचें जें धन असेल तें तुम्ही मला द्या.

६. हे उदार देवहो, घरीं असतांना किंवा मार्गांनीं जात असतां आम्ही उत्कर्षाकरतां तुम्हालांच बोलावीत असतों.

७. हे इंद्रा, विष्णो, मरुत आणि अश्विदेवहो, तुम्ही आम्हांला आमच्या ह्या आप्तइष्टामध्यें ठेवा.

८. हे उदारहो, अदितिमातेच्या उदरांत सर्व देवांचा जोडीजोडीनें असणारा भ्रातृभाव आम्ही आतां प्रसिद्ध करतो.

९. हे उदारहो, तुम्ही इंद्रप्रमुख आणि तेजस्वी आहांत म्हणून मी तुमची स्तुति करीत आहें.

सूक्त चवऱ्यांशीवें.

ऋषिः—उशनस् कविपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—गायत्री.

१. यज्ञ करणाऱ्यांनो, मित्राप्रमाणें आवडत्या, श्रेष्ठ, अतिथि व रथाप्रमाणें धन मिळवून देणाऱ्या अग्नीची मी प्रशंसा करतों.

२. शहाण्या माणसाला दोन कामें सांगितलीं जातात त्याप्रमाणें देव त्याला दोन ठिकाणीं स्थापन करतात.

३. हे अत्यंत तरुण अग्ने, तूं हवि देणारांचें संरक्षण कर. आमचीं स्तोत्रें ऐक. तूं आपणहून आमच्या मुलांचें संरक्षण कर.

४. हे अंगिरा अग्ने, हे बलपते, हे देवा, अत्यंत श्रेष्ठ असणाऱ्या तुझी आम्ही कोणत्या प्रकारें स्तुति करावी ?

५. (ऋषि अग्नीला म्हणतो) हे बलपुत्र अग्ने, कोणता यज्ञ करून आम्ही तुला मनोभावानें हवि अर्पण करावेत ? माझा हा नमस्कार मी तुला किती वेळां निवेदन करावा ?

६. हे अग्ने, तूंच आम्हांला स्तोत्रें, चांगलीं घरें, आणि उत्कृष्ट धन यांनीं युक्त कर.

७. हे दंपतींनीं सेवा केल्या जाणाऱ्या अग्ने, संपत्ति मिळावी म्हणून ज्या तुझी स्तुति चालू आहे तो तूं कोणाच्या परिपक्व बुद्धीला प्रसन्न करीत आहेस? (कोणा भक्ताच्या येथें गुंतला आहेस)

८. कर्तृत्ववान् व रणांगणांत अग्रेसर अशा त्या बलवान् अग्नीला भक्त घरांत सुशोभित करतात.

९. हे अग्निदेवा, जो मनुष्य लोकहितकारक तुझ्यासह घरीं राहतो. त्याचा कोणी घात करीत नाहीं उलट तोच दुष्टांना ठार करतो. तोच मुलाबाळांनीं भरभराटीस येतो.

सूक्त पंचायशीवें.

ऋषिः—कृष्ण आंगिरस; देवता—अश्विनौ; छंदः—गायत्री.

१. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, माझ्या यज्ञांत मधुर सोमरस पिण्याकरतां या.

२. हे अश्विहो, माझें हें स्तोत्र आणि मधुर सोम पिण्याकरतां बोलावणें ऐका.

३. हे अन्नधन अश्विहो, मधुर सोमरस पिण्याकरतां हा कृष्ण तुम्हांला बोलावीत आहे.

४. हे नेते अश्विहो, मधुर सोमरस पिण्याकरतां तुम्ही स्तवनशील स्तोत्याचें बोलावणें ऐका.

५. हे नेते अश्विहो, मधुर सोमरस पिण्याकरतां शहाण्या स्तोत्याला सुरक्षित घर द्या.

६. हे अश्विहो, मधुर सोमरस पिण्याकरतां अशा प्रकारें स्तुति करणाऱ्याच्या आणि हवि देणाऱ्याच्या तूं घरीं ये.

७. हे वीर्यधन अश्विहो, तुम्ही आपल्या बळकट रथाला मधुर सोमरस पिण्याकरतां रासभ जोडा.

८. हे अश्विहो, तीन बैठकी आणि तीन विभागाच्या रथांत बसून मधुर सोम पिण्याकरतां तुम्ही या.

९. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, तुम्ही मधुर सोमरस पिण्याकरतां आमचीं स्तोत्रें ऐकून या.

सूक्त श्याहैशीवें.

ऋषिः—विश्वक कृष्णपुत्र किंवा कृष्ण; देवता—अश्विनौ; छंदः—गायत्री.

१. हे दर्शनीय अश्विहो, रोग बरें करणारे आणि सुख देणारे तुम्ही दक्षाच्या स्तोत्रांनीं स्तविले गेलात.

त्या तुम्हांला विश्वक मुलाकरतां बोलावीत आहे. तुम्ही आपलें सख्य नष्ट करूं नका. रथ जोरानें सोडा.

२. हे अश्विहो, विमनसानें तुमची स्तुति पूर्वी केली होती. तेव्हां तुम्हीं त्याला द्रव्यप्राप्तीची बुद्धि दिलीत. त्या तुम्हांला विश्वक मुलांकरतां बोलावीत आहे. आम्हांला तुमच्या मैत्रीपासून दूर लोटूं नका. रथ जोरांत सोडा.

३. अनेकांचें पोषण करणाऱ्या अश्विहो, तुम्ही धनेच्छु विष्णापूला ही समृद्धि दिलीत. त्या तुम्हांला विश्वक मुलाकरतां बोलावीत आहे. आम्हांला तुमच्या मैत्रीपासून लोटूं नका. रथ जोरांत सोडा.

४. हे अश्विहो, शूर, धन देणारा व सोमप्रिय अशा इंद्राला दूर असला तरी आम्हीं साहाय्याकरतां बोलावीत आहोंत. पित्याची मुलावर प्रीति असते त्याप्रमाणें ज्याची उत्कृष्ट स्तुति अत्यंत मधुर असते,त्याला मी बोलावतों. मला तुमच्या सख्यापासून तुम्ही दूर लोटूं नका. रथ जोरांत सोडा. (आम्हांला मुक्त करा.)

५. (सत्याची प्रशंसा) हे अश्विहो, त्रिकालाबाधित नियमानें सूर्यदेव अस्ताला जातो. सृष्टिनियमानें त्याचें शिंग जोरानें (प्रातः काळीं) प्रसिद्ध होतें. सैन्ययुक्त शत्रूच्या महान् सैन्याचाहि सृष्टिनियमानें पराजय होतो. म्हणून तुम्ही आम्हांला तुमच्या सख्यापासून दूर लोटूं नका. रथ सोडा व या.

सूक्त सत्त्यांयशीवें.

ऋषिः—द्युम्नीक वासिष्ठ किंवा प्रियमेध आंगिरस किंवा कृष्ण; देवता—अश्विनौ; छंदः—१.३.५ बृहती, २-४-६ सतोबृहती.

१. हे अश्विहो, पाऊस पडत असतां विहीर जशी भरलेली असते तशी तुमची स्तुति अन्नधनाची समृद्धि करणारी आहे. म्हणून सोमरसाकडे या. हे नायकहो, तुम्हांला तो प्रिय आहे. गौर मृग जसे तळ्याचे काठीं जातात. त्याप्रमाणें (तुम्ही येऊन) सोमरस प्या.

२. हे अश्विनो, मधुर सोमरसानें भरलेलें घर्मपात्र प्या. हे नायकहो, दर्भासनावर बसा. मानवांच्या घरीं आनंदित झालेले तुम्ही अन्नासह सोमरस प्या.

३. हे अश्विहो, प्रियमेध तुम्हापाशीं सर्व प्रकारची मदत मागता झाला. यजमानाच्या सर्वसेवित यज्ञाकडे सकाळींच यज्ञगृहांत तुम्ही या.

४. हे अश्विहो, तुम्ही मधुर सोमरस प्या. यज्ञांत चांगल्या प्रकारें बसा. गौरमृग तटाकावर जातात त्याप्रमाणें सोम पिऊन आनंदीत झालेले तुम्ही स्तोत्रें ऐकण्याकरतां या.

५. हे अश्विहो, तुळतुळीत ठिपकेदार घोड्यावर बसून तुम्ही आतां या. हे दर्शनीय, सुवर्णरथ, उदकरक्षक आणि सद्धर्माची अभिवृद्धि करणारहो, तुम्ही सोम पिण्याकरतां या.

६. हे अश्विहो, स्तुति करणारे बुद्धिवान् आम्ही अन्नप्राप्तीकरतां तुम्हांलाच बोलावतों आहों. तर हे रमणीय गमनशील व कर्तृत्ववान्हो, तुम्ही आमच्या धाव्यानें लवकर या.

सूक्त अठ्यांयशीवें.

ऋषिः—नोधस् गौतम; देवताः-इंद्र; छंदः-प्रगाथ.

१. हे ऋत्विजहो, आपण दर्शनीय, शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या आणि सोम पिऊन मदयुक्त झालेल्या इंद्राला गाई वासराकरतां हंबरतात त्याप्रमाणें दिवसा स्तवूं या.

२. तेजस्वी, दानशील, मेघांनीं झांकलेल्या पर्वताप्रमाणें सामर्थ्यानीं व्यापलेल्या आणि अनेकांचें संरक्षण करणाऱ्या इंद्राला आम्ही वर्णनीय, शेकडों हजारोंनीं युक्त आणि गाई बैल असलेलें धन लवकर मिळावें म्हणून प्रार्थना करीत आहोंत.

३. हे इंद्रा, मोठाले बळकट पर्वतहि तुला अडवूं शकत नाहींत. माझ्यासारख्या स्तोत्याला तूं धन देऊं इच्छितोस, त्याला तुला कोणीहि प्रतिबंध करत नाहीं.

४. हे इंद्रा, तूं सामर्थ्यानें आणि कर्तृत्वानें योद्धा आहेस. तूं कर्तृत्वानें आणि सामर्थ्यानें सर्व प्राणिमात्रांचा पराभव करतोस. अशा तुला हा स्तोता स्वतःच्या साहाय्याकरतां आपणाकडे वळवीत आहे. कारण गोतमांचा तो पुत्र आहे.

५. हे इंद्रा, द्युलोकभर तुझ्या पराक्रमाची कीर्ति पसरली आहे. पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष तुला व्यापूं शकत नाहीं. म्हणून तूं आमचें अन्न स्वीकार.

६. हे धनवान् इंद्रा, जें धन तूं दात्याला देतोस त्या धनाला कोणीहि अडवा येऊं शकत नाहीं. धन देणारा अत्यंत थोर दाता असणारा तूं धन देण्याकरतां उचथ्याचें स्तोत्र ध्यानांत घे.

सूक्त एकूणनव्वदावें.

ऋषिः—वृमेध व पुरुमेध; देवता-इंद्र; छंदः-१.३ प्रगाथ, ५.६ अनुष्टुभ्, ७. बृहती.

१. हे थोडक्यांत बोलणारे स्तोतेहो, वृत्राला ठार करावयास लावणारें बृहत् नांवाचें साम तुम्ही इंद्राकरतां गा, कीं ज्यामुळें देवांनीं इंद्राकरतां सर्वांना जागृत ठेवणारें दिव्यतेज उत्पन्न केलें.

२. शत्रुहन्त्या इंद्रानें शिव्याशाप देणाऱ्यांना फुंकाऱ्या सरसे उडवून दिले आणि यशस्वी झाला. हे महातेजस्वी मरुद्गणा, ते सर्व तुझ्या मैत्रीचा प्रयत्न करतात.

३. हे स्तोतेहो, तुमच्या थोर इंद्राकरतां स्तोत्र म्हणा. कारण,महापराक्रमी वृत्रहन्ता इंद्र शेकडों धाराच्या वज्रानें वृत्राला ठार करतो.

४. हे धैर्यशाली अन्तःकरणाच्या इंद्रा, कोणालाहि न प्राप्त झालेली थोर कीर्ति तुझींच आहे. ती कीर्ति थोर मनानें तूं आम्हाला दे. हे इंद्रा, मातृभूत उदक सर्वत्र वहात जावो. तूं वृत्राला ठार कर आणि शत्रूला जिंक.

५. हे अनादि धनवन्ता, वृत्रासुराला ठार करण्याकरतां जेव्हां तूं प्रकट झालास तेव्हांच पृथ्वीला तूं दृढ केलेंस आणि अन्तरिक्षाला स्थिर केलेंस.

६. हे इंद्रा, तुझ्याकरतां तेव्हांच यज्ञ उत्पन्न झाला, मंत्रहि उत्पन्न झाले. तसें हास्य उत्पन्न करणारें गाणें उत्पन्न झालें. उत्पन्न झालेल्या आणि होणाऱ्या सर्व जगाला तूं आपल्या महत्त्वानें व्यापलें आहेस.

७. हे इंद्रा, तूं (अपक्क) लहान दिसणाऱ्या (गाईच्या) ठिकाणीं पक्क दूध उत्पन्न केलेस. सूर्याला आकाशांत उदयाला आणलेस.हे स्तोतेहो, घर्म नांवाच्या सामाप्रमाणें चांगलीं स्तोत्रें म्हणून तुम्ही इंद्राला उत्साहित करा. स्तुत्य इंद्राला आवडणारें बृहत् नांवाचें साम गा.

सूक्त नव्वदावें.

ऋषिः—नृमेध व पुरुमेध; देवता-इंद्र; छंदः—१.३. ५ बृहती, २. ४. ६ सतोबृहती.

१. वृत्रहन्ता, सज्जधनुष्य, आणि सर्व युद्धांत धांवा केला जाणारा इंद्र नेहमीं आपल्या येण्यानें आमचीं स्तोत्रें भूषित करो.

२. हे इंद्रा, तूं दात्यांतील श्रेष्ठ आहेस, तूं सत्यस्वरूप आहेस, तूं ईश्वर बनवणारा आहेस, म्हणून तुझ्या सारख्या धनवन्ताला योग्य आणि बलपुत्राला योग्य अशीं मोठी देणगी आम्ही मागत आहोंत.

३. हे स्तुत्य इंद्रा, तुझीं स्तोत्रें यथार्थ असोत. हे कृष्णाश्व इंद्रा, जीं तुझ्याकरतां स्तोत्रें केलीं आहेत तीं तूं ऐक.

४. हे भगवन्ता, तूं खरोखर सत्यपराक्रमी आहेस. तूं कोणापुढेंहि न नमतां सर्व दुष्टांना वाकवतोस. हे बलिष्ठ वज्रहस्ता इंद्रा, तूं भक्तांकडे धन आण.

५. हे बलपते इंद्रा, सोम पिणारा तूं यशस्वी आहेस. चालून जातां न येणाऱ्या व अपराभवनीय अशा वृत्रांना तूं लोकसंरक्षक वज्रानें ठार करतोस.

६. हे बलवान् इंद्रा, ज्ञानी अशा तुला आम्ही वाटणीप्रमाणें हक्कानें धन मागतो. मोठ्या झग्याप्रमाणें तुझा आम्हाला आधार आहे. हे इंद्रा, तुझीं सुखें आम्हांला प्राप्त होवोंत.

सूक्त एक्याण्णवावें.

ऋषिः—अपाला अत्रिपुत्री; देवता-इंद्र; छंदः—१.२ पंक्ति ३.७. अनुष्टुभ्.

१. (स्नानाकरतां) पाण्यावर जाणारी मुलगी[1] वाटेंत सोमहि प्राप्त करती झाली. (सोमाला) घरीं आणीत असतां (सोमाला) म्हणाली. हे सोमा, तुला मी इंद्राकरतां पिळते, तुला मी समर्थ इंद्राकरतां पिळते.

---

१ टीप—अत्रीला अपाला नांवाची एक मुलगी होती. ती ब्रह्मज्ञानी होती तिच्या शरीरावर कुष्ठासारखा त्वग्रोग उत्पन्न झाला. त्यामुळें नवऱ्यानें तिला टाकली. बापाच्या घरीं येऊन त्याच्या आश्रमांत तिनें इंद्राला उद्देशून तप आरंभिलें. एकदां तिला असें कळलें कीं इंद्राला सोम फार आवडतो. तेव्हां ती सोम मिळविण्याकरतां नदीतीरावर गेली. तेथें स्नान केलें व तिला सोमहि मिळाला. तो घेऊन घरीं येत असतां तिनें तो वाटेंतच खाल्ला. ती सोम खात असतां चावतांना जो आवाज झाला तो ऐकून इंद्राला वाटलें कीं हा सोम कुटणाऱ्या दगडांचाच आवाज आहे. म्हणून तो तेथें आला. व तिला म्हणाला.

इंद्रः—काय येथें दगड सोम कुटतात ?

अपालाः—नाहीं. मी स्नानाकरतां आलें. वाटेंत

२. अपाला म्हणतेः—तो हा समर्थ असणारा तूं आपलें तेज प्रकट करीत (सोम पिण्याकरतां) घरोघर जातोस. म्हणून तूं येथेंहि लाह्या, करंभ, पुरोडाश आणि स्तोत्रें यांसहित हा सोम तूं पी.

३. हे इंद्रा, मी तुला जाणूं इच्छितेच. पण येथें तुला ओळखूं शकत नाहीं. (नंतर तोंडांतल्या सोमाला म्हणते) हे सोमा, हळूहळू तूं इंद्राकरतां पाझरूं लाग.

४. तो इंद्र आम्हांला अनेकवार समर्थ करो. तसे तो आम्हाला संपत्तिमान् करो. कारण, पतीच्या रोषाला प्राप्त होऊन इकडे आली असतां इंद्राशीं अनेकवार संगत झालें.

सोम सांपडला तो खाल्ला. खातांना होणारा हा आवाज आहे. सोम कुटणाऱ्या दगडांचा हा आवाज नाहीं.

हे ऐकून इंद्र परत फिरला. तेव्हां अपाला पुनः म्हणाली.

अपालाः—इंद्रा, परत जातोस ? सोम पिण्याकरतां तूं घरोघर जातोस ! मीहि दातांनीं चावून काढलेला सोम पी. लाह्या वगैरेहि मी देतें, त्याहि खा.

इंद्राचा अपमान करीत अपाला पुनः म्हणालीः— तूं इंद्र आहेस असें मला वाटत नाहीं. इंद्र जर घरीं आला तर त्याचा मी चांगला सन्मान करीन.

आलेला इंद्रच आहे असें जेव्हां तिच्या ध्यानांत आलें तेव्हां ती आपल्या तोंडांतील सोमास म्हणाली हे सोमा, तूं आलेल्या इंद्राकरतां हळूहळू उत्पन्न हो. नंतर इंद्र तिच्यावर आसक्त होऊन तिच्या तोंडातून पिळलेला सोम प्याला. नंतर अपालेनें आपली सर्व हकीगत इंद्राला निवेदन केली. मला नवऱ्यानें कुष्ट झाल्यामुळें टाकलें आहे तेव्हां इंद्र तिला म्हणाला. जी तुझी इच्छा असेल ती मी पुरी करीन. बोल, काय इच्छा आहे ?

अपालाः—माझ्या बापाचें टक्कल नाहींसें कर. त्याच्या शेतांत पीक येत नाहीं, तें शेत सुपीक कर. तसेंच मलाहि मुलेंबाळें नाहींत ती होऊं दे.

इंद्रानें तिच्या बापाचें टक्कल नाहींसें केलें. त्याचें शेत सुपीक केलें आणि तिचें कोड नष्ट करण्याकरतां तिला आपल्या गाडीच्या जुवाच्या भोकाशीं तिनदां घासली. त्याबरोबर तिच्या अंगाचें कातडें निघालें. त्या कातड्यापासून साळू (शल्यक), घोरपड (गोधा), करकोचा (कृकलास) उत्पन्न झालें. अपालेचें शरीर इंद्रानें, सूर्यासारखें तेजस्वी केलें. (शाट्यायनब्राह्मण) ही गोष्ट ह्या सूक्तांत आहे.

५. (इंद्रानें वर माग असें म्हटलें असतां ती वर मागते) हे इंद्रा, हीं तीन स्थानें आहेत. तीं तूं अंकुरीत कर. बाबाची नापीक जमीन आणि माझ्या हा उदाराच्या नजीकचा भाग.

६. माझ्या बापाची नापकि जमीन, हें माझें शरीर आणि बापाचें डोकें ही तीनहि स्थानें केशयुक्त कर.

७. रथ, गाडी आणि युग (लहान गाडी) यांच्या छिद्रावर अपालेला तीन वेळां शुद्ध करून सूर्यत्वच करतां झाला.

---

५ टीपः—ह्या ऋचेंत थोडा अश्लील भाग आहे. त्याला थोडे रूपान्तर दिलें आहे.

सूक्त ब्याण्णवावें.

ऋषिः—श्रुतकक्ष किंवा सुकक्ष आंगिरस; देवता–इंद्र; छंदः—१ अनुष्टुभ्, २–३० गायत्री.

१. हे ऋत्विजहो, सर्व शत्रूंचा पराभव करणाऱ्या लोकांना धन देणाऱ्या, कर्तृत्ववान् व तुमचा सोम पिणाऱ्या इंद्राचीं तुम्हीं स्तोत्रें गा.

२. हे ऋत्विज् व यजमानहो, अनेक लोक ज्याला बोलावीत असतात आणि बहुत लोकांनीं स्तविलेल्या त्या देवाला आहे असें तुम्हीं म्हणा.

३. नेता इंद्रच आम्हांला विपुल धन आणि अन्न देवो. तो थोर इंद्र गुडघे टेकून (प्रार्थना करणाऱ्या) आम्हाकडे येवो.

४. शिरस्त्राण घातलेला इंद्र हवि देणाऱ्या सुकक्षाचा यवाशिर (गव्हाचें पिठ मिसळलेला) सोम पीवो.

५. हे ऋत्विजहो, त्या इंद्राचीच प्रामुख्यानें सोम पिण्याकरतां स्तुति करा. कारण, सोमपानच इंद्राला उत्साह देणारें आहे.

६. देवांचा देव इंद्र सोमाचा मादक रस पिऊन पराक्रम गाजवून सर्व जगाचा पराभव करतो.

७. (यजमान स्तोत्याला उद्देशून म्हणतो) हे स्तोत्या, सर्वांचा पराभव करतो म्हणून सर्व स्तोत्रांत वर्णन केल्या जाणाऱ्या त्या इंद्रालाच रक्षणाकरतां (स्तुति करून) बोलवा.

८. योद्धा पण पराभव न पावणारा, सोम पिणारा आणि अढळ, अनिवार पराक्रम करणारा आणि नेता अशा इंद्राला बोलवा.

९. हे वेदगोचरा इंद्रा, ज्ञाता असा तूं आम्हांला विपुल संपत्ति दे. शत्रूंचें धन आम्हांला देऊन तूं आमचें संरक्षण कर.

१०. हे इंद्रा, आमचें संरक्षण करण्याकरतांच शेंकडो हजारो प्रकारचें अन्न व अन्नरस घेऊन आम्हांकडे ये.

११. हे शक्रा, ध्यान करणारे आम्ही ध्यान करून तुझ्याकडे आलों आहोंत. हे पर्वतभेत्त्या व वज्रधारी इंद्रा, लढाईंत घोड्यांच्या साहाय्यानें आम्ही जय मिळवूं.

१२. हे शतक्रतो, गाई गवतांनीं बोलावतात त्याप्रमाणें स्तोत्रें म्हणून आम्ही तुला बोलावतों आहोंत.

१३. हे शतक्रतो, सर्व लोक कामनापूर्वक तुला बोलावीत असतात. हे वज्रधारी इंद्रा, सर्वांच्या इच्छा पूर्ण कर.

१४. हे बलपुत्रा, कामनापूर्वक स्तवन करणारे लोक तुझ्याकडे येतात. हे इंद्रा, तुझ्यापेक्षां कोणीहि श्रेष्ठ नाहीं.

१५. हे कामपूरक इंद्रा, धन देणाऱ्या व भयंकर (शत्रूंना) पळावयास लावणाऱ्या बुद्धीनें तूं आमचें संरक्षण कर.

१६. (सोमाची स्तुति) हे शतक्रतो इंद्रा, जो अत्यंत यशस्वी व मदकर असणारा सोम आहे त्यानें तूं आम्हांस मद उत्पन्न झाल्यावर आनंदित कर.

१७. हे इंद्रा, जो अत्यंत प्रसिद्ध आहे, जो वृत्रहननाचें सामर्थ्य देतो आणि जो अतिशय ओज देणारा आहे त्या मदकर सोमानें तूं आम्हांस आनंदीत कर.

१८. हे सोम पिणाऱ्या, देखण्या व वज्रधारी इंद्रा, सर्व लोकांस जो तूं देतोस तोच सोम फक्त आम्ही जाणतों.

१९. आनंदी इंद्राकरतां पिळलेल्या सोमाचीं आमचीं स्तोत्रें स्तुति करोत. कवि स्तोत्रें म्हणून सोमाचा सत्कार करोत.

२०. ज्याचें ठिकाणीं सर्व शोभा एकवटतात, जेथें सात होते रमून जातात, त्या इंद्राला सोम पिळण्याकरतां आम्ही बोलावतों.

२१. हे देवहो, 'त्रिकद्रुक' सत्रांत ज्ञानयज्ञाला आरंभ केला. त्याच यज्ञाची भरभराट आमचीं स्तोत्रें करोत.

२२. हे इंद्रा, समुद्राला नद्या मिळतात त्याप्रमाणें सोम तुझयांत प्रविष्ट होवोत. हे इंद्रा, तुझ्यापेक्षा कोणीहि श्रेष्ठ नाहीं.

२३. हे बलिष्ठ व जागरूक इंद्रा, जो सोम तुझ्या पोटांत शिरतो, त्याला तूं आपल्या महिम्यानें व्याप्त करतोस.

२४. हे वृत्रहन्त्या इंद्रा, आमचा सोम तुझ्या पोटाला पुरेसा होवो आणि सोम तुझ्या शरीरालाहि पुरेसा होवो.

२५. श्रुतकक्ष अश्वाकरतां तुझें उत्कृष्ट स्तवन करीत आहे. तो गाई प्राप्त व्हाव्यात आणि तेज प्राप्त व्हावें म्हणून इंद्राची पुरेपुर स्तुति करीत आहे.

२६. हे इंद्रा, सोम पिळून झाल्यावर येऊन तूं आम्हांला पुरेसें धन दे. हे इंद्रा, तुला धन द्यावयास हा सोम पुरेसा होवो.

२७. हे वज्रधारी इंद्रा, दुरूनहि चालू असलेलीं आमचीं स्तोत्रें तुला येऊन पोंचोत. मग आम्ही विपुल धन प्राप्त करूं.

२८. हे इंद्रा, तूं वीरावरच चालून जाणारा आहेस. तूं शूर आहेस आणि युद्धांत अचल असतोस. तुझें मन अशा प्रकारेंच प्रसन्न केलें जातें.

२९. हे धनवन्ता इंद्रा, सर्व भक्तांकडून तुझ्या देणग्या प्राप्त केल्या जातातच. म्हणून हे इंद्रा, मलाहि तूं साहाय्यकारक हो.

३०. हे अन्नपते इंद्रा, तूं एखाद्या आळसट ऋत्विजाप्रमाणें होऊं नकोस. दुधांत मिसळलेल्या सोमानें आनंदित हो.

३१. हे इंद्रा, हत्यारें चालविणारे राक्षस दिवसा किंवा रात्रीं आमच्यावर चालून न येवोत. आले तर तुझ्या साहाय्यानें आम्ही त्यांचा नाश करूं.

३२. हे इंद्रा, तुझ्याच साहाय्यानें स्पर्धा करणाऱ्या शत्रूंचा आम्ही प्रतिकार करूं. कारण, तूं आमचा आहेस आणि आम्ही तुझे आहोंत.

३३. तुझ्यावर निष्ठा ठेवणारे, व तुझी पुनःपुनः स्तुति करणारे स्तोते भक्त तुझीच सेवा करणार.

सूक्त ब्याण्णवावें.

ऋषिः—सुकक्ष; देवता—३४ इंद्र व ऋभु, अवशिष्ट इंद्र; छंद गायत्री.

१. (सुकक्ष इंद्राचें गुणवर्णन करतो.) हे सूर्यस्वरूपा इंद्रा, ज्याचें संपत्तिमत्त्व प्रसिद्ध आहे, तो काम-

पूरक, लोकांचें हित करणारा आणि दानशौंड अशांच्या यज्ञांत तूं उदय पावतोस.

२. ज्यानें बाहुबलानें शत्रूंचीं नव्याण्णव नगरें फोडलीं त्याच वृत्रहन्त्या इंद्रानें अहीला ठार केलें.

३. तो कल्याणकारक मित्रभूत इंद्र गाईबैल, घोडे आणि धान्य पाण्याच्या लोंढ्याप्रमाणें आम्हांस देतो.

४. हे वृत्रहन्त्या सूर्या, आज ज्या कांहीं उद्देशानें तूं उदय पावला आहेस तें सर्व तुझ्या स्वाधीन आहे.

५. हे उत्कर्ष पावणाऱ्या सज्जनाधिपते, मी मरणार नाहीं असें जें तूं मानतोस ते अगदीं खरें आहे.

६. जे सोम जवळ किंवा दूर पिळून तयार केले आहेत हे इंद्रा त्या सर्वांकडे तूं जातोस.

७. (यजमान म्हणतात) महान् वृत्राला ठार करण्याकरतां त्या इंद्राला आम्ही सामर्थ्यवान् बनवतों. बलवान् इंद्र कामपूरक होवो.

८. इंद्र देणग्या देण्याकरतां उत्पन्न झाला. ओजस्वी असणारा तो सोम पिण्याकरतांच उत्पन्न झाला. तो इंद्र लोकहितकारक, स्तुत्य, प्रशंसनीय आणि सोम पिणारा आहे.

९. वज्राला धार लावून तयार करावें त्याप्रमाणें स्तोत्र म्हणून आणलेला, बलशाली अपराभवनीय, महान् आणि शत्रूला आघात करतां न येणारा इंद्र धन देऊं इच्छितों.

१०. हे प्रशंसनीय व धनवान् इंद्रा, प्रशंसा केला जाणारा तूं कठीण स्थलीं आम्हांला मार्ग दाखीव आणि हे तूं आतां मनावर घेच.

११. हे इंद्रा, ज्या तुझी अशी इच्छा आहे ती कोणीहि मोडीत नाहीं. तुझी सत्ता देव मोडीत नाहीं मग अल्पसामर्थ्य मनुष्य कशी झुगारील ?

१२. हे सुंदर शिरस्त्राण धारण करणाऱ्या, ह्या दोनहि द्यावापृथ्वी तुझ्या अप्रतिहत सामर्थ्याची सतत उपासना करीत बसतात.

१३. हे इंद्रा, तूंच हें पांढरें शुभ्र दुध काळ्या आणि तांबड्या गाईच्या कासेंत उत्पन्न केलेस.

१४. जेव्हां अहीच्या रागानें सर्व देव पळून गेले होते तेव्हां त्या प्राण्याचें बल त्या सर्वांच्या ध्यानांत आलें.

१५. लागलीच माझ्या वृत्रहन्त्या इंद्रानें त्याचें निवारण केलें आणि पराक्रम गाजवला. तेव्हांपासून अजातशत्रु आणि पराभव न करतां येणारा म्हणून तो प्रसिद्ध झाला.

१६. हे स्तोतेहो, तुम्हीं वृत्राचें हनन करणारे लोकाधिक सामर्थ्य ऐकलेच असेल. तें विपुल संपत्ति मिळविण्याकरतां तुम्हांस देतों.

१७. हे बहुनामन् व बहुस्तुत इंद्रा, जेव्हां तूं आमचा प्रत्येक ठिकाणचा सोम पिण्याकरतां येतोस, तेव्हां आमच्या मनांत गाई मिळाव्यात असें असतें.

१८. अनेक ठिकाणीं ज्याच्याकरता सोम पिळला जातो तो वृत्रहन्ता इंद्र आमचें मनोगत ओळखो. तो समर्थ आमची विज्ञप्ति ऐको.

१९. हे बलिष्ठ इंद्रा, कोणाच्या स्तोत्रानें तूं आनंदित होतोस ? आणि कोणत्या स्तोत्रानें स्तोत्यांना धन देतोस ?

२०. मरुतांसह असणारा वृत्रहन्ता बलवान् इंद्र सोम पिण्यांत कोणाच्या यज्ञांत रमून जातो ?

२१. हे इंद्रा, सोमानें आनंदीत झालेला तूं आम्हांला हजारांनीं चांगलें धन दे. तूं हवि देणारांना धन देणारा आहेस हें मी जाणतों.

२२. उदकरूप पत्नीयुक्त असणारे, आपणांस देवांनीं प्यावें म्हणून इच्छा करणारे हे पिळून तयार केलेले सोमरस वाहूं लागतात आणि त्यांचा तृप्तिदायक चोथा पाण्यांत जातो.

२३. यज्ञांत यजन करीत इंद्राला वृद्धिंगत करणाऱ्या आहुति शेवटल्या दिवसापर्यंत आपल्या सामर्थ्यानें इंद्राला यज्ञांत पाठवीत आहेत.

२४. येथें ते मस्त व सोनेरी केस असलेले दोन घोडे हितकारक अन्न वाहून आणोत.

२५. हे विभावसो अग्ने, तुझ्याकरतां हे सोम तयार केले आहेत. दर्भ पसरले आहेत. तर इंद्राला सोमपानाकरतां आण.

२६. हे यज्ञ करणारांनो, हवि देणाऱ्या तुम्हांला इंद्र तेजस्वी सामर्थ्य देवो. तो स्तोत्यांना रत्नें देवो. हे स्तोतेहो, असें देणाऱ्या इंद्राची तुम्ही स्तुति करा.

२७. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, तुझ्याकरतां सामर्थ्यवान् सोम मी सर्व प्रकारचीं स्तोत्रें म्हणून तयार करीत आहें. तर स्तोत्यांना सुखी कर.

२८. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, जर आम्हांला सुखी करावयाचे असेल तर आम्हांला अत्यंत चांगलें अन्न व धन द्या.

२९. हे शतक्रतो इंद्रा, जर आम्हाला सुखी करावयाचे असेल तर आम्हांला सर्व तऱ्हेचीं सुखसाधनें द्या.

३०. हे इंद्रा, तूं आम्हाला सुख देशील म्हणूनच हे वृत्रहन्त्या, आम्ही सोमरस तयार करून तुला बोलावीत आहोंत.

३१. हे सोमनाथा, तूं आपलें काळसर घोडे जोडून आमच्या सोमरसाकडे यावें. सोमरस पिण्याकरतां यावें.

३२. जो वृत्रहन्ता इंद्र लोकांना (उग्र आणि शान्त) अशा दोन प्रकारें विदित आहे, तो काळसर घोडे जोडून आमच्या सोमरसाकडे येवो.

३३. हे वृत्रहन्त्या, ज्याअर्थी तूं आमचा हा सोम पिणारा आहेस त्याअर्थी हरिद्वर्ण घोडे जोडून आमच्या तयार केलेल्या सोमरसाकडे ये.

३४. इंद्र आम्हांला कौशल्यपूर्ण व संपन्न ऋभूचें ऐश्वर्य देवो. आणि बलवान् इंद्र आम्हांस वाजाचें ऐश्वर्य देवो.

सूक्त चवऱ्याण्णवावें.

ऋषिः—बिंदु किंवा पूतदक्ष आंगिरस; देवता—मरुत्; छंदः—गायत्री.

१. धनवान् मरुतांची मातृभूत गाय भक्तांना पान्हवते आणि रथांना जोडली असतां वाहून नेते.

२. जिच्या जवळ राहून सर्व देव आपले नियम पाळतात, सूर्यचंद्रहि सर्व जगावर दृष्टि टाकण्याकरतां तिच्या जवळ सुखानें राहतात.

३. म्हणूनच सर्व आर्य आणि स्तोते मरुतांनीं सोम पिण्याकरतां यावें म्हणून त्यांची नेहमीं स्तुति करीत असतात.

४. हा सोम पिळून तयार आहे. ह्याला स्वयंप्रकाश मरुत् आणि अश्विनी पितात.

५. मित्र, अर्यमन् आणि वरुण गाळण्यानें गाळलेला आणि तीन भांड्यांत भरून ठेवलेला स्तुत्य सोम पितात.

६. प्रातःकाळीं होता ज्याप्रमाणें देवांना स्तवून प्रसन्न होतो त्याप्रमाणें इंद्र पिळलेल्या व दुधांत मिसळलेल्या सोमाला पिऊन आनंदित होतो.

७. (ऋषि आपल्याशींच वितर्क करतो) आमचे पुढारी पाण्याप्रमाणें वळून आमच्या येथें केव्हां प्रगट होणार ? ते शत्रुनिवारक आणि शुद्धबल आमच्याकडे केव्हां येणार ?

८. हे मरुतांनो, जातीनें सुंदर अशा महान् देवांचें साहाय्य आम्हांला केव्हां प्राप्त होणार ?

९. ज्या देवांनीं सर्व पार्थिव सृष्टि आणि स्वर्गीय तेजस्वी सृष्टि निर्माण केली ते मरुत् सोम पिण्याकरतां येवोत.

१०. हे मरुतांनो, शुद्धसामर्थ्य आणि दिव्य अशा तुम्हांला सोम पिण्याकरतां मी बोलावतों.

११. ज्या मरुतांनीं द्यावापृथ्वी स्थिर केली त्यांना मी पिण्याकरतां बोलावतों.

१२. आमचा हा सोमरस पिण्याकरतां मेघावर असणाऱ्या त्या बलवान् मरुद्गणाला मी बोलावतों.

सूक्त पंचाण्णवावें.

ऋषिः—तिरश्री आंगिरस; देवता—इंद्र; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. हे प्रशंसनीय इंद्रा, रथवाल्याप्रमाणें आमचीं स्तोत्रें सोम तयार केल्यावर आम्हांला तुझ्याकडे पोंचवितात. हे इंद्रा, गाई वासराकरतां हंबरतात त्याप्रमाणें तुझ्याकरतां आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

४. हे प्रशंसनीय इंद्रा, हे तेजस्वी सोम तुला पोंचोत. हा सोम तूं लवकर पी. कारण, चहूंकडे तुझ्याकरतां सोम तयार असतो.

३. हे इंद्रा, (स्वर्गावरून) श्येनानें आणलेला व तयार असलेला हा सोमरस तूं पी. कारण तूं सर्व लोकांचा संरक्षण करणारा राजा आहेस.

४. हे इंद्रा, जो तुझी सेवा करतो, त्याचा धांवा तूं ऐक. तूं पराक्रमी मुलाबाळांची आणि गाईबैलांची संपत्ति आम्हांस दे. कारण तूं थोर आहेस.

५. हे इंद्रा, जो तुझ्याकरतां अत्यंत नवीन आणि मोहक स्तोत्रें तयार करतो, तें स्तोत्र प्राचीन सद्धर्माचा उत्कर्ष करणारें, मननीय आणि ज्ञानप्रद आहे.

६. (ऋषि परस्पराला म्हणतात) ज्या इंद्राला आमचीं स्तोत्रें उत्कण्ठित करतात त्याचीच आम्ही स्तुति करतों. त्याच्या अगणित पराक्रमाचे भागीदार व्हावें असें आम्ही इच्छितों.

७. चला, निष्पाप असणाऱ्या इंद्राचीं शुद्ध

---

७. टीपः—पूर्वी इंद्रानें वृत्रासुराला ठार केलें तेव्हां त्याला ब्रह्महत्त्येचा दोष लागला. तेव्हां इंद्र ऋषींना म्हणाला मला ह्या पातकापासून सामगायन करून शुद्ध करा. तेव्हां त्याला ऋषींनीं शुद्ध केलें आणि यज्ञ करून हवि दिले. (शाट्यायन ब्राह्मण)

सामगानें म्हणून स्तुति करूं या. शुद्ध करणाऱ्या सामगायनानें उत्कर्ष पावणाऱ्या इंद्राला दुधांत मिसळलेला शुद्ध सोम आनंदित करो.

८. हे इंद्रा, सामगायनानें शुद्ध झालेला तूं शुद्ध अशा मरुतांसह ये. शुद्ध असा तूं आम्हांला संपत्ति दे. शुद्ध असा तूं सोम पिऊन आनंदित हो.

९. हे इंद्रा, शुद्ध असा तूं हवि देणारांना संपत्ति दे आणि अनेक प्रकारचीं रत्नें दे. शुद्ध असा तूं शत्रूंना ठार करतोस आणि आम्हाला अन्न देऊं इच्छितोस.

सूक्त शहाण्णवावें.

ऋषिः—द्युतान मरुत्पुत्र किंवा तिरश्ची आंगिरस; देवता—इंद्र; छंदः—४ विराज् बाकी त्रिष्टुभ्.

१. ह्याच्यासाठीं उषादेवींनीं आपला प्रवास लांबविला. रात्रीच्या उत्तरकालांत इंद्राकरतां उत्कृष्ट स्तोत्रें म्हटलीं गेलीं. ह्याच्याकरतां उदकानें तुडुंब भरलेल्या सात नद्या कायम झाल्या. आणि लोकांना समुद्रहि सहज तरून जातां येऊं लागले.

२. एकट्या वज्रानें पर्वतांची एकवीसहि शिखरें फोडून टाकलीं. त्या बलशाली व उत्साही इंद्रानें जें केलें तें देव किंवा मनुष्य कोणीहि करूं शकत नाहीं.

३. इंद्राचें वज्र पोलादी व घासून झगझगीत केलेलें आहे. इंद्राच्या हातांत बळकट सामर्थ्य आणि इंद्राच्या डोक्यांत अनेक कर्तृत्वाचे विचार म्हणून त्याचा शब्द ऐकण्याकरतां लोक तयार असतात.

४. मला असें वाटतें कीं, हे इंद्रा, तूं पूज्यांतला पूज्य आहेस. आणि अचलांनाहि हलविणारा आहेस अशी माझी भावना आहे. योध्यांतला तूं ध्वज आहेस आणि लोकांचा तूं धुरीण आहेस.

५. हे इंद्रा, अहीला ठार करण्याकरतां तूं रग जिरवणारे हत्यार हातांत घेतोस. तेव्हां मेघ आणि मेघांतले पाणी गडगडूं लागतें आणि ब्राह्मण इंद्राचीं स्तोत्रें गावूं लागतात.

६. ज्यापासून ही सर्व सृष्टि निर्माण झाली आणि ज्यापासून हे सर्व होत आहे त्याच इंद्राची आपण स्तुति करूं या. आपण स्तवनानें इंद्राला मित्र करूं आणि नमस्कार करून त्या बलवानाच्या सान्निध जाऊन बसूं या.

७. हे इंद्रा, जे सर्व देव तुझे मित्र होते त्यांनीं वृत्राच्या हुंकारानें तुझा त्याग केला. तथापि मरुतांशीं तुझें सख्य होतें त्यामुळें ह्या सर्व सेना तूं जिंकून टाकतोस.

८. तुझा उत्कर्ष करणारे त्रेसष्ट मरुत् एकत्र झालेल्या गोसंघाप्रमाणें पूजनीय आहेत. आम्ही तुला शरण आलों आहोंत. तूं आम्हांला संपत्ति दे. आम्हीहि तुला हवि देऊन सामर्थ्य उत्पन्न करूं.

९. हे इंद्रा, तुझें शस्त्र तिखट व बरोबर मरुतांची अफाट सेना, अशा स्थितींत तुझें वज्र कोण सहन करणार आहे ? हे शत्रु नास्तिक आणि चिन्हत्याराचे असुर आहेत. हे सोमप्रिया, त्यांना तूं आपल्या चक्रानें हांकून दे.

१०. स्तोत्या, महान्, उग्र, बलशाली आणि हितकारी अशा इंद्राचे पशु मिळण्याकरतां सुंदर स्तोत्र कर. स्तुति करून बोलावल्या जाणाऱ्या इंद्राचीं अनेक स्तोत्रें म्हणा. त्यामुळें मुलाबाळांना विपुल संपत्ति मिळेल.

११. हे स्तोत्या, स्तुति करून धांवा केल्या जाणाऱ्या इंद्राचीं नदीपार जाण्याकरतां असलेल्या नौकेप्रमाणें स्तोत्रें करा. प्रसिद्ध आणि खूष करणाऱ्या इंद्रापासून आपल्या मुलाबाळाकरतां स्तोत्रें म्हणून धन मिळवा. तो तुम्हाला विपुल संपत्ति देवो.

१२. ज्यामुळें इंद्राला आनंद होईल तें तूं ओळख. चांगल्या स्तोत्रानें स्तुति कर आणि नमस्कार करून सेवा कर. हे स्तोत्या, जवळ आस, उगाच आक्रोश करूं नकोस. तुझा धांवा त्याच्या कानावर घाल. तो तुम्हाला विपुल संपत्ति देवो.

१३. दहा हजारासह चालून जाणाऱ्या कृष्णानें अंशुमतीवर मुक्काम केला. तेव्हां पराक्रमानें सरसावणाऱ्या कृष्णाला इंद्र भिडला आणि लोकहितकारक इंद्रानें त्याची क्रूर सेना (व त्याला) ठार केलें.

---

१३ टीप—कृष्णासुरानें दहाहजार सैन्यासह अंशुमतीच्या तीरावर निवास केला. तेथें तो बेटांत रहात असतां बृहस्पतीसह इंद्र आला. आणि बृहस्पतीच्या साहाय्यानें त्याला व त्याच्या नोकरांना ठार केलें.

शिवाय.

बृहद्देवतेंत एक सोमाची वेगळीच कथा दिली आहे पण सायणाचार्यांना ती त्याज्य वाटते. ती कथा अशीः—

वृत्राच्या भीतीनें देवापासून सोम पळाला. तेव्हां त्याच्या पाठोपाठ सगळेच धावूं लागले. अंशुमतीनदीवर त्यांची खूपच खडाजंगी झाली. तेव्हां बृहस्पति सोमाला

१४. इंद्र मरुतांना म्हणतो.—हे मरुतांनो, अंशुमती नदीच्या तीरावर अवघड गुहेंत फिरतांना मी द्रप्साला पाहिलें. आणि आकाशांतल्या सूर्याप्रमाणें मी कृष्णाला समोर उभा असलेला पाहिला. हे बलवन्तानो, मी तुमची इच्छा करतों. तुम्ही रणांत माझ्याकरतां युद्ध करा.

१५. नंतर अंशुमतीच्या तीरावर द्रप्सानें झगझगीत रूप धारण केले. तेथें इंद्रानें बृहस्पतीसह चालून येणाऱ्या नास्तिक सेनेचा पराभव केला.

१६. त्या शत्रुरहित असणाऱ्या सात जणांना तूंच शत्रु निर्माण झालास. हे इंद्रा, झाकलेल्या द्यावा-पृथ्वींना तूं (सूर्य उत्पन्न करून) उघड केलेस. तसेंच विस्तृत त्रैलोक्याला तूं आनंदीत केलेस.

१७. हे वज्रधारा इंद्रा, तूंच तें अप्रतिम कृत्य केलेस कीं ज्यायोगें धैर्यानें वज्रानें तूं शत्रु ठार केलास. तूं हत्यारांनीं शुष्णाला ठार केलेस. आणि तूंच पराक्रमानें गाई मिळविल्यास.

१८. हे लोकांच्या वीर्यशाली नायका, तूं वृत्राचें हनन करणारा आणि बलवान् आहेस. अडवलेल्या नद्या तूंच मोकळ्या केल्यास आणि दासांच्या ताब्यांत असणारें उदक तूंच जिंकलेस.

१९. जो सोमांत रमून जातो, ज्याच्या रागापुढें कोणाचाहि टिकाव लागत नाहीं, जो सूर्याप्रमाणें वैभव-संपन्न, जो एकटाच मनुष्यांना हितकारक कृत्यें करतो, तो वृत्राचा हन्ता, तोच मोठालीं कृत्यें करणारा आहे. दुसऱ्या कोणालाहि तोच भारी आहे.

२०. तो वृत्रहन्ता इंद्र लोकाधार आहे. त्याचाच स्तोत्रें म्हणून आम्ही धांवा करीत आहोंत. कारण, तोच भगवान् आमचें संरक्षण करणारा, तोच आमचा बहुमान करणारा आणि तोच सर्वविश्रुत धनाचा दाता आहे.

२१. तो वृत्रहन्ता ऋभूंचा पाठीराखा झाला. उत्पन्न झाल्याबरोबर प्रशंसनीय झाला. प्यालेल्या सोमाप्रमाणें अनेक लोक हितकारक कृत्यें करणारा व मित्रांना प्रशंसनीय झाला.

सूक्त सत्त्याणणवावें.

ऋषिः—रेभ काश्यप; देवता-इंद्र; छंदः-१०.१३ अतिजगती ११.१२ बृहती, १४ त्रिष्टुभ्, १५ जगती, अवशिष्ट बृहती.

१. हे इंद्रा, जी संपत्ति सर्व सत्ताधीश असणाऱ्या तूं असुरापासून हरण केलीस, हे धनावन्ता, ती देऊन तूं स्तोत्यांचीच भरभराट कर. कीं, जे तुझी सेवा करीत आहेत.

२. हे इंद्रा, तूं गाईबैल, घोडे आणि अविनाशी संपत्ति ज्यांच्याकरतां राखून ठेवतोस त्या सोमरस तयार करणाऱ्या आणि दक्षिणा देणाऱ्या लोकांना ती संपत्ति दे. कवडीचुंबकांना देऊं नकोस.

३. हे इंद्रा, जो नास्तिक आणि धर्मकर्में न करतां निजून रहातो, तो आपल्या कर्मानींच पोषक संपत्तीचा नाश करतो. अशाला अज्ञात प्रदेशांत तूं नेऊन टाक.

४ हे शक्रा, जरी लांब असलास किंवा हे वृत्रहन्त्या,तूं अत्यंत नजीक असलास तरी स्वर्गगामी केसाळ घोड्याप्रमाणें स्तोत्रें म्हणून व सोम तयार करून हे लोक तुझी सेवा करीत आहेत.

५. हे इंद्रा, जरी स्वर्गाच्या उज्वलस्थानीं असलास किंवा पृथ्वीलास किंवा समुद्राच्या आंत असलास किंवा अन्तरिक्षांत वरच्या एखाद्या वाड्यांत असलास किंवा अन्तारिक्षांत असलास तरी तूं आम्हाकडे ये.

६. हे सोम पिणाऱ्या बलाधिपति इंद्रा, तूं सोम तयार केल्यावर आम्हांला अन्न, मधुर भाषण व विपुल संपत्तीनें आनंदीत कर.

७. हे इंद्रा, आम्हांला तूं टाकूं नकोस. आम्हांला आनंद देणारा हो, तूंच आमचा रक्षक आणि तूंच आमचा आप्तइष्ट. तर तूं आम्हांला दूर लोटूं नकोस.

८. हे इंद्रा, सोम पिळून झाल्यावर आमच्यासह मधुर सोम पिण्याकरतां तूं बैस. हे भगवन्, स्तोत्यांचें तूं सर्वतोपरि रक्षण कर. हे इंद्रा, आमच्यासह सोमरस तयार केल्यावर—

म्हणाला परत देवाकडे चल. तेव्हां तो नाहीं म्हणाला. तेव्हां ते त्याला बलानेंच देवाकडे घेऊन गेले. आणि खूप प्याले. राक्षसांना ठार केले व त्याचीं नव्याण्णव नगरें फोडलीं. (बृहद्देवता—६.९१८.९२५) ही हकीकत १३-१५ ऋचांत वर्णन केली आहे.

कृष्ण द्रप्स म्हणजे काळा थेंब असा अर्थ होतो. त्यावर रूपक केलें असावें.

९. हे वज्रधरा, तुझ्यावर देव पगडा ठेऊं शकत नाहींत. आणि मनुष्यहि नाहींत. कारण, सर्व प्राणि-मात्रावर तुझा वरचष्मा आहे. म्हणून देव तुझ्यावर पगडा ठेवूं शकत नाहींत.

१०. एकत्र झालेल्या सर्व सेना पराभव करणाऱ्या नेत्या इंद्राला सज्ज करतात आणि त्याची स्तुति कर-ण्याकरतां त्याला उत्पन्न करतात. पराक्रमानें सर्व श्रेष्ठ, शत्रूंना ठार करणारा, उग्र, ओजस्वी, उत्कर्षशाली आणि युद्धांत धडाडी असलेल्या इंद्राला लोक स्तवितात.

११. स्तोते ह्या इंद्राची सोम प्यावा म्हणून स्तुति करतात. जेव्हां ह्या स्वर्गाधिपति इंद्राची उत्कर्ष व्हावा म्हणून स्तोते स्तुति करतात तेव्हां ओजानें आणि साहा-य्यानें सज्ज असा तो प्राप्त होतो.

१२. तेजस्वी, अद्वेषी आणि आवेशशाली ज्ञानी भक्त सर्वव्यापक मेषरूपधारी इंद्राला स्तोत्रें ऐकूं जातील अशा प्रकारें स्तवितात आणि पाहिल्याबरोबर नमस्कार करतात.

१३. त्या अप्रतिहत सामर्थ्य धारण करणाऱ्या, उग्र, सत्यस्वरूप भगवान् इंद्राचा मी पुन: पुन: धांवा करतों. दाता आणि यज्ञार्ह असणारा इंद्र स्तोत्रामुळें आमच्याकडे वळो. वज्रधर इंद्र भाग्याचे सर्व चांगले मार्ग सुगम करो.

१४. हे बलिष्ठ इंद्रा, तूं आपल्या सामर्थ्यानें नगरें फोडून टाकण्यांत कुशल आहस. हे वज्रधरा, तुझ्या धाकानें हे सर्व लोक आणि द्यावाभूमि कांपत आहे.

१५. हे अद्भुत व शूर इंद्रा, तें तुझें सत्यस्वरूप माझें संरक्षण करो. हे वज्रधरा, तूं अनेक संकटांतून आम्हांला पार पाड. तूं आम्हांला केव्हां अनेक प्रकारची स्पृहणीय संपत्ति देशील ?

सूक्त अठ्ठयाण्णवावें.

ऋषिः—नृमेध आंगिरस; देवता–इंद्र; छंदः—७.१०. ११ ककुभ, ९. १२ पुरउष्णिङ्, बाकी उष्णिह्.

१. हे गाणारांनो, थोर, ज्ञानी, बुद्धिमान् व स्तुतिप्रिय धर्मकर्त्या इंद्राकरतां तुम्हीं बृहत् नांवाचें सामगायन करा.

२. हे इंद्रा, तूं सर्वश्रेष्ठ आहेस. आणि तूं सूर्याला प्रकाशीत केलें आहेस. तूं थोर विश्वाचा कर्ता आणि देव आहेस.

३. हे इंद्रा, तूं तेजानें स्वर्गलोकाला प्रकाशित करून द्युलोकाच्या तेजोमय प्रदेशांत गमन केलेंस. ते सर्व देव तुझ्या मैत्रीकरतां प्रयत्न करतात.

४. हे इंद्रा, तूं प्रिय, सर्वांना जिंकणारा आणि लपवितां न येणारा असा आहेस. पर्वताप्रमाणें सर्व तऱ्हेनें मोठा आणि स्वर्गाचा अधिपति आहेस. तूं माझ्याकडे ये.

५. हे सोम पिणाऱ्या सत्यस्वरूप इंद्रा, ह्या द्यावा-पृथ्वीपेक्षांहि तूं मोठा आहेस. तसेंच हे इंद्रा, सोमरस देणारांचा तूं उत्कर्ष करणारा आणि स्वर्गाचा अधिपति आहेस.

६. हे इंद्रा, तूं शत्रूंच्या अनेक नगरांचा धुव्वा उडवणारा आणि दस्यूंचा घात करणारा आहेस. तूं मनुष्यांचा उत्कर्ष करणारा आणि स्वर्गाचा अधिपति आहेस.

७. हे स्तुत्य इंद्रा, जलमार्गानें जाणारे लोक पाण्यानें इष्ट स्थलीं जातात. त्याप्रमाणें, आमच्या प्रबल वासना आम्ही तुझेपाशीं पोंचवितों.

८. हे वज्रधरा शूर इंद्रा, नद्याप्रमाणें स्तोत्रांच्या प्रवाहांनीं दररोज आम्ही तुझा उत्कर्ष करीत आहोंत.

९. गमनशील इंद्राच्या महान् रथाच्या जोखडाला केवळ इषाऱ्यानें वाहून नेणारे घोडे स्तोत्रानें जोडले जातात.

१०. हे कर्तृत्ववान् द्रष्ट्या इंद्रा, तुला आम्ही बल आणि धन मागतों. ही मागणी शत्रूंच्या सेनाचा धुव्वा उडविणाऱ्या इंद्राला आम्ही मागत आहोंत.

११. हे उदारा आणि कर्तृत्ववन्ता, तूंच आमची माता आहेस. आणि पिताहि तूंच आहेस. म्हणून तुझ्याजवळ आम्ही सुखाची मागणी करीत आहोंत.

१२. हे बलवन्ता, बहुस्तुता आणि कर्तृत्ववन्ता, बलयुक्त अशा तुझी मी स्तुति करीत आहें. तूं आम्हांला चांगलें धन दे.

सूक्त नव्याण्णवावें.

ऋषिः—नृमेध; देवता–इंद्र; छंदः—१.३.५.७ बृहती, २.४.६.८ सतोबृहती.

१. हे वज्रधरा इंद्रा, तुला भक्त दररोज सोम पाजीत असतात, तो तूं स्तुति करणाऱ्या आमचीं स्तोत्रें ऐक. आणि आमच्या घरीं ये.

२. हे सुंदर शिरस्त्राण धारण करणाऱ्या आणि अश्वयुक्ता इंद्रा, स्तोते प्रार्थना करून तुला हेंच मागत असतात. तुझी कीर्ति निरुपम आहे. हे स्तुत्य इंद्रा, सोम देण्याच्या वेळीं तुझी गाणीं गायली जातात.

३. सूर्याला आश्रयून असणाऱ्या सूर्यकिरणाप्रमाणें सर्वच जग इंद्रावर अवलंबून आहे. देव झालेल्या आणि होणाऱ्या प्राण्यांना आपला भाग आतां वाटून देत आहेत आणि आम्ही त्याची इच्छा करीत आहोंत.

४. हे स्तोत्या, सुखकर दान देणाऱ्या इंद्राची स्तुति कर. कारण, इंद्राच्या देणग्या कल्याणकारक असतात. तो इंद्र इच्छा पूर्ण करण्याकरतां देणग्या देत असतां भक्ताची इच्छा मोडीत नाहीं.

५. हे इंद्रा, तूं युद्धांत स्पर्धा करणाऱ्या सर्व शत्रूंचा पराभव करतोस. हे शत्रुहन्त्या, तूं मित्रांचीं संकटें नष्ट करणारा आणि शत्रूंचीं संकटें उत्पन्न करणारा आहेस. शत्रूंचा नाश करणारा आणि त्रास देणारांना त्रास देणारा आहेस.

६. हे इंद्रा, तुझें वाढतें बळ पाहिल्यावर आई मुलाच्या पाठोपाठ जाते त्याप्रमाणें द्यावापृथ्वी तुझ्यामागें जातात. हे इंद्रा, जेव्हां तूं वृत्राला ठार करतोस तेव्हां तुझ्या क्रोधानें सर्व शत्रू खिन्न होतात.

७. लोकांनो, जरारहित, धडाडीचा, वेगवान्, जेता, चालून जाणारा, उत्कृष्ट रथी, अहिंस्य, उदकवर्धक (तुग्र्याचा उत्कर्ष करणारा)—

८. सुशोभित करणारा, पण ज्याला कोणी सुशोभित करूं शकत नाहीं, बलानें कार्य करणारा, बहुरक्षित, अनंतकर्मा, सर्वांना सारखा आणि अन्नाच्छादन देणाऱ्या इंद्राला आम्ही साहाय्य करण्याकरतां बोलावीत आहोंत.

सूक्त शंभरावें. +

ऋषिः—नेम भृगुगोत्र; देवता-१०-११ वाच् बाकी इंद्र; छंदः—६ जगती, ७ ते ९ अनुष्टुभ्, अवशिष्ट त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, तुझ्यापुढें मुलासह (शत्रूंना जिंकण्याकरतां) मी जातों. माझ्या पाठीमागें (संरक्षणाकरतां) सर्व देव येत आहेत. जर (शत्रूंच्या संपत्तींत) माझा भाग असेल तर मला शत्रूं जिंकण्याचें सामर्थ्य दे.

२. हे इंद्रा, तुला प्रथम मी मधुर सोमाचें खाद्य देतों. पिळून ठेवलेला सोम तुझ्याकरतां आहे. मित्र असणारा तूं माझ्या बाजूस (युद्धांत मदतीकरतां) ऐस. मग आपण दोघे पुष्कळ शत्रूंना ठार करूं.

३. हे लोकहो, जर खरोखर इंद्र असेल तर त्याची खरी स्तुति करा. नेमच इंद्र म्हणून कोणी नाहीं असें म्हणतो. कारण, कोणी बरें इंद्राला पाहिलें आहे ? (कोणीहि नाहीं). मग आम्ही कोणाची स्तुति करावी ?

४. (असें नेमाचें बोलणें ऐकून इंद्र त्याच्या जवळ आला. व स्वतःचीच ह्या दोन ऋचांनीं त्यानें स्तुति केली.) इंद्र म्हणतो—हे स्तोत्या, हा मी तुझ्या पुढें आहे. माझ्याकडे पहा. मोठेपणानें मी सर्व जगांत श्रेष्ठ आहे. सत्याचा उपदेश करणारे थोर लोक माझीच स्तुति करतात. रागावल्यावर मी सर्व जगाचा नाश करून टाकतो.

५. जेव्हां यज्ञेच्छु भक्त सुंदर स्वर्गांत बसलेल्या मला एकट्याला बोलले तेव्हां त्यांचें बोलणें माझ्या अन्तःकरणांतल्या अन्तःकरणाला भिडलें कीं मुलाबाळांसहित माझे मित्र ओरडत आहेत. (म्हणून मी आलों आहे.)

६. (स्वतःजवळ इंद्र आलेला पाहून ऋषि संतुष्ट झाला. आणि त्यानें त्याच्या विविध कृत्याची ह्या दोन ऋचांनीं स्तुति केली आहे.) हे धनवन्ता, तूं यज्ञांत सोम पिळणाऱ्या भक्तांकरतां जीं कृत्यें केलींस, तीं तुझीं कृत्यें वर्णनाला अपरंपारच आहेत. परावताचें पुष्कळ साठविलेलें जें धन होतें तें ऋषिबंधु शरभाला तूं देऊन टाकलेस !

७. जो पळत सुटला आहे, येथें थांबतहि नाहीं आणि तुला निवारण करूं शकत नाहीं, त्या वृत्राच्या मर्मस्थानावर जोरानें इंद्रानें वज्र टाकलें आहे.

८. गरुडानें मनोवेगानें जाऊन सुवर्णमय नगरी (सुवर्णाचा अमृतकलश) जिंकली आणि स्वर्गाला जाऊन इंद्राला सोम दिला.

९. जें वज्र समुद्रांत पाण्यानें वेष्टिलेलें आहे त्या ह्या वज्राला लढाईत पुढें धांवत येणारे शत्रु बळी दिले जातात.

१०. अज्ञांना ज्ञानी करणारी व देवांना प्रसन्न करणारी अशी राष्ट्रीय वाणी जेव्हां प्रकट होते, तेव्हां

+ टीपः—गांवाला वगैरे निघालों असतां पक्ष्यांचा अशुभ शब्द ऐकूं आल्यास हें सूक्त म्हणावें असें आश्वलायन गृह्यसूत्रांत विवाहप्रकरणांत सांगितलें आहे.

चहूकडून अन्न आणि पाणी यांचें वैपुल्य होतें. पण वाणीला उत्पन्न करणारें श्रेष्ठ तत्त्व कुठें जातें? (त्याचा पत्ता लागत नाहीं.)

११. देवांनीं जी वाणी उत्पन्न केली तिला अनेक स्वरूपाचे प्राणी बोलतात. स्तुत्य अशी ती प्रसन्नतेनें अन्न आणि रस उत्पन्न करणारी गाईच्या रूपानें आमच्याकडे येवो.

१२. हे मित्रभूत विष्णुदेवा, तूं अत्यंत पराक्रम गाजव. स्वर्ग वज्राच्या फिरण्याला जागा देवो. हे विष्णो, तूं आणि मी वृत्राला ठार करूं. नद्या मोकळ्या करूं. व मोकळ्या केलेल्या नद्या इंद्राच्या प्रेरणेनें वाहूं लागोत.

---

१२ टीप—या ऋचेच्या अर्थाचे शौनकाचे श्लोक:—

त्रींल्लोकानाभिवृत्यैतान्वृत्रस्तस्थौ स्वया त्विषा ।
तं नाशकद्धंतुमिंद्रो विष्णुमभ्येत्य सोऽब्रवीत् ॥
वृत्रं हनिष्ये तिष्ठस्व विक्रम्याद्य ममांतिके ।
उद्यतस्य तु वज्रस्य द्यौर्ददातु ममांतरम् ॥
यथेति विष्णुस्तच्चक्रे द्यौश्चास्य विवरं ददौ !
तदेतदखिलं प्रोक्तं सखे विष्णो इति त्वृचा ॥

बृहद्देवता ६.९३१–९३२.

सूक्त एकशें एकावें.

ऋषि:—जमदग्नि भृगुगोत्र; देवता–६ आदित्य, ७–८ अश्विन्, ९–१० वायु, ११–१२ सूर्य, १३ उषस् किंवा सूर्यप्रभा, १४ पवमान, १५ गो; बाकी पांच मित्रावरुण; छंद:—३ गायत्री, १३ बृहती १४-१५-१६ त्रिष्टुभ्, अवशिष्ट विषम–बृहती आणि सम–सतोबृहती.

१. जो मनुष्य हवि देण्याकरतां मित्रावरुणांना आपल्याकडे वळवितो, तो मनुष्य खरोखर अशा रीतीनें देवांना प्रसन्न करतो.

२. अतिशय बलवान, देखणे, नेते, तेजस्वी आणि अत्यंत ज्ञानी असणारे ते मित्रावरुण दोन्ही हाताप्रमाणें सूर्याच्या प्रकाशांसह कर्मांत प्राप्त होतात.

३. हे मित्रावरुणहो, जो तुम्हाकडे येतो, तो देवांचा दूत अग्नि होय. तो मस्तकावर सोन्याचे अलंकार घालतो आणि आनंददायक संपत्तीकडे जात आहे.

४. ज्याला खुशालीच्या प्रश्नांत आनंद नाहीं, ज्याचें मन पुन: पुन: भक्ति करण्यांत रमत नाहीं आणि ज्याला संवाद आवडत नाहीं अशा शत्रूंपासून लढाईत आमचें संरक्षण करा. त्याच्या बाहूपासून आम्हांला तारा.

५. हे यज्ञधन स्तोतेहो, मित्र आणि अर्यमा यांना उद्देशून तुम्ही स्तोत्रें गा. वरुणाला प्रसन्न करणारे स्तोत्र गा. ह्या सर्वांची यज्ञीय स्तोत्रें गा.

६. त्रैलोक्याचा पुत्र, व्यापक, जयशील आणि तांबूस आदित्य सर्व देवांनीं उत्पन्न केला. त्यामुळें अमर व अपराभूत असणारे देव लोकांचीं सर्व ठिकाणें पहातात.

७. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, माझी नवीन तेजस्वी स्तोत्रें आणि कर्में यांच्याकडे तुम्ही या. हवि भक्षण करण्याकरतां प्राप्त व्हा.

८. हे अन्नधन अश्विहो, जे तुम्ही राक्षसांशिवाय इतरांना देत असाल ते मी मागतों आहे. पूर्वेकडे तोंड करून चाललेल्या स्तुतीला उत्साह देणारे आणि जमदग्नीनें स्तविले जाणारे तुम्ही या.

९. हे वायो, तूं आमच्या ह्या जगप्रसिद्ध यज्ञांत ये. गाळण्यांत टाकून स्वच्छ केलेला हा सोम तुझ्याकरतां तयार आहे.

१०. हे नियुत् नांवाचा घोडा असलेल्या वायो तुला खाण्याकरतां, हवि देण्याकरतां अत्यंत सरळ मार्गांनीं अध्वर्यू जात आहे. आतां दुधांत मिसळलेला आणि शुद्ध असा दोन प्रकारचा सोम तूं पी.

११. हे सूर्या, खरोखर तूं (तेजानें) महान् आहेस. हे आदित्या, खरोखर तूं (बलानें) महान् आहेस. थोर अशा तुझा माहिमा स्तोत्यांकडून स्तविला जातो. हे देवा, खरोखर तूं फार मोठा आहेस.

१२. हे सूर्या, तूं ज्ञानानें खरोखर सर्वश्रेष्ठ आहेस तसाच हे देवा, महत्त्वानेंहि खरोखर मोठा आहेस. तूं असुरांचा नाश करणारा आणि देवांचा हितकर्ता आहेस. तसाच तुझा प्रकाश व्यापक आणि कमी न होणारा आहे.

१३. ही पृथ्वीवर किरण टाकणारी तांबूस रंगाची रूपवती उषा उत्पन्न झाली आहे. दाही दिशांत फिरणारी ती चित्रविचित्र रंगाच्या गाईप्रमाणें दिसतें आहे.

१४. ज्या ह्या तीन लोकांतील प्रजा निर्माण झाल्या आहेत, ह्या सर्व प्रजा अग्नीचा आश्रय करतात. जगांत थोर आदित्य प्रकाशत असतो. आणि सर्व दिशांत वायु पसरला आहे.

१५. गाय ही रुद्रांची आई, वसूंची कन्या, आदित्यांची बहिण, दुधाचा सांठा आहे. मी सर्व

आठवें मंडळ.

कोष्टक

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१	५-७-१०–१६	१-२ प्रगाथ ३०-३३ असंग राजा, ३४ शश्वती असंग-पत्नी बाकी मेधातिथी व मेध्यातिथि	२-४सतोबृहती, ३३-३४ त्रिष्टुभ् अवशिष्ट बृहती	३०-३३ आत्मकृत-दानस्तुति, ३४ असंग राजा, बाकी इंद्र	आसंगप्लायोगी यास पुरुषत्वप्राप्ति व त्याच्या शश्वती नामक स्त्रीस आनंद झाला.
२	५-७-१७–२४	मेधातिथि व प्रियमेध ४१-४२मेधातिथि	२८ अनुष्टुभ् अवशिष्ट गायत्री	४१-४२ विभिंददान-स्तुति, अवशिष्ट इंद्र	
३	५-७-२५-२९	मेध्यातिथि	१-३-५–७-९-११-१३ १५-१७-१९-२४ बृहती २-४-६-८-१०-१२-१४ १६-१८-२० सतोबृहती २१ अनुष्टुभ् २२-२३ गायत्री	१-२० इंद्र, २१-२४ कुरयाणपुत्रपाकस्थाम-नाची दानस्तुति	
४	५-७-३०–३३	देवातिथि	१-३-५-७-९-११-१३ १५-१७-१९ बृहती २ ४-६-८-१०-१२-१४ १६-१८-२० सतोबृहती २१ उष्णिह	१९-२०-२१ कुरुंगदान-स्तुति, १५-१८ पूषन् किंवा इंद्र १।१४ इंद्र	तुर्वशांच्या यज्ञांत येण्याबद्दल इंद्राची स्तुति
५	५-८-१–८	ब्रह्मातिथि	१-३६ गायत्री ३७-३८ बृहती ३९ अनुष्टुभ्	१-३४ अश्विनी ३५-३९ अशुचेदिपुत्रदान-स्तुति	
६	५-८-९–१७	वत्स	गायत्री	१-४५ इंद्र ४६-४८ तिरिंदरदानस्तुति	
७	५-८-१८–२४	पुनर्वत्स	गायत्री	मरुत्	
८	५-८-२५-२९	सध्वंस	अनुष्टुभ्	अश्विन्	
९	५-८-३०-३३	शशकर्ण	२-३-२०-२१ गायत्री १-४-६ १४-१५ बृहती ५ ककुभ्, १० त्रिष्टुभ्, ११ विराज् १२ जगती	अश्विन्	

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
			बाकी अनुष्टुभ्		
१०	५-८-३४	प्रगाथ	१-५ बृहती, २ त्रिष्टुभ् ३ अनुष्टुभ्, ४ आस्तार-पंक्ति, ६ सतोबृहती	अश्विन्	
११	५-८-३५-३६	वत्स	१ प्रतिष्ठा गायत्री, २ वर्धमाना गायत्री १० त्रिष्टुभ्, बाकी गायत्री	अग्नि	विष्णूनें तीन पावलें टाकली वामन अवताराचें मूळ
१२	६-१-१-६	पर्वत	उष्णिह्	इंद्र	
१३	६-१-७-१३	नारद	उष्णिह्	इंद्र	
१४	६-१-१४-१६	गोषूक्तिन् आणि अश्वसूक्तिन्	गायत्री	इंद्र	सूक्तकार म्हणतो मी इंद्र असतो तर असें केलें असतें.
१५	६-१-१७-१९	”	”	”	
१६	६.१.२०-२१	इरिंबिठि	गायत्री	इंद्र	
१७	६.१.२२-२४	”	१-१३ गायत्री १४ बृहती १५ सतोबृहती	”	शृंगवृषाची कथा
१८	६.१.२५-२८	”	उष्णिह	८ आश्विनौ ९ अग्नि, सूर्य, वायु बाकी आदित्य	
१९	६.१.२९-३५	सोभरि काण्व	१.३.५.७.९.११.१३. १५.१७.१९.२१.२३ २५.२९.३१.३३.३६ ककुभ्, २.४.६.८.१०, १२.१४.१६.१८.२०. २२.२४.२६.२८.३०. ३२.३४-३५सतोबृहती, २७ विराज, ३४-उष्णिह, ३७ पंक्ति	१-३३ अग्नि ३४-३५ आदित्य ३६-३७ त्रसदस्युदानस्तुति.	
२०	६.१.३६-४०	”	समसंख्यांक सतोबृहती विषमसंख्यांक ककुभ	मरुत्	
२१	६.२.१-४	”	समसंख्याक सतोबृहती विषमसंख्याक ककुभ्	१-१६ इंद्र १७-१८ चित्रदानस्तुति	
२२	६.२.५-८	”	१-३-५ ७ बृहती,	अश्विनौ	

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
			२ ४-६- सतोबृहती ८ अनुष्टुभ् ९ ते १८ ककुभ्		
२३	६.२.९-१४	विश्वमनस् व्यश्वपुत्र	उष्णिह्	अग्नि	
२४	६.२.१५-२०	१-२७ विश्व-मनस् व्यश्वपुत्र २८-३० वरू सौषम्ण	१-२९ उष्णिह ३० अनुष्टुभ्	१-२७ इंद्र, २८-३० वरुदानस्तुति	
२५	६.२.२१-२५	विश्वमनस व्यश्वपुत्र	उष्णिह्	१०-१२ विश्वेदेव अव-शिष्ट मित्रावरुण	
२६	६.२.२६-३०	व्यश्व, वैयश्व, किंवा विश्वम-नस आंगिरस	१६-१९-२१-२५ गा-यत्री २० अनुष्टुभ् अवशिष्ट उष्णिह	१-२० अश्विनौ २१-२५ वायु	
२७	६.२.३१-३४	मनु विवस्व-त्पुत्र	विषमसंख्याक-बृहती समसंख्याक-सतोबृहती	विश्वेदेव	
२८	६.२.३५	मनु	४पुरउष्णिह, अवशिष्ट गायत्री	विश्वेदेव	
२९	६.२.३६	कश्यप मरीचि-पुत्र किंवा मनु वैवस्वत	विराज्	विश्वेदेव	
३०	६.२.३७	मनु वैवस्वत	१ गायत्री, २ पुरउ-ष्णिह ३ बृहती ४ अ-नुष्टुभ	विश्वेदेव	
३१	६.२.३८-४०	,,	९-१४ अनुष्टुभ् १५-१८ पंक्ति, १० पादनि-चृत अवशिष्ट गायत्री	१-४ यज्ञयजमानप्र-शंसा ५-९ दंपतीप्रशं-सा १०-१८ दंपत्यो-राशिषः	
३२	६.३.१-६	मेधातिथि काण्व	गायत्री	इंद्र	सृबिंद, अनर्शनि, पिप्रु, दास आणि अहीशु और्णवाभ
३३	६.३.७-१०	मेध्यातिथि काण्व	१-१५ बृहती, १६-१८ गायत्री १९ अनुष्टुभ्	इंद्र	
३४	६.३.११-१३	१६-१८वसुरोचि-ष अंगिरससहस्र अवशिष्ट नीपा-तिथि	१६-१८ गायत्री, अव-शिष्ट अनुष्टुभ	इंद्र	

सूक्त	अ. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
३५	६.३१४-१७	श्यावाश्व आत्रेय	१-२१ ज्योतिः; २२. २४ पंक्ति, २३ महाबृहती,	अश्विनौ	
३६	६.३.१८	,,	१-६ शक्करी, ७ महापंक्ति.	इंद्र	
३७	६.३.१९	,,	१ अतिजगती २-७ महापंक्ति	,,	
३८	६.३.२०-२१	,,	गायत्री	इंद्र व अग्नि	
३९	६.३.२२-२३	नाभाक काण्व	महापंक्ति	अग्नि	
४०	६.३.२४-२५	,,	२ शक्करी १२ त्रिष्टुभ् अवशिष्ट महापंक्ति.	इंद्र व अग्नि	
४१	६-३-२६-२७	,,	महापंक्ति	वरुण	
४२	६.३.२८	अर्चनानस् काण्व किंवा नाभाक	१-३ त्रिष्टुभ ४-६ अनुष्टुभ्	१-३ वरुण ४-६ अश्विनौ	
४३	६-३.२९-३५	विरूप आंगिरस	गायत्री	अग्नि	
४४	६.३.३६-४१	,,	,,	,,	
४५	६.३.४२.४९	त्रिशोक काण्व	,,	इंद्र	
४६	६.४.१-६	वश अश्वपुत्र	१-४.६.१०.२३.२९. ३३ गायत्री; ५ ककुभ्; ७.११.१४.१८.१९. २५-२७ बृहती, ८ अनुष्टुभ् ९,१२.२६-२८ सतोबृहती १३ द्विपदा १५ ककुभ्न्यंकुशिरा, १६.३०विराज्, १७जगती, २० विषमदा बृहती, २१.२२.२४. ३२ पंक्ति, ३१ उष्णिह्	२१-२४ पृथुश्रवसो दानस्तुति २५-२८ वायु अवशिष्ट इंद्र	महत्त्व
४७	६. ४. ७-१०	त्रित आप्त्य	महापंक्ति	१-१३ आदित्य १४-१८ उषस् व आदित्य.	
४८	६. ४. ११-१३	प्रगाथ काण्व	५ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	सोम	

वालखिल्य

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्व
४९	६.४. १४–१५	प्रस्कण्व ,,	विषम-बृहती सम–सतोबृहती	इंद्र	कण्व, मेध्यातिथि, नीपातिथी, कण्व, पक्थ, त्रसदस्यु, गोशर्य, ऋजिश्वन्, दशव्रज.
५०	६.४. १६–१७	पुष्टिगु ,,	,, ,,	,,	पौर, दस्यु, एतश, कृत्व्य, दशव्रज, वश, कण्व, मेध, दीर्घनीथ गौशर्य
५१	६-४-१८–१९	श्रुष्टिगु	,,	,,	
५२	६-४-२०–२१	आयु	,,	,,	मनु सांवरण, नीपातिथि, मेध्यातिथि, पुष्टिगु, श्रुष्टिगु, पार्षद्वाण प्रस्कण्व, क्रिवि, शुष्ण, दास, रुशम, मनु, विवस्वान्, त्रित, आयु, पृषध्र मेध्य, ऋजूनस्, यूमरश्मि, दशोणि, दशशिप्र, कण्ववत् आयु, कुत्स, अतिथिग्व, शीष्ट.
५३	६-४-२२–२३	मेध्य	,,	,,	
५४	६-४-२४–२५	मातरिश्वन्	,,	इंद्र, विश्वेदेव	पौर, कृश, संवर्त, प्रस्कण्व.
५५	६-४–२६	कृश	३-५ अनुष्टुभ् अवशिष्ट गायत्री		काण्वायन
५६	६-४–२७	पृषध्र	५ पंक्ति अवशिष्ट गायत्री	अग्नि व सूर्य	दस्यवे वृक, पौतक्रत, दास, पुतक्रता,
५७	६-४–२८	मेध्य	त्रिष्टुभ्	अश्विनौ	
५८	६-४–२९	मेध्य	,,	विश्वेदेव	
५९	६-४-३०–३१	सुपर्ण	जगती	इंद्र व वरुण	वालखिल्य संपलें
६०	६.४.३२–३५	भर्ग प्रगाथपुत्र	विषमसंख्यांक–बृहती समसंख्यांक–सतोबृहती	अग्नि	
६१	६.४.३६–३९	,,	,,	इंद्र	
६२	६.४.४०–४१	प्रगाथ काण्व	७–९ बृहती अवशिष्ट पंक्ति	,,	
६३	६.४.४२–४३		१.४.५.७ अनुष्टुभ्	१२ देवः अवशिष्ट	

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता
			१२ त्रिष्टुभ् अवशिष्ट गायत्री	इंद्र
६४	६.४.४४–४५	प्रगाथ	गायत्री	इंद्र
६५	६.४.४६–४७	प्रगाथ	गायत्री	इंद्र
६६	६.४.४८–५०	कलि प्रगाथ-पुत्र	विषमसंख्यांक-बृहती समसंख्यांक-सतोबृहती १५ अनुष्टुभ्	इंद्र
६७	६.४.५१–५४	मत्स्य सांमद किंवा मान्य मित्रावरुणपुत्र किंवा अनेक जालनद्ध मत्स्य	गायत्री	आदित्य
६८	६.५.१–४	प्रियमेध आंगिरस	१.४.७.१० अनुष्टुभ् अवशिष्ट गायत्री	१४–१९ ऋक्ष व अश्वमेध यांची दानस्तुति अवशिष्ट इंद्र
६९	६.५.५–७	,,	२ उष्णिह ४–६ गायत्री ११–१६ पंक्ति अवशिष्ट अनुष्टुभ्	११ पहिला अर्धा विश्वेदेव दुसरा अर्ध वरुण अवशिष्ट इंद्र
७०	६.५.८–१०	पुरुहन्मन्	१.३.५.७.१२ बृहती २.४.६ सतोबृहती १३ उष्णिह, १४ अनुष्टुभु १५ पुर उष्णिह	इंद्र
७१	६.५.११-१३	सुदीति व पुरुमिल्ह किंवा त्यांपैकीं एक	१-९ गायत्री १०-१२-१४ बृहती ११-१३-१५ सतो बृहती	अग्नि
७२	६.५.१४-१७	हर्यत प्रगाथपुत्र	गायत्री	अग्नि किंवा हवि
७३	६.५.१८-२०	गोपव न आत्रेय किंवा सप्त वध्रि	गायत्री	अश्विनौ
७४	६.५.२१-२३	,,	१.४-७.१४.१५.५.अनुष्टुभ् २०.३.५.६ गायत्री	अग्नि १३-१४-१५ श्रुतर्वणो-दानस्तुति अग्नि
७५	६.५.२४-२६	विरूप आंगिरस	गायत्री	
७६	६.५.२७-२८	कुरुसुति काण्व	गायत्री	इंद्र
७७	६.५.२९–३०	कुरुसुति काण्व	१-९ गायत्री १० बृहती	,,

सूक्त	अष्ट. अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
			ती ११ सतोबृहती		
७८	६.५.३१-३२	कुरुसुति काण्व	१-९ गायत्री १० बृहती	,,	वराहासुराला मारलें
७९	६.५.३३-३४	कृत्नु भार्गव	१-८ गायत्री ९ अनुष्टुभ	सोम	
८०	६.५.३५-३६	एकदिव् नोधः पुत्र	१-९ गायत्री, १० त्रिष्टुभ	१-९ इंद्र १० देव	
८१	६.५.३७-३८	कुसीदिन् कण्व पुत्र	गायत्री	इंद्र	
८२	६.६.१-२	,,	,,	,,	
८३	६.६.३-४	,,	,,	इंद्र	
८४	६.६.५-६	उशनस कवि पुत्र	गायत्री	अग्नि	
८५	६.६.७-८	कृष्ण आंगिरस	,,	अश्विनौ	
८६	६.६.९	विश्वक कृष्णपुत्र किंवा कृष्ण	गायत्री	अश्विनौ	
८७	६.६.१०	द्युम्नीक वासिष्ठ किंवा प्रियमेध आंगिरस	१.३.५ बृहती २.४.५ सतोबृहती	,,	
८८	६-६.११	नोधस् गौतम	प्रगाथ	इंद्र	
८९	६.६.१२	नृमेध व पुरु-मेध	१.२ प्रगाथ ५.६ अनु-ष्टुभ् ७ बृहती	,,	
९०	६.६.१३	,,	१.३.५ बृहती २.४.६ सतोबृहती	,,	
९१	६.६.१४	अपाला अत्रि-पुत्री	१.२ पंक्ति३.७अनुष्टुभ्	,,	अपालेचा इतिहास व तिचा इंद्राकडून त्वग्दोषपरिहार
९२	६ ६.१५-२०	श्रुतकक्ष किंवा सुकक्ष आंगिरस	१ अनुष्टुभ् २-३० गायत्री	,,	
९३	६.६.२१-२७	सुकक्ष	गायत्रीं	इंद्र ३४ इंद्र व ऋभु	
९४	६.६.२८-२९	बिंदु किंवा पूत-दक्ष आंगिरस	गायत्री	मरुत्	
९५	६.६.३०-३१	तिरश्ची आंगि रस	अनुष्टुभ्	इंद्र	
९६	६.६.३२-३५	द्युतान मरुत्पुत्र किंवा तिरश्ची आंगिरस	४ विराज् बाकी त्रिष्टुभ्	इंद्र	

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
९७	६.६.३६-३८	रेभ काश्यप	१०.१३ अतिजगती, ११-१२ बृहती, १४ त्रिष्टुभ् १५ जगती अवशिष्ट बृहती	इंद्र	
९८	६.७.-१-२	नृमेध आंगिरस	७-१०-११ ककुभ् ९-१२ पुरउष्णिह बाकी उष्णिह	इंद्र	
९९	६.७.३	,,	१.३.५.७ बृहती २.४.६.८. सतोबृहती	इंद्र	
१००	६.७.४-५	नेमभृगु गोत्र	६ जगती, ७-९ अनुष्टुभ् अवशिष्ट त्रिष्टुभ्	१०.११वाच् बाकी इंद्र	नेमानें इंद्राच्या अस्तित्वाविषयीं दाखविलेला संशय व इंद्रानें त्यांस दिलेलें उत्तर नेम, पारावत शरभ.
१०१	६.७.६-८	जमदग्नि भृगू गोत्र		६ आदित्य ७.८ आश्विनौ ९-१० वायु ११-१२ सूर्य १३ उषस् किंवा सूर्यप्रभा १४ पवमान, १५ गो, बाकी मित्रावरूण	जमदग्नि
१०२	६.७.९-१२	प्रयोग-भृगुगोत्र किंवा बार्हस्पत्य किंवा गृहपति व यनिष्ठ नांवाचे दोन अग्नि	गायत्री	अग्नि	गृहपति, और्वभृगू अप्रवान अंगिरः
१०३	६.७.१३-१५	सोभरि काण्व	५.७.९.११.१३ सतोबृहती ८.१२ ककुभ् १० गायत्री १४ अनुष्टुभ् अवशिष्ट बृहती	१-१३ अग्नि १४अग्नि व मरुत	देवोदास, सोभरि

समाप्त.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ नववें.

भाषांतरकार

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते. बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

‘ लोकसंग्रह ’ छापखाना, २७ बुधवार पेठ पुणें.

शके १८५०

किंमत दीड रुपया

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ नववें.

भाषांतरकार.

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

‘ लोकसंग्रह ’ छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें.

शके १८४९

किंमत दीड रुपाया.

त्यांनाहि त्याकाळीं निन्द्य समजत असत. सोमाची लागवड करून तो विकीत असत किंवा स्वाभाविक रीत्या तो विपुल असे हें कांहीं निश्चित सांगतां येत नाहीं. पण सोमविक्रयाविषयीं ऋग्वेदाच्या नवममंडलांत किंवा इतरहि मंडलांत उल्लेख नाहीं. पण त्याचा उपयोग मात्र सार्वत्रिक केला जात असे, इतकेंच नव्हे तर दिवसांतून तिनदां तो तयार केला जात असे असे स्पष्ट उल्लेख आहेत.

सोम तयार करण्याची रीत.

प्रथम सोमवल्ली ब्राह्मणापासून यज्ञशाळेच्या बाहेर विकत घेऊन ती यज्ञशाळेंत न्यावी. नंतर सोम सुकूं नये म्हणून त्यावर पाणी शिंपडून व्यवस्थित ठेवावा. हें झाल्यावर त्याला अभिषवणफलकावर अंथरलेल्या कृष्णाजिनावर ठेवावें. अभिषवणफलक म्हणजे सोम कुटण्याच्या दोन फळ्या होत, त्या ३६ अंगुळ्या लांब व १८ अंगुळ्या रुंद प्रत्येकी असाव्यात. म्हणजे दोन्ही मिळून जवळ जवळ अंथरल्यावर हमचौरस होऊन प्रत्येक बाजू ३६ अंगुळ्या होते. त्याजवर कृष्णाजिन म्हणजे काळविटाचें कांतडें अंथरावें. त्यावर सोमवल्ली ठेवल्यावर ग्रावा म्हणजे दगडी चार बत्ते असतात, त्यांचा वरील भाग बारीक आणि खालचा जाडा असतो, त्यांनीं ती वल्ली कुटावी. कुटतांना थोडें पाणी मंत्र म्हणून घालावें लागतें. मग आधवनीय या नांवाचें एक मातीचें किंवा धातूचें अनुकूल असेल तसें भांडें घेऊन त्यांत कुटलेली सोमवल्ली घालावी. पाणी पुष्कळ ओतावें, आणि ती कुसकरून पाण्यांत मिसळावी. मग सोमवल्लीचा रस पाण्यांत मिसळल्यावर चोथा पिळून बाहेर काढावा. त्याला ऋजीष असें म्हणतात. मग अभिषवणावर रंगाऱ्याच्या घडवंचीसारखी एक घडवंची गाळण्याकरतां ठेवून तिचेवर दशापवित्र या नांवाचें गाळणें म्हणजे गाळण्याचें वस्त्र बांधावें. आणि त्यांत पाण्यांत मिसळलेला सोम आधवनीयांतून घेऊन ओतावा. पवित्राला खालच्या अंगीं लहानसें भोक पाडून त्यांत लोंकरीचा दोरा ओवून तो दुणून वळून बारीक धार पडेल अशी दशा करावी, म्हणजे वरील सोम दशेवरून बारीक धारेनें खालीं गळतो. तो पात्रांत घ्यावा. पात्रें ग्रह, चमस् ह्या नांवाचीं आहेत. मग तो सोम घेऊन वेगवेगळ्या देवतांच्या प्रीत्यर्थ अग्नीमध्यें होमून मग सदोमंडपांत होम करणाऱ्यांनीं व वषट्कार म्हणणाऱ्यांनीं, उद्गाता, यजमान, ब्रह्मा, सदस्य इतक्यांनीं अनुक्रमें भक्षण करावा.

हा सोम म्हणजे कदाचित रानशेर असावा तो पुण्याच्या नजीक पुष्कळ आहे. त्याला कांटे नसतात. पानेंहि नसतात. सुमारें चार हात उंच झाड कांड्याकांड्याचें असतें. कांड्या हाताच्या बोटासारख्या मोठ्या असतात. रंग हिरवा असतो, झाड तोडून सगळेंच आणतात. रस किंचित् तुरट असतो. प्याल्यावर अंमल वगैरे कांहींच येत नाहीं. प्यावयास मधुर, रुचिकर किंवा प्यावा असें म्हणण्यासारखें त्यांत कांहींच नाहीं. हें सोमाचें झाड मूळ झाडाचा प्रतिनिधि आहे. मूळ सोमाचें झाड नव्हे असें शास्त्रांत आहे व लोक समजतात. ह्या झाडाला 'पूतिक' असें पुल्लिंगी संस्कृत नांव आहे. मूळ सोम न मिळेल तर हें पूतिकतृण घ्यावें असें श्रौतसूक्तांतून आहे. त्यावरून हें घेतात.

ह्या सोमरसांत दूध, दहि सुवर्णरज व तूप देवता-भेदानें घालून मग अर्पण करण्याचा विधि आणि चाल आहे.

सोमवल्लीच्या अभावीं 'पूतिक' अथवा 'फाल्गुन' या नांवाच्या वनस्पतीचा उपयोग करावा असें अनधिगमे पूतिकान् फाल्गुनानि' (आश्वलायनश्रौतसूत्र ६. ८. ५.) या सूत्रांत सांगितलें आहे.

अशी सध्यां क्वचित होत असलेल्या सोमयागांतील सोमाची कृति आहे.

हिरण्य श्रौतसूत्रांतहि (८. ३-४) असाच प्रायः विधि दिला आहे. सोम कुटतांना बत्त्यानें किती ठोके मारावेत, पाटा कसा ठेवावा वगैरें विधीहि बारकाईनें सांगितलेले असतात.

सोमाचा रंग.

सोमलतेचा रंग हिरवट, काळसर आणि तांबूस असा वेगवेगळ्या प्रकारें वर्णन केला आहे. तसेंच त्याला सुपर्ण असेंहि म्हटलेलें आहे. त्यावरून त्याला चांगलीं पानें असावींत असें दिसतें. तसेंच त्याला कांड्या असतात असेंहि वर्णन आहे. बहुतेक वेळा त्याचा हरित शब्दानें रंग वर्णिला आहे. त्यावरून सोमरस दिसण्यांत तयार केलेल्या भांगेसारखा असावा असें दिसतें. सध्याच्या सोमयज्ञांतील सोमाचाहि रंग तसाच असतो.

सोमांतील गुण.

सोमाचें स्तवन करतांना त्यांत विविध प्रकारचे गुण असल्याचें वर्णन आहे. त्यांतल्या त्यांत उत्साह
वाढविण्याची त्यांत विशेष शक्ति आहे. युद्धांत तर त्याचा अवश्य उपयोग केला जात असे. एकदा
कां इंद्रानें सोमपान केलें कीं मग तो कोणालाहि हार जात नसे. इतर देवहि त्याचा उपयोग करीत असत.
एकंदर वर्णनावरून त्याचा सरसहा त्यावेळीं प्रचार होता असें दिसतें. त्यांतल्या त्यांत युद्धांत वीरश्री येण्या-
करतां विशेष उपयोग केला जाई. त्याच्या बुद्धिवर्धकपणाचेंहि जेथें तेथें वर्णन केलें आहे. सोम प्याल्यावर
अंगांत तरतरी येऊन प्रतिभेचा विकास होत असे. वक्तृत्व आणि स्तोत्रें यांना भरती येत असे. सोमाच्या अंगांत
मादकपणाहि बराचसा होता. त्याला मादकांतला मादक असेंहि बरेंच ठिकाणीं म्हटलें आहे. कुवित्सोमस्या-
पामिति (१०. ११९) इत्यादि सूक्तांत सोमानें किती माद येत असे याची कल्पना येण्यासारखी आहे.
शिवाय वैदिक देव व ऋषि यांचा सोमाविषयीं लंपटपणा दाखविला आहे. त्यावरूनहि सोम हा कांहीं तरी
भांग, गांजा सारखा मर्यादित व सुखपरिणामी कैफ असावा असें दिसतें. मात्र मद्य, सुरा व सोम यांत फरक
होता यांत संशय नाहीं.

तसेंच त्यांत किरकोळ रोग बरे करण्याचीहि शक्ति असावी. तथापि त्याच्यांतील मुख्य गुण मदोत्पाद-
कता, बुद्धिवृद्धि, आणि तरतरी उत्पन्न करणें हेच होत. अशी परिणामशक्ति असल्याशिवाय त्याविषयीं
लंपटताहि उत्पन्न होणें शक्य नाहीं.

सोमांत मिसळण्याचे पदार्थ.

सोम तयार करतांना त्यांत दूध, दहीं, तूप, मध, पाणी आणि सातूचें किंवा गव्हाचें पीठ घालीत
असत. त्यामुळेंच त्याला यवाशिर, गवाशिर, त्र्याशिर वगैरे नांवें पडलीं होतीं. त्यायोगें त्याला विशेष प्रका-
रचें माधुर्यहि येत असलें पाहिजे. सोमाला अनेक ठिकाणीं मधुमत्, मधु, पीयूष असें म्हटलें आहे. कामी
मनुष्य ज्याप्रमाणें आपल्या रमणीकरतां वेडा झालेला असतो व तिच्या प्रत्येक कृत्यावर किंवा वस्तूंवर
आषक असतो त्याप्रमाणें हे सोमभक्त ऋषि सोमाच्या चोथ्याचें आणि गाळण्याचें सुद्धां वर्णन करण्यांत
गर्क झालेले दिसतात.

सोमाची चव.

साधारणतः सोमाची चव कशी होती याचें स्पष्ट वर्णन सांगणें मोठें कठीण वाटतें. कारण अशा प्रका-
रच्या पदार्थांची सामान्य चव वर्णन केली जात नाहीं, तर त्याविषयीं आपला जो ओढा असतो त्याला अनु-
सरून वर्णन केलें जात असतें. उदाहरणार्थ, चहा, कॉफी, भांग, तांबूल वगैरे पदार्थ प्रथम भक्षण करणाराला
त्याचें स्वारस्य समजत नाहीं. पण ज्याला त्याचा नाद लागलेला आहे तो त्या पदार्थांचें मोठें कौतुक करीत
असतो. तशीच सोमाचीहि स्थिति असावी. प्रायः सर्वच उत्तेजक पदार्थांची अशीच स्थिति आहे. स्वादुः
किलायं मधुमानुतायं तीव्रः किलायं (६-४७-१) असें जरी सोमाचें वर्णन असलें तरी सोम हा
तिखट, तुरट पदार्थ असावा. त्यास भांगेप्रमाणें दूधमध वगैरे पदार्थ मिसळून विशेष माधुर्य आणीत असावेत.
प्रायः असे पदार्थ उत्कट गंध असलेले व उत्तेजक असतात. आणि त्यांची चवहि विशेष चांगली नसते.
तशीच सोमाचीहि स्थिति असावी. सध्यांच्या सोमाच्या प्रातिनिधींवरूनच कल्पना करावयाची म्हणजे द्रोणानें
अश्वत्थाम्याला दिलेल्या पीठ घातलेल्या पाण्यावरून दूधाच्या गोडीची कल्पना करण्यासारखें होण्याचा संभव
आहे. म्हणून त्याबद्दल पेक्षां जास्त विचार करणें बरें नव्हे.

सोम व सुरा.

ऋग्वेदकालींहि सोम व सुरा वेगळी असावी असें म्हणण्यास आधार आहे.

हृत्सु पीतासो युध्यन्ते दुर्मदासो न सुरायाम्। (ऋ. ८. २. १२.)

येथें प्यालेल्या सोमाला दारूचा दृष्टान्त दिला आहे. आणि दारूनें येणाऱ्या मदाला दुर्मद असें म्हटलें आहे.

सुरा मन्युर्विभीतको अचित्तिः॥ (ऋ. ७. ७-८६-६)

दारु, क्रोध आणि फासे हे पापाकडे नेणारे आहेत. सुरेचे याठिकाणीं जसें वर्णन आहे तसें सोमाचें
कोठेंहि नाहीं. सर्वत्र याच्या उलट सोमाचें वर्णन आहे.

यावरून त्यावेळीं सोम व सुरा हे पदार्थ वेगळे होते आणि सोमापेक्षां दारूच्या मादकपणांत कांहीं दुर्गुण होते असें दिसतें. शिवाय पुढील वाङ्मयांत व सौत्रामणीयागांत सोमाशिवाय मद्याचें वेगळें विधान आहे. यावरून सोम व सुरा भिन्न आहे असें स्पष्ट म्हणण्यास कांहींच हरकत नाहीं.

सोमाच्या उत्पत्तीचीं ठिकाणें.

सोमाच्या उत्पत्तीचें ठिकाण पर्वतावरील पाणथळ प्रदेशांत असावें. त्यामुळेंच त्याला पर्वतावृध्, गिरिष्ठ असें म्हणतात. मौजवत, शर्यणावत, आर्जीकीया, सुषोमा, सिंधु, हीं तीं स्थळें होत.

साधारणतः हीं सोमाच्या उत्पत्तीचीं ठिकाणें म्हणून उल्लेख आलेला आहे. सर्वच ठिकाणांबद्दल निश्चित बोलतां येत नसलें तरी बहुतेक स्थळें डोंगर आणि नद्या यांशीं संबद्ध आहेत. मूजवान् हा हिमालयाच्या भागापैकीं एक पर्वत आहे. शर्यणावत् नांवाचें सरोवर हिमालयाच्या पायथ्याशीं व कुरुक्षेत्राच्या वरच्या भागांत आहे असें तैत्तिरीय आरण्यकांत दिलेल्या शर्यणावताच्या चतुःसीमेवरून दिसते. आर्जिकीया आणि सुषोमा या तर नद्याच आहेत. आणि त्याहि पंजाबांतील डोंगराळ मुलखांतीलच आहेत. त्या नद्यांना सध्यां काय नांवें आहेत हें सांगतां येत नाहीं. त्याची पैदास केल्याचा कोठेंहि उल्लेख नाहीं.

सोमाचे प्रतिनिधि.

सोमाचा प्रतिनिधि म्हणूत सध्यां जो कांडवेल किंवा रानशेर वापरण्यांत येतो, त्याचें कारण श्रौतसूत्रांत (आश्व.६–८–५) किंवा शतपथब्राह्मणांत (४.५.१०.१ ते ६) पूतिकतृण म्हणून सांगितलेली वनस्पति ती होय अशी परंपरागत समजूत आहे. खरोखर पूतिकतृण म्हणजे सध्यां सोमाला प्रतिनिधि म्हणून घेतली जाणारी वनस्पतिच आहे कीं काय असा संशय घेण्यास जागा आहे. याविषयीं वेदार्थयत्नकार श्री. पंडित यांचा एक उतारा जरा फिरवून येथें घेतों.

'सोमाचें झाड मिळत नाहीं म्हणून पूतिकाचा रस काढून देवांस अर्पण करावा असें सूत्रांत सांगितलें आहे. तें पूतिक झाड आणि सध्यां घेत असलेला वानशेर हीं एकच कशावरून ? पूतिक नांव नाहींसें होऊन रानशेर कसें पडलें ? आणि पूतिकाविषयीं लिहिणारा शास्त्रकार कधीं व कोठें झाला ? सूत्रवृत्तिकार गार्ग्यनारायण म्हणतोः—'फाल्गुन (आणि पूतिक) या वनस्पति अप्रसिद्ध म्हणजे बहुत करून कोणास ठाऊक नाहींत. अशा आहेत, यास्तव त्या ज्यांस ठाऊक असतील त्यांस विचारून त्याविषयीं माहिती करून घ्यावी. तेव्हां रानशेर म्हणजे पूतिक कशावरून ? या गोष्टींचा विचार करतां सध्या सोमरस म्हणून जो अर्पण करतात त्याला माधुर्यादि आणि मदादि प्राचीन सोमाचे कांहींच गुण नसल्यामुळें आम्हांस अशी शंका येते कीं, तूर्त जे यज्ञ होत असतात, त्यांत सोमाविषयीं देवांची वंचना होते, आणि गोड, मोठा अंमल आणणारा, परम सुवासिक आणि दिसण्यांत सुंदर असा सोम प्यावयास न मिळतां, त्याऐवजीं ओंगळ एका रानटी झाडाचा, अंमलहि न आणणारा, आनंदहि न करणारा आणि पिण्याविषयीं अत्यंत कंटाळा आणणारा ओंगळ रस त्यास अर्पण केला जातो.'

द्युलोक व सोम.

सोम द्युलोकाहून पर्जन्यद्वारां येतो असें वर्णन पुष्कळ ठिकाणीं येतें. त्याचा अर्थ उंच टांगलेल्या गाळण्यांतून सोम धारांरूपानें खालीं पडतो असाच फार ठिकाणीं असतो. शिवाय भांगेप्रमाणें उंचून ओतण्यानें त्यांतील गुण वाढत असावेत. सोम प्रथम द्युलोकांत होता नंतर तो पृथ्वीवर आला असा सोमासंबंधी उल्लेख आहे. (९. ६१. १०.) दिवःपुत्र—दिवःशिशु असें त्याला म्हटलेलें आहे. एका ठिकाणीं त्याला पर्जन्यपुत्र असें म्हटलें आहे. (९. ८२. ३.) वास्तविक सोमाचा द्युलोकाशीं संबंध लाक्षणिकच असला पाहिजे. सध्यांहि कोणत्याही चांगल्या गोष्टींचा संबंध स्वर्गाकडे लावण्याची पद्धत आहे त्याचाच हा प्राचीन नमुना आहे असें दिसतें. सोमाची लागवड त्याकालीं करण्याची पद्धत असल्याचा कोठेंहि उल्लेख नाहीं. तो नदींतल्या शेवाळासारखा पाण्यांत किंवा पाण्याच्या आसपास उत्पन्न होत असे. त्यामुळें तो कसा उत्पन्न होतो याचीहि वैदिक ऋषींना कल्पना नसावी. म्हणून सोमाचें बीज पर्जन्यद्वारां पृथ्वीवर येते असा उल्लेख आढळतो. (९.८२.३.) आणि पुढल्या काळांत नष्ट होण्याचें कारणहि हेंच असावें असें दिसतें.

गाळणें कसें असावें ?

पवित्र किंवा दशापवित्र शब्दानें सोमाच्या गाळण्याचा सर्वत्र उल्लेख येत असतो. तें गाळणें मेंढीच्या लोंकरीचें असे असें येथील अवि, अव्य, अविमय वगैरे विशेषणावरून दिसतें. तें विणलेलें असे किंवा नसे या विषयीं निश्चित कांहीं सांगतां येत नाहीं. पण त्याचा रंग पांढरा होता असा एका ठिकाणीं उल्लेख आहे. सध्यांच्या सोमयागांत लोंकरीचें गाळणें नसतें. त्यांत कापडाचें पांढरें स्वच्छ गाळणें असतें. पण त्याला थोडी लोकर लावून शास्त्रार्थ पाळण्यांत येतो. त्याला कांहीं पदर असत असें ' व्हरांशि ' शब्दावरून दिसतें.

चंद्र व सोम.

सोम म्हणजे चंद्र असा उत्तरकालीन वाङ्मयांत अर्थ केला जातो. पण ऋग्वेदांत तसा अर्थ कर-ण्यास उपयोगी फारच थोडीं स्थळें आहेत. चंद्र हा प्रत्यहीं कमी होत जातो. त्याच्या कला देव भक्षण करतात व पुन: तो वाढतो. तेव्हां त्याला सूर्याचें साहाय्य होतें. छांदोग्य उपनिषद (५।१०।१), ऐतरेयब्राह्मण (७।११), शतपथ ब्राह्मण (१६।४।५) यांमध्यें सोम म्हणजे चंद्र असा अर्थ केला आहे. कौषीतकी ब्राह्मणांत (७।४०।४।४) यज्ञासाठीं जी लता किंवा जो रस घ्यावयाचा तो चंद्र-देवाचा प्रतीक म्हणून घ्यावयाचा आहे. चंद्राच्या क्षयाचें कारण त्याला पितर व देव भक्षण करतात असें ब्राह्मणग्रंथांत सर्वत्र म्हटलें आहे. सोम आणि चंद्र यांचें ऐक्य ऋग्वेद (१०।८५) या सूर्याविवाह सूक्तांत स्पष्ट आहे. याच विवाहसूक्तांत (१०।८५।२) सोम नक्षत्रांन्यामध्यें बसला आहे असा उल्लेख आहे. ब्राह्मणांना माहीत असलेला सोम कोणी खात नाहीं. ब्राम्हण जो पिळतात तो वेगळाच आहे. असें पुढें म्हटलें आहे. (१०. ८५. ३.) चंद्राचें सोमत्व केवळ ब्राम्हणांनाच ठाऊक आहे. यावरून ही कल्पना त्याकाळीं प्रसिद्ध नव्हती असें दिसतें.

याशिवाय समुद्राला भरती सोमामुळें येते असा कांहीं ठिकाणीं उल्लेख आहे. त्याच्यामुळें रात्रीं होतात, असाहि उल्लेख आहे. त्यावरून सोमलता व चंद्र यांचें अभेदस्वरूपानें वर्णन केल्यासारखें दिसतें.

ब्राह्मणादि ग्रंथांत व पुढें दिलेल्या संहितेंतलि आख्यायिकांत सोम म्हणजे चंद्र असाच अर्थ इष्ट आहे असें दिसतें. यावरूनहि त्याकालापासूनच सोमाची दुर्मिळता असावी अशी शंका येते. मात्र सोमलतेचा स्पष्ट उल्लेख ऋग्वेदांत अनेक स्थलीं आहे. सोमलतेचें म्हणून वर्णन केलेले विशेष सर्व गुण चंद्रामध्यें आढळतात. चंद्रामुळें मनाला आल्हाद वाटून उत्साह वृद्धिंगत होतो. समुद्राला भरती येते, कामवासना उद्दीपित होते, झोंप चांगली होते, वनस्पति वाढतात, मनुष्य ताजा तवाना होऊन युद्धादि कर्मे नेटानें करूं लागतो, ह्या सर्व गोष्टी सोमलतेप्रमाणें चंद्रामध्येंहि आढळून येतात. या सर्व गोष्टींचा विचार करतां सोम वनस्पति व चंद्र यांना एकमेकांचें ऐक्य मानण्याची कल्पना उत्पन्न होणें अत्यंत साहजिक आहे.

कृशानु व सोम

१ स्वान, २ भ्राज, ३ अंघारी, ४ बंभारी, ५ हस्त, ६ सुहस्त, ७ कृशानु, ८ विश्वावसु, ९ मूर्धन्वान्, १० सूर्यवर्चा, ११ कृति.

वरील एकादश गंधर्व गणांपैकीं कृशानु हा एक संरक्षक आहे. स्वर्गांतून श्येनानें सोम आणला त्यावेळीं कृशानूनें त्याला बाण मारला. त्यामुळें श्येनाचें एक पीस तुटून पडलें. कृशानु हा धनुर्धारी होता (ऋ.४–२७).

सोमाच्या कथा

सोमाला श्येनानें स्वर्गांतून पृथ्वीवर आणलें अशी अमृतासंबंधीं पुराणांत असलेल्या कथेसारखी कथा ऋग्वेदांत बरेंच ठिकाणीं उल्लिखित आहे. (३. ४३. ७; ४. २६. ६; ८. ९५. ३; ९. १००. ८.) श्येन म्हणजे बहिरससाणा.

ऋग्वेदांत अनेक ठिकाणीं सोमाला श्येनाभृत असेंहि म्हटलें आहे. (१. ८०. २; ८. ९५. ३) पण लाक्षणिक अर्थानें श्येन हा शब्द अग्नि, इंद्र यांना लावलेला आढळतो. सोमाच्या कांहीं गोष्टी नमुन्याकरतां पुढें दिल्या आहेत.

सोमास क्षय.

प्रजापतीस तेहेतीस मुली होत्या. त्या सर्वांचीं त्यानें सोमराजाशीं लग्नें लावून दिलीं. तो रोहिणीवर जास्त प्रेम करूं लागल्यामुळें इतर बहिणी रागावून बापाकडे निघून गेल्या. सर्वांवर सारखी प्रीति करीन अशी शपथ घेतल्यावर त्या सर्वांना त्यांनीं परत दिलें. पण सोमाची खोड जाईना. तेव्हां संभोगातिरेकानें त्याला राजयक्ष्मा नांवाचा रोग जडला. नंतर इतर स्त्रियांची सोमानें क्षमा मागितली. नंतर त्यांनीं त्याकडून वचन घेऊन रोग बरा होण्याकरतां आदित्याला आहुति दिल्या. तेव्हां आदित्यानें त्यांस रोगमुक्त केलें. (तै. सं. २–३–५).

शंड, मर्क व सोम.

देवांच्या बृहस्पतीप्रमाणें शंड व मर्क हे असुरांचे बुद्धिमान् पुरोहित होते. जेव्हां कोणाचाहि पराभव होईना, तेव्हां देवांनीं सोमाच्या लालचीनें शंड व मर्क यांना फितुर केलें. तेव्हां असुरांचा पराभव झाला. पुढें देवांनीं यज्ञ सुरू केल्यावर कबूल केल्याप्रमाणें शुक्र व मंथीनामक पात्रांतील सोमरस आपल्यास प्यावयास मिळेल या आशेनें शंड व मर्क त्या यज्ञांत येऊन दाखल झाले. पण फितुरांना सामील करून घेण्याच्या विरुद्ध असणाऱ्या देवांनीं त्यांना फजित करून हुसकून लावलें. (तै. सं. ६–४–१०)

सीतासावित्रीचा सोमाशीं विवाह.

प्रजापतीनें सोम उत्पन्न केला व त्याच्या पाठीमागून तीन वेद उत्पन्न केले. सोमानें ते तीन वेद आपल्या मुठींत झांकून ठेवले. प्रजापतीची ' सीतासावित्री ' नांवाची एक मुलगी होती. तिच्या मनांत आलें कीं, सोम आपला पति व्हावा. पण सोमाच्या मनांत प्रजापतीची श्रद्धा नामक मुलगी भरली होती. सीतासावित्री प्रजापतीकडे गेली व तिनें आपल्या मनांत सोमाशीं विवाह व्हावा अशी इच्छा असल्याचें त्याला सांगितलें. प्रजापतीस सोमाची मर्जी कोणावर आहे हें ठाऊक होतें. म्हणून वशीकरणाकरतां त्यानें स्थागर नांवाच्या वनस्पतीचें गंध भारून त्या मुलीच्या कपाळीं लावलें. मग सीतासावित्री सोमाकडे गेली. सोम तिला पाहतांच मोहित झाला व तिला माझ्याजवळ ये म्हणून लाडीगोडीनें बोलूं लागला. सीतासावित्री सोमाचें प्रेम आपल्यावर कितपत बसलें आहे हें पहाण्याकरतां तूं मला एकट्यालाच भोगलें पाहिजेस, तसेंच तुझ्या मुठींत काय जपून ठेवलें आहेस तें मला निष्कपटपणें सांगशील तर मी तुझेजवळ येईन असें त्यास म्हणाली तेव्हां सोम प्रेमानें वेडा होऊन गेल्यामुळें तिच्या म्हणण्यास कबूल झाला व आपल्या हातांतील तीन अमूल्य वेद त्यानें तिला खुषीनें देऊन टाकले. सोमाचें व सीतासावित्रीचें लग्न झालें व तीं उभयतां सुखानें नांदूं लागलीं. सीतासावित्रीप्रमाणेंच चतुर स्त्रियांची स्थिति होत असते. (तै. ब्रा. २–३–११.)

वृद्धकुमारी अपाला.

याशिवाय ऋग्वेदांतच सोमाविषयीं इंद्र किती हपापलेला असे याचें प्रत्यंतर वृद्धकुमारी अपालेच्या कथेवरून आपणांस दिसते. (८–९१.)

गायत्रीनें सोम आणला.

सर्व देव, ऋषि वगैरेनीं सोम आपल्या यज्ञांत कसा यावा याचा विचार केला. सोम हा गंधर्वांत रहात असे. सोमरस प्राप्त व्हावा म्हणून देवांना तीव्र इच्छा असल्यामुळें त्यांनीं प्रयत्न चालविला. तेव्हां त्यांस असें आढळून आलें कीं गंधर्व, स्त्रियांचे लोभी आहेत. तेव्हां त्यांनीं वाणीस गंधर्वाकडे पाठविलें. वाणी गायत्री वगैरे छंदांच्या रूपानें देवांकडे गेली. तेव्हां तिनें पक्ष्याचें रूप घेतलें होतें. आणि तेथून तिनें सोम आणला. श्येनानें पायांत धरून सोम आणला वगैरे आख्यायिका ह्याच स्वरूपाच्या आहेत. म्हणूनच सोमाहरण प्रतिपादक सूक्तांस सौपर्ण म्हणण्याची पद्धत आहे. सोमाहरणाकरतां जात असलेल्या गायत्रीचा पंख तुटून पडला व त्यापासून पर्णवृक्ष झाला असा उल्लेख आढळतो (ऐ. ब्रा. १. २७; ३. २५; २. २५; १. १२.)

सोमाकरतां शर्यत.

एकदा यज्ञांत सोमरस पिण्याबद्दल देवसमुदायांत तेढ पडली. तेव्हां त्यांनीं जो शर्यत जिंकील त्यानें सोम प्यावा असें ठरविलें. सरते शेवटीं वायु व इंद्र प्रथम आले व नंतर मित्रावरुण आले इत्यादि वर्णन आलें आहे. सोमापहरणास ईशान्य दिशा चांगली, कारण त्याच दिशेला देवांस असुरांवर जय मिळवितां आला.

(ऐ. ब्रा. १.२७.)

विश्वंतराचा सोमयज्ञ.

ऐतरेय ब्राह्मणांत (३५–२७) सोमासंबंधीं एक चमत्कृतिजनक आख्यायिका आहे. त्यांत चार वर्णांना वेगवेगळे सोम सांगितले आहेत. ती आख्यायिका थोडक्यांत अशी आहे:—

विश्वंतरानें श्यापर्णांना टाकून विश्यापर्णांना यज्ञाला बोलावलें. श्यापर्णहि यज्ञाची वार्ता कळल्यावरून बोलावणें नसतांहि तेथें जाऊन बसले. पण राजानें त्यांना हांकून दिलें. तेव्हां एकच गडबड झाली. श्यापर्ण म्हणाला आपल्यांत कोणी असा शूर नाहीं कां ? कीं जो राजाला ताब्यांत घेईल. राम भार्गवेय नांवाचा तरुण पुढें सरसावला. तो राजाला म्हणाला—

'माझ्यासारख्या ज्ञात्याचाहि तूं धिक्कार करतोस ?'

'वेड्या तुला काय समजतें आहे ?'

'पण तूं ऐकण्याच्या स्थितींत आहेस कोठें ?'

'आपल्यापाशीं ऐकण्यासारखें काय आहे ?'

'ऐकल्याशिवाय कसें समजणार ?'

'इंद्राला सोम देणें बंद केलें आहे हें तुला माहीत आहे ?'

'नाहीं, इंद्राला सोम देणें कां बंद केलें आहे ?'

'त्यानें पांच अपराध केले आहेत म्हणून ?'

'इंद्राला सोम नाहीं तर त्याच्या अनुयायांना–क्षत्रियांना सोम कुठला ?'

'बरोबर ! आतां कोणालाच सोम नाहीं !!'

'पण इंद्रासारखा शूर सोम प्यालयाशिवाय कसा राहणार ! तो यज्ञांत बलात्कारानें घुसून सोम पितो !'

'महाराज, ती योग्यता आम्हां क्षत्रियांना कोठली ?'

'पण सोमाशिवाय क्षत्रियांना स्फुरण कसें चढणार ?'

'क्षत्रियांचें सामर्थ्य वाढविणारा सोम मला ठाऊक आहे.'

'तर सांगा महाराज ! आम्हां क्षत्रियांचा उद्धार करा.'

'सोमवल्ली फक्त ब्राह्मणांच्याच उपयोगी आहे. तुम्ही जर सोमवल्लीचा उपयोग कराल तर तुमची प्रजा ब्राह्मणांप्रमाणें दानप्रतिग्रह घेणारी, भटकणारी, दरिद्री आणि युद्धाला निरुपयोगी होईल.'

'मग क्षत्रियांचा मोठेपणा कसा टिकणार ?'

'दहि वैश्यांचा सोम होय. तो भक्षण केल्यानें वैश्यासारखी प्रजा होईल ?'

'असा नेभळेपणा आमच्या संततीला केव्हांच येतां उपयोगी नाहीं.'

'शूद्रांना जल हा सोम होय. त्याचा उपयोग केल्यानें दुसऱ्यांच्या पुढें पुढें करणारी आणि लाथा खाणारी प्रजा होईल.'

'छे: छे: ! असा अधःपात आमचा केव्हांहि होतां उपयोगी नाहीं !'

'अस्सल क्षत्रिय जर निर्माण होऊन जगावर त्यांचें वर्चस्व व्हावयास पाहिजे असेल तर वडाच्या पारंब्या, उंबर, पिंपळ व प्लक्ष यांपैकीं नें याग करावा. समजलास !'

'महाराज, हें सांगून क्षत्रिय जातीवर आपण मोठा अनुग्रह केला आहे. आतां आपण श्यापर्णासह माझ्या यज्ञांत यावें आणि माझा यज्ञ यथासांग पार पाडावा.'

नंतर श्यापर्ण यज्ञांत आले आणि त्यांनीं यज्ञ पुरा केला.

यावरूनहि सोमासंबंधी तत्कालीन परिस्थितीवर चांगलांच प्रकाश पडणारा आहे.

सोम व सुवर्ण.

सोम तयार करतांना त्यांत सोन्याचें रज सध्यां घालतात. नवममंडळांतहि सोन्याचा व सोमाचा संबंध आला आहे. तेथें सायणाचार्यानें त्याचा अर्थ वेगळ्याच पद्धतीनें लावला आहे. हिरणमये कोशे—तस्य हिरणमयत्वं हिरण्यपाणिरभिषुणोतीति हिरण्यसंबंधात्। असा हिरण्यसंबंध जोडला आहे. (९. १. २; ९७५. ३;) सुश्रुतसंहितेतील सोमाविषयीं जो उतारा आम्ही दिला आहे त्यांत सोमकंदाचा भेद करण्यास सुवर्ण-

शलाका आणि सोमरसास सुवर्णपात्र सांगितलें आहे. ' हिरण्मये कोशे, (९. ७५. ३;) असें वर्णन ऋग्वेदांतहि आलेले आहे. ' हिरण्यपाणिरभिषुणोति' यावरून सोन्याची आंगठी घालणे व त्याचें पवित्र हें नांव याचा संबंध ऋग्वेदांतील सोमापर्यंत जाऊन पोंचतो असें वाटूं लागते.

सोम केव्हां नष्ट झाला असावा !

आतां हा इतका नित्यपरिचित असणारा सोम नष्ट केव्हां झाला असावा अशी कल्पना उत्पन्न होणें अत्यंत स्वभाविक आहे. ज्याचा नित्य उपयोग केला जात असे आणि ज्याची उत्पत्ति हिमालयावरील मूजवत् पर्वतावर व हिमालयाच्या पायथ्याशीं असणाऱ्या शर्यणावत सरोवरांत होत असे, तो सोम आजिबात मिळूं नये, त्याची कल्पनाहि सांगतां येऊं नये, एवढेंच नव्हे तर ऋग्वेदाच्या पुढील ग्रंथांतच त्याचा प्रतिनिधि सांगण्याचा प्रसंग यावा ही गोष्ट अत्यंत चमत्कृतिजनक व अभ्यास करण्यासारखी आहे.

सोमाचा स्पष्ट शब्दांत प्रतिनिधि शतपथ ब्राह्मणांत सांगितलेला आढळतो. (शतपथ ब्रा. ४. ५. १०. १ ते ६). परंतु ऐतरेय ब्राम्हण (३५–२७) व तैत्तिरीय संहितेंतहि त्याची दुर्मिळता पर्यायानें सूचित केलेली आहे. सोमक्रयांतील सोम हिसकाऊन घेण्याच्या हकीगतीवरून सोम हा ब्राम्हणादि ग्रंथकालींच दुर्मिळ नव्हे तर अप्राप्य झाला होता आणि त्यामुळें सोम म्हटला कीं लोक चंद्र किंवा प्रतिनिधीकडे बोट दाखवूं लागले होते असें स्पष्ट दिसतें.

यज्ञाशिवाय सोम पिऊं नये, यज्ञांत सोमाचा तुटवडा पडला तर काय करावें, चोरीस गेला तर काय करावें वगैरेबद्दल जी तैत्तिरीयब्राह्मणांत चर्चा आढळते त्यावरून सोम त्याकाळीं विपुल असावा असें दिसत नाहीं.

ऋग्वेदांतहि प्रत्यहीं तीन वेळां सोम वैपुल्यानें उपयोगांत आणल्याचा उल्लेख असला तरी त्याची पैदास होत असे. इंद्रादि देव आणि भक्त त्याकरतां हपापलेले असत असें जे जागोजागीं वर्णन केलें आहे त्यावरून सोम सर्वांना सहज मिळण्यासारखा नव्हता असें दिसतें.

सोम व वैद्यशास्त्र.

वैद्यशास्त्रांतील अत्यंत प्राचीन असणाऱ्या सुश्रुतसंहितेंत सोमरसायनाकरतां एक अध्याय आहे. त्यांत सोमवल्लीचें वर्णन देण्याचा प्रयत्न केला आहे. सुश्रुताचा काल इ. स. पूर्वी पांचव्या पासून दहाव्या शतकापर्यंत धरण्यांत येतो. इतक्या प्राचीन कालांतल्या ग्रंथांतील सोमवर्णनावरून त्याकाळीं तरी सोमाचा कितपत पत्ता होता याचा उलगडा होण्याचा बराच संभव आहे. सुश्रुतसंहितेचे प्रणेते आचार्य सुश्रुत काश्मीर किंवा पंजाब प्रान्तांतील असावेत व त्या संहितेवरील टीकाकार डल्डनाचार्य हेही मथुरेजवळील अंकोल्याच्या सहदेव नृपतीचे आश्रित होते.

ब्रह्मादयोऽसृजन् पूर्वममृतं सोमसंज्ञितम् ।
जरामृत्युविनाशाय विधानं तस्य वक्ष्यते ॥ ३ ॥

एक एव खलु भगवान् सोमः स्थाननामाकृतिवीर्यविशेषैश्चतुर्विंशतिधा भिद्यते ॥ ४ ॥

अंशुमान् मुञ्जवांश्चैव चन्द्रमा रजतप्रभः
दूर्वासोमः कनीयांश्च श्वेताक्षः कनकप्रभः ॥ ५ ॥
प्रतानवान् तालवृन्तः करवीरोंऽशवानपि ।
स्वयंप्रभो महासोमो यश्चापि गरुडाहृतः ॥ ६ ॥
गायत्र्यस्त्रैष्टुभः पाङ्क्तो जागतः शांकरस्तथा ।
अग्निष्टोमो रैवतश्च यथोक्त इति संज्ञितः ॥ ७ ॥
गायत्र्या त्रिपदा युक्तो यश्चोडुपतिरुच्यते ।
एते सोमाः समाख्याता वेदोक्तैर्नामभिः शुभैः ॥ ८ ॥
सर्वेषामेव चैतेषामेको विधिरुपासने ।
सर्वे तुल्यगुणाश्चैव विधानं तेषु वक्ष्यते ॥ ९ ।

अतोऽन्यतमं सोममुपयुयुक्षुः सर्वोपकरणपरिचारकोपेतः प्रशस्तदेशे त्रिवृतमागारं कारयित्वा हतदोषः प्रतिसंसृष्टभक्तः प्रशस्तेषु तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रेषु अंशुमन्तमादायाध्वरकल्पेनाहृतमभिषुतमभिहुतं चान्तरागारे

कृतमंगलः सोमकन्दं सुवर्णसूच्या विदार्य पयो गृह्णीयात् सौवर्णे पात्रेऽञ्जलिमात्रं, ततः सकृदेवोपयुंजीत नास्वादयंस्तत उपस्पृश्य शेषमप्स्ववसाद्य यमानियमाभ्यामात्मानं संयोज्य वाग्यतोऽभ्यन्तरतःसुहृद्भिरुपास्यमानो विहरेत्॥१०॥

नंतर त्याचा परिणाम वर्णन करून सोमाचें लक्षण सांगितलें आहे.

सर्वेषामेव सोमानां पत्राणि दश पंच च ।
तानि शुक्ले च कृष्णे च जायन्ते निपतन्ति च ॥ २० ॥
एकैकं जायते पत्रं सोमस्याहरहस्तदा ।
शुक्लस्य पौर्णमास्यां तु भवेत् पंचदशच्छदः ॥ २१ ॥
शीर्यते पत्रमेकैकं दिवसे दिवसे पुनः ।
कृष्णपक्षक्षये चापि लता भवति केवला ॥ २२ ॥
अंशुमानाज्यगंधस्तु कन्दवान् रजतप्रभः ।
कदल्याकारकन्दस्तु मुंजवांल्लशुनच्छदः ॥ २३ ॥
चन्द्रमाः कनकाभासो जले चरति सर्वदा ।
गरुडाहृतनामा च श्वेताक्षश्चापि पाण्डुरौ ॥ २४ ॥
सर्पनिर्मोकसदृशौ तौ वृक्षाग्रावलम्बिनौ ।
तथान्यैर्मंडलैश्चित्रैश्चित्रिता इव भान्ति ते ॥ २५ ॥
सर्व एव तु विज्ञेया सोमाः पञ्चदशच्छदाः ।
क्षीरकन्दलतावन्तः पत्रैर्नानाविधैः स्मृताः ॥ २६ ॥

—सोमाच्या उत्पत्तीचीं स्थलेंहि तेथें दिलीं आहेत.—

हिमवत्यर्बुदे सह्ये महेन्द्रमलये तथा ।
श्रीपर्वते देवगिरौ गिरौ देवसहे तथा ॥ २७ ॥
पारियात्रे च विन्ध्ये च देवसुन्दे ह्रदे तथा ।
उत्तरेण वितस्तायाः प्रवृद्धा ये महीधराः ॥ २८ ॥
पंच तेषामधो मध्ये सिन्धुनामा महानदः ।
हठवत् प्लवते तत्र चन्द्रमाः सोमसत्तमः ॥ २९ ॥
तस्योद्देशेषु चाप्यस्ति मुंजवानंशुमानपि ।
काश्मीरेषु सरो दिव्यं नाम्ना क्षुद्रकमानसम् ॥ ३० ॥
गायत्र्यस्त्रैष्टुभः पांक्तो जागतः शांकरस्तथा ॥
अत्र सन्त्यपरे चापि सोमाः सोमसमप्रभाः ॥ ३१ ॥
न तान् पश्यन्त्यधर्मिष्ठाः कृतघ्नाश्चापि मानवाः ।
भेषजद्वेषिणश्चापि ब्राह्मणद्वेषिणस्तथा ॥ ३२ ॥

सुश्रुतसंहिता अध्याय २९ चिकित्सा०

येथें सोमाचे चोवीस प्रकार सांगितले असून तीं नांवें वेदोक्त आहेत असें म्हटलें आहे. परंतु ऋग्वेदांत प्रत्यक्ष दोन आणि पर्यायानें पांच नांवें आलेलीं आहेत.

सोमाचा कंद आहे हा उल्लेख विशेष ध्यानांत धरण्यासारखा असून त्याचें केळीच्या कांद्यासारखा कांदा हें वर्णन सोमाचें स्वरूप ध्यानांत भरण्यास उपयोगी पडण्यासारखें आहे व नवीन आहे.

तसेंच सर्व सोमाच्या वेलांना पंधरा पानें असतात. आणि चंद्राच्या वृद्धिक्षयाप्रमाणें एकएक पानाचा वृद्धिक्षय क्रमानें चाललेला असतो असें वर्णन दिलें आहे. प्रत्येक सोमांत विशेष काय असतें याचें वर्णन 'अंशुमान्' आज्यगन्धस्तु (२३) येथून पुढें केलें आहे. त्यांत कोणत्याहि प्रकारच्या सोमाला पंधरा पानेंच असें सांगितलें आहे. चीक, कांदा आणि वेली अशा प्रकारें सोमाचें स्वरूप–कथन केलेलें दिसतें.

सोमाच्या उत्पत्तीचीं स्थळें सांगतांना (२७ ते ३१) सर्व प्रान्तांतील स्थळांचा उल्लेख केला आहे. पाण्यांत तरंगणारा, वृक्षावर लोंबणारा आणि जमिनीवर उगवणारा सोम असल्याबद्दलचा उल्लेख आहे.

सूक्त तिसरें.

ऋषिः—शुनःशेप आजीगर्ति; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हा तेजस्वी व अमर असा सोम द्रोणांत बसण्याकरितां एखाद्या पक्ष्याप्रमाणें धांवतो.

२. अंगुलींनीं काढलेला हा पावक व अहिंस्य सोम शत्रूंवरहि (ठार करण्याकरतां) धांवतो.

३. पाझरणारा हा तेजस्वी सोम यज्ञेच्छु स्तोत्यांकडून घोड्याप्रमाणें लढण्याकरतां स्तविला जातो.

४. पाझरणारा हा शूर सोम सर्व उत्कृष्ट संपत्ति सामर्थ्यानें जणूं कांहीं आक्रमण करूं इच्छितो.

५. (आमचेकडे येण्याकरतां) पाझरणारा सोमदेव रथाची इच्छा करतो. (आम्हांला धन) देऊं इच्छितो. (कुटतांना) शब्द करतो.

६. शहाण्या स्तोत्यांनीं स्तुति केलेला सोम–देव दात्यांना रमणीय धन देत पाण्यांत मिसळतो.

७. चिळकांड्या उडणारा आणि शब्द करणारा हा सोम सर्व लोकांचा तिरस्कार करीत स्वर्गाकडे धांवतो.

८. यज्ञ पुरा करणारा व कोणाकडूनहि नष्ट न केला जाणारा हा पाझरणारा सोम सर्व लोकांचा तिरस्कार करीत स्वर्गाकडे जातो.

९. हिरवट व तेजस्वी सोम देवांकरतां ऋत्विजांनीं पिळल्यावर पात्रांकडे जातो.

१०. हा अनेक कार्यें घडविणारा सोम अन्न उत्पन्न करीत पिळल्यावर धारांनीं वाहूं लागतो.

सूक्त चवथें.

ऋषिः—हिरण्यस्तूप आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे श्रेष्ठ प्रकारच्या अन्ना पवमान सोमा, देवांना प्राप्त हो. शत्रूंना जिंक. नंतर आमचें कल्याण कर.

२. हे सोमा, तूं आम्हांला तेज दे. स्वर्ग दे. सर्व सौभाग्य दे आणि आमचें कल्याण कर.

३. हे सोमा, तूं बल दे, तूं ज्ञान दे. शत्रूंना ठार कर आणि आमचें कल्याण कर.

४. हे सोम काढणाऱ्यांनो, तुम्ही इंद्राला पिण्याकरितां सोम काढा आणि आमचें कल्याण करा.

५. हे सोमा, तुझ्यासंबंधीं केलेल्या कर्मानें आणि तुझ्या रक्षणानें तूं आम्हांला सूर्याप्रत पोंचीव. आणि आमचें कल्याण कर.

६. हे सोमा, तुझ्या संबंधीच्या कृत्यामुळें आणि साहाय्यामुळें मी चिरकाल सूर्य पाहीन (दीर्घायुषी होईन.) तूं आमचें कल्याण कर.

७. हे सुंदर आयुधें असलेल्या सोमा, आम्हांला दोनहि लोकांत असणारें धन प्राप्त होऊं दे. तूं आमचें कल्याण कर.

८. हे सोमा, (लढाईंत) स्थानापासून न ढळणारा आणि शत्रूंचा पराभव करणारा तूं आम्हांला धन दे. तूं आमचें कल्याण कर.

९. हे पवमान सोमा, यज्ञांनीं उत्कर्ष करावा म्हणून यजमान लोक तुला (यज्ञाकरतां) वाढवितात. तूं आमचें कल्याण कर.

१०. हे सोमा, तूं आश्चर्यकारक, अश्वयुक्त आणि सर्व तऱ्हेचें धन आम्हांला दे. आणि आमचें कल्याण कर.

सूक्त पांचवें.

ऋषिः–असित काश्यप किंवा देवल; देवता–(आप्रीसूक्तम्) १ समिध्, २ तनूनपात्, ३ इळा, ४ बर्हि; ५ द्वार, ६ उषा व नक्त (रात्र), ७ दैव्यौ होतारौ, ८ तिस्रो देवीः (सरस्वती, इळा, भारती), ९ त्वष्टृ, १० वनस्पति, ११ स्वाहा; छंदः–८–११ अनुष्टुप् बाकी गायत्री.

१. तेजस्वी, सर्वांचा स्वामी, कामपूरक व पावक सोम (कुटतांना) शब्द करीत आणि प्रसन्न करीत शोभत असतो.

२. अग्निसारखा असणारा सोम उंच जागेवरून चढवला जात आणि आकाशांतून शोभत (भांड्यांत) पडत असतो.

३. स्तुत्य, धन देणारा व तेजस्वी सोम मधुर धारांनीं पाझरत सामर्थ्यानें शोभत असतो,

४. कर्डी, चकाकणारा आणि शोधक असा सोम यज्ञांत पूर्वेकडे जोरानें जातो.

५. सोमासह स्तवन केलेल्या सुवर्णमय द्वारदेवता विस्तृत दिशांतून बाहेर येतात.

६. सुरूप, व्यापक, महान् व विशेष दर्शनीय अहोरात्र सोम इच्छितो.

७. मनुष्य ज्ञानी देवांना बोलावणाऱ्या अशा दोनहि इंद्र व सोम यांना मी बोलावतो. (कारण) तो (इंद्र व सोम) कामपूरक आहे.

८. भारती, सरस्वती आणि महती इळा या तीनहि सुंदर देवता आमच्या ह्या सोमयज्ञांत येवोत.

९. प्रथम उत्पन्न झालेला, रक्षक आणि देवांच्या अग्रभागीं असणाऱ्या त्वष्टृ देवाला मी बोलावतों.काळसर असणारा सोम देवांतला मुख्य, कामपूरक आणि प्रजापालक आहे.

१०. हे पावक सोमा, काळसर, तेजस्वी, सोन्यासारख्या आणि हजार शाखेच्या अशा वनस्पतिरूप सोमाला मी मधुर करतों.

११. हे विश्वेदेवहो वायु, बृहस्पति, सूर्य, अग्नि, इंद्र या सर्व देवांसह या सोमयज्ञांत या.

टीप—आप्रीसूक्त—१—१३ पहा.

सूक्त सहावें.

ऋषिः—असित काश्यप किंवा देवल; देवता—पवमान सोम; छन्दः—गायत्री.

१. हे सोमा, कामपूरक देवांकडे जाणारा आणि आमच्याकडे येणारा तूं मदयुक्त धारेनें या मेंढीच्या केंसाच्या गाळण्यांतून गळ.

२. हे सोमा, तूं समर्थ आहेस म्हणून तुझ्यांतून मदकर सोमरस बाहेर पडूं दे. आणि बलशाली घोडे आम्हांला प्राप्त होऊं दे.

३. हे सोमा, पिळला जाणारा तूं मुरलेला व मद उत्पन्न करणारा रस ह्या गळण्यांतून बाहेर पडूं दे. बल आणि अन्न आम्हांला प्राप्त होऊं दे.

४. थेंबाथेंबानें पाझरणारा सोम सखल प्रदेशावरून वाहणाऱ्या पाण्याप्रमाणें इंद्राकडे जातो व पसरतो.

५. गाळण्यांतून खालीं पडून इकडे तिकडे वावरणाऱ्या सोमाचीं बलवान् घोड्याप्रमाणें दहा बोटें (हात) सेवा करतात.

६. देवांना पिण्याकरतां आणि मद उत्पन्न करण्याकरतां पिळून काढलेला कामपूरक सोम युद्धाकरतां दुधांत मिसळ.

७. ज्याअर्थी सोमांत मिसळलेलें दूध इंद्राला पुष्ट करतें त्याअर्थी पराक्रमी इंद्राकरतां पिळलेला सोम (दुधाच्या) धारांनीं वाहूं लागो.

८. यज्ञांतील मुख्य असा सोम (भक्तांच्या)इच्छा पूर्ण करीत वेगानें वहात असतो. आणि आपल्या जुन्या प्रसिद्धीचें रक्षण करतो.

९. हे मदोत्पादक सोमा, इंद्राची इच्छा करणारा व इंद्राकरतां पाझरणारा तूं यज्ञशाळेंत आवाज करीत असतोस.

सूक्त सातवें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता—पवमानसोम; छन्दः—गायत्री.

१. सुंदर आणि इंद्राशीं संबंध असणारा सोम धर्मकृत्यांत यज्ञद्वारां निर्माण केला जातो.

२. हविर्द्रव्यांत उत्कृष्ट हवि असणारा सोम पाण्यांत मिसळला जातो आणि त्याच्या मधुर व मुख्य धारा बाहेर पडतात.

३. कामपूरक, टिकाऊ, अविकारी व मुख्य सोम यज्ञगृहांत पाण्यांत मिसळल्यावर शब्द करतो.

४. दिव्य दृष्टि देणारा सोम धन देत जेव्हां स्तोत्यांचीं स्तोत्रें ऐकतो, तेव्हां स्वर्गांत बलवान् असा इंद्र यज्ञाकडे जाऊं इच्छितो.

५. जेव्हां यज्ञकर्ते लोक हा सोम तयार करतात तेव्हां पाझरणारा हा सोम स्पर्धा करणाऱ्या लोकांना एकाद्या राजाप्रमाणें नष्ट करतो.

६. हिरवट रंगाचा आणि आवडता सोम पाण्यांत घालून लोंकरीच्या फडक्यांतून गाळला जातो. तसेंच कुटतांना आवाज करणाऱ्या सोमाची स्तुति करून सेवा केली जाते.

७. जो सोमसंबंधीं कृत्यांत रमतो,तो भक्त वायु, इंद्र आणि अश्विनी यांच्यामुळें आनंदित होतो.

८. ज्यांच्या मधुर सोमाच्या लाटा मित्रावरुण व भग यांच्याकरतां वाहूं लागतात अशा ह्या सोमाला जाणणारे सुखी होतात.

९. हे द्यावापृथ्वीहो, (देवांना) मधुर सोम प्राप्त व्हावा म्हणून आम्हांला अन्न आणि धन द्या.

सूक्त आठवें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता— पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. इंद्राची शक्ति वाढविणारा व आवडता सोम तयार होवो.

२. ते पिळले जाणारे, पात्रांत भरलेले, वायु आणि अश्विनी यांना दिले जाणारे सोम आम्हांला उत्कृष्ट प्रकारचें सामर्थ्य देवोत.

३. हे सोमा, पिळला जाणारा आणि मनापासून आवडणारा तूं इंद्राच्या प्रीतिकरतां यज्ञांत बैस आणि इंद्राला बोलाव.

४. हे सोमा, तुझी दहा अंगुलि सेवा करतात. सात होते तुला प्रसन्न करतात. आणि शहाणे लोक तुला प्रसन्न करतात.

५. हे सोमा, मेंढीचे केंस आणि पाणी यांत तयार केलेल्या तुला मी देवांना मद येण्याकरतां दुधांत मिसळतों.

६. गाळलेला, तांब्यांत भरलेला, तेजस्वी आणि काळसर सोम गाईच्या दहिदुधांत वस्त्राप्रमाणें गुंडाळला जातो.

७. हे सोमा, धनवान् अशा आम्हांकरतां वाहूं लाग. सर्व शत्रूंना ठार कर व मित्रभूत इंद्राला तूं प्राप्त कर.

८. हे सोमा, द्युलोकांतून पाऊस पाड. पृथ्वीवर अन्न उत्पन्न कर. आणि आम्हांला युद्धांत बल दे.

९. हे सोमा, लोकद्रष्टा, सर्वज्ञ आणि इंद्रानें प्यालेल्या अशा सोमाला पिणारे आम्ही संतति व संपत्ति प्राप्त करूं.

सूक्त नववें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवताः-पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. ज्ञाता, कर्तृत्ववान्, पिळण्याच्या दोन फळकटावर ठेवलेला व पिळला जाणारा सोम स्वर्गापेक्षांहि प्रिय अशा दगडावर जातो.

२. हे सोमा, तुझा आधार, प्रेमी व स्तोता अशाला खाण्यास पुरेसा असणारा तूं अन्नयुक्त धारांनीं वहा.

३. उत्पन्न झालेला, शुद्ध व महान् हविरूप असणारा पुत्र सोम यज्ञवर्धक, मातृभूत व विस्तृत द्यावापृथ्वींना तेजस्वी करतो.

४. नद्या सोमाला जोरानें वाढवितात. तो बोटांनीं काढलेला सोम प्रेमळ अशा सप्त होत्यांना आनंदित करतो.

५. हे इंद्रा, तुझ्या कृत्यांत तरुण आणि रक्षणीय अशा सोमाला बोटांनीं पिळण्याकरतां ठेवलें आहे.

६. यज्ञाधार, अमर आणि देवांची तृप्ति करणारा सोम सप्त होतेरूपी नद्याकडे पहातो व कूपरूपानें पूर्ण होऊन नद्यांना तृप्त करतो.

७. हे सोमपुरुषा, पुढील कालांत आमचें संरक्षण कर. तसेंच हे पवित्र करणाऱ्या सोमा, तूं युद्धार्ह जे राक्षस असतील त्यांचा नाश कर.

८. हे सोमा, तूं नूतन आणि प्रशंसनीय अशा आमच्या सूक्ताकरतां ताबडतोब ये. आणि पूर्वीप्रमाणें आपलें तेज प्रकट कर.

९. हे पवमान सोमा, जो तूं पुत्रयुक्त श्रेष्ठ अन्न, गाय व घोडे आम्हांला देतोस तो तूं आम्हांला बुद्धि दे. इष्ट असें सर्व कांहीं दे.

सूक्त दहावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता-पवमान सोम; छंदः-गायत्री.

१. रथ किंवा घोडे याप्रमाणें शब्द करणारा, आणि अन्नेच्छु सोम, भक्तांना धन मिळावें म्हणून धांवत असतो.

२. भारवाहकाच्या डोक्यावर असलेलीं ओझीं ज्याप्रमाणें दोन हातांत धरलेलीं असतात त्याप्रमाणें (योग्य स्थलीं नेणारा) सोम हातांत धरला जातो.

३. स्तुतींनीं राजे किंवा सात होत्यांनीं यज्ञ तसा सोम दुधानें संस्कार केला जातो.

४. पिळला जाणारा सोम स्तोत्र म्हणून पिळीत असतां आनंद देण्याकरतां चिळकांड्यानें सर्वत्र उडूं लागतो.

५. इंद्रास पिण्यास उपयोगी पडणारा, उषांचा भाग्यशाली काल उत्पन्न करणारा व वाहणारा सोम (खळखळ) शब्द करतो.

६. स्तुतिकर्ते व प्राचीन रसरसीत सोम काढणारे लोक यज्ञाचीं द्वारें मोकळीं करतात.

७. चांगल्या नातेवाईकांप्रमाणें सोमयाग पुरा करणारे सात होते यज्ञांत बसतात.

८. यज्ञांतील मुख्य सोम मी पितों. नंतर आमचा डोळा सूर्यावर जडतो, आम्ही ज्ञान देणाऱ्या सोमाचा रस इच्छितों.

९. पराक्रमी इंद्र डोळ्यानें आपणांस प्रिय व अध्वर्यूंनीं पोटांत घातलेला सोमहि पहातो.

सूक्त अकरावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता-पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे ऋत्विजहो, देवांचें पूजन करूं इच्छिणाऱ्या ह्या पवमान सोमाची तुम्ही स्तुति करा.

२. हे सोमा, तुझा देवाकडे जाणारा रमणीय रस इंद्राकरतां अथर्वन् ऋषि मधुर दुधांत मिसळोत.

३. हे तेजस्वी सोमा, तूं आमच्या गाई, लोक, घोडे आणि ओषधी यांना सुखदायक असा वाहूं लाग.

४. हे स्तोत्यांनों, पिंगट, बलवान् क्वचित् तांबूस आणि स्वर्गस्पर्शी सोमाचीं ताबडतोब स्तोत्रें म्हणा.

५. हे ऋत्विजहो, हातांत धरून (कुटण्याकरतां) आपटल्या जाणाऱ्या दगडांनीं कुटलेल्या सोमाला गाळा आणि त्या मधुर सोमांत मधुर दूध घाला.

६. हे ऋत्विजहो, नमस्कार करतिच सोमाकडे जा. त्याला दह्यांत मिसळा आणि इंद्राला तुम्ही सोम द्या.

७. हे सोमा, शत्रुहन्ता आणि विशेष खोल पाहणारा आणि देवांना इष्ट घडविणारा तूं आमच्या गाईला सुखकारक हो.

८. हे सोमा, मन जाणणारा ईश्वर असा तूं इंद्राला पिण्याकरतां (पात्रांत) घातला जातोस.

९. हे तयार झालेल्या पवमान सोमा, तूं पराक्रमानें मिळणारें धन इंद्राच्या साहाय्यानें आम्हांला दे.

सूक्त बारावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. मधुर सोम यज्ञगृहांत इंद्राकरतां पिळून तयार केले जातात.

२. ब्राह्मण सोम पिण्याकरतां देवाला, गाय ज्या प्रमाणें वासराला बोलावते त्याप्रमाणें बोलावीत आहेत.

३. मद उत्पन्न करणारा सोम (आपल्या) स्थानीं असतो. बुद्धिवर्धक सोम पाण्याच्या तरंगांत वाक्शक्तीचा आश्रय करून असतो.

४. जो बुद्धिदायक, दिव्यदृष्टि आणि सूक्ष्मदृष्टि सोम अन्तरिक्षाच्या नाभीसारखें असणारें जें गाळणें त्यांत घालून स्तविला जातो.

५. जो सोम कलशामध्यें असतो, जो गाळण्यांत घातलेला असतो त्यांत सोम सूक्ष्म रूपानें असतो.

६. सोम उदकाचा वर्षाव करणाऱ्या मेघाला आनंद देत अन्तरिक्षामध्यें शब्द करीत असतो.

७. सतत स्तुति केला जाणारा व अमृताचा वर्षाव करणारा, वनस्पति सोम मनुष्यांच्या कृत्यांना प्रेरणा देत कर्मांत बसलेला असतो.

८. अन्तरिक्षांतून प्रेरणा दिलेला कर्तृत्ववान् सोम आपल्या धारांनीं प्रिय स्थानाप्रत जातो.

९. हे पवमान सोमा, तूं हजारों प्रकारें महत्त्वाचें सुखदायक धन आम्हांला दे.

सूक्त तेरावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता—सोम; छंदः—गायत्री.

१. हा सोम वायु आणि इंद्र यांना शोधीत अनेक धारांनीं गाळण्यांतून पडत पात्रांत जात आहे.

२. हे सहाय्याची इच्छा करणारेहो, तुम्ही बुद्धिदायक, शोधक आणि देवांकरतां काढलेल्या सोमाची स्तुति करा.

३. अत्यंत सामर्थ्य असलेला व देवांना आणण्याकरतां स्तवन केला जाणारा सोम अन्न देण्याकरतां सारखा पाझरत आहे.

४. तसेंच आम्हांला अन्नप्राप्ति व्हावी म्हणून पुष्कळ अन्न (देणारा) तूं तेजस्वी व सामर्थ्यवान रस उत्पन्न कर.

५. पिळला जाणारा आणि तेजस्वी सोम आम्हांला हजारों प्रकारचें धन व सामर्थ्य देवो.

६. लढाईकरतां गति दिलेल्या घोड्याप्रमाणें (वेगानें) पातळ सोम अन्नलाभाकरतां गाळण्यांत ओतला जातो

७. गाई (हंबरत) वासराकडे जातात त्याप्रमाणें सोम आवाज करीत (पात्राकडे) जातो. त्याला हातांत धरतात.

८. इंद्राला प्रिय आणि तृप्ति देणारा सोम आहे. हे पवमान सोमा, तूं शब्द करीत सर्व शत्रूंचा नाश कर.

९. हे वाहणाऱ्या सोमा, कवडीचुंबकांना नष्ट करणारा व व्यापकदृष्टीचा तूं यज्ञांत ऐस.

सूक्त चवदावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता—सोम; छंदः—गायत्री.

१. लोकांना आवडणारा, शब्द करणारा आणि पाझरणारा बुद्धिवर्धक सोम पाण्याच्या तरंगावर असतो.

२. समान नात्याचे ब्राम्हणादि सर्व कर्मेच्छु लोक पराक्रमाला आधारभूत सोमाची स्तोत्रांनीं स्तुति करतात.

३. नंतर जेव्हां तो दूधांत मिसळला जातो तेव्हां ह्या बलदायक सोमरसानें सर्व देव आनंदित होतात.

४. सोम गाळण्यांतून खालीं गळतो व गाळण्याची छिद्रें (गळतांना) बंद करतो, नंतर मित्रभूत इंद्राशीं युक्त होतो.

५. ज्या सोमाला भक्त नाती (सारख्या) बोटांनीं स्वच्छ व तरुण घोड्याला धुतात त्याप्रमाणें दुधांचा त्याला अंगरखा घालतात—

६. तो बोटानें पिळला जाणारा सोम दुधांत मिसळण्याकरतां खालीं ओतला जातो. आणि तो पडतांना आवाज करतो.

७. सोमाला पिळण्याकरतां स्पर्श करणारीं बोटें अन्नपति सोमाशीं संलग्न होतात. आणि बलवान् सोमाचे पृष्ठभाग धरतात.

८. हे सोमा, स्वर्गीय आणि पृथ्वीवरील सर्व संपत्ति घेऊन तूं आमच्याकडे ये.

सूक्त पंधरावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता-सोम; छंदः–गायत्री

१. शीघ्रगामी रथानें इंद्राच्या स्थलाकडे जाणारा हा शूर सोम बोटानें पिळल्यावर यज्ञद्वारा इंद्राकडे जात असतो.

२. जेथें अमर देव असतात त्या थोर यज्ञांकरतां हा सोम मोठालीं कृत्यें करूं इच्छितो.

३. तेथें अध्वर्यु वगैरे जेव्हां चांगल्या मार्गानें देवांना सोम देतात तेव्हां हा ठेवलेला सोम तेथून नेला जातो.

४. आपल्या सामर्थ्यानें संपत्ति बाळगणारा हा सोम कळपांतील मुख्य बैलाप्रमाणें शिंगें (शिंगासारख्या कांड्या) हालवतो.

५. बलवान्, शुभ्र व तेजस्वी कांड्यांनीं युक्त रसश्रेष्ठ श्रेष्ठ, असा हा सोम (वाटला) जात आहे.

६. हा सोम व्यापक व पीडक अशा पर्वांचे अतिक्रमण करून राक्षसाकडे जात आहे.

७. खूप रस निर्माण करणाऱ्या ह्या मर्दनीय सोमाला लोक द्रोणपात्रांत पिळतात.

८. त्या ह्या सोमाला दहा अंगुलि पिळतात. सात ऋत्विज् त्याला तयार करतात. आयुधासारखा चांगला उपयोगी पडणारा आणि मादक असा हा सोम आहे.

सूक्त सोळावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता—सोम; छंदः–गायत्री.

१. हे सोमा, तुझा रस इंद्राला लढाऊ सामर्थ्य प्राप्त होण्याकरतां पाण्याप्रमाणें काढीत आहेत. आणि तो घोड्याप्रमाणें (धांवत) पात्रांकडे जात आहे.

२. आम्ही बलदायक, पाण्यांत मिसळला जाणारा अन्नयुक्त आणि दूधमिश्रित सोम बोटांत धरतो.

३. हे अध्वर्यो, अप्राप्य, पाण्यांत मिसळलेला व दुस्तर सोम गाळण्यांत टाक आणि इंद्राला पिण्याकरतां शुद्ध कर.

४. स्तुति करून शुद्ध केलेल्या सोमापैकीं कांहीं सोम गाळण्यांत टाकला जातो. नंतर कर्मानुसार एकत्र पात्रांत बसतो.

५. हे इंद्रा, तुला अन्नासह मोठ्या लढाया मारण्याकरतां बल देणारा असा सोम प्राप्त होवो.

६. मेंढीच्या केसाळ वस्त्रांतून गाळला जाणारा व सर्व प्रकारची शोभा प्राप्त झालेला सोम गाईंत जसा योद्धा उभा रहातो तसा हा भांड्यांत असतो.

७. आकाशांतून जसें पाणी पडतें तसेंच ह्या बलशाली सोमाची धार सहज गाळण्यांत पडत असते.

८. हे सोमा, लोकांत विद्वान् इंद्राला प्रसन्न करण्याकरतां गाळला जाणारा तूं गाळण्याकडे धांवत जातोस.

सूक्त सतावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता—सोम; छन्दः–गायत्री.

१. उताारावरून नद्या वाहतात त्याप्रमाणें शत्रूंचा नाश करीत जलद वाहणारा सोम जात असतो.

२. पाऊस पृथ्वीवर वाहूं लागतो त्याप्रमाणें पिळलेला पातळ सोम इंद्राकडे वाहू लागतो.

३. फेंसाळलेला आणि मदकर सोम राक्षसांचा नाश करीत देवाकडे जाऊं इच्छिणारा तो गाळण्याकडे जातो.

४. हा सोम भांड्याकडे जातो, गाळण्यांत घातला जातो आणि स्तोत्रें म्हणून यज्ञांत वाढविला जातो.

५. हे सोमा, तूं तीनहि लोकांचें अतिक्रमण करून द्युलोकांत प्रकाशत असतोस. तसेंच तूं सूर्यालाहि प्रेरणा देतोस.

६. चांगला सोम तयार करणारे आणि यज्ञकत स्तोते यज्ञामध्यें सोमाची स्तुति करतात.

७. हे सोमा, तुला अन्नेच्छु असे बुद्धिमान् भक्त यज्ञाकरितां शुद्ध करतात.

८. हे सोमा, तूं मधुर रस उत्पन्न कर. सुंदर

असा तूं रसयुक्त होऊन यज्ञाकरितां व देवांना पिण्याकरतां गाळण्यांत पड.

सूक्त आठरावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. पिळलेला, दगडांनीं काढलेला, हा सोम गाळण्यांतून पाझरत आहे. तो मादकांतील मुख्य आहे.

२. हे सोमा, तूं प्रसन्न करणारा आहेस. तूं दिव्यदृष्टि देणारा आहेस. तूंच अन्नांतील मधुररस देणारा आहेस. तूं मादकांतील मुख्य आहेस.

३. हे सोमा, सर्व देव तुला सारख्याच आवडीनें पितात. कारण तूं मादकांतील मुख्य आहेस.

४. जो सोम सर्व उत्कृष्ट धन भक्तांच्या हातांत देतो तो तूं मादकांतील मुख्य आहेस.

५. जो सोम ह्या दोन आयांच्याप्रमाणें द्यावापृथ्वीचें सार ग्रहण करतो तो सोम सर्व मादकांतील मुख्य आहे.

६. जो सोम ह्या दोनहि द्यावापृथ्वींना ताबडतोब अन्नयुक्त करतो तो तूं सर्व मादकांत मुख्य आहेस.

७. तो बलवान् सोम तांब्यांत गाळीत असतां आवाज करतो. तूं मादकांतील मुख्य आहेस.

सूक्त एकोणिसावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. हे सोमा, जें आश्चर्यकारक, स्तुत्य, स्वर्गीय किंवा पार्थिव धन आहे, तें पाझरत असतां तूं आम्हांला दे.

२. हे सोमा, तूं आणि इंद्र असे दोघेजण सर्वांचे अधिपति आहांत. तसेंच गोपति व सर्वसत्ताधारी असे तुम्ही आमचे पराक्रम वृद्धिंगत करा.

३. कामपूरक, पापी मनुष्यांना पवित्र करणारा आणि शब्द करणारा सोम दर्भासनावर असतो.

४. पुत्रभूत व कामपूरक सोमाचीं मातृभूत उदकें आपल्यांत पुनः पुनः सोमाची इच्छा करतात.

५ जें उदक सोमाकरतां शुद्ध पाणी देतें तें जल सोमेच्छु जलाला पवित्र करीत त्याचें विपुल सार आपल्या ठिकाणीं धारण करतें.

६. हे पवमान सोमा, तूं आमच्यापासून दूर असणाऱ्या लोकांना जवळ कर. शत्रूंना भीति उत्पन्न कर. त्यांचें द्रव्य तूं मिळीव.

७. हे सोमा, तं शत्रूंचें सामर्थ्य नष्ट कर. तसेंच शत्रूंचें तेज नष्ट कर. जवळ असो किंवा दूर असो शत्रूंचें अन्न नष्ट कर.

सूक्त विसावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवताः–सोम; छंदः–गायत्री.

१. दिव्यदृष्टि देणारा सोम देवांना पिण्याकरतां दशापवित्रांतून गाळला जातो. सहनशील सोम सर्व शत्रूंचा पराभव करतो.

२. तो पवमान सोम स्तोत्यांना दुधादियुक्त आणि अपरिमित अन्न देवो.

३. हे सोमा, मनःपूर्वक सर्व धन तूं आम्हांला दे. आमच्या स्तोत्रानें तूं रस उत्पन्न कर. आम्हांला तूं सोम दे.

४. हे सोमा, आम्हांला तूं मोठी कीर्ति दे. हविर्युक्त अशा आम्हांला टिकाऊ धन दे. तसेंच आम्हां स्तोत्यांना अन्न दे.

५. हे आश्चर्यकारका आणि नेत्या सोमा, कर्तृत्ववान आणि रस पाझरणारा तूं राजाप्रमाणें आमचीं स्तोत्रें ऐक.

६. तो वाहक, अन्तराळीं गाळला जाणारा, दुस्तर, आणि शोधक सोम हातांत धरून पात्रांत ओतला जातो.

७. हे सोमा, क्रीडनशील व दान दिल्या जाणाऱ्या यज्ञांतल्याप्रमाणें स्तोत्याला सामर्थ्य देणारा तूं गाळण्याकडे जातोस.

सूक्त एकविसावें.

ऋषिः—असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. तेजस्वी, युद्धोत्सुक करणारा, मादक व स्वर्ग देणारा सोम इंद्राकडे धांवत आहे.

२. उपयोगी पडणारे, योजक, काढणाराला धन देणारे आणि स्तोत्याला अन्न देणारे सोम इंद्राकडे धांवत जातात.

३. सहजरीत्या, क्रीडा करीत, पातळ सोम पाण्याच्या तरंगांत एकाच भांड्यांत पाझरतो.

४. रथाला जोडलेल्या घोड्याप्रमाणें हा काढलेला सोम आम्हांस सर्व तऱ्हेच्या द्रव्याकडे पोंचवो.

५. हे सोमा, जो भक्त आम्हांला हवि देतो त्याला अनेक प्रकारचें मूल्यवान् धन द्या.

६. रथपति जसा चांगला सारथि नेमतो त्या

प्रमाणें आम्हाला उत्कृष्ट ज्ञान द्या. हे सोमा, उदकासहित तेजस्वी असा तूं वहा.

७. हे सोमयज्ञाची इच्छा करतात. नंतर बलवान् असे ते आपली जागा पक्की करतात. नंतर यजमानाच्या बुद्धीला प्रेरणा देतात.

सूक्त बाविसावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. हे पिळलेले सोम युद्धांत हाणलेल्या रथाप्रमाणें किंवा घोड्याप्रमाणें जोरानें ओतले जातात.

२. जोराच्या वाऱ्याप्रमाणें किंवा पावसाच्या वृष्टीप्रमाणें किंवा अग्नीच्या ज्वालाप्रमाणें–

३. बुद्धिवर्धक आणि दहिमिश्रित आणि शुद्ध सोम ज्ञानानें आमचीं कर्में प्रवृत्त करो.

४. गाळण्यांनीं स्वच्छ केलेले, अमर करणारे व मार्गांनीं लोकाकडे जाऊं इच्छिणारे हे सोम दमत नाहींत.

५. हे सोम द्यावापृथ्वी व अन्तरिक्ष यांना व्यापून असतात.

६. या यज्ञकारक सोमरसाचा सर्व लोक उपभोग घेतात. उत्कृष्ट असणारा द्युलोक सुद्धां या सोमाचा आस्वाद घेतो.

७. हे सोमा, तूं लोभी लोकांपासून गाई आणि धन आणतोस आणि मोठमोठ्या यज्ञांत गर्जत असतोस.

सूक्त तेविसावें.

ऋषिः–असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. सर्व प्रकारचीं स्तोत्रें म्हणत आणि मधुर व मदकर धारांनीं युक्त असा सोम पातळ केला जातो.

२ प्रौढ व जलद चालणारे घोडे नवीन स्थान आक्रमण करतात. आणि सूर्याला तेजस्वी करतात. (तसा सोम आहे.)

३. हे पवमान सोमा, तूं आम्हांला कवडीचुंबक शत्रूंचें धन दे. तसेंच प्रजायुक्त अन्न दे.

४. पातळ सोम मदकर आणि माधुर्याचा साठा असा रस उत्पन्न करतो.

५. जगदाधार, इंद्रियपोषक रस धारण करणारा, सामर्थ्यवान् आणि नाशापासून संरक्षण करणारा सोम वहातो आहे.

६. हे सोमा, यज्ञार्ह असा तूं इंद्राकरतां आणि देवांच्याकरतां उत्पन्न होतोस. तसेंच हे सोमा, तूं आम्हांला अन्न देऊं इच्छितोस.

७. इंद्र मदकरांतला मदकर सोम पिऊन शत्रूवर चाल करून न जातांच शत्रूंना ठार करतां झाला आणि आतांहि ठार करीत आहे.

सूक्त चोविसावें.

ऋषिः —असित किंवा देवल; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. पातळ असणारा सोम जोरानें वाहूं लागतो. दुधांत मिसळून पाण्यांत एकजीव केला जातो.

२. उतारावरून पाणी वहाते त्याप्रमाणें पातळ सोम (गाळण्यांतून) वहात असतो. नंतर शुद्ध झालेला तो इंद्राकडे जातो.

३. हे पवमान सोमा, इंद्राला पिण्याकरतां जेथून तुला लोक नेतात तेथें तूं जातोस.

४. हे सोमा, लोकांना मद उत्पन्न करणारा तूं शुद्ध आणि स्तुत्य आहेस.तूं लोकांचा पराभव करणाऱ्या इंद्राकडे जा.

५. हे सोमा, तूं जेव्हां दगडांनीं काढल्यावर गाळण्याकडे जातोस तेव्हां तूं इंद्राला तयार होतोस.

६. हे वृत्रहन्त्या सोमा, स्तोत्रांनीं स्तवन केलेला शुद्ध, पावक आणि आश्चर्यकारक असणारा तूं तयार हो.

७. पिळलेल्या मधुर सोमाचा शुद्ध आणि शोधक रस देवसंरक्षक आणि असुरविघातक आहे.

सूक्त पंचविसावें.

ऋषिः—दृढच्युत अगस्त्यपुत्र; देवता–पवमान सोम; छंदः–गायत्री.

१. हे पापहारक सोमा, बलदायक आणि मदकर असा तूं इंद्रादिकांना पिण्याकरतां, मरुताकरतां व वायूकरतां वाहूं लाग.

२. हे पवमान सोमा, कर्मामध्यें स्वीकारलेला, शब्द करणारा, तूं सोमपात्रांत ये. वायूच्या पात्रांत ये.

३. देवासह यज्ञांत असलेला, कामपूरक, बुद्धिवर्धक, प्रिय, देवप्रिय आणि शत्रूहन्ता सोम विशेष शोभत असतो.

४. सर्व जगांत व्यापून असणारा, पावक आणि रमणीय असा सोम जेथें अमर देव आहेत तेथें जातो.

५. इंद्राकडे जाणारा, दिव्यदृष्टि व तेजस्वी सोम शब्द करीत वाहूं लागतो.

६. हे मादक आणि बुद्धिमन्ता सोमा, तूं इंद्राकडे जाण्याकरतां गाळण्यांतून गळ.

सूक्त सव्विसावें.

ऋषिः—इध्मवाहन दृहळच्युतपुत्र; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. शहाणे लोक स्तोत्रें म्हणत बोटानें पृथ्वीवर त्या बलवान् सोमाला शुद्ध करतात.

२. हजार धारांचा, अक्षीण, सर्वाधार अशा तेजस्वी सोमाला लोक स्तोत्रांनीं स्तवितात.

३. सर्वाधार, अनेक कार्यकर्त्या कर्तृत्ववान् पवमान सोमाला स्तोते बुद्धीनें स्वर्गावर (देवाकडे) पाठवितात.

४. (पात्रांत) असलेला, स्तुतीला प्रेरणा देणारा व अहिंस्य अशा त्या सोमाला सेवा करणारे भक्त दोन हातांनीं पिळतात.

५. रमणीय, व्यापक दृष्टीच्या आणि काळसर अशा त्या सोमाला उंचवट्यावर बोटांनीं पिळतात.

६. ऋत्विज् स्तुतीनें वाढणाऱ्या, तेजस्वी आणि मदकर अशा सोमाला इंद्राकरतां पिळतात.

सूक्त सत्ताविसावें.

ऋषिः—नृमेध आंगिरस; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. हा स्तुति केलेला, गाळला जाणारा, शत्रूंना ठार करणारा आणि बुद्धिवर्धक सोम गाळण्यांतून वाहूं लागतो.

२. स्वर्गजेता व बलदायक सोम इंद्र व वायुकरतां गाळण्यांत घातला जातो.

३. स्वर्गांतला मुख्य, कामपूरक व पिळलेला हा सर्वज्ञ सोम भांड्यांत लोकांकडून ओतला जातो.

४. गाई व धन इच्छिणारा, तेजस्वी व अहिंस्य असणारा सोम गाळतांना आवाज करतो.

५. हा गाळलेला मदकर सोम स्वर्गांतून गाळण्यांत खरोखर सूर्याकडून टाकला जातो.

६. हा कामपूरक, गाळला जाणारा, तेजस्वी, बलवान् व हिरवट सोम गाळण्यांतून पाझरतो.

सूक्त अठ्ठाविसावें.

ऋषिः—प्रियमेध; देवता–सोम; छंदः—गायत्री.

१. हा बलवान्, लोकांनीं पात्रांत ठेवलेला, सर्वज्ञ व स्तोत्रपति सोम गाळण्यांत घातला जातो.

२. हा देवाकरतां काढलेला आणि देवशरीरांत प्रवेश करणारा सोम गाळण्यांत पाझरत आहे.

३. अमर शत्रूहन्ता आणि देवेच्छु असा हा सोम स्वतःच्या स्थानीं शोभतो आहे.

४. हा कामपूरक आणि शब्द करणारा सोम दहा बोटांनीं धरून लांकडी पात्रांकडे धांवतो.

५. पाझरणारा, द्रष्टा व सर्वज्ञ असा हा सोम सूर्याला नव्हे तर सर्व जगाला प्रकाशित करतो.

६. हा बलवान्, अहिंस्य, रस उत्पन्न करणारा, देवरक्षक आणि शत्रुहन्ता सोम पात्राकडे जातो.

सूक्त एकोणतिसावें.

ऋषिः—नृमेध आंगिरस; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. ह्या रसरशीत, पिळलेल्या, देवांच्याकडे जाणाऱ्या व सामर्थ्ययुक्त सोमाच्या धारा पाझरत आहेत.

२. आधारभूत आणि कर्मकर्ते स्तुत्य स्तोते तेजस्वी आणि वाढत्या सोमाला शुद्ध करतात.

३. हे विपुल धनवान् सोमा, ज्या अर्थीतुझें सामर्थ्य पराभव करणारें आहे त्याअर्थी सुंदर पात्राला भरून टाक.

४. हे सोमा, सर्व धनें आमच्याकरतां जिंकीत ये व सर्व शत्रूंना एकदम दूर ने.

५. हे सोमा, अदाता म्हणून होणाऱ्या निंदेपासून तूं आमचें संरक्षण कर. एवढेंच नव्हे तर ज्यायोगें आम्ही मुक्त होऊं अशा सर्व प्रकारच्या निंदेपासून आमचें संरक्षण कर.

६. हे सोमा, तूं आमच्याकरतां रसयुक्त हो. तसेंच पार्थिव व स्वर्गीय तेजस्वी धन व बल आम्हांला दे.

सूक्त तिसावें.

ऋषिः—बिंदु आंगिरस; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. बलवान् सोमाच्या धारा गाळण्यांतून सहज पाझरूं लागतात. तेव्हां तो गळणारा सोम स्तुतीला उत्तेजन देतो.

२. सोम हा काढणाराकडून काढला जाऊं लागला आणि गाळला जाऊं लागला म्हणजे तो शब्द करीत इंद्रियांनाहि प्रेरणा देतो.

३. हे सोमा, तूं लोकांचा पराभव करणारे, पुत्र-युक्त आणि स्पृहणीय असें बल रसांतून उत्पन्न कर.

४. हा सोम पात्रें भरण्याकरतां धारेनें गाळण्यांत पडतो.

५. हे सोमा, इंद्राला पिण्याकरतां अत्यंत मधुर, काळसर अशा तुला पाण्यांत घालून वाटतात.

६. हे ऋत्विजहो, सुंदर मधुर आणि मदकर सोम या बलशाली इंद्राला बल प्राप्त व्हावें म्हणून तयार करा.

सूक्त एकतिसावें.

ऋषिः—गौतम राहूगण; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. कर्तृत्ववान् आणि पाझरणारे सोम वाहूं लागतात. ते आम्हांला ज्ञान व धन देवोत.

२. हे इंदो, तूं द्युलोक आणि पृथ्वी यांच्यावरील धन वाढवणारा हो आणि आमचें श्रेष्ठ अन्न हो.

३. हे सोमा, तुझ्याकरतां वायु अनुकूल वाहो, नद्या तुझ्याकरतां वाहोत. आणि ते दोघे तुझें सामर्थ्य वाढवोत.

४. हे सोमा, तूं वृद्धिंगत हो. तुला चहूकडून बळ प्राप्त होवो. तूं युद्धांत अन्न देणाराहो.

५. हे कर्ड्या रंगाच्या सोमा, तुझ्याकरतां उच्च-असणाऱ्या गाई विपूल दूध व तूप निर्माण करोत.

६. हे भुवनपते, आयुधासारखा उपयोगी पडणाऱ्या तुझ्या सख्यत्वाची आम्ही इच्छा करतों.

सूक्त बत्तिसावें.

ऋषिः–श्यावाश्व आत्रेय; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. मदोत्पादक व पिळून काढलेला सोम यज्ञांत हविर्युक्त अशा आम्हांला कीर्ति देवो.

२. इंद्राला पिण्याकरतां हिरवट रंगाच्या तेजस्वी सोमाला त्रिताचीं बोटें दगडांनीं कुटतात.

३. हा सोम हंसाप्रमाणें लोकांत प्रवेश करतो आणि सर्वांची बुद्धि ताब्यांत घेतो. घोड्याप्रमाणें सोम पाण्यांनीं भिजविला जातो.

४. हे सोमा, तूं द्यावापृथ्वीचें अवलोकन करीत व यज्ञाचा आश्रय करीत, दुधांत मिसळल्यावर हरणाप्रमाणें धावूं लागतोस.

५. हे सोमा, स्त्री प्रिय जाराची स्तुति करते त्याप्रमाणें तुला स्तोत्रांनीं स्तोते स्तवितात. सोम मित्राप्रमाणें पात्राकडे जातो

६. हे सोमा, हविर्युक्त अशा आम्हांला उत्कृष्ट अन्न, धन, बुद्धि आणि कीर्ति दे.

सूक्त तेहतिसावें.

ऋषिः—त्रित; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हा ज्ञानी सोम पाण्याच्या लाटाप्रमाणें किंवा अरण्यांतल्या म्हशीप्रमाणें जात आहे.

२. पिंगट आणि स्वच्छ असणारा सोम अन्न व गाई देत पात्राकडे वहातो.

३. पिळून तयार केलेला सोम इंद्र, वायु, वरुण, मरुत् आणि विष्णु यांच्याकरतां वहातो आहे.

४. ऋच्, यजुः आणि साम असे तीन वेद म्हटले जात आहेत. दूध देणाऱ्या गाई हंबरत आहेत. आवाज करीत सोम (भांड्याकडे)जात आहे.

५. द्युदेवतेचा मुलगा सोम याला यज्ञ निर्माण करणारीं ब्राह्मणाचीं मोठमोठीं स्तोत्रें स्तवीत आहेत. आणि त्यालाच शुद्ध करीत आहेत.

६. हे सोमा, चहूकडून धनाचे चार समुद्र आम्हांकरतां आण. आणि आमच्या हजारो इच्छा पुऱ्या कर.

सूक्त चवतिसावें.

ऋषिः—त्रित; देवता–पवमान सोम; छंदः–गायत्री.

१. पिळून काढला जाणारा सोम गाळण्याकडे जात आहे. तो बळकट अशींहि शत्रूंचीं नगरें आपल्या सामर्थ्यानें फोडून टाकतो.

२. पिळून काढलेला सोम इंद्र, वायु, वरुण, मरुत् आणि विष्णु यांच्याकडे जातो.

३. रसरशीत व नियमित असणारा सोमाचा रस सोम कुटण्याच्या दगडांनीं कुटून काढला जातो.

४. त्रिताचा मदकर सोम शुद्ध होतो आहे तो इंद्राकरतां शुध्द केला जात आहे. रूपानें काळसर असणारा सोम शुध्द केला जात आहे.

५. यज्ञाचा आधार, सुंदर व अत्यंत आवडता हवि असणारा हा सोम मरुत् (पाऊस पाडून) उत्पन्न करतात.

६. सरळ, सारखी चालूं असणारीं आमचीं स्तोत्रें सोमाला उद्देशून म्हटलीं जात आहेत. आणि शब्द करणारा सोम प्रेमळ स्तोत्रें इच्छित आहे.

सूक्त पसतिसावें.

ऋषिः–प्रभूवसु आंगिरस;देवता-पवमान सोम;छंदः–गायत्री.

१. हे पवमान सोमा, ज्या धारेनें तूं आम्हांला स्वर्ग देतोस त्या धारेनें आम्हांला पुष्कळ धन दे.

२. हे उदक उत्पन्न करणाऱ्या आणि विश्वप्रेरका सोमा, तूं सामर्थ्यानें आम्हांला धन देणारा हो.

३. हे वीरयुक्त सोमा, शूर अशा तुझ्या साहाय्यानें आम्ही संग्रामेच्छु शत्रूंचा पराभव करूं. म्हणून आम्हांला रमणीय धन प्राप्त होऊं दे.

४. देऊं इच्छिणारा,अन्नदाता,द्रष्टा,आयुधें आणि कर्में जाणणारा सोम अन्न देवो.

५. स्तुतिप्रेरक, लोकांच्या गाईंचें संरक्षण करणारा, गाळला जाणारा व स्तुति केला जाणारा सोम आम्ही स्तवितों,

६. आधार, पालक, पवित्र आणि धनवान् अशा सोमाचीं कृत्यें सर्व लोक करतात.

सूक्त छत्तिसावें.

ऋषिः–प्रभूवसु आंगिरस; देवता-पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. वेगानें दोन फळकटावरून पिळलेला सोम गाळण्यांत ओतला जातो. वेगवान् सोमरूपी घोडा यज्ञरूपी युद्धांत धावूं लागतो.

२. हे सोमा,सर्वांचा नेता,जागरूक आणि देवेच्छु तूं मधुर रसाला पाझरणाऱ्या खजिन्याकडे (भांड्याकडे) पाझरत जातोस.

३. हे प्राचीन सोमा, आम्हांकरतां दिव्य स्थानें प्रकाशित कर. पराक्रमाचीं कृत्यें करण्यास आम्हांस प्रेरणा दे.

४. यज्ञेच्छु लोकांनीं चांगल्या प्रकारें इच्छिलेला व दोन हातांनीं पिळलेला सोम गाळण्यांतून गाळला जावो.

५. पिळलेला सोम दात्यांना पृथ्वीवरील, अन्तरिक्षांतील आणि स्वर्गीय अशी सर्व संपत्ति देवो.

६. हे अन्नाधिपति सोमा, घोडे, गाई आणि पुत्र इच्छिणारा तूं स्वर्गावर (देवांकडे) जातोस.

सूक्त सदतिसावें.

ऋषिः—रहूगण; देवता–सोम; छंदः—गायत्री.

१. राक्षसांचा नाश करणारा, देवेच्छु, इंद्राला पिण्याकरतां काढलेला बलिष्ठ सोम गाळण्याकडे जातो.

२. सर्वद्रष्टा, हिरवट आणि सर्वाधार असा सोम गाळण्यांत जातो. आणि खळखळ वाजत भांड्यांत पडतो.

३. वेगवान्, स्वर्गप्रकाशक, पाझरणारा व राक्षसहन्ता सोम मेंढीच्या केंसाच्या गाळण्यांतून धांवत जातो.

४. त्रिताच्या यज्ञांत गाळला जाणारा सोम तेजांनीं सूर्याला प्रकाशित करतो.

५. शत्रुहन्ता, रसयुक्त, पिळून काढलेला, धनदाता आणि अहिंस्य सोम लढाईंत घोडा जातो त्याप्रमाणें (भांड्यांत) जातो.

६. तो श्रेष्ठ सोम इंद्राकरतां शहाण्यानें पिळल्यावर सोमपात्रांत जातो.

सूक्त अडतिसावें.

ऋषिः—रहूगण; देवता—सोम; छंदः—गायत्री.

१. तो हा पिळून काढलेला, बलवान्, हजारांनीं धन देणारा, चलनशील सोम लोंकरींतून गाळला जातो.

२. ह्या ओलसर व हिरवट सोमाला इंद्राला पिण्याकरतां त्रिताचीं बोटें दगडांनीं कुटतात.

३. ज्या बोटांनीं इंद्राला मद उत्पन्न व्हावा म्हणून सोम पिळतात तीं पिळणारीं कर्मेच्छु दहा बोटें रस शुद्ध करतात.

४. स्त्रीकडे जाणाऱ्या जाराप्रमाणें आणि बहिरससाण्याप्रमाणें हा सोम लोकांत (अनुग्रह करीत) रहातो.

५. जो सोम गाळण्यांत जातो तो स्वर्गपुत्र (स्वर्गीय) मदकर सोम चहूंकडे पहातो.

६. तो हा पिण्याकरतां तयार केलेला हिरवट व आधारभूत सोम प्रिय अशा आपल्या स्थानाकडे झुळझुळत जातो.

सूक्त एकोणचाळिसावें.

ऋषिः—बृहन्मति आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे महाबुद्धे, जेथें देव आहेत (तेथें जातों) असें म्हणत, देवांना प्रिय असणाऱ्या शरीरानें तूं लवकर जा.

२. अशुद्धाला शुद्ध करणारा, आणि लोकांना अन्न देणारा तूं अन्तरिक्षांतून पाऊस पाड.

३. तेज धारण करणारा सूक्ष्मदृष्टि आणि तेजस्वी करणारा असा पिळलेला सोम सामर्थ्यासहित गाळण्यांत जातो.

४. जो स्वर्गावर (देवाकडे) जलद जातो, तो हा सोम पाण्याच्या तरंगावर पाझरो.

५. पिळलेला मधुर सोम दूरच्या आणि जवळच्या (देवांची) सेवा करीत इंद्राकडे जावो.

६. एकत्र झालेले स्तोते स्तवन करतात. हिरवा सोम दगडांनीं काढतात. म्हणून हे देवहो, तुम्ही यज्ञांत बसा.

सूक्त चाळिसावें.

ऋषिः—प्रभूवसु आंगिरस; देवता–सोम; छंदः–गायत्री.

१. पिळलेला सूक्ष्मदृष्टि सोम सर्व शत्रूंचा नाश करता झाला. स्तोते बुद्धिवर्धक सोमाची स्तुति करून त्याला भूषवितात.

२. हा तांबूस सोम भांड्यांत जातो. नंतर इंद्राकडे जातो. नंतर पिळलेला बलिष्ठ सोम स्वर्गावर जातो.

३. हे सोमा, हे इंदो, आम्हांला पुष्कळ हजारांनीं धन चहूंकडून द्या.

४. हे पिळलेल्या तेजस्वी सोमा, तूं सर्व प्रकारचें धन आम्हांस दे. तसेंच हजारों प्रकारचें अन्न दे.

५. हे सोमा, स्वच्छ केलेला तूं सुपुत्रयुक्त धन आम्हांस दे. तसेंच आम्हां स्तोत्यांचीं स्तोत्रें उत्कर्षित कर.

६. हे इंदो, तूं दोनहि लोकांत श्रेष्ठ असणारें धन आम्हांस दे. तसेंच हे वर्षाव करणाऱ्या सोमा, तूं आम्हांला स्तुत्य असें धन दे.

सूक्त एकेचाळिसावें.

ऋषिः—मेध्यातिथि काण्व; देवता–पवमान सोम; छंदः–गायत्री.

१. उदकाप्रमाणें चपल, तेजस्वी व गमनशील असे जे सोम अंगावर तेज उत्पन्न करतात त्यांची स्तुति करा.

२. कर्तृत्वहीन शत्रूंना पराभूत करणारे आम्ही सोमाच्या रक्षक अशा सामर्थ्याची स्तुति करतों.

३. शुद्ध करणाऱ्या बलवान् सोमाचा स्वर पावसाप्रमाणें ऐकूं येतो. त्याचाच प्रकाश आकाशांत फिरत असतो.

४. हे सोमा, गाई, हिरण्य, घोडे व अन्न यांनीं युक्त असणारे पुष्कळ अन्न आम्हांला दे.

५. हे द्रष्ट्या सोमा, तूं रस उत्पन्न कर. सूर्यकिरणांनीं सकाळ जशीं भरून टाकतो तशी तूं रसानें द्यावापृथ्वी भरून टाक.

६. हे सोमा, आम्हांकडे नदी जशी चहूंकडे पसरते तसा तूं सुखकारक धारेनें चहूंकडे वाहूं लाग.

सूक्त बेचाळिसावें.

ऋषिः—मेध्यातिथि काण्व; देवता–पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हा सोम आकाशांतील तेजस्वी (ग्रह नक्षत्रें) निर्माण करीत व तसेंच आकाशांत सूर्य उत्पन्न करीत व तसेंच वहाणाऱ्या पाण्यांत मिसळत स्वच्छ होतो,

२. हा सोम प्राचीन व मननीय स्तोत्रानें पिळल्यावर देवांच्याकडे धारांनीं जातो.

३. अपरिमित सामर्थ्य असलेला सोम, वाढत्या आणि घाईच्या लढाईकडे जातो.

४. मुरलेला रस उत्पन्न करणारा सोम, गाळण्यांत घातला जातो, आणि शब्द करीत तो देवांना उत्पन्न करतो. (आपल्याजवळ आणतो.)

५. हा सोम शुद्ध करीत सर्व उत्कृष्ट धन आणतो. आणि यज्ञवर्धक देवांना बोलावतो.

६. हे सोमा, आम्हांला गाई, पुत्र, घोडे व बळ यांनीं युक्त असें पुष्कळ अन्न दे.

सूक्त त्रेचाळिसावें.

ऋषिः—मेध्यातिथि काण्व; देवता–सोम; छंदः—गायत्री.

१. जो सुंदर सोम मद उत्पन्न होण्याकरतां घोड्याप्रमाणें पाण्यांत धुतला जातो, त्याची आम्ही स्तुति करतों.

२. त्या सोमाला इंद्रानें प्यावा म्हणून आमची सर्वच वर्णनें पूर्वीप्रमाणें आतांहि प्रसन्न करतात.

३. शुद्ध करणारा सुंदर सोम स्तुतीनें भूषित झाल्यावर विप्र मेध्यातिथीच्या करतां (भांड्याकडे) जावो.

४. हे शुद्ध करणाऱ्या सोमा, तूं आम्हांस सुंदर व तेजस्वी धन दे.

५. हा सोम रणांगणांत जाणाऱ्या घोड्याप्रमाणें शब्द करतो. जेव्हां तो देवाकडे जाऊं इच्छितो तेव्हां शब्द करतो.

६. हे सोमा, स्तुति करणाऱ्या विप्र मेध्यातिथीच्या उत्कर्षाकरतां आणि अन्नप्राप्तीकरतां तूं उत्पन्न हो आणि आम्हांस पराक्रमी पुत्र दे.

सूक्त चव्वेचाळिसावें.

ऋषिः—अयास्य आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, तूं आम्हांला पुष्कळ धन देतोस. आतां अयास्य सोमाला तरंग आणून देवांकडे देण्याकरतां जात आहे.

२. स्तोत्यानें स्तुति केलेला आणि यज्ञांत स्थापन केलेला पराक्रमी सोम उंचून धार धरून ओतला जातो.

३. हा जागरून असणारा आणि देवाकरतां पिळलेला सोम पाझरत आहे. सूक्ष्मदृष्टि देणारा सोम गाळण्यांतून गाळला जात आहे.

४. हे सोमा, ज्या तुझी ऋत्विज सेवा करतात तो अन्नेच्छु तूं आमच्या यज्ञाला सुंदर व अहिंस्य करणारा असा व्हा.

५. चांगल्या लोकांनीं तयार केलेला आणि वर्धिष्णु असा सोम वायु आणि भग देवांकरतां तयार केला आहे. तूं देवांचें धन आम्हांला दे.

६ हे सोमा, कर्मकर्ता व मार्गज्ञाता असा तूं आज आम्हांला धनप्राप्तीकरतां श्रेष्ठ आणि उत्कृष्ट अन्न दे.

सूक्त पंचेचाळीसावें.

ऋषिः—अयास्य आंगिरस; देवता—सोम; छंदः-गायत्री.

१. हे सोमा, लोकद्रष्टा असा तूं यज्ञाकरतां, इंद्राला पिण्याकरतां आणि मद उत्पन्न करण्याकरतां सुखदायक असा उत्पन्न हो.

२. हे सोमा, तूं आमचा दूत हो. जो इंद्राकरतां प्याला जातोस तो तूं आम्हां मित्रांकरतां श्रेष्ठ देवांकडे वाहूं लाग.

३. तसेंच ज्या अरुणवर्ण तुला मद उत्पन्न व्हावा म्हणून सोमांत मिसळीत आहोंत तो तूं धनाचीं द्वारें आम्हांला मोकळीं कर.

४. घोडा जातांना धुरेचें उल्लंघन करतो त्याप्रमाणें सोम, गाळण्याचें उल्लंघन करतो. आणि देवांमध्यें जाऊन पडतो.

५. गाळण्यांतून पाण्यांत क्रीडा करणाऱ्या सोमाला मित्र (स्तोते) स्तवितात आणि स्तोत्रें म्हणूं लागतात.

६. हे सोमा, तुझी जी धार प्याली असतां स्तोत्याला उत्कृष्ट सामर्थ्य येते त्या धारेनें वाहूं लाग.

सूक्त शेहेचाळिसावें.

ऋषिः-अयास्य आंगिरस; देवता—सोम; छंदः—गायत्री.

१. पर्वतावर वाढलेला आणि रसरशीत सोम यज्ञाकरतां काम करणाऱ्या घोड्याप्रमाणें उत्पन्न केलें जातात.

२. तयार केलेला सोम, बाप असलेली (व नटलेली) मुलगी जशी नवऱ्याकडे जाते, त्याप्रमाणें वायूकडे जात आहे.

३. हे दोन फळ्यांत पिळून काढलेले तेजस्वी सोम आपल्या कृत्यांनीं इंद्राचा उत्कर्ष करतात.

४. हे सुग्रण भक्तहो, धांवत या. दह्यांत मिसळलेला स्वच्छ सोम घ्या आणि दुधांत मदकर सोम मिसळा.

५. हे शत्रूंचें धन जिंकणाऱ्या सोमा, मार्गज्ञाता आणि आम्हांला उत्कृष्ट अन्न देणारा तूं उत्पन्न हो.

६. शुद्ध करणारा आणि शुद्ध असणारा मदकर सोम दहा अंगुलींनीं इंद्राकरतां गाळला जातो.

सूक्त सत्तेचाळिसावें.

ऋषिः—कवि भृगुपुत्र; देवता-पवमान सोम; छंदः-गायत्री.

१. सोम व्यवस्थित क्रियेनें मोठमोठ्या देवाकडे जाऊन भरभराट पावतो. आणि आनंदानें बैलाप्रमाणें शब्द करतो.

२. ह्या इंद्रानें शत्रूंचा नाश करणारीं जीं कृत्यें केलीं आहेत तीं सर्व त्या धैर्यशाली इंद्रानें आमचें कर्ज फेडण्याकरतांच केलीं आहेत.

३. ज्या वेळीं ह्या इंद्राचें स्तोत्र म्हटलें जातें त्याच वेळीं इंद्रप्रिय बलवान् आणि अहिंस्य असा सोम आम्हांला अपरिमित धन देतो.

४. जेव्हां दिव्यदृष्टि सोम बोटांनीं शुद्ध केला जातो तेव्हां स्वतः इंद्राकडून धन देऊं इच्छितो.

५. हे सोमा, तूं रणांत जयशील लढाईंतल्या घोड्यांप्रमाणें धनाची वांटणी करण्याची इच्छा करतोस.

सूक्त अठ्ठेचाळिसावें.

ऋषिः—कवि भृगुपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. उच्च स्वर्गांत असणारा, संपत्तिमान् व कल्याणकर अशा पवमान सोमाची सेवा करून आम्ही धन मागतों.

२. हे सोमा, धैर्यवान् शत्रूंचाहि पराभव करणारा, स्तुत्य, प्रशंसनीय अशीं अनेक कृत्यें करणाऱ्या, मदकर आणि (शत्रूंच्या) शेकडों नगरांचा ध्वंस करणाऱ्या सोमाला आम्ही धन मागतों.

३. हे पवमान सोमा, धन देणारा राजा सोम आहे. त्याला स्वर्गावरून बुद्धिमान् श्येनानें सहज आणिलें.

४. उदकप्रेरक, यज्ञरक्षक, सर्व देवांना सारखाच प्रिय असणाऱ्या सोमाला श्येनानें (स्वर्गावरून) आणिलें.

५. व्यापकदृष्टीचा आणि फलोत्पादक सोम स्वतःचें सामर्थ्य प्रकट करीत मोठेपणा प्राप्त करतो.

सूक्त एकोणपन्नासावें.

ऋषिः—कवि भृगुपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, तूं द्युलोकावरून आम्हांकरतां पाऊस उत्पन्न कर. पाण्याचे तरंग स्वर्गावरून खालीं येऊं दे. निरोगी असें पुष्कळ अन्न दे.

२. हे सोमा, ज्या तुझ्या धारेनें शत्रूंच्या गाई आमच्या घरांत येतात त्या धारेनें तूं उत्पन्न हो.

३. हे सोमा, अत्यंत देवेच्छु असणारा तूं आम्हांला खूप उदक प्राप्त होऊं दे. पाऊस पाड.

४. हे सोमा, पिळून तयार केलेला तूं, आम्हांला अन्न प्राप्त व्हावें म्हणून लोंकरीच्या गाळण्याकडे जा. देवहि तुझा गळतांना होणारा शब्द ऐकोत.

५. राक्षसांचा नाश करीत, तेजानें प्राचीनकालाप्रमाणें प्रगट होत पावक सोम पाझरतो.

सूक्त पन्नासावें.

ऋषिः—उचथ्य आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, समुद्राच्या लाटांच्या शब्दाप्रमाणें तुझा वेग बाहेर पडतो आहे. तूं वाणवाद्याचा शब्द कर.

२. हे सोमा, जेव्हां तूं पसरलेल्या लोंकरीच्या गाळण्यांत जातोस, तेव्हां तूं तयार झाल्यावर यज्ञेच्छु लोक तीनहि वेदांतील मंत्र म्हणूं लागतात.

३. देवांना प्रिय, हिरवट रंगाचा, दगडांनीं कुटलेला, मधुर आणि पवित्र करणारा सोम लोंकरीच्या गाळण्यांत ओततात.

४. हे अत्यंत मादक असणाऱ्या आणि कर्तृत्ववान् सोमा, पूज्य असणाऱ्या इंद्राच्या उदरांत जाण्याकरतां उत्पन्न होऊन तूं गाळण्यांतून धारांनीं वाहूं लाग.

५. हे अत्यंत मादक असणाऱ्या सोमा, इंद्राला पिण्याकरतां चांगल्या दुधांत मिसळलेला तूं पाझरूं लाग.

सूक्त एकावन्नावें.

ऋषिः—उचथ्य आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे अध्वर्यो, दगडांनीं काढलेला सोम गाळण्यांत टाक आणि इंद्राला पिण्याकरतां शुद्ध कर.

२. हे अध्वर्युंहो, तुम्ही अत्यंत मधुर व स्वर्गांतलें अमृत असा अत्यंत श्रेष्ठ सोम पिळा.

३. हे सोमा, तुझें मधुर पवित्र आणि मदकर अन्न देव आणि मरुत् उपभोगितात.

४. हे सोमा, पिळलेला, देवांची भरभराट करणारा व कामपूरक असा तूं ताबडतोब मद उत्पन्न करण्याकरतां आणि रक्षणाकरतां स्तोत्याकडे जा.

५. हे चिकित्सक सोमा, पिळलेला तूं गाळण्यांत प्रवाहानें जा. आणि आम्हांला अन्न व कीर्ति दे.

सूक्त बावन्नावें.

ऋषिः—उचथ्य आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. तेजस्वी आणि धन देणारा सोम आम्हांला अन्नासह बल देवो. हे सोमा, पिळलेला तूं गाळण्यांतून गळ.

२. हे सोमा, तुझा आवडता, व अनेक धारांनीं वहाणारा रस नेहेमींप्रमाणें गाळण्यांतून वाहो.

३. हे सोमा, भाताप्रमाणें असणारा तो (हवि) आम्हांला प्राप्त होऊं दे. हे कुटल्यानें पाझरणाऱ्या सोमा, तूं उत्पन्न हो.

४. हे पुरुस्तुता सोमा, जें शत्रूचें बल आम्हांवर चालून येतें त्याला तूं नष्ट कर.

५. हे सोमा, धन देणारा तूं, आमच्या संरक्षणाकरतां शुद्ध सोमाच्या शेंकडों, हजारों धारा उत्पन्न कर.

सूक्त त्रेपन्नावें.

ऋषिः--अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः--गायत्री.

१. हे कुटून काढलेल्या सोमा, तुझें सामर्थ्य राक्षसांचा नाश करीत उत्पन्न होवो; आणि जे स्पर्धाशील शत्रू आम्हांला त्रास देतात त्यांना नष्ट करो.

२. हे सोमा, आपल्या सामर्थ्यानें शत्रूंना ठार करणाऱ्या तुला निर्भय अन्तःकरणानें रथांत ठेवलेल्या शत्रूंच्या धनाकरतां मी स्तवितों.

३. हे सोमा, रसोत्पादक अशीं तुझीं कर्मे ज्या दुष्टाकडून केलीं जात नाहींत आणि जो तुझ्याशीं युद्ध करूं इच्छितो त्यांना तूं त्रास दे.

४. मदकर, हिरवट, बलवान्, आणि मादकांतले मादक सोमाला पाण्यांत मिसळतात.

सूक्त चोपन्नावें.

ऋषिः—अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः--गायत्री.

१. ह्या सोमाचा प्राचीन, तेजस्वी, झकझकीत व अपरिमित रस शहाणे काढतात.

२. हा सोम सूर्याप्रमाणें सर्वत्र दृष्टि टाकीत, सूर्य महिनाभर फिरतो त्याप्रमाणें तीस यज्ञपात्रांत फिरतो आणि स्वर्गाला जाण्याकरतां सात नद्यांतून जातो.

३. सूर्य ज्याप्रमाणें सर्व जगाच्या वर असतो, त्याप्रमाणें हा शुद्ध करणारा सोम सर्व जगताच्या वर आहे.

४. हे सोमा, इंद्रेच्छु आणि शुद्ध करणारा तूं देवांच्याकरतां गोरसयुक्त अन्न उत्पन्न कर.

२ **टीप**:—सरांसि—म्हणजे माध्यंदिन सवनांतील एक देवता असणारीं तीस पात्रें असें याज्ञिक म्हणतात. नैरुक्तिक म्हणतात. उभयपक्षांतील तीस दिवस. (नि. ५. ११)

सूक्त पंचावन्नावें.

ऋषिः--अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः--गायत्री.

१. हे सोमा, तूं अन्नासहित उत्कृष्ट रस आम्हांकरतां अवश्य निर्माण कर. तूं सर्व प्रकारची उत्कृष्ट संपत्ति निर्माण कर.

२. हे सोमा, जसें अन्नरूप असणाऱ्या तुझें आम्हीं स्तोत्र केलें आहे. आणि तुझा जसा जन्म झाला आहे तसा तूं ह्या प्रिय यज्ञांत बसतोस.

३. हे सोमा, आम्हांला गाई, व घोडे देणारा तूं जलद जाणारे दिवस आणि अन्न यांसह उत्पन्न हो.

४. हे हजारोंना जिंकणाऱ्या सोमा, जो तूं शत्रूंवर चालून जाऊन शत्रूंना जिंकतोस, आणि ठार करतोस; पण स्वतः जिंकला जात नाहींस. किंवा ठार केला जात नाहींस. तो सोम हजार धारांनीं उत्पन्न होवो.

सूक्त छप्पन्नावें.

ऋषिः—अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. चलाख व देवांकडे जाणारा सोम, गाळण्यांत बसून राक्षसांना ठार करीत पुष्कळ अन्न देतो.

२. जेव्हां कर्तृत्वेच्छु व शंभर धारांनीं उत्पन्न होणारा सोम, इंद्राशीं मैत्री करतो तेव्हां अन्न देतो.

३. हे सोमा, (पिता असलेली) मुलगी जाराला लावते, त्याप्रमाणें दहा बोटें तुला (पिळतांना) ओरडायला लावतात. त्या बोटांनीं धनप्राप्ति व्हावी, म्हणून तूं इंद्राकरतां पिळला जातोस.

४. हे सोमा, मधुर असणारा तूं इंद्राकरतां आणि विष्णूकरतां उत्पन्न हो, आणि कर्मकर्त्या स्तोत्यांना पापांपासून मुक्त कर.

सूक्त सत्तावन्नावें.

ऋषिः—अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, तुझ्या वेगवेगळ्या धारा आकाशांतल्या पावसाप्रमाणें अमाप अन्न आम्हांस देतात.

२. हिरवट सोम सर्व देवांना आवडणारीं कृत्यें करीत (शत्रूंवर) आयुधें फेंकित जातो.

३. मनुष्यांकडून शुद्ध केला जाणारा कर्तृत्ववान् सोम, निर्भय राजाप्रमाणें किंवा निर्भय ससाण्याप्रमाणें उदकांत रहातो.

४. हे सोमा, शुद्ध करणारा तूं पृथ्वीवरची किंवा स्वर्गावरची सर्व संपत्ति आम्हांस दे.

सूक्त अठ्ठावन्नावें.

ऋषिः—अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम;
छंदः—गायत्री.

१. आनंददायक सोम पापांपासून तारतो. पिळलेल्या अन्नरूप सोमाची धार वाहूं लागते. तो आनंददायक सोम वाहूं लागतो आणि पापांपासून तारतो. (याचा निरूक्तांत दिलेला अर्थ वेगळा आहे. तो असा जो पिळलेला सोम देतो आणि स्तुति करतो तो उच्च गतीला जातो. तो शुद्ध होऊन उच्च गतीला जातो.)

२. धन उत्पन्न करणारी, स्तुत्य अशी या सोमाची धार मनुष्यांचें रक्षण करूं जाणते. तो आनंददायक सोम वाहूं लागतो आणि पापांपासून मुक्त करतो.

३. ध्वस्त्र आणि पुरुषंती यांचे हजारों द्रव्य आम्हीं घेतलें. (ज्याच्या कृपेनें धन मिळालें) तो आनंददायक सोम उत्पन्न होवो आणि पापापासून तारो.

४. ज्या ध्वस्त्र आणि पुरुषंतीचीं शेंकडों हजारों वस्त्रें आम्हीं घेतलीं (ते ज्याच्यामुळें झाले) तो आनंददायक सोम उत्पन्न होतो आणि तारतो.

---

३ टीपः—अवत्सारानें वरील दोन राजांपासून दक्षणा म्हणून पुष्कळ संपत्ति घेतली. तसेंच तरंत आणि पुरुमिळ्हयांनींहि त्यांच्यापासून पुष्कळ धन मिळवल्याची गोष्ट शाट्यायन ब्राम्हणांत दिली आहे.

सूक्त एकूणसाठावें.

ऋषिः—अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम;
छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, गाई, बैल, अश्व, गज आणि धन यांना जिंकणारा तूं उत्पन्न हो आणि संततियुक्त संपत्ति आम्हांला दे.

२. हे सोमा, पाणी, काड्या, ओषधी आणि दगड यामुळें तूं उत्पन्न हो.

३. हे सोमा, शोधक आणि सूक्ष्मदृष्टि असा तूं सर्व पातकांना नष्ट कर. आणि येथें बैस.

४. हे पवित्र करणाऱ्या सोमा, तूं सर्व धन भक्तांला दे तूं उत्पन्न झाल्याबरोबर थोर झालास. हे सोमा, तूं सर्व शत्रूंचा पराभव करतोस.

सूक्त साठावें.

ऋषिः— अवत्सार काश्यप; देवता—पवमान सोम;
छंदः—३ पुरउष्णिह् बाकी गायत्री.

१. पाहणाऱ्या, अनेकरूपी व शुद्ध करणाऱ्या सोमाला गायत्रीछंदातील सूक्तांनीं हे स्तोतेहो, तुम्ही स्तवा.

२. हे सोमा, अनेक प्रकारच्या आणि अनेक प्रकारें पोषण करणाऱ्या तुला भक्त गाळण्यांतून गाळतात.

३. शोधक सोम गाळण्यांतून गळतो, तांब्यांत जातो आणि इंद्राच्या हृदयांत शिरतो.

४. हे द्रष्ट्या सोमा, तूं इंद्राला प्रसन्न करण्याकरतां रस उत्पन्न कर. तसेंच आम्हांला प्रजा उत्पन्न करणारें रेत दे.

सूक्त एकसष्टावें.

ऋषिः—अमहीयु आंगिरस; देवता—पवमान सोम;
छंदः—गायत्री.

१. हे सोमा, जो रस (पिऊन इंद्र) युद्धांत शत्रूंचीं नव्याण्णव नगरें फोडता झाला त्या रसानें तूं उत्पन्न हो.

२. एकाच दिवशीं सोमरसानें सत्यकर्म्या दिवोदासाकरतां त्या शंबर, तुर्वश व यदु यांना जिंकिलें आणि त्यांचीं नगरें फोडलीं.

३. हे सोमा, घोडे प्राप्त करून देणारा तूं आम्हांला गाई, बैल आणि सोनें असलेलें धन दे आणि अपरिमित अन्न दे;

४. हे सोमा, शुद्ध होणाऱ्या आणि करणाऱ्या तुझी मैत्री आम्ही इच्छितों.

५. हे सोमा, जे तुझे तरंग गाळण्यांतून धारारूपानें पाझरतात त्यांनीं तूं आम्हांला सुख दे.

६. हे सोमा, सर्व जगांत श्रेष्ठ असणारा तूं पवित्र करीत आम्हांला धन आणि पुत्रयुक्त अन्न दे.

७. नदींत उत्पन्न होणाऱ्या सोमाला दहा बोटें शुद्ध करतात, आणि तो आदित्याशीं एकरूप होतो.

८. पिळलेला सोम, इंद्र, वायु आणि सूर्यकिरण यांच्यांशीं एकरूप होतो.

९. हे सोमा, मधुर, सुंदर आणि पिळून काढलेला तूं आमच्या यज्ञांत मित्र, वरूण, भग व वायु यांच्याकरतां उत्पन्न हो.

१०. हे सोमा, तुझा विशेष अंश तुझ्या रसाच्यावर उत्पन्न होतो. स्वर्गीय असें तुझें उत्कृष्ट सुख आणि अन्न पृथ्वीवरील लोक मिळवतात.

११. ह्या सोमानें मनुष्यांचें सर्व अन्न, चालून जाणारे आणि उपभोगणारे आम्ही उपभोगूं.

१२. हे सोमा, अन्न देणाऱ्या व यज्ञार्ह इंद्र,वरुण आणि मरुत् यांकरतां तूं उत्पन्न हो.

१३. उत्कृष्ट, पाण्यांत मिसळलेला, शत्रूंचा नाश करणारा व दूधांत मिसळलेल्या सोमाकडे देव जातात.

१४. दूधयुक्त आया मुलांचें पोषण करतात त्याप्रमाणें जो आमच्या मनाला सामर्थ्ययुक्त करतो त्याचेंच वर्णन आमचीं स्तोत्रें करोत.

१५. हे सोमा, आमच्या गाईबैलांना सुखकारक असा तूं उत्पन्न हो वाढतें अन्न उत्पन्न कर आणि चांगलें उदक वाढीव.

१६. पवमान सोमानें वैश्वानर नांवाचें मोठें आणि स्वर्गाला आश्चर्यकारक असें तेज उत्पन्न केलें.

१७. हे तेजस्वी सोमा, पाझरणाऱ्या तुझा मदकर आणि सुखकर असणारा रस, लोंकरीच्या गाळण्यांतून गळतो आहे.

१८. हे पवमान सोमा, तुझा तेजस्वी आणि बळवान् असणारा रस शोभतो आणि सर्व व्यापक तेजाला पाहण्यायोग्य करतो.

१९. हे सोमा, तुझा देवेच्छु, राक्षसहन्ता आणि श्रेष्ठ मदोत्पादक जो रस आहे त्या रसानें तूं उत्पन्न हो.

२०. हे सोमा, तूं शत्रुभूत वृत्राला ठार करतोस, दररोज युद्धाला जातोस; आणि गाईबैल व घोडे देतोस.

२१. हे सोमा, सुंदर गायांच्या दूधांत मिसळलेला तूं, श्येनपक्ष्याप्रमाणें आपल्या स्थानीं येऊन बसतोस. आतां तूं तेजस्वी हो.

२२. हे सोमा, तूं पाण्याचा सांठा अडवणाऱ्या वृत्राला ठार करण्याकरतां इंद्राचें संरक्षण केलेंस तो तूं उत्पन्न हो.

२३. सुपुत्र असें आम्ही धन जिंकतों. हे बलशाली सोमा, पिळला जाणारा तूं आमच्या स्तोत्रांची भरभराट कर.

२४. हे सोमा, तुझे साहाय्यानें रक्षिलेलें आम्ही शत्रूंचा नाश करूं. आमच्या कृत्याविषयीं तूं जागरूक असावें.

२५. शत्रूंना ठार करणारा, कवडीचुंबकांना नष्ट करणारा आणि इंद्राकडे जाणारा असा सोम उत्पन्न होतो.

२६. हे पवमान सोमा, आम्हांला पुष्कळ धन दे. हिंसक शत्रूंना ठार कर व आम्हांला पुत्रयुक्त कीर्ति दे.

२७. हे सोमा, धन देणाऱ्या तुला तयार करीत असतां जेव्हां तूं धन देऊं इच्छितोस,तेव्हां अनेक हिंसक शत्रूंहि नष्ट करतोस.

२८. हे सोमा, बलवान् असा तूं धारायुक्त हो. देशांत आम्हांला कीर्तिमान् कर. आमच्या सर्व शत्रूंना ठार मार.

२९. हे सोमा, ह्या यागांत तुझें साहाय्य असल्यामुळें उत्तम अन्न प्राप्त करून युद्धेच्छु शत्रूंना आम्ही पराभूत करूं.

३०. हे सोमा, जीं तुझीं शत्रुवधाकरतां भयंकर आणि तीक्ष्ण आयुधें आहेत त्या आयुधांनीं सर्व शत्रूंच्या निंदेपासून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त बासष्टावें.

ऋषिः—जमदग्नि भार्गव; देवता–पवमान सोम; छंदः–गायत्री.

१. पातळ असणारा हा सोमरस सर्व संपत्तीकरतां गाळण्यांतून गाळला जातो.

२. बळवान् सोम अनेक पातकें नष्ट करीत आमचीं मुलें व घोडे यांना सुख आणि धन देत गाळला जातो.

३. आमच्या गाईबैलांना आणि आम्हांला जें धन आकर्षितें तें धन देऊन अन्न देणारा सोम आम्हांस स्तुति करण्याची प्रेरणा करो.

४. पर्वतावर असणारा सोम मद उत्पन्न होण्याकरतां तयार केला. पाण्यांत वाढवला. तो श्येनाप्रमाणें येऊन आपल्या स्थानीं बसतो.

५. ज्या देवांना आवडणाऱ्या शुभ्र अन्नाला (सोमाला) गाई दूधानें गोडी उत्पन्न करतात तो सोम लोकांनीं पिळून पाण्यानें स्वच्छ केला जातो.

६. भक्त यज्ञांत ह्या मधुर सोमाच्या रसाला अमरपणा प्राप्त व्हावा म्हणून घोड्याप्रमाणें सुशोभित करतात.

७. हे सोमा, तुझ्या मधुस्रावी धारा स्वसंरक्षणाकरतां उत्पन्न केल्या जातात.त्यांनीं तूं गाळण्यांत बैस.

८. हे सोमा, पिळलेला तूं लोंकरींतून गळत इंद्राला पिण्याकरतां पात्रांत बैस.

९. हे सोमा, अत्यंत मधुर आणि धन देणारा तूं अंगिरसाकरतां दूध व तूप उत्पन्न कर.

१०. सूक्ष्मदृष्टि, (भांड्यांत) ठेवलेला, पाण्यांत तयार केला जाणारा आणि थोर सामर्थ्य देणारा हा सोम सर्वांना ठाऊक आहे.

११. बलवान्, महाकर्मा व शत्रुहन्ता हा पवमान सोम दात्यांना धन देतो.

१२. हे सोमा, बहुसंख्याक, गाईबैल व घोडे यांनीं युक्त, सर्वांना आनंददायक आणि स्पृहणीय असें धन तूं उत्पन्न कर.

१३. बहुस्तुत्य व कर्तृत्ववान् सोम लोकांकडून शुद्ध केला जातो.

१४. अमर्याद रक्षण करणारा, विपुल धनयुक्त, लोकनिर्माता, कर्तृत्ववान् आणि मदकर सोम इंद्राकरतां उत्पन्न होतो.

१५. उत्पन्न झाल्याबरोबर स्तुति केला जाणारा सोम, यज्ञांत इंद्राकरतां,पक्षी घरट्यांत असतो त्याप्रमाणें ठेवला जातो.

१६. लोकांनीं पिळून तयार केलेला सोम सामर्थ्यानें युद्धांत जावें त्याप्रमाणें भांड्यांत जातो.

१७. तीन सवनरूपी तीन पृष्ठभाग असलेला आणि तीन बैठकी असलेल्या ऋषींच्या यज्ञरूपी रथांत त्याला नेण्याकरतां सात स्तोत्रें म्हटलीं जातात (तीन सवन, तीन वेद आणि सात छंद)

१८. हे सोम तयार करणारे ऋत्विजहो, धन देणारा,बलवान् व वेगवान् अशा सोमरूपी अश्वाला लढाईस जाण्याकरतां तुम्ही प्रेरणा करा.

१९. हे सोमा,पिळून भांड्यांत भरलेला,सर्व संपत्ति प्राप्त करून देणारा तूं शत्रूंच्या गाईमध्यें असलेल्या शूराप्रमाणें यज्ञांत असतोस.

२०. हे सोमा, तुझा मधुर रस देव व लोक इंद्राला मद उत्पन्न होण्याकरतां काढतात.

२१. हे ऋत्विजहो, देवप्रसिद्ध अत्यंत मधुर सोम इंद्रादि देवांकरतां गाळण्यांतून तयार करा.

२२. स्तुत्य असा सोम उत्कृष्ट अन्नप्राप्तीकरतां अत्यंत मादक अशा धारेनें तयार केला जातो.

२३. हे सोमा, शुद्ध करणारा जो तूं खाण्याकरतां दूधादि पदार्थांत मिसळला जातोस, तो तूं अन्न देत उत्पन्न हो.

२४. तसेंच हे सोमा, जमदग्नीनें स्तुति केलेला तूं आम्हांला गोरसयुक्त व स्तुत्य सर्व अन्न दे.

२५. हे सोमा, मुख्य असा तूं आश्चर्यकारक साहाय्यासह आमच्या सर्व स्तुतिस्तोत्रामुळें उत्पन्न हो.

२६. हे विश्वकंपक सोमा तूं आमच्या स्तोत्रांना प्रेरणा देत उदकामध्यें उत्पन्न हो.

२७. हे कर्तृत्ववान् सोमा, तुझ्या सामर्थ्यानें हीं भुवनें स्थिर आहेत. तसेंच सर्व नद्या तुझ्याकडेच जातात.

२८. हे सोमा, आकाशांतून पडणाऱ्या वृष्टीप्रमाणें तुझ्या वेगवेगळ्या धारा पांढऱ्या पसरलेल्या गाळण्याकडे जात आहेत.

२९. हे ऋत्विजहो, उग्र, बलदायक, धनाधीश व धन देणारा सोम इंद्राकरतां शुद्ध करा.

३०. सत्यस्वरूप आणि कर्तृत्ववान् पवमान सोम आमच्या स्तोत्रांना सामर्थ्य देत गाळण्यांत बसतो.

सूक्त त्रेसष्टावें.

ऋषिः—निध्रुवि काश्यप; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. सोमा, तूं अपरिमित आणि बलशाली धन आम्हांस दे आणि आम्हांस अन्न दे.

२. हे सोमा, अत्यंत मादक असणारा तूं इंद्राकरतां अन्न आणि बल उत्पन्न करतोस. आणि पात्रांत असतोस.

३. इंद्र, विष्णु आणि वायु यांच्याकरतां पिळलेला सोम भांड्यांत पाझरतो तोच मधुर होतो.

४. पिंगट व पातळ सोम पाण्यांत उत्पन्न केला जातो आणि त्यानें राक्षसांचा नाश केला जातो.

५. इंद्राला उत्साह देणारा, उदकप्रेरक, सोमाला कल्याणप्रद करणारा आणि कवडीचुंबकांना नष्ट करणारा,—

६. पिंगट व पिळून काढलेला, सोम इंद्राकडे जातांना स्वतःच्या स्थानीं जातो.

७. हे सोमा, मनुष्यांना हितप्रद व उदक उत्पन्न करणारा तूं ज्या धारेनें सूर्याला प्रकाशित करतोस त्या धारेनें उत्पन्न हो.

८. शुद्ध करणारा सोम मनुष्यांकडे अन्तरिक्षांतून जाण्याकरतां सूर्याच्या घोड्याशीं संयुक्त होतो.

९. सोम, इंद्र असें म्हणत दाही दिशांला जाण्याकरतां सूर्याच्या घोड्यांशीं युक्त होतो.

१०. हे स्तोतेहो, वायु व इंद्र यांकरतां पिळलेला मदकर सोम येथून उचलून गाळण्यांत टाका.

११. हे पवमान सोमा, जें धन दुष्ट शत्रूंना नष्ट करणें अशक्य आहे तें धन आम्हांस दे.

१२. हे सोमा, तूं अनेक गाई, बैल, घोडे यांनीं युक्त धन आम्हांस दे. तसेंच बल व अन्न आम्हांस दे.

१३. सूर्यदेवांप्रमाणें तेजस्वी व दगडांनीं कुटलेला सोम भांड्यांत पाझरतो.

१४. हा पिळलेला स्वच्छ सोम श्रेष्ठ भक्तांच्या घरीं गोरसयुक्त अन्न उदकासह निर्माण करतो.

१५. वज्रधारी इंद्राकरतां पिळलेला दधिमिश्रित सोम गाळण्यांतून गळतो.

१६. हे सोमा, तुझा जो अत्यंत मधुर आणि मदकर देवेच्छु रस आहे त्या रसाला धनाकरतां गाळण्यांतून गळूं दे.

१७. हिरवट, बलशाली व मदकर अशा ह्या सोमाला लोक पाण्यांत शुद्ध करतात.

१८. हे सोमा, सुवर्ण, घोडे व पुत्र यांनीं युक्त धन तूं आम्हांकरतां उत्पन्न कर, तसेंच पशुयुक्त अन्न आम्हांला दे.

१९. युद्धेच्छु व अत्यंत मधुर सोम दशापवित्रांत युद्धाप्रमाणें घाईनें तुम्ही सिंचन करा.

२०. रक्षणेच्छु ऋत्विज, बोटांनीं शोधनीय अशा ज्या सोमाला शुद्ध करतात तो हा बलशाली सोम शब्द करीत पाझरतो.

२१. शहाणे ऋत्विज, कामपूरक आणि उदक प्रेरक सोमाला स्तोत्रें म्हणून बोटांनीं व पाण्याच्या धारेनें उत्पन्न करतात.

२२. हे सोमदेवा, तूं तयार हो. तुझा मदकर रस इंद्राकडे जावो. तूं वाऱ्यांत आपल्या सामर्थ्यानें चढ. (उंचून ओतला जा.)

२३. हे पवमान सोमा, तूं प्रसिद्ध (शत्रूंच्या) संपत्तीस अत्यंत त्रास देतोस. तूं भांड्यांत शीर.

२४. हे सोमा, तूं शत्रूंना ठार करीत आणि आम्हांला बुद्धि देत उत्पन्न होतोस. तूं देवांविरुद्ध लोकांना नष्ट कर.

२५. उज्वल, तेजस्वी व पाझरणारा सोम अनेक स्तोत्रांनीं उत्पन्न केला जातो.

२६. पातळ, स्वच्छ, पाझरणारा व तेजस्वी सोम सर्व शत्रूंना ठार करीत उत्पन्न केला जातो.

२७. शुद्ध करणाऱ्या सोमाला द्युलोक, अन्तरिक्ष, आणि पृथ्वी सर्वत्र तयार करतात.

२८. हे तेजस्वी व कर्मशाली सोमा, धारेनें शुद्ध होणारा तूं सर्व द्वेषी शत्रूंना आणि राक्षसांना ठार कर.

२९. हे सोमा, तूं राक्षसांचा नाश करीत व शब्द करीत तेजस्वी आणि श्रेष्ठ असें बल आम्हांला आण.

३०. हे तेजस्वी सोमा, स्वर्गीय व पार्थिव अशी सर्व प्रकारची उत्कृष्ट संपत्ति तूं आम्हांला दे.

सूक्त चवसष्टावें.

ऋषिः—काश्यप मारिच; देवता—पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. हे कामपूरक सोमा, तूं तेजस्वी आहेस. हे तेजस्वी सोमा, तूं रसाचा वर्षाव करणारा आहेस. तसेंच हे सोमा, बलशाली असा तूं देव आणि मनुष्य यांना हितकारक कर्में करतोस.

२. हे कामपूरक सोमा, रसरसीत अशा तुझें बळ वर्षणशील आहे. तुझा मद व तुझा रस हे सर्व रसरसीत आहे. खरोखर तूं रसाचा वर्षाव करणारा आहेस.

३. हे सोमा, बलवान् असणारा तूं घोड्याप्रमाणें शब्द करतोस. तसेंच आम्हांला गाई, बैल व घोडे देतोस. तसेंच तूं धनाचीं द्वारें मोकळीं कर.

४. बलवान्, शुद्ध आणि तेजस्वी सोम, गाईबैल, घोडे आणि पुत्र यांच्या इच्छेनें उत्पन्न केला जातो.

५. यज्ञेच्छु लोकांनीं सुशोभित केलेला व हातांनीं शुद्ध केलेला सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून गाळतो.

६. तो सोम, स्वर्ग, अन्तरिक्ष आणि पृथ्वी यांमध्यें उत्पन्न झालेलें सर्व प्रकारचें धन हविर्दात्यांकरतां उत्पन्न करो.

७. हे विश्वद्रष्ट्या सोमा, सूर्याच्या किरणाप्रमाणें पाझरणाऱ्या तुझा रस उत्पन्न केला जात आहे.

८. हे सोमा, आम्हांला ज्ञान देणारा आणि रसपूर्ण असणारा तूं आकाशांतून सर्व रस उत्पन्न करतोस आणि अनेक प्रकारचें धन आम्हांस देतोस.

९. हे पवमान सोमा, ज्या वेळीं तुझा रस सूर्य-

देवासारखा (त्याच्या किरणांसारखा) गाळण्यांत गळतो, तेव्हां पिळीत असतां तूं स्तुति करावयास लावतोस.

१०. ज्ञान देणारा व देवांना प्रिय असणारा सोम, स्तोत्यांच्या स्तुतीनें, रथी घोड्यांला हाणतो त्याप्रमाणें उत्पन्न केला जातो.

११. हे सोमा, जो तुझा यज्ञांत देवांकडे जाणारा तरंग असतो आणि जो गाळण्यांतून गळतो तो उत्पन्न केला जावो.

१२. हे सोमा, तूं देवेच्छु आणि मदकर आहेस, तूं इंद्राला पिण्याकरतां गाळण्यांतून उत्पन्न हो.

१३. हे सोमा, ऋत्विजांनीं स्वच्छ केला जाणारा तूं आम्हांला अन्न प्राप्त होण्याकरतां धारारूपानें उत्पन्न हो. आणि तेजस्वी अन्नानें गाईकडे जा.

१४. हे स्तुत्य हरितवर्ण सोमा, दुधांत तयार केला जाणारा आणि गाळला जाणारा तूं लोकांकरतां धन व अन्न उत्पन्न कर.

१५. हे सोमा, तेजस्वी आणि बलवानांना मिळणारा आणि यज्ञाकरतां शुद्ध केला जाणारा तूं इंद्राच्या स्थानाकडे जा.

१६. पातळ आणि वेगवान् सोम बोटांनीं दाबून व ओतून तयार केला जातो.

१७. शुद्ध केलेला पातळ सोम सहज उदकाचें जें उत्पत्तिस्थान आकाश त्याकडे जातो.

१८. हे सोमा, आमचेकडे येणारा तूं आम्हांकडे सर्व संपत्ति बलासह घेऊन ये. तसेंच आमच्या पुत्रयुक्त घराचें रक्षण कर.

१९. हे सोमा, जेव्हां वाहून नेणारा घोडा (सोम) शब्द करतो, आणि ऋत्विजांसह येतो तेव्हां तो पाण्यांत मिसळला जातो.

२०. जेव्हां सोम यज्ञाच्या हिरण्मय स्थानांत येतो तेव्हां मूर्खांना टाकतो. (व शहाण्यांचा स्वीकार करतो.)

२१. स्तोते स्तुति करतात. शहाणे यज्ञ करूं इच्छितात. आणि यांविरुद्ध असणारे (नरकांत) बुडतात.

२२. हे सोमा, अत्यंत मधुर असणारा तूं, यज्ञांत बसण्याकरतां देवांसह असणाऱ्या इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

२३. हे सोमा, तुला शहाणे व पराक्रमी स्तोते भूषित करतात आणि शुद्ध करतात.

२४. हे कर्तृत्ववान् सोमा, पाझरणाऱ्या तुझा रस मित्र, अर्यमा आणि वरुण पिवोत.

२५. हे तेजस्वी सोमा, शुद्ध होणारा तूं शहाणपणाच्या व अत्यंत पोषक अशा स्तुतीला प्रेरणा देतोस.

२६. तसेंच हे तेजस्वी सोमा, शुद्ध केला जाणारा तूं हजारों प्रकारें पोषक आणि धन देणारी अशी स्तुति उत्पन्न कर.

२७. हे बहुस्तुत सोमा, शुद्ध केला जाणारा आणि लोकांना प्रिय असणारा असा तूं ह्या यज्ञांत भांड्यांत जा.

२८. तेजस्वी, कान्तिमान् आणि शब्द करणारा सोम दुधांत मिसळला जातो.

२९. स्तोत्यांनीं प्रेरणा दिलेला, व्यवस्थित आणि बलवान् असा सोम युद्धाला जाणाऱ्या योध्याप्रमाणें यज्ञाचें आक्रमण करतो.

३०. हे सोमा, शहाणा, शत्रूंना दूर करणारा, आणि प्राप्त होणारा तूं कल्याणाकरतां आणि दीर्घायुष्याकरतां स्वर्गांतून उत्पन्न हो.

सूक्त पासष्टावें.

ऋषिः—भृगु वरुणपुत्र किंवा जमदग्नि भार्गव; देवता-पवमान सोम; छंदः—गायत्री.

१. बांधवभूत, गमनशील आणि तुझी इच्छा करणारीं बोटें सामर्थ्यवान् व सर्वाधीश सोमाला उत्पन्न करतात.

२. हे शुद्ध केल्या जाणाऱ्या सोमा, सर्व प्रकारच्या तेजानें युक्त असणारा तूं देवांपासून सर्व प्रकारचें धन प्राप्त कर.

३. हे शुद्ध केल्या जाणाऱ्या सोमा, चांगली वृष्टि देवांच्या सेवेकरतां तूं उत्पन्न कर.

४. हे पवित्र सोमा, चांगलीं कर्में करणारे आम्ही तेजोयुक्त अशा तुला बोलावतों. कारण तूं इच्छा पूर्ण करणारा आहेस.

५. हे चांगलीं आयुधें असलेल्या सोमा, आनंद देणारा तूं उत्कृष्ट सामर्थ्य दे. आणि हे सोमा, ह्याच आमच्या यज्ञांत चांगल्या प्रकारें ये.

६. हे सोमा, हातांनीं शुद्ध केला जाणारा तूं, ज्यावेळीं पाण्यांनीं सिंचन केला जातोस त्यावेळीं लांकडी भांड्यानें घेतला जाणारा आपलें स्थान प्राप्त करतोस.

७. हे स्तोतेहो, शुद्ध केला जाणारा, महान् आणि अनेक दृष्ट्या पाहण्यायोग्य सोमाची स्तुति करा.

८. हे अध्वर्यूंहो, शत्रूंचें निवारण करणारा, मधुर रस उत्पन्न करणारा व हिरवट रंगाचा सोम दगडांनीं इंद्राला पिण्याकरतां उत्पन्न करतात.

९. अन्नयुक्त असे आम्ही सर्व धन जिंकणाऱ्या सोमाची मैत्री इच्छितों.

१०. हे सोमा, इष्ट फल देणारा तूं धारेनें उत्पन्न हो. सर्व संपत्ति आपल्या तेजानें प्राप्त करून देणारा तूं इंद्राला मदकर हो.

११. हे पवमान सोमा, द्यावापृथ्वींचा आधार, स्वर्गद्रष्टा आणि बलवान् अशा तुला आम्ही युद्धांत उपयोगाला आणतों.

१२. हे सोमा, ह्या बोटांनीं उत्पन्न केलेला आणि हिरवटसर असा तूं धारेनें उत्पन्न हो. इंद्राला युद्धांत उत्साह दे.

१३. हे तेजस्वी सोमा, विश्वप्रकाशक असा तूं पुष्कळ अन्न आम्हांकरतां उत्पन्न कर, तसेंच तूं आम्हांला मार्गदर्शक हो.

१४. हे पाझरणाऱ्या सोमा, बलयुक्त अशा धारांनीं भरलेले तांबे स्तवन केले जातात. इंद्राला पिण्याकरतां (भांड्यांत) तूं शीर.

१५. हे सोमा, ज्या तुझा मदकर तीक्ष्ण रस लोक दगडांनीं काढतात तो शत्रुहन्ता तूं उत्पन्न हो.

१६. यज्ञांत सोमराजा स्तुति चालू असतां अन्तराळांतून तेथें जातो.

१७. हे तेजस्वी सोमा, हजारों गाईंनीं युक्त, गाईंना पुष्ट करणारा, उत्तम घोड्यांनीं युक्त आणि उत्तम धन देणारा तूं आमच्या रक्षणाकरतां ये.

१८. हे सोमा, देवांना पिण्याकरतां तूं पिळला आहेस. शत्रूंचा पराभव करणारें बल आणि तेजाकरतां असलेला तूं आम्हांला रूप दे.

१९. हे सोमा, अत्यंत तेजस्वी असणारा तूं शब्द करीत पात्राकडे ये. श्येनपक्ष्याप्रमाणें आपल्या स्थानीं येऊन बैस.

२०. उदकमिश्रित सोम इंद्र, वायु, वरुण, मरुत् आणि विष्णु यांकरतां येतो.

२१. हे सोमा, तूं आमच्या पुत्रांना अन्न देत आम्हांकरतां चहूंकडून सर्वप्रकारची संपत्ति वाहून आण.

२२. जे सोम जवळ आहेत, ते दूरदेशीय इंद्राकरतां काढले आहेत आणि शर्यणावत् नांवांच्या सरोवरांत आहेत—

२३. जे आर्जीकदेशांत, कृत्वदेशांत आहेत जे पस्त्यानदींत आहेत आणि जे सोम पांचहि प्रकारच्या लोकांत आहेत—

२४. ते पिळलेले तेजस्वी सोम आम्हांला आकाशांतून पाऊस आणि उत्कृष्ट संतति देवोत.

२५. देवेच्छु, हिरवट, बैलाच्या कांतड्यावर काढला जाणारा आणि जमदग्नीनें स्तुति केलेला सोम उत्पन्न होवो.

२६. स्वच्छ, अन्नदाता आणि (दूध वगैरेंत) मिसळलेला सोम हांकारलेले घोडे जसे पाण्यांत धुतले जातात त्याप्रमाणें स्वच्छ केला जातो.

२७. हे सोमा, तुला सोमयज्ञांत ऋत्विज् काढतात. तूं ह्या तेजस्वी धारेनें उत्पन्न हो.

२८. हे सोमा, आम्ही आज तुझ्या सुखकारक, धनप्रापक, रक्षक आणि अनेकांना स्पृहणीय अशा बलाला या यज्ञांत स्वीकारतों.

२९. हे सोमा, मदकर, श्रेष्ठ, बुद्धिप्रद आणि स्तुत्य अशा तुला आम्ही स्वीकारतों.

३०. हे कर्तृत्ववान् सोमा, ज्ञान आणि धन आम्हांला प्राप्त होऊं दे. तसेंच आमच्या मुलांना प्राप्त होऊं दे. तसेंच रक्षक आणि स्पृहणीय अशा तुला आम्ही प्राप्त करूं.

सूक्त सहासष्टावें.

ऋषि-वैखानस शतसंख्याक; देवता—१८-१९-२०-२१ पवमान अग्नि, बाकी पवमान सोम; छंदः—१८ अनुष्टुभ्, बाकी गायत्री.

१. हे सर्वद्रष्ट्या सोमा, स्तुत्य व मित्रभूत असणारा तूं आम्हां मित्रांकरतां आमचीं सर्व प्रकारचीं स्तोत्रें ऐकून उत्पन्न हो.

२. हे पवमान सोमा, जे तुझे पूर्वापार दोन भाग उत्पन्न झाले आहेत त्यांनीं तूं सर्व लोकांचा धनी आहेस.

३. हे कर्त्या सोमा, जें तुझें तेज आहे, तें सर्व ऋतूंबरोबर चहूंकडे फिरवतोस.

४. हे सोमा, मित्रभूत असा तूं सर्व उत्कृष्ट स्तोत्रांना उद्देशून आमच्या रक्षणाकरतां अन्न देत उत्पन्न हो.

५. हे सोमा, तेजस्वी, तेजांनीं सहित व प्रकाश असणारा तूं द्युलोकावर व पृथ्वीवर पवित्र करणारें उदक उत्पन्न करतोस.

६. हे सोमा, ह्या तूं उत्पन्न केलेल्या सात नद्या तुझी आज्ञा अनुसरतात. गाई तुझ्याकरतांच धांवतात.

७. हे पिळलेल्या सोमा, पिळलेला, मदकर असणारा आणि अक्षय अन्न धारण करणारा असा तूं धारेनें इंद्राकडे जा.

८. हे सोमा, स्तुति करणारे, सात होते सात भक्तांच्या यज्ञांत शहाण्या अशा तुला स्तोत्रांनीं स्तवितात.

९. हे सोमा, जेव्हां (पाण्यांत) आवाज करणारा तूं पाण्यांत भिजवला जातोस तेव्हां स्वच्छ करणाऱ्या गाळण्यांतून गाळला जातोस.

१०. हे कर्तृत्ववान् आणि बलवान् सोमा, शुद्ध केल्या जाणाऱ्या तुझ्या अन्नदात्या धारा अश्वशाळेतून सोडलेल्या घोड्यांप्रमाणें बाहेर पडतात.

११. मधुर रस पाझरणाऱ्या भांड्यांत लोंकरीच्या गाळण्यांतून सोम उत्पन्न केला जातो. आणि आमचीं बोटें त्याला उत्पन्न करूं इच्छितात.

१२. दूध देणाऱ्या गाया गोठ्यांत जातात त्याप्रमाणें हे पाझरणारे सोम भांड्यांत जातात. तसेंच ते यज्ञांत जातात.

१३. हे सोमा, जेव्हां तूं दूधदह्यांत मिसळला जातोस तेव्हां ते सोम मोठ्या यज्ञाकरतां पाण्यांत मिसळले जातात.

१४. हे सोमा, तुझ्या मैत्रींत असणारे, तुझ्याकडून रक्षण केले जाणारे, असे यज्ञेच्छु आम्ही तुझी मैत्री इच्छितों.

१५. हे सोमा, गाई शोधण्याकरतां, महत्त्वाकरतां आणि लोकज्ञानाकरतां तूं उत्पन्न हो. आणि इंद्राच्या पोटांत शिर.

१६. हे सोमा, तूं मोठा आहेस. श्रेष्ठ आहेस. हे सोमा, तूं बलवानांतला बलवान् आहेस. तूं युद्ध करून नेहेमीं शत्रूंना जिंकतोस.

१७. जो सोम बलवानांतला बलवान् आहे, शूरांतला शूर आहे आणि दात्यांतला दाता आहे.—

१८. हे सोमा, तो तूं बलवान् अन्न आम्हांला दे. आम्हांला पुत्र दे. तुझा मित्रत्वाकरतां आणि सहाय्याकरतां आम्ही स्वीकार करतों.

१९. हे शुद्ध करणाऱ्या अग्ने, तूं आमच्या जीविताचें रक्षण करतोस. आम्हांला बळ आणि अन्न दे. दुष्ट राक्षसांना आमच्यापासून दूर नष्ट कर.

२०. अशी मागणी आम्ही सर्वचक्षु, निषादांदिक पंचवर्णांना हितकारक असणारा आणि आपणांपुढें सर्व प्रकारचीं धर्मकर्में करण्याकरतां स्थापन केलेला अशा ह्या महाधन अग्नीला करतों.

२१. हे स्तुत्य कर्मे करणाऱ्या अग्ने, तूं मला सामर्थ्यसंपन्न करणारें धन दे.

२२. पवमान सोम हिंसक शत्रूंचें अतिक्रमण करतो. व सुंदर स्तुति प्राप्त करतो. तो सर्वद्रष्ट्या सूर्याप्रमाणें आहे.

२३. लोकांकडून शुद्ध केला जाणारा, अन्नयुक्त गमनशील, हवीला योग्य आणि सर्वद्रष्टा सोम आहे.

२४. हे पवमान सोमा, सत्य, विपुल, प्रकाशक आणि तेजस्वी अशा तुला अंधार नाहींसा करीत उत्पन्न केलें.

२५. तमोनाशक, हरितवर्ण व तेजोव्यापक अशा सोमाच्या आल्हादक धारा निर्माण झाल्या.

२६. अतिशय वेगवान् निर्मलांतला निर्मल सुवर्णकांति, देवांचें सहाय्य असलेला—

२७. अन्नदाता व स्तोत्यांला सामर्थ्य देणारा पवमान सोम तेजांनीं सर्व व्यापून टाकतो.

२८. पिळलेला सोम गाळला जातो आणि शुद्ध होऊन तो इंद्राकडे जातो.

२९. इंद्राला मदाकरतां बोलावीत हा सोम बैलांच्या कातड्यावर दगडांशीं खेळत असतो.

३०. हे स्वच्छ केलेल्या सोमा, द्युलोकांहून आणलेला व तेजोरूप असणारा तूं आम्हांला दीर्घायुष्य देणारा आणि सुखकारक हो.

सूक्त सदुसष्टावें.

ऋषिः—१ ते ३ भारद्वाज बार्हस्पत्य, ४ ते ६ काश्यप मारीच, ७ ते ९ गोतम राहूगण, १० ते १२ अत्रि भौम, १३ ते १५ विश्वामित्र गाथिन, १६ ते १८ जमदग्नि भार्गव, १९ ते २१ वसिष्ठ मैत्रावरुणि, अवशिष्ट सूक्तांचे पवित्र किंवा वसिष्ठ किंवा दोनहि; देवता—१० ते १२ पवमान पूषा किंवा पवमान सोम, २३ ते २७ पवमान अग्नि; किंवा २५ पवमान सवितृ २६ पवमान अग्नि किंवा पवमान सवितृ, २७ विश्वेदेव, ३१—३२ पवमानमंडळाध्येतृस्तुति, अवशिष्ट पवमान सोम; छंदः—१६ ते १८ गायत्री, द्विपदा, ३०—३२ पुरउष्णिह्, २७ अनुष्टुभ्, बाकी प्रगाथ.

१. हे सोमा, अत्यंत मादक आणि बलशाली असणारा तूं हिंसारहित यज्ञांत पिळला जातोस. धन देणारा तूं धारांयुक्त उत्पन्न हो.

२. हे सोमा, लोकांना अत्यंत मादक, धन देणारा, बुद्धिवान् व पिळून काढलेला तूं अन्नासह इंद्राला मद उत्पन्न करणारा हो.

३. हे सोमा, दगडांनीं काढलेला, शब्द करणारा तूं उत्पन्न हो आणि तेजस्वी, उत्कृष्ट व शत्रुशोषक बल उत्पन्न कर.

४. पिळला जाणारा सोम केंसाळ गाळण्यातून बाहेर पडतो. हा हिरवा सोम अन्नाला बोलावतो.

५. हे सोमा, तूं लोंकरींतून गाळला जातोस. तसेंच तूं अन्न आणि धन मिळवतोस. तसेंच गाई बैलांनीं युक्त अन्न तूं दे.

६. हे सोमा, शेंकडों गायांनीं युक्त व अश्वांनीं युक्त असें अपरिमित धन तूं आम्हांला दे.

७. पवमान सोम, गाळण्यांतून खालीं पडत आणि भांडीं भरीत इंद्राकडे जातो.

८. व्यापक, पातळ, सकाळीं काढलेला आणि आयुष्य वाढविणारा असा हा सोम-रस सर्वगामी इंद्राकडे जातो.

९. बोटें मधुररसाला उत्पन्न करणाऱ्या व बलशाली सोमाला उत्पन्न करतात. नंतर स्तोते त्याला स्तवितात.

१०. घोड्याच्या जागीं मेंढें जोडलेला पूषा सर्वत्र जातांना आमचें रक्षण करो आणि इष्ट स्त्रियांकडे आम्हांला पोंचवो.

११. मधुर हवि जसा पूषन्‌कडे जातो त्याप्रमाणें हा पिळलेला सोम जटामुगुटयुक्त पूषन्‌कडे जावो. आणि तो आम्हांला स्त्रियांकडे पोंचवो.

१२. हे तेजस्वी पूषन्‌देवा, शुद्ध तुपाप्रमाणें हा पिळलेला सोम तुझ्याकडे जातो. आम्हांला स्त्रियांकडे पोंचीव.

१३. हे सोमा, स्तोत्यांच्या वाणीला प्रेरणा देणारा तूं धारांरूपानें उत्पन्न हो. कारण, देवांना तूं सोम देणारा आहेस.

१४. सोम श्येनपक्षी शब्द करीत घरट्यांत शिरतो त्याप्रमाणें कलश द्रोण वगैरे पात्रांकडे धांवतो व तीं भरून टाकतो.

१५. हे सोमा, गमनशील श्येनाप्रमाणें भांड्यांत पिळलेला तुझा रस चहूंकडे पसरतो आणि देवांकडे जातो.

१६. हे सोमा, अत्यंत मधुर आणि मादक असणारा तूं इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

१७. शत्रूंचें धन इच्छिणारे रथ जसें हाणले जातात त्याप्रमाणें हा सोम यज्ञाकरतां उत्पन्न केला जातो.

१८. अत्यंत मादक व पिळलेला हा तेजस्वी सोम वायूकरतां उत्पन्न केला जातो.

१९. हे सोमा, दगडांनीं कुटलेला, स्तुति केलेला व स्तोत्यांला बलशाली धन देणारा तूं गाळण्यांत जावेस.

२०. हा दगडांनीं कुटलेला आणि स्तविलेला सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून गळतो आणि राक्षसांचा नाश करतो.

२१. हे पवमान सोमा, जें कांहीं दूरून किंवा जवळून भय प्राप्त होत असेल तें तूं नष्ट कर.

२२. तो सर्वद्रष्टा पवमान सोम, आतां पापशोधक तेजानें आम्हांला शुद्ध करो.

२३. हे अग्ने, जें तुझ्या तेजामध्यें शुद्धिसामर्थ्य आहे त्या तेजानें आमचें शरीर शुद्ध कर.

२४. हे अग्ने, शोधक आणि तेजस्वी असें जें तुझें तेज आहे, त्यानें आम्हांला तूं पवित्र कर. तूं सोम पिळण्याकरतां आम्हांला शुद्ध कर.

२५. हे सर्व प्रेरक तेजस्वी सोमा, पापशोधक तेजानें आणि सोम पिळण्यानें अशा दोनहि प्रकारें तूं आम्हांला शुद्ध कर.

२६. हे सर्व प्रेरक तेजस्वी सोमा, आणि हे अग्ने, तूं अत्यंत सामर्थ्यवान् व तेजस्वी अशा अग्नि, वायु व सूर्यात्मक तीन शरीरांनीं आम्हांला शुद्ध कर.

२७. इंद्रादि देव मला पवित्र करोत. वसु मला आपल्या कृत्यानें पवित्र करोत. सर्व देव मला पवित्र करोत आणि हे सर्वज्ञ अग्ने, तूं मला शुद्ध कर.

२८. हे सोमा, तूं आमची भरभराट कर. देवांचा उत्कृष्ट हवि असणारा तूं सर्व अंशांनीं पाझरूं लाग.

२९. आवडता, शब्द करणारा, तरुण, आहुतींनीं वाढणारा अशा पवमान सोमाकडे आम्ही नमस्कार करीत जातों.

३०. चालून येणाऱ्या शत्रूंची कुऱ्हाड त्याचाच नाश करते. हे सोमदेवा, तूं उत्पन्न हो. आणि हे सोमदेवा, त्या हल्ल्या शत्रूंचा नाश कर.

३१. जो ऋषींनीं मिळविलेल्या पवमान देवताक

ऋचांचें अध्ययन करतो तो वायूनें आस्वाद घेतलेला म्हणूनच शुद्ध असणारा सर्व रस भक्षण करतो.

३२. जो ऋषींनीं संपादन केलेल्या पवमान देवताक मंत्रांचें अध्ययन करतो, त्याच्याकरतां सरस्वती दूध, तूप आणि मधुर सोमरूपी पाणी उत्पन्न करते.

सूक्त अडुसष्टावें.

ऋषिः—वत्सप्रि भलंदनपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—१० त्रिष्टुभ्, अवशिष्ट जगती.

१. मधुर सोम दूध देणाऱ्या गायांप्रमाणें देवांकरतां उत्पन्न होवो. यज्ञांत बसणाऱ्या व हंबरणाऱ्या गाया आपल्या कांसेंतून पाझरणारें शुद्ध दूध (इंद्राकरतां) धारण करतात.

२. खळखळणारा सोम स्तुति करावयास लावतो. उगवणारा हिरवा सोम पिळून काढला म्हणजे गोड लागतो. तो गाळण्यांतून गळतांना महान् वेगवान् असतो, दुष्टांना दूर करतो आणि भक्तांना श्रेष्ठ धन देतो.

३. ज्यानें आवळ्याजावळ्या आणि चिकटलेल्या द्यावापृथ्वी निर्माण केल्या, व त्यांबरोबरच वृद्धिंगत होणाऱ्या त्यांना आपल्या रसानें सामर्थ्यवान् केले, महान् आणि अपार असणारी द्यावापृथ्वी सर्वांच्या ध्यानांत आणतां झाला आणि त्या सर्वगामी सोमानें अक्षय्य बळ धारण केलें.

४. बुद्धिमान् सोम सर्वांच्या मातृस्थानीं असणाऱ्या द्यावापृथ्वींवर फिरत व उदकांना प्रेरणा देत अन्नानें आपलें महत्त्व वाढवितो आणि ऋत्विजांनीं गव्हाशीं सोम एकरूप केला जातो. सोम बोटांशीं संलग्न होतो आणि प्राणिमात्रांचें संरक्षण करतो.

५. विचारी मनामुळें उदकाच्या पोटांत असणारा आणि यमानें (सृष्टि नियन्त्यानें) ज्याला आकाशांत स्थापन केलें तो ज्ञानी सूर्य उत्पन्न झाला. तरुण असणारे ते दोघेहि सोम आणि सूर्य उत्पन्न झाल्याबरोबर ओळखले गेले. त्यांचा अर्धा भाग गूढ राहिला व अर्धा भाग (चंद्र सूर्य रूपानें) उदयास आला.

६. श्येनानें जें (सोमरूपीं) अन्न दूर देशाहून आणलें तें मदकर सोमाचें रूप शहाणे जाणतात. त्या पोषक, मोहक, गमनशील आणि स्तुत्य सोमाला पाण्यांत ऋत्विज् शुद्ध करतात.

७. हे सोमा, ऋषींनीं पिळलेल्या, (भांड्यांत) ठेवलेल्या तुला स्तुति आणि कृति यांनीं दहा बोटें गाळण्यांतून शुद्ध करतात. तसेंच देवांना बोलावणाऱ्या लोकांनीं एकत्र ठेवलेला तूं दान देण्याकरतां अन्न देतोस.

८. (भांड्यांत) जाणारा, हवासा वाटणारा व चांगला ठेवलेला सोम मनाला पटणाऱ्या स्तुतीनें स्तविला जातो. तो मधुर सोम धारारूपानें आकाशांतून येतो आणि अमर व धन जिंकणारा स्तुति करण्यास प्रेरणा देतो.

९. हा सोम द्युलोकांतून सर्वत्र पाणी आणतो तसेंच शुद्ध केलेला सोम तांब्यांत बसतो. दगडांनीं कुटून काढलेला सोम पाणी आणि दूधदहीं यांनीं सुशोभित केला जातो. तो पिळलेला आणि शुद्ध केलेला सोम प्रसन्न करणारें धन देतो.

१०. हे सोमा, (द्रव्य) देणारा, आणि ओतला जाणारा तूं आश्चर्यकारक अन्न आम्हांला दे. अद्वेष्ट्या द्यावापृथ्वींना आम्ही बोलावतों. हे देवहो, आम्हांला वीर पुत्रांनीं युक्त धन द्या.

सूक्त एकोणसत्तरावें.

ऋषिः—हिरण्यस्तूप आंगिरस; देवता-पवमान सोम; छंदः—९-१०-त्रिष्टुभ्, अवशिष्ट जगती.

१. धनुष्यावर बाण जोडावा त्याप्रमाणें आमची स्तुति इंद्राला उद्देशून केली जाते. गाईच्या कांसेला वासरूं जसें जोडलें जातें तसें इंद्राकडे आम्ही जोडले जातों. अनेक धारांनीं दूध प्रसवणारी गाय जशी वासरापुढें येऊन पान्हवूं लागते त्याप्रमाणें इंद्र इच्छा पूर्ण करणारा आहे. म्हणून ह्याच्यासंबंधींच्या कर्मांतहि सोम दिला जातो.

२. इंद्राची स्तुति केली जाते आणि सोम दिला जातो. मदजनक सोमाची धार इंद्राच्या तोंडांत ओतली जाते. जिकडे तिकडे व्यवस्थित ठेवलेला, मधुर आणि शुद्ध असा सोम थेंबाथेंबानें गाळण्यांत योध्यांच्या बाणाप्रमाणें जातो.

३. बायकोसारख्या उदकांत मिळूं इच्छिणारा सोम मेंढीच्या कातड्यांतून शुद्ध केला जातो. पृथ्वीपासून उत्पन्न झालेला सोम, यज्ञांत जाणाऱ्या भक्ताला आपल्या ताब्यांत घेतो. हिरव्या रंगाचा, यज्ञार्ह व्यवस्थित आणि ठेवलेला मदकर सोम (शत्रूंवर) आक्रमण करतो. आणि शत्रूंचें सैन्य क्षीण करणाऱ्या एखाद्या थोर योध्याप्रमाणें शोभतो.

४. बलवान् खोंड ओरडूं लागतो. मग त्याला गाई अनुसरतात. देवांच्या स्थानीं देवी जातात, तसा हा सोम मेंढीच्या केंसाच्या पांढऱ्या स्वच्छ गाळण्यांतून पलीकडे जातो. आणि कवचाप्रमाणें स्वच्छ उदकांत मिसळून जातो.

५. दैवी, हरितवर्ण आणि शुद्ध केलेला सोम साध्या पण पांढऱ्या वस्त्रासारख्या दुधांत मिसळला जातो. तो सोम द्युलोकाच्या पृष्ठभागीं असणारें आणि द्यावापृथ्वीला प्रकाशित करणारें सूर्यतेज पापनाशक करो.

६. सूर्याच्या किरणांप्रमाणें प्रसरणशील, मदकर, शत्रूंना ठार करणारा, जिकडे तिकडे असलेला आणि तयार केलेला सोम पसरलेल्या वस्त्रावर चहूंकडे पसरतो. तो सोम इंद्राशिवाय दुसऱ्याला उद्देशून कधीं तयार केला जात नाहीं.

७. ऋत्विजांनीं स्तविलेला व मदकर सोम नदीचें पाणी सखल प्रदेशांत जातें त्याप्रमाणें इंद्राकडे जातो. हे सोमा, आमच्या घरीं माणसांना आणि जनावरांना तूं सुखकारक हो. तसेंच आम्हांला अन्न आणि लोक प्राप्त होवोत.

८. हे सोमा, तूं धन, सुवर्ण, घोडे, गाईबैल आणि चांगलें सामर्थ्य आम्हांला दे. तसेंच हे सोमा, स्वर्गांतले प्रमुख,तत्पर आणि अन्नकर्ते असे तुम्ही आमचे पितर व्हा.

९. हे स्वच्छ केलेले सोम रथ लुटीकरतां जातात तसे इंद्राकडे वेगानें गेले आहेत. पिळून काढलेले सोम स्वच्छ लोंकरींतून जातात. तेव्हां सोन्यासारखें ते आपलें रूप टाकून पाऊस पाडतात.

१०. हे सोमा, अत्यंत सुख देणारा, निर्दोष आणि शत्रूंना नष्ट करणारा तूं महान् इंद्राकरतां उत्पन्न हो. तसेंच स्तुति करणाऱ्या मला तूं आल्हादकारक धन दे. हे द्यावापृथ्वीहो,देवांच्यासह तुम्ही आमचें संरक्षण करा.

सूक्त सत्तरावें.

ऋषिः—रेणु वैश्वामित्र; देवता–पवमान सोम; छंदः—१० त्रिष्टुभ् अवशिष्ट जगती.

१. ह्या सोमाकरतां प्राचीन यज्ञांत एकवीस गाईपासून सत्यरूप दूध काढलें. जेव्हां हा यज्ञांनीं भरभराटीस आणला तेव्हां चार प्रकारचें सुंदर उदक या सोमाला शुद्ध करण्याकरतां आणलें.

२. तो पवमान सोम आपल्या चांगुलपणाकरतां उदकगत आपल्या कृत्यानें द्यावापृथ्वी मोकळ्या करीत आहे. जेव्हां देवाचें हविर्युक्त स्थान हा सोम जाणतो तेव्हां सोम आपल्या मोठेपणानें निर्मळ उदक व्यापून टाकतो.

३. ह्या सोमाला जाणणारे, अमर, अहिंस्य असे सोमाचे किरण आमच्या (स्थावर जंगमात्मक अशा) दोनहि जन्मांचें संरक्षण करोत. तो सोम ज्या ज्ञानांनीं बळ आणि अन्न उत्पन्न करतो आणि नंतर त्यामुळेंच सोमराजाला उद्देशून असलेलीं मननीय स्तोत्रें प्राप्त करतो.

४. चांगलीं कामें करणारा व दहा बोटांनीं शुद्ध केला जाणारा तो सोम उदकासह लोकांकरतां आकाशांत राहतो. लोकद्रष्टा सोम सुंदर उदकाच्या वृद्धीकरतां कर्मांचें संरक्षण करीत देव आणि मनुष्य या दोघांकडेहि लक्ष ठेवतो.

५. गाळून स्वच्छ केलेला तो सोम, आधारभूत अशा इंद्राच्या बलाकरतां द्यावापृथ्वीभर सर्वत्र फिरतो. कामपूरक इंद्र आपल्या सामर्थ्यानें व हत्यारानें आघात करणाऱ्याप्रमाणें दुःख देत आणि आव्हान करीत दुर्बुद्धि शत्रूंना ठार करतो.

६. तो पवमान सोम द्यावापृथ्वींकडे पुनः पुनः पहात गाईच्या वासरांप्रमाणें किंवा मरुतांच्या शब्दाप्रमाणें शब्द करीत जातो. जें उदक सर्व लोकांचें हित करणारें, मुख्य उदकाला जाणणारें आणि कर्तृत्ववान् आहे. तें सोमरूपी उदक स्तुति करण्यास कोणाला स्वीकारणार ?

७. भयंकर, कामपूरक, विचक्षण, बलेच्छेनें सुवर्णासारखीं दोन शिंगें तीक्ष्ण करणारा (दोन धारांनीं ओतला जाणारा) सोम शब्द करतो. नंतर आपल्या व्यवस्थित केलेल्या स्थानीं बसतो. त्याला शुद्ध करणारें बैलाचें कांतडे आणि मेंढीचें कांतडे असतें.

८. आपलें पापरहित शरीर शुद्ध करणारा, तेजस्वी आणि सोन्यासारखा सोम उंच अशा लोंकरीच्या गाळण्यांत टाकला जातो. मित्र, वरुण आणि वायु यांना पुरेसा, पाणी, दूध आणि दहीं यांत तयार केलेला आणि मधुर सोम चांगलीं कर्में करणारांकडून केला जातो.

९. हे सोमा, बलवान् असा तूं देवांना पिण्याकरतां उत्पन्न हो. आणि इंद्राच्या हृदयंगम सोमपात्रांत शिर. आम्हांला त्रास होण्याच्या पूर्वींच संकटांतून

१ टीपः—वसतीवरी ३ आणि चवथें एकधना.

पाड. खरोखर रस्ता जाणणारा रस्ता विचारणाराला दिशा दाखवतो. (तसा तूं आम्हांला मार्ग दाखीव.)

१०. हाणलेला घोडा जसा युद्धांत जातो तसा तूं भांड्याकडे जा. हे सोमा, तूं इंद्राच्या पोटांकडे वाहूं लाग. नौकेनें नदीच्या पार जातात त्याप्रमाणें ज्ञाता असा तूं, आम्हांला संकटांच्या पार ने. हे सोमा, शूराप्रमाणें युद्ध करणारा तूं निंदक शत्रूंपासून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त एकाहत्तरावें.

ऋषिः—ऋषभ वैश्वामित्र; देवता–पवमान सोम; छंदः—९ त्रिष्टुभ् अवशिष्ट जगती.

१. यज्ञांत दक्षिणा दिली जाते. बलवान्सोम पात्रांत जातो. जागृतिशील सोम द्रोही राक्षसांपासून रक्षण करतो. सुवर्णकान्ति सोम सर्वत्र असलेलें पाणी आकाशांत भरून टाकतो. द्यावापृथ्वींवर आच्छादन घालण्याकरतां आणि जगाला प्रकाशित करण्याकरतां सूर्य उत्पन्न करतो.

२. बलवान् सोम योध्याप्रमाणें गर्जत जातो. आणि आपलें असुरघातक बल प्रकट करतो. सोम म्हातारपण टाकतो. अन्नभूत सोम भांड्यांत जातो. आणि गाळण्यांत आपलें स्वरूप गमनशील करतो. (पूर्वी वनस्पति स्वरूपांत म्हाताऱ्यासारखा होता आतां रसस्वरूपांत तरुणासारखा झाला आहे).

३. दगडांनीं आणि बाहूंनीं पिळलेला सोम भांडयांत जातो.जो बलवानासारखा वागतो आणि स्तुतीनें आकाशाप्रमाणें सर्वत्र जातो, तो सोम आनंदित होतो, बसतो आणि स्तोत्रानें कार्य करतो. पाण्यांत शुद्ध होतो आणि यज्ञांत पूजिला जातो.

४. उत्कृष्ट अन्न भक्षण करणाऱ्या गाई आपल्या श्रेष्ठ कांसेंत असलेलें उत्कृष्ट दूध ज्या सोमांत मिसळतात, तो बलवान् मदकर सोम स्वर्गस्थ मेघांना वाढविणाऱ्या आणि वाडे फोडणाऱ्या इंद्राकडे जातो.

५. दोनहि हातांचीं दहा बोटें रथाप्रमाणें ह्या सोमाला प्रेरणा देतात. तो पात्रांत जातो. गाईचें दूध त्यांत मिसळतात. जेव्हां मननीय स्तोत्रें करणारा ह्याचें पात्र तयार करतो, तेव्हां तो सोम पात्रांत जातो. आणि गाईचें दूध त्यांत मिसळतात.

६. बहिरससाणा घरट्यांत शिरतो त्याप्रमाणें तेजस्वी सोम तयार केलेल्या सुवर्णमय पात्रांत जातो. ह्या प्रिय सोमाला यज्ञांत स्तोत्रानें स्तोते वर्णितात, नंतर यज्ञार्ह सोम घोड्याप्रमाणें वेगानें देवांकडे जातो.

७. तेजस्वी, बुद्धिमान् आणि जलमय सोम वरून खालीं पडतो. बलवान् व तीनहि सवनांत असणारा सोम स्तुतीला अनुसरून शब्द करूं लागतो. हजारों द्वारांनीं नेला जाणारा, (भांड्यांत) जाणारा (तांब्यांत) परत ओतला जाणारा सोम स्तोत्याप्रमाणें सकाळीं शोभत असतो.

८. ह्या सोमाचा वर्ण तेजस्वी असतो. जेथें संग्रामांत तो असतो तेथें तो शत्रूंना नष्ट करतो. उदकमिश्रित असा तो अन्नानें देवांकडे जातो. त्याची स्तुति केली जाते आणि गाई वगैरेंशीं मुख्यत्वेंकरून तो युक्त होतो.

९. खोंड गाईच्या कळपाकडे जात ओरडतो, त्याप्रमाणें स्तुति चालूं असतां हा सोम ओरडूं लागतो, नंतर सूर्याची कांति धारण करतो. दिव्य आणि सुंदर गमन करणारा सोम पृथ्वीवर नजर टाकतो आणि आपल्या कर्तबगारीनें सर्व लोकांवर छाप ठेवतो.

सूक्त बहात्तरावें.

ऋषिः—हरिमंत आंगिरस, देवता–पवमान सोम; छंदः—जगती.

१. सुवर्णासारख्या सोमाला ऋत्विज् शुद्ध करतात. गमनशील घोड्याप्रमाणें (तो इंद्राशीं) युक्त होतो. तांब्यांतला सोम दूध दह्यांत मिसळला जातो. सोम जेव्हां शब्द करतो तेव्हां त्याची स्तुति केली जाते. तेव्हां अनेक स्तोत्रें करणाऱ्या भक्ताला प्रिय असणारी किती तरी संपत्ति मिळते.

२. जेव्हां इंद्राच्या भांड्यांत सोम भरला जातो, जेव्हां चांगल्या हाताचे कर्मकर्ते अभिलषणीय मधुर सोम दहा बोटांनीं शुद्ध करतात, तेव्हां अनेक शहाणे (स्तोत्रें) म्हणूं लागतात.

३. सोम दुधादिकांत सारखा मिसळला जातो. तेव्हां सूर्यभगिनी उषेचा प्रिय शब्द सोम आपल्या आवाजानें झांकून टाकतो. स्तोता सोमाचें स्तोत्र पुरेसें म्हणतो तेव्हां तो सोम दोन हातांच्या बांधवभूत बोटांनीं (पिण्याकरतां) धरतात.

४. हे इंद्रा, लोकांनीं शुद्ध केलेला, दगडांनीं कुटलेला, देवांना प्रसन्न करणारा, गुरांचा स्वामी, प्राचीन,

योग्य वेळीं उत्पन्न झालेला, अनेक कृत्यें करावयास लावणारा, लोकांना यज्ञोपयोगी आणि शुद्ध असा सोम तुझ्याकरतां धारारूपानें वाहूं लागतो.

५. हे इंद्रा, मनुष्यांच्या हातांनीं प्रेरणा दिलेला, व धारेनें ओतलेला सोम, तुला बल प्राप्त व्हावें म्हणून येत आहे. तूं सोम पिऊन यज्ञ पुरे करतोस. तूं यज्ञांत शत्रूंना जिंकलेंस. झाडावर पक्षी बसतो त्याप्रमाणें सुवर्ण-रंगी सोम, सोम पिळण्याच्या दोन फळकटांवर बसतो.

६. दीर्घदृष्टि व कर्तृत्ववान् शहाणे लोक, शब्द करणाऱ्या, अक्षीण आणि कर्तृत्वशक्ति असणाऱ्या सोमाला काढतात. दुसऱ्यांदा प्रसूत होणाऱ्या गाई आणि स्तुति एकत्र होऊन यज्ञाच्या उत्पत्तिस्थानीं सोमाला मिळतात.

७. महान्, द्युलोकाचा आधार असणारा, पृथ्वीच्या नाभिस्थानीं ठेवलेला, नदींत पाण्याच्या लाटांत असणारा, इंद्रास वज्रासारखा, कामपूरक, विपुलधनयुक्त आणि मदकर असा सोम इंद्राच्या हृदयाला सुख देतो.

८. हे कर्तृत्ववान् सोमा, धनादिक देत पार्थिव लोकांला उद्देशून तूं उत्पन्न हो. तूं आमच्या घरांत असणाऱ्या धनांपासून आम्हांला वियुक्त करूं नकोस. आम्ही तुझ्या कृपेनें अनेक प्रकारचें पुष्कळ धन प्राप्त करूं.

९. हे पवमान सोमा, आम्हांला शेंकडों हजारोंनीं अश्व, पशु आणि सोनें यांनीं युक्त असें धन दे. हे सोमा, पुष्कळ धनयुक्त अन्न आम्हांकरतां निर्माण कर. आणि आमचीं स्तोत्रें ऐकण्याकरतां ये.

सूक्त त्र्याहत्तरावें.

ऋषिः—पवित्र आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—जगती.

१. ओठांसारख्या अशा सोम पिळण्याच्या दोन फळ्यांतून पिळलेल्या सोमाचें थेंब पाझरतात. यज्ञाच्या मूलस्थानीं सोमरस वाहूं लागतो. बलवान् सोम तीनहि लोकांना चालूं करतो. नौकेप्रमाणें सोमपात्रें पुण्यवान् भक्ताला इष्टस्थलीं पोंचवितात.

२. पूज्य, थोर आणि एकत्र झालेले ऋत्विज् सोम काढतात. इच्छुक भक्त पाण्याच्या तरंगावर सोम उत्पन्न करतो. स्तोत्र करणारे प्रिय आणि मदकर सोमाच्या धारांनीं इंद्राचें शरीर पुष्ट करतात.

३. शोधक सामर्थ्य असलेल्या सोमाच्या कांड्या (पिळतांना) शब्द करतात. प्राचीन आणि किरण-जनक सोम (आपला प्रकाश देण्याचा) नियम पाळतो. आच्छादक सोम महान् आकाशाला झांकून टाकतो. आणि कुशल लोकच सर्वाधार उदकांत सोम करूं शकतात.

४. हजारों धारा पडणाऱ्या आकाशांतून खालीं चंद्रकिरण पाऊस पाडतात. स्वर्गांतल्या उच्च स्थानीं असणारे, आपल्या टोकानें मधु उत्पन्न करणारे, आणि वेगवेगळे असणारे किरण हेरांप्रमाणें नेहेमीं जागे असतात. तसेंच संबद्ध (मित्रांना) पोषक आणि (शत्रूंना) बाधक असे किरण जागोजागीं असतात.

५. पितृभूत द्यावापृथ्वीपासून जे चंद्रकिरण उत्पन्न झाले, ते स्तुतीनें शोभत आणि कर्महीनांना नष्ट करीत, इंद्रानें द्वेष केलेल्या काळ्या रात्रीं आपल्या कृत्यानें पृथ्वीवरून व स्वर्गावरून घालवितात.

६. स्तुति व वेग यांचा रस्ता दाखविणारे जे चंद्रकिरण मोठ्या आकाशांतून निर्माण झाले, त्यांना आंधळे व बहिरे टाकतात. (बाकी डोळस व कानस टाकीत नाहींत.) पापी सत्याचा मार्गभूत असणाऱ्या याला तरून जात नाहींत.

७. जे कर्तृत्ववान् व बुद्धिमान् ऋत्विज् अनेक धारायुक्त व थोर सोमाचे ठिकाणीं असणाऱ्या वक्तृत्वशक्तीला वर्णितात, त्यांस गमनशील, अहिंस्य, स्वालंकृत, दर्शनीय आणि लोकद्रष्टे मरुत् वश होतात.

८. यज्ञरक्षक आणि सुकर्मा सोम नाशक होत नाहीं. सोम, अग्नि, वायु व सूर्य ह्या तीनहि पवित्र करणारांना आपल्यांत धारण करतो. ज्ञाता सोम सर्व त्रैलोक्याकडे पहातो. अभक्त म्हणूनच अप्रिय असें करणारांना खालीं घालून ठोकतो.

९. यज्ञाला विस्तारणारा व गाळण्यांत पसरलेला, सोम वरुणाच्या जिव्हाग्रावर (पाण्यांत) आपल्या कर्तृत्वानें बसतो. शहाणे लोकच त्याला प्राप्त करतात. जो (सोमप्राप्तीचें) कर्म करण्यास असमर्थ असतो, तो खालीं (नरकांत) पडतो.

सूक्त चौऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—कक्षीवत् दीर्घमस्; देवता—पवमान सोम; छंदः—८ त्रिष्टुभ्, अवशिष्ट जगती.

१. पाण्यांत उत्पन्न झालेला पवमान सोम लहान मुलाप्रमाणें शब्द करतो. जेव्हां तेजस्वी व बलवान् असणारा सोम स्वर्गाचा अनुभव घेऊं इच्छितो, तेव्हां दुधादिकांची वाढ करणाऱ्या उदकासह तो द्युलोकाकडे जातो. त्याकरतां विस्तृत घर आम्ही स्तुति करून मागतों.

२. द्युलोकाला स्थिर करणारा, पृथ्वीचा धारक, सर्वत्र पसरलेला आणि भांड्यांत भरलेला सोम चहूंकडून येतो. तो सोम ह्या महान् द्यावापृथ्वीला आपल्या सामर्थ्यानें युक्त करो. तोच संयुक्त द्यावापृथ्वीला धारण करता झाला. तोच स्तोत्यांना अन्न देवो.

३. गाईंना हितप्रद, जल वर्षाव करणारा, नेता आणि जाणारा जो इंद्र स्तुत्य आहे. यज्ञाकडे जाणाऱ्या त्या इंद्राला सुसंस्कृत सोममय, विपुल आणि मधुर रस पिण्याकरतां आहे. त्यामुळें त्याला पृथ्वीवर विस्तीर्ण मार्ग प्राप्त होतो.

४. बलयुक्त दूधतूप सूर्यापासून उत्पन्न केलें जातें, यज्ञाचें मुख्य जें उदक तेंहि तेथूनच उत्पन्न होतें. चांगले दाते भक्त त्या सोमालाच प्रसन्न करतात. सर्वरक्षक आणि नायक सोम वरील पाण्याचा वर्षाव खालीं करतो.

५. पाण्यांत मिसळलेला सोम शब्द करतो. देव संरक्षक शरीर माणसांना देतो. पृथ्वीच्या ठिकाणीं आपला गर्भ ठेवतो कीं ज्या गर्भानें आम्ही कुळदीपक पुत्र प्राप्त करतों.

६. ज्या चार कला तपोविद्यातक, स्वर्गाहून खालीं ठेवलेल्या आणि उदक उत्पन्न करीत सोम व उदक उत्पन्न करतात त्या उदक वर्षाव करणाऱ्या व स्वर्गांत असणाऱ्या, वेगवेगळ्या प्रजा पृथ्वीवर येवोत.

७. सोम जेव्हां स्वर्गाला जाऊं इच्छितो तेव्हां तेजस्वी पांढरें रूप धारण करतो. कामपूरक, बलवान् असा सोम पुष्कळ धन (स्तोत्यांना देणें) जाणतो. तोच स्तोत्यांच्या चांगल्या कृत्यांत शहाणपणानें जातो. आणि मेघांला आकाशांतून उदक वर्षाव करावयास लावतो.

८. नंतर पांढरा आणि पाण्यांनीं युक्त अशा तांब्याचा उपभोग घेणारा सोम युद्धांतल्या घोड्याप्रमाणें मर्यादा ओलांडून जातो. नंतर देवेच्छु भक्त त्याचीं मनानें स्तुति करतात. नंतर वृद्ध अशा कक्षीवानाला अनेक जनावरें दिलीं गेलीं.

९. हे पवमान सोमा, उदक मिसळलेला तुझा रस लोंकरीच्या गाळण्याकडे विविध प्रकारें धावतो. हे अत्यंत मादक असणाऱ्या सोमा, तूं कर्तृत्ववान् लोकांकडून शुद्ध केला जात इंद्राला पिण्याकरतां मधुर रसयुक्त हो.

सूक्त पंचाहत्तरावें.

ऋषिः–कवि भार्गव; देवता–पवमान सोम; छंदः–जगती.

१. ज्या पाण्यांत सोम वाढतो त्या प्रिय उदकांतच शरीरपोषक सोम तयार केला जातो. तो बुद्धिवर्धक प्रसिद्ध सोम सूर्याच्या सर्वगामी विशाळ रथावर चढतो (अग्नींत टाकलेली आहुति सूर्याकडे जाते.).

२. वक्तृत्व शक्ति देणारा, सर्व पराक्रमांचा प्रवर्तक, घाला घालता न येणारा आणि यज्ञाच्या जिभेसारखा सोम आवडता व मधुररस उत्पन्न करीत आहे. आतां आईबापांनीं ठेवलेल्या नांवाखेरीज स्वर्गीय सोमपिळींत असतां तिसरें नांव प्राप्त करतो. (सोमयज्ञ करण्यानें नाक्षत्र व व्यवहारिक नांवाखेरीज 'सोमयाजी' असें तिसरें नांव यज्ञ करणाऱ्याला मिळतें).

३. लोकांनीं सोन्याच्या भांड्यांत पिळलेला तेजस्वी सोम तांब्यांत ओततांना वाजूं लागला. यज्ञ करणारे ऋत्विज् त्याचीच स्तुति करतात. तीनहि सवनांत असणारा सोम सकाळीं विशेष शोभत असतो.

४. स्तुति करून दगडांनीं कुटलेला, पोषक, मातृभूत द्यावापृथ्वींना तेजस्वी करणारा पवित्र सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून धांवत आहे. पाणी घालून पातळ केलेल्या मधुर सोमाची धारा प्रतिदिवशीं पाझरत असते.

५. हे सोमा, आमच्या कल्याणाकरतां वाहूं लाग. गाळलेला तूं दूधादिकांत मिसळला जा. शत्रूंना ठार करण्याचें सामर्थ्य देणारा विपुल सोमरस आहे. त्यायोगें धन देण्याविषयीं तूं इंद्राला उत्साह दे.

सूक्त शहात्तरावें.

ऋषिः–कवि भार्गव; देवता–पवमान सोम; छंदः–जगती.

१. सर्वाधार, शोधनीय, देवांना बलप्रद, लोकांना स्तुत्य व काळसर सोमरस घोडेस्वारांनीं सोडलेल्या घोड्यांप्रमाणें सहज पाण्यांत आपलें सामर्थ्य प्रकट करतो.

२. सोम शूर माणसाप्रमाणें हातांत आयुधें धारण करतो. यज्ञाचा उपभोग घेत भक्तांची गाईंची इच्छा तृप्त करण्याकरतां रथयुक्त होतो. पराक्रमी अशा थोर

लोकांकडून काढला जाणारा आणि इंद्राचें सामर्थ्य वाढविणारा सोम दूध वगैरेंत मिसळला जातो.

३. हे सोमा, शुद्ध केला जाणारा आणि वाढविला जाणारा तूं आपल्या तरंगासह इंद्राच्या पोटांत शिर. वीज मेघांचें दोहन करते त्याप्रमाणें तूं द्यावापृथ्वींचें दोहन कर. तूं आपल्या कर्तृत्वानें विपुल अन्न निर्माण करतोस.

४. सर्वसत्ताधारी ऋषिश्रेष्ठ सोम सर्वद्रष्ट्या इंद्राचे पराक्रम इच्छितो. जो बुद्धिजनक आणि असामान्य सोम सूर्याच्या किरणानें शुद्ध केला जातो तो सोम वहात आहे.

५. हे सोमा, ओरडत कळपांत शिरणाऱ्या बैलाप्रमाणें, वरून आवाज करीत खालीं भांड्यांत पडत असतोस. ज्यायोगें आम्ही तुझ्या सहाय्यानें लढाईत जय पावूं त्या तऱ्हेनें तो अत्यंत मादक असणारा सोम इंद्राकरतां वाहूं लागो.

सूक्त सत्त्याहत्तरावें.

ऋषिः–कवि भार्गव; देवता—पवमान सोम; छंदः–जगती.

१. इंद्राचें वज्र आणि अत्यंत वीर्यवान् करणारा हा मधुर सोम भांड्यांत ओततांना सारखा शब्द करतो. दुधाळ गाईप्रमाणें शब्द करणाऱ्या, इच्छा पूर्ण करणाऱ्या आणि उदक वर्षाव करणाऱ्या सोमाच्या धारा वाहूं लागतात.

२. जो सोम श्येनानें स्वर्गावर जाऊन आणला तो हा प्राचीन सोम पिळीत आहेत. तोच हलवला जाणारा सोम बाण टाकणाऱ्या कृशानूच्या भीतीनें मधुर रस बाहेर टाकतो.

३. जो सोम सर्व स्तोत्रें आणि हवि उपभोगतो तो नटलेल्या स्त्रियांप्रमाणें सुंदर असणारा प्राचीन सोम संपत्तिमान् असणाऱ्या मला अन्न देण्याकरतां येवो.

४. जो अग्निशालेच्या अन्तर्भागांत असतो आणि पुष्कळ दूध देणाऱ्या गाईंच्या कळपांत असतो, तो जाणणारा सोम धैर्यानें आमच्या शत्रूंना ठार करो.

५. कर्तृत्ववान्, कर्मकुशल असा हा उत्कृष्ट सोमरस धारारूपानें वरून खालीं ओतला जातो. संकटांत मित्रभूत, यज्ञीय, व घोड्यांच्या कळपांमध्यें खेंकाळत शिरणाऱ्या घोड्याप्रमाणें हा सोम तयार करीत आहेत.

सूक्त अठ्याहत्तरावें.

ऋषिः–कवि भार्गव; देवता—पवमान सोम; छंदः–जगती.

१. राजा सोम शब्द करीत पाझरूं लागतो. पाण्यांत मिसळला जाऊन स्तुति केला जातो. याचा चोथा मेढींच्या केंसाचें गाळणें आपल्यांत घेते. शुद्ध झाल्यावर तो देवांच्याकडे जातो.

२. हे सोमा, तुला इंद्राकरतां भक्त तयार करतात. लोकांवर अनुग्रह करणाऱ्या व बुद्धिवर्धक अशा तुला लोक पाण्यांत मिसळतात. कारण, तुझ्याकडे जाण्याचें अनेक प्राचीन मार्ग आहेत. आणि आमच्या सैन्यांत काळसर हजारों घोडे आहेत.

३. समुद्रांतल्या कांहीं अप्सरा यज्ञांत बुद्धिवर्धक सोमाकडे येतात. घराला सुखकारक असणाऱ्या सोमाचा आस्वाद घेतात आणि त्यापासून सुख इच्छितात.

४. ज्या मदकर, मधुर, तांबूस आणि सुखकारक सोमरसाला पिण्याकरतां देवांनीं उत्पन्न केलें, तो गाईबैल, घोडे, रथ, सुवर्ण, स्वर्ग, उदक आणि हजारांनीं संपत्ति जिंकणारा सोम तयार होत आहे.

५. हे सोमा, ही सर्व टिकाऊ संपत्ति आम्हांला देणारा तूं तयार हो. जो शत्रु आमच्याजवळ किंवा दूर असेल त्याला तूं ठार कर. तसेंच आम्हांला मोठालीं गायरानें आणि निर्भयता दे.

सूक्त एकूणऐंशिवें.

ऋषिः–कवि भार्गव; देवता–पवमान सोम; छंदः–जगती.

१. आम्हां बृहद्दिवांच्या यज्ञांत स्वतः पिळलेले सुवर्णकांति सोम वाहूं लागोत. आमच्यापैकीं अन्न न देणारांचा नाश होवो. नास्तिकांचा नाश होवो. आमचे पराक्रम विजयी होवोत.

२. ज्यामुळें आम्ही घोड्यांना शत्रूंवर नेतो तो मदकारक सोम किंवा संपत्ति आम्हांकडे धांवत येवो. कोणाहि मर्त्याच्या त्रासाला दूर करणारे आम्ही सर्व बाजूंनीं संपत्ति प्राप्त करूं.

३. तो सोम स्वतःच्या शत्रूंवर चाल करून जातो त्याप्रमाणें दुसऱ्याच्या शत्रूंनाहि ठार करतो. हे सोमा, निर्जल प्रदेशांत तहान लागते त्याप्रमाणें जे जे शत्रू चालून येतात त्यांना तूं ठार करतोस.

४. हे सोमा, जो तुझा भाग हवि देण्याकरतां ग्रहण केला जातो तो तुझा उत्कृष्ट भाग द्युलोकांत

असतो, तो पृथ्वीच्या पर्वतासारखा उंच प्रदेशीं टाकला असतां उगवतो, बैलाच्या कांतड्यावर दगड त्याला कुटतात आणि शहाणे लोक हातांनीं पाण्यांत त्याला काढतात.

५. हे सोमा, अशाप्रकारें सामर्थ्यवान् आणि सौंदर्ययुक्त तुला प्रमुख लोक तयार करतात. हे पवमान सोमा, आमच्या निंदकांचा तूं नाश कर. तुझा बलदायक व मदकर असणारा आवडता रस उत्पन्न होवो.

सूक्त ऐंशीवें.

ऋषिः—वसु भारद्वाज; देवता—पवमान सोम; छंदः—जगती.

१. लोकद्रष्ट्या सोमाच्या धारा वहातात. स्वर्गावर असणाऱ्या देवांना लोक यज्ञ करून बोलावतात. बृहस्पतीच्या स्तुतीनें तो विशेष शोभूं लागतो. समुद्र पृथ्वीला व्यापून असतो त्याप्रमाणें यज्ञांनीं सर्व व्यापलें आहे.

२. हे अन्नयुक्त सोमा, ज्या तुझी, गाई ओरडून अपेक्षा करतात तो तेजस्वी तूं आपल्या सुवर्णमय स्थानीं चढ. हे सोमा, हविर्युक्त भक्तांचें आयुष्य, कीर्ति वाढविणारा, मादक व बलवान् असणारा तूं वाहूं लागतोस.

३. अत्यंत मादक, पाण्यांत मिसळलेला आणि मंगलप्रद सोम इंद्राच्या पोटांत जातो. तो सोम सर्व जगांत प्रसिद्ध आहे. नाचत चालणाऱ्या घोड्याप्रमाणें बलवान् व सोन्यासारखा सोम वाहूं लागतो.

४. भक्तांचे हात हजारों धारांनीं उत्पन्न होणाऱ्या त्या मादक सोमाला देवांकरतां तयार करतात. हे सोमा, लोकांनीं दगडांनीं कुटलेला आणि पिळून काढलेला व हजारांनीं संपत्ति जिंकणारा तूं देवांकडे वाहूं लाग.

५. हे सोमा, त्या मधुर आणि बलवान् अशा तुला लोक दगडांनीं कुटून पाण्यांत तयार करतात. हे सोमा, इंद्र आणि देवांच्या कृपेंतले लोक यांच्याकडे पाण्यांच्या लाटांप्रमाणें तूं वहात जातोस.

सूक्त एक्यांयशीवें.

ऋषिः—वसु भारद्वाज; देवता—पवमान सोम; छंदः—५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती.

१. जेव्हां गाईच्या दह्यांत मिसळलेला सोम धन देण्याकरतां इंद्राला प्रसन्न करतो, तेव्हां पवमान सोमाचे सुंदर तरंग इंद्राच्या पोटांत जातात.

२. रथवाहक, चलाख व बलवान् घोड्याप्रमाणें सोमरस तांब्यांत जात असतो. तो सोम देवांचा येथील व स्वर्गावरील असे दोनहि जन्म जाणीत असतो.

३. हे सोमा, वाहणारा तूं आम्हांला धन दे. हे सोमा, धनवान् असणारा तूं आम्हांला पुष्कळ धन दे. हे अन्नदात्या सोमा, सेवा करणाऱ्या मला ज्ञानासह सुख दे. आमचें धन आमच्यापासून दूर करूं नकोस.

४. विपुल धन देणारे व एकत्र झालेले पूषन्, मित्र, वरुण, बृहस्पति, मरुत्, वायु, अश्विनी, त्वष्ट्र, सवितृ आणि सुंदर सरस्वती आम्हांकडे येवोत.

५. सर्वव्यापक द्यावापृथ्वी, अर्यमन्, अदिति, विधातृ, प्रशंसनीय भग, प्रशस्त अन्तरिक्ष आणि सर्व देव, पवमान सोमाचा उपभोग घेवोत.

सूक्त ब्यांयशीवें.

ऋषिः—वसु भारद्वाज; देवता—पवमान सोम; छंदः—५ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. तेजस्वी, बलवान् आणि सोन्यासारखा सोम काढला. राजाप्रमाणें अवलोकनीय असणारा सोम पाण्यांत मिसळतांना शब्द करतो नंतर तो शुद्ध होण्याकरतां गाळण्यांत जातो आणि बहिरससाण्याप्रमाणें तो आपल्या उदकयुक्त स्थानाकडे जातो.

२. हे सोमा, दूरदृष्टि असा तूं यज्ञांकरतां गाळण्यांत जातोस. नंतर घोड्याप्रमाणें शुद्ध झालेला तूं लढाईला जातोस. हे सोमा, आमचीं पातकें दूर करून आम्हांला सुख दे. तुपांत मिसळलेला तूं झगा घातल्यासारखा दिसतोस.

३. ज्या थोर पर्णयुक्त सोमाचा जनक पर्जन्य आहे तो सोम यज्ञांत दगडावर (कुटण्याकरतां ठेवलेला) असतो. तसेंच बोटें, उदक आणि गाईचें दूधवगैरे त्याकडे जात असतें. यज्ञांत दगडांनीं कुटल्यावर तो त्यांत मिसळतो.

४. बायको नवऱ्याला देते त्याप्रमाणें सोम सुख देतो. हे पर्जन्यपुत्र सोमा, मी करतों आहे ती स्तुति तूं ऐक. आम्हांला दीर्घायुष्य देण्याकरतां तूं आमच्या स्तुतीनें प्रसन्न हो. हे सोमा, स्तुत्य असा तूं लढाईंत जागृत असावेंस.

५. हे सोमा, जसा जुन्या भक्तांना तूं शेंकडों हजारोंनीं संपत्ति देत होतास तशी आतां नवीन भक्तांकरतांहि देण्यास वाहूं लाग. तुझ्यांत उदक मिसळलें जात आहे.

सूक्त त्र्यांयशीवें.

ऋषिः—पवित्र आंगिरस; देवता—पवमान सोम; छंदः—जगती.

१. हे ब्रह्मणस्पते सोमा, तुझा शोधकपणा सर्वव्यापक आहे. शुद्ध करण्यास समर्थ असणारा तूं पिणाऱ्याच्या अंगांत सर्वत्र संचार करतोस. तुझा पवित्र रस व्रतादि न केलेला अपवित्र मनुष्य प्राप्त करीत नाहीं. याग करणारे शुद्ध लोकच सोमरस प्राप्त करतात.

२. शत्रूंना त्रासदायक असा सोमाचा शोधक भाग द्युलोकांत पसरलेला आहे. ह्या सोमाचे भाग पराक्रम करीत सर्वत्र पसरले आहेत. ह्याचा रस शुद्ध करणाराचें रक्षण करतो. नंतर द्युलोकांत देवांकडे बुद्धिपूर्वक जातो.

३. सूर्य प्रथम प्रकाशतो. पाऊस पाडून अन्न उत्पन्न करूं इच्छिणारा तो जगाचें पोषण करतो. याच्या कौशल्यानें अनेक कुशल निर्माण होतात. नंतर लोकद्रष्ट्या अंगिरसादि पितरांचा गर्भ उत्पन्न केला जातो.

४. आदित्य अशाप्रकारें द्युलोकाचें रक्षण करतो. आश्चर्यकारक असा तो देवांना जन्म देतो. पाशाधिपति सोम पाशांनीं शत्रूंना ताब्यांत घेतो. सोमाचा मधुर रस पुण्यवानांनाच प्यावयास मिळतो.

५. हे उदकयुक्त सोमा, उदकांत मिसळलेला तूं यज्ञगृहांत यज्ञाकरतां जातोस. तसेंच पवित्ररूपी रथांत आरूढ होऊन राजा सोम यज्ञरूपी संग्रामांत जातो. तसेंच तूं हजारों आयुधांच्या सहाय्यानें विपुल अन्न जिंकतोस.

सूक्त चवऱ्यांयशीवें.

ऋषिः—प्रजापति वाचःपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—जगती.

१. हे सोमा, देवांना उत्साह देणारा, सूक्ष्मदृष्टि आणि उदक देणारा तूं इंद्र, वरुण आणि वायु यांच्याकरतां वाहूं लाग. तसेंच तूं आम्हांला अविनाशी धन दे. विस्तीर्ण पृथ्वीवर देवसंघांना बोलावणारा तुझा शब्द सुरूं होऊं दे.

२. जो सोमदेव सर्व जगाला उत्पन्न करता झाला आणि सर्व जगाचें रक्षण करता झाला, तोच सोम उषःकालच्या सूर्याप्रमाणें लोकांच्या कल्याणाकरतां दुःखरहित आणि सुखयुक्त करीत यज्ञाचा उपभोग घेतो.

३. सुख देण्याकरतां देवांच्याकडे जाऊं इच्छिणारा जो सोम किरणद्वारां ओषधींत ठेवला जातो, तो सोम (शत्रूंची) संपत्ति मिळवीत व देवाधिपति इंद्राला मदयुक्त करीत आपल्या तेजस्वी धारेनें वाहूं लागतो.

४. सकाळींच सुरू झालेलीं प्रतिभाशाली स्तोत्रें म्हणण्यास उत्साह देणारा आणि हजारांनीं संपत्ति जिंकणारा सोम तयार करीत आहेत. हा सोम वाऱ्यानें समुद्राला भरती आणतो आणि इंद्राला आवडेल अशा रीतीनें भांड्यांत बसतो.

५. जो बुद्धि देतो त्या भरती आणणाऱ्या स्वर्गवेत्त्या सोमाला गाई आपल्या दुधांत मिसळतात. धन जिंकणारा, रसरूप, ज्ञानी, कर्तृत्ववान् आणि सर्वभक्षक सोम आपल्या गुणानें शुद्ध करतो.

सूक्त पंच्यांयशीवें.

ऋषिः—वेन भृगुगोत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—११–१२ त्रिष्टुभ्; अवशिष्ट जगती.

१. हे सोमा, पिळलेला तूं वाहूं लाग. रोग राक्षसांसह दूर होवो. दुटप्पी लोक तुझ्या रसानें आनंदित न होवोत. (त्यांना तुझा रस न मिळो). येथें तुझा रस धन देणारा होवो.

२. हे पवमान सोमा, तूं आम्हांला युद्धांत उत्साह दे. तूं देवांमध्यें सामर्थ्यवान् आहेस. तसेंच तूं आवडता आणि मदकर आहेस. तूं आमचे शत्रु ठार कर. स्तुति करणाऱ्या आम्हांकडे तूं ये. हे इंद्रा, सोम पी, आणि आमच्या शत्रूंला ठार कर.

३. हे इंदो, मादक आणि टिकाऊ असणारा तूं उत्पन्न होतोस. तूंच इंद्राचें उत्कृष्ट अन्न आहेस. ह्या जगाच्या धन्याची सर्व शहाणे स्तुति करतात. ह्याच्याकडे जातात.

४. अनेक प्रकारें तयार केलेला, अनेक धारांनीं उत्पन्न होणारा, आश्चर्यकारक सोम इंद्राकरतां हवासा वाटणारा मधुर सोमरस उत्पन्न करतो. प्रान्त जिंकीत तूं आमच्याकडे ये. हे रसरशीत सोमा, आमचे मार्ग विस्तीर्ण कर.

ण्यांत तुला शुद्ध केलें जातें. मुख्य ऋत्विज् तुझा स्वीकार करतात. सर्व जग तुझ्याकडे वळलेलें आहे.

३१. हिरवट, बलिष्ठ, आणि स्तुत्य सोम पाण्यांत शब्द करीत गाळण्यांत जात असतो. यज्ञेच्छु ध्याते, सोमाची स्तुति करतात. शब्द करणाऱ्या सोमाची स्तोते लहान मुलांप्रमाणें जोपासना करतात.

३२. तिनदां पीळ दिलेला दोरा कसा होतो हें जाणून त्यानें सूर्याच्या किरणांनीं आपणास वेष्टून घेतलें आहे. सत्याच्या अगदीं नवीन नियमानुसार जांवया-प्रमाणें तो योग्य स्थानीं जातो.

३३. उदकांचा राजा व द्युलोकाचा स्वामी, सोम खऱ्या सृष्टिनियमानुसार शब्द करीत जातो. शब्द करीत व गुण संपादन करीत हजार धारांनीं वाहूं लागणारा सोम पात्रांत घातला जातो.

३४. हे पवमान सोमा, तूं विपुल उदकांत मिसळला जातोस. सूर्यासारखा आश्चर्यकारक असणारा तूं लोंकरीच्या गाळण्यांत जातोस. हातांनीं शुद्ध केलेला आणि लोकांनीं दगडांनीं कुटलेला तूं युद्धाकरतां आणि धन संपादन करण्याकरतां जातोस.

३५. हे पवमान सोमा, तूं अन्न आणि बल देतोस. श्येन पक्ष्याप्रमाणें तूं भांड्यांत बसतोस. द्युलोकांचा खांबासारखा आधार आणि इंद्राला मद उत्पन्न करणारा सोमरस पिळून तयार केला आहे.

३६. तो सोम सर्व जगाचा राजा व्हावा म्हणून नूतन, ज्ञानी, जयशाली, बुद्धिमान्, उदकामध्यें असणारा, उदकाधार आणि लोकद्रष्ट्या मुलासारख्या सोमाच्या भोंवतीं सात आया आणि सात बहिणी (नदी रूपानें) उभ्या राहतात.

३७. हे तेजस्वी सोमा, सुवर्णकांति तूं, चलाख घोडे रथाला जुंपून सर्व जगांत फिरत असतोस. ते घोडे मधुर व आकर्षक जल उत्पन्न करोत. हे सोमा, तुझ्या सेवेंत सर्व जग असो.

३८. हे सोमा, तूं सर्व जगांतील लोकांचें अवलोकन करणारा आहेस. हे बलिष्ठ पवमान सोमा, तूं उदकाकडे धांव घेतोस. तूं आम्हांकरतां गाईबैल व सुवर्ण वगैरेंनीं युक्त धन उत्पन्न कर. आम्ही संपत्तिमान् होऊन जगण्याला समर्थ होऊं.

३९. हे सोमा, गाईबैल, धन व सुवर्ण यांनीं युक्त आणि जगाला प्रजोत्पत्तीचें सामर्थ्य देणारा तूं उत्पन्न हो. हे सोमा, तूं सामर्थ्यवान् आहेस, सर्ववेत्ता आहेस. शहाणे लोक स्तुति करून तुझी उपासना करतात.

४०. मधुर सोमरस उत्कृष्ट स्तोत्रें उत्पन्न करतो. पाण्यांतें मिसळल्यावर तो थोर भांड्यांत शिरतो. पवित्र-रूपी रथावर आरूढ झालेला सोमराजा युद्धाला जातो. आणि हजारों आयुधांच्या सहाय्यानें मोठी कीर्ति संपादन करतो.

४१. रात्रंदिवस तो सर्व प्रेरक सोम संतति आणि पुष्टि देणारी उत्कृष्ट स्तुति करण्यास उत्तेजन देतो. हे सोमा, संतति देणारें अन्न आणि घरभर संपत्ति इंद्रानें तुला प्याल्यानंतर तूं आमच्याकरतां माग.

४२. सकाळीं प्राण्यांना जागें करून हिरवट व मदकर असणारा सोम प्राण्यांना आपल्या स्तोत्रांनीं उत्साह देतो. पृथ्वीवरचें आणि स्वर्गीय असें धन दोनहि भक्तांना देत जगांत तो फिरत असतो.

४३. सोमाला लोक दुधादिकांत मिसळून तयार करतात आणि पराक्रम करण्यास उत्तेजन देणाऱ्या त्याचा देव आस्वाद घेतात. उदक पडण्याच्या उंच ठिकाणावरून पडणाऱ्या लोकद्रष्ट्या सोमाला सुवर्णयुक्त लोक पाण्यांत घालतात.

४४. हे ऋत्विजहो, तुम्ही बुद्धिदायक पवमान सोमाची स्तुति करा. तो बुद्धिवर्धक सोम मोठ्या पावसासारखा अन्नाचा वर्षाव करतो. सापाप्रमाणें जुनें झालेलें कांतडें (कांत) टाकावयास लावतो. इच्छा पूर्ण करणारा आणि हरितवर्ण सोम घोड्याप्रमाणें नाचत भांड्याकडे जातो.

४५. जो दिवसाचें प्रमाण उत्पन्न करतो आणि पाण्यांत असतो तो पाण्यांत शुद्ध केलेला सर्वांचा पुढारी राजा सोम स्तविला जात आहे सोन्यासारखा, दर्शनीय, पाण्यांत राहणारा, पाण्यानें डबडबलेला, तेजस्वी रथ (भांडें) असलेला आणि घराला हितकारक असणारा सोम धन देण्याकरतां वहात आहे.

४६. द्युलोकाचा खांबासारखा आधार असणारा सोम उत्पन्न केला जात आहे. तीन पात्रांत ठेवला जाणारा सोम पाण्यांत मिसळला जातो. जेव्हां स्तोते त्याची स्तुति करतात तेव्हां खळखळणाऱ्या सोमाचा ते आस्वाद घेतात.

४७. शुद्ध केल्या जाणाऱ्या सोमाच्या वहाणाऱ्या धारा गाळण्याचे सूक्ष्म केश उल्लंघून जातात. हे सोमा,

जो तूं दोन भांड्यांत दुधांत मिसळला जातोस तेव्हां पिळलेला तूं भांड्यांत बसतोस.

४८. हे सोमा, कर्मज्ञ आणि स्तुत्य असणारा तूं आमच्या यज्ञाकरतां वाहूं लाग. गाळण्यांत तूं आपला आवडता मधुर रस उत्पन्न कर. हे इंदो, तूं सर्व भक्षक राक्षसांना ठार कर. उत्कृष्ट संततीनें युक्त असणारे आम्ही यज्ञांत विपुल धन मागतों.

सूक्त सत्त्यांयशींवें.

ऋषिः—उशनस् काव्य; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे सोमा, तूं लवकर उत्पन्न हो. आणि भांड्यांत बस. शुद्ध केला जाणारा तूं अन्न उत्पन्न कर. बलवान् घोड्याप्रमाणें शुद्ध करणारे भक्त तुला बोटानें यज्ञांत नेतात.

२. राक्षसांचा नाश करणारा, त्रासापासून रक्षण करणारा, देवांचा पिता, उत्पादक, बलवान्, स्वर्गाचा खांब, पृथ्वीचा आधार असणारा व उत्कृष्ट आयुधें असलेला सोम वहात आहे.

३. अतींद्रिय द्रष्टा, बुद्धिवर्धक, पुढारी, मनुष्यांना श्रेष्ठ वाटणारा, बुद्धिमान् असा उशना नांवाचा ऋषि आपल्या काव्यानें गाईंचेंहि मुळांतलें मूळ असणारें उदक प्राप्त करतो.

४. हे इंद्रा, बलवान् असणाऱ्या तुझ्याकरतां मधुर व बलवान् असणाऱ्या तुला गाळण्यांत टाकतात. शंभरांनीं, हजारांनीं विपुल संपत्ति देणारा आणि बलवान् असणारा तूं यज्ञांत असतोस.

५. हे सोम विपुल दूध वगैरेंना उद्देशून—अन्नेच्छु व लढाईत जाणाऱ्या घोड्याप्रमाणें—गाळण्यांतून शुद्ध करीत अन्न व अमरपणा देण्याकरतां तयार केले जातात.

६. अनेकांनीं स्तविलेला आणि शुद्ध केला जाणारा सोम लोकांच्याकरतां अनेक प्रकारचें अन्न निर्माण करतो. आतां हे श्येनानें आणलेल्या सोमा, तूं अन्न आण. धन देणारा तूं अन्नरस उत्पन्न कर.

७. हा पिळल्यावर वाहणारा सोम भरधांव घोड्याप्रमाणें गाळण्याकडे धांवतो. शिंगाला धार लावणाऱ्या रेड्याप्रमाणें किंवा पुष्कळ गाई इच्छिणाऱ्या शूराप्रमाणें बलवान् असणारा तूं धांवत असतोस.

८. ही सोमधारा उच्च स्थानावरून वाहिली. आणि पर्वतांत ऊर्व नांवाच्या गूढ स्थानीं असणाऱ्या गाई तिनें प्राप्त केल्या. मेघांतून निघालेल्या आकाशांतील विद्युल्लतेप्रमाणें ही सोमधारा हे इंद्रा, तुझ्याकरतां वहात आहे.

९. हे सोमा, शुद्ध केलेला तूं इंद्रासह एका रथांत बसून गाईंच्या समूहाकडे जातोस. हे तात्काल धन देणाऱ्या व पराक्रमी सोमा, स्तुति केला जाणारा तूं आम्हांला पुष्कळ टिकाऊ अन्न दे.

सूक्त अठ्ठ्यांशीवें.

ऋषिः—उशनस् काव्य; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, हा सोम मी तुझ्याकरतां पिळला आहे. तुझ्याकरतांच हा वहात आहे. तूं ज्याला उत्पन्न केलेंस आणि तूं ज्याचा मद येण्याकरतां आणि सहाय्याकरतां उपभोग करतोस, तो सोमरस तूं पी.

२. विपुल संपत्ति आम्हांला देण्याकरतां तूं हा सोम पुष्कळ भार सहन करणाऱ्या रथाप्रमाणें उपयोगाला आणला आहेस. आतां सर्व जग मोठ्या लढाईकरतां आमच्यावर चालून येवो.

३. हे सोमा, तूं नियुत् नांवाचे घोडे जोडलेल्या वायुप्रमाणें इष्ट स्थलीं नेणारा आहेस. अश्विनींप्रमाणें स्तुति केली असतां सुख देणारा, द्रविणोदस्प्रमाणें (धनदात्याप्रमाणें) सर्व पूज्य, व पूषन्प्रमाणें बुद्धीला प्रेरणा देणारा आहेस.

४. हे सोमा, तूं इंद्राप्रमाणें मोठालीं कृत्यें करणारा वृत्रहन्ता आणि नगरभेत्ता आहेस. पैद्वाप्रमाणें अहींना ठार करणारा आणि सर्व शत्रूंचा संहार करणारा आहेस.

५. अरण्यांत वणवा लागला असतां अग्नि ज्याप्रमाणें पराक्रम करतो त्याप्रमाणें पाण्यांत सोम सहज पराक्रम करतो. युद्ध करणारा शूर ज्याप्रमाणें मोठा शब्द करतो त्याप्रमाणें पवमान सोम शब्द करीत रस बाहेर टाकीत असतो.

६. स्वर्गीय मेघांतून पडलेल्या उदकाप्रमाणें हे सोम लोकरीच्या गाळण्यांत जातात. नद्या समुद्राकडे जशा सहज जातात त्याप्रमाणें पिळलेला सोम भांड्यांत जातो.

७. हे सोमा, बलवान् असणारा तूं मरुतांच्या सामर्थ्याप्रमाणें वाहूं लाग. मरुत् जसें अनिन्द्य असतात तसा तूं ऐस. उदकाप्रमाणें पवमान सोम आम्हांला समृद्धि देवो. अनेक स्वरूपाचा तूं सैन्याचा पराभव करणाऱ्या इंद्राप्रमाणें पूज्य आहेस.

८. हे सोमा, संकटें निवारण करणाऱ्या तुझीं कर्मे मी सतत करतों. हे सोमा, तुझें तेज फार गंभीर आहे. प्रिय मित्रा (सूर्या) प्रमाणें तूं शुद्ध आहेस. आणि अर्यमनप्रमाणें बलवान् आहेस.

सूक्त एकूणनव्वदावें.

ऋषिः—उशनस् काव्य; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. यज्ञमार्गीनीं वाहून नेणारा सोमरस वहात आहे. आकाशांतून पडणाऱ्या पावसाप्रमाणें पवमान सोम सर्व व्यापून टाकतो. तो सोम हजारो धारांनीं पृथ्वीवर पाण्यांत असतो त्याप्रमाणें आम्हांला प्राप्त होवो.

२. हा सोमराजा नदीमध्यें पाण्यांत राहतो. आणि अत्यंत सरळ असणाऱ्या यज्ञाच्या नौकेंत आरूढ होतो. तो श्येनानें आणलेला व अल्प प्रमाणांत असणारा सोम पाण्यांत वाढतो. अन्तरिक्षांत उत्पन्न झालेल्या त्याला यज्ञकर्ता पिळून काढतो.

३. भक्त सिंहासारख्या, उदकप्रेरक, हरितवर्ण आणि देवांचें संरक्षण करणाऱ्या सोमाला प्राप्त करतात. युद्धांतील प्रमुख योद्धा असणारा सोम गाई (कुठें आहेत असें) विचारणाऱ्याचें आपल्या शक्तीनें सर्व बाजूंनीं संरक्षण करतो.

४. मधुर पृष्ठभाग असलेला, भयानक, पातळ व दर्शनीय अशा घोड्यासारखा सोम अनेक चाकीं यज्ञरूपी रथाला जोडतात, अशा सोमाला बहिणीसारखीं बोटें शुद्ध करतात. बोटें त्याला सारखीं बलयुक्त करतात.

५. एकाच गाळण्यांत टाकलेले चारहि प्रकारचें उदक ह्या सोमांत मिसळलें जातें. तें त्यांत गेल्यावर अन्नयुक्त होतें आणि तीं अनेक प्रकारचीं उदकें सर्वांना मागें टाकतात.

६. हा सोम स्वर्गाचा खांब आणि पृथ्वीचा आधार आहे. सर्व लोक ह्या सोमाच्या हातामध्यें आहेत. सोम स्तुति करणारांना घोडेस्वाराप्रमाणें होवो. मधुर सोमरस इंद्राकरतां तयार होत आहे.

७. हे सोमा, यज्ञांत तूं देवांना येथें प्राप्त होतोस. तूं वृत्रहन्त्या इंद्राकरतां वाहूं लाग. मूल्यवान् विपुल संपत्ति तूं आम्हांस दे. आम्ही श्रेष्ठ पराक्रमी होऊं.

सूक्त नव्वदावें.

ऋषिः—वसिष्ठ मैत्रावरुणि; देवता–पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. प्रेरक आणि द्यावापृथ्वीचा उत्पादक, अन्न देणारा, आयुधें तीक्ष्ण करीत, इंद्राकडे जात व सर्व प्रकारची संपत्ति हातांत घेऊन सोम जात असतो.

२. तीन ठिकाणीं असणाऱ्या, बलवान् व अन्नदात्या सोमाची स्तोत्यांची वाणी स्तुति करते. वरुण पाण्यांत असतो त्याप्रमाणें पाण्यांत झाकलेला रत्नदाता सोम स्तोत्यांना धन देतो.

३. हे सोमा शूरांचे संघ असलेला, सर्व वीरांचा अग्रणी, सहनशील, विजय मिळवणारा, धन देणारा, तीक्ष्णायुध, कुशल, धनुर्धारी, युद्धांत असहनीय आणि युद्धांत पराभव करणारा तूं वाहूं लाग.

४. हे सोमा, धोपट मार्गानें जाणारा, सर्वांना अभय देणारा आणि द्यावापृथ्वींना एकत्र करणारा तूं वाहूं लाग. उदक, उषा, आदित्य व किरण यांचा उपभोग घेत तूं आम्हांला विपुल अन्न देण्याकरतां शब्द करीत असतोस.

५. हे पवमान सोमा, तूं वरुण, मित्र, इंद्र, विष्णु, मरुतांचा संघ, देव आणि घोर इंद्र यांना मदयुक्त करून उत्तेजित कर.

६. हे सोमा, अशा प्रकारें स्तविलेला व राजाप्रमाणें पराक्रमी असणारा तूं आपल्या सामर्थ्यानें सर्व पातकें नष्ट करीत वाहूं लाग. हे तेजस्वी सोमा, तूं आमचीं सुंदर स्तोत्रें ऐकून आम्हांला अन्न दे. तूं आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण कर.

सूक्त एक्याण्णवावें.

ऋषिः—कश्यप मारीच; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. रथाच्या शर्यतीप्रमाणें मनांत भरणारा बुद्धिवर्धक व खळखळणारा सोम उत्पन्न केला जात आहे. दहा बहिणी यज्ञगृहांत उंच गाळण्यांत सोम उत्पन्न करतात.

२. जो सोम कर्म करणाऱ्या लोकांकडून दुधांत मिसळून पाण्यांत स्वच्छ होत यज्ञांत जातो. तो स्तोत्यांकडून उत्पन्न केला जाणारा सोम देवांना पिण्याकरतां यज्ञांत जात आहे.

३. जलवर्षाव करणारा आणि गर्जना करणारा पवमान सोम गाईच्या स्वच्छ दुधांत जातो. स्तुति केला जाणारा स्तोत्रज्ञ आणि उत्साहवर्धक सोम अनेक अखंड मार्गांनीं गाळण्याच्या सूक्ष्म छिद्रांतून वाहूं लागतो.

४. हे सोमा, तूं राक्षसांचीं बळकट नगरें फोडून टाक. हे तेजस्वी पवमान सोमा, त्यांचें अन्न व धन लुटून आण. जे वरून येतात, जे जवळ आहेत आणि जे दुरून येतात त्यांच्या पुढाऱ्याला तूं तीक्ष्ण हत्यारानें तोडून टाक.

५. हे सर्वमान्य सोमा, अत्यंत जुन्यासारखा असणारा तूं नवीन पण चांगली स्तुति करणाऱ्या मला उत्कृर्षाचे मार्ग दाखीव. हे बहुस्तुत व अनेक प्रकारचे शब्द करणाऱ्या सोमा, जे दुःसह आणि हिंसक असे तुझे उत्कृष्ट अंश असतील ते यज्ञांत आम्ही प्राप्त करावेत.

६. हे सोमा, असा शुद्ध केलेला तूं त्रैलोक्यांतील सर्व संपत्ति आणि पुष्कळ मुलेंबाळें आम्हांला दे. आमच्या ठिकाणांना सुरक्षित कर. नक्षत्रें अनुकूल कर आणि आम्हांला सूर्य पुष्कळ दिवस पाहूं दे. (दीर्घायुषी कर).

सूक्त ब्याण्णवावें.

ऋषिः—कश्यप मारीच; देवता–पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. रथाप्रमाणें हरितवर्ण पवमान सोम प्राप्तीकरतां गाळण्यांतून शुद्ध केला जातो. पिळलेला सोम इंद्राची स्तुति प्राप्त करतो. तसेंच तो अन्नद्वारा देवांची सेवा करतो.

२. लोकद्रष्टा बुद्धिमान् सोम पाण्यांत घातल्यावर गाळण्यांतून वाहूं लागतो. यज्ञांतल्या होत्याप्रमाणें भांड्यांत बसलेल्या सोमाला बुद्धिमान् सप्तर्षि स्तवितात.

३. बुद्धिमान्, मार्गज्ञ, सर्व देवांकडे जाणारा आणि शुद्ध केलेला सोम नेहमीं भांड्यांत जातो आणि सर्व प्रकारच्या काव्यांत रमून जातो आणि गंभीर असणारा सोम सर्व लोकांना अनुसरतो.

४. हे पवमान सोमा, तुझे ते सर्व तेहेतीस देव द्युलोकांत राहतात. अशा तुला दहा बोटें उंच टांगलेल्या लोंकरीच्या गाळण्यांत पाणी घालून शुद्ध करतात. व मोठाल्या सात नद्याहि स्वच्छ करतात,

५. जेथें सर्व स्तोते (स्तुति करण्याकरतां) एकत्र होतात तें पवमान सोमाचें अविनाशी स्थान आमचें असो. ज्याच्या तेजानें दिवसाला प्रकाशित केलें त्यानेंच राजा मनूचें संरक्षण केलें आणि त्यानेंच दस्यूंना पळावयास लावलें.

६. राजाप्रमाणें सभागृहांत येणारा सत्यकर्मा व देवांना बोलावणारा सोम घराप्रमाणें पशूंनीं भरभराटीस आलेल्या स्थानीं जातो. अरण्यांतल्या म्हशीप्रमाणें पाण्यांत असलेला व शुद्ध केलेला सोम भांड्याकडे जातो.

सूक्त त्र्याण्णवावें.

ऋषिः—नोधस् गौतम; देवता–पवमान सोम; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. सोमाला प्रेरणा देणारीं दहा बोटें सारखीं सोमाला शुद्ध करतात. सोन्यासारखा सोम सूर्याच्या मुली म्हणजे सर्व दिशांना वाहूं लागतो. धांवणाऱ्या घोड्याप्रमाणें वेगानें भांडें व्यापून टाकतो.

२. इच्छुक, बलवान् आणि बहुमान्य सोम पाण्यांत आईनें मूल घ्यावें त्याप्रमाणें असतो. तरुण स्त्रीकडे जातो त्याप्रमाणें स्वस्थानीं जाणारा सोम भांड्यांतील दुधांत मिसळला जातो.

३. गाईची कांस सोम वाढवितो. बुद्धिवर्धक सोम धारांनीं एकत्र येतो. स्वच्छ वस्त्राचें पांघरूण घालावें त्याप्रमाणें गाई आपल्या दुधानें भांड्यांत भरलेल्या सोमाला झांकून टाकतात.

४. हे पवमान सोमा, जेव्हां तूं गर्जना करीत असशील तेव्हां तूं आम्हांला देवांबरोबर अश्वयुक्त धन पाठीव. लोक रथयुक्त असावेस अशी इच्छा करणारी, तूं तुझी विविध प्रकारानें विचार करणारी बुद्धि धन देण्याकरतां आम्हांकडे वळूं दे.

५. हे सोमा, शुद्ध केलेला तूं लवकर आम्हांला नोकर–चाकर ठेवतां येण्यासारखी संपत्ति दे. तसेंच सर्वांना आल्हादक पाणी दे. हे सोमा, तुझ्या स्तोत्याला आयुष्य दे. तो औषधी सोम आमच्या येथें सकाळीं लवकर येवो.

सूक्त चवऱ्याण्णवावें.

ऋषिः—कण्व आंगिरस; देवता–पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. घोडयावर जसे दागिने किंवा सूर्याचे जसे किरण तशीं हीं बोटें सोमाविषयीं स्पर्धा करूं लागतात. सुंदर गौळवाड्यांत गौळी पशूंची जोपासना करण्याकरतां जातो त्याप्रमाणें पाण्यांत मिसळलेला सोम स्तुतीची इच्छा करीत भांड्यांत वाहूं लागतो.

२. सोम उदकाधार आकाशांत दोन्ही बाजूंला प्रकाश पाडीत मधून जात असतो. त्या सर्वज्ञ सोमाकरतां जग विस्तृत होतें. गोठ्यांत पान्हा आलेल्या गाई जशा हंबरूं लागतात, त्याप्रमाणें कर्मप्रेरक स्तोत्रें यज्ञांत म्हटलीं जातात.

३. शत्रूंचा पराभव करणारा रथ जसा (विजय मिळविण्याकरतां) जगभर फिरतो त्याप्रमाणें बुद्धिवर्धक सोमाची जेव्हां स्तुति केली तेव्हां देवांची संपत्ति मनुष्यांना देऊं इच्छिणारा सोम संपत्तीच्या वृद्धिकरतां यज्ञांत स्तुति केला जातो.

४. तो संपत्तीकरतां उत्पन्न झाला, संपत्तिकरतांच बाहेर पडला. स्तोत्यांना तो संपत्ति आणि अन्न देतो. संपत्ति प्राप्त झालेले स्तोते अमर होतात. सोमानें होणारें युद्ध खरें युद्ध होय.

५. हे सोमा, तूं आम्हांला अन्न आणि बल दे. गाईबैल, घोडे आणि उत्कृष्ट प्रकाश (सूर्य) उत्पन्न कर. आणि देवांना उल्हासित कर. हे पवमान सोमा, तुला सर्व शत्रु सहज पराभव करतां येतात. म्हणून तूं सर्व शत्रूंना ठार कर.

सूक्त पंचाणवावें

ऋषिः—प्रस्कण्व कण्वपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. सुवर्णकांति सोम तयार करतांना आणि गाळून भांड्यांत भरतांना पुनः पुनः शब्द करतो. लोकांनीं तयार केल्यावर तो दुधादिकांत मिसळला जातो. म्हणून हविसह ह्या सोमाची स्तुति करा.

२. नाव वल्हविणाऱ्याप्रमाणें हरित-वर्ण सोम सत्याच्या मार्गावरील भाषा बोलतो. सोमदेव देवांचीं गुप्त शरीरें यज्ञांत स्तोत्याकरतां प्रगट करतो.

३. पाण्याच्या तरंगाप्रमाणें उत्साहानें सुरू झालेलीं आमचीं स्तोत्रें सोमाला प्रेरणा देतात. सोमाचा सत्कार करणारीं स्तोत्रें सोमाकडे जातात. आणि त्यांत एकरूप होतात. एकमेकांत प्रेमानें मिसळून असतात.

४. गोऱ्हा स्वच्छ करावा त्याप्रमाणें दगडावर ठेवलेलें सोमाचें रसरसीत देठ पिळून काढतात. त्या मनोहर सोमाचीं स्तोत्रें म्हटलीं जातात. तीन पात्रांत ठेवलेला सोम शत्रुनिवारक इंद्राला स्वर्गांत प्राप्त करतो.

५. हे इंदो, होत्याला उपवक्ता देतो त्याप्रमाणें स्तुतीला उत्तेजन देणारा आणि तयार केला जाणारा सोम उदारपणा धारण करो. इंद्र आणि तूं जेव्हां यज्ञांत असतां तेव्हां आम्ही भाग्यशाली होऊं.

सूक्त शहाण्णवावें.

ऋषिः—प्रतर्दन दिवोदासपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. गाईंची इच्छा करणारा शूर सेनापति सोम रथाच्या अग्रभागीं जातो. त्यामुळें सोमाची सेना आनंदित होते. मित्रांची इंद्रस्तुति कल्याणप्रद करणारा सोम आल्हादक वस्त्रें धारण करतो.

२. ऋत्विज् सुवर्णकांति सोम पिळतात. नंतर लोंबलेल्या व पसरट असल्यामुळें सारखें न दिसणाऱ्या रथांत (गाळण्यांत) बसतो. इंद्राचा ज्ञाता मित्र सोम रथांत बसून स्तुति करणाऱ्या भक्ताकडे जातो.

३. हे सोमदेवा, इंद्रानें प्याला जाणारा तूं आमच्या देवांनीं विस्तारलेल्या यज्ञांत पिण्याकरतां उत्पन्न हो. द्यावापृथ्वीवर पाण्याचा वर्षाव करणारा तूं वरून खालीं येत शुद्ध केला जाणारा आम्हांला धन दे.

४. पराभव होऊं नये, ठार मारलें जाऊं नये, कल्याण व्हावें, म्हणून इंद्रादिकांना स्तुत्य असणाऱ्या यज्ञाकरतां तूं उत्पन्न हो. हे सर्व स्तोते तुझ्या सहाय्याची इच्छा करतात. मीहि तुझ्या सहाय्याची इच्छा करतों.

५. स्तुति करावयास लावणारा, स्वर्ग व पृथ्वी निर्माण करणारा, अग्नि, सूर्य, इंद्र व विष्णु यांना उत्पन्न करणारा सोम वहात आहे.

६. देवांमध्यें ब्रह्मा, बुद्धिमानांमध्यें मार्गदर्शक, ब्राह्मणांमध्यें ऋषि, प्राण्यांमध्यें तरुण बैल, पक्ष्यांमध्यें बहिरससाणा हत्यारांमध्यें कुऱ्हाड असा हा सोम खळखळत गाळण्यांत जातो.

७. नदी वहात असतां ज्याप्रमाणें खळखळत लाटा उत्पन्न करते त्याप्रमाणें पवमान सोम हृदयंगम स्तोत्रांना प्रेरणा देतो. गोरूपी धन जाणणारा बलवान् सोम गुप्त शक्तीचें अवलोकन करीत संरक्षक सामर्थ्य प्राप्त करतो.

८. मदकर, युद्धांत उत्साह देणारा, अनिवारणीय, हजारों धारांनीं उत्पन्न होणारा सोम शत्रूंच्या संपत्तीवर चालून जावो. हे पवमान सोमा, बुद्धिवर्धक असणारा तूं शब्द करीत सोमाच्या कांड्यांतून इंद्राकरतां रस उत्पन्न कर.

९. बलवान् घोडा युद्धांत जातो त्याप्रमाणें हजारों धारांनीं उत्पन्न होणारा, बलवान्, रमणीय, प्रिय व देवांना हवासा वाटणारा सोम इंद्राला मद उत्पन्न व्हावा म्हणून भांड्यांत जातो.

१०. पक्क, धनप्रापक, पाण्यांत उत्पन्न होणारा आणि शुद्ध केला जाणारा, दगडांनीं पिळलेला, शत्रूंपासून संरक्षण करणारा व जगाचा राजा सोम यज्ञाकरतां गाळीत असतां भक्तांना चांगला मार्ग दाखवतो.

११. हे पवमान सोमा, आमच्या थोर प्राचीन पितरांनीं तुझ्या सहाय्यांनींच कर्में केलीं. तूं शत्रूवर चालून जाऊन त्यांना ठार कर. धनवान् असणारा तूं आम्हांला पुत्र आणि घोडे दे.

१२. हे सोमा, मनूला धन व अन्न देण्याकरतां व शत्रूंना ठार करण्याकरतां हविर्युक्त होऊन आलास त्याप्रमाणें तूं धन देण्याकरतां ये. आम्ही दिल्यावर इंद्राकडे जा आणि आयुधें प्रकट कर.

१३. हे सोमा, मधुर, यज्ञांत असणारा व पाण्यांत मिसळून उंच लोकरीच्या गाळण्यांत घातलेला तूं तयार हो. इंद्रानें प्यालेला, अत्यंत मादक आणि मोहक सोम उदकयुक्त पात्रांत बसो.

१४. हे सोमा,(यज्ञांत भक्तांना हजारांनीं संपत्ति देणारा तूं) आकाशांतून शेकडों धारांनीं पाऊस उत्पन्न कर. पाण्यांत व दुधांत मिसळलेला तूं आम्हांला आयुष्य देत भांड्यांत जा.

१५. जो सोम बलवान् घोड्याप्रमाणें शत्रूंना ठार करतो तो सोम स्तोत्रें म्हणून तयार केला जात आहे. सोम गाईच्या दुधासारखा स्वच्छ आहे. तो विस्तीर्ण रस्त्यासारखा आश्रयणीय आणि घोड्यासारखा वाहून नेणारा आहे.

१६. हे सोमा, उत्तम आयुधें असलेला व सोम काढणाराकडून तयार केला जाणारा तूं तुझें गूढ व रमणीय रसात्मक स्वरूप प्रकट कर. घोड्याप्रमाणें अन्नेच्छा असलेल्या आम्हांला अन्न दे. हे सोमदेवा, आम्हांला आयुष्य आणि पशु दे.

१७. लहान मुलांप्रमाणें उत्पन्न झालेल्या गोजिरवाण्या सोमाला भक्त शुद्ध करतात. मरुत् आपल्या गणानें वाहणाऱ्या सोमाला सुशोभित करतात. बुद्धिवर्धक सोम शब्द करीत गाळण्यांतून गाळला जातो.

१८. व्यापक मनाचा, सर्वद्रष्टा, सूर्याला उत्पन्न करणारा, अनेक प्रकारें स्तविला जाणारा आणि शहाण्यांना मार्गदर्शक असणारा सोम स्वर्गावर जाऊन इंद्राला उत्साहीत करतो.

१९. भांड्यांत भरलेला, स्तुत्य, समर्थ, हलणारा, गाई देणारा, पातळ, आयुधें धारण करणारा व अन्तराळांत असणारा हा थोर सोम चवथ्या लोकांत असतो.

२०. नखरेबाज तरुणाप्रमाणें आपलें शरीर स्वच्छ करणारा, धनप्राप्तीकरतां घोड्याप्रमाणें जलद जाणारा, ओरडत बैल गाईच्या कळपांत जातो त्याप्रमाणें सोम पाटावरवंट्यावर जातो.

२१. हे इंदो, थोरांनीं गाळला जाणारा तूं उत्पन्न हो. शब्द करीत गाळण्यांत जा. पाटावरवंट्यावर क्रीडा करणारा तूं भांड्यांत शीर. मदकर असणाऱ्या तुझा रस इंद्राला आनंदित करो.

२२. ह्या सोमाचे मोठमोठे प्रवाह उत्पन्न झाले आहेत. दुधांत मिसळलेला सोम भांड्यांत भरला आहे. मित्राच्या बायकोकडे वाईट बुद्धीनें जाणाऱ्या माणसाप्रमाणें गाणें गात, बुद्धिवर्धक व शब्द करणारा सोम इंद्राकडे जात आहे.

२३. हे पवमान सोमा, जार प्रिय स्त्रीकडे जातो त्याप्रमाणें स्तुति केलेला सोम शत्रूंचा नाश करीत शत्रूंवर चालून जातो. उडणारा पक्षी जसा झाडावर बसतो तसा गाळलेला सोम भांड्यांत बसतो.

२४. हे सोमा, स्त्री ज्याप्रमाणें मुलांना दूध पान्हवते त्याप्रमाणें शुद्ध केलेल्या सोमाच्या सुंदर धारा उत्पन्न होतात. हरितवर्ण आणि बहुस्तुत सोम पाण्यांत शब्द करीत भक्तांच्या भांड्यांत असतो.

सूक्त सत्त्याण्णवावें.

ऋषिः—१ ते ३ वसिष्ठ मैत्रावरुण, ४ ते ६ इंद्रप्रमति, ७ ते ९ वृषगण, १० ते १२ मन्यु, १३ ते १५ उपमन्यु, १६ ते १८ व्याघ्रपात्, १९ ते २१ शक्ति, २२ ते २४ कर्णश्रुत, २५ ते २७ मृळीक, २८ ते ३० वसुक्र, हे सर्व वसिष्ठ गोत्रज आहेत,३१ ते ४४ पराशर शक्तिपुत्र, ४५ ते ४८ कुत्स आंगिरस; देवता–पवमान सोम; छंदः—त्रिष्टुम्.

१. प्रेरक अशा सुवर्णयुक्त हातानें स्वच्छ केलेला तेजस्वी सोमरस देवांना मिळतो. देवांना बोलावणारा स्तोता नव्या पशुयुक्त घरांत जातो, त्याप्रमाणें शब्द करणारा व ओतलेला सोम गाळण्यांतून जातो.

२. शुभ आणि संग्राम योग्य तेज धारण करणारा, स्तोत्रें ऐकणारा, ज्ञाता, महान्, सर्वद्रष्टा व जागरणशील सोम पिळला असतां भांड्यांत शिरो.

३. अत्यंत यशस्वी, पार्थिव आणि प्रिय सोम टांगलेल्या लोंकरीच्या गाळण्यांतून स्वच्छ केला जातो. शुद्ध केला जाणारा तूं गळत असतांना शब्द कर. सोमा, तूं आमचें कल्याण करून नेहमीं आमचें संरक्षण कर.

४. हे स्तोतेहो, सोमाची स्तुति करा. आम्ही देवांची पूजा करतों. पुष्कळ धन प्राप्त व्हावें म्हणून सोमाला पिळा. मधुर सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून गळतो. आणि देवांकडे जाऊं इच्छिणारा सोम भांड्यांत बसतो.

५. देवांची मैत्री करणारा, अनेक धारांनीं वहाणारा सोम (देवांना) मद उत्पन्न करण्याकरतां वहात आहे. लोकांनीं स्तविलेला सोम पूर्वीच्या स्थानीं स्वर्गाला जातो. आणि भक्ताला ऐश्वर्य देत इंद्राकडे जातो.

६. हे सोमा, सुवर्णकांति व शुद्ध केलेला असा तूं स्तुति करणाऱ्या आम्हांला धन देण्याकरतां ये. आणि मदकर असा तुझा रस युद्धाला उत्साह प्राप्त व्हावा म्हणून इंद्राकडे जावो. देवांसह एका रथांत बसून आम्हांला अन्न देण्याकरतां ये. तुम्ही आमचें कल्याण करून सदोदित आमचें संरक्षण करा.

७. बृहस्पतिप्रमाणें स्तोत्रें म्हणणारा स्तोता देवांचे जन्म विविध प्रकारें वर्णितो. मोठालीं कृत्यें करणारा, महापराक्रमी, शोधक आणि चांगल्या दिवशीं पिळला जाणारा सोम शब्द करीत आपल्या स्थानीं जातो.

८. शत्रूंनीं आघात केले जाणारे वृषगण शत्रूंवर जोरानें आघात करणाऱ्या सोमाला उद्देशून त्रस्त होत्साते (सोम पिण्याकरतां) घरांत जातात. मित्रभूत असें ते स्तुत्य आणि दुर्धर सोमाला उद्देशून वाण नांवाचें वाद्य एकदम वाजवूं लागतात.

९. तो सोम (अतिशय वेगानें) चालूं लागतो. सहज जाणाऱ्या त्या अत्यंत स्तुत्य असणाऱ्या सोमाची गति दुसरे कोणीहि अनुसरूं शकत नाहींत. अत्यंत तेजस्वी असा सोम अनेक प्रकारें प्रकाशतो. तो सोम दिवसा काळसर आणि रात्रीं प्रकाशयुक्त दिसतो.

१०. बलवान् व वाहणारा सोम इंद्राला बल देणारा रस देत आनंदाकरतां उत्पन्न होतो. राक्षसांचा नाश करतो. उत्कृष्ट धन देत बलस्वामी सोम शत्रूंना त्रास देतो.

११. दगडांनीं पिळलेला सोम मदकारक धारेनें देवांना पोंचत गाळण्यातून खालीं पडतो. इंद्राशीं सख्य असलेला तेजस्वी आणि मदकर सोम मदाकरतां उत्पन्न होतो.

१२. प्रिय आणि आच्छादक असें तेज योग्य कालीं धारण करणारा आपल्या व रसानें देवांना तृप्त करणारा सोम दहा बोटांनीं लोंकरीच्या गाळण्यांतून गाळला जातो.

१३. बैल गाईकडे जसा शब्द करीत जातो त्याप्रमाणें तांबूस सोम पृथ्वी आणि द्युलोक याकडे शब्द करीत जातो. त्याचा आवाज इंद्राच्या आवाजाप्रमाणें सर्वांनीं ऐकला जावो. नंतर आमचें हें स्तोत्र ऐकत तो येवो.

१४. हे सोमा, मधुर व दुधांत मिसळलेला असा तूं शब्द करीत मधुर रसस्वरूपांत जातोस. हे सोमा, पाण्यांत मिसळलेला व गाळण्यांतून गाळलेला तूं धारेनें इंद्राकडे जातोस.

१५. हे सोमा, मदकर व उदकयुक्त मेघांना हत्यारानें पावसाकरतां खालीं आणणारा असा तूं (इंद्राला) उत्साह देण्याकरतां उत्पन्न हो. तेजस्वी आणि स्वच्छ रंग धारण करणारा आणि गाळण्यांत टाकलेला गाईच्या इच्छेनें वाहूं लाग.

१६. हे सोमा, तूं प्रसन्न होऊन आमचे मार्ग धन देणारे करीत मोठ्या भांड्यांत उत्पन्न हो. जणूं काय लोखंडी हत्यारानेंच दुष्ट राक्षस नाहींसे करीत टांगलेल्या लोंकरीच्या गाळण्यांतून धारारूपानें तूं वाहूं लाग.

१७. हे सोमा, तूं दिव्य, गमनशील, अन्नयुक्त, सुखाधार आणि तात्काल फल देणारी वृष्टि उत्पन्न कर. हे सोमा, मुलाप्रमाणें सुंदर आणि बांधवभूत अशा वायूंना शोधणारा तूं वाहूं लाग.

१८. शुद्ध करणारा तूं पापबद्ध अशा मला गाठीप्रमाणें (पापांतून) मुक्त कर. हे सोमा, तूं सरळ मार्ग आणि बळ आम्हांला दे. हिरवट असा तयार केलेला तूं घोड्याप्रमाणें शब्द करतोस. हे देवा, बलवान् व गृहयुक्त असा तूं ये.

१९. हे इंदो, आनंद देण्याला पुरेसा असणारा तूं यज्ञांत टांगलेल्या लोंकरीच्या गाळण्यांतून धारारूपानें उत्पन्न हो. अनेक धारांयुक्त, सुगंधी व अहिंस्य असा तूं अन्नप्राप्तीच्या युद्धांत उत्पन्न हो.

२०. बिनलगामाच्या, बिनरथाच्या व अबद्ध अशा युद्धांत सोडलेल्या घोड्याप्रमाणें हे तेजस्वी सोम धांवत आहेत. हे देवहो, त्या सोमांना पिण्याकरतां या.

२१. हे सोमा, आमच्या यज्ञाला उद्देशून आकाशांतून उदकरूपानें भांड्यांत वहात ये. नंतर सोम स्पृहणीय, विपुल, पुत्रयुक्त आणि बलशाली धन आम्हांस देवो.

२२. जसें योगक्षेम इच्छिणाराची वाणी थोर राजाचें वर्णन करते त्याप्रमाणें इच्छुक मनुष्याची वाणी सोमाला स्तविते. नंतर श्रेष्ठ, पुरेसा, पालक आणि तांब्यांत भरलेल्या सोमाला इच्छित गाई (दूध मिसळण्याकरतां) येतात.

२३. दिव्य, धनद, दात्यांच्या इच्छा पूर्ण करणारा व सुबुद्धि सोम सत्यभूत इंद्राकरतां रस उत्पन्न करतो. राजा सोम चांगल्या सामर्थ्याचा आधार आहे. दहा बोटांनीं तो खूप उत्पन्न केला जावो.

२४. गाळण्यांनीं स्वच्छ केला जाणारा, लोकद्रष्टा, देव आणि लोक यांचा धनी, अनेक प्रकारच्या धनांचा पति असा सोम देवांत आणि माणसांत असतो. तो चांगला, रसरसलेला कल्याणकारक रस धारण करतो.

२५. हे सोमा, अन्न मिळविण्याकरतां युद्धांत घोडा जातो त्याप्रमाणें धनलाभ व्हावा म्हणून इंद्र आणि वायु यांना पिण्याकरतां तूं जा. तूं आम्हांला धन व हजारों प्रकारचें पुष्कळ अन्न दे. हे सोमा, स्वच्छ केलेला तूं आम्हांला धन प्राप्त करून देणारा हो.

२६. होत्याप्रमाणें स्वर्गांतल्या देवांचें यजन करणारा, देवांना तृप्त करणारा, (पात्रांत) ओतलेला आणि मदकर असणारा सोम आम्हांला उत्तम पुत्रांनीं युक्त असें घर देवो.

२७. हे देवा सोमा, देवांनीं प्याला जाणारा तूं यज्ञांत चांगल्याप्रकारें देवांच्या भक्षणाकरतां उत्पन्न हो. नंतर तुझ्याकडून प्रेरणा मिळालेले आम्ही युद्धांत मोठ्याहि शत्रूंना पराभूत करूं. गाळून शुद्ध केलेला तूं द्यावापृथ्वींमध्यें आम्हांला सुखकर स्थान दे.

२८. हे सोमा, सोम काढणाराशीं युक्त होऊन तूं सिंहाप्रमाणें भयंकर आणि मनापेक्षांहि वेगवान् अश्व घोड्याप्रमाणें ओरडतोस. जवळच्या मार्गांतले जे सरळ मार्ग असतील, त्या मार्गांनीं आमच्यांशीं तूं मैत्रीकरतां ये.

२९. हे सोमा, देवांकरतां उत्पन्न झालेल्या तुझ्या शेंकडों धारा उत्पन्न केल्या जातात. आणि शहाणे हजारों प्रकारें ह्या धारांना शुद्ध करतात. उपभोग्य असें धन स्वर्गावरून आण. विपुल धनाच्या तूं अग्रभागीं असतोस.

३०. सूर्याचे दिवसा किरण उत्पन्न होतात त्याप्रमाणें सोमाच्या धारा उत्पन्न केल्या जातात. शहाणा राजा सोम मित्राचा नाश करीत नाहीं. कर्तव्य करणारा पुत्र बापाचा पराभव करीत नाहीं, त्याप्रमाणें तूं कर्म करणाऱ्या लोकांचा पराभव करूं नकोस.

३१. जेव्हां शुद्ध केला जाणारा तूं मेंढीचे केंसलोंकरीचें गाळणें ओलांडतोस, तेव्हां तुझ्या मधुर धारा उत्पन्न केल्या जातात. हे पवमाना, आधारभूत अशा गाईच्या दुधांकडे तूं वहातोस आणि उत्पन्न झाल्यावर आपल्या तेजानें सूर्याला सामर्थ्य देतोस.

३२. तो सोम यज्ञाच्या मार्गावर पुनः पुनः ओरडतो. अमरपणाचें स्थान असणारा आणि स्वच्छ असा तूं विशेषप्रकारें शोभतोस. शहाण्यांच्या बुद्धीसह स्तोत्राला प्रेरणा देणारा आणि मदकर असा तूं इंद्राकरतां उत्पन्न होतोस.

३३. हे सोमा, दिव्य आणि सहज खालीं येणारा व यज्ञांत आपल्यांतील धारांनीं पाझरणारा तूं खालीं पहा. हे सोमा, तूं भांड्यांत शिर. शिरतांना शब्द करणारा तूं सूर्याची कांति प्राप्त कर.

३४. भक्त ऋग्, यजुः आणि साम अशा तीन प्रकारची स्तुति करतो. यज्ञांचा आधार आणि सोमावर सत्ता चालविणारी अशी स्तुति करवितो. बैलाकडे जशा गाई जातात, तसे इच्छुक स्तोते सोमाकडे जातात.

३५. वत्सयुक्त गाई सोमाची इच्छा करतात. तसेंच शहाणे स्तोते मनःपूर्वक सोमाची जिज्ञासा करतात. (दुधांत) मिसळलेला आणि पिळून काढलेला सोम स्वच्छ केला जातो. आणि त्रिष्टुभ् छंदांतील मंत्र सोमांत एकरूप होतात.

३६. हे सोमा, पात्रांत पिळलेला आणि शुद्ध केलेला तूं आमचें कल्याण कर. मोठा शब्द करीत तूं इंद्राकडे जा. स्तुतीची भरभराट कर. आम्हांला अत्यंत ज्ञान प्राप्त होऊं दे.

७. जेव्हां सोम दाता म्हणून ओळखला जातो तेव्हां तो पुष्कळ पाण्यांत घातला जातो आणि देवांकरतां पिळलेला स्तुत्य सोम ऋत्विजांकडून शुद्ध केला जातो.

८. हे सोमा, पिळलेला आणि व्यापक असणारा सोम ऋत्विजांकडून गाळण्यांत नेला जातो. अतिशय मादक असणारा तूं इंद्राकरतां भांड्यांत भरला जातोस.

सूक्त शंभरावें.

ऋषिः—रेभ व सूनु कश्यपगोत्र; देवता–पवमान सोम; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. जसें गाई पूर्ववयांतल्या मुलांला चाटतात तसें प्रेमळ उदक इंद्राला प्रिय असणाऱ्या सोमांत मिसळते.

२. हे सोमा, शुद्ध केलेला तूं दोनहि लोकांत पोषक असें धन दे. तूं दात्या यजमानाच्या घरांत सर्व संपत्ति वाढवतोस.

३. हे सोमा, तूं मेघ वृष्टि करतो याप्रमाणें मनोवेगांनीं वहाणारी धार उत्पन्न कर. हे सोमा, पृथ्वीवरची आणि स्वर्गीय संपत्ति तूं आम्हांकरतां वाढवतोस.

४. जेत्या वीरांच्या घोड्यांप्रमाणें पिळलेल्या तुझ्या वेगशाली धारा लोंकरीच्या गाळण्याकडे धांवतात.

५. हे सूक्ष्मदृष्टि सोमा, इंद्र, मित्र आणि वरुण यांना पिण्याकरतां पिळून तयार केलेला तूं आम्हांला ज्ञान आणि बळ देण्याकरतां धारांरूपानें उत्पन्न हो.

६. हे सोमा, अतिशय अन्न देणारा आणि पिळून काढलेला तूं धारांरूपानें उत्पन्न हो. तसेंच इंद्र, विष्णु आणि इतर देव यांना मधुर हो.

७. हे पवमान सोमा, गाई मुलाला चाटतात त्याप्रमाणें यज्ञांत मातृभूत प्रेमळ जल हिरवट सोमाचा गाळण्यांत आस्वाद घेतें.

८. हे पवमाना, महान् आकाश तूं आपल्या आश्चर्यकारक किरणांनीं फिरतोस. तसेंच वेगशाली तूं दात्या यजमानाच्या घरांतील सर्व अंधार नाहींसा करतोस.

९. हे महाकर्म्या सोमा, तूं पृथ्वी आणि द्युलोकाला चांगल्याप्रकारें धारण करतोस. हे पवमाना, तूं मोठेपणानें युक्त असें कवच घालतोस.

सूक्त एकशेंएकावें.

ऋषि—१-३ अंधीगु श्यावाश्वपुत्र, ४–६ ययाति नहुषपुत्र, ७–९ नहुष मनुपुत्र, १०–१२ मनु संवरणपुत्र, १३–१६ प्रजापति वैश्वामित्र किंवा वाक्पुत्र; देवता–पवमान सोम; छंदः—२–३ गायत्री, अवशिष्ट अनुष्टुभ्.

१. हे मित्रांनो, तुम्ही पुढें ठेवलेला मादक सोम पिण्याकरतां लांब जिभेच्या कुत्र्याला दूर हांकून द्या.

२. शूर घोड्याप्रमाणें पिळलेला सोम शुद्ध धारेनें वहात आहे.

३. लोक अहिंस्य सोमाला सद्बुद्धीनें यज्ञांत दगडांनीं कुटतात.

४. अत्यंत मधुर, पिळलेले, मदकर सोम गाळण्यांतून इंद्राकरतां पाझरूं लागतात. तुमचा मदकर सोमरस इंद्राकडे जावो.

५. सोम इंद्राकरतां वहातो आहे असें स्तोते म्हणतात तेव्हां सामर्थ्यानें सर्वश्रेष्ठ असणारा वाचस्पति सोम स्तुतीची इच्छा करतो.

६. उदकमय, स्तुतिप्रेरक, धनपति आणि इंद्रसखा सोम हजार धारांनीं वाहूं लागतो.

७. पोषक, भजनीय आणि धन देणारा सोम शुद्ध केल्यावर भांड्यांत भरला जातो. सर्व जगाचा अधिपति असणारा सोम द्यावापृथ्वीला स्वतःच्या तेजानें प्रकाशित करतो.

८. सुंदर व तेजस्वी गाई सोमाला मद प्राप्त व्हावा म्हणून हंबरत आहेत, आणि पिळलेले सोम रस्ता काढीत आहेत.

९. हे पवमान सोमा, जो तुझा तेजस्वी रस आहे, जो रस पंचजनांत व्यापून आहे आणि ज्यामुळें आम्ही धन प्राप्त करतों, तो प्रसिद्ध रस मला प्राप्त होवो.

१०. अत्यंत मार्गदर्शक असणारा तेजस्वी सोम आम्हांकरतां उत्पन्न होवो. तो मित्रभूत, निष्पाप, ध्यानार्ह आणि सर्वज्ञ आहे.

११. बैलाच्या कातड्यावर दगडांनीं पिळलेले व द्रव्य देणारे सोम आम्हांला चहूंकडून अन्न देतात.

१२. शुद्ध केलेले व दह्यांत मिसळलेले बुद्धिवर्धक सोम पाण्यांत एकजीव होऊन वाहूं लागले कीं सूर्याप्रमाणें प्रेक्षणीय असतात.

१३. पिळला जाणाऱ्या सोमाचा शब्द विघ्नकर्त्या कुत्र्याला ऐकूं जाऊं नये. मखाला भृगूंनीं ठार केलें, त्याप्रमाणें विघ्नकर्त्या कुत्र्याला तुम्ही ठार करा.

१४. आईबापांच्या हातांत मुलगा असतो त्याप्रमाणें बांधव असणारा सोम गाळण्यांत घातला आहे. जार स्त्रीकडे जातो, किंवा वर वधूकडे जातो त्याप्रमाणें सोम भांड्यांकडे जात आहे.

१५. जो सोम द्यावापृथ्वींना (आपल्या तेजानें) आच्छादितो, तो बलदायक सोम समर्थ आहे. हिरवट सोम यजमानाप्रमाणें आपल्या स्थानीं बसण्याकरतां गाळण्यांत जातो आहे.

१६. सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून पाझरत आहे. बैलाच्या कांतड्यावर शब्द करणारा, बलशाली व हरितवर्ण सोम इंद्राच्या स्थानीं जातो.

सूक्त एकशेंदोनावें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–पवमान सोम; छंदः–उष्णिह.

१. कर्ता, उत्कृष्ट उदकांचा पुत्र, यज्ञाधार व रस उत्पन्न करणारा सोम स्वर्ग आणि पृथ्वीवर असणारीं सर्व प्रकारचीं हविर्द्रव्यें कर्मी योग्यतेचीं करतो.

२. त्रिताच्या यज्ञांत दोन दगडांवर सोम जेव्हां बसतो तेव्हां सात छंदांनीं प्रिय सोमाची स्तुति करतात.

३. हे सोमा, त्रिताच्या यज्ञांत तीनहि वेळीं तूं धारांरूपानें आस. साम चालूं असतां धन दे. शहाणा स्तोता ह्या इंद्राला आणणारीं स्तोत्रें करतो.

४. उत्पन्न झालेल्या कर्मकर्त्या सोमाप्रत सात नद्या सोम चांगला व्हावा म्हणून प्रभाव चालवतात. ज्याअर्थी हा अढळ सोम धन जाणतो त्याअर्थी त्याचे प्रभावानें धन मिळेल.

५. द्रोहरहित सर्व देव एकत्र सोम यज्ञांत ज्याअर्थी आवडीनें सोम सेवन करतात त्याअर्थी तो त्यांना आवडतो.

६. यज्ञवर्धक, उदकमूलभूत, मनोहर, कर्ता, पूज्यतम आणि सर्वस्पृहणीय सोम यज्ञांत दीर्घायुष्याकरतां उत्पन्न करतात व तो आवडता होतो.

७. जेव्हां यज्ञ करणारे पाण्यांत सोम मिसळतात तेव्हां तो सोम एकत्र असलेल्या, महान् व यज्ञनिर्मात्या द्यावापृथ्वींत आपण होऊन जातो.

८. हे सोमा, तूं ज्ञानानें आणि स्वच्छ प्रभावानें आपला यज्ञाधार रस यज्ञांत उत्पन्न करीत आकाशांतील अंधार नष्ट कर.

सूक्त एकशेंतिनावें.

ऋषिः–द्वित आप्त्य; देवता–पवमान सोम; छंदः–उष्णिह्.

१. (द्वित आपल्याला म्हणतो) शुद्ध केला जाणाऱ्या कर्त्या व स्तुतींनीं प्रसन्न केल्या जाणाऱ्या सोमाकरतां कामाच्या मोबदल्याप्रमाणें उत्कृष्ट स्तोत्र म्हणा.

२. दुधादिकांत मिसळला जाणारा सोम लोंकरींतून जातो. हिरवा व शुद्ध केला जाणारा सोम तीन (द्रोण कलश, आधवनीय, पूतभृत) स्थानें प्राप्त करतो.

३. जो सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून मधुरता प्रसवणारा रस उत्पन्न करतो, त्या सोमाला ऋषींची सात छंदांत असणारी वाणी वर्णन करते.

४. हिरवा, स्तुतिप्रेरक सर्व देवांचें लक्ष्य असलेला आणि अहिंस्य असा सोम शुद्ध केल्यावर भांड्यांत शिरतो.

५. हे सोमा, शुद्ध करणारा व ऋत्विजांनीं काढलेला असा तूं इंद्रासह एका रथांत बसून देवांच्या सेनेवर चालून जा.

६. घोड्याप्रमाणें युद्धाची इच्छा करणारा, तेजस्वी, देवांकरतां पिळलेला, व्यापक व गाळून स्वच्छ केलेला सोम चहूंकडे पसरतो आहे.

सूक्त एकशेंचारावें.

ऋषिः—पर्वत व नारद काण्व किंवा शिखंडिनी कश्यपाच्या दोन मुली अप्सरा; देवता–पवमान सोम; छंदः—उष्णिह.

१. हे मित्रभूत स्तोतेहो, बसा. शुद्ध केल्या जाणाऱ्या सोमाची स्तुति करा आणि लहान मुलाप्रमाणें यज्ञांनीं शोभेकरतां सोमाला भूषित करा.

२. हे ऋत्विजहो, वासरूं गाईला जोडतात. त्याप्रमाणें घराला उपयोगी अशा सोमाला पाण्यांत मिसळा. हा सोम देवांचें रक्षण करणारा, मदकर व अत्यंत बलवान् आहे.

३. बलाकरतां, पिण्याकरतां तसेंच मित्र व वरुण यांच्याकरतां बलदायक सोम शुद्ध करा.

४. हे सोमा, धनदात्या तुझी आम्ही आपल्याकरतां स्तुति करतो. आम्ही तुझा रस दुधादिकांत मिसळतो.

५. हे आम्हांला मद उत्पन्न करणाऱ्यांत श्रेष्ठ असणाऱ्या सोमा, तूं तेजस्वी आहेस. मित्र मिळाल.

ज्याप्रमाणें मार्ग दाखवितो त्याप्रमाणें तूं आम्हांला मार्गदर्शक हो.

६. हे सोमा, तूं आम्हांशीं जुनी मैत्री स्वीकार. नास्तिक, कपटी, खादाड अशा राक्षसांशीं युद्ध कर आणि आमचें पाप दूर कर.

सूक्त एकशेंपांचवें.

ऋषिः—पर्वत व नारद; देवता—पवमान सोम; छंदः—उष्णिह.

१. हे मित्रहो, तुम्ही उत्साह वाढण्याकरतां शुद्ध केलेल्या त्या सोमाला लहान मुलाप्रमाणें स्तवा. यज्ञ व स्तुति यांनीं गोड करा.

२. देवांचा रक्षक, मदकर असणारा आणि स्तुतींनीं भूषित केलेला सोम पिळल्यावर गाईंनीं वासरूं स्वच्छ करावें त्याप्रमाणें स्वच्छ केला जातो.

३. हा सोम बल देणारा होतो, हा सोम वेग आणि भक्ष्य देणारा होतो, हा पिळलेला सोम देवांना अत्यंत मधुर होतो.

४. हे बलवान् सोमा, तूं आम्हांला गाई व घोडे यांनीं युक्त धन दे. मी तुझा स्वच्छ असणारा रस दूधादह्यांत मिसळीन.

५. अश्वाधिपते सोमा, अतिशय तेजस्वी असणारा तूं मित्र मित्राला हितकर होतो त्याप्रमाणें हितकारक असा आमचें तेज वाढविणारा हो.

६. हे सोमा, तूं जुनी मैत्री आमचे ठिकाणीं कर. नास्तिक आणि खादाड अशा कोणालाहि आमच्यापासून दूर कर. हे सोमा, शत्रूंचा पराभव करणारा तूं दुष्टांना ठार कर. अन्तर्बाह्य कपट्यांना नष्ट कर.

सूक्त एकशेंसहावें.

ऋषिः—१ ते ३ अग्नि चक्षुराख्यपुत्र, ४ ते ६ चक्षु मनुपुत्र, ७ ते ९ मनु अप्सुपुत्र, १० ते १४ चाक्षुष अग्नि; देवता—पवमान सोम; छंदः—उष्णिह.

१. ताबडतोब उत्पन्न झालेले, सर्वज्ञ, हरितवर्ण व पिळून काढलेले सोम कामपूरक इंद्राकडे जावोत.

२. युद्ध करण्याकरतां घेण्यास योग्य व पिळलेला हा सोम इंद्राकरतां वहातो आहे. तो ज्यायोगें जयशील इंद्र प्रसिद्ध होईल तसें (करूं) जाणतो.

३. इंद्र ह्या सोमाच्याच तारेंत घेण्यास योग्य धनुष्य ग्रहण करतो. आकाशांत शत्रूंला जिंकणारा इंद्र बलवान् वज्र धारण करतो.

४. हे सोमा, जागरूक असा तूं उत्पन्न हो. हे सोमा, इंद्राकरतां तूं उत्पन्न हो. तसेंच तेजस्वी आणि सर्वप्रापक बल प्राप्त कर.

५. हे सोमा, कामपूरक, मदकर, सर्वांना दर्शनीय, अनेकमार्गी, मार्गदर्शक आणि विचक्षण असा तूं उत्पन्न हो.

६. हे सोमा, आम्हांला आवश्यक मार्ग दाखवणारा व देवांना अत्यंत आवडता शब्द करीत तूं मार्गांनीं ये.

७. हे सोमा, देवांना पिण्याकरतां सामर्थ्यानें आणि धारांनीं तूं उत्पन्न हो. हे सोमा, मधुर असणारा तूं आमच्या भांड्यांत आस.

८. तुझा द्रुतगामी उदकयुक्त रस उत्साहानें इंद्राला वृद्धिंगत करतो. देव मृत्यु न यावा म्हणून तुला पितात.

९. हे पिळलेल्या सोमांनो आणि हे उदक उत्पन्न करणारेहो, सर्वप्रापक आणि शुद्ध केलेले तुम्ही आम्हांला धन द्या.

१०. पिळलेला आणि शुद्ध केलेला सोम स्तोत्रांपूर्वीं शब्द करीत धारेनें लोंकरीच्या गाळण्यांत जातो.

११. बलवान्, उदकांत क्रीडा करणारा, गाळण्यांतून बाहेर पडणारा व तीन पात्रांत असणारा सोम स्तोते बोटांनीं पुढें ढकलतात आणि स्तोत्रें म्हणून स्तुति करतात.

१२. युद्धांत घोडा सोडावा त्याप्रमाणें अन्नेच्छु सोम भांड्यांत उत्पन्न केला जातो. शुद्ध केला जाणारा सोम शब्द करीत पाझरतो.

१३. स्पृहणीय हिरवट सोम स्तोत्यांना पुत्रयुक्त यश देत वेगानें वांकड्या तिकड्या गाळण्यांतून खालीं जातो.

१४. हे सोमा, देवेच्छु असा तूं धारेनें उत्पन्न हो. मधुर अशा तुझ्या धारा उत्पन्न होतात. तूं शब्द करीत गाळण्यांतून चहूंकडे जातोस.

सूक्त एकशेंसातावें.

ऋषिः—भारद्वाज कश्यपादि सात; देवता—पवमान सोम, छंदः—१-८-९ बृहती, ३ एकविंशत्यक्षरा विराड्; १६ विंशत्यक्षरा द्विपदा विराड्, ४-५ प्रगाथ. १०-११-१२-१७ ते २१ प्रगाथ.

१. ऋत्विजहो, जो सोम देवांचा उत्कृष्ट हवि आहे, आणि जो आकाशांत जातो ज्या सोमाला आध्वर्यूंनीं दगडांनीं पिळून काढला त्याला तुम्ही सिंचन करा.

२. हे सोमा, अहिंस्य आणि अत्यंत सुगंधि असा तूं शुद्ध केला जात असतां लोंकरींतून गळ. पिळल्यावर अन्न आणि दूध यांशीं मिश्रित करणारे आम्ही पाण्यांत असणाऱ्या तुला स्तवितों.

३. पिळलेला, देवांना तृप्त करणारा, कर्ता आणि विचक्षण सोम सर्वांना जगविण्याकरतां पाझरतो.

४. हे सोमा, शुद्ध केला जाणारा तूं उदकांत शिरून गाळण्यांत जातोस. धन देणारा तूं यज्ञांत असतोस. हे तेजस्वी सोमा, प्रवाहशील असणारा तूं सोन्यासारखा आहेस.

५. मदकर, प्रिय व दिव्य अशा सोमवल्लींतून काढला जाणारा सोम आकाशांत बसतो. विचारणीय आणि आधारभूत अशा यजमानाकडे लोकांनीं स्वच्छ केलेला, विचक्षण आणि अन्नवान् सोम जातो.

६. हे सोमा, जागरूक आणि प्रसन्न करणारा तूं शुद्ध होत लोंकरीच्या गाळण्यांत जातोस. शहाणा असा तूं पितरांतला मुख्य होतोस. तूं आमच्या यज्ञांत मधुररसाचा वर्षाव कर.

७. मार्ग दाखविणारा, शहाणा, गूढज्ञ, चतुर आणि कामपूरक सोम पाझरतो आहे. शहाणा आणि अत्यंत देवेच्छु तूं आहेस. तसेंच द्युलोकांत तूं सूर्य उत्पन्न करतोस.

८. सोम पिळणाऱ्यांकडून पिळला जाणारा सोम मेंढ्यांच्या केंसांतून जातो. हिरव्या व मदकर धारेनें घोडीप्रमाणें जातो.

९. गोयुक्त सोम सखल प्रदेशांत दुधादिकांसह वहातो. सोम दुधादिकांसह वहातो. समुद्रांत पाणी जातें त्याप्रमाणें जातो. मदकर सोम मद उत्पन्न होण्याकरतां पिळला जातो.

१०. हे सोमा, दगडांनीं कुटला जाणारा तूं लोंकरीच्या गाळण्यांतून खालीं वहातोस. लोक गांवांत शिरतात त्याप्रमाणें हिरवट सोम कुटण्याच्या फळ्यांवरून भांड्यांत शिरतो. तूं लांकडाच्या पात्रांत जातोस.

११. लढाईंत जाणारा घोडा ज्याप्रमाणें भूषित केला जातो त्याप्रमाणें सर्व शहाण्या लोकांकडून शुद्ध केला जाणारा हा मदकर व अन्नेच्छु सोम मेंढीच्या लोंकरींतून सूक्ष्म छिद्रांनीं बाहेर पडत शुद्ध केला जातो.

१२. समुद्र पाण्यानें पुष्ट केला जातो त्याप्रमाणें देवांना पिण्याकरतां पाण्यानें सोम पुष्ट केला जातो. मदकर आणि जागरणशील असा तूं सोमवल्लीच्या रसानें मधुर रस उत्पन्न करणाऱ्या भांड्यांत जातोस.

१३. स्पृहणीय, प्रिय आणि मुलाप्रमाणें गोंडस सोम पांढऱ्या वस्त्रावर (गाळण्याकरतां) पसरला जातो. कर्तृत्ववान् रथ हांकारतात त्याप्रमाणें ह्या सोमाला दोनहि हातांनीं पाण्यांत घालतात.

१४. गमनशील, मदकर, सर्वप्रापक आणि चंचल सोम भांड्यावरच्या गाळण्यांत आपला मदकर रस उत्पन्न करतात.

१५. गाळलेला, तेजस्वी, सत्यभूत आणि महान् राजा सोम भांड्यांत धारेनें वहातो. ओतलेला, महान् आणि सत्यभूत असणारा सोम मित्र आणि वरुण यांच्या संरक्षणाकरतां जातो.

१६. लोकांकडून व्यवस्थित केला जाणारा, स्पृहणीय, विचक्षण, तेजस्वी, पाण्यांत तयार केलेला,—

१७. ओतलेला, मदकर, सोम इंद्राकरतां वहातो आहे. अनेक धारांयुक्त असणारा तो लोंकरीच्या गाळण्यांत जातो. त्या ह्या सोमाला लोक शुद्ध करतात.

१८. पिळण्याच्या दगडावर शुद्ध केला जाणारा व स्तुति करावयास लावणारा शहाणा सोम इंद्रादि देवांचे ठिकाणीं रमतो. पाण्यांत मिसळलेला व भांड्यांत बसलेला सोम दुधादिकांत मिसळला जातो.

१९ हे सोमा, तुझ्या मैत्रींत मी दररोज रमून जातो. हे पिंगट वर्णाच्या सोमा, पुष्कळ राक्षस मला त्रास देतात, त्या दुष्टांवर तूं चालून जा.

२०. हे कडर्या रंगाच्या सोमा, रात्रंदिवस तुझ्याजवळ मैत्रीकरतां मी रमून जातों. आम्ही तेजानें तळपणाऱ्या श्रेष्ठ सूर्याप्रत पक्ष्याप्रमाणें प्राप्त होतों.

२१. हे बोटांनीं पिळलेल्या सुंदर सोमा, शुद्ध केला जाणारा तूं पाण्यांत शब्द करतोस. हे पवमान सोमा, सोन्यासारखें विपुल व स्पृहणीय धन आम्हांला दे.

२२. हे सोमा, कामपूरक, शुद्ध केला जाणारा व पिळलेला तूं लोंकरीच्या गाळण्यांतून पाण्यांत शब्द करतोस. हे पवमान सोमा, दुधांत मिसळलेला तूं देवांकडे जातोस.

२३. हे सोमा, सर्व स्तोत्रें ऐकून अन्नप्राप्तीकरतां तूं उत्पन्न हो. देवांना मदकर व मुख्य असणारा तूं भांड्यांत धारण केला जातोस.

२४. पृथ्वी आणि द्युलोक धारण करणाऱ्या हे सोमा, तूं सामर्थ्यासह उत्पन्न हो. हे विचक्षणा, शहाणे स्तोत्रें म्हणून बोटांनीं शुभ्र अशा तुला पिळतात.

२५. देवयुक्त, मदकर, इंद्रियांना तृप्त करणारा, अन्न आणि स्तुति स्तोत्यांना देण्याकरतां धांवणारा आणि शुद्ध केला जाणारा सोम गाळण्यांतून उत्पन्न केला जातो.

२६. पिळणाऱ्याकडून पिळला जाणारा आणि पाण्यांत मिसळलेला सोम भांड्यांत जातो. तेज उत्पन्न करणारा, दुधाचें वस्त्र धारण करणारा आतां स्तुति इच्छितो.

सूक्त एकशेंआठवें.

ऋषिः—१-२-४ गौरिवीति शक्तिपुत्र, ३ शक्ति वासिष्ठ, ४ ते ९ ऊरु आंगिरस, १० ऋजिश्वा भारद्वाज, ११ऊर्ध्वसद्मा आंगिरस, १२ कृतयशा आंगिरस, १३ ऋणंचय, १४ ते १६ शक्ति वासिष्ठ; देवता—पवमान सोम; छंदः—१-३-५-७-९-११-१५ ककुभ्, २-४-६-८-१०-१२-१४-१६-सतोबृहती, १३ यवमध्या गायत्री.

१. हे सोमा, अत्यंत मधुर, मदकर, अत्यंत कर्मकर्ता, महान् आणि अत्यंत तेजस्वी असणारा तूं उत्पन्न हो.

२. कामपूरक इंद्र तुझें पान करून बैलासारखे पराक्रम करतो, सर्वदर्शक अशा तुझें पान केलें असतां तो इंद्र, घोडा युद्धांत जातो त्याप्रमाणें अन्नावर चाल करून जातो.

३. हे पवमान सोमा, तेजस्वी असणारा तूंच देवांना अमर करण्याकरतां ताबडतोब शब्द करूं लागतोस.

४. नवग्व दध्यङ् ज्या सोमानें (गाईंचें द्वार) उघडतो, ज्याच्यामुळें गाई प्राप्त झाल्या आणि देवांना आनंद झाला असतां सुंदर उदकसंबंधीं अन्नें ज्यामुळें भक्तांनीं उपभोगलीं तो तूं शब्द करतोस.

५. तो हा पिळलेला, अत्यंत मादक, उदकांच्या लाटांप्रमाणें क्रीडा करणारा सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून धारांरूपानें वाहतो.

६. जो सोम वाहणाऱ्या व जलमय मेघांच्या आंतून पाणी आपल्या तेजानें बाहेर काढतो, तो तूं गाई आणि घोड्यांचें समूह देतोस. हे चालून जाणाऱ्या, तूं कवच घातलेल्या शूराप्रमाणें शत्रूंना ठार कर.

७. हे ऋत्विजहो, सोम पिळा, आणि त्यांत पाणी घाला. सोम घोड्याप्रमाणें वेगशाली, स्तुत्य, उदकप्रेरक, तेजःप्रेरक, भांड्यांत भरलेला आणि पाण्यांत मिसळलेला आहे.

८. जो पाण्यापासून झालेला, तेजस्वी, सत्य आणि महान् राजा सोम पाण्यानें वाढतो, हजार धारांनीं वाहणारा, कामपूरक, उदकवर्धक आणि आवडत्या त्या सोमाला देवांकरतां पिळा.

९. हे अन्नश्रेष्ठ तेजस्वी सोमा, देवेच्छु असा तूं तेजस्वी विपुल अन्न व यश आम्हांला दे आणि आकाशांतील मेघांना जल देणारें कर.

१०. हे बलिष्ठ सोमा, दोन फलकांतून पिळून काढलेला व राजाप्रमाणें लोकांचा नायक असा तूं उत्पन्न हो. तसेंच द्युलोकांतून उदक उत्पन्न कर. गाई इच्छिणाऱ्या भक्तांचीं कर्मे पूर्ण कर.

११. मदकर, हजार धारांनीं उत्पन्न होणाऱ्या, कामपूरक व सर्व प्रकारची संपत्ती धारण करणाऱ्या त्या ह्या सोमाला लोक तयार करतात.

१२. उत्पादक तेजानें अंधार नाहींसा करणारा, अमर आणि कामपूरक सोम उत्पन्न होतो. शहाण्यांनीं स्तविलेला, तीन ठिकाणीं ठेवलेला तो सोम (दुधाचें) पांघरूण घेतो, आणि कर्माकरतां धारण केला जातो.

१३. जो संपत्ति आणि गाई यांना आणणारा, जो अन्न आणि चांगल्या घरांना प्राप्त करणारा तो सोम पिळला जातो.

१४. आमच्या ज्या सोमाला इंद्र पितो, ज्याला मरुत् व अर्यमासह भग पितो, ज्या सोमानें मित्रावरुणांना आम्ही आपल्याकडे वळवतों, आणि महान् संरक्षणाकरतां ज्या सोमानें इंद्राला आम्ही बोलावतों, तो सोम पिळला जातो.

१५. हे सोमा, अत्यंत मधुर, लोकांनीं तयार केलेला, उत्तम आयुधांनीं केलेला व अत्यंत मादक असा तूं इंद्राला पिण्याकरतां उत्पन्न हो.

१६. हे सोमा, तूं नद्या समुद्रांत शिरतात त्याप्रमाणें हृदयंगम पात्रांत शिर. तूं मित्र, वरुण, वायु यांना दिलेला, उत्कृष्ट आणि स्वर्गसंस्थापक आहेस.

सूक्त एकशेंनववें.

ऋषिः—अग्नि ईश्वरपुत्र; देवता—पवमान सोम; छंदः—द्विपदा विराज्.

१. हे सोमा, मधुर असा तूं इंद्र, मित्र, पूषन् आणि भग यांच्याकरतां उत्पन्न हो.

२. हे सोमा, ज्ञान आणि बल प्राप्त होण्याकरतां पिळलेल्या तुझा भाग इंद्र पिवो.

३. हे सोमा, तेजस्वी, दिव्य आणि अमृतासारखा तूं अमरपणाकरतां आणि मोठें घर प्राप्त व्हावें म्हणून उत्पन्न हो.

४. हे सोमा, महान्, रसयुक्त व देवांचा पालक असा तूं देवांच्या सर्व शरीरांना उद्देशून उत्पन्न हो.

५. हे सोमा, तेजस्वी असा तूं देवांकरतां उत्पन्न हो. द्यावा पृथ्वी आणि लोक यांना तूं सुखकर हो.

६. हे सोमा, तेजस्वी आणि पेय असणारा तूं द्युलोकाचा आधार आहेस. बलवान् असा तूं सत्यस्वरूप यज्ञांत उत्पन्न हो.

७. हे सोमा, अन्नयुक्त, धारायुक्त आणि प्राचीन असा तूं विस्तृत लोंकरींतून उत्पन्न हो.

८. ऋत्विजांनीं पिळून काढलेला, शुद्ध, मदकर व सर्वज्ञ सोम सर्व प्रकारची संपत्ति आम्हांला देवो.

९. पिळलेला आणि उत्कर्ष करणारा सोम आम्हांला मुलेंबाळें आणि सर्व प्रकारची संपत्ति देवो.

१०. हे सोमा, घोड्याप्रमाणें स्वच्छ केलेला आणि वेगवान् असा तूं ज्ञान, बळ आणि धन यांकरतां उत्पन्न हो.

११. सोम पिळणारे उत्कृष्ट अन्न प्राप्त होण्याकरतां सोमाचा रस शुद्ध करतात.

१२. मुलासारखा झालेला हिरवट सोम देवांकरतां स्वच्छ करतात.

१३. कल्याणस्वरूप व सूक्ष्मदृष्टि सोम आकाशांत मद आणि भाग्य प्राप्त व्हावें म्हणून वहातो.

१४. ज्या शरीरानें इंद्र सर्व राक्षसांना ठार करतो तो सोम इंद्राचें सुंदर शरीर पुष्ट करतो.

१५. सर्व देव, दूधादिकांत मिसळलेल्या व लोकांनीं पिळलेल्या सोमाचा रस पितात.

१६. पिळलेला आणि हजार धारांनीं वहाणारा सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून खालीं पाझरतो.

१७. खूप पाण्यांत मिसळलेला, पाण्यांनीं शुद्ध केलेला व गाईच्या दूधादिकांत मिसळलेला सोम पाझरतो.

१८. हे सोमा, लोकांनीं व्यवस्थितपणें दगडांनीं पिळून काढलेला तूं इंद्राच्या पोटांत जा.

१९. बलवान्, गाळण्यांतून खालीं गळणारा व हजार धारांचा सोम इंद्राकरतां उत्पन्न केला जातो.

२०. इंद्राला मद उत्पन्न व्हावा म्हणून मधुर (दूध वगैरेंत) रसांत कामपूरक सोम मिसळला जातो.

२१. हे सोमा, उदकांत मिसळलेला हिरवट अशा तुला देवांना बल प्राप्त व्हावें म्हणून ऋत्विज सहज शुद्ध करतात.

२२. उग्र, पाण्यांत मिसळलेला आणि प्रेरक असा सोम इंद्राकरतां खूप काढला जातो.

सूक्त एकशें दहावें.

ऋषिः -त्र्यरुण व त्रसदस्यु राजर्षि; देवता- पवमान सोम; छंदः -१ ते ३ अनुष्टुभ्, ४ ते ९ ऊर्ध्वबृहती, १० ते १२ विराज्.

१. हे सोमा, आम्हांला अन्न देण्याकरतां तूं वाहूं लाग. सहनशील असा तूं शत्रूंवर चालून जा. आमचें कर्ज नाहींसें करणारा तूं शत्रूंना ठार करण्याकरतां जातोस.

२. हे सोमा, पिळलेल्या तुला आम्हीं स्तवितों. हे पवमान सोमा, तूं लोकांचें मोठें राज्य पालन करण्याकरतां बलवान् शत्रूंवर चालून जातोस.

३. हे पवमान सोमा, तूं उदकाधार आकाशांत सूर्य उत्पन्न केलास. तूं स्तोत्यांना गाई देणारा आणि अनेक प्रकारच्या ज्ञानानें युक्त आहेस.

४. हे मरणधर्मरहित सोमा, लोकांच्या उपयोगी पडण्याकरतां तूं सत्य, कल्याणकारक आणि उदकाधार अशा आकाशांत सूर्य उत्पन्न केलास, तसेंच भजनीय असा तूं लढाईकडे जातोस.

५. अखंड व लोकांना पाणी पिण्याकरतां उपयोगी पडणारी विहीर पाडावी किंवा हातांच्या बोटांनीं पाणी भरतांना नासावें त्याप्रमाणें अन्नाकरतां तुझा नाश केला जातो.

६. जेव्हां तेजस्वी सूर्यानें अंधार नाहींसा केला नव्हता, तेव्हां विचारी, स्वर्गीय वसुरुच नांवांचे कांहीं लोक बांधवभूत ह्या सोमाची स्तुति करूं लागले.

७. हे सोमा, प्रमुख यजमान पुष्कळ बळ व अन्नाकरतां मन तुझे ठिकाणीं ठेवतात म्हणून हे समर्था, आम्हांला लढाईंत सामर्थ्य दे.

८. द्युलोकांत जें स्तुत्य व प्राचीन अन्न आहे तें गहन द्युलोकांतून बाहेर काढतात. त्या इंद्राला उद्देशून झालेल्या सोमाची सर्व लोक स्तुति करतात.

९. हे पवमान सोमा, जेव्हां तूं ही द्यावापृथ्वी, हें सर्व जग सामर्थ्यानें व्यापतोस तेव्हां गाईंच्या तांड्यांत असलेल्या एखाद्या बलवान् बैलासारखा असतोस.

१०. पिळलेला शुद्ध केलेला अत्यंत बळी व तेजस्वी सोम लोंकरीच्या गाळण्यांतून क्रीडा करणाऱ्या लहान मुलाप्रमाणें अनेक धारांनीं पाझरतो.

११. शुद्ध केलेला, मधुर, यज्ञयुक्त, क्षरणशील, अन्नदाता, धनप्रापक आणि आयुष्यदाता असा सोम तरंगरूपानें इंद्राकरतां वाहतो.

१२. हे सोमा, संग्रामेच्छु शत्रूंना पराभूत करणारा, दुर्दम्य राक्षसांना नष्ट करणारा व उत्तम आयुधयुक्त होऊन शत्रूंचा पराभव करणारा तूं उत्पन्न हो.

सूक्त एकशें अकरावें.

ऋषिः—अनानत परुच्छेपपुत्र; देवता-पवमान सोम; छंदः—अत्यष्टि.

१. सूर्य आपल्या तेजानें अंधार नष्ट करतो त्याप्रमाणें शुद्ध केलेला हरितवर्ण सोम आपल्या तेजस्वी धारेनें सर्व द्वेष्ट्यांना नष्ट करतो. पिळलेल्या सोमाची धारा प्रकाशते. शुद्ध केलेला हिरवा सोम तेजस्वी दिसतो. कारण सोम सात प्रकारच्या तेजस्वी किरणांनीं सर्व जग व्यापून टाकतो.

२. हे सोमा, तूं तें पणीनें चोरलेलें धन मिळवलेंस. यज्ञाधार उदकांनीं यज्ञगृहांत तूं शुद्ध होतोस. साम जसा दुरून ऐकला जातो, त्याप्रमाणें तुझी स्तोत्रें मोठ्यानें म्हटलीं जातात. तेजस्वी सोम तेजस्वी तीन पात्रांत अन्न म्हणून धारण केला जातो. तो तेजस्वी धारण केला जातो.

३. ज्ञाता सोम पूर्व दिशेकडे जातो. दर्शनीय असा तुझा दिव्य रथ सूर्यकिरणांत एकरूप होऊन जातो. जय मिळविण्याकरतां इंद्राला आनंदित करीत पराक्रम वर्णन करणारी स्तोत्रें इंद्राकडे जातात. वज्र इंद्राकडे असतें तेव्हां युद्धांत तूं आणि इंद्र पराजित होत नाहीं. तेव्हां इंद्राचा गौरव होतो.

सूक्त एकशें बारावें.

ऋषिः—शिशु आंगिरस; देवता-पवमान सोम; छंदः—पंक्ति.

१. (येथून तीन ऋचांत सोम पाझरत नाहीं म्हणून तो आपल्यावर रागवला आहे अशी कल्पना करून विनोदानें ऋषि म्हणतो आहे.) हे सोमा, आमची बुद्धि अनेक प्रकारची आहे तसेंच लोकांचीं कर्में विविध आहेत. सुतार तासणें, वैद्य रोग व ब्राह्मण सोम पिळणारा यजमान इच्छितो. हे सोमा इंद्राकरतां तूं पाझरावेंस.

२. वाळलेल्या लांकडांनीं, पक्ष्यांच्या पिसांनीं आणि धार लावण्याच्या दगडांनीं (बाण केलें जातात). लोहार श्रीमंत माणसाची इच्छा करतो. (तसें मी तुझा प्रवाह इच्छितों) हे सोमा, इंद्राकरतां तूं पाझर.

३. मी एक कवि आहें. माझे वडील वैद्य आहेत. आई कांडणारी आहे. अशा तऱ्हेनें जसें गाईंच्या मागें गवळी धांवतात तसें आम्ही पैशाच्या मागें धांवतों. हे सोमा, तूं इंद्रासाठीं वहा.

४. घोडा गाडी हलकी असावी अशी इच्छा करतो, खुशामते हास्याच्या लकेरीची इच्छा करतात, बेडूक पाण्याच्या उबक्याची इच्छा करतात. हे सोमा, तूं इंद्रासाठीं वहा.

टीपः—ह्या सूक्तांत ‘ हे सोमा, तूं इंद्रासाठीं वहा,’ या पालुपदाचा मागल्या चरणाशीं कांहीं संबंध दाखवितां येत नाहीं.

सूक्त एकशें तेरावें.

ऋषिः—कश्यप मारीच; देवता—पवमान सोम; छंदः—पंक्ति.

१. आपलें ठिकाणीं सामर्थ्य धारण करणारा, आणि मोठे पराक्रम करणारा वृत्रहन्ता इंद्र शर्यणावत्सरोवरांत सोम पिवो. हे सोमा तूं इंद्राकरतां वहा.

टीपः—शर्यणावत् नांवाचें सरोवर कुरुक्षेत्राच्या उत्तर भागांत आहे त्याची उत्कृष्ट सोमाचें उत्पत्तिस्थान म्हणून प्रसिद्धी होती. सिमला आणि शर्यणावत् यांत सान्निध्य असावें.

२. हे दिशाधिपति आणि बलशाली सोमा, सत्य आणि सष्टिनियमाला अनुसरणाऱ्या लोकांनीं श्रद्धा आणि तप यांनीं पिळलेला असा तूं आर्जीक (ऋजीका नदीच्या आसपासचा भाग) देशांतून ये.

३. सूर्याची मुलगी श्रद्धा पावसानें वाढलेल्या त्या महान् सोमाला (स्वर्गांतून) आणती झाली. नंतर त्याला गंधर्वांनीं स्वीकारलें. नंतर गंधर्वांनीं सोमांत तो रस ठेवला. हे सोमा, उत्कृष्ट असा तूं इंद्राकरतां वहा.

४. हे सत्यकर्म्या, सत्ययशस्का राजा सोमा, खरें बोलणारा, सृष्टिनियमाला अनुसरून बोलणारा, श्रद्धेनें बोलणारा आणि यजमानानें शुद्ध केलेला असा तूं हे सोमराजा, इंद्राकरतां वहा.

५. सत्यसामर्थ्य आणि महान् अशा सोमाच्या धारा वहातात. रसयुक्त सोमाचे रस एकत्र होतात. म्हणून हे हरितवर्ण सोमा, मंत्रानें शुद्ध केलेला तूं इंद्राकरतां वहा.

६. हे पवमान सोमा, छंदोबद्ध स्तुति म्हणणारा, दगडांनीं कुटलेल्या सोमानें (देवांना) आनंद उत्पन्न करणारा, ब्राह्मण जेथें सोम पूजितो तेथें हे सोमा, इंद्राकरतां वाहूं लाग.

७. हे पवमान सोमा, जेथें तेज अखंड आहे आणि जेथें सूर्य स्थित आहे, त्या अमर व अक्षीण लोकांत (सोम कुटणाऱ्या) मला ठेव. हे सोमा, इंद्राकरतां वाहूं लाग.

८. जेथें विवस्वानाचा मुलगा राजा आहे, जेथें सूर्याला झांकणारी रात्र आहे, जेथें मोठमोठ्या नद्या आहेत, तेथें मला अमर कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां वाहूं लाग.

९. ज्या स्वर्गांतल्या तृतीयस्थानीं सूर्य इच्छेनुसार फिरतो, जेथें लोक तेजोमय आहेत, तेथें मला अमर कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां वाहूं लाग.

१०. जेथें श्रेष्ठ व कनिष्ठ देव आहेत, जेथें सूर्याचें स्थान आहे. जेथें स्वधाकारानें दिलेल्या अन्नानें तृप्ति होते, तेथें तूं मला अमर कर. हे सोमा, इंद्राकरतां तूं वहा.

११. जेथें आनंद, मोद, मुद आणि प्रमुद असे चार प्रकारचे आनंद आहेत, जेथें देवांचे देव आप्त आहेत, तेथें तूं मला अमर कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां वाहूं लाग.

सूक्त एकशें चवदावें.

ऋषिः—कश्यप मारीच; देवता--पवमान सोम; छंदः-पंक्ति.

१. सोमाचीं स्थानें जो मनुष्य प्राप्त करतो, जो हे सोमा, तुझे ठिकाणीं मन ठेवतो त्याला उत्तम मुलांबाळांनीं युक्त असें म्हणतात. म्हणून हे सोमा, इंद्राकरतां तूं वाहूं लाग.

२. हे ऋषे कश्यपा, मंत्रकर्त्यांच्या स्तोत्रांनीं स्तविला जाणाऱ्या सोमराजाला तूं पूज. जो वनस्पतींचा पति आहे. त्याचा तूं सत्कार कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां वहा.

३. सात दिशा, ऋतु, सात होते वगैरे ऋत्विज्, जे सात आदित्य देव आहेत, हे सोमा, त्यांनीं आमचें संरक्षण कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां वहा.

४. हे राजा सोमा, तुझ्याकतां शिजवलेला जो हवि आहे. त्या हवीनें आमचें संरक्षण कर. शत्रु आम्हांला ठार न करोत, तसेंच शत्रू आमचें कांहींहि नष्ट न करोत. हे सोमा, इंद्राकरतां तूं वाहूं लाग.

नववें मंडळ समाप्त.

नववें मंडळ.

कोष्टक

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंदः	देवता	महत्त्व
१	६-७-१७	मधुच्छंद	गायत्री	पवमानसोम	पवमानसूक्त
२	६-७-१८।१९	मेधातिथि	”	”	
३	६-७-२०।२१	शुनःशेप	”	”	
४	६-७-२२।२३	हिरण्यस्तूप	”	”	
५	६-७-२४।२५	असित किंवा देवल	८-११ अनुष्टुभ् बाकी गायत्री	”	आप्रीसूक्तम्
६	६-७-२६।२७	”	गायत्री	”	
७	६-७-२८।२९	”	”	”	
८	६-७-३०।३१	”	”	”	
९	६-७-३२।३३	”	”	”	
१०	६-७-३४।३५	”	”	”	
११	६-७-३६।३७	”	”	”	अथर्वन्
१२	६-७-३८।३९	”	”	”	
१३	६-८-१।२	”	”	”	
१४	६-८-३।४	”	”	”	
१५	६-८-५	”	”	”	आयु
१६	६-८-६	”	”	”	आयु
१७	६-८-७	”	”	”	
१८	६-८-८	”	”	”	
१९	६-८-९	”	”	”	
२०	६-८-१०	”	”	”	
२१	६-८-११	”	”	”	
२२	६-८-१२	”	”	”	पणि
२३	६-८-१३	”	”	”	आयु
२४	६-८-१४	”	”	”	
२५	६-८-१५	दृहळ्च्युत अगस्त्यापुत्र	”	”	
२६	६-८-१६	इध्मवाहन	”	”	
२७	६-८-१७	नृमेध	”	”	
२८	६-८-१८	प्रियमेध	”	”	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छन्दः	देवता	महत्त्व
२९	६-८-१९	नृमेध	गायत्री	पवमान सोम	
३०	६-८-२०	बिंदु	,,		
३१	६-८-२१	गौतम	,,	,,	त्रित
३२	६-८-२२	श्यावाश्व	,,	,,	
३३	६-८-२३	त्रित	,,	,,	त्रित
३४	६-८-२४	,,	,,	,,	प्रभूवसु
३५	६-८-२५	प्रभूवसु	,,	,,	
३६	६-८-२६	,,	,,	,,	त्रित
३७	६-८-२७	रहूगण	,,	,,	त्रित
३८	६-८-२८	,,	,,	,,	बृहन्मति
३९	६-८-२९	बृहन्मति	,,	,,	
४०	६-८-३०	प्रभूवसु	,,	,,	
४१	६-८-३१	मेध्यातिथि	,,	,,	
४२	६-८-३२	,,	,,	,,	मेध्यातिथि
४३	६-८-३३	,,	,,	,,	
४४	७-१-१	अयास्य	,,	,,	
४५	७-१-२	,,	,,	,,	
४६	७-१-३	,,	,,	,,	
४७	७-१-४	कवि	,,	,,	
४८	७-१-५	,,	,,	,,	
४९	७-१-६	,,	,,	,,	
५०	७-१-७	उचथ्य	,,	,,	
५१	७-१-८	,,	,,	,,	
५२	७-१-९	,,	,,	,,	
५३	७-१-१०	अवत्सार	,,	,,	
५४	७-१-११	,,	,,	,,	
५५	७-१-१२	,,	,,	,,	
५६	७-१-१३	,,	,,	,,	ध्वस्त्र, पुरुषंति
५७	७-१-१४	,,	,,	,,	
५८	७-१-१५	अवत्सार	२ पुर उष्णिह बाकी गायत्री	,,	
५९	७-१-१६	,,	गायत्री	,,	
६०	७-१-१७	,,	२ पुरउष्णिह बाकी गायत्री	,,	दिवोदासानें शंबर, तुर्वश व यदु यांस वश केल्याचा उल्लेख
६१	७-१-१८।२३	अमहीयु	,,	,,	अंगिरस्, जमदग्नि
६२	७-१-२४।२९	जमदग्नि	,,	,,	
६३	७-१-३०।३५	निध्रुव	,,		

सूक्त	अ. अ. वर्ग	ऋषि	छंदः	देवता	महत्त्व
६४	७-१-३६।४१	कश्यप	"	"	सोमाच्या उत्पत्तिस्थानाचा उल्लेख
६५	७-२-१।६	भृगु किंवा जमदग्नि	"	"	न्यश्व, शर्यणावत आर्जीक, कृत्वन्, पस्त्य, पंचजन जमदग्नि
६६	७-२-७।१२	शत वैखानस	१८ अनुष्टुभ् बाकी गायत्री	१९-२१ पवमान अग्नि बाकी पवमान सोम	१९-२१ सर्व संस्कारांत व प्रायश्चित्तांत आहुति, पवमान माहात्म्य
६७	७-२-१३।१८		१० त्रिष्टुभ्		येथें पवमानसूक्त संपलें.
६८	७-२-१९।२०	वत्सप्रि	बाकी जगती	पवमान सोम	
६९	७-२-२१।२२	हिरण्यस्तूप	९-१० त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
७०	७-२-२३।२४	रेणु	१० त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
७१	७-२-२५।२६	ऋषभ	९ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
७२	७-२-२७।२८	हरिमंत	जगती	"	
७३	७-२-२९।३०	पवित्र	"	"	
७४	७-२-३१।३२	कक्षीवत	८ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	कक्षीवत्
७५	७-२-३३	कवि	जगती	"	
७६	७-३-१	कवि	"	"	
७७	७-३-२	"	"	"	
७८	७-३-३	"	"	"	
७९	७-३-४	"	"	"	
८०	७-३--५	वसु	जगती	"	
८१	७-३-६		५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
८२	७-३-७		५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
८३	७-३-८	पवित्र	जगती		१ वैष्णवांचें तप्तमुद्रेचें प्रमाण
८४	७-३-९	प्रजापति	जगती	"	
८५	७-३-१०।११	वेन	११-१२ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	"	
८६	७-३-१२।२१	१ आकृष्ट व माष ११-२० सिकता व नीवावरी २१-३० पृश्नि व अजा ३१-४० आकृ	जगती	"	अंगिरस, अग्नि

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छन्दः	देवता	महत्त्व
		ष्ट व माष ४१-४५ अत्रि ४६-४८ गृत्समद			
८७	७-३-२२।२३	उशनस्	त्रिष्टुभ्	”	उशना काव्य
८८	७-३-२४	”	”	”	नहुष्याणि, पेदु
८९	७-३-२५	वसिष्ठ	”	”	
९०	७-३-२६	”	”	”	
९१	७-४-१	कश्यप	”	”	
९२	७-४-२	”	”	”	
९३	७-४-३	नोधस्	”	”	
९४	७-४-४	कण्व	”	”	
९५	७-४-५	प्रस्कण्व	”	”	
९६	७-४-६।१०	प्रतर्दन राजर्षि	”	”	सोमाचें सुंदर वर्णन, मनु
९७	७-४-११।२२	१-३ वसिष्ठ ४-६ इंद्रप्रमति ७-९ वृषगण १०-१२ मन्यु १३।१५ उपमन्यु १६।१८ व्याघ्रपात् १९।२१ शक्ति २२।२४ कर्णश्रुत २५।२७ मृळीक २८।३१ वसुक्र (वसिष्ठगोत्र) ३२।४५ पराशर बाकी कुत्स	त्रिष्टुभ्	”	
९८	७-४-२३।२४	अंबरिष व ऋजिश्वन्	१९ बृहती बाकी अनुष्टुभ्	”	
९९	७-४-२५।२६	रेभ व सूनु	१ बृहती बाकी अनुष्टुभ्	”	
१००	७-४-२७।२८	”	अनुष्टुभ्	”	विघ्नकर्ता कुन्ना
१०१	७-५-१।३	१-३ अंधीगु ४-६ ययाति ७-९ नहुष १०-१२ मनु १३।१६ प्रजापति	२-३ गायत्री बाकी अनुष्टुभ्	”	मख भृगु लिस
१०२	७-५-४।५	त्रित	उष्णिह्	”	

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंदः	देवता	महत्त्व
१०३	७-५-६	"	"	"	
१०४	७-५-७	पर्वत व नारद किंवा शिखंडिनी	"	"	
१०५	७-५-८	"	"	"	अलिन्
१०६	७-५-९।११	१-३ चक्षुस् ४-६ चक्षुस् ७-९ मनु बाकी चाक्षुष अग्नि.	"	"	
१०७	७-५-१२।१६	सप्तर्षि	१-८-९ बृहती ३-१६ द्विपदाविराट् बाकी प्रगाथ	"	अंगिरस
१०८	७-५-१७।१९	१-२ गौरिवीति ३ शक्ति ४-९ ऊरु १० ऋजिश्व ११ ऊर्ध्वसद्मन् १२ कृतयशस् १३ ऋणंचक १४-१६ शक्ति	१. ३. ५. ७. ९. ११. १५ ककुभ्, २. ४. ६. ८. १०. १२. १४. १६. सतोबृहती, १३ गायत्री	"	नवग्व दध्यङ्
१०९	७-५-२०।२१	अग्नि	विराज्	"	
११०	७-५-२२।२३	त्र्यरुण व त्रसदस्यु राजर्षि	१-३ अनुष्टुभ् ४-९ बृहती १०-१२ विराज्	"	वसुरुच
१११	७-५-२४	अनानत	अत्यष्टि	"	
११२	७-५-२५	शिशु	पंक्ति	"	कांहीं धंद्यांचा उल्लेख.
११३	७-५-२६।२७	कश्यप	पंक्ति	"	काव्यमय वर्णन
११४	७-५-२८	"	"	"	शर्यणावत आर्जीक, वैवस्वत मरणसमयीं म्हणावयाचें सूक्त, कश्यप

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर.

भाषांतरकार—विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव

१.	पहिलें मंडळ	२।।
२.	दुसरें मंडळ	-।।।-
३.	तिसरें मंडळ	-।।।-
४.	चौथें मंडळ	१
५.	पांचवें मंडळ	१।।
६.	सहावें मंडळ	१।।
७.	सातवें मंडळ	१।।
८.	आठवें मंडळ	२
९.	नववें मंडळ	१।।
१०.	दहावें मंडळ	२

चित्रावशास्त्रीकृत

इतर पुस्तकें

१.	संध्या	०२
२.	ब्रह्मयज्ञ	०२
३.	वैश्वदेव	०२
४.	पूजा	०३
५.	श्राद्धप्रयोग	०१०
६.	हिंदुधर्मतत्त्वसंग्रह	०२
७.	धर्मशिक्षण	०२
८.	यज्ञोपवीतसंस्कार	०२
९.	उपनयनसंस्कार	०४
१०.	शुद्धिसंस्कार	०६
११.	समावर्तनसंस्कार	०२
१२.	चौलसंस्कार	०२
१३.	गणेशाथर्वशीर्ष	०२
१४.	विवाहसंस्कार	०१२

पुस्तकें मिळण्याचें ठिकाण

शंकर रामचंद्र दाते, ‘ लोकसंग्रह ’छापखाना पुणें.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर.

मंडळ दहावें.

भाषांतरकार.

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव,

मुद्रक व प्रकाशक .

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

' लोकसंग्रह ' छापखाना, २७ बुधवार पेठ

शके १८

किंमत दोन रुपये.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

मंडळ दहावें.

भाषांतरकार.

विद्यानिधि सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मुद्रक व प्रकाशक

शंकर रामचंद्र दाते, बी. ए.

चिटणीस, वैदिक वाङ्मय प्रसारक मंडळ.

' लोकसंग्रह ' छापखाना, २७ बुधवार पेठ, पुणें

शके १८४९.

किंमत दोन रुपये.

दशममंडलपरिचय

ऋग्वेदाच्या दहाव्या मंडळांत १९१ सूक्तें आहेत. एकंदर १७५४ ऋचा आहेत. त्यांत १७५ ऋषि
आणि सुमारें ५० देवता आहेत. ' यस्य वाक्यं स ऋषिः—या तेनोच्यते सा देवता (प. २). हीच ऋषि
आणि देवता ठरविण्याची सर्वानुक्रमणीकार कात्यायनाची पद्धत आम्हीं स्वीकारली आहे. त्यामुळें कांहीं
ठिकाणीं ऋषि आणि देवता पाहून मनाचें समाधान होत नाहीं. कारण, ऋषि आणि देवता ह्या शब्दांचा कांहीं
विशेष संकेत आपण आपल्या मनाशीं ठरविलेला असतो. पण ज्याचें भाषण तो ऋषि, आणि त्यानें जो विषय
सांगितला असेल ती देवता हें एकदां ध्यानांत असलें म्हणजे देवतासदराकडे पाहून घोटाळा उडणार नाहीं.

एकशें एक्याण्णव सूक्तांत ३९ इंद्राकरतां, ३० अग्नीकरतां, २२ विश्वेदेवाकरतां आणि ६ सूक्तें अश्वी-
करतां खर्चीं पडलीं आहेत. बाकीच्या देवतांकरतां यापेक्षां कमी सूक्तें आहेत. ऋचांच्या संख्येच्या दृष्टीनें
सूर्यासूक्त (८५) सर्वांत मोठें म्हणजे ४७ ऋचांचें आहे.

ह्या मंडळांत वीस छंद आले आहेत. त्यांतल्या त्यांत त्रिष्टुभ् छंदातील सूक्तें ५९ आहेत.
अनुष्टुभ्, जगती व गायत्री छंदांतील थोडथोडीं आहेत. याशिवाय फारच थोड्या ऋचा इतर छंदांतील आहेत.

संवाद सूक्तें.

दहाव्या मंडळांत सात संवादसूक्तें आहेत. १ यमयमीसंवाद (१०), २ देवाग्निसंवाद (५१), ३ इंद्र-
इंद्राणीवृषाकपिसंवाद (८६), ४ उर्वशीपुरूरवासंवाद (९५), ५ इंद्रमुद्गलसंवाद (१०२), ६ सरमापणीसंवाद
(१०८). ७ इंद्रवसुक्रसंवाद (२८) यांपैकीं १-२-४-६ हे बरेच स्पष्ट आहेत. पण बाकीचे तीन अस्फुट आहेत.
यांपैकीं प्रत्येकांत कांहीं गूढ संदेश आहे असें म्हणतात. परंतु पहिल्या संवादाखेरीज बाकीच्यांतील गूढाचा
अद्यापि उलगडा झालेला नाहीं. इंद्रइंद्राणीवृषाकपिसंवादावर लो. टिळकांनीं ज्योतिषाच्या दृष्टीनें प्रकाश पाडला
आहे. त्याचा उल्लेख सूक्तावर आला आहेच. हे संवाद नाटकासारखे करीत असत आणि त्यांत कांहीं गद्य-
भागहि असावा असा अलीकडील लोकांचा तर्क आहे.

कथासूक्तें.

संवादसूक्ताप्रमाणेंच इतर बरींच सूक्तें अशीं आहेत कीं त्यांमध्यें कांहीं कथा ग्रथित केल्या आहेत
त्या कथा संपूर्ण स्वरूपांत सूक्तांत आढळत नाहींत. परंतु ती कथा ध्यानांत घेतल्याशिवाय सूक्ताचा अर्थ
उकलत नाहीं. म्हणून त्या कथा अवश्य ध्यानांत असावयास पाहिजेत. तशा कथा थोडक्यांत सूक्ताच्या खालीं
टीपेंत दिल्या आहेत. अग्नि पळून गेला त्याबद्दलचीं सूक्तें (५१;१२४;१७१), सरण्यूसूक्त (१७),
इंद्रबंधन (३८–५), वैकुंठ इंद्र (४७), अथर्वन्मस्तकछेदन (४८–२), बंधुसूक्त (५८), नाभाने-
दिष्ठसूक्त (६१;६२), सूर्योत्पत्तिसूक्त (६७), आत्महोम (८१–१), देवापिआर्ष्टिषेणाचें पर्जन्यसूक्त
(९८), जुहूसूक्त (१०९,) लबसूक्त (११९), नचिकेतसूक्त (१३५).

त्यांत कांहीं ठिकाणीं इतिहास, तत्त्वज्ञान, नीतितत्त्व ग्रथीत केलें असून कांहीं केवळ रूपकात्मक आहेत
आणि कांहींत निश्चित काय सांगावयाचें आहे त्याचा बोध होत नाहीं.

संस्कार.

उपनयन (६१; ६२;), समावर्तनसंस्कार (२७; खै.) विवाह (८५;२२; खै.) अन्त्येष्टि व
श्राद्धप्रयोग (१५;१६;११७;११८;) व शान्ति वगैरे प्रकरणांत (१०६; ६९;) ह्या मंडळांतील
बरींच सूक्तें उपयोगांत आणलीं आहेत. तीं सक्तें त्या दृष्टीनें महत्त्वाचींहि आहेत. त्या सूक्तांचे अर्थ त्या त्या
संस्कारांतील प्रकरणास शोभण्यासारखे आहेत. सूक्तांतील तुटक ऋचाहि अनेक धर्मकृत्यांत उपयोगांत आणि-
ल्या आहेत. संध्येंतील आपोहिष्ठा० (९) व अघमर्षणाचें मंत्र (१९०) ह्याच मंडळांतील आहेत.

अन्नदानस्तुति (११७) फारच उत्कृष्ट वर्णन केली असून त्यांत अन्नदानांतील तत्त्व फार सुंदर रीतीनें ग्रथित केलें आहे. असें वर्णन ऋग्वेदांत दुसरें नाहीं म्हटलें तरी चालेल.

तत्त्वज्ञान.

सृष्टीची उत्पत्ति कशी झाली, परमेश्वराचें स्वरूप व सामर्थ्य, सृष्टीचें मूळ, आत्मा, जीव, चेतन व अचेतन सृष्टींतील गूढ तत्त्व व भिन्न शक्तींचें आधारभूत देव वगैरे अनेक गोष्टींचा उल्लेख सारखा सर्वत्र येत असतो. अनेकस्थळीं असेंहि दिसतें कीं, बोलणारा ह्या गोष्टी सहज बोलत चालला आहे. त्यांत त्याला आपण कांहीं विशेष सांगतो आहोंत असें न वाटतां अंगवळणी पडल्याप्रमाणें उल्लेख केलेले आढळतात. त्यावरून वैदिक ऋषींच्या थोरवीबद्दल मनांत अत्यंत आदर उत्पन्न होतो. त्यादृष्टीनें नासदीयसूक्त (१२९), 'कस्मै देवाय हविषा विधेम' असें पालुपद असलेलें उत्कृष्ट प्रजापतिसूक्त (१२१), ज्ञानाच्या महतीचें वर्णन (७१), वाक्शक्तीचें वर्णन (१२५), नित्य परिचयांतलें 'सहस्राक्षः सहस्रपात्' म्हणून परमेश्वराचें वर्णन करणारें पुरुषसूक्त (९०) हीं सूक्तें त्यांतल्या त्यांत विशेष वाचनीय व मननीय आहेत.

कांहीं उत्कृष्ट सूक्तें.

दहाव्या मंडळांत उत्कृष्ट काव्यमय सूक्तेंहि बरींच आहेत. त्यांतल्या त्यांत अग्नि, इंद्र व मरुत् यांचीं बहुतेक सूक्तें वाचनीय असतात. दहाव्या मंडळांतील अगदीं आरंभींचींच सूक्तें जरी पाहिलीं तरी त्यांवरून सुद्धां कल्पना येण्यासारखी आहे. रक्षोहा अग्नीचीं सूक्तें (८७;११८;१४२) वाचण्यासारखीं आहेत. एकशें सतराव्या सूक्तांत दानस्तुतिचा उत्कृष्ट नमुना पहावयास सापडतो. इंद्राचें सोम प्याल्यावरचें भाषण (११९) प्रासादिक काव्याचें उदाहरण होईल. रात्रिसूक्त (१२७), यज्ञसूक्त (१३०), वायु व सूर्य वर्णनपर सूक्तें (१३६; १७०; १७७; १७८;) अरण्यानीसूक्त (१४६), सवितृसूक्त (१४९), श्रद्धासूक्त (१५१), वायुसूक्त (१६८) हीं सूक्तें ओजस्वी, प्रासादिक आणि अलंकारिक भाषेनें नटलेलीं आहेत. मरुतांच्या सूक्तांत सुंदर उपमा आढळतात. विश्वेदेवांचीं सूक्तें प्राञ्जल आहेत.

ओषधि व रोगनाश.

ओषधींचें माहात्म्य ओषधिसूक्तांत (९७) फार चांगल्याप्रकारें वर्णन केलें आहे. ओषधींत निरोगी करण्याची शक्ति त्यांत स्पष्टपणें वर्णिली आहे. अशा ओषधींचा संग्रह करणाऱ्या वैद्यांचेंहि त्यांत वर्णन असून त्याला भिषज् म्हणतात असा उल्लेख आला आहे. लढाईत अनेक राजे एकत्र होतात त्याप्रमाणें वैद्यांच्या घरीं अनेक गुणकारी ओषधि जमा झालेल्या असतात असें काव्यमय वर्णनहि केलेलें आढळतें. ओषधि रोगाचें मूळच उखडून टाकते असा उल्लेख असून रोग नाहींसे करण्याबरोबर वनस्पतींच्या इतरहि शक्तींचा त्यांत उल्लेख आहे. ताप आला असतां मंत्रासारखाहि ह्या सूक्तांचा उपयोग करींत असें आश्वलायनश्रौतसूत्रावरून दिसते.

क्षयरोगासारख्या रोगापासून मुक्त व्हावें म्हणून यक्ष्मनाशनसूक्त (१६१) म्हणतात. त्यांमध्यें मनुष्याच्या आयुष्याची मर्यादा शंभर वर्षें सांगितलीं आहे. आणि जगणें म्हणजे सर्व शक्तिपरिपूर्ण असणें हेंहि म्हटलें आहे.

क्षयरोग नष्ट व्हावा म्हणून १६३ वें सूक्तहि म्हणण्यांत येतें. त्यांमध्यें रोगाची व्याप्ति दाखवणारा शरीराच्या अनेक भागांचा उल्लेख आहे.

त्याच्या मागीलच सूक्तांत (१६२) पुरे दिवस न भरतांच प्रसूति करणाऱ्या किंवा गर्भ नष्ट करणाऱ्या रोगापासून गर्भ सुरक्षित रहावा म्हणून प्रार्थना आहे.गर्भस्राव होत असल्यास हें सूक्त म्हणण्याचा परिपाठ आहे.

वाईट स्वप्नें पडत असल्यास १६४ वें सूक्त म्हणतात. यामध्यें शेवटीं 'आम्ही सर्व जिंकूं आणि उपभोगूं' अशी वैदिक धर्माची शिकवण गोविली आहे व आत्मविश्वास उत्पन्न केला आहे.

कपोतशांतीचा उल्लेख पुढील सूक्तांतच (१६५) आहे. पारवा घुबड यांना अशुभ मानीत असल्याचा ह्या सूक्तांत उल्लेख आहे. अशा प्रकारचा विधि पुढील वाङ्मयांत फारच दिसतो. पारवा घरांत शिरल्यानें घरांतील माणसांवर आणि पशूंवर रोग आणि अपमृत्यू गुदरतात अशी कल्पना दिसून येते.

सवतीबद्दल दोन सूक्तें (१४५, १५९) आलीं आहेत. दोनाहि इंद्राच्या बायकोचीं आहेत. पहिल्या
सूक्तांत सवतीचा वरचष्मा नष्ट करणाऱ्या एका ओषधीचें, म्हणून आणल्यापासून नवऱ्याच्या उशाखालीं
ठेवण्यापर्यंतचें विधान आहे. बायकांच्या स्वभावाचें त्यांत चांगलें वर्णन केलें आहे. आपल्या नवऱ्यानें सवतीचें
नांवसुद्धा घेतां उपयोगी नाहीं अशी इंद्राणीची इच्छा आहे. सखल प्रदेशावरून वाहणाऱ्या पाण्याप्रमाणें नव-
ऱ्याचें मन आपल्याकडेच लागावें अशी तिनें प्रार्थना केली आहे. १५९ व्या सूक्तांत तिचा सवतीचा
त्रास नष्ट झाला असें ती म्हणत आहे. तेथें स्त्रियांचा प्रौढिवादाचा व आत्मगौरवाचा स्वभाव चांगला दिसतो.

धननाश करणाऱ्या अवदसेची विद्रूप कल्पना पुरातन कालापासून चालत आली आहे असें १५५
ह्या सूक्तावरून दिसतें. तेथें तिला ‘ काणे विकटे ’ (१) अशीं संबोधनें दिलीं आहेत. तिचा मुख्य गुण
संपत्तीचा नाश करणें हा वर्णिला आहे. शिवाय संततीचा नाश करणें, कर्कश आवाज असणें ह्या गुणांनीं
तिला वर्णिलें आहे. ती नष्ट झाली म्हणजे पुनः भरभराट होते असें दाखविलें आहे. परमेश्वरभक्तीशिवाय
तिच्या तडाक्यांतून सुटण्यास मार्ग नाहीं असेंहि तेथें वर्णिलें आहे.

विशेषतः शत्रूंवर वैदिक ऋषींचा फारच कटाक्ष दिसतो. कोणाचीहि योग्यता शत्रूंशीं कसा वागतो
यावरून ठरविण्यांत येत असावी. इंद्र, अग्नि वगैरेंचें देवत्व शत्रूंचा नाश करण्यामुळें प्राप्त झालें आहे असें
अनेक ठिकाणीं उल्लेख आले आहेत. ऋषभानें आपल्या सूक्तांत म्हटलें आहे कीं ‘ अहमस्मि सपत्नहा इंद्र इव ’
(१६६–२) ‘ मी इंद्राप्रमाणें शत्रूंचा फडशा उडवणारा आहें ’ हें सूक्त स्वारीवर राजा निघाला असतां
म्हणावें असें आश्वलायनगृह्यसूत्रांत सांगितलें आहे (२–६–१३.). इंद्रपुत्र अप्रतिरथानें तर अप्वा देवीची
याच कामाकरतां योजना केली आहे. (१०३. १२)

राजा व राष्ट्र

राजकीय स्पष्ट कल्पना देणारीं ह्या मंडळांत दोन सूक्तें आहेत (१७३; १७४). त्यावरून राजा-
बद्दलची कल्पना करतां येते. राष्ट्राच्या संरक्षणाची जबाबदारी राजावर आहे. लोकांना राजा पसंत नसेल तर तो
पदच्युत होत असे. राजाला जर कसली मोठी भीति असेल तर ती राज्य सोडावें लागण्याचीच, असें त्यावरून
दिसतें. त्याची मुख्य परीक्षा तो शत्रूंचा पाडाव करतो कीं नाहीं यावरून ठरवीत असत. विशेषतः, ‘ राजा
प्रकृतिरंजनात् । (र. ४) या कालिदासोक्तीचें मूळ ‘ विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु ’ (१७३–१) ह्या वाक्यांत
सांपडतें. यावरून राजाबद्दलची कल्पना चांगली व्यक्त होते. राजाचें काम राष्ट्रांतील व्यक्तींच्या गुणाचा विकास
करणें ही भावना ‘ इह राष्ट्रमु धारय ’ (१७३–२) या शब्दानें व्यक्त केली आहे.

आप्रीसूक्तें.

७० व ११० अशीं दोन आप्रीसूक्तें दहाव्या मंडळांत आहेत. पहिल्यांत तनूनपात्‌चा मंत्र नाहीं आणि
दुसऱ्यांत नराशंसाचा मंत्र नाहीं. त्यामुळें दोनहि आप्रीसूक्तें अकरा ऋचांचीं आहेत. यांसंबंधीं विशेष माहिती
१०–७० व १–१३ वर दिली आहे ती पहावी.

सोम त्यासंबंधीं सर्व विचार नवममंडळपरिचयांत केला आहे.

वेदार्थ.

वेद व वेदार्थासंबंधाच्या प्राचीन परंपरा कशा आहेत हें पुढील आख्यायिकेवरून ध्यानांत येण्यासारखें
आहे. म्हणून पुढील आख्यायिकेकडे वाचकांचें लक्ष्य वेधूं इच्छितों.

प्रजापतीला ‘क’ नांव मिळाल्याची आख्यायिका.

प्रजापतीनें देव उत्पन्न केले आणि सर्वांच्या मागाहून इंद्र उत्पन्न केला. नंतर प्रजापति आणि इंद्र
यांच्यांत खालीलप्रमाणें संवाद झाला.

‘ हे इंद्रा, तूं स्वर्गांत जा. तेथें देव आहेत त्यांच्यावर तूं माझ्या आज्ञेनें आधिपत्य कर. ’

‘ बरें आहे. ’

इंद्र स्वर्गावर गेल्यावर देवांनीं त्याला विचारलें,—

‘ तूं कोण ? ’

' मला प्रजापतीनें तुमच्यावर आधिपत्य करण्यासाठीं पाठविलें आहे. माझें नांव इंद्र. '

' आम्ही तुझ्यापेक्षां मोठे आहों. आमचा अधिपति तूं कसा होणार ? व तुझ्यायोगें आम्ही आपल कल्याण तरी काय करून घेणार ? '

देवांचें बोलणें ऐकून इंद्र ओशाळला व स्वर्गांतून परत प्रजापतीजवळ आला व देवांनीं केलेलें सर्व भाषण त्यानें प्रजापतीला निवेदन केलें.

प्रजापतीजवळ एकप्रकारचें विलक्षण तेज होतें तें लक्ष्यांत घेऊन इंद्र प्रजापतीला म्हणाला—

' हे प्रजापते, तुझें दिव्य तेज मला दे, म्हणजे त्यायोगें मी देवांवर आधिपत्य गाजवीन. '

' वाः, हें तेज तुला जर मी देऊन बसलों तर मग माझी काय थोरवी राहणार ?

' तूं 'क' या नांवानें प्रसिद्ध होशील. 'क' म्हणजे प्रजापति. तूं जर मला आपलें तेज दिलेंस तरी तुझें प्रजापतित्व कायम राहील. '

नंतर प्रजापतीनें आपल्या जवळच्या तेजाचें एक पदक तयार करून तें इंद्राच्या मस्तकांवर बांधलें. तेव्हां प्रजापतीनें पदक बांधलेला इंद्र देवांचें आधिपत्य करण्यास समर्थ झाला.

अशी प्रजापतीचे 'क' नांव पडण्याची आख्यायिका आहे. (तै. ब्रा. २. २. १०) म्हणून 'क' म्हणजे प्रजापति असा अर्थ करून ' कस्मै देवाय हविषा विधेम (७१) याचा अर्थ करावा लागतो. असें सायणाचार्यांच्या अर्थाचे धागेदोरे असतात.

खैलिकें.

(परिशिष्ट.)

संहितेच्या ह्या भागास खिल, परिशिष्ट किंवा पदशिष्ट असें म्हणतात. सांप्रदायिक वैदिकांत पदशिष्ट असें म्हणण्याची पद्धत आहे. पदशिष्ट म्हणजे ज्यांचा शाकल्यानें पदपाठ केला नाहीं तीं होत. परंतु संहितेंतहि पदपाठ नसलेला भाग आहे (७.५९.१२; १०.२०.१; १२१–१०; १९०;). तथापि संहितेच्या बाहेरील भागास उद्देशून हा शब्द प्रचलित आहे. परिशिष्ट म्हणजे मागून जोडलेले आणि खिल म्हणजे घुसलेले. यावरून ते संहितेच्या मागूनचे आहेत. तथापि हे बरेच प्राचीन आहेत असें म्हणावयास पुष्कळ आधार आहेत. कात्यायनानें आपल्या सर्वानुक्रमणींत पर्यायानें खिलांचा उल्लेख केला आहे. (४.३–८) तथापि त्याच्याहि पूर्वींचा आणि ऋषि, छंद आणि देवता यांच्या वेगवेगळ्या अनुक्रमणिका करणाऱ्या शौनकानें आपल्या अनुवाकानुक्रमणीच्या प्रस्तावनेंत खिलांचा सामान्य उल्लेख केला आहे.

एकैकमनुवाकं तु खिलानि ब्राह्मणानि च । संवत्सरे संवत्सरे पठेदहरहः शुचिः ॥

त्याच अनुक्रमणींत पुनः पहिल्या मंडळाच्या तेराव्या व चवदाव्या अनुवाकांमध्यें शौनकानें म्हटलें आहे कीं, मी खैलिक अनुवाकांची गणना करीत नाहीं.

खैलिकानामनादेशोऽस्मिन् ग्रंथेऽनुवाकानाम् । यस्तु चर्च्यते वेदे तस्य संख्येति न श्रुतिः ॥

शौनकाच्या आर्षानुक्रमणीमध्यें खिलांचा उल्लेख केलेला दिसतो.

अनुवाक, सूक्त, वर्ग, ऋचा, छंद आणि पदें यांचा हिशेब देतांना खिला हिशेबांत धरीत नाहींत.

सहस्रमेतत्सूक्तानां निश्चितं खैलिकैर्विना । दशसप्त च पञ्यंते—

निरुक्तांत खिलांतील ऋचांचा उल्लेख आहे (९–५,७–२९) पाणिनीच्या गणपाठांत खिलांचा उल्लेख आहे. (४.२.८०.) ज्या कांहीं ऋचा ऋग्वेदांत खिल म्हणून आहेत त्या अथर्ववेदांत मूळ म्हणून धरल्या आहेत. अशा प्रकारचें खिलवाङ्मय वेदांत व पुराणांत अनेक ठिकाणीं आहे.

खिल बहुतकरून मंडळाच्या आणि अनुवाकाच्या शेवटीं येतात. अष्टकाच्या व अध्यायाच्या शेवटीं येत नाहींत.

खिलांचा आश्वलयन गृह्यसूत्रांत (३–८–१६) विनियोग केलेला आढळतो.

आम्ही मॅक्समुल्लरच्या प्रतीला धरून खिलांचें भाषांतर केलें आहे. पण त्यांत पुढील सूक्त नाहीं.

तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु—हे सात मंत्र ऋग्वेदाचें परिशिष्ट म्हणून शांतिकमलाकर व निबंधसार या ग्रंथांत भुवनेश्वरीशांतिप्रकरणांत दिले आहेत व कांहीं वैदिकांच्या पाठांतहि आहेत. मात्र सहा नसून तेथें सात आहेत. तेथें असें म्हटलें आहेः—

न च स्वशाखायां शिवसंकल्पमंत्राभाव इति वाच्यं, प्राचीनतरपुस्तके अष्टमाष्टके अष्टमाध्याये २४ वर्गांते शिवसंकल्पसूक्तस्य परिशिष्टत्वेनोपालभात् । ऋग्विधाने तस्मिन्नेव स्थले तद्विनियोगोपलंभाच्च ॥

शांतिकमलाकर भुवनेश्वरी

आठव्या मंडळांत वालखिल्य नांवाचें एक अकरा अध्यायांचें पदपाठासहित मोठें परिशिष्ट आहे. त्याचा अष्टमंडळपरिचयांत विचार केला आहे.

आज आम्ही ऋग्वेदाचें दशममंडळ प्रसिद्ध करीत आहोंत. हें ऋग्वेदाचें शेवटलें मंडल आहे. यावरून आम्ही उलट बाजूनें आरंभ केला आहे असें दिसेल. आजपर्यंत ऋग्वेदाच्या भाषांतराचे जे प्रयत्न झालें ते सर्वच अपुरे राहिले आहेत. ते सर्व विचारांत घेऊन आम्ही उलट बाजूनें सुरवात केली आहे. अशीच पुढलीं मंडळें आम्ही प्रसिद्ध करणार आहों. प्रयत्न अपुरा राहिला तरी मराठी भाषेत भाषांतर पुरें झालें असें आमच्या प्रयत्नानें ठरेल.

सिद्धेश्वरशास्त्री चित्राव.

मकरसंक्रमण }
१८४९.

ऋग्वेदाचें मराठी भाषांतर

दहावें मंडल

सूक्त पहिलें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. हा थोर अग्नि सकाळीं प्रज्वलित केला आहे. रात्रीच्या काळोखांतून आपल्या तेजानें अग्नि बाहेर निघत आहे. प्रज्वलित झाल्यामुळें सुंदर दिसणारा हा अग्नि आपल्या तेजस्वी प्रकाशानें संपूर्ण घर भरून टाकीत आहे.

२. हे अग्ने, प्रकट झालेला तूं ओषधीमध्यें गुप्तरूपानें असतोस, (एवढेंच नव्हे तर) सर्व द्यावापृथिवींच्या अन्तर्गत असतोस. चित्रविचित्र रंग असलेला आणि गोजिरवाणा दिसणारा (असा तूं) अंधाराला शत्रूसारखा पराभूत करतोस आणि लांकडामुळें तडातडा पेटत असतोस.

३. ज्ञानी, प्रज्वलित केलेला, थोर आणि चहूंकडे भरून राहिलेला अग्नि माझें–त्रिताचें–संरक्षण करो. कारण ज्या वेळीं (उपजीविकेचें साधन म्हणून) लोक पावसाची प्रार्थना करतात त्यावेळीं सर्व थोर लोक अग्नीची मनःपूर्वक पूजा करतात.

४. हे अग्ने, म्हणूनच अन्न देऊन जगाचें पोषण करणाऱ्या औषधी, अन्नाची वृद्धि करणाऱ्या तुझ्या उपयोगी (इंधनरूपानें) पडतात. आणि तूंहि अन्नरूपानें त्यांच्यांत रहातोस. आणि त्या जीर्ण झाल्या कीं तुला अन्न म्हणून लांकडाच्या रूपानें प्राप्त होतात. खरोखर मानवसृष्टींत तूं देव आहेस.

५. यज्ञाचा देव, चित्रविचित्र रथ असलेला, सर्व यज्ञांतील मुख्य, तेजस्वी, माहात्म्यानें सर्व देवांमध्यें प्रतिइंद्र आणि सर्व लोकांना अतिथीप्रमाणें पूज्य असणारा अशा अग्नीची आम्ही संपत्तीकरतां स्तुति करतों.

६. हे अग्निराजा, तेजस्वी वस्त्रें धारण करणाऱ्या, पृथ्वीच्या नाभिस्थानीं इळा म्हणजे उत्तरवेदि येथें निर्माण केलेला, तेजस्वी व पुढें स्थापन केलेला असा तूं ह्या यज्ञांत देवांचें पूजन कर.

७. हे अग्निदेवा, मुलगा आईबापांना मदत करतो, त्याप्रमाणें तूं द्यावापृथिवींना सदोदित मदत करीत असतोस. हे तरुणा, आम्हां भक्तांकडे तूं ये. आणि हे बलपुत्रा, तूं इंद्रादिक देवांना आमच्या यज्ञामध्यें आण.

सूक्त दुसरें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. हे अत्यंत तरुण अग्ने, हवि इच्छिणाऱ्या देवांना हविर्द्रव्य पोंचवून संतुष्ट कर. हे ऋतूंच्या अधिपा, कालज्ञ असा तूं ह्या यज्ञांत देवांची पूजा कर. हे अग्ने, ज्याअर्थीं तूं सर्व होत्यांमध्यें प्रमुख आहेस त्याअर्थीं सर्व श्रेष्ठ ऋत्विजांसह यजन कर.

२. हे अग्ने, तुला होता, पोता यांनीं केलेलीं स्तोत्रें आवडलीं आहेत. तसेंच तूं बुद्धिमान्, सत्यनिष्ठ आणि धन देणारा आहेस. आणि आम्हीहि देवांना हवि अर्पण करणारे आहोंत. म्हणून आम्ही असें इच्छितों कीं, हा श्रेष्ठ अग्नि देवांना आम्ही दिलेला हवि पोंचवो.

३. आम्ही देवांच्या मार्गानें जाऊं. जें कर्म आम्ही करूं शकूं तें आम्ही आरंभून समाप्तहि करूं. नंतर ज्ञात्या अग्नीनें तें कर्म देवांकडे पोंचवावें. तोच खरोखर आमचा होम पुरा करणारा आहे. तोच ऋतु आणि यज्ञ करो.

४. हे देवहो, अज्ञानानें आम्ही जीं कर्में, तुम्ही जाणत असतां केलीं नसतील, तीं सर्व कर्में ज्ञानी अग्नीनें परिपूर्ण करावींत. जो काल देवांना समर्थ करतो, त्या सामर्थ्यानें अग्नीनें आमच्या कर्मांतील उणेपणा काढून टाकावा.

५. जें कर्म अल्पज्ञतेमुळें व दारिद्र्यामुळें लोकांना समजत नसेल तें कर्म ज्ञाता, देव, कर्मज्ञ आणि देवांना हवि पोंचवणारा असा अग्नि पुरें करो.

६. हे अग्ने सर्व यज्ञांचें मुख, आश्चर्यकारक व ज्ञानी अशा तुला यज्ञ करणारानें उत्पन्न केलें. तूं आम्हांला नोकरादिकांनीं युक्त भूमि दे. स्पृहणीय, पचण्यास हलकी व सर्व लोकांना पुष्ट करणारीं अशीं अन्नें देवांकडे पोंचीव.

७. हे अग्ने, ज्या तुला द्यावापृथिवींनीं उत्पन्न केलें, ज्या अन्तरिक्षानें तुला उत्पन्न केलें, तसेंच कारागीर त्वष्टा यानें तुला उत्पन्न केलें, तो तूं पितृयान मार्ग जाणणारा तेजःपुंज असा प्रकाशमान हो.

सूक्त तिसरें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्निदेवा, तूं सर्वांचा ईश्वर आहेस. देवांकडे हवि पोंचविणारा, प्रदीप्त होणारा, शत्रूंना भीतिप्रद, निर्माता असा अग्नि सर्वांकडून ऐश्वर्य देणारा म्हणून पाहिला जातो. तसेंच तो आपल्या कान्तीनें विशेष शोभतो. नंतर आपलें पांढरें स्वच्छ तेज कमी होत असलेला रात्र घालावितो.

२. तो अग्नि महान् व सर्व जगाच्या पालनकर्त्या सूर्यापासून उत्पन्न होणाऱ्या उषेच्या साह्यानें काळ्या कुट्ट रात्रीचा पराजय करतो,त्या वेळीं गमनशील अग्नि आपल्या तेजानें आकाशाला व्यापून सूर्याच्या किरणांना प्रतिबंध करीत असतो. त्या वेळीं अग्नीची शोभा कांहीं अवर्णनीय असते.

३. रमणीय, उषेनें युक्त असा अग्नि आला.बाहिणीच्या मागें लागलेल्या जाराप्रमाणें अग्नि उषेच्या मागें लागला आहे. आपल्या सुंदर तेजानें युक्त असा अग्नि आपल्या शुभ्र तेजानें अंधकाराला पळवून लावतो.

४. ह्या थोर अग्नीचे तेजस्वी किरण अग्नीच्या भक्तांना त्रास देत नाहींत. यज्ञांत मित्र, कल्याणकर, स्तुत्य, कामपूरक, थोर आणि सुमुख अशा अग्नीचे तेजस्वी किरण प्रसिद्ध आहेत.

५. प्रकाशमान, थोर आणि सुंदर अशा अग्नीचे तेजस्वी किरण शब्द करीत मरुताप्रमाणें सर्वत्र पसरतात. तसेंच प्रशस्त, तेजस्वी, अल्लड आणि अत्यंत मोठ्या अशा किरणांनीं अग्नि आकाश व्यापतो.

६. दर्शनीय, आयुधें धारण केलेला, देवांकडे धांवणारा, अशा अग्नीच्या उष्ण ज्वाला वायूमुळें शब्द करतात. तसेंच देवांमध्यें मुख्य, गमनशील, वैभवशाली, असा थोर अग्नि प्रौढ, शुभ्र व कडकडणाऱ्या ज्वालांनीं शोभतो.

७. हे अग्ने, तो तूं आमच्या यज्ञांत थोर देवांना आण. तसेंच तरुण स्त्रियांसारख्या द्यावापृथिवींमध्यें सूर्याच्या रूपानें संचार करणारा तूं आहेस. तो तूं आमच्यामध्यें बस. तसेंच भक्तसुलभ व वेगवान असा तूं आपल्या चपल घोड्यांसह आमच्या यज्ञामध्यें ये.

सूक्त चवथें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ.

१. हे अग्निदेवा, तुला मी हवि देतों. तसेंच मननीय अशीं स्तोत्रें मी तयार करतों. सर्ववंद्य असा तूं आम्ही स्तुति करीत असतां जवळ आलास कीं, तुला हवि अर्पण करूं. हे प्राचीन राजा, तूं यज्ञेच्छु पुरुषाला किंवा पुरूला निर्जल प्रदेशांतील पाणपोईसारखा आहेस.

२. हे तरुण अग्ने, थंडीनें काकडलेल्या गायी ज्याप्रमाणें उष्ण अशा गोठ्यांत जातात, त्याप्रमाणें लोक तुझी सेवा करतात. तो तूं देवांचा आणि माणसांचा दूत आहेस. हविर्द्रव्यें घेऊन तूं आकाशमार्गानें संचार करीत असतोस, त्या तुझी आम्ही स्तुति करतों.

३. हे अग्निदेवा, जयशील अशा तुला, पुत्राप्रमाणें पृथिवी माता आपलासा म्हणून वाढविते. तूं आकाशमार्गानें जातोस येतोस. तूं यज्ञ करणाऱ्याकडून हविर्द्रव्यें घेऊन, मोकळे सोडलेलें जनावर गोठ्यांत जातें त्याप्रमाणें तूं देवाकडे जाऊं इच्छितोस.

४. हे बुद्धिमान् आणि चेतन अग्ने, आम्हां मूर्खांना तुझें माहात्म्य समजत नाहीं. तुझें माहात्म्य तूंच जाणतोस. लतासारख्या पडणाऱ्या आपल्या ज्वालेनें आहुति भक्षण करतोस. लोकांचा धनी असा तूं आहुतींचा आस्वाद घेत असतोस.

५. लोक एकमतानें ज्या अग्नीला प्रसन्न करतात तो अग्नि कचित् जुन्या औषधींत (लाकडांत) उत्पन्न होतो. पांढरा व धूर असलेला कदाचित् अरण्यांत असतो किंवा बैल जसा पाण्याकडे जातो, तसा सदा पवित्र असणारा अग्नि पाण्याचा आश्रय केलेला असतो.

६. हे अग्निदेवा, वनचर, जीवाविषयीं बेपर्वा, असे चोर ज्याप्रमाणें अनेक दोऱ्यांनीं वाटसरूंना बांध-

तात त्याप्रमाणें माझे हात अग्नि उत्पन्न करण्याकरतां बांधले गेले आहेत. हे अग्निदेवा, हे तुझ्याकरतां मी आतां नवीन स्तोत्र करतों आहे. म्हणून तूं आपल्या पवित्र अंगांनीं, रथाला घोडे जोडतात त्याप्रमाणें, मला यज्ञाशीं युक्त कर.

७. हे अग्निदेवा, आम्हीं दिलेलें अन्न, आम्ही केलेले नमस्कार, स्तुति, सदोदित घडत असो. तसेंच हे अग्निदेवा, आमच्या पुत्रपौत्रांचें रक्षण कर. आणि न चुकतां आमच्या शरीराचें रक्षण कर.

सूक्त पांचवें.

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. धन देणारा, धनवान, अनेक ठिकाणीं जन्म घेणारा आणि अद्वितीय अग्नि आमचीं अन्तःकरणें जाणतो. (हा अग्नि) आकाशाच्या जवळ असणाऱ्या मेघांत असतो. हे अग्नि, तूं आपल्या मेघांतील (विद्युल्लतारूपी) स्थानीं जा.

२. आहुति देणारे, अग्नीची स्तुति करणारे थोर यजमान घोडे प्राप्त करिते झाले. सृष्टिनियमांचें उत्पत्तिस्थान अशा अग्नीचें शहाणे लोक संरक्षण करतात. तसें अन्तःकरणांत अग्नीचीं नांवें जपतात.

३. सृष्टिनियम व नवीनपणा यांनीं युक्त असणारी द्यावापृथिवी अग्नीला धारण करतात. आणि थोडक्याच कालांत अग्नीला उत्पन्न करतात. सर्व चराचर सृष्टीचा आधार अशा अग्नीला उत्पन्न करणाऱ्या अंशाला मनानें उत्पन्न करणारे आम्ही, त्याची पूजा करतों.

४. यज्ञाचे प्रवर्तक, इष्ट गोष्टी प्राप्त करूं इच्छिणारे, प्राचीन लोक, चांगला प्रज्वलित अग्नि, बलप्राप्तीकरतां उपासितात. त्रैलोक्यनिवासी अग्नि, उदकाकरतां घृत व अन्न यांनीं प्रज्वलित करतात, म्हणून आम्ही त्या अग्नीची स्तुति करतों.

५. स्तोत्यांकडून स्तविला जाणारा सर्वज्ञ अग्नि, आपल्या तेजस्वी सात जिव्हा, उंच प्रकट करता झाला. प्राचीन अग्नि आकाशांत चमकला, आणि तेजानें उगवत्या सूर्याचें रूप प्राप्त करता झाला.

६. शहाण्या ऋषींनीं सात मर्यादा निर्माण केल्या. त्यांतील एकहि पापीच पुरुष उल्लंघितो. ह्या मर्यादा पाळावयास लावणारा अग्नि त्रैलोक्यांत रहात असतो.

७. स्थूल व सूक्ष्म जगत्, पृथ्वी, अन्तरिक्ष आणि जे स्वर्गांत उत्पन्न झाले त्यांत प्रथम अग्नि उत्पन्न झाला. सृष्ट्यारंभीं अग्निच बैल आणि गाय रूपानें उत्पन्न झाला.

६. टीप—पानमक्षाः स्त्रियो मृगया दंडः पारुष्यमन्यदूषणम् । (अथवा) स्तेयं गुरुतल्पारोहणं ब्रह्महत्यां भ्रूणहत्यां सुरापानं दुष्कृतकर्मणः पुनः पुनः सेवा पातकेऽनृतोद्यम् (निरुक्तम् ६–२७)

सूक्त सहावें.

ऋषिः -त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. ज्या अग्नीच्या साहाय्यामुळें भक्ताची स्वगृहीं उन्नति होते आणि जो सूर्यकिरणांच्या प्रशस्त तेजानें वेष्टिलेला व तेजस्वी असा सर्वत्र असतो तो हा अग्नि होय.

२. सत्य, नित्य आणि तेजस्वी अशा तेजस्वी किरणांनीं जो अग्नि शोभतो आणि जो मैत्री करण्याकरतां व भक्ताच्या कल्याणाकरतां सतत पळणाऱ्या घोड्याप्रमाणें जात असतो, (तो हा अग्नि होय.)

३. जो अग्नि सर्व जगाचा धनी आहे. जो विश्वगामी उषःकालीं होम करणारावर सत्ता चालवितो आणि शत्रूंनीं ज्यांना धक्का लावला नाहीं असे सर्वच भक्त ज्यामध्यें महत्त्वाचीं हविर्द्रव्यें समर्पण करतात, तो हा अग्नि होय.

४. सामर्थ्यानें प्रज्वलित केलेला, स्तोत्रांनीं स्तविलेला, देवांकडे मोठ्या वेगानें जाणारा, प्रशंसनीय, देवांचा दूत, यज्ञयोग्य, देवयुक्त असा तो अग्नि देवांना हविर्द्रव्यें देतो.

५. हे ऋत्विजहो, तुम्ही भोग्य पदार्थ देणाऱ्या तेजस्वी अशा अग्नीला इंद्राप्रमाणें स्तोत्रें आणि हवि यांनीं आमच्याकडे अभिमुख करा. ह्या अग्नीला मोठमोठे स्तोते शत्रुंजय देवांना बोलाविणारा म्हणून आदरानें स्तवीत असतात.

६. हे अग्निदेवा, घोडेस्वार जसे युद्धांत एकत्र होतात तशी सर्व संपत्ति तुझेपाशीं एकत्र आहे म्हणून तूं आम्हांला इंद्राचें संरक्षण दे.

७. हे अग्ने, तूं उत्पन्न झाल्याबरोबर मोठेपणामुळें हवनीय होतास, म्हणून थोर भक्त तुझें अनुसरण करतात आणि ते श्रेष्ठ लोक तुझ्या संरक्षणामुळें उत्कर्ष पावतात.

सूक्त सातवें

ऋषिः–त्रित आप्त्य; देवता–अग्नि; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्निदेवा, तूं स्वर्ग आणि पृथ्वी या मधून सर्व प्रकारचें अन्न आणि कल्याण यज्ञ करण्याकरतां दे, म्हणजे आम्ही तुझी सेवा करूं. हे दर्शनीय अग्ने, पुष्कळ, स्तुत्य अशा ज्ञानांनीं आमचें तूं संरक्षण कर.

२. हे अग्निदेवा, तुझ्यापासून उत्पन्न झालेली आमची बुद्धि, तुझ्या कृपेनें प्राप्त झालेले गायी घोडे वगैरे जें धन त्याची प्रशंसा करते. ज्या वेळीं मनुष्य धन प्राप्त करतो, त्या वेळीं हे तेजस्वी अग्ने, आम्ही तुझी स्तुति करतों.

३. मी अग्नीला पिता मानतों. अग्नीला बंधु आप्तइष्ट समजतों आणि माझा अग्नि हाच नेहमींचा मित्र आहे. थोर अग्नीच्या स्थानाची आम्ही उपासना करतों. (इष्टसिद्धयर्थ) ज्याप्रमाणें लोक सूर्याच्या तेजस्वी मंडलाची पूजा करतात तशी आम्ही अग्नीच्या स्थानाची उपासना करतों.

४. हे अग्निदेवा, आम्ही तुझी उपासना म्हणून हीं स्तोत्रें केलीं आहेत. आमच्या घरीं हवन केलेला तूं ज्याचें संरक्षण करतोस तो मी सत्यनिष्ठ, अश्वयुक्त आणि अन्नयुक्त असा होईन. अशा आम्हांला चांगले दिवस येऊन उत्तम हवि अर्पण करण्याचा प्रसंग येवो.

५. तेजस्वी, एखाद्या प्रेमळ मित्राप्रमाणें सत्कर्ता, प्राचीन, होता, आणि यज्ञाला पूर्णता आणणारा, अशा अग्नीला मनुष्यांनीं आपल्या हातांनीं निर्माण केलें. आणि लोकांत देवांना बोलविणारा म्हणून त्याची स्थापना केली.

६. तेजस्वी अग्ने, स्वर्गांतल्या देवांचें तूं स्वतः यजन कर. अल्पज्ञ आणि पूर्ण होऊं इच्छिणारा मनुष्य तुझ्या शिवाय काय करूं शकणार आहे ! तसेंच हे देवा, तूं कालविशेषीं देवांचें जसें यजन करशील तसेंच हे सुजन्म, तूं आपलेंहि यजन कर.

७. हे अग्निदेवा, दृष्ट व अदृष्ट संकटांपासून आमचें रक्षण करणारा हो. तूं आमच्याकरतां अन्न तयार करणारा व अन्न देणारा हो. हे पूज्य अग्ने, तूं हविर्द्रव्यें आम्हांला दे. तसेंच आमचें शरीर काळजीनें रक्षण कर.

सूक्त आठवें.

ऋषिः–त्वष्टृपुत्र त्रिशिर; देवता—१–६ अग्नि, ७–९ इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. मोठ्या ज्ञानानें युक्त होत्साता अग्नि द्यावापृथिवीभर जातो. आणि (देवांना बोलावण्याचे वेळीं) बैलासारखा (जोरानें) ओरडतो. स्वर्गाच्या भोवतालचे व मधले प्रदेश व्यापतो आणि अन्तरिक्षांत तर (विद्युद्रूपानें) फारच वाढतो.

२. सर्वत्र भरलेला, कामपूरक, तेजस्वी अग्नि प्रसन्न होतो. स्तुत्य, लहान मुलासारखा, देवांचें काम करणारा अग्नि शब्द करतो. तो अग्नि यज्ञ आणि उत्साहकारक कर्म करणारा आपल्या स्थानीं मुख्यत्व पावतो.

३. जो अग्नि आपल्या आईबापांचीं (अरणी) मस्तकेंहि थोडीशी जाळतो अशा तेजस्वी अग्नीचें तेज यज्ञांत स्थापन केलें जातें. ह्या अग्नीचें कुंडांतील तेजस्वी, यज्ञस्थानांत वाढलेलें असें शरीर शहाणे सेवितात.

४. हे स्तुत्य अग्ने, तूं सर्व उषांच्या पूर्वी येतोस. तूं दिवस आणि रात्रीं यांमध्यें तेजस्वी असतोस आणि स्वतःच्या शरीरापासून सूर्य उत्पन्न करून सप्त स्थानें (धिष्ण्यादि) यज्ञाकरतां निर्माण करतोस.

५. थोर सृष्टिनियमांचा तूं डोळा आहेस. तूं रक्षक आहेस. ज्या वेळीं उदकाकरितां वरुण जातो, त्यावेळीं तूंच असतोस. हे अग्ने 'अपां नपात्' तूंच आहेस. ज्या यजमानांचे हवि खातोस त्यांचा तूं दूत होतोस.

६. हे अग्निदेवा, जेथें सुंदर घोडयांनीं युक्त अशा वायूशीं तूं मिळतोस तेथें तूं पाऊस पाडतोस. तसेंच आकाशांत तूं श्रेष्ठ व सर्वपोषक सूर्याला मदत करतोस. आणि तूं आपल्या जिभेस देवांकडे हवि नेणारी करतोस.

७. सुरक्षित 'त्रित' बल मिळावें म्हणून श्रेष्ठ व पालक अशा इंद्राला यज्ञानें आपलासा करतां झाला. द्यावापृथिवींत नांवाजलेला त्रित स्तोत्रें म्हणत आपलीं आयुधें चालवतो आहे.

८. तो त्रित आप्त्य वाडिलार्जित आयुधें जाणत असल्यामुळें इंद्राच्या प्रेरणेनें खूप लढला. सूर्यासारख्या त्रिशीर्षाला ठार करता झाला. त्वष्टृपुत्र अशा माझ्याहि गाई पळवून नेल्या.

---

५. अपां नपात्=पाण्याचा नातु-अद्भ्यो हि मेघो जायते। मेघादग्निर्विद्युद्रूपो जायते। इत्यपां पौत्रत्वमुच्यते।

९. सज्जनांचा रक्षणकर्ता असा इंद्र पुष्कळच बलाचा अभिमान बाळगणाऱ्या त्वष्टृपुत्र मन्यमानाला मारता झाला. त्वष्टृपुत्राच्याहि गाईंचा धनी विश्वरूप अशा माझीं तिन्ही डोकीं त्यांनीं गर्जना करीत तोडून टाकलीं.

सूक्त नववें.

ऋषिः–अंबरीषपुत्र सिंधुद्वीप किंवा त्वष्टृपुत्र त्रिशिर; देवता–अप् ; छन्दः—१–२ अनुष्टुभ्, ३–४ गायत्री, ५ वर्धमाना, ६ गायत्री, ७ प्रतिष्ठा.

१. हे उदकांनो, ज्या अर्थीं तुम्ही (खानपानादिकानें) सुखदायक आहांत त्याअर्थी अन्न आणि पवित्र व रमणीय अशा आत्मज्ञानाकरतां आमचें रक्षण करा.

२. आपल्या बालकाचें कल्याण इच्छिणाऱ्या माता ज्याप्रमाणें बालकास स्तनपान करवितात; त्याप्रमाणें तुम्ही आपला कल्याणकारक रस आम्हांस द्या.

३. हे उदकांनो, ज्यांचा (रोगांचा)नाश झाला असतां आम्हाला आनंद होईल, त्यांच्या नाशाकरतां आम्ही तुमचा स्वीकार करतों. आम्हांला प्रजोत्पादन समर्थ करा.

४. उदक–देवता आम्हांस सुख देवोत, आम्हांस आरोग्यकारक उदक पिण्यास मिळो, आणि रोग व अवर्षण यांची भीति नाहींशी करणारे उदकांचे प्रवाह आम्हांला पवित्र करोत.

५. रोग निवारण करणाऱ्या, आरोग्यादि देण्यास समर्थ असणाऱ्या आणि प्राणिमात्रांस आधारभूत अशा उदकांच्या जवळ मी औषधींची याचना करतों.

६. उदकांत सर्व औषधें आणि सर्व जगताला सुख देणारा अग्नि आहे असें सोमानें मला सांगितलें.

७. हे उदकांनो, मी दीर्घायुषी होऊन चिरकाल सूर्यास पाहाण्याला समर्थ होण्याकरतां माझ्या शरीरांत औषधींचा पुरवठा करा.

८. हे उदकांनो, माझे ठिकाणीं जें कांहीं पाप असेल, मी बुद्धिपूर्वक कोणाचा द्रोह केला असेल अथवा जे कांहीं व्यर्थ शिव्याशाप दिले असतील ते सर्व वाहून धुवून टाका.

९. हे उदकांनो, आज मी तुमची उपासना केली आहे आणि तुमच्या सारभूत अशा तत्त्वांशीं संयुक्त झालों आहे. हे अग्ने, जलदेवता बरोबर असणारा तूं ये आणि मला तेजःसंपन्न कर.

सूक्त दहावें

ऋषिः–यम-यमी;देवता—यम-यमी;छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. यमी म्हणतेः—गुप्त व प्रशस्त अशा अर्णव प्रदेशांत जाऊन माझ्या पूज्य सख्याला मी (संभोग) सौख्यासाठीं अभिमुख करूं इच्छितें. पृथ्वीवर उत्कृष्ट गुणवान् पुत्र निर्माण व्हावा म्हणून तुझा गर्भ माझे ठिकाणीं प्राप्त होवो.

२. यम म्हणतोः–तुझा सखा असलें सख्य इच्छित नाहीं. कारण जी समान नात्याची आहे, ती विषम नात्याची होईल. असुरांचे पुत्र महाबुद्धिमान् आणि शूर आहेत. द्यावादि लोक धारण करणारे आहेत, ते सर्वत्र पहातात.

३. यमी म्हणतेः—अमर असणारे देवहि एकाद्या मनुष्याला त्याज्य वाटणारें हें कृत्य करतात. म्हणून तुझें मन माझ्या मनाशीं जुळो. उत्पन्नकर्त्या प्रजापतीप्रमाणें तूं माझ्या शरीरांत प्रवेश कर.

४. यम म्हणतोः—जें पूर्वी झालें तें आम्ही करणार नाहीं. खरें बोलणारे आम्ही खोटें कसें बोलूं? अन्तरिक्षांत असणारा सूर्य आणि त्याची आमचें पोषण करणारी ती बायको (सरण्यू) आमचे (उत्पत्तिकर्तें) आईबाप आहेत. म्हणून आपलें श्रेष्ठ (भाऊ बहिणीचें) नातें आहे.

५. यमी म्हणतेः—सर्वप्रेरक आणि सर्वव्यापक आपला उत्पन्नकर्ता त्वष्टृदेव यांनीं आपणांस गर्भांतच नवराबायको केलें आहे. त्या प्रजापतीची इच्छा कोणी मोडूं शकत नाहीं. आपलें नातें पृथ्वी जाणते आणि द्युलोकहि जाणतो.

६. आपला हा पहिला संबंध कोणाला कळणार आहे ? कोण हें पहातो; आणि कोण बाहेर फोडणार आहे ? मित्रावरुणांच्या विस्तृत असणाऱ्या ह्या जगांत, अधःपाताच्या कल्पनेने भारला गेलेल्या, काय बोलतोस हें ?

७. एकाच ठिकाणीं सहशयन करण्याचा यमविषयक काम यमीचे ठिकाणीं आला आहे. मी माझी तनु पती पुढें जाया करते त्याप्रमाणें त्वदधीन करते. रथ आणि चाक याप्रमाणें एकमेकांस आलिंगन देऊं.

८. यम म्हणतो:—देवांचे हेर जे येथें संचार करतात ते (कोठेंहि) थांबत नाहींत व डोळेझांक करीत नाहींत. हे टोचून बोलणारे, तूं त्वरित अन्य पुरुषाकडे जा. व त्याला रथाच्या चाकाप्रमाणें आलिंगन दे.

९. यमी म्हणते:—रात्र आणि दिवस तुला (बुद्धि) देवोत. सूर्यरूपी डोळा पुनः प्राप्त होवो. बांधवभूत असणारी द्यावापृथ्वीची जोडी यमाची यमी बायको करोत.

१०. यम म्हणतो:—जेव्हां भाऊ बाहिणीशीं लग्न करीत नाहींत असा आतां पुढील काल येत आहे. म्हणून हे सुंदर स्त्रिये,माझ्याशिवाय दुसऱ्या मनुष्याची तूं इच्छा कर. आणि त्याचा हात तूं उशाला घे.

११. यमी म्हणते:-—जो भाऊ असूनहि बहीण अनाथ होते तो भाऊ कसला ? आणि जी बहीण असतांनाहि भाऊ दुःखी होतो ती बहीण कसली ? कामवासनेनें वेडी झालेली मी हें बडबडतें आहें. माझ्या शरीराशीं संलग्न हो.

१२. यम म्हणतो:—मी तुझ्या शरीराशीं संलग्न होणार नाहीं. जो बहीणीशीं संबंध करतो तो पापी होतो असें म्हणतात. हे सुंदर स्त्रिये, माझ्याशिवाय दुसऱ्याशीं तूं आनंदाची कल्पना कर. तुझा भाऊ हें करूं इच्छित नाहीं.

१३. यमी म्हणते:—हे यमा,तूं अति दुर्बल झाला आहेस. तुझी मला कींव येते. तुझें मन व हृदय तुझ्या ताब्यांत नाहीं. हें आम्हास ठाऊक झालें. तंग ज्या प्रमाणें अश्वाला वेष्टितो किंवा लता ज्याप्रमाणें वृक्षाला परिवेष्टून असते त्याप्रमाणें दुसरी कोणी तरी तुला खात्रीनें वेष्टून आहे.

१४. यम म्हणतो:—तर मग तूं दुसऱ्याच वृक्षाला, लता आलिंगन देते त्याप्रमाणें दृढ आलिंगन दे व तोहि तुला तसेंच आलिंगन देवो. तूं त्याचें मन ओढून घे. तो तुझे घेवो व नंतर त्यासह तूं गोड सुखाचा अनुभव घे.

टीपः--यम व यमी हे आवळे जावळे भाऊ बहीण सृष्ट्यारंभीं निर्माण झाले होते त्यांचा हा संवाद आहे. हा संवाद सृष्टीच्या प्रारंभींच्या स्थितीचा द्योतक आहे, असें कांहींचें म्हणणें आहे. कांहींच्या मतें हें द्यावापृथ्वीवर किंवा दिवसरात्रीवर केलेलें रूपक आहे. कांहीं असलें तरी यांत ग्रथित केलेली नीतीची कल्पना अनेक दृष्टया अत्यंत महत्त्वाची आहे.

सूक्त अकरावें.

ऋषिः—हविर्धान आंगि; देवता—अग्नि; छंदः—७—८—९ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. पाऊस पाडणारा, थोर, अदम्य, असा अग्नि यज्ञ करणाऱ्यांकरतां आकाशांतून पाऊस पाडतो. जसा वरुण बुद्धीनें सर्व जग जाणतो तसें अग्निहि जाणतो. त्याचें लोक पूजन करोत.

२. अग्नीचे गुण बोलणारी, गाणारी आणि शुद्ध अशी अग्नीची स्त्री स्तुति करणाऱ्या माझें मन स्तवनांत गुंगून टाको. आग्नि आम्हांला यागामध्यें स्थापो. मुख्य आणि आमच्या कुलांतील वडील हें स्तवन करीत आहे.

३. ज्यावेळीं होम इच्छिणारा व होम पुरा करणारा आग्नि स्तुति करून यज्ञाकरतां उत्पन्न केला गेला, त्या वेळीं शुभ, शब्द करणारी, प्रख्यात अशी ती प्रसिद्ध उषा मनुष्याकरतां सूर्याला घेऊन उदय पावली.

४. नंतर यज्ञांत पाठविलेला श्येन नांवाचा पक्षी, चांगला आकर्षक व पुरेसा सोम आणता झाला. जेव्हां थोर लोक आकर्षक अग्नींची प्रार्थना करतात तेव्हां मग कर्म सुरू केलें जातें.

५. हे अग्निदेवा, पशूंना गवताप्रमाणें आम्हांला तूं नेहमीं सुंदर वाटतोस. तसेंच तूं मनुष्यांना यज्ञामुळें फायदेशीर हो. स्तोत्यांच्या स्तोत्राला मान देत व हविर्द्रव्यें ग्रहण करीत अनेक देवांसह तूं त्यांच्याजवळ जातोस.

६. हे अग्निदेवा,तुझें तेज सूर्याप्रमाणें सर्व द्यावापृथ्वीमध्यें पसरीव. यजमान यज्ञ करूं इच्छितो. अन्तःकरणपूर्वक यज्ञाकरतां तुझ्याकडे जातो, स्तोत्रें म्हणतो. अग्नि आपलें कर्म चांगल्या प्रकारें करूं इच्छितो. तुमचीं स्तोत्रें वाढावींत असें इच्छितो. बुद्धिमान् मनुष्य (कर्मांत न्यूनता येईल म्हणून) भीत असतो.

७. हे बलपुत्र अग्ने, जो मनुष्य तुझी कृपा प्राप्त करतो तो लोकप्रसिद्ध होतो. त्याचें नांव सर्वत्र ऐकूं येते. अन्नाची समृद्धि असलेला, घोडे असलेला, तेजस्वी आणि बलवान असा तो मनुष्य अनेक दिवस जगतो.

८. हे अग्ने, जर ही स्तुति यज्ञार्ह देवांना आवडेल आणि जर हे स्वधायुक्त अग्ने, तूं मूल्यवान् धन यज्ञ करणाऱ्यांना देत असशील तर आतां आम्हांला धन दे.

९. हे अग्ने, सर्व देवतांनीं युक्त अशा घरांतून आमचें स्तोत्र ऐक. तूं अमृत प्रसवणारा रथ जोड. आणि आमच्याकरतां देव ज्यांच्यापासून निर्माण झाले अशा द्यावापृथ्वी रथांत आण. देवांपैकीं कोणी आमच्या यज्ञांतून कदाचित् निघून जाईल म्हणून तूं येथें ऐस.

सूक्त बारावें.

ऋषिः-हविर्धान आंगि; देवता-अग्नि; छंदः-त्रिष्टुभ्.

१. सत्यवादी व मुख्य अशा द्यावापृथिवी यज्ञांत नियमांनीं असाव्यात. ज्यावेळीं तेजस्वी अग्नि यज्ञाकरतां लोकांना उद्युक्त करणारा, प्रज्वलित आणि देवांना बोलावणारा असा बसतो (त्यावेळीं अग्नि द्यावापृथिवींना बोलवो.)

२. तेजस्वी, देवांतील प्रमुख, ज्ञाता, धूम्रध्वज, समिधांनीं सरळ जळणारा, स्तुत्य, देवांना बोलाविणारा, नित्य आणि मुखांत हवन केला जाणारा असा अग्नि आहे. अशा हे अग्ने, तूं देवांचा मध्यस्थ म्हणून हवि देणारा यज्ञासह आमचा हवि ग्रहण कर.

३. अग्नीपासून जेव्हां उदक उत्पन्न होतें, तेव्हां ह्या उदकामुळें उत्पन्न झालेल्या औषधी द्यावापृथिवी धारण करतात. सर्व स्तोते अग्नीपासून मिळणाऱ्या त्या उदकाची स्तुति करतात. जें तुझी प्रभा, स्वर्गीय घृत, जें पाणी उत्पन्न करते,—

४. हे अग्ने, तूं तें माझें यज्ञकर्म वृद्धिंगत कर. हे (वृष्टिरूपानें) जल पसरविणारे द्यावापृथिवीहो, मी तुमची स्तुति करतों. हे द्यावापृथिवीहो, माझीं स्तोत्रें ऐका. या कृत्यांत स्तोते स्तुति करतात. यांत पितृभूत द्यावापृथिवी पावसानें आम्हाला सर्व प्रकारें उपयोगी पडोत.

५. राजा अग्नि आमची सेवा ग्रहण करील. ह्या अग्नीसंबंधीं व्रतें आम्हीं कां करावींत ? हें कोण जाणतो ? प्रेमळ मित्राप्रमाणें आमचें स्तोत्र देवांप्रत सध्यां जावो. आणि (आम्हीं दिलेलें) हवीहि देवांना पोंहोचोत.

६. हे अग्ने, आदित्याप्रमाणें तूं आपलें तेज द्यावापृथ्वीवर प्रकट कर. भक्त यज्ञाची इच्छा करतात. अन्तःकरणपूर्वक इच्छितात. स्तुति करूं पहातात. भक्तांना आपलें कर्म करावेसें वाटतें. यज्ञकर्त्यांचा उत्कर्ष होतो. शहाणा मनुष्यहि भीत असतो. (म्हणून तूं प्रकट हो.)

७. देव यज्ञांत अग्निद्वारां आपणास तृप्त करतात. तसेंच लोकांच्या घरांत अग्नीला ठेवतात. सूर्यामध्यें अग्नीचें तेज ठेवतात. रात्रीं चंद्रांत ठेवतात. म्हणून नेहेमीं चंद्रसूर्य तेजस्वी असतात.

८. देव ह्या प्रकट, मननीय अग्नींत संचार करतात. गुप्त रूपांत असणारा अग्नि आम्ही जाणूं शकत नाहीं. येथें असणारा मित्र पापनिवारक अग्नीला आमचा निष्पापपणा सांगो. अदिति आणि सविताहि आमच्या पवित्रपणाची ग्वाही देवो.

९. हे अग्ने, सर्व देवतांनीं युक्त अशा घरांत बसून आमचें स्तोत्र ऐक. तूं अमृत प्रसवणारा रथ जोड. आणि आमच्याकरतां देव ज्यांच्यापासून निर्माण झाले अशा द्यावापृथिवी रथांत आण. देवांपैकीं कोणी आमच्या यज्ञांतून कदाचित् निघून जाईल म्हणून येथें ऐस.

सूक्त तेरावें.

ऋषिः-विवस्वान्अदितिपुत्र; देवता-शकट;
छंदः-१-४ त्रिष्टुभ्, ५ जगती.

१. हे शकटा, तुमचा पूर्वकालीन मंत्र म्हणून अन्नयुक्त अशा तुम्हाला मी जोडतों. स्तोत्यांच्या आहुतीप्रमाणें हें वर्णन सर्व देवांना पोंचो. जे देव दिव्य स्थानावर अधिष्ठित झाले आहेत ते अमर प्रजापतीचे सर्व पुत्र आमची स्तुति ऐकोत.

२. जुळ्या मुलाप्रमाणें बरोबर प्रवृत्त होणारे तुम्ही ज्यावेळीं यज्ञगृहांत जातां, त्यावेळीं देवभक्त लोक तुमच्यांत यज्ञाचें साहित्य भरतात. तसेंच तुम्ही आपलें स्थान ओळखून ज्या वेळीं थांबतां त्यावेळीं सोमाचें सुंदर ठिकाण बनतां.

३. यज्ञाचीं पांच स्थानें (धाता, सोम, पशु, पुरोडाश आणि आज्य) मी चढतों. तसेंच (चतुष्पदी) छंदांना कर्मांत अनुसरतों. (छंदोबद्ध मंत्र उपयोगांत आणतों) ॐ म्हणून कर्में मी करतों. यज्ञाच्या वेदीवर (सोमाला) पवित्रता आणतों.

४. देवांना मारक अशा पुरुषाची यम योजना करतो. लोकांना न मारणाऱ्या अशा पुरुषाची यम योजना करीत नाहीं. देवपालक व सूक्ष्म गोष्टींकडे पोचणारा

असा यज्ञ लोक करितात. यम आमचें शरीर मृत्यू-पासून सोडवतो.

५. स्तुत्य, पितृभूत आणि गोजिरवाण्या अशा सोमाला सातछंद (स्मृति रूपानें) पाझरत असतात. तसेंच ऋत्विजहि स्तोत्रें गातात. हे दोनाहि शकट उभय लोकी शोभतात. दोघे प्रयत्न करतात. व देव मनुष्यांना पुष्ट करतात.

सूक्त चवदावें.

ऋषिः—यम विवस्वत्पुत्र; देवता—६ अंगिरःपिता अथर्वभृगु, ७–८–९ पितृ, १०–११–१२ सरमापुत्रौ श्वानौ, बाकी यमदेवताक; छंदः—१३–१५–१६ अनुष्टुभ्, १५ बृहती, १ ते १२ त्रिष्टुभ्.

१. हे पुरुषा, पितरांचा राजा जो यम त्याला हवि देऊन तूं उपासना कर. तो यम पुण्यवानांना श्रेष्ठ स्थलीं पोंचविणारा आणि पुष्कळांना (पापामुळें) श्रेष्ठमार्गांनीं जाऊं न देणारा आहे. विवस्वानाच्या ह्या पुत्राकडे (पापी) लोकांना जावें लागतें.

२. सर्वांत मुख्य असणारा यम आमचें पापपुण्य जाणतो. हा नियम बदलणें शक्य नाहीं. ज्या मार्गावरून आमचे पूर्वज जाते झाले त्याच मार्गावरून आम्ही स्वकीय जातों.

३. इंद्र कव्यभुग् पितरांसह, यम अंगिरसादि पितरासह, आणि बृहस्पति ऋक्कादि पितरासह उत्कर्ष पावतो. देव ज्यांना वाढवितात आणि जे देवांना वाढवितात त्यांपैकीं कांहीं स्वधेनें वाढतात आणि स्वाहाकारानें आनंद पावतात.

४. हे यमा, अंगिरादि पितरांपैकीं असलेला तूं ह्या भव्य यज्ञांत येऊन बैस. येथें विद्वानांनीं केलेले मंत्र तुझें आवाहन करोत. हे राजा यमा, ह्या हवींनीं संतुष्ट होऊन तूं देणारांना आनंदित कर.

५. हे यमा, विविधरूपें धारण करणाऱ्या यज्ञयोग्य अंगिरासह तूं ये. येऊन तुझा सत्कार करणारांना संतुष्ट कर. तुझा पिता जो विवस्वान् त्याला मी बोलावतों. तो ह्या यज्ञांत दर्भावर बसून आम्हांला संतुष्ट करो.

६. अंगिरादि, अथर्वणादि आणि भृग्वादि आमचे पितर आम्हांला नेहमीं हवेसे वाटतात. यज्ञार्ह अशा त्यांचा अनुग्रह आमच्यावर असावा. त्यांची आमच्यावर नेहमीं कृपादृष्टि असावी.

७. जेथें आमचे पूर्व पितर गेले असतील त्याच प्राचीन मार्गांनीं हे माझ्या पित्या, तूंहि जा. जाऊन स्वधाकारानें तृप्त झालेल्या दोघा राजा वरुण आणि यमदेवाला तूं पहा.

८. हे पित्या, तूं स्वर्गामध्यें (पूर्व) पितरासह जाऊन मिळ. पाप नाहींसें करून घरीं ये. आणि तेजस्वी शरीरानें युक्त हो.

९. हे पिशाच्चहो, येथून दूर व्हा. जा. पळा. पितरांनीं ह्या मृत माणसाकरतां हें स्थान (दहनस्थान) आक्रमिलें आहे. यमहि दिवस, रात्री आणि जल यांनीं युक्त असणारें दहनस्थान ह्या मृत माणसाला देतो.

१०. हे अग्ने, चांगल्या मार्गानें, चित्रविचित्र रंगाचे चार डोळे असलेले, असे सरमेचे पुत्र जे दोन कुत्रे त्यांना टाळून तूं जा. नंतर जे पितर यमासह आनंदित असतात त्या ज्ञानी पितरांना प्राप्त कर.

११. हे यम राजा, तुझे जे गृहरक्षक, चार डोळयांचे, मार्गाचे रक्षक आणि लोकप्रसिद्ध असे तुझे दोन कुत्रे ह्या प्रेताच्या रक्षणाकरतां दे. आणि ह्या प्रेतास कल्याण आणि निरोगीपणाहि असूं दे.

१२. यमाचे दूत, लांब नाकाचे, प्राणिजीवी, आणि बलवान असे दोन कुत्रे लोकांवर लक्ष ठेवून फिरत असतात. ते कुत्रे सूर्य पहाण्याकरतां (जगण्याकरतां आज येथें चांगला प्राण आम्हांकरतां देवोत.

१३. हे ऋत्विजहो, यमाकरतां सोम पिळा. तसेंच यमाला हवि द्या. अग्नि ज्याचा दूत आहे असा आणि सुशोभित यज्ञ यमाप्रत जातो.

१४. हे ऋत्विजहो, तुम्ही घृतयुक्त हवि हवन करा. यमाची स्तुति करा. देवामधील तो यम पुष्कळ दिवस जगण्याकरितां आम्हांला दीर्घायुष्य देवो.

१५. हे ऋत्विजहो, यमराजाला अत्यंत मधुरहवि अर्पण करा. पूर्वज आणि पूर्व मार्गदर्शक ऋषींना हा नमस्कार.

१६. त्रिकद्रुक नांवाच्या यज्ञांत (ज्योतिः, गौः, आयुः) संरक्षणार्थ यम प्राप्त होवो. सहा भूमीप्रत (द्यौः, पृथिवी, आप्, औषधयः, ऋक्, सूनृता) तो यम प्राप्त होतो, एकच जणाच्या संरक्षणार्थ प्राप्त होवो. त्रिष्टुभ, गायत्री वगैरे सर्व छंद यमामध्यें आहेत.

सूक्त पंधरावें.

ऋषिः-शंख; देवता-पितृ; छंदः- ११ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. जे पृथ्वीवर असणारे पितर ते उन्नतस्थानीं जावोत. जे स्वर्गांत म्हणजे उच्चस्थानीं आहेत, तेहि तेथून कधींहि न ढळोत. जे मध्यम स्थानाचा आश्रय करून आहेत ते उन्नत पदाला जावोत. जे सोम पिणारे आणि केवळ प्राणरूप, शत्रुशून्य आणि सत्य-स्वरूप आहेत, असे हे पितर आमचें संरक्षण करोत.

२. जे पूर्वीं उत्पन्न होऊन मेले आणि जे नंतर उत्पन्न होऊन मेले, जे पृथ्वीवर राजस कार्य करीत आहेत व जे समृद्ध अशा बांधव वर्गांत आहेत त्या सर्व पितरांना हा नमस्कार असो.

३. मी ज्ञात्या पितरांना प्राप्त केलें आहे. मी यज्ञाचें फल आणि प्रवृत्ति मिळविली आहे. जे दर्भावर बसणारे पितर येथें आहेत ते स्वधेसह अन्न स्वीकारोत.

४. हे यज्ञस्थ पितरहो, आम्हां अलिकडच्या लोकांचें संरक्षण करावें. तुमच्याकरतां हीं हविर्द्रव्यें केलीं आहेत. यांचा आस्वाद घ्या. आस्वाद घेणारे तुम्ही आमच्या हितप्रद रक्षणाकरतां या. नंतर आम्हांला दुःखरहित सुख द्या.

५. शान्त, यज्ञार्ह, प्रिय व विपुल अशा हवींकरतां पाचारण केलेले पितर येवोत. आम्ही केलेली स्तुति ऐकोत. आमच्या स्तुतीला संमति देवोत आणि ते आमचें संरक्षण करोत.

६. हे पितरहो, तुम्ही सर्व गुडघे टेकून दक्षिण बाजूला बसून आमच्या यज्ञाचा गौरव बोला. तसेंच आम्ही तुमचा, मनुष्यस्वभावाला अनुसरून जो कांहीं अपराध केला असेल, त्या कोणत्याहि अपराधानें आमच्यावर रागावूं नका.

७. देवांच्या जवळ बसलेले तुम्ही हवि देणाऱ्या माणसाला धन द्या. हे पितरहो, तुम्ही त्याच्या (यजमानाच्या) पुत्राला धन द्या. आणि आमच्या ह्या कृत्यांत धनाचा पुरवठा असूं द्या.

८. सोम पिणारे, धनवान्, असे जे आमचे पितर ते सोमपान करिते झाले. भोग इच्छिणारा यम आमच्या हवी इच्छिणाऱ्या पितरांसह आनंदानें यथेच्छ हवि भक्षण करो.

९. देव झालेले, यज्ञ जाणणारे, स्तोत्रें म्हणून स्तुति करणारे, असे जे पितर इच्छा करतात त्या ज्ञानी, सत्य, बुद्धिमान् आणि यज्ञस्थ पितरांसह, हे अग्निदेवा, आमच्याकडे ये.

१०. हवि खाणारे, पिणारे, सत्य असे जे पितर आहेत, ते इंद्र आणि देव यांच्यासह एका रथांत बसलेले आहेत. त्या पितरांसह हे अग्ने, हजारो स्तोत्रांनीं स्तविलेला, श्रेष्ठ अशा पूर्वकालीन यज्ञस्थ लोकांनीं वर्णिलेला तूं ये.

११. हे अग्निदग्ध पितरहो, तुम्ही येथें या. हे पूज्यहो, आपआपल्या स्थानीं तुम्ही बसा. आणि पात्रांत वाढलेलीं हविर्द्रव्यें खा. तसेंच सर्व प्रकारची संपत्ति आम्हाला द्या.

१२. हे सर्वज्ञ अग्निदेवा, स्तुत्य असा तूं आमचीं हविर्द्रव्यें गोड मानून वाहून नेतोस आणि पितरांना देतोस. ते पितर स्वधा म्हणून दिलेले हवि भक्षण करोत. हे देवा, तूंहि प्रयत्नांनीं मिळवलेलीं हविर्द्रव्यें भक्षण कर.

१३. जे पितर आमच्या जवळ आहेत, ज्यांना आम्ही जाणतों, आणि ज्यांना आम्ही ओळखत नाहीं, त्या सर्वांना, हे सर्वज्ञ अग्ने, तूं जाणतोस. म्हणून स्वधा म्हणून केलेला यज्ञ तूं स्वीकार.

१४. जे पितर अग्नीनें जाळले आहेत आणि नाहींत, जे स्वधा म्हणून दिलेल्या अन्नानें तृप्त आहेत त्या सर्वांसह असणाऱ्या हे अग्ने, ह्या मृत शरीराला आपल्या इच्छेप्रमाणें कर. (आपल्यांत घे.)

सूक्त सोळावें.

ऋषिः-दमन यमपुत्र; देवता-अग्नि; छंदः—१-१० त्रिष्टुभ्, ११-१४ अनुष्टुभ्.

१. हे अग्ने, ह्याला जाळूं नकोस. व संतप्त करूं नकोस. याचें कातडें आणि शरीर इकडे तिकडे उडवूं नकोस. हे सर्वज्ञ अग्ने, ज्यावेळीं तूं पूर्ण जाळशील, त्यावेळीं हा मृत मनुष्य पितरांकडे पाठीव.

२. हे सर्वज्ञ अग्ने, ज्यावेळीं हें शरीर पूर्ण जाळशील त्याचवेळीं ह्याला पितरांना देऊन टाक. ज्यावेळीं हें शरीर मृत्यु पावतें त्याचवेळीं तो देवांच्या स्वाधीन होतो.

---

१ और्ध्वदेहिक कर्मांतलि १५ वें व १६ वें हीं दोन प्रसिद्ध सूक्तें आहेत. मृत्युदेवता यम व मृताचा आत्मा याला उद्देशून पहिलें सूक्त आहे. मृताला जाळीत असत या गोष्टीचा उल्लेख याच सूक्तांत आहे.

३. हे मृतमनुष्या, तुझा डोळा सूर्याप्रत जावो. प्राण वायूप्रत जावो. आणि तूंहि आपल्या धर्मासह पृथ्वीवर किंवा स्वर्गावर जा, अन्तरिक्षांत जा, जर तुझा फायदा असेल तर तूं (सूक्ष्म) शरीरांनीं औषधीं-मध्यें जा.

४. जन्मरहित असा जो भाग आहे त्यास तूं आपल्या तेजानें तप्त कर. तुझी शुचि आणि अर्चि नांवाची ज्वाला त्या भागाला तप्त करो. हे सर्वज्ञ अग्ने, जे तुझ्या शरीराचे सुखकारक भाग असतील त्यांनीं तूं ह्या मृतमनुष्याला पुण्यवानांच्या लोकाला पोंचव.

५. हे अग्निदेवा, जो (मृत) स्वधा म्हणून तुला अर्पण केला आहे, त्याला तूं पुनः पितरांकरतां उत्पन्न कर. हा पुनः जीव धारण करून शरीर प्राप्त करो. हे सर्वज्ञ अग्ने, त्याला शरीर प्राप्त होवो.

६. हे मृतशरीरा, जर तुझें शरीर कावळ्यानें तोडलें असेल; मुंगी,साप किंवा श्वापदांनीं तोडलें असेल तर सर्वभक्षक अग्नि तें निर्दोष करो. तसेंच जो सोम ब्राह्मणांत असतो तो सोम तें शरीर निर्दोष करो.

७. हे प्रेता, अग्नीचें कवच जी वेदी ती बैलाच्या कातड्यांनीं आच्छादा. तसेंच स्थूळ मांसानें अग्नीला आहुती देऊन आच्छादा म्हणजे तेजानें वाढलेला हृष्ट, प्रौढ व सर्वांना जाळणारा अग्नि तुला अस्ताव्यस्त करणार नाहीं.

८. हे अग्निदेवा, ह्या चमसपात्राला तूं हलवूं नकोस. देव व पितर यांना प्रिय असा जो हा देवाचें पिण्याचें साधन असणारा चमस आहे, त्यानें अमर असणारे देव व पितर आनंदित होतात.

९. मांस खाणाऱ्या अग्नीला मी दूर पाठवून देतों. पापवाहक अग्नि यमराजाकडे जावो. तेथेंच हा दुसरा सर्वप्रसिद्ध सर्वज्ञ अग्नि देवाकरतां हवि वाहून नेवो.

१०. जो मांसभक्षक अग्नि तुमच्या घरांत शिरला आहे, त्याला, पितृयज्ञाकरतां हा दुसरा अग्नि आहे म्हणून बाहेर घालवितो. तो उत्कृष्टस्थानीं असणारा अग्नि यज्ञ प्राप्त करो.

११. जो कव्यवाहन अग्नि देवांना व पितरांना हवि देतो तोच अग्निदेव पितराकरतां हवि निवेदन करो.

१२. हे अग्निदेवा, फळें इच्छिणारे आम्ही तुझी स्थापना करतों आणि तुला प्रदीप्त करतों. तूंहि स्वेच्छेनें येऊं इच्छिणाऱ्या पितरांना हवि खाण्याकरतां आण.

१३. हे अग्निदेवा, तूं जो भूमिभाग जाळलास तो पुनः शान्त कर. तेथें पाणी असलेल्या पुष्करिणी आणि विविध शाखा असलेल्या दूर्वा उत्पन्न होवोत.

१४. हे शैत्ययुक्त शीतिकावती नांवाच्या ओषधी आणि हे आल्हादक पृथ्वी, तूं बेटकुळ्यांनीं युक्त हो आणि ह्या अग्नीला अत्यंत आनंदित कर.

टीपः-हीं सूक्तें प्रेत जाळण्याच्या चालीबद्दल निश्चित पुरावा आहे.

सूक्त सतरावें

ऋषिः--देवश्रवा यमपुत्र; देवता-१-२ सरण्यू ३-६ पूषा; ७-९ सरस्वती, १०-१४अप् ; छंदः-१-१२ त्रिष्टुभ्, १३-१४ अनुष्टुभ्.

१. त्वष्टा मुलीचा विवाह करतो म्हणून हे सर्व जग जमा झालें. विवस्वानाशीं विवाह केली जाणारी यमाची आई, विवस्वनाची श्रेष्ठ बायको, नष्ट झाली

२. अमर सरण्यूला मनुष्याकरतां देवांनीं गुप्त केली. तिच्यासारखी दुसरी स्त्री करून देवांनीं विवस्वानांला दिली त्या सरण्यूनें, जें पाडलें होतें त्यानें पोटांत अश्विनींना गर्भ रूपानें धारण केलें. सरण्यूनें दोघांची जोडी (यमयमी) उत्पन्न केली.

३. जगाचा संरक्षक,पशुयुक्त, विद्वान् असा पूषादेव तुला येथून उच्च लोकीं नेवो. तो पूषा पितरांना तुला देवो. तसेंच अग्नि तुला ज्ञानी देवांना देवो.

१ टीप—त्वष्ट्याला सरण्यू नांवाची मुलगी व त्रिशिरा नांवाचा मुलगा झाला. त्वष्ट्यानें सरण्यू विवस्वानाला दिली. तिला विवस्वानापासून यम व यमी झालें. सरण्यूनें तीं दुसऱ्या स्वसदृश स्त्रीजवळ ठेवून आपण घोड्याचें रूप घेऊन कुरु देशाला गेली. विवस्वानाला ती स्त्री सरण्यू आहे असें वाटलें आणि तो तिच्याशीं रममाण झाला. तिला मनु नांवाचा राजर्षि मुलगा झाला. पुढें विवस्वानाच्या लक्षांत आलें कीं ही सरण्यू नव्हे तेव्हां त्यानें घोड्याचें रूप धारण केलें आणि जिकडे सरण्यू घोड्याचें रूप घेऊन गेली होती तिकडे गेला. ते क्रीडा करीत असतां त्याचें वीर्य जमिनीवर पडलें. नंतर सरण्यूनें मुलाच्या इच्छेनें तें वीर्य ग्रहण केलें त्या वीर्यापासून नासत्य आणि दस्र नांवाचे तिला दोन मुलगे झाले.

४. सर्वगामी वायु तुमचें संरक्षण करो. उत्तम मार्गावर सर्वांच्या अग्रभागीं असणारा पूषा तुमचें संरक्षण करो. ज्या ठिकाणीं पुण्यवान् लोक असतात आणि जातात तेथें तुला सूर्यदेव ठेवो.

५. पूषा ह्या सर्व दिशा जाणतो, तो आम्हांला निर्भय मार्गानें नेवो. कल्याणप्रद, तेजस्वी, सर्वश्रेष्ठ, न चुकणारा आणि ज्ञाता पूषा आमच्यापुढें चालो.

६. मार्गांतल्या उत्कृष्ट मार्गावर तेथें पूषा उत्पन्न झाला. द्युलोकांतल्या उत्तम मार्गावर, पृथ्वीवरच्या उत्तम मार्गावर पूषा उत्पन्न झाला. असा पूषा सर्वांना इष्ट व सर्वांचें स्थान अशा द्यावापृथ्वीतें अनुकूल व प्रतिकूल अशा प्रकारें ज्ञानपूर्वक फिरत असतो.

७. देवेच्छु लोक विस्तारलेल्या यज्ञांत सरस्वतीला बोलावतात. पुण्यवान लोक सरस्वतीला बोलावतात. म्हणून सरस्वती दात्याला फल देते.

८. हे सरस्वती देवि, तूं पितरांसह अन्नांनीं तृप्त झालेली एका रथांत बसून ये आणि तूं ह्या यज्ञांत बसून तृप्त हो. तसेंच निरोगी होऊन तूं आम्हांला अन्न दे.

९. दक्षिणेकडून येऊन यज्ञांत असणारे पितर ज्या सरस्वतीला बोलावतात, ती तूं या यज्ञांत हजारो लोकांना उपयोगी असा अन्नभाग आणि विपुल धन आम्हांला दे.

१०. जगाच्या मातृस्थानीं असणारें उदक आम्हाला पवित्र करो. उदकदेवता उदकानें आम्हास पवित्र करो. जल सर्व पाप वाहून नेवोत. नंतर जलांनीं पवित्र झालेला मी वर (स्वर्गाला) जाईन.

११. सोमरस पूर्वीच्या लोकांना व स्वर्गीय लोकांना उद्देशून पाझरला. आणि जो आमच्या पूर्वींचा पुरुष होता त्याच्याकडेहि तो गेला. एकाच ठिकाणीं असणारा सोम सप्त होते हवन करतात.

१२. हे सोमा, जो तुझा रस पाझरतो, जो तुझा भाग सोम कुटण्याच्या दगडापासून गळतो, अध्वर्युपासून गळतो किंवा गाळण्याच्या वस्त्रापासून गळतो. तो रस मनःपूर्वक वषट्कार म्हणून तुला मी अर्पण करतों.

१३. हे सोमा, जो तुझा गळालेला आहे, जो तुझा भाग आहे, जो स्रुचेपासून गळालेला आहे; तो सर्व सोम हा देव बृहस्पति आम्हांला धनप्राप्ति व्हावी म्हणून गाळो.

१४. हे उदकांनों, ओषधी रसरसीत आहे. माझें भाषण सारयुक्त आहे. पाण्यामध्यें सारभूत पाण्याचा जो भाग आहे, त्यानें आम्हांस तुम्ही शुद्ध करा.

सूक्त आठरावें.

ऋषिः—संकसुक यमपुत्र; देवता—१-४ मृत्युदेवता ५ धातृदेवता, ६ त्वष्टृदेवता, ७-१४ पितृमेधप्रतिपादन किंवा १४प्रजापति; छंदः–११प्रस्तारपंक्ति, ३-४ गायत्री, १२–१३ जगती, १४ अनुष्टुभ्; बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे मृत्यो, अन्य मार्गानें जा. जो मार्ग देवयानमार्गाहून निराळा आहे त्या दुसऱ्या मार्गानें तूं जा. डोळस आणि कानस अशा तुला माझी अशी विनंति आहे कीं, तूं आमच्या मुली आणि मुलें मारूं नकोस.

२. जे लोक मृत्यूचा मार्ग टाकून जातात ते अत्यंत दीर्घायुष्य प्राप्त करतात. हे यज्ञ करणारे हो, तुम्ही प्रजा व धन यांनीं उत्कर्ष पावलेले शुद्ध व पवित्र व्हा.

३. हे जीवंत असणारे मृतापासून वेगळे होवोत. तसेंच आज आम्ही केलेला पितृयज्ञ शुभप्रद होवो. नंतर दीर्घायुष्य असणारे आम्ही हंसण्यानाचण्याकरतां पूर्वेकडे तोंड केलेले असे जाऊं.

४. जीवंत असलेल्या लोकांच्या रक्षणार्थ हा मी दगड स्थापन करतों. कारण, जीवंतापैकीं दुसरा कोणी या मार्गानें लवकर जाऊं नये. लोक शंभर वर्षें जगोत. म्हणून दगडांनीं मृत्यूला मी झांकून टाकतों.

५. ज्याप्रमाणें दिवस क्रमानें असतात. ज्याप्रमाणें ऋतु एकापुढें एक जातात, ज्याप्रमाणें पूर्वींच्या (पितरा) ला अलीकडचा पुत्र (मरणानें) टाकीत नाहीं; (म्हणजे अगोदर मरत नाहीं.) असेंच, हे ब्रह्मदेवा, आम्हांला आयुष्य दे.

६. हे मृताचे पुत्रादिकहो, म्हातारे व्हा. क्रमानें तुम्ही प्रयत्न करीत रहा. कुलीन त्वष्टा तुम्हाला, मिळून जगण्याकरतां पुष्कळ आयुष्य देवो.

७. ह्या सुवासिनी, घृतयुक्त काजळ घातलेल्या, तरुण स्त्रिया घरांत शिरोत. अश्रुरहित, निरोगी आणि दागिने घातलेल्या स्त्रिया प्रथम घरांत जावोत.

८. हे स्त्रिये, ह्या तूं मेलेल्या पतीच्या समीप शयन केलें आहेस; तर हा जिवंत लोकांचा समुदाय पाहून प्रेतांजवळून ऊठ आणि इकडे ये. व पुनर्विवाह करूं

इच्छिणाऱ्या पाणिग्रहण करणाऱ्या या पतीच्या भार्या त्वाप्रत मुख्यत्वेंकरून तयार हो.

९. प्रजापालनाला उपयुक्त असें बल, व तेज आम्हांला प्राप्त व्हावें म्हणून मृत मनुष्याच्या हातांतून धनुष्य घेणारा मी म्हणतों तूं येथेंच अस. आम्ही सुपुत्रयुक्त असे सर्व स्पर्धाशील शत्रूंना जिंकूं.

१०. या विस्तीर्ण व सर्वांस सुख देणाऱ्या भूमातेच्या सन्निध तूं जा. दक्षिणा देणाऱ्या पुरुषाला लोकरीप्रमाणें मृदु असणारी व तरुण स्त्रीप्रमाणें असणारी भूमि मृत्युदेवतेपासून तुझें संरक्षण करो.

११. हे पृथिवि, याला उच्चस्थानीं ने. याला त्रास देऊं नको. याचें चांगलें स्वागत करणारी व लोभ उत्पन्न करणारी हो. माता ज्याप्रमाणें बालकाला वस्त्रानें आच्छादिते, तद्वत् तूं याला आच्छादन घाल.

१२. याला आच्छादून असणारी पृथ्वी सुस्थिर असो. व हजारो (धुळीचे कण) याच्या सभोंवार असोत. आणि हे याला गृहाचे ठिकाणीं होऊन उदक पाझरणारे होवोत व नेहमीं याचें येथें संरक्षण करणारे होवोत.

१३. तुझ्यावर मी माती टाकतों. तुझ्यावर चहूकडे हें ढेकूळ ठेवणारा मी तुला त्रास देत नाहीं. ह्या ढेकळास पितर धारण करोत. या ठिकाणीं यम तुजकरतां घरें निर्माण करो.

१४. बाणाच्या पिसाप्रमाणें देवांनीं मला चांगले दिवस दिले आहेत. लगामानें युक्त घोड्याप्रमाणें मी चांगलें स्तोत्र करीत आहे.

---

१४. **टीपः—** यावर सायणाचें भाष्य नाहीं. मात्र पदपाठ आहे. त्यामुळें हा मंत्र मागाहून घुसडला आहे असें म्हणतां येत नाहीं.

टीपः— ह्या सूक्तांत पुरणें, सती जाणें, पुनर्विवाह करणें आणि समाधि बांधणें अशा अनेक महत्त्वाच्या चालींचा उल्लेख आहे.

सूक्त एकोणिसावें.

ऋषिः—मथित यमपुत्र किंवा भृगु वरुणपुत्र किंवा च्यवन भार्गव; देवता—अप् किंवा गो; पहिल्या ऋचेचा अर्धा भाग अग्नीषोम. छंदः–६ गायत्री, बाकी अनुष्टुभ्.

१. हे गाईनो, तुम्ही परत या. आमच्याशिवाय दुसऱ्याकडे जाऊं नका. (येऊन) हे संपत्तियुक्त गाईनों, तुम्ही आम्हांला उपयोगी पडा. हे साहाय्य करणारे अग्नीषोमहो, तुम्ही आह्मांला धन द्या.

२. हे मनुष्या, तूं ह्या गाई परत फिरीव व आमच्या स्वाधीन कर. इंद्रही तुला साहाय्यभूत होऊन तुझ्या स्वाधीन करो. आणि अग्नि यांना उपयोजो.

३. पुनरपि ह्या गाई परत येवोत. रक्षक अशा माझ्याजवळ पुष्ट होवोत. पुष्ट झालेल्या त्या गाई, हे अग्ने, माझ्याजवळच असोत. आणि जें धन असेल तें मजजवळच राहो.

४. गोठा, नेणें ओळखणें, गाईचें नियमानें परत येणें, राहणें, परतणें, आणि जो गुराखी आहे त्या सर्वांची मी इच्छा करतों.

५. जो गुराखी हरवलेल्या गाईंना शोधण्याकरतां फिरण्याचा अनुभव घेतो, जो त्याच्याबरोबर जाण्याचा अनुभव घेतो. जो जाणें, येणें अनुभवितो, तो गुराखी सुखानें घरीं येवो.

६. हे इंद्रा, तूं आमचे इकडे ये. गाई परत फिरीव. आणि तूं आह्मांला दे. त्यांच्या योगानें आह्मी उपभोग घेऊं.

७. हे देवहो, सर्वत्र असणाऱ्या तुह्मांला आह्मी दूध तूप देऊं. म्हणून जे कोणी यज्ञार्ह देव असतील ते आह्मांला धनयुक्त करोत.

८. हे पुरुषा, तूं गाईंना आपल्याकडे फिरीव आणि हे गाईहो, तुह्मीहि परत फिरा. हे पुरुषा, गाई वळव. गाईनो, परत फिरा. भूमीला चार दिशा आहेत तिकडून ह्या गाईंना परत फिरवा.

सूक्त विसावें.

ऋषिः—विमद इंद्रपुत्र किंवा प्रजापतिपुत्र किंवा वसुक्रपुत्र किंवा वसुकृत्; देवता–अग्नि; छंदः–१ एकपदा दशाक्षरा विराट्, २ अनुष्टुभ्, ९ विराट्, १० त्रिष्टुभ्, मधल्या गायत्री.

१. हे अग्नि देवा, तूं आमचें मन शुभ विचारानें युक्त कर.

२. देवांमध्यें सर्वांत तरुण, सल्ला देणारा मित्र, अपराजित अशा अग्नीला मी स्तवितों. कारणें अग्नीच्या यज्ञांत आईच्या थानाप्रमाणें सर्व देव आपल्या आहुति घेतात.

३. ज्या कर्माधार व तेजस्वी अग्नीला उपासनेनें उपासक वाढवितात.तो कल्याण करणारा अग्नि शोभतो.

४. ज्या वेळीं मनुष्यांना पूज्य असणारा अग्नि प्रज्वलित होतो, त्यावेळीं तो स्वर्ग आणि आकाश व्यापून टाकतो.

५. मनुष्यांच्या यज्ञांत हवि सेवन करून अत्यंत वाढलेला अग्नि जेव्हां जळतो त्यावेळीं तो आपली मर्यादा व्यापून बाहेर पडतो.

६ जो अग्नि आहे तोच कल्याण करणारा आहे. हवि व यज्ञ तोच आहे. तात्काळ हाच देवांकडे जातो. देवहि त्या स्तुत्य अग्नीबरोबर येतात.

७. देवाकडे जाणाऱ्या ज्या अग्नीस दगडाचा पुत्र म्हणतात. त्या यज्ञीय अग्नीची सेवा उत्कृष्ट सुखाकरतां मी इच्छितों.

८. जे कोणी लोक आमचे असतील ते सर्व अग्नीला हवि देऊन वृद्धिंगत करणाऱ्या सुंदर अशा सर्व प्रकारच्या संपत्तींत असोत.

९. काळा, पांढरा, तेजस्वी, तांबडा, मोठा आणि सरळ असा अग्नीचा मूल्यवान् रथ आहे. त्या सोन्यासारख्या रथाला प्रजापतीनें निर्माण केलें.

१०. हे बलपुत्र अग्ने, तन्मय झालेला विमद सद्बुद्धि प्राप्त व्हावी म्हणून हवि देऊन तुझीं स्तोत्रें म्हणता झाला. म्हणून सद्बुद्धियुक्त होऊन अन्न, बल आणि संतति अशा सर्व प्रकारचें धन तूं त्याला दे.

७ **टीप**—हा चकमकीचा उल्लेख आहे.

सूक्त एकविसावें

ऋषि–विमद इंद्रपुत्र किंवा प्रजापतिपुत्र किंवा वसुकृपुत्र किंवा वसुकृत् देवत।–अग्नि;छंदः–आस्तारपंक्ति;

१. यज्ञाकरतां, सर्वत्र असणाऱ्या अग्नीला वाढविण्याकरतां, आणि प्रसन्न होण्याकरतां तुमच्या स्वकृत स्तुतींनीं आम्ही त्या होमनिष्पादक अग्नीला सेवितों.

२. तेजस्वी व धनयुक्त असें यजमान तुलाच सुशोभित करतात. तसेंच तुझ्यां तृप्ती करतां क्षरणारी आहुति तुझ्याकडे जाते आणि तूं मोठा होतोस.

३. ऋत्विज, वृष्टि पृथ्वीची सेवा करिते त्याप्रमाणें जुहूपात्रानें तला आहुती देऊन तुझी सेवा करतात. सर्व देवांच्या प्रसन्नतेकरतां, हे अग्ने, काळी, पांढरी अशी सर्व प्रकारची शोभा तूं धारण करतोस. हे अग्ने, तूं थोर आहेस.

४. हे मृत्युराहिता आणि बलवन्ता अग्ने, देवांच्या प्रसन्नतेकरतां जें तूं श्रेष्ठ प्रकारचें धन मानतोस, तें धन अन्नप्राप्तीकरतां आम्हांला दे. खरोखर हे अग्ने, तूं थोर आहेस.

५ अथर्वन् ऋषीनें निर्मिलेला अग्नि सर्व स्तुतिकाव्यें जाणतो. तो यजमानाचा (देवाकडे जाणारा) दूत होतो. नियमवान् यजमानाला तूं स्वतःच्या कल्याणाकरतां इष्ट आणि प्रार्थनीय असा आहेस. हे अग्ने, खरोखर तूं थोर आहेस.

७. हे अग्निदेवा, देवांना तृप्त करणारा, रमणीय, घृतस्वरूप, ज्वालायुक्त, तेजस्वी आणि ज्ञानी अशा अग्नीला तो तृप्त व्हावा म्हणून यज्ञ करणारे यज्ञांत स्थापितात. म्हणून खरोखर तूं थोर आहेस.

८. हे अग्निदेवा, थोर असा तूं तेजस्वी कान्तीनें अत्यंत प्रख्यात आहेस. ओरडणारा तूं बैलासारखा वागतोस. तूं मदयुक्त झाला असतां औषधीमध्यें बीज उत्पन्न करतोस. खरोखर तूं थोर आहेस.

९. हे अग्निदेवा, यज्ञ चालू असतां यज्ञांत लोक तुझी स्तुति करतात. हे अग्ने, तूं सर्व प्रकारचें सुंदर धन दात्या यजमानाला तृप्ति होईपर्यंत देतोस.म्हणून तूं थोर आहेस.

सूक्त बाविसावें.

ऋषिः–विमद इंद्रपुत्र किंवा प्रजापतिपुत्र किंवा वसुकपुत्र, वसुकृत्; देवता–इंद्र; छंदः–१५ त्रिष्टुभ्, ५,७,९, अनुष्टुभ्, बाकी बृहती.

१. प्रख्यात इंद्र आज कोठें असेल ? मित्राप्रमाणें असणारा इंद्र आज कोणच्या लोकांत ख्याति पावत असेल ? जो कोणी ऋषींच्या घरांत किंवा अरण्यांत स्तुतीनें आकर्षिला जातो तो इंद्र आज कोठें आहे?

२. ह्या यज्ञांत इंद्र मुख्य आहे. आज वज्रधारी व स्तुत्य अशा इंद्राची मी स्तुति करतों. जो इंद्र मित्राप्रमाणें लोकांना असाधारण अन्न निर्माण करतो, तो इंद्र मी स्तवितों.

३. जो महान् बलाचा अधिपति आणि अमर्याद अशा महान् धनाचा दाता, शत्रुंजय, वज्र धारण कर-

णारा इंद्र, पिता प्रियपुत्राचें संरक्षण करतो, त्याप्रमाणें आमचें संरक्षण करो.

४. हे वज्रधरा, वायूपेक्षांहि वेगवान्, प्रेरक, मार्गांनीं जाणारे घोडे जोडणारा आणि मार्ग उत्पन्न करणारा अशा हे इंद्रा, तूं स्तविला जातोस.

५. ह्या घोड्यांचा सारथि देवांमध्यें किंवा मनुष्यांमध्येंहि नाहीं. ह्या घोड्यांचा वेग जाणणारा कोणीहि नाहीं. हे इंद्रा, वायूसारखे सरळ जाणारे तुझे घोडे रथ ओढण्याकरतां स्वतःच पळतात. (त्यांना सारथ्याची जरूरी लागत नाहीं.)

६. यज्ञ झाल्यावर भार्गव (परत) जाणाऱ्या दोघां (इंद्र व अग्नि) देवांना विचारतां झाला कीं, तुम्ही दोघे आमच्या घरीं स्वर्गांतून आणि पृथ्वींतून इतक्या दूरवर कशाकरतां आला होता ?

७. जो कर्महीन, आमचा अपमान करणारा, राक्षसी वृत्तीचा दस्यू आहे, त्या, हे शत्रुहन्त्या इंद्रा, दस्यूचा तूं वध कर.

८. हे इंद्रा, तूं आम्ही दिलेलें हविर्द्रव्य स्वीकार. आम्हीहि तुझ्यापाशीं अशा उत्कृष्ट बलाची याचना करतों कीं ज्या बलानें राक्षसी शुष्णाला तूं ठार केलेंस.

९ हे पराक्रमी इंद्रा, तूं शूर लोकांसह आमचें संरक्षण कर. तुझ्या साहाय्यानें आम्ही शत्रूंच्या नाशाला समर्थ होऊं. तुझे भक्त धन्याप्रमाणें तुझी अनेक स्तुतिस्तोत्रें करतात.

१०. हे वज्र धारण करणाऱ्या शूर इंद्रा, युद्धांत शत्रूला ठार करण्याकरतां तूं मनुष्यांना उत्तेजन देतोस. ज्यावेळीं बुद्धिमान्, अक्षय्य बलवान अशा लोकांची गूढ स्तोत्रें तूं ऐकतोस त्यावेळीं तूं लोकांना उत्तेजन देतोस.

११. हे वज्रधारी शूर इंद्रा, मरुतांसह असणाऱ्या शुष्णाचीं सर्व मुलें जीं तूं ठार केलींस, तीं सर्व युद्धविषयक चलाखीनें केलेलीं कृत्यें ते दानशील ऋषि वर्णितात.

१२. हे पराक्रमी इंद्रा, आमच्या महत्त्वाच्या प्रार्थना निष्फळ होऊं नयेत. हे वज्रधारी इंद्रा, आम्ही स्तुतींच्या सुखांत असावें.

१३. हे इंद्रा, आमच्या त्या स्तुति खऱ्या आणि तुला प्रसन्न करणाऱ्या असोत. हे वज्रधारी इंद्रा, गाईंच्या दुधाप्रमाणें तुझ्या स्तुतीचीं फळें आम्ही मिळवूं.

१४. हे इंद्रा, ज्यावेळीं हस्तपादरहित असणारी भूमि तुझ्या संबंधीच्या कर्मांनीं (चांगलीं पिकें येऊन) वृद्धिंगत झाली, त्या वेळीं पृथ्वीला वेष्टून असणाऱ्या शुष्णाला विश्वायू करतां तूं ठार मारलेंस.

१५. हे शूर इंद्रा, तूं सत्वर सोम पी. हें द्रव्य आणणाऱ्या, उदार असा तूं आम्हाला मारूं नकोस. तसेंच स्तुति करणाऱ्या धनवानांचें तूं संरक्षण कर, आणि विपुल धन आम्हांला देऊन तूं आम्हांस धनवान कर.

सूक्त तेविसावें.

ऋषिः—विमद इन्द्रपुत्र; देवता-इंद्र; छंदः—१–७ त्रिष्टुभ्, ५ अभिसारिणी, २–३–४–६ जगती.

१. उजव्या हातांत वज्र घेतलेल्या, विविध कामें करणाऱ्या, घोड्यांना हाकणाऱ्या, अशा इंद्राला आम्ही स्तवितो. तो इंद्र, (सोमपानानंतर) आपले केस पुनः पुनः हालवीत प्रकट होतो आणि सैन्यानें शत्रूंचा नाश करीत धन देतो.

२. या इंद्राचे दोन घोडे यज्ञांत (आहुतीरूपी) धन मिळवतात. धनांनीं धनवान् असणारा इंद्र वृत्राला ठार करणारा होतो. तेजस्वी, बलवान् आणि महान् असणारा इंद्र धनाचा स्वामी आहे. (त्याच्या कृपेनें) मीहि शत्रूचें नांवहि नष्ट करीन.

३. ज्यावेळीं इन्द्र तेजस्वी वज्र ग्रहण करतो, आणि ज्या वेळीं इंद्राचा रथ घोडे ओढून नेतात, त्यावेळीं विद्वानांसह सुप्रसिद्ध अशा अन्नाचा मालक असा इंद्र त्या रथांत आरूढ होतो.

४ मोठा पाऊस ताबडतोब पडतो. ज्याप्रमाणें देवतांसह असणारा इंद्र सोमानें आपलें तोंड भरून टाकतो त्याप्रमाणें पाऊस ताबडतोब पडतो. वायु अरण्य ज्याप्रमाणें हलावितो, त्याप्रमाणें इंद्र यज्ञगृहांत जातो आणि सोम पिळल्यानंतर तो पिऊन थरारून जातो.

५. जो इंद्र केवळ धमकावणीनेंच बडबड्यांना गप्प बसवून दुःख देणाऱ्या हजारो शत्रूंना ठार करतो, आणि जो इंद्र पित्याप्रमाणें जगाचें बल आणि सामर्थ्य वाढवितो तें त्या इंद्राचें सामर्थ्य आम्ही स्तवितों.

६. हे इंद्रा, तुझें अपूर्व आणि वैविध्ययुक्त स्तोत्र विमद नांवाचे आम्ही धन प्राप्त व्हावें म्हणून करीत आहोंत. कारण हे इंद्रा, आम्ही जें तुझें धन जाणीत आहोंत, तें धन आम्हांकडे यावें म्हणून, गवळी गाईविषयीं करतो त्याप्रमाणें आम्ही प्रयत्न करतों.

७. हे इंद्रा, तुझें आणि विमद ऋषींचें सख्य कधींहि नष्ट न होवो. हे देवा, तुझी आप्तस्वकीयासारखी आमच्या विषयींची बुद्धि आम्ही जाणतों. आमच्याशीं असणारें तुझें सख्य सुखकारक होवो.

सूक्त चोविसावें.

ऋषिः–विमद इंद्रपुत्र; देवता–१ ते ३ इंद्र, ४ ते ६ अश्वि; छंदः–१–३ आस्तारपंक्ति, ४ ते ६ अनुष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, तूं मधुर आणि दोन फळ्यांवर पिळलेला सोमरस पी. हे विपुल धनयुक्त इंद्रा, तूं सोमरस पिऊन तल्लीन झाल्यावर आम्हांला हजारोंनीं धन दे. खरोखर तूं फार थोर आहेस.

२. हे इंद्रा, आम्ही यज्ञांनीं, स्तोत्रांनीं, आणि हवींनीं तुझी प्रार्थना करतों. म्हणून हे शचीपते, तूं सर्व कर्मांचा पालक आहेस. तूं सोम पिऊन आम्हांला श्रेष्ठ धन दे. खरोखर तूं अत्यंत थोर आहेस.

३. हे इंद्रा, जो तूं अभिलषणीय धनाचा स्वामी आहेस आणि स्तोत्यांना उत्साह देतोस, तसेंच जो तूं स्तोत्यांचा संरक्षणकर्ता आहेस; तो तूं सोम प्याल्यावर शत्रूपासून व पापापासून आमचें रक्षण कर. खरोखर तूं थोर आहेस.

४. हे समर्थ अश्विहो, बुद्धिमान् असणारे तुम्ही दोघे मिळून अग्नीचें मंथन केलेंत. ज्या वेळीं तुम्ही विमदाकडून स्तुति केले गेलांत त्या वेळीं तुम्हीं अग्नि उत्पन्न केलात.

५. हे अश्विनीहो, अरणींतून अग्नीच्या ठिणग्या पडूं लागल्या कीं, सर्व देव तुमची स्तुति करतात. आणि देव अश्विनींना म्हणतात कीं पुनः असें करा.

६. हे अश्विनीहो, माझ्या घरांतून तुम्ही प्रेमानें जा, येतांना प्रेमानें या आणि आमच्यावर नेहमीं आपल्या दैवीपणानें प्रेम करा.

सूक्त पंचविसावें.

ऋषिः–प्राजापत्य किंवा ऐन्द्र विमद, किंवा वासुक्र वसुकृत्; देवता–सोम; छंदः–आस्तारपंक्ति.

१. हे सोमा, तूं आमचें मन चांगल्या विचारांनीं युक्त, व्यापक आणि कर्तव्यपरायण कर. सोमांनीं तूं मदयुक्त झाला असतां, तुझ्या मैत्रींत, गाई गवतांत जातात त्याप्रमाणें आम्ही रमून जावोत. कारण तूं थोर आहेस.

२. हे सोमा, तुझी मनाला पटणारी स्तुति करणारे सर्वत्र आहेत. तुला सोमानें प्रसन्नता आली असतां धनेच्छु अशा आमच्या इच्छा बाहेर पडतात. खरोखर तूं थोर आहेस.

३. तसेंच हे सोमा, मी तुझ्यासंबंधींचीं कृत्यें समजून करीत असतों. तूं प्रसन्न होऊन शत्रूपासून होणारा आमचा वध टाळ व आम्हाला, पिता पुत्राचें पालन करून सुखी करतो त्याप्रमाणें सुखी कर. कारण तूं थोर आहेस.

४. हे सोमा, रहाटगाडगें विहिरींत जातें त्याप्रमाणें आमच्या स्तुती तुमच्याकडे जातात. तशींच आमचीं कृत्येंहि आम्हांला दीर्घायुषी करणारीं असोत. तुझ्या प्रसन्नतेकरतां चमस नांवाचीं सोमपात्रें असतात. त्याप्रमाणें खरोखर तूं थोर आहेस.

५. निग्रही व गंभीर ऋत्विज् कर्मासह बुद्धिमान व थोर अशा तुझ्या विविध स्तुती ऐकवितात. तूं प्रसन्न होऊन गाईघोड्यांनीं भरलेला गोठा आम्हांला दे. कारण तूं थोर आहेस.

६. देवतांच्या तृप्तीकरतां, सर्व जगाकडे लक्ष देत सर्वांच्या जीवनाकरतां तूं पशू राक्षितोस. तूं सर्वत्र पसरलेल्या जगाचें संरक्षण करतोस आणि सर्व जगाला जगवतोस.

७. हे सोमा, अमर असणारा तूं आमचें चहूंकडून संरक्षण कर. तसेंच हे तेजस्वी सोमा, आमच्या शत्रूंना आमच्यापासून दूर कर. आमचीं वाईट कर्में प्रसिद्ध करूं नकोस. तूं थोर आहेस म्हणून तुझ्या प्रसन्नतेकरतां आम्ही प्रार्थना करतों आहोंत.

८. हे सोमा, शुभ बुद्धीचा आक्रामक असा तूं आम्हाला अन्न देण्याविषयीं नेहमीं जागृत रहा. तसेंच तुला प्रसन्न करण्याकरतां द्रोही शत्रूपासून आणि पापापासून आमचें संरक्षण कर. तूं थोर आहेस.

९. हे वृत्रहन्त्या सोमा, ज्यावेळीं पुत्रांचे संहारक अशा महान् संग्रामांत युद्ध करणारे शत्रू आम्हांला चहूंकडून बोलावतात, त्यावेळीं तूं कल्याण करणारा मित्र असतोस. तुझ्या प्रसन्नतेनें आम्हीं हें सर्व करीत असतों. कारण तूं थोर आहेस.

१०. हा प्रसिद्ध असा आम्ही काढलेला, उत्साहवर्धक, मदकर आणि इंद्राला प्रिय असणारा सोम वृद्धिंगत होवो. हे सोम, तूं महान् आणि बुद्धिमान् कक्षीवानाची तुझ्याकरतां बुद्धि वृद्धिंगत केलीस (त्याप्रमाणें आमची बुद्धि वाढव.) कारण तूं थोर आहेस.

११. हा सोम, दाता विद्वानांना मूल्यवान् अन्न देतो. ह्या सोमानें सात होत्यांना उत्कृष्ट धन दिलें. आंधळ्या दीर्घतमसाला डोळे आणि पांगळ्या परावृजाला पाय देऊन तूं तारलेंस. खरोखर तूं थोर आहेस.

सूक्त सव्विसावें.

ऋषिः—विमद इंद्रपुत्र; देवता—पूषा; छन्दः—अनुष्टुभ्.

१. आम्ही उच्चारलेलीं स्पृहणीय स्तोत्रें तुम्हाला प्राप्त होवोत व दर्शनीय रथ जोडलेला असा पूषा देव आमचें रक्षण करो.

२. हा बुद्धिमान् मनुष्य ज्या पूषन्चें तें थोर उदक आपल्या स्तुतीनें उपभोगितो,तो पूषन् देव तुमच्या स्तुती जाणो.

३. सोमाप्रमाणेंच हा पूषाहि तुमचीं सुंदर स्तोत्रें जाणतो आणि तुमच्या इच्छा पूर्ण करतो. रूपवान् पूषा आमच्यावर व आमच्या गोठ्यावर वर्षाव करतो.

४. हे पूषन् देवा, आम्ही आमच्या बुद्धीला प्रेरणा करणाऱ्या आणि बुद्धिमानांचा आधार अशा तुला स्तवितों.

५. सर्वदर्शक तो पूषा यज्ञाचा अर्धा भाग, रथांना घोडे जोडून जाणारा, मनुष्यांचा हितकर्ता आणि स्तोत्यांना शत्रूपासून वेगळे करणारा आहे.

६. स्वतःकरतां ठेवलेल्या तेजस्वी अशा स्त्रीपुरुषात्मक पशूंचा धनी असणारा पूषा देव मेंढीच्या केसांनीं विणलेलीं वस्त्रें शुद्ध करतो.

७. पूषादेव सर्व हविर्द्रव्यांचा धनी व प्राण्यांचा मित्र आहे. जो अदम्य पूषा इच्छुक यजमानाचा (सोमपीत असतां) आपले केस सहज हलवीत असतो,—

८. हे पूषा, जो तूं सर्व मागणारांचा मित्र, चिरंतन आणि स्वाधिकारापासून भ्रष्ट न झालेला आहेस, त्या तुझ्या रथाची जोखडें बोकड ओढीत असतात.

९. थोर पूषा आमचा रथ आपल्या बळानें संरक्षण करो. तसेंच तो अन्नाची लयलूट करो. आणि आमची ही प्रार्थना ऐको.

सूक्त सत्ताविसावें.

ऋषि—वसुक्र इंद्रपुत्र; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोत्या, माझा स्तुत्य असा तो वेग आहे कीं ज्यानें मी सोमपान करणाऱ्या यजमानाला इष्ट गोष्ट देतो आणि मला सोम न देणाऱ्या, सत्याचा नाश करणाऱ्या पापी आणि सर्वत्र पसरलेल्या अशांचा मी हिंसक आहे.

२. ज्यावेळीं माझी युद्धाकरतां देवद्वेष्ट्या आणि शरीरानें धिप्पाड अशांशीं गांठ पडते, त्यावेळीं, हे इंद्रा, तुझ्याकरतां पुष्ट पशु शिजवतो आणि दररोज तीव्र असा सोम गाळतों.

३. देवद्वेष्ट्यांना लढाईत ठार केलें आहे असें जो म्हणतो असा (माझ्याशिवाय) मला कोणी ठाऊक नाहीं. ज्यावेळीं भयंकर युद्ध ढासळूं लागतें, त्यावेळीं माझे पराक्रम लोक वर्णूं लागतात.

४. ज्यावेळीं मी युद्धांत बेहोष असतों त्यावेळीं सर्व सज्जन व थोर (ऋषि) माझ्याजवळ असतात. जगाच्या रक्षणाकरतां पराक्रमी शत्रूंचाहि मी नाश करतों. त्या महान् शत्रूचे पाय धरून मी त्याला पर्वतावर आपटतों.

५. मला युद्धांत कोणीच निवारण करूं शकत नाहीं. जें मी इच्छितों त्याला पर्वतहि हरकत करूं शकत नाहींत. माझ्या आवाजानें बहिराहि घाबरतो. आणि दररोज सूर्यहि थरथरा कांपतो.

६. मी (इंद्र) ह्या जगांत हविर्द्रव्यें (चोरून) खाणारे, इंद्रद्वेष्टे, बाहूनें नाश करणारे आणि ठार मारण्याकरतां चाल करून जाणारे अशा दुष्टांना पहात असतों. अशांवर माझीं शस्त्रें चालतात. थोर मित्रासारख्या माझी जे निंदा करतात, त्यांवर माझी शस्त्रें जोरांत चालतात.

७. हे इंद्रा, तूं प्रकट होतोस आणि पाऊस पाडतोस. इन्द्र फार दिवस जगतो. तूं शत्रूंचें विदारण करतोस. शत्रू तुझें करीत नाहीं. जो इन्द्र सर्व त्रैलोक्यापलीकडे व्यापून आहे, त्या व्यापक इंद्राला द्यावापृथिवी व्यापूं शकत नाहीं.

८. एकत्र झालेल्या गाई गवत खातात. गुराख्यासह फिरणाऱ्या त्या गाई मी पहातों. बोलावलेल्या गाई माझ्याभोंवतीं एकत्र होतात. आलेल्या गाईंचेंपासून गाईंचा धनी किती तरी दूध काढतो.

९. गवत खाणारे आणि धान्य खाणारे या जगांत एकत्र आहेत. येथें जो जोडलेला आहे तो धानिक होऊं इच्छितो आणि जो मोकळा आहे, तो बांधला जातो. असा माझा प्रभाव आहे.

---

९ टीप:—सायणभाष्य नाहीं. अर्थ वादग्रस्त आहे.

१०. माझ्या ह्या स्तोत्रांत जें बोललें तें खरें असें तूं समज. द्विपाद मनुष्य आणि चतुष्पाद पशु मीं उत्पन्न करावेत. या जगांत स्त्रियांसारख्या पुरुषासह जो शूर मला सोडून लढूं इच्छितो, अशा पुरुषांचें धन युद्ध न करतांच घेऊन मी वाटून टाकतों.

११. जो इंद्र मी, या माझी न दिसणारी अशी एक कन्या आहे, तिला माझ्याशिवाय जाणणारा कोण आहे ? आणि अदृश्य अशा तिला कोण आपलीशी मानतो ? तसेंच कोण असा आहे कीं, वज्र वृत्रावर टाकतो ? खरोखरच मीच शत्रूला वाहूं शकतो आणि मी त्याचें शत्रुत्व पत्करूं शकतो.

१२. उत्तम स्तोत्रानें स्तविला जाणारा, स्त्रीची इच्छा करणारा आणि मनुष्याचे भोग इच्छिणारा अशा इंद्रावर प्रसन्न झालेल्या किती तरी स्त्रिया आहेत. पण जी कल्याणप्रद, सुरूप अशी स्त्री आहे, ती लोकांत आपण होऊनच मी मित्र व पती व्हावा अशी याचना करते.

१३. आदित्य आपल्या किरणांनीं उदक ग्रहण करतो आणि स्वतःप्रत आलेलें उदक पितो. नंतर उदकाचा किरणांनींच सर्व जगावर वर्षाव करतो. जवळच बसलेला आपली अत्यंत तेजस्वी ऊर्ध्व दीप्ति कमी करून आपल्या किरणांनीं खालीं विस्तृत पृथ्वीवर प्राप्त होतो.

१४. थोर, तमोरहित, नित्य आणि सतत गमन करणारा असा हा आदित्य आहे. तसेंच सर्वोत्पादक व्यापक आणि मूळभूत असा हा आदित्य हवि खातो. दुसऱ्यापासून वत्साचें पोषण करणारी ही पूर्व दिशा सूर्याला उत्पन्न करते. गाईच्या कासेप्रमाणें आकाश सूर्याला धारण करते.

१५. प्रजापतीपासून सात (सप्तर्षि) पुत्र उत्पन्न झाले. आठ (वालखिल्य) उत्तर भागापासून निर्माण झाले. नऊ (भृगु) स्नानानुसार पृष्ठभागापासून निर्माण झाले. दहा (अंगिरस) अग्रभागापासून उत्पन्न होऊन आकाशाचा उच्च भाग वृद्धिंगत करतात.

१६. दहा आंगिरसांपैकीं बाकीचे मुख्य प्रजापतिसदृश कपिलाला आवश्यक अशा कार्याला प्रवृत्त करतात. प्रकृतिरूपी माता उदकांत ठेवलेल्या आणि बाहेर पडूं इच्छिणाऱ्या गर्भाला संताषानें धारण करते.

१७. प्रजापतीच्या वीर पुत्रांनीं लठ्ठ बोकड शिजविला. टाकलेले फांसे ज्याप्रमाणें एकाच्या बाजूचे पडतात त्याप्रमाणें आंगिरस प्रजापतीच्या बाजूचे आहेत. दोन आंगिरस धनुष्य आणि प्रकृति यांच्या सहाय्यानें पाण्याच्या आंत संचार करणारे शुद्ध आणि पवित्र असे आहेत.

१८. विविध तऱ्हेनें बोलावणारे, नाना तऱ्हेचे आंगिरस् आले आहेत. त्यांच्यापैकीं अर्धा भाग हवि शिजवितो आणि अर्धा शिजवीत नाहीं. हें सर्व ह्या सवितृदेवानें मला सांगितलें. खरोखर लाकूड आणि तूप खाणारा अग्निहि प्रजापतीची उपासना करतो.

१९. दुरून रथहीन अशा सेनेसह असणाऱ्या आणि संघ धारण करणाऱ्या अशा प्रजापतीला मी पाहिलें. हिंसकांना ठार करणारा, आणि सदोदित ताजातवाना असा इंद्र लोकांच्या यज्ञाच्या वेळा गांठतो.

२० शत्रूमारक अशा माझे हे दोन जोडलेले, गमनशील घोडे येथून घालवूं नकोस. पुनः पुनः तूं स्तुति कर. याच्या गतीस पाणी अडथळा करते. शोधक आणि मेघासारखा शीघ्रगति सूर्य अडथळा करतो.

२१. इंद्राच्या आत्मीय अशा सूर्याच्या थोर मंडलापासून खालीं आलेलें जे हें उदक आहे तें उदक किंवा दुसरेंहि उदक सुखानें स्तोते लोक तरून जातात.

२२. लांकडाच्या धनुष्यावर चढविलेली स्नायूची दोरी ओढल्यावर शब्द करते. त्या धनुष्यापासून मनुष्यांना ठार करणारे बाण पक्ष्यासारखे बाहेर पडतात. त्यामुळें इंद्राकरतां सोम काढणारे, ऋषींना दक्षिणा देणारे असें हें सर्व जग भयभीत होतें. (मग इतरांची कथा काय ?)

२३. देवांच्या उत्पत्तीच्या वेळीं प्रथम मेघ उत्पन्न झाले. त्यांच्या छेदनामुळें पाणी उत्पन्न झालें. तीन गुण उत्पन्न करणारे तिघे (पर्जन्य, वायु आणि आदित्य) पृथ्वीला संतप्त करतात. आणि त्यापैकीं दोघे (वायु आणि आदित्य) सृष्टींतील उदक वाहून वर नेतात.

२४. ती आदित्यदेवता तुला जीवनाधार आहे. त्याचें हें स्वरूप यज्ञांत लक्षांत घे. झांकूं नकोस. सूर्याचें शोधक असें गमन सर्व त्रैलोक्याला प्रकाशित करतें. उदक नाहींसें करते. या दोन कारणांस्तव सूर्य आपलें गमन सोडीत नाहीं.

सूक्त अठ्ठाविसावें.

ऋषिः—१ वसुक्रपत्नी, २-६-८-१०-१२ इंद्र, ३-४ ५-७-९-११ वसुक्र; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. वसुक्रपत्नी म्हणते : इंद्राशिवाय दुसरा सर्व देवगण येथें आला आहे. पण आश्चर्य हें आहे कीं, माझा

सासराच इंद्र आला नाहीं. जर इंद्र येईल तर लाह्या खाईल, सोम पिईल आणि तृप्त होऊन फिरून घरीं जाईल.

२. इंद्र म्हणतो : कामपूरक, तेजस्वी, असा मी इंद्र पृथ्वीच्या उच्च व विस्तीर्ण स्थलीं रहातों. जो सोम काढणारा माझ्या दोनहि कुशा सोमांनीं भरून टाकतो, अशाचें सर्व युद्धांत मी संरक्षण करतों.

३. वसुक्र म्हणतो : हे इंद्रा, मदकर, दगडानें कुटून काढलेला, आणि तयार असा सोम लोक काढतात आणि ह्यांचा तूं सोम पितोस. हे धनवान् इंद्रा, तूं ज्यावेळीं हविर्द्रव्यानें हवन केला जातोस, त्यावेळीं तुझ्याकरतां लोक पशु शिजवितात, तो तूं खातोस.

४. हे इंद्रा, तुझ्या कृपेनें माझ्या ठिकाणीं असणारें हें सामर्थ्य ध्यानांत घे. नद्या पाणी उलट वाहून नेतात. हरिण चालून येणाऱ्या सिंहावर उलट चालून जातो, तसेंच कोल्हा डुकराला गहन अरण्यांतून हुसकून लावतो, असें आश्चर्यकारक सामर्थ्य माझ्यांत आलें आहे.

५. हे इंद्रा, परिपक्व असणारा मी, बुद्धिमान् आणि वृद्ध अशा तुझी स्तुति करण्याकरतां हें तुझें सामर्थ्य कसें आणूं ? ज्ञाता असा तूंच आम्हांला वेळोवेळीं तुझें सामर्थ्य कथन कर. हे इंद्रा, जी तुझी आम्ही अर्धवट स्तुति करतों, ती तुला मान्य व्हावी.

६. इंद्र म्हणतो : थोर अशा मला स्तोते स्तवितात, त्यामुळें माझी स्वर्गावरूनहि अधिक अधिक स्तुति चालू असते. आणि हजारो शत्रूंचा मी धुव्वा उडवीत असतों. कारण, प्रजापतीनें मला शत्रूरहित उत्पन्न केलें आहे. (माझ्यापुढें कोणाचा टिकाव लागत नाहीं.)

७. वसुक्र म्हणतो : हे इंद्रा, महान् अशा मला अशा कृत्यामुळें प्रत्येक कृत्यांत शूर आणि बलवान् असें लोक समजतात. म्हणून आनंदित होऊन मी वज्रानें वृत्रासुराला ठार केलें. आणि हवि देणाऱ्यांकरतां मी आपल्या सामर्थ्यानें मेघांना मोकळें करतों. (पाऊस पाडतों.)

८. इंद्र म्हणतो : हातांत परशु धारण करणारे देव येतात. आणि लोकांसह मेघांना फोडणारे ते उदकावर चालून जातात. नंतर नद्यांत उदक पोचवणारे ते देव मेघांतलें उदक शुष्क करून टाकतात.

९. वसुक्र म्हणतो : शश नांवाचा प्राणी चालून येणाऱ्या सिंहासारख्या प्राण्याला अंगावर घेतो. तसेंच ढेकळानें दूरच्याहि पर्वताला मी फोडून टाकतों. थोरालाहि छोट्याकडून ताब्यांत घेववितो आणि पराक्रमी वासरूं मोठ्या बैलांशीं युद्ध करण्याकरतां जातें. (हें सर्व तुझ्या कृपेमुळें होतें.)

१०. इंद्र म्हणतो : अडकवलेला सिंह ज्याप्रमाणें स्थान सोडीत नाहीं त्याप्रमाणें पक्ष्यानें आपलें नख ह्या ठिकाणीं रोवलें आहे. बांधलेला रेडा ज्याप्रमाणें तान्हेनें व्याकूळ होतो, त्याप्रमाणें तान्हेलेल्या इंद्राला गायत्री सहज सोम आणून देते.

११. वसुक्र म्हणतो : जे ब्राह्मण अन्नांनीं तृप्त होऊन शत्रूशीं लढतात, त्यांना गायत्री सहज सोम आणून देते. स्वतःच शत्रू आणि शत्रूचें सैन्य नष्ट करणारा, रसरसीत आणि अर्पण केलेला सर्व सोम देव खातात.

१२. इंद्र म्हणतो : जे आपलीं शरीरें सोमयागांत स्तोत्रांनीं परिपुष्ट करतात, ते हे चांगलीं कृत्यें करून कृतकृत्य होतात. मनुष्यासारखें बोलणारा तूं आम्हांकडे ये आणि आम्हांला अन्न दे. स्वर्गांत दानशूर असा तूं दानपति हें नांव धारण करतोस.

सूक्त एकोणतिसावें.

ऋषि—वसुक्र; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१ मनुष्यांतील श्रेष्ठ, पराक्रमी आणि रात्रीं सोम पिणारा इंद्र ज्याची फार दिवसांपासून इच्छा करतो, ती स्तुति तुमच्याकडून नेहमींच घडत असते. हे आश्विनीहो, ही शुद्ध स्तुति, पक्षी आकाशांत उडत असतां त्याचें झाडावरील कोट्यांत असलेल्या पिलांकडे ज्याप्रमाणें लक्ष असतें, त्याप्रमाणें आमचें इंद्राकडे लक्ष लावो.

२. सकाळीं मनुष्यश्रेष्ठ अशा तुझ्या स्तुतीनें आम्ही श्रेष्ठ होऊं. तसेंच हे इंद्रा, त्रिशोक नांवाच्या ऋषीनें तुझ्यापासून शंभर नोकर प्राप्त केले. तसेंच कुत्साला प्राप्त झालेला जो रथ होता, तोहि तुझ्या कृपेनेंच प्राप्त झालेला होता. (तसें आम्हीहि तुझ्या कृपेनें श्रेष्ठ होऊं.)

३. हे इंद्रा, तुला कोणच्या प्रकारचा मद उत्पन्न करणारा सोम आवडतो ? तेजस्वी असा तूं स्तुति ऐकण्याकरतां यज्ञाच्या द्वाराकडे धांव घे. केव्हां आमच्याकडे तुझा घोडा धांवेल ? मला तुझी स्तुति करण्याची स्फूर्ति केव्हां होईल ? मी अन्नासह धन घेऊन तुझ्याकडे केव्हां येऊं शकेन ?

४. हे इंद्रा, आमचे उत्कृष्ट हवि ग्रहण करून कोणतीं कर्में केल्यानें तूं मनुष्यांना तुझ्यासारखे पराक्रमी कर-

शील ? निष्कपटी मित्राप्रमाणें तूं आमच्याकडे केव्हां येशील ? हे कीर्तिमान् इंद्रा, ज्या वेळीं आमची इच्छा अन्नावर असते, त्यावेळीं तूं आमचा पोषण करणारा होतोस.

५. जे आम्ही, स्त्रियांप्रमाणें ह्या इंद्राची इच्छा जाणतों आणि जे आम्ही, हे सर्वसाक्षी इंद्रा, प्रसिद्ध स्तोत्रें म्हणतों आणि अन्न देतों, त्या आम्हांला तूं सूर्याप्रमाणें इष्टस्थलीं ने.

६. हे इंद्रा, ज्या अर्थीं तुझ्या थोर कृत्यामुळें, मोठी आणि सर्व सृष्टीला उत्पन्न करणारी ही द्यावापृथिवी निर्माण झाली आहे, त्या अर्थीं पिळलेला घृतयुक्त असा सोम तुझ्यासारख्या थोराला पिण्याकरतां गोड लागो.

७. ज्या अर्थीं इंद्रापासून निश्चितरीत्या धन प्राप्त होतें, त्या अर्थीं त्या इंद्राकरतां मधुर सोमाचें पात्र आम्ही पूर्ण भरून ठेवलें आहे. सोमपानानें तृप्त झालेला तो इंद्र पृथ्वीसारख्या विस्तीर्ण भागांत बुद्धीनें व पराक्रमानें उत्कर्ष पावो.

८. बलशाली इंद्र (शत्रूंच्या) सेना जिंकतो. उत्कृष्ट शत्रुसेना ह्या इंद्राच्या सख्याकरतां प्रयत्न करतात. हे इंद्रा, ज्या रथाला कल्याणकारक बुद्धीनें तूं हांकारतोस त्या रथांत—आमच्याकडे येण्याकरतां लढाईंत रथांत बसून येतोस तसा—ये.

सूक्त तिसावें.

ऋषिः—कवष इलूषपुत्र; देवता—अप् किंवा अपांनपात्; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. स्तोत्रानें स्तविलेलें, गमनशील आणि तेजस्वी उदक मनःकल्पनेप्रमाणें वाहो. उत्कृष्ट अन्न, मित्र, वरुण आणि महावेगशाली इंद्राकरतां तयार करा आणि चांगली स्तुति करा.

२. हे अध्वर्यूंहो, तुम्ही हविर्युक्त असा. हे सोम काढूं इच्छिणारेहो, तुम्ही सोमेच्छु उदकाकडे जा. तांबूस आणि पातळ असणारा सोम ज्या पाण्याकडे पहातो त्या पाण्याच्या तरंगांत हे सुहस्तहो, आज सोमाला (शुद्ध करण्याकरतां) टाका.

३. हे अध्वर्यूंहो, तुम्ही विपुल जलाकडे जा. तो अपांनपात तुम्हाला अत्यंत शुद्ध उदक देवो. तुम्ही अपांनपातचें हविर्द्रव्यानें पूजन करा. त्याकरतां तुम्ही मधुर सोम पिळा.

४. जो अपांनपात् लांकडाशिवाय आकाशांत प्रज्वलित होतो आणि ज्याला शहाणे यज्ञांत स्तवितात, तो तूं आम्हांला मधुर उदक दे, कीं ज्यायोगें इंद्राचें सामर्थ्य वाढतें.

५. सुंदर व तरुण स्त्रियांनीं तरुण ज्याप्रमाणें आनंदित होते, त्याप्रमाणें ज्या पाण्यानें सोम आनंदित होतो, हे अध्वर्यो, तूं त्या पाण्याकडे जा. आणि जेव्हां त्यांनीं सोम सिंचित केला जातो, तेव्हां सोमासह त्याला शुद्ध करा.

६. तरुण स्त्रिया तरुणांपुढेंच जशा नमतात, तसा सोम पाण्यामध्यें एकरूप होऊन जातो. अध्वर्यू आणि त्यांचीं स्तोत्रें उदकदेवतेला मनानें जाणतात आणि त्याप्रमाणें करतात.

७. जो आच्छादित अशा उदकांना रस्ता करून देता झाला, आणि जो मोठ्या नाशापासून तुम्हांला मुक्त करतां झाला, त्या इन्द्राला, हे उदकांनो, तुम्ही मधुर, आणि देवांना मादक अशा सोमाकडे पाठवा.

८. हे प्रवाहशील उदकांनो, जो तुमचा मधुररसयुक्त प्रवाह आहे, तो मधुर प्रवाह इंद्राकडे पाठवा. हे अनेक औषधीरूपी धनवान् उदकांनो, तुम्ही सारयुक्त आणि प्रशंसनीय आहांत. तुम्ही माझी ही स्तुति ऐका.

९. हे स्यंदनशील उदकांनो, जो प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष फल देणारा तुमचा प्रवाह वाहतो, तो मादक आणि इंद्रास पिण्यायोग्य प्रवाह आमच्याकडे पाठवा. तो मदकर, सोमांत मिसळूं इच्छिणारा, अन्तरिक्षांत उत्पन्न होणारा, त्रैलोक्याला प्रेरक, फिरणारा आणि पाझरणारा आहे.

१०. इंद्र ज्याप्रमाणें मेघांतून अनेक धारा निर्माण करतो, त्याप्रमाणें अनेक धारांनीं सोमांत मिसळणारें, जगनिर्मातें आणि पालक, सोमाला वाढविणारें आणि एकत्र असणारें अशा उदकाची, हे ऋषे, तूं ताबडतोब स्तुति कर.

११. हे ऋत्विजहो, देवांना पूजण्याकरतां यज्ञाला सुरवात करा. आणि धनप्राप्तीकरतां स्तोत्रें आरंभा. सृष्टिनियमाला अनुसरून कासेप्रमाणें असणारे मेघ तुम्ही मोकळे करा. आणि हे उदकांनो, आम्हांला सुखदायक व्हा.

१२. हे अनेक उत्कृष्ट पदार्थांनीं युक्त असणाऱ्या उदकांनों, तुम्ही धनाचे स्वामी आहांत. तुम्ही कल्याणप्रद कृत्यें अमर करा. तसेंच तुम्ही धनाचे आणि

चांगल्या संततीचे रक्षक असा. तसेंच सरस्वतीची स्तुति करणाऱ्या मला तें उत्कृष्ट अन्न देवोत.

१३. हे उदकांनो, आमच्याकडे येणाऱ्या, घृत आणि मधुर उदकें धारण करणाऱ्या, अध्वर्यूशीं अन्तःकरणपूर्वक एकरूप होणाऱ्या आणि चांगल्या प्रकारें पिळलेला सोम इंद्राला देणाऱ्या तुम्हाला मी पाहातों आहे आणि तुमची स्तुति करीत आहें.

१४. हें धनयुक्त आणि जीवांचें पालन करणारें असें उदक आमच्याकडे आलें आहे. हे मित्रहो, तुम्ही 'अपांनपात्' सह सहमत होऊन हें पाणी थांबवा. हे सोम तयार करणारे गृहस्थहो, तुम्ही या यज्ञांत दर्भांवर ठेवलेल्या सोमांत पाणी घाला.

१५. उदक हें यज्ञाच्या इच्छेनें येथें आलें आहे. आमच्या यज्ञांत देवांच्या इच्छेनें हें उदक बसलें आहे. म्हणून हे अध्वर्यूहो, तुम्ही इंद्राकरतां सोम पिळा. आतां देवांना उद्देशून केला जाणारा तुमचा यज्ञ सुशक्य झाला आहे.

सूक्त एकतिसावें.

ऋषि–कवष; देवता–विश्वदेव; छंदः––त्रिष्टुभ्.

१. आम्हाला स्तुत्य, यज्ञार्ह असा इंद्र, सत्वर येणाऱ्या देवांसह आमच्या रक्षणाकरतां येवो. आम्हीहि त्यांच्याशीं प्रेमळपणाची मैत्री करूं आणि सर्व संकटें तरून जाऊं.

२. मनुष्य चहूंकडून (देवाकरतां) द्रव्य मिळवूं इच्छितो. आणि यज्ञ व हवि यांनीं देवांची सेवा करतो. तसेंच स्वतःच्या बुद्धीनें देवांचें ध्यान करतो. आणि कल्याणकारक असें त्यांचें व्यापक स्वरूप मनांनीं आकलन करतो.

३. आम्ही देवांची पूजा केली. संरक्षक हविर्भाग शत्रुनाशक आणि श्रेष्ठ देवांकडे तीर्थांतल्या पाण्याप्रमाणें जातात. आम्ही स्वर्गाचें सुख उपभोगूं आणि देवांचे ज्ञाते होऊं.

४. ज्याला सविता देवानें उत्पन्न केलें त्याला धनपति आणि दानशील प्रजापति इष्ट देवो. तसेंच भगदेव आणि अर्यमा स्तुतीमुळें आम्हांला अनुकूल असें घडवोत.

५. स्तुति केले जाणारे देव, उषेनें दिवस होतो त्याप्रमाणें ज्या अर्थीं बलयुक्त होतात, त्या अर्थीं आमची ही स्तुति देवांना प्राप्त होवो. स्तुति करणारा जो मी ह्या माझी स्तुति इच्छिणारे, सुखकर असे ऋभु विभु आणि वाज आम्हांकडे येवोत.

६. आतां आमची देवांसंबंधीची प्राचीन, व्यापक आणि देवांकडे पोंचणारी उत्कृष्ट स्तुति स्फूर्तीनें वाढत आहे म्हणून सर्व देव माझ्या सर्व देवांकरतां केल्या जाणाऱ्या पोषक यज्ञांत एका ठिकाणीं येवोत.

७. ज्या वृक्षापासून देवांनीं रक्षण केलेली आणि जरारहित द्यावापृथिवी उत्पन्न केली, तो वृक्ष कोणता आणि तें अरण्य कोणतें कीं जेथें तो वृक्ष उत्पन्न झाला ! दिवस व रात्र निर्माण केली त्या देवांची लोक स्तुति करतात.

८. द्यावापृथिवी निर्माण केली एवढेंच देवांचें सामर्थ्य नाहीं. यापेक्षांहि तें जास्त आहे. तो उत्पन्नकर्ता द्यावापृथिवीचें धारणहि करतो. ज्या वेळीं सूर्याला घोडे ओढीत नव्हते, त्या वेळीं बळवान् हिरण्यगर्भ तेजस्वी शरीर ग्रहण करतां झाला. (सूर्याच्या पूर्वी तो उत्पन्न झाला.)

९. सूर्य विस्तीर्ण पृथ्वीचें अतिक्रमण करीत नाहीं. वायूहि पृथ्वीला पावसानें वाहवीत नाहीं. उत्पन्न होणारे मित्र आणि वरुण, अग्नि वनांत आपला प्रकाश करतो त्याप्रमाणें प्रकाश करतात. अशांना निर्माण करणाऱ्या प्रजापतीची मी स्तुति करतों.

१०. जेव्हां वासरूं न होणारी गाय फळून विते, त्यावेळीं दुःख भोगूनहि ती आपल्या प्रजेस सुखी करते. पुरातनपुत्र (अग्नि) ज्या वेळीं अरणीपासून उत्पन्न होतो आणि ज्या वेळीं ऋत्विज त्याचा शोध करतात त्यावेळीं पृथ्वी अरणींतून त्याला बाहेर काढते.

११. कण्वाला नृषदाचा पुत्र असें म्हणतात. तसेंच हवि देणाऱ्या कण्वानें काळा रंग धारण करून अग्नीपासून धन घेतलें. काळ्या कण्वाला अग्नीपासून तेजस्वी रूप प्राप्त झालें. अग्नीशिवाय या कण्वाला कोणीहि देवांनीं यज्ञाचें फल दिलें नाहीं.

सूक्त बत्तिसावें.

ऋषिः–कवष; देवता–विश्वदेव; छंदः–१–५ जगती, ६–९ त्रिष्टुभ्.

१. इंद्र भक्ताच्या यज्ञांत गमन करणाऱ्या घोड्यांना हांकारतो. तो चांगल्या मार्गानें आनंदी

भक्ताच्या उत्कृष्ट सेवेला उद्देशून येवो. आणि येऊन तो इंद्र आमची स्तुति आणि हवि स्वीकारो. सोमरूपी अन्नाचा आस्वाद घेवो.

२. हे इंद्रा, तूं स्वर्गीय व देदीप्यमान स्थानीं असतोस. हे बहुस्तुत इंद्रा, तूं पृथ्वीवरच्या उत्कृष्ट स्थानीं असतोस. जे घोडे तुला पुन: पुन: यज्ञाकडे नेतात ते घोडे, स्तोते पण दरिद्री अशा आम्हांला धन देववोत.

३. इंद्र अत्यंत उत्कृष्ट यज्ञकर्म माझ्यापासून इच्छो. पुत्र आईबापांचें धन मिळवितो किंवा स्त्री नवऱ्याला त्याच्या कल्याणानें ताब्यांत घेते किंवा चांगला पुरुष स्त्रीच्या ताब्यांत जातो, त्याप्रमाणें इंद्र आमच्या ताब्यांत येवो.

४. गाई घराची इच्छा करतात त्याप्रमाणें जेव्हां स्तोते इंद्राची इच्छा करतात, तेव्हां पूजक अशा माझीं स्तोत्रें–ही स्तोत्यांचीं पहिलीं स्तोत्रें म्हटलीं–जातात. सात छंदांत स्तोत्रें करणारा हा मनुष्य ज्यावेळीं तुझी स्तुति करीत असतो, त्या वेळीं हे इंद्रा, तूं आमचें यज्ञगृह तेजस्वी कर.

५. हे भक्तहो, देवभक्त स्तोता तुमचें घर देवांनीं भरून टाकतो. रुद्रासह इंद्र त्वरित यज्ञांत येतो. स्तुति अमर देवांपासून धन देण्यास समर्थ होते. म्हणून तुम्ही रक्षक देवांना सोम द्या.

६. उदकांत गूढ असा अग्नि आहे असें देवांचीं कर्में रक्षण करणारा इंद्र मला म्हणाला. हे अग्ने, ज्ञात्या इंद्रानें तुझ्याबद्दल मला सांगितलें म्हणून या मार्गानें मी गेलों.

७. रस्ता माहित नसलेला मनुष्य रस्ता माहित असलेल्यास विचारतो व त्यानें सांगितल्याप्रमाणें तो मग जातो. हा उपदेशाचा उत्कृष्ट मार्ग आहे. या प्रकारानें जलद पोंचणारा मार्ग मनुष्य मिळवितो.

८. आजच हा अग्नि उत्पन्न झाला. तेव्हांच त्यांनीं यज्ञाच्या दिवसांना मान्यता दिली. आणि तेजस्वी होऊन आईचें थान (सोम) प्याला. नंतर तरुण आणि देवांना हवि पोंचविणाऱ्या अग्नीला स्तुति प्राप्त झाली. नंतर धन देणारा हा अग्नि श्रेष्ठ मनाचा ठरला.

९. हे कुरुश्रवण कलशा, हें सुंदर धन देणाऱ्या, तुझी आम्ही स्तुति करतों. हे धनवंतहो, ज्याला मी प्यालों आहे, असा हा सोम तुम्हाला दाता होवो. तो कुरुश्रवणाहि तुम्हांला देणारा होवो.

सूक्त तेहतिसावें.

ऋषि:—कवष ऐलूष; देवता– १ विश्वदेव, २–३ इंद्र, ४–५ कुरुश्रवणदान, ६–९ उपमश्रवसशोकनिवृत्ति; छंद:— १ त्रिष्टुभ्, २ बृहती, ३ सतोबृहती, ४–९ गायत्री.

१. लोकांची योजना करणाऱ्या देवांनीं माझी योजना कुरुश्रवणाकडे केली आहे. मार्गामध्यें मी पूषनलाहि वाहून नेलें आहे. वाटेंत सर्व देवांनीं माझें संरक्षण केलें. कोणालाहि शिक्षा करतां न येणारा ऋषि येत आहे असा वाटेंत शब्द झाला.

२. पर्शु लोक चहूंकडून मला सवतीसारखा त्रास देत आहेत. बुद्धीचा सुन्नपणा मला त्रास देत आहे. वस्त्रहीनता आणि क्षीणता भयभीत पक्ष्याप्रमाणें मला कापायला लावते आहे.

३. हे इंद्रा, तुझा भक्त अशा मला मानसिक दु:खें, उंदीर खळ लावलेल्या दोऱ्या तोडतात त्याप्रमाणें तोडीत आहेत. हे धनवान् इंद्रा, आम्हांला एकवार चांगलें सुखी कर. तसेंच आम्हांला पित्याप्रमाणें रक्षण करणारा हो.

४. मी कवष ऋषि,त्रसदस्युपुत्र, दाता अशा राजा कुरुश्रवसाला ऋत्विजांना देण्याकरतां द्रव्य मागतों.

५. ज्या कुरुश्रवणाचे तीन घोडे रथांत बसवून मला चांगल्या प्रकारें नेतात, त्या कुरुश्रवणाला हजारो रुपये दिले जाणाऱ्या या यज्ञाकरतां मी स्तवितों.

६. हे राजा, तुझा बाप जो उपमश्रवस त्याचीं भाषणें दरिद्र्याला देऊं काढलेल्या रमणीय शेताप्रमाणें मधुर असतात.

७. हे मित्रातिथीच्या पुत्रा, पुत्रा उपमश्रवसा, तूं माझ्याजवळ ये. तुझ्या पित्याचा मी स्तोता आहे. (म्हणून शोक करूं नकोस.)

८. जर मी देवांचा आणि माणसांचा ईश्वर असतों तर धनवान् मित्रातिथि जगला असता.

९. देवांचे नियम उल्लंघून कांहीं लोक शंभर वर्षें जगतात,कांहीं मरतात. (म्हणून तूं शोक करूं नकोस)

सूक्त चवतिसावें.

ऋषि:-कवष ऐलूश किंवा मूजवत्पुत्र अक्ष; देवता– ७–८–९–१२ अक्षस्तुति, १३ कृषि बाकी कितवाअक्षनिंदा; छंद:—जगती, अवशिष्ट त्रिष्टुभ्.

१. मोठाले, उतारभूमीवर उत्पन्न झालेले, टाकलें कीं सरकत जाणारे, आणि खुळखुळणारे फांसे मला बेभान करतात. मूजवत् पर्वतावर उत्पन्न झालेल्या सोमपानाप्रमाणें जागृत ठेवणारा बिभ्याचा फांसा मला अत्यंत आनंदित करतो.

२. माझ्या पत्नीनें माझा कधीं धिक्कार केला नाहीं, ती कधींहि माझ्यावर चरफडली नाहीं, उलट माझ्या मित्राबद्दल व माझ्याबद्दल तिच्या मनांत आदर असे. अशी जरी ती गुणवती होती, तरी फांशाच्या नांदानें मी तिला घालवून दिलें. कारण फांशावाचून मला कांहींच प्रिय वाटत नाहीं.

३. माझी सासू माझा द्वेष करिते, माझी बायको मला विचारीत नाहीं. उघडच आहे, जुगाऱ्याच्या विनवणीला कोण भीक घालतो. जुगाऱ्याचा उपयोग काय होऊं शकेल हें समजतच नाहीं. म्हातारा झालेल्या घोड्याप्रमाणें तो निरुपयोगीच ठरतो.

४. फांशानीं खेळण्याकरतां हा जेव्हां बाहेर निघतो, तेव्हां याच्या बायकोचा हात परके धरतात, याचे भाऊ, बाप, आई म्हणतात, ' आम्ही याला ओळखीत नाहीं. याला बांधून घेऊन जा. '

५. आणि जरी मी आपल्या मनाशीं निश्चय केला कीं, अतःपर फांशांनीं खेळावयाचें नाहीं, कां कीं त्यामुळें माझे मित्र माझा धिक्कार करतात, तरी देखील फांशांचा आवाज ऐकिल्याबरोबर, व्यभिचाराला चटावलेल्या बाईप्रमाणें मी त्यांच्याकडे धांव घेतों.

६. तेजःपुंज फांसे खेळणारा, मी कोणाला जिंकूं ? असें म्हणत मी खेळाडूंच्या सभेंत शिरतों. प्रतिस्पर्ध्याशीं डाव करणाऱ्याचे फांसे सारखे जोरानें पडत असतात.

७. हे फांसे म्हणजे मांसापर्यन्त रुतणारे गळ आहेत, हे कपटी आणि फसवे आहेत, ह्यांच्यायोगें शरीराचा दाह होतो, त्याचे तुकडे होतात. थोड्याशा लाभाचें आमिष दाखवून ते जुगारी माणसाला नादीं लावतात. इतकें असूनहि जुगाऱ्यांना त्यांचाच मोह पडतो.

८. सत्यधर्मा सूर्याप्रमाणें याच्या त्रेपन्न फांशांचा संघ सारखा फिरत असतो. उग्र माणसाच्या रागालाहि ते नमत नाहींत. राजा सुद्धां फाशांना खेळतांना नमस्कारच करतो.

९. फांसे खालीं पडतात, ते वर हवेंत खेळतात. त्यांना स्वतःला हात नसले तरी दुसऱ्यांच्या हातांना ते आपणाकडे ओढून घेतात. फांसे जादूच्या कोळशाप्रमाणें होत. ते स्वतः मृत असले तरी दुसऱ्यांचीं अन्तःकरणें जाळतात.

१०. जुगाऱ्याची विरही पत्नी बिचारी एकटीच झुरत असते. आपला मुलगा कोठें भटकतो तें समजत नाहीं, म्हणून त्याची आई सुद्धां दुःख करीत असते. हा स्वतःकर्जबाजारी व भीतभीत होऊन धनाची इच्छा करीत हिंडता व रात्रीचा परक्यांच्या घरांत दडून राहतो.

११. दुसऱ्यांच्या बायका सुखानें नांदतांना पाहून व त्यांची गृहव्यवस्था पाहून याला अतोनात दुःख होतें. सकाळीं उजाडतांच हा पश्चात्तापानें फांसे फेंकून देतो, पण पश्चात्तापाची लहर मावळली कीं, हा गरीब बिचारा पुनः मोहवश होतो.

१२. हे फांशांनो, तुमच्या गणाचा जो मुख्य सेनापति असेल, तसेंच जो व्राताचा मुख्य असेल त्याला मी नमस्कार करतों. आतां माझे जवळ पैसा नाहीं. मी माझ्या दहा अंगुली उघड्या करतों. मी खोटें सांगत नाहीं.

१३. मला सन्माननीय सवितृदेवानें आज्ञा केली आहे कीं फांशांनीं जुगार खेळूं नको. शेती कर, संपत्तीचा उपभोग घे, त्यांत गाई व स्त्री यांची प्राप्ति होईल.

१४. हे फांश्यांनो, तुम्ही आमच्याशीं मैत्री करा. आम्हांला सुखी करा. आम्हांवर भयंकर आघात करूं नका. तुमचा राग आमच्या शत्रूंवर जावो. आमचा शत्रु पिंगटवर्णाच्या तुमच्या बंधनांत तात्काळ पडो.

सूक्त पसतिसावें.

ऋषिः—लुश धनाकपुत्र; देवता—विश्वदेव; छंदः—१३–१४ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. इंद्रसंबंधीं तो अग्नि सकाळीं प्रज्वलित होत आहे. विस्तृत द्यावापृथ्वी आपल्या कर्तव्याला लागो. आम्ही आज देवापाशीं संरक्षणाची याचना करतों.

२. द्यावापृथ्वीपासून आम्ही संरक्षण इच्छितों. तसेंच लोकांना उत्पादक समुद्र, शर्यणावत्सरोवर, पर्वत, सूर्य आणि उषा यांना, आम्हांला पापरहित करा अशी आम्ही याचना करतों. तसेंच आज हा पिळलेला सोम आमचें कल्याण करो.

३. थोर आणि मातृभूत अशा द्यावापृथिवी निरपराधी अशा आमचें आज सुखाकरतां संरक्षण करोत.

अंधार नाहींसा करणारी उषा आमचें पाप नाहींसें करो. तसेंच प्रज्वलित झालेल्या अग्नीस मी कल्याणाची याचना करतों.

४. अनेक उत्कृष्ट गुण धारण करणारी, पापाचें मुख्यत: निवारण करणारी उषा, इष्ट फळ देणारा उत्कृष्ट काळ आम्हां भजकांना देवो. दुष्ट लोकांच्या रागापासून आम्हांला दूर ठेवो. प्रज्वलित अशा तुझ्यापाशीं आम्ही कल्याणाची मागणी करतों.

५. ज्या तुम्ही सूर्याच्या किरणांशीं मिळून जातां, अंधार नाहींसा करून तेजानें भरून जातां, त्या तुम्ही (ज्वाला) आज आम्हांस अन्न देऊन कल्याणकारक व्हा व अंधार नाहींसा करा. आम्ही प्रज्वलित अग्नीपाशीं कल्याणाची याचना करतों.

६. आम्हांला आरोग्यकारक प्रातःकाल लाभोत. अग्नि मोठ्या तेजानें प्रकट होवो. हे आश्विनीहो, जलद धांवणाऱ्या रथांत आरूढ व्हा. आम्ही प्रज्वलित अग्नीपाशीं कल्याणाची याचना करतों आहोंत.

७. हे सवितृदेवा, तूं आज आम्हांला उत्कृष्ट प्रकारचें धन दे. कारण तूं उत्कृष्ट धन देणारा आहेस. मी द्रव्योत्पादक स्तुति करतों आहें. आम्ही प्रज्वलित अग्नीपाशीं कल्याणाची याचना करतों.

८. यज्ञांत केली जाणारी देवांची स्तुति आम्ही जाणतों. ती आमचें संरक्षण करो. सूर्य हा सर्व उषांचा अनुभव घेत उदय पावत असतो. आम्ही प्रज्वलित अग्नीपाशीं कल्याणाची याचना करतों.

९. आज यज्ञांतील वेदीवर उत्कृष्ट फळ देणारे असे, सोम कुटणारे दगड सोम कुटित असतां मी प्रेमळ आदित्यापाशीं याचना करतों. हे स्तुति करणाऱ्या पुरुषा, तूं आदित्यांना सुख दे. कर्तव्य कर. आम्ही प्रज्वलित अग्नीपाशीं कल्याणाची याचना करतों.

१०. आमच्या महान् भरभराटीच्या यज्ञांत सात होते, इंद्र, मित्र, वरुण, भग आणि इतर देवांना, हे अग्ने, तूं आणून बसव. तेथें आणलेल्या देवांना धनप्राप्तीकरतां मी स्तवितों. प्रज्वलित अशा अग्नीपाशीं आम्ही कल्याणाची याचना करतों.

११. हे आदित्यहो, ज्यांचीं आम्ही स्तोत्रें गात आहोंत, ते तुम्ही आमच्या यज्ञाकरितां या आणि एकत्र झालेले तुम्ही आमच्या उत्कर्षाकरतां यज्ञाचा स्वीकार करा. आम्ही बृहस्पति, पूषन्, आश्वि, भग आणि प्रज्वलित अग्नि यांची कल्याणाकरतां प्रार्थना करतों.

१२. हे आदित्यहो, तुम्ही अत्यन्त प्रशस्त, समृद्ध, मनुष्यरक्षक असें घर आमचे पशू, मुलेंबाळें यांच्या संरक्षणाकरतां आम्हाला द्या. आम्ही प्रज्वलित अग्नीची कल्याणाकरतां प्रार्थना करीत आहोंत.

१३. आज सर्व देव आमचें रक्षण करोत. सर्व अग्नी प्रज्वलित होवोत. सर्व देव आमच्या संरक्षणाकरितां येवोत. तसेंच आम्हांला सर्व प्रकारचें धन प्राप्त होवो.

१४. हे त्वराशलि देवहो, तुम्ही युद्धांत ज्याचें संरक्षण करतां, ज्याचें शत्रूपासून संरक्षण करतां, ज्याचें पापापासून संरक्षण करून मनोरथ पूर्ण करतां, जो तुमच्या कार्यांत भयाची पर्वा करीत नाहीं, ते सर्व आम्ही तुमच्याकरतां आहोंत.

सूक्त छत्तिसावें.

ऋषिः—लुश धानाक; देवता—विश्वेदेव; छंदः—१-१२ जगती, १३-१४ त्रिष्टुभ्.

१. थोर आणि सुरूप अशा रात्र, सकाळ, द्यावापृथिवी, वरुण, मित्र, अर्यमा, इंद्र, मरुत, पर्वत, उदक, आदित्य, आकाश व स्वर्ग या सर्व देवांना मी बोलावतों.

२. बुद्धिमान्, नियमबद्ध अशा द्यावापृथिवी आमचें हिंसक पापांपासून संरक्षण करोत. दुष्ट मृत्युदेवता आमच्यावर सत्ता न चालवोत. तसेंच आज आम्ही देवांच्या रक्षणाची मागणी करीत आहोंत.

३. सामर्थ्यवान् मित्रावरुणांची माता अदिति आमचें सर्व पापांपासून संरक्षण करो. संरक्षक सर्व तेज आम्ही प्राप्त करूं. म्हणून आज आम्ही देवांच्या रक्षणाची मागणी करतों आहोंत.

४. कुटतांना शब्द करणारा सोम कुटण्याचा दगड राक्षसांना दूर करो. वाईट स्वप्नामुळें उत्पन्न होणारें संकट, मृत्युदेवता आणि सर्व पिशाचादिक दूर होवोत. आदित्यसंबंधीं आणि देवसंबंधीं सुख आम्हाला प्राप्त होवो, म्हणून आम्ही देवांच्या संरक्षणाची मागणी करतों.

५. इंद्र यज्ञांत प्राप्त होवो. इळा म्हणजे वाणी किंवा पृथ्वी आह्मांला फलदायी होवो. सामांनीं गायला गेलेला बृहस्पति आम्हांकडून पूजिला जावो. तसेंच आम्ही मननीय स्तोत्रें जीवनाकरतां म्हणत असावें.

म्हणूनच आह्मी देवांच्या संरक्षणाची याचना करीत असतों.

६. हे अश्विनीहो, आमचा यज्ञ स्वर्गांत पोंचणारा करा. तसेंच तो आमचा संरक्षकहि असो. तसेंच आमची इष्टसिद्धि सुखानें होऊं दे. घृताच्या आहुति दिलेला अग्नि देवाकडे जाणारा कर. याकरतां आह्मी देवांपासून संरक्षणाची याचना करतों.

७. चांगल्या प्रकारें बोलावल्या जाणाऱ्या, शोधक, रमणीय, सुखकर, धनपोषक अशा देवांना सख्याकरतां मी बोलावतों. आणि त्यांचें चांगलें अन्न आणि यज्ञ यांकरतां आम्ही ध्यान करतों. म्हणून आज आम्ही देवांच्या संरक्षणाची याचना करतों.

८. उदकांचा संरक्षक, प्राण्यांना संतोषप्रद, देवांचा संरक्षक, स्तुत्य, यज्ञांतील मुख्य आणि रमणीय असा सोमरस आम्ही पितों. आणि त्याच्यापाशीं आम्ही बळकट इंद्रियें मागतों. म्हणूनच आज आह्मी देवांच्यापासून संरक्षणाची याचना करतों आहोंत.

९. पुत्र जिवंत असलेले आणि निरपराध असणारे आम्हीं उपभोग्य वस्तूंनीं आणि चांगल्या रीतीनें सेवा करूं. तसेंच देवद्वेष्ट सर्व प्रकारें आमचें पाप धारण करोत. म्हणून आज आम्ही देवांच्या संरक्षणाची याचना करीत आहोंत.

१०. हे देवहो, जे तुम्ही मनुष्यांच्या यज्ञाला अर्ह आहांत, ते तुम्ही ऐका. हे देवहो, तुमच्याकडे आम्ही जर याचना करीत आहोंत, तर तुम्ही जयशील ज्ञान, धन व पुत्रयुक्त यश द्या. म्हणून आज तुमच्या संरक्षणाची याचना करतों.

११. आज थोर, व्यापक आणि माघार न घेणारे अशा देवांपासून आम्ही संरक्षण मागतों आहोंत. तसेंच आम्हांला धन आणि संतति प्राप्त करावी म्हणून आम्ही देवांपाशीं संरक्षण मागतों आहोंत.

१२. प्रदीप्त अग्नीपासून आम्हांला सुख मिळावें. आम्ही निरपराध असावें. मित्र, वरुण आणि सवितृ यांच्या उदयकाळीं आम्ही सुखी असावें. म्हणूनच आम्ही देवांच्यापासून रक्षणाची याचना करतों.

१३. जे देव सत्योत्पादक सविता, मित्र व वरुण यांच्या कृत्यांत असतात, ते तुम्ही ऐश्वर्य, पुत्रयुक्त, पशुयुक्त उत्कृष्ट धन आणि कृत्यें आम्हांला द्या.

१४. पूर्व, पश्चिम, खालीं आणि वर असणारा सविता आम्हांला सर्व प्रकारचें धन देवो. सविता आम्हांला दीर्घायुष्य देवो.

सूक्त सदतिसावें.

ऋषिः—अभितपस्-सूर्यपुत्र; देवता—सूर्य; छंदः—जगती, १० त्रिष्टुभ.

१. हे ऋत्विजहो, तुम्ही मित्र व वरुण यांना पहाणारा, महान्, तेजस्वी, दूरूनहि पहाणारा, देवांकरतां उत्पन्न झालेला, विश्वप्रकाशक, स्वर्गाच्या पुत्रासारखा अशा सूर्याला नमस्कार करा आणि त्याची स्तुति करा आणि सृष्टीचे नियम पाळा.

२. ज्यामुळें सर्वत्र दिवस आणि रात्र उत्पन्न झालीं, ज्यांत जग आणि प्राणी विश्रान्ति घेत आहेत व ज्यामुळें ही हालचाल चालू आहे, सर्वदा पाणी वहात आहे आणि सूर्य उगवतो आहे, ती सत्योक्ति चहूंकडून माझें संरक्षण करो.

३. ज्यावेळीं तूं वेगवान् घोड्यांनीं युक्त असा रथ इच्छितोस, ज्या वेळीं तुझें प्राचीन दुसरें तेज जें उदकांत असतें तें दुसऱ्या तेजासह (चंद्रासह) उगवतें, त्या वेळीं हे सूर्या, तुझ्याजवळ कोणी प्राचीन राक्षस राहात नाहींत.

४. हे सूर्या, ज्या तेजानें तूं अंधार नाहींसा करतोस, ज्या तेजानें तूं सर्व जग व्याप्त करतोस, त्या तेजानें आमचा अन्नरहितपणा, अधार्मिकपणा आणि रोगराई नाहींशीं कर. वाईट स्वप्नामुळें उत्पन्न झालेलीं अरिष्टेंहि दूर कर.

५. हे सूर्या, तूं फिरत फिरत शांतपणें सर्व जगाचे नियम राखतोस आणि हवि असेल तेथें जातोस, त्यावेळीं तुझी आम्ही स्तुति करूं. त्यावेळीं आमच्या प्रसिद्ध कृत्यांना देव संमति देवोत.

६. द्यावापृथिवी, इंद्र आणि इतर देव तें आमचें बोलावणें आणि आमचीं स्तुतिस्तोत्रें ऐकोत. आम्हांला सूर्यदर्शनानंतर दुःख होऊं नये. आम्ही पुष्कळ दिवस जगून कल्याण व म्हातारपण प्राप्त करावें.

७. हे सूर्या, आम्ही सुविचारी, व्यवस्थित, पुत्रयुक्त, निरोगी आणि निरपराधी होत्साते तुझें सर्वदा पूजन करावें. तसेंच हे मित्रांचा सन्मान करणाऱ्या, प्रतिदिवशीं उदय पावणाऱ्या तुला आम्ही सतत पहावें.

८ हे विशेषरीतीनें पहाणाऱ्या सूर्या, मोठें तेज धारण करणाऱ्या, कांतिमान्, प्रत्येकाच्या डोळ्याला सुख देणाऱ्या, महान् बलवान्, उदकांच्या वर उदय पावणाऱ्या तुला आम्ही दीर्घकाल पहावें.

९. हे नीलकेश सूर्या, तुझ्या तेजानें सर्व जग जागें होतें आणि रात्रींची विश्रान्ति घेतें. तूं आमच्या करतां अत्यंत श्रेयस्कर अशा दिवसांनीं त्रास न देतां सारखा उदय पावत जा.

१०. हे सूर्या, तेज, दिवस, किरण, शान्तता उष्णता यांनीं तूं आम्हांला सुखकर हो. जसा तूं आम्हांला मार्गांत सुखकर होतोस,त्याप्रमाणें तूं आम्हांला घरांतहि सुखकर हो. आम्हांला उत्कृष्ट धन दे.

११. हे देवहो,तुम्ही आमच्या माणसांना व जनावरांना अशा दोघांनाहि सुख द्या. तसेंच आम्हांला खाणें, पिणें व बळ सुखकारक होवो. तसेंच आम्हांला निष्पाप करा.

१२. हे देवहो, तुमच्यासंबंधीं आम्ही जिव्हेनें, मनानें, क्रोधजनक जें पाप केलें असेल, तें आमचें पाप जो आमचा शत्रू आमच्याबद्दल वाईट वागतो त्यावर नेऊन घाला.

सूक्त अडतिसावें.

ऋषिः–मुष्कविशिष्ट इन्द्र (तांडव शाट्या-यनमते लुश ऋषि,इंद्र देवता); देवता–इन्द्र; छंदः–जगती.

१. ज्या वेळीं मनुष्यांचा पराभव करीत आणि पशू जिंकीत योद्धे एकमेकांना खाऊं का गिळूं असें करीत असतात, आयुधें सारखीं पडत असतात, त्यावेळीं, हे इंद्रा, तूं प्रसिद्ध आणि आघातक अशा युद्धांत सिंहनाद करतोस आणि (यशः) प्राप्तीकरतां आमचें संरक्षण करतोस.

२. हे इंद्रा, सर्वविख्यात असा तूं आम्हांला अन्नयुक्त, पाण्यासारखे गाई बैल असलेलें, असें सुप्रसिद्ध धन दे. तसेंच हे आच्छादक इंद्रा, शत्रूला जिंकणाऱ्या तुझ्या कृपेनें आम्ही बलिष्ठ व्हावें. फार काय आम्ही इच्छा करूं त्याप्रमाणें आम्हांला कर.

३. हे बहुस्तुत इंद्रा, जे दास, आर्य किंवा देवव्यतिरिक्त आमच्याशीं युद्धाकरतां येतात, ते सर्व शत्रू तुझ्या कृपेनें आम्ही सहज पराभव करून टाकूं असे होतील, आम्ही तुझ्या कृपेनें शत्रूंना लढाइत ठार करूं.

४. भयंकर, भक्षक अशा युद्धांत द्रव्यप्रापक इंद्र जो थोड्यांनीं किंवा फारांनीं बोलावला जातो, त्या प्रख्यात आणि शुद्ध इंद्राला आमच्या संरक्षणाकरतां आम्ही बोलावतों.

५. हे कामपूरक इंद्रा, स्वतः हत्यार चालवणारा, अनपेक्षित बल देणारा, भक्तप्रेरक अशी तुझी आम्ही कीर्ति ऐकिली आहे. कुत्सापासून तूं आपली मुक्तता करून घेतलीस. बांधला असलास तरी तूं येथें ये. दोनहि अंडांना बांधलेला असा तुझ्यासारखा कधीं राहील कां ?

५टीप–कुत्स आणि लुश असे दोघेहि इंद्राला एकदम बोलावीत होते. त्यांत कुत्साकडे पूर्वीच्या स्नेहसंबंधांमुळें इंद्र गेला. कुत्साला असें वाटलें कीं कदाचित् आपला प्रतिस्पर्धी लुश याकडे इंद्र जाईल म्हणून शंभर वाद्यांनीं अंडाचे ठिकाणीं त्यानें इंद्राला बांधून ठेवलें. ह्या गोष्टीस उद्देशून ही ऋचा आहे.

सूक्त एकोणचाळिसावें.

ऋषिः–घोषा कक्षीवानाची कन्या; देवता–अश्वि; छंदः—१-१३ जगती, १४ त्रिष्टुभ्.

१. हे अश्विहो, तुमच्या भोंवतीं फिरणारा, सुंदर रथ अहोरात्र भक्त बोलावतात आणि तुम्ही त्या सुंदर रथांत बसलेले असतांनाच प्राचीन असे आम्ही पित्याप्रमाणें तुम्हांला बोलावतों.

२. हे अश्विहो, आमच्या गोड वाणीला प्रेरणा द्या. आणि आमच्या कृत्याला पूर्णता आणा. आम्हांला व्यापक बुद्धि द्या. हें आह्मी इच्छित आहोंत. तसेंच आह्मांला यशस्वि आणि उपभोग्य धन द्या. ज्याप्रमाणें पेयांत सोम मुख्य आहे, त्याप्रमाणें धनवानांत आह्मांला मुख्य करा.

३. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, बापाच्या घरीं खितपत पडलेल्या वयातीत घोषेला तुह्मी भाग्य प्राप्त करून दिलेंत. उपाशी अशांचें संरक्षण करणारे तुह्मी आहांत. हलक्यांचेंहि तुह्मी संरक्षण करतां. अंधळ्याचें तुह्मी संरक्षण करतां. अशक्तांचे तुह्मीच रक्षणकर्ते आहांत आणि यज्ञांतील वैद्य असें तुम्हांला विद्वान् लोक म्हणतात.

४. हे अश्विहो, जुन्या रथाला पुनः नवें करावें. त्याप्रमाणें म्हाताऱ्या च्यवनाला पुनः तुह्मी तरुण केलेंत तसेंच तुग्रपुत्र भुज्यूला तुह्मी पाण्यांतून बाहेर काढलेंत. तुमचीं तीं सर्व कृत्यें यज्ञसमारंभांत (गाण्यासारखीं आहेत.) विशेष प्रकारें बोलण्यासारखीं आहेत.

५. हे अश्विहो, तुमचे प्राचीन पराक्रम लोकांत आम्ही बोलतों. हे सत्यस्वरूप अश्विहो, तुह्मी सुखदायक

वैद्य आहांत. तुम्हा दोघांची आह्मी आमच्या रक्षणाकरितां स्तुति करतों. हा भक्त ज्या प्रकारें श्रद्धाळू होईल तसें करा.

६. हे अश्विहो, घोषा तुमची स्तुति करीत आहे. माझें स्तवन ऐका आणि आईबाप पुत्राला देतात त्याप्रमाणें मला शिक्षण द्या. बांधवांना सोडावयास लावणारी, मूर्खपणाची आणि अयोग्य बुद्धि माझ्यांत उत्पन्न होत आहे, तिचप्रापूर्वींच मला तारा.

७. हे अश्विहो, तुह्मी पुरुमित्राची मुलगी शुंध्यु हिला, (तिचा पति) विमद, त्याकडे रथानें पोचविते झालांत. तसेंच वध्रिमतीच्या बोलावण्याबरोबर आलांत (आणि तिला सोन्यासारखा हात देऊन) बुद्धिमान् वध्रिमतीला ऐश्वर्य देते झालांत.

८. हे अश्विहो, म्हातारा झालेला जो कलि नांवाचा ब्राह्मण त्याला पुनः तरुण वय तुम्ही प्राप्त करून दिलेंत. तुम्ही दोघे (बायकोच्या वियोगानें त्रासून विहिरींत पडलेल्या) वंदनाला विहिरींतून बाहेर काढते झालांत. आणि (युद्धांत पाय तुटलेल्या) विश्पलेला चालण्यास समर्थ करते झालांत.

९. हे कामपूरक अश्विहो, गुहेंत ठेवल्यामुळें मरावयास टेकलेल्या रेभाला तारलेंत. तसेंच तुम्ही तापलेल्या कुंडांत पाऊस पाडून अग्नीचें संरक्षण केलेंत. आणि सप्तवध्रीला (पेटी उघडून) वांचविलेंत. (सप्तवध्रीला त्याच्या शत्रूंनीं पेटींत कोंडून ठेवलें होतें त्याला अश्वीनें सोडवलें)

१०. हे अश्विहो, तुह्मी पेद्रूराजाला पांढरा, बलवान्, नव्याण्णव घोड्यांनीं युक्त, युद्धतत्पर, शत्रूंचा धुव्वा उडवणारा, स्तुत्य आणि सुखकारक घोडा धनाप्रमाणें दिलांत.

११. हे समर्थ, अदीन, सुस्तुत आणि स्तुतीनें प्रसन्न होणाऱ्या अश्विहो, तुह्मी ज्याला, पत्नीसह पुढें आहे रथ ज्याचा, असे करतां, त्याला कोणतेंहि विघ्न आड येत नाहीं व त्याला कसलीहि भीति रहात नाहीं.

१२. हे अश्विहो, ज्या रथाचा संयोग झाला असतां उषा प्रकट होते, आणि सूर्यामुळें होणारे सुंदर अहोरात्र उत्पन्न होतात, त्या रथांत बसून मनापेक्षांहि जास्त वेगानें तुह्मी या.

१३. हे अश्विहो, तुह्मी दोघांनीं शयूकरतां (म्हाताऱ्या गाईला) तरणी केलीत. तसेंच तुह्मी वृकानें तोंडांत पकडलेली चिमणी शहाणपणानें सोडविलीत. ते तुह्मी जयशाली रथानें पर्वतावरच्या मार्गानें या.

१४. हे अश्विहो, तुमचें आम्ही असें स्तोत्र करीत आहोंत. आम्ही सुताराप्रमाणें तुमचा रथ तासून तयार केला. आम्ही मुलांप्रमाणें किंवा स्त्रीप्रमाणें तुमच्या स्तोत्रांची व्यवस्था लोकांत करीत आहोंत.

सूक्त चाळिसावें.

ऋषिः—घोषा कक्षीवानाची मुलगी; देवता–अश्वि; छंदः–जगती.

१. हे नेते अश्विहो, तेजस्वी, यज्ञांत सकाळीं जाणारा, मोठा, सर्व लोकांत दररोज धन वाहून नेणारा अशा रथाला कोठें कोण बरें यजमान यज्ञांत स्तोत्रें म्हणून अभ्युदयाकरतां (मध्येंच) भूषित करतां झाला ? (थांबविता झाला. ज्यामुळें येथें येण्यास उशीर होत आहे. ?)

२. हे अश्विहो, आज तुमचा दिवस कोठें आहे? आज तुमची रात्र कोठें आहे ? आज तुम्ही कोठें आहांत आणि आज तुमची वस्ती कोठें आहे ? विधवा शयनावर दिराला बोलावते, किंवा स्त्री पुरुषाला बोलावते त्याचप्रमाणें तुम्हांला कोण बोलावीत आहे ?

३. हे नेते अश्विहो, सकाळीं भाटांचीं कवनें राजाची स्तुति करतात, त्याप्रमाणें दररोज प्रातःकाळीं स्तोत्यांकडून तुम्ही स्तविले जातां. प्रत्येक दिवशीं यज्ञार्थ तुम्ही यजमानांच्या घरीं जातां. आज तुम्ही कोणाचें पाप नष्ट करीत आहांत ? आणि राजपुत्राप्रमाणें कोणाच्या यज्ञांत जात आहांत.

४. हे अश्विहो, शिकार करणारे ज्याप्रमाणें वाघसिंहाच्या मागें लागलेले असतात, त्याप्रमाणें रात्रंदिवस हविर्द्रव्यानें भक्त तुम्हांला बोलावीत असतात. हे नायकहो, तुम्हांला वेळोवेळीं भक्त आहुति देत असतात. तसेंच उदकाधिपति तुम्ही लोकांकरतां अन्न पोंचवीत असतां.

५. हे नेते अश्विहो, तुम्हांला तुमची सेवा करणारी राजा कक्षीवानाची मुलगी घोषा बोलावते आणि अश्वीविषयीं माहिती विचारते. तसेंच तुम्ही मला दिवसारात्रीं साहाय्यक व्हा. तसेंच रथयुक्त अश्वयुक्त शत्रूशीं लढण्यास मला समर्थ करा.

६. हे अश्विहो, बुद्धिमान् असे तुम्ही रथावर बसा आणि स्तोत्याच्या यज्ञांत कुत्स (इंद्राच्या) रथांत बसून येतो त्याप्रमाणें जा. तसेंच हे अश्विहो,

---

४१व्या सूक्ताच्या स्पष्टीकरणार्थ १.११६ वर टीपा पहा.

सांडलेला मध स्त्रिया भरतात त्याप्रमाणें तुमचा मध माशा तोंडानें भरतात.

७. हे आश्विहो, भुज्यूला तारलेत, वशाला, आणि शिंजाराला स्तुति करण्याकरतां तारलेत. तुमच्या सख्याची भक्त वाखाणणी करतो. तुमच्या आधारानें मी सुखाची इच्छा करतें.

८. हे अश्विहो, तुम्ही, कृश, शयु, सेवक आणि विधवा यांचें संरक्षण केलेंत. तुम्ही शब्द करणारा अनेकमुखी मेघ भक्ताकरतां मोकळा केलांत.

९. हे अश्विहो, घोषेला कन्येच्छु पति प्राप्त होवो. त्याकरतां तुमच्या कृपेनें पाऊस पडून उत्तम औषधी उगवोत. उतारावर नद्या वाहतात त्याप्रमाणें त्याकडे चांगल्या गोष्टी येवोत आणि त्या तरुणाकरतां तिला तारुण्य प्राप्त होवो.

१०. हे आश्विहो, जे लोक (बायकोच्या) जीविताकरितां रडतात, आणि त्यांची यज्ञांत स्थापना करतात, आणि त्यांना घट्ट आलिंगन देतात, त्या स्त्रिया पतीकरितां सुंदर अपत्यें उत्पन्न करतात. आणि त्याच स्त्रिया आलिंगन दिलें असतां नवऱ्यास सुख देतात.

११. हे आश्विहो, त्यांचें तें सुख आम्ही जाणीत नाहीं, त्या सुखाचें तुम्ही वर्णन करा. तरुण असणारा पति तरुण स्त्रियांच्या योनींत तन्मय होतो. पत्नीवर प्रेम करणाऱ्या, बलवान् आणि वीर्यवान् अशा माझ्या पतीच्या घरीं मी जाते. हे आश्वि, तें घर मला प्राप्त होऊं द्या.

१२. हे अन्नरूपी धनवान् आणि उदकाधिपति आश्विहो, तुम्हांला चांगली बुद्धि उत्पन्न होवो. मनांतल्या इच्छा दाबा आणि माझे रक्षक व्हा. मला प्रिय पतीस आवडती करून पतीचें गृह प्राप्त होऊं द्या.

१३. हे आश्विहो, आनंदित अशा तुमची मी माझ्या नवऱ्याच्या घरीं स्तुति करीत असतां पुत्रयुक्त धन द्या. हे उदकाधिपति अश्विहो, तुम्ही मला पिण्याकरितां पाणी द्या. वाटेंतले आडफाटे आणि वाईट बुद्धि नष्ट करा.

१४. हे आश्चर्यकारक उदकाधिपति अश्विहो, तुम्ही आज कोठें आहांत ? कोणत्या लोकांत तुम्ही आपणांस तृप्त करीत आहांत ? कोणच्या भक्तांनीं तुम्हांला आडविलें आहे ? तुम्ही कोणत्या भक्त स्तोत्याच्या घरीं आहांत ?

सूक्त एकेचाळिसावें.

ऋषिः—सुहस्त्य घोषापुत्र; देवता—अश्वि; छंदः—जगती.

१. हे अश्विहो, एकच, प्रसिद्ध, पुष्कळांनीं बोलावला जाणारा, स्तुत्य, तीनचाकी, यज्ञाकडे जाणारा, भोंवतीं फिरणारा, यज्ञाला हितकारक, अशा रथाला सकाळीं स्तुति करून आम्ही बोलावतों.

२. हे सत्यस्वरूप व नायक आश्विहो, तुम्ही प्रातःकालीं जाणारा, अमृतवाहक रथ, ज्या रथानें यजनशील लोक जातात आणि स्तोत्यांपैकीं होतृयुक्त यज्ञांत जातात त्यांत आरूढ होतां.

३. हे अश्विहो, तुम्ही सोमयुक्त अध्वर्यूकडे, तसेंच बलवान्, दानशील अग्नीध्राकडे आणि सुहस्त्याकडे तुम्ही या. जर तुम्ही या शहाण्यांच्या यज्ञांत याल तर येथून तुम्हांला सोमपान मिळेल.

सूक्त बेचाळिसावें.

ऋषिः—कृष्ण आंगिरस; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. लांब आणि वेधक बाण टाकणाऱ्या धनुर्धाऱ्याप्रमाणें आणि भूषणें धारण करणाऱ्याप्रमाणें तूं इंद्राची स्तुति कर. हे बुद्धिमन्तहो, तुम्ही स्तोत्रें म्हणून शत्रूंना नाहींसें करा. तसेंच हे स्तोतेहो, तुम्ही सोमयागांत इंद्राला रमवा.

२. हे स्तुतिकर्त्या, तूं कामतृप्त्यर्थ सख्या इंद्राला ताब्यांत घे. तसेंच स्तुत्य इंद्राला तूं जागृत कर. धनांनीं पूर्ण असलेल्या खजिन्याप्रमाणें खोल असणाऱ्या शूर इंद्राला धनदानाकरतां आपल्याकडे वळव.

३. हे धनवान् इंद्रा, (जर तूं कांहीं देत नसशील तर) तुला लोक दाता कां म्हणतात ? (खरोखर तूं धन देणारा आहेस) म्हणून तूं मला (धन देऊन) समर्थ कर. तुला आम्ही समर्थ करणारा म्हणून ऐकतों. माझी बुद्धि कर्म करावयास लागणारी असो. तसेंच आम्हांस द्रव्य मिळणारें भाग्य दे.

४. हे इंद्रा, तुला लोक युद्धांत (साहाय्याकरतां) बोलावतात. युद्धांत जयशाली लोकहि तुला बोलावतात. जो हविर्द्रव्ययुक्त असतो, त्याच्याशीं इंद्र मैत्री करतो. सोम न तयार करणाराशीं इन्द्र मैत्री करीत नाहीं.

५. हविर्द्रव्यें असणारा जो भक्त पुष्कळ जंगम धनाप्रमाणें तीव्र सोमहि या इंद्राला देतो, त्या भक्ताकरतां

सकाळीं पोराबाळांनीं युक्त, सुंदर आयुधें धारण करणाऱ्या अशा शत्रूंना इंद्र फोडतो आणि वृत्राला ठार करतो.

६. ज्या इंद्राची आम्ही स्तुति करतों, आणि जो धनवान् इंद्र आमच्या इच्छेचा आश्रय आहे, त्या इंद्राच्या शत्रूंना दुरूनच भय वाटो. ह्या इंद्राला शत्रूलोकांतलें अन्न प्राप्त होवो.

७. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुझ्या उग्र वज्रानें आमच्या शत्रूंला तूं दूर पळीव. तसेंच आम्हांला गाईबैल व गहूं यांनीं युक्त धन दे. तसेंच स्तुति करणाऱ्या माझ्याकरतां रमणीय कृत्यें कर.

८. ज्या इंद्राप्रत हवन केलेलें, तीव्र, क्षुधोत्पादक सोम प्राप्त होतात, तो धनवान् इंद्र दात्या भक्ताला विरोध करीत नाहीं, उलट पुष्कळ सोम देणाराला पुष्कळ धन देतो.

९. इंद्र शत्रूंचें अतिक्रमण करून त्याला जिंकतो. जसें फांसे खेळणारा आपला जोडीदार निवडून घेतो, त्याप्रमाणें इंद्र आपला शत्रू निवडून घेतो. तसेंच जो देवभक्त असतो त्याला धनरहित न करतां, त्याला बलवान् असणारा इंद्र धनयुक्त करतो.

१०. हे बहुस्तुत इंद्रा, दारिद्र्यामुळें प्राप्त झालेल्या दुर्बुद्धींतून आम्हीं गाईबैलांच्या साहाय्यानें तरून जाऊं. गव्हांनीं संपूर्ण क्षुधा नाहींशीं करूं. राजांपासून आम्ही उत्कृष्ट धन मिळवूं, तसेंच आमच्या बलानें आम्ही शत्रूला जिंकूं.

११. पश्चिमेकडून येणाऱ्या शत्रूंपासून बृहस्पति आमचें संरक्षण करो. तसेंच उत्तर बाजूंनीं, खालच्या बाजूंनीं येणाऱ्या शत्रूंपासून संरक्षण करो. इंद्र पूर्वेकडून, मध्याहून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण करो. तसेंच सखा इंद्र मित्रभूत अशा आम्हांला धन देवो.

सूक्त त्रेचाळिसावें.

ऋषिः—कृष्ण आंगिरस; देवता—इंद्र; छंदः—११–१२ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. सर्व प्रापक, व्यापक आणि इच्छा करणारी अशी आमची बुद्धि इंद्राची स्तुति करीत आहे. स्त्रिया मर्द पुरुषाला संरक्षणाकरतां ज्याप्रमाणें आलिंगन देतात त्याप्रमाणें शुद्ध इंद्राला आमच्या स्तुति आलिंगन देत आहेत.

२. हे बहुस्तुत इंद्रा, तुझ्यापासून माझें मन ढळत नाहीं. तुझ्यावरच माझ्या इच्छा मी अवलंबून ठेवतों. तूं राजाप्रमाणें यज्ञांत बैस. तसेंच तूं हा सोम पी.

३. इंद्र आमची दुर्बुद्धि आणि क्षुधा नष्ट करणारा होवो. तसेंच इंद्र हा व्यापक धनाचा स्वामी आहे. तसेंच कामपूरक व बलवान् इंद्राच्या त्या सात नद्या सखल प्रदेशांत अन्न वाढवितात. (पिकें चांगलीं उत्पन्न करतात.)

४. पक्षी सुंदर पर्णयुक्त झाडावर बसतात त्याप्रमाणें मदोत्पादक आणि पात्रांत ठेवलेला सोम इंद्राकडे जातो. सोमाच्या सामर्थ्यानें युक्त असणारें सैन्य पराक्रम करतें. तसेंच इंद्र स्वतः प्रेरित केलेलें तेज (सूर्य) मनुष्यांना देवो.

५. फांसे खेळणारा जुगारांत केलेलें ज्याप्रमाणें (मागून) शोधित असतो त्याप्रमाणें ज्या वेळीं धनवान् इंद्र सूर्याला जिंकतो, त्या वेळीं इंद्र (स्वतः उत्पन्न केलेल्या) सूर्याला शोधित असतो. हे इंद्रा, तुझा तो पराक्रम तुझ्याशिवाय दुसरा कोणी अनुसरूं शकत नाहीं. जुना, नवा कोणीहि त्याचें अनुकरण करूं शकत नाहीं.

६. कामपूरक इंद्र सर्वत्र असतो. लोकांच्या स्तुति लक्षांत घेतो. इंद्र ज्याच्या यज्ञांत रमतो, त्याच्या कडक सोमांनीं संग्रामेच्छु शत्रूंना जिंकतो.

७. ज्या वेळीं इंद्राकरतां सोम पिळला जातो, पाणी समुद्राकडे जातें, किंवा पाट डोहांत जातो, त्याप्रमाणें सोम इंद्राकडे जातो, तेव्हां इंद्राचें माहात्म्य यज्ञगृहांत स्तोते, पाऊस गहूं वाढवितो, त्याप्रमाणें वाढवितात.

८. रागावलेल्या बैलाप्रमाणें लोकांत इंद्र धांवत जातो आणि लोकरक्षक उदकें जो मोकळीं करतो तो इंद्र सोम काढणाऱ्या, दानशील आणि हविर्युक्त भक्ताला तेज (उदक) देतो.

९. इंद्राचें वज्र तेजासह प्रकट होवो. सत्योत्पादक वाणी प्राचीन कालाप्रमाणें प्रकट होवो. तेजस्वी इंद्र तेजानें प्रकाशो. तसेंच सत्पति इंद्र सूर्याप्रमाणें उज्ज्वल प्रकाशो.

१०. हे बहुस्तुत इंद्रा, दारिद्र्यामुळें प्राप्त झालेल्या दुर्बुद्धींतून आम्हीं गाईबैलांच्या साहाय्यानें तरून जाऊं. तसेंच गव्हाच्या साहाय्यानें संपूर्ण क्षुधा नाहींशीं करूं. तसेंच राजांच्यापासून आम्ही उत्कृष्ट धन मिळवूं. तसेंच आमच्या बलानें आम्ही शत्रूंना जिंकूं.

११. पश्चिमेकडून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें

बृहस्पति संरक्षण करो. तसेंच उत्तर बाजूंनीं, खालून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण होवो. इंद्र पूर्वेकडून, मध्याहून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण करो. तसेंच सखा इंद्र मित्रभूत अशा आम्हांला धन देवो.

सूक्त चव्वेचाळिसावें.

ऋषिः—कृष्ण आंगिरस, देवता–इंद्र; छंद १-३ त्रिष्टुभ्, ४–९ जगती, १०–११ त्रिष्टुभ्.

१. जो त्वराशील बलवान् इंद्र सर्व शत्रुसैन्य अलोट व मोठ्या सामर्थ्यानें क्षीण करीत असतो, तो धनपति इंद्र आम्हांला उत्साह देण्याकरितां रथांत बसून येवो.

२. हे मनुष्यसंरक्षक इंद्रा, तुझा सुंदर रथ व्यवस्थित घोडे जोडलेला आहे. हातांत वज्र घेतलेला असा तूं लवकर चांगल्या मार्गानें आमच्याकडे ये आणि सोम प्याल्यावर तुझें बळ वृद्धिंगत होऊं दे.

३. लोकपालक, वज्रबाहु, उग्र, शत्रुसैन्य क्षीण करणारा, कामपूरक व सत्य पराक्रमी इंद्राला, उग्र बलिष्ठ आणि मस्त असे घोडे आमचेकडे वाहून आणोत.

४. हे इंद्रा, तूं रक्षक, भांडें भरून असलेला उत्साहवर्धक आणि बलद असा सोम पितोस आणि आम्हांला बल देतोस. तुझ्या भक्तांत आमचा संग्रह कर आम्हां भक्तांच्या सर्वप्रकारें उत्कर्षाला तूं कारण होतोस.

५. हे इंद्रा, आम्हांला धन प्राप्त होवो. कारण आम्ही तुझी स्तुति करीत आहोंत. सोमयुक्त अशा आमच्या यज्ञांत चांगले आशीर्वाद देत ये. कारण तूं समर्थ आहेस. तो तूं आमच्या ह्या यज्ञांत येऊन बैस. तुझीं सोमपात्रें (कोणत्याहि) कृत्यानें (कोणालाहि) आक्रमण करतां येणार नाहींत.

६. हे इंद्रा, जे प्रामुख्यानें देवांची स्तुति करणारे आहेत, ते (देवलोकांत) स्वतंत्रपणें जातात. आणि कोणालाहि अशक्य अशी कीर्ति मिळवितात. जे यज्ञरूपी नौकेंत आरूढ होऊं शकत नाहींत. ते पापी लोके कर्जांतच अधोगतीला जातात.

७. ज्यांच्या रथाला मस्त घोडे जोडले जातात, (म्हणजे जे सधन आहेत) पण जे दुर्बुद्धि यज्ञ करीत नाहींत त्यांची अधोगति होते. जे प्रथमच यज्ञ करतात आणि ज्या यज्ञांत पुष्कळ उपभोग्य मौल्यवान् वस्तु दिल्या जातात त्यांचा उत्कर्ष होतो.

८. गमनशील, हलणाऱ्या मेघाला इंद्रानें स्थिर केलें. द्यु गर्जूं लागलें व क्षुब्ध झालें आहे. इंद्र परस्परसंलग्न द्यावापृथ्वींना स्थिर करतो. आणि सोम पिऊन उत्साह प्राप्त झाल्यावर सुंदर भाषणें बोलतो.

९. हे धनवान् इंद्रा, तुझीं प्रेरक वर्णनें आम्ही म्हणतों. ज्या स्तोत्रामुळें तूं शत्रुघातक ऐरावताला त्रास देतोस,त्या माझ्या यज्ञांत तुझा निवास असो. हे धनवान् इंद्रा, स्तुत्य असा तूं सोमयज्ञांत आमचीं स्तोत्रें ऐक.

१०. हे बहुस्तुत इंद्रा, दारिद्र्यामुळें प्राप्त झालेल्या दुर्बुद्धींतून आम्ही गाईबैलांच्या साहाय्यानें तरून जाऊं. गव्हांच्या साहाय्यानें संपूर्ण क्षुधा नाहींशी करूं. राजापासून आम्ही उत्कृष्ट धन मिळवूं. तसेंच आमच्या बलानें आम्ही शत्रूंना जिंकूं.

११. पश्चिमेकडून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण बृहस्पति करो. तसेंच उत्तर बाजूंनीं, खालून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण होवो. इंद्र पूर्वेकडून, मध्याहून येणाऱ्या शत्रूपासून आमचें संरक्षण करो. तसेंच सखा इंद्र मित्रभूत अशा आम्हांला धन देवो.

सूक्त पंचेचाळिसावें.

ऋषिः—वत्सप्रि भालंदन; देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. अग्नि आकाशाच्यावर (सूर्यरूपानें) प्रकट झाला. नंतर अग्नि आमच्यापुढें दुसऱ्या रूपानें (पार्थिव) प्रकट झाला. नंतर लोकानुग्राहक अग्नि आकाशांत विद्युल्लतारूपानें प्रकट झाला. अशा प्रकारच्या अग्नीला सतत प्रज्वलित ठेवणारे स्तोते नेहमीं स्तवितात.

२. हे अग्ने,तुझीं तीन ठिकाणीं असणारीं (पृथ्वी, अन्तरिक्ष आणि द्युलोक) तीनहि रूपें आम्हीं जाणतों. हे अग्निदेवा, तुझी गुप्त असणारीं अनेक स्थानेंहि आम्हीं जाणतों. तुझें अत्यंत गूढ असणारें नांवहि आम्हांला माहीत आहे. तसेंच तूं जेथून उत्पन्न झालांस तें कारणाहि आम्हीं जाणतों.

३. हे अग्निदेवा, समुद्रामध्यें पाण्यांत असणाऱ्या तुला लोकानुग्राहक वरुणानें प्रदीप्त केलें. लोकद्रष्टा आदित्य तुला द्युलोकांत उत्पन्न करता झाला. तसेंच तिसऱ्या आकाशांत विद्युद्रुपानें असणाऱ्या तुला स्तोते स्तुति करून वाढविते झाले.

४. पृथ्वीला संतप्त करणारा आणि औषधींचा

आस्वाद घेणारा अग्नि, आकाश गर्जावें त्याप्रमाणें ओरडत आहे. तावडतोब उत्पन्न झालेला आणि प्रदीप्त असा अग्नि दग्ध वस्तु पहातो आणि आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वींत शोभतो.

५. ऐश्वर्योत्पादक, द्रव्यनिधि, कामपूरक, सोमसंरक्षक आणि सर्वव्यापी बळपुत्र अग्नि पाण्यांत (असूनहि) सर्व सत्ताधारी असा सकाळीं प्रदीप्त केला जात आहे आणि शोभत आहे.

६. विश्वप्रकाशक, सर्व सृष्टींत असणारा, अग्नि उत्पन्न झाल्याबरोबर सर्व व्यापून टाकतो. ज्या वेळीं सर्व जातींचे लोक अग्नीची पूजा करतात त्या वेळीं व्यापतांना दृढ अशा पर्वताचाहि तो भेद करतो.

७. भक्षणेच्छु, सर्वशोधक, गंता, तेजस्वी आणि अमर अग्नि लोकांत आहे. तो धूर उत्पन्न करतो. तो तेजस्वी रूप धारण करीत तेजानें द्युलोकाला व्यापून असतो.

८. प्रत्यक्ष आणि तेजस्वी अग्नि व्यापक असा असह्य तेजानें अत्यंत प्रकाशणारा असतो. तो अन्न मिळाल्यानें अमर होतो. कारण याला बलशाली द्युलोकानें उत्पन्न केलें आहे.

९. हे कल्याणप्रकाश अत्यंत तरुण अग्निदेवा, तुझा जो भक्त आज तुला घृतयुक्त पुरोडाश देईल त्याला तूं उत्तम प्रतीचें धन दे. तसेंच त्या देवभक्ताला तूं सुख दे.

१०. हे अग्निदेवा, तूं उत्तम कर्म करणाऱ्या भक्ताला चांगलें फल दे. स्तोत्रें म्हटलीं असतां त्याला फल दे. जो भक्त सूर्य किंवा अग्नीला प्रिय होतो त्या भक्ताच्या झालेल्या किंवा होणाऱ्या पुत्राकडून शत्रूंचा नाश होवो.

११. अग्निदेवा, तुला भक्त दररोज सर्व प्रकारची संपत्ति देतात. तुझ्यासह गोरूप द्रव्य इच्छिणारे स्तोते तुझ्याकरतां गौळवाडे मोकळे करतात.(गाई दान देतात.)

१२. ऋषींकडून नायक,सोमरक्षक आणि बलिष्ठ अशा अग्नीची स्तुति केली जात आहे. प्रेमळ द्यावापृथ्वींचें आम्ही स्तवन करतों आहोंत.हे देवहो,आम्हांला उत्कृष्ट पुत्रयुक्त धन द्या.

सूक्त शेहेचाळिसावें.

ऋषिः–वत्सप्रि भालंदन; देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. जो अग्नि अन्तरिक्षांत आहे तो अन्तरिक्षवेत्ता येथें होमाकरतां उत्पन्न झाला आहे. आणि या लोकांतला येथें बसला आहे. जो यज्ञाधार येथें स्थापन केला आहे तो सेवा करणाऱ्या तुला द्रव्य देवो आणि शरीराचें रक्षण करो.

२. उदकांत गूढ असणाऱ्या अग्नीची सेवा करणारे लोक, नष्ट झालेल्या पशूंच्या पावलावरून ज्याप्रमाणें माग काढतात त्याप्रमाणें अग्नीला अनुसरतात. आणि गूढ संचार करणाऱ्या अग्नीला इच्छिणारे थोर भृगु अग्नीला प्राप्त करते झाले.

३. ह्या अग्नीला इच्छिणाऱ्या विभूवसाचा पुत्र त्रित जमिनीवर याला प्राप्त करता झाला. तो सुखवर्धक अग्नि घरांत उत्पन्न झाला, आणि तेजानें सूर्याला प्रतिबंध करीत आहे.

४. उत्साहवर्धक, स्तुत्य, पूर्वाभिमुख, यज्ञांतील मुख्य, शोधक, हवि नेणारा आणि लोकाधिप अग्नीला भक्त स्तुति करून स्तवितात.

५. हे स्तोत्या, तूं शत्रूंना जिंकणाऱ्या, थोर, बुद्धिमान् अग्नीला स्तवण्यास समर्थ हो. तसेंच सर्व अज्ञ लोक ज्ञानी, नगरें उध्वस्त करणाऱ्या, सर्वत्र अन्तर्भूत असणाऱ्या, स्तुत्य अशा अग्नीला सुंदर केश असणाऱ्या घोड्याप्रमाणें त्याला खाद्य देऊन त्याची वाखाणणी करतात.

६. स्थिर करणारा, त्रित अग्नि पसरत यज्ञगृहांतील आपले जागेंत असतो. तेथून लोकांचे हवि ग्रहण करून देवांना देऊं इच्छिणारा तो शत्रूंचें नियमन करीत देवांकडे जातो.

७. भक्ताचे जरारहित, शत्रूंपासून रक्षक, अर्चनीय, धूरयुक्त, शोधक, निर्मळ, तात्काळ फल देणारा, पोषक आणि अरण्यांत राहणारा अग्नि उत्साहवर्धक सोमाप्रमाणें फल देतो.

८. जो अग्नि जिव्हेनें आपलें कार्य करतो आणि जो अग्नि पृथ्वीवरचीं स्तोत्रें मनानें स्वीकारतो,त्या तेजस्वी, उत्साहवर्धक, शोधक, स्तुत्य आणि अत्यंत यजनीय अग्नीला लोक धारण करतात.

९. ज्याला द्यावापृथिवीनें उत्पन्न केलें, स्तोत्रें म्हणून भृगूंनीं ज्याला उत्पन्न केलें, ज्याला त्वष्टा आणि अन्तरिक्ष उत्पन्न करतात, वायूनें ज्या स्तुत्य अग्नीला

उत्पन्न केलें आणि ज्या यज्ञार्ह अग्नीला देवांनीं मनू-करतां निर्माण केलें,—

१०. ज्या हव्यवाह अशा तुला देवानीं धारण केलें, अनेक इच्छा धारण करणाऱ्या लोकांनीं पूजार्ह म्हणून ज्याचा स्वीकार केला, तो तूं हे अग्ने, स्तुति करणाऱ्या आम्हांस अन्न दे. देवभक्त असा मनुष्य तुझ्या कृपेनें पुष्कळ कीर्ति प्राप्त करतो.

सूक्त सत्तेचाळीसावें.

ऋषिः—सप्तगु आंगिरस, देवता-वैकुंठ इंद्र; छंदः-त्रिष्टुभ्.

१. हे धनपति इंद्रा, द्रव्येच्छु आम्ही तुझा उजवा हात धरतों. (मला दिल्याशिवाय दुसऱ्यास देऊं नको, म्हणून) हे शूर इंद्रा, अनेक गाईबैलांचा अधिपति अशा तुला आम्ही जाणतों, म्हणून मला कामपूरक आणि आश्चर्यकारक धन दे.

२. उत्तम आयुधें असलेला, अत्यंत रक्षक, नायक, चार समुद्रापर्यंत कीर्ति पसरलेला, धारक, पुनः पुनः धन संपादक, स्तुत्य, आणि दुःखनिवारक अशा तुला आम्ही जाणतों. हे इंद्रा अशा मला आश्चर्यकारक पुत्ररूपी धन दे.

३. हे इंद्रा, स्तुत्य, देवयुक्त, महान्, व्यापक, गंभीर, विस्तृत, ज्ञानी, उग्र, शत्रूंचा पराभव करणारें आश्चर्यकारक आणि बलवान् असें पुत्ररूपी धन आम्हांस द्या.

४. अन्नयुक्त,श्रेष्ठ,तारक, धन देणारें, उत्कर्षशाली, बलशाली, शत्रूहन्तें, शत्रूंचीं नगरें उध्वस्त करणारें, सत्यस्वरूप असें बलवान् कामपूरक पुत्ररूपी धन आम्हांस द्या.

५. अश्व, रथ, वीर यांनीं युक्त, शेंकडो हजारो सेवकांनीं युक्त, कल्याणकारक लोकांनीं युक्त, शहाणे आणि योद्धे यांनीं युक्त, सर्वमान्य, बलवान् आणि आश्चर्यकारक पुत्ररूपी धन आम्हांस द्या.

६. सत्यकर्मा, बुद्धिमान्, मंत्राचा उपयोग करणाऱ्या सप्तगु नांवाच्या मला बुद्धि प्राप्त होवो. जो आंगिरसकुलोत्पन्न मी नमस्कार करून देवांकडे गेलों, त्या मला आश्चर्यकारक आणि बलवान पुत्ररूपी धन दे.

७. दानशील अशा माझ्या दूताप्रमाणें माझीं स्तोत्रें इंद्राच्या सद्बुद्धीची याचना करीत त्याच्या भोंवतीं फिरत आहेत. तीं माझीं स्तोत्रें हृदयस्पर्शी आणि मनापासून म्हटलीं आहेत. हे इंद्रा, आम्हांला आश्चर्यकारक आणि बलवान् पुत्ररूपी धन दे.

८. हे इंद्रा, जें तुला आम्ही मागतों तें तूं आम्हांला दे. लोकांना असामान्य वाटणारें घर तू आम्हांला दे. तें घर सर्व जगानें स्तवावें. आम्हांला आश्चर्यकारक व बलिष्ठ पुत्ररूपी धन दे.

सूक्त अट्ठेचाळिसावें.

ऋषिः—इंद्र वैकुंठ; देवता-इंद्र; छंदः—७-१०-११ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. मी धनाचा मुख्य मालक व्हावें. मी पुष्कळ शत्रूंचीं धनें एकदम जिंकतों. पित्याला पुत्र बोलावतात त्याप्रमाणें मलाच सर्व प्राणी बोलावतात. मी दात्याला अन्न देतों.

२. मी इंद्रानें अथर्वणपुत्र दधीचाचें डोकें तोडलें, मी त्रिताच्या उद्धाराकरतां मेघापासून पाणी उत्पन्न केलें. मी शत्रूपासून धन घेतलें. मातरिश्विपुत्र दधीचाकरतां मी गोरक्षक मेघांना पाऊस पाडावयास लावतों.

३. माझ्याकरतां त्वष्ट्यानें लोखंडी वज्र तयार केलें. देवहि माझ्या करतां कर्में करिते झाले. सूर्याच्या सैन्याप्रमाणें दुस्तर असणारी माझी सेना, मला उद्देशून केलेल्या कृत्यामुळेंच लोक तरून जातात.

४. मी गाई, घोडे, पशु, उदक आणि सुवर्ण यांनीं युक्त अशा संपत्तीला आयुधांच्या साहाय्यानें जिंकतों. तसेंच मी शेंकडोंशें आयुधें धार लावून भक्ताकरतां ठेवीत असतों. ज्या वेळीं भक्त स्तोत्रें आणि सोम यांनीं मला तृप्त करतात त्या वेळीं मी तयार असतों.

५. मी आपलें धन कधींच गमावीत नाहीं. तसेंच मी मृत्यूच्या ताब्यांतहि कधींच जात नाहीं. म्हणूनच

टीपः—विकुंठा नांवाची एक असुर स्त्री होती. तिनें मुलाकरतां खूप तप केलें. माझ्यासारखा कोणी जन्माला येऊं नये म्हणून इंद्रच तिच्या पोटीं जन्माला आला अशी आख्यायिका आहे.

२ टीपः— अथर्वणपुत्र दध्यंचाला इंद्र म्हणाला कीं मधुविद्या तूं कोणाला सांगूं नकोस. जर सांगशील तर तुझें डोकें तोडीन. अथर्वणानें अश्वींना सांगितली. त्यामुळें इंद्रानें त्याचें डोकें तोडलें. १.८०.१६;८३.५; ११६.१२. टीपा पहा.

सोम तयार करणारे भक्त मलाच धन मागतात. हे पुरुहो, माझें सख्य तोडूं नका.

६. जे शत्रु वज्रधारी इंद्राशीं युद्ध करतात, त्या प्राणधारी शत्रूच्या जोड्यांना मी ठार करतों. मला आव्हान करणारे, गर्विष्ठ पण नमवलेले आणि भयंकर वल्गना करणाऱ्या शत्रूंना मीं ठार केलें.

७. मी एकटाच एका शत्रूला पराभूत करतों. शत्रूरहित असा मी दोनच काय पण तीन शत्रूंनाहि एकदम पराभूत करतों. खळ्यावर तुष ज्याप्रमाणें काढतात, त्याप्रमाणें अनेक शत्रूंना मी ठार करतों. इंद्रद्वेष्टे माझी कशी बरें निंदा करतील?

८. जेव्हां मी पर्यय आणि करंज यांना ठार करणाऱ्या महान् युद्धाची बातमी ऐकली, त्यावेळीं मी गुंगुदेशाच्या रक्षणाकरतां शत्रूहिंसक आणि प्रेरक अतिथिग्व दिवोदासाला लोकांत अन्नाप्रमाणें मदतीस बोलाविलें.

९. ज्यावेळीं माझे स्तोते युद्धांत तेजस्वी शस्त्र ग्रहण करतात, त्यावेळीं माझा सर्वांचा आधार असा भक्त अन्न आणि भोग मिळविण्यास समर्थ होतो. त्या माझ्या स्तोत्यांना गाई मिळविण्याकरितां आणि मैत्रीकरतां लोक स्वीकारतात, नंतर त्यांना मी स्तुति करण्यास योग्य ठरवितों.

१०. दोघांपैकीं एकापाशीं जर इंद्रानें सोम पाहिला, तर सोम असलेल्याचें रक्षण करण्याकरतां इंद्र प्रकट होतो. तीक्ष्णशृंग बैलाप्रमाणें तो युद्धेच्छु शत्रूसमोर बांधल्यासारखा जाऊन उभा रहातो.

११. आदित्य, वसु, रुद्र आणि देव यांचीं स्थानें इंद्र मोडित नाहीं. ते देव माझ्यावर कल्याण आणि बळ देऊन अनुग्रह करोत. मी पराजय न पावलेला, उत्साही आणि दृढ आहे.

सूक्त एकोणपन्नासावें.

ऋषिः—वैकुण्ठ इंद्र; देवता–वैकुण्ठ इंद्र; छंद–त्रिष्टुभ्.

१. मी स्तुति करणाराला उत्तम धन देतों. मी माझ्या उत्कर्षाकरतां कृत्यें करीत असतों. मी भक्तांना प्रेरक होतों. मी सर्व युद्धांत माझी भक्ति न करणारांना पराभूत करतों.

२. पृथ्वी, अन्तरिक्ष आणि स्वर्ग या तीनहि लोकांतले प्राणी देवता म्हणून माझाच स्वीकार करतात. मी कडें बलिष्ठ, विशेष तऱ्हेनें चालणारे व जलद चालणारे असे घोडे रथाला जोडतों. तसेंच मी युद्धाकरितां शत्रूंचा पराभव करणारें वज्र हातांत घेतों.

३. मी कवीकरतां अनेक प्रकारच्या हत्यारांनीं अत्काला ठार केलें. आणि कुत्साच्या अनेक स्तोत्रामुळें त्यांचें संरक्षण केलें. मी शुष्णाला ठार करण्याकरितां वज्राचा उपयोग केला. मीं आर्यांच्या करितां दस्यूंना उदक दिलें नाहीं.

४. ज्याप्रमाणें पिता पुत्राला इष्ट असें घडवितो त्याप्रमाणें मी वेतसूचें कल्याण करण्याकरतां कुत्साला तावडतोब ताब्यांत घेतो. ज्याप्रमाणें पुत्राकरितां पिता करतो त्याप्रमाणें शत्रूंचा पराभव करण्याकरितां मी तुमचें प्रिय करतों. तसेंच मी भक्तांना राजाचे ठिकाणीं आहे.

५. मी मृगयाला श्रुतर्वणाकरतां वश केला, कारण श्रुतर्वा माझ्याकडे आला आणि त्यांनीं माझीं स्तोत्रें म्हटलीं. मी वेशाला आयूकरितां नमविलें, आणि सव्याकरतां पड्गृभीला ताब्यांत आणलें.

६. वृत्रानें दासांचा ज्याप्रमाणें फडशा पाडला त्याप्रमाणें मीं नववास्त्व बृहद्रथाला नष्ट केलें. ज्यावेळीं उत्साही आणि प्रसिद्ध असे शत्रु मला येऊन भिडले, त्या वेळीं त्यांना ह्या लोकांच्या पलीकडे नेऊन मीं टाकलें, (ठार केलें.) तो इंद्र मी आहे.

७. मी सूर्याच्या पिंगट रंगाच्या घोड्यांनीं ओढला जाणारा मोठ्या सामर्थ्यानें (पृथ्वीच्या) भोंवती फिरतों. ज्यावेळीं मला लोक यज्ञसिद्धीकरतां सोम द्यावा म्हणून बोलावतात. त्यावेळीं दुष्ट शत्रूंचा मी हत्यारांनीं नाश करून टाकतों.

८. शत्रूंच्या सात नगरांचा नाश करणारा, बलवानांतला बलवान् मी यदु व तुर्वश यांना बलाविषयीं कीर्तिमान् केलें. मी दुसऱ्याहि माझ्या भक्तांना बल देऊन बलवान् केलें, नव्याण्णव उत्साही शत्रूंना नष्ट केलें.

९. बलवान् अशा मी पृथ्वीवर वाहणाऱ्या व पसरणाऱ्या सात नद्या ताब्यांत ठेवल्या. पराक्रमी असा मी जगाला पाणी पुरवतों. लोकांना जाण्याकरतां आणि इष्टप्राप्तीकरतां युद्ध करून मी मार्ग करतों.

१०. मी गाईच्या कासेंत आणि नद्यांत जें गोड आणि निर्मळ पाणी धारण करतों तें त्वष्टा किंवा इतर देव दुसऱ्या वर्षापर्यंत धारण करूं शकले नाहींत. तें उदक गोड आणि पातळ सोमांत मिसळलें जातें.

११. स्वतःच्या सामर्थ्यानें धनवान् व सत्यधन इंद्र, देव आणि मनुष्य यांच्यापेक्षां अधिक आहे. अश्व, कीर्ति आणि कर्म यांनीं युक्त असणाऱ्या हे इंद्रा, तुझीं सर्व कृत्यें उत्साही भक्त वर्णन करतात.

सूक्त पन्नासावें.

ऋषिः—वैकुण्ठ इंद्र; देवता-वैकुण्ठ इंद्र; छंदः-१-२ जगती, ३-४ अभिसारिणी, ५ त्रिष्टुभ्, ६-७ जगती.

१. हे स्तोत्या, अन्न प्राप्त व्हावें म्हणून तूं महान्, सोमानें मद प्राप्त झालेल्या, सर्वांचा नेता आणि लोककल्याणकारक इंद्राचें स्तवन कर. कारण स्तुत्यबल, श्रेष्ठ अन्न आणि सुख यांकरितां सर्व जग इंद्राचें पूजन करीत असतें.

२. तोच इंद्र मित्रत्वाच्या नात्यानें लोकांना स्तुति करण्यास योग्य आहे, आणि माझ्यासारख्या माणसाला तोच उपास्य आहे. हे सज्जनांचें रक्षण करणाऱ्या इंद्रा, सर्व थोर लोकांत, पराक्रमांत, वृत्रासुराकरतां आणि पाण्याकरतां तूंच, हे शूरा, स्तुत्य आहेस.

३. जे लोक तुझ्यापासून अन्न मिळवूं शकतात, जे तुझ्यापासून अन्नयुक्त सुख प्राप्त करितात, हे इंद्रा, असे कोण लोक आहेत? तुला बलवान् असुरांचे ठिकाणीं पराक्रम करण्यास प्रेरणा करतात आणि स्वकीय उदक आणि सर्वप्रकारच्या धान्ययुक्त भूमींत पराक्रम करण्यास प्रेरणा करतात असे कोण थोर पुरुष आहेत?

४. हे इंद्रा, तूं आमच्या स्तोत्रानें मोठेपणा पावला आहेस, तसाच तूं सर्व यज्ञांत यजनीय झाला आहेस. तूं सर्व युद्धांत लोकांना प्रेरक होतोस, हे सर्वद्रष्ट्या इंद्रा, तूं सल्ला देणारा आणि श्रेष्ठ झाला आहेस.

५. हे इंद्रा, श्रेष्ठ असा तूं यज्ञ करणाऱ्या स्तोत्यांचें तात्काळ रक्षण कर. तुझी भक्तरक्षणाची कीर्ति सर्व लोक पृथ्वीवर जाणतात. तूं तरुण अस आणि तुझा उत्कर्ष होऊं दे. तसेंच हे सर्व यज्ञ तूं वाढते करतोस.

६. हे इंद्रा, हे बलिष्ठा, जे तुला स्वतःला उद्देशून केले जातात ते सर्व यज्ञ तूं वृद्धिंगत करतोस. शत्रुनिवारक अशा तुझें छत्र आम्हांवर असो आणि तुझी भक्ति करणाऱ्या आम्हांला धन प्राप्त होवो. यज्ञीय मंत्र, स्तोत्र असे दोनहि तुला उद्देशून असोत.

७. हे बुद्धिमान् इंद्रा, तुझ्याकरतां जे स्तोत्रें करीत असतील, जे संघानें सोम काढीत असतील आणि जे धन देऊन तुझी सेवा करीत असतील, ते भक्त पिळलेल्या सोमानें मद उत्पन्न झाल्यावर मननीय स्तोत्रें म्हणून सुख मिळविण्यास समर्थ होवोत.

सूक्त एक्कावन्नावें.

ऋषिः—देव व अग्नि; देवता— देव व अग्नि;
छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. देव म्हणतातः—ज्यांत गुंडाळून घेऊन अग्नि पाण्यांत शिरला ते वेष्टण मोठें आणि जाड होतें. हे सर्वज्ञ अग्ने, तुझें सर्व शरीर एका देवानें अनेक प्रकारें पाहिलें.

२. अग्नि म्हणतोः—कोण्या देवानें मला पाहिलें? ज्या देवानें माझें शरीर अनेक प्रकारें पाहिलें तो देव कोणता? हे मित्रावरुणहो, अग्नीचे देवाकडे जाणारे तेजस्वी सर्व भाग तुम्हांला जर दिसताहेत तर ते कोठें आहेत बरें?

३. देव म्हणतातः—हे सर्वज्ञ अग्ने, उदक आणि औषधी यांत अन्तर्भूत असणाऱ्या तुला आम्ही शोधीत आहोंत. हे आश्चर्यकारक प्रकाश असणाऱ्या अग्ने, दहा ठिकाणीं राहणाऱ्या आणि अतितेजस्वी असणाऱ्या तुला यमानें जाणलें आहे.

४. अग्नि म्हणतोः—हे वरुणा, हवि वाहण्याच्या कामाला भिऊन मी आलों आहे. म्हणून त्याच कामावर देवांनीं मला योजूं नये. म्हणून माझें शरीर मी पाण्यांत लपविलें आहे. मी तें कार्य स्वीकारीत नाहीं.

५. देव म्हणतातः—हे अग्निदेवा, ये. देवभक्त मनु यज्ञ करण्याची इच्छा करीत आहे. आणि तूं मात्र तेजस्वी असून अंधारांत बसला आहेस. हे अग्ने, देवाकडे जाणारे मार्ग आम्हांला गमनयोग्य कर. आणि मोकळ्या मनानें आमचीं हविर्द्रव्यें वहा.

---

१ टीप—वषट्काररूप वज्रानें बांधव मेले असतां, सौचीक नांवाचा अग्नि, वषट्कार आणि हवि वाहून नेणें याला भ्याला व देवांतून निघून पाण्यांत शिरला. तेव्हां शोधावयास आलेल्या देवांना माश्यांनीं त्याला दाखविलें. त्यावेळीं देव आणि अग्नि यांत झालेला हा संवाद आहे.

३. पृथिवी वगैरे तीन लोक, अग्नि, वायु, आदित्य, अप्, औषधी, वनस्पति आणि शरीर, हीं अग्नीचीं दहा स्थानें आहेत.

६. अग्नि म्हणतोः—हे देवहो, रथ रस्त्याचा स्वीकार करतो त्याप्रमाणें माझ्या थोरल्या (तीन)

भावांनीं हें काम स्वीकारलें होतें. (पण हें करतांना ते मेले) म्हणून भिऊन मी दूर पळून आलों. बाण टाकणाऱ्या धनुष्याच्या दोरीपासून हरिण जसा भितो त्याप्रमाणें मी भ्यालों आहें आणि माझा थरकांप झाला आहे

७. देव म्हणतात:––हे अग्निदेवा, आम्ही तुला म्हातारपणानें रहित असें आयुष्य देऊं. तसेंच हे सर्वज्ञा, तूं ज्या योगें मरणार नाहींस तसें वागूं. हे सुजन्म अग्ने, देवांना दिलेला हवि तूं मोकळया मनानें वाहून ने.

८. अग्नि म्हणतो:––मला उद्देशून प्रयाज आणि अनुयाज करा. आणि हवींपैकीं बळ देणारे भाग द्या. हे देवहो, पाण्यापासून उत्पन्न होणारें तूप आणि औषधीपासून उत्पन्न होणारा मनुष्यरूपी भाग मला द्या आणि अग्नीला दीर्घायुष्य असूं द्या.

९. देव म्हणतात:––हे अग्ने, तुला प्रयाज, अनुयाज आणि असामान्य बल देणारे हवि असोत. हे अग्निदेवा, हा सर्व यज्ञ तुला प्राप्त होवो. तुला चारहि दिशांचे लोक नमस्कार करोत.

६. अग्नीचे तीन भाऊ भूपति, भुवनपति भूतानांपति हे होत.

सूक्त बावन्नावें.

ऋषि:–अग्नि सौचीक; देवता–विश्वेदेव; छंद:–त्रिष्टुभ्.

१. हे सर्व देवहो, येथें देवांना स्तविणारा मी, होता होऊन मनूकरतां स्तवन करीत आहे.ज्याअर्थी मी बसून स्तवन करीत आहें त्याअर्थी तुम्ही मला अनुज्ञा द्या. आणि माझें कार्य मला सांगा. म्हणजे त्याप्रकारें मी तुम्हांला हवि देईन.

२. उत्कृष्ट यज्ञ करणारा मी स्तुति करीत येथें बसलों आहे. सर्व देव मला (हवि पोंचाविण्याविषयीं) प्रेरणा करीत आहेत. हे अश्विहो, दररोज तुमचें आध्वर्यव म्यां करावें. तयार केलेला सोम उत्कृष्ट होवो आणि तोच तुमची आहुति होवो.

३. जो होता आहे तो कोण आहे ? तो यमाचा कांहीं एक भाग वाहून नेतो. देव जो हवि प्राप्त करतात, तो दररोज (सूर्यरूपानें) आणि महिन्यामहिन्याला (चंद्ररूपानें) प्रकट होतो. त्या अग्नीला देव हवि पोंचविणारा म्हणून स्वीकारतात.

४. सर्वांचें आक्रमण करणारा, सर्व ठिकाणीं संचार करणारा, असा अग्नि देवांनीं हवि आणणारा केला. हा ज्ञाता अग्नि पांच प्रकारचें गमन असलेला, तीन प्रकारच्या सवनामुळें तीन प्रकारचा, आणि सात छंदांनीं गायला गेलेला असा यज्ञ पूर्ण करतो.

५. हे देवहो, तुम्हांला अविनाशीपणा आणि पराक्रमी पुत्र आम्ही मागतों कीं, ज्यामुळें आम्ही तुमची सेवा करूं शकूं. मी इंद्राच्या हातांत वज्र देईन. (असें झालें म्हणजे) ह्या सर्व सेना जिंकूं.

६. तीन हजार तीनशें नऊ देव अग्नीची सेवा करतात. तुपाच्या आहुती देऊन आणि दर्भ आंथरून नंतर होत्याला भक्त बसवतात.

सूक्त त्रेपन्नावें.

ऋषि:— ४ ते ६ सौचीक अग्नि, बाकी देव; देवता–अग्नि; छंद:–६।७।९।१०।११ जगती, ८ व बाकी त्रिष्टुभ्.

१. ज्या अग्नीची आम्ही मन:पूर्वक इच्छा करतों, तो हा यज्ञ जाणणारा, कठोर पदार्थांची चिकित्सा करणारा अग्नि आहे. तो यज्ञीय अग्नि यज्ञांत हवन केला जावो. तो आमच्यापूर्वी मध्यें स्थापन केला जावो.

२. हवनीय, यज्ञार्ह आणि वेदीवर बसलेला अग्नि तयार झाला आहे. तो व्यवस्थित ठेवलेलीं (होमाकरतां) अन्नें पहातो. यज्ञार्ह देवांना तुपांनीं शीघ्र तृप्त करूं,स्तुत्य देवांना स्तवूं असें त्याचे मनांत असतें.

३. आज आमचा यज्ञ अग्नीनें चांगला केला आहे. आम्हीं आज अग्नीच्या गूढ जिव्हा(अग्नीच्या ज्वालारूपी) प्राप्त केल्या आहेत. तो अग्नि चांगलें आयुष्य घेऊन आला आहे. आणि आमचा हा यज्ञ आम्हांला कल्याणकारक असा करीत आहे.

४. ज्या वचनानें देव आणि असुर यांचा आम्ही पराभव करतों. तें मुख्य वचन मी प्रथम उच्चारतों. हे अन्न भक्षण करणारे आणि यज्ञार्ह पंचजनहो, माझें हवन सेवन करा.

५. जे भूमीवर उत्पन्न झाले असतील आणि जे यज्ञार्ह असतील ते सर्व माझें हवन सेवन करोत. तसेंच पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष, पार्थिव आणि अन्तरिक्षापासून उत्पन्न होणाऱ्या पापांपासून माझें संरक्षण करोत.

६. हे अग्निदेवा, यज्ञाच्या विस्ताराला कारण असणाऱ्या आणि लोकप्रकाशक सूर्याचें तूं अनुकरण कर.

४ टीप—येथें पंचजन शब्दाचा अर्थ ब्राह्मण क्षत्रिय वगैरे न घेतां, देव मनुष्य वगैरे घेतला पाहिजे.

आणि कर्मानें संपादन केलेल्या तेजस्वी अशा स्वर्गीय मार्गाचें तूं संरक्षण कर. अग्नि स्तोत्यांचें कर्म जसें असावयास पाहिजे तसें करो. तूं स्तुत्य हो आणि देवसंघाला आमच्याकरतां उत्पन्न कर.

७. (यज्ञ जिंकू इच्छिणारे लोक परस्परांशीं बोलतात.–) हे सोमार्ह देवहो, आखाला बांधलें जाणारे घोडे रथाला जोडा. लगाम व्यवस्थित करा आणि घोड्यांना सुशोभित करा. देव ज्या रथानें प्रिय अशा ठिकाणीं पोंचवितात, त्या आठ सारथ्यांच्या जागा असलेल्या रथांत बसून तुम्ही आम्हांला वाहून न्या.

८. अश्मन्वती नदी वाहते आहे. तिला तरून जाण्याकरितां उठा. तिला तरून जा. हे मित्रहो, जे आम्हांला दुःख देणारे आहेत त्यांना आम्ही ह्या नदींत टाकून देतों. आणि सुखकर अन्न प्राप्त करण्याकरतां आम्ही तरून जातों.

९. कारागिरांतला कारागीर, देवांना पिण्यायोग्य सुखकारक पात्रें तयार करणारा त्वष्टा सर्व कारागिऱ्या जाणतो. ज्या परशूनें बृहस्पति आश्चर्यकारक छेदितो, त्या पोलादी परशूला खरोखर त्वष्टा तीक्ष्ण करतो.

१०. ज्या (वाशी) कुऱ्हाडीनें सोमपानाकरतां पात्रें तासलीं, खरोखर हे बुद्धिमंतहो, तुम्ही तीं हत्यारें तीक्ष्ण करा. ज्या पात्रामुळें देवांना अमरपणा मिळाला तशीं गुह्य पात्रें हे विद्वानहो, तुम्ही तयार करा.

११. देवांनीं मृत गाईच्या पोटांत दुसरी गाय ठेवली, तसेंच तोंडांत वासरूं ठेवलें. विचारी मनानें किंवा जिव्हेनें किंवा यासारख्या लांबलचक कुऱ्हाडीनें भजनीय आणि योग्य अशा स्तुतीची याचना करतो व तो जय मिळवतो.

सूक्त चोपन्नावें.

ऋषिः—बृहदुक्थ वामदेव; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्

१. हे धनवान् इंद्रा, जेव्हां भयभीत द्यावापृथिवी म्हणजे सर्व तुला बोलावतात आणि तेव्हां लागलीच देवांचें तूं रक्षण करतोस, ह्या तुझ्या मोठेपणानें प्राप्त झालेल्या कीर्तीचें आम्ही चांगल्या प्रकारें गान करीत असतों. तसेंच हे इंद्रा, दासाला ठार करून ह्या लोकांना जें तूं बळ दिलेंस तें आम्ही वर्णन करीत असतों.

२. हे इंद्रा, उत्साह पावणारा आणि आपल्या सामर्थ्याचें वर्णन करणारा तूं फिरत असतोस, हें तुझें वर्णन खरोखर खोटें आहे. ज्ञाते लोक तुझ्या युद्धाचें जें वर्णन करतात तेंहि खोटेंच आहे. कारण तुला आतांहि शत्रू नाहीं आणि खरोखर तुला पूर्वींही शत्रू लाभला नाहीं.

३. हे इंद्रा, तुझ्या माहात्म्याचा अन्त पूर्वींच्या महर्षींपैकीं तरी कोणाला प्राप्त झाला आहे ? कारण, त्यांना तरी एकदम स्वतःच्या शरीरापासून द्यावापृथ्वीनेंच निर्माण केलें आहे.

४. हे इंद्रा, पूज्य अशा तुझीं चार, कोणालाहि आक्रमण न करतां येणारीं, आणि असुरविघातीं अशीं शरीरें आहेत. हे भल्या गृहस्था, तीं तूं निर्भय मानतोस, कारण त्या शरीरांनींच त्वां सर्व पराक्रम केलेस.

५. जें प्रकट व गूढ धन आहे, तें असामान्य धन तुझ्याजवळ आहे. म्हणून हे धनवान् इंद्रा, माझ्या इच्छा मोडूं नकोस. तूं मला धन दे, कारण तूं दाता आहेस.

६. ज्यानें सूर्याला तेज दिलें, ज्यानें सोमांत मधुरपणा उत्पन्न केला, अशा इंद्राला उद्देशून प्रिय, बलवर्धक असें स्तोत्र स्तोत्रकर्त्या बृहदुक्थाकडून म्हटलें गेलें.

सूक्त पंचावन्नावें.

ऋषिः—बृहदुक्थ वामदेव; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. जेव्हां, भयभीत झालेली द्यावापृथ्वी म्हणजे सर्व जग तुला अन्नाकरितां बोलावतात, त्यावेळीं हे इंद्रा, तूं पर्जन्योदकाला प्रकट करीत जगाला स्थितियुक्त करतोस. तें तुझें लोकांना अज्ञात असणारें एक शरीर आहे.

२. तुझें तें गूढ अनेकांना स्पृहणीय, असें मोठें शरीर आहे. ज्या शरीरानें तूं भूत आणि भविष्य निर्माण केलेस, ज्यापासून प्राचीन आणि इन्द्राला प्रिय असणारें तेज उत्पन्न झालें, ज्यांना पंचजन म्हणजे सर्व लोक उपासितात, तें तुझेंच एक मोठें आणि अनेकांना स्पृहणीय वाटणारें शरीर आहे.

३. इंद्र सरूप, तेजस्वी आणि विविध कार्य करणाऱ्या शरीरानें द्युलोक, अन्तारिक्ष आणि पृथ्वी भरून टाकतो. तसेंच देव, मनुष्य, पितर, असुर, राक्षस या पांच देवांना, ऋतूला अनुसरून सात तत्त्वें आणि चवतीस देव यांना नेहमीं पहात असतों.

---

३ टीपः— ८ वसु., ११ रुद्र, १२ आदित्य १ प्रजापति, १ वषटकार, १ विराट हे चवतीस देव होत.

४. हे उषे,ज्याअर्थीं प्रकाशकामध्यें प्रथम तूं उदय पावतेस, आणि तेजस्व्यामध्यें तेजस्वी असा सूर्य तूं उत्पन्न करतेस. त्यामुळें थोर अशा तुझें नातें कमी झालें आणि तुझ्या थोरपणांतून अद्वितीय तेज प्रकट झालें.

५. कर्त्या आणि युद्धांत अनेकांना पळावयास लावण्याऱ्या तरुण पुरुषाला म्हातारपण जागें करतें. हें देवाचें महत्त्वपूर्ण काव्य पहा. जो आज मरतो, तोच उद्यां प्रकट होतो.

६. जो महान् पराक्रमी, प्राचीन आणि एकत्र घर नसणारा बलानें युक्त, तांबूस, असा पक्षी येतो आहे, तो जें जाणतो तें खरेंच असतें खोटें नसतें. तो शत्रूंचें उत्कृष्ट धन जिंकतो आणि भक्तांना देतो.

७. ज्या देवांसह इंद्र लोकांचीं संकटें दूर करण्याकरितां पाऊस पाडतो आणि जे देव इंद्रास पाऊस पाडण्याच्या कामांत साहाय्यक होतात त्या देवांसह इंद्र वृष्टिरूपी पराक्रमाचीं कृत्यें करतो.

८. देवांच्या साहाय्यानें कर्मं करणारा, बलवान, शत्रूघ्न, थोर मनाचा, शत्रूंचा पराभव करणारा, स्वर्गावरून येऊन सोम पिऊन उत्साह पावणारा आणि शूर असा इंद्र युद्ध करून शत्रूंना जेरीस आणतो.

सूक्त छप्पन्नावें.

ऋषि–बृहदुक्थ वामदेवपुत्र; देव–विश्वदेव; छंदः– ४–५–६–जगती, १–२–३–७ त्रिष्टुभ्.

१. (बृहदुक्थ आपल्या वाजि नांवाच्या मेलेल्या मुलाला म्हणतो–) तुझा एक भाग अग्नि, तसाच दुसरा भाग (वायु), हे तिसऱ्या तेजोरूप भागांत मिळून जावोत. देवांचें उत्कृष्ट उत्पत्तिस्थान जो सूर्य त्यांत तुझें सुंदर आणि प्रिय असें शरीर मिळून जावो.

२. हे वाजिन् (बृहदुक्थाचा मुलगा), तुझें शरीर आपल्यांत मिसळून घेणारी पृथ्वी, आम्हांला सुंदर धन देवो आणि तुला सुख देवो. उत्कर्षाला पावणारा तूं थोर देवांत आणि द्युलोकांत असणाऱ्या सूर्यांत आत्मीयत्वानें प्रवेश कर.

३. कान्तिमान् असणारा तूं अन्नामुळें बलवान् आहेस. स्तोत्रें म्हणणारा तूं स्वर्गाला जा. मुख्य आणि सत्य धर्माला तूं अनुसर. तसेंच हे देवांना स्तविणाऱ्या, तूं सूर्यांत मिळून जा.

४. पितरांनीं देवांचा महिमा जाणला. ते देवहि इंद्रादिकांच्या स्थानाविषयीं इच्छा धरते झाले. जीं तेजें प्रकाशतात तीं सर्व त्यांना प्राप्त झालीं. आणि त्यांच्या शरीरांत प्रवेश करतात म्हणून तूंहि तसेंच कर.

५. सामर्थ्यांनीं सर्व जग आणि प्राचीन अमर्याद असणारीं सर्व स्थानें पितरांनीं आक्रमण केलीं. तसेंच सर्व जगाचें नियमन केलें. तसेंच लोक प्रकाशयुक्त केले. (तसेंच तूंहि कर.)

६. सूर्याचे पुत्र आंगिरस सर्वज्ञ आणि बलवान् अशा आदित्याला प्रजेचें कार्य करीत असतां उदय व अस्त अशा दोन प्रकारें स्थापना करते झाले. पितरांनीं स्वकीय प्रजा निर्माण करून तिला पित्यापासून मिळालेलें सामर्थ्य दिलें आणि वंश सतत चालविला.

७. नावेनें उदक तरून जावें त्याप्रमाणें किंवा कल्याण झाल्यामुळें सर्व दुःखें विसरून जावींत त्याप्रमाणें बृहदुक्थ ऋषि स्वतःची प्रजा अग्नि व सूर्य यांच्या ताब्यांत देता झाला.

सूक्त सत्तावन्नावें.

ऋषिः—बंधु, श्रुतबन्धु, विप्रबन्धु; देवता—विश्वेदेव, (मन); छंदः—गायत्री.

१. हे इंद्रा, आम्ही ह्या सोमयुक्त यज्ञकर्मांतून परत जाणार नाहीं. आमच्या मार्गांत संकटें उत्पन्न न होवोत.

२. जो यज्ञाला साधक, स्तोत्रें म्हणून ज्याला प्रज्वलित केला आहे, त्याचें हवन आम्ही करूं.

३. नाराशंस पितरांना तयार केलेल्या सोमानें आणि पितरांनीं केलेल्या मननीय स्तोत्रांनीं आम्हीं सुबन्ध्वादिकांचें मन आम्हाकडे वळवतों.

४. हे सुबंधो, कर्म, बल, जीव आणि चिरंजीव होण्याकरतां तुझें मन परत माझ्याकडे येवो.

५. आमचे पितर आम्हांला पुनः जीवदान देवोत. तसेंच देवही आम्हाला जीवदान देवोत. आणि आम्ही तें प्राप्त करूं.

६. हे सोमा, आम्ही तुझ्या कर्मांत आणि शरीरांत मन घालणारे आहोंत; आम्ही संततीनें युक्त होऊं.

सूक्त अठ्ठावन्नावें.

ऋषिः—बन्ध्वादि; देवता–मन; छन्दः–अनुष्टुभ्.

१. हे मृत पुरुषा, ज्याअर्थीं तुझें मन दूर वैवस्वत यमाकडे गेलें आहे, त्याअर्थीं येथें निवास करण्याकरतां

आणि पुष्कळ काळ जगण्याकरतां तुझ्या मनाला मी परत बोलावतों.

२. हे सुबंधो, जें तुझें मन पृथ्वीहून खूप दूर स्वर्गांत गेलें आहे, त्याला येथें घर करण्याकरतां आणि पुष्कळ दिवस जगण्याकरतां मी परत बोलावतों.

३. हे सुबंधो, ज्याअर्थी तुझें मन खूप दूर पाताळांत गेलें आहे, त्याअर्थी जगण्याकरतां आणि राहण्याकरतां मी परत बोलावतों.

४. ज्याअर्थी तुझें मन खूप दूर चारहि दिशेला गेलें आहे. त्याअर्थी राहण्याकरतां आणि जगण्याकरतां मी त्याला बोलावतों.

५. ज्याअर्थी तुझें मन उदकानें तुडुंब असलेल्या समुद्रांत लांबवर गेलें आहे त्याअर्थी त्याला राहण्याकरतां व पुष्कळ जगण्याकरतां मी परत बोलावतों.

६. हे सुबंधो, तुझें मन गमनशील किरणांत लांबवर गेलें आहे, त्याअर्थी त्याला राहण्याकरितां व जगण्याकतां मी परत बोलावतों.

७–११. तुझें मन उदकांत, औषधींमध्यें, सूर्यांत उषःकालांत, व मोठ्या पर्वतावर, या जगांत, दूर देशी गेलें असेल त्याला मी राहण्याकरितां आणि जगण्याकरतां परत बोलवतों.

१२. हें जें तुझें मन सर्व जगांत गेलें आहे, त्याला मी घर करून राहण्याकरतां व चिरंजीव होण्याकरतां परत बोलावतों.

१ टीप—असमाति ऐक्ष्वाक नांवाचा राजा होता. त्याला सुबंधु, श्रुतबंधु, विप्रबधु व बंधु नांवाचे चार भाऊ पुरोहित होते. ते गोपायन वंशांतले होते. त्या राजानें त्यांना टाकून दुसरे पुरोहित बोलावले, तेव्हां सुबंधु वगैरे रागावले. आणि राजावर मंत्र तंत्र करूं लागले. तेव्हां नव्या पुरोहितांनीं ह्यांपैकीं सुबंधूला ठार केलें. बाकीच्या भावांनीं नंतर नाश न व्हावा म्हणून वरील सूक्ताचा जप सुरूं केला.

सूक्त एकोणसाठावें.

ऋषिः–बंधु आदिकरून; देवता–१–३ निर्ऋति व सोम, ४–६ असुनीति, ७–१० लिंगाक्तादेवता. छंदः–१-७ त्रिष्टुभ्, ८ पंक्ति, ९ महापंक्ति, १० पंक्त्युत्तरा.

१. रथाचा सारथी कुशल असतांना रथाचें आयुष्य वाढतें. त्याप्रमाणें सुबंधूचें आयुष्य तारुण्ययुक्त आणि लांबलचक असो. मृत मनुष्याचें आयुष्य वाढत असतें. (प्राण हरण करणारी) निर्ऋति देवता दूर जावो.

२. सामगान चालू असतांना आयुष्यप्राप्तीकरतां मी (निर्ऋतीकरतां) उच्च प्रकारचें अन्न तयार करीत आहें. खरोखर अनेक प्रकारचीं अन्नें करीत आहें. निर्ऋति आमचीं सर्वप्रकारचीं अन्नें भक्षण करो. आणि येथून दूर निघून जावो.

३. सूर्य पृथ्वीला किंवा वज्र मेघाला करतो त्याप्रमाणें आम्ही शत्रूंना पराक्रमानें चांगले पराभूत करूं. आमचीं सर्व स्तोत्रें निर्ऋति जाणो आणि येथून दूर निघून जावो.

४. हे सोमा, आम्हांला तूं मृत्यूच्या स्वाधीन करूं नकोस. आम्ही उगवत्या सूर्याला पहावें (दीर्घ काळ जगावें). अनेक दिवसांनीं प्राप्त होणारे म्हातारपण आम्हांला सुखकर होवो. निर्ऋति देवता दूर जावो.

५. हे प्राणापहरण करणाऱ्या देवते, आमच्यावर तुझें मन असूं दे. आम्ही जगावें म्हणावें, म्हणून आम्हांला दीर्घायुष्य दे. आम्हांला सूर्याच्या प्रकाशांत राहूं दे. (आम्हांला दीर्घायुष्य द्या.) तूं (आम्हीं दिलेल्या) तुपानें आपलें शरीर पुष्ट कर.

६. हे प्राण घेणारे देवते, आमच्या सुबंधूला पुनः डोळे, पुनः प्राण दे. त्यामुळें आम्हांला ऐश्वर्य प्राप्त होऊ दे. आम्ही अनेक दिवसपर्यंत उगवत्या सूर्याला पाहूं (दीर्घायूषी होऊं). हे अनुमते, आम्हांला चांगल्या प्रकारें सुख दे.

७. आमच्या सुबंधूला पृथ्वी, द्युलोक आणि अन्तरिक्ष (तेथील देवता) पुनः जीवदान देवोत. सोम पुनः शरीर देवो आणि पूषा वाणी देवो, आणि जी स्वस्ति म्हणून आहे तीहि पूषा देवो.

८. महान् आणि यज्ञाची माता अशा द्यावापृथ्वी सुबंधूला सुख देवोत. जें पाप असेल तें नाहींसें करोत. हे द्यावापृथ्वीहो, तुम्ही क्षमा केली असतां पाप(कसें राहील ?) (सुबंधूला बंधू म्हणतात) हे सुबंधो, तुझें जें कांहीं पाप असेल तें नष्ट होवो.

९. द्युलोकांतून पृथ्वीवर दोन (अश्विनरूपानें), तीन (इळा, सरस्वती, भारती या रूपानें) औषधी संचारतात. पृथ्वीवर फिरणारें एकेक जें पाप असेल तें नष्ट होवो. हे द्यावापृथ्वीहो, तुम्ही क्षमा केली असतां

पाप कसें राहील? हे सुबंधो, तुझें जें कांहीं पाप असेल तें नष्ट होवो.

१०. हे इंद्रा, उशीनराणी नांवाच्या झाडाची तुझी जी गाडी आहे त्या गाडीच्या चालणाऱ्या बैलाला जरा लवकर हाण. पृथ्वीवर फिरणाऱ्या एकेका पापाचा नाश होवो. हे द्यावापृथ्वींहो, तुम्ही क्षमा केली असतां पाप कसें राहील? हे सुबंधो तुझें जें कांहीं पाप असेल तें नष्ट होवो.

सूक्त साठावें.

ऋषिः—बंधु वगैरे; देवता—१ ते ४ असामाति राजा, ५ इंद्र, ६ अगस्त्याची बहीण बंध्वादिकांची आई व असामाति, ७ ते ११ जीविताव्हान, १२ सुबंधजीवितागमनम् ; छंदः—१. ५. गायत्री, ८. ९. पंक्ति, ६. ७. १०. ११. १२. अनुष्टुभ्

१. नमस्कार करणारे आम्ही, तेजस्वी आणि स्तुत्य अशा देशांत गेलों आहोंत.

२. शत्रूंचा संहारकर्ता, तेजस्वी, रथाप्रमाणें सर्वत्र जाणारा, भजेरथराजाच्या वंशांत झालेला आणि सज्जनांचा रक्षणकर्ता अशा असमाति राजाला आम्ही स्तावितों.

३. जो असमाति राजा रेड्याचा सिंह करतो त्याप्रमाणें हातांत खड्ग घेऊन शत्रूंचा पराभव करतो. हातांत खड्ग न घेतां लढूनहि पराजय करतो.

४. ज्या देशाचा धनवान्, शत्रूंचा नाश करणारा असा इक्ष्वाकु राजा आपल्या कर्तव्याकरतां पुढें सरसावतो, तेथील सर्वजातीचे लोक स्वर्गांतल्याप्रमाणें (संकल्पसिद्ध असल्याप्रमाणें) सुखी आहेत.

५. हे इंद्रा, द्युलोकांत दिसेल अशा ठिकाणीं सूर्य ज्याप्रमाणें आहे. त्याप्रमाणें रथाच्या अग्रभागीं असमाति राजा असतांना त्याचें सैन्य असूं दे.

६. (या ऋचेंत अगस्त्याची बहीण, बंधु वगैरेंची आई असमातीची स्तुति करीत आहे.) हे राजा, तूं अगस्त्याला आनंद देणाऱ्या बंधूवगैरेंकरतां आपलें तांबडे घोडे जोड आणि सर्व कवडीचुंबक पणींचा पराभव कर.

७. हा अग्नि माझी माता, पिता, फार काय जीवदान देणारा आला आहे, म्हणून हे सुबंधो, तुझें हें शरीर आहे. ये (आणि शरीरद्वारां) बाहेर पड.

८. ज्याप्रमाणें जूं दोऱ्यांनीं रथ ओढण्याकरितां बांधतात, त्याप्रमाणें तुझें मन मृत्यू नेऊं नये, जीव प्राप्त व्हावा आणि रक्षण व्हावें म्हणून शरीरांत ठेवलें जात आहे.

९. ज्याप्रमाणें ही थोर पृथ्वी ह्या वनस्पतींना धारण करते. त्याप्रमाणें—

१०. मी वैवस्वत यमापासून सुबंधूचें मन मृत्यु येऊं नये, जीव प्राप्त व्हावा आणि रक्षण व्हावें म्हणून आणलें आहे.

११. वायु खालीं वहातो. सूर्य खालीं ऊन पाडतो. गाय खालीं दूध देते. तसेंच तुझें पाप खालीं होवो.

१२. हा माझा भाग्यवान हात फारच भाग्यशाली आहे. हा माझा हात सर्व ओषधींनीं युक्त आहे, हा माझा हात मंगलकारक आहे. (कारण जीव प्राप्त झालेल्या सुबंधूला स्पर्श करीत आहे.)

---

७. **टीपः**-याबद्दल शाट्यायन सूत्रांत आणि शौनकांनीं बृहद्देवतेंत (७. १०७२; १०७६) खालीलप्रमाणें आख्यायिका दिली आहे.

असमाति राजांनीं अग्नीची स्तुति केली. अग्नि प्रकट झाला आणि त्यानें कां बोलावलें म्हणून विचारलें. सुबंधूचा जीव पुनः प्राप्त व्हावा अशी मागणी केली. हा सुबंधूचा जीव शरीरांत आला, घ्या असें अग्नि म्हणाला. नंतर पुढील ऋच्या म्हटल्या गेल्या.

सूक्त एकसष्टावें.

ऋषिः—मनु नाभानेदिष्ठ; देवता—विश्वेदेव, छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. स्तोत्रें म्हणण्यास उत्सुक असा नाभानेदिष्ठ, हें बुद्धि खर्चून केलेलें रुद्रदेवतेचें सूक्त अंगिरसाच्या संघांत सत्रामध्यें म्हणत आहे. जें स्तोत्र वाटण्या करणारे पितर आणि वाटणी घेणारे भाऊ यांनीं केलें आणि ज्या स्तोत्रानें सत्राच्या सहाव्या दिवशीं सात होत्यांना पार पाडलें, तें सूक्त नाभानेदिष्ठ म्हणत आहे.

२. तो रुद्र दान करण्यास आणि शत्रूंचा नाश करण्यास (भक्तांना) प्रेरणा करणारा शस्त्रांनीं दुष्टांना च्युत करीत वेदीवर चढतो. जलद जाणारा आणि स्तुत्य रुद्र पाण्याप्रमाणें आपल्या सामर्थ्याचा चालतां चालतां वर्षाव करीत असतो.

३. हे अश्विहो, तुम्ही मनाप्रमाणें अत्यंत वेगानें स्तोत्याच्या ज्या यज्ञांत बुद्धिपूर्वक धांवत जातां आणि जो धनवान् असूनहि माझ्या बोटांनीं तुम्हांला हातांत धरून मला दाखवतो, त्या तुम्हांला मी बोलावतों.

४. ज्या अर्थीं उषा तांबड्या गाईवर बसली आहे (म्हणजे उषःकाल झाला आहे) त्या अर्थीं

द्युलोकापासून उत्पन्न झालेल्या अश्वींना आम्ही बोलावतों. माझ्या हवीकरतां तुम्ही माझ्या यज्ञांत गवताच्या मागें लागलेल्या (घोड्या) प्रमाणें या. आणि तुम्ही द्वेष विसरून जा.

५. ज्या प्रजापतीचें इच्छाशक्तियुक्त वीर्य प्रसिद्ध आहे, (कीं ज्यामुळें वीरच उत्पन्न व्हावयाचे) त्या उपयोग केलेल्या रेतापासून लोकांचा हितकर्ता उत्पन्न झाला. एकनिष्ठ असा प्रजापति जें स्वतःची सुंदर कन्या उषा तिचे ठिकाणीं ठेवतो, आणि फिरून तें (वास्तोष्पती पुत्ररूपानें) बाहेर टाकतो.

६. उपभोग घेणारा प्रजापति आणि उषा यांनीं आकाशांत एकत्र होऊन जें केलें आणि जें थोडें सामर्थ्य खर्च केलें, तें उच्चस्थानीं टाकलें, तें यज्ञाच्या प्रमुखाविषयीं उपयोगाला आलें (म्हणजे त्यापासून रुद्र उत्पन्न झाला.)

७. ज्यावेळीं पिता (प्रजापति) स्वतःच्या कन्येशीं (उषेशीं) संगत झाला. त्यावेळीं पृथ्वीशीं संगत होऊन त्यानें वीर्यसिंचन केलें, तेव्हांच कुशल देवांनीं ब्रह्म उत्पन्न केलें. म्हणजे कर्मरक्षक असा वास्तोष्पति निर्माण केला.

८. (अंगिरसांचें सत्र संपल्यावर गाई आडवणाऱ्या वास्तोष्पतीला नाभानेदिष्ठ म्हणतो.–) जो हा इंद्र (नमुचीच्या वधाकरतां) लढाईंत फेस फेकता झाला, त्याप्रमाणें करूं इच्छिणारा वास्तोष्पति मला आडवा आला आहे. आणि दक्षिणा म्हणून दिलेल्या गाई घेण्याकरितां एक पाऊलहि हलत नाहीं. खरोखर त्या माझ्या गाई मार्गरक्षक रुद्र (परत) घेणार नाहींं.

९. अग्निसारखा त्रासदायक राक्षस येथें दिवसा सहज येत नाहीं. आणि रात्रींहि प्रजेला त्रास देणारा वस्त्रहीन असणारा दुष्ट अग्नीजवळ येत नाहीं.भक्ष्य उत्पन्न करणारा, अन्न देणारा, रक्षक आणि सामर्थ्यानें शत्रूशीं लढणारा असा तो अग्नि (रुद्रामुळें) उत्पन्न झाला आहे.

१०. नवग्व अंगिरस यज्ञांतील स्तोत्रें म्हणत सहज सुंदर स्तोत्रें म्हणूं लागले. जे उभय लोकांत असणारे अंगिरस नाभानेदिष्ठाकडे गेले. ते दक्षिणारहित आणि स्थिर झाले.

११. तात्काल द्युलोकांशीं मैत्री करून अत्यंत नव्या संपत्तीप्रमाणें उदकाचा वर्षाव करणारे भक्त, ज्यावेळीं हे इंद्रा, तुला अमृत प्रसवणाऱ्या गाईस योग्य असें पाणी अर्पण करून तुझी पूजा करतात, त्यावेळीं तूं पाऊस पाडतोस.

१२. ज्यावेळीं भक्त आपले गोठे गाईरहित पहातो त्यावेळीं तो पुढीलप्रमाणें म्हणतो.स्तोत्रांत रमणारा आणि धनवानांतला धनवान् इंद्र सर्व (गोरूप) धन ताबडतोब वेढून टाकतो. (इंद्र चोरांनीं नेलेलें धन आडवतो.)

१३. तेथेंच तात्काल इंद्राला वेष्टणारे आले. अनेक प्रकारें असणारे ते नार्षदाला मारूं लागले. इंद्र ज्याप्रमाणें असुरांचें मर्म जाणतो, त्याप्रमाणें बहुरूपी शुष्णाचें मर्म स्थिर अशा इंद्रानें जाणलें.

१४. तें तेज मोठें कल्याणकारक आहे. ज्या अग्नीच्या त्रैलोक्यांतील तेजांत देव राहतात. ते स्वर्गांतल्याप्रमाणें तेथें राहतात. त्या तेजालाच अग्नि असें म्हणतात. त्यालाच जातवेदस् असें म्हणतात. हे अग्ने, यज्ञनिष्पादक असा तूं प्रेमानें आमचें बोलावणें ऐक.

१५. हे इंद्रा, ते तेजस्वी, रुद्रपुत्र अश्विदेव, माझी स्तुति ऐकोत व यज्ञाकरतां येवोत. तसेंच मनूप्रमाणें

---

१ **टीपः**—नाभानेदिष्ठ गुरुगृहीं असतांनाच बाकीच्या तीन भावांनीं आपली वाटणी करून घेतली. नाभानेदिष्ठानें वडलांना विचारलें माझी वाटणी ? तेव्हां ते म्हणाले या वांटणीतच काय मोठें आहे ? अंगिरस स्वर्गाला जाण्याकरतां सत्र करीत आहेत पण सहव्या दिवसांपर्यंत अनुष्ठान केलें कीं ते भ्रमतात. करतां तूं इदमित्था० (१०. ६१.) हें सूक्त म्हण, म्हणजे त्याचें सत्र पुरें होऊन ते स्वर्गाला जातील आणि हजार गाई देतील. असें बापांनीं सांगितल्यावरून नाभानेदिष्ठ तेथें गेला. यज्ञांतील अवशेष हजार गाई आपणास मिळणार या आशेवर त्यांनीं वरील सूक्त म्हणून यज्ञ पुरा केला, व याला स्वर्गाला जातांना त्यांनीं हजार गाई दिल्या. त्या गाई हा घेणार तों कोणी रुद्रपुरुष तेथें आला आणि माझा भाग तूं घेऊं नको असें म्हणाला. रुद्रपुरुष तो म्हणाला मला पित्यानें सांगितलें आहे. रुद्रपुरुष म्हणाला पित्यालाच विचार.पित्याला विचारल्यावर त्यानें सांगितलें कीं हा त्याचाच भाग आहे. नाभानेदिष्ठानें खरें सांगितल्यामुळें तो पुरुष संतुष्ट झाला आणि त्यानें त्याला त्या गाई दिल्या ऐ. ब्रा. ५–१४—तै. सं. ३–१–९–४

१० **टीपः**—सत्रांत दक्षिणा देत नाहींत.

सेवा करणाऱ्या मला प्रसन्न होऊन आनंदानें धन देणारे आमच्या यज्ञांत येवोत.

१६. हा सर्वप्रेरक व स्तुत्य असा राजा सोम आम्हांकडून स्तविला जात आहे. शुद्ध आणि स्वावलंबी सोम (चंद्र) आकाश उल्लंघित आहे. घोडे सहज चाकांच्या धांवाला गति देतात, त्याप्रमाणें त्यानेंच कक्षीवानाला उत्कण्ठा उत्पन्न केली, त्यानें अग्नीला उत्तेजन दिलें.

१७. ज्या वेळीं नाभानेदिष्ठानें मित्रावरुणाची आणि आर्यमनची मोठ्या आणि उत्कृष्ट स्तोत्रांनीं स्तुति केली त्या वेळीं त्या उभयलोकांचा बंधु, हविर्योग्य आणि देवयाजक अग्नीनें न प्रसवणाऱ्या गाईला अमृतासारखें दूध देणारी आणि प्रसवणारी केली.

१८. एका आईचा, स्तुति करणारा, स्वर्गांत असणाऱ्या तुझा, कर्मकर्ता, आणि हजार गाईंची इच्छा करणारा नाभानेदिष्ठ स्तुति करीत आहे. ह्या आदित्याचें द्युलोक हें बंधनस्थान आहे. मी त्या आदित्याच्या कितीतरी मागून झालों आहे.

१९. ही वाणी (सूर्य) मला बंधक आहे. ह्या सूर्यमंडळांत माझें स्थान आहे. हे सर्व प्रकाशणारे किरण माझे आहेत. हा सर्व मी आहे. तसेंच, हे ब्राह्मण सत्य स्वरूप ब्रह्माच्या पूर्वीं उत्पन्न झाले आहेत. पृथ्वीदेवता उत्पन्न झाली आणि तिनें हें सर्व उत्पन्न केलें.

२०. चारहि दिशांना आनंद करणारा, गमनशील, तेजस्वी, दोनहि लोकांत जाणारा, काष्ठभक्षक अग्नि आला आहे. जो सन्मुख असलेला अग्नि ओळीनें उभे असलेल्या प्रशंसनीय सेनेप्रमाणें शत्रूंचें दमन करतो, त्या निश्चल, सुखवर्धक अग्नीला अरणी उत्पन्न करते.

२१. आतां कोणा एका दमलेल्या (नाभानेदिष्ठाचीं) सुंदर स्तोत्रें उपमानभूत इंद्राकडे जात आहेत. हे धनवान् अग्न,तूं तीं ऐक. व इंद्राकडे पोंचीव. अश्वमेध करणाऱ्या मनूच्या स्तोत्रानें तूं वृद्धिंगत होतोस.

२२. हे इंद्रा, आतां वज्र धारण करणारा तूं आम्हांला विपुल धन दे. हे इंद्रा, धनवान् अशा आमचें रक्षण कर. हे अश्वयुक्त इंद्रा, तुझ्या स्तुतीनें आम्ही निष्पाप होऊं.

२३ हे तेजस्वी मित्रावरुण हो, आतां ज्याअर्थी गाई इच्छिणारा आणि स्तुति इच्छिणारा सरण्यु अंगिरसाकड जातो, त्याअर्थीं नाभानेदिष्ठ यांना आवडता होवो. आणि त्याचें कर्तव्य त्याच्यावर टाको, आणि अंगिरस याला पार पाडोत.

२४. (वरुणस्तुति) तावडतोब जयशील अशा धनाच्या वृद्ध्यर्थ मनःपूर्वक स्तुति करणारे आम्ही तुझ्याकडे मागणी करतों आहोंत. सरण्यु अश्व हा वरुणाचा पुत्र होय. हे वरुणा, तूं शुद्ध आहेस. आम्हांला अन्न देण्यास तूं प्रवृत्त होतोस.

२५. हे मित्रावरुणहो, तुम्हांला बल प्राप्त होण्याकरतां, आणि आमच्याशीं सख्य व्हावें म्हणून अन्नयुक्त अध्वर्यु स्तुति करतो, जें सख्य झालें असतां जगांत आंगिरसाची स्तुति होईल, गाणाऱ्याला पूर्व दिशा ज्याप्रमाणें आनंद देते, त्याप्रमाणें गोड स्तुति करणारांना सुख देवो.

२६. देवताकडून देवांची कृपा असलेला, नियम चांगल्या प्रकारें पाळणारा, तो वरुण, नमस्कार आणि स्तोत्रें यांनीं प्रसन्न होवो. आमच्या भव्य स्तुतीमुळें तो आमच्याकडे येवो. त्याकरतां गाईंचे सड पाझरत आहेत.

२७. हे यज्ञीय देवहो, तुम्ही आमच्या रक्षणाकरतां एकत्र व्हा. आम्हांला अन्न द्या. तुम्ही ज्ञानी आहांत. (तुम्हांला सहाव्या दिवशीं भ्रम पडत नाहीं.) आणि तुम्ही गाईंचा निर्णय करणारे व्हा.

सूक्त बासष्टावें.

ऋषिः—नाभानेदिष्ठ मानव; देवता–१–७ विश्वेदेव ८–११ सावर्णिदान; छंदः–१ ते ४ जगती, ५ अनुष्टुभ्, ६ बृहती, ७ सतोबृहती, ८–९ अनुष्टुभ्, १० गायत्री, ११ त्रिष्टुभ्.

१. हे बुद्धिमंत अंगिरस ऋषीहो, पुष्कळ दक्षिणायुक्त यज्ञकर्मांनें तुम्ही इंद्राशीं सख्य संपादन केलें; तुमचें कल्याण असो. ‘ नाभानेदिष्ठ ’ नामक जो मी मनूचा पुत्र, या मला तुम्ही तुमच्यांत घ्या.

२. हे ऋषीहो, मजपेक्षां वयानें तुम्ही पुष्कळ अधिक असल्यामुळें मला आपण पितरांप्रमाणें आहां. पणी नामक असुरांनीं तुमचें धेनुरूपी धन, पर्वतांत लपवून ठेविलें असतां, आपलें सत्रकर्म संपतांच तुम्ही तें गोधन पर्वतांतून शोधून बाहेर काढिलें, आणि आपल्या सत्याच्या बलानें बल नांवाच्या राक्षसास ठार मारिलें त्या तुम्हांस दीर्घ आयुष्य असो. तुम्ही मला तुमच्यांत घ्या.

३. स्वतःच्या सत्याच्या सामर्थ्यानें जे आकाशांत सूर्याला स्थापन करिते झाले, व ज्यांनीं स्वतःच्या

यज्ञकर्मांनीं पृथ्वीला “ कर्मभूमि ” अशा संज्ञेनें प्रसिद्धीला आणिलें, त्या तुम्हांस चांगली संतति होवो. मला तुमच्यांत घ्या.

४. अग्निदेवाचे पुत्र ऋषीहो ! हा नाभानेदिष्ठ तुमच्या यज्ञमंडपांत येऊन तुम्हांस तुमचेंच हितकारक वचन सांगत आहे, तें तुम्हीं आदरानें ऐका. तुम्हांस वेदाध्ययनाचें तेज असो. तुम्ही मला तुमच्यांत घ्या.

५. अंगिरसऋषि अग्नीपासून उत्पन्न झाले म्हणून हे अग्नीचे पुत्र होत. हे अंगिरस ऋषि रंगानें व रूपानें नानाप्रकारचे जरी आहेत, तरी ते सर्व यज्ञकर्म करण्यांत सारखेच पटु आहेत.

६. नानाविध स्वरूपांच्या, अग्नीपासून अंतरिक्षांत उत्पन्न झालेल्या ह्या अंगिरस ऋषींपैकीं जे एक वर्षाचें सत्रकर्म नवव्या मासांत संपवून अथवा दहाव्या मासांत संपवून उठून गेले, त्यांचा अवशिष्ट राहिलेला व देवांबरोबर बसणारा अग्नि मला धन देवो.

७. यज्ञकर्म उत्तम रीतीनें करणारे अंगिरस ऋषि, ज्यांनीं इंद्राच्या साहाय्यानें, गाईंचा व अश्वांचा असुरांनीं गुहेंत लपविलेला समुदाय बाहेर काढिला, ते अंगिरस ऋषि यज्ञांत बाकी राहिलेलें सहस्रधन व सर्वांगसुंदर गाई मला देऊन देवांमध्यें आपलें यश विस्तृत करोत.

८. जो पुष्कळ गाई व अश्व नेहेमीं ऋषींना देण्यासाठीं प्रेरणा करितो, तो हा सावर्णि मनु पाणी शिंपडलेल्या बीजाप्रमाणें पुत्र व धन यांसहवर्तमान लवकर वाढो.

९. ज्याप्रमाणें सूर्याच्या तेजाची बरोबरी कोणाच्यानेंही करवणार नाहीं, त्याप्रमाणें ह्या सावर्णि मनूच्या दातृत्वाची कोणीही बरोबरी करूं शकणार नाहीं. ज्याप्रमाणें पृथ्वीवर नदी पसरत जाते, त्याप्रमाणें यानें दिलेली दक्षिणा अतिशयत्वामुळें प्रसिद्धीला येते.

१०. ह्या सावर्णि मनूच्या दातृत्वामुळें, त्याचे आज्ञाधारक होऊन राहिलेले, यदु आणि तुर्व नामक राजर्षि प्रतिदिवशीं आपल्या पशूंच्या कळपांतून सेवकाप्रमाणें या मनूच्या भोजनासाठीं पशू पाठवितात.

११. हजारों धेनूंचें दान करणारा व देशाचें पालन करणारा अशा ह्या मनूचा कोणाकडूनही पराभव न होवो. ह्यास कोणीही पीडा न देवो. यानें दिलेली दक्षिणा तिन्ही लोकांत प्रसिद्ध होवो, आणि कर्मांविषयीं मुळींच आळस न करणारे आम्ही ज्या मनूपासून धन अथवा अन्न मिळवितों त्या मनूचें इंद्रादि देव आयुष्य वाढवोत.

सूक्त त्रेसष्टावें.

ऋषिः–गय प्लात; देवता– १५ पथ्यास्वस्तिदेवता, बाकी विश्वेदेव; छंदः–१६–१७ त्रिष्टुभ्, १५ त्रिष्टुभ् किंवा जगती, बाकी जगती.

१. जे इंद्रादिदेव दूर देशाहून येऊन यज्ञ करणाऱ्या मनुष्याशीं आम्ही सख्य करितों असें आपसांत म्हणतात, व त्याप्रमाणें सख्यही करितात, व जे यज्ञांनीं संतुष्ट होऊन मनुष्यांना धारण करितात, आणि जे नहुषाचा पुत्र ययाति राजा याच्या यज्ञांत येऊन आसनावर बसतात, ते इंद्रादिदेव आम्हांस धन वगैरे देऊन अधिक श्रेष्ठ म्हणोत व आमचा उत्कर्ष करोत.

२. हे इंद्रादिदेवहो, तुम्ही स्वर्ग, अंतरिक्ष व पृथ्वी ह्या तिन्ही लोकांपासून उत्पन्न झालां आहां, तुमचीं सगळीं नांवें नमण्यास व स्तविण्यास योग्य आहेत आणि तुमचीं शरीरेंही पूजिण्यास योग्य आहेत. असे तुम्ही, माझ्या यज्ञांत येऊन मी केलेलें तुमचें निमंत्रण ऐका.

३. ज्या देवासाठीं पृथ्वी मधुर दूध देते, व मेघमंडळानें आच्छादित अशी अन्तरिक्ष देवता घृत देते, अशा यज्ञकर्म करून बलिष्ठ झालेल्या, वृष्टि देणाऱ्या व चांगलीं कर्मे करणाऱ्या देवांना आपल्या कल्याणासाठीं स्तवावें.

४. स्वकर्म करणाऱ्या मनुष्यांना पहाण्यासाठीं जे सदोदित जागृत असतात, असे हे इंद्रादि देव चहूंकडे पूज्य होऊन सहसा न मिळणाऱ्या अमरत्वाला प्राप्त झाले. आणि तेजोमय रथांनीं युक्त होऊन अजिंक्य आणि पुण्यवान असे हे देव सर्व लोकांच्या कल्याणासाठीं स्वर्ग लोकाच्या मध्यभागावर राहूं लागले.

५. सर्व लोकांचे राजे व अतिशय उत्कर्षानें वाढलेले हे देव यज्ञांत येतात व पुनः कोणाच्यानेंहि पराभूत न होतां स्वर्गलोकांत जाऊन राहतात. अशा ह्या देवांना व त्यांच्या मातेला चांगलें हविर्द्रव्य देऊन नम्रतापूर्वक स्तुति करून सेवावें.

६. हे सर्वज्ञ इंद्रादि अखिल देवहो, तुम्हीं ज्या यज्ञाला आनंदानें सेवितां, तो तुमच्या प्रीतीस पात्र होणारा यज्ञ यथासांगपणें मजशिवाय अन्य कोण बरें करूं शकेल ? आणि हे देवहो, आमचें कल्याण

होण्याकरितां जो यज्ञ आमचीं पातकें दूर करितो, तो तुमचा यज्ञ मजशिवाय अन्य कोण बरें पूर्ण करील?

७. सर्वांच्या अगोदर वैवस्वत मनूनें हविर्द्रव्यें देऊन, व अग्नि प्रदीप्त करून श्रद्धायुक्त मनानें सात ऋत्विजांसह ज्या तुम्हांस स्तविलें, ते तुम्ही आम्हांला निर्भय सुख द्या, आणि आमच्या कल्याणासाठीं बिनधोक जाण्यास योग्य असे वैदिक कर्ममार्ग प्रवृत्त करा.

८. उत्तम ज्ञानवान् व स्थिरचररूप सर्व भुवनांचे जाणते, आणि विश्वाचें नियमन करणारे हे देवहो, आमच्या कायेकडून व मनाकडून घडलेल्या पातकांपासून आम्हांला आमच्या कल्याणासाठीं तुम्ही दूर करा.

९ स्तुतीला पात्र व सर्व पातकांचा नाश करणाऱ्या इंद्रास, व पुण्यवान् अशा अग्नि, मित्र, वरुण, आणि भग, ह्या देव मंडळीला आमच्या रक्षणासाठीं आम्ही संग्रामांत बोलावितों. व त्या वेळीं अन्नाची विपुलता होण्यासाठीं आणि कल्याणासाठीं द्यावापृथिवी व वायुदेवतेसही बोलावितों.

१०. सर्वांचें रक्षण करणारी, विस्तृत, निष्पाप, सुखयुक्त, ऐश्वर्यवती, उत्तम चालणारी आणि कर्मरूप वल्हीं आहेत जिला, अशी देवाची नौकारूप द्युभूमि (म्हणजे स्वर्ग) तिजवर आमच्या कल्याणासाठीं व आम्हांस देवत्व प्राप्त होण्यासाठीं आम्ही आरोहण करूं.

११. हे पूजनीय देवहो, तुम्ही आमच्या रक्षणासाठीं आम्हांस अभिवचन द्या आणि सर्व प्रकारें नाश करणाऱ्या दुर्गतींपासून आम्हांस राखा. असें तुम्ही केल्यास आमच्या रक्षणासाठीं व कल्याणासाठीं आम्ही निर्मळ अंतःकरणानें केलेल्या स्तुतीनें तुम्हांस स्तवूं.

१२. हे देवहो, आमचे शत्रूरूपी असणारे रोग, नास्तिकबुद्धि, धनलोभीपणा व शत्रूकडून होणारा आमच्यासंबंधीं द्वेष, हे सर्व आमच्यापासून तुम्ही दूर करा व आमचे कल्याणासाठीं विपुल सुख द्या.

१३. हे देवहो, सर्व दुर्मार्गांतून दूर करून ज्या जनाला त्याच्या कल्याणासाठीं तुम्ही सन्मार्गानें वागवितां, तो जन कोणापासून पराभव न पावतां उत्कर्षाला पात्र होतो, आणि सन्मार्गामुळें धर्माचरण घडून प्रजा व पशु यांनीं तो युक्त होतो.

१४. हे इंद्रादि देवहो, अन्नप्राप्तीसाठीं ज्या रथाचें तुम्ही रक्षण करितां, व हे मरुत्‌देवहो, शत्रूंचें द्रव्य मिळविण्यासाठीं तुम्ही ज्या रथाचें रक्षण करितां, हे इंद्रा, शत्रूवर प्रातःकालींच चाल करून जाणारा व पराभव न करणारा असा जो तुझा सुंदर रथ त्यावर आम्ही आमच्या कल्याणासाठीं आरोहण करूं.

१५. हे मितभाषण करणारे देवहो, जलयुक्त प्रदेशांत, निर्जल प्रदेशांत, समुद्रादि जलांत, सर्व आयुधांनीं युक्त अशा शत्रूंच्या सेनेमध्यें तुम्ही आमचें कल्याण करा. तसेंच प्रजोत्पादक पुरुषेंद्रियाचें व स्त्रियांच्या गर्भाशयेंद्रियाचे व आमच्या धनाचें क्षेम (कल्याण) करा.

१६. जी पृथ्वी प्रवासी जनास धन देते, व स्वतः श्रेष्ठ आणि धनपती आहे, व जी उत्तरवेदीस्वरूपानें सुंदर अशा यज्ञामध्यें प्राप्त होते, ती पृथ्वी आमच्या गृहाचें व अरण्यादि दुःखप्रद देशांत आमचें रक्षण करो व जिचें नेहमीं देव रक्षण करितात, अशी ही पृथ्वी आमच्या निवासाला म्हणजे स्थैर्याला कारण होवो.

१७. हे देव आणि हे देवमाते, ज्या देवगणांच्या कृपेनें मनुष्य धनादिकांचे स्वामी होतात, तो देवगण प्लात ऋषीचा पुत्र जो गयनामक ऋषि, त्यानें पूर्वोक्त प्रकारें स्तविला, व तोच तुम्हां सर्वांना उद्दीपित करिता झाला.

सूक्त चवसष्टावें.

ऋषिः—गय प्लात; देवता—विश्वेदेव; छंदः—१२–१६–१७ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. यज्ञांत (आमचीं स्तोत्रें) ऐकणाऱ्या देवांच्या पैकीं कोणत्या देवाचें मननीय नांव आम्हीं उच्चारावें? कोण आमच्यावर कृपा करील आणि कोण आम्हांला सुख देईल, आणि आमच्या रक्षणाकरतां कोण येईल?

२. हृदयांतील भावना यज्ञ करूं इच्छितात. मनोहर विचार देवांची इच्छा करतात, इच्छा देवांकडे धांव घेतात. ह्या देवाहून दुसरा सुख देणारा नाहीं. देवांमध्येंच माझ्या इच्छा पूर्ण होतात.

३. नराशंस, पूषा, अप्राप्य आणि देवांनीं प्रदीप्त केलेला अग्नि यांची तूं वाणीनें स्तुति कर. सूर्यचंद्र, द्युलोकांत असणारा यम, आणि त्रैलोक्यांत असणारा वायु, उषा, रात्र आणि अश्वि यांची तूं स्तुति कर.

४. ज्ञानी अग्नि कशानें पुष्कळ देवांनीं युक्त होतो? कोणच्या प्रकारच्या भाषणानें त्याची स्तुति होते? उत्कृष्ट स्तुतीनें बृहस्पति प्रसन्न होतो, सुंदर स्तोत्रांनीं अजएकपात् प्रसन्न होतो. अहिर्बुध्न्य आमची स्तुति ऐको.

५. हे अदितिदेवि, सूर्याचा जन्म झाला असतां यज्ञांत मित्रावरुण ज्याप्रमाणें असतात, त्याप्रमाणें तूं अस. सूर्य अनेक प्रकारच्या यज्ञांत शान्त, सात प्रकारचे किरण असलेला आणि उत्कृष्ट रथानें युक्त असतो.

६. बोलावणें ऐकणारे, बलवान्, मार्ग आक्रमण करणारे, यज्ञांतल्याप्रमाणें आपण होऊन हजारोंनीं देणारे असे जे युद्धांत खूप संपत्ति लुटतात ते घोडे आमचें बोलावणें ऐकोत.

७. हे स्तोतेहो, तुम्ही वायु, रथ जोडलेल्या आणि अनेक कामांत असलेल्या इंद्र आणि पूषा याला स्तुति करून मैत्रीकरतां बोलवा. कारण ते ज्ञानी, एकबुद्धि असे सवितृदेवाच्या यज्ञांत यज्ञाचा आस्वाद घेतात.

८. एकवीस नद्या, श्रेष्ठ प्रकारचें उदक, वनस्पति (पात्राकरतां), दगड (कुटण्याकरतां), अग्नि, कृशानु (नांवाचा सोमपालक गंधर्व), त्याचे धनुर्धारी नोकर, पुष्य नक्षत्र, रुद्रगणांतील रुद्र स्तुति करण्याकरतां आम्हीं बोलावतों.

९. मोठ्यांतल्या मोठ्या आणि लाटांनीं युक्त अशा सरस्वती, सरयु आणि सिंधु ह्या वाहणाऱ्या नद्या आमच्या संरक्षणाकरतां येवोत. तसेंच प्रेरक आणि मातृस्थानीय अशा सुंदर उदक देवता आम्हांला बलयुक्त आणि मधुर पाणी देवोत.

१०. तसेंच तेजस्वी देवमाता आमचें बोलावणें ऐको. सर्व देव आणि देवपत्न्या यांच्यासह सर्वांचा पिता त्वष्टा आमचें (स्तुतियुक्त) भाषण ऐको. इंद्र, वाज, रथाधिपति भग, रमणीय आणि स्तुत्य असे इतर देव आम्हां भक्तांचें संरक्षण करोत.

११. दिसण्यांत रमणीय असणारा देवगण अन्नाच्या कोठारासारखा वाटतो. रुद्रदेवांची कृपा कल्याणकारक आहे. तीमुळें लोकांत गाईबैलांनीं युक्त म्हणून आमची कीर्ति होईल. हे देवहो, आम्ही नेहमीं अन्नांनीं (तुमची) सेवा करूं.

१२. हे मरुत्, इंद्र, देव, वरुण, मित्र हो, तुम्ही मला जी बुद्धि देता, ती दुधानें गाय फलयुक्त होते त्याप्रमाणें करा. आमच्या स्तवनानें तुम्ही पुष्कळ वेळा (माझ्याकडे येण्याकरितां) रथारूढ झालां आहांत.

१३. हे भले मरुतहो, ह्या सजातीयाप्रमाणें आम्हांला तुम्ही वेळोवेळीं जागे करा. नाभिस्थानीं असणाऱ्या ज्या ठिकाणीं प्रथम आम्ही तुझी सेवा करतों, त्या ठिकाणीं देवमाता अदिति आम्हाला बांधवासारखी मदत करो.

१४. जगनिर्मात्या, थोर अशा यज्ञार्ह द्यावापृथ्वी देवांना जन्म देत्या झाल्या. ह्या दोन्ही द्यावापृथ्वी अन्नांनीं (सर्वांना) पोसतात. आणि देवांच्या साहाय्यानें पुष्कळ उदकांचा वर्षाव करतात.

१५. थोरांचें संरक्षण करणारी, सर्वगामी आणि स्तोत्री अशी ती वाणी सर्व उत्कृष्ट संपत्तीचा उपभोग घेते (तिच्यामुळें मिळते). ज्या वाणीनें सोम कुटणारा दगड थोर म्हणून स्तवला जातो. स्तुति करून थोर लोक तिची इच्छा करतात.

१६. ज्ञानी, बलवान्, यज्ञवेत्ता, धनेच्छु, पश्वादि इच्छिणारा आणि बुद्धिमान् अशा गय ऋषीनें येथें अनेक प्रकारच्या स्तोत्रांनीं दिव्य देवांचें स्तवन केलें.

१७. हे सर्व देवहो आणि हे अदिते, तुमचा शहाणा स्तोता प्लुतीचा मुलगा गय याचा उत्कर्ष होवो. दैवी अशा ज्या सामर्थ्यानें मनुष्य समर्थ होतात, तो दिव्य पुरुष गयाकडून स्तविला गेला.

सूक्त पासष्टावें.

ऋषिः—वसुकर्ण वसुक्रपुत्र; देवता—विश्वेदेव;

छंदः—१५ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. अग्नि, इंद्र, वरुण, मित्र, अर्यमा, वायु, पूषा, सरस्वती, आदित्य, विष्णु, मरुत्, थोर द्यु, सोम, रुद्र, अदिति आणि बृहस्पति हे मिळून—

२. युद्धांत शरीरसामर्थ्यानें परस्परांना प्रेरणा करणारे, सज्जनांचें संरक्षक, एका ठिकाणीं राहणारे इंद्राग्नी, उदकमिश्रित महिमायुक्त सोम हे आपल्या सामर्थ्यानें महान् आकाश व्यापून टाकतात.

३. माहात्म्यानें मोठ्या, पराभव न पावणाऱ्या आणि यज्ञांनीं वाढणाऱ्या देवांचें, यज्ञ जाणणारा मी स्तवन करतों. आश्चर्यकारक, धन असलेले जे देव उत्कृष्ट उदकाचा वर्षाव करतात, ते मित्रत्वाला चांगले असणारे देव आमच्या मोठेपणाकरतां लोकांत आम्हांस धन देवोत.

४. स्वकर्मस्थापक आदित्य, तेज, द्यावापृथ्वी, विस्तृत अन्तरिक्ष, यांना देव स्वतःच्या सामर्थ्यानें धारण करतो. तसेंच दरिद्री, धनाप्रमाणें सत्कार करणारे, दानशील, आणि थोर देवमनुष्याकरतां स्तवले जातात.

५. दात्या मित्र आणि वरुणांना (हवि) दे· सम्राट मित्रावरुण मनानेंहि चुकत नाहीं. ज्या मित्रावरुणांचें थोर शरीर कर्मानें प्रकाशित आहे, आणि ज्यांनीं देव मनुष्ययुक्त द्यावापृथ्वी व्यापिली आहे, (त्यांच्या) स्वाधीन सर्व आहे.

६. जी ही दूध देणारी, कर्मसंपादक गाय आपण होऊनच शुद्ध अशा स्थानीं (यज्ञांत) येते, ती मीं स्तुति केली जाणारी ही गाय हवि दिलेल्या वरुणाला आणि हवीनें देवांची सेवा करणाऱ्या मला दूध देवो.

७. स्वतःच्या तेजांनीं स्वर्गाला व्यापणारे, अग्निरूपी जिव्हा असलेले, यज्ञवर्धक आणि सत्याचें स्थान शोधणारे जे असतात ते द्युलोकाला आधारून तेजानें उदक आणतात. नंतर हवि तयार करून शरीराला सुशोभित करतात.

८. सर्वव्यापक, आईबापासारख्या प्राचीन आणि एकत्र असणाऱ्या द्यावापृथ्वी यज्ञांत असतात. आणि एकच कार्य करणाऱ्या त्या दोघी पूज्य वरुणाला प्रसन्न करण्याकरतां बलयुक्त उदकांचें सिंचन करतात.

९. पर्जन्य व वात; कामपूरक, उदकयुक्त असे इंद्र व वायु; वरुण, मित्र, अर्यमा, आदित्य, अदिति आणि पृथ्वीवरील, स्वर्गातील आणि अन्तरिक्षांतील जे असतील त्या सर्व देवांना आम्ही बोलावतों.

१०. हे ऋभुहो, जो सोम तुमच्या कल्याणाकरतां त्वष्टा, वायु, उषा, बृहस्पति, बुद्धिमान् आणि वृत्रभक्षक इंद्र आणि द्यावापृथ्वी यांना बोलावतो, त्या सोमाला धनेच्छु आम्ही धन मागतों.

११. अन्न, गाय, अश्व, औषधी, वनस्पति, पृथ्वी, पर्वत, उदक यांना उत्पन्न करणारे, आणि द्युलोकांत सूर्याला स्थापन करणारे, असे दानशील देव उत्कृष्ट आणि कल्याणकारक कर्मांचा प्रसार करीत पृथ्वीवर सर्वत्र असतात. त्यांना आम्ही धन मागतों आहोंत.

१२. हे अश्विहो, तुम्ही भुज्यूला समुद्रांतून तारलेंत. तुम्ही वध्रिमतीला श्याव नांवाचा मुलगा दिलांत. तुम्ही विमदाला कमद्यु नांवाची बायको दिलीत. विश्वकाला विष्वाप नांवाचा मुलगा दिलांत.

१३. आयुध घेतलेली, शब्द करणारी मेघगर्जना द्युलोकाचा धारक अजएकपात्, सिंधु, समुद्रांतलें जल, सर्व देव, कर्तृत्व आणि बुद्धि यांनीं युक्त सरस्वती माझीं भाषणें ऐको.

१२ टीप–१ ११२. ६; ११६. ३. पहा.

१४. कर्तृत्व आणि बुद्धि यांनीं युक्त, मनुष्याच्या यज्ञांत यज्ञार्ह, अमर, सृष्टीचें मूळ जाणणारे, दिलेले हवि खाणारे, यज्ञांत असणारे स्वर्गवेत्ते सर्व देव आमचीं सर्व स्तोत्रें आणि अन्न सेवन करोत.

१५. वसिष्ठांनीं देवांची स्तुति केली. जे देव सर्व जगांत श्रेष्ठ आहेत, ते देव आम्हांला अत्यंत उत्कृष्ट अन्न देवोत. हे देवहो, तुम्ही कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त सहासष्टावें.

ऋषिः—वसुकर्ण वसुक्रपुत्र; देवता–विश्वेदेव; छंदः–१५ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. सर्व प्रकारच्या संपत्तीनें युक्त असे इंद्रप्रमुख मरणरहित आणि यज्ञांनीं वाढणारे देव, जे देव उत्कर्षशील आहेत, त्या अत्यंत अन्नयुक्त, प्रकाश निर्माणकर्त्या आणि ज्ञानी देवांना यज्ञसिद्धीकरतां मी बोलावतों.

२. इंद्रानें उत्साह दिलेले व वरुणानें साहाय्य दिलेले जे देव तेजस्वी सूर्याचा भाग उपभोगितात, त्या शत्रुहिंसक, इंद्राधिष्ठित देवसंघाविषयीं मननीय अशीं स्तोत्रें आणि यज्ञ केले जातात.

३. वसूंसह असणारा इंद्र आमच्या घरांचें संरक्षण करो. आदित्यांसह आदिति सुख देवो. रुद्रगणांसह असणारा रुद्रदेव आम्हांला सुखें देवो. देवपत्न्यासहित असणारा त्वष्टा आम्हांला प्रसन्न करो.

४. आदिति, द्यावापृथ्वी, सत्यस्वरूप अग्नि, इंद्राविष्णू, मरुत्, आदित्य ह्या सर्व देवांना आणि वसु, रुद्र आणि कर्ता सविता या सर्वांना आम्ही संरक्षणाकरतां बोलावतों.

५. बुद्धियुक्त, सरस्वान् नांवाचा कर्मठ वरुण, पूषा, थोर विष्णु, वायु, अश्वि, हे देव अन्नदाते, मृत्यूरहित, सर्व प्रकारच्या संपत्तीनें युक्त, शत्रुहन्ते असे आहेत ते आम्हांला तिघई घर देवोत.

६. हा यज्ञ आमच्या इच्छा पूर्ण करो. यज्ञार्ह देव, इतर देव आणि हवि करणारे भक्त माझ्या इच्छा पुऱ्या करोत. नियमबद्ध द्यावापृथ्वी, आमच्या कामना पूर्ण करोत. इंद्र आणि स्तुति करणारे भक्त आमच्या इच्छा पूर्ण करोत.

७. पाऊस पाडणाऱ्या अग्नीषोमांची मी अन्नप्राप्तीकरतां स्तुति करतों. जे देव कामपूरक म्हणून यज्ञांत पूजिले जातात, ते देव आम्हांला तिघई घर देवोत.

८. नियमबद्ध, क्षात्रियवृत्तीचे, यज्ञाकडे जाणारे, महातेजस्वी, यज्ञसेवक, अग्नीला बोलावणारे, खरे, कोणाचाहि द्रोह न करणारे असे देव मेघाला फोडून उदक उत्पन्न करते झाले.

९. देवांनीं द्यावापृथ्वीला उद्देशून कर्म करून उदक, औषधी आणि यज्ञार्ह वृक्ष निर्माण केले. तसेंच देवांनीं संरक्षणाकरतां तेजानें सर्व आकाश भरून टाकलें आणि आपल्या शरीरांत समर्पित हवि जिरवून टाकला.

१०. द्युलोकाला धारण करणारे आणि आयुधास-हित असणारे ऋभु, मोठी गर्जना करणारे वात आणि पर्जन्य, अप् देवता आणि औषधी आम्हांस स्तवन कर-ण्यास उत्साह देवोत. दाता भग, वाजिन् म्हणजे अग्नि, वायु आणि सूर्य माझी स्तुति ऐकण्यास येवोत.

११. उदकपूर्ण समुद्र, मध्यलोक, अन्तरिक्ष, अज-एकपात्, गर्जना करणारा मेघ, अहिर्बुध्न्य अग्नि हे माझीं स्तोत्रें ऐकोत. तसेंच माझीं स्तोत्रें सर्व विद्वान् देव ऐकोत.

१२. हे देवहो, मनुवंशज असे आम्ही तुमचे यज्ञ करावेत. तसेंच आमचे यज्ञ पूर्वगामी असूं द्या. हे आदित्य हो, हे रुद्रहो, हे दानशील वसुहो, हीं म्हटलीं जाणारीं स्तोत्रें तुम्हांला आवडोत.

१३. देवांना हवि पोंचविणारे, मुख्य, पुढें स्थापन केलेले, असे जे अग्नि आणि आदित्य यांना मी अनुसरतों. यांना संतुष्ट करण्याकरतां मी यज्ञमार्गाचें चांगल्याप्रकारें अनुसरण करतों. नजीकच्या क्षेत्रपतीला आणि अमर अशा सर्व देवांना मी न चुकतां धन मागतों.

१४. ऋषीप्रमाणें देवांची स्तुति करणारे वसिष्ठ-कुलोत्पन्न आपल्या पित्याप्रमाणें स्तुति करतात. हे देवहो, मर्जी असलेल्या बांधवाप्रमाणें आमच्या इच्छा जाणून आम्हांला धन द्या.

१५. जे देव सर्व जगांत श्रेष्ठ आहेत, त्या अमर देवांची वसिष्ठांनीं स्तुति केली. ते देव आम्हांला अत्यंत उत्कृष्ट अन्न देवोत. हे देवहो, तुम्ही आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करा.

सूक्त सदुसष्टावें.

ऋषिः—अयास्य आंगिरस; देवता—बृहस्पति; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. कर्माधार, सात प्रमुख देवांनीं युक्त, यज्ञाकरतां उत्पन्न झालेलें, हें माझें शरीर (बृहस्पति) अंगिरा-ऋषिला लाभलें. त्या विश्वप्रेरकाला अयास्य नांवाचा नातु झाला आणि इंद्राकरतां त्यानें स्तोत्र केलें.

२. स्तोत्रें म्हणणारें, सरळपणानें ध्यान करणारे, तेजस्वी आणि श्रेष्ठ अशा अग्नीचें बुद्धिमान् पुत्र अंगि-रस, यज्ञाधार असें श्रेष्ठ स्थान ग्रहण करून प्रथमपासून देवतांचीं स्तोत्रें गातात.

३. हंसाप्रमाणें गोड बोलणारा मित्र आणि अत्यंत गडबड करणाऱ्या देवांसह दगडी बंधनें तोडणारा आणि गर्जना करणारा बृहस्पति गाई हरण करता झाला आणि ज्ञाता असा तो देवांचें स्तवन करूं लागला.

४. खालीं अंधाऱ्या गुहेंत ठेवलेल्या गाई दोन द्वारांनीं बाहेर काढल्या. तसेंच वर असणाऱ्या गाई एका मार्गानें बाहेर काढल्या. अंधारांत उजेड इच्छिणाऱ्या बृहस्पतीनें तिसऱ्या ठिकाणच्या गाई बाहेर काढल्या. अशा प्रकारें बृहस्पतीनें तीनहि द्वारें मोकळीं केलीं.

५. बृहस्पतीनें गुप्तपणानें राहून पालथी (वलाची) नगरी फोडून मेघापासून (वलापासून) एकदम तिघांना (उषा, सूर्य आणि गाय) यांना मोकळें केलें. (अंधाऱ्या जागेंत सकाळनंतर उषा, सूर्य निर्माण करून पशूंना मोकळें केलें.) बृहस्पतीनें गर्जणाऱ्या आकाशाप्रमाणें उषा, गाय आणि पूज्य सूर्याला जाणलें.

६. बृहस्पतीनें गाईचें रक्षण करणाऱ्या वलाला हातानें छेदावा त्याप्रमाणें शब्दानें छेदिला. मरुतांचा आश्रय इच्छिणाऱ्या बृहस्पतीनें पणींना रडायला लावलें आणि गाई हरण केल्या.

७. त्या बृहस्पतीनें सत्यनिष्ठ, मित्रभत, तेजस्वी आणि धनयुक्त अशा मरुतांच्या साहाय्यानें गाई लप-विणाऱ्या वलाला ठार केलें. तसेंच स्तोत्रकर्त्या बृहस्पतीनें वर्षाव करणारे, डुकरासारखे आणि तेजस्वी अशा मरु-तांच्या साहाय्यानें गोरूप धनाला आपल्या ताब्यांत घेतलें.

८. गाई ताब्यांत घेणारे, आणि मनापासून प्रयत्न करणारे मरुत् आपल्या कर्तृत्वानें बृहस्पतीला गोपति करूं अशी इच्छा करिते झाले. दुष्टापासून गाईचें सं-

---

टीपः—अंगिरा ऋषींना बृहस्पति पुत्ररूपानें झाला. तो देवांना उपदेश करण्याकरतां इंद्राचा उपाध्याय झाला. एकदां त्याच्या गाई पणींनीं चोरून आणि वल-पुराला पोंचवून अंधारांत ठेवून दिल्या. त्यांच्या शोधा-करतां इंद्रानें बृहस्पतीला पाठविलें. बृहस्पति देवांना घेऊन तेथें आला आणि अंधारांतल्या गाईंना पहाण्या-करतां सूर्य उत्पन्न करता झाला. नंतर वलाला व त्याचे नोकर पणी यांना ठार करून गाई परत आणल्या. ही कथा ह्या ऋचांत आहे.

क्षण करण्याकरतां एकत्र झालेल्या मरुतांच्या साहाय्यानें गाई मोकळ्या केल्या.

९. आकाशांत सिंहाप्रमाणें पुनः पुनः गर्जना करणाऱ्या, कामपूरक आणि जयशील अशा त्या बृहस्पतीला उत्साह देणारे मरुत्, शूरांनीं केलया जाणाऱ्या संग्रामांत, उत्कृष्ट कवनांनीं बृहस्पतीची स्तुति करतात.

१०. ज्यावेळीं बृहस्पति अनेक स्वरूपाचें (गोरूप) अन्न ताब्यांत घेतो, द्युलोकांत जातो किंवा पुढचीं स्थानें आक्रमण करतो, तेव्हां मरुत् कामपूरक बृहस्पतीला तोंडानें उत्साह देतात. तसेंच अनेक ठिकाणीं राहून तेजस्वीपणानें बृहस्पतीचा उत्कर्ष करतात.

११. हे बृहस्पतिप्रभृति देवहो, अन्नप्राप्तीकरतां केलेली आमची स्तुति सत्य करा. तसेंच तुमच्या येण्यानें कोणाहि भक्तांचें तुम्ही रक्षण करा. आमचीं सर्व संकटें नष्ट होऊं द्या. आमचें म्हणणें सर्वांना प्रसन्न करणाऱ्या द्यावापृथ्वी ऐकोत.

१२. समर्थ बृहस्पतीनें उदकयुक्त मेघांचें डोकें फोडलें. अहीला ठार केलें, सात नद्यांना समुद्रांत पोंचविलें. हे द्यावापृथ्वीहो, देवांसह येऊन आमचें संरक्षण करा.

सूक्त अडुसष्टावें.

ऋषिः—अयास्य आंगिरस; देवता—बृहस्पति;
छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. मोटवाले किंवा पाखरांपासून राखण करणारे जसे पुनः पुनः शब्द करतात किंवा मेघाची गर्जना जशी पुनः पुनः होत असते, किंवा पर्वतावरून आपटत खालीं येणारें पाणी जसें शब्द करीत असतें, तसें स्तोते बृहस्पतीची सारखी स्तुति करीत असतात.

२. नातीं जोडणाऱ्या भगाप्रमाणें अंगिरस बृहस्पतीनें स्तोत्याला गाई दिल्या. लोकांत मित्राप्रमाणें नवरा बायकोची तूं भेट करवतोस, हे बृहस्पते, संग्रामांत घोडे जसे जातात, तसें तुझे (कृपा) किरण आमचेकडे येऊं दे.

३. सुंदर दूध देणाऱ्या, गमनशील, हव्याशा वाटणाऱ्या, स्पृहणीय, चांगल्या रंगाच्या, बांधेसूद अशा गाई वलाच्या पर्वतापासून काढून वाढव्याचा धंदा करणारांना धान्य देतात, त्याप्रमाणें गाई देवांकडे पोंचविल्या जातात.

४. उदकांचा वर्षाव करणारा, पाण्याचे मेघ चहूंकडे पसरविणारा, पूज्य, बृहस्पति द्युलोकांतून उल्का पडावी त्याप्रमाणें पर्वतांतून गाई बाहेर काढीत (गाईच्या खुरांनीं) पावसाप्रमाणें जमिनीचें कातडें (धूळ) उडवतो.

५. बृहस्पति, उत्पन्न झालेलें शेवाळ वाऱ्यानें नाहींसें व्हावें, त्याप्रमाणें तेजानें अंधार नाहींसा करतो. नंतर विचार करून वलाच्या पाशीं असलेल्या गाई, वायु मेघाला नेतो त्याप्रमाणें ओढून नेतो.

६. तेव्हां बृहस्पतीनें दुष्ट वलाचें आयुध अग्नीसारख्या तेजस्वी किरणांनीं फोडलें आणि दातांनीं चावलेलें जिव्हा ग्रहण करते त्याप्रमाणें पणीनें वेष्टिलेल्या वलाला पकडलें आणि गाईचा सांठा मोकळा केला.

७. बृहस्पतीनें गुप्त स्थानीं ठेवलेल्या आणि ओरडणाऱ्या गाईचें तें स्थान जेव्हां जाणलें, तेव्हां पक्ष्यांचें अंडें फोडून आपणहून बाहेर पडणाऱ्या गर्भाप्रमाणें पर्वतांत असलेल्या गाई बाहेर पडल्या.

८. बृहस्पतीनें सुकलेल्या उदकांत राहणाऱ्या माशाप्रमाणें दगडानें झांकलेल्या गाई पाहिल्या आणि वृक्षापासून चमसपात्र जसें निर्माण करतात, त्याप्रमाणें विविध शब्द करून वलाला तोडून गाई बाहेर काढल्या.

९. त्या बृहस्पतीनें तेथें गाई पहाण्याकरतां उषा उत्पन्न केली, त्यानेंच सूर्य आणि अग्नि यांना उत्पन्न करून तेजानें अंधार नाहींसा केला. आणि हाडापासून स्नायू तोडून काढावेत, त्याप्रमाणें (गोरूप धारण करणाऱ्या गाईनें वेष्टिलेल्या) वलाच्या पर्वतांतून गाई बाहेर काढल्या.

१०. थंडीनें पानें चोरलीं जातात (गळून पडतात), त्याप्रमाणें गाई चोरल्या गेल्या होत्या. बृहस्पतीमुळें वल शरण आला आणि त्यानें गाई परत केल्या. पुनः करतां न येणारें आणि अनुकरण करतां न येणारें कर्म त्यानें (बृहस्पतीनें) केलें. सूर्य व चंद्र परस्परांत सारखे उच्चारित असतात असें (रात्रंदिवस वर्णन करण्यासारखें) कर्म केलें.

११. देव काळ्या घोड्याला दागिने घालून भूषवावें त्याप्रमाणें द्युलोकाला नक्षत्रांनीं सुशोभित करतात. रात्रीं अंधार आणि दिवसा उजेड त्यांनीं उत्पन्न केला. ज्या वेळीं वलाचा पर्वत फोडला, तेव्हां त्यांना गाई मिळाल्या.

१२. आकाशांत उत्पन्न झालेल्या बृहस्पतीकरितां आम्हीं स्तोत्र केलें आहे. जो बृहस्पति अनेक जुनीं

स्तोत्रें पुनः पुनः म्हणतो, तोच आम्हांला गाई, घोडे, मुलें, माणसें यांच्यासहित अन्न देवो.

सूक्त एकोणसत्तरावें.

ऋषि:—सुमित्र वध्र्यश्वपुत्र; देवता—अग्नि;
छंद:—१–२ जगती, ३–१२ त्रिष्टुभ्.

१. अग्नीच्या दृष्टी वध्र्यश्वाला सुखकारक होवोत. अग्नीचें प्रणयन सुखकारक होवो. यज्ञाकडे जाणें सुखकारक होवो. सुमित्र नांवाचे जेव्हां प्रथम अग्नीला प्रदीप्त करतात तेव्हां तुपाच्या आहुती दिलेला आणि प्रज्वलित अग्नि आम्ही स्तवीत आहोंत.

२. वध्र्यश्वाच्या अग्नीला प्रज्वलित करणारें तूप आहे. त्याचें अन्न त्याला पुष्टिकारक तूपच आहे. तुपाची आहुति दिलेला अग्नि अत्यंत मोठा होतो. आणि तुपाची आहुति दिल्यामुळें सूर्यासारखा प्रकाशतो.

३. हे अग्ने, तुझ्या ज्वालांना मनु ज्याप्रमाणें
प्रज्वलित करतो, त्याप्रमाणें सुमित्र नांवाचा मी प्रदीप्त
करीत आहें. तुझें तेज अत्यंत नवें होवो. तूं सामर्थ्य-
युक्त होऊन प्रकाश. तसेंच तूं आमचीं स्तोत्रें ऐक.
शत्रूच्या बलाचा नाश कर. तसेंच तूं मला अन्न दे.

४. स्तवन करणाऱ्या वध्र्यश्वानें ज्या तुला पूर्वीं प्रज्वलित केलें, त्या तूं हे अग्ने, माझें स्तोत्र स्वीकारावेंस, तो तूं आमच्या घराचें संरक्षण कर. आमच्या शरीराचें व धनाचें तूं संरक्षण कर. जें तुझें धन असेल तें आम्हांला दे.

५. हे वध्र्यश्वकुलांत उत्पन्न झालेल्या अग्ने, तूं कीर्तिमान हो व आमचें संरक्षण कर. तुला कोणीहि नष्ट करूं नये. तूं शत्रूंचा पराभव करणारा आहेस. तूं शूरासारखा धैर्यशाली आहेस आणि शत्रूंचा पराभव करणारा आहेस. मी सुमित्र वाध्र्यश्व अग्नीचीं नावें घेत आहे.

६. हे अग्ने, लोकहितकारक, पर्वतोद्भव धन तूं जिंकतोस. तसेंच लहान मोठ्यांनीं केलेले उपद्रव तूं नष्ट करतोस. तूं शूरासारखा धैर्यशाली आणि शत्रूंचा पराजय करणारा आहेस. हे अग्ने, तूं संग्रामेच्छु लोकांचा पराभव कर.

७. हे अग्ने, मोठालीं स्तोत्रें करून स्तविला जाणारा, प्रज्वलित, अनेक प्रकारें हवन केलेला, अनेक प्रकारें स्थापन केलेला, थोर, तेजस्व्यांमध्यें तेजस्वी आणि लोकांनीं भूषित केलेला तूं आहेस. तो तूं देवभक्त सुमित्रांच्या घरीं प्रज्वलित हो.

८. हे सर्वज्ञ अग्ने, तुझेपाशीं चांगलें दूध देणारी आदित्याच्या साहाय्यानें अमृतासारखें दूध देणारी गाय आहे. तो तूं ऋत्विज्, दक्षिणा आणि भक्ति यांनीं युक्त असणाऱ्या सुमित्राकडून प्रज्वलित केला जात आहेस.

९. हे वध्र्यश्वानें उत्पन्न केलेल्या अग्ने, तुझा महिमा देवहि वर्णू शकत नाहींत. ज्या वेळीं असुरांना कोण ठार मारणारा आहे, असे लोकांत प्रश्न विचारले गेले, त्यावेळीं नेत्या आणि तुझ्यामुळें उत्कर्ष पावलेल्या देवांच्या साहाय्यानें तूं शत्रूंना ठार केलेंस.

१०. हे अग्ने, पिता पुत्राचें पोषण करतो त्याचप्रमाणें वेदींत पूजा करणाऱ्या वध्र्यश्वानें ज्यावेळीं तुझें पोषण केलें, त्यावेळीं, हे अत्यंत तरुण अग्ने, ह्या वध्र्यश्वाची समिध भक्षण करणारा तूं जुन्या बाधक शत्रूंना ठार करतोस.

११. तो अग्नि सोम काढणाऱ्या लोकांच्या साहाय्यानें वध्र्यश्वाच्या शत्रूंना नेहमीं जिंकीत असतो. हे आश्चर्यकारक किरण असलेल्या अग्ने, तूं युद्धाला जाळून नाहींसें करतोस. तूं वृद्धिंगत होऊन हिंसक शत्रूंना कापून टाकतोस.

१२. हा शत्रुहन्ता अग्नि फार दिवसांपासून हवि अर्पून प्रज्वलित केला आहे. तसेंच नमस्कारपूर्वक स्तविला आहे. हे वध्र्यश्वकुलांत उत्पन्न झालेल्या अग्ने, तूं आमच्या शत्रूंचा नाश करीत आमच्या अनेक शत्रूंचा पराभव कर.

सूक्त सत्तरावें

ऋषिः—सुमित्र वाध्र्यश्व; देवता—आप्री; छंदः— त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्ने, उत्तरवेदीवर तूं आमची ही समिध ग्रहण कर. तसेंच घृतयुक्त स्रुचेचा स्वीकार कर. तसेंच

टीपः—देवता १ सुसमिद्ध, २ तनूनपात, ३नराशंस, ४ इळा, ५, बर्हिः, ६ द्वार, ७ उषा आणि रात्र, ८ दैव्यौ होतारौ, ९ सरस्वती, इळा, भारती, १० त्वष्टा, ११ वनस्पति, १२ स्वाहाकृति.

कांहींत तनूनपात्‌चा मंत्र नसतो, कांहींत नराशंसाचा नसतो, कांहींत दोहींचेहि असतात. त्यामुळें कांहीं आप्रीसूक्तांत बारा मंत्र असतात. कांहींत अकरा मंत्र असतात. सध्यांच्या सूक्तांत तनूनपातचा मंत्र नाहीं.

आप्रीसूक्तें—१. १३; १४२; १८८; २. ३; ३. ४; ५. ५; ७. २; ९. ५; १०. ७०; ११०. विशेष माहिती १. १३. वर पहा.

हे सुकर्मन्, आम्हांला चांगले दिवस यावेत म्हणून वेदींत यज्ञामुळें तूं प्रज्वलित हो.

२. देवांचा पुढारी नराशंस नांवाचा अग्नि अनेक घोड्यांच्या साहाय्यानें आमच्या यज्ञांत येवो. पूज्य आणि देवांतला देव तो अग्नि यज्ञमार्गानें आणि स्तोत्रांच्या साहाय्यानें देवांना हवि पोंचवो.

३. नित्य हविर्युक्त लोक (देवाकडे) दूतपण करण्याकरतां अग्नीची स्तुति करीत असतात. असें स्तविलेला तूं उत्कृष्ट घोड्यांनीं आणि चांगल्या रथानें इंद्रादिक देवांना घेऊन ये. तूं होता हो आणि ह्या यज्ञांत बैस.

४. हे बर्हिनांवाच्या अग्ने, देवांनीं भक्षण केलेला आणि आकर्षक असा हा यज्ञ वाढो. याची कालमर्यादा वाढो आणि हा आकर्षक गंधयुक्त होवो. हे देवा, शांतमनानें हवि इच्छिणाऱ्या इंद्रप्रमुख देवांना तूं हवि पोंचीव.

५. हे द्वारदेवतांनो, द्युलोकांतलि उच्च स्थानाला स्पर्श करा. पृथ्वीची जेवढी मर्यादा असेल तेवढ्या मर्यादेचा आश्रय करा. देवेच्छु अशा तुम्हीं रथाच्या इच्छेनें सामर्थ्ययुक्त देवांनीं युक्त अशा रथाला धरा.

६. द्युलोकाच्या तेजस्वी व सुंदर मुली, उषा आणि रात्र यज्ञामध्यें येऊन बसतात. तसेंच इच्छा करणाऱ्या आणि धनयुक्त अशा हे देवींहो, तुमच्या जवळ हवि इच्छिणारे देव बसोत.

७. जेव्हां सोम कुटणारा दगड वर उचलला जातो, आणि अग्नि प्रदीप्त केला जातो, आणि देवांना आवडणारीं सोमपात्रें यज्ञांत जमिनीवर ठेविलीं जातात, तेव्हां, हे हवन केले जाणारे, पुढे असलेले आणि विद्वान् दोघे देवहो, तुम्ही ह्या यज्ञांत (आम्हांला) धन द्या.

८. हे इळादि (इळा, सरस्वती, भारती) तीन देवींहो, तुम्ही ह्या उत्कृष्ट आसनावर बसा. तुमच्याकरतां हें सुखकर आसन आम्हीं केलें. इळा, सरस्वती आणि भारती यांनीं मनूच्या यज्ञांत जसें हविर्भक्षण केलें त्याप्रमाणें ह्या आमच्या यज्ञांतीलहि व्यवस्थित ठेवलेले हवि त्या भक्षण करोत.

९. हे त्वष्टृदेवा, ज्या त्वां उत्कृष्ट रूप प्राप्त केलें आहे, आणि जो तूं आम्हां आंगिरसांचा मित्र आहेस, तो तूं हे धनदात्या, धनवान् आहेस आणि हवि इच्छिणाऱ्या देवांना जाणणारा त्यांना हवि पोंचव.

१०. हे वनस्पते (यूपा), ज्ञाता असा तूं दोरीनें बांधून अन्न देवादिकांकडे पोंचीव. देव (वनस्पतींतील) हवींचा आस्वाद घेवोत. तसेंच हवि देवाकडे पोंचवो. आणि आमचें स्तवन द्यावापृथ्वीकडून रक्षिलें जावो. (म्हणजे द्यावापृथ्वी आमचें रक्षण करो.)

११ हे अग्निदेवा, तूं आमच्या यज्ञाकरतां इंद्र, वरुण आणि मरुत् यांना द्युलोकांतून आणि अन्तरिक्षांतून आण. यज्ञार्ह असे ते आसनावर बसोत. मरणरहित असणारे ते देव स्वाहाकारानें तृप्त होवोत.

सूक्त एकाहत्तरावें.

ऋषिः—बृहस्पति आंगिरस; देवता-(परब्रह्म) ज्ञान; छंदः—९ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. (वेदार्थ न जाणणाऱ्या अज्ञांना पाहून बृहस्पति स्वतःला म्हणतो) हे बृहस्पते, नांव ठेवून प्रथमच उच्चारली जाणारी वाणी हे अग्र म्हणजे आश्चर्य होय. जें यांचें शुद्ध आणि पापरहित ज्ञान आहे तें गुप्त आहे, पण तें प्रेमानें प्रकट होतें.

२. सुपानें सातु शुद्ध केल्याप्रमाणें जेथें थोर लोक काळजीपूर्वक भाषण करतात, अशा ठिकाणींच मित्र मैत्री जोडतात. अशा लोकांच्या वाणींत कल्याणकारक (पद्धत) लक्ष्मी वास करीत असते.

३. थोर लोकांना तसें भाषण करण्याची पद्धति (शैली) यज्ञानें प्राप्त झाली. त्यांना ज्ञात्या ऋषींमध्यें ती आढळली. तिला घेऊन त्यांनीं ती सर्वत्र पसरवली. ती पद्धतच त्यांनीं गायत्र्यादि सात छंदांत गोवली.

४ (अज्ञाला) मनानें विचार करूनहि समजूं शकत नाहीं. ऐकूनहि (अर्थ न कळल्यामुळें) न ऐकल्यासारखें होतें. (पण ज्ञात्याला) पतीपुढें सुंदर वस्त्र परिधान केलेल्या आणि कामुक अशा स्त्रीप्रमाणें आपलें शरीर (भाषण) मोकळें करून दाखवतें.

५. यालाच सख्य करण्यास योग्य असें म्हणतात. वाणीचें सामर्थ्य प्रकट करण्यांत याची बरोबरी कोणीच करूं शकत नाहीं. (केवळपाठकाची निंदा—) अर्थरहित वाणीचें अध्ययन करणारा म्हणजे निष्फळ अवडंबर बरोबर घेऊन फिरणारा होय.

६. ज्यानें मित्रभूत,वेत्त्या उपकारकाला (वेदाला) सोडलें त्याच्या भाषणांत कांहीं मजा नसतें. जें हा दुसरें जाणत असतो, तें सर्व व्यर्थच असतें. त्याला कल्याणाचा मार्ग जाणतां येत नाहीं.

---

१ टीपः— ऐ– आ. १. ३. ६. पहा.

७. डोळस आणि कानस असे मित्र ज्ञानांत सारखे नसतात. त्यांत कांहीं तोंडाइतकें पाणी असलेले, कांहीं काखेइतकें पाणी असलेलें,कांहीं स्नानयोग्य डोहासारखे ज्ञानदृष्टीनें कमीजास्त असतात.

८. समान योग्यतेचे ब्राह्मण मनानें निश्चित अशा अर्थाविषयीं एकमताचे असतात. ब्राह्मणांत ज्यांना ज्ञान नसतें असे पुष्कळ ब्राह्मण ज्ञानाकरतां फिरत असतात.

९. (वेदार्थ न जाणणारे) जे हे अलीकडे नाहींत आणि पलीकडे नाहींत ते ज्ञानी नव्हेत आणि सोमयागादि कर्में करणारेहि नव्हेत. ते हे अज्ञ लोक (लौकिक) भाषेचा आश्रय करून पापी असे नांगर घेऊन शेतकी करतात.

१०. सारख्या योग्यतेचे सर्व सभ्य लोक आणि यशस्वी सोम यांनीं संतुष्ट होतात. पापनाशक आणि अन्नप्रापक सोम ह्यांना सामर्थ्य देण्यास समर्थ आहे.

११. एक स्तोता कर्मानुकूल अनेक ऋचा म्हणत असतो. शक्वरी छंदांतील साम गातो. मुख्यत्वेंकरून कर्तव्य बोलतो. आणि यज्ञाचे भाग निर्माण करतो.

सूक्त बहात्तरावें.

ऋषिः—बृहस्पति लोकपुत्र किंवा आंगिरस बृहस्पति किंवा अदिति दक्षदुहिता; देवता—देवाः, छंदः—अनुष्टुभ्.

१. जो देवसंघ पूर्वींपासून आतांपर्यंत स्तोत्रांनीं स्तवन केलेला दिसतो, त्या देवाचे जन्म कसे झाले ते आम्ही स्पष्ट प्रकारें सांगतों.

२. बृहस्पति किंवा अदितीनें कुंभाराप्रमाणें ह्या देवांना उत्पन्न केलें. देवांच्या पूर्व युगांत असतापासून सत् उत्पन्न झालें आहे. (अव्यक्त ब्रह्मापासून व्यक्त देवादिक उत्पन्न झाले.)

३. देवांच्या पूर्व युगांत असतापासून सत् झालें. नंतर दिशा झाल्या. नंतर वृक्ष झाले.

४. वृक्षापासून पृथ्वी झाली. आणि पृथ्वीपासून दिशा उत्पन्न झाल्या. अदितीपासून दक्ष उत्पन्न झाला, आणि दक्षापासून अदिति उत्पन्न झाली.

५. हे दक्षा, तुझी जी मुलगी होती तीच अदिति होती. तिला अमर आणि पूजनीय असे देव झाले.

६. (आदित्यस्तुति) ज्यावेळीं हे देवहो, ह्या पाण्यांत तुम्ही व्यवस्थित राहिलांत, तेव्हां तेथें जणुं काय नाचत आहांत, अशा तुम्हांपासून प्रखर असा एक (आदित्य) वर आला.

७. जेव्हां हे देवहो, तुम्ही मेघाप्रमाणें सर्वत्र पसरलांत तेव्हां पाण्यांत गुप्त असलेला सूर्य बाहेर पडला.

८. आठ पुत्र जे आहेत ते अदितीच्या शरीरापासून झाले आहेत. ती सात पुत्रांसह देवांकडे गेली, आणि आठवा मार्तांड म्हणजे सूर्य वर टाकला.

९. सात पुत्रांसह अदिति पूर्वकालाकडे गेली. आणि प्राण्याच्या उत्पत्तिविनाशाकरतां मार्तांडाला (आकाशांत) धारण केला.

---

८ टीपः—अदितीचे आठ पुत्र मित्र, वरुण, धातृ, अर्यमन्, अंश, भग, विवस्वत्, आदित्य—अध्वर्यु ब्राह्मण.

सूक्त त्र्याहात्तरावें.

ऋषिः—गौरिवीति शक्तिपुत्र; देवता—मरुत्; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, बलाकरतां आणि शत्रूनाशाकरतां उग्र, स्तुत्य आणि महाअभिमानी असा तूं उत्पन्न झाला आहेस. जेव्हां तुझा गर्भ मातेनें धारण केला, त्या वेळीं देवांना इंद्रामुळें स्फुरण चढलें.

२. द्रोह करणाऱ्या इंद्राची सेनाहि जवळ आली. मरुतासहित असणाऱ्या इंद्राला स्तुतीनें अतिशय उत्साह उत्पन्न केला. मोठ्या तटानें वेष्टिलेल्या गाईप्रमाणें वेढा नष्ट झाल्याबरोबर उदकें बाहेर पडलीं.

३. हे इंद्रा, तुझे पाय मोठे आहेत (तूं जलद चालतोस). पण जेव्हां तूं चालूं लागतोस, तेव्हां ऋभूंना उत्साह प्राप्त होतो. जे दुसरे देव आहेत त्यांनाहि उत्साह प्राप्त होतो. हे इंद्रा, तूं हजार लांडगे तोंडांत धरतोस, तेव्हां अश्विनींनाहि स्फुरण चढतें.

४. हे इंद्रा, लढाईच्या घाईतहि तूं यज्ञांत येतोस, त्या वेळीं अश्विनी तुझे मित्र असतात. तुझेजवळ हजारोनीं धन आहे. हे शूरा,अश्विनीहि आम्हांला धन देवोत.

५. यज्ञांतून जाणाऱ्या मित्रभूत मरुतांसह असणारा मदयुक्त इंद्र यजमानाला धन देतो. तो लोकांसह दस्यूंचीं कपटें नष्ट करण्याकरतां दस्यूंवर चालून गेला. कारण त्या चोरानें चांगली वृष्टि नष्ट केली होती आणि अंधार उत्पन्न केला होता.

६. तूं दोघा सारख्या नांवाच्या शत्रूंना ठार करतोस. जशी उषेची गाडी तूं मोडून टाकलीस, तसेंच वृत्राला ठार केलेंस. हे इंद्रा, तूं आपल्या तेजस्वी आणि

पराक्रमी मित्रांसह वृत्ताला ठार करण्याकरतां गेलास. तूं बळकट व रमणीय शरीरें ठार केलींस.

७. दुष्ट व धन लुबाडणाऱ्या नमुचीला ऋषीकरतां सामर्थ्यहीन करणारा तूं त्याला ठार केलेंस. तसेंच देवांमध्यें मनूकरतां तूं सुखकारक व सरळ जाणारे मार्ग निर्माण केलेस.

८. हे इंद्रा, तूं हीं उदकें पुरवतोस. हे सर्वसमर्था इंद्रा, हातांत तूं (वज्र) धारण करतोस, बलयुक्त अशा तुझी सर्व देव स्तुति करतात. तूं मेघ पालथे करतोस.

९. यांचें जें चाक पाण्यांत गाडलें गेलें आहे, त्यामुळें याचें मधुर पाणी झांकलें गेलें आहे. पृथ्वीवर जें तुझें पाणी असेल तें गाईंत आणि ओषधींत तूं ठेव.

१०. हा सूर्यापासून झाला असें कांहीं लोक म्हणतात. मला वाटतें हा बलापासून झाला असावा. क्रोधापासून निर्माण झाला असेंही म्हणतात. तो राजवाड्यांत असतो. इंद्र कसा झाला तें इंद्रालाच ठाऊक !

११. यज्ञप्रिय, अतींद्रियद्रष्ट्या याचक आणि प्रेरक सूर्याचे किरण इंद्रापत प्राप्त झाले. हे इंद्रा, अंधार नष्ट कर. डोळ्यांना सामर्थ्य दे. पाशांनीं बांधलेल्याप्रमाणें आम्हांला सोडीव.

सूक्त चवऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—गौरिवीति शक्तिपुत्र; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. द्रव्यप्राप्तीकरतां कर्मानें, यज्ञांनीं, द्यावापृथ्वीवर असणाऱ्या देवमनुष्यांकडून दाता इंद्र बोलावला जातो. युद्ध चालूं असतां धनवान् आणि वेगशाली जे असतात त्यांना बोलावलें जातें. तसेंच सुप्रसिद्ध हिंसा करणारांकडून इंद्र बोलावला जातो.

२. ह्या अंगिरसांचें इंद्रप्रेरक आव्हान आकाशांत भरून जावो. जेथें गाई शोधणारे देव सूर्याप्रमाणें आपल्या तेजानें चमकत आहेत, तेथें देव अन्नेच्छु मनानें पृथ्वीवर येवोत.

३. ज्या देवांची यज्ञांत धनाकरतां याचना केली जाते,त्या देवांची ही स्तुति आहे. आमची स्तुति आणि यज्ञ यांचा उपभोग घेणारे देव आम्हांला पुष्कळ धन देवोत.

४. हे इंद्रा, ज्यांनीं गाईचा संघ हिसकला, ज्यांनीं एकदां पिकवलेली, अनेक (औषधी वगैरे) पुत्र असलेली, हजारो तऱ्हांनीं उत्पादक आणि विस्तृत अशी पृथ्वी उत्पादक केली, ते अंगिरस इंद्राची स्तुति करूं लागले.

५. हे कर्म करणारे भक्तहो, कोणालाहि न नमणारा, शत्रूचें दमन करणारा, महान् आणि धनवान अशा इंद्राला आपल्या संरक्षणाकरतां बोलवा. ज्यानें गर्जना करीत लोकहितकारक वज्र हातांत घेतलें आहे त्याला बोलवा.

६. जेव्हां उत्साही वृत्राला इंद्र ठार करतो, आणि नगरभेत्ता व वृत्रहन्ता इंद्र पाण्यानें(पृथ्वी)भरून टाकतो, तो इंद्र शत्रूंचा पराभव करणारा आणि धनिक म्हणून ओळखला जातो. तो इंद्र जे तुम्ही इच्छितां तें करतो.

सूक्त पंचाहत्तरावें.

ऋषिः—सिंधुक्षित् प्रियमेधपुत्र; देवता—नदी; छंदः—जगती.

१. हे उदकांनो, तुमचें मोठें उत्कृष्ट स्तोत्र स्तुतिकर्ता विवस्वानाच्या घरीं म्हणत आहे. पृथ्वी, अंतरिक्ष आणि स्वर्ग अशा तीन ठिकाणीं विभागून सात सात अशा नद्या वाहतात.वाहणाऱ्यांत सिंधु बलानें सर्वांत श्रेष्ठ आहे.

२. हे सिंधो, ज्याअर्थीं सुपीक अशा प्रदेशांतून तुझा प्रवाह गेला आहे, त्याअर्थीं तुझे जाण्याचेहि मार्ग वरुणानें खोदले असले पाहिजेत. तसेंच तूं जमिनीच्या उंच शिखरावरून खालीं वहात येतेस. त्यामुळें तूं ह्या जगावर सत्ता चालवितेस.

३. तुझा जमिनीवरचा आवाज द्युलोकावर जातो. आपल्या लाटांनीं ही सिंधु आपलें अनंत सामर्थ्य प्रकट करीत असते. पाऊस मेघांच्या द्वारां जसा गर्जत असतो किंवा बैल ओरडत धांवत असतो तशी सिंधु नदी खळाळत असते.

४. हे सिंधो, आई पुत्राबरोबर जाते किंवा नुकतीच प्रसूत झालेली गाय वासरामागें जाते तसें इतर नद्या शब्द करीत सिंधूच्या मागें जातात. युद्ध करणाऱ्या राजाप्रमाणें तूं आपलें कडेपर्यंत पाणी पोंचवतेस. कारण ह्या नद्यांच्या पुढें तूं असतेस.

५. हे गंगे, यमुने, सरस्वति, शुतुद्रि[1], परुष्णि[2], आणि हे असिक्नीसहित[3] असणारे मरुद्वृधे,हे वितस्तेसहित[4] व सुषोमेसहित असणारे आर्जीकीये, तुम्ही माझें स्तोत्र ऐका.

टीपः—१ सतलज, २ रावी, ३ चिनाब, ४ झेलम बाकी अनिश्चित.

६. हे सिंधो, तूं वाहात्या गोमतीला मिळण्याकरतां प्रथम तृष्टामा नदीला मिळालीस. नंतर तूं सुसर्तु, रसा, श्वेती, कुभा आणि मेहत्नु यांना मिळालीस. यांच्यासह तूं एका रथांत आरूढ झालीस.

७. सरळ वाहणारी, स्वच्छ आणि झकझकीत अशी सिंधु खूप वेगानें वहात असते. अदम्य सिंधु वेगवानांतली वेगवान् आहे. एखादी आश्चर्यकारक वेगशाली घोडी असावी, तसेंच एखादी देखणी स्त्री असावी त्याप्रमाणें सिंधु आहे.

८. चांगले घोडे, उत्तम रथ, सुंदर वस्त्रें, सोन्याचे डागिने, पुण्यशील, अन्न आणि लोकर उत्पन्न करणारी, दोऱ्या करण्याचें गवत असलेली, अशी सुंदर सिंधु नदी निर्गुंडी वगैरेचीं झाडेंहि आपल्या तीरावर धारण करते.

९. सिंधु सुंदर खिडक्याचा आणि घोडे जोडलेला रथ जोडते. त्या रथांत बसून येऊन आम्हांला अन्न देवो. बळकट, कीर्तिमान् आणि मोठ्या अशा सिंधूच्या रथाची युद्धांत नेहमीं स्तुति केली जाते.

६ **टीपः—** १ काबूल नदी.

सूक्त शहात्तरावें.

ऋषिः—जरत्कर्ण इरावत्पुत्र सर्पजाति; देवता—सोमाभिषवग्रावदेवता; छंदः—जगती.

१. (हे सोम कुटणारे दगडहो,) उषःकाल झाला असतां मी तुम्हांला भूषित करतों. तुम्ही इंद्र, देव आणि द्यावापृथ्वी यांना व्यक्त करतां. बरोबर उत्पन्न झालेल्या द्यावापृथ्वी (ग्रावारूप) यज्ञगृहांत आमच्या धनानें उपयोगी पडोत.

२. हे दगडांनो, त्या श्रेष्ठ सोमाला तुम्ही कुटा. दगड हातांत घेतला असतां सोम काढणाराला घोड्याप्रमाणें खेचीत असतो. सोम पिळणारा सोमामुळें शत्रूंना पराभव करण्याचें सामर्थ्य मिळवतो. तसेंच धन प्राप्त करून देणारे घोडेहि सोम देतात.

३. ज्याप्रमाणें त्यानें जुन्या काळीं मनूला उत्कर्ष दिला, तसें ह्या दगडाचें कुटणें आमचे दोष दूर करो. गाई आणि घोडे यांचीं सोंगें घेऊन चाललेल्या त्वष्टृपुत्राच्या युद्धांत सोम कुटण्याच्या दगडांचा आश्रय करण्यांत आला होता.

४. हे दगडांनो, तुम्ही विध्वंसक राक्षसांना नष्ट करा. मृत्युदेवता निर्ऋतीला दूर करा. दुर्बुद्धीचा निषेध करा, आम्हांला सर्व प्रकारें उत्कृष्ट धन द्या. तसेंच देवप्रिय अशी कीर्ति द्या.

५. सूर्यापेक्षांहि बलवत्तर, विभूपेक्षांहि शीघ्र कर्म करणारे, वायूपेक्षांहि सोम काढण्याविषयीं वेगवान्, आणि अग्नीपेक्षांहि अन्न जलद तयार करणारेहो, ह्या दगडांची पूजा करा.

६. सोम कुटणारे यशस्वी दगड आम्हां करतां सोमरस काढून तयार करोत. ऋत्विज लोक स्तोत्रें म्हणत घाईनें मधुर सोमरस काढतात. तो आमच्या तेजस्वी स्तोत्रानें आम्हांला तेजस्वी करो.

७. घासले जाणारे दगड सोम कुटतात, स्तुति केले जाणारे दगड सोमरस काढतात. हवनाकरतां सोम पिळतात. ऋत्विज (अवशिष्ट) हवि भक्षण करतात.

८. हे ऋत्विज आणि दगडांनो, जे तुम्ही इंद्राकरतां सोम पिळतां, ते तुम्ही चांगलें कर्म करणारे व्हा. जे तुमच्याजवळ चांगल्यांत चांगलें धन असेल तें तेजस्वी इंद्राला द्या. जें तुमच्याजवळ धन असेल ते तुम्ही यजमानाला द्या.

सूक्त सत्याहत्तरावें.

ऋषिः—स्यूमरश्मि भृगुगोत्र; देवता—मरुत्; छंदः—५ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. मेघांतल्या पाण्याप्रमाणें मरुत् स्तोत्रें ऐकून धन देवोत. हविर्युक्त यज्ञाप्रमाणें ते जगाचे जाणते आहेत. मी ह्या थोर मरुद्गणाची अजून स्तुति केली नाहीं. शोभेकरतां सुद्धां स्तुति केली नाहीं. म्हणून मी आतां करतों आहें.

२. मर्त्यस्वरूप असणारे मरुत् शोभेकरतां दागिने घालतात. मरुतांच्या संघाचा अनेक सेनाहि पराभव करूं शकत नाहींत. गमनशील द्युदेवतेपासून उत्पन्न झालेले हे जात नाहींत. वाढणारे असूनहि हे अदितीचे पुत्र वाढत नाहींत. (आम्ही स्तुति केल्यामुळें असें होत आहे.)

३. जे, द्युलोक किंवा पृथ्वी यांच्यापेक्षांहि अन्तरिक्षाहून सूर्य मोठा आहे, त्याप्रमाणें आपल्या सामर्थ्यानें मोठे आहेत, बलवान् वीराप्रमाणें ज्यांना स्तुतीची इच्छा आहे, आणि हिंसक माणसाप्रमाणें जे उग्र आहेत, अशा—

४. हे मरुतहो, पाण्याच्या लोटाप्रमाणें तुमचा संघ जात असतां पृथ्वीला त्रास होत नाहीं किंवा पृथ्वी

शिथिल होत नाहीं. हा सुंदर हविरूप यज्ञ तुम्हांकरतां आणला आहे. अन्न देणाऱ्याप्रमाणें तुम्ही आम्हांला सुखप्रद व्हा.

५. हे मरुत्‌हो, तम्ही गाडीला जोडलेल्या घोड्याप्रमाणें चला. तसेंच उषःकाल झाल्यावर तेजस्वी सूर्याप्रमाणें तेजोयुक्त व्हा. बाहिरी ससाण्याप्रमाणें स्वतःच पराक्रम करणारे आणि उग्र व्हा. प्रवाश्याप्रमाणें गाडींत बसा.

६. हे मरुत्‌हो, तुम्ही जेव्हां फार लांबून येतां, तेव्हां तुम्ही मोठें संरक्षक धन देतां. हे वसुहो, तुम्ही गुप्त शत्रूंना लांब असतांच नष्ट करा.

७. जो यजमान यज्ञांत स्तोत्रें म्हणून झाल्यावर (हवि) मरुताप्रमाणें ऋत्विजांना देतो, त्या यजमानाला धन, संपत्ति आणि अन्न प्राप्त होतें. तो देवांच्याहि यज्ञांत जातो.

८. ते यज्ञार्ह यज्ञांत रक्षण केले जातात. ज्यांना आदित्याकडून सुख प्राप्त होतें, ते मरुत् आमचें संरक्षण करोत. जोरानें रथ हांकणारे आणि यज्ञांत पुष्कळ हवींची इच्छा करणारे ते आमच्या स्तुतीचें संरक्षण करोत.

सूक्त अठ्ठ्याहत्तरावें.

ऋषिः--स्यूमरश्मि भृगुगोत्र; देवता-मरुत्;छंदः-२, ५ ते ७-जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. ब्राह्मणाप्रमाणें मरुत् स्तुतीनें प्रसन्न होवोत. चांगलीं कर्में करणारे देवभक्त यज्ञांनीं जसे संतुष्ट होतात त्याप्रमाणें मरुत संतुष्ट होवोत. सुंदर नटलेल्या राजाप्रमाणें देखणे व गृहपतीप्रमाणें मरुत् निष्पाप आहेत.

२. जे मरुत् तेजानें अग्नीप्रमाणें, वक्षःस्थलावर अलंकार घातलेले, वाऱ्याप्रमाणें आपण होऊन भिडणारे आणि गमनशील, ज्ञानी माणसाप्रमाणें पूज्य, सुंदर नेत्र असलेले आणि सोमाप्रमाणें सुख देणारे आहेत, ते तुम्ही मरुत् यज्ञ करणाऱ्या यजमानाकडे जा.

३. वाऱ्याप्रमाणें शत्रुला कापायला लावणारे, गमनशील, अग्नीच्या ज्वालेप्रमाणें तेजस्वी, कवच धारण केलेल्या योध्याप्रमाणें शौर्य गाजविणारे, बापाच्या सांगण्याप्रमाणें दानाला उत्तेजन देणारे जे मरुत् आहेत, ते आमच्या यज्ञांत येवोत.

४. जे रथांच्या आराप्रमाणें एकत्र असलेले, जिगीषु योध्याप्रमाणें चालून जाणारे, दात्या माणसाप्रमाणें (पाऊस पाडणारे) पाणी सोडणारे आणि भाटाप्रमाणें सुंदर शब्दयुक्त स्तोत्रें म्हणणारे मरुत् आहेत ते आमच्या यज्ञांत येवोत.

५. घोड्याप्रमाणें जे सुंदर आणि चलाख आहेत, धनिकाप्रमाणें रथयुक्त आणि दाते आहेत, पाण्याप्रमाणें सखल प्रदेशावरून पाण्याबरोबर जाणारे, अनेकरूपी अंगिरसाप्रमाणें साम गाणारे मरुत् आहेत ते आमच्या यज्ञांत येवोत.

६. उदक उत्पन्न करणाऱ्या मेघाप्रमाणें नद्या निर्माण करणारे, संहारक शस्त्राप्रमाणें जगाचा संहार करणारे, चांगल्या आईच्या मुलाप्रमाणें खेळाडू, जाणाऱ्या मोठ्या संघाप्रमाणें दिवटया घेतलेले जे मरुत् आहेत ते आमच्या यज्ञांत येवोत.

७. उषःकालच्या किरणाप्रमाणें यज्ञाचे आश्रय, कल्याणेच्छु माणसाप्रमाणें दागिन्यांनीं चमकणारे, नद्याप्रमाणें सतत जाणारे, तेजस्वी, आयुधें घेतलेल्या लांबच्या प्रवाशाप्रमाणें वेगानें मार्ग आक्रमण करणारे मरुत् आमच्या यज्ञांत येवोत.

८. हे मरुतहो, आमच्या स्तोत्रानें आनंद पावणारे तुम्ही आम्हां स्तोत्यांना धन द्या व भाग्ययुक्त करा. तुम्हांला आमचें हें मित्रत्वाचें स्तोत्र पोंचो. तुम्हांला उद्देशून आमचीं दानें फार पुरातन कालापासून आहेत.

सूक्त एकोणऐंशीवें.

ऋषिः—सौचीकगुण अग्नि, वैश्वानरगुण अग्नि किंवा सप्ति वाजंभरपुत्र; देवता-अग्नि; छंदः—त्रिष्टुभ.

१. ह्या मर्त्य सृष्टींत अमर आणि थोर अग्नीचें महत्त्व मी पहात आहें. ह्याच्या अनेक ज्वाला न चावतांच सारख्या खूप खात असतात.

२. ह्या अग्नीचें डोकें (माणसाच्या) पोटांत असतें. यांचे डोळे (चंद्रसूर्यरूपानें) वेगळेच आहेत. असा अग्नि न चावतांच वनेंचीं वनें गट्ट करीत असतो.

३. लहान मुलांप्रमाणें (तीं ज्याप्रमाणें दूध पिण्याकरतां आईकडे जातात तसे) पृथ्वीवरच्या लता इच्छिणारा आणि त्यांची अत्यंत गाडलेलीं मुळेंहि इच्छिणारा सारखा पुढें जात असतो. शिजलेल्या अन्नाप्रमाणें पृथ्वीवर उगवलेले वाळलेले वृक्ष खात असतो.

१. टीप-गृहपति प्रतिग्रह वगैरे घेण्याकरतां जात नसल्यामुळें निष्पाप.

४. हे द्यावापृथ्वीहो, तुम्हांला मी खरें सांगतों. अग्नि उत्पन्न झाला कीं, गर्भस्थ आहे तोंच आईला खातो. देवांचें आम्हां मर्त्यांना कांहीं ज्ञान नाहीं. खरोखर विविध आणि उत्कृष्ट ज्ञान असलेला अग्नि आहे.

५. जो ह्या अग्नीला ताबडतोब अन्न देतो आणि चांगल्या तुपानें हवन करतो व अग्नीला प्रदीप्त करतो, त्याला तो अग्नि हजारो ज्वालांनीं पहातो. हे अग्नि-देवा, तूं आम्हांला सर्व बाजूंनीं अनुकूल आहेस.

६. हे अग्निदेवा, मला समजत नाहीं म्हणून मी तुला विचारतों कीं, तूं देवाविषयीं कां राग व पाप केलेंस? कुऱ्हाड वेलींची खांडोळी करते तसें फिरत रमत खाद्य खात तूं आपलें खाद्य छिन्नविच्छिन्न करीत असतोस.

७. दावाग्नि सर्वगामी, व्यापक आणि सरळ चढणाऱ्या लतांनीं वेष्टिलेल्या वृक्षांना खातो किंवा दावाग्नि आपल्या सर्वगामी घोड्यांना लांबलचक लगामांनीं रथाला जोडतो. सर्वांचीं शकलें उडवणारा अग्नि ज्वालांनीं प्रदीप्त होऊन लाकडामुळें सारखा धडाडत आहे.

सूक्त ऐंशीवें.

ऋषिः–सौचीक वैश्वानर (अग्नि); देवता–अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. अग्नि अन्नदाता घोडा देतो, तसेंच अग्नि पराक्रमी पुत्र आणि लोकप्रसिद्ध कर्मनिष्ठा देतो. अग्नि द्यावापृथ्वीभर हिंडत असतो. तसेंच पराक्रमी पुत्र प्रसवणारी आणि गुणवान् अशी पत्नी देतो.

२. सेवा केल्या जाणाऱ्या अग्नीला दिलेली समिध आम्हांला हितप्रद होवो. अग्नि सर्व द्यावापृथ्वींत भरलेला आहे. अग्नि युद्धांत एकट्यालाहि उत्साह देतो. तसेंच अग्नि अनेक शत्रूंना ठार करतो.

३. अग्नीनें त्या जरत्कर्णाचें संरक्षण केलें. अग्नीनें पाण्यांतून काढून जरूथाला ठार केलें. तसेंच [१]तुरुंगांत पडलेल्या अत्रीचें अग्नीनें संरक्षण केलें. तसेंच ह्या अग्नीनें नृमेधाला मुलें दिलीं.

४. उत्कृष्ट ज्वाला असलेला अग्नि धन देतो. जो अग्नि ऋषीला हजारो गाई देतो, तसेंच जो अग्नि स्वर्गांत हवि पोंचवितो, त्या अग्नीचीं शरीरें अनेक ठिकाणीं स्थापन केलीं जातात.

३ टीपः—(१)१. ११६. ८ टीप पहा.

५. ऋषि स्तोत्रे म्हणून अग्नीची स्तुति करतात. युद्धांत त्रासलेले लोक अग्नीला शरण जातात. पक्षी अन्तरिक्षांत रात्री अग्नीला पहातात. अग्नि हजारो गाई प्राप्त करून देतो.

६. जे मनुष्यप्राणी आहेत, ते लोक अग्नीला स्तवितात. नहूष राजाची प्रजा अग्नीला स्तविते. यज्ञाला यथासांग करणारी भाषा अग्नि ऐकतो. अग्नीचा मार्ग तुपांत आहे.

७. स्तोते अग्नीचीं स्तोत्रें करतात. आम्ही थोर अग्नीची स्तुति करतों. हे तरुण अग्ने, स्तोत्याचें संरक्षण कर. हे अग्ने, आम्हांला पुष्कळ धन दे.

सूक्त एक्यांशींवें.

ऋषिः—विश्वकर्मन् भुवनपुत्र; देवता–विश्वकर्मन् ; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. ज्या विश्वकर्म्यानें ह्या सर्व जगाचा होम केला आणि हवन करणारा तो विश्वकर्ताहि अग्नींत आपलें स्वतःचें हवन करतां झाला, तो आशीर्वादार्थक मंत्रानें स्वर्ग इच्छिणारा अग्नींत शिरला.

२. आधार काय होता, कशाचें निर्माण केलें, हें कसें तयार झालें असावें! ज्या अर्थीं विश्वकर्म्यानें पृथ्वी आणि स्वर्ग स्वसामर्थ्यानें निर्माण केला आहे, त्याअर्थीं हें कसें केलें असावें ?

३. सर्वत्र पाहणारा, सर्वत्र तोंड असलेला, चहूंकडे हात असलेला आणि चहूंकडे पाय असलेला असा परमेश्वर बाहूंनीं जग उत्पन्न करतो आणि पायांनीं स्वर्ग उत्पन्न करतो. अशा प्रकारें द्यावाभूमी उत्पन्न करणारा देव एक आहे.

४. ज्यापासून द्यावापृथ्वी निर्माण झाली तो वृक्ष कोणचा बरें आणि कोणच्या वनांत उत्पन्न झाला? हे विद्वान् लोकहो, तुम्ही मनःपूर्वक याचा विचार करा व जेथें जग उत्पन्न केलें त्याचाहि मनांत विचार करा.

५. हे विश्वकर्म्या, जी तुझी उत्तम, मध्यम आणि अधम अशीं तीन शरीरें आहेत, तीं सर्व मित्रभूत अशा आम्हांला दे. हे स्वधायुक्त देवा, तूं आपलें शरीर वृद्धिंगत करून आमच्या शरीररूपी हवीचा स्वीकार कर.

१टीपः—विश्वकर्म्यानें सर्व प्राण्यांचा होम केला. शेवटीं स्वतःचाहि होम केला. त्याबद्दल ही ऋचा आहे. आख्यायिका शतपथ ब्रा. पहा—१३।७।१

६. हे विश्वकर्म्या,स्वतःच्या शरीररूपी हविर्द्रव्यानें वृद्धिंगत होणारा तूं द्यावापृथ्वींना संतुष्ट कर. दुसरे लोक (यज्ञ न करणारे) सर्व तऱ्हेनें वेडे होवोत. ह्या यज्ञांत धानिक असा तो विश्वकर्मा आम्हांला फल देणारा होवो.

७. मनोवेगानें जात असतां वाचस्पति विश्वकर्म्याला आम्ही आमच्या संरक्षणाकरतां यज्ञांत बोलावतों. त्यानें आमचीं सर्व हवनें सेवावींत. तो जगाला सुख देणारा आणि चांगलीं कृत्यें करणारा आहे.

सूक्त ब्यांयशीवें.

ऋषिः—विश्वकर्मन् भुवनपुत्र; देवता–विश्वकर्मन् ; छंदः–त्रिष्टुभ् .

१. शरीरोत्पादक व मनानें गंभीर असा विश्वकर्मा उदक आणि त्यांत डोलणारी द्यावापृथ्वी निर्माण करता झाला. आणि द्यावापृथ्वीचे प्राचीन असे कडेचे भाग दृढ झाले, तेव्हां द्यावापृथ्वी लोकांत प्रासिद्ध झाली.

२. सर्वकर्ता, सर्वज्ञानी, महान्,सर्व लहान मोठ्यांचा उत्पत्तिकर्ता व सर्वद्रष्टा असा परमेश्वर सप्तर्षींच्याहि पलीकडे आणि अद्वितीय स्वरूपांत जेथें रहातो असें म्हणतात, तेथें त्याचीं इंद्रियें परमानंद प्राप्त करतात.

३. जो आमचा पालनकर्ता, उत्पादक, फार काय सर्व जगाचा उत्पादक आहे, जो आमचें तेज जाणतो एवढेंच नव्हे तर सर्व जग जाणतो, जो देवांचींहि नांवें ठेवणारा एकमेवाद्वितीय, त्याला सर्व जग (कोण ईश्वर आहे असा) प्रश्न करतें.

४. ज्या महर्षींनीं स्थावर जंगमात्मक सृष्टि निश्चल असतांना हे सर्व प्राणी निर्माण केले, ते सर्व ऋषि, स्तोते स्तोत्रांनीं स्तवितात, त्याप्रमाणें ह्या विश्वकर्म्याकरतां सर्व प्रकारच्या चरुपुरोडाशादिक पदार्थांचा होम करतात.

५. जें द्युलोकच्याहि पलीकडे, जें ह्या पृथ्वीच्याहि पलीकडे व जें देवासरांच्याहि पलीकडे आहे तें कोणतें बरें सर्वसंग्राहक पाण्यांत होतें कीं, ज्यामध्यें सर्व देव एकत्र दिसतात.

६. त्या विश्वकर्म्याच्या गर्भाला प्रथम पाण्यानें धारण केलें कीं, ज्या गर्भांत सर्व देव एकत्र झाले होते. ज्यांत सर्व भुवनें राहतात त्या मूळकारणापासून झालेल्या उदकांत त्यानें एक (ब्रह्मांड) निर्माण केलें.

२ **टीपः**—सप्तर्षि–मरीचि, अत्रि, अंगिरस, पुलस्त्य, पुलह, क्रतु, वसिष्ठ.

७. हे लोकहो, ज्यानें हें सर्व निर्माण केलें त्याला तुम्हीं जाणीत नाहीं. खरोखर तुमच्या अन्तर्गत ईश्वरतत्त्व कांहीं वेगळेंच आहे. बर्फानें आच्छादलेल्याप्रमाणें जड, बडबडे, पोटभरू असे पुष्कळ स्तोत्रपाठक फिरत असतात. (त्यांना तत्त्व काय कळणार ?)

सूक्त त्र्यांयशीवें.

ऋषिः—मन्यु तपसःपुत्र; देवता–मन्यु; छंदः—१ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे मन्यो, हे वज्रासारख्या बळकटा आणि हे बाणासारख्या हिंसका, जो भक्त तुझी सेवा करतो तो बल आणि सामर्थ्य प्राप्त करतो आणि पुष्ट होतो. म्हणून आम्ही (बलिष्ठ आणि साहसी अशा) तुझ्या साहाय्यानें विध्वंसक आणि बलिष्ठ शत्रूंचा पराभव करतों.

२. मन्यु इंद्र आहे, मन्युच देव आहे, मन्यु हा होता, वरुण व अग्नि आहे. जे मनुष्यप्राणी आहेत ते सर्व मन्यूचीच स्तुति करतात. हे मन्यो, तपस् नांवाच्या आमच्या बापाशीं मैत्री असलेला तूं आमचें संरक्षण कर.

३. हे मन्यो, बलवानांतला बलवान् असा तूं ये. (माझ्या पित्याच्या) साहाय्यानें शत्रूला ठार कर. तसेंच शत्रुहन्ता, वृत्रसंहारक आणि दस्यूंचा क्षय करणारा तूं सर्व प्रकारचें धन आम्हांला दे.

४. हे मन्यो, पराभव करण्याचें सामर्थ्य असलेला स्वयंभू, क्रुद्ध, शत्रूंचा पराभव करणारा, सर्वद्रष्टा, सहनशील असा तूं आम्हांला युद्धांत सामर्थ्य दे.

५. हे ज्ञानी मन्यो, तुझ्या थोरपणासंबंधीं कर्म न करणारा मी पराभव पावून वाताहात झालेलाआहे. मी तुला तुझी सेवा न केल्यामुळें क्रोध उत्पन्न केला आहे. म्हणून माझ्या शरीरांत बल उत्पन्न करण्याकरतां तूं ये.

६. हे शत्रूंचे आघात सहन करणाऱ्या, आणि विश्वाधारा मन्यो, मी तुझा आहे. म्हणून तूं आमच्याकडे ये. हे वज्र धारण करणाऱ्या, माझ्याकडे वळ म्हणजे आपण शत्रूंना ठार करूं. आमचा तूं बांधव हो.

७. हे मन्यो, ये. माझ्या उजव्या बाजूस ऐस. म्हणजे मी पुष्कळ शत्रूंना ठार करीन. मी तुला मधुर आणि उत्कृष्ट असा सोमरस अर्पण करतों. तूं आणि मी असे आपण दोघे मुकाट्यानें पिऊं.

सूक्त चवऱ्यांशीवें.

ऋषिः—मन्यु तपसःपुत्र; देवता–मन्यु; छंदः–१–३ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. हे देवयुक्त मन्यो, तुझ्याबरोबर एका रथांत बसून जाणारे, प्रसन्न, धैर्यवान्, तीक्ष्ण बाणांचे, आयुधें पाजळणारे, अग्नीसारखे प्रखर देव (साहाय्यार्थ येवोत).

२. हे मन्यो, अग्नीप्रमाणें तेजस्वी असणारा तूं शत्रूंचा पराभव कर. सहनशील मन्यो, आम्ही युद्धांत बोलावलेला तूं आमचा सेनापति हो. तसेंच शत्रूंना ठार करून आम्हांला धन दे. तसेंच आम्हांला बल देणारा तूं शत्रूंचा नाश कर.

३. हे मन्यो, आमच्यावर चालून येणाऱ्या शत्रूंचा पराभव कर. त्रास देऊन, चिरडून तूं शत्रूला ठार कर. तुझ्या उग्र सामर्थ्याला कोण आडवूं शकणार आहे? हे एकाकिन्, तूं शत्रूंना वश करतोस.

४. हे मन्यो, अनेक शत्रूंच्या पुढें प्रशंसनीय असा तूं एकटा असतोस. आमच्या युद्धाकरतां आमचे लोक जय्यत तयार असोत. हे अखंडकान्ति मन्यो, तुझ्या साहाय्यानें जय प्राप्त व्हावा म्हणून मी गंभीर जयघोष करतों.

५. हे मन्यो, इंद्राप्रमाणें विजय करणारा आणि स्तुत्य, असा तूं आमचें विशेषेंकरून येथें रक्षण कर. हे सहनशीला, ज्यामुळें तूं प्रकट होतोस व बल देणारा म्हणून आम्ही जाणतों, तें तुझें प्रिय असणारें स्तोत्र आम्ही म्हणतों.

६. हे वज्रासारख्या बळकट असणाऱ्या आणि बाणासारख्या तीक्ष्ण असणाऱ्या मन्यो, पराभवाबरोबरच उत्पन्न झालेला तूं अत्यंत बलवान् आहेस. हे बहुस्तुता मन्यो, आमच्या कृत्यानें तूं आमच्यावर लढाई सुरू झाली असतां कृपादृष्टि असूं दे.

७. उभय प्रकारचें धन आम्हांला वरुण व मन्यू देवोत. पराजय पावलेले व हृदयांत धडकी भरलेले शत्रू नष्ट होवोत.

सूक्त पंचाऐंशीवें.

ऋषिः—सूर्या; देवता–१, ५ सोम, ६ ते १६ सूर्याविवाह, १७ देव, १८ सोम व अर्क, १९ चन्द्रमा, २० ते २८ आशीर्वादार्थक, २९ व ३० वासोनिन्दा, ३१ क्षयरोगनाशिनी, ३२ ते ४७ सूर्यादेवता; छंदः–१४, १९, २०, २१, २३, २४, २६, ३६, ३७, ४४ त्रिष्टुभ्, १८ २७, ४३ जगती, ३४ उरोबृहती, बाकी अनुष्टुभ्.

१. सत्यानें पृथ्वीला धारण केलें आहे. सूर्यानें स्वर्गाला आधार दिला आहे. यज्ञानें देवांना जगविलें आहे. आणि सोम सर्वांच्यावर स्वर्गांत आहे.

२. सोमामुळें देव बलवान् आहेत. सोमामुळें पृथ्वीचा मोठेपणा आहे. म्हणून ह्या नक्षत्रांच्या मध्यें सोमाची स्थापना केली आहे.

३. जी ओषधी पिळून काढतात तिला पिणारे सोम मानतात. खरोखर ब्राह्मण जो सोम जाणतात त्याला कोणी खात नाहीं.

४. हे सोमा, गुप्तविधानांनीं रक्षण केलेला, बार्हत गण (स्वान, भ्राज, अंघार्य इत्यादि) यांनीं रक्षिलेला तूं, कुटणाऱ्या दगडांचा ध्वनि ऐकतच राहतोस. त्याला पृथ्वीवरचे लोक खात नाहींत.

५. हे सोमदेवा, ज्या वेळीं तुला लोक पितात त्या वेळीं तूं पुनः पुनः प्याला जातोस. जसें वर्ष पुरें करणारे महिने असतात त्याप्रमाणें वायु सोमाचा रक्षणकर्ता आहे.

६. रैभी (कांहीं मंत्र) पाठराखणी होती. नाराशंसी (ऋचा) दासी होती. सूर्येचें वस्त्र चांगलेंच होतें आणि तें गाथेनें सुशोभित केलेलें होतें तेथें ती आली.

७. ज्या वेळीं सूर्या पतीच्या घरीं गेली त्या वेळीं विचार गिर्दी होता, डोळयाला काजळ होतें, आकाश आणि पृथ्वी तिचा खजिना होता.

८. सूक्तें उभ्या खांबाचीं आडवीं दांडकीं होतीं. कुरीर नांवाच्या छंदानें गाडी सुशोभित केली होती. दोघे अश्विनी पति होते. अग्नि यांचा पुढारी होता.

९. जेव्हां पतीची इच्छा करणाऱ्या सूर्येला सविता मनःपूर्वक पतीला देता झाला, तेव्हां सोम कन्येच्छु होता. अश्विनी पति होते.

१०. ज्या वेळीं सूर्या नवऱ्याच्या घरीं गेली त्या वेळीं सूर्येचा रथ मनाचा होता. आकाशाचें छत्र होतें आणि (सूर्यचन्द्ररूपी) तेजस्वी बैल ओढणारे होते.

११. हे सूर्ये देवि, ऋग्वेद आणि सामवेदरूपी दोऱ्यांनीं बांधलेले (हे चन्द्रसूर्यरूपी) बैल शान्त होत्से (मनोरथ ओढून नेत आहेत.) तुझें कान चाकें आहेत आणि रथाचा मार्ग आकाशांत अत्यंत अस्थिर होता.

---

६. टीपः—रैभी व नाराशंसी (१. १२५. १.) हे मंत्र आहेत.

१२. जाणाऱ्या सूर्येच्या रथाचीं चाकें (कान) होतीं आख वायु होता. पतीकडे जाणारी सूर्या मनोमय रथांत आरूढ झाली.

१३. सूर्यानें जो आहेर सोमाकरतां दिलेला होता तो सूर्येच्या पूर्वींच रवाना झाला होता. मघा नक्षत्रावर गाई हाणल्या जातात आणि फाल्गुनीवर (कन्या) पोंचविली जाते.

१४. हे अश्विनीहो, तीन चाकी रथानें सूर्येच्या विवाहाबद्दल विचारण्याकरतां तुम्ही ज्या वेळीं आला होता त्या वेळीं सर्व देवांनीं तुम्हांला संमति दिली होती. अश्विनींचा पुत्र पूषा यांनींही कबूल केलें होतें.

१५. हे अश्विनीहो, सूर्येला भेटण्याकरतां सवित्याकडे ज्या वेळीं तुम्ही आला होता, त्यावेळीं तुमच्या रथाचें एक चाक कोठें होतें आणि सूर्येच्या दानाला प्रवृत्त झालेला होता त्या वेळीं तुम्ही कोठें रहात होता?

१६. हे सूर्ये, तुझीं दोन चंद्रसूर्यात्मक चाकें प्रत्येक ऋतूंत ब्राह्मण जाणीत होते. त्यांपैकीं एक तिसरें चाक जें गुप्त होतें तें फक्त शहाणे लोक जाणीत होते.

१७. सूर्येला, देवांना, मित्राला, वरुणाला आणि जे प्राणिमात्राला हितप्रद त्यांना मी नमस्कार करतों.

१८. पूर्व व पश्चिम दिग्भागांत स्वतःच्या तेजानें मुलासारखे क्रीडा करणारे हे चन्द्रसूर्य यज्ञांत येतात. त्यांपैकीं एक सर्व जगाकडे पहातो. आणि दुसरा ऋतु निर्माण करीत पुनः उत्पन्न होतो.

१९. हा चंद्र दररोज नवानवा असा उत्पन्न होतो. दिवसांचा सूचक असा सूर्य उषेच्या पुढें येतो. आणि येणारा देवांना हविर्भाग देतो. आणि दीर्घायुष्य वाढवितो.

२०. हे सूर्ये, शाल्मलिवृक्षाचा आणि रेशमीवस्त्रानें वेष्टिलेला, नाना आकार असलेला, चांगल्या चाकाचा आणि चांगला चालणारा असा हा रथ आहे. यांमध्यें तूं बस, व अमृतरूप, सुखकर अशा सोमाला प्राप्त कर.

२१. हे विश्वावसो, ही कन्या पतीनें युक्त झाली आहे. म्हणून तूं कन्येजवळून ऊठ. विश्वावसूला नमस्कार करून आणि स्तुति करून मी स्तवितों. बापाच्या घरीं असलेली अशी अविवाहित दुसरी मुलगी पाहून तिची इच्छा कर. तो तुझा भाग आहे. ती जन्मापासून तुझी आहे असें समज.

२२. म्हणून हे विश्वावसो, येथून ऊठ. मी नमस्कार करून स्तवितों. तूं एखाद्या जास्त प्रौढ स्त्रीची इच्छा कर. मला नवऱ्याशीं युक्त कर.

२३. हे देवहो, ज्या मार्गानें आम्हां वराकडचे लोक कन्यापित्याकडे जातात ते मार्ग निष्कंटक आणि सरळ असोत. अर्यमा आणि भग आम्हाला चांगल्या प्रकारें पोंचवो. हे देवहो, हें नवराबायकोचें जोडपें चांगलें जोडपें असो.

२४. हे वधू, ज्यायोगें सुखी सविता (पाशानें) बांधिता झाला त्या वरुणाच्या पाशापासून तुला मी मुक्त करतों. यज्ञस्थान अशा भूमीवर सुरक्षित अशा तुला पतीशीं युक्त करतों.

२५. मी तुला पितृकुलांतून मुक्त करतों. पण भर्तृकुलांतून मुक्त करीत नाहीं. तुला नवऱ्याच्या घरीं सुसंबद्ध करून टाकतों. हे बलिष्ठ इंद्रा, ही स्त्री ज्यायोगें पुत्रवती आणि भाग्यशाली होईल असें तूं कर.

२६. हात धरून पूषा तुला पोंचवो. अश्विनी तुला रथानें घेऊन जावोत. तं घरीं जा आणि घराची मालकीण हो. सर्वांना ताब्यांत ठेवणारी तूं घराशीं (घरांतील लोकांशीं) आपलेपणानें बोल.

२७. हे मुली, तुझा पतिगृहीं मुलाबाळांनीं उत्कर्ष होवो. ह्या घरांत घरधनिणपणाविषयीं तूं जागृत रहा. ह्या पतीशीं तूं युक्त अस. या घरांत म्हातारी झाली असें म्हटली जा.

२८. अभिचारदेवता कृत्या तांबडीनिळी आहे. अशी कृत्या वधूच्या शरीरांत राहते. तीस मी घालवितो. ती कृत्या गेली म्हणजे वधूचा संसार वाढतो व पतीचें लक्ष संसारांत वेधतें

२९. हें शारिरीक मलानें मळकट असणारें वस्त्र टाकून दे. (प्रायश्चित्तार्थ) ब्राह्मणांना धन दे. ही मळकट वस्त्ररूपी कृत्या पादयुक्त होऊन बायकोरूपानें नवऱ्याच्या शरीरांत प्रवेश करिते.

३०. पति जर वधूच्या वस्त्रानें आपलें अंग झाकूं इच्छील तर ह्या दुष्टेच्या (कृत्येच्या) संगतीनें त्याचें तेजस्वी शरीर निस्तेज (रोगी) होईल.

३१. वधूकडून किंवा वधूकडच्या लोकांकडून जे रोग तेजःपुंज नवऱ्याकडे येतील त्या सर्व रोगांना यज्ञीय देव जेथून आले तेथें परत नेऊन पोंचवोत.

१३ टीपः—अहेर म्हणून गाई प्रथम मघा नक्षत्रावर पोंचविल्या आणि नंतर फाल्गुनीवर मुलगी पोचविली असें दिसतें.

३२. जे वाटमारे नवराबायकोवर चालून येत आहेत, त्यांना नवरा बायको न सांपडोत. ते सोप्या मार्गांनीं वाईट प्रदेशांत जाऊन पडोत. शत्रू दूर पळून जावोत.

३३. ही वधू शुभप्रद आहे. हिच्याकडे या. ह्या मुलीला पहा. भेटून पाहून आशीर्वाद द्या आणि नंतर घरीं परत जा.

३४. हें वधूवस्त्र दाहक, व घाणेरडें आहे. हें वाईट स्थितींत आहे. हें विषासारखें आहे. याचा कांहीं उपयोग नाहीं. जो ब्राह्मण सूर्येला चांगल्याप्रकारें जाणील, तोच वधूवस्त्राला योग्य आहे.

३५. आशसन (झालर), विशसन (शिरोभूषण) आणि अधिविकर्तन (तीन भागांचा झगा) अशीं तीन तऱ्हेचीं वस्त्रें नेसलेलीं सूर्येचीं रूपें तूं पहा. तीं ब्राह्मणच शुद्ध करूं शकतो.

३६. हे वधू, मी तुझा हात ऐश्वर्यासाठीं ग्रहण करतों. मज पतीबरोबर तूं वृद्ध होईपर्यंत अस. भग, अर्यमा, सविता आणि पुरंधी (उषा) या देवतांनीं मला गृहस्थपणा प्राप्त व्हावा म्हणून तुला माझ्या स्वाधीन केली आहे.

३७. हे पूषन्, जी आमच्या मांड्यांच्या संभोगाची इच्छा करते आणि कामुक असणारे जिचें ठिकाणीं लिंगाघात करतात आणि जिचे ठिकाणीं मनुष्य रेतःस्खलन करतात, त्या अत्यंत सुंदर स्त्रीचें मन आमच्याकडे वळीव.

३८. हे अग्ने, गंधर्वानें सूर्या नजराण्यासह तुला प्रथम दिली, (नंतर तूं सोमास दिलीस) त्याप्रमाणें सध्यांहि फिरून ही स्त्री तूं प्रजेसह पतीला द्यावीस.

३९. अग्नीनें फिरून आयुष्य व तेज यांसह दिली. हिचा जो पति तो दीर्घायुषी होत्साता शंभर वर्षे जगो.

४०. प्रथम सोम, नंतर गंधर्व, तिसरा अग्नि, चवथा मनुष्य हा पति, तिला प्राप्त करतो आहे.

४१. सोमानें गंधर्वाला दिली, गंधर्व अग्नीला देता झाला, आणि अग्नि ही कन्या संततिसंपत्तीसह मला देवो.

४२. तुम्ही याच लोकीं असा, वियुक्त होऊं नका. संपूर्ण आयुष्य उपभोगा. पुत्रांशीं क्रीडा करणारे आणि नातवांनीं आनंदित असे तुम्ही स्वतःच्या घरीं असा.

४३. प्रजापति आम्हांला संतति देवो. अर्यमा आम्हांला म्हातारपण देवो. शुभ अशी तूं पतिसन्निध अस. आमच्या आप्तेष्टांना आणि जनावरांना सुख देणारी हो.

४४. हे वधू, तूं शांतदृष्टीची हो, पतीला घातक होऊं नकोस. पशूंना हितकर अस. तुझ्या मनांत चांगले विचार असूं दे. आणि तूं तेजस्वी अस. वीर प्रसवणारी, श्रद्धाळू आणि माझ्या आप्तेष्टांना आणि पशूंना सुख देणारी हो.

४५. हे इंद्रा, तूं ह्या मुलीला पुत्रयुक्त आणि भाग्यशाली कर. हिला दहा मुलगे आणि अकरावा पति असा संसार असलेली कर.

४६. हे वधू, तूं सासूसासरे, दीरनणंदा यांच्यावर छाप ठेवणारी हो.

४७. सर्व देव तुमचीं मनें एक विचारानें युक्त करोत. उदक, वायु, धाता हे सर्व तुमचीं मनें जुळवोत आणि सरस्वतीहि तसेंच करो.

सूक्त ८६ वें.

ऋषिः—इंद्र, इंद्राणी व वृषाकपि; देवता–इंद्र, इंद्राणी व वृषाकपि; छंदः—पंक्ति.

१. इंद्र म्हणतो.—सोमाकरतां याग करावयास लावलेल्या स्तोत्यांनीं इंद्राची स्तुति केली नाहीं. (वृषाकपीची स्तुति केली.) जरी माझा मित्र श्रेष्ठ वृषाकपि सोम पिऊन आनंदित झाला तरी सर्वांपेक्षां इंद्र श्रेष्ठ आहे.

२. इंद्राणी म्हणते—हे इंद्रा, तूं अत्यंत त्रास घेऊनहि वृषाकपीवर चालून जातोस. दुसरीकडे सोमपानाकरतांहि जात नाहींस. खरोखर इंद्र सर्वांत श्रेष्ठ आहे.

३. हे इंद्रा, तुझें ह्या काळसर वृषाकपीनें काय हित केलें आहे कीं, ज्याला तूं एखाद्या उदार माणसाप्रमाणें धन देतोस? खरोखर तूं सर्वांत श्रेष्ठ आहेस.

४. हे इंद्रा, ज्या तुझ्या प्रिय असणाऱ्या वृषाकपीचें सर्व प्रकारें संरक्षण करतोस, त्याचा कान डुकरावर चालून जाणाऱ्या कुत्र्यानें धरावा आणि त्याला खाऊन टाकावें. कारण इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

५. मला तूप घालून दिलेलीं व प्रिय असणारीं खाद्यें वानरानें अपवित्र केलीं. म्हणून ह्याचें डोकें मी तोडीन आणि दुष्कृत्य करणाऱ्या याला सुख देणार नाहीं. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

६. माझ्यासारखी सुंदर कोणी नाहीं आणि माझ्यासारखी सुखी कोणी नाहीं. माझ्यासारखी संभोग घेणारी आणि संभोगाच्या वेळीं मांड्या वर करणारी कोणी नाहीं. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

७. (इंद्राणीनें अशा शिव्या दिलेला वृषाकपि म्हणतो) हे चांगला पति मिळालेले आई, जसें तूं

म्हणतेस तसें होवो. हे आई, माझ्या पित्यास तुझें भग, मांडया आणि डोकें एखाद्या पक्ष्याप्रमाणें सुखदायक होवो.

८. (रागावलेल्या इंद्राणीस इंद्र शांत करतो.) हे सुंदर हाताचे, हे सुंदर अंगुली असलेले, हे सुकेशि, सुजघने व शूरपत्नी, तूं आमच्या वृषाकपीवर कां रागावतेस? (ज्याचा पिता मी) सर्व जगांत श्रेष्ठ आहे.

९. (पुन: इंद्राला इंद्राणी म्हणते) एखाद्या घातुक प्राण्याप्रमाणें असणारा हा वृषाकपि मला वांझेसारखी मानतो इंद्राची पत्नी असणारी मी पुत्रवती मरुतांचें साहाय्य असलेली अशी आहें. (माझा पति) इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१०. सत्यप्रतिपादक आणि पुत्रवती असणारी इंद्राची पत्नी मी पूर्वी मोठ्या संग्रामांत गेलें आहें. म्हणूनच माझी सर्वत्र स्तुति चाललेली असते. (माझा पति) इंद्र सर्व श्रेष्ठ आहे.

११. (इंद्राणीला वृषाकपि म्हणतो.) प्रसिद्ध स्त्रियांत इंद्राणीला मी मोठी भाग्यशाली म्हणून ऐकतों आहें कारण हिचा पति दुसऱ्याप्रमाणें म्हातारपणानें मरत नाहीं. कारण तो सर्वश्रेष्ठ आहे.

१२. इंद्र म्हणतो—हे इंद्राणि, माझा मित्र जो वषाकपि त्याशिवाय मला करमत नाहीं. कारण वृषाकपीला दिलेले हे हवि देवांमध्यें मला मिळतात. कारण मी सर्वश्रेष्ठ आहे.

१३. वृषाकपि म्हणतो.—हे वृषाकपीची आई, धनवान्, पुत्रयुक्त आणि गुणवान् हे इंद्राणि, तुझा बलवान् इंद्र पशूंना ताबडतोब खाऊन टाको. तुला हवि सुखकर आणि प्रिय होऊं दे. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१४. इंद्र म्हणतो —भक्त माझ्याकरतां पंधरा वीस बैल शिजवितात. मी खातों आणि लठ्ठ होतों. माझ्या दोन्ही कुशी सोमांनीं भरून टाकतात. मी सर्वश्रेष्ठ आहे.

१५. इंद्राणी म्हणते.— तीक्ष्णशिंगी बैल जसा कळपांत ओरडत (गाईंना रमवतो त्याप्रमाणें तूं मला रमव.) हे इंद्रा,तुझ्या हृदयाला घुसळणें सुखकारक होवो, तुझ्याकरतां प्रेमळ इंद्राणी जो सोम काढते, तो तुला सुखकारक होवो. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१६. हे इंद्रा, ज्याचें लिंग दोन्ही मांड्यांच्या मध्यें लोंबत असतें तो (मैथुन करण्यास) असमर्थ असतो. तो मनुष्य मैथुन करूं शकतो कीं निजलें असतां ज्याचें लिंग ताठतें. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१७. (इंद्र इंद्राणीला म्हणतो) तो मनुष्य मैथुन करूं शकत नाहीं कीं निजलें असतां ज्याचें लिंग ताठ होतें. ज्याचें लिंग दोनही मांड्यांच्या मध्यें लोंबतें तो मनुष्य मैथुन करूं शकतो. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१८. वृषाकपि म्हणतो.— हे इंद्रा, हा वृषाकपि अलभ्य प्राप्त करो. तसेंच शस्त्र, पळी, ताजा भात आणि लाकडांनीं भरलेली गाडी मिळवो. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

१९. इंद्र म्हणतो.—दास आणि आर्य यांना पाहून वेगळे करणारा हा मी येत आहे. पक्का सोम पिळणाऱ्याचा सोम मी पितों. आणि बुद्धिमान् यजमानाकडे लक्ष देतों. तो मी इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

२०. पाणी नसलेलें आणि कापून तयार केलेलें तें कितीक योजनें असणार आहे! म्हणून हे वृषकपे, जवळच असणाऱ्या त्या भागांतून आमच्या घरीं ये.आणि घरांत रहा. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

२१. (येऊन परत गेलेल्या वृषाकपीला इंद्र म्हणतो) हे वृषाकपे, तूं पुन: परत ये. आम्ही दोघे तुझी चांगली व्यवस्था करूं. जो तूं झोंप मोडणारा आहेस तो तूं पुन: (सरळ) रस्त्यानें घरीं येशील. इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

२२. (पुन: आलेल्या वृषाकपीला इंद्र म्हणतो) हे ऐश्वर्यवान् वृषाकपे, तूं उडी मारून माझ्या घरीं आलास. गोडगोड पदार्थ खाणारा तूं (आजपर्यंत) कोठें होतास ? लोकांना आनंद देणारा तूं कोणत्या देशाला गेला होतास ? इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

२३. (इंद्रानें सोडलेल्या वृषाकपीनें इच्छा प्रदर्शित केली आहे.) पर्शु नांवाची मनूची मुलगी एकदम पोरें प्रसवती झाली. जिच्या पोटांत इतकीं पोरें पोसलीं तिचें कल्याण झालें. (तसें माझें होवो.) इंद्र सर्वश्रेष्ठ आहे.

---

१ टीप —माधवभट्टाच्या मतानें ही ऋचा इंद्राणीचें म्हणणें आहे. तिला देण्याकरतां तयार केलेला हवि वृषाकपीनें-इंद्राच्या मुलांपैकीं एकानें-अपवित्र केला. त्यावेळीं इंद्राणी इंद्राला म्हणते:—सोम काढून तयार आहे. पण जेथें वृषाकपि धनाढ्य झाल्यामुळें माजला आहे, तेथें इंद्राची स्तुति स्तोते करीत नाहींत. खरोखर माझा इंद्र सर्व जगांत श्रेष्ठ आहे.

वृषाकपि हें इंद्राणीचें पाळलेलें माकड होतें असें म्हणतात. ११—१२ सायणचार्यांनीं इंद्राचें म्हणणें म्हणूनहि ह्या ऋचेचा अर्थ दिला आहे.

लो० टिळकांनीं या सूक्ताचें भाषांतर निराळ्या दृष्टीनें केलें आहे. त्यांचें म्हणणें असें आहे कीं 'विश्व-स्मादिंद्र उत्तरः' याचा अर्थ इंद्र सर्वश्रेष्ठ असा करणें बरोबर नसून इंद्र विश्वाच्या उत्तर भागांत राहतो हाच अर्थ युक्त होय. तसेंच वृषाकपि हें नांव सूर्याला उद्देशून घातलें आहे. ज्या वेळीं सूर्य कर्क वृत्तांत जातो, म्हणजे दक्षिणायनाला आरंभ होतो, त्या वेळीं, इंद्र विश्वाच्या उत्तर भागांत राहात असल्याकारणानें तेथील यज्ञयाग बंद पडतात. व मकरवृत्तांत सूर्य पुन्हा आला म्हणजे उत्तरायणाला सुरवात झाली कीं पुन्हा यज्ञयागास सुरुवात होते. २२ व्या ऋचेंत असें म्हटलें आहे कीं हे वृषाकपि, तूं पुन्हा परत येशील तेव्हां तो महापापी मृग कोठें असेल ? याचें कारण असें कीं ज्यावेळीं सूर्य उत्तरायणांत जातो, त्यावेळीं मृगशीर्ष नक्षत्र तेथें दिसेनासें होतें. यावरून ऋग्वेदकाळीं आर्यांची मूळ वसती विश्वाच्या उत्तर भागांत होती असा लो० टिळ-कांनीं सिद्धांत बांधला आहे.

१६,१७ टीप-पूर्वींच्या ऋचेंत मैथुनाची इच्छा करणारी इंद्राणी इंद्राला म्हणत होती. आतां मैथुनेच्छा नसलेला इंद्र इंद्राणीला म्हणत आहे. असें असल्यामुळें विरोध नाहीं.

सूक्त सत्यांयशीवें.

ऋषिः-पायु भारद्वाज; देवता-रक्षोहा अग्नि; छंदः-२२ ते २५ अनुष्टुभ्, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. मी राक्षसांना मारणारा व यज्ञ करणाऱ्यांचा सखा, अशा बलवान् अग्नीला, घृतानें प्रदीप्त करितों आणि विस्तृत सुखाचा अनुभव घेतों. हा अग्नि आप-ल्या ज्वाला प्रखर करून यज्ञांनीं अधिक प्रदीप्त होतो. हा आमचें रात्रंदिवस राक्षसांपासून रक्षण करो.

२. हे ज्ञानवान् अग्ने, तूं देदीप्यमान व तीक्ष्ण दाढांनीं युक्त होऊन राक्षसांना आपल्या ज्वालेनें जाळ आणि त्यांना जिव्हारूपी ज्वालेनें आक्रमण करून त्या मांसभक्षकांना तोंडांत टाकून झांकून टाक, (म्हणजे गिळून टाक.)

३. वरच्या व खालच्या दाढा असणाऱ्या हे अग्ने, तूं राक्षसांचा हिंसक आहेस.म्हणून आपल्या त्या दाढा प्रखर करून राक्षसांना मारण्याकडे त्यांचा उपयोग कर आणि सांप्रत असलेल्या व पुढें होणाऱ्या जीवांचें रक्षण कर. हे प्रदीप्त अग्ने, तूं अंतरिक्षांत असलेल्या राक्षसांकडेहि जा,व त्यांना आपल्या दाढांनीं चावून टाक.

४. हे अग्ने, आमच्या यज्ञांनीं व स्तुतींनीं तूं संतुष्ट होऊन खालीं तोंडें करून ठेविलेले आपले बाण सरळ कर; आणि त्यांचीं टोकें उजळून प्रखर कर; व ते राक्षसांच्या हृदयांवर मार. त्यानंतर या राक्षसांचें जें मंडळ युद्धाला येईल त्याचेहि हात तोड.

५. हे ज्ञानवान् अग्ने ! तूं राक्षसांची चामडी सोलव. तुझें वज्र आपल्या सामर्थ्यानें या राक्षसांस मारो! मग तूं त्यांचे सांधे तोड. अशा रीतीनें विच्छिन्न झाले-ल्या राक्षसांना, मांस खाणारा लांडगा वगैरे प्राणी खाऊन टाकोत.

६. हे बुद्धिमान अग्ने, तूं पृथ्वीवर राहणाऱ्या व फिरणाऱ्या किंवा आकाशमार्गानें जाणाऱ्या, ज्या ज्या राक्षसाला सांप्रत पहात असशील,त्याला त्याला आपले बाण तीक्ष्ण करून मार; कारण तूं शरसंधान कर-णारा आहेस.

७. तसेंच हे अग्ने, स्वतः यज्ञाचा आरंभ कर-णाऱ्या मला मारण्यासाठीं येणाऱ्या राक्षसांपासून तूं आपल्या 'ऋष्टि' नांवाच्या आयुधांनीं माझें रक्षण कर; आणि तूं प्रज्वलित होऊन मला मारण्यासाठीं उद्युक्त झालेल्या राक्षसांस ठार मार; कारण तूं तसें करणाऱ्यांत श्रेष्ठ आहेस; आणि त्या दुष्टांस कच्चें मांस खाणारे प्राणी खाऊन टाकोत.

८. हे तरुण अग्ने, जो राक्षस अथवा पिशाच्च माझ्या यज्ञांत विघ्न करीत असेल, त्याला आपल्या तेजानें मारण्यासाठीं तूं आपल्याकडे घेऊन जाळून टाक.

९. हे ज्ञानसंपन्न व मनुष्यांना अवलोकन कर-णाऱ्या अग्निदेवा, आपल्या तीक्ष्ण तेजानें आमच्या यज्ञाचें रक्षण कर, व हा यज्ञ आम्हांस धनधान्य देईल असें कर. तूं प्रदीप्त असणारा व राक्षसांना मारणारा आहेस. राक्षस तुझा पराभव न करोत.

१०. हे अग्ने, तूं सर्वांना बघणारा आहेस. मनु-ष्यांत लपून बसलेल्या राक्षसांस हुडकून काढ व त्यांचीं तीन्ही डोकीं तोड. त्यांच्या बाजूनें साहाय्य करणाऱ्यां-नाहि स्वसामर्थ्यानें मार, अशा तीन प्रकारांनीं त्या राक्षसांचें मूळ खणून टाक.

११. हे जातवेदा अग्ने, जो राक्षस आपल्या असत्य वर्तनानें खऱ्याचें खोटें करूं पाहतो, तो तुझ्या ज्वालारूपीं जाळ्यांत तीन वेळ गुंडाळला जावो; आणि

त्यास तूं तुझें स्तवन करणाऱ्या ह्या माझ्यासमोर आपल्या तेजानें रगडून मार.

१२. हे अग्ने,मोठ्यानें ओरडणाऱ्या व खुरासारख्या जाड नखांनीं ऋषींना पीडा देणाऱ्या राक्षसांना ज्या नेत्रानें तूं पाहतोस ते नेत्र त्या दुष्टांकडे वळीव, आणि आपल्या दिव्य तेजानें त्या अज्ञानी व खऱ्याचें खोटें करणाऱ्या राक्षसांस राक्षसांचा वध करणाऱ्या अथर्वाप्रमाणें तूं मार.

१३. हे अग्ने, राक्षसांच्या त्रासांनीं त्रासलेले स्त्री–पुरुष आज ज्याअर्थीं आक्रोश करीत आहेत, त्याअर्थीं तुझ्या या यज्ञांतील स्तुतीमध्यें त्या राक्षसांनीं बिघाड केला असावा. म्हणून क्रुद्ध झालेल्या तुझ्या मनांतून उत्पन्न झालेले बाण त्यांच्या हृदयांवर मार.

१४. हे अग्ने, तुझ्या तापानें, उष्णतेनें, व ज्वालेनें तूं मनुष्यांचे प्राण घेऊन तृप्त होणाऱ्या राक्षसांना मार.

१५. आज अमुक दुष्ट राक्षस नाहींसा झाला. असें वृत्त सर्व देव ऐकोत. आमचे तीव्र शाप व अग्नीचे बाण त्याच्या मर्मावर लागोत, आणि सर्वव्यापक अग्नीच्या जाळ्यांत हा सांपडो.

१६. हे अग्ने, जो राक्षस पुरुषांचें मांस खाऊन तृप्त होतो, तसेंच जो घोड्याचें आणि अन्यपशूंचें मांस खाऊन तृप्त होतो, व जो गाईचें दूध पिऊन जातो, त्या सर्वांचीं डोकीं तूं आपल्या पराक्रमानें तोड.

१७. हे अग्निदेवा, वर्षभर मिळणारें आमच्या गाईचें दूध राक्षस न पिवो. जो राक्षस गाईच्या ताज्या दुधानें तृप्त होण्याची इच्छा करितो, त्या तुझ्यासमोर येणाऱ्या राक्षसाला आपल्या तेजानें मर्मावर मार.

१८. हे अग्ने, गोठ्यांत असलेलें विष राक्षस पिवोत. अदितिनामक देवमातेच्या संतोषासाठीं हे तुझ्या हातानें मरोत, व सवितादेव यांना हिंस्र पशूंच्या तोंडीं देवो. यांना खाण्याला अन्न न मिळो.

१९. हे अग्ने, तूं पुष्कळ वर्षांपासून या राक्षसांशीं लढत आहेस व त्यांना पीडाहि देत आहेस, पण त्यांनीं तुझा युद्धांत कधींहि पराभव केला नाहीं. आतां अनुक्रमानें या मूर्खांना जाळ. तुझ्या दिव्य आयुधांपासून हे मांस खाणारे न निसटोत.

२०. हे अग्ने, तूं आमचें दक्षिण, उत्तर, पूर्व व पश्चिम या चारी दिशांस राक्षसांपासून रक्षण कर; आणि तुझीं प्रखर, उष्ण, जीर्ण न होणारी व धडधडलेलीं किरणें दुष्ट राक्षसांला मारून भस्म करोत.

२१. हे प्रदीप्त अग्ने, तूं चहूंकडे अवलोकन करणारा आहेस; म्हणून मला या तुझ्या अवलोकन करण्यानें पूर्व, पश्चिम, दक्षिण आणि उत्तर या चारी दिशांस संभाळ. हे मित्रा अग्निदेवा, तूं अजरामर आहेस; व मी तुझा सखा आहे; म्हणून मीहि पुष्कळ दिवस वांचेन असें तूं कर.

२२. हे अतर्क्या अग्ने, तूं सर्वकामना पूर्ण करणारा, बुद्धिमान्, धैर्यशाली, व नित्यशः राक्षसांना मारणारा आहेस. राक्षसांचा नाश व्हावा म्हणून आम्ही तुझें ध्यान करितों.

२३. हे अग्ने, मोडतोड करणाऱ्या राक्षसांना तीक्ष्ण तेजानें व तापलेल्या ऋष्टिनामक आयुधानें जाळ.

२४. हे अग्ने, हीं राक्षसांचीं जोडपीं, येथें काय आहे, तेथें काय आहे, असें म्हणत व शोध करीत फिरत असतात, त्यांना तूं जाळ. हे बुद्धिमान् अग्ने, कधींही पराभव न पावणाऱ्या तुला मी सूक्तांनीं स्तवितों, म्हणून तूं जागृत हो.

२५. हे अग्ने ! तुझ्या सामर्थ्यानें राक्षसांचें बल नष्ट कर; व त्यांचा पराक्रमहि नष्ट कर.

सूक्त अठ्यांयशीवें.

ऋषिः—मूर्धन्वान् अंगिरसपुत्र किंवा वामदेवपुत्र; देवता–सूर्य आणि वैश्वानरगुणक अग्नि; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. सोमयुक्त ताजे व आवडते हवि सूर्यापासून तेज घेतलेल्या आणि प्रज्वलित अग्नींत दिले आहेत. त्या (सोमयुक्त हवींच्या) भक्षण, आवड आणि पोषणाकरतां सुखकर अग्नीस देव प्रसन्न करतात.

२. स्पष्ट असलेलें पण अंधारानें झाकलें गेलेलें जग अग्नि उत्पन्न झाल्याबरोबर पुनः प्रकट झालें. त्या अग्नीच्या मैत्रींत (इंद्रादि) देव, पृथिवी, द्यु, अन्तरिक्ष आणि ओषधी हे सर्व रमून गेले.

३. यज्ञार्ह देवांना अत्यंत इष्ट वाटणारा मी जरारहित, आणि मोठ्या अशा अग्नीला स्तवितों. कारण अग्नि आपल्या किरणांनीं स्वर्ग आणि पृथ्वी यांना उत्पन्न करतो, द्यावापृथिवी आणि अन्तरिक्ष यांची वाढ करतो.

४. देवांनीं स्वीकृत असा जो अग्नि प्रथम होता, ज्या अग्नींत भक्त तूप अर्पण करतात, त्या सर्वज्ञ अग्नीनें पक्षी, पळणारे प्राणी व स्थावर जंगम असणारें जग तात्काल उत्पन्न केलें.

५. हे सर्वज्ञ अग्ने, जो तूं जगाच्या मस्तकावर सूर्यासह राहतोस त्या तुजकडे मननीय स्तोत्रांनीं आणि गाण्यांनीं आम्ही येतों. द्यावापृथ्वींत भरून राहणारा तूं यज्ञार्ह आहेस.

६. रात्रीं अग्नि पृथ्वीच्या मस्तकासारखा मुख्य असतो. नंतर तो सकाळीं उगवणारा सूर्य होतो. जसा सर्वांना ज्ञान उत्पन्न करणारा सूर्य त्वरेनें अन्तरिक्षांत संचार करूं लागतो,तसा शहाणे लोक तो देवांचें ज्ञानाचें साधनच आहे असें समजतात.

७. आपल्या महत्त्वानें जो सर्वदर्शनीय, प्रज्वलित, द्युलोकांत तेजानें तेवत असतो त्या अग्नींत सूक्तें म्हणून शरीररक्षक सर्व देव हवि देत असतात.

८. प्रथम सूक्तें म्हणतात, नंतर अग्नीला उत्पन्न करतात, नंतर देव हवि उत्पन्न करतात. तो अग्नि ह्या देवांना यज्ञार्ह होतो आणि तोच शरीराचे रक्षणकर्ता आहे. त्याला द्युलोक, पृथ्वी आणि अन्तरिक्ष (हे सर्व) जाणतात.

९. ज्या अग्नीला देवांनीं उत्पन्न केलें, ज्यांत सर्व जग हवन करतें, द्यावापृथ्वींत सरळ संचार करणारा तो अग्नि आपल्या तेजानें आणि महत्त्वानें प्रकाशत असतो.

१०. सामर्थ्यानें द्यावापृथ्वी भरून असणारा अग्नि स्तुति करून देवांनीं, स्वर्गात (सूर्यरूपानें) उत्पन्न केला. त्या सुखकर अग्नीलाच तीन ठिकाणीं विभागला. तोच पृथ्वीवर सर्वव्यापक औषधींना तयार करतो.

११. जेव्हां आदितिपुत्र सूर्यरूप ह्या अग्नीला यज्ञार्ह देवांनीं स्वर्गात स्थापन केलें, आणि जेव्हां गमनशील सूर्यवैश्वानराची जोडी प्रकट झाली, तेव्हांच हें सर्व जग झालें.

१२. जो अग्नि तेजस्वी उषेला उत्पन्न करतो, आणि उगवतांना आपल्या तेजानें अंधार नाहींसा करतो, देव जगाकरतां त्या अग्नीला सर्व जगाचे प्रकाशक करतात.

१३. बुद्धिमान् व यज्ञार्ह देवांनीं जरारहित अशा वैश्वानर अग्नीला उत्पन्न केलें. त्यानें फिरणाऱ्या, मोठ्या, देवांवरहि सत्ता चालवणाऱ्या अशा प्राचीन नक्षत्रांना तेजानें पराभूत केलें.

१४. ज्या अग्नीच्या माहिम्यानें द्यावापृथ्वी निर्माण झाली आणि जो उभय लोकांत प्रकाशत असतो त्या तेजस्वी आणि ज्ञात्या अग्नीची आम्ही मंत्रानें स्तुति करतों.

१५. देव, पितर आणि मनुष्य यांचे दोन मार्ग (देवयान आणि पितृयाण) मी ऐकले आहेत. जें हें जग द्यावापृथ्वीमध्यें अन्तर्भूत झालें आहे, तें जातांना देवयान किंवा पितृयाण मार्गानें जातें.

१६. एकत्र असणाऱ्या द्यावापृथ्वी फिरणारा, मस्तकस्थानीं असणाऱ्या सूर्यापासून झालेला, मननीय स्तोत्रें म्हणून शुद्ध केलेला, अग्नि धारण करतात. तो चूक न करतां आपलें कार्य करणारा तेजस्वी (सूर्य) अग्नि सर्व जगाच्या सन्मुख असतो.

१७. जेव्हां पृथ्वीवरचा अग्नि आणि स्वर्गीय वायु भांडूं लागतात कीं, आपणांत यज्ञमुख्यांतील मुख्य कोण ? यज्ञ विशेष कोण जाणतो? कीं ज्यांत ऋत्विज यज्ञ करूं शकतात आणि त्याप्रमाणें यज्ञ करतात? कोण हें स्पष्ट सांगेल?

१८. (असे भांडणारे ते पितराकडे गेले व विचारूं लागले.) अग्नि किती आहेत ? सूर्य किती आहेत ? उषा किती आहेत. आणि अन्तरिक्षें किती आहेत ? हे पितरहो, तुम्हांला मी स्पर्धेनें विचारीत नाहीं. तर जाणत्या अशा तुम्हांला सरळपणानें विचारीत आहे.

१९. हे वायो, जों रात्रीं उषेचा प्रकाश झांकून आहे, तोंच होत्या ब्राह्मणांपैकीं अगदीं निकृष्टही येऊन स्तुति करूं लागतों.

---

१५ टीप—भगवद्गीता ८.२४–२६. पहा.

सूक्त एकूणनव्वदावें.

ऋषिः—रेणु विश्वामित्र; देवता—इंद्र (व सोम यास्क), छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोत्या, इंद्राचें महत्त्वपूर्ण सामर्थ्य शत्रूंना त्रास देतें, आणि जो दिगन्तापर्यंत सर्वांचा पराभव करतो, जो मनुष्यसंरक्षक इंद्र समुद्रापेक्षांहि मोठा, माहात्म्यानें सारखा वाढणारा आपल्या तेजानें द्यावापृथ्वी भरून टाकतो, त्या मनुष्यश्रेष्ठ इंद्राची तूं स्तुति कर.

२. सारथी वळवतांना रथाचीं चाकें फिरवतो त्याप्रमाणें सामर्थ्यवान इंद्र आपलें तेज पालटावितो. सारख्या धांवणाऱ्या आणि आपलें काम करणाऱ्या घोड्याप्रमाणें आपल्या तेजानें काळाकुट्ट अंधार नाहींसा करतो.

३. हे स्तोत्या, तूं माझ्यासह मोकळ्या अर्थाचें द्यावापृथ्वीपेक्षांहि मोठें आणि नवें स्तोत्र म्हण. कारण इंद्र यज्ञांतील पृष्ठ नांवाच्या स्तोत्राप्रमाणें आपले जन्म

शत्रूंकरतां वेचीत असतो, मित्राची (मदतीकरतां) इच्छा करीत नाहीं.

४. ज्या इंद्रानें आखानें चाकें स्थिरावतात त्याप्रमाणें आपल्या कृत्यानें पृथ्वी आणि द्युलोक सर्व तऱ्हेनें स्थिर केले, त्या इंद्राकरतां आम्ही खूप स्तुति करून आकाशांतून पाऊस पाडूं.

५. राग उत्पन्न करणारा, प्रहार करावयास लावणारा, (शत्रूंना) कापायला लावणारा, हिंसक आणि चोथट सोम सर्व विस्तृत अरण्यांत व्यापून असतो. ह्या इंद्राला स्तोत्रें वर्णन करूं शकत नाहींत, कमीच पडतात.

६. द्यावापृथ्वी इंद्राची बरोबरी करूं शकत नाहीं, उदक नाहीं, अन्तरिक्ष नाहीं, पर्वत नाहीं, त्या इंद्राचे सोम डोळे आहेत. जेव्हां ह्याचा राग शत्रूंवर होतो, तेव्हां हा जोरानें शत्रूंचा नाश करतो आणि बळकटांचा धुव्वा उडवतो.

७. कुऱ्हाडीनें रान तोडावें त्याप्रमाणें इंद्रानें वृत्राला ठार केलें; शत्रूंचीं नगरें फोडलीं आणि नद्यांना गर्जावयास लावलें. कच्च्या मडक्याप्रमाणें पर्वत फोडले, इंद्रांनीं बरोबरच्या मरुतांच्या साहय्यानें पाणी दिलें.

८. गंभीरवृत्तीचा इंद्र भक्तांचीं तीं तीं ऋणें फेडतो. तसेंच हे इंद्रा, शस्त्रांनीं खांद्या तोडाव्यात, त्याप्रमाणें तूं दुःखें नाहींशीं करतोस. तसेंच मित्रावरुणांसंबंधींची मित्र म्हणून केलीं जाणारीं कृत्यें जे नष्ट करतात त्यांना तूं ठार करतोस.

९. जे दुष्ट लोक मित्र, अर्यमा, स्तुत्य मरुत् आणि वरुण यांना त्रास देतात, त्यांच्याकरतां हे कामपूरक इंद्रा, तुझें धारेचें, कामपूरक, आणि चकाकणारें वज्र तीक्ष्ण कर.

१०. द्युलोक, पृथ्वी, उदक, पर्वत, वृद्ध आणि बुद्धिमान् यांचा इंद्र हा ईश्वर आहे. संरक्षण आणि लाभ यांकरतांहि इंद्रालाच बोलावलें पाहिजे.

११. रात्र, दिवस, अन्तरिक्ष, पृथ्वी, वायूचा मोठेपणा आणि पृथ्वीचा शेवट, नद्या आणि लोक या सर्वांपेक्षां इंद्र मोठा आहे.

१२. हे इंद्रा, तुझें फेकून मारण्याचें आयुध वज्र, उषःकालीन तेजस्वी सूर्याप्रमाणें शत्रूंवर जावो. तसेंच त्रासदायक हत्यारानें उल्कापाताप्रमाणें शत्रूंना ठार कर.

१३. प्रकट होणाऱ्या इंद्राच्या मागें महिने, अरण्यें ओषधी, पर्वत, कमनीय द्यावापृथ्वी आणि उदक हे सर्व जातात. (हे सर्व इंद्रानुसारी आहेत.)

१४. जेव्हां तूं वार न लागलेल्या पण युद्ध इच्छिणाऱ्या राक्षसावर वार करतोस आणि जेव्हां मित्रांसंबंधीं वाईट वर्तन करणारे लोक रणावर मारलेल्या जनावराप्रमाणें जमिनीवर निजतात, असें तुझें हत्यार हे इंद्रा, शत्रूवर केव्हां टाकलें जाईल ?

१५. हे इंद्रा, आमच्यांशीं शत्रुत्व करणारे, आम्हांला त्रास देणारे आणि संघीभूत असणारे जे शत्रू आमच्यावर शस्त्रप्रहार करतात, ते शत्रू गडद अंधारांत सांपडोत. त्यांना दिवस आणि रात्र पराभूत करो.

१६. हे इंद्रा, लोक अनेक स्तोत्रें म्हणून तुझी स्तुति करीत असतात. स्तुति करणाऱ्या ऋषींचीं स्तोत्रें म्हणणारा मी आहें. म्हणून इतर स्तोत्यांकडे लक्ष न देतां तूं रक्षण करण्याकरतां माझ्याकडे ये.

१७. हे इंद्रा, आम्ही तुझ्यापासून उपभोग मिळवूं. तसेंच हे इंद्रा, तुझे नवे अनुग्रह आमचें रक्षण व्हावें म्हणून वर्णन करणारे आम्ही विश्वामित्र तुझ्या कृपेनें चांगले दिवस प्राप्त करूं.

१८. ह्या लढाईंत थोर, धनवान्, आमचीं स्तोत्रें ऐकणारा, उग्र, आमच्या संरक्षणाकरतां शत्रूंना ठार करणारा, आणि शत्रूंचीं धनें जिंकणाऱ्या पुरुषोत्तम इंद्राला अन्नप्राप्तीकरतां आणि संरक्षणाकरतां मी बोलावतों.

सूक्त नव्वदावें.

ऋषिः—नारायण; देवता—पुरुष (परमेश्वर); छंदः— १–१५ अनुष्टुभ्, १६ त्रिष्टुभ्.

१. अनंत मस्तकें, अनंत डोळे, आणि अनंत पाद यांनीं युक्त असणारा हा परमेश्वर सर्व जगाला व्यापून जगाच्या पलीकडे व्यापून उरला आहे.

२. सध्यांचें, भूतकाळीं असलेले आणि भविष्यकाळीं होणारें जगत् तें सर्व हा परमेश्वरच आहे. हा देवांचा देव आपलें मूळचें स्वरूप सोडून ह्या जगाच्या स्थितीला प्राप्त होतो, तो केवळ प्राण्यांच्या सुखदुःखाकरितांच होय. वस्तुतः हें त्याचें स्वरूप नव्हे.

३. हें सर्व दृश्य जग ह्या परमेश्वराचा महिमा होय, एवढेंच नव्हे तर त्यापेक्षांहि ह्या परमेश्वराचें माहात्म्य जास्त आहे. दृश्य जग केवळ ह्याच्या माहात्म्याचा एक भाग असून बाकीचे तीन भाग आपल्या दृष्टीच्या टप्प्याच्या पलीकडे आहेत.

४. तो त्रिकालात्मक परमेश्वर ह्या अज्ञानमय संसाराच्या पलीकडे आहे. त्याचा एक भाग केवळ

उत्पत्ति आणि लय या तऱ्हेनें सारखा भ्रमण करीत असतो. तो भाग चेतन आणि अचेतन अशा उभय सृष्टीला व्यापून राहिलेला आहे.

५. त्या परमेश्वरापासून हें विस्तृत जग उत्पन्न झालें, आणि त्या ब्रह्मांडामध्यें जीव उत्पन्न झाला. नंतर त्या जीवांनीं वेगवेगळीं रूपें धारण केलीं. पृथ्वी, निर्माण झाली आणि वेगवेगळे शरीराचे आकारहि निर्माण झाले.

६. नंतर देवांनीं जीवरूपी हविर्द्रव्यांनीं यज्ञ केला, तेव्हां वसंत ऋतु हा त्या यज्ञांत आज्य, ग्रीष्म हा इन्धन आणि शरद् ऋतु हा हविर्द्रव्य अशी कल्पना करण्यांत आली.

७. ज्यामुळें यज्ञ झाला, त्या प्रथम झालेल्या जीवांनीं यज्ञ केल्यामुळें सृष्टि उत्पन्न करण्यास समर्थ असे देव आणि सृष्टीचें संरक्षण करण्यास आवश्यक ज्ञान देणारे ऋषि उत्पन्न झाले.

८. त्यांनींहि सर्व हवन केल्यामुळें दहि, तूप वगैरे पोषणास आवश्यक पदार्थ उत्पन्न झाले आणि वायूवर पोसणारे अरण्यांतील आणि गांवांतील पशु निर्माण झाले.

९. यज्ञामुळेंच ऋग्वेद, सामवेद, छंद आणि यजुर्वेद उत्पन्न झाले.

१०. यज्ञापासूनच अश्व, दोनहि बाजूंनीं दांत असलेले इतर पशु, गाई व शेळयामेंढ्या उत्पन्न झाल्या.

११. जो विराट् पुरुष उत्पन्न केला तो कोणत्या प्रकारानें केला ? त्याचें तोंड कोणतें ? हात कोणते ? मांड्या कोणत्या आणि पाय कोणते ?

१२. ब्राह्मण हे त्याचें मुख, क्षत्रिय हे त्याचे बाहू, वैश्य हे त्याच्या मांड्या आणि शूद्र हे पायापासून उत्पन्न झाले.

१३. त्याच्या मनापासून चन्द्र झाला. डोळयापासून सूर्य झाला. तोंडापासून इंद्र व अग्नि, आणि प्राणापासून वायू उत्पन्न झाला.

१४. त्याच्या नाभीपासून अन्तरिक्ष, मस्तकापासून स्वर्ग, पायापासून भूमि आणि कानापासून दिशा उत्पन्न झाल्या.

१५. पूर्वी वर्णन केलेल्या यज्ञाचे सात छंद हे परिधि, बारा महिने, पांच ऋतु, तीन लोक आणि सूर्य ह्या एकवीस समिधा कल्पून देव यज्ञ करूं लागले आणि विराट् पुरुषालाच (म्हणजे जीव सृष्टीलाच यज्ञीय पशु कल्पिलें) पशु म्हणून बांधलें.

१६. देवांनीं सर्वस्वाचा यज्ञ करून यज्ञांनींच श्रेष्ठ पदवीला चढलेल्या जीवाचा सत्कार केला, आणि तींच कृत्यें जगाच्या वाढीला कारण झालीं. ते जगाच्या उत्पत्तीला साधक असणारे देव ज्या ठिकाणीं असतात तें स्वर्गरूपी स्थान थोर लोक प्राप्त करतात.

सूक्त एक्याण्णवावें.

ऋषिः—अरुण वीतहव्यपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—१-१४ जगती १५ त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्ने, जाणत्या स्तोत्यांनीं स्तविलेला, उदार मनाचा, उत्तर वेदींत अन्न इच्छिणारा, सर्व हवींचें भक्षण करणारा, श्रेष्ठ, व्यापक, तेजस्वी आणि मैत्रीला चांगला असणारा, तूं सख्याची इच्छा करणाऱ्या मित्राकरतां प्रदीप्त होतोस.

२. दर्शनीय, शोभा असलेला व अतिथीसारखा अग्नि प्रत्येक वनांत आणि प्रत्येक गृहांत असतो. तसेंच जनहितकारक अग्नि ससाण्याप्रमाणें सोडून जात नाहीं. तो सर्व लोकांत असतो.

३. हे अग्ने, तूं बलांनीं बलवान् आहेस. तूं कर्मानें सुकर्मा आहेस. तूं काव्यानें कवि आहेस. तूं सर्वज्ञ आहेस. तूं धनांतलें धन आहेस. तसेंच द्यावापृथ्वींत जें धन आहे तें वाढविणारा तूंच आहेस.

४. हे अग्ने, तुझें यजन केलें जाणारें घृतयुक्त भूमीवरील स्थान पाहून तूं तेथें बसतोस. तुझे किरण उषेच्या किंवा सूर्याच्या किरणाप्रमाणें निर्दोष प्रकाशतात.

५. हे अग्ने, तुझें उत्तर वेदींत प्रत्येक ऋतूंत यजन केलें जाणारें आणि घृतयुक्त असणारें स्थान जाणून तूं तेथें बसतोस. तसें सूर्याच्या रश्मीप्रमाणें तुझे निष्पाप किरण किंवा उषेच्या किरणाप्रमाणें तुझे किरण बाहेर पडतात.

६. ज्या वेळीं ओषधी आणि अरण्यें खाण्याकरतां तूं आपल्या तोंडांत घालतोस, तेव्हां मेघांतल्या विजेप्रमाणें किंवा उषेच्या प्रकाशाप्रमाणें तुझी आश्चर्यकारक शोभा पसरते.

७. हे अग्ने, जेव्हां तूं वायूनें हलत सुंदर वनस्पतींवर हल्ला चढवतोस आणि अन्न खात असतोस, तेव्हां जाळणाऱ्या तुझें तरणें तेज रथांत बसून चालल्याप्रमाणें असतें.

८. बुद्धिदाता, यज्ञसाधक, देवांना बोलावणारा,

परंतप आणि विचारी अशा ज्या अग्नीला आम्ही बोलावतों आहों, त्या अग्नीलाच साधा हवि असतांनाहि बोलावतात. आणि मोठा सोमासारखा हवि असतांनाहि त्यालाच बोलावतात.

९. हे अग्ने, कर्मकर्ते, तुझे भक्त येथें यज्ञांत देवांना बोलावणाऱ्या तुलाच बोलावतात. देवभक्त, दर्भ तोडून तयार करणारे व हवि तयार करणार लोक तुलाच हवि देतात.

१०. हे अग्ने, तुझें होतृकर्म, तुझें ऋतूमध्यें केलें जाणारें पोतृकर्म, तसेंच तुझें नेष्टृकर्म आणि यज्ञ करणाऱ्या आमचा तूंच अग्नीध्र आहेस. तुझेंच प्रशास्तृकर्म आहे आणि तूंच आमचें यज्ञ करतोस. तूंच आमचा ब्रह्मा आहेस आणि आमच्या घरांतला गृहपति यजमान तूंच आहेस.

११. हे अग्ने, अमर अशा तुला जो कोणी समिध देतो, तसेंच जो कोणी तुला हवि देतो, त्याचा तूं होता होतोस आणि त्याचें दौत्य करण्यास तूं जातोस. तसेंच ब्रह्म्याप्रमाणें बोलतोस. यजमान होऊन हवि देतोस आणि यज्ञांतील मुख्याप्रमाणें वागतोस.

१२. ज्या स्तोत्रामुळें अग्नि वाढतो आणि स्तोत्याची इच्छा करतो तीं सर्वज्ञ आणि संरक्षक अग्नीकरतां निघालेली आमची मननीय स्तोत्रें आम्हांला धन प्राप्त करून देणारीं अशीं होवोत.

१३. मी प्राचीन.इच्छुक अशा अग्नीकरतां अत्यंत नवीन अशीं सुंदर स्तोत्रें म्हणतों आहें. तीं स्तोत्रें अग्नि ऐको. मी अग्नीच्या मनाला बरें वाटविणारा होईन. जशी नवऱ्याला कामुक आणि सुंदर वस्त्र नेसलेली बायको आवडते त्याप्रमाणें मी अग्नीला प्रिय होईन.

१४. ज्या अग्नीकरतां समर्थ घोडे, बैल, वांझ गाई व मेंढे देतात आणि हवन केले जातात, त्या अग्नीकरतां सौत्रामणींत व सोमयागांत मी मन:पूर्वक केलेली सुंदर स्तुति तयार करतों.

१५. हे अग्ने, पळींत तूप किंवा चम्बूंत सोम ठेवावा त्याप्रमाणें तुझ्या तोंडांत आमच्याकडून हवि समर्पण केला जातो. म्हणून तूं आम्हांला अन्नदातें, चांगला पुत्र असलेलें, कीर्ति देणारें, महान् व स्तुत्य असें रमणीय ऐश्वर्य दे.

सूक्त ब्याण्णवावें.

ऋषिः--शार्यात मनोःपुत्र; देवता–विश्वेदेव; छंदः–जगती.

१. हे देवहो, यज्ञांतील मुख्य, लोकरक्षक,देवांना बोलावणाऱ्या व रात्रीचा पाहुणा अशा अग्नीची तुम्ही सेवा करा. वाळलेल्या वनस्पतींना जाळणारा आणि ओल्या वनस्पति भक्षण करणारा, असा कामपूरक आणि ज्ञानदायक यज्ञीय अग्नि स्वर्गावर निजलेला असतो.

२. देव आणि मनुष्य तत्काल रक्षण करणाऱ्या सर्वाधार, अशा अग्नीला यज्ञाचें साधन करते झाले. गुप्तपणानें वाहणाऱ्या वायूचा पुत्र, थोर, पुढें स्थापन केलेला अग्नि सूर्याप्रमाणें उषांचें चुंबन घेतो.

३. स्तुत्य अग्नीची आमची माहिती सत्य असो अशी आम्ही इच्छा करतों. आम्ही दिलेल्या आहुति अग्नि भक्षण करो असें आम्ही इच्छितों. जेव्हां अग्नीच्या ज्वाला सारख्या जळूं लागतात, तेव्हां अग्नीकरतां आम्हीं त्यांत आहुति टाकूं.

४. यज्ञांतील अग्नीला विस्तृत द्युलोक, मोठें अन्तरिक्ष, स्तुत्य आणि अनन्त पृथ्वी, नमस्कार करतात. इंद्र, मित्र वरुण, भग आणि सविता हे सर्व बलशाली देव अग्नीला मान देतात.

५. वहाणारें पाणी सतत पळणाऱ्या मरुताबरोबर जाते. तसेंच ते मरुत् अमर्याद पृथ्वीचा तिरस्कार करतात. सर्वत्र गमन करणारा इंद्र, जातांना मरुद्गणांसह खूप वेगानें धावतो. तसेंच पोटांत गर्जना करीत पाऊस पृथ्वी सिंचन करतो.

६. मेघांचें ठिकाण, द्युलोकांतले श्येनपक्षी, लोकांत सर्वत्र पसरलेले, असे हे रुद्रपुत्र मरुत् आपलीं कृत्यें करतात. त्या वेगवान् देवांसह वेगवान् इंद्र, मित्र, अर्यमा आणि वरुण जगाकडे पहात असतात.

७. जे स्तोते इंद्राची स्तुति करून सुरक्षितपणा मिळवतात, सूर्याच्या स्तुतीनें तृप्तिसामर्थ्य व इंद्रापासून बल मिळवतात आणि जे स्तोते इंद्राची पूजा नेहेमीं करतात, ते स्तोते यज्ञांत साहाय्य म्हणून इंद्राचें वज्र मिळवतात.

८. सूर्यहि घोड्यांना हाणण्यांत रमून जातो (तो ह्या इंद्राकरतां), तसेंच जो कोणी (देव) भितो तो ह्या बलवान् इंद्रापासूनच. तसेंच कामपूरक, सर्व भयंकर (परमेश्वराच्या) श्वासोच्छ्वास करणाऱ्या उदरस्थानीय अन्तरिक्षांतून दररोज अप्रतिबंध मेघगर्जना होत असते.

---

१० टीप–यज्ञसंस्थेंतील सप्त होत्यांच्या उल्लेखामुळें ही ऋचा फार महत्त्वाची आहे. होत्यांची माहिती प्रस्तावनेंत पहा.

९. येणाऱ्या मरुतासह आत्मशक्तियुक्त, प्रसिद्ध, सुखकर, असा परमेश्वर द्युलोकावरून भक्तांना सेवीत असतो, म्हणून हे भक्तहो, तुम्ही त्या यज्ञांत थोडकी इच्छा असलेल्या, व मरुतांसह असणाऱ्या नष्टशत्रू आणि समर्थ अशा रुद्राला अन्न देऊन स्तोत्र म्हणा.

१०. ज्याअर्थीं कामपूरक बृहस्पति, व सोम दिल्यामुळें बांधव बनलेले सर्व देव, संतति उत्पन्न होण्याकरतां आम्हांला अन्न देऊन पोशीत आहेत, त्याअर्थीं (संततीपैकीं) पहिला अथर्वा यज्ञांनीं देवांना प्रसन्न राखो आणि बलयुक्त असणारे देव आणि भृगुकुलोत्पन्न ऋषि सेवा केले जावोत.

११. उदकपूर्ण द्यावापृथ्वी, यम, अदिति, त्वष्टृदेव, द्रव्य देणारा अग्नि, ऋभु, रुद्रपत्नी रोदसी, मरुत आणि विष्णु हे सर्व देव चार अग्नि असलेल्या नराशंस यज्ञांत स्तोत्यांकडून स्तविले जातात.

१२. आम्हां स्तोत्यांची यज्ञांत सतत चाललेली स्तुति हा तेजस्वी अहिर्बुध्न्य अग्नि श्रवण करो. द्युलोकांत संचार करणारे सूर्यचंद्र लक्षपूर्वक आमचें स्तोत्र जाणोत आणि द्यावापृथ्वीहि जाणोत.

१३. पूषादेव आमच्या जंगम मिळकतीचें संरक्षण करो. तसेंच सर्व देवांचा हितकर्ता अपांनपात् आणि वायु यज्ञ करण्याकरितां आमचें संरक्षण करो. तसेंच स्तुत्य अशा माझें संरक्षण करा. हे स्तुत्य अश्विहो, जातांना आमचें स्तोत्र ऐका.

१४. निर्भय लोकांच्या अन्तःकरणांत राहणाऱ्या ह्या अग्नीचीं आम्ही स्तोत्रें म्हणून स्तुति करीत आहोंत. सर्व देवपत्न्यासहित स्थिर असणाऱ्या अदितीचें आम्ही स्तवन करतों आहोंत. तसेंच चंद्र आणि लोकानुग्राहक आदित्याची मी स्तुति करतों.

१५. मी प्राचीन अंगिरा देवांची स्तुति करतों, ज्या दगडांनीं चतुर इंद्र प्रसन्न होतो ते सोम कुटण्याचे दगड, कुटण्याकरतां वर उचलले असतां यज्ञाकडे पाहतात. त्या इंद्राचें वज्र आकाशांतून उदक उत्पन्न करो.

सूक्त त्र्याण्णवावें.

ऋषिः—तान्व पृथुपुत्र; देवता—विश्वेदेव; छन्दः— २, ३–१३ अनुष्टुभ्, ९ पंक्ति, ११ न्यंकुसारिणी, १५ बृहती, बाकी प्रस्तारपंक्ति.

१. हे द्यावापृथ्वीहो, तुम्ही अत्यंत विस्तृत व्हा. ह्या विस्तृत असणाऱ्या द्यावापृथ्वी आम्हांला स्त्रीसारख्या (उपयोगी पडणाऱ्या) होवोत. शत्रूच्या बलापासून आमचें संरक्षण करोत. तसेंच बलवान् शत्रूपासून तुम्ही आमचें संरक्षण करा.

२. जो अत्यंत विद्वान् असणारा मनुष्य सुखकारक हविर्द्रव्यांनीं ह्या देवांना सेवितो, तो मनुष्य प्रत्येक यज्ञांत देवांची सेवा करतो.

३. हे सर्वेश्वरहो, देवांचें जें उत्कृष्ट धन असेल तें मला द्या. मोठे तेजस्वी असें तुम्ही सर्व यज्ञांमध्यें पूजनीय आहांत.

४. अर्यमा, मित्र आणि सर्वगामी वरुण, लोकांनीं स्तविलेला रुद्र, सर्वपोषक मरुत् आणि भग हे सर्व देव स्तुत्य आहेत. ते लोकांना सुख देवोत. ते अमृतासारख्या हविर्द्रव्याचे राजे आहेत.

५. हे पर्जन्यघन अश्विहो, तुमच्याप्रमाणेंच उदकानें धनी असणारे सूर्य आणि चंद्र आहेत, मेघांतील अग्नि आहे. यांच्यासह रात्रीं—

६. अश्विदेव आपल्या शरीरांनीं आमचें संरक्षण करोत. मित्रावरुण आमचें संरक्षण करोत. ज्याचें हे देव संरक्षण करतात ते मोठें धन प्राप्त करतात. कोरडी जमीन जशी सहज चालून जावी त्याप्रमाणें तो मनुष्य संकटें सहज तरून जातो.

७. तसेंच रुद्रपुत्र अश्वि आम्हांस सुख देवोत. तसेंच रथपति भग, ऋभु, वाज आणि सर्वगामी वायु आम्हांला सुख देवो. हे सर्वधन थोर देवहो, आम्हांला सुख द्या.

८. इंद्र यज्ञानें शोभतो. सेवा करणाऱ्याचा आनंद यज्ञानें शोभतो; अतिवेगानें येणाऱ्या तुझे घोडे अतिशय बलवान् आहेत. ज्याचीं गाणींहि मोठीं अपूर्व आहेत, त्यांचा यज्ञहि सामान्य नाहीं.

९. हे सवितृदेवा, आम्हांला लाजण्याचा प्रसंग आणूं नकोस. तूं धनवानांच्या स्तोत्याकडून स्तविला जातोस. मरुतांसह असणारा इंद्र (चाक आणि लगामाप्रमाणें आम्हांला) बल देवो.

१०. हे द्यावापृथ्वीहो, तुम्ही आमच्या ह्या मुलांना जगप्रसिद्ध यश द्या. तसेंच बलप्राप्तीकरतां अन्न द्या. तसेंच शत्रूंना जिंकण्याकरतां धनासहित अन्न द्या.

११. हे सर्वाधार आणि बलवान् इंद्रा, आमच्याकडे येणारा तूं कोठेंहि असणाऱ्या आम्हांला स्तोत्यांना इष्टसिद्धी-

करतां आणि यज्ञाकरतां नेहेमीं संरक्षण कर. तुझी स्तुति करीत असल्यामुळें मला तूं जाण.

१२. सूर्य उगवल्यावर त्याचे तेजस्वी किरण ज्याप्रमाणें लांबवर पडतात त्याप्रमाणें शत्रूंचा संहार करणारें असेंच जणूं काय असणारें माझें स्तोत्र वृद्धिंगत होवो. चांगला तयार झालेला रथ जसा सुतार बाहेर पाठवितो तसें माझें स्तोत्र प्रसिद्ध होवो.

१३. ज्यांच्या पैशानें माझी ही स्तुति चालूं आहे त्यांच्याकरतां ही सोन्यासारखी स्तुति रणांतल्या पराक्रमाप्रमाणें किंवा रहाटगाडग्याप्रमाणें पुनः पुनः सारखी चालूं आहे.

१४. जे देव पांचशे रथ जोडून आमच्याकडे (यज्ञ) मार्गानें येतात, त्या देवांचीं श्रवणीय स्तोत्रें दुःशीम, पृथवान, वेन आणि बलवान् राम यांच्यापाशीं मीं म्हटलीं आहेत व धनवानापाशीं मीं म्हटलीं आहेत.

१५. ह्या राजापाशीं तान्वानें सत्त्याहत्तर गाई मागितल्या. तसें पार्थानें आणि मायूनेंहि मागितल्या.

सूक्त चौऱ्याण्णवावें.

ऋषिः—सर्प कद्रुपुत्र; देवता–सोमाभिषवग्रावा; छंदः–५, ७, १४ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. हे दगड शब्द करोत. आम्ही त्या शब्द करणाऱ्या दगडांची स्तुति करूं. हे ऋषीहो, तुम्हीहि स्तुति करा. जेव्हां हे घट्ट, सोम कुटणारे, दगड इंद्राकरतां श्रवणीय शब्द करतात, तेव्हां सोम पिणारे तृप्त होतात.

२. जेव्हां हे दगड शेंकडोहजारोंप्रमाणें शब्द करूं लागतात आणि आपल्या हिरव्या तोंडानें आक्रोश करतात. तेव्हां चांगल्या प्रकारें सोम कुटणारे दगड यज्ञांत येऊन आपल्या सत्कृत्यामुळें अग्नीच्यापूर्वींच हवि भक्षण करतात.

३. तांबूस रंगाची फांदी भक्षण करणारे बलिष्ठ दगड, शिजलेल्या मांसावर बसून मांस खाणारे ओरडतात त्याप्रमाणें शब्द करतात आणि मधुर सोम मिळवतात.

४. मदकर आणि पिळून काढलेल्या सोमानें इंद्राला बोलावणारे दगड खूप आवाज करतात आणि तोंडानें खूप सोम पितात. एकत्र होऊन धैर्यानें शब्द करणारे पृथ्वी गर्जून टाकतात आणि धरलेल्या बोटांसह नाचतात.

५. पडणारे दगड सारखा शब्द करतात. कळपांत पळणाऱ्या काळ्या मृगाप्रमाणें सूर्यासारखे पांढरे थेंब सारखे नाचत (उडत) असतात. दगडानें काढलेला सोम सारखा खालीं पडत असतो. दगड पुष्कळ सोम धारण करतात.

६. यज्ञाचा भार धारण करणारे, हे दगड सारखे उधळलेल्या घोड्याप्रमाणें सारखे चालत असतात. सुस्कारे टाकीत असल्याप्रमाणें जेव्हां सोम खात शब्द करतात, तेव्हां घोड्याच्या शब्दाप्रमाणें ह्या दगडांच्या तोंडून शब्द बाहेर येतो.

७. दहा बोटांशीं सर्वप्रकारें संबंध असलेल्या आणि सदा तरुण अशा वाहणाऱ्या ह्या सोमाला हे ऋत्विजहो तुम्ही स्तवा.

८. आदरणीय, जलद काम करणारे, हे दगड दहा बोटांत धरलेले असतात. त्या दगडांनीं पडून चालवलेलें कुटणें स्पृहणीय असतें. ते हे दगडच सोमरूपी अन्नाचा प्रथम अमृतरूपी अंश ग्रहण करतात.

९. सोमभक्षक ते घोंडे इंद्राच्या घोड्याचें चुंबन घेतात. ते गाळले जात असतां गाईच्या कातड्यावर जाऊन बसतात. त्या दगडांनीं काढलेला मधुर सोम पिऊन तो (इंद्र) उत्कर्ष पावतो, प्रसिद्ध होतो आणि बलवानासारखा वागतो.

१०. ज्यांचा यज्ञ हे दगडांनो, तुम्ही उपभोगीत आहांत त्यांचा सोम तुम्हांला बल देईल. तुम्ही क्षीण होऊं नका. संपन्न असलेल्या लोकांप्रमाणें तुम्ही खात रहा. धनवानाप्रमाणें तेजस्वी आणि सुंदर असे तुम्ही व्हा.

११. श्रमरहित, अपराभूत, अमर, अरोगी, जरारहित असे तुम्ही व्हा. हे दगडांनो, दुसऱ्यास फोडून स्वतः अभिन्न रहाणारे, बलिष्ठ, तृष्णारहित आणि निःस्पृह असे तुम्ही व्हा.

१२. हे दगडांनो, सर्व युगांत तुमचे पितृभूत असणारे पर्वत सुखरूप, निश्चळ आणि अभंग असतात. जरारहित, सोमभक्षक, हिरवे दगड आपला शब्द द्यावापृथ्वीला ऐकवतात.

१३. दगड वेगानें जाणाऱ्या रथाप्रमाणें कुटण्याच्या वेळेस शब्द करीत असतात. बीं पेरणाऱ्या शेतकऱ्याप्रमाणें दगड सोमाला जपत असतात. त्याचा नाश करीत नाहींत.

१४. पूज्य असणारे दगड यज्ञांत सोम काढीत असतांना आईला मारणाऱ्या आणि खेळणाऱ्या मुलाप्रमाणें शब्द करतात. सोम काढणाऱ्या दगडांची स्तुति करा. सोम काढण्याचें काम दगड थांबवोत.

सूक्त पंचाण्णवावें.

ऋषिः—पुरूरवा उर्वशी; देवता—पुरूरवा उर्वशी; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. पुरूरवाः—हे कठोरहृदये प्रिये,थोडा वेळ थांब. आपण परस्पर कांहीं गोष्टी बोलूं. कारण, अशा प्रकाऱ्या गोष्टी आपल्या गत आयुष्यकालांत आपण कधींच न बोलल्यामुळें, शेवटपर्यंत आपणांस सुखप्राप्ति झाली नाहीं.

२. उर्वशी—असल्या शुष्क संभाषणांत कसलें सुख मिळणार आहे ? मी तुझ्यापासून उषेप्रमाणें पळत आहे. तरी हे पुरूरवस्, तूं आपल्या गृहाप्रत गमन कर. मी वायूप्रमाणें दुष्प्राप्यच आहें असें समज.

३. पुरूरवा—हे उर्वशी, तुझ्या विरहानें जड झालेल्या मला मीं बलवान असतांहि, शत्रूंचा पराभव करवत नाहीं व शत्रूंची संपत्ति हरण करतां येत नाहीं. त्याचप्रमाणें एकंदर राज्यकारभारामध्येंही माझें चित्त रमत नाहीं; व रणांगणामध्यें मी मनानें किंकर्तव्यमूढ होऊन गेल्यामुळें, माझ्या सैनिकांनाहि भीति वाटून ते सिंहनाद करीत नाहींत.

४. (उर्वशी उषेला म्हणते) हे उषा देवि, श्वशुरास उत्तम जेवण घालणाऱ्या मला जेव्हां पतिविषयक इच्छा होईल तेव्हां मी श्वशुरगृहांतून पतीच्या खोलींत जात असे व तेथें रात्रंदिवस पतीबरोबर क्रीडा करीत असे.

५. (पुरूरव्यास उद्देशून) हे राजा, प्रत्यहीं तूं माझा तीनदां उपभोग घेत असस. इतर स्त्रियांस सोडून, माझी मनःकामना तुझ्याकडून अगोदर पूर्ण होईल या आशेनें मी तुजकडे आलें. हे राजन्, त्या वेळीं तूं माझ्या शरीराचा स्वामी होतास.

६. पुरूरवाः—ती (उर्वशी) सुजूर्णि, श्रेणि, सुम्नआपि व हृदेचक्षु या चार सख्यांसह एकमकांस मिठ्या मारून निघून गेली. (परंतु परत जातांना), त्या अरुण वर्णांकित अप्सरा नवप्रसूत गाई ज्याप्रमाणें शब्द करीत जातात त्याप्रमाणें शब्द करीत नव्हत्या.

७. उर्वशीः—हे पुरूरवस्, तुझा जन्म झाल्याबरोबर देवपत्न्या तुजभोंवतीं एकत्र जमल्या. देवांनीं मोठ्या संग्रामाकरितां व दस्यूंना मारण्याकरितां तुझ्या सामर्थ्याची वाढ केली. त्याचप्रमाणें वाहणाऱ्या नद्यांनीं स्वतः तुझें संगोपन केलें.

८. हा पुरूरवस् देवतारूप अप्सरांच्या पुढें जेव्हां मनुष्यरूपानें जात असे, त्यावेळीं कामेच्छा उत्पन्न झालेली मृगी ज्याप्रमाणें (व्याधापासून) दूर पळते, किंवा रथास जोडलेले घोडे ज्याप्रमाणें दूर पळतात, त्याप्रमाणें अप्सरा भयभीत होऊन त्याजपासून दूर जात.

९. मानव देहधारी पुरूरवस् ज्या वेळीं अप्सरांशीं कामचेष्टा करावयास जात असे, त्या वेळीं ज्याप्रमाणें क्रीडा करणारे घोडे किंवा साप मनुष्यास आपलें स्वरूप स्पष्ट दिसूं देत नाहींत, त्याप्रमाणें ह्या अप्सरा आपलें स्वरूप दिसूं देत नसत.

१०. पुरूरवा—जी उर्वशी विजेप्रमाणें प्रकाशते व मला प्रिय असे स्वर्गीय भोग संपादन करते, त्या उर्वशीपासून जेव्हां मला सुलक्षणी पुत्र होईल तेव्हां माझें आयुष्य वृद्धिंगत होईल.

११. उर्वशीः—हे पुरुरवस, तूं पृथ्वीचें पालन करण्याकरितां जन्मला आहेस व तूं माझ्या ठिकाणीं ही गर्भस्थापना केली आहेस. त्यावेळीं मी सांगितल्याप्रमाणें न ऐकतां तूं प्रतिज्ञाभंग केलास, अर्थात् आतां शोक करून काय उपयोग ?

१२. पुरूरवा-- प्रिये, तुला केव्हां पुत्र उत्पन्न होईल ? तो मला (केव्हां) सुखविल व मजजवळ रडून हट्ट घेईल ? त्याचप्रमाणें हा पुत्र केव्हां आपल्या दोघांचा वियोग करील व श्वशुराचें तेज वाढवील ?

१३. उर्वशी—राजा, तुझा पुत्र रडूं लागतांच काळजीपूर्वक त्याचें संवर्धन करण्याकरितां मी त्याला तुझ्याकडे पाठवून देईन. परंतु तूं आपल्या घरीं निघून जा. हे मूढ, आतां मी तुला प्राप्त होणें शक्य नाहीं.

१४. पुरूरवा—उर्वशी, तुझ्याबरोबर क्रीडा करणारा तुझा पति जो मी, त्या माझें शरीर येथेंच पतन पावो किंवा देशान्तरीं गमन करो, किंवा येथेंच पृथ्वीच्या अंकावर शयन करो, अथवा मला या अरण्यांतील हिंस्र लांडगे फाडून खावोत.

१५–१६. उर्वशीः—हे पुरूरवस् तूं प्राणत्याग करूं नकोस, येथें उडी टाकूं नकोस, अमंगल लांडगे तुझें शरीर न खावोत. स्त्रियांचें सख्य हें सख्यच नव्हे. कारण त्या लांडग्याच्या हृदयाच्या असतात राजा,मानव· रूप घेऊन मीं तुझ्याशीं आपलें देवत्व विसरून विविध प्रकारचीं रूपें धारण करून चार वर्षेंपर्यंत रतिसुखाचा उपभोग घेतला. परंतु आतां माझी तेवढ्यानें पूर्ण तृप्ति झाल्यामुळें मी तुझ्यापासून दूर निघून जात आहें.

१७. पुरूरवा—आपल्या तेजानें अंतरिक्ष भरून टाकणाऱ्या व स्वर्गीय उपभोग देणाऱ्या उर्वशीस मी वश करीत आहें. सुकृती असा हा पुरुरवा तुझी प्रार्थना

करितो कीं, परत फीर. कारण हें अंतःकरण वियोगानें संतप्त झालें आहे.

१८. उर्वशीः—राजा, देवांनीं तुला सांगितलें आहे कीं, सांप्रत तूं मृत्यूच्या वश आहेस, करितां देवा करितां यजन कर व स्वर्ग प्राप्त करून घे, म्हणजे तुला आमच्याबरोबर रममाण होतां येईल. अर्थात मद्विषयक अभिलाष सोडून देऊन ह्या उपायानें सुखी हो.

टीप—उर्वशी अप्सरा होती आणि पुरुरवा मनुष्य होता. पुरूरव्याशीं लग्न करावयास तयार होतांना 'अंथरुणाशिवाय तूं नग्न स्थितींत दृष्टीस पडलास तर मी परत जाईन' अशी उर्वशीनें अट घातली होती. गंधर्वांना उर्वशी परत मिळावी अशी इच्छा होती, म्हणून बरेच दिवसानंतर रात्रींच्या वेळीं उर्वशीच्या परम प्रीतींतलें व तिच्या पलंगास बांधून ठेवलेले दोन मेंढे त्यांनीं चोरून नेले. तेव्हां उर्वशी आक्रोश करूं लागली. पुरूरवा गडबडीनें नग्न स्थितींतच चोरांना धरण्यास धावला. गंधर्वांनीं ऐन वेळीं विजेचा प्रकाश पाडला व नग्न स्थितींत पुरूरवा उर्वशीच्या दृष्टीस पडला. तेव्हां उर्वशी निघून गेली. त्यामुळें राजा वेड्यासारखा होऊन भटकत एका तळ्यापाशीं आला. तेथें उर्वशी आपल्या मैत्रिणीसह क्रीडा करीत होती. तेथें झालेला संवाद वर दिला आहे (शत. ब्रा. ११-५ १.). संवादांत उर्वशी गर्भार होती व तिनें राजाकडे परत येण्याचें नाकारलें, हेंच विशेषतः आपणांस दिसतें.

सूक्त शहाण्णवावें.

ऋषिः–बरु अंगिरस किंवा सर्वहरि इंद्रपुत्र, देवता–इंद्राश्व; छन्दः–१२ । १३ त्रिष्टुभ् बाकी जगती.

१. हे इंद्रा, तुझे घोडे विस्तृत यज्ञांत मी स्तवीत आहे. उग्र अशा इंद्राचा अनुकूल उन्माद आम्हांला पाहिजे आहे. जो इंद्र घोड्यावर बसून येऊन तूपाप्रमाणें रमणीय उदकाचा वर्षाव करतो त्या मनोहर इंद्राकडे आमचीं स्तोत्रें पोंचोंत.

२. देवांच्या यज्ञगृहांत ज्या वेगानें घोडे इंद्राला नेतात, त्या वेगानें घोड्याला प्रेरणा देणारे पूर्वींचे ऋषि इंद्राला आणण्याला घोड्याला स्तवितात. ज्या इंद्राला (दुधानें) गाई तृप्त करतात व सोमांनीं संतुष्ट करतात, त्या इंद्राच्या बलाचीं स्तोत्रें म्हणून आम्ही पूजा करतो.

३. ह्या इंद्राचें काळसर पोलादी वज्र आहे, तें फारच सुंदर आणि शत्रूंचें हनन करणारें आहे. तें त्याच्या हातांत असतें. धनवान्, सुंदर हनुवटीचा व शत्रूंचा बाणानें वध करणारा इंद्र आहे. त्याचें शरीरही काळसर आहे.

४. ज्याचें पोलादी वज्र अहीला तोडतें आणि जो सोम पिणारा, हजारो तऱ्हेनें चमकणारा, आणि सोम प्याल्यामुळें हिरव्या ओंठाचा असतो. तो इंद्र स्वर्गातील सूर्याप्रमाणें दिसत असतो. इंद्राचें सुंदर वज्र वेगशाली घोड्याप्रमाणें शत्रूवर तुटून पडत असतें.

५. हे निळसर रंगाचे केश असलेल्या घोड्याचे इंद्रा, पूर्व ऋषींनीं स्तविलेला असा तूंच (स्तोत्र किंवा हवि) इच्छित असतोस, हे शत्रुवधाकरतां प्रादुर्भूत झालेल्या इंद्रा, तूं सर्व मनोहर, उत्कृष्ट आणि स्तुत्य अन्न इच्छितोस.

६. ते गमनशील आणि सुंदर घोडे आनंदी, स्तुत्य आणि वज्रधारी इंद्राला (सोम पिऊन) मद यावा म्हणून वाहून नेतात. तेथें त्या सुंदर इंद्राकरतां पुष्कळ स्तोत्रें व हिरवागार सोम तयार ठेवलेला असतो.

७. इंद्राकरतां पुरेसा ताजा सोम तयार केलाआहे. तो सोम युद्धांतून पळून न जाणाऱ्या इंद्राच्या त्वराशील घोड्यांला गति देतो. जो रथ धांवणाऱ्या घोड्यांनीं युद्धाला जातो, तो रथ इंद्रास सुंदर आणि सोमयुक्त यज्ञांत पोंचवितो.

८. काळे केस आणि काळ्या मिशा असलेला, पोलादी हृदयाचा व हिरवा सोम पिणारा जो इंद्र ताब्रडतोब सोम प्याला असतां उत्साह पावतो, तो चलाख घोडे असलेला सैन्यधन इंद्र दोन घोडे जोडून सर्व संकटें तरून जतो.

९. स्रुवा जशी यज्ञपात्रांत पडते त्याप्रमाणें या इंद्राचे काळसर डोळे सोमावर पडतात आणि नेहमीं सोम पिऊन हिरवे झालेले ओठ सोमाकडे पाहून फुरफुरूं लागतात. आणि जेव्हां तथार केलेल्या सोमपात्रांत असलेले मदकर सोमरूपी अन्न पिऊन तो घोड्यांना तयार करतो तेव्हां आम्ही इंद्राची स्तुति करीत आहोंत.

१०. ज्या सुंदर इंद्राचें द्यावापृथ्वीमध्यें घर आहे तो इंद्र लढाईला जाणाऱ्या घोड्याप्रमाणें घोडा घेऊन धांवतो. हे इंद्रा, तुझी अथपूर्ण स्तुति बलयुक्त अशी तुझी इच्छा करीत आहे. (म्हणून तूं तिकडे जातोस आणि इच्छुक यजमानांचें विपुल अन्न ग्रहण करतोस.

११. हे इंद्रा, हवासा वाटणारा तूं आपल्या महत्त्वानें द्यावापृथ्वी भरून टाकतोस. तसेंच नूतनतर, मननीय आणि प्रियकर अशा स्तोत्राची तं इच्छा कर-

तोस. हे बलवान् इंद्रा, उदकाचें रमणीय घर (मेघ) आणि रमणीय सूर्य यांना प्रकट कर.

१२. हे इंद्रा, सोम पिऊन हिरवें तोंड झालेल्या आणि रमणीय अशा तुला रथांत बसवून घोडे लोकांच्या कडे वाहून नेवोत. कीं ज्यामुळें पात्रांत भरलेला, मधुर, यज्ञसाधन व दहा बोटांनीं काढलेला, सोम इच्छिणारा तूं सोम पिशील आणि युद्धांत जय प्राप्त करशील.

१३. हे इंद्रा, पिळलेल्या पूर्वीच्या सोमापैकीं तूं सोम प्याला आहेस. पण आतां पिळलेला सोम केवळ तुझा आहे. ह्या मधुर सोमाचा तूं आस्वाद घे. हे अत्यंत पाऊस पाडणाऱ्या इंद्रा, तूं पोटांत सोमरस घाल.

सूक्त सत्त्याण्णवावें.

ऋषिः—भिषज् अथर्वणपुत्र; देवता—ओषधि; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. प्राचीन असणाऱ्या ज्या वनस्पति देवांपासून तिन्ही ऋतूंत पूर्वीं उत्पन्न झाल्या. त्या पिंगट वर्णाच्या वनस्पतींचीं एकशें सात (मर्म स्थानें) आहेत असें मी मानतों.

२. हे मातृभूत ओषधींहो, तुमचीं शेंकडों ठिकाणें आहेत आणि हजारों अंकुर आहेत. हे शेंकडों कार्यें करणाऱ्या ओषधींहो, तुम्ही माझा जन्म निरोगी करा.

३. हे ओषधींहो, फलपुष्पयुक्त असणाऱ्या तुम्ही प्रसन्न व्हा.तुम्ही घोड्याप्रमाणें जयशील आणि (रोगांतून) पार पाडणाऱ्या आहांत.

४. हे मातृभूत ओषधि देवींहो, तुम्हांला मी सांगतों कीं (तुमच्याकरतां) घोडा, गाय, वस्त्र फार काय मी स्वतःलासुद्धां हे वैद्यपुरुषा, तुला समर्पण करीन.

५. हे ओषधींहो, तुमची वसती अश्वत्थावर (पिंपळावर) असते. तुम्ही पळसावर रहाता, तुम्ही गाईचें आणि मनुष्यांचें पोषण करतां.

६. राजे लढाईत एकत्र होतात त्याप्रमाणें ओषधी एकत्र असतात, त्याच ब्राह्मणाला राक्षसहन्ता आणि रोगनाशक वैद्य असें म्हणतात.

७. अश्वावती, सोमावती, ऊर्जयन्ती आणि उदोजस अशा ह्या सर्व वनस्पति मी जाणतों. रोगनाशाकरतां त्यांची मी स्तुति करतों.

८. हे पुरुषा, आपलें सामर्थ्य तुला देऊं इच्छिणाऱ्या ओषधींचें सामर्थ्य, गोठ्यांतून गाई बाहेर यावयात त्याप्रमाणें तुझ्या स्वतःकडे पाठविलें जात आहे.

९. हे ओषधींहो, तुमची आई इष्कृती नांवाची आहे. तुम्ही रोग नाहींसे करणाऱ्या व्हा. तुम्ही चहूंकडे पसरा आणि वाढा, व जो रोगी असेल त्याला बरें करा.

१०. चोर गोठवाड्यावर हल्ला करतो त्याप्रमाणें तुम्ही सर्व ओषधी रोगांचे वर हल्ला चढवा, जें कांहीं शरीराचें (रोगरूपी) पाप असतें तें सर्व ओषधी शरीरांतून बाहेर काढतात.

११. जेव्हां (रोग्याला) बल देणारा मी ओषधी हातांत घेतों त्या वेळीं शिकार करणारा जीव घेतो त्याप्रमाणें प्रथम मी रोगाचें मूळ नाहींसें करतों.

१२. हे ओषधींहो, ज्या रोग्याच्या अंगाचा किंवा सांध्याचा तुम्ही आश्रय करतां तेथील रोगाचा, बलशाली आणि उंचोट्यावर असलेल्या राजाकडून शत्रूचा नाश केला जातो त्याप्रमाणें तुम्ही नाश करतां.

१३. हे रोगा, तूं एकदम बाहेर पड. चास, किकिदीवि, वाऱ्याची वावटळ आणि (निहाक) गिधाड ह्यांच्या योगानें तूं नष्ट हो.

१४. हे औषधींहो, तुम्हांमध्यें एक दुसरींत जावो. दुसरी तिसरीच्या जवळ जावो. (ज्या येथें वनस्पति आहेत) त्या सर्व एकमताच्या होऊन माझें वचन राखोत.

१५. ज्या फलयुक्त आहेत, ज्या निष्फल आहेत, ज्या पुष्पयुक्त आहेत, आणि ज्या पुष्परहित आहेत त्या सर्व बृहस्पतीनें निर्माण केलेल्या वनस्पति आमचें पातकांपासून (रोगांपासून) संरक्षण करोत.

१६. औषधी मला शपथोद्भव पातकापासून सोडवोत. वरुणाच्या पाशांतून, यमाच्या बेड्यांतून आणि देवांसंबंधीं जें कांहीं पातक झालें असेल त्यांतून मुक्त करोत.

१७. जो जीव आमच्या ताड्यांत येतो तो मरत नाहीं. असें द्युलोकांतून पडणाऱ्या ओषधी बोलल्या.

१८. ज्या सोममुख्य असंख्यात आणि सुंदर ओषधी आहेत त्यामध्यें हे सोमा, तूं सर्वोत्कृष्ट आहेस. त्या अर्थीं आमच्या सुंदर हृदयास तूं सुख दे.

१९. ज्या सोममुख्य ओषधी पृथ्वीवर आहेत त्या बृहस्पतीनें निर्माण केलेल्या आम्हाला सामर्थ्य देवोत.

२०. हे ओषधींहो, तुम्हांला आम्ही खणून काढतों, त्या तुम्ही आम्हांला मारूं नका. आमचे पुत्र आणि पशू हे सर्व निरोगी असोत.

२१. ज्या वनस्पति हें आमचें स्तोत्र ऐकतात आणि ज्या येथून दूर आहेत त्या सर्व ओषधींहो,

येथें येऊन आमच्या रोगी शरीराला सामर्थ्य द्या.

२२. ओषधी सोमासह बोलतात कीं हे सोमा, ज्याची ब्राह्मण चिकित्सा करतो त्याला तूं वांचवतोस.

२३. हे ओषधी, तूं ओषधींतील उत्तम आहेस. सर्व वृक्ष तुझ्या खालीं आहेत. जो आमचा नाश करतो, तो तुझ्या ताब्यांत असतो.

सूक्त अठ्याण्णवावें.

ऋषिः—देवापि ऋष्टिषेणपुत्र; देवता-बृहस्पति-मित्र इत्यादि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे बृहस्पते, माझ्याकडे (पाऊस पाडणाऱ्या) देवतेला पाठीव. जर मित्र, वरुण, पूषा, आदित्य किंवा वसु यांनीं युक्त कोणीहि असशील तरी तूं शंतनूकरतां पाऊस पाड.

२. दूतासारखा जो वेगशाली आणि तल्लख देव असेल तो हे देवापे, तुझ्याकडून माझ्याकडे येवो. हे बृहस्पते, माझ्याकडे वळ. तुझ्याकरतां मी अर्थपूर्ण स्तोत्र करीत आहें.

३. हे बृहस्पते, तूं आमच्या स्तोत्रांत निर्दोष आवाज, सारखा प्रवाह व ओज उत्पन्न कर. ज्या स्तुतीनें आम्ही शंतनूकरतां पाऊस पडण्याची मागणी करीत आहोंत, त्या स्तोत्रांत स्वर्गांतून मधुर पाझर प्रविष्ट होवोत.

४. आमच्यांत मधुर पावसाचे अंश प्रविष्ट होवोत. हे इंद्रा, रथांत वाहून आणलेलें व हजारोंनीं मोजलें जाणारें धन आम्हांला दे. हे देवापे, यज्ञांत बैस, आणि वेळोवेळीं देवांचें पूजन कर आणि हवि देऊन त्यांचा सत्कार कर.

५. देवांची स्तुति (करूं) जाणणारा आर्ष्टिषेण देवापि ऋषि (स्तुति करण्याकरतां) बसला आहे. तो वरच्या (अन्तरिक्षा) खालीं असणाऱ्या जलमय भागांतून उत्कृष्ट पावसाचें पाणी उत्पन्न करो.

६. ह्या जलमय भागावर वरचा जलमय भाग देवांनीं अडवून ठेवला आहे. तें उदक देवापि आर्ष्टिषेणानें उत्पन्न केल्यावर त्याच्या इच्छेनुसार योग्य भूमीवर पर्जन्यरूपानें पडेल.

७. ज्यावेळीं देवापि शंतनूनें स्तुति करण्याकरतां पुरोहित म्हणून आर्ष्टिषेण स्वीकारला आणि तो देव-प्रसिद्ध आणि पाऊस पाडणारा म्हणून बृहस्पतीचें ध्यान करूं लागला, त्यावेळीं प्रसन्न झालेल्या बृहस्पतीनें देवापीला धीर दिला.

८. हे अग्ने, ज्या तुला स्तोत्र म्हणून प्रज्वलित करतों तो देवांनीं अनुमोदन दिलेला तूं पाऊस पाडणाऱ्या मेघाला प्रेरणा कर.

९. हे अग्ने, तुला पूर्वऋषींनीं स्तविलें आहे. तसेंच हे बहुस्तुत अग्ने, सध्यांहि सर्व लोक यज्ञामध्यें स्तवीत असतात. आम्हांला रथांत भरलेली आणि हजारोंनीं मोजली जाणारी (दक्षणा मिळो.) हे तांबड्या घोड्याच्या रथांत बसणाऱ्या अग्ने, आमच्या यज्ञांत ये.

१०. हे अग्ने, नव्याण्णव गाई आणि रथांत हजारांनीं मोजली जाणारी संपत्ति तुझ्याकारितां समर्पण केली आहे. त्यायोगें तूं आपलीं अनेक शरीरें पुष्ट कर. तसेंच द्युलोकाहून आमच्या इच्छेनुसार पाऊस पडूं दे.

११. हे अग्ने, ह्या नव्वद हजार गाई पाऊस पाडणाऱ्या इंद्राला त्याचा भाग म्हणून दे. तसेंच देवयान मार्गाला जाणणारा तूं प्रत्येक ऋतूंत यज्ञ करणाऱ्या औलानाची देवामध्यें स्थापना कर.

१२. हे अग्ने, शत्रूंचे किल्ले फोड. रोग दूर कर. राक्षसांना लांब सार. ह्या अफाट पसरलेल्या अन्तरिक्षांतून विपुल उदक पर्जन्यरूपानें सोड.

१ टीप.–देवापि आर्ष्टिषेण आणि शन्तनु हे दोघे भाऊ होते. धाकटा शंतनु राज्यावर बसला आणि देवापि तप करूं लागला. शंतनूच्या राज्यांत बारा वर्षें पाऊस पडला नाहीं. ब्राह्मण त्याला म्हणाले तूं धाकटा असून राज्यावर बसलास, त्यामुळें देव पाऊस पाडीत नाहीं. तेव्हां शंतनूनें देवापीला राज्यावर बोलाविलें. त्याला देवापि म्हणाला मी पुरोहित होतों व यज्ञ करतों, म्हणजे पाऊस पडेल. तेव्हां त्यानें पावसाकरतां म्हटलेलें हें सूक्त आहे,

सूक्त नव्व्याण्णवावें.

ऋषिः—वम्र वैखानस; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, आमच्या उत्कर्षाकरतां वाढतें आणि प्रशंसनीय असें उत्कृष्ट धन, ज्ञानी, असा तूं आम्हांस देतोस. वृत्रघातक वज्र तयार केलें आणि तुला दिलें, त्याचें सामर्थ्य व्यक्त करावेस म्हणून आम्ही काय दान द्यावें?

२. तो इंद्र तेजस्वी (विद्युल्लतेसह) विद्युत् नांवाच्या आयुधासह स्तोत्रें ऐकण्याकरतां येतो. तसेंच बलशाली, विस्तीर्ण आणि फलोत्पादक यज्ञांत बसतो. तो विमानांत बसलेल्या मरुतासह पराभव करीत असतो. त्या सातव्या भ्रातृभूत इंद्राची गडबड येथें यज्ञांत नाहीं.

३. युद्धाला जाणारा इंद्र सरळपणानें चालून जात आणि शत्रूंना लुटीत युद्ध करीत असतो. युद्धांतून मागें न फिरणारा आणि लिंगपूजकांना ठार करणारी इंद्र शंभरद्वारांचीं नगरें फोडून धन लुटतो.

४. जेथें पादरहित आणि रथरहित असूनहि वेगानें सर्वत्र पसरणाऱ्या आणि जोरानें वाहणाऱ्या नद्या उदकाला वाहून नेत असतात त्या सुपीक भूमीवर चाल करणारा आणि जीवाचें रक्षण करणारा इंद्र खूप पाऊस पाडतो.

५. स्वयंदाता, अनिन्द्य, थोर आणि रुद्रासह असणारा इंद्र आपलें घर सोडून येवो. वम्राचे आईबाप दुखःरहित झाले. वम्र शत्रूंचें अन्न गाठून लुटतो आणि शत्रूला रडावयास लावतो.

६. तोच सर्वांचा धनी व गर्जना करणारा,इंद्र सहा डोळयांच्या आणि तीन डोक्यांच्या (त्रिशीर्ष) दासाला ठार करता झाला, इंद्राच्या साहाय्यानें उत्कर्ष पावणारा त्रित वाघनखें घातलेल्या बोटानें वराहाला ठार करता झाला.

७. जो इंद्रद्रोही आणि घातक माणसाला (ठार करण्यास) उद्युक्त होत्साता वज्र टाकतो, तो लोकांचा पुढारी होऊन आमच्याकरतां प्रकट होणारा पूज्य इंद्र युद्धांत शत्रूंना ठार करतो.

८. मेघाप्रमाणें गवतांना पाणी देणारा, तसेंच आम्हांला घराचा रस्ता दाखविणारा, असा इंद्र जेव्हां आपण होऊन सोमाकडे जातो, तेव्हां ससाण्याप्रमाणें चपळ असणारा तो वाघनखें हातांत घालून शत्रूला ठार करतो.

९. जो ह्या इंद्राच्या रूपाचा अनुभव घेतो आणि जो ज्ञाता मरुतांना जाणतो तो हा स्तोता स्तुत्य व ज्ञात्या अशा इंद्राला स्तुतीनें आणतो. तो इंद्र आपल्या बलशाली आयुधानें मोठ्या शत्रूंना दूर करतो. आणि स्तुति करणाऱ्या कुत्साकरतां शुष्णाला पराभूत करतो.

१०. मरुतांसह असणारा हा इंद्र स्तोत्यांना धन देत असतो. तसेंच तेजानें मनोहर असणाऱ्या वरुणाप्रमाणें तो कुशल आहे. तसेंच हा देखणा आणि सर्वकालीं संरक्षक असे याला लोक समजतात. यानें चार पायाच्या अररूला ठार केलें आहे.

११. जेव्हां सोम पिळून यज्ञ करणाऱ्या औशिजानें स्तुति केली, तेव्हां इंद्राच्या स्तोत्रांनीं (सामर्थ्य आलेल्या) उशिजपुत्र ऋजिश्वानें पिप्रूचा गोळवाडा फोडला. आणि शहरावर चाल करून (शत्रूंचा) पराभव केला.

१२. हे बलशाली इंद्रा, तुझ्याकडे पुष्कळ हवि देण्याकरतां वम्रक पायांनीं येत आहे. येणाऱ्या ह्या वम्राचें कल्याण होवो. त्याला अन्न, बळ आणि चांगलें घर हें सर्व प्राप्त होवो.

सूक्त शंभरावें.

ऋषि—दुव वंदनपुत्र; देवता–विश्वेदेव; छंदः—१२ त्रिष्टुभ्, बाकी जगती.

१. हे धनवान् इंद्रा, आमच्या यज्ञांत स्तविलेला आणि सोम प्यालेला तूं आमच्या उत्कर्षाकरतां आणि उपभोगाकरतां आम्हांला तुझ्यासारखें बल दे. देवासह असणाऱ्या आमच्या यज्ञाचें सर्वप्रेरक इंद्र संरक्षण करो. सर्वोत्पादक अदितीचीहि आम्ही प्रार्थना करतों आहोंत.

२. पोषण करणाऱ्या इंद्राला भाग द्या. जो पांढऱ्या पशूचें दूध पितो त्या शुद्ध करणाऱ्या व आवाज करीत जाणाऱ्या अशा वायूला भाग द्या. आम्ही सर्वांना उत्पन्न करणाऱ्या अदितीलाहि प्रार्थना करतों.

३. सर्वप्रेरक सूर्य आम्हां सरळ इच्छा करणाऱ्या व सोम काढणाऱ्या भक्ताला शिजलेलें अन्न देवो, कीं ज्यायोगें आम्ही देवांना भूषण होऊं.

४. इंद्र आम्हांला प्रसन्न होवो. सर्वदा राजा सोम आमचीं स्तोत्रें ऐको, कीं ज्यायोगें आम्हांला प्रिय असणारी संपत्ति प्राप्त होईल. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची प्रार्थना करीत आहोंत.

५. इंद्र प्रशंसनीय सामर्थ्यानें जागोजाग संरक्षण करतो. हे बृहस्पते, तूं माझें आयुष्य वाढविणारा आहेस. तसेंच यज्ञीय, विचारी आणि बुद्धिमान् इंद्र आमचा पिता आहे. तो आम्हांला सुख देवो. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची प्रार्थना करीत आहोंत.

६. इंद्राचा चांगल्या तऱ्हेनें तयार केलेला आणि दैवी बळ असलेला अग्नि आमच्या घरांत आहे. तो अग्नि (देवांची) स्तुति करणारा, हविर्युक्त आणि यज्ञार्ह आहे. तो यज्ञार्ह आणि रमणीय असणारा अग्नि

आमचा शेजारी आहे. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची प्रार्थना करतों आहोंत.

७. हे सर्वत्र असलेले देवहो, तुमच्या संबंधीं मी गुप्त पाप केलें नाहीं आणि तुम्हांला राग येईल असें उघडहि कांहीं केलें नाहीं. आम्हांला मरणारा देह प्राप्त होऊं नये. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची स्तुति करतों.

८. जेथें मधुर सोमाला कुटणारा दगड खूप स्तविला जातो तेथें सर्वप्रेरक सवितृदेव आमचा रोग दूर करो. व ते दगड आम्हाला पापांत न ढकलोत. आम्ही सर्वोत्पादक आददीची स्तुति करीत आहोंत.

९. हे सर्व व्यापक देवहो, सोम कुटीत असतां माझा दगड वर होवो. त्यामुळें माझे सर्व गूढ शत्रू दूर होवोत. स्तुत्य सवितृदेव आमचा पालक आहे आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची स्तुति करीत आहोंत.

१० हे गाईनो, तुम्ही तृणयुक्त प्रदेशांत वाढलेलें गवत खा जें यज्ञगृहांत आहे आणि जें गोठ्यांत ठेवलेलें आहे तें खा.तुझें दूधच आमच्या शरीराला पोषक होवो. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची स्तुति करीत आहोंत.

११. कर्माला परिपूर्णता आणणारा आणि सर्वांकडून स्तुति केला जाणारा इंद्रच सोम काढणारांचा संरक्षक आणि अत्यंत स्तुत्य आहे. कारण, इंद्राला पिण्याकरतांच पात्र सोमानें भरलेलें असतें. आम्ही सर्वोत्पादक अदितीची स्तुति करतों.

१२. हे इंद्रा, तुझा प्रकाश आश्चर्यकारक आहे. तसेंच तो आमच्या कर्माला पूर्तता आणणारा व इष्ट आहे. हे इंद्रा, स्तोत्यांना धन देणाऱ्यांना आणि अन्यांना अशक्य अशी आमची स्पर्धा आहे.म्हणून सरळ दोरीनें गाईला बांधून आणावें त्याप्रमाणें मी तुझ्याकडे येत आहे.

सूक्त एकशेएकावें.

ऋषिः—बुध सोमपुत्र; देवता–विश्वेदेव किंवा ऋत्विक्स्तुति; छंदः–९ व१२ जगती, ५ बृहती बाकी त्रिष्टुभ्.

१. (अग्नीची इच्छा करणारे ऋत्विज् म्हणतात.) एकत्र झालेल्या माझ्या मित्रांनो,एकाचित्तानें उठा आणि अग्नि प्रज्वलित करा. इंद्राबरोबर असणारा अग्नि, दधिक्रा आणि देवी उषा यांना आम्हांला मदत करण्याविषयीं आम्ही बोलावतों.

२. रम्य स्तोत्रें बनवा.कर्में करा. पैलपार जाण्या साठीं वल्ह्यांनीं सज्ज असलेली नांव तयार करा. व तयार असा. हे मित्रहो, यज्ञ पुढें न्या.

३. हे मित्रहो, आऊतें जोडा. पाळया पाडा. आणि पाळींत बीं पेरा. आमच्या प्रार्थनेमुळें पीक चांगलें येईल. लवकर आलेल्या पिकावर विळा चालूं लागेल.

४. देवांवर श्रद्धा ठेवणारे शहाणे लोक सुखाकरतां आऊतें जोडतात व जमीन मोकळी करतात.

५. हे मित्रहो,पिण्याचीं भांडीं बाहेर काढा आणि त्यांना वाद्यांनीं बांधा. झरे असलेली, सुंदर वहाणारी आणि न आटणारी अशी विहीर आपण उपसूं.

६. तयार केलेल्या पोहोऱ्यांनीं, आणि चांगल्या पट्ट्यांनीं विहिरींतल्या पाण्याचा अखंड, सुंदर व भरपूर असा प्रवाह वाहवूं.

७. घोड्यांना ताजेतवाने करा. तुमच्या पुढें असलेलें जिंका. रथ सुखच वाहून आणणारा करा. दगडी चाकांनीं, लांकडी पोहोऱ्यांनीं लोकांचें पेय असणारी ही विहीर द्रोण हेंच कवच करून ओता.

८. गोठवाडे तयार करा. तेच तुमच्या लोकांची पानभूमि आहेत. पुष्कळ आणि मोठे अंगरखे शिवा. हल्ल्यांपासून सुरक्षित असे लोखंडी किल्ले तयार करा. तुमचें भांडें गळूं नये म्हणून त्याला बळकट करा.

९. हे स्तोतेहो, तुमच्या यज्ञार्ह, श्रेष्ठ व पूज्य यज्ञबुद्धीला आमच्या संरक्षणाकरतां मी जागृत करतों. गवत खाऊन गोठ्यांत गेल्यावर जशी एखादी भव्य गाय हजारों धारांनीं दूध देते त्याप्रमाणें तुमची बुद्धि आम्हांला धन देवो.

१०. हे अध्वर्यूंहो लांकडाच्या भांड्यांत सोन्यासारखा सोम ओता. पोलादी कुऱ्हाडींनीं (रथ) तासा. त्यांना दहा दोऱ्यांनीं घट्ट बांधा आणि दोन्ही जोखडांना एक बैल जोडा.

११. दोन बायकांचा नवरा ज्याप्रमाणें त्यांच्या मध्यें असतो त्याप्रमाणें दोन जोखडांना बलवान् एक बैल जोडला आहे. अशा रथाला रानांत उभें करा. विहीर खणल्याप्रमाणें असणारें सोमपात्र रथांत ठेवा.

१२ हे लोकहो, आपणास इंद्र सुख देणारा आहे. त्या इंद्राशीं क्रीडा करा आणि सामर्थ्य प्राप्तीकरतां त्याला विनंति करा. हे होतेहो, निष्टिग्रीअदितीचा मुलगा जो इंद्र त्याला सोम पिण्याकरतां लवकर खालीं आणा.

---

१० टीपः—सोमाच्या रथाला एकच बैल जोडतात आणि दुसऱ्या जुवाला अध्वर्यु किंवा ऋत्विजांपैकीं कांहीं ओढावयास लागतात.

सूक्त एकशें दोनावें.

ऋषिः—मुद्गल भार्म्यश्वपुत्र; देवता–इंद्र किंवा द्रुघण मुद्गर; छंदः—१-३-१२ बृहती; बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे मुद्गला, तुझा असहाय रथ इंद्र आपल्या सामर्थ्यानें संरक्षण करो. हे बहुस्तुता इंद्रा, त्या प्रसिद्ध युद्धांत धन लुटणाऱ्या शत्रूंपासून आमचें रक्षण कर.

२. जेव्हां रथांत बसून हजारांनीं संपत्ति जिंकली तेव्हां तिचें वस्त्र वाऱ्यावर उडत होतें. गाई मिळविण्याच्या लढाईत मुद्गलाची बायको सारथि झाली होती. इंद्राचें साहाय्य असलेल्या तिनें धन गोळा केलें.

३. हे इंद्रा, कत्तल करणाऱ्या आणि चालून येणाऱ्या ह्या शत्रूंवर तूं वज्र टाक. हे धनवन्ता, दास किंवा आर्य यांचें शस्त्र माझ्यावर येऊं देऊं नकोस.

४. (वृषभस्तुति) त्या बैलानें आनंदाच्या भरांत संपूर्ण सरोवर पिऊन टाकलें. टेकाड शिंगांनीं विस्कळीत तो शत्रूंवर चालून गेला. अण्डिल आणि जयाविषयीं उत्कण्ठित झालेल्या त्यानें जोरानें पुढले पाय ताणले आणि लढाईला तयार झाला.

५. मुद्गल म्हणतो:—जवळ येणाऱ्या लोकांनीं ज्या ह्या बैलाला मोठ्यानें ओरडावयास लावलें आणि रणांत हगामुतावयास लावलें, त्याच्या साहाय्यानें पुष्ट असे शेंकडों हजारों गाईबैल मुद्गलानें रणांत जिंकले.

६. लढाईकरतां बैल सज्ज केला, सारथि मुद्गलानीनें ह्यास पुनः पुनः ओरडून उत्तेजन दिलें. गाडीसह धावणारे, भयंकर व सज्ज असे सैनिक मुद्गलानीच्या जवळ गेले.

७. शहाण्या मुद्गलानें रथाचें लांकूड काढलें आणि बैलाला वळवीत जोखडाला गुंतून टाकलें. इंद्रानें गाईच्या धन्याचें संरक्षण केलें आणि वाशिंडयुक्त असा बैल जोरानें चालूं लागला.

८. वादीनें लांकूड बांधून टाकणारा, केंस असलेला आणि चाबूक घेतलेला असा तो सुखानें चालूं लागला. पुष्कळ लोकांना धन देत आणि गाईंना स्पर्श करीत बल धारण केलें (जय मिळवला.)

९. ज्याच्या साहाय्यानें लढाईंत शेंकडों हजारों गाईबैल मुद्गलानें जिंकले. त्या रणांगणांत (काम नसल्यामुळें) स्वस्थ असलेल्या बैलाच्या लाकडी मित्राला पहा.

१०. शत्रूंना जवळ करणारा असा कोणी पाहिला आहे, कीं जो गाडीला जोडला जातो आणि (युद्धाकरतांहि) घेतात. याच्या करतां गवत आणावें लागत नाहीं आणि पाणीहि आणावें लागत नाहीं. मात्र जय देत एक बाजूचें जोंखड वहातो.

११. (मुद्गलानीस्तुति) नवऱ्यानें टाकलेल्या स्त्रीला नवरा प्राप्त व्हावा त्याप्रमाणें उत्कर्ष पावणारी मुद्गलानी (मेघानें) पृथ्वीवर पाऊस पाडावा त्याप्रमाणें गाहिंवरली. गाई इच्छिणारी मी सारथी होऊन गाई जिंकल्यां आणि सुखप्रद अन्नाप्रमाणें पुष्कळ धन प्राप्त केलें.

१२. हे इंद्रा, ज्या अर्थीं बळकट बाहांनीं जोडलेले दोन बैल जोडून उत्साह देणारा तूं जय देऊं इच्छितोस, त्याअर्थीं तूं सर्व जगाच्या डोळ्याचा डोळा आहेस.

टीप—मुद्गलाचे गाईबैल चोरांनीं चोरून नेले. मात्र एक म्हातारा बैल नेला नाहीं. त्यानें तो एक बैल आणि लांकडी भरीव मुद्गर गाडीला जुंपले आणि सरळ युद्धांत गेला. तेथें मुद्गर चोरावर टाकून चोर जिंकले आणि गाई परत आणल्या. (नि. ९-२३) ही कथा या सूक्तांत आहे.

सूक्त एकशें तिनावें.

ऋषिः—अप्रतिरथ इंद्रपुत्र; देवता–४ बृहस्पति, १२ अप्वादेवी, १३ मरुत् किंवा इंद्र, बाकी इंद्र; छंदः—१३ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्.

१. चलाख व तापट बैलाप्रमाणें भयंकर, घातक, शत्रूंना क्षोभक, मोठ्यांदा गर्जना करणारा, अनिमिष व महापराक्रमी इंद्र शेंकडों सेना एकदम जिंकतो.

२. गर्जना करणाऱ्या, अनिमिष, जयशील, धैर्यशील आणि अच्युत अशा युद्ध करणाऱ्या इंद्राच्या साहाय्यानें त्या शत्रूला जिंका. हे योद्धे लोकहो, धनुर्धारी आणि बलवान् इंद्राच्या सहाय्यानें तुम्ही शत्रूंचा पराभव करा.

३. तो इंद्र धनुर्धारी लोकांसह असतो, तो तलवारी घेतलेल्या लोकांसह सर्व ताब्यांत ठेवणारा, शत्रूंच्या संघांत लढाईकरितां जाणारा, संघांना जिंकणारा, सोम पिणारा, बाहुबली, सज्जधनु आणि टाकलेल्या बाणांनीं ठार मारणारा आहे.

४. हे बृहस्पते, तूं रथानें आमच्याकडे ये. राक्षसहन्ता, शत्रूंना नष्ट करणारा, (शत्रूंच्या) सेना उधळून लावणारा, हिंसक आणि युद्धानें जिंकणारा तूं आमच्या रथांचा संरक्षणकर्ता हो.

५. सर्वाधार, महान्, महायोद्धा, बलवान्, अन्नवान्, पराभव करणारा, उग्र,पराक्रमी, अनुयायी असलेला, बलापासून निर्माण झालेला आणि गाई मिळविणारा तूं जयशाली रथांत बैस.

६. पर्वतभेत्ता, उदकलब्धा, वज्रबाहु, युद्ध जिंकणारा आणि बलानें शत्रूंचा पराभव करणारा हा इंद्र आहे. हे एकत्र झालेले योद्धेहो, तुम्ही याला अनुसरून युद्ध करा. हे मित्रहो, तुम्ही इंद्राला अनुसरून आपलीं कार्यें करा.

७. मेघांत आपल्या सामर्थ्यानें प्रवेश करणारा, निर्दय, पराक्रमी, रागीट, अच्युत, शत्रुसेनांचा पराभव करणारा व कोणासहि युद्ध करण्यास अशक्य असा इंद्र आमच्या सेना युद्धांत रक्षो.

८. ह्या सेनांचा नायक इंद्र असो, त्याच्या अग्रभागीं बृहस्पति, दक्षिणा, यज्ञ व सोम असोत. जयशील व शत्रुमर्दक देवसेनांच्या अग्रभागीं मरुत् चालोत.

९. बलशाली इन्द्राचें, राजा वरुणाचें,आदित्यांचें आणि मरुतांचें उत्कृष्ट बल आमचें असो. महोदार आणि जगच्चालक देवांचा जयघोष उत्पन्न होत आहे.

१०. हे धनवान् इंद्रा, आमचीं आयुधें आणि आमच्या लोकांचीं मनें तूं उत्सुक कर. हे वृत्रहन्त्या इन्द्रा, घोड्यांचे वेग वाढोत आणि जयशाली रथांचे घोष निर्माण होवोत.

११. इन्द्र आमच्या एकत्र झालेल्या ध्वजांचा (म्हणजे सेनांचा) रक्षणकर्ता असो. आमचे बाण शत्रूंना जिंकोत. आमचे योद्धे श्रेष्ठ ठरोत. हे देवहो, युद्धांत तुम्ही आमचें रक्षण करा.

१२. हे (पापाभिमानिनी) अप्वे, आमच्या शत्रूंचें अन्तःकरण मोहवीत त्याचें शरीर ताब्यांत घे, जा. त्यांचीं हृदयें शोकांनीं जाळून टाक. आमचे शत्रु गाढ अंधकारांत पडोत.

१३. हे लोकहो, जा. जय मिळवा. तुम्हांला इंद्र सुख देवो. ज्यायोगें पराभव होणार नाहीं असे तुमचे बाहु बलशाली असोत.

सूक्त एकशें चारावें.

ऋषिः—अष्टक वैश्वामित्र; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. हे बहुस्तुत इंद्रा,तुझ्याकरतां सोम पिळला आहे म्हणून दोन घोड्यांनीं आमच्या यज्ञाकडे लवकर ये. तुझ्याकरतां सतत चालू असलेलीं उत्कृष्ट स्तोत्रें केलीं जात आहेत. म्हणून हे इन्द्रा, येऊन पिळलेला सोम पी.

२. हे अश्वयुक्ता इंद्रा, पाण्यांत धुतलेला आणि लोकांनीं पिळलेला असा सोम पी आणि तृप्त हो. हे स्तुत्य इंद्रा, तुझ्याकरतां दगड जो सोम काढतात त्यांनीं तूं उत्साहयुक्त हो.

३. हे काळसर घोडे असलेल्या इंद्रा, उग्र आणि पिळलेला सोम पिण्याकरितां जाण्याची तुला मी प्रेरणा करतों. कर्मासह स्तुति केला जाणारा तूं स्तुति आणि कर्में यांनीं संतुष्ट हो.

४. हे शक्तिवन्ता इंद्रा,तुझ्या सहाय्य आणि सामर्थ्यानें संततियुक्त अन्न प्राप्त करणारे यज्ञवेत्ते तुझे भक्त यज्ञगृहांत स्तुति करीत आनंदांत असतात.

५. हे उद्दी घोडे असलेल्या इंद्रा, स्तुत्य, सुखकारक आणि श्रेष्ठ अशा तुझ्या नेतृत्वामुळें स्तोते लोक मधुर वाणीनें तुझी उत्कृष्ट कृपा वर्णन करीत असतात.

६. हे अश्वयुक्ता, तूं आपल्या दोन घोड्यांसह पिळलेला सोम पिण्याकरतां ये. हे इंद्रा, क्षमाशील अशा तुला यज्ञ प्राप्त होतो. यज्ञाचा ज्ञाता असा तूं दाता आहेस.

७. अपरिमित बळ असलेला, हल्ला करणारांचा पराभव करणारा, सोमांत रमणारा, धनवान्, सुस्तुत आणि युद्धांत माघार न घेणाऱ्या इंद्राला स्तोत्रें भूषित करतात. स्तोत्यांचीं स्तोत्रें त्याचें वर्णन करीत असतात.

८. हे इंद्रा, नगरें उध्वस्त करणारा तूं ज्या नद्यांच्या सहाय्यानें समुद्र तरलास, त्या मधुर व मनोहर सात नद्या वहात आहेत. तूं नव्याण्णव नद्यांतून देव आणि लोक यांच्या करतां मार्ग प्राप्त केलास.

९. हे इंद्रा, ज्या महान् उदकांना दुष्टांपासून तूं मुक्त केलेंस, त्या पाण्यावर तूं एकटाच पहारा करीत असतोस. हे इंद्रा, वृत्रांच्या लढाईंत जें उदक तूं मिळवलेंस त्यांनीं तूं आपलें सर्वगामी शरीर पुष्ट कर.

१०. इंद्र महायोद्धा आणि कर्तृत्ववान् आहे. म्हणून वाणी इंद्राचीच स्तुति करते. यानें वृत्राला ठार केलें, प्रकाश उत्पन्न केला, तसेंच चालून येणाऱ्या शत्रूंच्या सेनांचाहि पराभव केला.

११. ह्या अन्नप्रापक यज्ञांत श्रेष्ठ, सुखकारक धनजेत्या, वृत्रहन्त्या, उग्र आणि स्तोत्रें ऐकणाऱ्या इंद्राला युद्धांत संरक्षणाकरतां आम्हीं बोलावतों.

सूक्त एकशें पांचावें.

ऋषिः—दुर्मित्र किंवा सुमित्र ऐंद्रकुत्सपुत्र; देवता—इंद्र; छंदः—२ व ७ उष्णिह्, ११ त्रिष्टुभ्, १ गायत्री किंवा उष्णिह्, बाकी उष्णिह्.

१. हे सर्वत्र असणाऱ्या इंद्रा (आमच्या घरीं) स्तोत्रें इच्छिणाऱ्या तुला, विपुल सोमांत पाणी घालण्याकरतां पाट जसा आडवला जातो, तसें तुला केव्हां आडवलें जाईल ? तूं केव्हां निवारण केला जाशील ?

२. ज्याचे दोन घोडे शिकवलेले, कुशल,चलाख, पुल्लिंगी, द्यावापृथ्वीप्रमाणें महान् आणि केंसाळ आहेत त्याचा धनी असणाऱ्या हे इंद्रा, तूं दाता आहेस.

३. जो इंद्र वृत्राशीं लढाई करतांना माणसाप्रमाणें दमतो आणि भितो, तो इंद्र चांगल्या गोष्टींनीं युक्त होतो व बल प्राप्त करतो. तेव्हां वृत्राचा पराभव करतो.

४. लोकांना धन देण्याकरतां धनासह रथांत स्तुतींनीं सत्कार केला जाणारा आणि खेळणाऱ्या घोड्यांना हाणणारा शूर इंद्र—

५. आणि जो इंद्र केंसाळ घोड्यावर भक्तांच्या कल्याणाकरतां बसतो तो मोठ्या हनुवटीचा इंद्र शत्रूंना ठार करतो.

६. ऋभूप्रमाणें बलानें व कर्तृत्वानें आकाशांत संचार करणारा शूर इंद्र वृत्रादिकांना ठार करतो, तो मरुतासह डौलदार सामर्थ्याचा इंद्र स्तविला गेला.

७. ज्या इंद्रानें वध्य दस्यूंकरतां वज्र केलें तो काळ्या दाढीमिशा असलेला, उद्दी घोडे असलेला आणि बिनजखमी तोंडानें आकाशाप्रमाणें आश्चर्यकारक आहे.

८. हे इंद्रा, आमचीं पापें नष्ट कर. आम्ही स्तुतीनें स्तुति न करणाऱ्यांना नष्ट करूं. स्तुतिविरहित यज्ञ तुला आवडत नाहीं.

९. हे इंद्रा, (अग्नि) जेव्हां यज्ञगृहांत ऋत्विजांमध्यें तुझी तिप्पट मोठी ज्वाला भडकते, तेव्हां तूं सर्वांसह कीर्तिप्रद नौकेंत चढतोस.

१०. ज्या पळीनें हवि तोंडांत घातला जातो, ती पळी शुद्ध हवि देणारी होवो. हे इंद्रा, तीच चित्रविचित्र असणारी सोमाला आश्रयभूत होवो.

११. हे बलवान् इंद्रा, जेव्हां तुझ्यापासून शेकडों धनाची इच्छा केली, जेव्हां युद्धांत कुत्सपुत्र दुर्मित्र आणि सुमित्र यांचें रक्षण केलेस,तेव्हां दुर्मित्र व सुमित्र यांनीं अशी स्तुति केली.

सूक्त एकशें सहावें.

ऋषिः—भूतांश कश्यपपुत्र; देवता—अश्वि; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे जोडीनें असणाऱ्या अश्विहो, तुम्ही दोघे त्याच गोष्टींची इच्छा करता. कोष्टी वस्त्रें विणतात त्याप्रमाणें तुमची स्थिति विस्तारली जाते. भक्त तुम्ही बरोबर यावें म्हणून तुमची स्तुति करीत आहे. सणावाराचे दिवशीं जसें चांगलें अन्न केलें जातें, त्याप्रमाणें तुम्ही चांगलें करतां.

२. नांगराला ओढणाऱ्या बैलाप्रमाणें खावयास देणाराचा तुम्ही आश्रय करतां. लढाईला निघालेल्या घोड्याप्रमाणें तुम्ही बोलावणाराकडे जातां. दूताप्रमाणें तुम्ही लोकांत यशस्वी होतां आणि रेड्याप्रमाणें डोहाकडे जातां.

३. जुळून असणाऱ्या पाखराच्या पंखाप्रमाणें तुम्ही आहांत. पशूप्रमाणें आश्चर्यकारक असे तुम्ही दोघे आमच्या यज्ञांत या. भक्ताच्या यज्ञांत अग्नीप्रमाणें तुम्ही दोघे तेजस्वी व्हा. अध्वर्यूप्रमाणें तुम्ही अनेक ठिकाणीं पूजिले जातां.

४. बांधवभूत मुलाला आईबापाप्रमाणें, तेजानें चंद्रसूर्याप्रमाणें आणि राजाप्रमाणें कर्मप्रवृत्त करणारे व्हा. धनिकाप्रमाणें पोषक आणि प्रकाशाप्रमाणें उपभोगप्रद, असें तुम्ही घोड्याप्रमाणें आमच्या यज्ञांत या.

५. तुम्ही दोघे बैलाप्रमाणें पुष्ट आणि सुखकर आहांत, मित्रावरुणाप्रमाणें यथार्थदर्शी, अपरिमित धन असणारे तुम्ही सुखी आहांत. घोड्याप्रमाणें उंच, अन्नानें पुष्ट, रूपानें चंद्रसूर्य असणारे, मेंढ्याप्रमाणें अन्नरूप, पूजनीय आणि पोषक असे तुम्ही आहांत.

६. अंकुशाप्रमाणें वाकविणारे आणि शत्रुहन्ते, घातकाप्रमाणें हिंसक आणि विदारक, रत्नाप्रमाणें निर्मळ आणि जयशील असे स्तुत्य अश्वि माझें शरीर अजर व अमर करोत.

७. हे उग्र अश्विहो, वीराप्रमाणें असणारे तुम्ही चलनशील, जरायुक्त आणि मरणशील शरीर जगामध्यें पाण्याप्रमाणें तारा. बलशाली ऋभूंप्रमाणें वेगवान् रथ तुम्हाला प्राप्त होवो, वायूप्रमाणें तो सर्वत्र जावो आणि संपत्ति आणो.

८. भांड्याप्रमाणें पोटांत मधुररस उपभोगणारे, धनरक्षक, अत्यंत शत्रुहिंसक आणि फार नांवाचें

टीपः—५–६–७–८ ह्या ऋचा लागत नाहींत. अशी प्राचीन तक्रार आहे. निरुक्त पहा.

आयुध धारण करणारे, पक्ष्याप्रमाणें उडणारे, चंद्रासारखे शुभ्र वस्त्र धारण करणारे, अक्कडबाज आणि सुंदर गमन करणारे तुम्ही आहांत.

९. श्रेष्ठ पुरुषाप्रमाणें गंभीर स्थानीं स्थान मिळवणारे, उथळ पाण्यांत पायाप्रमाणें उतार जाणणारे, कानाप्रमाणें स्तोत्याची स्तुति ध्यानांत घेणारे, अवयवां-(देहाचा आश्रय करतो त्या) प्रमाणें तुम्ही आमच्या आश्चर्यकारक कर्माचा आश्रय करा.

१०. मेघाप्रमाणें उदक देणारे, मधमाशीप्रमाणें खालीं तोंडे असलेल्या गाईच्या कासेंत दूध उत्पन्न करणारे, लठ मनुष्याप्रमाणें घाम (उदक) पाझरणारे, क्षीण गाय चांगल्या गवतामुळें जशी दुधानें युक्त होते तसे तुम्ही आहांत.

११. हे आश्विहो, आम्ही स्तोत्रें खूप म्हणावीत. अन्न द्यावें. म्हणून तुम्ही एका रथांत बसून आमचीं मननीय स्तोत्रें ऐकण्यास या. आणि गाईच्या कासेंत असलेलें मधुर व पक्व अन्नाकरतांहि या. अशाप्रकारें भूतांशानें अश्विनींची इच्छा पूरी केली. (स्तुति केली.)

सूक्त एकशें सातावें.

ऋषिः—दिव्य आंगिरस किंवा दक्षिणा प्रजापतिकन्या; देवता—दक्षिणा किंवा दाता, छंदः—४ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्,

१. (सूर्याचें) इंद्राचें महातेज घोड्याकरतां प्रकट झालें आहे. सर्व जग अंधारांतून मुक्त झालें. पितरांनीं दिलेला मोठा प्रकाश (सूर्य) उगवला आहे. दक्षिणेचा मोठा रस्ता दिसूं लागला.

२. दक्षिणा देणारे वर स्वर्गावर जातात. जे घोडे देणारे आहेत ते सूर्यासह राहतात. जे सुवर्ण देतात ते अमर होतात. हे सोमा, जे वस्त्रें देतात ते सोम प्राप्त करतात. हें सर्व आयुष्य वाढवितात.

३. ही दैवी पूर्ति दक्षिणा जे तुला प्रसन्न करीत नाहींत, त्या अयाजकांना मिळत नाहीं. पापाच्या भीतीनें अनेक नित्य दक्षिणा देणारे लोक देवांना प्रसन्न करीत असतात.

४. ते भक्त अनेक प्रकारें वाहणाऱ्या वायूला, स्वर्गप्रापक आदित्याला आणि लोकद्रष्ट्या देवांना हवि (देण्याकरतां) पाहतात. यज्ञांत जे देवांना प्रसन्न करतात आणि हवि देतात, ते सप्त होत्यांची मातृभूत दक्षिणा प्राप्त करतात.

टीप—सप्त होते १०–९१–१० वरील टीप पहा.

५. बोलावलेला दक्षिणायुक्त यजमान मुख्य समजला जातो. दक्षिणा देणारा गांवाचा पुढारी म्हणून पुढें चालतो. जो प्रथम दक्षिणा देतो त्यालाच मी लोकांचा राजा असें मानतों.

६. त्यालाच ऋषि, त्यालाच ब्रह्मा, त्यालाच यज्ञनायक, साम गाणारा आणि स्तोत्रें म्हणणारा असें म्हणतात. जो प्रमुख दक्षिणा देऊन आराधना करतो, तो तीनहि प्रकारचीं शरीरें जाणतो.

७. जो आपल्या स्वतःचें कवच दक्षिणा आहे असें जाणतो तो घोडा, गाईबैल, तसेंच सोनें, रुपें व अन्न दक्षिणा म्हणून देतो.

८. उदार मरत नाहींत, त्यांचा नाश होत नाहीं, उदारांना त्रास व कष्ट भोगावें लागत नाहींत. (एवढेंच नव्हें तर) हें सर्व जग आणि स्वर्ग हें दात्यांना दक्षिणा देतें.

९. उदार प्रथम चांगल्या गाई प्राप्त करतात. उदारांना ज्या सुंदर वस्त्रें नेसलेल्या स्त्रिया आहेत त्या प्राप्त होतात. जे आव्हान करीत येतात त्या शत्रूंना उदार लोक जिंकतात आणि (दक्षिणा देणाऱ्या) उदारांना दारु प्यावयास मिळते.

१०. उदाराकरतां चलाख घोडे नटवले जातात. उदाराकरतां तरुणी नटून सजून बसते. उदार माणसास कमलयुक्त सरोवराप्रमाणें नटलें सजलेलें, देवांच्या वाड्याप्रमाणें आश्चर्यकारक घर असतें.

११. बसावयास सुंदर असलेले घोडे उदार अशा हातानें धर्म करणारांना बसावयास मिळतात. दक्षिणा देणारांचा रथ सुंदर असतो. हे देवहो, रणांत उदारांचें संरक्षण करा. उदार युद्धांत शत्रूंना जिंकणारा असतो.

सूक्त एकशें आठावें.

ऋषिः—१–३–५–७–९ पणी, २–४–६–८–१० व ११ सरमा देवता–सरमा व पणी; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. पणी म्हणतातः—काय इच्छेनें दुरून येणारी सरमा इकडे आली. (किती) लांब रस्ता ! हे सरमे, तुझें आमचेपाशीं काय काम आहे ? तुझी रात्र (कुठें) कशी होती ? तूं रसा नदी कशी तरलीस ?

२. सरमा म्हणतेः—हे पणीहो, इंद्राची दूती असणारी इंद्रानें पाठवल्यावरून तुमचे मोठाले सांठे इच्छिणारी मी सुरक्षित फिरते आहे ? म्हणून (पाणी) ओलांडण्याच्या भीतीपासून अलिप्त होते, यामुळें मी रसेचें पाणी तरलें.

३. पणी म्हणतातः—ज्याची दूती असणारी तूं इतक्या दुरून येथें आलीस, तो इंद्र कसा आहे ? त्याची दृष्टि कशी आहे ? तो आम्हांकडे येवो. आम्ही त्याच्याशीं मैत्री करूं. तो आमच्या गोधनाचा अधिपति होवो.

४. सरमा म्हणतेः—ज्याचें दौत्य पत्करून मी इतक्या दूर आलें आहें,तो सर्वांना ठार करतो.पण त्याला कोणी ठार करूं शकत नाहीं. त्याला गंभीर असणारे पाण्याचे प्रवाह झाकूं शकत नाहींत. हे पणीहो, इंद्रानें ठार केलेले तुम्ही मरून पडाल.

५. पणी म्हणतातः—हे भाग्यवान् सरमे, स्वर्गाच्या भोंवतीं फिरणारी तूं ज्या गाई इच्छितेस त्यांना युद्ध केल्याशिवाय कोण सोडील ? आमचीं हत्यारेंहि तीक्ष्ण आहेत.

६. सरमा म्हणतेः—हे पणीहो, तुमचीं भाषणें सेना जमविण्यास अयोग्य आहेत आणि तुमचीं शरीरें बाण टाकण्यास योग्य नाहींत. कारण तीं पापी आहेत. तुमचा मार्ग चालून जाण्यास (असमर्थ) अयोग्य असो. बृहस्पति तुम्हांला सुख न देवो.

७. सरमा म्हणतेः—हे पणीहो, सोम पिऊन मदयुक्त झालेले नवग्व अंगिरस व अयास्य येथें येतील आणि ते गाईंचे हे समूह वाटून घेतील, नंतर हें बोलणें तुम्ही सोडाल.

८. पणी म्हणतात—हे सरमे, गाई बैल,घोडे आणि संपत्ति यांनीं खचलेला असा हा दगडांनीं बांधलेला खाजिना आहे. चांगले संरक्षक असणारे पणी त्याचें संरक्षण करतात. शंका घेऊन तूं येथें व्यर्थ आलीस.

९. पणी म्हणतात.—(तिला फितूर करण्याच्या उद्देशानें) हे सरमे, तूं देवांनीं त्रास दिल्यामुळेंच जर इकडे (गाई शोधण्यास) आली असशील तर तुला आम्ही बहीण मानतों. तूं पुन्हां (इंद्राकडे) परत जाऊं नकोस. हे सुभगे, आपण तुझ्या गाईंची (आपसांत) वाटणी करून घेऊं.

१०. सरमा म्हणते.—हे पणीहो, मी बहीणपणा जाणत नाहीं आणि भाऊपणाहि जाणत नाहीं. इंद्र आणि भयंकर अंगिरस (तें नातें) जाणतात. मी जेव्हां येथून इंद्राकडे जाईन, तेव्हां माझे गाई इच्छिणारे इंद्रादि देव तुमच्या (ठाण्या)वर हल्ला चढवतील. (म्हणून) हे पणीहो, दूर पळा.

११. बृहस्पति, सोम, शहाणे ऋषि आणि सोम कुटण्याचे दगड यांना गुप्त अशा ज्या गाई सांपडल्या त्या सृष्टिनियमानुसार मोकळ्या होवोत. हे पणीहो, तुम्ही अतिशय दूर पळा.

टीप—बृहस्पति इंद्राचा पुरोहित होता. त्याच्या गाई पणीनीं चोरल्या आणि गुहेंत लपवून ठेवल्या. पणी हे वलाचे योद्धे होते. बृहस्पतीच्या सांगण्यावरून इंद्रानें आपली सरमा नांवाची कुत्री गाईंच्या शोधाकरतां पाठविली. तिनें नदी ओलांडून येऊन लपवून ठेवलेल्या गाई पाहिल्या. पणीच्या ही गोष्ट ध्यानांत आली. ते सरमेशीं मैत्री करण्याकरतां तिच्याशीं बोलूं लागले. तो सरमा आणि पणी यांचा संवाद ह्या सूक्तांत आहे.

सूक्त एकशें नववें.

ऋषिः—जुहु ब्रह्मवादिनी ।कवा ऊर्ध्वनाभा ब्रह्मपुत्र; देवताः—विश्वेदेवे; छन्दः—६–७ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ.

१. सूर्य, वरुण, वायु, आणि महातेजस्वी अग्नि, सुखदायक सोम आणि ब्रह्मयानें प्रथमच उत्पन्न केलेलें उदक बृहस्पतीच्या पापाविषयीं (प्रायश्चित्त) बोलतें झालें.

२. मुख्य असा राजा सोम उघडपणें पुन्हां बृहस्पतीला बायको देता झाला. त्याला वरुणानें अनुमोदन दिलें. मित्रभूत व देवांना बोलावणाऱ्या अग्नीनें हातांत धरून नेली (दिली).

३. देव बृहस्पतीला म्हणतात.—हे बृहस्पते, हिचें शरीर हातानें धरच. (कारण) ही बृहस्पतीची बायको आहे असें ते म्हणाले. क्षत्रियाचें संरक्षण केलेलें राष्ट्र शत्रूला प्राप्त होत नाहीं, त्याप्रमाणें (शोधाकरतां) पाठविलेल्या दूताला ही प्राप्त झाली नाहीं.

४. जे सप्तर्षि तपाला बसले होते, ते प्राचीन थोर ऋषि हिच्याविषयीं (निष्पाप आहे) असें म्हणाले. बृहस्पतीच्या जवळ नेलेली (ही) स्त्री मोठी उग्र आहे. (तपःप्रभाव) पाप्यांनाहि उच्चस्थानीं पोंचवतो.

५. आपला नवरा मिळाला असें जुहू म्हणते.—हे देवहो, सर्वत्र व्यापक असणारा ब्रह्मचारी (म्हणून)

टीप—जुहू म्हणजे वाणी. ती बृहस्पतीची बायको होती. एकदां बृहस्पतीचा दोष जुहूला प्राप्त झाला. तेव्हां बृहस्पतीनें जुहूला टाकली. नंतर आदित्यादि देवांनीं तिला निष्पाप केली आणि पुनः बृहस्पतीला दिली. ही गोष्ट या सूक्तांत वर्णिली आहे.

जो फिरतो, तो देवांचा एक घटक आहे. ज्यामुळें सोमाची पत्नी (देवांना) प्राप्त होते. त्याप्रमाणें बृहस्पतीनें बायको मिळविली.

६. अशाप्रकारें देवांनीं तिला पुनः बृहस्पतीला दिली, लोकांनीं पुन्हां दिली, यथार्थ कृत्यें करणाऱ्या राजांनींहि बृहस्पतीची बायको पुन्हां दिली.

७. देवांनीं बृहस्पतीच्या बायकोस निष्पाप करून आणि पुनः देऊन, पृथ्वीचें सामर्थ्य उपभोगून स्तुत्य यज्ञाचा आश्रय केला.

सूक्त एकशें दहावें

ऋषिः—जमदग्नि भार्गव (याचाच मुलगा परशुराम होता); देवता—(आप्रीसूक्त) १ समिध्, २ तनूनपात्, ३ इळा, ४ बर्हिः, ५ द्वार, ६ उषा आणि नक्त (रात्र), ७ देव्यौ होतारौ, ८ तिस्रो देवीः (सरस्वती, इळा, भारती.) ९ त्वष्टा, १० वनस्पति, ११ स्वाहा; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. सर्वज्ञ अग्ने, मनुष्यांच्या घरांत प्रज्वलित झालेला तूं देवांची पूजा करतोस. हे मित्रांचा सत्कार करणाऱ्या, ज्ञानी असा तूं देवांना आण. ज्ञानी आणि दूरदृष्टि असा तूं देवांचा दूत आहेस.

२. हे तनूनपात् आणि मधुर स्तुति केल्या जाणाऱ्या अग्ने, यज्ञाचे मार्ग गोड पद्धतीनें प्रकट करणारा तूं (हवींचा) आस्वाद घे. कर्मासहित मननीय स्तोत्रें आणि हवि यांना वृद्धिंगत करणारा तूं आमचा यज्ञ देवांकडे पोंचीव.

३. धावा केलेला, स्तुत्य आणि वंद्य असणारा तूं देवांसह प्रसन्न मनानें आमच्याकडे ये. हे थोर देवा, तूं देवांना बोलावणारा आहेस. यज्ञार्ह व प्रार्थना केलेला तूं देवांची पूजा कर.

४. उषःकालीं जमिनीवर आच्छादन घालण्याकरतां मंत्रानें पूर्वेकडून दर्भ आणले जातात. उत्कृष्ट आणि विस्तीर्ण असे दर्भ वेदीवर पसरले जातात. ते देव आणि पृथ्वी यांना सुखकर होवोत.

५. नटलेल्या स्त्रिया नवऱ्याचा आश्रय करतात त्याप्रमाणें विस्तृत दरवाजे मोठेपणाचा आश्रय करतात. हे विस्तृत सर्वांना प्रसन्न करणाऱ्या द्वारदेवताहो, तुम्ही देवाकरतां चांगल्या प्रकारें उघडल्या जा.

६. सोन्याचे दागिने घातलेल्या, सुंदर रूप धारण करणाऱ्या, थोर, सुखानें जाणाऱ्या, यज्ञार्ह आणि जवळ असणाऱ्या दिव्य उषा आणि रात्र यज्ञांत बसोत.

टीप—आप्रीसूक्त १–१३ व १०–७०. पहा

७. आपल्या स्वतःच्या मार्गदर्शित्वानें पूर्वेकडचा प्रकाश दाखविणारे, सभेंत उत्तेजन देणारे, गाणारे, गोड आवाजाचे व मनुष्यांच्या पूजेकरतां यज्ञ निर्माण करणारे असे प्रमुख दैवी होते (अग्नि आणि आदित्य) येथें येवोत.

८. मनुष्यांप्रमाणें ज्ञानपूर्वक आमच्या येथें यज्ञांत इळा, भारती आणि सरस्वती येवोत. त्या तीन देवी सुखकर आणि कर्माला चांगुलपणा आणणाऱ्या अशा दर्भांवर बसोत.

९. ज्यानें (सर्व) उत्पन्न करणाऱ्या ह्या द्यावापृथ्वींना रूप दिलें आणि सर्व प्राणीमात्रांना रूपयुक्त केलें, त्या त्वष्टृदेवाचें हे होत्या, विद्वान् आणि यज्ञशील असणारा तूं आमच्या इच्छेवरून पूजन कर.

१०. हे वनस्पते, तूं आपण होऊन प्रत्येक ऋतूंत देवांच्याकरतां अन्न व हवि चांगल्या प्रकारें दे. वनस्पति, शमिता देव आणि अग्नि मधुर तुपासह हवि आस्वादोत.

११. अग्नीनें उत्पन्न झाल्याबरोबर यज्ञ निर्माण केला आणि देवांचा पुढारी झाला. ह्या होत्याच्या इच्छेनुसार यज्ञाच्या मुखस्थानीय अग्नींत देव स्वाहा म्हणून अर्पिलेला हवि खावोत.

सूक्त एकशें अकरावें.

ऋषिः—अष्ट्रादंष्ट्र वैरूप; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोतेहो, लोकांची जशी कल्पना आहे, त्याप्रमाणें तुम्ही स्तुति करा. ज्याअर्थी ज्ञाता व समर्थ असा इंद्र आहे, त्यांअर्थी यथार्थ वर्णन करणाऱ्या स्तोत्रांनीं आम्ही त्याला (येण्याविषयीं) उत्साह उत्पन्न करतों.

२. अन्तरिक्षाचा आधार असणारा इंद्र प्रकाशतो. तरुण गाईच्या गोऱ्ह्याप्रमाणें गाईबैलांत गोंधळ उडवतो तसा तो मोठ्या अवाजानें गरजतो आणि विस्तृत जगाला व्यापून टाकतो.

३. ह्या स्तोत्राचें ऐकणें इंद्रच जाणतो. कारण तोच जयशील सूर्याकरतां मार्ग करतो. पराभूत न होणाऱ्या वृषणश्वाची मेना होणारा तूं यज्ञांत येत आहेस. बिनतोड आणि अढळ असा तूं स्वर्गाचा आणि गाई–बैलांचा धनी झालास.

टीप–मेना–१.५१. १३ वरची टीप पहा.

४. अंगिरसांनीं स्तुति केलेल्या इंद्रानें मेघाचीं महान् कुत्यें नष्ट केलीं. ज्यानें आकाशांत आपलें सामर्थ्य प्रकट केलें त्यानेंच विपुल उदक उत्पन्न केलें.

५. स्वर्ग आणि पृथ्वी यांचा प्रतिनिधी असणारा इंद्र सर्व यज्ञ जाणतो आणि शुष्णाला ठार करतो. यानें विस्तृत पृथ्वीवर सूर्याचा प्रकाश पाडला.संस्थापकांतल्या संस्थापकानें सर्व स्थिर केलें.

६. हे इंद्रा, वृत्रहन्त्या त्वां वज्रानें वृत्राला ठार केलें. हे चालून जाणाऱ्या, अप्रकाशित आणि वर्धिष्णु अशा त्याचीं कपटें बळकट वज्रानें नष्ट केलीस. हे धनवन्ता, तूं बाहूंत सामर्थ्य असलेला आहेस.

७. जेव्हां उषेशीं सूर्य मिळतो तेव्हां त्याचे किरण आश्चर्यकारक बल प्राप्त करतात. जेव्हां फिरून द्युलोकांतील नक्षत्रें दिसत नाहींत तेव्हां ह्या चालणाऱ्या सूर्याचे किरण कोण जाणत नाहीं ? हें अगदीं खरें आहे.

८. जें उदक इंद्राच्या आज्ञेनें वहातें त्यापैकीं पुढें गेलेलें उदक खूप दूर गेलें. हे उदकांनो, तुमचा अग्रभाग कोठें आहे? तुमचा मूलभाग कोठें आहे ? तुमचा मध्य कोठें आहे आणि अन्त कोठें आहे ?

९. हे इंद्रा, अहीनें भक्षण केलेल्या नद्या तूं मोकळ्या केल्यास तेव्हां त्या जोरानें वाहूं लागल्या. मुक्त होऊं इच्छिणारें जें उदक इंद्रानें मोकळें केलें तें अत्यंत स्वच्छ झालेलें उदक एकत्र रमत नाहीं. (वाहूं लागतें.)

१०. कामुक स्त्रिया पतीकडे जातात त्याप्रमाणें वाहणारें उदक समुद्राकडे जातें. नगरभेत्ता आणि शत्रूंना क्षीण करणारा इंद्र फार कालापासून उदकांचा स्वामी आहे. हे इंद्रा, आम्हाला पृथ्वीवरची संपत्ति, प्राचीन मधुर स्तोत्रें आणि घर प्राप्त होवो.

सूक्त एकशें बारावें.

ऋषिः—नभःप्रभेदन विरूपगोल; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्,

१. हे इंद्रा, तुला वाटेल तितका पिळलेल्यांतला सोम पी. सकाळीं दिलेला सोम प्रथम तुझाच आहे. हे वीरा, शत्रूंना ठार करण्याकरतां तूं उल्हासित हो. तुझे पराक्रम स्तोत्रांनीं आम्ही वर्णन करूं.

२. हे इंद्रा, मनापेक्षांहि वेगवान् असा जो तुझा रथ आहे त्यानें तूं सोम पिण्याकरतां ये. बलवान् अशा ज्या घोड्यांनीं आनंदानें तूं जातोस ते पिंगट घोडे तुला जोरानें आणोत.

३. हे इंद्रा, सोन्यासारख्या सूर्याच्या कान्तीनें आणि उत्कृष्ट रूपानें तूं आपलें शरीर युक्त कर. आम्हां मित्रांकडून बोलावला जाणारा देवांसह तूं बैस आणि आनंदित हो.

४. हे इंद्रा, ज्या तुझा सोमपानांतला तो मोठेपणा ह्या द्यावापृथ्वीनाहि आकलन करतां आला नाहीं, त्या ह्या आवडत्या अन्नाला उद्देशून, तयार व आवडत्या घोड्यांवर बसून ह्या स्थानीं ये.

५. हे इंद्रा,सोम प्यालेला तूं आश्चर्यकारक हातानें शत्रूंला ठार करतोस. हे इंद्रा, तो पिळलेला सोम तुला मद उत्पन्न होण्यास पुरेसा आहे. आणि तो स्तोता तुझी चांगली स्तुति करतो आहे.

६. हे इंद्रा, तुझें फार जुनें भांडें मिळालें आहे. हे कर्तृत्ववान् इंद्रा, तूं ह्या भांड्यानें सोम पी. ज्याला सर्वच देव इच्छितात तें भांडें मदकर आणि मधुर सोमानें पुरेसें भरलें जात आहे.

७. हे कामपूरका इंद्रा, हविर्युक्त लोक अनेक प्रकारें तुलाच बोलावतात.आमचे यज्ञ तुझ्याकरतां पुष्कळ सोमानें युक्त आहेत. म्हणून तूं येथें ये.

८. हे इंद्रा, तूं पूर्वीं केलेलीं पराक्रमाचीं कृत्यें मी वर्णन करितों आहें. अत्यंत रागानें तूं पर्वत (मेघ) फोडलास आणि बृहस्पतीचें गाईबैल उघडे केलेस.

९. हे संघाधिपते, ज्याअर्थीं तुला शहाण्यांतला शहाणा म्हणतात, त्याअर्थीं तूं आमच्या संघांत बैस. तुझ्याशिवाय जगांत कांहींहि केलें जात नाहीं. म्हणून हे धनवान् व अर्चनीय इंद्रा, तुला उद्देशून महान् आश्चर्यकारक स्तोत्र केलें आहे.

१०. हे धनवन्ता, याचना करणाऱ्या आम्हाला तेजोयुक्त कर. हे मित्रा, हे धनपते, मित्रभूत अशा आमचीं स्तोत्रें तूं ध्यानांत घे. हे युद्धकर्त्या आणि सत्यसामर्थ्या, तूं युद्ध कर. तसेंच अप्राप्य अशा स्थानींहि आम्हाला धनाचे भागीदार कर.

सूक्त एकशें तेरावें

ऋषिः-शतभेदन वैरूप; देवता-इंद्र; छंदः-१० त्रिष्टुभ् बाकी जगती.

१. उत्तेजक द्यावापृथ्वी सर्व देवांसह इंद्राचें बल रक्षण करोत. जेव्हां (महत्कृत्यें) करणारा इंद्र

तेजस्वी इंद्रियें प्राप्त करतो. तेव्हां तो कर्तृत्वमान् सोम पिऊन उत्साह पावलेला असतो.

२. विष्णु मदकर सोमाला प्रेरणा देत त्याच्या सामर्थ्यानें प्राप्त झालेल्या इंद्राचें महत्त्व वर्णन करतो. बरोबर जाणाऱ्या देवांसह इंद्र वृत्राला ठार करतो आणि श्रेष्ठ होतो.

३. जेव्हां युद्धाकरतां आयुधें धारण करणारा इंद्र अहीशीं व वृत्राशीं युद्ध करूं लागतो, तेव्हां त्याच्या प्रसिद्धीकरतां मी तुझी स्तुति करतों.हे उग्र इंद्रा,येथें तुझा माहिमा आणि सामर्थ्य सर्व देव आपणहून वाढवितात.

४. इंद्र उत्पन्न झाल्याबरोबर शत्रूंना त्रास देतो. समर्थ असणारा इंद्र मर्दाला शोभण्यासारख्या युद्धाकडे लक्ष देतो. तसेंच मेघ फोडतो, नंतर पाझरणारें पाणी उत्पन्न करतो. नंतर त्यानें महान् द्युलोकाला आपल्या कर्तृत्वानें स्थिर केलें.

५. तसेंच तो मोठ्या सेनेसह आला आणि आपल्या मोठ्या सामर्थ्यानें द्यावापृथ्वीला (त्यांतल्या शत्रूंना) त्रस्त करता झाला. चालून जाणाऱ्या इंद्रानें मित्र व वरुण यांना हवि देणाऱ्यांना सुख व्हावें म्हणून हातांत पोलादी वज्र घेतलें. जेव्हां उदक आडवणाऱ्या अंधारानें वेष्टिलेल्या वृत्राला उग्र अशा इंद्रानें ठार केलें.

६. तेव्हां आतां गर्जना करीत शत्रूंना ठार करणाऱ्या इंद्राच्या सामर्थ्याच्या प्रसिद्धीकरितां (पाणी) वाहूं लागलें.

७. आपल्या महान् सामर्थ्यानें युद्ध करणारे (इंद्र व वृत्र) पहिले पराक्रम करून एकत्र आले नंतर वृत्र मेल्यावर अंधार नाहींसा झाला आणि इंद्र महत्त्वानें पहिल्या स्थानीं गेला. (इंद्राचें महत्त्व वाढलें.)

८. हे इंद्रा, वृत्रवधानंतर सर्व यज्ञ करणारे सोमयुक्त स्तुतीनें तुझ्या सामर्थ्याला उत्तेजन देतात. इंद्राच्या हत्यारानें अहि व वृत्र मेल्यावर अग्नि ज्वालांनीं अन्न भक्षण करतो, त्याप्रमाणें लोकांनीं अन्न भक्षण केलें.

९. हे स्तोतेहो, उत्कर्ष करणाऱ्या स्तुतियुक्त व मित्र बनविणाऱ्या स्तोत्रांनीं स्तुत्य इंद्राची स्तुति करा. दभीतीकरतां धुनि आणि चुमुरि यांना ठार करणारा इंद्र श्रद्धायुक्त मनानें ती ऐकतो.

१०. हे इंद्रा, स्तोत्रें म्हणत ज्या धनांनीं मी तुझी पूजा करतो ती अश्वयुक्त विपुल संपत्ति तूं आम्हांला दे. सुखानें आयुष्य घालविणाऱ्या संपत्तीनें मी सर्व संकटें तरून जाईन. आम्ही केलेलीं स्तोत्रें बहुमानानें तूं ध्यानांत घे.

सूक्त एकशें चवदावें.

ऋषिः—सध्रि वैरूप किंवा तपःपुत्र धर्म; देवता—विश्वेदेव; छंदः—जगती बाकी त्रिष्टुभ्.

१. दिगन्तापर्यंत प्रकाशणाऱ्या अग्नि आणि आदित्य यांनीं त्रैलोक्य व्यापलें आहे. वायु त्या दोघांच्या प्रीतींतला आहे. जेव्हां सर्व प्रकारच्या तेजोयुक्त व अर्चनीय अशा सूर्यापासून सर्व देवांनीं तेज मिळविलें. तेव्हां रक्षणशील देवांनीं व द्युलोकांतील लोकांनीं पाऊस पाडला.

२. पृथ्वी, आकाश आणि द्युलोक यांची हविर्दानाकरितां भक्त उपासना करतात. नंतर दीर्घकीर्ति अग्रेसर देव ती उपासना जाणतात. शहाणे लोक सृष्ट्यादिकांचें मूलकारण निश्चित जाणतात, उत्कृष्ट व गुह्य अशा व्रतांचें जें मूळ कारण आहे तेंहि जाणतात.

३. चतुष्कोण, स्त्रीरूपिणी, सुंदर अशा वेदींत घृत अर्पिलें जातें. स्तोत्रादि सर्व कर्मज्ञान हिच्या अन्तर्भूत आहे. ज्याठिकाणीं देवहि आपले हविर्भाग घेतात अशा हिच्या संन्निध यजमान व ब्रह्मा हविर्द्रव्यें देण्यासाठीं बसतात.

४. एक पक्षी अन्तरिक्षांत संचार करून सर्वांच्या अनुभवास हें जगत आणितो, त्या पक्ष्याला उपासनेनें दृढ झालेल्या मनानें मी माझ्यामध्येंच पाहिलें. जेव्हां मातेची व त्याची भेट झाली, तेव्हां माता त्याला कुरवाळून त्याच्या मस्तकाचें अवघ्राण करूं लागली, व तो मातेच्या प्रेमांत तल्लीन झाला. (म्हणजे प्राणवायु हृदयरूप पोकळींत राहून, मनुष्यांना सजीवपणा देऊन जगाचे अनुभव दाखवितो आणि उपासनेनें जेव्हां मी त्यास आपणांमध्यें पाहिलें, तेव्हां सर्व शास्त्रवादरूप वाणी त्यांत लीन झाल्या व तो प्राणवायू वाणींत लीन झाला.)

५. हा प्राणरूप परमात्मा एक असून, विद्वान् ब्राह्मण त्याला अनेक प्रकारचा कल्पून सूक्तांनीं स्तवितात. तसेंच यज्ञामध्यें निरनिराळ्या देवतांच्या उद्देशानें निरनिराळ्या छंदांची योजना करून सोम रस देण्याचीं पात्रेंहि निरनिराळीं बारा प्रकारचीं निर्माण करतात.

६. छत्तीस आणि चार चाळीस पात्रें (सोम भरून) तयार करणारे बारा छंदांतील स्तोत्रें म्हणणारे शहाणे लोक अशा प्रकारें यज्ञ निर्माण करून ऋक् व साम यांच्या (चाकांच्या) साहाय्यानें त्या यज्ञरूपी रथाला चालवतात.

७. ह्या यज्ञाच्या दुसऱ्या चवदा विभूति आहेत. त्या यज्ञास सप्त होते स्तुति करून नेत असतात. ज्या यज्ञरूपी मार्गानें देव सोम पितात, त्या व्यापक व पावक अशा यज्ञाला कोण वर्णन करणार आहे?

८. हजारों प्राणिमात्रांत पंधरा अंगें मुख्य असतात. पण द्यावापृथ्वीचें जेवढें प्रमाण असतें तेवढेंच तें शरीर असतें. हजारों ठिकाणीं शब्दानें व्यवहार केला जातो, जितक्या स्थलीं ब्रह्मांश स्थिर होतो तेवढ्याच शब्दानें व्यवहार केला जातो.

९. छंदाचा उपयोग कोण जाणतो? कोण यज्ञार्ह वाणी (वेद) निर्माण करतो? ऋत्विजांपैकीं स्वतंत्र आठवें ब्रह्माचें स्थान कोण निर्माण करता झाला? इंद्राचें दोन घोडे (ऋग् साम) कोण जाणतो? (परमेश्वराशिवाय कोणी जाणत नसेल.)

१०. कांहीं घोडे भूमीच्या शेवटापर्यंत (द्युलोकापर्यंत) फिरतात. ते रथाच्या जोखडाखालीं जोडलेले असतात. ह्या घोड्यांना देव श्रमनाशक (गवत वगैरे) देतात. जेव्हां सूर्य रथांत बसलेला असतो तेव्हां ह्या घोड्यांना देव श्रमनाशक (गवत वगैरे) देतात.

सूक्त एकशें पंधरावें.

ऋषिः—उपस्तुत वृष्टिहव्यपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—८ त्रिष्टुभ्, ९ शक्करी बाकी जगती.

१. जो (अग्नि) आपल्या आयांचें दूध पिण्यासहि जात नाहीं. त्या तरुण व नाजूक मुलाची वाढ आश्चर्यकारक आहे. जर बिनथानाच्या आईनें उत्पन्न केला असता तर ठीक होतें (पण तसें नाहीं. द्यावापृथ्वी सर्व जगाची कामदुधा आहे.) हा उत्पन्न झाल्याबरोबर महान् दूतकर्म करीत देवांकरतां हवि वहातो.

२. आपल्या तेजस्वी दातानीं अरण्यें खाणाऱ्या त्या कर्तृत्ववानाचें नांव अग्नि असें ठेवलें गेलें. कुरणांत फुरफुरणाऱ्या बैलाप्रमाणें जोरदार उंच केलेल्या पळीनें हवि दिलेला जो अग्नि आहे—

३. हे स्तोते हो, तुम्ही त्या पक्ष्याप्रमाणें झाडावर बसणाऱ्या, तेजस्वी, अन्नप्रापक, शब्द करणाऱ्या, पसरणाऱ्या, उदकयुक्त, तोंडानें बैलाप्रमाणें हवि वाहणाऱ्या, तेजानें महान्, महाकर्म्या व सूर्याप्रमाणें मार्ग प्रकाशित करणाऱ्या अग्नीची स्तुति करा.

४. हे जराराहित अग्ने, गमनशील आणि दहनेच्छु असें तुझें अपराभवनीय सामर्थ्य आहे. तूं वाऱ्याप्रमाणें सर्वत्र असतोस. योध्याप्रमाणें जलद जाणारे आणि यज्ञ उपभोगूं इच्छिणारे भक्त बलवान् त्रित अग्नीची उपासना करतात.

५. अत्यंत स्तुत्य, स्तोत्यांना मित्र मानणारा तो धनी अग्नीच बाह्य आणि अन्तर शत्रूंचा नाशक होतो. तो अग्नीच आम्हां स्तोत्यांचें आणि हवि देणारांचें संरक्षण करतो. आम्हांला अग्नि अन्न देवो.

६. हे सुप्रिय अग्ने, जो मी संकटकालीं धर्षक धनुष्यानेंच संरक्षण केल्या जाणाऱ्या थोर अग्नीला हवि देतों. तो मी अतिशय अन्नयुक्त, बलवान् अशा सर्वज्ञ अग्नीची स्तुति करण्यास उद्युक्त झालों आहें.

७. मित्राप्रमाणें प्रसन्न, यज्ञेच्छु आणि मोठेपणानें स्वर्गासारखे असणारे जे शत्रूंचा पराभव करतात त्या मर्त्य व विद्वान् अशा आम्हांकडून बलप्रेरक अग्नि स्तविला जात आहे.

८. हे बळपुत्रा बलवंता, तुला उपस्तुताची तेजस्वी वाणी स्तवीत आहे. आम्ही तुला स्तवीत आहोंत. तुझ्या कृपेनें विपुल, चांगली संतति आणि दीर्घायुष्य आम्ही प्राप्त करूं.

९. हे अग्ने, अशा प्रकारें वृष्टिहव्याचे पुत्र उपस्तुत नांवाचे ऋषि तुझी स्तुति करते झाले. त्यांचें तूं संरक्षण कर. तसेंच विद्वान् स्तोत्यांचें संरक्षण कर. वषट् वषट् म्हणून वर हात करून हवि देणारे व नमः नमः म्हणून स्तुति करणाऱ्या स्तोत्यांचें तूं संरक्षण कर.

सूक्त एकशें सोळावें.

ऋषिः—अग्नियुत स्थूरपुत्र किंवा अग्नियूप; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, महान् सामर्थ्याकरतां तूं सोम पी. हे बलवानांतल्या बलवाना, वृत्राला ठार करण्याकरतां तूं सोम पी. हे धांवा केलेल्या इंद्रा, तूं धन आणि अन्न देण्याकरतां सोम पी. मधुर सोम पी आणि तृप्त होऊन आमच्या इच्छा पूर्ण कर.

२. हे इंद्रा, स्तुतियुक्त आणि वाहूं लागलेल्या ह्या पिळलेल्या सोमाचा उत्कृष्ट भाग तूं पी. कल्याण करणारा तूं मनानें प्रसन्न हो आणि धन व भाग्य यांनीं युक्त अशा आम्हांकडे अभिमुख हो.

३. हे इंद्रा, स्वर्गीय सोम तुला आनंदित करो. जो यज्ञांत काढला जातो तो तुला आनंदित करो.

ज्यानें तूं धन देतोस आणि शत्रूंना घालवतोस, त्यानें तूं प्रसन्न हो.

४. दोनही लोकांत व्यापलेला, सर्वगामी आणि कामपूरक इंद्र ओतून तयार असलेल्या सोमाप्रत दोन घोड्यांनीं धावत येवो. हे इंद्रा, शत्रुहन्ता असणारा तूं यज्ञांत बैलाच्या कातड्यावर पिळून ठेवलेल्या मदकर सोमाच्या पानानें बैलाप्रमाणें शत्रूंचा उच्छेद कर.

५. हे इंद्रा, तीक्ष्ण आणि लखलखीत आयुधें पाजळणारा तूं राक्षसांचीं बळकट शरीरें नष्ट कर. पराक्रमी असणाऱ्या तुला मी पराभावुक बल (देणारा हवि) देतों. युद्धांत शत्रूंवर चालून जाऊन त्यांना ठार कर.

६. हे इंद्रा, धनी असा तूं आम्हांला अन्न दे. अढळ धनुष्याप्रमाणें शत्रूंवर आपलें बल प्रगट कर. आम्हांला अभिमुख होऊन बलांनीं वाढणारा आणि पराभव न पावणारा तूं शरीरानें स्फुरण पाव.

७. हे धनवन्ता, तुला दिलेले हे हवि न रागवतां तूं ग्रहण कर. हे धनवन्ता इंद्रा, तुझ्या करतांच सोम पिळला आहे आणि तुझ्या करतांच हवि शिजविले आहेत. हे इंद्रा, हवि खा. आणि उत्तेजक सोम पी.

८. हे इंद्रा, उत्साहवर्धक हीं हविर्द्रव्यें खाच. अन्न घे. शिजविलेलीं हविद्रव्यें घे आणि सोम पी. अन्नयुक्त होत्साते आम्ही तुला (धन) मागतों म्हणून यज्ञ करणारांच्या इच्छा खऱ्या (सफळ) होवोत.

९. मी इंद्र व अग्नि यांची गोड स्तुति करतों. नदींतल्या नावेप्रमाणें स्तोत्रांनीं मी त्यांना उत्साह उत्पन्न करतों. जे देव आम्हांला धन देणारे आणि शत्रूंचा नाश करणारे आहेत, ते देव ऋत्विजांप्रमाणें माझ्या भोंवतीं हिंडत आहेत.

सूक्त एकशें सत्रावें.

ऋषिः—भिक्षु आंगिरस; देवता—धन किंवा अन्नदानस्तुति; छन्दः—१-२ जगती बाकी त्रिष्टुभ्.

१. देवांनीं प्राण्यांच्या मागें ही क्षुधा नव्हे तर एक प्रकारचें पीडा देणारें अस्त्रच लाविलें आहे. अन्न देऊन त्या क्षुधेला जो शांत करतो तो खरा दाता होय. जो भुकेल्यांना अन्न न देतां आपण एकटाच खातो, त्याजवर अनेक संकटें येऊन तो दरिद्री बनतो. जो क्षुधिताला अन्न देतो, त्याचें धन कधींही कमी होत नाहीं, व जो अन्न देत नाहीं त्याला कोणापासूनहि सुख मिळत नाहीं.

२. जो स्वतः संपन्न असून दरिद्री, दुर्बल व भुकेलेल्या अतिथीला अन्न देत नाहीं, व स्वतः खाऊन पिऊन चैन करतो, त्यालाहि कोणी सुख देणारा मिळत नाहीं.

३. भुकेनें व्याकुळ झालेला व दरिद्री असा अतिथी अन्नाची इच्छा धरून दाराशीं भीक मागण्यास आला असतां त्याला जो अन्न देतो तो खरा दाता होय. यज्ञाचें फल त्याला मिळतें व शत्रू देखील त्याचे मित्र होतात.

४. नेहमीं जवळ राहून सेवा करणाऱ्याला जो अन्न देत नाहीं तो सखा नव्हे. अशा कृपणाला सोडून बांधव दूर गेले तर मग तें घर नव्हें. तसेंच दूर झालेले लोक अन्न मिळविण्यासाठीं दुसऱ्याचा आश्रय करतात.

५. संपन्न मनुष्यानें याचना करणाऱ्यास धन द्यावें म्हणजे तो दाता स्वर्लोकाला जातो. जशीं रथाचीं चाकें एकाजागीं रहात नाहींत, तसें हें द्रव्यहि एकाजवळच रहात नाहीं. एकाजवळून दुसऱ्याजवळ जात असतें.

६. कृपण स्वभावाच्या मनुष्याला संपत्ति मिळणें व्यर्थ होय. हें मी खरोखर सांगतों. जो देवांना व पोष्य वर्गाला अन्न न देतां एकटाच खातो, तो केवळ पापरूप होय; त्याचें तें अन्नहि विषासारखेंच जाणावें.

७. निर्जीव नांगर, स्वतःला जमीनींत रोंवून घेऊन, धन्यास धान्य उत्पन्न करून देतो. चाकर स्वतः कष्ट भोगून धन्यास धान्य व धन जमवून देतो; आणि लहानपणापासून अध्ययनाचे श्रम करून विद्वान् झालेला ब्राह्मण लोकांना ज्ञान देतो; त्यामुळें हे तिघेही लोकांना प्रिय होतात, तसाच दाताहि लोकांना प्रिय असतो.

८. माझ्याजवळ द्रव्य पुष्कळ आहे व तें मी नीट सांभाळीन आणि जास्त वाढवीन, असें कोणीहि मनांत आणूं नये; कारण एकापेक्षां दुसरा, त्याच्यापेक्षां तिसरा, त्याहून अधिक चौथा, असे एकापेक्षां एक संपन्न पुष्कळ आहेत; व सगळयांत मोठा श्रीमान् होता तो दरिद्री बनलेला आपणांस आढळतो; म्हणून असलेल्या संपत्तींतून दान करावें; कृपणपणा ठेवूं नये.

९. संपन्न स्थितींत असलेले सख्खे बंधु जर विभक्त झाले, व त्यांतून एकाच्या दाराशीं अतिथी आला आणि कांहीं याचना करूं लागला; तर त्याला ' माझ्या बंधूकडे जा, तो तुला कांहीं देईल ' असें सांगूं नये, व तसें मनांतही आणूं नये. कारण दोन्ही हात आपलेच

आहेत; परंतु ते एकेवेळीं निरनिराळीं दोन कामें करूं शकत नाहींत. एकावेळेवर व्यालेल्या दोन गाई सारख्या प्रमाणानें दूध देत नसतात. एकाच आईपासून एका वेळेवर झालेलीं जुळीं मुलें मोठीं झाल्यावर सारखींच पराक्रमी होत नाहींत; तसेंच एका कुलांत उत्पन्न झालेले पुरुष सगळेच दानशील नसतात. म्हणून ज्यास अनूकल असेल त्यानें अवश्य दान द्यावें.

सूक्त एकशें अठरावें.

ऋषिः—उरुक्षय-महीयुगोत्र; देवता—रक्षोहा अग्नि; छन्दः—गायत्री.

१. हे देदीप्यमान अग्ने, तूं आपल्या आहवनीयादि कुण्डांत यजमानासमोर प्रदीप्त होऊन अंधःकाररूपी शत्रूला दूर कर.

२. हे अग्ने, तूं अरणींतून बाहेर ये. आणि तुला घृतादि हविर्द्रव्यें देण्यासाठीं आम्ही होमपात्रें तुझ्यासमीप जमविलीं आहेत,त्या पात्रांनीं हविर्द्रव्यें घेऊन तूं संतुष्ट हो.

३. सर्व देवांच्या अगोदर ज्याला स्रुचीनें आहुति दिली जाते; व ज्याचें स्तवन करणेंहि योग्य आहे, तो अग्नि आमच्या स्तुतीनें व आहुतीनें अधिक शोभतो.

४. हा तेजस्वी अग्नि घृतादि हविर्द्रव्यानें सिंचन केला असतां अधिक प्रदीप्त होऊन दुसऱ्याचें तेज झांकून टाकतो.

५. हे अग्ने, तुला स्तविलें असतां तूं संतुष्ट होतोस म्हणून स्तुति करणारे तुला स्तवितात. तूं देवांना हविर्भाग मिळावे म्हणून प्रदीप्त होतोस. तुला यज्ञ करणारे यजमान बोलावितात.

६. हे ऋत्विग्हो, त्या अग्निदेवाची घृताहुतीनें सेवा करा. तो अग्नि कधींहि पराभव पावत नाहीं, व तो आपल्या गृहाचा स्वामी आहे.

७. हे अग्ने,तुझ्या अजिंक्य तेजानें राक्षसांना जाळ. आणि तूं यज्ञाचा रक्षणकर्ता आहेस म्हणून प्रदीप्त हो.

८. हे अग्ने, तूं आपल्या आहवनीयादि कुण्डांत प्रदीप्त होऊन स्वतःच्या तेजानें राक्षसींना उलटया जाळ.

९. हे अग्ने, तुझ्या कृपेनें पुष्कळ घरेंदारें ज्यांना आहेत, असे यजमान स्तुतींनीं व हविर्द्रव्यांनीं तुला प्रदीप्त करतात.

सूक्त एकशें एकोणिसावें.

ऋषिः—इंद्र लबरूप; देवता—इंद्र लबरूप; छंदः—गायत्री

१. गाय देऊं कीं घोडा देऊं असें मन असतें. कारण, पुष्कळ वेळां मीं सोम प्यालों आहें.

२. अत्यंत वेगानें वाहणारे वारे झाडें हालवतात त्याप्रमाणें प्यालेला सोम मला झोकांड्या देत आहे. कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

३. जलद जाणारे घोडे रथ ओढतात. त्याप्रमाणें प्यालेला सोम मला ओढीत आहे. कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

४. हंबरणारी गाय जशी प्रिय पुत्राकडे जाते त्याप्रमाणें स्तोत्रें माझ्याकडे येत आहेत. कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

५. सुतार रथाची बैठक मनापासून करतो, त्याप्रमाणें मी अन्तःकरणपूर्वक स्तोत्रें ऐकतों. कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

६. पांच वर्णात्मक असणारें सर्व जग माझा दृष्टिक्षेप टाळूं शकत नाहींत. कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

७. द्यावापृथ्वीची जोडी माझ्या एका बाजूइतकीहि नाहीं, कारण मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

८. मी आपल्या मोठेपणानें द्युलोकाला कमी केलें आहे आणि विशाल पृथ्वीलाहि कमी केलें आहे. कारण मीं पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

९. मला असें वाटतें कीं ही पृथ्वी येथें ठेवावी किंवा तेथें ठेवावी ? कारण, मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

१०. मी ह्या पृथ्वीला किंवा सूर्याला येथें नष्ट करीन किंवा तेथें नष्ट करीन. कारण, मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

११. मी आपला एक भाग द्युलोकांत ठेवला आहे. आणि दुसरा खालीं पृथ्वीवर ठेवला आहे. कारण, मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

१२. आकाशांत उदयाला आलेला मी महातेजस्वी सूर्य आहें. कारण, मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

१३. हवि ग्रहण करणारा व सुशोभित असणारा

टीप—लबाचें रूप घेऊन सोम पीत असतां ऋषींनीं इंद्राला पाहिलें तेव्हां इंद्रानें आपण आपलीच स्तुति सुरूं केली. तें हें सूक्त आहे. यांत सोम प्यालयावर होणाऱ्या स्थितीचें वर्णन चांगलें आहे.

मी देवांकडे हवि वाहून नेतों. कारण, मी पुष्कळ सोम प्यालों आहें.

सूक्त एकशें विसावें.

ऋषिः—बृहद्दिव अथर्वणपुत्र; देवता—इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. ज्यापासून उग्र आणि अत्यंत तेजस्वी (सूर्य) इंद्र उत्पन्न झाला तेंच ब्रह्म सर्व जगांत श्रेष्ठ आहे. सर्व प्राणी ज्याप्रत आनंद पावतात. तो उत्पन्न झाल्याबरोबर शत्रूंचा फडशा पाडतो.

२. बलानें उत्साह पावणारा, महाबलवान् आणि शत्रुनाशक इंद्र दासांना भीति उत्पन्न करतो. स्थावर, जंगम किंवा व्यक्त आणि अव्यक्त सृष्टि इंद्रानें व्यापलेली असते. तुझ्या प्रसन्नतेनें सृष्टि एकत्र धारण केली जाते.

३. हे इंद्रा, ज्याअर्थी हे लोक (स्त्रीपुरुषरूपानें) दोन प्रकारचे होतात आणि (पुत्ररूपानें) तीन प्रकारचे होतात, त्याअर्थी तुझेठिकाणीं सर्व लोक आपलीं कृत्यें संपवतात. हे इंद्रा, चांगल्यांतलें चांगलें (अपत्य) चांगल्या (जोडप्याला) दे. तें मधुर (अपत्य) दुसऱ्या चांगल्याशीं संयुक्त कर.

४. असेंच सोम पान करून धन जिंकणाऱ्या तुला शहाणे स्तवीत असतात. हे चालून जाणाऱ्या इंद्रा, अत्यंत बलिष्ठ आणि टिकाऊ धन आम्हांस दे. दुष्ट राक्षस तुला त्रास न देवोत.

५. हे इंद्रा, तुझ्यामुळें आम्ही अनेक युद्धाचीं साधनें ध्यानांत घेऊन युद्धांत शत्रूंना पुनःपुनः ठार करतों. तुझ्या हत्यारांना स्तुतिकरून उत्साह उत्पन्न करतों आणि तुझ्या स्तोत्रांनीं अन्न शुद्ध करतों.

६. जो इंद्र सामर्थ्यानें सात दानवांना (वृत्र, नमुचि, कुयव वगैरे) ठार करतो आणि राक्षसांचीं अनेक स्थानें प्राप्त करतो, त्या स्तुत्य, अनेकरूपी, थोर, सर्वेश्वर आणि प्राप्तव्यांतल्या प्राप्तव्य इंद्राला मी स्तवितों.

७. हे इंद्रा, ज्या घरांत अन्नानें तूं तृप्त होतोस तेथें श्रेष्ठकनिष्ठ सर्व प्रकारचें धन तूं देतोस. तूं हलणारी द्यावापृथ्वी स्थिर करतोस म्हणून तुला उद्देशून अनेक कृत्यें केलीं जातात.

८. जो सुंदर व महान् गाईंच्या संघाचा अधिपति आहे आणि ज्यांनीं स्वकीय गाईंचीं सर्व द्वारें मोकळीं केलीं. स्वर्गोपभोग घेणारा आणि सर्वश्रेष्ठ बृहद्दिव त्या इंद्राला सुख होईल अशीं हीं स्तोत्रें म्हणतो.

९. अशा प्रकारें थोर अशा अथर्वपुत्र बृहद्दिवानें इंद्राला उद्देशून स्वतः विस्तृत स्तुति केली. भगिनी सारख्या पृथ्वीवर उत्पन्न झालेल्या पवित्र नद्या इंद्राला प्रसन्न करतात आणि सामर्थ्यानें त्याला उत्साह देतात.

सूक्त एकशें एकविसावें.

ऋषिः—हिरण्यगर्भ प्रजापतिपुत्र; देवता—क (प्रजापति); छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हिरण्यगर्भ नांवाचा परमेश्वर सृष्टीच्या पूर्वीं होता. उत्पन्न झालेल्या जगाचा तोच एक धनी आहे. त्यानेंच हें पृथ्वीपासून द्युलोकापर्यंत सर्व उत्पन्न करून संरक्षण केलें. म्हणून आम्ही त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची उपासना करतों.

२. जो आत्मज्ञान देणारा आणि बल देणारा आहे आणि ज्याची सर्व लोक आणि देवहि आज्ञा पाळतात, ज्याच्या सावलींत अमरपणा आहे किंवा मृत्यु आहे, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

३. जो आपल्या महत्त्वानें श्वासोच्छ्वास करणाऱ्या आणि डोळे मिटणाऱ्या सर्व सृष्टीचा एकच ईश्वर आहे आणि जो ह्या द्विपाद आणि चतुष्पाद पशु वगैरेचा धनी आहे, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

४. ज्याच्या सामर्थ्यानें हिमालया—सारखे पर्वत झाले आणि ज्याच्या माहात्म्यानें पृथ्वीसह समुद्र झाले असें म्हणतात, तसेंच ज्याच्या सामर्थ्यानें दिशा झाल्या, आणि ज्याच्या सामर्थ्यानें उपदिशा झाल्या, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

५. ज्याच्यामुळें स्वर्ग सामर्थ्यवान् झाला आणि ज्याच्यामुळें पृथ्वी दृढ झाली, ज्याच्यामुळें स्वर्ग स्थिर झाला आणि ज्यामुळें आदित्य अन्तरिक्षांत स्थिर झाला, जो आकाशांत उदक निर्माण करतो, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

६. शब्द करणाऱ्या, लोकांच्या संरक्षणाकरतां स्थिर केलेल्या, तेजस्वी द्यावापृथ्वी मनानें ज्याला पहातात, जेथें सूर्य उगवल्यावर शोभतो, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

७. ज्या महान् अग्न्यादि सर्व जगाला उत्पन्न करणारें आणि गर्भ धारण करणारें उदक सर्व जग व्यापतें, ज्यापासन देवांचाहि प्राणभूत एक प्रजापति

निर्माण झाला. त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

८. ज्यानें यज्ञ उत्पन्न करणारें, प्रजापतीला धारण करणारें(प्रलयकालीन)उदक उत्पन्न केलें व जो देवांतला एक मुख्य देव आहे, त्या सुखस्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्वप्रकारें उपासना करतों.

९. ज्यानें पृथ्वी उत्पन्न केली आणि ज्या सत्य-धर्म्या प्रजापतीनें स्वर्ग उत्पन्न केला, त्यानें मला त्रास देऊं नये. ज्यानें विपुल आणि आश्चर्यकारक उदकें निर्माण केली, त्या सुख-स्वरूप परमेश्वराची आम्ही सर्व प्रकारें उपासना करतों.

१०. हे प्रजापते, तुझ्याशिवाय दुसरा कोणीहि उत्पन्न झालेल्या जगांत व्यापून नाहीं. ज्या इच्छेनें आम्ही तुला हवि देतो त्या आमच्या इच्छा पूर्ण होवोत. आम्ही सर्व प्रकारच्या संपत्तीचे धनी व्हावें.

टीप:—हें सूक्त अत्यंत महत्त्वाचें आहे. १ ते ९ कस्मै देवाय हविषा विधेम असें पालुपद आहे. अशा क म्हणजे प्रजापति देवाला आम्ही हवि द्यावा असा याचा अर्थ होईल. किं शब्दाचें 'कस्मै' हें रूप घेतल्यास 'अशा कोणत्या देवाला आम्ही हवि द्यावा?' असाही प्रश्नार्थक अर्थ संभवतो. कारण देव अनेक आहेत. प्रत्येक ऋचेच्या पहिल्या तीन पादांत वर्णन केलेलें कर्तृत्व कोणत्या देवतेंत आहे याविषयीं निश्चित कल्पना नसल्यामुळें अशी विवंचना उत्पन्न होणें स्वाभाविक आहे. मात्र परमेश्वराच्या अफाट सामर्थ्याविषयीं स्तोत्रकर्त्यांची कल्पना निश्चित व उच्च दर्जाची आहे. त्यामुळें क म्हणजे सुख असा अर्थ घेऊन आम्ही वर अर्थ दिला आहे. तो दयानंद स्वामींना अनुसरून आहे. शेवटला मंत्र आपल्या संस्कारादि अनेक कर्मांत उपयोजिलेला आहे.

सूक्त एकशें बाविसावें.

ऋषिः—चित्रमहस् वसिष्ठपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—१ ते ५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती.

१. आश्चर्यकारक, सुखकारक, अतिथीप्रमाणें अद्वेष्य आणि सूर्याप्रमाणें आश्चर्यकारक तेजाच्या अग्नीची मी स्तुति करतों. तो देवांना बोलावणारा गृह-पति अग्नि शोकनिवारक आणि सर्वपोषक गाई आणि सामर्थ्य आम्हांस देवो.

२. हे अग्ने, प्रसन्न झालेला तूं माझ्या स्तोत्राची इच्छा कर. हे सत्कर्म करणाऱ्या, तूं सर्व पदार्थमात्राला जाणणारा आहेस. हे तेजस्वी अग्ने, तूं यज्ञ करणाऱ्या करतां यज्ञांत ये. तुझ्या मागून यज्ञांत देव (येतात).

३. हे अग्ने, सात स्थानें हिंडणारा आणि अमर असणारा तूं जो हवि देतो त्या हवि देणाऱ्या कर्म-कर्त्याला धन दे. हे अग्ने, जो तुला समिधा अर्पण करतो त्याला तूं चांगलीं मुलेंबाळें आणि वर्धिष्णु संपत्ति दे.

४. यज्ञाचा प्रकाशक, मुख्य, पुढें स्थापन केलेला बलवान्, (स्तोत्रें) ऐकणारा, तेजस्वी व हवि देणाराला प्रसन्न करणाऱ्या अशा सामर्थ्यवान् अग्निदेवाला हविर्युक्त लोक स्तवितात.

५. हे अग्ने, तूं देवांचा मुख्य आणि श्रेष्ठ दूत आहेस. अमर व्हावें म्हणून बोलावला जाणारा तूं प्रसन्न हो. तुला देव सुशोभित करतात. घरांत भृगु तुला स्तोत्रें म्हणून प्रज्वलित करतात.

६. हे सत्कर्में करणाऱ्या अग्ने, यज्ञप्रिय यजमाना-करतां सर्वाधार व सहज काढता येणाऱ्या दुधाला उत्पन्न करणारा, प्रज्वलित, त्रैलोक्य प्रकाशित करणारा व सर्व यज्ञांत हिंडणारा असा तूं चांगला यज्ञ इच्छितोस.

७. हे अग्ने, सकाळीं तुलाच देवदूत करून लोक पूजितात. यज्ञांत तुझ्यांत हवि टाकणारे देवहि पूजेक-रतां तुलाच प्रज्वलित करतात.

८. हे अग्निदेवा, यज्ञ करणारे आणि स्तुति कर-णारे वसिष्ठ बलवान् अशा तुला स्तवितात. तूं भक्तां-पाशीं विपुल धन असूं दे. नेहमीं आमचें कल्याण करून आमचें संरक्षण करावेंस.

सूक्त एकशें तेविसावें.

ऋषिः—वेन भार्गव; देवता—वन; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. प्रकाशांत जन्मलेल्या ह्या वेनानें पृथ्वीचीं वासरें (सूर्याचे किरण) आकाशांत हाकारलीं आहेत. पाणी आणि सूर्य यांचा संगम झाला असतां लहान मुलांप्र-माणें ह्याची (वेनाची) शहाणे स्तोत्रांनीं स्तुति करतात.

२. आकाशांत उत्पन्न झालेला वेन आकाशांतून पाणी उत्पन्न करितो आणि आकाशाचा पृष्ठभाग स्पष्ट करितो. सृष्टिनियमाच्या उच्च स्थानीं तो प्रकाशला. त्या दोघांच्या जन्मभूमीची स्तोते स्तुति करतात.

३. एका ठिकाणीं शब्द करीत व एका घरांत राहणाऱ्या लहानग्या (अग्नीच्या) मातृभूत अशा ह्या प्राचीन उदक देवता आहेत. आकाशांत उत्पन्न होणारे शब्द मधुर उदकाची (वेनाची) स्तुति करतात.

४. संशोधनीय व महान् वेनाचा शब्द प्राप्त करतात आणि बुद्धिमान् लोक रूप ध्यानांत घेऊन त्याची स्तुति करतात. स्तुति करणारे लोक उदक प्राप्त करतात. (कारण,) वेन उदकें जाणत असतो.

५. अप्सरा स्त्री (विद्युत्) हसत (चमकत) आकाशांत जाराला (वेनाला) धारण करते (खुष करते). प्रिय मित्राच्या स्थानीं ती विहार करते आणि तो वेन सुंदर मेघांत (तिच्यासह) वसती करतो.

६. हे वेना, मनःपूर्वक इच्छिलेल्या, चांगल्या प्रकारें आकाशांत फिरणाऱ्या, सोनेरी पंख असलेल्या वरुणाचा दूत, अग्नीच्या उत्पत्तिस्थानीं (अन्तरिक्षांत) पक्षीरूपानें असणाऱ्या आणि पोषक अशा तुला जेव्हां लोक जाणतात, तेव्हां तूं येतोस.

७. आपलीं आश्चर्यकारक शस्त्रें रोखून धरीत सूर्याप्रमाणें सुंदर वस्त्र देखणेपणाकरतां धारण करणारा गाईचा आधार वेन आकाशांत उच्च स्थानीं असतो. तेथें तो प्रिय उदक उत्पन्न करतो.

८. गिधाडाच्या नजरेनें आकाशाकडे पहात जेव्हां उदक युक्त वेन समुद्राकडे जातो तेव्हां स्वतःच्या स्वच्छ तेजानें तळपणारा पृथ्वीवर उत्कृष्ट पाणी उत्पन्न करतो.

सूक्त एकशें चोविसावें.

ऋषिः—२-३-४ अग्नि, बाकी अग्नि, वरुण व सोम; देवता–१-२-३-४ अग्नि ९ इंद्र, बाकी लिंगोक्त देवता; छंदः—७ जगती बाकी त्रिष्टुभ्.

१. (हवि नेतांना भाऊ मेल्यावर मरणाच्या भीतीनें पळून* जाऊन गुहेंत लपलेल्या अग्नीला म्हणतात.) हे अग्निदेवा, तूं आमच्या [१]पांचांनीं तयार केलेल्या [२]तिप्पट आणि [३]सातांनीं विस्तारलेल्या यज्ञांत ये. आणि आमचे हवि वाहणारा हो. आमचा पुढारी हो. फार कालपासून तूं या गाढ अंधारांत पडला आहेस.

२. अदेवपणा टाकून (तुमच्या) मागणीवरून देव होणारा मी मनःपूर्वक देवपणा स्वीकारतों. जरी अप्रकाशित असणाऱ्या मी तुमचा शुभ यज्ञ टाकला तरी तेव्हां मी स्वतःच्या मैत्रीमुळेंच अरणींत होतों.

३. गमनीय स्वर्गाच्या अतिथीला (सूर्याला) पाहणारा मी अनेक यज्ञ निर्माण करतों. पितृभूत देवांना सुख व्हावें म्हणून मी स्तोत्रें म्हणतों. म्हणून मी अयज्ञीय प्रदेशांतून निघून यज्ञार्ह भागांत येतो.

४. मी यज्ञांत पुष्कळ वर्षें राहिलों आहें. (मी इंद्राला स्वीकारीत बापाला (अरणीला) टाकतों. मी (गेल्यावर) ते अग्नि, सोम आणि वरुण अन्नरहित होतात. मी आलों कीं, राष्ट्र पुनः प्राप्त होतें व मी त्यांचें संरक्षण करतों.

५. (मी आल्यावर) ते असुर सामर्थ्यरहित झाले. हे वरुणा, तूं जर मला इच्छित असशील तर हे राजा, सत्यानें असत्य वेगळें करीत माझ्या राष्ट्राचा अधिपति हो.

६. हे सोमा, हा सुंदर स्वर्ग आहे. हा प्रकाश आहे आणि हें विस्तीर्ण अन्तरीक्ष आहे. (हें पहा) आपण वृत्राला ठार करूं ये. हविस्वरूप असणाऱ्या तुला आम्ही हवि अर्पण करतों.

७. सूक्ष्मदृष्टि अग्नि आपल्या कर्तृत्वानें द्युलोकांत आपलें तेज स्थापन करतो. थोडक्याच श्रमानें वरुण पाणी उत्पन्न करतो. तें पाणी कल्याण करणाऱ्या स्त्रियांप्रमाणें वाहावयास लागून शुद्ध स्वरूप धारण करतें.

८. तें उदक वरुणाचें उत्कृष्ट सामर्थ्य धारण करतें, अन्नानें प्रसन्नता देणारें उदक त्या वरुणाकडे जातें, तें उदक वरुणाची लोक राजाची करतात त्याप्रमाणें सेवा करीत बद्ध असूनहि वृत्रापासून मोकळें होतें.

९. बद्ध उदकांचा सूर्य मित्र आहे असें म्हणतात. दिव्य उदकांचा मित्र व अनुष्टुभ् छंदांतील स्तुतीनें चळवळ करावयास लागणाऱ्या इंद्राला शहाणे लोक स्तोत्रानें पूजितात.

---

*टीप—१०—५१ सूक्त व त्यावरील टीप अग्नि पळून गेला वगैरे करतां पहा.

१. पांच—चार ऋत्विज् व पांचवा यजमान किंवा पांच प्रकारचे हवि—धाना, करंभ, पुरोडाश, सोम व चरु किंवा पंच प्रयाज.

२. तीन—पाकयज्ञ, हर्वियज्ञ, सोमयज्ञ किंवा प्रातःसवन, अध्यंदिनसवन आणि रात्रिसवन.

३. सात—सात होते किंवा सप्तसंस्था—१ अग्निष्टोम, २ अत्यग्निष्टोम, ३ उक्थ्य, ४ षोळशी, ५ वाजपेय, ६ अतिरात्र, ७ अप्तोर्याम.

सूक्त एकशें पंचविसावें.

ऋषिः—वाच् अंभृणदुहिता; देवता-(परमात्मा) वाच्; छंदः—२ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१, मी रुद्र आणि वसु बरोबर हिंडतें. तसेंच मी वसु आणि विश्वेदेवासह (त्यांच्या रूपानें) हिंडतें. मी दोघा मित्रावरुणांना धारण करतें. मीच इंद्राग्नीला धारण करतें आणि दोघा अश्विनींनाहि धारण करतें.

२. मी शत्रूहन्त्या सोमाला धारण करतें. मी त्वष्ट्याला, तसेंच पूषा आणि भग यांना धारण करतें. मीच हविर्युक्त सोम पिळणाऱ्या आणि तृप्त करणाऱ्या यजमानाला द्रव्य देतें.

३. मी सर्वेश्वर आहें, धन देणारी, ज्ञानी आणि यज्ञीय देवतांतली प्रमुख आहें देव त्या अनेक रूपानें असणाऱ्या आणि सर्वत्र अन्तर्गत असणाऱ्या अशा मला करतात.

४. जें अन्न खातें, जें पहातें, जें जगतें आणि जें ऐकतें तें सर्व माझे मुळेंच होतें. अशा मला जे जाणत नाहींत. ते नाश पावतात,हे प्रसिद्ध मित्रा, ऐक. मी सत्य ज्ञान सांगतें.

५. जें ज्ञान देव आणि मनुष्य यांनीं अनुभविलें आहें. मी स्वत: तें ज्ञान सांगतें. ज्याला मी इच्छितें त्याला मी श्रेष्ठ करतें, त्याला ब्राह्मण करतें, त्याला ऋषि करतें आणि त्यालाच बुद्धिमान् करतें.

६. ब्रह्मद्वेष्ट्या खाष्ट शत्रूंना ठार करण्याकरतां मी रुद्राचें धनुष्य सज्ज करतें. लोकांशीं युद्ध करतें. तसेंच द्यावापृथ्वींत मी व्यापून आहें.

७. मी द्युलोकाला उत्पन्न करतें. माझें उत्पत्तिस्थान (परमेश्वराचे ठिकाणीं असणाऱ्या बुद्धींत आहे) पाण्यांत समुद्रांत आहे. तेथून मी सर्व जगाला व्यापतें आणि मी ह्या स्वर्गाला आपल्या शरीरानें स्पर्श करतें.

८. मी सर्व जगाला (तयार करण्यास) आरंभ करणारी वाऱ्याप्रमाणें प्रवृत्त होतें. स्वर्गापेक्षां आणि पृथ्वीपेक्षांहि श्रेष्ठ असणारी मी आपल्या सामर्थ्यानेंच एवढी निर्माण झालें.

सूक्त एकशें सव्विसावें.

ऋषिः—कुल्मलबर्हिष छिलूषपुत्र किंवा अहोमुच वाम देवपुत्र;देवता—विश्वेदेव;छंदः—८ त्रिष्टुभ अवशिष्ट बृहती

१. हे देवहो, ज्याला अर्यमा, मित्र आणि वरुण एकमतानें शत्रूंच्या पलीकडे नेतात त्या मनुष्याला पाप आणि पापाचें फळ प्राप्त होत नाहीं.

२. हे मित्रा, वरुणा आणि अर्यमन्, ज्यानें तुम्ही आम्हाला पापांपासून रक्षिता आणि शत्रूंच्या पलीकडे नेता त्या संरक्षणाची आम्ही मागणी करीत आहोंत.

३. हे मित्र, वरुण आणि अर्यमा आमचे रक्षणकर्ते होवोत. आम्हांला नेण्याच्या स्थळीं न्या आणि पार करण्याच्या स्थळीं शत्रूंतून पार करा.

४. हे सत्कार केले जाणारे देवहो, तुम्ही सर्व जगाचें संरक्षण करा. तुम्ही दिलेल्या प्रियकर सुखांत आम्ही असावें आणि शत्रूंना जिंकावें.

५. वरुण, मित्र आणि अर्यमा हे अदितिपुत्र देव शत्रूंना दूर करोत. मरुतांसहित उग्र रुद्र, इंद्र आणि अग्नीला आम्ही आमचे कल्याण करण्याकरितां बोलावतों आणि आम्ही शत्रूंना जिंकतों.

६. नेते वरुणाची,मित्र आणि अर्यमादेव आमचीं सर्व पातकें नष्ट करोत. लोकांचे राजे देव आमचीं सर्व पातकें नष्ट करोत. आणि आम्हांला शत्रूंवर जय देवोत.

७. जें सुख आम्ही मागत आहोंत तें सुख वरुणादि देव आमच्या संरक्षणाकरितां आम्हांस देवोत. अदितीचे पुत्र देव आम्हांला सुख देवोत व आम्हांला शत्रूंच्या पार करोत.

८. हे संरक्षक आणि यज्ञार्ह देवहो,जशी पायाला पांढरा रंग असलेली गाय तुम्ही सोडविलीत तसेंच आम्हांला पातकांतून मुक्त करा. हे अग्ने, तूं आमचें आयुष्य वाढीव.

सूक्त एकशें सत्ताविसावें.

ऋषिः—कुशिक सौभरिपुत्र, किंवा रात्रि भारद्वाजसुता; देवता-रात्रि; छंदः—गायत्री.

१. येणारी, अनेक देशावर असणारी देवी रात्री (नक्षत्ररूपी) डोळ्यांनीं पहात असते आणि सर्व प्रकारची शोभा धारण करीत असते.

२. पुष्कळ काल टिकणारी देवी रात्र प्रथम आकाश व्यापते, नंतर सखल प्रदेश व उंच प्रदेश व्यापते नंतर (ग्रहनक्षत्रादिकांच्या) तेजानें अंधार कमी करते.

३. येणारी देवी रात्र भगिनी उषेवर परिणाम करते आणि उष:कालीं रात्रीचा अंधार नष्ट होतो.

४. ज्या रात्रीचे प्रहरीं पक्षी झाडावर वसाति

करतात त्याप्रमाणें आम्ही सुखानें राहतो ती रात्र आम्हांस प्रसन्न होवो.

५. रात्रीं सर्व लोक झोंप घेतात, गाईबैल वगैरे पशु, पक्षी आणि जलद् चालणारे बहिरससाण्यासारखे प्राणीहि झोंप घेतात.

६. हे रात्रि, लांडगा आणि लांडगी (यासारखे त्रासदायक प्राणी) आम्हांपासून दूर कर.चोराला दूर कर. तसेंच तूं आम्हांला सुखकारक हो.

७. सर्वत्र चिकटलेला, स्पष्ट असा काळा अंधार माझ्याकडे आला आहे, तो अंधार हे उषे, स्तोत्यांचें कर्ज धन देऊन नष्ट करतेस त्याप्रमाणें नष्ट कर.

८. हे रात्रि, तुला गाईप्रमाणें मी आपल्याकडे वळवितों. हे सूर्यकन्ये, शत्रूंना जिंकणाऱ्या माझें स्तोत्राप्रमाणें हवि ग्रहण कर.

सूक्त एकशें अठ्ठाविसावें.

ऋषिः—विहव्य आंगिरस; देवता—विश्वेदेव; छंदः—९ जगती बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे अग्निनारायणा, यज्ञांत किंवा संग्रामांत तुझ्या कृपेनें माझ्यांत तेज प्राप्त होवो. तुला समिधांनीं प्रदीप्त करणारे आम्ही शरीराला पुष्ट करितों. चारहि दिशेचे लोक माझ्यापुढें नम्र होवोत. आम्ही तुझ्यामुळें शत्रूंच्या सेनेला जिंकण्यास समर्थ होऊं.

२. इन्द्र, विष्णु अग्नि हे सर्व देव युद्धांत मला मदत करणारे होवोत. त्याचप्रमाणें मला अतिशय प्रकाश–तेज प्राप्त होवो. आणि मी फलाची इच्छा करीत असतां मला वायु अनुकूल व्हावा.

३. सर्व देव मला द्रव्य देवोत. आणि श्रेष्ठ यज्ञफलहि मला प्राप्त होवो. माझे हातून देवांचे यज्ञ व्हावेत आणि देवांना होम देणारे माझे ऋत्विजांपेक्षां मानानें श्रेष्ठ असून देवांना सेवोत. आम्हीहि शरीरानें सुदृढ असणारे शूर वीर व्हावें.

४. हे ऋत्विजांनों, आमच्यासंबंधीं जीं चरुपुरोडाशादिक हविर्द्रव्यें आहेत त्या हविर्द्रव्यानें होम करा. तसेंच माझ्या मनाला प्रसन्न करणारी प्रार्थना करा. कोणचेंहि पापयुक्त कृत्य मी करूं नये आणि हे विश्वदेवांनों, सर्व विवादाच्या वेळीं आमचा पक्षपात घेऊन बोला.

५. हे सहा उर्वीदेवींनों, आम्हाला अतिविपुल धन द्या. हे सर्व देवानों, तुम्ही त्या मिळणाऱ्या धनाविषयीं पराक्रम करा. आम्हीं पुत्रादिकांकडून टाकलें जाऊं नये. तसेंच हे राजन् सोम, ज्या रीतीनें आम्ही द्वेष करणाऱ्या शत्रूंच्या स्वाधीन जाणार नाहीं तसें आम्हाला तूं कर.

६. हे अग्ने, शत्रूंच्या क्रोधाला नाहींसें करणारा, व कोणीही पीडा न दिलेला रक्षण करणारा तूं आम्हाप्रत रक्षण कर. परत फिरलेले व अव्यक्त शब्द करणारे तुझे शत्रू स्वतःच्या स्थानाप्रत जावोत आणि जागे होणाऱ्या ह्या शत्रूंचें ज्ञानसाधन अंतःकरण एकदम नाश पावो.

७. सर्व प्राणिमात्रांना उत्पन्न करणाराचा जो उत्पन्न करणारा, व पालन करणारा इन्द्र, जो सर्वांचें रक्षण करितो, शत्रूंचा पराभव करितो, त्या सर्वांचें रक्षण करणाऱ्या इन्द्र देवाला आम्ही स्तवितों. अश्विनीकुमार आणि बृहस्पतिप्रमुख सर्व देव ह्या यज्ञाला आणि यजमानाला पापापासून रक्षोत.

८. थोरे यजमानांनीं हवन केलेला व शत्रूंचा नाश करणारा हविर्भाग दिले जाणाऱ्या ह्या यज्ञांत आम्हांला सुख देवो. हे काळसर घोडे वापरणाऱ्या इन्द्रा, तूं आमच्या प्रजेचें रक्षण कर. आम्हाला फार त्रास देऊं नकोस. आम्हाला टाकूं नकोस.

९. जे आमचे शत्रू आहेत ते हीन होवोत. त्या शत्रूंना इंद्र व अग्नीच्या सहाय्यानें आम्हीं नष्ट करूं. वसु, रुद्र व आदित्य आम्हाला श्रेष्ठ करोत. आणि मला ज्ञाता, बलवान् आणि सर्वांत श्रेष्ठ करोत.

सूक्त एकशें एकोणतिसावें.

ऋषिः—परमेष्ठी प्रजापति; देवता—परमात्मा; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. जेव्हां म्हणजे मूळारंभीं असत् नव्हतें आणि सत्हि नव्हतें. अन्तरिक्ष नव्हतें आणि त्यापलीकडचें जें आकाश तेंहि नव्हतें. (अशा स्थितींत) कोणी (कोणाला) आवरण घातलें (म्हणावें) ? कोणाच्या सुखासाठीं ? अगाध व गहन पाणी (तरी) होतें काय?

२. तेव्हां मृत्यु म्हणजे मृत्युग्रस्त नाशवंत सृष्टि नव्हती, व म्हणून (दुसरा) अमृत म्ह. अविनाशी नित्य पदार्थ (हा भेदहि) नव्हता. (तसेंच) रात्र आणि दिवस यांचा भेद कळण्यास कांहीं साधन नव्हतें. (जें काय होतें) तें एकटें एकच स्वधेनें म्हणजे आपल्या शक्तीनें वायुशिवाय श्वासोछ्वास करित म्हणजे

स्फुरत होतें. त्याखेरीज किंवा त्यापलीकडे दुसरें असें कांहींच नव्हतें.

३. अंधःकार होता, आरंभीं हें सर्व पाणी अंधःकारानें व्याप्त (आणि) भेदाभेद विरहित होतें. (किंवा) आभु म्हणजे सर्वव्यापी ब्रह्म (आरंभींच) तुच्छानें म्हणजे फोल मायेनें आच्छादिलेलें होतें. असें (यत्) जें (म्हणतात), तें (तत्) मूळ (ब्रह्म) एक तपाच्या महिम्यानें (रूपान्तरानें) प्रगट झालेलें होतें.

४. (याच्या) मनाचें जें रेत म्हणजे बीज प्रथमतः निघालें तोच आरंभीं काम (म्हणजे सृष्टी निर्माण करण्याची प्रवृत्ति किंवा शक्ति) झाला. (हाच) असतामध्यें म्हणजे मूळ परब्रह्मांत सताचा म्ह. विनाशी दृश्य सृष्टीचा (पहिला) संबंध होय. असें ज्ञात्यांनीं अन्तःकरणांत विचार करून बुद्धीनें निश्चित् केलें आहे.

५. (हा) रश्मि म्हणजे धागा किंवा किरण यांच्या (मध्यें) आडवा पसरला; आणि खालीं होता म्हटलें तर वरहि होता. (याच्यांतलें कांहीं) रेतोधा म्ह. बीजप्रद झालें व (वाढून) मोठेंहि झालें. त्याचीच म्ह. स्वशक्ति अलीकडे व प्रयति म्ह. प्रभाव पलीकडे व्यापून राहिला.

६. (सताचा) हा विसर्ग म्हणजे पसारा कशापासून किंवा कोठून आला. हें (यापेक्षां) प्र म्हणजे विस्तारानें येथें कोण सांगणार ? कोण निश्चयात्मक जाणतो? देवहि या (सत्सृष्टीच्या) विसर्गानंतरचे. मग ती जेथून निघाली तें कोण जाणणार?

७. (सताचा), हा विसर्ग म्हणजे पसारा जेथून झाला, किंवा निर्मिला गेला, तें, परम आकाशांत असणारा या जगाचा जो अध्यक्ष (हिरण्यगर्भ) तो जाणीत असेल, किंवा नसेल ? (कोणी सांगावें ?)

टीपः—हें सुप्रसिद्ध नासदीय सूक्त आहे. ऋग्वेदकालीं तत्त्वज्ञानाबद्दल काय विचारसरणी होती हें या सूक्तावरून चांगलें समजून येतें. अशी विचारसरणी उत्पन्न करण्यामुळेंच वैदिक वाङ्मयाला अद्वितीय महत्त्व आलें आहे. असे विचाराचे उत्कृष्ट नमुने उपनिषदाप्रमाणें उपनिषदाच्या पूर्वकालीन वैदिक वाङ्मयांत भरपूर आहेत.

सूक्त एकशें तिसावें.

ऋषिः—यज्ञ प्रजापतिपुत्र; देवता—सृष्टि (उत्पत्ति); छन्दः—१ जगती, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. शंभर उपाध्यायांनीं ताणलेला आणि दोऱ्यांनीं सर्व बाजूला पसरलेला जो यज्ञ आहे, त्याला जे पितर आले आहेत ते विणतात आणि उभ्या सुतापाशीं वीण, पुढें वीण (असें म्हणत) बसतात.

२. पुरुष ह्या यज्ञाला विस्तृत करतो. तो पुरुषच याला गुंडाळतो, प्रजापति स्वर्गांत त्याला वाढवतो. हे किरणरूप देव आसनांवर बसतात. सामसूक्तें विणण्याकरतां धोटे केले आहेत.

३. जेव्हां सर्व देवांनीं देवाला पूजिलें तेव्हां त्याची मर्यादा काय होती? देवता काय होती? मुख्य तूप काय होतें आणि समिधा काय होत्या ? छंद काय? स्तुति काय होती. आणि गाणें काय होतें ?

४. अग्नि गायत्रीशीं युक्त झाला, सविता उष्णिह छंदासह झाला. स्तोत्रांसह महान् सोम अनुष्टुभाबरोबर उत्पन्न झाला. बृहस्पतीचें वाक्य बृहतीनें रक्षिलें.

५. विराज मित्रावरुणाला मिळाला, दिवसाचा (मध्य) भाग व त्रिष्टुभ् छंद इंद्राचा झाला. जगती सर्व देवांत समाविष्ट झाली, आणि यामुळें मनुष्य आणि ऋषि उत्पन्न झाले.

६. तो प्राचीन यज्ञ झाल्यावर ऋषि, मनुष्य आणि आमचे पितर निर्माण झाले. जे प्राचीन लोक असा यज्ञ करते झाले त्यांना मनानें आणि डोळ्यांनीं पाहतों आहें असें मला वाटतें.

७. स्तोमासह, छंदासह, विधीसह व परिमाणासह सात दैवी थोर ऋषि पूर्वींच्या ऋषींचा मार्ग अनुसरून सारथि लगाम धरून चालतो त्याप्रमाणें चालले आहेत.

सूक्त एकशें एकतिसावें.

ऋषिः—सुकीर्ति कक्षीवत्पुत्र; देवता—४–५ अश्वि बाकी इंद्र; छन्दः—४ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे पराभव करणाऱ्या इंद्रा, आमच्या पूर्वभागीं आणि पश्चिमभागीं असणाऱ्या सर्व शत्रूंना तूं हांकून दे. हे शूरा, मी अत्यंत सुखांत रहावें म्हणन तूं आमचे दक्षिणेकडील आणि उत्तरेकडील शत्रू दूर हांकून दे.

२. हे इंद्रा, गव्हाचे शेतकरी गहू क्रमानें वेगळे करून तोडतात त्याप्रमाणें जे भक्त यज्ञांतील नमस्कार टाळीत नाहींत त्यांना जागोजाग धन द्या.

३. वेळीं एकबैली गाडी योग्य स्थानीं पोंचत नाहीं

आणि लढाईंत यश मिळवीत नाहीं. पण (तसा नाहीं म्हणून)बलवान् इंद्राला गाईबैल,घोडे आणि बल इच्छिणारे आम्ही शहाणे मैत्रीकरतां बोलावीत आहोंत.

४. हे उदकसंरक्षक अश्विहो, रमणीय सोम पिणारे व एकत्र असणारे तुम्ही इंद्राला युद्धांत नमुचि नांवाचा असुर ठार करीत असतां रक्षिलेंत.

५. हे इंद्रा, आईबाप मुलाचें संरक्षण करतात त्याप्रमाणें दोघा अश्विनींनीं आश्चर्यकारक कृत्यांनीं तुझें संरक्षण केलें. जेव्हां तूं रमणीय सोम सामर्थ्यानें प्यालास तेव्हां हे धनवन्ता, सरस्वती तुझी सेवा करिती झाली.

६. संरक्षक, धनवान् आणि सर्ववेत्ता इंद्र सुखदायक होवो.शत्रूंना ठार करो आणि आम्हांस निर्भय करो. आम्ही पराक्रमानें मिळविलेल्या धनाचे धनी व्हावें.

७. त्या यज्ञार्ह इंद्राच्या मोकळ्या मनाची कृपा आम्हांवर असावी. सुसंरक्षक आणि धनवान् इंद्र शत्रूंना आमच्यापासून दूर करो.

सूक्त एकशें बत्तिसावें.

ऋषिः—शकपूत नृमेधपुत्र; देवता—मित्रावरुण,१द्यु—भू-अश्वि-देवता; छंदः—१ न्यंकुसारिणी,२-६ प्रस्तारपंक्ति, ७ सतोबृहती बाकी विराज.

१. धन देण्यास उत्सुक असणारी द्यौ व पृथ्वी यज्ञ करणारालाच संपत्तींनीं उत्कर्षित करतात. अश्विनी देव यज्ञ करणाऱ्याला सुखांनीं उत्कर्षित करतात.

२. हे मित्रावरुणहो, पृथ्वीचें संरक्षण करणारे आणि धनवान् अशा तुमची इष्ट म्हणून आम्ही पूजा करतों. आणि तुमच्या सख्यामुळें यज्ञ करणारांकरतां राक्षसांचा आम्ही पराभव करतों.

३. हे मित्रावरुणहो, जेव्हां आम्ही तुमची स्तुति करतों तेव्हां आम्ही प्रिय धन प्राप्त करणारे होतों. जे दातृत्वानें आपलें धन वाढवितात त्यांची संपत्ति केव्हांही नष्ट होत नाहीं.

४. हे सूर्या, तुला द्युलोक उत्पन्न करतो. हे वरुणा, तूं सर्वांचा राजा आहेस. तुमच्या रथाचा मुख्य (सारथि) शहाणा आहे. दुष्टांचा द्रोह करणाऱ्याचा यज्ञ एवढ्याशाहि पातकानें युक्त होत नाहीं.

५. जेव्हां भक्तांच्या प्रिय यज्ञाचें आणि शरीराचें रक्षण करीत मित्र आणि वरुण येतात, तेव्हां ह्या शकपूताचे ठिकाणीं असणारें पाप चालून येणाऱ्या शत्रूंना ठार करो.

६. हे विशेष ज्ञानी असणारे मित्रावरुणहो, तुमची आई आदिति आहे. द्युलोकाप्रमाणें पाण्यानें पृथ्वी शुद्ध केली जाते. तुम्ही आम्हांला प्रिय धन द्या. आणि सूर्याच्या किरणांनीं आम्हांला पुष्ट करा.

७. हे मित्रावरुणहो, आपल्या कर्तृत्वानें प्रकाशणारे तुम्ही गर्जणाऱ्या आमच्या (शत्रूंकडील) लोकांचा पराभव करण्याकरितां, धुरेवर बसल्या जाणाऱ्या आणि फळीवर बसल्या जाणाऱ्या रथांत बसतात त्याप्रमाणें बसा. तुम्ही नृमेधाचें पापापासून संरक्षण केलें आहे. तसेंच सुमेधाचें पापांतून संरक्षण केलें आहे.

सूक्त एकशें तेहतिसावें.

ऋषिः—सुदास पिजवनपुत्र; देवता—इंद्र; छंदः—१ ते ३ शक्करी, ४ ते ६ महापंक्ति, ७ त्रिष्टुभ्.

१. हे स्तोतेहो, ह्या इंद्राचें सर्वांच्या पुढें रथ नेणारें सामर्थ्य तुम्ही चांगल्या प्रकारें वर्णन करा. रणांगणांत शत्रूचें सैन्य जवळ आलें असतांहि स्थिर राहणारा शत्रुहन्ता इंद्र आम्ही म्हटलेलीं स्तोत्रें ध्यानांत घेवो. शत्रूंच्या धनुष्यावरील तुटीर दोऱ्या तुटोत.

२. हे इंद्रा, (मेघांतून) खालीं वाहणारें उदक उत्पन्न होवो म्हणून तूं मेघ फोडलास. हे इंद्रा, तूं शत्रुरहित झाला आहेस. तूं सर्व प्रकारच्या धनाची वाढ करतोस म्हणून तुला आम्ही ताब्यांत घेतों. शत्रूंच्या धनुष्यावरील तुटावयास झालेल्या दोऱ्या तुटोत.

३. हे इंद्रा, आमचे सर्व कवडीचुंबक शत्रु नष्ट होवोत. आणि तुझीं स्तोत्रें प्रवृत्त होवोत. हे इंद्रा, जो आम्हांला मारूं इच्छितो त्या शत्रूवर तूं हत्यार फेकतोस. तुझ्या हातानें आम्हांला धन मिळो.शत्रूंच्या धनुष्यावरील तुटीर दोऱ्या तुटोत.

४. हे इंद्रा, जो लांडग्यासारखा शत्रु आमच्यावर चालून येतो त्याला तूं पायाखालीं तुडव. कारण तूं शत्रूंना त्रास देणारा आणि पराभव करणारा आहेस. शत्रूंच्या धनुष्यावरील तुटीर दोऱ्या नष्ट होवोत.

५. हे इंद्रा ! जो एका कुलांतील शत्रु आम्हांला नष्ट करतो, जो हलक्या कुलांतील आम्हांला त्रास देतो, त्याचें द्युलोकाप्रमाणें विस्तृत असणारें सैन्य स्वतः नष्ट कर. शत्रूंच्या धनुष्यावरील तुटीर दोऱ्या नष्ट होवोत.

६. हे इंद्रा, तुझी इच्छा करणारे आम्ही तुझ्याशीं सख्य (यज्ञ) आरंभतों. यज्ञाच्या द्वारां आमची

सर्व पातकें नष्ट कर. शत्रूच्या धनुष्यावरील तुटीर दोऱ्या नष्ट होवोत.

७. हे इंद्रा जी गाय स्तोत्यांना दररोज दूध देते, ती गाय आम्हांला दे. मोठ्या कासेची हजार धारांनीं दूध देणारी मोठी गाय दुधानें आम्हाला पुष्ट करील असें तूं कर.

सूक्त एकशें चवतिसावें.

ऋषिः—मांधाता युवनाश्वपुत्र, ६ व्यांतला उत्तरार्ध आणि ७ व्याची गोधा ब्रह्मवादिनी; देवता—इंद्र; छंदः—१ ते ६ महापंक्ति, ७ पंक्ति.

१. हे इंद्रा, तूं दोन्ही द्यावापृथ्वी उषेप्रमाणें तेजानें भरून टाकतोस. त्या मोठ्यांतल्या मोठ्या आणि लोकांच्या अधिपति इंद्राला देवी अदितीनें उत्पन्न केलें, आणि ती श्रेष्ठ आई झाली.

२. हे इंद्रा, दुष्टपणें घात करणाऱ्या मर्त्य शत्रूचें बल कमी कर. जो शत्रु आम्हांला मारूं इच्छितो त्याला तूं आमच्या पायाखालीं आण. ज्या आईनें असा पुत्र निर्माण केला आहे ती धन्य होय.

३. हे शत्रुहन्त्या इंद्रा,आपल्या कृत्यांनीं उत्कृष्ट व लोकाह्लादक असें अन्न तुझ्या मदतीसह आम्हांला दे. अशा मुलाला श्रेष्ठ आईनें जन्म दिला म्हणून ती श्रेष्ठ होय.

४. हे अनेक कृत्यें करणाऱ्या इंद्रा, सोम काढणाऱ्या भक्तास ज्या वेळीं सर्व प्रकारचें धन देतोस त्या वेळीं धनाप्रमाणें त्यांचे हजारों प्रकारें संरक्षण करतोस. ज्या उत्कृष्ट मातेनें याला उत्पन्न केलें ती खरोखर श्रेष्ठ होय.

५. स्वेदबिंदूप्रमाणें किंवा दुर्वांकुरांप्रमाणें चहूंकडून इंद्राचीं आयुधें (आमच्या संरक्षणार्थ) येवोत. (बाकी दुष्ट बुद्धीचे शत्रु आमच्यापासून दूर जावोत. (पूर्वीप्रमाणें)

६. हे ज्ञात्या इंद्रा, लांबलचक अंकुशाप्रमाणें मोठी शक्तिहि तूं धारण करतोस. हे धनवान् इंद्रा, पुढल्या पायांनीं शेळी झाडाची फांदी जशी जवळ करते त्याप्रमाणें यम शत्रूंना ताब्यांत घेतो. (पूर्वीप्रमाणें)

७. हे देवहो, इंद्रादिक देव आम्हांला न मारोत. आम्हांला मोह उत्पन्न न करोत. आम्ही मंत्रांतील कर्म करीत राहूं. आम्ही स्तोत्रें आणि हवि यांनीं तुम्हांला आधार देऊं.

सूक्त एकशें पस्तीसावें.

ऋषिः—कुमार यमगोत्र; देवता—यम; छंदः—अनुष्टुभ.

१. चांगल्या पानाच्या ज्या वृक्षावर लोकाधिप यम देवांसह उपभोग घेतो, तेथें आमचे प्राचीन पितर राहोत असें तो इच्छितो.

२. पुराण पितरांना इच्छिणाऱ्या आणि पापबुद्धीनें युक्त असणाऱ्याशीं असूया करणाऱ्या त्याला मी प्रथम पाहिलें. पुनः मी त्याला इच्छिलें.

३. हे कुमारा, अपूर्व, चाकें नसलेला, एक आखी, सर्वगामी असा रथ मनानें तूं तयार केलास आणि कसा झाला हें पाहण्याकरतां तूं रथांत बसलास.

४. हे कुमारा, ज्या रथाला तूं शहाण्या लोकांकडे हांकारलेस त्या रथास, पितरानें सांगितल्याप्रमाणें यमाकडे, नौकेंत टाकल्याप्रमाणें तूं घेऊन जा.

५. कुमाराला कोणी निर्माण केलें, आणि कोणी त्याला रथांत घालून रथ हांकारला ? कोण बरें आम्हांस सांगेल कीं हा (नचिकेत) यमाला कसा दिला गेला.

६. ज्या योगें हा (यमाकडून पित्याला) दिला गेला, आणि पुढील वृत्तान्त घडला. पूर्वीं मूलभूत (यमाच्या घरीं जाण्याची) गोष्ट घडली आणि नंतर परत आला.

७. जें देवांनीं निर्माण केलें म्हणतात तें हें यमाचें स्थान आहे. ही नाळी (नांवाचें वाद्य) यमाकरतां वाजविली जाते, आणि स्तोत्रें म्हणून याचा सत्कार केला जातो.

टीपः—वाजश्रवसाचा मुलगा नचिकेत बापानें पाठविल्यावरून यमाकडे गेला आणि यमाला प्रसन्न करून परत आला. ही हकीगत वरील मंत्रांत वर्णन केली आहे किंवा सूर्याची स्तुति कुमार नांवाच्या कोणी ऋषीनें केली आहे, असें सायणाचार्य म्हणतात. नचिकेताची गोष्ट कठोपनिषदांत पहा.

सूक्त एकशें छत्तिसावें

ऋषिः—१ जूति, २ वातजूति, ३ विप्रजूति, ४ वृषाणक, ५ करिक्रत, ६ एतश, ७ ऋष्यशृंग; देवता—अग्नि, सूर्य, वायु; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. सूर्य अग्नीला धारण करतो. सूर्य उदक धारण करतो. सूर्यच द्यावापृथ्वी धारण करतो. सूर्य सर्व जग व्यक्त करतो. हा प्रकाशमय दिसणाराच सूर्य होय.

२. वातरशन मुनि पिंगट व मलीन वस्त्रें धारण करतात. ज्या वेळीं ते देवतारूप घेतात त्या वेळीं ते वायुस्वरूप स्वीकारतात.

३. मुनिवृत्तीमुळें आनंदीवृत्तीनें असणारे आम्ही वायुरूप स्वीकारतों. हें मर्त्यहो, आमचीं शरीरेंच केवळ तुम्ही पहा. (कारण आतां आम्ही वायुरूप आहोंत.)

४. सर्व पदार्थमात्राला स्वतेजानें प्रकट करणारा (वायुरूप) मुनि आकाशमार्गानें संचार करतो. सर्व देवांना मित्रभूत असणाऱ्या सत्कृत्याकरतां (त्याची) स्थापना केली जाते.

५. वायुप्रमाणें व्यापक, वायूचा मित्र फार काय, पण वायुरूप झालेला मुनि पूर्व समुद्रांत व उत्तर समुद्रांत जातो.

६. अप्सरा, गंधर्व आणि मृग यांच्या स्थलीं संचार करणारा सर्वज्ञ अग्नि मित्र, रसोत्पादक आणि आनंद देणारा आहे.

७. अग्नि, रुद्रांसह जेव्हां पाणी भांड्यानें पितो, तेव्हां वायु त्याचें मंथन करतो—म्हणजे वीज उत्पन्न करतो व भेडसवणारी गर्जना करतो.

सूक्त एकशें सदतिसावें.

ऋषिः—१ भरद्वाज, २ कश्यप, ३ गोतम, ४ अत्रि, ५ विश्वामित्र, ६ जमदग्नि, ७ वसिष्ठ; देवता–विश्वेदेव; छंदः–अनुष्टुभ्.

१. हे देवहो, खालीं गेलेल्या मला वर काढा. हे देवहो, अपराध करणाऱ्या माझें अपराधांपासून संरक्षण करा, आणि हे देवहो, पुढें मला चिरंजीव करा.

२. हे पूर्व आणि पश्चिम असे दोनहि वारे समुद्राच्या पलीकडून वाहतात (वहात येतात). त्यांपैकीं एक तुला बल देवो आणि दुसरा पाप नाहींसें करो.

३. हे वायो, आम्हांकरतां औषधासारखे हितप्रद पदार्थ आण आणि जें पाप (म्हणजे अहितकारक असेल तर) तें नाहींसें कर. सर्वांना हितकारक असा तूं देवांचा दूत सतत धावत असतोस.

४. हे स्तोत्या, संरक्षण आणि सुख घेऊन हा वायु तुझ्याकडे आला आहे. बल आणि कल्याण तुझ्याकरतां आणलें आहे. तुझा रोग आतां मी नष्ट करतों.

५. येथें आमचें देव संरक्षण करोत. मरुद्गण संरक्षण करोत. सर्व प्राणी संरक्षण करोत. ज्या योगें आमचें शरीर निष्पाप होईल असें होवो.

६. उदकच औषधासारखें आहे, उदकच रोगनाशक आहे. उदकच सर्वांचें हित करणारें आहे. असें उदक तुला हितप्रद होवो.

७. (प्रजापतीच्या) दहा बोटें असलेल्या हातांनीं तयार केलेली जिव्हा शब्द करते. त्याच आरोग्यकारक हातांनीं तुला आम्ही स्पर्श करतों.

सूक्त एकशें अडतिसावें.

ऋषिः—अंग उरुपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः–जगती.

१. हे इंद्रा, तुझ्या सख्यामुळें ते यज्ञ करणारे आणि हवि करणारे भक्त वलाला ठार करते झाले. जेव्हां मननीय स्तोत्रें म्हणत कुत्साकरतां उदक निर्माण करतोस तेव्हां अहींचीं कृत्यें व्यर्थ होतात.

२. हे इंद्रा, जगनिर्मात्या उदकाला तूं निर्माण केलेंस. पर्वत वहावयास लावलेस. गाई बाहेर काढल्यास. नंतर मधुर आणि आवडते (हवि) प्यालास. नंतर वृक्षांना वाढविलेंस. नंतर याच्या कृत्यानें आणि सृष्टि नियमात्मक भाषणानें किंवा यज्ञांतील स्तवनानें सूर्य तेजस्वी झाला.

३. जेव्हां शहाण्या इंद्रानें दासांचा प्रतिकार केला तेव्हां द्युलोकामध्यें सूर्यानें आपला रथ हांकारला. तसेंच युक्तिबाज पिप्रु नांवाच्या असुराचीं बळकट नगरें ऋजिश्वाशीं सख्य करून इंद्रानें नष्ट केलीं.

४. धैर्यशाली इंद्रानें कोणीहि पराभूत न केलेलीं सैन्यें पराभूत केलीं, तसेंच अयास्यानें स्तविलेल्या इंद्रानें बलशाली देवविरोध्यांना ठार केलें. सूर्य महिन्यांत भूमिवरील रस घेतो त्याप्रमाणें तूं शत्रूंच्या नगरांतील धन घेतोस. तसेंच स्तवन केला जाणारा तूं तेजस्वी वज्रानें शत्रूंना ठार करतोस.

५. विस्तृत आणि भेदक वज्रानें दाता, वृत्रहन्ता आणि अखंडसैन्य, चालून येणाऱ्या शत्रुसैन्यांना पराभूत करतो. हिंसक अशा शत्रूंच्या वज्राला सर्व भितात. नंतर सूर्य प्रकट होतो आणि उषा रथ टाकते. (मावळते)

६. हे इंद्रा, त्वां एकट्यानें यज्ञविरुद्ध राक्षसाला ठार केलें. तीं तुझीं कृत्यें अत्यंत श्रवणीय असतात. महिना उत्पन्न करणारा सूर्य आकाशांत तूं स्थापन केलास. तसेंच उदक निर्माण करून पितृस्थानीं असणारा द्युलोक सूर्याच्या रथाचीं चाकें धारण करतो.

सूक्त एकशें एकोणचाळीसावें.

ऋषिः—विश्वावसु गंधर्व; देवता—१-३ सविता, ४-६ गंधर्व; छन्दः—त्रिष्टुभ्.

१. प्रेरक किरण असलेला, काळसर सवितृदेव पूर्वेकडे आपलें अखंड तेज प्रगट करतो. त्याचा उदय झाल्यावर सर्व जगाला प्रकाशित करणारा, ज्ञाता आणि संरक्षक असा पूषा देव येतो.

२. द्यावापृथ्वी आणि अन्तरिक्ष यांना आपल्या तेजानें भरून टाकणारा लोकप्रकाशक सवितृदेव द्युलोकाच्यामध्यें असतो. सर्वव्यापक असा तो मुख्य व उपदिशा व्यापून, असतो. तसेंच तो पृष्ठभाग, अधोभाग व आकाश प्रकाशित करतो.

३. धनाचें मूल व संपत्ति देणारा असा सवितृदेव आपल्या प्रकाशानें सर्व पदार्थ पाहतो. देवाप्रमाणें सविता सत्यधर्मा आहे. इंद्राप्रमाणेंच हा द्रव्याच्या लढाईत सज्ज असतो.

४. हे सोमा, विश्वावसु गंधर्वाला उदकानें जेव्हां जाणलें तेव्हां यज्ञद्वारां तें याच्याकडे आलें. इंद्रानें त्याला जाणलें व सूर्यभोंवतीं (कोठें यज्ञ चालला आहे हें पाहण्याकरतां) दृष्टि फिरविली.

५. स्वर्गीय व उदकनिर्माता विश्वावसु गंधर्व जें सत्य आहे आणि जें आम्ही जाणत नाहीं तें आम्हांला सांगो. हे विश्वावसो, तूं आमच्या स्तुतींना प्रेरणा देत आमच्या कर्माचें संरक्षण कर.

६. इंद्राला आकाशांत मेघ आढळले. तेव्हां मेघांत संचार करणाऱ्या उदकांचीं द्वारें त्यानें मोकळीं केलीं. ह्यांचें अमर व उदकमय रूप इंद्र सांगतो. कारण मेघांतील जलमय मेघ तो जाणत असतो.

सूक्त एकशें चाळीसावें.

ऋषिः—पावकगुणविशिष्ट अग्नि; देवता—शुद्ध अग्नि; छन्दः— १ विष्टारपंक्ति, २-४ सतोबृहती, ५-६ जगती.

१. हे अग्ने, तुझें अन्न सर्वश्रेष्ठ आहे. हे प्रभाधन अग्ने, तुझ्या ज्वाला अत्यंत प्रकाशित होतात. हे प्रौढकान्ति आणि सर्वज्ञ अग्ने, तूं बलयुक्त व स्तुत्य अन्न हवि देणाऱ्यांना देतोस.

२. हे अग्ने, शुद्ध करणारी कांति धारण करणारा, निर्मल आणि अत्यंत तेजस्वी असणारा तूं तेजानें उदयास येतोस. अरणींत संचार करणारा पुत्रभूत तूं आमचें रक्षण करतोस आणि द्यावापृथ्वीचा संबंध जडवतोस. (म्हणजे पृथ्वीवरचे लोक हवि देऊन देवांना संतुष्ट करतात आणि पाऊस पाडून देव पृथ्वीला संतुष्ट करतात.)

३. हे अन्नोत्पन्न सर्वज्ञ अग्ने, आमच्या स्तोत्रांनीं संतुष्ट हो आणि आमच्या कर्मांनीं तृप्त हो. अनेकरूपी आश्चर्यकारक व स्तुत्य अशीं अन्नें तुला भक्त अर्पण करतात.

४. हे अग्ने, आपल्या तेजानें समर्थ होणाऱ्या अमरा, तूं आम्हांला धन दे. तूं आपल्या तेजस्वी शरीरानें अतिशय झळकतोस. म्हणूनच तूं आमच्याकडून उत्कृष्ट कर्में करून सेविला जातोस.

५. यज्ञाचा संस्कर्ता, अत्यंत ज्ञानी, विपुल धनाचा अधिपति व उत्कृष्ट धनाचा दाता, अशा तुझी मी स्तुति करतों. तूं उत्कृष्ट अन्न आणि उपभोग्य धन आम्हांला दे.

६. सत्यनिष्ठ, पूजनीय व सर्वांना दर्शनीय, अशा अग्नीला सुखाकरतां आम्ही पुढें स्थापन केलें आहे. हे अग्ने, स्तुति ऐकणारा, प्रख्यात आणि दैवी अशा तुला पतिपत्नी स्तोत्रें म्हणून स्तवितात.

सूक्त एकशें एकेचाळीसावें.

ऋषिः—तापसगुणविशिष्ट अग्नि; देवता—विश्वेदेव; छन्दः—अनुष्टुभ्.

१. हे अग्ने, येथें आम्हांविषयीं तूं प्रिय बोल. तसेंच आम्हांकडे येणारा तूं चांगल्या मनाचा ऐस. हे लोकपते, आम्हांला धन दे. कारण, आम्हांला तूं धन देणारा आहेस.

२. अर्यमा, भग आणि बृहस्पति आम्हांला धन देवोत. तसेंच गोड वाणी, सरस्वती आणि देव आम्हांला धन देवोत.

३. सोम राजाला आणि अग्नीला आम्ही स्तोत्रें म्हणून रक्षणाकरतां बोलावीत आहोंत. तसेंच आदित्य, विष्णु, सूर्य, प्रजापति आणि बृहस्पति यांना आम्ही बोलावितों.

४. ज्यायोगें आम्हांवर लोक प्रसन्न होतील त्या तऱ्हेनें आम्ही स्तुत्य इंद्र, वायु व बृहस्पति यांना बोलावतों.

५. हे स्तोत्या, अर्यमा, बृहस्पति आणि इंद्र यांना आम्हांला धन देण्याकरतां तूं प्रेरणा कर. वायु, विष्णु, सरस्वती आणि बलवान् सवितृदेव यांना प्रेरणा कर.

६. हे अग्ने, तूं इतर अग्नींच्यासह आमच्या स्तोत्रांना वृद्धिंगत कर. तसेंच आमच्या यज्ञाकरतां धन देण्यास (दात्यांना) प्रेरणा कर.

सूक्त एकशें बेचाळीसावें.

ऋषिः–१–२ शार्ङ्गजरितृ; ३–४ द्रोण; ५–६ सारिसूक्त, ७–८ स्तंबमित्र; देवता–अग्नि; छन्दः–१–२ जगती, ३–६ त्रिष्टुभ्, ७–८ अनुष्टुभ्.

१. हे अग्ने, हा जरिता तुझा झालेला आहे. हे बलपुत्र अग्ने, तुझ्याशिवाय दुसरें आम्हांला प्राप्तव्य नाहीं. तीनाहि प्रकारचें कल्याणकारक सुख तुझ्याजवळ आहे म्हणून त्रस्त झालेल्या आमच्यापासून तुझ्या ज्वाला दूर कर.

२. हे अग्ने, अन्नेच्छु अशा तुझा जन्म उत्कृष्ट आहे. तूं राजाप्रमाणें सर्व प्राणिमात्रांला ताब्यांत घेतोस. घोड्याप्रमाणें आमची स्तुति तुझी सेवा करिते. पशुपालाप्रमाणें आम्ही स्वतःच नेहेमीं तुझ्यापुढें फिरतों.

३. हे तेजस्वी अग्ने, गवताळलेलें वन तूं खाऊन नष्ट करतोस. तसेंच सुपीक जमिनी (तुझ्या कृपेनें आम्हांस) प्राप्त होतात. आम्ही तुझ्या मोठमोठ्या ज्वालांना त्रासविणार नाहीं.

४. हे अग्ने, जेव्हां खालवर असणाऱ्या (वनस्पतींना) खात जातोस तेव्हां (ज्वालासंघानें) लुटारू सेनेप्रमाणें जात असतोस. जेव्हां वायु तुझ्या ज्वालांला अनुकूल असतो तेव्हां न्हावी केंस काढतो त्याप्रमाणें भूमीचें तूं मुंडण करतोस.

५. हे अग्ने, तूं ज्वालारूपी बाहूंनीं (वनाला) शोधणारा खालून वर भूमीकडे जातोस तेव्हां एका रस्त्याला अनेक रथ चालावे त्याप्रमाणें ह्याअग्नीच्या ज्वाला दिसत आहेत.

६. हे अग्ने, तुझ्या ज्वाला बाहेर पडोत. तुझा प्रकाश बाहेर पडो. सर्व आक्रमण करणाऱ्या तुझा वेग प्रकट होवो. वाढणारा तूं ऊंच जा. खालीं ये (ऊंचवृक्षावर जा आणि खालील वृक्षावर ये). आज तुझ्या प्रत सर्व देव प्राप्त होवोत.

७. (आतां स्तंबमित्र आपलें घर जाळूं नये म्हणून प्रार्थना करतो) आमचें हें घर पाण्याचा डोह आहे. समुद्राचें ठिकाण आहे. तूं याहून दुसरा रस्ता स्वीकार आणि त्या रस्त्यानें यथेष्ट जा.

८. हे अग्ने, तूं आला असतां किंवा गेला असतां आमच्या येथें पुष्पयुक्त दूर्वा उगवोत. डोह असोत. कमलें होवोत. हीं घरें समुद्राचीं होवोत. (जळण्यास अयोग्य असोत.)

सूक्त एकशें त्रेचाळीसावें.

ऋषिः—अत्रि संख्यपुत्र; देवता–अश्वि; छंदः–अनुष्टुभ्.

१. हे अश्विहो, त्या कर्मठ अत्रीला तुम्ही घोड्याप्रमाणें बाहेर जाण्यास समर्थ केलेंत. जुन्या रथाप्रमाणें कक्षीवानाला पुनः तरुण केलेंत.

२. बलवान् असुरांनीं वेगशाली घोड्याप्रमाणें असणाऱ्या अत्रीला बंधनांत[1] टाकलें. त्या अत्यंत तरुण अत्रीला घट्ट गाठ सोडावी त्याप्रमाणें ह्या जगांत तुम्ही मोकळे केलेंत.

३. हे नेते, दर्शनीय आणि निर्मल असे आश्विहो, मला अत्रीला बुद्धि द्या. हे नायकहो, नंतर मी स्तोत्रें पुनः म्हणेन.

४. हे दाते म्हणून प्रसिद्ध असणारे आश्विहो, आमची स्तुति व दान तुमच्या ज्ञानाकरतां आहे. ज्याअर्थी घरांत आणि विस्तीर्ण यज्ञांत हे आश्विहो, तुम्ही आमच्या इच्छा पूर्ण करीत आहांत, त्याअर्थी आमची सेवा तुम्ही जाणली आहे असें दिसतें.

५. हे अश्विहो, तुम्ही समुद्रांत उदकांच्या वर बुडूं लागलेल्या भुज्यूला[2] (तारण्याकरतां) पंखांचीं नाव घेऊन आलांत व त्याला तारलेंत.

६. हे सर्वधन व नायक अश्विहो, तुम्ही राजाप्रमाणें सुखी व श्रेष्ठ आहांत. तुम्ही आमच्याकडे सुख घेऊन या आणि दुधांनीं वाढलेली कास शोभते तसे आम्हांला भूषित करा.

सूक्त एकशें चव्वेचाळीसावें.

ऋषिः—सुपर्ण तार्क्ष्यपुत्र किंवा ऊर्ध्वकृशन यमगोत्र; देवताः–इंद्र; छंदः–१ गायत्री, २ बृहती, ३–४ गायत्री, ५ सतोबृहती, ६ विष्टारपंक्ति.

१. हे इंद्रा, सर्वकर्त्या तुझ्याकरतां, सर्वांना हवासा वाटणारा, शक्तिवर्धक व अमर करणारा, हा सोम घोड्याप्रमाणें तुझ्याकडे येतो आहे.

---

१ टीपः—अत्रिबंधन–१.११६.१०–टीप पहा.

२ टीपः—भुज्यू–१.११६ पहा.

२. आम्हांकडून स्तोत्रांत गाईला जाणारा इंद्र तेजस्वी होत्साता दात्या गृहस्थाचें वज्राप्रमाणें संरक्षण करतो, ऋभु जसा कर्मकर्त्याला आनंद देतो त्याप्रमाणें हा ऊर्ध्वकृशनाला आनंद देतो.

३. तेजस्वी, स्वकीय प्रजेंत स्तुत्य, इंद्र कर्मनिष्ठ श्येनाकरतां त्याच्या मुलाला तेजस्वी करो.

४. श्येनाचा पुत्र सुपर्ण ज्या धनदात्या सोमाला दुरून आणता झाला. आणि जो सोम अहीकडे नेतो.

५. आणि हे इंद्रा, सुंदर, बांधारहित, तांबूस आणि अन्न निर्माण करणाऱ्या अशा ज्या सोमाला श्येनानें—सुपर्णानें पायानें आणलें, त्या सोमामुळें आम्हांला जगण्याकरतां आयुष्य आणि अन्न दे. आणि त्यामुळेंच आमच्या बांधवांना जागृत कर.

६. आम्ही तुझ्याकरतां सोम पिळला आहे. त्या सोमामुळेंच देवांकडून इंद्र आमच्या दुःखांचें निवारण करतो. हे सुकर्म इंद्रा, आमच्या कृत्यांनीं प्रसन्न होऊन तूं आम्हाला आयुष्य आणि अन्न दे.

सूक्त एकशें पंचेचाळीसावें.

ऋषिः—इंद्राणी; देवता—सपत्नीनाश; छंदः—६ पंक्ति, बाकी अनुष्टुभ्.

१. जीमुळें सवतीला त्रास होतो आणि तिला पति प्राप्त होतो, ती ही बलवानांतली बलवान् असणारी लतारूप ओषधी मी खणतें.

२. हे उताणी पानें असलेले, भाग्यदाते, देवांनीं निर्माण केलेले आणि पराभव करणारे ओषधि, माझ्या सवतीला घालव आणि नवरा केवळ माझा कर.

३. हे उत्कृष्ट ओषधि, मी उत्कृष्टांतलें उत्कृष्ट व्हावें आणि जी (माझी) सवत आहे ती निकृष्टांतील निकृष्ट व्हावी.

४. मी ह्या सवतीचें नांवहि घेणार नाहीं. तिच्याबरोबर कोणी खेळत नाहीं. मी सवतीला अत्यंत दूर देशालाच घालवितें.

५. हे ओषधि, मी पराभव करणारी आहें. तूं पराभव करणारी हो. आपण दोघीहि पराभव करणाऱ्या होऊन सवतीचा पराभव करूं.

६. हे पतिदेवा, सवतीचा पराभव करणारी ही वनस्पति तुझ्या (डोक्या) जवळ मी ठेवतें. पराभव करणाऱ्या ओषधीनें तुला धारण केलें आहे. गाय वासराकडे किंवा पाणी उतरत्या मार्गानें जातें त्याप्रमाणें तुझें मन माझ्याकडे धावो.

सूक्त एकशें शेचाळीसावें.

ऋषिः—देवमुनि इरंमदपुत्र; देवता-अरण्यानी; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. हे अरण्यदेवते, तूं अरण्यांतच नाहींशी होतेस! तूं गांवाची कशी विचारणा करीत नाहींस ? तुला भीति नाहीं वाटत ?

२. मोठा शब्द करणाऱ्या प्राण्याकडे जेव्हां चीची शब्द करणारा प्राणी येतो, त्या वेळीं अरण्यानी घंटा वाजवीत असल्याप्रमाणें गढून जाते.

३. येथें गाईप्रमाणें प्राणी चरत आहेत. घराप्रमाणें आकार दिसतो आहे. आतां संध्याकाळीं अरण्यदेवता गाड्या (घराकडे) पाठवीत आहे. (संध्याकाळ झाल्यामुळें लाकडाकरतां आलेले गाडीवाले परत जात आहेत.)

४. हे अरण्यदेवते, हा गाईला बोलावतो आहे.हा लांकूड फोडतो आहे. सायंकाळीं अरण्यांत राहणारा मनुष्य (कोणाचा तरी शब्द ऐकून) ओरडत आहे असें (भीतीनें) मानतो आहे.

५. (तेथें राहणाऱ्या माणसाला) अरण्यदेवता ठार करीत नाहीं, किंवा दुसरेंहि कोणी त्यावर चालून येत नाहीं. मधुर फळ खाऊन तो सुखानें राहतो.

६. अनेक तऱ्हेचा वास येणारी, सुगंधी, विपुल अन्नयुक्त पण शेतकरी नसलेली आणि मृगांची जन्मदात्री अशा अरण्यानीला मी स्तवीत आहें.

सूक्त एकशें सत्तेचाळीसावें.

ऋषिः—सुवेदस् शिरीषपुत्र; देवता-इंद्र; छंदः— ५ त्रिष्टुभ्, बाकी जागती.

१. हे इंद्रा, ज्या रागानें श्रेष्ठ वृत्राला तूं ठार केलेंस आणि पाणी मोकळें केलेंस त्या तुझ्या मुख्य (अशा) रागावर माझी श्रद्धा आहे. जेव्हां द्यावापृथ्वी तुझ्या तंत्रानें चालते तेव्हां हे वज्रधारी इंद्रा, अन्तरिक्ष तुझ्या सामर्थ्यानें कांपूं लागतें.

२. हे निर्दोष इंद्रा, तूं कपटांनीं फसव्या वृत्राला अन्न उत्पन्न करण्याच्या बुद्धीनें ठार करतोस, आणि थोर लोक गाई प्राप्त होण्याकरतां सर्व देवांना बोलावल्या जाणाऱ्या यज्ञांत तुलाच बोलावतात.

३. हे बहुस्तुत इंद्रा, ह्या विद्वानांत तूं ये. हे धनवान् इंद्रा, जे लोक तुझ्यामुळें उत्कर्ष पाऊन धन मिळवतात ते बलवान् लोक पुत्रपौत्र व इतर इष्ट गोष्टी प्राप्त करण्याकरतां आणि अलज्जास्पद धन मिळावें म्हणून तुझीच पूजा करतात.

४. जो ह्या इंद्राचा वेग आणि उत्साह जाणतो तोच स्तोता चांगल्यप्रकारें संपादन केलेल्या धनाची इच्छा करतो. हे धनवान इंद्रा, तुझ्यामुळें उत्कर्ष पावलेल्या आणि यज्ञ करणाऱ्या भक्त लोकांच्या सहाय्यानें अन्न आणि धन ताबडतोब संपादन करतो.

५. हे इंद्रा, मोठीं स्तोत्रें म्हणून स्तुति केला जाणारा तूं आम्हांला पुष्कळ बल दे. तसेंच धन दे. हे सुंदर इंद्रा, धन देणारा तूं मित्र व वरुणाप्रमाणें युक्तिवान् होऊन आम्हांला अन्न दे.

सूक्त एकशें अठ्ठेचाळीसावें.

ऋषिः—पृथु वेनपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, सोम पिळणारे आम्ही तुझी स्तुति करतों. हे बहुधनयुक्ता इंद्रा, अन्नाचा उपभोग घेणारे आम्ही तुझी स्तुति करतों. म्हणून जें धन आवडतें तें उत्कृष्ट धन तूं आम्हाला दे. तुझी स्तुति करणारे आम्ही आपण होऊनच उत्कृष्ट धन मिळवूं.

२. हे शूर इंद्रा, सुंदर असणारा तूं उगवल्याबरोबर सूर्यरूपानें दासांची प्रजा पराभूत करतोस. गुहेंत व पाण्यांत गुप्तपणानें राहणाऱ्या शत्रूंना तूं पराभूत करतोस. आम्ही आतां पाऊस पडल्यावर सोम (तुझ्याकरतां) तयार केला आहे.

३. हे इंद्रा, शहाणा, ऋषींचीं स्तोत्रें इच्छिणारा, ज्ञाता आणि धनी असा तूं आहेस. तूं स्तुति ग्रहण कर. जे सोमानें तुला प्रसन्न करतात ते आम्ही आहोंत. हे रथांत बसून जाणाऱ्या इंद्रा, भक्षणीय वस्तूंसह हीं स्तोत्रें आम्ही तुझ्याकरतां करीत आहोंत.

४. हे इंद्रा, हीं स्तोत्रें तुझ्याकरतां म्हटलीं जात आहेत. हे शूरा, तूं मनुष्यांपैकीं (स्तुति करणाऱ्या) लोकांना बल दे. ज्या स्तोत्यांपासून तूं (स्तोत्रें) इच्छितोस त्यांच्या इच्छेप्रमाणें करणारा तूं हो. तसेंच स्तोत्यांचें तूं संरक्षण कर आणि संवानें असणाऱ्या यजमानांचेंहि तूं संरक्षण कर.

५. हे शूर इंद्रा, पृथूचें स्तोत्र तूं ऐक. वेनपुत्र पृथूकडून तूं स्तवन केला जात आहेस. जे उदकपूर्ण अशा तुझ्या घराचें वर्णन करतात, ते सर्व स्तोते सखल प्रदेशावरून उदक जातें त्याप्रमाणें तुझ्याकडे येतात.

सूक्त एकशें एकोणपन्नासावें.

ऋषिः–अर्चत् हिरण्यस्तूपपुत्र; देवता–सवितृ ; छन्दः–त्रिष्टुभ्.

१. सविता पृथ्वीला प्रतिबंधक साधनांनीं स्थिर करता झाला. निराधार स्थलीं सवित्यांनीं द्यूला निश्चल केलें. घोड्याप्रमाणें अंग हलविणाऱ्या निराधार आकाशांत स्थिर असलेल्या आणि पसरलेल्या मेघांपासून सविता (जल) दोहन करतो.

२. हे अपांनपात् अग्ने, जो पसरलेला मेघ पृथ्वीला भिजवितो, त्याचें स्थान तुला प्रेरणा करणारा सविता देव जाणतो. सवित्यापासूनच पृथ्वी झाली, याच्यापासूनच अन्तरिक्ष निर्माण झालें; आणि यापासूनच द्यावापृथ्वी विस्तृत झाली.

३. सवित्याशिवाय दुसरे यज्ञीय देव स्वर्गीय सोमामुळें मागाहून झाले. हे भक्ता, सुंदर उडणारा हा गरुडपक्षी सवित्यापासून प्रथम उत्पन्न झाला. म्हणून तो सवितृला अनुसरून असतो.

४. गाई गांवाकडे जातात, योद्धा घोड्याकडे जातो, चांगली दूध देणारी आणि हंबरणारी गाय वासराकडे जाते आणि नवरा बायकोकडे जातो त्याप्रमाणें द्युलोकाचा आधार आणि सर्ववन्द्य सविता आम्हांकडे येवो.

५ हे सवितृदेवा, तुला आंगिरस हिरण्यस्तूप या अन्नाकरतां ज्याप्रमाणें बोलावता झाला त्याप्रमाणें अर्चत् नांवाचा मी स्तुति करून तुला रक्षण करण्याकरतां बोलावतों. सोमाच्या कांड्याप्रमाणें मी तुझ्या सेवेविषयीं जागृत आहे.

सूक्त एकशें पन्नासावें.

ऋषिः—मृळीक वसिष्ठपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—४ जगती, बाकी बृहती.

१. हे हविर्वाहक अग्ने, तूं (सर्वत्र) प्रदीप्त असून हि देवाकरतां (यज्ञांत) प्रदीप्त केला जातोस. तूं आदित्य, रुद्र आणि वसु यांच्यासह आमच्याकडे ये. मृळीकाकडे ये.

२. हे अग्ने, हा यज्ञ आणि हें स्तोत्र स्वीकारणारा तूं ये. हे प्रज्वलित अग्ने, आम्ही मर्त्य लोक तुला बोलावीत आहोंत. मृळीकाकरतां बोलावीत आहोंत.

३. हे अग्ने, विश्ववंद्य आणि सर्वज्ञ अशा तुझी मी स्तोत्रानें स्तुति करीत आहें. यज्ञप्रिय देवांना तूं आण. मृळीकाकरतां प्रियव्रत देवांना घेऊन ये.

४. देवांचा देव अग्नि पुढें स्थापन केला आहे. ह्या अग्नीला ऋषि आणि लोक प्रदीप्त करतात. पुष्कळ धन प्राप्त व्हावें म्हणून मी अग्नीला बोलावतों. तो मृळीकाला धन देवो.

५. अत्रि, भरद्वाज, गविष्ठिर, कण्व आणि त्रसदस्यु यांचें संग्रामांत अग्नि संरक्षण करो. पुरोहित वसिष्ठ अग्नीची स्तुति करतो आहे. तो मृळीकाला देवाच्या कृपेंतला करो.

सूक्त एकशें एक्कावन्नावें.

ऋषिः—श्रद्धा कामगोत्रजा; देवता—श्रद्धा; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. श्रद्धेनें अग्नि प्रज्वलित केला जातो, श्रद्धेनें हवन केलें जातें. दैवाच्या डोक्यावर असणाऱ्या श्रद्धेची आम्ही स्तुति करीत आहोंत.

२. हे श्रद्धे, दान देणाराचें प्रिय कर. दान देऊं इच्छिणारांचें प्रिय कर. माझ्या धार्मिक नातेवाईकांचें मी म्हटल्याप्रमाणें प्रिय कर.

३. ज्याप्रमाणें देव (आम्ही यांना ठार करूंच करूं) अशी उद्धट असुरांविषयीं श्रद्धा करिते झाले, त्याप्रमाणें माझ्या धार्मिक नातेवाईकांना तूं मला प्रिय कर.

४. आकाशांत राहणारे देव व धार्मिक लोक श्रद्धेची उपासना करतात. अन्तःकरणपूर्वक संकल्पानें सर्व लोक श्रद्धेचीच उपासना करतात. कारण श्रद्धेनें धन मिळतें.

५. आम्ही प्रातःकालीं श्रद्धेला बोलावतों, आम्ही माध्यान्हकालीं श्रद्धेचें आवाहन करतों. आणि सूर्याच्या अस्तमान कालींहि आम्ही श्रद्धेचीच उपासना करतों. म्हणून हे श्रद्धे देवि, तूं आम्हांला श्रद्धाळू कर.

सूक्त एकशें बावन्नावें.

ऋषिः—शासनामन्; देवता—इंद्र; छंदः— अनुष्टुभ्.

१. शास नांवाचा मी तुझी स्तुति करीत आहें. शत्रूंचा नाश करणारा आश्चर्यकारक असा तूं आहेस. ज्याचा मित्र मारला जात नाहीं किंवा जिंकला जात नाहीं असा तूं सर्वश्रेष्ठ आहेस.

२. कल्याण करणारा, लोकपालक, वृत्रहन्ता, युद्ध करणारा, निग्रही, बलिष्ठ आणि सोमपान करणारा इंद्र आम्हांला भयरहित करीत आमच्याकडे येवो.

३. हे इंद्रा, राक्षसाला ठार कर. युद्ध करणाऱ्या शत्रूंना ठार कर. वृत्राचे ओठ तोड. हे वृत्रहन्त्या, आमचा नाश करणाऱ्या शत्रूचा क्रोध नाहींसा कर.

४. हे इंद्रा, आमच्या युद्ध करणाऱ्या शत्रूंना ठार कर. आमच्याशीं युद्धेच्छूंना अधोगतीला ने. जो आमचा नाश करावयास येतो, त्याला अत्यंत अंधारांत पोंचव.

५. हे इंद्रा, शत्रूचें मन मार. आम्हांला नष्ट करूं इच्छिणाराचें आयुध नष्ट कर. शत्रूंच्या रागापासून आमचें संरक्षण कर. आम्हांला सुख दे. आणि आमचा मृत्यु टाळ.

सूक्त एकशें त्रेपन्नावें.

ऋषिः—इंद्रमातृ देवाची बहीण; देवता—इंद्र; छंदः—गायत्री.

१. इंद्राकडे जाणाऱ्या आणि पराक्रम इच्छिणाऱ्या इंद्रमाता उत्पन्न झालेल्या इंद्राची उपासना करतात. आणि सामर्थ्यवान् धन प्राप्त करतात.

२. हे इंद्रा, तूं पराभव करण्याच्या सामर्थ्यामुळें व धैर्यामुळें (प्रसिद्ध) झाला आहेस. हे बलिष्ठा, तूं कामपूरक आहेस.

३. हे इंद्रा, तूं वृत्रघ्न आहेस. तूं अन्तरिक्ष मोकळें केलेंस आणि द्युलोक सामर्थ्यानें स्थिर केलास.

४. हे इंद्रा, तूं बरोबर असणारें, स्तुत्य आणि तेजस्वी वज्र धार लावून हातांत धरतोस.

५. हे इंद्रा, तूं सर्व उत्पन्न झालेल्या प्राण्यांचा पराभव करतोस. तसेंच तू सर्व पृथ्वी व्यापतोस.

सूक्त एकशें चोपन्नावें.

ऋषिः—यमी विवस्वानाची मुलगी; देवताः—मृतयजमानवर्तन; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. कांहीं एकांकरतां सोम वाहतो, कांहीं तुपाचा उपभोग घेतात. आणि ज्यांच्याकडे मध धांवतो त्यांच्याकडे (हे मृत पुरुषा,) तूं जावेंस.

२. जे तपानें निष्पाप आहेत, जे तपानें स्वर्गाला गेले आहेत आणि ज्यांनीं महान् तप केलें आहे त्यांच्याकडे तूं जा.

३. जे रणांत लढतात,जे शूर तेथें शरीर टाकतात आणि जे हजारो रुपये दक्षणा देतात ते जेथें आहेत तेथें जा.

४. जे पूर्वपुरुष यज्ञ करणारे, यज्ञांनीं वाढणारे आणि सत्यनिष्ठ आहेत त्या तपस्वी पितरांकडे हे यमा (मृतपुरुषा), तूंहि जावेंस.

५. हजारो दृष्टींनीं पहाणारे जे शहाणे लोक सूर्याचें रक्षण करतात, त्या तपस्वी आणि तपांनीं उत्पन्न झालेल्या ऋषींकडे हे यमा (मृतपुरुषा), तूं जावेंस.

१ टीपः—ज्यांच्या वंशजाकडून ब्रह्मयज्ञकालीं साम म्हटला जातो, त्यांच्या पितरांना सोम मिळतो. जे यजुर्वेद म्हणतात त्यांच्या पितरांना तूप आणि अथर्ववेद म्हणतात त्यांच्या पितरांना मध मिळतो अशीं इतर वेदांत वाक्यें आहेत. त्याला जुळणारी ही ऋचा आहे. (आश्वला गृ.सू. १.१.२; ३.२.३ पहा.)

सूक्त एकशें पंचावन्नावें.

ऋषिः—शिरिंबिड भरद्वाजपुत्र; देवता—१-४ अश्रीनाशकर, २-३ ब्रह्मणस्पति, ५ विश्वेदेव; छंदः—अनुष्टुभ्.

१ हे धनाचा नाश करणारे, काण्या डोळयाचे, वेडेंवाकडें अंग असलेले, आणि सदोदित आक्रोश करणारे देवते, तूं पर्वतावर जा. शिरिंबिडाच्या प्रसिद्ध कृत्यांनीं तुझा आम्ही नाश करतों.

२. येथून नष्ट केलेली ती ह्या लोकांतूनहि नष्ट होवो. जी सर्व गर्भावस्थेंत असलेल्यांचा नाश करते, त्या धननाशक देवतेला हे प्रखर तेज असलेल्या, ब्रह्मणस्पते, तूं येथून घालवीत जा.

३. जें हें अपौरुषेय लांकूड समुद्राच्या तीरावर तरंगत आहे त्या लांकडाचा हे दुर्दम्य स्तोत्या, तूं आधार घे आणि परतीराला जा.

४. हे बेडकासारखा कठोर शब्द करणारे अवदसे, जेव्हां नाश करीत जाणारी तूं येथून जातेस त्यावेळीं बुडबुड्याप्रमाणें नाश पावणारे इंद्राचे सर्व शत्रु नष्ट होतात.

५. सर्व देवांनीं गाई परत नेल्या. अग्नीची स्थापना केली. अन्न उत्पन्न केलें. कोण ह्या देवांचा पराभव करूं शकतो ? (कोणीहि नाहीं.)

सूक्त एकशें छप्पन्नावें.

ऋषिः—केतु अग्निपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः—गायत्री.

१. योद्धे जलद चालणाऱ्या घोड्याला जसें उत्तेजित करतात त्याप्रमाणें आमचीं स्तोत्रें अग्नीला प्रज्वलित करोत. त्यायोगें आम्ही सर्व धन जिंकूं.

२. हे अग्ने, ज्या सेनेसारख्या स्तुतीनें आम्ही गाई मिळवूं ती स्तुति धनप्राप्तीकरतां आम्हांला येऊं दे.

३. हे अग्ने, विपुल, वाढते आणि गाई घोड्यांनीं युक्त असें धन आम्हांला दे. आकाश मोकळें कर (पाऊस पाड) आणि पणीला घालव.

४. हे अग्निदेवा, सर्वांना प्रकाश मिळेल अशा बेतानें जरारहित आणि गन्ता सूर्य तूं द्युलोकावर चढवला आहेस.

५. हे अग्ने, स्तोत्याला अन्न देणारा असा तूं यज्ञगृहांत बसून आमचें स्तोत्र ऐक. तूं अत्यंत प्रिय आणि श्रेष्ठ आहेस. तसेंच लोकांना ज्ञान देणारा आहेस.

सूक्त एकशें सत्तावन्नावें.

ऋषिः—भुवन अप्त्यपुत्र किंवा साधन भुवनपुत्र; देवता—विश्वेदेव; छंदः—त्रिष्टुभ् (द्विपदा).

१. हें सर्व जग आम्ही वश करूं. इंद्र आणि विश्वेदेव आम्हांला साहाय्य करोत.

२. आम्हांला देवांसह असणारा इंद्र यज्ञ, शरीर आणि प्रजा देवो.

३. देव आणि मरुतांसह असणारा इंद्र आमच्या शरीरांचें संरक्षण करो.

४. देव असुरांचा नाश करून जेव्हां आले तेव्हां त्यांच्या देवत्वाचें रक्षण झालें.

५. जेव्हां कर्माबरोबर देवांकडे जाणारीं स्तोत्रें म्हटलीं जातात तेव्हांच वहाणारें पाणी लोकांना दिसतें.

सूक्त एकशें अठ्ठावन्नावें.

ऋषिः—चक्षुष् सूर्यपुत्र; देवता—सूर्य; छंदः—गायत्री.

१. सूर्य स्वर्गांतील, वायु अन्तरिक्षांतील आणि अग्नि पृथ्वीवरील शत्रूपासून आमचें संरक्षण करो.

२. हे सर्वप्रेरक सूर्या, आमच्या स्तुतीचा स्वीकार कर. ज्या तुझ्या तेजाचें शेंकडो तऱ्हेनें पूजन करावयास पाहिजे, तो तूं आमच्यावर पडणाऱ्या झकझकीत आयुधापासून आमचें संरक्षण कर.

३. सर्वप्रेरक सूर्य आमचे डोळे चांगले ठेवो. पर्वतदेव आमचे डोळे तेजस्वी ठेवो. आणि धातृदेव डोळे सुरक्षित ठेवो.

४. हे सूर्या, तूं आमच्या डोळ्यांना तेज दे. आमच्या शरीरांना अवलोकनाची शक्ति दे. म्हणजे आम्ही हें सर्व न्याहाळून पाहूं.

५. हे सूर्या, दृष्टीला सामर्थ्य देणाऱ्या तुला आम्ही पाहूं. मनुष्याला पहातां येणारे सर्व पदार्थ पाहूं.

सूक्त एकशें एकूणसाठावें.

ऋषिः—शची पुलोमतनया; देवता—शची पुलोमतनया; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. हा माझा पति सूर्यरूपानें उदय पावला आहे. त्याला जाणणारी आणि पतीला ताब्यांत घेणारी मी (सवतीचा) पराभव करते.

२. मी शहाणी, मी मुख्य, मी रागीट आणि मी नवऱ्याला बोलावयास लावणारी आहे. माझ्याच मनाप्रमाणें माझा पति चालेल.

३. माझे मुलगे शत्रुहन्ते आहेत, माझी मुलगी चांगली, मी सर्वांवर छाप ठेवणारी आणि माझें (च) नवऱ्यावर उत्तम वजन आहे.

४. ज्या हवीनें इंद्र माझा नवरा झाला, आणि जगांत प्रसिद्ध झाला, हे देवहो, तो हवि मी तयार केला आहे. म्हणूनच मी सवतीनें रहित झालें आहे.

५. सवतीनें रहित, सवतीचा नाश करणारी, जयशाली आणि छाप ठेवणारी मी धांवत्या शत्रूंच्या धनाप्रमाणें सवतींचें धन नष्ट करतें.

६. जशी मी ह्या वीरास आणि त्या लोकांत शोभते तशीच छाप ठेवणारी मी ह्या सवतीचा पराभव करते.

टीपः—सपत्नीनाश, सूक्त १०. १४५ पहा.

सूक्त एकशे साठावें.

ऋषिः—पूरण वैश्वामित्र; देवता-इंद्र; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. हे इंद्रा, ताबडतोब मद उत्पन्न करणारा अन्नयुक्त सोम तूं पी. त्याकरतां रथाला जोडलेले घोडे तूं सोड. आमच्याहून दुसरे यजमान तुला (आमच्या इतके) न रमवोत. तुझ्याकरतां काढलेला हा सोम आहे.

२. हे इंद्रा, तुझ्याकरतां सोम पिळलेला आहे. (येथून पुढेंहि) तुझ्या करतांच पिळला जाणार आहे. सतत चालू असलेली स्तुति तुलाच बोलावीत आहे. हे इंद्रा, आमचें स्तोत्र ऐकणारा आणि सर्वज्ञ असा तूं आमच्या यज्ञांत सोम पी.

३. जो देवभक्त कामुक अशा सर्वांच्या अन्तःकरणानें ह्या इंद्राकरतां सोम पिळतो त्याच्या गाई इंद्र नष्ट करीत नाहीं. उलट ह्याला सुंदर आणि प्रशंसनीय धन देतो.

४. जो धनिक ह्या इंद्राकरतां सोम पिळतो, त्याच्या इंद्र हा दृष्टिगोचर होतो. इंद्र त्याला हाताशीं धरतो आणि त्यांनीं न सांगतांच त्याचे ब्राह्मणद्वेष्टे शत्रू ठार करतो.

५. अश्व, गाई आणि अन्न इच्छिणारे आम्ही हे इंद्रा, तुझ्याकडे येण्याकरतां तुला बोलावीत आहों. हे इंद्रा, तुझ्या कृपेंतले आम्ही सुखकर अशा तुला बोलावीत आहों.

सूक्त एकशें एकसष्टावें.

ऋषिः—यक्ष्मनाशन प्रजापतिपुत्र; देवताः—इन्द्र; छन्दः—५ अनुष्टुभ्, बाकी त्रिष्टुभ्.

१. हे रोगी गृहस्था, निश्चित रीतीनें न समजणाऱ्या राजयक्ष्मा नांवाच्या रोगापासून जगण्याकरतां हविर्द्रव्यानें मी तुला मुक्त करतों. जर ह्या वेळीं ह्याला देवतांनीं पछाडलें असेल तर त्यापासून इंद्र आणि अग्नि ह्याला मुक्त करोत.

२. जर रोगी क्षीणायुष्य होईल, जर तो मरेल किंवा जर तो मृत्यूच्या निकट जाईल तर त्याला मृत्युदेवता निर्ऋति त्यापासून परत आणील आणि त्याला शंभर वर्षें जगण्याकरतां बल देईल.

३. हजार दृष्टींचा, शंभर वर्षें आयुष्य असलेला, ज्यायोगें शंभर वर्षें याला इंद्र सर्व दुःखांच्या पार करील असें मी याला करीन.

४. हे रोगमुक्ता, आरोग्य पावणारा तूं शंभर शरद् ऋतू, शंभर हेमंत आणि शंभर वसंत ऋतू जग. इंद्राग्नि, सविता, व बृहस्पति हे देव हविर्द्रव्यानें शंभर वर्षांच्या आयुष्यानें पुनः हा आम्हांला देत आहेत.

५. हे रोगी गृहस्था, तुला मी मृत्यूपासून ओढून आणलें आहे. म्हणूनच तूं आम्हांस मिळाला आहेस. हे पुनः नवा झालेल्या गृहस्था, तूं आमच्याजवळ ये. हे सर्वांगपरिपूर्णा, तुला पूर्ण दृष्टि व सर्व आयुष्य प्राप्त झालें आहे.

सूक्त एकशें बासष्टावें.

ऋषिः-रक्षोहा ब्रह्मपुत्र; देवता-गर्भरक्षकदेवता; छन्दः-अनुष्टुभ्.

१. हे स्त्रिये, राक्षसांचा वध करणारा हा अग्नि आमच्या वेदमंत्रानें संतुष्ट होऊन, तुझ्या शरीरांत रोगरूपानें संचार करून गर्भाला पीडा देणाऱ्या व तुझ्या गर्भाशयांत अर्शोरोग (मूळव्याध) रूपानें राहणाऱ्या राक्षसाला त्रास देवो.

२. वर सांगितल्याप्रमाणें पिडा देणाऱ्या व मांस खाणाऱ्या राक्षसाला वेदमंत्राच्या साहाय्यानें हा अग्नि निःशेष मारो.

३. हे स्त्रिये, तुझ्या गर्भाशयांत रेतोरूपानें नुकताच आलेल्या गर्भाचा किंवा पुढें कठीण होऊन स्थिर होणाऱ्या अथवा पोटांत चलनवलन करूं इच्छिणाऱ्या गर्भाचा जो राक्षस नाश करूं पहातो; व कदाचित् पूर्ण दिवस होऊन जन्मास आलेल्या बालकाला मारून टाकितो, त्या राक्षसाला आम्ही येथून नाहींसा करतों.

४. हे स्त्रिये, जो राक्षस गर्भनाशासाठीं तुझ्या मांड्यांचा आश्रय करून राहतो; किंवा स्त्रीपुरुषांमध्यें निजतो; अथवा स्त्रीच्या गर्भाशयांत पुरुषानें केलेल्या रेतोविसर्गाबरोबर त्वरित आपल्या जिभेनें तें रेत चाटून जातो; त्याला आम्ही येथून नाहींसा करतों.

५. हे स्त्रिये, जो राक्षस तुझ्या भावाच्या रूपानें अथवा पतीच्या रूपानें, किंवा जाराच्या रूपानें तुझ्याशीं वागून तुझी प्रजा मारण्यासाठीं टपून रहातो, त्याला येथून आम्ही नाहींसा करतों.

६. हे स्त्रिये, जो तुला गाढ निद्रारूप अज्ञानांत अडकवून तुझ्या गर्भाचा नाश करूं पहातो त्याला येथून आम्ही नाहींसा करतों.

सूक्त एकशें त्रेसष्टावें.

ऋषिः—विवृहा कश्यपगोत्रोत्पन्न. देवता—रोगनाश; छंदः-अनुष्टुभ्.

१. हे रोगी गृहस्था, तुझे डोळे, नाक, कान, हनुवटी, डोकें, जिव्हा आणि मेंदू यांच्यांतून मी रोग बाहेर काढतों.

२. तुझ्या मानेचे स्नायु, हाडें, हाडांचे सांधे, खांदे, बाहू आणि त्यांतील अन्तर्भागांतून मी रोग दूर करतों.

३. तुझी आंतडी, गुद, स्थूल आंतडी, हृदय, मूत्राशय, यकृत् आणि पांथरी यांपासून मी रोग बाहेर काढतों.

४. हे रोगी गृहस्था, तुझ्या मांड्या, गुडघे, चवडे आणि टांचा, मांडीचे सांधे, कटिप्रदेश आणि गुदाचा अन्तर्भाग यांतून रोग दूर करतों.

५. उदक टाकणारें लिंग, केंस, नखें आणि तुझ्या सर्व शरीरापासून त्या ह्या रोगाला बाहेर काढतों.

६. अंगाअंगांतून, प्रत्येक केंसांतून, प्रत्येक सांध्यांतून आणि तुझ्या सर्व शरीरांतून मी त्या ह्या रोगाला दूर करतों.

सूक्त एकशें चवसष्टावें.

ऋषिः—प्रचेतस् आंगिरस; देवता—दुःस्वप्ननाशन; छंदः—१.२.४ अनुष्टुभ्, ३ त्रिष्टुभ्, ५ पंक्ति.

१. हे स्वप्नांतील मनाच्या अधिदेवते, दूर हो. दूर जा. दूर देशांत यथेष्ट फीर. पापदेवतेला (त्रास देऊं नको म्हणून) सांग. जीवंत असणाऱ्या माझें मन सर्वत्र फिरत आहे. (म्हणून मला वाईट स्वप्न पडूं नये.)

२. सर्व लोक चांगल्याच फलाची इच्छा करतात. आणि चांगलें शुभ फल मिळवतात. यमाच्या शुभ दृष्टीची मी इच्छा करतों. विविध विषयांत माझें मन रमो.

३. ज्या वाईटाच्या शंकेनें आम्ही जागे रहातों आणि चांगल्या इच्छेनें आम्ही निजतों, तीं वाईट व असेव्य कृत्यें तूं आमच्यापासून दूर ठेव.

४. हे इंद्रा, हे बृहस्पते, तुमच्याविषयीं जें आम्हीं पाप केलें असेल (त्याबद्दल आम्हांला क्षमा करा.) ज्ञानी अंगिरस द्वेष्ट्यांच्या पातकापासून आमचें संरक्षण करो.

५. आम्ही सर्व जिंकूं आणि उपभोगूं. आम्ही निरपराधी होऊं. जागृत आणि स्वप्नावस्थेमध्यें जें वाईट मनांत येईल तें शत्रूकडे जावो. जो आमचा द्वेष करतो त्याकडे जावो.

टीप—दुःखस्वप्ननाश. सूक्त ८-४७ पहा.

सूक्त एकशें पासष्टावें

ऋषिः-कपोत निर्ऋतिपुत्र; देवता-विश्वेदेव; छन्दः-त्रिष्टुभ्.

१. हे देवहो, प्राप्त झालेला हा मृत्युदेवतेचा दूत

पारवा ज्या इच्छेनें येथें आला आहे त्याच्या निवारणा-करतां आम्ही तुमची पूजा करतों. तसेंच त्या पापाची निष्कृति करतों. आतां आमच्या मुलांबाळांना सुख होवो आणि गाईघोड्यांनाहि सुख होवो.

२. हे देवहो, आमच्या घरांत आलेला पारवा नांवाचा पक्षी आम्हांला सुखकर आणि निष्पाप करणारा असो. हा तेजस्वी अग्नि आमचा हवि भक्षण करो. आणि मृत्यूला कारण होणारा हा पक्षी आम्हांला सोडो.

३. हे पंखयुक्त शस्त्र आमचा नाश न करो. अग्नि अग्निगृहांत अरणींत राहो. आमच्या गाईमाणसांना सुख होवो. हे देवहो, येथें कपोत आमचा नाश न करो.

४. घुबड जें बोलत आहे तें निष्फल होवो. पारवा अग्निगृहांत रहातो तेंहि निष्फल असो. ज्या यमाचा हा कपोत दूत आहे, त्या मृत्युस्वरूप यमाला नमस्कार असो.

५. हे देवहो, मंत्रानें स्तुति केलेले तुम्ही पारव्याला घालवा. हवींनीं प्रसन्न होणाऱ्या आणि सर्व पापें नाहींशीं करणाऱ्या आम्हांला गाय प्राप्त होऊं द्या. तसेंच हा उडणारा पक्षी आमचें अन्न टाकून उडो.

१ टीप:—पारवा घरांत शिरला असतां शान्ति करण्याचा विधि सध्यांहि प्रचलित आहे.

सूक्त एकशें सहासष्टावें.

ऋषिः—ऋषभ वैराज किंवा शाक्वर; देवता—सपत्ननाशन; छन्दः—५ महापंक्ति बाकी अनुष्टुभ.

१. हे शत्रुनाशक इंद्रा, मला तूं आमच्या कुलांत श्रेष्ठ कर. आणि शत्रूंचा पराभव करणारा कर. शत्रूंचा हन्ता कर आणि विशेष प्रकारें गाईंचा संरक्षक कर.

२. मी शत्रूंचा हन्ता आहे. आणि इंद्राप्रमाणें (कोणीहि) जखमी न केलेला आणि अहिंस्य असा आहे. हे सर्व शत्रू माझ्या पायावर पडोत. (शरण येवोत.)

३. धनुष्याचीं दोनहि टोकें दोरीनें जशी बांधून टाकतात त्याप्रमाणें तुम्हांला मी येथेंच बांधून टाकतों. हे वाचस्पते, यांचा निषेध कर आणि माझ्यापेक्षां कमी प्रतीचे बोलणारे कर.

४. हे शत्रूंहो, पराभव करणारा मी सर्वसमर्थ तेजानें आलों आहे म्हणून मी तुमचें (धैर्यशाली) मन, तुमचें कृत्य, आणि तुमचें युद्ध (कौशल्य) स्वीकारतों.

५. हे शत्रूहो, तुमचा योगक्षेम घेऊन मी श्रेष्ठ होईन. तसेंच तुमच्या डोक्याचें मी (पायानें) आक्रमण करीन. पाण्यांतून बेडूक जसें ओरडत असतात त्याप्रमाणें तुम्ही माझ्या पायाखालून ओरडत रहा.

सूक्त एकशें सदुसष्टावें.

ऋषिः—विश्वामित्र आणि जमदग्नि; देवता—इंद्र; छंदः—जगती.

१. हे इंद्रा, हा सोम तुझ्याकरतां काढला आहे. तूंच पिळलेल्या सोमाचा धनी आहेस. तूं पुष्कळ मुलांनीं युक्त अशी संतति आम्हांला दे. तसेंच तूं तप करून स्वर्ग जिंकला आहेस.

२. स्वर्गाला जिंकणाऱ्या, महान्, सोमानें मदयुक्त असणाऱ्या, इंद्राला आम्ही पिळलेल्या सोमाकरतां बोलावतों आहोंत. हे इंद्रा, तूं आमच्या ह्या यज्ञांत मनःपूर्वक ये. लढाऊ सेना जिंकणाऱ्या इंद्राला आम्ही धन मागतों आहोंत.

३. राजा सोम आणि वरुण यांच्या यज्ञांत आणि बृहस्पति आणि अनुमति यांच्या यज्ञगृहांत असणारा मी हे इंद्रा, आज तुझी स्तुति करीत आहें. हे धातृ आणि विधातृहो, (यज्ञशेष) सोम मी पितों.

४. हे इंद्रा, तुझ्या प्रेरणेनें मी यज्ञांत भक्ष्य तयार केलें आहे. मुख्य स्तोता मी हें स्तोत्र करीत आहें. हे विश्वामित्रजमदग्नीहो, तुमच्या यज्ञगृहांत सोम काढल्यावर धन घेऊन जेव्हां मी येईन, तेव्हां तुम्ही स्तोत्रें म्हणा.

सूक्त एकशें अडुसष्टावें.

ऋषिः—अनिल वातगोत्र; देवता—वायु; छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. आतां मी वाताच्या रथाचा महिमा सांगतों. याचा आवाज धडधड शब्द करतो व तो मोडतोड करीत जातो. हा पृथ्वीवर धूळ उडवीत (व) तिच्या योगानें दिशांना रक्तवर्ण करीत, अन्तरिक्षमार्ग व्यापून चालतो.

२. ज्याप्रमाणें स्त्रिया साहसी पुरुषाकडे जातात, त्याप्रमाणें विशेष स्थिर असे तरूगुल्मादि वाताकडे जातात (आणि) त्यांसह एका रथांत बसून हा सर्व भुवनांचा राजा वायुदेव जातो.

३. अन्तरिक्षांतील मार्गांनीं जाणारा (हा वायु) एकहि दिवस (स्वस्थ) बसत नाहीं. हा जलांचा

मित्र, सर्वांच्या पूर्वीं जन्मलेला, व सत्याचा पालक कोठें उत्पन्न झाला ? कोठून आला ?

४. हा देवांचा आत्मा व भुवनाचा गर्भ, इच्छेप्रमाणें संचार करतो. याचा आवाज केवळ ऐकूं येतो, याचें रूप दिसत नाहीं. त्या वायुदेवाची आम्हीं हविनीं सेवा करतों.

सूक्त एकशें एकोणसत्तरावें.

ऋषिः–शबर कक्षीवद्गोत्र; देवता–गो; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. वायु सुख देत गाईकडे जावो. गाई बलवान् ओषधी खावोत. चांगलें आणि आनंददायक पाणी पिवोत, हे रुद्रा, पायानें फिरणाऱ्या दूधरूप असणाऱ्या गाईला सुख दे.

२. ज्या सारख्या, वेगळ्या, एक रंगाच्या आणि ज्यांचीं नांवें अग्नि यज्ञानें जाणतो, ज्यांना अंगिरसानें तप करून उत्पन्न केलें, त्या गाईंना, हे पर्जन्या, तूं अत्यंत सुख दे.

३. ज्या गाई देवांना आपलें दूध देतात, ज्यांचें दूध सोम जाणतो, त्या गाई आम्हांला दूधानें पुष्ट करीत व आम्हांला संतति देणाऱ्या आमच्या गोठ्यांत, हे इंद्रा, तूं पोंचीव.

४. आम्हांला गाई देणारा प्रजापति सर्व देव आणि पितर यांच्या संमतीनें आमच्या गोठ्यांत चांगल्या गाई पोंचवो. त्यांच्या वासरांनीं आम्हीं संपन्न होऊं.

सूक्त एकशेंसत्तरावें.

ऋषिः–विभ्राट्संज्ञक सूर्यपुत्र; देवता-सूर्य; छन्दः-१–३ जगती, ४ आस्तारपंक्ति.

१. वायूनें गति दिलेला सूर्य आपणहून प्रजेचें रक्षण करतो, प्रजेचें पोषण करतो आणि अनेक प्रकारें शोभत असतो. तो यज्ञपतीला सरळ आयुष्य देणारा तेजस्वी सूर्य, व्यवस्थित तयार केलेला व मधुर सोम पिवो.

२. तेजस्वी, मोठें, व्यापक, बलप्रद, द्युलोकाचा आधार जो सूर्य त्यांत असलेलें, अविनाशी, शत्रुघातक, मेघनाशक, दस्युघातक, असुरघातक आणि स्वाभाविक शत्रूंचा नाश करणारें असें तेज उत्पन्न होत आहे.

३. तेजांचें तेज, सर्व जगाला जिंकणाऱ्या, सर्व प्रकाराचें धन प्राप्त करून देणाऱ्या, श्रेष्ठ आणि व्यापक अशा सूर्यप्रकाशाचें वर्णन केलें जातें. जगप्रकाशक आणि तळपणारा महान् सूर्य सर्व लोकांना दिसावें म्हणून कोणालाहि कमी करतां न येणारें असें व्यापक आणि बलिष्ठ तेज प्रकट करतो.

४. हे सूर्या, आपल्या तेजानें सर्व जगाला प्रकाशित करीत तूं आकाशांत उदय पावतोस. कारण विश्वसंरक्षक आणि विश्वाला उत्पन्न करणाऱ्या तेजानें हें सर्व त्रैलोक्य पोसलें जातें.

सूक्त एकशें एकाहत्तरावें.

ऋषिः—इट भृगुपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः—गायत्री

१. हे इंद्रा, सोमयुक्त इटाचा तो रथ तूं राखलास आणि सोमयुक्त अशा त्याचें स्तोत्रहि तूं ऐकलेंस.

२. हे इंद्रा, (देवापासून) पळून[1] जाणाऱ्या यज्ञाचें डोकें आणि कातडें तूं हरण केलेंस. आणि सोमयुक्त अशा माझ्या घरीं आलास.

३. हे इंद्रा, तूं त्या मर्त्य वेनपुत्राला मानी आस्त्रबुध्नाकरतां वारंवार चेचलेंस.

४. हे इंद्रा, अस्तानंतर आणि उदयापूर्वीं देवांनाहि (कोठें आहे हें) माहीत नसलेला आणि तेजस्वी सूर्य अस्ताला गेल्यानंतरहि तूं जाणतोस.

---

१ टीप—देवापासून पुरुषाचें रूप घेतलेला आणि हातांत धनुष्य घेतलेला यज्ञ जाऊं लागला तेव्हां इंद्रानें धनुष्यानें त्याचें डोकें तोडलें अशी कथा आहे.

सूक्त एकशें बहात्तरावें.

ऋषिः—संवर्त आंगिरस; देवता—उषस्; छंदः–विराज्.

१. हे उषोदेवते, ज्यांना उत्तम कास आहे अशा गाई रथाला जोडल्या आहेत (त्या रथांत बसून) धन घेऊन तूं आमच्याकडे ये.

२. हे उषे, दात्यांचा अत्यंत श्रेष्ठ आणि यज्ञांत स्तुति केला जाणारा असा हा काल आहे. त्यावेळीं अत्यंत कृपा करणारी तूं आमच्याकडे ये.

३. अन्नदानाप्रमाणें उत्कृष्ट स्तुति करणारे आम्ही लांबलचक अशा उषःकालाची स्तुति करीत आहोंत, आणि उषेचा सत्कार करीत आहोंत.

४. उषा आपली भगिनी जी रात्र तिचा अंधार नाहींसा करते आणि आपला रथ योग्य ठिकाणीं आणते.

सूक्त एकशें त्र्याहत्तरावें.

ऋषिः—ध्रुव आंगिरस; देवता—अभिषिक्तराजस्तुति; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. हे राजा, तुला आम्ही उदयाला आणलें आहे. तूं आमचा राजा हो. तूं नित्य आणि स्थिर रहा. सर्व लोक (राजा म्हणून) तुझी इच्छा करोत. तुझ्यापासून राज्य नष्ट होऊं नये.

२. हे राजा, येथेंच तूं अस. च्युत होऊं नकोस. पर्वतासारखा स्थिर ऐस. (स्वर्गांतल्या) इंद्राप्रमाणें तूं (पृथ्वीवर) स्थिर रहा. आणि राष्ट्राचें संरक्षण कर.

३. ह्या अभिषेक केलेल्या राजास ह्या निश्चित हविर्द्रव्यानें इंद्र स्थिर करो. त्याला सोम आणि ब्रह्मणस्पति आपले असें म्हणोत.

४. आकाश, पृथ्वी, पर्वत आणि हें सर्व जग ज्याप्रमाणें अचल आहे त्याप्रमाणें लोकांचा हा राजा कायम टिको.

५. राजा वरुण, बृहस्पतिदेव, इंद्र आणि अग्नि तुला (राज्यावर) स्थिर करोत. आणि तुझें राष्ट्रहि स्थिर करोत.

६. निश्चित हविर्द्रव्यानें आम्ही कायमचा सोम उत्पन्न करूं. इंद्र प्रजा केवल तुलाच कर देणाऱ्या करो.

सूक्त एकशें चवऱ्याहत्तरावें.

ऋषिः—अभीवर्त आंगिरस; देवता—राजस्तुति; छंदः—अनुष्टुभ्

१. देवांना आणणाऱ्या ज्या हविर्द्रव्यानें इंद्र येतो, त्या हविर्द्रव्यानें आम्हांला हे ब्रह्मणस्पते, राष्ट्राकरतां तयार कर.

२. जे आमचे शत्रू असतील त्या शत्रूंवर चालून जाऊन आणि जो आमच्याशीं स्पर्धा करीत असेल त्याच्याशीं युद्ध करण्यास मला तयार कर.

३. हे राजा, सवितादेव तुला राष्ट्र प्राप्त करून देवो. सोम आणि सर्व प्राणिमात्र तुला राष्ट्र प्राप्त करून देवोत, कीं ज्या योगें तूं सर्वसत्ताधारी होशील.

४. ज्या हविर्द्रव्यामुळें इंद्र कर्तृत्ववान् आणि श्रेष्ठ झाला तें हविर्द्रव्य मी तयार केलें आहे. आणि हे देवहो, म्हणूनच मी शत्रूरहित झालों आहे.

५. जसा मी ह्या सर्व प्राण्यांचा आणि लोकांचा धनी झालों आहे तसाच शत्रुहन्ता मी अशत्रु झालों आहे. राष्ट्रयुक्त आणि शत्रूंचा पराभव करणारा झालों आहे.

सूक्त एकशें पंचाहत्तरावें.

ऋषिः—अर्बुद सर्प; देवता—ऊर्ध्वग्रावा; छंदः—सोमाभिषवग्रावा.

१. हे सोम कुटणाऱ्या दगडांनो, तुम्हांला सवितृदेव आपल्या सामर्थ्यानें सोम कुटण्याची प्रेरणा देवो. तुम्ही कुटण्याच्या स्थळीं जा आणि सोम काढा.

२. हे दगडांनो, दुःख देणाऱ्या लोकांना आमच्यापासून दूर करा. आमची दुर्मति नाहींशी करा. आणि सुखदायक गाई आम्हांला द्या.

३. सोमाला गोडी आणणारे आणि एकत्र असणारे दगड उपर नांवाच्या दगडाच्या भोंवती फार चांगले शोभतात.

४. हे दगडांनो, तुम्हांला सवितृदेव सोम काढणाऱ्या यजमानाकरतां आपल्या सामर्थ्यानें सोम काढण्यास लावो.

---

३ टीप:— उपर म्हणजे सोम कुटण्याच्या दगडांतील मधला दगड.

सूक्त एकशें शहात्तरावें.

ऋषिः—सूनु ऋभुपुत्र; देवता—१ऋभु, २-४ अग्नि;
छन्दः—२ गायत्री, बाकी अनुष्टुभ्.

१. जे विश्वाधार ऋभु, दूध देणाऱ्या धेनूचीं मुलें घेतात त्याप्रमाणें पृथ्वीचा उपभोग घेतात, ते ऋभु जोरानें लढाईंत जातात.

२. हे भक्तांनो, उत्कृष्ट स्तोत्र आणि उपासना यांच्या द्वारां आपलीं हविर्द्रव्यें वाहून न्यावींत म्हणून अग्नीची उपासना करा.

३. देवेच्छु आणि देवांना बोलावणारा असा हाच तो अग्नि यज्ञाकरतां स्थापिला जातो. रथाप्रमाणें देवांच्याकडे हवि पोंचविणारा, तेजस्वी आणि भक्तांनीं वेष्टिलेला अग्नि आपणहून देवांना हवि पोंचविणें जाणतो.

४. हा अग्नि देवाप्रमाणें मनुष्यापासून (सर्वांचें) रक्षण करतो. बलवानांतला बलवान् असणारा हा देव जीवनाकरतां उत्पन्न केला आहे.

सूक्त एकशें सत्याहत्तरावें.

ऋषिः—पतंग प्रजापतिपुत्र; देवता—मायाभेद; छंदः—
१ जगती, २-३ त्रिष्टुभ्.

१. ईश्वराच्या मायेनें व्यापिलेल्या सूर्याला शहाणे

लोक हृदयस्थ मनानें जाणतात. सूर्यमंडलांत शहाणे अवलोकन करतात. आणि उपासक सूर्यमंडलाची इच्छा करतात,

२. सूर्य मनानें वेदरूपी वाणी धारण करतो, तिलाच शरीरांत असणारा प्राणवायु उच्चारतो आणि त्याच स्वर्गीय, तेजस्वी आणि मनावर सत्ता चालविणाऱ्या वाणीचे शहाणे लोक यज्ञांत संरक्षण करतात.

३. वर जाऊन आपल्या मार्गांनीं खालीं येणाऱ्या आणि खालीं न पडणाऱ्या अशा रक्षण करणाऱ्या सूर्याला आम्ही जाणतों. तो सर्वत्र जाणारा, सर्व दिशा व्यापणारा आणि प्रकाशित असणारा असा प्रकट असतो.

सूक्त एकशें अठ्याहत्तरावें.

ऋषिः–अरिष्टनेमि तार्क्ष्यपुत्र; देवता–तार्क्ष्य; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. त्या बलवान, देवांनीं (सोम आणण्याकरतां) पाठविलेल्या, सामर्थ्यवान्, रथांना जिंकणाऱ्या, अखंड आयुधें असलेल्या, सेना जिंकणाऱ्या, आणि चलाख अशा तार्क्ष्याला–गरुडाला माझ्या कल्याणाकरतां आम्ही बोलावतों.

२. इंद्राच्या प्रमाणें गरुडाच्या दानाची स्तुति करणारे आम्ही कल्याणाकरतां, समुद्र तरण्याकरतां नौकेंत आरूढ व्हावें त्याप्रमाणें दुःखपार होण्याकरतां तुझ्या दानावर अवलंबून असावें. हे विस्तृत, गंभीर आणि प्रख्यात असणारे द्यावापृथ्वीहो, तुमचा तार्क्ष्य आला असतां आमचा नाश होऊं नये.

३. ज्या तार्क्ष्याला सूर्य आपल्या तेजानें निर्माण करतो त्याप्रमाणें पंचजन आणि उदक निर्माण केलें. त्या तार्क्ष्याची गति शेंकडों हजारों तऱ्हेनें धन देणारी होते. बाणाच्या गतीप्रमाणें याच्या गतीचें कोणीहि निवारण करूं शकत नाहीं.

सूक्त एकशें एकोणऐंशीवें.

ऋषिः—१ शिबि उशीनरपुत्र, २ प्रतर्दन काश्यधिपति, ३ वसुमनस् रोहिदश्वपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः–१ अनुष्टुभ् , २–३ त्रिष्टुभ्.

१. हे ऋत्विजहो, उठा. आणि प्रत्येक ऋतूंत दिला जाणारा इंद्राचा भाग अवलोकन करा. जर तो शिजला असेल तर हवन करा, नसेल तर स्तोत्रें म्हणा.

२. हे इंद्रा, हवि शिजला आहे. तूं लवकर ये. सूर्य रस्त्याच्या मध्यावर गेला आहे. (मध्याह्न झाला आहे.) ऋत्विज सोमांनीं, कुलीन लोक काम करणाऱ्या गृहपतीची सेवा करतात, त्याप्रमाणें तुझी सेवा करीत आहेत

३. कासेंत दूध पक्व झालें आहे असें मी मानतों. तसेंच (हवन केल्यावर तें पुनः) अग्नींत पक्व होईल. तसेंच तें अत्यंत नवीन आणि सृष्टिनियमाला अनुसरून आहे असें मी समजतों. हे वज्रधारी आणि अनेक पराक्रम करणाऱ्या इंद्रा, प्रसन्न होऊन तूं माध्याह्नकालीं केलेल्या यज्ञांतील दहि प्राशन कर.

सूक्त एकशें ऐंशीवें.

ऋषिः—जय इंद्रपुत्र; देवता–इंद्र; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. हे बहुस्तुत इंद्रा, तूं शत्रूंचा पराभव करतोस. तुझें सामर्थ्य श्रेष्ठ आहे. तूं आम्हांला धन दे. हे इंद्रा, तूं उजव्या हातानें धन घेऊन ये. तूं धनाच्या नद्यांचा अधिपति आहेस. (तुझ्या जवळ द्रव्याच्या नद्या वाहात असतात.)

२. वाईट रीतीनें संचार करणाऱ्या आणि पर्वतांत राहणाऱ्या सिंहाप्रमाणें हे इंद्रा, तूं भयंकर आहेस. तो तूं अतिशय दुरूनहि ये. (येऊन) चांगलें चालणाऱ्या तिखट वज्राला धार लावून हे इंद्रा, आमच्या शत्रूंना नष्ट कर. आणि हिंसकांना दूर कर.

३. हे इंद्रा, संरक्षक व स्तुत्य असें बल घेऊन तूं उत्पन्न झाला आहेस. हे कामपूरका, आमच्याशीं शत्रुत्व करणारांना तूं दूर कर. देवांच्या द्वारा तूं हें विस्तीर्ण जग निर्माण केलें आहेस.

सूक्त एकशें एक्यांशीवें.

ऋषिः–१ प्रथ वासिष्ठ, २सप्रथ भारद्वाज, ३ घर्म सूर्यपुत्र; देवता–विश्वेदेव; छन्दः–त्रिष्टुभ्.

१. ज्यास प्रथ व सप्रथ नांवें होतीं आणि ज्यांनीं अनुष्टुभ् वृत्तांनीं हवि दिला, तें हवि देण्यास उपयोगी पडणारें रथंतर नांवाचें साम वशिष्ठानें तेजस्वी धाता, सविता व विष्णु यांपासून मिळविलें.

२. जें यज्ञाचें आधार आणि जें गुप्त होतें तें धातृ वगैरेंना प्राप्त झालें. तें बृहत् नांवाचें साम तेजस्वी धातृपासून, सवितृपासून, विष्णूपासून आणि अग्नीपासून भरद्वाजानें मिळविलें.

३. ध्यान करणाऱ्या धातृवगैरेंनीं देवाकडे हवि पोंचविणारें, उत्कृष्ट, साधनीभूत असणारें यजुः, बुद्धीनें मिळविलें. तेजस्वी धाता, सविता, विष्णु आणि सूर्य यांच्यापासून घर्म नांवाचा हवि ह्यांनी मिळविला.

सूक्त एकशें ब्यांयशीवें.

ऋषिः--तपुर्मूर्धा बृहस्पतिपुत्र; देवता–बृहस्पति; छंदः–त्रिष्टुभ्.

१. वाईट कल्पनांचा नाश करणारा बृहस्पति पाप नाहींसें करो. आमच्यासंबंधीं वाईट बोलणाऱ्यावर आपलें तीक्ष्ण शस्त्र टाको. आमच्यावर अयशस्वी शत्रु पाठवो. आमची दुर्बुद्धि नाहींशी करो. तसेंच रोगनाश आणि भयनाश करो.

२. प्रयाज नांवाच्या यज्ञभागांत नराशंस अग्नि आमचें रक्षण करो. आम्ही स्तुति करीत असतां अनुयाजांतील अग्नि आम्हांला सुख देवो. बृहस्पति आमच्यावर अयशस्वी शत्रु पाठवो. आमची दुर्बुद्धि नाहींशी करो. तसेंच रोगनाश आणि भयनाश करो.

३. त्रासदायक बृहस्पति दुष्ट राक्षसांना ठार करण्याकरतां प्रथम जे ब्रह्मद्वेष्टे राक्षस असतील त्यांना त्रस्त करो, आमच्यावर बृहस्पति अयशस्वी शत्रु पाठवो. आमची दुर्बुद्धि नाहींशी करो. तसेंच रोगनाश आणि भयनाश करो.

सूक्त एकशें त्र्यांयशीवें.

ऋषिः—प्रजावान् प्रजापतिपुत्र; देवता–आशिष, छंदः—त्रिष्टुभ्.

१. (यजमानास आशीर्वाद) हे यजमाना, तूं ज्ञानी, तपामुळें झालेला, तपामुळें सर्वप्रसिद्ध आहेस असें मनानें तुला मीं ओळखलें आहे. हे पुत्रेच्छु गृहस्था, तूं पुत्रांना खेळवणारा आणि पैसा बाळगणारा असा हो.

२. (यजमानपत्नीस आशीर्वाद) हे पत्नी, सुंदर असणाऱ्या तुला ऋतुकालीं नवऱ्याचा संबंध इच्छिणारी अशी मनानें मी जाणत आहे. हे पुत्रेच्छु स्त्रिये, माझ्याजवळ येऊन तूं उत्कृष्ट तरुणी हो. आणि उत्कृष्ट प्रजेनें युक्त हो.

३. (होत्यांना आशीर्वाद) मी औषधींत गर्भ ठेवतों, मी सर्व प्राण्यांत गर्भ ठेवतों, मी पृथ्वीवर सर्व मनुष्यांस उत्पन्न करतों. मी बायकोहून अन्य स्त्रियांचे ठिकाणीं पुत्र उत्पन्न केले आहेत (सर्व सृष्टि मीच निर्माण करतों.)

सूक्त एकशें चव्ऱ्यांयशीवें.

ऋषिः–त्वष्टा किंवा विष्णु प्रजापतिपुत्र; देवता–विष्णु, त्वष्टृ, सिनीवाली, सरस्वती, अश्विन्; छंदः–अनुष्टुभ्.

१. विष्णु गर्भाचें स्थान तयार करो. त्वष्टा अवयव करो. प्रजापति रेतःसेक करो आणि हे स्त्रिये, धाता तुझें गर्भधारण करो.

२. हे सिनीवालि, तूं गर्भाचें संरक्षण कर. हे सरस्वति, तूं गर्भाचें संरक्षण कर. हे कमलमाला धारण करणारे अश्विदेवहो, तुम्ही गर्भाचें संरक्षण करा.

३. अश्विदेव ज्या अग्नीकरतां सुवर्णमय अरणीचें मंथन करतात (तशा तेजस्वी) गर्भाला दहाव्या महिन्यांत उत्पन्न होण्याकरतां मी तुझे ठिकाणीं बोलावतों.

सूक्त एकशें पंच्यांयशीवें.

ऋषिः— सत्यधृति वरुणपुत्र; देवता–आदित्य; छंदः–गायत्री.

१. मित्र, अर्यमा आणि वरुण यांचें अबाध्य असें मोठें साहाय्य आम्हांस प्राप्त होवो.

२. त्यांच्या घरांतहि वाईट भाषण करणारा शत्रु आमचा नाश करण्यास समर्थ होत नाहीं. मार्गांत किंवा निवारणीय स्थानीं शत्रु आमचें निवारण (त्यांच्या कृपेनें) करूं शकत नाहीं.

३. अदितीचे पुत्र (मित्र, वरुण आणि अर्यमा) ज्या मनुष्यास जगण्याकरतां अजस्र तेज देतात त्यावर शस्त्र कांहीं करूं शकत नाहीं.

सूक्त एकशें श्यांयशीवें.

ऋषिः—उल वातगोत्र; देवता–वायु; छंदः–गायत्री.

१. वायु आमचे रोग नष्ट करीत आणि सुख देत औषधासारखा वाहो. आणि आमचें आयुष्य वाढवो.

२. हे वायो, तूं आमचा पिता, भाऊ आणि मित्र आहेस. तूं आमचें जीवित टिकविणारा हो.

३. हे वायो, तुझ्या येथें जो अमृताचा साठा आहे. त्यांतून आमच्या जीवनाकरितां दे.

सूक्त एकशें सत्त्यांयशीवें.

ऋषिः—वत्स अग्निपुत्र; देवता–अग्नि; छंदः–गायत्री.

१. हे स्तोत्या, तूं लोकांच्या इच्छा पूर्ण करणाऱ्या अग्नीची स्तुति कर. कारण, तो अग्नि शत्रूंचा नाश करतो.

२. जो अत्यंत दूरहि असलेल्या निर्जल प्रदेशांत प्रज्वलित होतो तो आमच्या शत्रूंचा नाश करतो.

३. जो कामपूरक अग्नि आपल्या निर्मल तेजानें राक्षसांचा नाश करतो, तो अग्नि आमच्या शत्रूंना नष्ट करील.

४. जो अग्नि सर्वांना प्रकाशित करतो आणि सर्व प्राणिमात्र पहातो तो अग्नि आमच्या शत्रूंचा नाश करतो.

५. जो आकाशांत तेजस्वी रूपानें (विद्युद्रूपानें) प्रकट होतो, तो आमच्या शत्रूंचा नाश करतो.

सूक्त एकशें अठ्यांयशीवें.

ऋषिः—श्येन अग्निपुत्र; देवता—अग्नि; छंदः-गायत्री.

१. हे भक्तहो, सर्वज्ञ, व्यापक आणि अन्नयुक्त अग्नीला ह्या पसरलेल्या आसनावर बसण्याकरितां तुम्ही अवश्य प्रज्वलित करा.

२. सर्वज्ञ, सुपुत्र आणि बलिष्ठ अशा त्या अग्नीची उत्कृष्ट स्तुति मी करीत आहें.

३. सर्वज्ञ अग्नीच्या ज्या जिह्वा देवांना हवि पोंचविणाऱ्या आहेत, त्यांनीं तो आमचा यज्ञ पोंचवो.

सूक्त एकशें एकोणनव्वदावें.

ऋषिः—सार्पराज्ञी; देवता—[1]सार्पराज्ञी किंवा सूर्य छंदः—गायत्री.

१. हा गमनशील तेजस्वी सूर्य उदयाला आला. हा स्वर्ग आणि पृथ्वीवरून जात असतां सुंदर दिसतो.

२. ह्या सूर्याची कान्ति जगांत उदय पावून अस्ताला जात असतां आकाशांत स्पष्ट दिसते.

३. तीस दिवस सूर्याच्या तेजानें शोभत असतात, त्या सूर्याची वाणीनें स्तुति केली जाते.

टीप—१ ऐतरेय ब्राह्मणांत 'सर्पराज्ञी' असें म्हटलें आहे (ऐ. ब्रा. २४.४)

सूक्त एकशें नव्वदावें.

ऋषिः—अघमर्षण मधुच्छंदसुपुत्र; देवताः—सृष्ट्युत्पत्ति; छंदः—अनुष्टुभ्.

१. सर्वत्र प्रकाशमान असणाऱ्या परमेश्वरापासून सृष्टिनियम, व्यावहारिक नियम, सर्व जग, नंतर रात्रि, दिवस तदनन्तर जलमय समुद्र उत्पन्न झाला.

२. जलमय समुद्र उत्पन्न झाल्यानंतर सर्व प्राणिमात्रास नियमित वागावयास लावणारा आणि अहोरात्र निर्माण करणारा संवत्सरात्मक काल उत्पन्न झाला.

३. पूर्व कल्पांत धात्यानें सूर्य, चंद्र, स्वर्ग, पृथ्वी, व आकाश हे वरचे आणि खालचे सात लोक उत्पन्न केले.

सूक्त एकशें एक्याण्णवावें.

ऋषिः—संवनन; देवता—१ अग्नि, बाकी संज्ञान; छंदः—३ त्रिष्टुभ्, बाकी अनुष्टुभ्.

१. हे कामपूरक अग्ने, ईश्वर असणारा तूं सर्व जगांत व्यापलेला आहेस. उत्तर वेदींत तूंच प्रदीप्त केला जातोस. तूं आम्हांला धन दे.

२. हे लोकहो, तुम्ही एक विचाराचे व्हा. तसेंच एक विचार बोला. तसेंच तुमचीं मनें निश्चित ज्ञान प्राप्त करोत. ज्याप्रमाणें पूर्वींचे लोक एकमतानें आपलीं कार्यें पार पाडीत, त्याप्रमाणें तुम्ही आपलीं कार्यें एकमतानें करा.

३. आपल्या सर्वांची प्रार्थना एक असावी. आपल्या विचाराचें स्थान एक असावें. आपलीं मनें एकाच विचारानें भरलेलीं असोत. तसेंच आपणा सर्वांचें ज्ञानहि एकसारखें असो. मी तुम्हांला हें एकच उत्कृष्ट रहस्य सांगतों कीं, आपण एकाच सामुग्रीनें देवतांचें पूजन करूं.

४. तुमचा अभिप्राय एकसारखा असावा. तुमचीं अन्तःकरणें एकसारखीं असावींत, तुमचें मन एक असावें, कीं जेणेंकरून तुमच्या संघशक्तीची बळकटी होईल.

येथें ऋग्वेदाचें दहावें मंडळ संपलें.

ऋग्वेद समाप्त.

खैलिक सूक्तें.

(परिशिष्ट)

(१)

१. सर्वश्रेष्ठ अदितिपुत्र सूर्यासह मी कीर्तिमानांची कीर्ति आणि विद्यावन्ताची विद्या मिळवितों.

२. हे उगवत्या सूर्या, बाप मुलांना संपत्ति वाटून देतो, त्याप्रमाणें तूं मला वाटून दे. तूं दीर्घायुष्य देणारा आहेस. हे सूर्या, आम्हांला दीर्घायुष्य दे.

३. हे सूक्ष्म बुद्धि देणाऱ्या आणि सर्वांना हितकारक प्रकाश असलेल्या सूर्या, उगवून वरवर जाणाऱ्या तुला आम्ही शंभर वर्षे पाहूं. आम्ही शंभर वर्षे जगूं.

टीपः—याची संहितेतील जागा १-५० च्या पुढें आहे. हें वैदिकांच्या पाठांत नाहीं.

परिशिष्टाची माहिती दशममंडल परिचयांत दिली आहे.

(२)

१. तूं भिऊं नको. तूं मरणार नाहींस. कारण, तुझें मी सर्व बाजूंनीं संरक्षण करीत आहें. भरीव काठीनें, आलेल्या विंचवाला मी ठार करतों.

२. प्रसिद्ध असणारा तूं, सूर्याच्या रथाच्या वेगानें, विष्णूच्या बाहुबलानें आणि गरूडाच्याप्रमाणें पंख हलवित भूमीवर जा.

३. गरुडाच्या पंख हलविण्यानें तीन लोक आणि पर्वत, पाणी अरण्य यांसह पृथ्वी हदरूं लागली.

४. आकाशांत चंद्रसूर्य दिसेनासे झाले! ग्रहनक्षत्रांचा प्रकाश पडेना!! सर्व देवता भयभीत झाल्या!!! आणि वायू सरळ वाहीनासा झाला.

---

५. हे भल्या सर्पा, तुझें कल्याण असो, प्रसिद्ध असणारा तूं दूर जा, जनमेजयाच्या यज्ञाच्या शेवटीं झालेलें अस्तिकाचें भाषण आठव.

६. अस्तिकाचें वचन ऐकून जो साप परत फिरत नाहीं, त्याच्या डोक्याच्या पिकलेल्या शिताफळाप्रमाणें चिंधड्या होतात.

७. जो साप जरत्कारूपासून जरत्कन्येचें ठिकाणीं झाला तो दूर जावो. त्याचें कल्याण होवो. प्रसिद्ध असणारा तो आपल्या जागीं जावो.

८. [1]आसित, [2]आर्ति अनंत आणि [3]सुनीथ यांचें जो स्मरण करील त्याला दिवसा किंवा [illegible] सापांचें भय नाहीं.

९. अगस्ति, माधव, मुचुकुंद, कपिल आणि आस्तिक हे पांच महामुनि सुखानें झोंप घेऊं देणारे आहेत.
रात्रीं नर्म-
१०. सकाळीं नर्मदेला नमस्कार असो.
देला नमस्कार असो. हे नर्मदे, माझें विषारी सापांपासून संरक्षण करावेस. मी तुला नमस्कार करतों.

---

८ टीपः—१ आसिति, २ अर्थसिद्धि, ३ सुनीति.

टीपः—याचें स्थान १-१९१ च्या नंतर आहे.

(३)

१. हे भारद्वाज पक्ष्या, तूं दक्षिणेकडे शुभ शब्द कर. तूं उत्तर बाजूस शुभ शब्द कर. आमच्या पुढें आणि मागेंहि तूं शुभ शब्द कर.

२. आमच्या मुलांबाळांविषयीं शुभबोल. आमच्या घरांविषयीं शुभ शब्द कर. आम्हांविषयीं शुभ आणि अभय देणारें असें बोल.

३. आमच्या खालीं आणि वर शुभ बोल. शुभच बोल. चहूंकडून आम्हांविषयीं शुभ बोल.

४. आमच्या पुढील प्रदेश शत्रूरहित कर. आमचें दक्षिण बाजूस कल्याण कर. पश्चिमेला आम्हांला निर्भय कर. आणि उत्तर बाजूस आमचें कल्याण कर.

५. लढवय्यांचा उत्साह दुंदुभि (रणवाद्य) वाढविते, त्याप्रमाणें आमच्यांत तूं उत्साह उत्पन्न कर. हे पक्ष्या, माझ्या उजव्या बाजूस जात तूं शुभ शब्द कर.

६. हे पक्ष्या, तूं बोलूं लागलास म्हणजे शुभ बोलावेंस. आणि स्वस्थ असशील तेव्हां तूं आम्हांला चांगली बुद्धि द्यावीस.

टीपः—याचें स्थान दुसऱ्या मंडळाच्या शेवटीं आहे.

(४)

१. हे अग्ने, तूं जगांत सर्वत्र असतोस. जेथें तूं जागृत असतोस तेथें हविर्युक्त लोक तुझें यजन करतात.

टीपः—ह्याचें स्थान ५-४४ च्या शेवटीं आहे.

(५)

१. सूक्तांच्या शेवटीं, गवतांत, अग्नींत, अरण्यांत किंवा उदकांतहि जें अध्ययन नष्ट झालें असेल तें पुनः प्राप्त होवो. प्राप्त होवो. विहीर, आड आणि तळें यांचें उदक समुद्रांत जावो, अग्नींत जावो.

टीपः—५-५० नंतर. पारायणादि प्रसंगीं दर्भ आणि पाणी जवळ घेऊन बसतात व अध्ययन झाल्यावर दर्भ व पाणी टाकून देतात.

(६)

१. कल्याणकारक, सुखकारक, तारक, श्रेष्ठ, देवतांचा आधार, असुरांना ठार करणाऱ्या इंद्राचा मित्र आणि युद्धांत कीर्ति देणाऱ्या गरुडावर नौकेप्रमाणें आम्ही आरूढ होऊं.

२. पाप नाहींसें करणारा आंगिरस, गय, कल्याणकारक आत्रेय आणि गरूड यांच्याकडे हात जोडून मी शरण जातों आप्तइष्टांचें कल्याण होवो. आम्हांला अभय असो.

टीपः—५-५१ नंतर.

(७)

१. हे रात्रिदेवते, रात्रीं आकाशांतून व मेघांतून विजा चमकत, पाऊस पडो. सर्व बीजें अंकुरित होवोत आणि ब्रह्मद्वेष्टे तूं ठार करावेंस.

टीपः—५-८४ नंतर.

(८)

श्रीसूक्त.

१. हे अग्ने, सुवर्णकांति, मनोहर आणि सोन्याचांदीचे दागिने घातलेली, आल्हादकारक, सुवर्णरूप शोभेला तूं बोलाव.

२. हे अग्ने, नष्ट न होणाऱ्या संपत्तीला माझ्याकडे आण. कारण, तिच्यापासून मी सोनें, गाई, घोडे आणि माणसें मिळवीन.

३. अश्वयुक्त, रथयुक्त आणि हत्तींच्या ओरडण्यानें जागी होणारी अशी जी लक्ष्मी आहे तिला मी बोलावतों. देवी लक्ष्मी मला प्राप्त होवो.

४. अगोचर, सास्मित, सुवर्णवेष्टित, स्निग्ध, झगझगीत, प्रसन्न, भक्तांना तृप्त करणाऱ्या कमलकांति कमलांत असलेल्या अशा लक्ष्मीला मी बोलावतों.

५. आल्हादक, तेजस्वी, कीर्तीनें प्रसिद्ध स्वर्गांतील देवांनीं अंगीकारलेली, उदार अशा पद्मलतास्वरूपी त्या लक्ष्मीला मी शरण आहें. माझें दारिद्र्य नाहींसें होवो. म्हणून मी तुझा स्वीकार करतों.

६. हे सूर्याप्रमाणें तेजस्वी असणारे देवी, तुला उद्देशून तप केल्यामुळें बिल्व नांवाचा वनस्पति उत्पन्न झाला. तुझ्या कृपेनें त्या बिल्ववृक्षांचीं फळें अन्तर आणि बाह्य असें सर्व दारिद्र्य नष्ट करोत.

७. हे लक्ष्मीदेवी, चिंतामणीसह महादेव व कीर्ति मला प्राप्त होवो. मी ह्या राष्ट्रांत उत्पन्न झालों आहें मला कीर्ति आणि समृद्धि प्राप्त होवो.

८. भूक आणि तान्हेनें मलीन झालेलें जुनें दारिद्र्य मी नष्ट करून टाकतों. हे श्री देवी, सर्व दारिद्र्य आणि चणचण माझ्या घरांतून घालव.

९. सुगंधी, अपराभवनीय, पुष्ट आणि पशुयुक्त अशा सर्व प्राण्यांवर सत्ता चालवणाऱ्या श्रीला आम्ही आपल्याकडे बोलावतों.

१०. हे लक्ष्मीदेवी, इच्छा, संकल्प, सत्यभाषण पशूंचें दूध वगैरे अन्न, कीर्ति आणि संपत्ति मला प्राप्त होवो.

११. तुला कर्दम नांवाचा उत्कृष्ट पुत्र आहे. हे कर्दमा, तूं माझें घरीं उत्पन्न हो. आणि कमलांच्या माला धारण करणारी तुझी आई जी लक्ष्मी तिला माझें घरीं असूं दे.

१२. जल प्रेमळपणानें वागो. चिक्लीत नांवाचा श्रीचा मुलगा माझें घरीं राहो. आणि आई श्रीदेवीला माझ्या घरीं रहावयास लावो.

१३. ओलसर, हत्तीच्या सोंडेंतलि जलांनीं स्नान करणारी, कमलें धारण केलेली, पोषण करणाऱ्या, आल्हादकारक सुवर्णकांति आणि पिंगट अशा श्रीला हे अग्ने, माझ्याकडे आण.

१४. हे अग्ने, तुळतुळीत काठी हातांत घेतलेली, सुवर्णकांति, सोन्याच्या माळा घातलेली, तेजस्वी, आणि सुवर्णमय अशा लक्ष्मीला आम्ही बोलावतों.

१५. हे अग्ने, न जाणारी लक्ष्मी तूं आम्हांकडे आण. जिच्यामुळें पुष्कळ सोनें, गाईबैल, घोडे आणि नोकर माणसें मी मिळवीन.

१६. जो मनुष्य शुद्ध होऊन वरील मंत्रानें दररोज तुपाचा होम करील त्याला संपत्ति प्राप्त होईल. संपत्तीची इच्छा करणाऱ्या माणसानें ह्या मंत्राचा सतत जप करावा.

१७. हे कमलानने, मांड्या व डोळे कमलांसारखे असलेले आणि कमलांतूनच उत्पन्न झालेले हे कमलनयने लक्ष्मी तूं मला प्राप्त हो. यामुळें मी सुखी होईन.

१८. हे विपुल धन असलेले देवी, अश्व, गाईबैल आणि धन देणारी तूं आम्हांला धन दे आणि माझ्या सर्व इच्छा पूर्ण कर.

१९. मुलेंबाळें, धनधान्य, हत्तीघोडे, गाईबैल आणि रथ वगैरे तूं देतेस. सर्वांची तूं माता आहेस. मला तूं आयुष्मान् कर.

२०. अग्नि, वायु, सूर्य, वसु, इंद्र, बृहस्पति आणि वरुण हे सर्व धन प्राप्त करतात.

२१. हे गरुडा, तूं सोम पी. वृत्रहन्ता इंद्र सोम पिवो. सोमयुक्त धन असलेल्या मला सोम व धन द्या.

२२. जो मनुष्य श्रीसूक्ताचा जप करतो त्या पुण्यवान् भक्तांना क्रोध नाहीं, मत्सर नाहीं लोभ नाहीं किंवा त्याला दुर्बुद्धि उत्पन्न होत नाहीं.

२३. हे कमलनिवासिनि, कमलहस्ते, गंध व फुलें यांनीं सुशोभित असलेले, हरिप्रिये, त्रैलोक्याला ऐश्वर्यसंपन्न करणारे हे भगवति लक्ष्मि देवि, मला प्रसन्न हो.

२४. विष्णुपत्नी, क्षमाशील, माधवाला प्रिय, विष्णूची प्रियसखी, अच्युतवल्लभा अशा लक्ष्मीला मी नमस्कार करतों.

२५. महालक्ष्मीला आम्ही प्राप्त करतों, विष्णुपत्नीचें आम्ही ध्यान करतों. म्हणून आम्हांला लक्ष्मी प्राप्त व्हावी.

२६. हे कमलानने, पद्मयुक्ते, पद्मासने, कमलप्रिये, पद्मपत्रांप्रमाणें विशाल नेत्र असलेले, लोकप्रिये आणि सर्वांच्या अन्तःकरणांला अनुकूल असणारे लक्ष्मीदेवि, तुझे चरण आमच्या अन्तःकरणांत असूं दे.

२७. आनंद, कर्दम, श्रीत, चिक्लीत आणि विश्रुत हे ऋषि श्रीचे पुत्र होत. श्रीदेवी आणि श्रीसहित इतर देवता आम्हांला संपत्ति देवोत.

२८. विपुल संपत्ति, आयुष्य, आरोग्य आणि यांच्या अनुष्ठानानें पावित्र्य प्राप्त होतें. धान्य, धन, पशु, पुष्कळ पुत्र आणि शंभर वर्षें आयुष्य प्राप्त होवो. कर्ज, रोग इत्यादि, दारिद्र्य, दुःख, भूक तहान, अपमृत्यु, भय, शोक आणि मनाला होणारा त्रास मला कधींहि न होवो.

टीपः—श्रीसूक्त ५-८७ नंतर.

(९)

१. हे विश्वेश्वरा, त्रिनेत्रा, विश्वरूपा, सदाशिवा, करुणाकरा, भूतेशा, शंकरा, तूं आमचें संरक्षण कर.

२. हे हरा, शंभो, महादेवा, जगदीशा, अमरवल्लभ शिवा, शंकरा, सर्वव्यापका आणि नीलकंठा तुला नमस्कार असो.

३. मृत्युंजय, रुद्र, नीलकंठ, शंभु, अमृतेश, शर्व आणि महादेव यांना नमस्कार असो.

४. ही शंकराचीं नांवें जो नियमानें एकवेळ म्हणेल त्याला मृत्यूचें भय नाहीं आणि त्याला पाप लागत नाहीं आणि रोग जडत नाहींत.

टीपः—कांहीं ठिकाणीं प्रत्येक मंडलाच्या शेवटीं म्हणतात.

(१०)

१. यज्ञेश, अच्युत, गोविंद, माधव, अनंत, केशव, कृष्ण, विष्णु, हृषीकेश, वासुदेव, यांना नमस्कार असो.

२. कृष्ण, गोपिनाथ, चक्रिन्, मुरवैरिन्, अमृतेश, गोप, गोविंद यांना नमस्कार असो.

३. हीं विष्णूचीं नांवें मंडलांच्या शेवटीं नेहेमीं म्हणावीत.

टीपः—कांहीं ठिकाणीं प्रत्येक मंडलाच्या शेवटीं म्हणतात.

(११)

१. डोळे, कर्ण, मन, वाणी, प्राण व अपान, दोन उलटसुलट विसर्गद्वारें, असा हा दहा यंत्रांचा शरीररूपी कूप आहे.

२. ऊरु, पाठ, दोन हात, दोन बाहू, दोन मांड्या उदर, मस्तक, केंस, मांस, रक्त, हाडें, मज्जा असें हें शरीर पाण्यांतल्या बुडबुड्यासारखें आहे.

३. दोन भ्रुकुटी, कपाळ, दोन कर्ण, दोन हनुवटी, दोन गाल, गालांच्या शेजारचा भाग, ओठ, दांत, जिव्हा असें हें शरीर उत्कृष्ट रत्नांचा खजिना आहे.

टीपः—६-४४ नंतर.

(१२)

१. जें अध्ययन मी झांकून टाकीत आहे तें अध्ययन आम्हांला पुनः प्राप्त होवो.

२. विहीर, आड, तळें आणि समुद्र यांमध्यें हें मी अग्नींत टाकतों. सूक्ताच्या शेवटीं हें अर्पण असो.

टीपः—६-४८ नंतर. परिशिष्ट ५ पहा.

(१३)

याचा अर्थ चांगला समजत नाहीं.

टीप:—७–३५ नंतर. वैदिकांच्या परंपरेंत प्रचारांत नाहीं.

(१४)

१. झोंप झोंपेच्या वेळीं सर्वांना गाढ झोंप उत्पन्न करो. माझ्याशिवाय सर्वांना सूर्योदयापर्यंत झोंप लागो. मी उषःकालापूर्वींच जागा होवो.

२. अजगर नांवाचा सरपटत चालणारा मोठा साप अगदीं निर्विष असतो. तो आपल्या जागीं व्यवस्थित आहे. त्यामुळें तुला मी झोंप उत्पन्न करतों.

३. अजगर नांवाचा साप अत्यंत निर्विष आहे. त्याच्या साहाय्यानें समुद्रहि उथळ होतात.

४. कालिक नांवाच्या सापाला नऊ हजार हत्तींचें बळ आहे. जो नारायणाचा वाहन होता, तो यमुनेच्या डोहांत उत्पन्न झाला.

५. काळिकाच्या दूताला जर काळीकाचें भय असेल तर काळीक निर्विष होऊन मूळ ठिकाण टाकून जातो.

६. हे इंद्रा, स्तुत्य अशा मार्गांनीं ये. आणि आम्ही अर्पण केलेला हा यज्ञ तूं स्वीकार. मामाच्या मुलीप्रमाणें किंवा भाचीप्रमाणें ही तृप्त करणारी वपा तुझा भाग आहे.

७. कीर्तिप्रद आणि बलशाली मनुष्य प्रतापीपणामुळेंच सर्वांचा राजा होतो. अनेक हत्ती घोडे यांचा तो अधिपति होतो आणि मनुष्याचें सतत चांगल्या कामांत व्यतीत होणारें आयुष्य प्राप्त करतो.

८. कर्कोटक नांवाचा जो साप आहे त्याची डोळ्यांतल्या विषानें मारणारा—पाहूनच ठार करणारा-अशी प्रसिद्धि आहे. हे सर्पा, त्या सर्पाच्या सर्पत्वाला माझा नमस्कार असो.

९. जे अन्तराळांत असतात किंवा जे सूर्याच्या किरणांत असतात त्यांचीं ठिकाणें पाण्यांतहि असतात. अशा सापांना माझा नमस्कार असो.

१०. जे पृथ्वीवर साप आहेत त्यांना नमस्कार असो. जे अन्तरिक्षांत आणि द्युलोकांत असतात त्या सर्पांना माझा नमस्कार असो.

११. हे इंद्रा, भयंकर हत्यारें घेतलेले, हिंसक, पराक्रमी, कपटी, बलवान् आणि हापापलेले अशा शत्रूंना असुरांचा पराभव करणारा तूं पराभूत कर.

टीप:—७–५५ नंतर. ११ वी ऋचा प्रचारांत नाहीं.

(१५)

१. ज्यांचा पराक्रम पशु जाणतात आणि ज्यांचा पराक्रम उदकदेवता स्तवितात, ज्यांच्या पराक्रमांत बलवानांतला बलवान् इंद्र अन्तर्भूत आहे, त्या उदकयुक्त पर्जन्याला संरक्षणाला आम्ही बोलावतों.

टीप:—८–९६ नंतर.

(१६)

१. हे (पाऊस आणणारे) बेडूकाचे स्त्रिये, उडी मार. हे तादुरि, पावसाकरतां ओरड. डोहाच्यामध्यें चारहि पाय पोटाशीं धरून तरंगून रहा.

टीप:—७–१०३ नंतर. याचा निरुक्तांत उल्लेख आहे (९-७.)

(१७)

१. पावमानी ऋचा कल्याणकारक, सर्व इच्छा पूर्ण करणाऱ्या आणि पाऊस पाडणाऱ्या आहेत. ऋषींनीं पावमानी ऋचेंत सर्व रस साठविलेले आहेत आणि पावमानी ऋचा म्हणणाऱ्या ब्राह्मणांना अमरत्व दिलें आहे.

२. पावमानी ऋचा मला हा लोक आणि स्वर्गलोक देवोत. देवांनीं आम्हांकरतां उत्पन्न केलेल्या पावमानी ऋचा आमच्या इच्छा संपूर्ण करोत.

३. ज्या दशापवित्रानें देव आपल्याला नेहमीं शुद्ध करतात त्या हजार धारांच्या पवित्रानें पावमानी ऋचा मला पवित्र करोत.

४. प्रजापतीनें तयार केलेलें, शेंकडों तऱ्हेनें गुंफलेलें हे सोन्याचें पवित्र आहे. ब्रह्मवेत्ते आम्ही त्यामुळें पवित्र ब्रह्म प्राप्त करूं.

५. सुनीतीसह इंद्र मला पवित्र करो. सोम व वरुण स्वस्तीसह माझें कल्याण करो. राजा यम पितरांसह मला पवित्र करो. अग्नि कल्याणकारक ऊर्जयन्ती देवतेसह मला पवित्र करो.

६. सर्व स्वर्गेच्छु ऋषींनीं तप केलें. आणि तपांतपांच्या शेवटीं त्यांनीं पावमानी ऋचा म्हटल्या.

७. गर्भांत असतांना झालेलें जें पाप असेल, जन्मतांना, जन्माला आल्यानंतरचें जें कांहीं असेल, किंवा वाढत असतांना जें कांहीं झालें असेल तें पाप पावमानी ऋचांनीं मी शुद्ध करतों.

८. आईबापांची आज्ञा न ऐकल्यामुळें किंवा स्थावरजंगम सृष्टिसंबंधीं आणि सर्वांना उत्तेजन देणारें जें पाप असेल तें पाप पावमानी ऋचांनीं मी शुद्ध करतों.

९. गोहत्या, चोरी आणि स्त्रीवध यांपासून जें पातक झालें असेल आणि जें कांहीं पापाचरण झालें असेल तें सर्व पावमानी ऋचा म्हणून मी शुद्ध करतों.

१०. ब्रह्महत्या, सुरापान, सोन्याची चोरी, शूद्र स्त्रीशीं मैथुनादि संबंध ठेवणें व गुरूस्त्रीशीं संबंध ठेवणें ह्या सर्व पातकांपासून पावमानी ऋचा मला शुद्ध करोत.

११. बालहत्या, आईबापांचा वध, जमीन चोरणारा, सर्व वर्णातील स्त्रियांशीं मैथुनादि व्यवहार करणें, पापी माणसांपासून दानें घेणें, ह्या सर्व पातकांना नष्ट करतात अशा पावमानी ऋचांनीं मी आपणांस शुद्ध करतों.

१२. अग्नींत जें कांहीं मंत्ररहित मीं हवन केलें असेल तें पातक पावमानी ऋचा म्हणून मी घालावतों.

१३. क्रयविक्रय, योनिदोष, भक्षण, उपभोग, प्रतिग्रह, अयोग्य भोजन यांपासून जें पाप झालें असेल तें पावमानी ऋचा म्हणून मी शुद्ध करतों.

१४. अयोग्य केलेलें यजन, चुकीचें केलेलें अध्ययन आणि जें अज्ञानानें पाप केलें असेल आणि जें अयोग्य यजन किंवा याजन केलें असेल त्यांपासून पावमानी ऋचा म्हणून मी शुद्ध होतों.

१५. सृष्टिनियमाचें उत्पादक, अमरपणाचें स्थान असें हें देवांपासून उत्पन्न झालेलें उत्कृष्ट उदक आमचें पाप धुवून नेवो. शुद्ध झालेला मी पुण्यवानांच्या लोकालाच जाईन. कारण मी पावमानी ऋचांनीं शुद्ध झालों आहें.

१६. ज्यामुळें मनुष्य आनंदी होतो, हितप्रद असें अन्नपाणी प्राप्त करतो आणि अमरपणा मिळवतो अशा ह्या पावमानी ऋचा कल्याणकारक आहेत.

१७. पावमानी ऋचा, पितर, देव आणि सरस्वती यांचें जो ध्यान करतो, त्याला ऋषींची कृपा प्राप्त होते, त्याला दूधतूपासारखें मधुर अन्न प्राप्त होतें.

१८. पवमान हें श्रेष्ठ ब्रह्म आहे. तें उत्कृष्ट सनातन तेज आहे. तें सर्व पितरांना प्राप्त होतें आणि त्यामुळें दुधतुपासारखें अन्न प्राप्त होतें.

१९. पवमान नांवाचें उत्कृष्ट स्तोत्र जे थोर लोक म्हणतात तो सात जन्म ब्राह्मण, धनाढ्य आणि वेदपारग होतो.

२०. या सहाशें दहा ऋचा म्हणून जो होम करील त्याचें भयंकर मृत्युभयहि नष्ट होतें.

टीप—९-६७ नंतर.

(१८)

टीपः—९-८६ नंतर. वैदिकांच्या परंपरेंत प्रचारांत नाहीं.

(१९)

१. जें ब्रह्मपद विष्णुलोकांत आहे म्हणून वर्णन केलें जातें आणि जें पुण्यवान् देवांना मिळतें तेथें मला तूं अढळ कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

२. जेथें तें परम संरक्षक आहे, जेथें सर्व प्राणिमात्रांचा अधिपति असतो आणि ज्ञानी व योगी जातात तेथें हे इंद्रा, तूं मला अढळ कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

३. जेथें लोक आत्मत्याग करतात, जेथें श्रद्धेनें आणि तपानें सर्व कांहीं जिंकलें आहे, आणि जेथें ब्रह्म आणि तेज आहे तेथें तूं मला अढळ कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

४. जेथें देव, महात्मे, इंद्रासहित मरुद्गण, ब्रह्मा आणि विष्णु आहे तेथें मला अढळ कर. हे सोमा, इंद्राकरतां तूं उत्पन्न हो.

५. जेथें गंगा, यमुना आणि पूर्वगामिनी सरस्वती आहे आणि जेथें सोमेश्वर महादेव आहे तेथें तूं मला अढळ कर. हे सोमा, तूं इंद्राकरतां उत्पन्न हो.

टीपः —९-११४ नंतर.

(२०)

१. इंद्राच्या पराक्रमामुळें रात्रंदिवस आकाशांतून पाझरणारें जळ कर्तृत्ववान् असणारा मी संरक्षणाकरतां आणीत आहें.

टीपः—१०-९ नंतर.

(२१)

१. पांढऱ्या पाण्याची गंगा आणि काळ्या पाण्याची यमुना ज्याठिकाणीं मिळाल्या आहेत तेथें स्नान करणारे स्वर्ग प्राप्त करतात. आणि जे तेथें देहविसर्जन करतात ते लोक (मोक्षाला जाऊन) अमर होतात.

टीपः—१०-७५ नंतर.

(२२)

१. तूं शंभर वर्षें आरंभापासून शेवटपर्यंत नेमिष्ठ पतिव्रता असावीस. तेजस्वी, कीर्तिमान् आणि धर्मपत्नी असावीस.

२. तुला अनेक पुत्र होवोत, आणि तुला केव्हांहि दुःख प्राप्त होऊं नये. तसेंच तुझा पति सदोदित धर्मपरायण आणि सोम पिणारा असो.

३. तुला पराक्रमी आठ पुत्र असोत. तसेंच भाग्यशाली पतिव्रता अशी तूं हो. नवरा, बाप आणि भाऊ यांना तूं नेहमीं आनंद देणारी ऐस.

४, इंद्राची जशी इंद्राणी, विष्णची जशी लक्ष्मी आणि शंकराची जशी पार्वती तशी तूं नवऱ्याला प्रिय हो.

५. अत्रीची जशी अनुसूया, वसिष्ठाची जशी अरुंधती आणि कौशिकाची जशी सती तशी तूं नवऱ्याला प्रिय हो.

६. तुझा सतत उत्कर्ष होवो. माझाहि तूं उत्कर्ष कर. बृहस्पतीनें तुला मला दिली आहे. पति आणि पुत्र यांसह तूं आनंदानें शंभर वर्षे जग.

टीपः—१०.८५ नंतर.

(२३)

१. ही जी मरुतांची सेना आणि शत्रूंची सेना आमच्याशीं स्पर्धा करीत आमच्यावर चालून येत आहे त्या सेनेला गाढ अंधारानें झांकून टाका कीं ज्यामुळें ह्यांच्यापैकीं एक दुसऱ्याला ओळखणार नाहीं.

२. डोकें नसलेल्या सापाप्रमाणें हे शत्रू अंधळे होवोत. त्या तुमच्या अग्नीनें जाळलेल्या आणि अग्नीनें वेढलेल्या शत्रूंना इंद्र पुनः पुनः ठार करतो.

टीपः—१०-१०३ नंतर.

(२४)

१. कांहीं भक्त हवि देऊन येथून स्वर्गाला जातात, कांहीं यज्ञांत सोम काढून जातात, कांहीं पराक्रमानें संपत्ति मिळवून, कांहीं दक्षिणा देऊन स्वर्गाला जातात. कांहीं एक न करतां वांकड्या मार्गानें जाणारे आम्ही नरकांत पडूं.

टीपः—१०-१०६ नंतर.

(२५)

रात्रीसूक्त.

१. हे रात्रि, पृथ्वी, अन्तरिक्ष आणि द्युलोक हे तूं आपल्या तेजानें भरून टाकतेस. तूं आकाशाच्या सभागृहांत उभी असतेस. आणि अंधारानें प्रकाश झांकून टाकतेस.

२. हे रात्रि, तुझे लोकांना आढळणारे नियमित असे (२६४) दोनशें चवसष्ट भाग असोत.

३. सर्वांना आईसारखी, सर्व प्राण्यांना आधार, कल्याणकारक, सामर्थ्यवान् आणि काळसर अशा सर्व जगाला झांकणाऱ्या रात्रीला मी शरण जातों.

४. सर्वांना आधार देणारी, नियमबद्ध, ग्रह आणि नक्षत्रांनीं शोभणाऱ्या अशा शुभ रात्रीला मीं शरण गेलों आहें. हे कल्याणप्रद रात्रि आम्हांला पार पोंचव.

५. नियमानें वागणारा मी हजारोंना मान्य असणाऱ्या, बहवृचांना प्रिय असणाऱ्या रक्षणकर्त्या दुर्गादेवीची स्तुति करतों.—जातवेदसे सुनवाम सोमम्—

७. हे देवि, हव्य वाहून नेणाऱ्या तुला ज्ञानी किंवा अज्ञानी जो शरण येतो तो सर्व संकटांच्या पार जातो ‘ स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा ’

८. अग्निसारखी तेजस्वी अशा ह्या सौम्य देवीची जे लोक उपासना करतात त्यांना अग्नि संकटांतून पार पाडतो किंवा नौका समुद्रांतून तारते त्याप्रमाणें—ही देवी संकटांतून पार पाडते. ‘नावेव सिंधुं दुरित्यात्यग्निः ’

९. किल्ल्यांत, अत्यंत घोर युद्धांत, शत्रूंकडून आलेल्या संकटांत, अग्नि व चोर यांच्यांतून आणि सर्वग्रहांची पीडा निवारण करणारे देवि, तुला नमस्कार असो.

१०. भयंकर किल्ल्यांत, लढाईंत आणि अरण्यांत जे मूर्खपणानें माझ्यावर हल्ला करतात त्यांच्यापासून मला निर्भय कर. मला निर्भय कर.

१२. त्या अग्निवर्ण, तपानें जळजळीत, तेजस्वी आणि कर्मांचें फल देणारी जी दुर्गादेवी आहे तिला मी शरण आहे. × × × ×

१३. जो हा दुर्गास्तव दररोज रात्रीं नेहमीं म्हणेल, त्याचें भयंकर स्थानीं दुर्गा देवी कल्याण करो व त्या आम्हांला सुख देवोत.

१४. रात्रि सूक्तांचा कुशिक सौभरि ऋषि, गायत्री छंदः—आणि रात्रि देवता होय.

रात्रीसूक्ताचा रोज पाठ करावा. तात्काल फल मिळतें.

टीपः—१०-१२७ नंतर.

(२६)

१. जो इंद्र, गाईबैल, धन आणि घोडे जिंकतो त्या इंद्राला आम्ही आम्हांकडे वळवतों. युद्धांत आमची ही पूजा तूं स्वीकारावीस. हे अश्वयुक्ता इंद्रा, तुला आम्ही आमचा सहाय्यकर्ता करतों.

टीपः—१०-१२८ नंतर.

टीपः—दोनशें चवसष्ट भाग कसे होतात हें सांगतां येत नाहीं.

(२७)

१. आयुष्य, तेज व धन वाढविणारें आणि स्वर्ग देणारें असें जें सुवर्ण तें सर्व जगांत महत्त्व मिळवून देण्याकरितां माझ्या शरीरावर राहो.

२. हें सुवर्ण मोठें चंचल, युद्ध व सभा यांत जय देणारें, गाई वगैरे धन देणारें असें आहे. एवढेंच नव्हे तर सर्व तऱ्हेची समृद्धि यांत एकवटली आहे.

३. पित्याचें माता ज्याप्रमाणें सुख घेतें त्याप्रमाणें मी सोन्याचें सुख घेईन. आणि त्यायोगें मी तेजःपुंज आणि लोकप्रिय होईन.

४. चांगली व विशेष शोभा देणारी, मनाच्या इच्छा पूर्ण करणारी आणि पराक्रमी राष्ट्रांतल्या लोकांच्या तोंडावर असणारी अशी कांति, हे इंद्रा, आम्हांला दे.

५. जें सुवर्ण अग्नीमुळें चहूंकडे उत्पन्न झालें तें मनुष्यांस अतिशय आनंद देणारें असल्यामुळें अमृतत्व उत्पन्न झालें आहे. ज्याला ज्याला सोन्याची किंमत कळते तोच खरोखर सोनें धारण करण्यास योग्य आहे. जो सोनें शरीरावर धारण करतो त्याचें म्हातारपण नष्ट होतें.

६. वरुणराजा, सरस्वतीदेवी व वृत्राला ठार करणारा इंद्र ज्या सोन्याला चांगलें ओळखतात, तें हें सुवर्ण माझ्या आयुष्याला व तेजाला कारण असो.

७. हे दक्षकुलोत्पन्न ऋषिहो, राक्षस व पिशाच्च ह्या सोन्याला घेऊं शकत नाहींत. कारण हें देवांचें उत्कृष्ट सामर्थ्य आहे. देवांमध्यें किंवा मनुष्यांमध्यें जे कोणी सोनें धारण करतात ते दीर्घयुषी होतात.

८. जें सोनें दाक्षयणांनें सद्बुद्धीनें शतानीकाच्या हाताला बांधल्यामुळें तो दीर्घयुषी झाला तें मी शंभरापेक्षां जास्त आयुष्य प्राप्त व्हावें म्हणून स्वशरीरावर धारण करीत आहें.

९. अग्नीपासून उत्पन्न झालेलें, मनाला समाधान देणारें, इतर संपत्ति देणारें, स्थैर्यप्रद, उपभोग्य, चंचल, शत्रूंचा पराभव करणारें व माझ्या कान्तींत भर घालणारें असें हें सुवर्ण माझ्या शरीरावर राहो.

१०. हे सुवर्णा, मला देवांमध्यें, राजांमध्यें व सर्व सामर्थ्यसंपन्नांमध्यें प्रिय कर व मला कांति दे.

टीपः—१०.१२८ नंतर. या सूक्ताचा आश्वलायन गृह्यसूत्रकारानें उल्लेख केला आहे. (आश्वलायन गृह्यसूत्र ३-८-१६)

११. अग्नि, सूर्य व पृथ्वी हे सर्व ज्या सुवर्णानें शोभतात, त्या सुवर्णानें हे जगच्चालका, तूं माझा उत्कर्ष कर.

(२८)

१. थंड वेष्टनानें तुला मी वेष्टून टाकतों. आमचीं घरें सरोवरांसारखीं थंड असोत. आणि अग्नि आपलें सहाय्य त्यांना देवो.

२. माझे येथें अग्नि उत्पन्न झाला आहे. दुर्वा खाणारा तो लहान आहे. संतति न झालेल्या माझें अंतःकरण दुःखी झालें आहे.

३. हे अग्ने, अरण्य विस्तृत आहे. अवकाशहि विस्तृत आहे, माझी इच्छा पूर्ण कर. मी तुला शरण आलों आहें, माझें आणि माझ्या मुलाबाळांचें संरक्षण कर.

४. हे पिंगाक्ष, लोहितग्रीव आणि कृष्णवर्ण अग्ने, तुला नमस्कार असो. समुद्राच्या लाटांप्रमाणें आतां आम्हांला सुखी कर.

५. इंद्र सामर्थ्य देवो, वरुण राज्याभिषेक करो, आणि शत्रू ठार होवोत. तूं ब्रह्मतेजानें विजयी हो.

६. पिंगटरंगाच्या ज्वाला असलेला सर्वभक्षक अग्नि हा प्रत्यक्ष दैवत आहे. मी वरुणाला प्रसन्न करतों. माझ्या मुलांचें अग्नि संरक्षण करो—माझ्या मुलांचें संरक्षण अग्नि करो.

७. संपूर्ण शंभर वर्षें जग. खा. पी आणि आनंद कर. दुःखितांचें, द्विजांचें, मुलांबाळांचें आणि पशूंचें तूं संरक्षण कर.

८. जोंपर्यंत सूर्य प्रकाशतो आणि जोंपर्यंत चंद्र शोभतो आहे, जोंपर्यंत वायु वहातो आहे तोंपर्यंत विजयी होऊन तूं जग.

९. कसा तरी कोणीहि जगतो. दुसऱ्यांवर उपकार करण्याकरतां जो जगतो तो खरा होय.

१०. त्याला चोर, साप, वाघ यांचें भय नाहीं. त्याला अपमृत्यु प्राप्त होत नाहीं आणि मृत्युचें भयहि नसतें. त्याला सर्व कांहीं प्राप्त होतें. त्याला सर्वत्र जय प्राप्त होतो.

टीपः—१०.१४२ नंतर.

(२९)

मेधासूक्त.

१. अंगिरस ऋषि, सप्तर्षि, इंद्र, अग्नि आणि ब्रह्मदेव हे सर्व कधीं विस्मृति न होईल अशी स्मरणशक्ति मला देवोत.

२. वरुणराजा, सरस्वतीदेवी व कमलांच्या माला धारण करणारे अश्विनीकुमार मला स्मरणशक्ति देवोत.

३. जी अप्सरोगणांमध्यें व गंधर्वलोकांत मनोरूपानें असते व जी देवांमध्यें व मनुष्यांत असते ती माझ्या बुद्धिप्रत प्रविष्ट होवो.

४. मी जरी पठण केलें नसेल अथवा वारंवार आवृत्ति करीत नसेल तरी हा वेद माझ्या अंत:करणांत स्थिर राहो, आणि प्रसंगास नि:संदेह म्हणेल असा मला आठवो. जें मी कानांनीं ऐकेन तें माझे ठिकाणीं टिको. माझे वेदाचें व्रत कोणाहि वेदज्ञाशीं बरोबरी करणारें असो.

५. माझें शरीर तरतरीत असो, मनाला मोह पाडणाऱ्या गोष्टींचा द्रोह करणारी माझी वाणी, सदोदित उत्साही असणारा मी, हा सूर्य, हे सर्व, ज्ञानावर माझी आसक्ति जडवून एकदा कानांवर पडलेलें कधींहि न विसरेल असें करोत.

६. मनाला शोभा न देणारी आणि विशेष सामर्थ्य संपन्न लोकांजवळ असणारी स्मरणशक्ति मला दे. मला बुद्धि व कांति असो, असें तूं म्हण.

७. दिवसोंदिवस क्षीण होणारें हें शरीर जरेनें युक्त न होतां मला बुद्धिमान् कर.

८. ज्या मेधादेवीची देवगण व पितर उपासना करतात त्या मेधादेवीच्या योगानें मला हे ब्रह्मवृक्षा, तूं मेधावी कर.

९. अन्तकरणांत चांगले विचार बाळगणारा, सुदृढ हस्तपायादि अवयव असलेला, आस्तिक्यबुद्धि मनांत धरणारा, एकनिष्ठ, सुखरूप, मोठा कीर्तिमान, धैर्यसंपन्न व प्रवचन करणारा असा मेधावी मी होईन आणि कोणत्याहि विद्येच्या चर्चेच्या वेळीं मी आपल्या बुद्धीचा प्रभाव दाखवीन.

टीप:—१०.१५१ नंतर.

(३०)

१. पुरुषानें आपल्या स्त्रीपाशीं प्रेमानें जावें. आणि पुत्ररूपानें पुन: उत्पन्न व्हावें. ह्या स्वत:च्या पुत्रेच्छु स्त्रीचें ठिकाणीं पुरुषानें गर्भ ठेवावा.

२. जशी ही विस्तृत पृथ्वी आपल्या ठिकाणीं (पावसानें पीक) गर्भ धारण करते, त्याप्रमाणें दहाव्या महिन्यांत उत्पन्न होण्याकरतां गर्भ स्त्रीच्या उदरांत ठेवा.

३. विष्णू सारखा उत्कृष्ट रूपवान् पुत्र ह्या सुंदर स्त्रीचें ठिकाणीं दहाव्या महिन्यांत उत्पन्न होण्याकरतां गर्भरूपानें ठेव.

टीप:—१०-१८४ नंतर.

(३१)

सेनेसह असणाऱ्या अग्नीला मदतीकरतां, स्तोत्रें म्हणून मी बोलावीत आहें. तो सर्व शत्रूंतून आम्हांला पार नेईल.

टीप:—१०–१८७ नंतर.

(३२)

१. बृहस्पतीनें उपदेश केला. वरुणानें उपदेश केला. इंद्राग्नीनें उपदेश केला. सवित्यानें उपदेश केला.

२. तुम्हांला आणि आमच्या स्वकीयांना उपदेश असो. जें दु:खीकष्टी आहेत त्यांना हा उपदेश असो. ते दोघे आश्विदेव आमच्या मनांत उपदेश ठसवोत.

३. जो उपदेश अंगिरसांचा पुत्र कक्षीवान् संवनन जाणता झाला त्यामुळें सर्व देव आमचें कल्याण करोत.

४. आमच्या मनांतील विचार ध्यानांत घ्या. ते सर्व एक आहेत. जो आमच्या विचारांहून वेगळ्या विचाराचा असेल त्याला आम्हीं आमच्या विचाराचा बनवूं.

५. यज्ञ व यज्ञपति यांची प्रशंसा करण्यासाठीं आम्हीं आरोग्याची इच्छा करतों. देव आणि लोक, यांचें कल्याण असो. आमचा पुत्रपौत्रादिपरिवार आणि पशु यांचें कल्याण असो.

टीप:—ऋग्वेदाच्या शेवटीं.

दहावें मंडळ.

कोष्टक.

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छन्द	देवता	महत्त्व
१	७-५-२९	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	पूरु
२	७-५-३०	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
३	७-५-३१	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
४	७-५-३२	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	सुंदर अग्निवर्णन
५	७-५-३३	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
६	७-६- १	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
७	७-६- २	त्रित	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
८	७-६-३।४	त्रिशिरस्	त्रिष्टुभ्	१-६ अग्नि, ७-९इंद्र	त्रित, आप्त्य ,त्रिशीर्षाण, त्वाष्ट्र
९	७-६-५	सिंधुद्वीप किंवा त्रिशिरस्	१-२अनुष्टुभ् ३-४ गायत्री ५ वर्धमाना ६ गायत्री ७ प्रतिष्ठा	अप्	उदकगुणवर्णन; आपोहिष्ठावगैरे मार्जनमंत्र
१०	७-६-६।८	यम व यमी	त्रिष्टुभ्	यम व यमी	त्वष्टृ, यम, यमी, यमयमी-संवाद
११	७-६- ९	हविर्धान	८-९ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	अग्नि	मनु
१२	७-६-१०	हविर्धान	७-८-९ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	अग्नि	
१३	७-६-११।१२	विवस्वत्	१-४ त्रिष्टुभ् ५ जगती	शकट	
१४	७-६-१३।१६	यम	१-१२ त्रिष्टुभ् १३-१६ अनुष्टुभ् १५-बृहती	६ अथर्व भृगु ७-९ पितृ १०-१२ श्वन् बाकी यम	वैवस्वतयम, अंगिरसः, कव्य, बृहस्पति, भृगु, अथर्वाण, उत्तर क्रियेंतील मंत्र. चार डोळ्यांचा कुत्रा.
१५	७-६-१७।१९	शंख	११ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	पितृ	उत्तरक्रिया, दहन, श्राद्ध व उत्तरक्रियेंत म्हणतात
१६	७-६-२०।२२	दमन	१-१० त्रिष्टुभ् ११-१४ अनुष्टुभ्	अग्नि	मृतास त्रास देऊं नको म्हणून अग्नीची प्रार्थना
१७	७-६-२३।२५	देवश्रवस्	१-१२ त्रिष्टुभ् १३-१४अनुष्टुभ्	१-२सरण्यू ३-६ पूषन् ७-९ सरस्वती १०-१४ अप्	यम, विवस्वत, त्वष्टृ, सरण्यू

सूक्त	अ.अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१८	७-६-२६।२८	संकमुक	३-४ गायत्री ११ प्रस्तारपंक्ति १२-१३ जगती १४ अनुष्टुभ् बाकी जगती	१-४ मृत्यु ५ धातृ ६ त्वष्टृ ७-१४ पितृमेध किंवा १४ प्रजापति	पुनर्विवाह, सती जाणें, पुरणें, समाधि बांधणें वगैरेंचा उल्लेख
१९	७-७-१	मथित, भृगु च्यवन	६ गायत्री बाकी अनुष्टुभ्	अप् किंवा गो १लीचा अर्धा भाग अग्नीषोम	
२०	७-७-२।३	विमद	१ विराज् २ अनुष्टुभ् ९ विराज् १० त्रिष्टुभ् बाकी जगती	अग्नि	विमद चकमक
२१	७-७-४।५	विमद	आस्तारपंक्ति	अग्नि	अथर्वन्
२२	७-७-६।८	विमद	१५ त्रिष्टुभ् ५-७-९ अनुष्टुभ् बाकी बृहती	इंद्र	शुष्ण, दस्यु, दास
२३	७-७-९	विमद	१-७ त्रिष्टुभ् ५ अभिसारिणी २-३-४-६ जगती	इंद्र	दास
२४	७-७-१०	विमद	१-३ आस्तारपंक्ति ४-६ अनुष्टुभ्	१-३ इंद्र ४-६ अश्वि.	विमद
२५	७-७-११।१२	विमद	आस्तारपंक्ति	सोम	कक्षीवान्
२६	७-७-१३।१४	विमद	अनुष्टुभ्	पूषन्	
२७	७-७-१५।१९	वसुक्र	त्रिष्टुभ्	इंद्र	कपिल
२८	७-७-२०।२१	१ वसुक्रपत्नी २-६-८-१०-१२ इंद्र ३-४-५-७-९ ११ वसुक्र	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
२९	७-७-२२।२३	वसुक्र	त्रिष्टुभ्	इंद्र	कुत्स, त्रिशोक
३०	७-७-२४।२६	कवष	त्रिष्टुभ्	अप् किंवा अपांनपात्	
३१	७-७-२७।२८	कवष	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	कण्व, नृषद, श्याव
३२	७-७-२९।३०	कवष	१-५ जगती ६-९ त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	कुरुश्रवण, कलश,
३३	७-८-१।२	कवष	१ त्रिष्टुभ्	१ विश्वेदेव	पर्शवः

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्व
			२ बृहती	२–३ इंद्र	कुरुश्रवण त्रासदस्यव,
			३ सतोबृहती	४–५ कुरुश्रवण दान	उपमश्रवस
					मित्रातिथी उपमश्रवस,
			४–९ गायत्री	६–९ उपमश्रवस-	कवषाची केविलवाणी स्थिति
				शोकनिवृत्ति	
३४	७-८-३।५	कवष	७ जगती	७–८–९–१२	मौजवत सोम
		किंवा अक्ष	अवशिष्ट	अक्षस्तुति	जुगाऱ्याच्या स्थितीचें
			त्रिष्टुभ्	१३ कृषि बाकी	सुंदर वर्णन
				कितवाक्षनिंदा	
३५	७-८-६।८	लुश	१३– १४ त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	शर्यणावत
			बाकी जगती		
३६	७-८-९।११	लुश	१–१२ जगती,	विश्वेदेव	
			१३–१४ त्रिष्टुभ्		
३७	७-८-१२।१३	अभितपसू	जगती, १० त्रिष्टुभ्	सूर्य	
३८	७-८-१४	इंद्र किंवा लुश	जगती		
३९	७-८-१५।१७	घोषा	१, १३ जगती	इंद्र	दास, कुत्स
			१४ त्रिष्टुभ्	अश्विन्	अत्रि, सप्तवध्रि, पेदु, शयु तौग्र्य
४०	७-८-१८	घोषा	जगती	अश्विन्	विमद, शुंध्यु, भृगु, पुरुमित्र,
					वध्रिमती, बंदन, विश्पला,
					रेभ, घोषा, कुत्स, भुज्य,
४१	७-८-१९।२१	सुहस्त्य	जगती		वश, शिंजार, कृश.
४२	७-८-२२।२३	कृष्ण	त्रिष्टुभ्	अश्विन्	अश्विनींचे पराक्रम
४३	७-८-२४।२५	कृष्ण	११-१२ त्रिष्टुभ्	इंद्र	
			बाकी जगती	इंद्र	
४४	७-८-२६।२७	कृष्ण	१-३ त्रिष्टुभ्		ऐरावत
			४-९ जगती	इंद्र	
			१०-११ त्रिष्टुभ्		
४५	७-८-२८।२९	वत्सप्रि	त्रिष्टुभ्		
४६	८-१-१।२	वत्सप्रि	त्रिष्टुभ्	अग्नि	मनु, भृगु
४७	८-१-३।४	सप्तगु	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
४८	८-१-५।६	इंद्र	७-१०-११ त्रिष्टुभ्	इंद्र	दधीचाचें डोकें तोडलें. मधुविद्या.
			बाकी जगती		
४९	८-१-७।८	इंद्र	त्रिष्टुभ्	इंद्र	नववास्त्व बृहद्रथ, कुत्स, यदु, तुर्वश
५०	८-१-९	इंद्र	१-२ जगती	इंद्र	
			३-४ अभिसारिणी	इंद्र	
			५ त्रिष्टुभ् ६-७ जगती		
५१	८-१-१०।११	देव व अग्नि	त्रिष्टुभ्	देव व अग्नि	अग्नि हवि वाहण्यास कंटाळून

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
					पळून गेला. अग्नि-देव संवाद.
५२	८-१-१०।१२	अग्नि	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
५३	८-१-१३।१४	४-६ अग्नि बाकी देव	६-७-९-१०-११ जगती ८ व बाकी त्रिष्टुभ्	अग्नि	अश्मन्वती नदी.
५४	८-१-१५	बृहदुक्थ	त्रिष्टुभ्	इंद्र	दास, बृहदुक्थ
५५	८-१-१६।१७	बृहदुक्थ	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
५६	८-१-१८	बृहदुक्थ	१-२-३-७ त्रिष्टुभ् ४-५-६ जगती	विश्वेदेव	सात ऋतु, चवतीस देव.
५७	८-१।१९	बंधु, श्रुतबंधु, विप्रबंधु	गायत्री	विश्वेदेव	असमातीनें आपले बंधु इत्यादि जुने पुरोहित टाकून नवे पुरोहित केले. तेव्हां अभिचार करणाऱ्या बंधूपैकीं सुबंधूस नवीन पुरोहितानें ठार मारलें. तेव्हां इतर तीन बंधूनीं मंत्र म्हणून त्याला जिवंत केलें.
५८	८-१-२०।२१	,,	अनुष्टुभ्	मन	
५९	८-१-२२।२३	,,	१-७ त्रिष्टुभ् ८पंक्ति ९ महापंक्ति, १०पंक्त्युत्तरा	१-३ निर्ऋति व सोम ४-६ अनुनीति ७-१० लिंगोक्तदेवता	
६०	८-१-२४।२५	,,	१-५ गायत्री ८-९ पंक्ति ६-७-१०-११ १२ अनुष्टुभ्	१-४ असमाति राजा५इंद्र ६ अगस्त्याची बहीण बंध्वादिकांचीआई व असमाति ११ जिविताव्हान १२ सुबंधुजीविता-गमन	
६१	८-१-२६।३०	मनु	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
६२	८-२-१।२	नाभानेदिष्ठ	१-४ जगती ५ अनुष्टुभ् ६बृहती ७ सतोबृहती ८-९ अनुष्टुभ् १० गायत्री११त्रिष्टुभ्	१-७ विश्वेदेव ८-११ सावर्णिदान	नाभानेदिष्ठाची कथा उपनयन संस्कारांत म्हणतात.
६३	८-२-३।५	गयप्लात	१६-१७ त्रिष्टुभ् १५ त्रिष्टुभ् किंवा	१५ पथ्यास्वस्ति देवता बाकी विश्वेदेव	नहुषपुत्र ययाति, गयप्लात

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
६४	८-२-६।८	गयप्लात	जगती बाकी जगती १२-१६-१७ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	विश्वेदेव	एकवीस नद्या, पुष्य, सरस्वती सरयु, सिंधु, कृशानु.
६५	८-२-९।१२	वसुकर्ण	१५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	विश्वेदेव	वसिष्ठ.
६६	८-२-१३।१४	वसुकर्ण	१५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	विश्वेदेव	
६७	८-२-१५।१६	अयास्य	त्रिष्टुभ्	बृहस्पति	सूर्य उत्पन्न केला.
६८	८-२-१७।१८	अयास्य	त्रिष्टुभ्	बृहस्पति	गाई मिळवल्या
६९	८-२-१९।२०	सुमित्र	१-२ जगती ३-१२ त्रिष्टुभ्	अग्नि आप्रीसूक्त	
७०	८-२-२१।२२	सुमित्र	त्रिष्टुभ्		
७१	८-२-२३।२४	बृहस्पति	९ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	ज्ञान	ज्ञात्याचें वर्णन
७२	८-३-१।२	बृहस्पति किंवा अदिति	अनुष्टुभ्	देवाः	सृष्टीची उत्पत्ति.
७३	८-३-३।४	गौरिवीति	त्रिष्टुभ्	मरुत	इंद्राची उत्पत्ति
७४	८-३-५	”	”	इंद्र	
७५	८-३-६।७	सिंधुक्षित	जगती	नदी	नदीवर्णन.पंजाब अफगाणिस्थान मधील नद्यांचा उल्लेख.
७६	८-३-८।९	जरत्कर्ण	जगती	सोमाभिषवग्रावा	
७७	८-३-१०।११	स्यूमरश्मि	५ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	मरुत्	
७८	८-३-१२।१३	”	२, ५ व ७ जगती बाकी त्रिष्टुभ	”	
७९	८-३-१४	अग्नि किंवा सप्ति	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
८०	८-३-१५	वैश्वानर अग्नि	त्रिष्टुभ्	अग्नि	
८१	८-३-१६	विश्वकर्मन्	त्रिष्टुभ्	विश्वकर्मन्	सृष्ट्युत्पत्तिवर्णन
८२	८-३-१७	विश्वकर्मन्	त्रिष्टुभ्	विश्वकर्मन्	सृष्ट्युत्पत्ति वर्णन
८३	८-३-१८	मन्यु	१ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	मन्यु	
८४	८-३-१९	मन्यु	१-३ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	मन्यु	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
८५	८-३-२०।२८	सूर्या	१४,१९,२०,२१ २३,२४,२६,३६ ३७,४४, त्रिष्टुभ् १८,२७,४३ जगती ३४ उरोबृहती बाकी अनुष्टुभ्	१-५ सोम, ६-१६ सूर्याविवाह १७ देव, १८ सोम व अर्क, १९ चंद्रमस, २०-२८ आशिर्वादार्थक, २९ व ३० वासोनिंदा, ३१ क्षय रोग नाशिनी, ३२-४७ सूर्यादेवता.	सूर्यासोम विवाह सूक्त. विवाह सूक्त म्हणून प्रसिद्ध असलेलें.
८६	८-४-१।४	इंद्र, इंद्राणी व वृषाकपि	पंक्ति	इंद्र, इंद्राणी व वृषाकपि	इंद्र इंद्राणी वृषाकपि संवाद लो. टिळकांनीं ज्योतिषपर लावले आहे.
८७	८-४-५।९	वायु	२२-२५ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	अग्नि	राक्षसांचा नाश व्हावा म्हणून म्हणावयाचें सुंदर सूक्त
८८	८-४-१०।१२	मूर्धन्वान्	त्रिष्टुभ्	सूर्य व अग्नि	अग्निवायूचें भांडण
८९	८-४-१४।१६	रेणू	त्रिष्टुभ्	इंद्र (व सोम यास्कमतें)	
९०	८-४-१७।१९	नारायण	१-१५ अनुष्टुभ १६ त्रिष्टुभ्	पुरुष	पुरुषसूक्त सत्त होतें
९१	८-४-२०।२२	अरुण	१-१४ जगती १५ त्रिष्टुभ्	अग्नि	
९२	८-४-२३।२५	शार्यात	जगती	विश्वेदेव	
९३	८-४-२६।२८	तान्व	२.३-१३ अनुष्टुभ, ९ पंक्ति ११ न्यंकुसारिणीं १५ बृहती बाकी प्रस्तारपंक्ति	विश्वेदेव	
९४	८-४-२९।३१	सर्प	५,७,१४ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	सोमाभिषवग्रावा	
९५	८-५-१।४	पुरुरवा उर्वशी	त्रिष्टुभ्	पुरूरवाउर्वशी	पुरुरवा उर्वशा संवाद
९६	८-५-५।७	बरु किंवा सर्वहरि	१२-१३ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	इंद्राश्व	
९७	८-५-८।११	भिषज्	अनूष्टुभ्	ओषधि	ओषधिस्तुति, ज्वरमार्जनमंत्र
९८	८-५-१२।१३	देवापि	त्रिष्टुभ्	बृहस्पति, मित्र इत्यादि	पर्जन्यसूक्त, देवापि
९९	८-५-१४।१५		त्रिष्टुभ्	इंद्र	त्रिशीर्ष, त्रित
१००	८-५-१६।१७	वम्र	१२ त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छन्द	देवता	महत्त्व
		दुव	बाकी जगती.		
१०१	८-५-१८।१९	बुध	९–१२ जगती ५ बृहती बाकी त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव किंवा ऋत्विक्स्तुति	
१०२	८-५-२०।२१	मुद्गल	१–३-१२ बृहती बाकी त्रिष्टुभ्	इंद्र व मुद्गर	मुद्गरकथा
१०३	८-५-२२।२३	अप्रतिरथ	१३ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	४ बृहस्पति १२ अप् १३ मरुत किंवा इंद्र बाकी इंद्र	
१०४	८-५-२४।२५	अष्टक	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१०५	८-५-२६।२७	दुर्मित्र किंवा सुमित्र	२-७ उष्णिह ११ त्रिष्टुभ् १ गायत्री व उष्णिह, बाकी उष्णिह	इंद्र	
१०६	८-६-१।२	भूतांश	त्रिष्टुभ्	अश्विन्	सुंदर उपमा दिलेलें क्लिष्ट सूक्त
१०७	८-६-३।४	दिव्य ।कवा दक्षिणा	४ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	दक्षिणा किंवा दाता	दात्यांची स्तुति
१०८	८-६-५।६	१-३-५-७-९ पणी २-४-६-८-१० ११ सरमा.	त्रिष्टुभ्	सरमा व पणी	गाई शोधण्याकरितां गेलेल्या सरमेचा पणीशीं संवा
१०९	८-६-७	जुहु किंवा ऊर्ध्वनाभ.	६-७अनुष्टुभ्. बाकी त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	जुहूची गोष्ट
११०	८-६-८।९	जमदग्नि	त्रिष्टुभ्	आप्रीसूक्तम्	
१११	८-६-१०।११	अष्ट्रादंष्ट्र	त्रिष्टुभ्	इंद्र मेना	
११२	८-६-१२।१३	नभःप्रभेदन	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
११३	८-६-१४।१५	शतभेदन	१० त्रिष्टुभ् बाकी जगती	इंद्र	
११४	८-६-१६।१७	सध्रि किंवा धर्म	४ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
११५	८-६-१८।१९	उपस्तुत	८ त्रिष्टुभ् ९ शकरी बाकी जगती	अग्नि	
११६	८-६-२०।२१	अग्नियुत किंवा	त्रिष्टुभ्	इंद्र	

सूक्त	अ.अ.व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
११७	८-६-२२।२३	अग्नियूप भिक्षु	१-२ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	धन किंवा अन्नदानाची स्तुति	दानाचें उत्कृष्ट वर्णन
११८	८-६-२४।२५	उरुक्षय	गायत्री	अग्नि	
११९	८-६-२६।२७	इंद्र	गायत्री	इंद्र	सोमपानानंतरचें इंद्राचें भाषण
१२०	८-७-१।२	बृहद्दिव	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१२१	८-७-३।४	हिरण्यगर्भ	त्रिष्टुभ्	क (प्रजापति)	परमेश्वरवर्णन.
१२२	८-७-५।६	चित्रमहस्	१-५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	अग्नि	
१२३	८-७-७।८	वेन	त्रिष्टुभ्	वेन	
१२४	८-७-९।१०	२-४अग्नि बाकी अग्नि वरुण व सोम	७ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	१-४ अग्नि, ९ इंद्र बाकी लिंगोक्त देवता	
१२५	८-७-११।१२	वाच्	२ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	वाच्	
१२६	८-७-१३	कुल्मल बर्हिष्	८ त्रिष्टुभ् अवशिष्ट बृहती	विश्वेदेव	
१२७	८-७-१४	कुशिक किंवा रात्रि	गायत्री	रात्रि	रात्रिसूक्त
१२८	८-७-१५।१६	विहव्य	९ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
१२९	८-७-१७	परमेष्ठी प्रजापति	त्रिष्टुभ्	परमात्मा	नासदीयसूक्त, सृष्ट्युत्पत्तिवर्णन
१३०	८-७-१८	यज्ञ	१ जगती बाकी त्रिष्टुभ्	सृष्टि	यज्ञोत्पत्तिवर्णन
१३१	८-७-१९	सुकीर्ति	४ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	४-५ अश्वि बाकी इंद्र	
१३२	८-७-२०	शकपूत	१ न्यंकुसारिणी २-६ प्रतारपंक्ति ७ सतोबृहती बाकी विराज्	मित्रावरुण १ द्यु-भू-अश्वि.	
१३३	८-७-२१	सुदास	१-३ शक्करी ४-६ महापंक्ति ७ त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१३४	८-७-२२	मांधातृ ६ व्याच्या	१-६ महापंक्ति	इंद्र	

सूक्त	अष्टक अ. व.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
		उत्तरार्थ व ७ गोधा	७ पंक्ति		
१३५	८-७-२३	कुमार	अनुष्टुभ्	यम	नचिकेतची कथा
१३६	८-७-२४	१ जूति, २ वातजूति ३ विप्रजूति ४ वृषाणक ५ करिक्रत ६ एतश ७ ऋश्यशृंग	अनुष्टुभ्	अग्नि सूर्य वायु	
१३७	८-७-२५	१ भरद्वाज २ कश्यप ३ गोतम ४ अत्रि ५ विश्वामित्र ६ जमदग्नि ७ वशिष्ठ	अनुष्टुभ्	विश्वेदेव	
१३८	८-७-२६	अंग	जगती	इंद्र	
१३९	८-७-२७	विश्वावसु	त्रिष्टुभ्	१-३ सवितृ ४-६ गंधर्व	
१४०	८-७-२८	अग्नि	१ विष्टारपंक्ति २-४ सतोबृहती ५-६ जगती	अग्नि	
१४१	८-७-२९	अग्नि	अनुष्टुभ्	विश्वेदेव	
१४२	८-७-३०	१-२ जरितृ, ३-४ द्रोण, ५-६ सारिसृक्त ७-८ सांबमित्र	१-२ जगती ३-६ त्रिष्टुभ् ७-८ अनुष्टुभ्	अग्नि	
१४३	८-८-१	अत्रि	अनुष्टुभ्	अश्वि	अत्रि, कक्षीवान्, भुज्यु
१४४	८-८-२	सुवर्ण ।कवा ऊर्ध्वकृशन	१ गायत्री २ बृहत। ३-४ गायत्री ५ सतोबृहती ६ विष्टारपंक्ति	इंद्र	ऊर्ध्वकृशन सुपर्ण
१४५	८-८-३	इंद्राणी	६ पंक्ति बाकी त्रिष्टुभ्	सपत्नी नाश	सवतीचा नाश व्हावा म्हणून म्हणावयाचें सूक्त

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग.	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१४६	८-८-४	देवमुनि	अनुष्टुभ्	अरण्यानी	अरण्यवर्णन
१४७	८-८-५	सुवेदस्	५ त्रिष्टुभ् बाकी जगती	इंद्र	दासी; पृथु वैन्य
१४८	८-८-६	पृथु	त्रिष्टुभ्	इंद्र	हिरण्यस्तुप, आंगिरसः अर्चत्
१४९	८-८-७	अर्चत	त्रिष्टुभ्	सवितृ	अत्रि,भरद्वाज, गविष्ठिर,कण्व,
१५०	८-८-८	मृळीक	४ जगती बाकी बृहती	अग्नि	त्रसदस्यु, वसिष्ठ, मृळीक.
१५१	८-८-९	श्रद्धा	अनुष्टुभ्	श्रद्धा	श्रद्धावर्णन
१५२	८-८-१०	शासनामन	अनुष्टुभ्	इंद्र	युद्धास निघालेल्या राजाचें रक्षण व्हावें म्हणून म्हणतात.
१५३	८-८-११	इंद्रमातृ	गायत्री	इंद्र	
१५४	८-८-१२	यमी	अनुष्टुभ्	मृतयजमानवर्तन	मृत माणसास प्रार्थना
१५५	८-८-१३	शिरिंबिड	अनुष्टुभ्	१.४ अश्रीनाशकर २.३ ब्रह्मणस्पति. ५ विश्वेदेव	अवदसा वर्णन
१५६	८-८-१४	केतु	गायत्री	अग्नि	
१५७	८-८-१५	भुवन किंवा साधन	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	
१५८	८-८-१६	चक्षुष्	गायत्री	सूर्य	
१५९	८-८-१७	शची	अनुष्टुभ्	शची	सवतीचा नाश व्हावा म्हणून म्हटलेलें सूक्त
१६०	८-८-१८.	पूरण	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१६१	८-८-१९	यक्ष्मनाशन	५ अनुष्टुभ् बाकी त्रिष्टुभ्	इंद्र	क्षयरोग घालविणारें सूक्त
१६२	८-८-२०	रक्षोहान्	अनुष्टुभ्	गर्भरक्षक	गर्भाचें रक्षण व्हावें म्हणून म्हटलें जाणारें सूक्त
१६३	८-८-२१	विवृहन्	अनुष्टुभ्	रोगनाशक	
१६४	८-८-२२	प्रचेतस्	१-२-४ अनुष्टुभ्, त्रिष्टुभ्, पंक्ति.	दुःस्वप्ननाशन	
१६५	८-८-२३	कपोत	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	कपोतशांति
१६६	८-८-२४	ऋषभ	५ महापंक्ति बाकी अनुष्टुभ्	सपत्ननाशन	सवतीचा नाश करणारें सूक्त
१६७	८-८-२५	विश्वामित्र जमदग्नि	जगती	इंद्र	विश्वामित्र, जमदग्नि
१६८	८-८-२६	अनिल	त्रिष्टुभ्	वायु	वायु महिमा वर्णन
१६९	८-८-२७	शबर	त्रिष्टुभ्	गो	गाईचें महत्त्व वर्णन करणारें सूक्त

सूक्त	अष्टक अ. वर्ग	ऋषि	छंद	देवता	महत्त्व
१७०	८-८-२८	विभ्राज्	१-३ जगती ४ आस्तारपंक्ति.	सूर्य	
१७१	८-८-२९	इट	गायत्री	इंद्र	इट, आस्त बुध्न, वेन्य यज्ञ पळूं लागला.
१७२	८-८-३०	संवर्त	विराज	उषस्	
१७३	८-८-३१	ध्रुव	अनुष्टुभ्	अभिषिक्त राजस्तुति	
१७४	८-८-३२	अभीवर्त	अनुष्टुभ्	राजस्तुति	
१७५	८-८-३३	अर्बुद	गायत्री	ग्रावन्	
१७६	८-८-३४	सूनु	२ गायत्री बाकी अनुष्टुभ्	१ ऋभु २-४ अग्नि	
१७७	८-८-३५	पतंग	१ जगती. २-३ त्रिष्टुभ्	मायाभेद	
१७८	८-८-३६	अरिष्टनेमि	त्रिष्टुभ्	तार्क्ष्य	आरिष्टनेमी तार्क्ष्य
१७९	८-८-३७	१ शिबि २ प्रतर्दन ३ वसुमनस्	१ अनुष्टुभ् २-३ त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१८०	८-८-३८	जय	त्रिष्टुभ्	इंद्र	
१८१	८-८-३९	१ प्रथ २सप्रथ ३ धर्म	त्रिष्टुभ्	विश्वेदेव	प्रथ, सप्रथ, वसिष्ठ, भरद्वाज, घर्म
१८२	८-८-४०	तपुर्मूर्धन्	त्रिष्टुभ्	बृहस्पति	तपुर्मूर्धन्
१८३	८-८-४१	प्रजावतु	त्रिष्टुभ्	आशिषः	
१८४	८-८४२	त्वष्टृ किंवा विष्णु	अनुष्टुभ्	विष्णु वगैरे	गर्भधारणाची प्रार्थना
१८५	८-८-४-३	सत्यधृति	गायत्री	आदित्य	पैसे मिळावेत म्हणून प्रवास करणाऱ्या शिष्याचें संरक्षण व्हावें म्हणून गुरु म्हणतो.
१८६	८-८-४४	उल	गायत्री	वायु	
१८७	८-८-४५	वत्स	गायत्री	अग्नि	
१८८	८-८-४६	श्येन	गायत्री	अग्नि	
१८९	८-८-४७	सर्पराज्ञी	गायत्री	सर्पराज्ञी किंवा सूर्य	
१९०	८-८-४८	अघमर्षण	अनुष्टुभ्	सृष्ट्युत्पत्ति	ह्या सूक्तास पदपाठ नाहीं– संध्येंतील अघमर्षण मंत्र.
१९१	८-८-४९	संवनन	३ त्रिष्टुभ् बाकी अनुष्टुभ्	१ अग्नि बाकी संज्ञान	संघटन सूक्त